

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA HISTORIE

DIZERTAČNÍ PRÁCE

MUŽ V POZADÍ

ŽIVOTNÍ PŘÍBĚH ARCIBISKUPSKÉHO ARCHIVÁŘE

ANTONÍNA BREITENBACHERA (1874–1937)

VE SVĚTLE JEHO DENÍKŮ

ŠKOLITEL	PROF. PAEDDR. PHDR. PAVEL MAREK, PH.D.
AUTOR	MGR. KRYŠTOF KOUŘIL
STUDIJNÍ OBOR	ČESKÉ DĚJINY
FORMA	PREZENČNÍ

Hulín 2023

VĚNOVÁNO PAMÁTCE PHDr. KARLA CHOBOTA (1948–2022),
OD NĚHOŽ JSEM JAKO STUDENT BAKALÁŘSKÉHO OBORU ARCHIVNICTVÍ
NA KATEDŘE HISTORIE UNIVERZITY PALACKÉHO V OLMOUCI
POPRVÉ ZASLECHL JMÉNO ANTONÍNA BREITENBACHERA...

AUTOR

Prohlašuji, že jsem dizertační práci vypracoval samostatně, za použití
pouze uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 1. září 2023

.....

AUTOROVO UPŘÍMNÉ PODĚKOVÁNÍ NÁLEŽÍ

Panu prof. PaedDr. PhDr. Pavlu Markovi, Ph.D.
za laskavý přístup, vstřícné vedení a neocenitelné semináře

Panu Mgr. Michalu Járošovi, Ph.D.
za podporu při studiu a pomoc s překladem ruských textů

Panu Univ.-Doz. Dr. Petru Gollerovi
za poskytnutí materiálů elektronickou cestou

Nejbližší rodině a přátelům na Moravě a na Slovensku
za trpělivost a podporu při studiu

Katedře historie Univerzity Palackého v Olomouci
za laskavé prostředí a nezapomenutelná léta studia

Obsah

1 ÚVOD	9
1.1 Kdo byl Antonín Breitenbacher.....	9
1.2 Breitenbacher v hledáčku historiků	13
1.3 Deníky vydávají své tajemství.....	15
1.4 Písemná pozůstalost Antonína Breitenbachera.....	20
1.4.1 Korespondence přijatá	21
1.4.2 Korespondence odeslaná	22
1.5 Deníky Antonína Breitenbachera z let 1915–1937.....	24
1.5.1 Vnitřní charakteristika deníků	26
1.5.2 Otázka existence pátého deníku	27
1.5.3 Transkripční pravidla v citacích a ukázkách	29
1.6 Trojí úskalí zkoumání Breitenbacherových osudů	30
1.7 Korektura některých omylů starších prací.....	33
2 PŘEDKOVÉ ANTONÍNA BREITENBACHERA.....	35
2.1 Příchod rodu Breitenbacherů na Moravu.....	35
2.2 Georg Breitenbacher a Kristýna Meixnerová.....	36
2.3 Z Uherského Hradiště do Jarošova.....	38
2.3.1 Starší bratr Josef (1871–1916).....	40
2.3.2 Mladší bratr Jan Alois (1880–1915).....	41
3 DĚTSTVÍ ANTONÍNA BREITENBACHERA	43
3.1 Krátké seznámení s rodným Jarošovem	43
3.2 Rodinné poměry a nelehké dětství	47
4 NA GYMNÁZIU V UHERSKÉM HRADIŠTI.....	51
4.1 K počátkům českého gymnázia v Uherském Hradišti.....	51
4.2 Ve školních lavicích	55
5 NA STUDIÍCH BOHOSLOVÍ V OLOMOUCI.....	61
5.1 Volba životní dráhy	61
5.2 Formování studenta ve vztahu k historii	65
5.3 Činnost „slovenského kroužku“	67
5.4 Breitenbacherovy styky s vrstevníky.....	69
5.5 Zakončení studia a kněžské svěcení	71
6 PŘÍCHOD DO KROMĚŘÍŽE	73
6.1 Krátké seznámení s Kroměříží	73

6.2	Arcibiskupský chlapecký seminář v Kroměříži.....	76
6.3	Breitenbacherovy počátky v Kroměříži.....	80
6.4	Arcibiskupský archiv a knihovna	83
7	NA STUDIÍCH V INNSBRUCKU.....	87
7.1	Breitenbacherův příchod do Innsbrucku.....	87
7.2	Na přednáškách a seminářích	91
7.2.1	Zimní semestr 1899/1900.....	92
7.2.2	Letní semestr 1899/1900	93
7.2.3	Zimní semestr 1900/01	94
7.2.4	Letní semestr 1900/01	94
7.2.5	Zimní semestr 1901/02.....	95
7.2.6	Letní semestr 1901/02	96
7.2.7	Zimní semestr 1902/03	97
7.2.8	Letní semestr 1902/03	97
7.3	Zapojení do akademického života.....	98
7.4	Modernismus a vliv osvícence Gottholda Ephraima Lessinga.....	99
7.5	Zkouškové období a promoce	103
8	NÁVRAT DO KROMĚŘÍŽE	106
8.1	Arcibiskup s židovskými kořeny	106
8.2	Německá správa Antona Kleibera	110
8.3	Kohnovo pátrání po tajemném Rectovi.....	113
8.4	Breitenbacherův poměr ke Kohnovu episkopátu.....	116
9	PROFESOREM ARCIBISKUPSKÉHO GYMNÁZIA	120
9.1	Nástup arcibiskupa Františka Saleského Bauera	120
9.2	Počátky Breitenbacherovy historické práce	124
9.2.1	Breitenbacherovy literární prvotiny	126
9.2.2	Písemný styk s Josefem Pekařem	129
9.2.3	Členem Komise pro vydávání moravských pramenů	132
9.3	Zřízení arcibiskupského gymnázia v Kroměříži.....	136
9.4	Breitenbacher ve vzpomínkách studentů.....	139
9.4.1	Alois Jašek - muzejník.....	142
9.4.2	Josef Macůrek - slavista	144
9.4.3	František Dvorník - byzantolog.....	145
9.4.4	František Švéda - legionář.....	148
9.4.5	Josef Zeman - misionář	150
10	PRVNÍ SVĚTOVÁ VÁLKA.....	154

10.1	Atmosféra v Kroměříži po vypovězení války Srbsku	154
10.2	Odvody studentů arcibiskupského gymnázia	156
10.3	Fungování arcibiskupského gymnázia v době války	161
10.4	Jmenování správcem arcibiskupské zámecké knihovny	163
10.4.1	Akviziční činnost a otázka dodavatelů knih	164
10.4.2	Návštěvy v arcibiskupské zámecké knihovně	168
10.5	Vznik Arcidiecézní památkové a umělecké rady	174
10.6	Přeložení kardinála Skrbenského do Olomouce	180
10.7	Breitenbacherova reflexe Skrbenského episkopátu	183
11	POD ČETNICKOU KURATELOU	188
11.1	Formování Breitenbacherových politických postojů	188
11.2	Podezření z prosrbských a proruských sympatií	190
11.3	Protičeské aktivity rodiny Wechů	192
11.4	Kauza Tomáše Hrobaře a policejní vyšetřování	195
11.5	Breitenbacherova publikační činnost za války	203
11.5.1	Příspěvek z 2. února 1918: „K jednání o Kuronsko“	205
11.5.2	Příspěvek z 25. května 1918: „Před třemi sty lety“	206
11.5.3	Příspěvek z 6. června 1918: „Proroctví výsledku války již v r. 1902“	209
11.5.4	„Austriacus Observator“ a Josef Pekař	210
11.6	Poslední okamžiky války	213
12	POVÁLEČNÁ EUFORIE	217
12.1	Oslavy vzniku Československa v Kroměříži	217
12.2	Poválečná očista a Pekařova skepse	220
12.3	Postoj profesorů arcibiskupského gymnázia k převratu	223
12.4	Počestění arcibiskupského gymnázia	234
12.5	Odpor proti arcibiskupovi Skrbenskému	240
12.6	Klub úředníků arcibiskupských statků	242
13	LÉTA BOURÁNÍ – LÉTA TVOŘENÍ	247
13.1	Několik poznámek k církevní krizi na počátku republiky	247
13.2	Skupina „národních kněží“ z Kroměříže	249
13.2.1	Matěj Pavlík - organizátor	253
13.2.2	Alois Spisar - teoretik	255
13.2.3	Adolf Jašek - unionista	257
13.3	Breitenbacherův postoj k církevním reformám	259
13.3.1	Otázka zavádění české liturgie	260
13.3.2	Otázka nuceného celibátu kněží	260

13.4	Akce proti kardinálovi Skrbenskému	264
13.5	Koncept reformy teologického vzdělávání.....	271
13.6	Jmenování Františka Kordače pražským arcibiskupem	279
13.7	Rozpad skupiny kroměřížských reformistů.....	283
13.8	Hodnocení Petra Gajdika, činovníka ČČS v Táboře	297
14	EPISKOPÁT ANTONÍNA CYRILA STOJANA.....	302
14.1	Nástup „tatička“ Antonína Cyrila Stojana.....	302
14.2	Breitenbacherova reflexe nového arcibiskupa.....	304
14.2.1	Arcibiskup Stojan jako šířitel unionismu	307
14.2.2	Stavba exercičního domu Stojanov	310
14.2.3	Archeologické výzkumy v okolí Velehradu.....	312
14.2.4	Breitenbacher a Stupavská falza.....	317
14.3	Úmrtí Františka Snopka a Breitenbacherovo jmenování.....	320
14.3.1	Žádost o přidělení služebního bytu.....	325
14.3.2	První kroky v novém úřadu	327
14.3.3	Pořádání arcibiskupského archivu	330
14.3.4	Založení oddělení osobních pozůstalostí.....	332
14.4	Zřízení diecézního muzea v kroměřížském zámku	335
14.5	Pozemková reforma a reorganizace správy	341
14.6	Otázka anonymního dopisu v kauze Nitče-Křížek	345
14.7	Spor Františka Hrachovského s arcibiskupskými úředníky	351
14.8	Spolupráce se sestrou Techildis Coufalíkovou.....	356
14.9	Stojanovo úmrtí a otázka blahořečení	362
15	EPISKOPÁT LEOPOLDA PREČANA.....	366
15.1	Nástup arcibiskupa Leopolda Prečana.....	366
15.2	Změna znaku olomouckého arcibiskupství	371
15.3	Odměna „arcibiskupského heraldika“	374
15.4	Obsazování kanonikátů ve světle kauzy Grimmenstein	379
15.5	Dějiny arcibiskupské obrazárny v Kroměříži	385
15.5.1	Polemika s Františkem Žákavcem.....	389
15.5.2	Reakce Alžběty Birnbaumové.....	391
16	MEZI POLITIKOU A HISTORIÍ.....	394
16.1	Breitenbacher „předpřevratový“ a „popřevratový“	394
16.2	Tažení proti „klerikálům“	396
16.2.1	Manifestace za katolickou školu	402
16.2.2	Alois Šebela a vykradení Rolnické Zádruhy	409

16.2.3	Zpronevěra vkladů v kroměřížské Raiffeisence	411
16.3	Breitenbacherova cesta k národní demokracii.....	412
16.3.1	Vazby Antonína Breitenbachera na bílou emigraci.....	418
16.3.2	Slovensko a idea česko-slovenské vzájemnosti.....	421
16.3.3	Náboženská problematika Hlučínska	431
16.4	Reflexe T. G. Masaryka a politiky Hradu	437
16.4.1	Fašismus jako patologická sedlina	442
16.4.2	Masarykova návštěva Palestiny v dubnu 1927.....	444
16.4.3	Prezidentské volby v květnu 1927.....	447
16.4.4	Vyhotovení pamětního spisu T. G. Masarykovi.....	449
16.4.5	Masarykova návštěva Kroměříže v červnu 1928	451
16.5	Breitenbacherův poměr k fašistickému hnutí	453
16.6	Moravští fašisté a Robert Mach.....	455
16.7	Antisemitismus v denících A. Breitenbachera	461
17	KAUZA RITTICH - BREITENBACHER.....	469
17.1	Předehra.....	469
17.2	Otazníky okolo minulosti Karla Ritticha.....	474
17.3	Průběh soudního procesu.....	476
17.4	Dozvuky aféry	484
18	POSLEDNÍ LÉTA V ÚSTRANÍ	490
18.1	Sonda do života arcibiskupského archiváře.....	490
18.2	Nemoc, skon a nenaplněné plány	497
18.3	Rozloučení s arcibiskupským archivářem.....	501
18.4	Další osudy arcibiskupského archivu	507
19	ZÁVĚR.....	511
19.1	Závěrečné shrnutí	511
19.2	Breitenbacher jako „politizující kněz“	518
19.3	Směry potenciálního výzkumu	520
19.4	Autorovo slovo na závěr.....	523
	PŘÍLOHY.....	525
	BIBLIOGRAFICKÝ PŘEHLED	542
	POUŽITÉ PRAMENY A LITERATURA	548
	SUMMARY	640
	SEZNAM ZKRATEK.....	642
	JMENNÝ REJSTŘÍK.....	643

1 ÚVOD,

aneb seznámení s Antonínem Breitenbacherem

Kroměříž. – Ležící na Moravě. – Uprostřed úrodné Hané. – S velkolepým zámekem – letním sídlem knížete arcibiskupa olomouckého. – V něm skvostný sál – galerie obrazů – arcibiskupské archivy – jména nerozlučně s nimi spjata: Snopek – Breitenbacher.

Zikmund Václav Halka-Ledochowski¹

1.1 Kdo byl Antonín Breitenbacher

Poněkud strohé zápisky na takovou osobnost, jakou představuje Zikmund Václav Halka-Ledochowski,² kanovník metropolitní kapituly u sv. Václava v Olomouci a probošt kolegiální kapituly u sv. Mořice v Kroměříži, pomysleli bychom si. Pravda, pouhá dvě léta, strávená v rezidenčním městě olomouckých biskupů a arcibiskupů, znamenají v Ledochowského bohatém a rozmanitém životě epizodu relativně krátkou a zdánlivě nevýznamnou. Přesto si ve svých pamětech našel prostor, aby vzpomenuj jméno moravského kněze a historika Mons. PhDr. Antonína Breitenbachera (1874–1937), někdejšího profesora kroměřížského arcibiskupského gymnázia, od roku 1915 správce arcibiskupské zámecké knihovny a po roce 1921 též arcibiskupského archiváře, jehož jméno je s východomoravskou Kroměříží neodmyslitelně spojeno.

¹ HALKA–LEDÓCHOWSKI, Zikmund Václav: *Knih mé životní pouti*. Praha 1934, s. 182.

² Mons. Zikmund Václav Halka-Ledochowski SJ (1861–1944), rodák z rakouského Salzburku, římskokatolický duchovní, v letech 1906–1908 probošt kroměřížské kapituly, od roku 1908 sídelní kanovník v Olomouci. Pocházel z řad polské aristokracie od Sandoměře na území Kongresového Polska, jejíž členové zastávali významné církevní posty. Jeho strýce Mieczysława Halku-Ledochowského (1822–1902) jmenoval papež Pius IX. (1792–1878) roku 1875 kardinálem, zatímco jeho bratranec Włodzimierz Ledochowski (1866–1942), významný polský jezuita, zastával v letech 1915–1942 úřad generálního představeného Tovaryšstva Ježíšova. Sám pak po svém vysvěcení na kněze roku 1887 vstoupil do řádu Tovaryšstva Ježíšova. Roku 1905 jej arcibiskup František Saleský Bauer (1841–1915) ustavil nesídelním kanovníkem metropolitní kapituly při chrámu sv. Václava v Olomouci. Souběžně zastával v letech 1906–1908 úřad probošta kolegiální kapituly u kostela sv. Mořice v Kroměříži. V únoru 1906 obdržel sídelní kanonikát v Olomouci. Po roce 1931 kvůli aféře spojené s veřejnou kritikou papežského nuncia Pietra Ciriaciho (1885–1966) rezignoval na všechny své církevní úřady a stáhl se do ústraní. Vzpomínky na svá mladá léta i dvouleté působení v Kroměříži shrnul ve svém životopisu nazvaném *Knih mé životní pouti* (1934). Jeden z exemplářů zaslal Breitenbacherovi darem. MAREK, Pavel: *Halka-Ledochowski, Zikmund Václav* (heslo). In: Biografický slovník českých zemí. Díl 21. H–Ham. Praha 2018, s. 128–129; *Ledochowski, Mieczislas Halka Cardinal* (heslo). In: LENTZ, Harris M. III (ed.): *Popes and Cardinals of the 20th Century. Biographical Dictionary*. Jefferson – London 2009, s. 106; MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 2, inv. č. 132, list Zikmunda Václava Halky-Ledochowského Antonínu Breitenbacherovi (Praha, 27. ledna 1935).

Zasvěcenému čtenáři přitom není toto jméno významného rodáka z malé slovácké obce Jarošova nedaleko Uherského Hradiště nikterak neznámé.³ Studenty archivnictví a pomocných věd historických provází prakticky od počátků jejich studia, a to především díky Breitenbacherově celoživotní práci věnované doslova s mravenčí pílí a vyčerpávajícím úsilím pořádání rozsáhlého archivu arcibiskupství olomouckého, který tak díky Breitenbacherově zcela zásadnímu přispění může sloužit současným badatelům z celého spektra společenských a uměnovědních oborů, o významu pro poznání regionálních dějin Moravy nemluvě.

Byla by ovšem škoda omezit se při pokusu o charakteristiku Breitenbacherovy vědecké činnosti pouze na oblast archivnictví, zvláště když je rozptýl jeho odborných prací opravdu široký - od medievistiky a církevních dějin až po muzikologii a dějiny umění. Díky tomu proniklo jméno Antonína Breitenbachera ještě za jeho života do celé řady odborných slovníků i všeobecných encyklopedií. Představme si pro ilustraci alespoň některá z hesel, jak jsou uváděna v chronologickém sledu pod jménem Antonín Breitenbacher: „*historický spisovatel*“ (Ottův slovník naučný, 1909)⁴ – „*katolický dějepisec, žák Pastorův*“ (Masarykův slovník naučný, 1925)⁵ – „*český historik*“ (Nový velký ilustrovaný slovník naučný, 1930)⁶ – „*člen učených společností, čestný papežský komoří*“ (Kulturní adresář ČSR, 1934)⁷ – „*profesor dějepisu na arcibiskupském gymnáziu v Kroměříži*“ (Pazdírkův hudební slovník naučný, 1937)⁸ – „*archivář a knihovník olomouckého arcibiskupství v Kroměříži*“ (Komenského slovník naučný, 1937)⁹ – „*význačný katolický dějepisec*“ (Naučný slovník aktualit, 1938)¹⁰ – „*prefekt arcibiskupského semináře v Kroměříži*“ (Československý hudební slovník osob a institucí, 1963)¹¹ – „*církevní dějepisec a publicista*“ (Slovník pseudonymů

³ Od roku 1971 je Jarošov místní částí města Uherské Hradiště. ŠTARHA, Ivan: *Historický lexikon obcí jižní, jihozápadní a jihovýchodní Moravy 1850–2009*. Brno 2010, s. 107.

⁴ *Breitenbach Antonín* (heslo). In: Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Díl 28. Doplňky. Praha 1909, s. 134.

⁵ *Breitenbach, Antonín* (heslo). In: Masarykův slovník naučný. Lidová encyklopedie všeobecných vědomostí. Díl I. A–Č. Praha 1925, s. 623.

⁶ *Breitenbach Antonín* (heslo). In: Nový velký ilustrovaný slovník naučný. Svazek III. Praha 1930, s. 122–123.

⁷ *Breitenbacher, Antonín PhDr.* (heslo). In: DOLENSKÝ, Antonín (ed.): Kulturní adresář ČSR. Biografický slovník žijících kulturních pracovníků a pracovníc. Praha 1934, s. 46.

⁸ *Breitenbacher, Antonín, PhDr.* (heslo). In: PAZDÍREK, Oldřich (ed.): Pazdírkův hudební slovník naučný. II. Část osobní. Svazek první. A–K. Brno 1937, s. 107.

⁹ *Breitenbacher Antonín PhDr.* (heslo). In: Komenského slovník naučný. Svazek II. Boleslav–Československo. Praha 1937, s. 99.

¹⁰ *Breitenbacher, Antonín* (heslo). In: TOBOLKA, Zdeněk Václav (ed.): Naučný slovník aktualit 1938. Praha 1938, s. 57.

¹¹ *Breitenbacher Antonín* (heslo). In: Československý hudební slovník osob a institucí. Svazek první. A–L. Praha 1963, s. 131.

v české a slovenské literatuře, 1973)¹² – „*profesor arcibiskupského gymnázia v Kroměříži*“ (Nová encyklopedie českého výtvarného umění, 1995)¹³ – „*moravský archivář, historik a teolog, autor statí z oboru dějin hudby, knihovnictví, archivnictví a muzeologie*“ (Diderot, 2000)¹⁴ – „*římskokatolický kněz, historik, archivář, knihovník, pedagog*“ (Biografický slovník českých zemí, 2007).¹⁵

Zdaleka nejobsáhlejší heslo nám předkládá *Biografický slovník archivářů českých zemí* z roku 2000, který si jméno Antonína Breitenbachera v jistém smyslu přisvojil - nutno říci, že zcela oprávněně - pro oblast archivnictví a pomocných věd historických. Mimo jiné představuje arcibiskupského archiváře jako „*zakladatele oddělení Externa pro pozůstalosti významných osobností*“,¹⁶ což je rovněž fakt, který by neměl zůstat opomenut. Oproti výše zmíněným zdrojům nám slovník poskytuje také základní životopisné informace a stručnou bibliografii Breitenbacherových statí z oboru archivnictví. Bohužel se nevyhnul faktografickým omylům, které v této práci uvedeme na pravou míru.¹⁷

Toliko o Antonínu Breitenbacherovi odborné slovníky i všeobecné encyklopedie.

Třeba říci, že portfolio Breitenbacherových prací pokrývá skutečně široké spektrum historických a uměnovědních oborů. Počínaje prvotinami z oblasti dějin olomoucké (arci)diecéze, publikovaných v soudobých vlastivědných časopisech (*Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens, Časopis Matice moravské*), přes populárně naučné články v místním i regionálním tisku z období první světové války (*Našinec, Pozorovatel*), založené na Breitenbacherových archivních objevech a prezentujících zajímavý vhled do méně známých fenoménů z dějin raně novověké Moravy včetně jejich čelních osobností. Breitenbacherovy pravidelné zprávy o pořádání arcibiskupského archivu v *Časopise archivní školy* představují naopak cenný vklad pomocným vědám historickým.¹⁸

V průběhu dvacátých let se Breitenbacherova odborná profilace rozšiřuje i na oblast dějin umění, a sice zpracováním dvousvazkových *Dějin arcibiskupské obrazárny v Kroměříži*

¹² Breitenbach, Antonín (heslo). In: VOPRAVIL, Jaroslav Stanislav (ed.): Slovník pseudonymů v české a slovenské literatuře. Praha 1973, s. 427.

¹³ Breitenbacher, Antonín (heslo). In: Nová encyklopedie českého výtvarného umění. Díl 1. A–M. Praha 1995, s. 87.

¹⁴ Breitenbacher Antonín (heslo). In: Diderot. Velká všeobecná encyklopedie. Díl 2. Bah–Buq. Praha 2000, s. 557.

¹⁵ Breitenbacher (pův. jm. Breitenbach), Antonín (heslo). In: VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla (ed.): Biografický slovník českých zemí. Sešit 7. Bra–Brum. Praha 2007, s. 166.

¹⁶ BALATKOVÁ Jitka: Breitenbacher (Breitenbach) Antonín (heslo). In: HOFFMANNOVÁ, Jaroslava – PRAŽÁKOVÁ, Jana (eds.): Biografický slovník archivářů českých zemí. Praha 2000, s. 102.

¹⁷ Slovník mylně uvádí Breitenbacherovu docenturu na Masarykově univerzitě v Brně, stejně jako titul ThDr., který Breitenbacher nikdy nezískal. Více k tomu níže v podkapitole 1.7 KOREKTURA NĚKTERÝCH OMYLŮ STARŠÍCH PRACÍ.

¹⁸ Odkazujeme na bibliografický přehled připojený k této práci.

(1925, 1927)¹⁹ a vydáním rozsáhlého *Katalogu arcibiskupské obrazárny v Kroměříži* (1930)²⁰ ve spolupráci s historikem umění Eugenem Dostálem, skřípající spolupráci navzdory.²¹ Obojí je současnými badateli hojně využíváno.²² Pozdější práce z přelomu dvacátých a třicátých let korespondují s Breitenbacherovým pořádáním hudebních archivů kroměřížských kostelů²³ a církevních institucí,²⁴ ve kterých se Breitenbacherovi podařilo objevit skutečné poklady z hlediska poznání církevní i lidové hudby na Moravě. Nalezení Svatováclavské mše Adama Václava Michny z Otradovic či nejstarší známé barokní hanácké opery přitáhlo pozornost nejen hudebních historiků, ale i osobností ze světa hudby. O jejich uznání svědčí pochvalné listy v Breitenbacherově korespondenci.²⁵

Doplníme-li výše uvedená fakta bibliografickým výčtem Breitenbacherových prací, připojeným na konci této dizertace, vyvstává nám postava uznávaného historika první poloviny 20. století alespoň v hrubých obrysech. Přestože jsou některé z jeho vývodů již překonány a vyvráceny současným bádáním,²⁶ jeho stěžejní dílo věnované arcibiskupské

¹⁹ BREITENBACHER, Antonín: *Dějiny arcibiskupské obrazárny v Kroměříži. Archivní studie*. Kroměříž 1925–1927.

²⁰ BREITENBACHER, Antonín – DOSTÁL, Eugen: *Katalog arcibiskupské obrazárny v Kroměříži*. Kroměříž 1930.

²¹ Více o tom v kapitole 15 EPISKOPÁT LEOPOLDA PREČANA.

²² Na obě publikace byl svého času upozorněn i americký vzdělávací institut Buffalo Fine Arts Academy, který projevil zájem o jejich pořízení při rozšiřování sbírky uměleckých katalogů a příruček z celého světa. V Breitenbacherově korespondenci nacházíme žádost o sdělení ceny obou publikací a seznam všech Breitenbacherových prací z oboru dějin umění. List je podepsán ředitelem vzdělávání (*Director of Education*) Robertem Tylerem Davisem (1904–1978). K listu je přiložen i koncept Breitenbacherovy odpovědi v původním českém znění i anglickém překladu. MZA v Brně, fond G 34 Antonín Breitenbacher, karton č. 11, inv. č. 580, *list Buffalo Fine Arts Academy Antonínu Breitenbacherovi (Buffalo, 22. května 1936)*.

²³ BREITENBACHER, Antonín: *Hudební archiv kolegiálního kostela sv. Mořice v Kroměříži*. Kroměříž 1930.

²⁴ Tentýž: *Hudební archiv z bývalé piaristické koleje v Kroměříži*. Kroměříž 1937.

²⁵ Obzvláště hodnotná je v tomto směru korespondence s hudebním historikem JUDr. PhDr. Emiliánem Trolidou (1871–1949), který s Breitenbacherem konzultoval hudební provedení Michnovy *Svatováclavské mše*, realizované 29. května 1930 v kroměřížském chrámu sv. Mořice pod taktovkou místního sbormistra Eugena Trásoně (1886–1950). Více o tom BREITENBACHER, Antonín: *Adama Michny z Otradovic „Mše sv. Václava“*. Našinec, č. 117, 22. 5. 1930, s. 1–2; též TROLDA, Emilián: *Michnova „Mše sv. Václava“ po stránce hudební*. Našinec, č. 119, 24. 5. 1930, s. 1–2. Z další korespondence jmenujme např. listy hudebního skladatele Josefa Bohuslava Foerstra (1859–1951) či houslové virtuózky Erviny Brokešové (1900–1987).

²⁶ Jedná se o některé Breitenbacherovy prvotiny. Takto např. historik a medievista Mgr. David Kalhous, Ph.D. (*1978) z Ústavu pomocných věd historických a archivnictví Masarykovy univerzity v Brně zpochybnil tvrzení Antonína Breitenbachera, který ve své studii *Ueber die Quellen und die Glaubwürdigkeit des „Granum catalogi praesulum Moraviae“* (1902), věnované rozboru neautorizovaného soupisu olomouckých biskupů z první třetiny 15. století, označil za výlučný pramen *Grana* kroniku Přibíka Pulkavy z Radenína (?–1380) a některé pozdější zdroje. Kalhous ve svém článku *Granum catalogi praesulum Moraviae jako pramen k dějinám Moravy v 10. století?* (2007) předkládá hypotézu, že autor *Grana* vycházel i z mnohem starších pramenů, které Breitenbacher neuvádí. Více o tom KALHOUS, David: *Granum catalogi praesulum Moraviae jako pramen k dějinám Moravy v 10. století?* *Medievalia historica Bohemica*, 11, 2007, č. 1, s. 27–38; srovnej s BREITENBACHER, Antonín: *Ueber die Quellen und die Glaubwürdigkeit des „Granum catalogi praesulum Moraviae“*. *Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens*, 6, 1902, č. 1–4, s. 274–300.

obrazárně zůstává doposud na piedestalu klíčových prací při studiu církevních dějin olomoucké (arci)diecéze a dějin umění v období raného novověku.²⁷

1.2 Breitenbacher v hledáčku historiků

Navzdory vědeckému dílu, jemuž se po smrti Antonína Breitenbachera dostalo zasloužené pozornosti, zájem o postavu arcibiskupského archiváře v průběhu následujících několika desetiletí znatelně opadl. Na přelomu šedesátých a sedmdesátých let evidujeme několik drobných příspěvků lokálního charakteru, upomínajících osobnost arcibiskupského archiváře zejména ve spojení s Kroměříží a Uherským Hradištěm.²⁸ Nepatrnou výjimku představuje snad jen připomínkový, leč velmi stručný příspěvek holešovského historika a muzejníka Josefa Svátka²⁹ v *Katolických novinách* roku 1967, který Breitenbachera připomíná jako osobnost moravské historiografie.³⁰

²⁷ Z novějších publikací čerpajících z díla Antonína Breitenbachera připomeňme cenné práce věnované sídlům a mecenátu olomouckých biskupů doc. Mgr. Radmily Prchal-Pavličkové, Ph.D. (*1974) z Katedry historie Univerzity Palackého v Olomouci a doc. Mgr. Ondřeje Jakubce, Ph.D. (*1976) ze Semináře dějin umění Masarykovy univerzity v Brně. PRCHAL-PAVLÍČKOVÁ, Radmila: *Sídla olomouckých biskupů. Mecenáš a stavebník Karel z Liechtensteinu-Castelcornu 1664–1695*. Olomouc 2001; JAKUBEC, Ondřej: *Kulturní prostředí a mecenát olomouckých biskupů potridentské doby. Umělecké objednávky biskupů v letech 1553–1598, jejich význam a funkce*. Olomouc 2003. Při sestavování životopisů barokních malířů vycházeli z Breitenbacherových prací prof. PhDr. Milan Togner (1938–2011) a doc. PhDr. Jana Zapletalová, Ph.D. (*1981) z Katedry dějin umění Univerzity Palackého v Olomouci. TOGNER, Milan: *Rezidence a dvůr biskupství olomouckého*. In: KROUPA, Jiří (ed.): *V zrcadle stínů. Morava v době baroka 1670–1790*. Brno 2002, s. 103–117; tentýž: *Antonín Martin Lublinský (1636–1690)*. Olomouc 2004; TOGNER, Milan – ZAPLETALOVÁ, Jana: *Mezi Římem a střední Moravou. Barokní skicář Dionýsia Strausse (1660–1720)*. Olomouc 2010. Breitenbacherovy objevy v hudebních archivech kroměřížských kostelů nemohli opomenout ani muzikologové, jmenovitě prof. PhDr. Jan Trojan (1926–2015) z Janáčkovy akademie múzických umění, stejně jako dvojice prof. PhDr. Jiří Sehnal (*1931) a prof. PhDr. Jiří Vysloužil (1924–2015) z Ústavu hudební vědy Masarykovy univerzity v Brně. TROJAN, Jan: *České zpěvohry 18. století*. Brno 2007; SEHNAL, Jiří – VYSLOUŽIL, Jiří: *Dějiny hudby na Moravě*. Brno 2001. Breitenbacherovy prvotiny věnované církevním dějinám posloužily např. církevním historikům prof. PhDr. Miloslavu Pojslovi (1945–2016) a doc. Tomáši Parmovi, Ph.D. et Ph.D. (*1971) z Cyrilometodějské teologické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. POJSL, Miloslav: *Olomoučtí biskupové a arcibiskupové a jejich pohřební místa*. Uherské Hradiště 2013; PARMA, Tomáš: *František kardinál Dietrichstein a jeho vztahy k římské kurii*. Brno 2011.

²⁸ Např. SPÁČIL, Jindřich: *Dr. Antonín Breitenbacher, jarošovský rodák*. Zpravodaj města Uherské Hradiště, 1, 1968, č. 7, s. 20–21; BALCÁREK, Pavel: *Msr. ThDr., PhDr. Ant. Breitenbacher*. Kroměřížská jiskra, č. 8, 25. 2. 1971, s. 3; tentýž: *ThDr. a PhDr. Antonín Breitenbacher a naše město*. Zpravodaj města Kroměříže, 5, 1971, č. 4, s. 72; BĚHÁVKA, Antonín: *Vzpomínka na profesora Antonína Breitenbachera*. Zpravodaj města Uherské Hradiště, 7, 1974, č. 9, s. 29.

²⁹ PhDr. Josef Svátek (1921–1997), rodák z Pardubic, historik a muzejník, v letech 1960–1979 ředitel Okresního muzea v Holešově. Za druhé světové války absolvoval roční kurz na Státní knihovnické škole v Praze, na který v letech 1945–1948 navázal studiem na Státní škole archivní. Souběžně studoval české dějiny a pomocné vědy historické na Univerzitě Karlově v Praze. Roku 1953 obhájil na Univerzitě Palackého v Olomouci rigorózní práci o dvorské kanceláři Albrechta z Valdštejna a obdržel doktorský titul. Následně po krátkém působení v Okresním muzeu v Kroměříži (dnes Muzeu Kroměřížska) nastoupil jako ředitel Okresního muzea v Holešově, kde setrval až do svého odchodu na penzi. Podstatnou část ze svých více než šesti stovek prací publikoval v *Katolických novinách*. FIŠER, Zdeněk: *Josef Svátek (1921–1997). S bibliografií od Anežky Fialové*. Chropyně 1997, zvláště s. 9–13, 20–21.

³⁰ SVÁTEK, Josef: *Připomínka moravských historiků*. (P. Václav Peter, P. PhDr. Antonín Breitenbacher.) *Katolické noviny*, 18, 1967, č. 32, s. 4.

První skutečně odborný zájem nejen o dílo, ale i o životní příběh Antonína Breitenbachera přichází teprve s počátkem sedmdesátých let, kdy se ve *Vlastivědném věstníku moravském* roku 1970 objevuje životopisný článek *Dr. Antonín Breitenbacher a Kroměříž* z pera historičky a pracovnice Státní vědecké knihovny v Brně Ivy Vlčkové-Butulové.³¹ Jelikož se ve své odborné práci dlouhodobě zabývala významnými knihovnami na Moravě, nemohla přirozeně opomenout ani zámeckou knihovnu v Kroměříži a postavu jejího dlouholetého správce. Po více než třiceti letech od Breitenbacherova úmrtí se tak objevuje příslovečná první (a na dlouhou dobu poslední) vlašťovka, která zároveň představuje doposud jedinou rozsáhlejší práci o životě Antonína Breitenbachera.³² Jakkoliv informační hodnotu článku snižují faktografické chyby, které se tato práce pokouší uvést na pravou míru,³³ je třeba ocenit jak jeho primát, tak připojený bibliografický soupis Breitenbacherových prací, jenž výrazně usnadnil sestavování bibliografie Antonína Breitenbachera na konci této práce.

Přestože při tvorbě řečeného článku Vlčková-Butulová s deníky prokazatelně pracovala,³⁴ na celých třicet následujících let upadají v zapomnění. Teprve počátkem novém tisíciletí se Breitenbacherovým deníkům dostává zasloužené pozornosti. Roku 2001 na jejich existenci upozorňuje historik Cyril Měšic,³⁵ stávající kurátor a správce zámecké knihovny v Kroměříži.

³¹ PhDr. Iva Vlčková-Butulová (1935–2012), rodačka ze Zborovic na Kroměřížsku, knihovnice a historička. Obor knihovnictví v kombinaci s češtinou vystudovala v letech 1953–1958 na Univerzitě Karlově v Praze. Následně nastoupila do Státní vědecké knihovny Brno (dnes Moravská zemská knihovna v Brně), kde setrvala až do roku 1992. Ve své odborné práci se věnovala historii významných moravských knihoven, předně pak arcibiskupské zámecké knihovně v Kroměříži, za což obdržela roku 1971 doktorát filozofie. Z četných studií jmenujme např. *Karel z Lichtenštejna-Kastelkornu (1624–1695) a založení zámecké knihovny v Kroměříži* (Příspěvky ke starší literatuře na Moravě, 1967–1968), *Dějiny zámecké knihovny v Kroměříži v letech 1700–1752* (Vlastivědný věstník moravský, 1970), *Zámecká knihovna v Kroměříži v letech 1752–1850* (tamtéž, 1971) či *Dějiny zámecké knihovny v Kroměříži od r. 1850 po dnešek* (tamtéž, 1976). KUBÍČEK, Jaromír: *Iva Vlčková jubilantkou*. Duha. Informace o knihách a knihovnách z Moravy, 24, 2010, č. 3–4, s. 46–47.

³² VLČKOVÁ-BUTULOVÁ, Iva: *Dr. Antonín Breitenbacher a Kroměříž*. Vlastivědný časopis moravský, 22, 1970, č. 3, s. 321–332.

³³ Např. dobu příchodu Antonínova dědečka Georga Breitenbachera do Uherského Hradiště a jeho sňatek s Kristýnou Meixnerovou datuje Vlčková-Butulová do časů prusko-rakouské války roku 1866, ačkoliv ke sňatku došlo dle matričního zápisu již v únoru 1833. Viz tamtéž, s. 321; srovnej s MZA v Brně, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 12078, *matrika sezdaných města Uherské Hradiště (1805–1865)*, s. 99.

³⁴ VLČKOVÁ-BUTULOVÁ, I., *Dr. Antonín Breitenbacher a Kroměříž*, s. 324.

³⁵ Bc. Cyril Měšic (*1969), rodák z Přílepu u Holešova, historik a knihovník, od roku 1996 kurátor a správce zámecké knihovny Arcibiskupského zámku v Kroměříži. Absolvent pomaturitního knihovnického studia na Střední odborné škole informačních a knihovnických služeb v Brně a bakalářského oboru historie na Masarykově univerzitě v Brně. Roku 1996 přijal místo kurátora zámecké knihovny v Kroměříži. Jeho příspěvky věnované převážně kroměřížské zámecké knihovně nacházíme ve sborníku *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska*, ve vlastivědné revue *Střední Morava* či *Vlastivědném věstníku moravském*. V současnosti je též aktivním členem a velitelem Sboru uniformovaných ostrostřelců v Kroměříži. *Medailonky autorů*. In: MAŠEK, Petr (ed.): *Zámecké knihovny ve Zlínském kraji*. Zlín 2008, s. 130; *Absolventi střední odborné školy*. In: BĚLOUSOV, Petr (ed.): *Vyšší odborná škola a Střední odborná škola informačních a knihovnických služeb Brno*. Almanach k 50. výročí školy. Brno 2002, s. 149; KLAPIL, Petr: *Historie Sboru uniformovaných ostrostřelců v Kroměříži*. Kroměříž 2014, s. 44.

Nejprve ve své zprávě *Písemná pozůstalost PhDr. Antonína Breitenbachera* v *Archivním sborníku Státního okresního archivu v Kroměříži* (2000)³⁶ a o rok později ve svém příspěvku *Deníky dr. Antonína Breitenbachera (knihovníka a archiváře AZZ)*, předneseném na desáté odborné konferenci knihovníků a historiků v Olomouci 17. – 18. října 2001.³⁷

1.3 Deníky vydávají své tajemství

Pozornost odborné veřejnosti k postavě Antonína Breitenbachera nasměroval nedávný společný projekt Muzea umění Olomouc, Univerzity Palackého v Olomouci a Masarykovy univerzity v Brně, probíhající v letech 2016–2019 pod názvem *Za chrám, město a vlast, olomoucký biskup Karel z Lichtensteinu-Castelcornu uprostřed barokní Evropy*.³⁸ Předmět výzkumu představovala postava olomouckého biskupa Karla z Lichtensteinu-Castelcornu (1624–1695), za jehož episkopátu prodělala Morava - zdevastovaná po třicetileté válce - nebývalý kulturní rozkvět.³⁹ Příležitost účastnit se projektu jsem měl i já - autor této práce - jako člen týmu archivářů Katedry historie Univerzity Palackého v Olomouci, pověřeného průzkumem Lichtensteinovy korespondence z období jeho episkopátu 1664–1695.⁴⁰ Během soustavného tříletého bádání mi prošly pod rukama celé stovky biskupových listů nesoucích zpracovatelské poznámky psané rukou, kterou se společným úsilím podařilo přisoudit právě arcibiskupskému archiváři Antonínu Breitenbacherovi.⁴¹ Tím se vlastně dostáváme na začátek příběhu této práce.

Aby se potvrdila správnost domněnky, nahlédl jsem do osobních deníků Antonína Breitenbachera, na jejichž existenci jsem byl upozorněn Mgr. Janou Oppeltovou, Ph.D.

³⁶ MĚSÍC, Cyril: *Písemná pozůstalost PhDr. Antonína Breitenbachera*. In: Státní okresní archiv Kroměříž. Archivní sborník 2000. Kroměříž 2000, s. 75–76.

³⁷ Tentýž: *Deníky dr. Antonína Breitenbachera (knihovníka a archiváře AZZ)*. In: HANDLOVÁ, Kateřina (ed.): *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska. Paměti - způsob zobrazení skutečnosti*. Sborník z 10. odborné konference Olomouc, 17. – 18. října 2001. Olomouc – Brno 2001, s. 127–132.

³⁸ Projekt pod vedením hlavního řešitele Mgr. Ondřeje Zatloukala (*1977) z Muzea umění Olomouc probíhal v letech 2016–2019 za financování z Programu na podporu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI II) Ministerstva kultury České republiky (č. DG16P02M013). Hlavní výstup projektu zahrnoval vedle muzejních aktivit též vydání dvoudílné kolektivní publikace v české a anglické mutaci. Viz JAKUBEC, Ondřej (ed.): *Karel z Lichtensteinu-Castelcornu (1624–1695) : Olomoucký biskup a kníže střední Evropy*. Olomouc 2019; ŠVÁCHA, Rostislav – POTUČKOVÁ, Martina – KROUPA, Jiří (eds.): *Karel z Lichtensteinu-Castelcornu (1624–1695) : Místa biskupovy paměti*. Olomouc 2019.

³⁹ Více k jeho stavební činnosti a uměleckému mecenátu např. PRCHAL-PAVLÍČKOVÁ, Radmila: *Sídla olomouckých biskupů. Mecenáš a stavebník Karel z Liechtensteinu-Castelcornu 1664–1695*. Olomouc 2001.

⁴⁰ Archivní tým tvořili Mgr. Věra Slavíková, Ph.D. (*1973), Mgr. Zuzana Orálková (*1992), Mgr. Soňa Topičová (*1992) a Mgr. Kryštof Kouřil (*1989). Velké poděkování patří odborné konzultantce Mgr. Janě Oppeltové, Ph.D. (*1970), vedoucí archivní sekce Katedry historie Univerzity Palackého v Olomouci.

⁴¹ ORÁLKOVÁ, Zuzana – TOPIČOVÁ, Soňa – KOUŘIL, Kryštof (eds.): *Komunikační síť biskupa Karla z Liechtensteinu-Castelcornu (1624–1695). Katalogizovaný soupis korespondence s rejstříkem korespondentů a seznamem lokalit*. Olomouc 2019, s. 10–12, 43.

a Mgr. Miroslavem Myšákem, kurátorem Arcidiecézního muzea Kroměříž. Totožnost písarské ruky se záhy skutečně potvrdila. Ale nejen to. Po zběžném prohlédnutí se deníky resp. jejich edice ukázala jako vhodné téma dizertační práce, jejíž vedení ochotně převzal prof. PaedDr. PhDr. Pavel Marek, Ph.D. z Katedry historie Univerzity Palackého v Olomouci. S jeho podporou jsem se roku 2017 pustil do přepisu jednotlivých deníků. Jelikož tvorba kritické edice není o pouhém přepisování, nýbrž o podrobném studiu pramene, začaly postupně vycházet na světlo dosud neznámé skutečnosti, které bychom s ohledem na Breitenbacherovu profesi označili přinejmenším jako nevšední, ne-li přímo překvapující. Předně se jedná o následující zjištění, týkající se života Antonína Breitenbachera:

1. Patřil k blízkým přátelům reformních duchovních, jmenovitě Matěje Pavlíka, Aloise Spisara či Adolfa Jaška, aktivně podporoval církevní reformy a zapojil se do nátlakové akce proti olomouckému arcibiskupovi Lvu Skrbenskému.
2. Politicky inklinoval k národní demokracii Karla Kramáře, brojil proti politickému katolicismu a ostře pranýřoval klerikalismus, se kterým se ve svém nejbližším okolí setkával. Později začal skrytě sympatizovat s fašistickým hnutím.
3. Roku 1933 vyvolal skandální aféru okolo arcibiskupského úředníka Karla Ritticha. Následný soudní proces s jeho otcem Janem Rittichem zcela zpřetrhal Breitenbacherovy pracně budované vztahy s arcibiskupem Leopoldem Prečanem.

Výše uvedená zjištění by se nemusela jevit natolik překvapivá, pokud by Breitenbacher nebyl arcibiskupským archivářem, tedy úředníkem podřízeným přímo arcibiskupovi, riskujícím - v případě konfliktu mezi vlastní profesí a vnitřním přesvědčením - ztrátu svého postavení na arcibiskupství. Třecích ploch se přitom nabízelo hned několik, přičemž jedna každá vycházela z Breitenbacherových identit, které převzal v čase politických změn první třetiny 20. století: Breitenbacher jako arcibiskupský úředník - Breitenbacher jako aktivní podporovatel církevních reforem - Breitenbacher jako tichý odpůrce arcibiskupa Skrbenského - Breitenbacher jako otevřený stoupenec národní demokracie. Jednotlivé objevy mne zaujaly natolik, že jsem se rozhodl upravit téma a zaměřit svou pozornost přímo na Antonína Breitenbachera - jeho osobnost, aktivity, osudy. To vše na pozadí hluboké církevní krize, vyústivší v církevní rozkol a vznik nových náboženských společenství.

Právě zdánlivě protichůdné identity Antonína Breitenbachera si zasluhují naši zvláštní pozornost. Máme na mysli zejména jeho ideovou inklinaci k Československé státoprávní (národní) demokracii, což je charakteristické pro reformní duchovní, kteří již na počátku

republiky uvítali kladný postoj národní demokracie k církevním reformám.⁴² Breitenbacher nebyl organizován v Jednotě katolického duchovenstva ani Klubu reformních duchovních. Taktéž po celý život zachoval loajalitu církevním autoritám. A přesto o zavádění církevních reforem usiloval stejnou měrou jako jeho nejbližší přátelé a spojenci v Kroměříži - M. Pavlík, A. Spisar či A. Jašek, jak se ostatně projevilo na jeho publicistické činnosti v reformním listu *Právo národa*.⁴³

S tím souvisí i střet Breitenbacherova politického světonázoru s klerikálním prostředím, které od arcibiskupského úředníka přirozeně očekávalo vyvíjení aktivit resp. veřejné působení ve prospěch politického katolicismu.⁴⁴ Tuto skutečnost vnímáme o to intenzivněji v případě kroměřížské organizace Československé strany lidové, která v průběhu dvacátých let inklinovala spíše k politice radikálního křídla Bohumila Staška, oproti liberálnějšímu křídlu Jana Šrámka.⁴⁵ Otázek, které nás v této souvislosti napadají, je vícero. Nakolik mohl Breitenbacher za daných podmínek vzdorovat politické poptávce svého nejbližšího okolí? Jaké limitace po praktické stránce přinášela profese arcibiskupského archiváře Breitenbacherovu politickému angažování? A jakou roli přitom sehrál jeho poměr k olomouckým arcibiskupům, svým ordinářům i zaměstnavatelům?

Na tyto otázky se pokusíme nalézt odpověď v následujících kapitolách naší práce, která nemá záměr stát se prostým životopisem, nýbrž důkladnou analýzou komplikované osobnosti Antonína Breitenbachera na pozadí bouřlivého období politických, náboženských a společenských proměn první třetiny 20. století. Současně nám postava arcibiskupského archiváře poslouží jako modelový příklad politizujícího kněze první třetiny 20. století - stoupence Československé státoprávní (národní) demokracie.⁴⁶

⁴² To byl ostatně případ i P. Matěje Pavlíka (1879–1942). MAREK, Pavel: *Pravoslavní v Československu v letech 1918–1942. Příspěvek k dějinám Pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku*. Brno 2004, s. 124; též např. KRŠKO, Jan: *Využití regionálních pramenů pro zodpovězení některých otázek kolem reformního hnutí katolického duchovenstva a vzniku Církve československé*. In: MAČALA, Pavol – MAREK, Pavel – HANUŠ, Jiří (eds.): *Církve 19. a 20. století ve slovenské a české historiografii*. Brno 2010, s. 230.

⁴³ Více v kapitole 13 LÉTA BOURÁNÍ - LÉTA TVOŘENÍ.

⁴⁴ Již v červenci 1919 byl Breitenbacher osloven s nabídkou vstoupit do místní organizace Československé strany lidové. Současně mu byly vytýkány vazby na místní exponenty národní demokracie. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 181–182.

⁴⁵ VEJVAR, Stanislav: *Monsignore Bohumil Stašek, život a dílo*. In: KOTOUS, Jan – PEHR, Michal (eds.): *Bohumil Stašek (1886–1948). Život a doba. Příspěvky z vědeckého semináře k 60. výročí úmrtí Msgr. ThDr. h. c. Bohumila Staška, probošta vyšehradské kapituly*. Vyšehrad, 29. října 2008. Kostelní Vydří 2009, s. 13–14; více v kapitole 16 MEZI POLITIKOU A HISTORIÍ.

⁴⁶ Spojení „politizující kněz“ užíváme jako *terminus technicus* na základě odborné literatury věnované politickému katolicismu, předně prof. PaedDr. PhDr. Pavla Marka, Ph.D. (*1949) a prof. PhDr. Miloše Trapla, CSc. (*1935). Viz MAREK, Pavel: *Český katolicismus 1890–1914. Kapitoly z dějin českého katolického tábora na přelomu 19. a 20. století*. Olomouc 2003, s. 305; TRAPL, Miloš: *Politický katolicismus a Československá strana lidová v Československu v letech 1918–1938*. Praha 1990, s. 20.

Během naší práce budeme věnovat obzvláštní zřetel naplnění následujících bodů, vycházejících z našich počátečních zjištění:

1. Objasnit poměr Antonína Breitenbachera k církevně reformnímu hnutí, předně vůči jeho ústředním protagonistům na Moravě - Matěji Pavlíkovi a Aloisi Spisarovi - stejně jako poodkrýt Breitenbacherovo zapojení jako stoupence církevních reforem. Reflektovat budeme obzvláště jeho postoj k reformě výuky na bohosloveckých fakultách, kterou Breitenbacher považuje za zcela zásadní.
2. Vysvětlit příčinu Breitenbacherova negativního postoje vůči politickému katolicismu a jeho sympatií jak k národní demokracii, tak k fašistickému hnutí. Současně se pokusit zdůvodnit proměnu recepce prezidenta Masaryka a politiky Hradu u Breitenbachera jako zástupce katolické inteligence. Přitom je nutno podrobit jeho politický světonázor analýze nejen jako soubor individuálních zkušeností a prožitků úzce spojených s prostředím, v němž vyrůstal, nýbrž jako fenomén typický pro část intelektuálních kruhů v čase tzv. první republiky.
3. Popsat kauzu Rittich-Breitenbacher a její důsledky na vztah Antonína Breitenbachera s arcibiskupem Leopoldem Prečanem. S ohledem na výsostně subjektivní povahu sporu se vyhneme vynášení soudů. Místo toho se zaměříme na přiblížení kauzy a jejího pozadí čtenáři včetně průběhu soudního líčení a argumentace obou zainteresovaných stran.

Vlastní práci předcházela důkladná heuristika, aby nebyla založena na pouhé interpretaci pramene primárního, nýbrž na jeho konfrontaci s prameny sekundárními. V tomto směru byl náš úkol ztížen jednak nepřístupností, jednak nedostupností některých materiálů. Nepodařilo se nám jmenovitě získat přístup k pozůstalosti Matěje Pavlíka, pozdějšího biskupa Gorazda, která by zcela nepochybně vnesla nové světlo do naší interpretace poměru Antonína Breitenbachera k reformnímu hnutí. Přesto se jejich absenci podařilo alespoň ve výsledku kompenzovat prameny jinými. Nakolik se náš cíl vydařil, sezná čtenář v průběhu této práce.

Částečně se identity kněze-politika dotýká HUSÁK, Petr: *Proměny kněžské identity v prostředí českého katolicismu v 19. a 20. století*. Brno 2021, s. 16–17, 378. Zároveň připojujeme charakteristiku politizujícího kněze z pera Ferdinanda Peroutky (1895–1978), která současně dokládá úzkou hranici mezi vlastní pastorační a politikou: „*Kněží, hlavně na Moravě, vedli z kazatelen prudkou agitaci proti připravované reformě manželského práva i proti zrušení povinnosti vyučovat náboženství ve školách; verbovali z kazatelen také abonenty pro katolické časopisy, zkoumali osoby ministrů po rasovém původu a vůbec se činili způsobem, který ostatní strany i vláda shledávaly nebezpečným hlavně proto, že mnozí lidé ještě měli za to, že z kazatelen sestupuje hlas boží.*“ Právě proti zneužití bohoslužeb k politickým agitacím směřoval tzv. kazatelnicový paragraf zákona č. 111/1919 Sb. z. a n., hrozící kněžím postihem ve výši až šesti měsíců tuhého žaláře. PEROUTKA, Ferdinand: *Budování státu. I. 1918–1919*. Praha 1991, s. 400.

Zbývá objasnit, proč jsme zvolili pro naši práci jako hlavní název „Muž v pozadí“. Domníváme se, že nejlépe vystihuje roli, jakou si Breitenbacher víceméně sám zvolil. Ačkoliv se stal římskokatolickým knězem vázaným slibem poslušnosti svému ordináři, olomouckému arcibiskupovi, nebyl řadovým duchovním, nepůsobil v duchovní správě, a tedy neměl „svou“ faru. Jako arcibiskupský knihovník a později archivář se naopak pohyboval v kruzích církevní hierarchie, v blízkosti olomouckých arcibiskupů. Díky tomu získal přístup k informacím, které bychom s ohledem na jejich povahu mohli označit jako citlivé. Breitenbacher si tyto informace zapisoval do deníků a využíval k tomu, co považoval v souladu se svým přesvědčením za nezbytné k nápravě vnitřních poměrů v arcidiecézi - publikoval anonymní články, konspiroval, snažil se působit na své nadřízené - arcibiskupy.

Některé z jeho záměrů se skutečně podařilo uskutečnit - dopomohl k počestění arcibiskupského gymnázia v Kroměříži, přispěl k osamostatnění československé provincie Milosrdných sester sv. Vincence de Paul od Vídně a ve výsledku se podepsal i na pádu arcibiskupa Skrbenského. Přitom jeho role zůstávala před veřejností skryta. Až dosud. Právem si tak zaslouží označení „šedá eminence“, či - jak jsme nazvali naši práci - „Muž v pozadí.“

1.4 Písemná pozůstalost Antonína Breitenbachera

Než překročíme k bližšímu seznámení s deníky Antonína Breitenbachera, seznámíme se blíže s jeho písemnou pozůstalostí, kterou *Soupis osobních pozůstalostí a rodinných archivů* Jarmily Hanzalové⁴⁷ z roku 1997 rozděluje do tří celků.⁴⁸ První a stěžejní část představuje vlastní osobní fond Antonín Breitenbacher o rozsahu třinácti kartonů a jednoho fotoalba s časovým rozptylem 1900–1937, uložený pod značkou G 36 v Moravském zemském archivu v Brně. Druhá část o rozsahu jednoho kartonu, deponovaná v Zemském archivu v Opavě, pobožce Olomouc, obsahuje rukopisy některých z Breitenbacherových prací z oblasti archivnictví a dějin umění (*Z archivu olomouckého arcibiskupství v Kroměříži, Arcibiskupská grafická sbírka v Kroměříži, Sousoší na cestě k bývalému františkánskému klášteru* a jiné). Trojici uzavírá poslední a nejmenší část, pozůstávající z osmi jednotlivin z let 1834–1937, uložených v archivní sbírce Slováckého muzea v Uherském Hradišti. Naši hlubší pozornost zaměříme zejména na část první, která v souladu s Breitenbacherovým přáním přešla po jeho smrti do držení Moravského zemského muzea.

Přání odevzdat své písemnosti státní a nikoliv církevní instituci vyjevil Breitenbacher ve své poslední vůli. Zásadní roli na tomto rozhodnutí sehrálo jednak jeho důvěrné přátelství s tehdejším ředitelem Moravského zemského archivu v Brně Františkem Hrubým,⁴⁹ jednak Breitenbacherovy obavy z cílené likvidace deníků v případě jejich uložení v oddělení

⁴⁷ Jarmila Hanzalová roz. Dörflová, prom. ped. (1930–2003), rodačka z České Lípy, archivářka a pedagožka, v letech 1963–1988 pracovnice archivní správy Ministerstva vnitra ČSSR. Vystudovala obor učitelství předmětů čeština-dějepis na pedagogické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, avšak po krátkém pedagogickém působení v Mostě a Ústěku se rozhodla zasvětit svůj život archivnictví. Roku 1955 nastoupila jako archivářka do Státního archivu v Litoměřicích, odkud později přešla k archivní správě Ministerstva vnitra ČSSR, kde setrvala až do svého odchodu na penzi. Jako archivářka věnovala pozornost pozemkovým knihám a rodinným archivům. Jejím manželem byl neméně známý archivář a historik PhDr. Josef Hanzal, CSc. (1934–2002). PRAŽÁKOVÁ, Jana: *Jarmila Hanzalová, prom. ped., 1930–2003*. Archivní časopis, 53, 2003, č. 3, s. 212.

⁴⁸ HANZALOVÁ, Jarmila (ed.): *Soupis osobních písemných pozůstalostí a rodinných archivů v České republice*. Praha 1997, s. 64.

⁴⁹ PhDr. František Hrubý (1887–1943) rodák ze Strukova (dnes místní část Žerotína) na Olomoucku, historik a archivář, od roku 1927 ředitel Moravského zemského archivu v Brně. Pocházel z chudé rolnické rodiny. Po maturitě na Slovanském gymnáziu v Olomouci 1907 začal studovat bohosloví, avšak zájem o dějiny jej přivedl na Univerzitu Karlovu do Prahy, kde v letech 1908–1912 navštěvoval přednášky z historie. Roku 1915 získal doktorát obhajobou dizertace na téma *Církevní zřízení v Čechách a na Moravě od X. do konce XIII. století a jeho poměr ke státu*. Slibnou univerzitní kariéru v Praze však ukončilo závažné onemocnění. Po krátkém působení na státní reálce v Kroměříži nastoupil v březnu 1920 jako archivář do Moravského zemského archivu. Roku 1927 byl jmenován jeho ředitelem. Počátkem třicátých let začal též přednášet na Masarykově univerzitě v Brně - nejprve jako mimořádný profesor české dějiny, později jako řádný profesor všeobecné dějiny. Ve své odborné práci věnoval pozornost převážně církevním dějinám Moravy, zejména s přihlédnutím k období české reformace. Řadu cenných materiálů nasbíral ve vatikánských archivech během svého tříměsíčního pobytu v Římě roku 1923. BALCÁREK, Pavel: *Památce Františka Hrubého*. Archivní časopis, 37, 1987, č. 2, s. 108–111; ŠTOURÁČOVÁ, Jiřina: *František Hrubý - profesor Masarykovy univerzity*. Časopis Matice moravské, 116, 1997, č. 1, s. 319–322; *Prof. František Hrubý* (heslo). In: CHMEL, Zdeněk (ed.): *Galerie brněnských osobností. I. A–K*. Brno 1998, s. 95–96.

pozůstalostí arcibiskupského archivu, a to s ohledem na kompromitující až skandalizující charakter některých záznamů.⁵⁰ I proto ve svém testamentu nařídil celou pozůstalost bezprostředně po převzetí pracovníky archivu zapečetit a vzhledem k materiálům citlivého charakteru otevřít teprve pětadvacet let po jeho úmrtí.⁵¹

Toto přání po Breitenbacherově úmrtí skutečně vyplnila jeho oddaná hospodyně Františka Šťastníková, která postupně mezi lety 1936 a 1940 odevzdala celou pozůstalost do rukou pracovníků Moravského zemského archivu.⁵² Po uplynutí lhůty roku 1962 byla pozůstalost rozpečetěna, uspořádána a inventarizována pracovníci archivu Miladou Musilovou.⁵³ Jedná se vskutku o bohatý materiál o celkovém rozsahu 689 inventárních jednotek, zahrnující vedle osobní korespondence též materiály týkající se Breitenbacherovy odborné činnosti, novinové výstřižky či sbírku fotografií v rozsahu jednoho alba.⁵⁴ Šťastníková je současně autorkou drobného apologetického spisku, jehož rukopis nalézáme v Breitenbacherově pozůstalosti. Bývalá hospodyně v něm vysvětluje celé pozadí Breitenbacherova sporu s arcibiskupem Prečanem, který popisuje jako důsledek „spiknutí nepřátel“.⁵⁵ Je-li spisek projevem pouhé loajality k zaměstnavateli nebo důkazem bližšího vztahu mezi oběma aktéry, netroufáme si spekulovat.

1.4.1 Korespondence přijatá

Vedle zmíněných deníků se stává centrem naší pozornosti Breitenbacherova osobní korespondence, kterou doplňujeme deníkové zápisy. Korespondence s církevními činiteli - ať už z řad církevní hierarchie nebo řadového kléru - pozůstává převážně z gratulací ke svátkům a významným životním jubileím, pohlednic s pozdravy z poutních míst, případně z žádostí o radu v záležitostech archivních či památkových. Prakticky totéž můžeme konstatovat o korespondenci s představiteli odborné obce historické, uměleckohistorické a muzikologické, třebaže pohlednice z poutních míst nahrazují v tomto případě díkůvzdání za poutavé

⁵⁰ MĚSÍC, C.: *Deníky dr. Antonína Breitenbachera (knihovníka a archiváře AZZ)*, s. 127.

⁵¹ Tak stojí i v přebíracím protokolu, podle kterého čítala převzatá Breitenbacherova pozůstalost celkem čtyři kartony archivního materiálu. Viz KOČMAN, Alois a kol.: *Průvodce po Státním archivu v Brně*. Brno 1954, s. 420.

⁵² MĚSÍC, C.: *Písemná pozůstalost PhDr. Antonína Breitenbachera*, s. 77; fotokopie listu ředitele Moravského zemského archivu v Brně PhDr. Františka Hrubého (1887–1943) Františce Šťastníkové (1883–1940) ze 14. září 1937 s potvrzením o přijetí první části Breitenbacherovy pozůstalosti (korespondence) tamtéž.

⁵³ V době uspořádání a inventarizace roku 1975 čítala pozůstalost 689 inventárních jednotek v 10 kartonech a jedno album. MĚSÍC, C.: *Deníky dr. Antonína Breitenbachera (knihovníka a archiváře AZZ)*, s. 127.

⁵⁴ NÝVLT, Karel – ŽIVOTA, Jiří: *Výsledky zpřístupňování archivních fondů státních archivů v ČR za léta 1971–1975*. Sborník archivních prací, 28, 1978, č. 2, s. 510; více k tomu MĚSÍC, C.: *Písemná pozůstalost PhDr. Antonína Breitenbachera*, 75–77.

⁵⁵ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 13, inv. č. 679, *zápisky Františky Šťastníkové k životu Antonína Breitenbachera a jeho sporu s rodinou Rittichovou (post 1937)*.

provedení arcibiskupskou zámeckou knihovnou a vyjádření uznání za vynikající historickou práci. V obou případech se jedná vesměs o korespondenci zdvořilostní, tudíž její praktická hodnota je pro potřeby této práce resp. poznání života Antonína Breitenbachera nižší a jako pramen plní spíše úlohu ilustrační.

Samostatnou kategorii tvoří korespondence někdejších absolventů arcibiskupského chlapeckého semináře resp. gymnázia v Kroměříži, kterých během téměř čtvrt století prošly Breitenbacherovými rukama celé stovky. Někteří z nich se posléze na doporučení svého profesora vydali na cestu historickou a pokračovali v dalších studiích na filozofických, případně bohosloveckých fakultách. Řečená část korespondence tak představuje sondu do studentského života a další nezbytný dílek ke kompletizaci životopisu nejen Breitenbacherova, ale i takových osobností, jako byli např. historikové Alois Jašek (1887–1953) a Josef Macůrek (1901–1992), kněz a misionář P. Josef Zeman (1898–1952/54) či politik a poslanec za Československou stranu lidovou P. František Hála (1893–1952). Zajímavý studijní materiál představují listy adresované Breitenbacherovými studenty přímo z fronty, a sice nejen jako válečné memento, ale i hodnotný pramen vojenské každodennosti v čase první světové války.

Breitenbacherovu přijatou korespondenci doplňujeme korespondencí odeslanou, porůznu roztroušenou v osobních fondech rozličných osobností, s nimiž stál Breitenbacher ve více či méně intenzivním korespondenčním styku. V tomto směru nám práci výrazně usnadňují deníky odeslané korespondence Antonína Breitenbachera. Musíme však vzít do úvahy, že ne všechny listy Breitenbacher ve svých listářích uvádí. Listy významnějším osobnostem - včetně pravidelných relací arcibiskupovi o stavu archivu a knihovny - cituje celé, zatímco méně důležitou korespondenci, většinou žádosti o pomoc s archivním bádáním, odbývá pouze stručným konceptem odpovědi. Listy vysloveně kompromitujícího charakteru z pochopitelných důvodů nevzpomíná vůbec. Marně bychom tak hledali osudný dopis arcibiskupovi Prečanovi z 16. září 1933, který stojí na pozadí celé aféry z let 1934–1935, jíž padl za oběť Breitenbacherův dlouho budovaný vztah s Prečanem.

1.4.2 Korespondence odeslaná

Korespondenci odeslanou nacházíme rozptýlenou v archivech a muzeích po celé České (i Slovenské) republice.⁵⁶ Nebudeme nikterak přehánět, označíme-li za nejvýznamnější

⁵⁶ Víme např. o korespondenčním styku Antonína Breitenbachera se slovenským archivářem a knihovníkem PhDr. Ovídiem Faustem (1896–1972), předsedou Vědeckých ústavů města Bratislavy. V deníku odeslané korespondence nalézáme mimo jiné koncept Breitenbacherova listu z 18. srpna 1933, ve kterém Faustovi děkuje za darované pohlednice, medaili a knihy: „18/VIII. Dr. O. Faust. Děkuji za darované pohledy,

a nejhodnotnější celek z hlediska poznání života a osobnosti Antonína Breitenbachera korespondenci s pražským historikem Josefem Pekařem (1870–1937), uloženou v Archivu Národního muzea. V Pekařově pozůstalosti nacházíme celkem osmnáct listů adresovaných Breitenbacherem Pekařovi mezi léty 1904–1934. Jejich hodnota vzhledem k obsahu spočívá v unikátním vztahu Breitenbachera k Pekařovi, kterého považoval po celý svůj život za takřka neotřesitelnou autoritu.⁵⁷ Zároveň představoval jednu z mála osob, již byl ochoten se zcela otevřít a prozradit i mnohé detaily ze svého života včetně svých vizí, náhledů a filozofie.

Zvláštní pozornost zasluhuje rovněž Breitenbacherova korespondence adresovaná středoškolskému profesorovi a amatérskému archeologovi Antonínu Zelnitiovi (1876–1957),⁵⁸ dalo by se si říci „moravskému Schliemannovi“,⁵⁹ uložená v jeho osobním fondu ve Státním okresním archivu v Uherském Hradišti. Oba muže spojovalo nejen dlouholeté přátelství a láska k rodnému Moravskému Slovácku, ale též společný zájem o archeologickou činnost v okolí Starého Města a Velehradu, na kteréžto téma si v letech 1921–1937 vyměnili několik desítek dopisů. Zelnitiova pozůstalost bohužel dosud není plně zpracovaná, a tudíž

medaili a knihy; pohlednice a medaile přijdou do muzea. Na slíbené publikace předem děkuji. Kdybych mohl navštívit instituce jeho správě svěřené, jistě bych jeho pozvání rád užil.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 644, *Deník, sv. II. (1931–1937)*, s. 118.

⁵⁷ Vyplyvá tak nejen z obsahu vzájemné korespondence, ale také z písemného svědectví historika PhDr. Josefa Polišenského, DrSc. (1915–2001), který ve svých pamětech, vydaných knižně roku 2001 pod názvem *Historik v měnicím se světě*, vzpomíná i Breitenbacherův vztah k Pekařovi: „Začal jsem v kroměřížském arcibiskupském archivu ještě za archiváře Breitenbachera, ale to byl staromilec, který se na mne díval spatra, když jsem nemluvil dost uctivě o Josefu Pekařovi a Miloslavu Hýskovi.“ Dodejme, že Polišenský tehdy sbíral v moravských archivech materiály pro jednu ze svých prvotin o dějinách Zlína. POLIŠENSKÝ, Josef: *Historik v měnicím se světě*. Praha 2001, s. 64.

⁵⁸ Antonín Zelnitius (1876–1957), rodák z Uherského Hradiště, vlastivědný pracovník a amatérský archeolog považovaný za objevitele velkomoravského Veligradu. Po maturitě na českém matičním gymnáziu v Uherském Hradišti roku 1898 pokračoval ve studiích učitelství u Kongregace školských bratří v rakouském Strebelsdorfu (dnes místní část Vídně). Zkušební rok absolvoval na učitelském ústavu v Kroměříži. Během následného pedagogického působení prošel školami v Gorici, Litoměřicích, Praze, Poděbradech, Vídni, Jasenici pod Triglavem, Sofii a Bukurešti. Po návratu na své rodné Slovácko v zimě 1921 nastoupil jako výpomocný učitel ve Starém Městě. Od roku 1930 působil jako řídicí učitel na Velehradě, kde setrval až do svého odchodu na penzi roku 1939. V čase svého učitelského působení na Uherskohradištsku podnítil archeologické výzkumy v oblasti Starého Města, během kterých odkryl pozůstatky archeologicky významné lokality Na Valách. Získal za to uznání nestora československé archeologie a etnografie Lubora Niederleho (1865–1944). Právě na jeho podnět byl roku 1935 jmenován jednatelem archeologické komise České akademie věd a umění. K dalším poctám, které za svůj celoživotní přínos v oblasti staromoravských církevních dějin získal, patří mimo jiné prohlášení čestným občanem Starého Města roku 1929 či obdržení papežského řádu Pro Ecclesia et Pontifice z rukou papeže Pia XII. (1876–1958). GALUŠKA, Luděk: *Antonín Zelnitius, 1876–1957*. Pravěk. Časopis moravských a slezských archeologů, 6, 1996, s. 296–297; JILÍK, Jiří: *Vzpomínáme otce Veligradu*. Malovaný kraj. Národopisný a vlastivědný časopis Slovácka, 43, 2007, č. 6, s. 15; CINEK, František: *Velehrad víry. Duchovní dějiny Velehradu*. Olomouc 1936, s. 667–668.

⁵⁹ Přirovnání Antonína Zelnitia k německému archeologovi Heinrichovi Schliemannovi (1822–1890), objeviteli bájné Tróje, použil před námi Zelnitiov přítel a buchlovický farář P. Arnošt Hrabal (1886–1969). BATŮŠEK, Stanislav: *Neznámé dopisy umělce archeologovi*. Malovaný kraj. Národopisný a vlastivědný časopis Slovácka, 28, 1992, č. 4, s. 9.

ani širší veřejnosti přístupná k nahlížení, což je vzhledem k její nesporné vědecké hodnotě velká škoda.⁶⁰

Neméně rozsáhlý celek představuje korespondence Antonína Breitenbachera se svým bývalým žákem a historikem Aloisem Jaškem, uložená ve fondu Muzeum Bojkovice rovněž ve Státním okresním archivu Uherské Hradiště. Breitenbacher zamýšlel vychovat z Jaška svého nástupce v úřadu archiváře, a třebaže se jeho vize nenaplnila, zůstali spolu oba v úzkém písemném kontaktu.⁶¹ Jašek také napomáhal Breitenbacherovi při shromažďování archiválií týkajících se olomouckého arcibiskupství, o čemž nám podává příslušné svědectví čtrnáct dopisů adresovaných Breitenbacherem Jaškovi v letech 1932–1937.⁶²

Jednotliviny nacházíme též v pozůstalostech uložených v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze, jmenovitě v osobních fondech publicistů Karla Boromejského Mádl (1859–1932),⁶³ Arneho Laurina (1889–1945)⁶⁴ a Huberta Havránka (1887–1970).⁶⁵

1.5 Deníky Antonína Breitenbachera z let 1915–1937

Rozpečetěním Breitenbacherovy pozůstalosti vyšly po více než čtvrtstoletí opět na světlo čtyři deníky, které si jako arcibiskupský knihovník a posléze archivář vedl. Jak musíme zdůraznit, nejedná se o jeden souvislý, chronologicky navazující celek.

První dva deníky nesou na deskách označení *Poznámky k agendě knihovny* a chronologicky na sebe navazují. První popisuje období let 1915–1923,⁶⁶ druhý 1923–1928.⁶⁷ Jak napovídá již sám název, příčina jejich vedení vyvstala z Breitenbacherovy potřeby evidovat veškeré své práce vykonané v arcibiskupské zámecké knihovně a od roku 1921 i v arcibiskupském archivu. Následně je využíval při koncipování svých hlášení arcibis-

⁶⁰ Zelnitiovy listy v Breitenbacherově pozůstalosti edičně uveřejnil ve sborníku *Slovácko* (1999) historik a pracovník Moravského zemského muzea v Brně PhDr. Zdeněk Fišer (*1952). FIŠER, Zdeněk: „*Slavná je minulost Starého Města...*“ *Počátky velkomoravských výzkumů v dopisech Antonína Zelnitia Antonínu Breitenbacherovi*. Slovácko. Společenskovední sborník pro moravsko-slovenské pomezí, 41, 1999, s. 199–210.

⁶¹ Zdeněk Fišer je též autorem příspěvku *Bohoslovec Alois Jašek a nález jedné části Gallašovy pozůstalosti* (2002), publikovaného ve vlastivědné revue *Střední Morava*. Jeho součástí je i přepis Jaškových listů adresovaných Breitenbacherovi. Viz tentýž: *Bohoslovec Alois Jašek a nález jedné části Gallašovy pozůstalosti*. Střední Morava. Vlastivědná revue, 8, 2002, č. 15, s. 124–131.

⁶² Jedná se pouze o zlomek duchované korespondence, neboť v Breitenbacherově pozůstalosti nalézáme celkem 74 Jaškových listů z let 1920–1937. Tamtéž, s. 130.

⁶³ BÍLKOVÁ, Eva: *Karel B. Mádl (1859–1932). Písemná pozůstalost*. Praha 1980, s. 8.

⁶⁴ WAGNER, Jan: *Arne Laurin (vl. jméno Arnošt Lustig) (1889–1945). Literární pozůstalost*. Praha 1966, s. 10.

⁶⁵ Tentýž: *Hubert Havránka (1887–1970). Literární pozůstalost*. Praha 1979, s. 12.

⁶⁶ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*.

⁶⁷ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*.

kupovi. Zápisy nicméně velmi záhy nabývají charakteru soukromého, místy až intimního, neboť vedle běžné pracovní agendy si do nich Breitenbacher začal formou denních zápisků zaznamenávat i své vnitřní pocity, myšlenky, úvahy nad politickým vývojem státu, dojmy z návštěvníků zámecké knihovny, osobní zdravotní stav a dokonce i sny, v některých případech dosti úsměvného charakteru.⁶⁸ Svou povahou tak přestávají plnit původní záměr autora a naplňují charakter ego-dokumentu v pravém slova smyslu, s jehož pozdějším zveřejněním Breitenbacher počítal.⁶⁹

Souběžně s *Poznámkami k agendě knihovny* si od roku 1921 začal vést samostatné sešity resp. deníky, do nichž si zaznamenával koncepty odeslané korespondence. O jejich účelu pojednává následovně: „Zařídil jsem knihu *Deník*, protože jinak není možno zachytit denní práci v kanceláři. A poslouží i statistickému přehledu. Papír na knihu vzal jsem z jakési knihy v archivu, z velké části prázdné. Korespondenci vedu ve zvláštních [...] sešitech, jež se dají kdysi vázat do knihy.“⁷⁰ První zahrnuje koncepty z let 1921–1930, druhý 1931–1937. Nejedná se tak o ego-dokument v pravém slova smyslu, nýbrž evidenční pomůcku. Z tohoto důvodu je ani Iva Vlčková-Butulová neřadí k předchozím dvěma deníkům a považuje oba za samostatný celek.⁷¹ Navzdory této skutečnosti se přidržíme terminologie užití Breitenbacherem a v citačním aparátu budeme o skutečných denících referovat jako o *Poznámkách I. (1915–1923)* a *Poznámkách II. (1923–1928)*, zatímco oba sešity s odeslanou korespondencí budeme i nadále nazývat *Deník I. (1921–1930)*⁷² a *Deník II. (1931–1937)*,⁷³ jak je nadepsal sám autor.

Jelikož si zápisy vedl Breitenbacher pravidelně, s minimálním časovým odstupem a k minulosti se vracel pouze sporadicky, nelze deníky považovat za retrospektivní pramen v pravém slova smyslu, jakkoliv některým ze zápisů retrospektivní charakter upřít nelze.⁷⁴ Výjimku představuje první z deníků, který začal Breitenbacher vést 2. prosince 1915, ačkoliv

⁶⁸ Pro ilustraci citujeme sen, který si Breitenbacher zapsal 16. března 1919. Zajímavý je nejen po stránce obsahové, ale jazykové, neboť dokládá užití moravismů v denících Antonína Breitenbachera: „*Dnes se zase zdálo mně. Setkám se s kardinálem na ulici v kterémsi městě, vezme mě s sebou a spustí, ať si dám pozor, že mě činí osobně zodpovědným za pokoj v semináři. Já na to, že se nebojím a za sebe že si zodpovím. Šli jsme v hovoru dál, potkáme vozku s fúrou, starého ožralu, a jak jdeme vedle a chceme [se] vyhnout, obrátí se ke kardinálovi řítí, nohavice mu puknou a jak sám sebe, tak i kardinála po celém boku na klerice i klobouku v ruce důkladně ozlatí. A jak ten se otáčí, pomaluje i mě na rukou atd. - Tož nový sen - a smysl jeho? Už po třetí noc lícu na ‚kancelář‘.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny*, sv. I. (1915–1923), s. 143.*

⁶⁹ To je současně důvod, proč deníky svěřil do péče státní instituce. Současně se na stránkách nejednou obrací ke svým nástupcům. Viz např. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 644, *Deník*, sv. II. (1931–1937), s. 178–179.

⁷⁰ Tamtéž, s. 119.

⁷¹ VLČKOVÁ-BUTULOVÁ, I.: *Dr. Antonín Breitenbacher a Kroměříž*, s. 324–325, 326.

⁷² MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 643, *Deník*, sv. I. (1921–1930).

⁷³ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 644, *Deník*, sv. II. (1931–1937).

⁷⁴ Míjíme pasáže, ve kterých se Breitenbacher vrací do své minulosti, činí tak ovšem nikoliv záměrně, nýbrž nahodile - vždy jen v souvislosti s popisovaným aktuálním tématem.

jednotlivé denní záznamy rekonstruoval zpětně den po dni až do dne úmrtí svého předchůdce - knihovníka Františka Hrbáčka - dne 30. července 1915.⁷⁵

1.5.1 Vnitřní charakteristika deníků

K deníkovým zápisům užívá Breitenbacher humanistické písmo, jehož úroveň a provedení se různí v závislosti na časových možnostech autora a jeho fyzickém i duševním rozpoložení - od takřka krasopisného po téměř nečitelné, s hojným užitím zkratk. K výraznému kvalitativnímu poklesu dochází zvláště po roce 1934 vlivem psychického vyčerpání a zdravotních problémů, které se v průběhu třicátých let stále více prohlubovaly.⁷⁶ Po stránce jazykové užívá téměř výhradně češtinu, hojně prokládanou moravismy s prvky slováckého nářečí z okolí uherskohradištského, v nichž se odráží Breitenbacherův úzký vztah k rodnému Moravskému Slovácku.⁷⁷ Výjimku představují pouze německé parafráze a latinské citáty. Ojedinele provázejí psaný text vlepené či volně vložené výstřižky novinových článků, které z hlediska své osoby považoval za významné.⁷⁸

Po stránce stylistické se Breitenbacherovy deníkové zápisky vyznačují svéráznou, místy dokonce i na svou dobu výrazně starosvětskou skladbou textu, kterou Breitenbacher neváhal užívat i ve svých literárních pracích. Asi nejlépe tento specifický styl vystihují slova, jimiž svého času zhodnotil literární historik Bohuš Vybíral⁷⁹ stylistický charakter prvního dílu Breitenbacherovy monografie *Dějiny arcibiskupské obrazárny v Kroměříži* (1925):

⁷⁵ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 1–6.

⁷⁶ Totéž potvrzuje MĚSÍC, C.: *Deníky dr. Antonína Breitenbachera (knihovníka a archiváře AZZ)*, s. 131.

⁷⁷ Běžně se opakují výrazy „tož“, „lícu“ místo „létám“ apod. Více k působení rodného prostředí na Antonína Breitenbachera v kapitole 3 DĚTSTVÍ ANTONÍNA BREITENBACHERA.

⁷⁸ Jedná se např. o výstřižek z kroměřížského *Pozorovatele* o úmrtí Breitenbacherova kolegy P. ThDr. Josefa Dosoudila (1874–1920), z brněnských *Lidových novin* a *Československého deníku* o pořádání hudebních archivů, z olomouckých *Selských listů* a německých *Prager Presse* o vydání prvního svazku Breitenbacherových *Dějiny arcibiskupské obrazárny v Kroměříži* (1925) apod. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 227, 345; inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 99, 101, 269.

⁷⁹ PhDr. Bohuš Vybíral (1887–1951), rodák z Hranic na Moravě, literární historik a slavista, knihovník a překladatel z jihoslovanských jazyků. Maturoval roku 1907 na státním reálném gymnáziu v rodných Hranicích na Moravě. Následná studia slavistiky a germanistiky na univerzitě ve Vídni pod vedením uznávaného slavisty Vatroslava Jagiće (1838–1923) završil roku 1911 úspěšnou obhajobou dizertační práce věnované osobnosti Jaroslava Vrchlického a získáním doktorátu z filozofie. Roku 1913 nastoupil nejprve jako knihovník a od roku 1919 ředitel Studijní knihovny v Olomouci, kde setrval až do svého odchodu na penzi. Po druhé světové válce působil současně jako externista na obnovené olomoucké univerzitě, kde vedl přednášky a semináře z dějin jihoslovanských literatur. Za své zásluhy o upevnování československo-jihoslovanských vztahů obdržel od srbského krále Alexandra I. Karađorđeviče (1888–1934) Řád svatého Sávy (roku 1928 IV. třídy a roku 1933 III. třídy). NOVOTNÝ, Lubomír – KUBÍČKOVA, Petra – GLONEK, Jiří: *Ve službách osvěty. Moravský knihovník Bohuš Vybíral*. Brno 2020, s. 23, 66; KADLEC, Petr: *PhDr. Bohuš Vybíral*. In: *Kdysi a nedávno 3. Texty o dějinách Hranicka 2012*. Hranice na Moravě 2012, s. 85–87.

„Pokud běží o slohovou stránku Breitenbachrovy knihy, nutno zdůrazniti, že je naprosto vzdálená jakékoliv těžkopádné ‚učenosti‘, že je vždycky a ve všem jasná a silně oživená temperamentem a nesmlouvačností svého autora, takže dovede vzbuditi i udržeti obecný zájem. Spisovatel [...] chtěl, aby svou prací pronikl do nejširších kruhů a přispěl tak i výchovným snahám osvětových pracovníků...“⁸⁰

Totéž můžeme směle prohlásit i o stylistické stránce Breitenbacherových deníků. Rozsáhlá, takřka barokní souvětí, která Breitenbacher běžně užívá, reflektují sice rychlý sled myšlenek svého autora a jsou tudíž informačně bohatá, avšak ve spojení s mnohdy nepříliš vhodným užitím interpunkčních znamének působí místy chaoticky a v případě edičního zpracování vyžadují komplexní úpravu interpunkce. Nicméně právě užitý literární styl patří k důležitým aspektům, jichž si musíme pozorně všímat, chceme-li co nejobektivněji zhodnotit komplikovanou osobnost Antonína Breitenbachera, neboť v jistém smyslu vystihují základní rysy Breitenbacherovy osobnosti.

Jeho glosám nemůžeme upřít ani smysl pro humor - byť obvykle ironický a sarkastický - s jakým dokázal nahlížet na události okolo sebe. Když mu např. koncem srpna 1923 psala matka o tom, kterak jim neznámý zloděj na zahradě posbíral všechny hrušky, do deníku si ironicky poznamenal: „*Matka mi píše, že v zahradě kdosi otrásl hrušky (kyselky) a posbíral. Praktický komunism. Byl bych ovšem radši, kdyby si někdo přivlastnil strom a já každý rok podržel hrušky.*“⁸¹

Nesmí nás ovšem překvapit ani silně expresivní výrazy, jimiž Breitenbacher rozhodně nešetřil. Některé z nich sice zkracoval resp. „vytečkoval“, ovšem jiné ponechával rozepsané, což se může případnému editorovi Breitenbacherových deníků jevit menším, byť úsměvným oříškem.⁸² Objektivně však můžeme říci, že i takový jev svědčí o vysoce intimním rázu deníků a dodává tak na důrazu obzvláště jeho politickým úvahám.

1.5.2 Otázka existence pátého deníku

Doposud zůstává otevřena otázka existence pátého deníku (resp. třetího, označeného jako *Poznámky*), pokrývajícího období let 1928–1937, kdy se odehrál Breitenbacherův spor s Janem Rittichem, v němž byl úzce zainteresován i arcibiskup Prečan. Nedokážeme totiž

⁸⁰ VYBÍRAL, Bohuš: *Dr. Antonín Breitenbacher: Dějiny arcibiskupské obrazárny v Kroměříži*. Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, 37, 1926, č. 1–4, s. 135.

⁸¹ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 9.

⁸² Některé z nich jsme - chtě nechtě - použili i při citacích deníkových záznamů, provázejících tuto práci. Činili jsme tak s nejlepším vědomím, abychom co nejpodrobněji čtenáři přiblížili Breitenbacherův světonázor, politické postoje a v neposlední řadě intenzitu, s jakou pozoroval a glosoval dění okolo sebe.

uspokojivě vysvětlit příčinu, proč Antonín Breitenbacher dopsáním druhého sešitu *Poznámek* v průběhu roku 1928 nezačíná nový, třetí, zatímco v psaní *Deníků* pokračuje souvisle až do své smrti roku 1937. Přirozeně se nám nabízí prozaické vysvětlení, že se v psaní *Poznámek* rozhodl nepokračovat sám z důvodu nedostatku času a nadále soustředil pozornost již jen na *Deníky* odeslané korespondence, jejichž vedení vyžadovala praktická potřeba zpřehlednění písemné agendy. Tuto verzi by podporoval Breitenbacherův poněkud mystifikačně vyznívající dodatek, uzavírající druhý svazek *Poznámek*: „*Končím II. sešit poznámek, do souvislých ‚pozorování‘ např. soudobých událostí pouštět se nemíním. 3. 9. 1928.*“⁸³ Zdali se však řečený dodatek vztahuje k pouze k charakteru Breitenbacherových zápisů v denících označovaných jako *Poznámky*, anebo vedení sešitů *Poznámek* jako takových, zůstává nezodpovězenou otázkou.

Situace ovšem není tak jednoduchá. Některé okolnosti svědčí jak o existenci třetího sešitu *Poznámek*, tak o jeho zmizení ještě před zpracováním pozůstalosti samotné. Dle poslední vůle Antonína Breitenbachera měla být celá pozůstalost po převzetí pracovníky Moravského zemského archivu v Brně zapečetěna a ponechána nepřístupná až do roku 1962.⁸⁴ Zpracovatelka fondu Milada Musilová nicméně v inventáři osobního fondu *G 36 Antonín Breitenbacher* uvádí, že již roku 1952 dochází na přání olomoucké arcibiskupské konzistoře k předčasnému rozpečetění pozůstalosti za přítomnosti tehdejšího ředitele archivu Aloise Kocmana. Poté měla být pozůstalost znovu zapečetěna.⁸⁵ Když však došlo roku 1975 k jejímu pořádání, zjistila Musilová porovnáním s provizorním soupisem, vyhotoveným při předání pozůstalosti, že jeden z deníků uvedených v soupisu chybí. Dále citujme přímo Musilovou:

„Dle přání zůstavitele byla (pozůstalost, pozn. autora) v archivu zčásti zapečetěna (důvěrné písemnosti), zčásti uložena v obalech a obálkách a pořízen k ní hrubý soupis spíše technického než věcného charakteru. V archivu měla pozůstalost zůstat dle Breitenbacherova přání nepřístupná až do r. 1962.

V r. 1952 byla však zčásti rozpečetěna (2 balíky) za účasti bývalého ředitele archivu dr. A. Kocmana, když olomoucká konzistoř žádala o zapůjčení Breitenbacherovy závěti. Závěť byla dle úředních záznamů skutečně nalezena a konzistoř pro ni vyslala do Brna svého pověřence. Při pořádání v r. 1975 však v písemné pozůstalosti chyběla, stejně jako jeden z deníků zaznamenaných

⁸³ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 280.

⁸⁴ K předání pozůstalosti Františkou Šťastníkovou (1883–1940) skutečně došlo, nikoliv však v celku, nýbrž do roku 1940 po částech. MĚSÍC, C.: *Písemná pozůstalost PhDr. Antonína Breitenbachera*, s. 75.

⁸⁵ MUSILOVÁ, Milada: *Inventář fondu G 36 Antonín Breitenbacher. Písemná pozůstalost 1892–1939*. Brno 1975, s. 6–7.

v soupise, a obsahující právě záznamy z období, v němž vrcholil napjatý vztah mezi Breitenbacherem a arcibiskupem a kdy spor probíhal.

Při pořádání pozůstalosti v r. 1975 byly již všechny písemnosti rozpečetěny, protože po uplynutí lhůty do nich nahlíželi jak Breitenbacherovi příbuzní, tak pracovníci archivu.⁸⁶

Budeme-li věřit tvrzení zpracovatelky fondu - a nemáme důvod jej zpochybnit - byly během předčasného rozpečetění Breitenbacherovy písemné pozůstalosti roku 1952 vyňaty dokumenty obsahující informace citlivého charakteru včetně Breitenbacherova testamentu a zřejmě i posledního z deníků, označeného jako *Poznámky agendy knihovní*. Domněnku Musilové připouští ve svém článku o denících Antonína Breitenbachera také Cyril Měsíc⁸⁷ a vyslovujeme ji i my. Jedině tak se dá zdůvodnit časová mezera mezi posledním zápisem z 3. září 1928 v *Poznámkách agendy knihovní* a Breitenbacherovým úmrtím 8. srpna 1937, přestože deníky odeslané korespondence vedl bez přestávky od dubna 1921 až do své smrti. Vzhledem k absenci bližších informací nicméně tato otázka zůstává bez jakýchkoliv implikací nadále otevřena.

1.5.3 Transkripční pravidla v citacích a ukázkách

Jelikož Breitenbacherovy deníky představují pro naši práci ústřední a klíčový pramen, který nám nejvíce pomáhá poodhalit Breitenbacherův vnitřní svět, prokládáme naši práci četnými citacemi deníkových zápisků Antonína Breitenbachera. Při jejich transkripci se v zásadě držíme pravidel pro přepis novodobých dokumentů vzniklých po roce 1848.⁸⁸ Z toho důvodu jsme byli nuceni přizpůsobit jednak gramatiku, jednak interpunkci.

Pokud jde o interpunkci, v podkapitole pojednávající o vnitřní formě deníků jsme již leccos naznačili. Předně jsme se zmínili o rozsáhlých, takřka košatých souvětích, která Breitenbacher používal k rychlému zachycení sledu myšlenek, jak mu v daném okamžiku přicházely na mysl. Přitom si nedal příliš záležet na interpunkci, kterou místy užívá zcela nevhodně. Tam, kde by bylo vhodné celé souvětí rozdělit na několik samostatných vět, používá k oddělení středníky, jinde užívá nadbytečné čárky, jinde čárky zcela chybí. Zápisky tak působí místy nepřehledně až chaoticky. Proto jsme se rozhodli přikročit v zájmu

⁸⁶ Tamtéž.

⁸⁷ Vysloveně přitom odkazuje na Breitenbacherovy *Poznámky agendy knihovní*, které na rozdíl od deníků pokrývají období pouze do roku 1928: „Podle mého názoru byl chybějící deník nalezen, protože k uváděnému období žádný deník nechybí, mohlo by se to však týkat ‚Poznámek agendy knihovní‘.“ MĚSÍC, C.: *Deníky dr. Antonína Breitenbachera (knihovníka a archiváře AZZ)*, s. 131.

⁸⁸ ŠTOVIČEK, Ivan a kol.: *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti. Příprava vědeckých edic dokumentů ze 16. – 20. století pro potřeby historiografie*. Praha 2002.

zpřehlednění textu k úpravě interpunkce dle odpovídajícího gramatického úzu tak, aby obsah i charakter textu zůstal zcela neporušen a čtenářům se jevil text srozumitelnějším.

Dále jsme přikročili k úpravě archaismů podle dnešního pravopisu, a sice: psaní dnešního *z* místo zastaralého *s* (*gymnasium* → *gymnázium*, *konsistoř* → *konzistoř*, *diecese* → *diecéze*...), vypouštění protetického *h* (*Theresie* → *Terezie*, *theologická fakulta* → *teologická fakulta*), opravě zájmena *mně* na *mě* ve druhém a čtvrtém pádu (Breitenbacher běžně užívá *mně* bez ohledu na pád), úpravě zkratk dle současného úzu (*a pod.* → *apod.*, *t. j.* → *tj.*) a psaní velkých písmen v pojmenování národů (*němci* → *Němci*). Pouze v případě, že se vysloveně jedná o úmyslné psaní malého písmene v důsledku pejorativního zabarvení, je malé písmeno ponecháno s příslušným vysvětlením v poznámkovém aparátu.

Citované ukázky jsme volili tak, aby co nejvěrněji a nejvýstižněji zachycovaly vnitřní postoje Antonína Breitenbachera a pomohly nám odhalit jeho komplikovanou osobnost v plném rozměru.

1.6 Trojí úskalí zkoumání Breitenbacherových osudů

Zbývá pojednat o úskalích, s nimiž jsme se potýkali během vzniku této práce, a na něž je třeba upozornit nejen vážené čtenáře, ale také potenciální badatele a zájemce o další studium života a díla Antonína Breitenbachera. Taková úskalí shledáváme trojího druhu.

V první řadě jde o Breitenbacherovu korespondenci, u níž platí přímá úměra: čím více nám deníky prozrazují, tím více nám v listech zůstává utajeno. Jinými slovy, osobní korespondence Antonína Breitenbachera v jeho pozůstalosti se nám dochovala neúplná. Výrazně postrádáme část korespondence s historikem Josefem Pekařem (1870–1937) a většinu listů od kněze Matěje Pavlíka (1879–1942), pozdějšího pravoslavného biskupa Gorazda, s nímž se Breitenbacher v čase Pavlíkova kroměřížského působení přátelil. Pokud by se byla dochovala dodnes kompletní, mohla by nám prozradit mnohem více o Breitenbacherově poměru k církevním reformám a jeho postoji k nově zformovaným církevním společenstvím po vzniku republiky, než kolik se dovídáme z kusých zmínek porůznu rozestých na stránkách Breitenbacherových deníků.

Příčina tohoto žalostného stavu Breitenbacherovy pozůstalosti, spočívající v její neúplnosti, není náhodná. Významnou část korespondence s klíčovými osobnostmi, jaké z hlediska posouzení Antonína Breitenbachera představují např. zmínění Josef Pekař nebo Matěj Pavlík, totiž v čase války zničil z obavy před policejním stíháním kvůli veřejně projevovaným protiválečným, ba protirakouským postojům, za které mu - jak sám v denících

píše - „hrozil Špilberk“. ⁸⁹ Následný archivní průzkum skutečně přinesl plody v podobě dokumentů potvrzujících policejní sledování Breitenbachera v letech 1917–1918, ⁹⁰ a jelikož coby profesor arcibiskupského gymnázia v Kroměříži pobýval až do roku 1921 se studenty a kolegy z profesorského sboru ve společných prostorách semináře, postrádal jistotu spolehlivého ukrytí inkriminovaných dokumentů v případě nečekané policejní prohlídky.

Dvoupokojový byt v prostorách semináře sice sdílel se svým bývalým spolužákem z bohosloveckých studií Josefem Dosoudilem, avšak kvůli protichůdným politickým postojům - Breitenbacherově protiválečnému a Dosoudilově prorakouskému - se již v prvních letech války oba někdejší druhové rozešli. ⁹¹ Později Breitenbacher dokonce Dosoudila podezíral z donášení důvěrných informací nadřízeným. ⁹² Proto se Breitenbacher v průběhu roku 1917 rozhodl zbavit materiálů citlivého charakteru, které s ohledem na své veřejné působení vnímal jako kompromitující. ⁹³

K obdobné praxi sáhl i v čase republiky kvůli svým úzkým vazbám na reformní část kléru včetně exponovaných členů Církve československé a otevřeným sympatiím k národní demokracii Karla Kramáře, což mohlo Breitenbacherovo okolí vnímat nejen jako problematické, nýbrž i jako skandalizující. V dochované korespondenci tak nacházíme převážně listy zdvořilostního charakteru, třebaže některé z nich (Táborského, Ledochowského) shledáváme obzvláště cenné z hlediska osvětlení Breitenbacherova pozdějšího konfliktu s arcibiskupem Prečanem. S ohledem na výše uvedená fakta jsme tudíž odkázáni na postupné dobírání se faktů analýzou pramenů primárních (Breitenbacherovy deníky a korespondence) a komparací s prameny sekundárními (materiály úřední provenience, novinové články, svědectví třetích osob), což můžeme prohlásit - a také na tomto místě prohlašujeme - za hlavní vědecké metody užité při vzniku této práce.

⁸⁹ Likvidaci své korespondence a okolnosti, které jí předcházeli, vzpomíná Breitenbacher v deníkovém zápisu ze 4. ledna 1920: „*Odpoledne dělají pořádek v dějepisném kabinetu pro očekávanou inspekci - za právo veřejnosti - odnesl jsem konečně trosky své korespondence, již jsem si tam 1917, dán byv pod policejní dohlídku, uschoval. Zbyteček. Ostatní odplavila Morava a pozřel oheň! Zbyly mi ty, na nichž mi nejméně záleželo, a jež jsem schoval proto, aby mne ‚dekovaly‘, kdyby mě přece zavřeli, totiž německé dopisy. Škoda, věčná škoda. [...] Tolikrát už jsem toho litoval, že jsem korespondenci přece neskryl!*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 216.

⁹⁰ SOKA Kroměříž, fond Okresní úřad Kroměříž (1850–1945), karton č. 27, inv. č. 223, *složka Antonína Breitenbachera (1917)*.

⁹¹ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 226.

⁹² Tamtéž, s. 148.

⁹³ Bohužel, jak sám přiznává, jednalo se o historicky nejhodnotnější část jeho korespondence: „*Korespondenci, jež by byla nejcennější bývala na posouzení moje, musel jsem 1917 v dubnu naházet do záchodů [...] a tak mi zbyly většinou ‚papíry‘*“, sděluje nám v deníkovém zápisu z 22. ledna 1923. Jsme přesvědčeni, že obdobný postup Breitenbacher volil i v případě citlivé korespondence týkající se církevních reforem. Tamtéž, s. 397.

Druhé úskalí spočívá v absenci narativních pramenů popisujících období před rokem 1915, které Breitenbacherovy deníky pokrývají z hlediska retrospektivního pouze minimálně, tudíž pro nás zůstává období první poloviny Breitenbacherova života z větší části skryté. Do jisté míry nám k jeho poznání pomáhají kusé zmínky retrospektivní povahy rozptýlené v denících, nicméně podstatnou část tohoto období jsme nuceni rekonstruovat na základě Breitenbacherových vzpomínek, zprostředkovaných jeho kolegovi z arcibiskupského gymnázia P. Josefu Marcolu Svobodovi (1891–1973).⁹⁴ Ty doplňujeme vzpomínkami Breitenbacherových spolužáků z gymnázia v Uherském Hradišti, dokumenty archivní povahy i novinovými zprávami.

Třetí a nejvýznamnější úskalí vyplývá přímo ze samotné podstaty osobních deníků jako tzv. ego-dokumentu, přidržíme-li se terminologie užívané v současné historiografii, tzn. osobního pramene psaného s účelem podat svědectví o svém životě, smýšlení a uvažování druhým osobám.⁹⁵ Zkušenosti badatelé zabývající se životopisy vědí z praxe, nakolik subjektivní bývají prameny osobní povahy, tudíž spíše než objektivní zhodnocení popisovaných dějů či fenoménů nám přinášejí informaci, jak na skutečnost nahlížel zkoumaný jednotlivec.⁹⁶ Mnohem častěji tak vyprávějí více o autorovi než o tom, co na jejich stránkách popisuje. Jinými slovy, jak vnímal autor sám sebe, případně jak chtěl, aby jej vnímalo nejbližší okolí.

Proto i čtenáře prosíme, aby k veškerým údajům resp. kauzám, které Breitenbacher v denících předkládá, a které jsme si dovolili pro ilustraci Breitenbacherovy osobnosti citovat, přistupovali s nejvyšší možnou obezřetností a soustředili svou pozornost spíše na formu a charakter jednotlivých zápisků, než na skutečné líčení, jak konkrétní události proběhly. Jak opětovně zdůrazňujeme, jedná se o Breitenbacherovu mnohdy jistě opodstatněnou, avšak navýsost subjektivní reflexi.

Tato skutečnost se ponejvíce týká deníkových zápisků, v nichž Breitenbacher líčí hospodářské delikty arcibiskupského úřednictva či kritizuje mravní poklesky předních činitelů kroměřížské organizace Československé strany lidové.⁹⁷ Bohužel ne vždy svá tvrzení Breitenbacher dostatečně dokládá, mnohdy se odvolává na ústní svědectví třetích osob, takže k veškerým informacím musíme přistupovat s velkou opatrností a pojmout je spíše jako pramen ilustrační a dokumentační, než fakticky přesný a tudíž relevantní. Jak ovšem z deníků

⁹⁴ SVOBODA, Josef Marcol: *Msgr. PhDr. Antonín Breitenbacher. Obraz několika obrázky*. Archa. Revue pro katolickou kulturu, 19, 1931, č. 3, s. 189–200.

⁹⁵ STELLNER, František a kol.: *Úvod do studia historie*. Praha 2023, s. 195.

⁹⁶ Velmi elegantně tuto skutečnost vyjádřila prof. PhDr. Milena Lenderová, CSc. (*1947), specializující se na dějiny každodennosti. Deníky nám *de facto* předkládají „subjektivní pohled na objektivně existující události, o nichž informují prameny úřední povahy.“ LENDEROVÁ, Milena: *A ptáš se, knížko má... Ženské deníky 19. století*. Praha 2008, s. 164.

⁹⁷ Některých problémů se dotýkáme v kapitole 16 MEZI POLITIKOU A HISTORIÍ.

vyplývá, Breitenbacher byl o jejich věrohodnosti skálopevně přesvědčen. Tento - na historika překvapivě nekritický - přístup se stal Breitenbacherovi v jistém smyslu osudným. Na podzim 1934 jej žaloval správce kojetínského velkostatku Jan Rittich pro urážku na cti, a jelikož byl ve sporu osobně angažován i arcibiskup Leopold Prečan, měl pro Breitenbachera značně nepříjemnou dohru. I to je odpovědí na otázku, proč poslední léta svého plodného života strávil uzavřen mezi čtyřmi stěnami arcibiskupského archivu v kroměřížském zámku.⁹⁸

V případech, kdy to bylo možné, jsme se pokusili komparovat obsah zápisů s dalšími prameny, abychom dosáhli co možná největší objektivitu. U mnohých jiných to však nebylo kvůli absenci dalších pramenů možné. Proto není naším záměrem otevírat kapitoly uzavřené - to rádi přenecháme dalším badatelům - nýbrž pochopení komplikované osobnosti Antonína Breitenbachera a její představení takřkajíc v celé své nahotě. Současně zdůrazňujeme, že bez uvědomění tohoto úskalí se nám deníky stávají pramenem nejen nespolehlivým, ale i nevyzpytatelným.

1.7 Korektura některých omylů starších prací

Nezbývá než upozornit na několik zásadních omylů týkajících se životopisných údajů Antonína Breitenbachera, opakovaně se vyskytujících jak v pomocné, tak i veskrze odborné literatuře. K nejběžnějším z nich patří opakované uvádění titulu ThDr., třebaže doktorát z teologie Breitenbacher nikdy nezískal a ve své vědecké práci se teologii nikdy nevěnoval. Nedorozumění vzniklo nejspíše tím, že některé starší zdroje zcela běžně zaměňovaly Breitenbacherův titul PhDr. za ThDr.⁹⁹ Novější zdroje pak tento omyl bez dalšího ověření zcela nekriticky převzaly.¹⁰⁰

Ani na Masarykově univerzitě v Brně, jak bývá někdy uváděno, Breitenbacher jako docent nikdy nepůsobil. Jeho celoživotní působiště představovala výhradně Kroměříž, kde působil od svého vysvěcení na kněze a nástupu do arcibiskupského chlapeckého semináře roku 1896 - nepočítáme-li krátkou mezeru v podobě učitelských studií na univerzitě v Innsbrucku v letech 1898–1903 - až do své smrti 8. srpna 1937, třebaže mu byla roku 1921 nabízena pozice

⁹⁸ Více k tomu v kapitole 17 KAUZA RITTICH – BREITENBACHER.

⁹⁹ Srovnej např. s BITNAR, Vilém: *Schematismus žijících katol. spisovatelů*. In: HANZELKA, František (ed.): Rodinná katolická čítanka. Nový Jičín 1922, s. 221.

¹⁰⁰ Tento omyl se objevuje i v *Uměleckohistorickém listáři Antonína Breitenbachera* (2000) prof. PhDr. Lubomíra Slavička, CSc., uveřejněném ve *Sborníku prací Filosofické fakulty brněnské university*. SLAVÍČEK, Lubomír: *Uměleckohistorický listář Antonína Breitenbachera*. Opuscula historiae artium. Sborník prací Filosofické fakulty brněnské university. Řada uměnovědná (F), 44, 2000, s. 81–123. Paradoxně se s ním setkáváme i na pamětní desce zasazené na tzv. Regentském domě č. 39 na Velkém náměstí v Kroměříži, ve kterém Breitenbacher od roku 1923 až do své smrti pobýval („*ThDr. PhDr. Antonín Breitenbacher / (1874–1937) / arcib. knihovník, archivář, uměl. historik / žil v tomto domě v letech 1923–1937*“).

profesora církevních dějin na Cyrilometodějské bohoslovecké fakultě v Olomouci¹⁰¹ a o čtyři roky později místo profesora na Katedře církevních dějin Univerzity Karlovy v Praze.¹⁰² Obě mylné informace uvádí i jinak dosti podrobný a důkladný *Biografický slovník archivářů českých zemí* (2000).¹⁰³

¹⁰¹ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 321.

¹⁰² MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 75–76.

¹⁰³ Viz BALATKOVÁ, Jitka: *Breitenbacher (Breitenbach) Antonín, doc. PhDr. (1903?), ThDr.* In: HOFFMANNOVÁ, Jaroslava – PRAŽÁKOVÁ, Jana (eds.): *Biografický slovník archivářů českých zemí*. Praha 2000, s. 102.

2 PŘEDKOVÉ ANTONÍNA BREITENBACHERA, aneb kořeny rodu opředěného tajemstvím (1. pol. 19. stol.)

Vivat zeměpán náš František / i regimenty slavný, / vivat Latúři, Orely, Ryš, dragouni, / vivat Rozenberk, Hohencol, / švališéři, Klenau při tom, / vivant švarný naši husaři, / udatný kyrysaři.

Píseň o válce roku 1813–1814 ¹⁰⁴

2.1 Příchod rodu Breitenbacherů na Moravu

Psal se rok 1814, když se českými zeměmi nesly obdobné lidové popěvky na oslavu vítězství vojsk protifrancouzské koalice nad císařem Napoleonem po krvavé bitvě u Lipska v říjnu předešlého roku. Vzduch lokálního patriotismu přimělo i prostý lid - často poněkud kostrbatými verši - provolávat slávu jednotlivým plukům, z nichž klíčovým je pro nás 4. český švališerský pluk, jemuž dlouholetá tradice přirklá neformální označení „latúři“ po svém nejznámějším majiteli, polním maršálu Maxmiliánovi hraběti von Baillet-Latour. Označení zůstalo pluku i poté, co se po Latourově úmrtí roku 1806 stal jeho novým majitelem Karl svobodný pán von Vincent, v jehož držení prošel pluk napoleonskými válkami, kde se vyznamenal mimořádnou statečností.¹⁰⁵

Právě z jeho řad pocházel Georg Breitenbacher, dědeček a vlastně nejstarší známý předek Antonína Breitenbachera, s jehož příchodem na východní Moravu a usazením v Uherském Hradišti roku 1833 se začínají psát dějiny moravské větve tohoto rodu s dosud neobjasněnými kořeny. Samotné příjmení Breitenbacher poukazuje jednak na německý původ svého nositele a jednak na místo, odkud předkové nositele pocházeli. Jeho přesná identifikace je však oříškem poněkud větším. Jen v Německu bychom napočítali přes třiadvacet lokalit s názvem Breitenbach a v Rakousku dalších šest.¹⁰⁶ Přímo v Čechách se setkáváme s obcí Breitenbach

¹⁰⁴ ŠVANKMAJER, Milan: *Čechy na sklonku napoleonských válek 1810–1815*. Praha 2004, s. 189–190.

¹⁰⁵ Pluk byl zformován roku 1725 jako dragounský. K jeho přeměně na švališerský došlo až v důsledku reformy císaře Leopolda II., který pluk zároveň roku 1791 vyznamenal zlatou čestnou medailí za věrnou službu během rusko-turecké války (1787–1792). V tom čase držel pluk zmíněný polní maršál Maxmilián hrabě von Baillet Latour (1737–1806). V letech 1806–1834 vlastnil pluk rakouský generál Karl svobodný pán von Vincent (1757–1834), po jehož smrti přešel do vlastnictví polního maršála Alfreda knížete Windischgrätze (1787–1862). Tamtéž, s. 189–190; MARTÍNEK, František: *Z historie dragounů*. Praha 1937, s. 44; viz též *Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthumes*. Wien 1826, s. 294–296.

¹⁰⁶ *Breitenbach* (heslo). In: RAFFELSPERGER, Franz (ed.): *Allgemeines geographisch-statistisches Lexikon aller Österreichischen Staaten*. Erster Band. A. – Cz. Wien 1845, s. 526–527.

v Krušnohoří, známou též pod českým názvem Potůčky,¹⁰⁷ zatímco na Moravě se pod německým názvem Breitenbach skrývá samota Pohodlí na Blanensku.¹⁰⁸

Moravu ovšem můžeme vyloučit na základě rodové tradice, jak ji poznal sám Antonín Breitenbacher, a jak se o ni podělil i s olomouckým arcibiskupem Lvem Skrbenským z Hříšně během osobní audience 30. října 1916. Skrbenský se tehdy Breitenbachera s jistou zvědavostí dotazoval na jeho kořeny, čímž narážel na jeho německy znějící příjmení. Breitenbacher mu tehdy pohotově odvětil: „*Stařeček přišel jako oficír u dragounů do Hradiště, tam se oženil, a tak že jsme se octli na Moravě.*“¹⁰⁹ Bližší pátrání po kořenech rodu však uspokojivé výsledky nepřineslo. Musíme si proto vystačit s Breitenbacherovou verzí, podle které měli jeho předkové pocházet mimo Moravu. Pakliže byl rod původem skutečně německý, třeba poznamenat, že se v průběhu pouhých dvou generací usazených na Moravském Slovácku zcela počestil.¹¹⁰ Ostatně sám Antonín Breitenbacher o svém češtví nikdy nepochyboval a ve spojení s upřímným vlastenectvím, které dával otevřeně najevo, se naopak leckdy stával terčem jízlivých poznámek a úsměšků svého okolí.¹¹¹

2.2 Georg Breitenbacher a Kristýna Meixnerová

Vraťme se ale zpět ku Georgu Breitenbacherovi. V rakouských vojenských schematismech se objevuje poprvé roku 1826 s hodností podporučíka (*Unterleutenant*) ve funkci účetního

¹⁰⁷ Původně nejmenovaná horská osada založená v 16. století německými havíři a taviči ze sousedního Saska získala svůj název díky četným potokům a potůčkům, jimiž je Krušnohoří protkáno. První písemné užití názvu Breitenbach se objevuje teprve roku 1723 v kronice saského města Johanngeorgenstadt. Díky těžbě stříbra, cínu a železné rudy se obec rychle rozvinula a koncem 19. století dosahoval počet obyvatel Breitenbachu včetně přilehlých osad téměř 1400 osob, z nichž velká část byla po druhé světové válce kvůli německé národnosti odsunuta. Teprve roku 1948 byla obec oficiálně přejmenována na Potůčky. BUCHAROVIC, Stanislav a kol.: *Karlovarsko*. Praha 1994, s. 76; *Potůčky* (heslo). In: AUGUSTIN, Josef: *Velká encyklopedie měst a obcí ČR*. Praha 2001, s. 453.

¹⁰⁸ K roku 1869 měla čítat samota Pohodlí, přifařená k farnosti Lisice, pouhých deset duší. Viz *Catalogus venerabilis cleris dioeceseos Brunensis anno reparatae salutis 1869*. Brunae 1869, s. 78–79; *Special Orts-Repertorium von Mähren. Neubearbeitung auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. December 1890*. Wien 1893, s. 15.

¹⁰⁹ K audienci došlo krátce po jmenování kardinála Skrbenského arcibiskupem olomouckým. Breitenbachera si tehdy předvolal, aby se s tehdejší správce arcibiskupské zámecké knihovny seznámil blíže. Viz zápis v Breitenbacherově deníku z 30. října 1916. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 21.

¹¹⁰ Ve sčítacích operátech z roku 1880 je jako obcovací řeč rodiny Breitenbacherovy uveden jazyk moravský. SOKA Uherské Hradiště, fond Okresní úřad Uherské Hradiště (1850–1945), inv. č. 1012, *sčítací operáty obce Jarošov (1880)*.

¹¹¹ Podkladů pro naše tvrzení nalézáme v denících Antonína Breitenbachera mnoho. Za vše stačí štíplavá poznámka olomouckého kanovníka Mons. ThDr. Maxe Mayera (1845–1928), pronesená během schůze Arcidiecézní památkové rady v Olomouci 25. února 1918 na margo Breitenbacherova vystupování: „*Tak hezký pán, takový fešák a hrozný němcožrout, a přece deutsches Blut.*“ (německá krev, pozn. autora). MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 67–68; srovnej s VLČKOVÁ-BUTULOVÁ, I., *Dr. Antonín Breitenbacher a Kroměříž*, s. 322; více o Mayerovi např. HEINISCH, Emil: *Max Mayer-Ahrdorff als Heimatdichter*. Olmütz 1928, s. 9–20.

4. českého švališerského pluku (*Böhmisches Chevaux-Legers-Regiment*),¹¹² kterou převzal po rytmistru Karlu Ritterovi.¹¹³ Rok nato dosáhl hodnosti nadporučíka (*Oberleutenant*)¹¹⁴ a roku 1832 povýšil na rytmistra (*Rittmeister*).¹¹⁵ Rychlý kariérní vzestup nepochybně svědčí o osobních kvalitách i ambicích nadějného důstojníka, jehož jméno se ve vojenských schematismech objevuje až do roku 1845.¹¹⁶ Do Uherského Hradiště resp. jeho blízkého okolí se dostal na sklonku dvacátých let zřejmě v rámci běžných vojenských dislokací.¹¹⁷ Postavení pevnostního města sice metropole Moravského Slovácka ztratila již za panování Josefa II., nadále však zůstala vojensky významným středobodem na moravsko-slovenském pomezí.¹¹⁸ Díky tomu se město stávalo i v průběhu 19. století častým svědkem translokací vojenských oddílů, což počátkem čtyřicátých let ještě umocnila dostavba Severní dráhy císaře Ferdinanda spojující Vídeň s Haličí.¹¹⁹

Zásadní zmínku pro nás představuje matriční zápis ze dne 18. února 1833 o uzavření sňatku mezi Georgem Breitenbacherem a čtyřiadvacetiletou Kristínou Meixnerovou, dcerou hradištského barvíře Filipa Meixnera a jeho manželky Brigity Zieglerové.¹²⁰ Georgu Breitenbacherovi bylo tehdy osmatřicet let a v tom čase byl již vdovcem.¹²¹ Čtrnáctiletý věkový rozdíl však nebyl nikterak na překážku. Svědčil o jistém postavení a ekonomickém zajištění ženicha, třebaže o jeho předešlém sňatku jakékoliv bližší informace postrádáme.

Získat svolení k uzavření manželství přitom nebylo pro příslušníka stavu vojenského procesem nikterak jednoduchým. Jednotlivé pluky císařské armády mívaly pevně stanovené limity na počet ženatých důstojníků v útvaru a samotnému schválení sňatku předcházelo složení tzv. svatební kauce (*Heiraths-Cautio*), z níž armáda v případě úmrtí či zmrzačení vojáka vyplácela důchody vdově a sirotkům.¹²² Jelikož výše takové kauce obvykle

¹¹² *Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthumes*. Wien 1826, s. 294–296.

¹¹³ *Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthumes*. Wien 1825, s. 294–296.

¹¹⁴ *Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthumes*. Wien 1827, s. 294–296.

¹¹⁵ *Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthumes*. Wien 1832, s. 294–296.

¹¹⁶ *Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthumes*. Wien 1845, s. 310.

¹¹⁷ Dané problematice se podrobněji věnuje historik doc. PhDr. Michael Viktořík, Ph.D. (*1979) z Katedry historie Univerzity Palackého v Olomouci. Přímou v Uherském Hradišti evidujeme roku 1832 přítomnost velitelského štábu vojenského hraničního kordonu, pověřeného zadržováním vojenských zběhů a plněním úloh finanční stráže na vnitřní hranici mezi Moravou a Slovenskem resp. tehdejší Korunou svatoštěpánskou. VIKTOŘÍK, Michael: *Vojenské posádky na Moravě a v Rakouském Slezsku v 19. století*. Kulturní dějiny, 9, 2018, č. 1, s. 36–53; též MACEK, Pavel – UHLÍŘ, Lubomír: *Dějiny policie a četnictva I. Habsburská monarchie (1526–1918)*. Praha 1997, s. 87–88.

¹¹⁸ KUPKA, Vladimír: *Pevnosti a opevnění v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha 2001, s. 258–259.

¹¹⁹ ČOUPEK, Jiří – ŠNAJDAR, Jaroslav – PAULE, Otakar: *Vojsko v Uherském Hradišti*. Uherské Hradiště 1990, s. 11–12.

¹²⁰ MZA v Brně, fond E 67 Sbirka matrik, inv. č. 12078, *matrika sezdaných města Uherské Hradiště (1805–1865)*, s. 99.

¹²¹ O jeho předchozí rodině postrádáme jakékoliv zmínky.

¹²² Výše kauce se odvíjela podle hodnosti vojáka a pohybovala se zpravidla od 1 000 zlatých u poručíka až k 10 000 zlatých u plukovníka. V případě nemožnosti složit požadovanou kauci bývalo přistupováno

přesahovala finanční možnosti řadových vojáků i nižších důstojníků, podílela se obvykle na uhrazení stanovené částky zásadní měrou rodina nevěsty.¹²³ Této nemilé povinnosti se nevyhnul ani Georg Breitenbacher, jak se dovídáme z příslušného matričního zápisu, třebaže o její výši záznam mlčí. O poznání sdílnější jsou až městské knihy Uherského Hradiště. Zjišťujeme z nich, že svatební kauce Georga Breitenbachera jakožto rytmistra činila 6 000 zlatých konvenční měny a na jejím složení skutečně nesla hlavní podíl nevěsta Kristýna Meixnerová, která krátce předtím zdědila po otci pozemky na městských šancích.¹²⁴ Sňatek uzavřeli snoubenci po vykonání trojích ohlášek ve farním kostele sv. Františka Xaverského a jedné ohlášce („*Ein für alle mahl*“) ve vojenské kapli, k čemuž obdrželi dne 5. listopadu 1832 plukovní dispens.¹²⁵

2.3 Z Uherského Hradiště do Jarošova

Manželský pár pobýval v dvoupatrovém měšťanském domě č. 78 v dnešní ulici Na Splávku,¹²⁶ který matka 1. června 1830 přenechala dceři i s příslušenstvím v podobě ovocného sadu o výměře 799 sáhů čtverečních, zahrady za domem o výměře 78 sáhů čtverečních a loukami o celkové výměře 1327 sáhů čtverečních.¹²⁷ Zde se jim v letech 1840 a 1842 narodili dva potomci - starší syn Josef a mladší dcera Augustina.¹²⁸ Josef, otec Antonína Breitenbachera, je z neznámé příčiny zapsán v křestní matrice pod příjmením Breitenbach. Tento tvar se přenesl i na potomky a zčásti přešel i do historiografie - v literatuře do roku 1913 se tak běžně setkáváme s podobou jména Antonín Breitenbach. Když se pak Antonín Breitenbacher začal v průběhu druhé dekády 20. století hlouběji zajímat o své kořeny a dopátral se v hradišťských matrikách původního tvaru rodového jména, podal úřední žádost

k tzv. reversu, jehož podpisem se nevěsta vzdávala nároku na zaopatření v případě zmrzačení či úmrtí manžela. NOVOSÁDOVÁ, Tereza: *Uzavírání sňatku vojáky v historické perspektivě*. Brno 2018 (nepublikovaná bakalářská práce), s. 41–43.

¹²³ PERNES, Jiří a kol.: *Pod císařským praporem. Historie habsburské armády 1526–1918*. Praha 2003, s. 308.

¹²⁴ SOKA Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherské Hradiště I, kniha č. 304, *knihy na parcelové zahrady na šancích (1782–1849)*, fol. 368v–369r.

¹²⁵ MZA v Brně, fond E 67 Sbirka matrik, inv. č. 12078, *matrika sezdaných města Uherské Hradiště (1805–1865)*, s. 99.

¹²⁶ MZA v Brně, fond D 9 Indikační skici, sign. 2744, *indikační skica stabilního katastru města Uherské Hradiště (1873)*.

¹²⁷ SOKA Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherské Hradiště I, kniha č. 284, *knihy velkých, malých a svobodných domů (1781–1878)*, s. 302–303.

¹²⁸ SOKA Uherské Hradiště, fond Okresní úřad (1850–1945), kód sady UH1491, *sčítací operáty města Uherské Hradiště (1830–1850)*.

o změnu příjmení Breitenbach zpět na Breitenbacher. Změnu následně posvětilo c. k. moravské místodržitelství vyhláškou ze dne 12. listopadu 1912.¹²⁹

Dne 25. listopadu 1867 uzavřel Josef Breitenbach jako sedmadvacetiletý mladík sňatek s Františkou Koňakovskou, čtyřadvacetiletou dcerou tkalce Františka Koňakovského z Frenštátu pod Radhoštěm a jeho manželky Cecílie Róziny Fialové.¹³⁰ Ve vztahu k matce nelze nezmínit postavu československého politika za národní socialisty Aloise Tučného z Frenštátu pod Radhoštěm,¹³¹ s nímž byl Breitenbacher pokrevně spřízněn právě z matčiny strany.¹³²

Po necelém roce v Uherském Hradišti se oba manželé usadili v nedalekém Jarošově, odkud pocházel rod Koňakovských.¹³³ Dům č. 129 zakoupili dle zápisu v gruntovní knize 20. listopadu 1868 od Františky Vaňkové za 2 200 zlatých rýnských.¹³⁴ V Jarošově vlastnili hospodářskou usedlost s přiléhajícími sady a rolemi včetně pozemků na místní trati Boří, kde později Antonín Breitenbacher vysadil borový háj.¹³⁵ Podle oznámení o veřejné dražbě rodového majetku, konané 11. srpna 1927 v jarošovském hostinci u Vaňků, zahrnovalo hospodářství Breitenbacherů v Jarošově čtrnáct rolí o celkové výměře přes 200 arů.¹³⁶

¹²⁹ Tuto skutečnost zaznamenal v příslušných matrikách P. František Slepíčka, kooperátor v Derfli (dnes Sady, místní část Uherského Hradiště), kam byl Jarošov přiřazen. Následující přípisek nacházíme opakovaně u jednotlivých matričních záznamů vztahujících se k Breitenbacherově rodině: „*Na základě přípisu c. k. moravského místodržitelství ze dne 12. listopadu 1912 č. 90.447 se poznává: „Rodové jméno tohoto jest a píše se Breitenbacher.“ Farní úřad v Derfli, dne 10. prosince 1912. František Slepíčka, kooperátor.*“ Viz např. záznam o narození Antonína Breitenbachera MZA v Brně, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 12102, *matrika narozených obce Jarošov (1871–1885)*, s. 20.

¹³⁰ MZA v Brně, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 12110, *matrika sezdáných obce Jarošov (1841–1887)*, s. 35.

¹³¹ Alois Tučný (1881–1940), rodák z Frenštátu pod Radhoštěm, politik a odborář, ministr ve čtyřech československých vládách. Po absolvování měšťanské školy v rodném Frenštátě roku 1895 odešel do učení ke známému knihtiskaři Karlu Salvovi z Ružomberka a vyučil se typografem. Následně působil jako typograf na různých místech Moravy a Slezska. Roku 1908 se usadil v Praze a začal politicky angažovat ve prospěch České strany národně sociální (od roku 1926 Československá strana národně socialistická). Zároveň se zapojil do organizace stranického odborového hnutí soustředěného v České (později Československé) obci dělnické. Po vzniku Československa působil jako ministr veřejných prací v Benešově vládě (26. 9. 1921 – 7. 10. 1922), ministr pošt a telegrafů v první (7. 10. 1922 – 9. 12. 1925, avšak rezignoval kvůli finanční aféře 18. 2. 1924) a zdravotnictví ve druhé Švehlově vládě (9. 12. 1925 – 18. 3. 1926). Po desetileté přestávce zasedl jako ministr pošt a telegrafů ve druhé Hodžově vládě (21. 7. 1938 – 22. 9. 1938). *TUČNÝ, Alois* (heslo). In: CHURÁN, Milan a kol.: *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století. Díl II. N–Ž*. Praha 1998, s. 234; *Životní data ministra Tučného*. Venkov, č. 20, 24. 1. 1936, s. 5; *Úmrtí dvou českých politiků*. Československý boj. La Cause tchécoslovaque, č. 15, 19. 4. 1940, s. 5.

¹³² Tučného babička z otcovy strany Veronika Fialová byla sestrou Breitenbacherovy babičky z matčiny strany Cecílie Róziny Fialové. ZA v Opavě, Sběrka matrik bývalého Severomoravského kraje, inv. č. 1403, *matrika narozených města Frenštátu pod Radhoštěm (1875–1885)*, s. 241.

¹³³ VLČKOVÁ-BUTULOVÁ, I.: *Dr. Antonín Breitenbacher a Kroměříž*, s. 321.

¹³⁴ SOKA Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherské Hradiště II, kniha č. 85, *knihna gruntů obce Jarošova (1770–1879)*, s. 105.

¹³⁵ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 310.

¹³⁶ Abychom měli bližší představu o rodovém hospodářství Breitenbacherů v Jarošově, jednalo se konkrétně o dům č. 129 s přidruženými rolemi č. 437 a 438 (Podbrání) o celkové výměře 11 arů 69 m² a ¹/₅₆ podílem singulárního majetku na parcelách č. 1479-1 a 1479-2 (odhadní hodnota k roku 1927 20 000 Kč), dále o roli

Zde se mladému páru v průběhu let 1871–1880 narodili tři potomci. Nejstarší syn Josef (1871), prostřední Antonín (1874) a nejmladší Jan Alois (1880).

2.3.1 Starší bratr Josef (1871–1916)

Ze tří synů, kteří ze sňatku vzešli, byl Antonín, narozený 12. února 1874, prostřední.¹³⁷ O necelé tři roky starší Josef se narodil 12. února 1871¹³⁸ a po maturitě na c. k. vyšším reálném německém gymnáziu v Uherském Hradišti vstoupil po vzoru svého dědečka k vojsku. Sloužil u 3. pěšího pluku arcivévody Karla dislokovaného v Uherském Hradišti a dosáhl zde hodnosti šikovatele (*Feldwebel*). Jako voják se i oženil, a sice 16. dubna 1895 s Leopoldinou Panicovou.¹³⁹ U vojska zůstal do října 1906, kdy jej přijalo moravské místodržitelství za kancelistu u c. k. okresního úřadu v Uherském Hradišti.¹⁴⁰ Později se usadil v Kroměříži Na Příkopech, kde jako c. k. okresní tajemník ve výslužbě podlehl 21. března 1916 ve věku pouhých pětáctyřiceti let vleklému zánětu střev.¹⁴¹

Z dvacetiletého manželství po sobě zanechal nejstaršího syna Karla (1896), prostřední dceru Antonii (1905) a nejmladšího syna Josefa (1907). Zatímco starší Karel padl jako šikovatel (*Feldwebel*) u c. k. pěšího pluku č. 3 na italské frontě během první světové války,¹⁴² mladší Josef složil roku 1930 zkoušky z učitelské způsobilosti a nastoupil jako správce školy ve Vnorovech na Hodonínsku.¹⁴³ Dcera Antonie se v dubnu 1930 provdala v Kroměříži za Karla Langeru z Rychnova u Jablonce, úředníka německé národnosti, s nímž měla dceru Ritu.¹⁴⁴ Od listopadu 1933 působil Langer jako obchodní zástupce společnosti Baťa

č. 177-1 (Zelnice) o rozloze 9 arů a 10 m² (3 000 Kč), role č. 210-2 a 211-1 (Záhumní) o celkové rozloze 23 arů a 23 m² (6 000 Kč), roli č. 211-2 (Markov) o rozloze 1 ar 91 m² (500 Kč), role č. 704, 706 a 707 (Dolní Bukovina) o celkové rozloze 33 arů 51 m² (6 000 Kč), roli č. 1236-2 (Malé Podrovní) o rozloze 17 arů 84 m² (4 000 Kč), role č. 1373-2 a 1374 (Podrovní) o rozloze 40 arů a 94 m² (10 000 Kč), roli č. 1940-2 (Rovňa) o rozloze 38 arů 20 m² (8 000 Kč) a roli č. 2024-2 (Rovňa pod Bořím) o rozloze 22 arů 95 m² (4 000 Kč). *Dobrovolná dražba nemovitosti*. Slováké noviny, č. 31, 29. 7. 1927, s. 3.

¹³⁷ Tamtéž.

¹³⁸ MZA v Brně, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 12102, *matrika narozených obce Jarošov (1871–1885)*, s. 1.

¹³⁹ Sňatek je nejspíše zaznamenán v příslušné vojenské matrice posádky dislokované v Uherském Hradišti. Zprávu o něm se nám však podařilo dohledat i v kroměřížské matrice sezdaných při záznamu o svatbě jejich dcery Antonie. MZA v Brně, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 7995, *matrika oddaných města Kroměříž - kostel Panny Marie (1928–1938)*, s. 25.

¹⁴⁰ *Osobní z Moravy*. Národní listy, č. 282 (odpolední vydání), 13. 10. 1906, s. 3.

¹⁴¹ MZA v Brně, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 8020, *matrika zemřelých města Kroměříž – kostel Panny Marie (1911–1930)*, s. 390.

¹⁴² Vojenský historický archiv Praha, fond Vojenské matriky, kniha č. 13, *matrika zemřelých c. k. pěšího pluku č. 3 (1914–1920)*, s. 296.

¹⁴³ *Seznam národních škol a jejich učitelstva v Československé republice podle stavu ze dne 31. října 1933*. Praha 1934, s. 323; též MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 1, inv. č. 2, *list Josefa Breitenbachera Antonínu Breitenbacherovi (Hlohovec, 13. listopadu 1935)*.

¹⁴⁴ MZA v Brně, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 7995, *matrika oddaných města Kroměříž - kostel Panny Marie (1928–1938)*, s. 25. Svatební oznámení viz MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 1, inv. č. 4, *svatební oznámení Karla Langeru a Antonie Breitenbacherové (Zlín, duben 1930)*.

v Šangaji,¹⁴⁵ odkud společně s manželkou adresovali Breitenbacherovi do Kroměříže celou sérii pohlednic a dopisů, ve kterých strýci líčí své bohaté dojmy z cest. Zatímco Langer popisuje „otročinu“ (*Sklavenshaft*) zažívanou u Bati,¹⁴⁶ neteř Antonie věnuje pozornost exotickému prostředí a stěžuje si na „necivilizovanost“ místních obyvatel, ostře kontrastující s evropskými poměry.¹⁴⁷ Jak se synovcem Josefem, tak s neteří Antonií udržoval Antonín Breitenbacher pravidelný písemný kontakt.

2.3.2 Mladší bratr Jan Alois (1880–1915)

Neméně tragický osud potkal i Antonínova o šest let mladšího bratra Jana Aloise, narozeného 23. dubna 1880.¹⁴⁸ V mládí se potýkal s dluhy, které následně věřitelé až do zásahu staršího bratra Josefa vymáhali po matce.¹⁴⁹ Později odešel jako městský úředník do nedalekých Napajedel, kde se začal mimo jiné politicky angažovat v místní organizaci sociální demokracie.¹⁵⁰ Velmi záhy začal inklinovat ke křesťanským sociálům a ze sociální

¹⁴⁵ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 1, inv. č. 4, list Karla Langerer Antonínu Breitenbacherovi (Šangaj, 3. prosince 1933).

¹⁴⁶ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 1, inv. č. 4, list Karla Langerer Antonínu Breitenbacherovi (Dempo, 23. října 1933).

¹⁴⁷ Kulturní šok po příjezdu do Šangaje líčí Antonie strýci hned ve svém prvním listu z Číny datovaném 3. prosince 1933: „Možná, že řeknete, že jsem blázen, anebo že ode mě jest vždy něco podobného k očekávání, ale věřte, strýčku, že tak opuštěná a nešťastná jsem se ještě necítla. Neboť všude jsem ještě našla lidi. Jen tu jsou - odpusťte - PRASATA. Tak špinavého národa jsem nepoznala. Já se nemůžu tady najíst a jest a bude to nemožno, jestli si nebudu moci vařit a nakupovati sama. A tady jest největší kámen úrazu. Evropanka - a sama se starat o domácnost - no, společensky úplně nemožná. Raději budou žrát, co jim ti Číňani naklohní, nehledě na to, že nepoužívaj vůbec kapesníku. Ani náš pouliční zametač nečiní to, co tady největší boháč - smrkat si do ruky. Píší Vám to tak, jak mě to přijde na jazyk, neboť to nesnese, jak se opravdu tady věci mají, nijakýho okrášlování. [...] Koupiti si venku rohlík a kousek uzeniny, to vůbec neexistuje. Krámů až hrůza, ale když něco koupíte, nesete to ve dvou prstech, dokud to doma kartáčem neočistíte. Jste-li někde kus ve středu města a dostanete chuť na jablka, jest škoda je kupovati, jelikož je jinak nemůžete jísti jak mýdlem řádně umytý a pak oškrabaný a nakonec Vás přejde chuť, když si vzpomenete, že to měl ten špinavý Číňan v ruce. Pro mě tu není dnes půvabu ať ze staré doby nebo z nové. Nenávidím tuto zem, co jsem na ni vkročila. Takoví lidé, jak jsem já, mají zůstat doma. Jsem dobrou hospodyní, ženou a chci býti dobrou matkou. Hochštaplerem asi nebudu, i kdyby všechny ti slavní Evropani na mě vystrkovali zadky.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 1, inv. č. 4, list Antonie Langererové roz. Breitenbacherové Antonínu Breitenbacherovi (Šangaj, 3. prosince 1933).

¹⁴⁸ MZA v Brně, fond E 67 Sbirka matrik, inv. č. 12102, matrika narozených obce Jarošov (1871–1885), s. 56.

¹⁴⁹ *Výstraha do Uh. Hradiště a okolí*. Slovácké noviny, č. 14, 18. 2. 1903, s. 3.

¹⁵⁰ O jeho politickém vystupování víme ze zprávy o schůzi sociálních demokratů 21. října 1906 v Napajedlech, na níž Jan Breitenbacher jako nově zvolený člen předsednictva místní organizace strany přečetl rezoluci odsuzující tzv. moravské vyrovnání z listopadu 1905. Na jeho základě se Čechům dostalo většinového zastoupení v moravském zemském sněmu výměnou za garanci ochrany jazykových práv německé menšiny. *Úplná porážka c. k. soudního sekretáře dra Adolfa Švece, kandidáta lidové strany na Moravě za IV. kurii Přerov, Holešov, Bystřice pod Hostýnem a Napajedla*. Rovnost, č. 245, 26. 10. 1906, s. 2; více k moravskému vyrovnání např. URBANITSCH, Peter: *Die nationalen Ausgleichversuche in den Ländern Cisleithaniens in den Jahren vor dem Ersten Weltkrieg - gemeinsamkeiten und Unterschiede*. In: FASORA, Lukáš – HANUŠ, Jiří – MALÍŘ, Jiří (eds.): *Moravské vyrovnání z roku 1905 - možnosti a limity národnostního smíru ve střední Evropě*. Sborník příspěvků ze stejnojmenné mezinárodní konference konané ve dnech 10. – 11. listopadu 2005 v Brně, s. 43–58.; též KOŘALKA, Jiří: *Češi v habsburské říši a v Evropě 1815–1914. Sociálněhistorické souvislosti vytváření novodobého národa a národnostní otázky v českých zemích*. Praha 1996, s. 168–173.

demokracie vystoupil, což mu také bylo jeho bývalými spolustraníky vyčítáno jako přeběhlictví.¹⁵¹

Dne 5. května 1904 uzavřel v Napajedlech sňatek s jednatřicetiletou Antonií Doležálkovou, dcerou zdejšího podsedníka,¹⁵² avšak 25. května 1908 skončilo čtyřleté manželství úmrtím manželky Antonie.¹⁵³ Podruhé se oženil 9. září 1909, a sice s Annou Salčíkovou, též dcerou místního rolníka.¹⁵⁴ Krátce nato získal místo oficienta u c. k. okresního soudu v Přerově, ale ještě než se mladí manželé stačili přesídlit do nového působiště, podlehla Anna 25. srpna 1910 tuberkulóze.¹⁵⁵ Manželství trvalo necelý rok a zůstalo bezdětné.

Třetí a poslední manželství s Julií Andráškovou z Grygova uzavřel dvojnásobný vdovec již v Přerově 1. února 1913,¹⁵⁶ avšak ani to nemělo dlouhého trvání a zůstalo nenaplněné. V průběhu roku 1915 se totiž u Jana rozvinula progresivní paralýza a během hospitalizace v přerovské Jubilejní nemocnici 10. listopadu 1915 zemřel. Bylo mu teprve pětatřicet let.¹⁵⁷ Jak se dovídáme z matričních záznamů, ve všech případech vedl církevní obřady Janův bratr Antonín, tehdy už řádně vysvěcený kněz a prefekt arcibiskupského chlapeckého semináře v Kroměříži.

¹⁵¹ *Napajedelští křesťanští sociálové se tuží [...].* Zájmy Slovače, č. 42, 25. 7. 1908, s. 4.

¹⁵² MZA v Brně, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4449, *matrika sezdáných města Napajedla (1904–1927)*, s. 4.

¹⁵³ MZA v Brně, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4462, *matrika zemřelých města Napajedla (1879–1909)*, s. 529.

¹⁵⁴ MZA v Brně, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4449, *matrika sezdáných města Napajedla (1904–1927)*, s. 47.

¹⁵⁵ MZA v Brně, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4463, *matrika zemřelých města Napajedla (1910–1940)*, s. 11.

¹⁵⁶ ZA v Opavě, Sběrka matrik bývalého Severomoravského kraje, inv. č. 9923, *matrika sezdáných města Přerova (1911–1919)*, s. 113.

¹⁵⁷ ZA v Opavě, Sběrka matrik bývalého Severomoravského kraje, inv. č. 9927, *matrika zemřelých města Přerova (1910–1922)*, s. 460.

3 DĚTSTVÍ ANTONÍNA BREITENBACHERA, aneb rodina a vliv rodného prostředí (1874–1892)

Na Slovácku byly poměry tak trochu „východní“. Panovala neomezeně kořalka, všude byla bída. Na venkově hospodyně ze selských statků chodily po sousedkách vypůjčovati „ze tři sirky“, aby mohly rozdělati oheň na vaření oběda, nebo „vypošcat“ hrudku soli, aby mohly osoliti jídla. Nebylo v domácnosti po celé týdny doslova jednoho krejcaru a přede žněmi nezřídka ani ždibce mouky, ba ani kousku chleba...

Antonín Breitenbacher ¹⁵⁸

3.1 Krátké seznámení s rodným Jarošovem

Životní příběh Antonína Breitenbachera nás přivádí do Jarošova, malebné obce nedaleko Uherského Hradiště v samém srdci úrodného a rázovitého Moravského Slovácka, kam se Antonínovi rodiče na podzim roku 1868 přistěhovali ze sousedního Uherského Hradiště.¹⁵⁹ Samotná obec je v písemných pramenech poprvé vzpomínána roku 1220, kdy se stala majetkem mnichů cisterciáků z nedalekého Velehradu. Ti Jarošov v první třetině 16. století zastavili královskému městu Uherskému Hradišti, v jehož držení obec zůstala až do zrušení patrimoniální správy roku 1850. Kritickým se pro Jarošov ukázalo období po třicetileté válce, kterou obec sice přečkala, avšak během tatarského vpádu na Moravu roku 1663 byla do základů vypálena. Během poměrně krátké doby se však podařilo zpustošenou obec obnovit. Noví obyvatelé se věnovali zejména vinohradnictví. V poslední třetině 17. století se stal Jarošov domovem známého, dnes již zaniklého pivovaru, k jehož nejvýznamnějším vlastníkům patřila od roku 1863 až do druhé světové války židovská rodina Braunů z Uherského Ostrohu.¹⁶⁰

V průběhu druhé poloviny 19. století prodělal Jarošov poměrně progresivní rozvoj. Porovnáme-li výsledky z prvního sčítání lidu roku 1869 s výsledky sčítání z roku 1900, zjistíme, že se během pouhých třiceti let zvýšil počet domů v obci o dvě třetiny (ze 107

¹⁵⁸ Z Breitenbacherova vyprávění kolegovi Josefu Marcolu Svobodovi. SVOBODA, J. M.: *Msgr. PhDr. Antonín Breitenbacher*, s. 190.

¹⁵⁹ SOKA Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherské Hradiště II, kniha č. 85, *knihy gruntů obce Jarošova (1770–1879)*, s. 105.

¹⁶⁰ NEKUDA, Vladimír: *Uherskohradištsko*. Brno – Uherské Hradiště 1992, s. 525–529; ČOUPEK, Jiří a kol.: *Uherské Hradiště. Dějiny města*. Brno 1981, s. 152, 291, 304; HOSÁK, Ladislav: *Historický místopis země Moravskoslezské. IV. Hradištský kraj*. Praha 1935, s. 352, 356, 360.

na 177 domů) a počet obyvatel vzrostl o jednu desetinu (z 927 na 1 035 osob).¹⁶¹ Národní život zapustil v Jarošově kořeny teprve koncem 19. století, kdy zde roku 1894 vznikl zásluhou olomouckých bohoslovců - Antonína Breitenbachera nevyjímaje - čtenářsko-zábavní spolek Svatopluk.¹⁶² Nejbližší kostel se až do třicátých let 20. století nacházel v sousední Derfli (dnes Uherské Hradiště-Sady), vzdálené zhruba čtyři kilometry vzdušnou čarou, kam byla obec přiřažena.¹⁶³ V letech 1951 až 1954 byla obec krátce připojena k Uherskému Hradišti a od roku 1971 se stala již definitivně součástí uherskohradištské aglomerace.¹⁶⁴

Poznání prostředí, odkud náš protagonista pocházel, je pro nás velmi důležité, neboť nám prozrazuje mnohé o formování osobnosti zkoumané individuality. Poskytuje nám klíč nezbytný k rozšifrování složité, v mnohém ohledu rozporuplné osobnosti Antonína Breitenbachera a umožňuje nám pochopit jeho vztah ke své profesi, duchovnímu povolání, náboženskému i národnímu cítění. Jak totiž vyplývá z podrobného studia deníků i korespondence, slovácký původ Breitenbacher nejenže po celý život nezapřel,¹⁶⁵ ale přijal jej i jako neoddělitelnou součást osobní identity.¹⁶⁶ Ostatně i po letech vzpomínal, jakou

¹⁶¹ ČOUPEK, J. a kol.: *Uherské Hradiště*, s. 368.

¹⁶² Jak napovídá již sám název, ideově se spolek přihlásil k velkomoravské a cyrilometodějské tradici. Na ustavující schůzi konané 7. srpna 1894 v prostorách jarošovského hostince zdůraznil bohoslovec František Bláha jako zvolený jednatel osvětový charakter spolku: „... zvláště my, Slováci, máme znáti dějiny Moravy, neboť žijeme na své půdě, kde stál druhdy staroslavný Velehrad, kde vládl mocný Svatopluk, na jehož oslavu i náš spolek jménem tím se pojmenoval, žijeme na oně půdě, po které kráčela noha sv. věrověstcův slovanských, kteří přinesli nám nejdražší poklady, náboženství křesťanské, písmo a vědu, okolí Uherského Hradiště jest půda posvěcená krví mnoha sv. mučenníkův slovanských, to jest ta půda, o kteréž s Kollárem zvolati můžeme: ‚Stůj, noho, posvátná jsou místa, kamkoli kráčíš!‘ A šířiti toto vědomí o bývalé slávě drahé naší vlasti a milého národa jest prvým účelem čtenářského spolku.“ *Z Jarošova*. Slovácké noviny, č. 62, 11. 8. 1894, s. 2.

¹⁶³ ČOUPEK, J. a kol.: *Uherské Hradiště*, s. 303

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 33.

¹⁶⁵ Ke svému slováckému původu se hrdě hlásí i v odpovědi na pozvánku prezidia Výstavy Slováků 1937 v Uherském Hradišti, adresovanou Breitenbacherovi necelé dva měsíce před smrtí: „Jako Slovák a příslušník královského města Uherského Hradiště vždy s hrdostí se hlásím ke své nejbližší otčině...“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 11, inv. č. 615, *pozvánka prezidia Výstavy Slováků 1937 Antonínu Breitenbacherovi (Uherské Hradiště, 1. června 1937)* - koncept Breitenbacherovy odpovědi na zadní straně.

¹⁶⁶ Úzké kulturní sepjetí Antonína Breitenbachera s rodným Slováckem se nese jako červená nit celým jeho životem. Sledujeme jej nejen na Breitenbacherově písemném projevu protkaném četnými moravismy a slovakismy, ale i zájmu o veřejné dění na Moravském Slovácku a aktivním zapojení Antonína Breitenbachera do činnosti místních buditelských spolků. V denících se opakovaně hlásí ke slováckým kořenům a ostře se vymezuje vůči Čechům. Výmluvně hovoří např. Breitenbacherův bližší nedatovaný zápis z poloviny dubna 1928, ve kterém si Čechy spojuje s podporou Hradu: „... Čecháčci, o nichž jsem vždy říkal, že by měli míti od narození chomout, si to libují a se klanějí. Tu ‚Moraváci‘ přece nejsme takové vládní volci! Inu, Šviha nebyl z Moravy.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 244–245; Breitenbacher zde naráží na nechvalně známou Švihovu aféru, o níž se ještě zmíníme později. Rovněž četné nekrology naznačují, že si Breitenbacher na svém slováckém původu hluboce zakládal. Např. KUTŇÁK, Jan: *Za Dr. Ant. Breitenbachem*. Selské listy, č. 64, 21. 8. 1937, s. 1; též *PhDr. Antonín Breitenbacher*. Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, 50, 1937, s. 307. Srovnej s deníkovou zmínkou ze 14. září 1919, v níž se též nepřímě hlásí ke slováckému původu. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 192. Výstižně tento celoživotní vztah

pozornost vzbuzoval ve svém okolí po nástupu na arcibiskupství svým slováckým nářečím, kdy se na něj úředníci i sluhové obraceli se slovy: „*Co majó pořád s tó jejich slovenčinó, tu na arcibiskupství jsme přece Němci.*“¹⁶⁷

Moravské Slovácko se jako jeden z etnografických regionů Moravy vyznačovalo silně zakořeněnou katolickou religiozitou, bohatými kulturními tradicemi i úzkými vazbami k sousednímu Slovensku, které dotvářela nejen blízkost geografická, nýbrž i jazyková, umocňovaná vzájemnými rodinnými pouty.¹⁶⁸ Soudržnost mezi žáky pěstovali i profesori na uherskohradištském gymnáziu, které navštěvovali společně se studenty z Moravského Slovácka i slovenští chlapi.¹⁶⁹ Mnozí z nich udržovali vzájemné vazby i během následných vysokoškolských studií, jak sledujeme i u slováckých a slovenských akademiků v Praze, kteří vědomí sounáležitosti dotvářeli úzkou spoluprací Slováckého krúžku a Moravské besedy se slovenským Detvanem, vzájemnou družbou na tzv. Slováckých večírcích a společnou organizací národopisných vystoupení včetně manifestačních akcí na podporu národnostního útlaku Slováků v tehdejší Uhersku.¹⁷⁰

vyjádřil i brněnský archivář PhDr. Jindřich Šebánek, DrSc. (1900–1977), který Breitenbachera poznal osobně: „*Ve svém životě i ve svém díle nezapřel Breitenbacher nikdy ani svou užší vlast - Mor. Slovensko.*“ [ŠEBÁNEK, Jindřich]: *Uprostřed léta opustil svou pracovnu [...].* Časopis Matice moravské, 61, 1937, č. 1–4, s. 425.

¹⁶⁷ Citováno z konceptu Breitenbacherova listu JUDr. Karlu Václavu Adámkovi (1868–1944) z 5. února 1937. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 644, *Deník, sv. II. (1931–1937)*, s. 258.

¹⁶⁸ Antropolog a etnograf PhDr. Lubor Niederle (1865–1944) poukazoval ve svých pracích na společný původ obyvatel moravsko-slovenského pomezí, které bylo chápáno jako území obývané jedním etnikem se společným kulturním základem, avšak s odlišným (resp. dvojím) historickým vývojem. Historicky se ostatně pro označení regionu vžilo označení Moravské Slovensko, které teprve v průběhu třicátých let 20. století vytlačilo označení Slovácko. JANČÁŘ, Josef a kol.: *Lidová kultura na Moravě*. Strážnice 2000, s. 19; ŘEPA, Milan: *Moravané nebo Češi? Vývoj českého národního vědomí na Moravě v 19. století*. Brno 2001, s. 34, 172; NEKUDA, Vladimír: *Za Moravu. Historická identita Moravy*. Brno 1991, s. 67; srovnej s NIEDERLE, Lubomír: *Slovanský svět. Zeměpisný a statistický obraz současného Slovanstva*. Praha 1909, s. 95.

¹⁶⁹ HROBAŘ, František: *Válečné vzpomínky ze Slovenska hlavně z roku 1919*. Praha 1924, s. 15. Jistým dokladem nám mohou být i prospěchová stipendia udělovaná studentům pocházejícím jak z Moravského Slovácka, tak ze Slovenska. Porovnej s výpisy stipendií za léta 1935 až 1939, kde je v podmínkách udělení vysloveně uvedeno: „*Nárok na udělení stipendia má hodný, pilný a chudobný žák zdejšího ústavu, národnosti československé, bez rozdílu pohlaví a náboženského vyznání, který pochází ze Slovácka nebo Slovenska.*“ SOKa Uherské Hradiště, fond Reálné gymnázium Uherské Hradiště, karton č. 4, *jubilejní stipendijní nadace (1935–1940)*.

¹⁷⁰ K největším manifestacím vzájemnosti patřily každoroční slavnosti nazvané „Praha Slovensku“, pořádané v součinnosti jednotlivých spolků. Jejich charakteristickou součástí byly krojované průvody a společná taneční vystoupení. V letech 1906 a 1907 se slavnosti nesly v duchu protestů proti maďarizační politice tehdejšího uherského ministra školství Alberta Apponyiho (1846–1933). Atmosféru vyjádřil jeden z účastníků, absolvent uherskohradištského gymnázia a pozdější moravský etnograf Jan Húsek (1884–1973), slovy: „*... a v té (hurbanovské) tradici pomezních styků moravských a uherských Slováků jsme my, moravští Slováci, sdružení ve Slováckém krúžku, s uherskými Slováky, sdruženými ve spolku Detvan, uspořádali pod organizací Československé jednoty a pod záštitou města Prahy velkou manifestaci roku 1907 na protest proti maďarským volbám...*“ VINKLER, Jaroslav: *Moravští Slováci v Praze. Příspěvek k dějinám Slováckého krúžku v Praze (1861) 1896–1945*. Praha 1988, s. 28, 37, 44, 57–58. Více k vzájemné družbě moravských a uherských Slováků z řad akademiků též *Rozmanité zprávy*. Hlas. Měsačník pre literatúru, politiku a otázku sociálnu, 1, 1898, č. 5, s. 156–160 či ŠTEFÁNEK, Anton: *Viedeňski*

Odvracenou tvář regionu představovala značná chudoba obyvatelstva spojená se všemi průvodními, negativními fenomény - nacionální i politickou vlašností, negramotností, alkoholismem a zadlužením obyvatelstva u lichvářů, čímž vznikal začarovaný kruh, z něhož jediné vyjití představovala důsledná osvěta venkovského lidu.¹⁷¹ Ale i tyto negativní zkušenosti - jak se v průběhu naší práce ukáže - zanechaly na Breitenbacherovi stopu: odpor k pálence, ignoranci a nevzdělanosti,¹⁷² ale také touhu vyniknout, překročit stín mnohých ze svých krajanů, stát se „někým“.¹⁷³ Být jiným než ti, o kterých píše ve své vzpomínce na rodné Slovácko:

„Starší pokolení namnoze neumělo ani čísti, ani psáti a podpisovalo se v úředních spisech křížky; přes všecko úsilí kněžstva bujelo pití kořalky - mohl bych uvést ze svého rodiště jménem řadu starých hospodářů, jež jsem jako hoch vídal ležeti v příkopách zpité kořalkou - vzpomínám rekrutů, kteří se od ‚asendy‘ pravidelně vraceli zpití - nebylo přes všecko valně hospodářské svépomoci a venkovský lid byl podobně jako dosud jeho bratr na Slovensku a na Podkarpatské Rusi vydán napospas známým z té doby lichvářům, jimž byl až po krk zadlužen; v městech byli ‚páni‘, na venkově sedláci, hřbeti, chámi, chrapouni, jak je ti zněmčelí měšťáci s opovržením nazývali; a venkovan byl zase vůči ‚pánům‘ v městě nedůstojně poníženy. Byly to poměry poněkud orientální...“¹⁷⁴

Slováci a účinkovanie mládeže vo Viedni. Hlas. Mesačník pre literatúru, politiku a otázku sociálnu, 2, 1899, č. 2, s. 85–88.

¹⁷¹ TRAPL, Miloš a kol.: *Slovácko. Kapitoly z dějin Slovácka.* Brno 1978, s. 205.

¹⁷² MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 105.

¹⁷³ Na svém postavení - ať už profesním či stavovském - si Breitenbacher velice zakládal. Proto nebyl příznivcem sociální politiky, o čemž bude řeč v kapitole 16 MEZI POLITIKOU A HISTORIÍ. Lidem nevzdělaným projevoval jen málo pochopení a ignoranci ve společnosti ostře odsuzoval. Srovnej rozličné deníkové zápisy, např. z 19. dubna 1920, 31. července 1920 či 1. srpna 1925. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 242–243, 259; inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 96. Výmluvná je též příjimecká poznámka na pozvánce k jubilejním oslavám narození papeže Pia XI. (1857–1939), pořádaných Katolickou akcí 23. května 1937 v kolegiálním chrámu sv. Mořice v Kroměříži. Dle tohoto přípisku odmítl účast na slavnosti proto, že přidělené sedadlo ve třetí řadě považoval - s ohledem na své postavení a zásluhy - za ponižující: „Obdržel jsem totiž vstupenku č. 4 na křeslo s číslicí arabskou, ale jsou dvě řady křesel s číslicemi římskými, a tak já bych seděl za asi 40 nickami, z nichž někteří nadto jsou pověsti pochybné...“ Breitenbacherovo expresivní vyjádření je tou dobou silně ovlivněno roztrpčením z výsledku kauzy Rittich, o které pojednáváme v kapitole 17 KAUZA RITTICH - BREITENBACHER. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 11, inv. č. 634, *pozvánka na oslavu 80. narozenin papeže Pia XI. v Kroměříži (Kroměříž, květen 1937)*.

¹⁷⁴ BREITENBACHER, Antonín: *Vzpomínka jubilejní.* In: XLVIII. výroční zpráva státního československého reálného gymnasia v Uherském Hradišti za školní rok 1931–1932. Uherské Hradiště 1932, s. 15.

3.2 Rodinné poměry a nelehké dětství

První léta v Jarošově nebyla pro Josefa Breitenbachera a jeho rodinu právě jednoduchá. Zpočátku se projevovala odvrácená tvář sousedů, kteří dávali novousedlíkům tvrdě pocítit svou nelibost. Jak se později Antonín Breitenbacher doslechl z matčina vyprávění, za vším stály pouhé předsudky vůči „příšlecům“ a jejich původu. Otce - měšťana z Uherského Hradiště a k tomu syna důstojníka - považovali místní za „pána“, zatímco matku za „příšelkyni“ odkudsi ze Slezska.¹⁷⁵ Německé kořeny a německé jméno rodu navíc v malé, české obci znamenaly pro celou rodinu stigma. Díky původu svého otce uměl Josef Breitenbacher výborně německy, a tak během pruského vpádu do Čech roku 1866 posloužil jako tlumočnick a průvodce pruských vojáků po Jarošově.¹⁷⁶ Místy býval manželský pár vystaven doslova šikaně sousedů: „... v Jarošově lid otce i ji pronásledoval, jeho jako ‚pána‘, ji jako Polácha, oba příjence, střechy jí tloukli, Vlachynský dokonce prase utloukl atd. Na střechu prý by je byli vyveklí, kdyby byla bojácná, ale nedala se.“¹⁷⁷ Jediný, s kým udržovali přátelský vztah, a kdo se novousedlíků dokázal zastat, byla stará paní myslivcová. Talíř a „haviřskou lampu“, které jim věnovala, opatrovala Breitenbacherova matka do konce života: „To prý byla jediná dobrá duše, která o ně [zle] nezmyšlela.“¹⁷⁸

Existenční poměry rodině značně ztěžovala nemoc otce, od mládí ochrnutého na pravou ruku i nohu.¹⁷⁹ Aby uživila tři syny i nemocného muže, musela matka vedle práce v domácnosti sloužit „do úmoru“ u sedláků. Pomoc dětí v rodinném hospodářství byla proto samozřejmostí již od nejtělejšího věku. Mezi obvyklé práce Antonína patřilo vyžínání píce pro dobytek a její nošení v nůši z pole do stodol. K práci přistupoval zodpovědně: „Nejednou vysekl celou malou louku kosákem a byla prý, jak by ji kdo byl ‚vypulíroval‘.“¹⁸⁰ K tomu postupně přibývaly další povinnosti - po příchodu ze školy brával malý Antonín do rukou motyku a okopával roli, o žních místo nepovinných předmětů kosil obilí a na podzim česal ovoce.¹⁸¹ Jak takové jarní práce probíhaly, vzpomínal později Breitenbacher svému kolegovi z arcibiskupského gymnázia v Kroměříži Josefu Marcolu Svobodovi:

¹⁷⁵ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 120–121.

¹⁷⁶ VLČKOVÁ-BUTULOVÁ, Iva: *Dějiny zámecké knihovny v Kroměříži od roku 1850 až po dnešek*. Vlastivědný věstník moravský, 28, 1976, č. 1, s. 55.

¹⁷⁷ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 120–121.

¹⁷⁸ Tamtéž.

¹⁷⁹ SVOBODA, J. M.: *Msgr. PhDr. Antonín Breitenbacher*, s. 191.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 191–192.

¹⁸¹ Tamtéž.

„Na jaře byly jiné obtíže. Jednak rovina podle řeky Moravy bývala zpravidla až dvakrát do roka zalita povodní, někdy tak, že bylo brodit se i na silnici, jednak s jarem začaly práce polní. Matka s netrpělivostí čekávala, až se syn v podvečer vrátí, aby jí na poli pomohl. Bylo sázeti zemáky, když vzrostly, okopávají. Sázela se řepa. Ne strojem, nýbrž rukou, tj. každý důlek musel se motyčkou vykopnout a do každého se zahrabalo semeno. Vzrostlá řepa se přetrhávala. To se dělo většinou kleče. Pak se okopávala a kopčila.

Ve středu a v sobotu odpoledne a jindy, kdy byly předměty nepovinné, žával i obilí. Nesekávalo se ‚hrabicí‘, bylo by takřka hříchem bývalo sáhnout na obilí kosou, kterou se sekávala píce pro dobytek! Při obilí se levou rukou brala hrst obilních stébel a ‚kosákem‘ v pravici se užívala. Mát’ posud Breitenbacher nesmazatelná znamení na prstech křížem křížem, vždyť nezřídka zavadil o ně při žatí či broušení.“¹⁸²

Díky tomu navykl Breitenbacher fyzické práci, naučil se vytrvalosti a vypěstoval si úzký vztah k rodné hroudě, který později sám charakterizoval následujícími slovy: „... od svého sedmého roku až do padesáti jsem se účastnil krušných prací na rodné půdě, zvláště za války, a až dodnes zachoval jsem si úctu k tvrdé polní práci a lásku k našim polím, a proto procházka mezi pečlivě vzdělanými lány plnými Božího požehnání je vždy mojí rozkoší.“¹⁸³ Později se také jako student starších ročníků gymnázia účastnil nočních hlídek v čase žní kvůli prevenci požárů: „O desáté vstal od knih, vzal ‚halapartu‘ a chodil s ponocným vesnicí, aby druzí mohli klidněji spát,“ vzpomínal po letech. „Ráno však o sedmé byl již zase na cestě do školy.“¹⁸⁴ Přesto si nestěžoval. Jediné, co jej mrzelo, že se nemohl věnovat svému tolik oblíbenému zpěvu, který vyučoval profesor František Jansa¹⁸⁵ každou středu a sobotu

¹⁸² Tamtéž, s. 192.

¹⁸³ Koncept listu Antonína Breitenbachera kuratoriu Zemědělského muzea v Brně ze dne 27. října 1933. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 644, *Deník, sv. II. (1931–1937)*, s. 126. Dovolíme si též citovat z Breitenbacherova záznamu datovaného 14. září 1919, který provedl po svém návratu z týdenního pobytu v rodném Jarošově: „Ve čtvrtek trhal jsem jablka na svých štěpech 1914 o Velkonocích sázených. Tři jsou pannény, dal každý menší měch, byly ‚cimbály‘ až o patnácti jablcích pohromadě. Bylo to rozkoší pro mě: na mé půdě, na stromě mnou sázeném, sám si trhám! Na mou duši, bolševikem nebudu!“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 192.

¹⁸⁴ SVOBODA, J. M.: *Msgr. PhDr. Antonín Breitenbacher*, s. 192.

¹⁸⁵ František Jansa (1858–1944), rodák z Jablonného nad Orlicí, pedagog a organizátor spolkového života, v letech 1885–1890 profesor matematiky a zpěvu na matičním českém gymnáziu v Uherském Hradišti. Na uherskohradištském gymnáziu vyučoval od samotného založení ústavu do roku 1890, kdy převzal místo ředitele české průmyslové školy pokračovací v Lipníku nad Bečvou. V září 1895 se stal ředitelem nově zřízené matiční české reálky tamtéž, kterou více než čtvrt století pomáhal budovat a rozvíjet navzdory obtížím s financemi. Na obou svých působištích aktivně podporoval spolkový život, stejně jako zájem o hudbu a zpěv mezi mládeží. V Uherském Hradišti sám jako sbormistr vedl studentský pěvecký sbor. Roku 1925 odešel trvale do penze. *Ředitel František Jansa*. In: XXVI. výroční zpráva české zemské reálky

odpoledne, kdy bylo třeba vypomáhat na domácím hospodářství. Dočkal se teprve v oktávě, kdy přemluvil profesora Jansu, aby směl dodatečně navštěvovat hodiny zpěvu společně s primány.¹⁸⁶ Příležitostně se též věnoval ochotnickému divadlu.¹⁸⁷

Zatímco k otci pojily Breitenbachera velmi hluboké city,¹⁸⁸ k matce přechovával značně problematický vztah. Svého syna vedla tvrdě a lásku mu najevo příliš nedávala.¹⁸⁹ Jeho pozdější nadšení pro archiv a knihovnu nesdílela a nabádala jej, aby se práce pro arcibiskupství vzdal.¹⁹⁰ Breitenbacher se naopak rozhodl v práci pokračovat i navzdory matce, která svou nespokojenost dávala při návratech syna domů ostentativně najevo.¹⁹¹ Přesto, jak sám v denících přiznává, nedokázal k matce cítit zášť: „*A přece vím, že kdyby se jí bylo dostalo vzdělání, že by to byla vzácná žena, předčící celé svoje slovácké okolí zvláště poctivostí - že neošidila, nepoškodila nikoho, nic neodcizila, že jí cizí nedotknutelné - na Slovácku!*“¹⁹²

S oběma bratry udržoval Breitenbacher v dospělosti patrně pouze sporadický kontakt, jak usuzujeme podle absence jakéhokoliv listu v Breitenbacherově korespondenci. Z celé trojice nakonec zůstal kvůli předčasnému skonu obou bratrů jediný, a tak na jeho bedrech

v Lipníku za školní rok 1920–21. Lipník nad Bečvou 1921, s. 1–6; *Učitelský sbor českého gymnasia v Uh. Hradišti*. Moravská Slovač, č. 80, 7. 10. 1885, s. 2; ČOUPEK, J. a kol.: *Uherské Hradiště*, s. 359; MRÁČEK, Jakub: *Státní reálka v Lipníku nad Bečvou*. Československý deník, č. 149, 29. 6. 1929, s. 7.

¹⁸⁶ SVOBODA, 1931, s. 192.

¹⁸⁷ Příkladem uveďme roli Antonína Breitenbachera v jednoaktové frašce Josefa Jiřího Kolára (1812–1896) *Tři faraónové* (1867), nacvičené ochotníky z řad studující mládeže a realizované dne 28. srpna 1892 v prostorách hostince v sousedních Mařaticích. *Divadlo v Mařaticích*. Slovácké noviny, č. 68, 1. 9. 1892, s. 2–3.

¹⁸⁸ Vzpomínce na otce věnoval Breitenbacher sice krátký, ale láskyplný záznam v den třicátého výročí jeho úmrtí: „*Před třiceti lety zemřel mi dobrý tatíček můj! Měl jsem osmnáct let, právě před maturou! Co jsem za tu dobu prožil!*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 366.

¹⁸⁹ Usuzujeme tak ze slovníku, kterým v dětství syna častovala. Více retrospektivní zápis z 26. července 1926. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 140–141.

¹⁹⁰ Viz Breitenbacherův zápis o matčině návštěvě knihovny dne 11. listopadu 1915: „*Byla moje matka u mne za příčinou pohřbu mého bratra Jana v Přerově. Zavedl jsem ji do knihovny. Chodbou do zámku bylo jí děsně zima: ‚Synku, nech toho, ať se trápi někdo jiný. A nač jsou ty knihy? Pravda, aby měly opatrovníka. A kolik máš platu?‘ Když jsem jí řekl, tož dělala smích: ‚To je hrůza, já že kdoví kolik! Což jsem neviděla 400 zlatých?‘ A byla naprosto nespokojená: že tam zima všude, že mám novou práci, abych prý nepřišel o rozum jako oba druzí bratři.*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 3.

¹⁹¹ Obzvláště výmluvný je v tomto směru záznam z počátku srpna 1923, kdy se Breitenbacher po téměř dvoutýdenním pobytu v Jarošově vrátil zpět do Kroměříže: „*Od 22. 7. do 4. 8. na „zotavené“ u matky, ale vrátil jsem se zbitý, mdlejší, než jsem byl. Matka stará, choravá, ale duchem svěží je plna trpkosti, rozmrzelosti, jedovatá v řeči a otravovala mi pobyt. Kdejakou práci doma konám, v městě jí hrnce kupuji, ale všecko nic. 23. 7. mi zpřima řekla: ‚Sekni [s] tím tam všeckým, jdi do penze a přijdi domů!‘ Koupila by krávu, jak jindy řekla, dělala by hospodyň a já pacholka. Kdyby to byl aprílový vtíp, nic bych neřekl, ale myslí to vážně, a že neposlechnu, tak mne sekýruje. Matka je moje životní neštěstí [...] a tak mi otravuje život, že se opravdu bázní chvěju, mám-li zas jít domů.*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 6–7.

¹⁹² MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 339.

spočinula odpovědnost o rodové hospodářství v Jarošově i péče o stárnoucí matku, u níž se postupem času začala projevovat vleklá choroba.¹⁹³ Do Jarošova se proto pravidelně vracel i v pozdějších letech, aby zvláště v období sezónních prací vypomohl matce v hospodářství. Definitivní tečku za pravidelnými pobyty v rodném Jarošově učinil Breitenbacher po smrti matky roku 1924 prodejem rodové usedlosti i s příslušenstvím prostřednictvím veřejné dražby.¹⁹⁴

¹⁹³ V deníkových záznamech Antonína Breitenbachera sledujeme progres nemoci, která se u jeho matky projevovala nejprve sníženou pohyblivostí, později upoutáním na lůžko. Po dlouhé nemoci zemřela Františka Breitenbacherová v Jarošově dne 31. května 1924. Jako příčinu úmrtí uvádí Breitenbacher vodnatelnost. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny*, sv. II. (1923–1928), s. 50.

¹⁹⁴ Viz Breitenbacherův záznam ze 7. listopadu 1925 o prodeji rodného domu po smrti Breitenbacherovy matky: „*Zítř domů - prodávat rodné hnízdo, v němž jsem se zrodil, v němž jsem osmnáct let trvale žil a ostatní léta stále a stále do něho přicházel a dojížděl. Bude to pro mne přetrpký den, jako těch deset dní po smrti matčině roku 1924.*“ Tamtéž, s. 154; srovnej s oznámením o veřejné dražbě nemovitosti *Vyhlaška*. Slovácké noviny, č. 44, 29. 10. 1926, s. 3.

4 NA GYMNÁZIU V UHERSKÉM HRADIŠTI, aneb boj za české gymnázium (1884–1892)

„Ponížně prosím, dajů ně teho špačka“ : s těmi slovy vstoupil prý kdysi druhý ředitel ústavu Tůma do tercie a vykládal, kterak viděl, jak těmi slovy vyšňořený šohaj slovácký nedůstojně žebрал od němčícího izraelity „špačka“.

Ze vzpomínek Antonína Breitenbachera¹⁹⁵

4.1 K počátkům českého gymnázia v Uherském Hradišti

Řekli bychom: zdánlivě drobná, takřka nevýznamná příhoda z každodenního života studentů vyššího českého gymnázia v Uherském Hradišti, kam v letech 1884–1892 malý Antonín denně docházel s krajícem chleba v kapse z rodného Jarošova, vzdáleného necelou hodinu chůze. Mohli bychom si dokonce myslet, že v duši dospívajícího jinocha nezanechala nejmenší stopu. A přece v pozorném studentovi zakořenila mnohem hlouběji, když ji i po letech jako profesor dějepisu a zeměpisu na arcibiskupském gymnáziu v Kroměříži barvitě popisoval svému kolegovi Josefu Marcolu Svobodovi.¹⁹⁶ Ten ji posléze zachytil ve svém životopisném obraze Antonína Breitenbachera,¹⁹⁷ který pro nás díky tomu představuje jeden z klíčových pramenů pro pochopení Breitenbacherova národního cítění

¹⁹⁵ SVOBODA, J. M.: *Msgr. PhDr. Antonín Breitenbacher*, s. 190.

¹⁹⁶ P. Josef Marcol Svoboda (1891–1973), rodák z Kyjova, římskokatolický duchovní, básník a překladatel. Po maturitě na gymnáziu v rodném Kyjově studoval v letech 1911–1915 na teologické fakultě v Olomouci. Po následném kněžském svěcení působil do roku 1917 jako suplující profesor jazyků na arcibiskupském gymnáziu v Kroměříži, kde se seznámil i s Antonínem Breitenbacherem. Znalost latiny, řečtiny a filozofie si chtěl dále prohloubit na univerzitě ve Vídni, avšak započatá studia přerušil říjen 1918. Poté působil kratší čas na farách v Ivanovicích na Hané a Staré Vsi nad Ondřejnicí, než roku 1924 nastoupil jako katecheta na měšťanskou školu v Moravské Ostravě-Prívově, kde setrval po zbytek života. V průběhu dvacátých let začal působit i na literárním poli jako básník, novelista a překladatel. Roku 1928 se stal členem Družiny literární a umělecké a od následujícího léta zde působil jako člen výboru. SVOZIL, Oldřich – VRBÍK, Stanislav: *Poselství. Almanach k dvacátému pátému výročí Družiny literární a umělecké*. Olomouc 1938, s. 356–357; BATŮŠEK, Stanislav: *Osudy Družiny literární a umělecké v Olomouci v letech 1939 až 1952*. Vlastivědný věstník moravský, 50, 1998, č. 3, s. 234.

¹⁹⁷ Barvitý životopisný obraz Antonína Breitenbachera sestavil Svoboda na základě rozhovorů nastřádaných během svého působení v Kroměříži v letech 1915–1919. SVOBODA, J. M.: *Msgr. PhDr. Antonín Breitenbacher*, s. 189–200. Sestavení Breitenbacherova životopisu se týká též Svobodova korespondence v Breitenbacherově pozůstalosti. Svoboda v ní žádá Breitenbachera o doplnění některých chybějících informací. Rovněž vzpomíná na své rozhovory s Breitenbacherem v čase, kdy sám působil na kroměřížském gymnáziu: „... piši, pokud jest mi co známo ze styků s Vámi, že jsem byl v letech 1915 až 1919 Vaším kolegou v úřadě na témže ústavě, vypytať se na věci, které mě zajímaly, a že tyto - rozšířené o nové poznatky - podávám veřejnosti.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 8, inv. č. 459, list Josefa Marcola Svobody Antonínu Breitenbacherovi (Moravská Ostrava-Prívov, 29. června 1931).

i jeho komplikovaného vztahu k židovské menšině. Ten se poté, jak ještě uvidíme, nesl jako červená nit celým jeho životem.

V jistém smyslu citovaný úryvek zachycuje okamžik, ve kterém začal Breitenbacher vnímat židovskou menšinu jako pomyslný jazýček na politických vahách, z nichž jednu miskou představoval v duchu české obrozenecké historiografie živel český a druhou živel německý.¹⁹⁸ Velmi výrazně se tento jev projevil v Uherském Hradišti, kde se v dusné atmosféře politického boje mezi Čechy a Němci snažily jednotlivé frakce městského zastupitelstva přiklonit nacionálními agitacemi židovský elektorát na svou stranu, třebaže se zároveň navzájem obviňovaly a osočovaly z přílišného nadbíhání židům.¹⁹⁹

Abychom pochopili tento komplikovaný vztah Antonína Breitenbachera k německé a židovské menšině, který zřetelně vystupuje na světlo v průběhu dvacátých let 20. století, musíme se vrátit do první poloviny osmdesátých let 19. století, kdy se v Uherském Hradišti sváděl boj o zřízení českého gymnázia jako protiváhy ke zdejšímu státnímu německému gymnáziu, založenému z popudu německého měšťanstva již roku 1854.²⁰⁰ Jenže prosazení českého gymnázia ve městě s českou majoritou, avšak ekonomicky zdatnější německou menšinou, v jejíž rukách spočívala městská samospráva, nebylo vůbec jednoduché.²⁰¹ Podobná situace ovšem panovala i v jiných moravských městech, jak ve své vzpomínce na mladá léta líčí i sám Breitenbacher:

„Morava, nejčestější naše země, úpěla tehdy pod panstvím Němců; německá čtvrtina rozhodovala o celé zemi, o jejích finančních prostředcích, kdežto tři čtvrtiny české měly vlastně jen právo platiti daně a dávati vojáky; správy měst byly zněmčené; Němci měli téměř v každém větším městě střední školu; na Slovácku, na území na Moravě nejčestějším, byla německá gymnázia tři - v Uh. Hradišti, Kyjově, Strážnici; tři čtvrtiny českého obyvatelstva na Moravě měly gymnasia pouze v Brně, Olomouci, Přerově a Val. Meziříčí [...]; byla to křivda do nebe volající...“²⁰²

Petice slováckých měst a obcí z 20. prosince 1880 za transformaci místního německého gymnázia na české s dvojím vyučovacím jazykem narazila na silný odpor německého

¹⁹⁸ Více o Breitenbacherově vztahu k židovské minoritě v kapitole 16 MEZI POLITIKOU A HISTORIÍ.

¹⁹⁹ *Židé v Uherském Hradišti na Moravě*. České Slovo, č. 271, 27. 11. 1910, s. 4.

²⁰⁰ Původně se jednalo o tříletou městskou reálku s právem veřejnosti, teprve roku 1864 přeměněnou na čtyřtřídní německé reálné gymnázium. ČOUPEK, J. a kol.: *Uherské Hradiště*, s. 355; též SVOZIL, Oldřich: *Dějiny gymnázia v Uherském Hradišti*. In: Sto let českého gymnázia v Uherském Hradišti 1884–1984. Sborník ke stému výročí. Uherské Hradiště 1984, s. 17–18.

²⁰¹ K národnostním poměrům ve městě např. ČOUPEK, J. a kol.: *Uherské Hradiště*, s. 345.

²⁰² BREITENBACHER, Antonín: *Vzpomínka jubilejní*. In: XLVIII. výroční zpráva státního československého reálného gymnasia v Uherském Hradišti za školní rok 1931–1932. Uherské Hradiště 1932, s. 15.

představenstva Uherského Hradiště, které petici bagatelizovalo a označilo za počín jednotlivců.²⁰³ Další iniciativy se proto chopil Hospodářský spolek velehradský v čele s dvaatřicetiletým knězem Janem Vychodilem, kaplanem na Velehradě.²⁰⁴ Z jeho podnětu došlo 17. září 1882 ke svolání mohutného tábora lidu u Mařatic nedaleko Uherského Hradiště, kde za přítomnosti více než sedmi tisíc účastníků zazněl požadavek na zřízení českého gymnázia v Uherském Hradišti a vzdělávání české mládeže z venkova na českých školách.²⁰⁵ Iniciativou učitelů i rodičů dorazily k Mařaticím též hloučky školou povinných dětí, mezi nimiž nechyběl ani osmiletý Antonín. Navzdory útlému věku si později při sestavování jubilejní vzpomínky pro výroční zprávu gymnázia v Uherském Hradišti vybavoval téměř každý moment:

„Přišli strýci, chlapi, tetky, roby, pacholci, dívky, chlapci, děvčice a z Mařatic plno děcek - mluvím v tehdejším termínech - a všichni vydrlení, no, jako v neděli. Bylo to jako moře kvetoucího různobarevného máku, neboť tehdy u nás co dědina, to jiný kraj. Tábořilo se na pahorku pod sv. Rochem, dole pod malým hájíčkem borovým, který je tam dosud, a v místech, kde u sochy sv. Rozalie byli r. 1866 v šachtách zahrabáni ‚Prajzi‘ zemřeli na ‚koleru‘. Překrásné modré nebe usmívalo se nad Slovači, jako by tím najevo dáti chtělo, že z celého srdce vítá tábor lidu, tváří v tvář proti Buchlovu, Velehradu a odrodilému Hradišti. Pohled na tábor byl úchvatný, tak krásný a svěží, jak to nyní již jen na Slovácku viděti možno, a člověku od Hradiště hledícímu připadal tábor jako kytice z nejkrásnějších pestrobarevných kvítek uvítá!“²⁰⁶

Breitenbacher rovněž vzpomínal, jak pozorně naslouchal bouřlivým projevům řečníků, z nichž vedle Vychodila zaujal chlapce projev Antonína Sojáka, učitele a pokladníka Rolnické

²⁰³ SVOZIL, O.: *Dějiny gymnázia v Uherském Hradišti*, s. 19.

²⁰⁴ P. Jan Vychodil (1848–1926), rodák z Třebčína na Olomoucku, římskokatolický duchovní, v letech 1874–1890 kaplan na Velehradě. Pocházel z rodiny třebčinského zahradníka Ondřeje Vychodila a jeho manželky Mariany roz. Brnkové, dcery sedláka rovněž z Třebčína. Vystudoval německé gymnázium a bohosloví v Olomouci. Krátce po svém vysvěcení na kněze roku 1874 se dostal za kaplana na Velehrad, kde setrval přes šestnáct let. Během svého velehradského působení se nadchnul pro myšlenku církevní jednoty mezi Východem a Západem a stal se jedním z prvních propagátorů unionismu u nás. Vedle redigování *Sborníku velehradského* (od roku 1889) vypracoval pro poutníky *Popis velehradských památností* (1885) a jako kronikář podrobně zaznamenal průběh jubilejních cyrilometodějských slavností v letech 1863, 1869 a 1885. Po svěřeni velehradského kláštera do rukou jezuitů roku 1890 působil jako farář v Želechovicích, Charvátech a Cholině. Poslední léta života dožil na odpočinku v rodném Třebčíně, přičemž svůj dům s příslušenstvím odkázal před smrtí Matici cyrilometodějské. ZA v Opavě, fond Sbirka matrik bývalého Severomoravského kraje, inv. č. 6010, *matrika narozených obce Třebčín (1839–1872)*, s. 28; *Index členů DLU*. In: SVOZIL, Oldřich – VRBÍK, Stanislav (eds.): *Poselství. Almanach k dvacátému pátému výročí Družiny literární a umělecké*. Olomouc 1938, s. 386–388; TKADLČÍK, Vojtěch: *Minulost a budoucnost velehradských kongresů*. Velehrad 1993, s. 23–24.

²⁰⁵ Tamtéž; srovnej s *Národní svátek na našem Slovácku*. Moravská orlice, č. 218, 24. 9. 1882, s. 2.

²⁰⁶ BREITENBACHER, A.: *Vzpomínka jubilejní*, s. 17.

záložny v Uherském Hradišti, který popisoval metody, s jakými učitelé do hlav dětí „vtloukali“ němčinu. Později si ke své účasti na táboře lidu v Mařaticích pyšně poznamenal: „ ... kde jsme manifestovali pro zřízení gymnázia, a jehož jsem se účastnil i já, osmiletý knot, na nějž si však pamatuji velice dobře - i na určité věty Sojákovy, jak ve škole napajedlské dostával za vlasy, když nedovedl odpovědět německy; že se musíme tedy domáhati českých škol. A pak cestou zpět! Bilovští měli ‚národní dělo‘, střílelo se z něho! Takto dnes vidím tu spoustu lidu pod hájkem u Mařatic!“²⁰⁷ Jak vyplývá i z dalších záznamů, Vychodilovi jeho aktivitu a boj za zřízení gymnázia v Uherském Hradišti nezapomněl. Později jej Breitenbacher již jako archivář navštívil v jeho rodném Třebčíně, kde společně zavzpomínali na okolnosti předcházející vzniku hradištského gymnázia.²⁰⁸

Vyhráno však nebylo. Delegace starostů slováckých obcí, která se měla ve věci zřízení českého gymnázia v Uherském Hradišti setkat 15. prosince 1882 ve Vídni s ministerským předsedou Eduardem Taaffem, vůbec nebyla přijata. Místo toho Taaffe přijal o den později deputaci obecního zastupitelstva Uherského Hradiště v čele se zemským poslancem Adolfem Promberem, která se vyslovila proti zřízení gymnázia. Po složitých jednáních s ministrem kultu a vyučování Siegmundem Conradem von Eybesfeld se dostalo delegaci alespoň ujištění o podpoře při založení soukromého vzdělávacího ústavu, jemuž by se eventuálně později dostalo přiznání práva veřejnosti.²⁰⁹

V průběhu roku 1883 se v Uherském Hradišti zformoval místní odbor Ústřední Matice školské, jenž se usnesl na zřízení matičního gymnázia v Uherském Hradišti, které by bylo financované nikoliv ze státních, ale soukromých prostředků. Dne 28. prosince se vypravila do Prahy k vedení Ústřední Matice školské deputace starostů dvanácti slováckých obcí v čele s Antonínem Sojákem. Delegaci přijal osobně její předseda František Ladislav Rieger a přislíbil veškerou možnou podporu.²¹⁰

Díky Riegrově intervenci získala Ústřední Matice školská dne 19. května 1884 ministerské povolení na zřízení matičního gymnázia v Uherském Hradišti, tudíž mohlo být přikročeno k vypsání konkurzu na profesorský sbor i na stavbu budovy nového gymnázia. Ta však byla dostavěna teprve počátkem září 1885, a tak se první rok vyučovalo v provizorních prostorách

²⁰⁷ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 345.

²⁰⁸ K návštěvě došlo 28. září 1921. Vychodil byl v tom čase již těžce nemocen, k čemuž si Breitenbacher poznamenal: „Lazar, vleče se, těžce mu rozuměti; ale rozesmál jsem ho několikrát, ale vzpomínkami jinými i rozplakal; idealista, aristokrat, Slovan.“ Tamtéž.

²⁰⁹ SVOZIL, O: *Dějiny gymnázia v Uherském Hradišti*, s. 19–22; též tentýž: *110 let gymnázia v Uherském Hradišti*. Malovaný kraj. Národopisný a vlastivědný časopis Slovácka, 30, 1994, č. 5, s. 17.

²¹⁰ *Deputace moravských Slováků u dr. Riegra*. Našinec, č. 152, 30. 12. 1883.

Rolnické záložny.²¹¹ Nic však již nebránilo následnému přiznání práva veřejnosti, které na sebe nenechalo dlouho čekat. Gymnázium jej obdrželo 21. dubna 1885, díky čemuž se mu dostalo plnohodnotného uznání jako vzdělávací instituce a postavení na roveň škol státních.²¹²

4.2 Ve školních lavicích

Svou cestu za vzděláním zahájil Antonín na dvoutřídce v Jarošově 1. září 1880.²¹³ Nedá se říci, že by náležel k mimořádně nadaným žákům. Znamky jsou spíše průměrné; místy zápolil s mluvnicí, počty, geometrií a paradoxně dějepisem.²¹⁴ Po dvouleté docházce přestoupil na obecní školu - tzv. „přelevárnu“ - v Uherském Hradišti, kde strávil další dva roky za působení řídícího Aloise Hanáčíka.²¹⁵ Mezitím bylo otevřeno české gymnázium, kam Antonín nastoupil hned v prvním školním roce 1884/85. Primu až tercii navštěvoval společně se starším bratrem Josefem, který sem přestoupil po roce studia na německém gymnáziu.²¹⁶ Na třídního učitele Františka Schindlera,²¹⁷ který zároveň vyučoval češtinu, latinu

²¹¹ SVOZIL, O: *Dějiny gymnázia v Uherském Hradišti*, s. 17.

²¹² Tamtéž.

²¹³ SOKA Uherské Hradiště, fond Národní škola Jarošov, karton č. 1, inv. č. 11, *kniha o propuštění žáků ze školy Jarošovské (1868–1885)*.

²¹⁴ Ve většině vyučovaných předmětů převládá dle čtyřstupňové klasifikace (velmi dobrý - dobrý - průměrný - nedostatečný) hodnocení „dobrý“. Mravy jsou hodnoceny dle třístupňové klasifikace (úplně přiměřené - přiměřené - méně přiměřené) jako „přiměřené“. SOKA Uherské Hradiště, fond Národní škola Jarošov, karton č. 1, inv. č. 6, *třídní výkaz o prospěchu (1880–1881)*; inv. č. 7, *třídní výkaz o prospěchu (1881–1882)*.

²¹⁵ O učiteli Aloisi Hanáčíkovi (1819/1820–1885) nemáme příliš mnoho informací. Víme pouze to, že před svým příchodem do Uherského Hradiště působil jako podučitel na chlapecké obecné škole ve Vsetíně, a sice v letech 1841–1843. Následně se stopy po něm ztrácí a objevuje se až v Uherském Hradišti, kde v letech 1860–1875 působil jako správce národní dívčí školy. Poté převzal funkci řídícího na místní chlapecké obecní škole, kterou zastával až do roku 1885, kdy podlehl náhlému záchvatu mrtvice. VÁCLAVEK, Matouš: *Dějiny města Vsetína a okresu Vsackého*. Vsetín 1901, s. 153; VLČKOVÁ, Anna: *Počátky feminizace školství v Uherském Hradišti*. Olomouc 2016 (nepublikovaná diplomová práce), s. 45; *Schematismus obecného školstva na Moravě*. Třebíč 1885, s. 84; *Úmrtí*. Kroměřížské noviny, č. 22, 17. 3. 1885, s. 3; MZA v Brně, fond E 67 Sbirka matrik, inv. č. 12091, *matrika zemřelých města Uherské Hradiště (1884–1915)*, s. 21.

²¹⁶ Viz poznámka u jména Josefa Breitenbachera ve třídním katalogu za rok 1884/5: „Navštěvoval roku 1883/4 první třídu c. k. německého gymnázia v Uh. Hradišti a obdržel vysvědčení druhé třídy dtdo. 15. července 1884 čís. 3.“ SOKA Uherské Hradiště, fond Reálné gymnázium Uherské Hradiště, *třídní katalog za školní rok 1884/5*, s. p.

²¹⁷ P. František Schindler (1851–1925), rodák z Dubňan na Prostějovsku, římskokatolický duchovní, v letech 1884–1886 profesor náboženství a klasické filologie na českém gymnáziu v Uherském Hradišti. Pocházel z rodiny učitele Antonína Schindlera z Dubňan a jeho manželky Františky roz. Hradilové, dcery rolníka ze Štětovic. Studia bohosloví v Olomouci završil úspěšně roku 1875 kněžským svěcením. Po roce stráveném ve funkci studijního prefekta na arcibiskupském chlapeckém semináři v Kroměříži se odebral do Prahy, kde v letech 1876–1879 navštěvoval filozofickou fakultu a osvojit si aprobaci k výuce klasické filologie. Další dva roky strávil v Rakousku jako soukromý vychovatel. Následně se vrátil na arcibiskupský chlapecký seminář v Kroměříži, avšak již roku 1884 převzal místo profesora na matičním gymnáziu v Uherském Hradišti. Později se do Kroměříže vrací opět, tentokrát jako učitel náboženství na zdejším českém vyšším gymnáziu. Souběžně vedl v letech 1905–1910 jako administrátor hudební školu pěveckého spolku Moravana. Roku 1911 odešel do Prahy, kde vypomáhal s výukou náboženství na středních školách

a náboženství, nám v dospělosti Breitenbacher nezanechal žádné vzpomínky. Z učitelského sboru přilnul spíše k profesorům Bohuslavu Kopeckému²¹⁸ a Josefu Klvaňovi,²¹⁹ z nichž první jmenovaný vyučoval dějepis a zeměpis, druhý pak německý jazyk, přírodopis, zeměpis, kreslení a krasopis.²²⁰

Jak Kopecký, tak Klvaňa se těšili značné oblibě i mezi ostatními studenty. Výmluvné vzpomínky na Kopeckého si uchoval Breitenbacherův spolužák z ročníku, později významný český lékař MUDr. Ctibor Bezděk,²²¹ který na zdejší gymnázium přestoupil z c. k. vyššího

a po odchodu do penze i dožil. MZA v Brně, fond E 67 Sbirka matrik, inv. č. 8895, *matrika narozených obce Dubňany (1831–1900)*, s. 59; FADRUS, Karel: *Za prof. Františkem Schindlerem*. In: Výroční zpráva státního reálného gymnasia v Kroměříži za školní rok 1925–26. Kroměříž 1926, s. 3–4; CINEK, František: *Jednota Velehrad v olomouckém semináři 1869–1886*. Hlídky, 54, 1937, č. 2, s. 60; *Učitelství sbor od r. 1855–1935*. In: XXV. jubilejní výroční zpráva arcibiskupského gymnasia v Kroměříži za školní rok 1934–1935. Kroměříž 1935, s. 33; OLŠINA, Vladimír: *Padesát let hudební školy Moravana*. In: HILGARTNER, Josef (ed.): *Památník pěvecko-hudebního spolku Moravan 1862–1932*. Kroměříž 1932, s. 135.

²¹⁸ Bohuslav Kopecký (1854–1936), rodák z Bílých Poličan na Trutnovsku, středoškolský profesor, v letech 1884–1893 profesor dějepisu a zeměpisu na gymnáziu v Uherském Hradišti. Pocházel z rodiny sládka Josefa Kopeckého z Bílých Poličan a jeho manželky Josefy roz. Ridlové, dcery sládka z Hořic. Studoval na gymnáziích v Hradci Králové a Rychnově nad Kněžnou, kde roku 1875 odmaturoval. O další čtyři roky později úspěšně zakončil studia na filozofické fakultě pražské univerzity. Následná léta strávil jako suplující učitel na středních školách v Domažlicích a v Praze, než byl roku 1884 přijat za řádného profesora dějepisu a zeměpisu na matičním gymnáziu v Uherském Hradišti. Po necelých deseti letech přestoupil na českou státní reálku v Brně. Roku 1902 převzal funkci ředitele zemské reálky v Bučovicích, kterou zastával až do svého odchodu na penzi v září 1920. Konec jeho kariéry je spojen s nepříjemnou aférou plynoucí z jeho vystupování za války, kdy měl dle obvinění kolegů z profesorského sboru nastolit na gymnáziu téměř policejní režim loajální Vídni, bránit účasti studentů v českých spolcích a svým podřízeným hrozit denunciacemi. SOA v Hradci Králové, fond Sbirka matrik Východočeského kraje, inv. č. 5313, *matrika narozených obce Bílé Poličany (1837–1889)*, s. 123; SETÍNSKÝ, Jiří: *Případ ředitele Bohuslava Kopeckého*. In: Vyškovský sborník. Sborník Státního okresního archivu Vyškov. Slavkov u Brna 1999, s. 104–118; MAJER, Jiří: *Vznik a vývoj školy do roku 1953*. In: MAJER, Jiří – VLČEK, Jiří (eds.): *Gymnázium Bučovice. 1902–2002. Almanach ke stému výročí školy*. Bučovice 2002, s. 28–33.

²¹⁹ Josef Klvaňa (1857–1919), rodák z Vídně, pedagog a etnograf, v letech 1884–1898 profesor přírodopisu, zeměpisu, německého jazyka, kreslení a krasopisu na českém gymnáziu v Uherském Hradišti. Ačkoliv se narodil ve Vídni, jeho otec pocházel z Biškovic u Bystřice pod Hostýnem. Po návratu na Moravu se rodina usadila v Lipníku nad Bečvou, kde od roku 1863 navštěvoval utrakvistickou školu a od roku 1867 německou reálku. Po dvou letech přestoupil na doporučení učitelů na Slovanské gymnázium do Olomouce, kde roku 1877 odmaturoval s vyznamenáním. Vzdělání si dále prohloubil studiem přírodopisu na pražské univerzitě, kde složil roku 1882 státní zkoušku z matematiky a fyziky, o rok později též z přírodopisu. Získal též aprobaci k výuce kreslení. Po krátkém profesorském působení v Kroměříži přešel na nově zřízené české gymnázium v Uherském Hradišti, kde setrval až do roku 1898, kdy mu bylo nabídnuto místo ředitele obecního gymnázia v Kyjově, které dodnes nese jeho jméno. GREGOR, Alois: *Josef Klvaňa*. In: XXXVIII. výroční zpráva státního reálného gymnasia Jos. Klvani v Kyjově za školní rok 1938–39. Kyjov 1939, s. 11–16.

²²⁰ SVOBODA, J. M.: *Mmgr. PhDr. Antonín Breitenbacher*, s. 189; srovnej se SOKA Uherské Hradiště, fond Reálné gymnázium Uherské Hradiště, *třídní katalog za školní rok 1884/5*, s. p.

²²¹ MUDr. Ctibor Bezděk (1872–1956), rodák z Podivína, lékař a filozof, průkopník etikoterapie v Československu. Obor lékařství studoval na univerzitě ve Vídni, kde roku 1898 promoval. Následně jako praktický lékař vystřídal působiště ve Ždánicích na Moravě a v hornorakouském lázeňském městečku Bad Hall. Úzký vztah ke Slovensku, rozvíjený již během studií zapojením do činnosti slovenských akademických spolků Tatran a Národ, se u něj projevil naplno po vzniku Československa, kdy nastoupil jako praktický lékař do slovenského Ružomberka. Setrval zde až do roku 1931, kdy z obav před stupňováním protičeských nálad přesídlil do Prahy. Zde si otevřel soukromou ordinaci, kterou provozoval až do roku 1950. Během svého života položil základy etikoterapie jako jednoho z oborů alternativní medicíny, postaveného na vztahu pacienta ke svému vnitřnímu já i lidem v jeho okolí. Podstatou každé

českého gymnázia v Brně. Ve svých pamětech, vydaných tiskem roku 2011, píše: „... *chodily četné inspekce, které zkoumaly velice přísně, zda se hodíme svými vědomostmi a hlavně svým chováním na ústav císařsko-královský. Náš profesor dějepisu Kopecký se asi už předem dozvěděl, čím by mohl budoucí inspekci oslnit, a tak nás nacvičil, že když inspektor přišel, profesor Kopecký, nutno mu vzdát chválu, už nikdy tak nezkoušel. Býval sice trochu afektovaný, ale přednášel pěkně, přísně zkoušel a mnohému naučil.*“²²² Svě žáky vedl k přemýšlení nad dějinnými souvislostmi. V oktávě pak přednášel církevní dějiny, které se mnohdy lišily od toho, co se žáci dozvěděli od katechety nebo dočetli v učebnici církevních dějin.²²³ Podle Breitenbachera to byl zároveň právě Kopecký, od koho „*pochytil svůj historický zápal*“.²²⁴

Obzvláštní úctu choval Breitenbacher také k řediteli gymnázia Josefu Lošťákovi,²²⁵ který jej v primě a sekundě vyučoval matematice. Svě svěřence vedl v národním duchu a kladl jim na srdce důležitost vzdělání při výchově zdravého a sebevědomého národa. Právě ve spojení s Lošťákem se mladému studentovi vepsala hluboko do paměti příhoda z primy, kdy jednou narušil hodinu matematiky zvuk kolovrátku ze dvora gymnázia. Vytržení chlapci se tehdy bez ohledu na vyučování seběhli k oknům, na což měl vyučující Lošťák poznamenat: „*Vám se to líbí! Ale považte, hoši, jak ubohý jest takový žebrák-kolovrátkář! Chtěli byste také*

nemoci jsou dle Bezděka nemocné vztahy, které je třeba napravit. Výsledky svého mnohaletého pozorování a bádání popsal ve svém stěžejním díle *Etikoterapie - léčení mravností*, vydaném jen za jeho života hned třikrát (1931, 1932 a 1947). S narůstajícím zájmem o alternativní medicínu nacházejí mnohé jeho spisy ohlas dodnes. KÁŠ, Svatopluk: *Čeští lékaři - spisovatelé*. Olomouc 2003, s. 43–44; tentýž: *Medailonky českých lékařů - spisovatelů*. Praha 2006, s. 25–26; VOJTÍŠEK, Zdeněk: *Netradiční náboženství u nás*. Praha 1998, s. 110; též *Rozmanité zprávy*. Hlas. Měsíčník pro literaturu, politiku a otázku sociální, 1, 1898, č. 5, s. 156; ŠTEFÁNEK, Anton: „*Viedeňskí Slováci a účinkovanie mládeže vo Viedni*“. Hlas. Měsíčník pro literaturu, politiku a otázku sociální, 2, 1899, č. 2, s. 86.

²²² BEZDĚK, Ctibor: *Jak rád jsem žil. Paměti MUDr. Ctibora Bezděka*. Praha 2011, s. 211–212.

²²³ Tamtéž.

²²⁴ Vzpomíná tak ve svém deníkovém zápise ze dne 13. srpna 1922. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 380

²²⁵ Josef Lošťák (1840–1909), rodák ze Ždánic u Žďáru nad Sázavou, středoškolský profesor, v letech 1884–1886 ředitel matičního gymnázia v Uherském Hradišti. Pocházel z rodiny čtvrtlánika Františka Lošťáka ze Ždánic a jeho manželky Marie roz. Vytopilové. Po maturitě na vyšším německém gymnáziu v Brně zahájil na přání rodičů bohoslovecká studia tamtéž, avšak po matčině úmrtí je ukončil a začal se žít jako soukromý učitel. Roku 1864 složil učitelské zkoušky z matematiky a fyziky pro vzdělávací ústavy s vyučovacím jazykem českým i německým, čímž se mu otevřela dráha středoškolského profesora. Následně vyučoval na středních školách v Olomouci a Prostějově, než byl roku 1884 díky svým zkušenostem povolán za ředitele na nově zřízené matiční gymnázium v Uherském Hradišti. Po dvou letech převzal místo ředitele na učitelském ústavu v Příboře. Od roku 1894 zastával úřad zemského školního inspektora. Během svého života aktivně podporoval národní život na Moravě, založil jednou Lidomil a podílel se na vzniku učitelského časopisu *Komenský*. GÁLA, Antonín: *Zapomenuté jubileum pedagoga Josefa Lošťáka*. Český učitel, 43, 1940, č. 12, s. 99–100; VRBAS, Jakub – KRÍŽ, Martin: *Dějiny městečka Ždánic*. Ždánice 1898, s. 385–388; *Před sto lety se narodil pedagog Josef Lošťák*. Lidové noviny, č. 72 (ráno), 10. 2. 1940, s. 5; *Lehrkörper*. In: Jahres-Bericht der k. k. Lehrer-Bildungsanstalt zu Olmütz am Schlusse des Schuljahres 1896–97. Olmütz 1897, s. 43.

*choditi po žebrotě s kolovrátkem? Jaký národ by to byl, kdyby měl samé kolovrátkáře?*²²⁶ I to byl jeden z podnětů, které přiměly vnímavého chlapce všimnout si bídy v regionech jižní a východní Moravy, způsobené nedostatkem vzdělání, národního uvědomění i hojně rozšířeným alkoholismem.²²⁷

Na základě rozboru třídních výkazů z let 1884–1892 můžeme Antonína oprávněně označit spíše za žáka průměrného, což platí i o hodnocení chování, které se od druhého ročníku ustálilo na stupni „chvalitebný“. Hodnocení píle je značně proměnlivé a v průběhu celých osmi let studia se pohybuje na klasifikační škále kolísavě od stupně „vzorná“ po stupeň „skrovná“. Největší obtíže mladému studentovi paradoxně činily předměty dějepisu a zeměpisu, které později sám vyučoval na arcibiskupském gymnáziu v Kroměříži. Teprve poslední rok studia se mu podařilo zlepšit známku z obou jmenovaných předmětů alespoň na stupeň „chvalitebný“. Z náboženství převažuje klasifikace „uspokojivý“ a „dostatečný“. S českou gramatikou zápolil po celých osm let studia, poněkud lépe si však vedl v gramatice latinské a německé. Vynikal naopak v kreslení - v ornamentální kresbě patřil k nejlepším v ročníku a jeho výtvarné práce se dočkaly i veřejné prezentace na výstavě prací studentů, pořádané hradišťským gymnáziem v červenci 1886.²²⁸ Exceloval rovněž v těsnopisu, který jej jako volitelný předmět vyučovali v septimě a oktávě profesori Metoděj Molčík a Alois Holas.²²⁹

Takto se Breitenbacher protloukal cestou za vzděláním celých osmi let. Do školy si nosil z domova krajíc chleba, se kterým si - jak později vzpomínal - vystačil na celý čas. Obědy, ačkoliv mu bylo nabízeno stravování v místním podpůrném spolku, z hrdosti odmítal, třebaže se naň matka hněvala.²³⁰ Po návratu domů pozdě odpoledne jej čekaly zbytky od oběda a práce na poli: „*Když přišel tedy Breitenbacher v podvečer, asi o páté hodině, domů, pojedl studené, co mu od oběda nechali, vzal motyku a šel pomáhat na pole matce, od rána udřené a již na něho čekající.*“²³¹

²²⁶ SVOBODA, J. M.: *Msgr. PhDr. Antonín Breitenbacher*, s. 190.

²²⁷ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 365.

²²⁸ Ve zprávě o výstavě je mylně uveden pod křestním jménem Josef. *Výstavy prací z kreslení na českém gymnasiu v Uh. Hradišti*. Moravská Slovač, č. 56, 14. 7. 1886, s. 3.

²²⁹ Srovnaj SOkA Uherské Hradiště, fond Reálné gymnázium Uherské Hradiště, *třídní katalog za školní rok 1884/5; třídní katalog za školní rok 1885/86; třídní katalog za školní rok 1886/87; třídní katalog za školní rok 1887/8; třídní katalog za školní rok 1888/89; třídní katalog za školní rok 1889/90; třídní katalog za školní rok 1890/91; třídní katalog za školní rok 1891/92.*

²³⁰ „*Od podpůrného spolku měl v kteréš třídě nabídnuto několik obědů. Ale že se stydl, žebrati, jak na celou věc tehdy hleděl, jidal na oběd zase jen suchý krajíc z domu, ač mu matka často vytýkala, že by raději zhyнул, než by se ,ponížil, že druzí jsou ,chytřejší‘ a mají se lépe.*“ SVOBODA, J. M.: *Msgr. PhDr. Antonín Breitenbacher*, s. 191.

²³¹ Tamtéž.

Bohužel jen necelý půlrok před maturitou zasáhla mladého Antonína jako blesk z čistého nebe bolestná událost. Dne 28. února 1892 totiž ve věku pouhých dvaapadesáti let zemřel jeho otec Josef. Farář tehdy do úmrtní matriky zapsal jako příčinu zánět střev,²³² což se nám s přihlédnutím k dnešní terminologii a ohledem na diagnózu choroby, které 21. března 1916 podlehl jeho starší bratr Josef,²³³ a konečně roku 1937 i sám Antonín, jeví jako dědičné nádorové onemocnění tlustého střeva.²³⁴

Nelehké období mladý Antonín přece jen překlenul a na základě výnosu zemské školní rady z 26. dubna 1892 č. 4255 byl oficiálně připuštěn k maturitní zkoušce. Ta se konala ve dnech od 28. července do 1. srpna za předsednictví zemského školního inspektora Roberta Riedla a provázela ji slavnostní atmosféra.²³⁵ Před maturitní komisí totiž stanul vůbec první maturitní ročník nově zřízeného českého gymnázia.²³⁶ Třebaže předešlé pohnuté okolnosti a práce na domácím hospodářství zabránily Antonínovi věnovat maximální čas a úsilí přípravě k maturitní zkoušce, dne 28. července 1892 úspěšně odmaturoval a obdržel vysvědčení s hodnocením „dospělý“.²³⁷

Slavnostní vyřazení absolventů proběhlo dne 4. srpna po ranní bohoslužbě ve farním chrámu v aule gymnázia. Navečer čekala v sále Reduty pěvecká a hudební akademie zakončená taneční zábavou, jejíž výnos věnovali čerství absolventi na znamení vděku Ústřední Matici školské.²³⁸ Vztah k uherskohradištskému gymnáziu si Breitenbacher uchoval i nadále. Finančně podporoval chudé studenty,²³⁹ navštěvoval bývalé profesory a účastnil

²³² MZA v Brně, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 12119, *matrika zemřelých obce Jarošov (1863–1896)*, s. 97.

²³³ MZA v Brně, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 8020, *matrika zemřelých města Kroměříž - kostel Panny Marie (1911–1930)*, s. 390.

²³⁴ Jako příčina úmrtí Josefa Breitenbachera je v matričním záznamu uveden „vleklý zánět střev“. Při úmrtí Antonína Breitenbachera je již výslovně uvedena rakovina žaludku, což koresponduje s jeho deníkovými zápisy, kde si průběh onemocnění podrobně zaznamenával. MZA v Brně, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 7932, *matrika zemřelých města Kroměříž (1929–1946)*, s. 150.

²³⁵ *Slavnost*. Moravské noviny, č. 167, 25. 7. 1892, s. 2; *První abiturienti českého gymnasia v Uh. Hradišti [...]*. Našinec, č. 85, 27. 7. 1892, s. 3.

²³⁶ Společně s Breitenbacherem tehdy maturovali: Karel Bačík, Ctibor Bezděk, Martin Čajka, Josef Černůšek, Jakub Daniček, Petr Gajdík, František Gajdušek, Rudolf Gerbec, Jiří Hanus, František Holec, František Hrobař, Karel Jelínek, Karel Kolací, Štěpán Koluch, František Mléčka, Filip Pittner, Antonín Polášek, Karel Prokeš, Vojtěch Přemyslovský, Jan Slačík, Richard Spisar, Martin Stodůlka, Josef Turek, Bohuš Vrzal a Vladimír Vychodil. Viz *Abiturienti*. In: ILČÍKOVÁ, A. – ONDRA, V. – CHVALKOVSÝ, L. (eds.): *Sto let českého gymnázia v Uherském Hradišti*, s. 143.

²³⁷ SOKA Uherské Hradiště, fond Reálné gymnázium Uherské Hradiště, *hlavní protokol o zkoušce maturitní ve školním roce 1891/2*, s. 4.

²³⁸ *Akademie prvních abiturientů českého gymnasia v Uh. Hradišti*. Slovácké noviny, č. 61, 6. 8. 1892, s. 2.

²³⁹ *Podrobný výkaz subskripce ve prospěch Spolku pro podporu chudých studujících na c. k. českém gymnasiu v Uherském Hradišti o Vánocích 1904*. Slovácké noviny, č. 4, 14. 1. 1905, s. 2; též *Podrobný výkaz subskripce ve prospěch Spolku pro podporu chudých studujících na c. k. českém gymnasiu v Uherském Hradišti o Vánocích 1907*. Slovácké noviny, č. 3, 8. 1. 1908, s. 3.

se vzpomínkových slavností jako bývalý absolvent vůbec prvního maturitního ročníku v historii gymnázia.²⁴⁰

²⁴⁰ *Sjezd prvních abiturientů českého gymnasia zdejšího z roku 1892. Zájmy Slovače, č. 33, 12. 8. 1922, s. 3.*

5 NA STUDIÍCH BOHOSLOVÍ V OLOMOUCI, aneb období hledání identity (1892–1896)

A tak jsme i my, mladí bohoslovci olomoučtí, z idealismu křesťansko-národního jako čeští bratři chtěli pomoci bratřím slovenským. Za tou příčinou utvořil se mezi námi před vánočními svátky r. 1894 zvláštní kroužek, jenž měl na starosti pěstovati vzájemnost československou.

František Hrobař²⁴¹

5.1 Volba životní dráhy

Před mladým Antonínem se nyní otevřela otázka dalšího směřování. Jako absolvent gymnázia mohl po vzoru staršího bratra Josefa nastoupit dráhu úředníka u politických úřadů, případně se bez větších obtíží ucházet o místo kancelisty některého z obecních úřadů, jako učinil jeho mladší bratr Jan Alois. Nakonec zavázilo přání matky, která si ze syna přála mít kněze.²⁴² Je to celkem pochopitelné, neboť na Breitenbacherově rodném Slovácku se silně zakořeněnou náboženskou (resp. katolickou) tradicí platilo ještě v první polovině 20. století za nemalou čest a prestiž, mít v rodině duchovního.²⁴³ Svou roli samozřejmě sehrávala i materiální stránka. Mnozí nemajetní rodiče nechávali alespoň jednoho ze synů studovat na kněze s vidinou finančního zabezpečení sebe i potomka, jinými slovy, v kněžské dráze spatřovali jakýsi výtah do „lepší společnosti“.²⁴⁴ Ne vždycky přitom zohlednili vůli svých ratolestí.

Dopady takového nikoli zcela dobrovolného rozhodnutí vnímáme i u Antonína Breitenbachera, který si i po druhém deceniu od svého vysvěcení na kněze do deníku trpce poznamenal: „*Dnes 20 roků knězem! - Jak rychle to uteklo! V dřině, bez radostí vnějších a bez štěstí vnitřního!*“²⁴⁵ Na jiném místě zase hovoří o „*pustotě života kněžského*“, který dohnal mnohého kněze k udržování intimních mimomanželských styků.²⁴⁶

²⁴¹ HROBAŘ, F.: *Válečné vzpomínky ze Slovenska hlavně z roku 1919*, s. 13.

²⁴² SVOBODA, J. M.: *Mmgr.PhDr. Antonín Breitenbacher*, s. 193.

²⁴³ Tehdejší poměr obyvatel Moravského Slovácka k duchovenskému stavu výstižně charakterizuje ve svých pamětech již vzpomenuť Breitenbacherův spolužák MUDr. Cyril Bezděk (1872–1956), sám rodák z jihomoravského Podivína: „... největší pýchou venkovské rodiny, ba i obce bylo, stal-li se některý její člen knězem. Rodiče zaslíbovali své děti kněžskému stavu za všelijaké své poklesky nebo tužby dříve, než přišli na svět. V jiných případech skládali v takové syny velké naděje zejména proto, že jim nějak pomohou před trůnem Božím...“ Porovnej s BEZDĚK, C.: *Jak rád jsem žil*, s. 32, 220, 223.

²⁴⁴ To byl ostatně případ i olomouckého arcibiskupa Theodora Kohna (1845–1915), kterého nechali rodiče studovat na kněze s vidinou, že se o ně zajištěný syn postará: „... jako všichni chudobní rodiče moravští, utěšovali se myšlenkou, že vstoupím do teologie, a že je zbavím hmotných trampot.“ JONOVÁ, Jitka: *Theodor Kohn (1845–1915). Kniže-arcibiskup olomoucký, titulární arcibiskup pelusijský*. Brno 2015, s. 42.

²⁴⁵ Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 10. Zde se přímo nabízí srovnání s míněním P. Františka Xavera Nováka (1859–1935), který ve svém

Z deníkových záznamů Antonína Breitenbachera z první poloviny dvacátých let 20. století zřetelně vystupuje až očividný odpor nejen vůči svému kněžství, ale i vůči kněžskému stavu jako takovému.²⁴⁷ S obdobným despektem hovoří Breitenbacher i o matce, která dle jeho vzpomínek jako žena bez vzdělání „neměla smyslu leč pro kostel, panáčky“.²⁴⁸ Jak dále z deníků vyplývá, později své rozhodnutí stát se knězem olitoval a vyčítal matce její naléhání, jakkoliv byl srozuměn s jejím úmyslem, kterým mělo být uchránění syna od nelehkého života prostých obyvatel na Moravském Slovácku (a jaký prožívala ona sama na rodném Jesenicku)²⁴⁹ a jeho uvedení do „lepší společnosti“.²⁵⁰

Představa matky však zůstala zčásti nenaplněna. Navzdory kněžskému svěcení se Breitenbacher nikdy nestal oním typickým venkovským farářem - „panáčkem“ - jaké znala z kostelních lavic, ani váženým církevním hodnostářem, jak bylo možno očekávat s ohledem na jeho pohyb v blízkosti samotného arcibiskupa. O církevní úřady včetně kanovnických postů jednoduše nejevil zájem.²⁵¹ Sám to připisoval svému odporu k přetvářce a podlézavosti,

-
- spisu *Některé naše kněžské problémy* z roku 1912 přisuzuje obdobná tvrzení modernistům a reformistům: „Práce kněžská, jež knězi svědomitému vždycky milostí drahou od Pána bude, nazývána (modernisty, pozn. autora) ‚dřením‘ a jinak potupně. Záruka vyššího kněžského ducha, celibát, nazýván přímo neb nepřímou hříchem. Kněžský odboj pasován na charakternost. Kněžská čistokrevná revoluce pokřtěna na reformu.“
- ²⁴⁶ NOVÁK, František Xaver: *Některé naše kněžské problémy*. Díl I. Vídeň 1912, s. 175.
- ²⁴⁶ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 313. Více o Breitenbacherově poměru k povinnému celibátu kněží v kapitole 13 LÉTA BOURÁNÍ - LÉTA TVOŘENÍ.
- ²⁴⁷ Jako nejvýmluvnější se nám jeví Breitenbacherův zápis datovaný 18. října 1921: „Kněží ani cítit nemohu. Kdo má příležitost poznat dvojakou tvář věšiny, tomu se musejí zhnusit. Nemohu si pomoci, ale mám-li se s kterým setkat, je to pro mne muka a první mojí starostí je, abych se zase dostal z jeho společnosti. [...] Zvláště lež zdá se býti monopolem těchto sádelných živočichů - a panovačnost. Kdekomu předpisovat, jaký má být. [...] Já té černé havěti jsem nitrem naprosto cizí. Kvůli hlouposti lidské musím však nosit ten černý cár na sobě.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 349. Obdobně Breitenbacher píše v zápisu z 22. ledna 1923: „... zhnusila se mi společnost kněží venku [...] jako lidí s dvojí tváří a kšeftářů a věčných milovníků Vídně i Habsburků“. Tamtéž, s. 396.
- ²⁴⁸ Čteme tak v deníkovém zápisu ze srpna 1920 o Breitenbacherově prázdninovém pobytu v rodném Jarošově. Ze záznamu vyplývá až přehnaná religiozita Breitenbacherovy matky, která se s postupující nemocí stávala stále podrážděnější: „Pobyt doma čím dál tím obtížnější, matka nevzdělaná, odjakživa neměla smyslu leč pro kostel, panáčky, aby bylo co jíst a čím se odít - nyní stáří, nemoc k tomu, pak zvěsti od lidí, že se panáčci žení - vše to jí činí vzteklotu, mnohdy jak lítou saň. Děvče desetileté - po bratrovi - ani cítit nemůže, všechny necnosti už na něm vypořovořovala - ona je totiž zapřísáhlou odpůrkyní ženských. Má úsloví: Každé ženské vyšlahat trním po holé prdeli.“ Tamtéž, s. 259.
- ²⁴⁹ K tomu píše Iva Vlčková-Butulová: „Její rodiče chodili jako kramáři po Uničově, Šternberku, Budišově a po celých jesenických horách a prodávali cívky, zbytky látek a podobné drobnosti.“ VLČKOVÁ-BUTULOVÁ, I.: *Dr. Antonín Breitenbacher a Kroměříž*, s. 321.
- ²⁵⁰ Sám Breitenbacher se k tomu vyjadřuje v souvislosti s nemocí matky pouze jednou a velmi opatrně, avšak výmluvně: „Učinila mne sice nešťastným, ale nechtěla, přála si mého štěstí, a proto se srdečnou účastí i bolestí pozorují, jak uhasíná.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 49.
- ²⁵¹ Mons. ThDr. Františku Cinkovi (1888–1966), který se v září 1923 pokoušel Breitenbachera získat pro místo profesora bohoslovecké fakulty v Olomouci výhledem na udělení olomouckého kanonikátu, to pověděl přímo: „... řekl jsem, že nemám aspirací, že vyhlídkou na kanonikát, prelátství mne nezlákají...“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 12.

keré si zvláště s církevní hierarchií nevyhnutelně spojoval.²⁵² Částečně to můžeme přičítat i Breitenbacherově vrozené hrdosti, která u spíše majetkově založené matky narážela na nepochopení už v dětství. „*Nežádal jsem nikdy milostí, nerad jsem byl žebrákem,*“ vzpomíná v retrospektivním zápisu z 26. července 1926. „*Již matka mi to vyčítala, když jsem byl ještě klukem: ,Ty potvoro zelená, ty raději skapeš hladem, než abys se ponížil a někde poptal... Šlo o podpory na gymnázium, jichž žáci ,chudobnější‘ užívali a jinak žili lépe než ,majetní‘.*“²⁵³

Ať už byla vnitřní motivace matky Antonína Breitenbachera bez ohledu na synovo vnitřní přání jakákoliv, studia bohosloví v Olomouci zahájil hned po prázdninách roku 1892.²⁵⁴ Ačkoliv se gymnaziálními studii protloukal bez stipendií určených chudobnějším studentům,²⁵⁵ pro nezaopatřeného polosirotky ze selských poměrů představovalo další studium finanční zátěž nikoli nepatrnou. Proto mu nemálo vypomohlo jubilejní stipendium ve výši sto zlatých, které obdržel od obecního výboru Uherského Hradiště v únoru 1893.²⁵⁶

Mladého bohoslovce čekala celá řada přednášek a seminářů vedených zkušenými profesory, vesměs duchovními, kteří měli posluchače připravit na kněžskou dráhu. Přednášky ze starozákonní biblistiky a semitských jazyků vedl sám děkan fakulty Melchior Mlčoch (1833–1917), církevní dějiny proděkan Josef Tittel (1849–1929). Biblická studia a exegezi Nového zákona přednášel Jan Pánek (1842–1899), katolickou dogmatiku Karel Wisnar (1852–1926), morální teologii František Janiš (1848–1910), pastorální teologii Jan Alois Kubíček (1857–1929) a fundamentální teologii společně s kanonickým právem suplující profesor Josef Kachník (1859–1940). Katechetiku a pedagogiku vyučoval docent František Pinkava (1845–1907).²⁵⁷ Na většinu z nich nám Breitenbacher nezanechal přímé ani zprostředkované vzpomínky. Výjimkami jsou pouze profesor Mlčoch a docent Pinkava.

Profesor Melchior Mlčoch, jemuž tehdy bylo již přes šedesát let,²⁵⁸ dokázal na své posluchače zapůsobit nejen svými přednáškami ze starozákonních studií, ale také svým

²⁵² MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 349.

²⁵³ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 140–141.

²⁵⁴ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Univerzita Palackého Olomouc, kniha č. 71, inv. č. 119, *matrika profesorů a posluchačů bohoslovecké fakulty v Olomouci (1889–1946)*, s. 30.

²⁵⁵ U Breitenbacherova jména v třídním katalogu záznam o pobírání stipendia pro chudobné žáky absentuje.

²⁵⁶ Rozhodnutí o udělení řečeného stipendia přijal obecní výbor Uherského Hradiště na zasedání 14. února 1893. *Obecní výbor král. města Uh. Hradiště [...]*. Slovácké noviny, č. 13, 15. 2. 1893, s. 3.

²⁵⁷ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Univerzita Palackého Olomouc, kniha č. 71, inv. č. 119, *matrika profesorů a posluchačů bohoslovecké fakulty v Olomouci (1889–1946)*, s. 27–29.

²⁵⁸ Mons. ThDr. Melchior Mlčoch (1833–1917), rodák z Kladek u Konice, starozákonní biblista a překladatel, profesor starozákonních studií na bohoslovecké fakultě v Olomouci. Po kněžském svěcení roku 1856 působil několik let v duchovní správě. Roku 1862 nastoupil jako katecheta na městskou nižší reálnou školu

vystupováním, kterým blahodárně působil na národní cítění studentů.²⁵⁹ Během svého akademického působení zastával sedmkrát úřad děkana a sedmkrát úřad proděkana.²⁶⁰ Jako upřímný národovec podporoval mnohé české spolky včetně Národní jednoty pro východní Moravu se sídlem v Olomouci, které roku 1911 odkázal svůj rodný dům v Kladkách.²⁶¹ Během studií si k němu Breitenbacher vytvořil velmi blízký vztah, v němž sehrálo nemalou roli právě „nakažlivé“ vlastenectví i fundovanost, s jakou vedl Mlčoch své přednášky.

Ve svých retrospektivních deníkových zápisech jej Breitenbacher nazývá po slováckém obyčeji „stařečkem“ a nejednou vzpomíná na jeho hodiny, kdy u zkoušení napovídal svým nepřipraveným či méně zdatným spolužákům.²⁶² Už tehdy se začaly Breitenbacherovi protivit charakterové vlastnosti některých ze svých vrstevníků. Příčila se mu podlézavost, zvláště ve spojení s nevědomostí, jíž se mnozí neštíteli využít jako prostředku k úspěšnému a pohodlnému průběhu studia. Jakýkoliv jiný prostředek osobního růstu než vlastní píli a úsilí pociťoval jako hlubokou nespravedlnost a těžce nesl i později jako arcibiskupský archivář.²⁶³

V tomto směru naopak na Breitenbachera zapůsobil zmíněný docent Pinkava, který bohoslovce připravoval na výuku náboženství.²⁶⁴ Ačkoliv na fakultě působil teprve pouhý

v Prostějově. Zde vyučoval do roku 1869, kdy mu bylo nabídnuto místo řádného profesora starozákonních studií na bohoslovecké fakultě v Olomouci. Na akademické půdě si vybudoval značné renomé jako znalec i překladatel starozákonní literatury a mnohé z jeho přednášek vyšly tiskem v českém jazyce. Z předních děl uveďme exegetické práce *Starověda biblická* (1888) či *Psalterium seu liber psalmorum* (1890), za pozornost stojí též český překlad starozákonních žalmů vydaný pod názvem *Žaltář čili kniha žalmů* (1886, 1892). Za svou mnohaletou činnost obdržel od papeže Lva XIII. (1810–1903) rytířský řád Božího hrobu a čestný titul kaplana Jeho Svátosti, od arcibiskupa olomouckého pak titul konzistorního rady a roku 1900 sídelní kanonikát v Olomouci. *Mlčoch Melchior* (heslo). In: Ottův slovník naučný. Illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Díl XVII. Median–Navarette. Praha 1901, s. 454–455; *Dr. Melchior Mlčoch [...]*. Obzor. List pro poučení a zábavu, 17, 1894, č. 8, s. 126–127; *Novým kanovníkem olomuckým [...]*. Obzor. List pro poučení a zábavu, 23, 1900, č. 12, s. 190; *Prelát dr. Melichar Mlčoch †*. Našinec, č. 81, 7. 4. 1917, s. 2; více o něm PIŠTĚLÁK, Josef: *ThDr. Melichar Mlčoch. 1833–1917*. Kladky 1997.

²⁵⁹ CINEK, František: *K národnímu probuzení moravského dorostu kněžského 1778–1870*. Olomouc 1934, s. 243.

²⁶⁰ POJSL, Miloslav: *Posloupnost děkanů a proděkanů* (příloha). In: POJSL, Miloslav (ed.): *Cyrilometodějská teologická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci v letech 1990–2010. 20 let od jejího obnovení*. Sborník. Velehrad 2010, s. 219–221.

²⁶¹ *Z Národní jednoty východomoravské*. Moravský deník, č. 34, 9. 2. 1933, s. 2.

²⁶² Jmenovitě vzpomíná Mons. Karla von Menshengen (1871–1943), pozdějšího sídelního kanovníka v Olomouci a probošta mikulovské kolegiální kapituly, a to hned na dvou místech. V zápise z 2. října 1923 zmiňuje Menshengena „*jsa v prvním ročníku volán od ‚stařečka‘ (Mlčocha), odpovídal jen, co jsem mu natroubil.*“ Podruhé - 7. října téhož roku - vzpomíná Menshengena, „*jemuž jsem se v bohosloví nanapovídal, když ho ‚stařeček‘ (Mlčoch) zkoumal ze své moudrosti. Seděl jsem v druhé lavici na kraji a prý stonavý musel do první lavice na kraj, před tabuli.*“ Oba záznamy se týkají úmrtí a pohřbu arcibiskupa Stojana. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 14–15, 16–17.

²⁶³ Breitenbacherovu životní filozofii vystihuje následující záznam z 26. února 1918: „*... jsem od vysvěcení zvyklý býti zapražen a táhnouti, ale když ucítím, že kdosi postranními cestami hledá svých egoistických cílů, to mě vztekne.*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 66.

²⁶⁴ P. František Pinkava (1845–1907), rodák z Brušperka na Frýdeckomístecku, římskokatolický duchovní, od roku 1892 docent katechetiky a metodiky na bohoslovecké fakultě v Olomouci. Pocházel z rodiny

rok, platil narozdíl od profesora Mlčocha za přísného učitele, který - slovy Breitenbachera - „nepochválil snadno kandidáta“.²⁶⁵ Přesto si k Pinkavovi dokázal najít cestu a v jeho hodinách exceloval.²⁶⁶ Pinkava při výuce kladl obzvláštní důraz na kreativitu a kritické uvažování, než na prosté memorování naučeného, jak rozebral i ve své obsáhlé metodické příručce *Katechetika*, která ovšem zůstala jen v rukopisu.²⁶⁷ Stejně zásady zastával Breitenbacher později jako profesor na arcibiskupském gymnáziu v Kroměříži.²⁶⁸

5.2 Formování studenta ve vztahu k historii

Třebaže zásadní podíl na svém „vzplanutí“ pro historii přikládal Breitenbacher profesoru Kopeckému z uherskohradištského gymnázia, představovala pro něj bohoslovecká studia v Olomouci skvělou příležitostí dalšího rozvoje a prohlubování zájmu o historii. Díky Breitenbacherově práci z roku 1907, věnované aféře okolo nechvalně proslulého „biskupotravce“ Jana Philopona Dambrovského,²⁶⁹ máme zdokumentovaný okamžik, který se Antonínu Breitenbacherovi hluboce vryl do paměti a roznítil v něm jiskru zájmu o církevní dějiny Moravy. Stalo se tak během jeho vůbec první účasti na pontifikální mši v Olomouci, během níž upoutal pozornost mladého bohoslovce obyčej, který dosud z Derfle ani z Uherského Hradiště nepoznal. Sám o tom v úvodu své studie předkládá následující vyznání:

brušperského sedláka Cyrila Pinkavy a jeho manželky Mariany roz. Drozdové, dcery sedláka rovněž z Brušperka. Studoval na piaristických gymnáziích v Příboře a Těšíně. Po maturitě v červnu 1866 začal navštěvovat filozofickou fakultu v Praze, avšak po dvou letech se z neznámých příčin rozhodl přestoupit na bohosloveckou fakultu v Olomouci, kde byl roku 1871 vysvěcen na kněze. Následně působil jako kaplan v Paskově a katecheta na středních školách v Opavě. V listopadu 1891 nastoupil jako profesor náboženství na učitelský ústav v Olomouci s vyučovacím jazykem německým. Současně převzal místo suplenta katechetiky a metodiky na tamní bohoslovecké fakultě. V lednu 1892 jej arcibiskup Bedřich z Fürstenberka (1813–1892) jmenoval docentem řečených předmětů. MYŠKA, Milan: *Zapomenutý moravský buditel a vlastivědný pracovník František Pinkava (1845–1907)*. Střední Morava. Kulturněhistorická revue 5, 1999, č. 9, s. 112–121; BÍLKOVÁ, Pavla: *František Pinkava (1845–1907)*. *Moravský buditel a vlastivědný pracovník*. Těšínsko. Vlastivědný zpravodaj okresů Karviná a Frýdek, 22, 1979, č. 3, s. 18–22.

²⁶⁵ SVOBODA, J. M.: *Mmgr. PhDr. Antonín Breitenbacher*, s. 193.

²⁶⁶ Tamtéž.

²⁶⁷ MYŠKA, M.: *Zapomenutý moravský buditel*, s. 118.

²⁶⁸ Více v kapitole 9 PROFESOREM ARCIBISKUPSKÉHO GYMNAZIA.

²⁶⁹ Aféra vypukla okolo postavy děkana olomoucké kapituly Jana Philopona Dambrovského (1540–1586/1587), rodáka z polského Strykówa, poté, co krátce po sobě a za nejasných okolností zemřeli čtyři olomoučtí biskupové. Spekulace o jejich otravě přerostly velmi záhy v podezření, které ulpělo právě na tehdejší děkanovi kapituly. Ten se během následného půlročního věznění na biskupském hradě Hukvaldy k otravě olomouckých biskupů skutečně doznal, načež dne 3. února 1586 rozhodl církevní soud v Olomouci zbavit Philopona kněžství a předat jej světské spravedlnosti k vykonání hrdelního trestu. Přestože se akta ze soudního procesu s Philoponem nezachovala, o jeho popravě víme díky kratičké poznámce doplňující Philoponovy záznamy v olomoucké knize půhonů, která zní: „*Stat Philopon*“. Více o tom BREITENBACHER, Antonín: *Příspěvek k dějinám reformace moravského kléru za biskupa Stanislava Pavlovského. Aféra Philiponova*. Časopis Matice moravské, 31, 1907, č. 2, s. 152–176.

„Když jsem poprvé byl přítomen arcibiskupské mši v Olomouci, nemálo byl jsem překvapen: před obětováním ulilo se totiž něco z obětního vína do kalicha a dómský vikář vypil tuto trochu vína. Potom teprve nalil asistent vína do kalicha určeného ke mši. Tázal jsem se, v které době a proč byl zaveden ten zvyk. Bylo mi řečeno, že kterýsi biskup olomoucký byl mešním vínem otráven, a že tedy od té doby dómský farář upíjí z mešního vína, aby bylo jisto, že není otráveno. Bližšího nedověděl jsem se tehdy ničeho.“²⁷⁰

Mladý bohoslovec tehdy ještě nemohl tušit, že se jedná nikoliv o tradici spojenou s vraždami olomouckých biskupů, nýbrž o zcela běžnou součást pontifikální mše, praktikovanou i na jiných místech bez ohledu na pohnutou epizodu z historie olomoucké arcidiecéze.²⁷¹ „Podivný zvyk z Olomouce“ však zůstal studentovi v paměti. Když se Breitenbacher o několik let později účastnil schůze akademiků a bohoslovců na Velehradě, kde na pomezí 19. a 20. století vystupoval se svými přednáškami z dějin olomoucké arcidiecéze historik Vincent Prasek, ředitel českého nižšího gymnázia v Opavě,²⁷² se zájmem si vyslechl příběh o kanovníkovi trávícím olomoucké biskupy:

„Po několika letech slyšel jsem znova narážku na vzpomenutou otravu biskupův olomouckých. Na schůzi bohoslovcův a akademiků r. 1904 na Velehradě mluvil též prof. Prasek a dotkl se kromě mnoha otázek časových i dějin moravských; jmenovitě poukázal na záhadné otázky. Mezi těmito uvedl také pověst, že někteří biskupové olomoučtí byli otráveni a travičem že byl kapitulní děkan Jan Dambrovský, jinak Philopon jmenovaný. V další své řeči vybízel prof. Prasek posluchače, aby pracovali jmenovitě o dějinách moravských a tím přispěli k objevení pravdy, popřípadě k očištění našich dějin od nepravdivých báchorek.“²⁷³

Byl to tedy Prasek, kdo podnítil Breitenbachera ke studiu bohatého arcibiskupského archivu v Kroměříži, kam se Breitenbacher dostal za studijního prefekta po kněžském svěcení roku 1896, a snad jej ovlivnil i svým vlažným postojem ke klerikalismu,²⁷⁴ pro který Praska

²⁷⁰ Tamtéž, s. 152.

²⁷¹ Srovnej s tehdy platnými církevními normami obsaženými v *Caeremoniale Episcoporum Sanctissimi Domini Nostri Benedicti Papae XIV. Jussu editum et auctum cum Indicibus necessariis*. Neapoli 1837, s. 193, kde se hovoří o pregustaci obětního vína.

²⁷² ŠÍL, Jiří: *Vincenc Prasek (1843–1912). Má vůle je mým osudem*. Opava 2010, s. 123, 127.

²⁷³ BREITENBACHER, A.: *Příspěvek k dějinám reformace moravského kléru*, s. 152.

²⁷⁴ Sérii vzpomínek na profesora Vincenta Praska (1843–1912) a jeho přednášky na Velehradě nám zachoval jeho bývalý student z matičního gymnázia v Opavě Rudolf Bedřich Mácha (1881–1960), kterého k cestě na Velehrad stáhl Karel Dostál-Lutinov (1871–1923). O Praskově postoji ke klerikalismu doslovně píše: „Prasek nebránil klerikalismu, psal do listů klerikálních, ale s klerikalismem nesplynul, jako s ním nemohl splynouti Bartoš.“ Bartošem je míněn známý moravský etnograf František Bartoš (1837–1906), k jehož

později na Velehrad přestali zvat.²⁷⁵ Tak jako tak, Praskův podnět nezůstal neoslyšen, díky čemuž vznikla i již vzpomenuká práce o biskupotravci Philoponovi. Přestože byl Breitenbacher později na svůj omyl spojený s predegustací upozorněn,²⁷⁶ zásadně se tento okamžik podepsal na dalším profilování Antonína Breitenbachera jako církevního historika.

5.3 Činnost „slovenského kroužku“

Ke studiu i osobnímu rozvoji skýtala univerzita Breitenbacherovi široké zázemí. Vedle rozsáhlé univerzitní knihovny měli studenti k dispozici teologickou knihovnu přímo v semináři. Většina knih byla ovšem v němčině, s níž nemalá část studentů dosud bojovala, a tak se mnozí čeští bohoslovci družili a skládali na nákup českých knih sami. Postupem času si takto bohoslovci vybudovali vlastní knihovnu sestávající z české, převážně krásné literatury, kterou průběžně sami dle svých možností doplňovali.²⁷⁷

Nezastupitelný podíl na kulturním životě bohoslovců nesl studentský spolek Literární jednota,²⁷⁸ ve kterém se obzvláště aktivně angažoval Breitenbacherův krajan a spolužák z gymnaziálních let František Hrobař.²⁷⁹ Právě Hrobařovi se okolo sebe podařilo shromáždit

zásluhám o poznání lidových zvyků na Moravě Mácha přirovnává zásluhy Praskovy o poznání lidových tradic ve Slezsku. MÁCHA, Rudolf Bedřich: *Hrst vzpomínek na Praska*. Zájmy Slovače, č. 3, 11. 1. 1913, s. 1.

²⁷⁵ Podle Máchy byl příčinou Praskův vstřícný postoj k husitskému hnutí, který neskrýval ani před bohoslovci na svých velehradských přednáškách. K tomu Mácha píše: „Na Velehradě mluvil i Prasek. Tehdy vládl ještě Dr. Kohn, člověk v ohledu národním více než vlažný. A tu Prasek mluví o Prusinovském dával nám vycítovat, kam adresuje své myšlenky o vlastenectví biskupů. Když se zmínil o době husitské, pravil: ‚Říká se, pánové, že husité byla banda lupičů a žhářů. Pánové, v Žižkově táboru každý den ráno všichni se modlili, ten tábor nebyl banda lupičů a žhářů. ‘ Kdo by zde nevzpomněl Třebízského, který ctil a miloval Husa, cítil s Českými bratry a přitom chtěl zůstat katolickým knězem?‘“ Tamtéž.

²⁷⁶ BREITENBACHER, Antonín: *K otravě biskupův olomouckých*. Časopis Matice moravské, 31, 1907, č. 4, s. 444–445.

²⁷⁷ HROBAŘ, F.: *Válečné vzpomínky ze Slovenska hlavně z roku 1919*, s. 14.

²⁷⁸ Akademický spolek olomouckých bohoslovců založený roku 1878 za účelem pěstování zájmu o literaturu a pozdvižení literární činnosti mezi bohoslovci. Členové se scházeli několikrát do roka na společných schůzích, kde vzájemně konzultovali svou tvorbu, recitovali básně a přednášeli o literárních a náboženských tématech. K obvyklým aktivitám spolku patřilo také pořádání literárních soutěží, přičemž nejlepší práce bývaly oceněny drobnou finanční odměnou. Podobné literární jednoty bohoslovců vznikaly i na jiných univerzitách. Společnou platformu českých a moravských bohosloveckých literárních jednot představoval almanach *Museum*, vydávaný od roku 1866 brněnskými bohoslovci. *Z Olomouce*. Museum. List bohoslovců českomoravských, 21, 1886–1887, s. 46–47; *O Lit. jedn. boh. olomouc. za r. 1888/89*. Museum. List bohoslovců českomoravských, 23, 1888–1889, s. 168–169; *Bohoslovecké jednoty*. Museum. List bohoslovců českomoravských, 30, 1895, č. 1, s. 45–46.

²⁷⁹ P. František Hrobař (1872–1931), rodák z Polešovic na Uherskohradištsku, vojenský kaplan v rakouské a později československé armádě. Po dokončení studia bohosloví v Olomouci a kněžském svěcení roku 1896 působil jako kooperátor nejprve v Jaroměřicích, poté v Kostelci na Hané. Roku 1906 vstoupil do armády jako polní kurát a několik let působil v haličském Stanislavově, než byl roku 1912 přeložen jako profesor na kadetní školu v Hainburku na Dunaji. Za první světové války byl kvůli politickým názorům perzekvován. Po vzniku Československa převzal v květnu 1919 vedení duchovního odboru pro veškerou brannou moc na Slovensku a účastnil se osvobozujících bojů s maďarskými bolševiky. Svě vzpomínky a postřehy cestopisného charakteru později vydal tiskem pod názvem *Válečné vzpomínky ze Slovenska hlavně z roku 1919* (1924). Do výslužby odešel začátkem roku 1922, kdy jej zároveň arcibiskup Stojan

okruh studentů z Moravského Slovácka, provázaných společným cílem - pěstování kulturních vazeb mezi moravskými a uherskými Slováky.²⁸⁰ Impulzem se Hrobařovi stala poznávací cesta po Slovensku v létě 1893, během které procestoval Trenčínskou a Turčianskou stolicí a seznámil se s životem významných slovenských buditelů.²⁸¹ Díky ní zároveň navázal kontakt s mnohými slovenskými vlastenci. Hrobař sám i později po vzniku samostatné republiky usiloval o budování československé vzájemnosti na bázi jednotné křesťanské (resp. katolické) identity a propagaci svatováclavského kultu.²⁸²

Jaký název spolek studentů okolo Hrobaře nesl, nevíme. Sám Hrobař ve svých pamětech používá označení „slovenský kroužek“.²⁸³ Víme však, že k jeho obvyklým aktivitám patřilo jednak pořádání osvětových přednášek o národním životě a politickém útisku slovenského národa, jednak organizování finančních i hmotných sbírek na zřizování obecních knihoven na Slovensku a Moravském Slovácku. Za tím účelem pořádal spolek každoročně loterie a z výtěžku nákup knih financoval.²⁸⁴

Breitenbacherovo zapojení do činnosti spolku sledujeme na kulturních aktivitách v rodném Jarošově, kam se vracel o prázdninách, aby v době sezónních prací vypomohl na domácím hospodářství. Mimo jiné stál u zrodu místního čtenářského a zábavního spolku Svatopluk, sdruženého okolo studentů a bohoslovců pocházejících z Jarošova. Jak prozrazuje zvolený

u příležitosti prvního výročí své biskupské konsekrace jmenoval čestným konzistorním radou. Zbytek života dožil jako major ve výslužbě ve františkánském klášteře v Praze, kde roku 1931 během půlnoční mše na Boží narození v kostele Panny Marie Sněžné náhle zemřel. Vedle zmíněného cestopisu po sobě zanechal též sbírku duchovních a psychologických úvah vydaných pod názvem *Dokumenty kultury doby válečné a poválečné* (1925). *Kronika církevní*. Čech, č. 97, 8. 4. 1922, s. 5; *Věstník duchovenský*. Čech, č. 164, 20. 7. 1896, s. 2; *Z vojenské duchovní správy*. Našinec, č. 250, 3. 11. 1912, s. 4; *Z vojenské duchovní správy*. Moravská orlice, č. 23, 28. 1. 1922, s. 3; *Sborník důstojníků ve výslužbě a vojenských pensistů čs. branné moci*. Praha 1926, s. 42; *Zemřeli [...]*. Osobní věstník Ministerstva národní obrany, č. 8, 30. 1. 1932, s. 41; *Denní kronika*. Národní osvobození, č. 354, 28. 12. 1931, s. 2.

²⁸⁰ Ústřední myšlenku spolku vyjádřil Hrobař následovně: „*Chtěli jsme pěstovati styky s pobratimi podtatranskými, seznamovati své kolegy s poměry literárními a politickými Slováků uherských a vůbec podle možnosti podporovati je morálně i hmotně.*“ HROBAŘ, F: *Válečné vzpomínky ze Slovenska hlavně z roku 1919*, s. 13.

²⁸¹ Ve svých pamětech vzpomíná silný dojem, který v něm zanechalo seznámení se s životem a národními aktivitami banskobystrického biskupa Štefana Moyzesa (1797–1869) a evangelického duchovního Karla Kuzmányho (1806–1866). Více o tom tamtéž, s. 5–9.

²⁸² Svě postoje vyjádřil např. v katolickém deníku *Čech* formou nábožensko-politické stati *Svatý Václave, vévodo české země, nedej zahynouti nám ni budoucím*, v níž se současně přihlásil k myšlenkám německého racionalisty Gottfrieda Wilhelma Leibnize (1646–1716), ruského teologa Vladimira Sergejeviče Solovjova (1853–1900) i svého současníka, katolického filozofa a jezuitu Friedricha Muckermanna (1883–1946), který roku 1924 přednášel i v Olomouci. O vztahu národa a náboženství zde mimo jiné píše: „*Lidství a národnost se nevylučují, ale doplňují. [...] Národ český v podvědomí byl puzen křesťanskými ideami, jež hlásají svobodu synů Božích, kterou nás osvobodil Kristus a na podkladě této veliké křesťanské svobody sebeurčení a sebeovládání a duchové samostatnosti a na podkladě sta, ba tisíciletých dějin chtěl státí samostatností a svobodu.*“ HROBAŘ, František: *Svatý Václave, vévodo české země, nedej zahynouti nám ni budoucím*. Čech, č. 235, 30. 9. 1926, s. 3–5.

²⁸³ HROBAŘ, F: *Válečné vzpomínky ze Slovenska hlavně z roku 1919*, s. 13.

²⁸⁴ Např. před vánočními svátky 1894 vysbíral Hrobař s přáteli ze všech čtyř ročníků bohosloví přes třicet knih, které následně odeslal Karlu Salvovi (1849–1913) do Ružomberka k další distribuci. Tamtéž.

název, ideologicky se spolek odvolával na velkomoravskou minulost Moravského Slovácka a cyrilometodějský kult spojovaný s blízkostí Velehradu, který lidová tradice i odborné mínění dlouhý čas mylně ztotožňovaly s mytickým Veligradem, sídlem panovníků Velké Moravy.²⁸⁵ K hlavním cílům spolku, předneseným samotným Breitenbacherem na ustavující valné hromadě dne 7. srpna 1894 v prostorách jarošovského hostince Antonína Čechmánka, patřilo „rozšiřovati vlastenecké a národní vědomí, jehož nabýváme hlavně čtením dějin“.²⁸⁶

Základním prostředkem osvěty se měla stát spolková knihovna přístupná všem zájemcům bez ohledu na spolkovou příslušnost. Vybudování knižního fondu si zajistili členové sami. Jen během několika následujících dní se členům podařilo nasbírat pro spolkovou knihovnu 55 knih věnovaných převážně historii, z nichž sedm daroval potřebám spolku právě Breitenbacher.²⁸⁷ Tím ovšem jeho materiální podpora spolku Svatopluk neskončila, neboť o měsíc později věnoval spolkové knihovně další tři blíže nekonkretizované svazky.²⁸⁸ Vedle provozu spolkové knihovny se spolek podílel na pořádání tanečních zábav, kateřinských věnečků, či společných výletů do okolí Jarošova.²⁸⁹ Výnosy z kulturních aktivit spolku směřovaly na podporu národní osvěty včetně činnosti Ústřední Matice školské.²⁹⁰

Později začalo mezi Breitenbacherem a vedením spolku docházet k neshodám osobní povahy, které eskalovaly během Palackého slavnosti uspořádané spolkem Svatopluk v Jarošově dne 7. srpna 1898, jíž se jako řečník účastnil i říšský a zemský poslanec Jan Rozkošný. Podle zprávy uveřejněné ve *Slováckých novinách* měl Breitenbacher narušit průběh řečené slavnosti „nepřímým svým vystoupením proti čtenářskému spolku“ a vůbec „škoditi slavnosti celé“.²⁹¹ Příčinu těchto roztržek nevíme. V praxi to však znamenalo definitivní rozchod Antonína Breitenbachera se spolkem Svatopluk a jeho aktivitami.

5.4 Breitenbacherovy styky s vrstevníky

O Breitenbacherových stycích s vrstevníky a utváření užších přátelských vazeb na bohosloví příliš nevíme. V jednom z nemnoha retrospektivních zápisů ve svých denících nám alespoň

²⁸⁵ POJSL, Miloslav: *Velehrad. Stavební památky bývalého cisterciáckého kláštera*. Brno 1990, s. 10–11.

²⁸⁶ *Z Jarošova*. Slovácké noviny, č. 62, 11. 8. 1894, s. 2.

²⁸⁷ *Dík a prosba*. Slovácké noviny, č. 64, 18. 8. 1894, s. 3.

²⁸⁸ *Z Jarošova*. Slovácké noviny, č. 73, 19. 9. 1894, s. 2.

²⁸⁹ O činnosti spolku se dovídáme především z místních *Slováckých novin*, které o jeho aktivitách pravidelně referovaly. Srovnej např. *Čtenářsko-zábavný spolek „Svatopluk“ [...]*. Slovácké noviny, č. 73, 19. 9. 1894, s. 3; *Výlet do Jarošovského háje[...]*. Slovácké noviny, č. 58, 25. 7. 1896, s. 2; *Čtenářsko-zábavný spolek „Svatopluk“*. Slovácké noviny, č. 92, 21. 11. 1896, s. 2.

²⁹⁰ *Statečná obec slovácká*. Slovácké noviny, č. 87, 6. 11. 1895, s. 2.

²⁹¹ Viz zmíněná zpráva: „*Jistý kněz a sice P. Breitenbach snažil se hned dopoledne nepřímým svým vystoupením proti čtenářskému spolku, který zcela dobře poslání své plní, škoditi slavnosti celé, ale marně. Milou bude slavnost tato upomínkou pro obec.*“ *Slavnost Palackého v Jarošově*. Slovácké noviny, č. 61, 10. 8. 1898, s. 1.

prozrazuje, kterak se v druhém ročníku seznámil s Josefem Dosoudilem, o rok mladším bohoslovcem z Velké Bystřice.²⁹² Jejich první setkání přitom proběhlo dosti rozpačitě. Breitenbacher tehdy na Dosoudila natrefil v seminární kapli a jako zkušenější student druhého ročníku nabídl tápajícímu nováčkovi pomoc. Dosoudil ve snaze udělat na staršího kolegu dojem, odpověděl na Breitenbacherovu českou otázku německy. Podařilo se mu pravého opaku, když během následného rozhovoru vyšlo najevo, odkud vlastně pochází:

„V bohosloví po prvním ročníku byl jsem v kapli seminární cosi dělati, vypomáhal jsem ‚kostelníkovi‘, a vidím, že nováček chodí od lavice k lavici, cosi hledaje. Jak už jsem milosrdný, hned se mu nabídnu, co že hledá, že mu poradím. Odpoví mi - ovšem na českou otázku - německy, že si hledá místo, kde bude klečívati. Odpovím tedy: ‚Und wie heissen Sie?‘ - abych věděl, kam ho poslat. ‚Dosoudil.‘

Když jsem mu po letech toto mi ošklivé jeho jednání připomněl, odpověděl, že on to schválně udělal, protože věděl, že v semináři se na němčinu drží, a že ten stoupne ve vážnosti, kdo ukáže znalost jí. A studoval na českém gymnáziu v Olomouci! Nám z hradištského gymnázia bylo cosi podobného věci naprosto nemožnou, a proto i nepochopitelnou.“²⁹³

Ačkoliv byli oba - jak Breitenbacher v denících píše - „*duchem odpudivými póly, protivnými*“,²⁹⁴ jejich životní cesty se v mnohém prolínaly. Dosoudil, vysvěcený jen rok po Breitenbacherovi, se dostal taktéž za studijního prefekta do arcibiskupského chlapeckého semináře v Kroměříži, kde shodou okolností pobývali oba v jednom pokoji. Společně také studovali tytéž obory - historii a zeměpis - na univerzitě v Innsbrucku.²⁹⁵ Přesto jejich vztah

²⁹² P. PhDr. Josef Dosoudil (1874–1920), rodák z Velké Bystřice u Olomouce, římskokatolický duchovní, profesor dějepisu a zeměpisu na arcibiskupském gymnáziu v Kroměříži. Pocházel z rodiny hostinského Františka Dosoudila a jeho manželky Barbory roz. Hořínkové, dcery tamnějšího pololánika. Po maturitě na Slovanském gymnáziu v Olomouci roku 1893 pokračoval ve studiu bohosloví tamtéž. Dále sdílel z velké části osud Antonína Breitenbachera: Po vysvěcení na kněze v červenci 1897 nastoupil jako prefekt do arcibiskupského chlapeckého semináře v Kroměříži, odkud po roce zamířil na další studia do Innsbrucku. Roku 1903 získal aprobaci k výuce učitelství dějepisu a zeměpisu na německých gymnáziích, kterou si v červnu 1905 na univerzitě ve Vídni rozšířil i na česká gymnázia. Současně obhájil doktorát z filozofie. Po návratu do Kroměříže pokračoval nadále jako studijní prefekt, než byl roku 1910 společně s Breitenbacherem ustaven profesorem dějepisu a zeměpisu. Pro svůj niterný vztah ke zpěvu a hudbě zastával od roku 1904 funkci ředitele kúru proboštského chrámu sv. Mořice v Kroměříži. MZA v Brně, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 8142, *matrika narozených města Velká Bystřice (1867–1874)*, s. 103; ZMEŠKAL, Josef: *Za prof. drem Jos. Dosoudilem*. In: X. výroční zpráva arcibiskupského gymnasia v Kroměříži za školní rok 1919/20. Kroměříž 1920, s. 3–6; *Dr. Josef Dosoudil, profesor na arcib. gymnasiu v Kroměříži [...]*. Pozorovatel, č. 15, 19. 2. 1920, s. 1–2.

²⁹³ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 224.

²⁹⁴ Tamtéž.

²⁹⁵ Citujeme přímo z Breitenbacherova zápisu o Dosoudilově úmrtí 17. února 1920: „*Tři léta byli jsme spolu v teologii, tři na univerzitě v Innsbrucku, devatenáct let zde v ústavě, několik let bytem vedle sebe. Za ta*

nemůžeme označit za přátelský, k čemuž přispěla nejen rozdílnost povah, ale také protichůdné politické postoje za první světové války.²⁹⁶

5.5 Zakončení studia a kněžské svěcení

Detaily o Breitenbacherově studiu a jeho průběžných výsledcích nám bohužel zůstávají utajeny. Příslušnou dokumentaci včetně hodnocení Antonína Breitenbachera mezi složkami ordinovaných z Breitenbacherova ročníku v archivním fondu Univerzity Palackého v Olomouci z neznámé příčiny nenacházíme. Je možné, že si ji Breitenbacher sám během svého života z profesních nebo osobních důvodů vyžádal a ponechal v soukromém držení. Zdali však byly příslušné dokumenty po jeho smrti z pozůstalosti před samotným odevzdáním do Moravského zemského archivu vyňaty, anebo zničeny ještě za jeho života, nevíme. I tak se však jedná o pouhou spekulaci.

Jediným přímým dokladem Breitenbacherova studia bohosloví tak zůstává stručný záznam v matrice posluchačů bohoslovecké fakulty v Olomouci, kde je zapsán jako „*Breitenbach Antonio, Mor. ord. Jarošovic*“.²⁹⁷ O několik řádků níže nacházíme i jméno jeho spolužáka z Uherského Hradiště Františka Hrobaře, který se rovněž rozhodl nastoupit cestu kněze. Jako studenta nicméně Breitenbachera provázela pověst pracanta a dřiče, jak dosvědčuje humorná příhoda, kterou později vzpomínal svým kolegům. Když si s přáteli na bohosloví již jako novokněží žertovně „rozdělovali štace“, kam koho asi přemístí, panovala všeobecná shoda, že Breitenbacher půjde do Moravské Ostravy nebo do Šternberka. Když se ptal spolužáků, proč právě tam, dostalo se mu odpovědi vpravdě furiantské: „*Na obou místech jest hodně práce a ty jsi znám jako dobrý tahoun!*“²⁹⁸

Absolutorium na teologické fakultě v Olomouci získal Breitenbacher roku 1896 a v neděli 5. července téhož roku obdržel kněžské svěcení.²⁹⁹ Před Breitenbacherem se nyní opět otevřela otázka dalšího směřování. Podle Breitenbacherových vzpomínek ji za něj samotného vyřešil profesor katechetiky a metodiky František Pinkava.

Během Breitenbacherova praktického výstupu, v němž z celého ročníku exceloval, pozoroval Pinkava v mladém bohoslovcovi nemalý pedagogický potenciál. Proto jej vybízela

léta zažili jsme i chvíle radosti a veselí a legrace, i prodělali mnohou chvíli vážnou. Není divu, že se mně smrt jeho také dotkla.“ Tamtéž.

²⁹⁶ Tamtéž.

²⁹⁷ SOKA Olomouc, fond Univerzita Olomouc, inv. č. 119, *matrika profesorů a posluchačů teologické fakulty (1889–1946)*, s. 30.

²⁹⁸ SVOBODA, J. M.: *Msgr. PhDr. Antonín Breitenbacher*, s. 193.

²⁹⁹ Společně s Breitenbacherem bylo vysvěceno dalších 49 světců, z nichž jmenujme alespoň jeho nejbližší spolužáky Františka Hrobaře z Polešovic a Bohumíra Deutsche z Počenic, který s ním záhy odešel do Kroměříže jako studijní prefekt. *Vysvěcení na kněžství [...]*. Čech, č. 148, 1. 7. 1896, s. 2.

k dalšímu prohlubování vzdělání slovy: „*Budete-li se dále vzdělávat, může z Vás být dobrý pedagog!*“³⁰⁰

Kroky seminaristů se nyní opět rozešly. Breitenbacherův přítel František Hrobař odešel za kooperátora do Jaroměřic, Antonín Zamazal, s nímž Breitenbacher udržoval kontakt i nadále, do Velké Bystřice, a on sám putoval do Kroměříže jako studijní prefekt arcibiskupského chlapeckého semináře.³⁰¹ Spolu s ním měli nastoupit jako prefekti novokněží Josef Žůrek a Bohumil Deutsch.³⁰² Právě k německy znějícím jménům Breitenbachera a Deutsche se mimochodem váže kuriózní historka, kterou se Breitenbacher doslechl o několik let později z úst samotného arcibiskupa Skrbenského. Když se totiž na půdě kroměřížského semináře dozvěděli o příchodu nových prefektů, z nichž jeden se jmenuje Breitenbacher a druhý Deutsch, zavládly obavy, zda budou vůbec umět alespoň trochu česky. Na to měl tehdejší ředitel semináře Vilém Blažek ironicky poznamenat: „*Es ist fraglich, ob sie etwas Deutsch können.*“³⁰³

³⁰⁰ SVOBODA, J. M.: *Msgr. PhDr. Antonín Breitenbacher*, s. 193.

³⁰¹ Dle Breitenbacherova osobního výkazu byl studijním prefektem arcibiskupského chlapeckého semináře v Kroměříži oficiálně ustaven dne 8. července 1896 s nástupem 15. září téhož roku. SOKA Kroměříž, fond Arcibiskupský seminář a gymnázium Kroměříž, karton č. 1, inv. č. 128, *osobní výkaz Antonína Breitenbachera (1910–1921)*.

³⁰² *Kronika církevní*. Čech, č. 164, 20. 7. 1896, s. 2; *Die Neopresbyteri der Olmützer Erzdiözese [...]*. Die Neue Zeit, č. 164, 18. 7. 1896, s. 5.

³⁰³ Historku později vyprávěl se smíchem Skrbenskému sám Blažek, v tom čase již jako sufragán. Skrbenský se o ni následně podělil s Breitenbacherem, kterého dne 30. října 1916 poctil v Olomouci osobní audiencí. Na Breitenbachera tehdy Skrbenský zapůsobil svou pamětí a smyslem pro detail, k čemuž si do deníku obdivně poznamenal: „*Taková paměť! Vždyť tehdy pan kardinál, který byl proboštem v Kroměříži, a s nímž jsme se sešli v Kőrösbañi u Hrbáčka, nemohl mítí zájmu o tom, aby si cosi pamatoval o mně!*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 23.

6 PŘÍCHOD DO KROMĚŘÍŽE, aneb prefektem na chlapeckém semináři (1896–1897)

... biskupové si záhy zamilovali Kroměříž a jej pak učinili svým sídelním městem, z čehož vzešel obyvatelstvu mnohostranný prospěch a zisk. Odtud také porozumíme, proč tu vznikl celý komplex budov a majetku knížecího, zabírajícího téměř souvislé pásmo západní části města...

Antonín Breitenbacher³⁰⁴

6.1 Krátké seznámení s Kroměříží

Kroměříž. Starobylé město na řece Moravě, rozkládající se na úrodné rovině východní Moravy a ze všech stran obklopené nekonečnými poli posetými desítkami hanáckých vesniček. Město, jemuž se pro kulturní význam a rozvoj školství v 19. století začalo přezdívát „Hanácké Athény“.³⁰⁵ Město, které se mělo stát na následné čtyři dekády domovem a působištěm Antonína Breitenbachera. Právem přikládá francouzský historik a sociolog Marc Bloch (1886–1944), jeden ze zakladatelů historické školy *Annales*, vlivu prostředí výrazný podíl na formování identity jednotlivce a spatřuje v něm nezbytný předpoklad k hlubšímu pochopení zkoumaného jedince.³⁰⁶ Proto nikterak neuškodí, přiblížíme-li si historický charakter Kroměříže i se všemi jeho možnostmi, které profilaci a rozvoji osobnosti mladého novokněze město nabízelo.

První písemnou zmínku o městě Kroměříž nacházíme roku 1110, kdy jej ještě jako zeměpanskou trhovou ves s krčmami a mýtem zakoupil od údělného knížete Oty II. Černého za tři sta hřiven stříbra olomoucký biskup Jan II. řečený Břichatý (+1126).³⁰⁷ Tím se Kroměříž - na město formálně povýšená roku 1290 - dostala do dědičného držení olomouckých biskupů,³⁰⁸ kteří ji v průběhu následujících staletí učinili svým rezidenčním městem, kde se narodil od královské Olomouce, sídla obnoveného moravského resp. olomouckého

³⁰⁴ BREITENBACHER, Antonín: *O minulosti Kroměříže*. In: KRAŤOCH, Jan (ed.): Kroměříž. Město a okolí. Brno 1932, s. 12.

³⁰⁵ Dnes již běžně zaužívané opisné označení Kroměříže se poprvé objevuje v druhé polovině 19. století. PERŮTKA, Marek: *Historické město Kroměříž a jeho památky*. In: PERŮTKA, Marek (ed.): Kroměříž. Historické město & jeho památky. Kroměříž 2012, s. 9; srovnej s VITÁK, Antonín Konstantin: *Paměti starého učitele-vlastence persekucí postiženého*. Praha 1902, s. 396; též *Od Kroměříže*. Komenský. Orgán spolku moravských učitelů v Olomouci, 1, 1873, č. 3, s. 45.

³⁰⁶ BLOCH, Marc: *Obrana historie aneb Historik a jeho řemeslo*. Praha 2011, s. 52, 57.

³⁰⁷ BREITENBACHER, A.: *O minulosti Kroměříže*, s. 12.

³⁰⁸ PEŘINKA, František Václav: *Dějiny města Kroměříže. Díl III. obsahující místopis*. Kroměříž 1940, s. 11.

biskupství, cítili skutečnými vlastními pány. Kroměříž se tak stala *de facto* neoficiálním centrem církevní správy na Moravě.³⁰⁹

Jako svému sídelnímu městu věnovali olomoučtí biskupové a později arcibiskupové rozvoji Kroměříže náležitou pozornost a péči. Nejednen z nich zanechal na tváři města stopu, kterou pozorujeme a obdivujeme dodnes. Biskup Bruno ze Schauenburku (+1281) obehnal v polovině 13. století město hradbami a položil základy manské soustavy, která se stala základem prosperity olomouckého biskupství resp. arcibiskupství. Z doby předbělohorské se sluší připomenout kardinála Františka z Dietrichsteinu (1570–1636), který v Kroměříži založil františkánský klášter. Právě Dietrichstein udělil městu do znaku charakteristický atribut - dva vinařské nože, rodový symbol Dietrichsteinů.

Po třicetileté válce, kdy bylo město vypleněno a vypáleno švédskými vojsky společně se vzbouřenými protestantskými Valachy, pozvedl Kroměříž opět ze sutin biskup Karel II. z Lichtensteinu-Castelkorna (1624–1695), mimořádná osobnost politického i kulturního života na Moravě druhé poloviny 17. století. S jeho jménem je spojeno jak obnovení pobořeného arcibiskupského zámku, tak založení slavné Květné zahrady, kdysi nazývané Libosad, podnes jedné z nejvýraznějších dominant města. Roku 1687 také uvedl do Kroměříže řád školských bratří, který ve městě zřídil a provozoval piaristické gymnázium při kostele sv. Jana Křtitele, roku 1873 postátněné a transformované ve státní německou reálku.³¹⁰

Další rozkvět města je úzce spojen s povýšením olomouckého biskupství na arcibiskupství roku 1777 za episkopátu Antonína Theodora Colloredo-Waldsee (1729–1811). Z jeho nástupců vynikl arcibiskup Maxmilián Josef Sommerau-Beckh (1769–1853), který v polovině 19. století proměnil hospodářskou zahradu přiléhající k zámku ve známou Podzámeckou zahradu, výstavní park s okrasnými stromy a křovinami, rybníky, umělými skalami a ptačími voliéry. Arcibiskupovým přičiněním se v letech 1848–1849 stává město Kroměříž hostitelem ústavodárného říšského sněmu a roku 1845 zde vzniká filiální dům Kongregace Milosrdných sester sv. Vincence de Paul, u něhož se později v souvislosti s osamostatněním československé provincie vincentek po roce 1918 ještě zastavíme.³¹¹

V polovině 19. století přišla Kroměříž o své mohutné opevnění, které od časů biskupa Bruna ze Schauenburku obepínalo celé město, a ze třech městských bran zůstala zachována

³⁰⁹ Pro olomoucké biskupy a arcibiskupy bylo přirozeně výhodnější rozvíjet svou rezidenci ve městě, kde mohli jako vlastníci plně uplatnit svůj vliv, na rozdíl od královské Olomouce, kde byly jejich možnosti podstatně omezené. PRCHAL-PAVLÍČKOVÁ, R.: *Sídla olomouckých biskupů*, s. 26.

³¹⁰ PEŘINKA, F. V.: *Dějiny města Kroměříže III*, s. 40.

³¹¹ Tamtéž, s. 95–96; srovnej se SOkA Kroměříž, fond Archiv města Kroměříže, inv. č. 31, *pamětní kniha města Kroměříže (1848–1867 (1921))*, s. 74–75.

jen ta nejmenší, Mlýnská, propojující hradební chodbou arcibiskupský zámek s budovou arcibiskupského semináře a kostelem sv. Mořice.³¹² Třebaže rozvoj města ve druhé polovině 19. století poněkud zbrzdil odpor radních vůči stavbě železniční stanice v rámci budování Severní dráhy císaře Ferdinanda, spojení s hlavní dopravní tepnou - a tedy i s Breitenbacherovým Uherským Hradištěm - získala Kroměříž po dostavbě lokálky do nedalekého Hulína roku 1880.³¹³

Zvláštní pozornost je třeba věnovat národnostní stránce Kroměříže. Musíme tak učinit zejména s ohledem na Breitenbacherovy postoje k německví, které se v klimatu města s početnou německou menšinou nadále formovaly a uzrávaly. Její počátky sahají do období po třicetileté válce, kdy je město dosídlováno obyvateli z německých oblastí Moravy.³¹⁴ Podobně jako v Uherském Hradišti i v Kroměříži 19. století převládalo ve vztazích mezi německým a českým obyvatelstvem značné napjetí. Díky ekonomické převaze německé menšiny nad českou majoritou spočívala i městská samospráva v rukou německých zastupitelů.³¹⁵ Národnostní heterogenita obyvatelstva se projevovala i na sociální struktuře města - zatímco německá část obývala převážně jádro města, česká část zůstávala soustředěna na předměstích a v předměstských obcích.³¹⁶ Místní židovská menšina představovala asi desetinu z celkového počtu obyvatelstva.³¹⁷

³¹² PEŘINKA, F. V.: *Dějiny města Kroměříže III*, s. 18; též ŠTĚTINA, Jan: *Středověká Kroměříž*. In: PERŮTKA, Marek (ed.): *Kroměříž. Historické město & jeho památky*. Kroměříž 2012, s. 64.

³¹³ KUTŇÁK, Jan: *Kroměřížské dráhy*. *Železničář*. Časopis československých železničářů, 6, 1960, č. 12, s. 333; více k tomu též FIŠER, Zdeněk: *Město Kroměříž na cestě k vybudování železnice*. *Vlastivědný věstník moravský*, 53, 2001, č. 4, s. 362–374.

³¹⁴ PEŘINKA, František Václav: *Dějiny města Kroměříže. Díl druhý. Část I. a II. Dějiny let 1619–1695*. Kroměříž 1947, s. 250.

³¹⁵ Zde je ovšem třeba podotknout, že z podstatné části se jednalo o německou příslušnost nikoliv etnickou, nýbrž „trendovou“. Jak upozorňuje historik PhDr. Zdeněk Fišer (*1952) z Moravského zemského muzea v Brně, většina kroměřížských Němců češtinu znala, avšak vlivem německé výchovy a v zájmu širšího profesního i společenského uplatnění se hlásila k obcovací řeči německé. Dokladem jsou poněmčená, původně česká příjmení představitelů kroměřížské samosprávy (např. purkmistr Wolfgang Lasnauský, městský syndikus Josef Jelínek, městský kancelista Anton Karassek...). FIŠER, Zdeněk: *Národní probuzení Kroměříže a František Mirovít Lorenc*. *Vlastivědný věstník moravský*, 52, 2000, č. 4, s. 361.

³¹⁶ Národnostní poměry v Kroměříži i jiných větších moravských městech vystihuje kroměřížský advokát a moravský zemský poslanec JUDr. Jan Kozánek (1819–1890): „*Slovanský lid zdejší, bydlící jen v předměstích (v městech bydlící Slovani drží se němčiny, nosí německé barvy etc.) a jsoucí průměrem ten nejchudobnější, je tak nevědomý a netečný, že ani není v zdejším pochybování znáti, že by zde také slovanský lid bydlel.*“ FIŠER, Zdeněk: *Město a sněm*. Chropyně 1998, s. 66; srovnej s SPÁČIL, Jindřich: *Kroměříž v roce osmačtyřicátém*. In: *Kroměřížský rok 1948. Vzpomínkové oslavy stého výročí revolučního roku 1848 a kroměřížského sněmu*. Kroměříž 1947, s. 20–21.

³¹⁷ Židé obývali v Kroměříži tradičně ulice Moravcovu (tzv. Velká Židovna) a Tylovu (tzv. Malá Židovna), oddělené od zbytku města separační zdí, dodnes částečně zachovalou, sahající od kostela Panny Marie až k Vodní bráně. Stejně jako v Uherském Hradišti inklinovali kroměřížští židé k německví. PEŘINKA, F. V.: *Dějiny města Kroměříže III*, s. 90–91; TOGNER, Milan: *Obnova města po třicetileté válce*. In: PERŮTKA, Marek (ed.): *Kroměříž. Historické město & jeho památky*. Kroměříž 2012, s. 158; srovnej s CHODNÍČEK, Julius: *Kroměříž v hradbách. Paměti vlastence z druhé poloviny devatenáctého století*. Kroměříž 1938, s. 12.

Teprve sloučením předměstí s jádrem města v polovině 19. století se poměr sil po stránce ekonomické vyrovnal, a tak české obyvatelstvo získalo dostatečnou politickou sílu, aby se mohlo začít hlásit o svá práva.³¹⁸ Ve městě se záhy rozhořel boj za zřízení českého gymnázia a především jeho financování z městského rozpočtu, čemuž se němečtí zastupitelé - podobně jako v Uherském Hradišti - snažili neúspěšně zabránit.³¹⁹ Během následujících dekád sledujeme pravidelný pokles osob hlásících se k obcovací řeči německé ve prospěch české. Tento stav v zásadě přetrval až do října 1918 a vzniku Československa, kdy se počet osob hlásících k obcovací řeči německé (od roku 1921 již národnosti) oproti předešlému století přiblížil k historickému minimu.³²⁰

6.2 Arcibiskupský chlapecký seminář v Kroměříži

Chlapecký seminář, kde měl Breitenbacher nastoupit jako studijní prefekt, zřídil roku 1855 arcibiskup Bedřich z Fürstenberka přímo v sousedství arcibiskupského zámku.³²¹ V čase Breitenbacherova nástupu čítal po stránce personální celkem jedenáct profesorů a prefektů, pověřených dohledem na výchovu a vzdělávání 271 alumnů.³²² Organizačně se struktura

³¹⁸ Stalo se tak roku 1849 v souvislosti se vznikem obecních samospráv, kdy byly k vlastní Kroměříži připojeny předměstské obce Bělidla, Novosady, Oskol a Štěchovice, a také doposud samostatná židovská čtvrť (*Judenstadt*). JÚZA, Vilém a kol.: *Kroměříž*. Praha 1963, s. 92; srovnej se SOKA Kroměříž, fond Archiv města Kroměříže, inv. č. 31, *pamětní kniha města Kroměříže (1848–1867 (1921))*, s. 57–58.

³¹⁹ Prvotní snahy českých zastupitelů o zřízení paralelních tříd s výukou v českém jazyce při kroměřížském piaristickém gymnáziu (od roku 1873 postátněném a transformovaném na státní německé gymnázium) ztroskotal na odporu německých zastupitelů. Poté, co se koncem roku 1882 českým zastupitelům v čele s advokátem a poslancem moravského zemského sněmu JUDr. Janem Kozánkem (1819–1890) podařilo s velkým úsilím a z vlastních prostředků zřídít ve městě nižší gymnázium, odmítalo německé vedení Kroměříže jeho činnost financovat. Situace se změnila teprve po nabytí politické převahy českého obyvatelstva v květnových obecních volbách 1887 (zvoleno 19 českých zastupitelů proti 12 německým), ze kterých zároveň vzešel první český starosta v moderních dějinách města JUDr. Vojtěch Kulp (1850–1932). Za jeho starostování se podařilo rozšířit české gymnázium na vyšší a zajistit mu stabilní financování z městského rozpočtu. Více o tom PÁLKA, Petr: *K počátkům českého gymnázia v Kroměříži*. In: Muzeum. Sborník Muzea Kroměřížska, 3, 2000, s. 37–71; též ADÁMEK, Karel: *Z naší doby. Díl druhý*. Velké Meziříčí 1887, s. 87.

³²⁰ Tento jev sledujeme v nepřímé úměře s postupným nárůstem obyvatel města zejména v průběhu poslední třetiny 19. století. Během sčítání lidu roku 1880 se k německé řeči v Kroměříži přihlásilo 2 836 osob z celkového počtu 11 816 obyvatel města. O deset let později to bylo již jen 1 595 z celkového počtu 12 480 obyvatel. Roku 1900 sledujeme další pokles osob k německé řeči se hlásících, a sice na 1 460 oproti celkovému počtu 13 935 obyvatel. Deset let poté to bylo již jen 808 osob na 16 277 obyvatel. Konečně po vzniku Československa se při prvním republikovém sčítání lidu roku 1921 přihlásilo k německé národnosti z celkového počtu 15 977 obyvatel města pouhých 632 osob. Srovnej s SOKA Kroměříž, fond Archiv města Kroměříže, inv. č. 31, *pamětní kniha města Kroměříže (1848–1867 (1921))*, s. 1. (fol. 108r–111r).

³²¹ Samotná budova arcibiskupského semináře byla postavena na Malém valu v letech 1856–1860 dle návrhu proslulého vídeňského architekta Josepha Erwina von Lippert (1826–1902), který se mimo jiné podílel na interiérových úpravách kroměřížského zámku. Dne 8. října 1860 byla dokončená novostavba slavnostně vysvěcena. PEŘINKA, F. V.: *Dějiny města Kroměříže III*, s. 95; blíže ZATLOUKAL, Pavel: *Kroměřížská architektura 19. století. II. část*. Historica. Revue pro historii a příbuzné vědy, 3, 2012, č. 2, s. 144–146.

³²² *Duchovenstvo na Moravě*. In: Batovcův politický kalendář a adresář, schematicus a statistika zemí koruny České na rok 1896. IV. ročník. Praha 1896, s. 415.

chlapeckých seminářů příliš nelišila od seminářů bohosloveckých. V čele ústavu stál ředitel podléhající přímo arcibiskupovi, bohoslužebné úkony a dohled na duchovní rozvoj alumnů měl na starosti spirituál, zatímco výuka jednotlivých předmětů spočívala v rukách studijních prefektů, kteří zároveň dbali na udržování kázně.³²³

Funkce studijního prefekta chlapeckého semináře měla v zásadě dvojí poslání. Tím prvním - oficiálním - bylo dohlížet na kázeň a řádné vzdělávání alumnů, což v praxi znamenalo dozor nad studenty a výuku stanovených předmětů.³²⁴ To druhé, vedlejší, představovala příprava novokněží na pedagogickou dráhu. V semináři strávili obvykle rok, aby si zvykli na domácí řád a životní styl, a poté se sami rozhodli, zda chtějí v nastoupené pedagogické dráze setrvat, anebo zažádat o přidělení k duchovní správě.³²⁵

Ústřední roli sehrával ředitel Vilém Blažek jakožto Breitenbacherův přímý nadřízený a do jisté míry značně rozporuplná osobnost.³²⁶ Veřejnosti byl sice dobře znám jako štědrý podporovatel chudých studentů, nicméně v zákulisí jej provázela pověst muže přísného až nepřístupného,³²⁷ studenty až nenáviděného.³²⁸ Navzdory česky znějícímu jménu se nikterak netajil svým německým původem a pro své negativní postoje k pronárodním aktivitám českých alumnů si mezi duchovními vysloužil pověst „výbojného Němce“.³²⁹

³²³ Více o systému na arcibiskupském chlapeckém semináři v Kroměříži ONDRÁČEK, Libor: *Kapitoly z dějin moravské církve. Historie arcibiskupského chlapeckého semináře a gymnasia v Kroměříži v letech 1856–1950*. Kroměříž 2020, s. 48–50.

³²⁴ Breitenbacher byl takto pověřen výukou dějepisu. *Stav osob professorstva českého. Příloha ke „Kalendáři professorstva českého“ na šk. rok 1899*. Třeboň 1898, s. 24.

³²⁵ *Učitelství od r. 1855–1935*. In: XXV. jubilejní výroční zpráva arcibiskupského gymnasia v Kroměříži za školní rok 1934–1935. Kroměříž 1935, s. 32.

³²⁶ Mons. Vilém Blažek (1837–1912), rodák z Olomouce, římskokatolický duchovní, v letech 1876–1900 ředitel arcibiskupského chlapeckého semináře v Kroměříži, od roku 1905 světitel biskup olomoucké arcidiecéze. Po kněžském svěcení v září 1859 působil do roku 1866 jako prefekt na arcibiskupském chlapeckém semináři v Kroměříži. Následujících deset let strávil jako spirituál v kněžském semináři v Olomouci, načež se vrátil do Kroměříže jako nově ustavený ředitel chlapeckého semináře. Roku 1885 byl jmenován kanovníkem kolegiální kapituly při chrámu sv. Mořice v Kroměříži a o patnáct let později obdržel z rozhodnutí císaře nesídelní kanonikát v Olomouci. V témže čase ukončil své působení na chlapeckém semináři v Kroměříži. Další církevní úřady a hodnosti následovaly: 1904 jmenován prelátem kustodem, 1905 titulárním biskupem modrenským a sufragánem olomoucké arcidiecéze, a 1907 děkanem metropolitní kapituly u sv. Václava v Olomouci. *Věstník duchovenský*. Morava, č. 160, 16. 7. 1871, s. 3; *Osobní*. Kroměřížské noviny, č. 37, 8. 5. 1885, s. 3; *Volba probošta metropolitní věrné kapitoly olomoucké [...]*. Čech, č. 37, 7. 2. 1906, s. 3; *Z kroniky ústavu*. In: II. výroční zpráva knížecího arcibiskupského soukromého gymnasia s právem veřejnosti v Kroměříži za rok 1911/12. Kroměříž 1912, s. 56.

³²⁷ Tak na něj vzpomínal i Mons. ThDr. Jan Martinů (1881–1940), někdejší chovanec arcibiskupského semináře v Kroměříži, v letech 1934–1940 generální vikář olomoucké arcidiecéze. Viz *Slavnostní projevy přednesené dne 29. září 1935 ve Sněmovním sále arcib. zámku v Kroměříži k jubilejním slavnostem arcib. semináře a gymnasia*. In: XXVI. výroční zpráva arcibiskupského gymnasia v Kroměříži za školní rok 1935–1936. Kroměříž 1936, s. 5.

³²⁸ Jako „studenty nenáviděného člověka“ popisuje Blažka ve svých pamětech arcibiskupský lesní rada P. Ing. Josef Konšel (1875–1958), navštěvující arcibiskupský chlapecký seminář v Kroměříži v letech 1885–1893. KONŠEL, Josef: *Moje cesta*. Brno 2018, s. 12.

³²⁹ *Nový kanovník olomoucký*. Lidové noviny, č. 24, 31. 1. 1900, s. 3.

Ostatně Blažkovo jmenování olomouckým sídelním kanovníkem v lednu 1900 vyvolalo značnou nevoli českých kruhů,³³⁰ které mu nemohly zapomenout horlivost, s jakou kdysi obhajoval superiora kněžského semináře v Olomouci Ignáce Haase.³³¹ Tomu čeští bohoslovci vytýkali chladný přístup, s jakým se stavěl k jejich vlasteneckým aktivitám.³³² Po Haasově nástupu do úřadu superiora roku 1867 bylo totiž alumnům s pohrůzkou vyloučení z ústavu znemožněno vydávat časopis *Cyril a Method* a sdružovat se ve vlasteneckých spolcích uvnitř semináře. Činnost pěveckého spolku Ohlas a hudebního spolku Cyril byla pozastavena. Se stejnou zarputilostí potíral snahy seminaristů o připomínání cyrilometodějské památky.³³³

Následnou petici českých alumnů za nápravu poměrů v semináři označil za buřičství, proti čemuž se nařčení bohoslovci ohradili otevřeným listem Haasovi, otištěným v květnu 1870 v *Moravské orlici*.³³⁴ Autoři v něm vyjadřují popuzení nad „*sprostým chováním kolegů svých německých*“ a upozorňují na nerovné zacházení, jakého se dostává českým alumnům oproti jejich protežovaným německým vrstevníkům. Rovněž vzpomínají hrozbu vyloučením redaktoru časopisu *Cyril a Method*, pokud bude pokračovat ve vydávání, k čemuž dodávají:

„Pakli to zločinem, jaké důtky se dostalo oněm německým kolegům, kteří ustavičně štvou, jimž je řeč čínská nebo hottentotská rovněž milá jak česká, kteří se radují, že v bohosloví již z češtiny zapomněli, čemu se v gymnasiu naučili, kteří svým popuzováním vyvolali ony křiky v alumnátě, o nichž celý Olomouc, ba celá diecese vyprávěla! [...] My víme, že náboženství věci první

³³⁰ Lidové noviny pojalý zprávu o jmenování Blažka novým olomouckým kanovníkem velmi ostře. Blažka označily za „*zuřivého Němce*“ a „*odpůrce všeho českého*“, přičemž vyjádřily znepokojení nad poměry v olomoucké arcidiecézi: „*Obsazování kanovníckých míst v Olomouci zaviřými Němci dosáhlo dnes takového stupně, že není naděje, aby v kapitole diecese obrovskou převahou české za několik desetiletí české kněžstvo nabylo slušného zastoupení a český věřící lid ochrany svého práva.*“ Tamtéž.

³³¹ P. Ignác Haas (1817–1905), rodák z Uničova, v letech 1867–1889 ředitel (superior) kněžského semináře v Olomouci. Teologii studoval v letech 1837–1840 v Olomouci a ve Vídni. Po vysvěcení na kněze roku 1840 působil kratší čas jako kooperátor v Bartošovicích na Novojičinsku, kde setrval až do léta 1850, kdy byl jmenován spirituálem filiálního domu Milosrdných sester sv. Vincence de Paul v Kroměříži. Roku 1867 nastoupil jako superior kněžského semináře v Olomouci, a sice po národně uvědomnělém ThDr. Josefu Mikulkovi (1818–?), jehož působení je spojeno s rozkvětem českého národního života na půdě semináře. Jelikož se Haas sám hlásil k německému původu a s bohoslovci odmítal mluvit jinak než německy, nebyl mezi českými bohoslovci příliš oblíben. V roce 1884 jej arcibiskup Fürstenberk jmenoval kanovníkem olomoucké kapituly. CINEK, F.: *K národnímu probuzení moravského dorostu kněžského 1778–1870*, s. 238–241; *Kanovníkem olomoucké kapituly*. Kroměřížské noviny, č. 13, 18. 4. 1884, s. 2; *Duchovenský věstník*. Moravská orlice, č. 225, 6. 10. 1866, s. 2.

³³² Církevní historik Mons. ThDr. František Cinek (1888–1966) hodnotí působení superiora Haase v olomouckém kněžském semináři následovně: „*Nebyl nějaký vypjatý nacional, ale spíše konzervatívec, který dřívější úplně německý režim pokládal za nejlepší a nacionální novoty těžko nesl. S žádným alumnem nepromluvil česky. Bylo o něm mínění, že vůbec neumí česky (aspoň mluvit). K počínům vlastenecky uvědomělých bohoslovců neměl nikdy vřelejšího vztahu, ač mu jinak nelze upřít snahy o objektivnost.*“ Viz CINEK, F.: *K národnímu probuzení moravského dorostu kněžského 1778–1870*, s. 241.

³³³ Tentýž: *Jednota Velehrad v olomouckém semináři 1869–1886*. Hlídka. Měsíčník vědecký se zvláštním zřetelem k apologetice a filosofii 52, 1935, č. 9, s. 387.

³³⁴ *Otevřený list důstojnému pánu Ig. Haasovi, představenému v alumnátě, kons. assesoru atd. v Olomouci*. Moravská orlice, č. 109, 13. 5. 1870, s. 3.

*a nejsvětější, však totéž náboženství, ba náš přirozený cit, přikazuje nám též, vlast a národ svůj milovati. Nemáme Vám, důstojný pane, že jste Němcem; co představený buďte ale spravedliv též k nám. Ctěte svého sv. Bonifáce, nám ale nechte též sv. Cyrila a Methoděje!*³³⁵

Nemůže být pochyb o tom, jaké pozdvižení smělá akce seminaristů na půdě semináře vyvolala. Rozhněvaný Haas se neprodleně snažil soustavným nátlakem na alumny přimět „viníky“ k přiznání autorství a veřejnému odvolání řečeného listu. Využíval k tomu i Blažka, který tehdy na kněžském semináři v Olomouci působil ve funkci spirituála a vytrvale „odbojně“ alumny napomínal kvůli „poškození cti a dobrého jména svého představeného.“³³⁶ Účinek byl nicméně zcela opačný. Dotčené bohoslovce jen vyprovokoval k uveřejnění nového otevřeného listu v červnovém čísle *Moravské orlice* pod názvem *Memorandum slavnému p. t. představenstvu alumnátu v Olomouci*, ve kterém mimo odpovědi na Haasovu prudkou reakci a dalšího líčení poměrů na bohosloveckém semináři obvinili jménem 120 českých alumnů i spirituála Blažka, že „nepřihlíží k předpisům morálky,“ a že „není přítelem slovanských bohoslovců, jako není přítelem pravdy.“³³⁷

Tyto okolnosti nemohly zůstat zvědavému a zainteresovanému člověku typu Antonína Breitenbachera nikterak neznámy, což je i důvod, proč Blažka v deníku nazývá „zarytým Němcem“.³³⁸ Pro svou otevřenou a temperamentní povahu se s ním Breitenbacher dostával často do konfliktů, které mnohdy vedly k až bouřlivým výstupům. Sám o tom píše v retrospektivním zápisu z 24. října 1917: „S ředitelem Blažkem rval jsem se kvůli němčině a systematickému protežování němčourství.“³³⁹ Následkem toho se s Blažkem rozešel po stránce názorové i lidské.³⁴⁰ Zápisy implikují, že se s Blažkem dostal do konfliktů už v prvních letech svého působení v Kroměříži. Časové období Breitenbacher sice neuvádí, ale že se tak stalo mezi lety 1896 a 1898, nemůže být pochyb. Breitenbacher totiž na podzim 1898 odchází na studia do Innsbrucku, odkud se vrací do Kroměříže až po šesti letech. Mezitím je Blažek jmenován olomouckým kanovníkem a na pozici ředitele semináře jej střídá

³³⁵ Tamtéž.

³³⁶ CINEK, F.: *K národnímu probuzení moravského dorostu kněžského 1778–1870*, s. 396.

³³⁷ Tamtéž; srovnej s originálem: „Těž vel. p. spirituálovi bychom měli povědit několik vážných slov; obáváme se však, že by laik o jistých věcech divně mohl si utvořit pojmy. An v ‚otevřeném listu‘ úplná pravda a nic více a nic méně se jeví, [...] my nabyli alespoň přesvědčení, přítelem nás, Slovanů, a přítelem pravdy že není.“ Viz *Memorandum slavnému p. t. představenstvu alumnátu v Olomouci*. *Moravská orlice*, č. 134, 14. 6. 1870, s. 4.

³³⁸ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 23.

³³⁹ Tamtéž, s. 54.

³⁴⁰ Tamtéž, s. 396.

stávající profesor bohoslovecké fakulty v Olomouci Karel Wisnar,³⁴¹ takže po svém návratu do Kroměříže ztratil Breitenbacher příležitost se na půdě arcibiskupského semináře s Blažkem dále setkávat.

Více podrobností Breitenbacher neuvádí a ponechává nám tak otevřené pole k domněnkám. V jistém slova smyslu představuje jeho ideový střet s Blažkem první konfrontaci Breitenbacherova předchozího formování v českém duchu se surovým německým nacionalismem reprezentovaným právě Blažkem, v němž idealismus mladého novokněze narazil na prvního výraznějšího soka. Podobné praktiky jako kdysi v Olomouci Haas měl nyní podle Breitenbachera naopak provozovat Blažek na semináři v Kroměříži,³⁴² což byla ve spojení s Breitenbacherovým „němcožroutstvím“, přímostí a konfliktní povahou takřka výbušná kombinace.³⁴³ Vnímáme tu i jistý protiklad, který na Breitenbachera mohl zapůsobit - střet nositele ryze německého jména, leč s hlubokým českým cítěním, s představeným českého jména, avšak cítěním navýsost německým. Jak ostatně vzpomínal sám Breitenbacher, pro své německé jméno a české smýšlení se stával terčem četných narážek.³⁴⁴

6.3 Breitenbacherovy počátky v Kroměříži

První rok na arcibiskupském semináři v Kroměříži nebyl pro mladého novokněze právě jednoduchý. V novém prostředí si zvykal jen pozvolna. Kroměříž jako rezidenční město olomouckých arcibiskupů s téměř dvanácti tisíci obyvateli³⁴⁵ a bohatým kulturním zázemím v podobě knihoven, škol, občanských spolků i kasina - dodnes nikoliv bezdůvodně přezdívané

³⁴¹ Mons. ThDr. Karel Wisnar (1852–1926), rodák z Příbora, římskokatolický duchovní, světicí biskup olomoucký, v letech 1906–1916 generální vikář olomoucké arcidiecéze. Pocházel z rodiny Antonína Wisnara, arcibiskupského vrchního inspektora v Příboře, a jeho manželky Františky roz. Tunákové, dcery obchodníka v Kelči. Studoval na gymnáziích v Příboře a Těšíně. Po studiu bohosloví v Olomouci a vysvěcení na kněze v březnu 1875 nastoupil jako kaplan v Lesnici u Zábřeha, avšak ještě téhož roku převzal místo lektora arcibiskupského kněžského semináře v Olomouci. V červnu 1879 obhájil v Olomouci doktorát z teologie. Po následném tříletém kaplanování při kostele sv. Michala tamtéž převzal místo profesora dogmatické teologie na olomoucké bohoslovecké fakultě. Roku 1901 obdržel vedle sídelního kanonikátu v Olomouci též čestný úřad papežského komořího s titulem monsignora. V prosinci 1904 následovalo jmenování světicím biskupem a v lednu 1906 generálním vikářem olomoucké arcidiecéze. Po Skrbenského rezignaci platil spolu s Antonínem Cyrilem Stojanem za vhodného kandidáta na úřad olomouckého arcibiskupa. ZA v Opavě, fond Sbírká matrik bývalého Severomoravského kraje, inv. č. 1343, *matrika narozených města Příbora (1835–1856)*, s. 444; *Wisnar, Karel* (heslo). In: DOKOUPIL, Lumír (ed.): *Biografický slovník Slezska a severní Moravy*. Sešit 12. Ostrava 1999, s. 73; *Boj o arcibiskupský stolec v Olomouci*. Pozor, č. 268, 2. 10. 1920, s. 2; *Světicí biskup dr. K. Wisnar zemřel*. Našinec, č. 88, 16. 4. 1926, s. 4.

³⁴² MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 54.

³⁴³ Toto zdánlivě přehnané označení jsme neužili bez opodstatnění. „Zapřísáhlým němcožroutem“ měl být Breitenbacher nazýván svým okolím v čase profesorského působení na arcibiskupském gymnáziu v Kroměříži. VLČKOVÁ-BUTULOVÁ, I.: *Dr. Antonín Breitenbacher a Kroměříž*, s. 322.

³⁴⁴ Tamtéž.

³⁴⁵ SEGETH, Alois: *Okresní hejtmánství Kroměřížské. Nástin topografický*. Kroměříž 1888, s. 5.

„Hanácké Athény“³⁴⁶ - sice skýtalo mladému člověku ideální a rozmanité prostředí k osobnímu rozvoji včetně navázání cenných známostí, z Breitenbacherových vzpomínek ovšem nevyplývá, že by frekvence jeho společenských kontaktů v prvních letech překročila rovinu běžného každodenního styku. Zpočátku, jak se později svěřil Josefu Marcolu Svobodovi, postrádal vedení starších a zkušenějších kolegů. Zadané úkoly se snažil plnit důsledně v souladu se zavedeným řádem a dopouštěl se mnohých chyb, kterých později litoval:

„V prvních letech, jsa poukázán jen na svůj um, nemaje žádného vedení od starších učitelů, a jsa vázán přísnými rozkazy ředitele Viléma Blažka, pozdějšího světícího biskupa olomouckého, činil, jak sám spontánně doznává, chyby, jež však spočívaly v celém systému, ale později se osamostatnil a přičinil se hodně, aby leccos bylo z toho, co ,nebyvalo‘.“³⁴⁷

Nejbližší Breitenbacherovy společníky představovali jeho někdejší spolužáci z bohosloveckých studií Bohumil Deutsch a Josef Dosoudil, s nímž na půdě kroměřížského semináře sdílel společný pokoj. Mezi Dosoudilem a Breitenbacherem se záhy rozvinulo přátelství, které však neobstálo ve zkoušce času a později se vlivem vzájemných neshod v politických otázkách během první světové války rozpadlo.³⁴⁸ Jedinou skutečnou jistotu, k níž se mohl v počátcích upínat, představovaly snad jen pravidelné návštěvy rodného Jarošova, kam docházel zejména v čase sezónních prací vypomáhat osamělé a stárnoucí matce na rodinném hospodářství.³⁴⁹

Velmi záhy po příchodu do Kroměříže se navíc dostavila hluboká vnitřní krize spojená s dospíváním, hledáním vlastní identity a intenzivním bojem sváděným s vlastním kněžstvím, o které Breitenbacher - jak vyplývá z deníků - nikterak nestál.³⁵⁰ Náznaky spatřujeme v jeho

³⁴⁶ Např. MIKULÁŠEK, František: *České střední školství*. In: KRAŤOCH, Jan (ed.): Kroměříž. Město a okolí. Brno 1932, s. 67.

³⁴⁷ SVOBODA, J. M.: *Msgr. PhDr. Antonín Breitenbacher*, s. 194.

³⁴⁸ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 224–227.

³⁴⁹ Činil tak pravidelně i později jako profesor a archivář až do matčiny smrti v květnu 1924, kdy celé rodové hospodářství v Jarošově postupně odprodal. Velmi pohnutý je záznam z 12. srpna 1928 o svém rozloučení s rodištěm: „Dnes prodal jsem poslední kus společného majetku v Jarošově. Bože, ty vzpomínky od dětství, které jsou spojeny s tím majetkem! Jak bolno a plačtivo mně včera bylo chvílemi, když jsem si uvědomil, že se zakončuje jedna perioda z života rodiny - její existence v Jarošově - a že jsem z Jarošovské doby již sám a sám. Prodám chalupu, zajdu se domů ještě podívat, schodím všechna pole, abych se s nimi rozloučil, podívám se z horních polí (Rovni) na ten krásný úsek směrem k Napajedlům, Buchlovu a odejdu - auf nimmer Wiedersehen! (na neshledanou, pozn. autora). *Zdálo se mně, že to nepřeziji, tak mně to rodné hnízdo přirostlo k srdci!*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 272.

³⁵⁰ Jak již bylo řečeno, při volbě dráhy duchovního nesehrálo hlavní roli rozhodnutí Breitenbacherovo, nýbrž jeho matky.

deníkovém záznamu ze dne 22. ledna 1923, v němž se retrospektivně vrací do roku 1896 - do časů svého příchodu do Koměřiče:

„Když jsem tu přišel roku 1896, myslil jsem, že nedožiju ani 25. Co za tu dobu proletělo mojí myslí, co bouřilo mým srdcem! Byly to mnohdy děsné chvíle, jež dovede pochopit zase jen kněz, nikdy laik. Tiší se, cítím to. Jsem spjat s určitým pevným cílem - mým archivem a knihovnou. To je ta pevná zem, v níž jsem zakotvil.“³⁵¹

Mezi novoknězi nešlo (a nejde) o fenomén z hlediska psychologického nikterak ojedinělý. K jeho odstranění směřuje vnitřní formace kněží v podobě pravidelných duchovních cvičení neboli exercicií.³⁵² Breitenbacher tak nezažíval pravděpodobně nic jiného, než co prožívala ta část jeho vrstevníků, která se pro dráhu duchovního rozhodla více či méně nedobrovolně, a sice oproti té části duchovních, u nichž lze v cestě kněžství spatřovat akt spontánního rozhodnutí jedince samotného či následek vnitřního puzení, k jakému někteří novokněží dospěli vlivem hlubokého transcendentního prožitku nebo naopak traumatu.³⁵³ Přičteme-li k tomu pocit samoty a odloučení, přemítání o své budoucnosti a snad i první lásky, získáváme obraz člověka otažitého, nespokojeného, snad i nešťastného - stručně řečeno takového, jak ho později vnímali a hodnotili i jiní.³⁵⁴

Breitenbacherovo neklidné vnitřní prožívání může rovněž - alespoň do jisté míry - souviset s otázkou jeho intimního života. Jakkoliv se jedná o otázku z větší části nezodpověditelnou, jistá pasáž v Breitenbacherových denících implikuje úzký vztah k blíže neidentifikované ženské osobě. Prozrazuje nám tak poněkud mystifikačně vyznívající záznam z 22. ledna 1923: *„Včera naposled byla u mne dobrá duše, jež po patnáct let se mnou se radovávala, se mnou plakávala, se mnou nadějí se těšivala, srdce oddané a věrné. Slzami zalili jsme tu trpkou chvíli. Také jí platí moje vřelá vzpomínka. Život... mám za sebou!“³⁵⁵* Řečený zápis budiž -

³⁵¹ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 396.

³⁵² NOVÁK, František Xaver: *Pohledy do života bohoslovců a kněží*. Brno 1902, s. 274; srovnej s AUGUSTYN, Józef: *Celibát. Jeho duchovní předpoklady a bohatství a jak k němu správně vychovávat*. Kostelní Vydří 2000, s. 153.

³⁵³ K utváření identity kněze na přelomu 19. a 20. století včetně motivace ke kněžství např. HUSÁK, Petr: *Když se rozpínají ruce, dotýkají se temnot. Proměny kněžské identity v prostředí českého katolicismu v 19. a 20. století*. Brno 2021, s. 43–44.

³⁵⁴ Sám Breitenbacher tak konstatuje v zápisu z 19. února 1923: *„Jsem mnohými pokládán za ‚sekeru‘ - necitného, tvrdého, jako moje rysy jsou.“* MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 398.

³⁵⁵ Tamtéž, s. 397.

alespoň prozatím - nepřímou odpovědí na niterný poměr Antonína Breitenbachera k otázce celibátu, kterou později pojalo jako jedno z nosných témat reformní hnutí českého kléru.³⁵⁶

6.4 Arcibiskupský archiv a knihovna

Navzdory vnitřní krizi a osamělosti si Antonín Breitenbacher dokázal najít v Kroměříži místo, které mu otevíralo prostor seberealizace a umožňovalo nalézat vnitřní pokoj - arcibiskupskou knihovnu situovanou ve druhém patře Arcibiskupského zámku. Její kořeny, sahající do druhé poloviny 17. století, jsou neodmyslitelně spjaty s postavou olomouckého biskupa Karla z Liechtensteinu-Castelkorna, který roku 1675 přizval do Kroměříže školský řád piaristů. Když o dvanáct let později založil piaristickou kolej s gymnáziem, zpřístupnil členům řádu, studentům a dalším zájemcům ke studiu svou bohatě zásobenou zámeckou knihovnu, kterou si přivezl na Moravu ze Salzburku.³⁵⁷ Zároveň zavedl úřad knihovníka neboli bibliotékáře s ročním platem 60 zlatých, vyhrazený právě členům piaristického řádu.³⁵⁸ Liechtensteinovi nástupci knižní fond dále rozmnožovali a již v polovině 18. století čítal údajně na 36 000 svazků.³⁵⁹ Větší část sbírky žel vzala za své během zničujícího požáru města 16. března 1752, kterému se nevyhnul ani Arcibiskupský zámek, a tak počátkem 19. století dosahoval knižní fond „jen“ okolo 15 tisíc svazků.³⁶⁰

Ačkoliv se jednalo o knihovnu rázu soukromého, díky přístupu veřejnosti plnila též účel vědecký. Svým rozmanitým záběrem pokrývala široké spektrum vědních oborů - od teologie a historie, přes filologii a filozofii až k ekonomice a přírodním vědám. Z hlediska funkčního a organizačního se rozlišovala tzv. stará knihovna s pevným a nadále nerozšiřovaným jádrem o 13 768 svazcích, a tzv. nová knihovna s pravidelným ročním přírůstkem v počtu několika set svazků. Význam arcibiskupské knihovny dotvářely též bohaté encyklopedické

³⁵⁶ MAREK, Pavel: *Český katolicismus 1890–1914. Kapitoly z dějin českého katolického tábora na přelomu 19. a 20. století*. Rosice u Brna 2003, s. 461. Více o Breitenbacherově poměru k celibátu v kapitole 13 LÉTA BOURÁNÍ - LÉTA TVOŘENÍ.

³⁵⁷ Knižní fond tehdy činil okolo 4 500 svazků. MAŠEK, Petr a kol.: *Zámecké knihovny ve Zlínském kraji*. Zlín 2008, s. 21.

³⁵⁸ PEŘINKA, F. V.: *Dějiny města Kroměříže II*, s. 675–676; též DUDÍK, Beda: *Bibliothek und Archiv im fürsterzbischöflichen Schlosse in Kremsier*. Wien 1870, s. 2–3 či NOVÁK, Alois: *Památosti města Kroměříže*. Kroměříž 1923, s. 27–28

³⁵⁹ DUDÍK, B.: *Bibliothek und Archiv im fürsterzbischöflichen Schlosse in Kremsier*, s. 5.

³⁶⁰ Přesné číslo se různí. Církevní historik Beda Dudík (1815–1890) uvádí ve svém spisu o dějinách zámecké knihovny a archivu v Kroměříži 15 tisíc svazků. Historik a topograf Gregor Wolný (1793–1871) udává ve své církevní topografii Moravy o tisíc svazků méně. Porovnej tamtéž, s. 6 a WOLNÝ, Gregor: *Kirchliche Topographie von Mähren. I. Abtheilung. Olmützer Erzdiöcese. II. Band*. Brünn 1857, s. 121.

a slovníkové sbírky.³⁶¹ Na zámku se též nacházel bohatý arcibiskupský archiv, od roku 1898 spravovaný archivářem a historikem Františkem Snopkem.³⁶²

Právě zde, mezi zaprášenými archiváliemi a knihami - vzácnými historickými svazky počínaje a nejnovějšími literárními počiny konče - nacházel Breitenbacher nejen útočiště před každodenním stereotypem, ale především široké zázemí k seberealizaci, kterou od jeho studentských let v Uherském Hradišti a v Olomouci představovala historie a historické bádání. Kdykoliv mu čas dovolil, docházel na kroměřížský zámek bádát v arcibiskupském archivu a dle záznamů o knižních výpůjčkách z let 1889–1915 patřil k nejčastějším uživatelům arcibiskupské zámecké knihovny právě Antonín Breitenbacher.³⁶³

Obzvláště nápomocným se mu stal tehdejší správce knihovny František Hrbáček, jemuž bezpochyby Breitenbacherův zápal o literaturu a historii imponoval, a tak se stal nováčkovi ochotným učitelem a průvodcem.³⁶⁴ Později jej Breitenbacher s obdivem k jeho pracovnímu nasazení pojal za svůj profesní vzor,³⁶⁵ byť se v některých otázkách - zejména ohledně dodavatelů knih pro arcibiskupskou knihovnu - nedokázali shodnout.³⁶⁶ Osobní poměr k Hrbáčkově později vyjádřil v obsáhlé zprávě o stavu arcibiskupské knihovny, vypracované po Hrbáčkově úmrtí v červenci roku 1915 a publikované v literárním časopise *Hlídka*. Mimo jiné zde vzpomíná: „Hrbáček vyhověl rád knihami, bylo-li jen lze; jako správce knihovny byl znám pouze jako vždy ochotný k službám, a proto k němu známí, zvláště bývalí žáci, rádi docházeli na radu. Měl cosi patriarchálního, co přitahovalo, spojovalo...“³⁶⁷

³⁶¹ BREITENBACHER, Antonín: *Z kniž. arcib. knihovny v Kroměříži - za † Fr. Hrbáčkem*. *Hlídka*, 33, 1916, č. 8, s. 528.

³⁶² Tamtéž, s. 527–528.

³⁶³ Podle vlastní statistiky si od příchodu do Kroměříže do roku 1916 vypůjčil na 311 děl o 479 svazcích, čímž se zařadil k neaktivnějším uživatelům arcibiskupské zámecké knihovny. Prvenství ve výpůjčkách přisoudil katechetovi Antonínovi Kubičkovi (1864–1924) s 386 vypůjčenými knihami, avšak o „pouhých“ 462 svazcích. Tamtéž, s. 532.

³⁶⁴ Tamtéž.

³⁶⁵ Viz Breitenbacherův deníkový zápis datovaný 1. prosince 1915: „... nehleděl řeči a lelků jako archivář, nýbrž pracoval vždy, jako by byl v kanceláři sám. V tom mohl býti vzorem knihovníkům, ale i archivářům.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 4.

³⁶⁶ Spor spočíval v Hrbáčkově zaběhlé spolupráci s kroměřížským nakladatelem a knihkupcem německého původu Viktorem Guskem (1869–1947), který veškeré Hrbáčkovy požadavky bez výhrad splňoval. Breitenbacher se naopak snažil uplatňovat přísně nacionální kritérium při výběru dodavatelů, a jelikož se Gusek k německé národnosti otevřeně hlásil, pokoušel se Hrbáčkově spolupráci s Guskem rozmluvit: „Hrbáček podléhal [...] silně tradici, již velice nerad měnil, třeba bylo sebedůvodnější a oprávněnější tak učiniti. Také si stěžoval, že čeští knihkupci ničemu nerozumí, jsou neochotní, neúslužní, a ani nedovedou vyhověti. [...] Hrbáček denně strávil od páté do šesté u Guska, který mu snesl hned literární novinky, ale i půjčoval noviny, též leckterou novinu pověděl, věda z německých kruhů více, než kterýkoli Čecháček se krčící. Nesl jsem toto odstrkování českých lidí v českém městě těžce, a třeba jsem neměl práva, činil jsem Hrbáčkově výčitky.“ Tamtéž.

³⁶⁷ BREITENBACHER, A.: *Z kniž. arcib. knihovny v Kroměříži*, s. 532.

Ovšem ani z Hrbáčkovy strany se nám úzký vztah k začínajícímu pedagogovi a vášnivému čtenáři nejeví nikterak překvapivý. Sám ostatně začínal po svém kněžském svěcení v červenci 1872 na zdejším arcibiskupském chlapeckém semináři jako studijní prefekt, do duše mladého novokněze se dokázal jednoduše vcítit a s ohledem na Breitenbacherův zájem projevovaný o knihovnu v něm našel svého potenciálního nástupce.³⁶⁸

Další Breitenbacherovu cestu předurčil tehdejší arcibiskup Theodor Kohn, který se už od počátku svého episkopátu netajil svým úmyslem vymoci na ministerstvu kultu a vyučování pro arcibiskupský chlapecký seminář v Kroměříži právo veřejnosti a transformovat jej tak v plnohodnotné církevní gymnázium.³⁶⁹ V praxi by to znamenalo nejen právo instituce vykonávat zkoušky dospělosti a vydávat státem uznávaná maturitní vysvědčení, ale také nárok na financování ústavu z veřejného rozpočtu.³⁷⁰ Kohnova vize, směřující k urovnání finančních a hospodářských poměrů v arcibiskupství, totiž spočívala v zefektivnění arcibiskupské správy, jejíž nosné těžiště měli představovat samotní duchovní s příslušným odborným vzděláním.³⁷¹ A právě ve vzdělávacím procesu budoucích kněžských úředníků měl mít kroměřížský chlapecký seminář - transformovaný na veřejné gymnázium - své nezastupitelné místo.

Jednu z podmínek nabytí práva veřejnosti ovšem představovalo zajištění plnohodnotného profesorského sboru.³⁷² Při volbě ideálních kandidátů k prohloubení vzdělání na univerzitě v Innsbrucku, kam arcibiskup zamýšlel vyslat vhodné adepty na budoucí profesorské pozice, padl Kohnův zrak i na mladého Breitenbachera, který si sám jako studovaný obor zvolil kombinaci dějepisu a zeměpisu.³⁷³ Zda tak učinil po vzoru či na doporučení knihovníka

³⁶⁸ Tamtéž, s. 526.

³⁶⁹ Tamtéž, s. 530.

³⁷⁰ HORÁK, Záboj: *Církev a české školství. Právní zajištění působení církvi a náboženských společností ve školství na území českých zemí od roku 1918 do současnosti*. Praha 2011, s. 32.

³⁷¹ Arcibiskup Kohn svůj záměr později ozřejmuje ve svém životopisu: „*Chtěje býti soběstačným, pojal jsem záměr, aby pro všechny obory režijní byli vzděláni mladí kněží na odborníky v lesnictví, zemědělství i hutnictví. Proto jsem jedny poslal na vysokou školu pro půdoznalství do Vídně, jiné na báňskou akademii do Příbramě. Nezamlčuji, že tento můj nápad se úřednictvu nelíbil, neboť se obávalo, že ztrácí naději na vedoucí a lépe placená místa.*“ Souběžně nicméně jednou větou přiznává, že se jeho experiment ne zcela zdařil: „*Můj nákladný pokus s mladými knězi neměl žádoucího zdaru, avšak nelituji ho ani dnes, protože vyplynul z mé nadšené snahy, aby se kněží uplatnili jako nositelé kulturního pokroku i v těchto technických odvětvích.*“ Viz Arcibiskup Dr. Theodor Kohn. *Vlastní životopis. Další úsilí o reorganisasi správy*. Lidové noviny, č. 387, 3. 8. 1929, s. 2. Totéž platí i o potřebě humanitního vzdělání kněžích, jak praví na jiném místě svého životopisu: „*Mým ideálem byl kněz nejen nábožensky horlivý, než i stejně vyspělý a v duchu moderní kultury vzdělaný.*“ Srovnej s ČELAKOVSKÝ, Jaromír (ed.): *Zákony a nařízení u věcech obecného školství na ten čas platné v království Českém*. Praha 1878, s. 38.

³⁷² Tamtéž; srovnej s ČELAKOVSKÝ, Jaromír (ed.): *Zákony a nařízení u věcech obecného školství na ten čas platné v království Českém*. Praha 1878, s. 38.

³⁷³ SVOBODA, J. M.: *Msgr. PhDr. Antonín Breitenbacher*, s. 193.

Hrbáčka, který do roku 1905 sám vyučoval na arcibiskupském chlapeckém semináři v Kroměříži dějepis a zeměpis, ponechme nezodpovězeno.³⁷⁴

³⁷⁴ BREITENBACHER, A.: *Z kníž. arcib. knihovny v Kroměříži*, s. 526.

7 NA STUDIÍCH V INNSBRUCKU, aneb seznámení s modernismem (1898–1902)

Nakonec vyzývá německé studentstvo Innsbrucku všemi prostředky zabrániti obětování části rodných bratří a německé vlasti Čechům a Maďarům a obrací se na své druhy akademiky i německé měšťanstvo s výzvou převzítí řešení otázky do svých rukou a konat. Usnesení končí zvoláním: „Německé plémě především! Zdar německému národu!“

Innsbrucker Nachrichten ³⁷⁵

7.1 Breitenbacherův příchod do Innsbrucku

Když počátkem zimního semestru roku 1898 dorazil Breitenbacher do Innsbrucku, měl svým způsobem štěstí.³⁷⁶ Těsně jej minuly mohutné jazykové bouře, které pouhý rok předtím otrásovaly starobylým tyrolským městem v podhůří Alp v důsledku zavedení Badeniho jazykových nařízení v dubnu 1897.³⁷⁷ Díky nim se českým zemím mělo dostat vytouženého zrovnoprávnění češtiny s němčinou.³⁷⁸ Nacionální radikalizace německého studentstva,

³⁷⁵ Autorský překlad úryvku ze článku *Demonstrationen*. Innsbrucker Nachrichten, č. 274, 30. 11. 1897, s. 5.

³⁷⁶ Výpis z univerzitních matrik týkající se Antonína Breitenbachera následujícího znění poskytl autorovi elektronickou formou Univ.-Doz. Dr. Peter Goller (*1961) z Archivu univerzity v Innsbrucku (*Universitätsarchiv Innsbruck*), jemuž tímto autor vyjadřuje své poděkování: „Anton Breitenbach, geb. 12. Feber 1874 in Jaroschau, als Sohn des Josef B. (gest.), hat am 28. Juli 1892 in Ungarisch-Hradisch die Matura abgelegt. Als Priester der Erzdiözese Olmütz kam er mit dem Wintersemester 1898/99 zum Studium der Geschichte und Geographie an die Philosophische Fakultät der Universität Innsbruck. Er legte ein Absolutorium der k. k. theol. Fakultät Olmütz vor. Er hörte Geschichte bei Ludwig Pastor, Emil Ottenthal, Ferdinand Kaltenbrunner, Hans Voltolini, Michael Mayr, Rudolf Scala und beim Geographieprofessor Franz Wieser. Am 24. Juni 1903 legte er die Lehramtsprüfung aus Geschichte und Geographie ab. Am 29. Oktober 1903 wurde er zum Dr.phil. promoviert, auf Grundlage einer Dissertation über die Besetzung der Bistümer Prag und Olmütz von ihrer Gründung bis in die zweite Hälfte des 13. Jh. Die Dissertation wurde von Hans Voltolini und Emil Ottenthal, zwei später an der Univ. Wien lehrende Tiroler Historiker; begutachtet. Über Aktivitäten in Studentenvereinen ist hier nichts bekannt.“ [email datován 17. 8. 2021, citováno 5. 2. 2022]

³⁷⁷ OBERKOFER, Gerhard – GOLLER, Peter: *Geschichte der Universität Innsbruck (1669–1945)*. Frankfurt am Main 1996, s. 104–105.

³⁷⁸ Soubor jazykových nařízení, pojmenovaných podle tehdejšího ministerského předsedy Předlitavska Kazimíra Felixe hraběte Badeniho (1846–1909). Zaváděly *de facto* princip dvojjazyčnosti nejen ve vnějším, ale i vnitřním úředním styku. Znalost obou zemských jazyků měli úředníci prokázat úspěšným složením zkoušky. Zatímco však čeští úředníci německý jazyk dostatečně ovládali, pro mnohé německé úředníky znamenalo přezkoušení z češtiny obtížnou překážku. Následné nepokoje, rozpoutané německými studenty po celém Rakousku, zapříčinily pád Badeniho vlády a vynutily si revizi jazykových nařízení, které v březnu 1898 nahradil Badeniho nástupce Paul Gautsch (1851–1918) novými. Státní úřady se již neměly řídit ve vnitřním styku jazykem podatele, nýbrž jazykem většiny obyvatel okresu. I tato nařízení však pro obecný nesouhlas Němců i Čechů zůstala v platnosti pouze do 14. října 1899. KŘEN, Jan: *Konfliktní společenství. Češi a Němci 1780–1918*. Praha 2013, s. 223–224; též EFMERTOVÁ, Marcela C.: *České země v letech 1848–1918*. Praha 1998, s. 110; k pouličním bouřím VESELÁ, Gabriela: *Česko-německá literární křižovatka*. Praha 2020, s. 277.

namířená zejména vůči studentům slovanského původu, tehdy vyeskalovala listopadovým manifestačním průvodem čtyř stovek zfanatizovaných německých studentů, agitujících za důsledné oddělení německého a slovanského vzdělávání.³⁷⁹ Jisté dozvuky rozbouřené atmosféry přitom musel Breitenbacher pocítovat ještě po roce, neboť i po letech vzpomínal s úctou na svého profesora zeměpisu Franze Wiesera,³⁸⁰ „který se nebál otevřeně a soucitně mluvit o tragickém osudu polabských Slovanů a jako rektor nezalekl se postavit na odpor protičeskému běsnění na universitě za jazykových bouří 1897.“³⁸¹

Ovšem byl to nejen profesor Wieser, kdo tehdy v pozorném, dvaadvacetiletém mladíkovi z Moravského Slovácka zanechal hlubší dojem. Vynikajících osobností tu na přelomu 19. a 20. století koneckonců působila celá řada. K nejproslulejším z nich patřil bezpochyby Ludwig Pastor,³⁸² řazený společně s Juliem Fickerem k předním znalcům dějin církevních i obecných na univerzitě v Innsbrucku.³⁸³ Nepochybně i jeho přispěním měl Breitenbacher možnost seznámit se blíže s myšlenkami modernismu v katolické církvi, proti němuž Pastor,

³⁷⁹ K manifestačnímu průvodu došlo poté, co se Innsbruckem roznesla zpráva o pádu Badeniho kabinetu 28. listopadu 1897. Ještě toho dne svolali zástupcové německého studentstva na večer shromáždění, na kterém zazněly ostré projevy proti slovanským národům a studiu jejich mládeže na německých školách. Následně uspořádaly čtyři stovky studentů posílených turnery a sociálními demokraty pochodňový průvod k nové radnici, kde pokračovali ve svých bouřlivých projevech, a k domu poslance Říšské rady Maxe Kapferera (1866–1950), kde ohlušujícím lomozem tzv. kočičinou (*Katzenmusik*) protestovali proti neutralistické politice Katolické lidové strany (*Katolische Volkspartei*). Následně se skupina demonstrujících rozdělila na dva proudy, z nichž jeden zakončil protesty v krčmě Šedý medvěd (*Grauer Bär*), zatímco druhý pokračoval v protestech před budovou redakce listu *Tiroler Stimmen*. Podrobněji o tom viz *Demonstrationen*. Innsbrucker Nachrichten, č. 274, 30. 11. 1897, s. 5.

³⁸⁰ Franz Wieser (1848–1923), rodák z tyrolského městečka Kufstein, profesor geografie a dějin umění na univerzitě v Innsbrucku. Pocházel z tyrolské úřednické rodiny. Dětství prožil v Innsbrucku, kde roku 1866 úspěšně odmaturoval na místním gymnáziu. Následná studium historie a zeměpisu na filozofické fakultě univerzity v Innsbrucku pod vedením uznávaného profesora Julia Fickera (1826–1902) završil o čtyři roky později úspěšným složením učitelských zkoušek. Poté působil jako středoškolský profesor v Brně a Bolzanu. Po habilitaci roku 1874 převzal místo profesora geografie na univerzitě v Innsbrucku. Dvakrát zastával funkci děkana filozofické fakulty (1886/87 a 1892/93) a ve školním roce 1896/97 rektora univerzity. Za své zásluhy o vzdělávání obdržel mnohá uznání včetně povýšení do šlechtického stavu s přídomkem „von Wiesenhort“. OTTENTHAL, Emil von: *Franz von Wieser. Aus seinem Leben, von seinem Schaffen*. In: Franz Ritter von Wieser. Gedenkschrift. Innsbruck 1925, s. 7–26.

³⁸¹ SVOBODA, J. M.: *Mmgr. PhDr. Antonín Breitenbacher*, s. 193.

³⁸² Ludwig Pastor (1854–1928), rodák z Aachenu v německém Porýní, církevní historik, v letech 1886–1901 profesor obecných dějin na univerzitě v Innsbrucku. Na filozofickou fakultu univerzity v Innsbrucku nastoupil roku 1886 nejprve jako mimořádný, o rok později již jako řádný profesor obecných dějin. Roku 1901 odešel z Innsbrucku do Říma, kde zaujal místo ředitele Rakouského historického ústavu (*Instituto Storico Austriaco*). Současně zastával od roku 1920 po zbytek života úřad rakouského velvyslance ve Vatikánu. Ve své odborné práci se věnoval zejména dějinám papežství. Výsledky svého celoživotního bádání obsáhl v šestnáctisvazkové řadě *Geschichte der Päpste seit dem Ausgang des Mittelalters* (1886–1933). Během svého života sklídl celou řadu akademických poct včetně jmenování čestným členem České akademie věd a umění roku 1902. O šest let později jej císař František Josef I. nobilitoval a udělil přídomek „von Campersfelden“. Od papežského stolce obdržel též Řád svatého Silvestra a Řád Pia IX. OBERKOFER, Gerhard: *Die Geschichtliche Fächer an der Philosophischen Fakultät der Universität Innsbruck 1850–1945*. Innsbruck 1969, s. 89–90; ŠLECHTOVÁ, Alena – LEVORA, Josef: *Členové České akademie věd a umění 1890–1952*. Praha 1989, s. 548–549.

³⁸³ OBERKOFER, G: *Geschichtliche Fächer an der Philosophischen Fakultät*, s. 89.

přesvědčený integralista,³⁸⁴ na akademickém poli aktivně brojil.³⁸⁵ Alespoň by to vyplývalo z Breitenbacherova postoje po návratu do Kroměříže na podzim 1903, kdy se po propuknutí nechvalně proslulé kauzy okolo Josefa Hofera – Recta rozhodl posílit řady nespokojených duchovních i farníků, volajících po odstranění arcibiskupa Theodora Kohna ze svého úřadu.³⁸⁶

Stinnou stránku Pastorových jinak velmi populárních přednášek spatřoval Breitenbacher v tendenčním výkladu historie, prostoupeném německým nacionalismem. Dotýkal-li se Pastor českých dějin, vyjadřoval se s nepředstíraným despektem jak o významných postavách české historie, tak o české historiografii jako takové. V paměti utkvěla Breitenbacherovi přednáška o třicetileté válce a postavě Albrechta z Valdštejna, během níž Pastor strhal tehdy nový Pekařův spis *Dějiny Valdštejnského spiknutí (1630–1634)* (1895) ironickými komentáři. Breitenbacher se později o tuto zkušenost podělil s autorem samotným:

„Když přišel na Valdštejna, uvedl literaturu, seznámil nás s různými stanovisky o Valdštejnovi - a pak sdělil, že nejnovější spis je ‚von Josef Pekař‘ a šel k tabuli, napsal jméno. Já na to: ‚Ale vždyť to je náš Pekař!‘ Ani zbla o tom, že jde o českého spisovatele. Jako hlavní charakteristiku Valdštejnovu uvedl, že podle Vás Valdštejn nebyl ‚žaní‘ (z fran. génie, pozn. autora), nýbrž jen poloviční: ‚Wallenstein war kein Schenie, vielleicht nur ein Halbschenie; er muss auch nicht sehr gebildet gewesen sein, denn er studierte auf zwei Universitäten.‘³⁸⁷

³⁸⁴ Pastorovy vzpomínky vydané posmrtně roku 1950 se vyznačují ostrým postojem vůči modernismu, který považoval za „velké nebezpečí“ pro katolickou církev. Viz PASTOR, Ludwig von: *Tagebücher – Briefe – Erinnerungen*. Wien 1950, s. 482–483; též MAREK, P.: *Český katolicismus 1890–1914*, s. 292.

³⁸⁵ Dodejme, že ne vždy se tento Pastorův vyhraněný postoj setkával u kolegů s pochopením. Přílišnou horlivost, s jakou jej zastával a šířil, Pastorovi vytýkal mimo jiné Arnold Busson (1844–1892), profesor všeobecných dějin a rektor univerzity v Innsbrucku v akademickém roce 1886/7. GELMI, Josef: *Romanorum pontificum historiographo celeberrimo. Der Papsthistoriker Ludwig Pastor Freiherr von Campersfelden*. In: MIKRUT, Jan (ed.): *Faszinierende Gestalten der Kirche Österreichs*. Band 11. Wien 2000, s. 251.

³⁸⁶ Usuzovat tak můžeme z krátkého zápisu samotného Breitenbachera ze dne 22. listopadu 1923, kde pouze stručně přiznává: „Pracoval jsem kdysi proti Kohnovi, ač neučinil jsem ničeho. [...] Byl jsem ještě mladý, bojácný zajíc.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 24. Více k tomu v kapitole 8 NÁVRAT DO KROMĚŘÍŽE.

³⁸⁷ Přel. „Valdštejn nebyl génius, snad jen poloviční génius; musel být též velmi nevzdělaný, neboť studoval na dvou univerzitách.“ ANM, fond Josef Pekař, karton č. 18, inv. č. 486, *list Antonína Breitenbachera Josefu Pekařovi (Kroměříž, 1. dubna 1904)*. Pastor narážel na Pekařovo kritické hodnocení kontroverzního císařského vojevůdce Albrechta z Valdštejna, zavražděného 25. února 1634 na příkaz císaře Ferdinanda II. v Chebu. Pekařův postoj, jak jej prezentoval ve svém spisu *Dějiny Valdštejnského spiknutí (1630–1634)* z roku 1895, kontrastoval s názorem německé historiografie o Valdštejnově německví a politické genialitě. Citace, kterou Pastor převzal z Pekařovy práce ku zesměšnění, zní v originále následovně: „Valdštejn, jak jej v posledních třech letech jeho života poznáváme, není génius. Je snad pologenie, muž nábhů, je snad hamletovská v sobě rozvrácená povaha, jež v jakémsi fatalistickém zhrdání nejobyčejnější praktickou moudrostí jde slepě zkáze vstříc, ale je jistě váhavec ochromené vůle, v němž žádostivost činu a strach jeho nebezpečenství střídavě vítězí a podléhají.“ Srovnej s PEKAŘ, Josef: *Dějiny Valdštejnského spiknutí (1630–1634)*. Kritický pokus. Praha 1895, s. 31.

Mezi posluchačstvem - bylo to takzvané ‚publicum‘ - velká nepokojnost, řehot, neboť bylo dobře cítiti, že Pastor chce snížit Čecha (1897 byly na univerzitách německých kravály pro jazyková nařízení). Já jen obdivoval tu logiku a nechápal, jak může univerzitní profesor, jen aby se zalíbil německému nacionalismu, přinášeti tak velké ‚sacrificium intellectus‘ (oběť intelektu, pozn. autora).³⁸⁸

S obdobným despektem se měl Pastor vyjadřovat i o významných etapách a předních osobnostech českých dějin, což mělo za následek pokles Pastorovy autority v očích bdělého studenta, doposud vzdělávaného a vychovávaného v ryze českém duchu. Jakkoliv tudíž Pastora uznával pro jeho fundovanost, jako vlastenec si jej vážít nedokázal:

„Pastor vůbec nezanechal ve mně dobrých vzpomínek; pořád byl ‚heiser‘ (nažhavený, pozn. autora), aby si mohl doma pracovati; z něho jsem mnoho nezískal. Když mluvil o českém králi, tedy ‚Böhmenkönig‘ (český král, pozn. autora), ale Jiřího [z Poděbrad] nenazval nikdy jinak než ‚der meineidige Čechenkönig‘ (křivopřísežný král Čechů, pozn. autora), zase k velké spokojenosti auditoria. Bylo mně to trapné i jako Čechu, i jako knězi. Nechápal jsem, proč tupí v Jiřím Čechy vůbec.

A do třetice: když Pastor mluvil o zlaté bule Karla [I]V., nemohl jí dosti sepsouti, zato velebil tzv. ‚Privilegium maius‘,³⁸⁹ ač je to falzum. Tu mu zase do úst vkládala slova byzantinská servilnost k Habsburkům, jimž prý Karel IV. ublížil zlatou bulou. Tak ve mně zůstal dojem: jak ubohý je takový profesor, když se dá věsti, strhnouti něčím postranním a nikoli jen pravdou!³⁹⁰

Zatímco se Pastor ve svých lekcích a seminářích věnoval novějším evropským dějinám, o těch starších - raně středověkých - přednášel neméně zkušený profesor Emil Ottenthal, (1855–1931), vynikající diplomatik a pozdější ředitel vídeňského Ústavu pro rakouský dějezpyt (*Institut für Österreichische Geschichtsforschung*).³⁹¹ Z dalších profesorů, na něž

³⁸⁸ ANM, fond Josef Pekař, karton č. 18, inv. č. 486, list Antonína Breitenbachera Josefu Pekařovi (Kroměříž, 21. února 1934).

³⁸⁹ Falzum listiny císaře Fridricha I. Barbarossy (1122–1190) z roku 1156, vyhotovené na popud rakouského vévody Rudolfa IV. Habsburského (1339–1365) s úmyslem vyvázat se z lenního vztahu ke Svaté říši římské. Rodu Habsburků potvrzovala dědičný titul arcivévodů rakouských. VEBER, Václav a kol.: *Dějiny Rakouska*. Praha 2002, s. 156–157.

³⁹⁰ ANM, fond Josef Pekař, karton č. 18, inv. č. 486, list Antonína Breitenbachera Josefu Pekařovi (Kroměříž, 21. února 1934).

³⁹¹ S profesorem Ottenthalem udržoval Breitenbacher korespondenční styk i po svém zdárném zakončení studia. Z jednotlivých dopisů se mimo jiné dozvídáme o Breitenbacherově zájmu o možnost absolvování kurzu na Institutu pro rakouský dějezpyt v souvislosti se zvažovanou kandidaturou na místo profesora církevních dějin bohoslovecké fakulty v Olomouci. Ottenthal jej blíže seznamuje s náležitostmi studia a upozorňuje na prezenční formu výuky, které by se Breitenbacher nevyhнул ani jako tzv. mimořádný posluchač (*Außerordentlicher Hörer*), tudíž by v případě zájmu o přijetí do kurzu pro zimní semestr

nám Breitenbacher nezanechal bližší ohlasy, uvedme Ferdinanda Kaltenbrunnera (1851–1902), profesora a předního znalce v oboru pomocných věd historických, Rudolfa Scalu (1860–1919), profesora klasických dějin, jehož pedagogické působení v Innsbrucku se neodmyslitelně pojí s tzv. Wahrmundovou aférou,³⁹² či Michaela Mayra (1864–1922), pozdějšího rakouského spolkového kancléře, který Breitenbachera vyučoval moderním dějinám.³⁹³

7.2 Na přednáškách a seminářích

Přednášky zabraly Breitenbacherovi šest hodin denně a z každé si pořizoval podrobné stenografické záznamy. Vydatně přitom zúročil svou dovednost těsnopisu, nabytou ještě v časech gymnaziálních studií v Uherském Hradišti.³⁹⁴ Zpočátku mu však činila nemalé obtíže němčina. V Innsbrucku totiž působila celá řada profesorů z rozličných koutů rakouských i německých zemí a každý z nich měl svou němčinu různě zbarvenou podle místa rodiště. Ze zkoušek proto míval hrůzu, červenal se a zadržával. Postupně se osměloval tím, že „brával historické knihy a hlasitě si předčítal partie, aby si oblomil jazyk, učil se z paměti delším

1908/09 musel zažádat biskupa o dlouhodobé uvolnění z výuky na arcibiskupském chlapeckém semináři. MZA v Brně, fond G 36, Antonín Breitenbacher, karton č. 6, inv. č. 349, *listy Emila Ottenthala Antonínu Breitenbacherovi (Sand in Taufers, 27. srpna 1907 a Sand in Taufers, 1. září 1907)*.

³⁹² Aféra pojmenovaná po jejím ústředním protagonistovi Ludwigovi Wahrmundovi (1860–1932), profesoru církevního práva na univerzitě v Innsbrucku. Plně odrážela kulturní boj mezi katolickými (resp. konzervativními) a liberálními akademickými kruhy o pojetí svobody slova na univerzitách. Impulz zavdala Wahrmundova přednáška, pronesená 18. ledna 1908 v innsbruckém městském sále (a později vydaná formou brožury). Wahrmund v ní podrobil velmi ostré kritice protimodernistickou encykliku papeže Pia X. (1835–1914) s odvoláním na nezávislost vědeckého poznání. Přednáška pobouřila katolické posluchače, kteří si na vedení fakulty prosadili pozastavení Wahrmundových přednášek v nadcházejícím letním semestru. Za Wahrmunda se naopak postavili liberálně orientovaní studenti včetně tehdejšího rektora Scaly, který navzdory protestům katolických studentů umožnil Wahrmundovi - byť v omezené míře (směl si ponechat přednášky vyjma kanonického práva) - působit na univerzitě i nadále. Přesto byl Wahrmund v říjnu 1908 přeložen na německou univerzitu v Praze. Aféra se stala předmětem hlučných debat i na úrovni říšské rady, kde za Wahrmunda intervenoval i T. G. Masaryk. Více o tom MAREK, Pavel: *T. G. Masaryk a Wahrmundova aféra*. In: MARTONOVÁ, Taťána (ed.): *T. G. Masaryk a sociální otázka. Sborník příspěvků z 9. semináře Masarykova muzea v Hodoníně 14. listopadu 2001*. Hodonín 2002, s. 145–157; SUCHÁNEK, Drahomír: *Ludwig Wahrmund a církevní a právní dějiny*. In: MAČALA, Pavol – MAREK, Pavel – HANUŠ, Jiří (eds.): *Církev 19. a 20. století ve slovenské a české historiografii*. Brno 2010, s. 440–451; k zapojení rektora Scaly KUPRIAN, Hermann J. W.: „*Machen Sie diesem Skandal ein Ende. Ihre Rektoren sind eine nette Gesellschaft.*“ *Modernismuskussion, Kulturkampf und Freiheit der Wissenschaft: Die Wahrmund-Affäre 1907/08*. In: GEHLER, Michael – SICKINGER, Hubert (eds.): *Politische Affären und Skandale in Österreich*. Wien – München 1995, s. 114, 123.

³⁹³ SVOBODA, J. M.: *Msgr. PhDr. Antonín Breitenbacher*, s. 193; srovnej s GOLLER, Peter: *Die Lehrkanzeln für Philosophie an der Philosophischen Fakultät der Universität Innsbruck (1848 bis 1945)*. Innsbruck 1989, s. 137; též *Übersicht der akademischen Behörden, Professoren, Privatdocenten Lehrer, Beamten etc. an der k. k. Leopold-Franzens-Universität zu Innsbruck für das Studienjahr 1897/98*. Innsbruck 1897, s. 3–5, 14–17.

³⁹⁴ SVOBODA, J. M.: *Msgr. PhDr. Antonín Breitenbacher*, s. 193. Hodiny těsnopisu českého i německého absolvoval Breitenbacher v sedmé a osmé třídě uherskohradištského gymnázia s hodnocením výborný. SOKA Uherské Hradiště, fond Reálné gymnázium Uherské Hradiště, *hlavní katalog sedmé třídy za školní rok 1890/91 (1891)*; *hlavní katalog osmé třídy za školní rok 1891/92 (1892)*.

souvětím, aby si osvojil stavbu německé řeči, překládal si z latiny pomocí slovníčku, protože ho čekala zkouška i z latiny [...], a tak si vytrvalostí zvykal na vše nezvyklé, až se přestal červenati, jako se mu dříve vždy stávalo, kdykoliv měl promluvit německy.³⁹⁵ Způsob, jakým se Breitenbacher piloval v němčině, naplno odráží jeho vnitřní přesvědčení, kterým se řídil po celý svůj život - chce-li člověk něčeho dosáhnout, musí se o to přičinit sám vlastní pílí a tvrdou prací.³⁹⁶

Díky pravidelným tištěným přehledům přednášek a seminářů, vydávaným univerzitou pro každý semestr, máme průběh Breitenbacherova studia podrobně zdokumentován. Převážnou část lekcí navštěvoval Breitenbacher povinně v rámci studia, jiné navštěvoval z vlastní iniciativy včetně přednášek z archivnictví a knihovnictví, o které vrstevníci příliš velký zájem nejevili. Tehdy ještě netušil, jak užitečnými se mu nabyté vědomosti projeví v budoucnu.³⁹⁷ Abychom si udělali představu, jaké penzum vědomostí musel Breitenbacher během pětiletého studia obsáhnout, seznámíme se blíže se strukturou jednotlivých semestrů.³⁹⁸

7.2.1 Zimní semestr 1899/1900³⁹⁹

Profesor Ottenthal zasvětil Breitenbachera do odborné historické práce v úvodu do studia historie (*Praktische Einführung in das historische Studium*; dvě hodiny týdně) a historickém semináři (*Historisches Seminar*; jedna hodina týdně). Také jej seznamoval s evropskými dějinami pozdního středověku se zvláštním zřetelem k Německu (*Europäische Geschichte in der letzten Periode des Mittelalters mit besonderer Berücksichtigung Deutschlands*; tři hodiny týdně).

Středověkým dějinám, ovšem s přihlédnutím k domácímu prostředí, se věnoval také profesor Pastor, přednášející o rakouských dějinách od počátku panování Rudolfa Habsburského do konce vlády Maxmiliána I. (*Staatengeschichte des späteren Mittelalters von Rudolf von Habsburg bis zum Tode Maximilian's I. (1273–1519)*; tři hodiny týdně). Z novějších evropských dějiny 19. století se zaměřil na revoluční rok 1848 a éru Napoleona III. (*Die Revolution des Jahres 1848 und die Ära Napoleon's III.*; dvě hodiny týdně). Stejně jako Ottenthal vedl též historický seminář (*Historisches Seminar*; jedna hodina).

³⁹⁵ SVOBODA, J. M.: *Msgr. PhDr. Antonín Breitenbacher*, s. 193.

³⁹⁶ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 366.

³⁹⁷ SVOBODA, J. M.: *Msgr. PhDr. Antonín Breitenbacher*, s. 194.

³⁹⁸ Nejsou zahrnuty přednášky a semináře absolvované v prvním ročníku 1898/99.

³⁹⁹ *Vorlese-Ordnung an der k. k. Leopold-Franzens-Universität zu Innsbruck im Winter-Semester 1899/1900*. Innsbruck 1899, s. 21–23.

Starším dějinám vyučoval profesor Scala, u něhož Breitenbacher absolvoval přednášky z dějiny starověku (*Allgemeine Geschichte des Altertums*; čtyři hodiny týdně) a seminář věnovaný klasickým jazykům (*Inschriftliche Übungen (griechische und lateinische Inschriften von geschichtlicher Bedeutung)*; dvě hodiny týdně).

Nechyběly ani pomocné vědy historické - diplomatika (*Urkundenlehre*; čtyři hodiny týdně), knihovnictví a archivnictví - (*Bibliotheks- und Archivkunde*; jedna hodina týdně), které vyučoval profesor Kaltenbrunner. Nabyté vědomosti Breitenbacher později plně uplatnil při výkonu své profese archiváře a knihovníka.

Předměty zeměpisného rázu vyučoval výhradně profesor Wieser, konkrétně všeobecnou hydrografii (*Allgemeine Hydrographie*; tři hodiny týdně) a zeměpis kontinentu Austrálie (*Das Festland von Australien*; dvě hodiny týdně).

7.2.2 Letní semestr 1899/1900⁴⁰⁰

Vedle pokračujících Pastorových přednášek čekaly Breitenbachera v letním semestru nové přednášky profesora Ottenthala věnované historickému období reformace (*Geschichte der Reformationszeit*, tři hodiny týdně) a vybraným kapitolám z německých právních dějin (*Auswählten Partien der deutschen Verfassungsgeschichte*; tři hodiny týdně).

Přednášky o dějinách starověku profesora Scaly se tentokrát zaměřily na období římského císařství (*Allgemeine Geschichte des Altertums : Römische Kaisergeschichte*; čtyři hodiny týdně). Přibyl též kritický rozbor klasických pramenů (*Quellenkritische, inschriftliche Übungen*; dvě hodiny týdně).

Archivnictví a knihovnictví, vyučované profesorem Kaltenbrunnerem v rámci souboru pomocných věd historických, nahradila v letním semestru chronologie (*Chronologie*; tři hodiny týdně) a středověké dějiny papežů (*Geschichte der Päpste im Mittelalter*; dvě hodiny týdně).

Zeměpisné přednášky profesora Wiesera se i nadále týkaly všeobecné hydrografie (*Allgemeine Hydrographie*; dvě hodiny týdně). Přibyl však zeměpis Evropy (*Geographie von Europa*; dvě hodiny týdně) a seminář z geografie (*Geographische Übungen*; jedna hodina týdně).

⁴⁰⁰ *Vorlese-Ordnung an der k. k. Leopold-Franzens-Universität zu Innsbruck im Sommer-Semester 1900.* Innsbruck 1899, s. 24–25.

7.2.3 Zimní semestr 1900/01⁴⁰¹

Ve třetím ročníku nadále pokračoval historický seminář (*Historisches Seminar*; jedna hodina týdně) u profesora Pastora a Ottenthala. Pastorovy přednášky se však tentokrát zaměřily na církevní rozkol v 16. století (*Staatengeschichte Europa's im Zeitalter der Kirchenspaltung 1519–1555*; tři hodiny týdně) a rakouské války v 19. století (*Geschichte Europa's im XIX. Jahrhundert : Die Kriege von 1859, 1864 und 1866 und deren Folgen*; dvě hodiny týdně), zatímco Ottenthalovy na všeobecné dějiny středověku od stěhování národů po Karla Velikého (*Allgemeine des Mittelalters von der Völkerwanderung bis auf Karl den Grossen*; 3 hodiny týdně) a základy středověké latinské paleografie (*Grundriss der lateinischen Paläographie des Mittelalters*; dvě hodiny týdně).

Profesor Scala pokračoval ve svých přednáškách s obeznamováním studentů se starověkými civilizacemi (*Bevölkerungslehre des Altertums*; dvě hodiny týdně) a jejich prameny (*Quellenkunde des Altertums*; tři hodiny týdně).

Přibyly přednášky profesorů Voltelinioho o rakouských dějinách (*Österreichische Reichsgeschichte*; pět hodin týdně) a Mayra o německé kampani během napoleonských válek (*Das Zeitalter der Befreiungskriege*; tři hodiny týdně). Nahradily tak pomocné vědy historické profesora Kaltenbrunnera.

Seminář z geografie (*Geographische Übungen*; jedna hodina týdně) i přednášky profesora Wiesera pokračovaly i nadále, tentokrát však zaměřené na střední Evropu (*Geographie von Mitteleuropa*; tři hodiny týdně) a objevení Ameriky (*Geschichte der Entdeckung Amerika's*; dvě hodiny týdně).

7.2.4 Letní semestr 1900/01⁴⁰²

V letním semestru se Pastorovy lekce zaměřily jednak na dějiny Francie a Španělska v 16. století (*Staatengeschichte Europa's im Zeitalter Philipp's II. und Heinrich's IV.*; tři hodiny týdně), jednak na Evropu po napoleonských válkách (*Geschichte Europa's im XIX. Jahrhundert : Vom Sturze Napoleon's I. bis zur Revolution des Jahres 1848*; dvě hodiny týdně). Rovněž jednou týdně seznamoval své studenty s novověkými prameny (*Quellenkunde der neueren Zeit*; jedna hodina týdně).

Profesor Ottenthal soustředil svou pozornost na formování Svaté říše římské (*Allgemeine Geschichte des Mittelalters von Vertrag von Verdun bis zum Investiturstreit*; tři hodiny týdně)

⁴⁰¹ *Vorlese-Ordnung an der k. k. Leopold-Franzens-Universität zu Innsbruck im Winter-Semester 1900–1901.* Innsbruck 1900, s. 23–24.

⁴⁰² *Vorlese-Ordnung an der k. k. Leopold-Franzens-Universität zu Innsbruck im Sommer-Semester 1901.* Innsbruck 1901, s. 21–23.

a vybrané kapitoly z dějin německého středověkého práva (*Ausgewählte Partien der deutschen Verfassungsgeschichte des Mittelalters*; dvě hodiny týdně). Současně i nadále vedl historický seminář (*Historisches Seminar*; dvě hodiny týdně).

Seminář - ovšem zaměřený na dějiny starověké diplomacie (*Staatsverträge des Altertums*; dvě hodiny týdně) - vedl v letním semestru i profesor Scala. Jinak navázal na svou nauku o starověkých pramenech (*Quellenkunde des Altertums*; tři hodiny týdně) a dějiny starověkých civilizací (*Bevölkerungslehre des Altertums*; dvě hodiny týdně).

Historický seminář naproti tomu převzal místo Pastora profesor Voltelini (*Historisches Seminar*; dvě hodiny týdně). Současně navázal na své předchozí přednášky o rakouských dějinách období let 1790–1848 (*Österreichische Geschichte 1790–1848*; pět hodin týdně). O dějinách Tyrolska (*Tirolische Geschichte*; tři hodiny) přednášel profesor Mayr.

Profesor Wieser pokračoval ve svých lekcích na téma geografie střední Evropy (*Geographie von Mitteleuropa*; tři hodiny týdně) a objevování Ameriky (*Geschichte der Entdeckung von Amerika*; jedna hodina týdně), a pokračovala také pravidelná cvičení z geografie (*Geographische Übungen*; jedna hodina týdně).

7.2.5 Zimní semestr 1901/02⁴⁰³

Ve čtvrtém ročníku se Pastorovy přednášky nekonaly. Historický seminář vedl tentokrát výhradně profesor Ottenthal (*Abteilung für allgemeine Geschichte*; jedna hodina týdně), stejně jako přednášky z dějin Svaté říše římské (*Allgemeine Geschichte des Mittelalters vom Investiturstreit bis zum Ausgang der Staufener*; tři hodiny týdně). S profesorem Ottenthalem zároveň čekal Breitenbachera zcela nový předmět - úvod do historické kritiky (*Anleitung zur historischen Kritik*; dvě hodiny týdně).

Nový archeologicko-epigrafický seminář (*Archäologisch-epigraphisches Seminar*; dvě hodiny týdně) s přihlédnutím k řeckým a římským textům zahájil vedle obligátního přednáškového cyklu z dějin starověku - tentokrát zaměřených na Orient a Řecko (*Allgemeine Geschichte des Altertums : Altorientalische und griechische Geschichte*; čtyři hodiny týdně) - také profesor Scala.

Jinak vše zůstalo takřikajíc při starém. Profesor Voltelini nadále přednášel rakouské dějiny (*Österreichische Reichsgeschichte*, pět hodin týdně) a profesor Mayr obecné dějiny let 1815–1848 (*Allgemeine Geschichte von 1815–1848*; tři hodiny týdně).

⁴⁰³ Vorlese-Ordnung an der k. k. Leopold-Franzens-Universität zu Innsbruck im Winter-Semester 1901–1902. Innsbruck 1901, s. 22–23.

Profesor Wieser pohovořil ve svých zeměpisných lekcích o etnografii Evropy (*Etnographie von Europa*; tři hodiny týdně) a kulturách starého Orientu (*Geographie der altorientalischen Kulturländer*; dvě hodiny týdně). Nadále trval i jeho seminář z geografie (*Geographische Übungen*, jedna hodina týdně).

7.2.6 Letní semestr 1901/02⁴⁰⁴

V letním semestru nastoupil opět profesor Pastor se svými přednáškami o třicetileté válce (*Geschichte des dreissigjährigen Krieges 1618 bis 1648*; dvě hodiny týdně). Historický seminář (*Historisches Seminar*; dvě hodiny týdně) však nadále vedl profesor Ottenthal, který si vedle dějin středověku (*Allgemeine Geschichte des Mittelalters im 13. und 14. Jahrhundert*; tři hodiny týdně) přibral též chronologii křesťanského středověku (*Chronologie des christlichen Mittelalters*; dvě hodiny týdně).

Přednášky ze starověkých dějin zaměřil profesor Scala pro změnu na období Alexandra Velikého a jeho nástupců (*Geschichte des Altertums : Griechische Geschichte von Alexander dem Grossen bis zum Ausgang des Ptolomaierreiches*; čtyři hodiny týdně). V navazujícím archeologicko-epigrafickém semináři věnoval pozornost papyrům z časů Ptolemaiovců (*Archäologisch-epigraphisches Seminar: Inschriften und Papyrusurkunden der Ptolomaierzeit*; dvě hodiny týdně)

V hodinách profesora Voltelinioho se Breitenbacher seznamoval s raně novověkými dějinami Rakouska (*Geschichte Europas von 1526 bis 1740 mit besonderer Berücksichtigung Österreichs*; tři hodiny týdně) a německými hospodářskými dějinami v období středověku (*Deutsche Wirtschaftsgeschichte vom 13. Jahrhundert bis zum Ausgang des Mittelalters*; dvě hodiny). Společně s profesorem Ottenthalem vedl též historický seminář (*Historisches Seminar*; dvě hodiny týdně).

Ke svým lekcím z dějin Tyrolska (*Geschichte Tirols vom Jahre 1500 bis zur Gegenwart*; tři hodiny týdně) zařadil profesor Mayr filozoficky zaměřený přednáškový cyklus o rozvoji sociálních myšlenek v 19. století (*Die Entwicklung der sozialen Ideen im 19. Jahrhundert*; jedna hodina týdně).

Profesor Wieser zůstal naopak při starém a nadále pokračoval jak v přednáškách o etnografii Evropy (*Etnographie von Europa*; tři hodiny týdně) a kulturách starého Orientu (*Geographie der altorientalischen Kulturländer*; dvě hodiny týdně), tak ve vedení semináře z geografie (*Geographische Übungen*; jedna hodina týdně).

⁴⁰⁴ Vorlese-Ordnung an der k. k. Leopold-Franzens-Universität zu Innsbruck im Sommer-Semester 1902. Innsbruck 1902, s. 22–23.

7.2.7 Zimní semestr 1902/03⁴⁰⁵

V zimním semestru posledního ročníku se přednášky profesora Pastora opět nekonaly. Historický seminář (*Historisches Seminar*; jedna hodina týdně) místo něj převzal profesor Mayr společně s přednáškami o raně novověkých dějinách až do období velké francouzské revoluce (*Allgemeine Geschichte vom Beginne der Neuzeit bis zur französischen Revolution*; čtyři hodiny týdně).

Druhou hodinu historického semináře (*Historisches Seminar*; jedna hodina týdně) vedl jako doposud profesor Ottenthal včetně úvodu do historického studia (*Einführung in das historische Studium*; dvě hodiny týdně) a přednášek o evropských dějinách pozdního středověku se zvláštním zřetelem k německým zemím (*Europäische Geschichte in der letzten Periode des Mittelalters, mit besonderer Berücksichtigung Deutschlands*; tři hodiny týdně).

Prakticky se nezměnila výuka profesora Voltelinioho zaměřená na státní dějiny Rakouska (*Österreichische Reichsgeschichte*; pět hodin týdně), ani přednášky z dějin starověku profesora Scaly, věnované období starověkého Říma (*Allgemeine Geschichte des Altertums : Italisches-römische Geschichte bis auf Augustus*; čtyři hodiny týdně). Mimo obvyklý archeologicko-epigrafický seminář (*Archäologisch-epigraphisches Seminar : Grundzüge der griechischen Epigraphik*; dvě hodiny týdně) se však ve svých lekcích nově zabíral i sociálními otázkami ve starověku (*Die Soziale Frage im Altertum*; dvě hodiny týdně).

Naopak obecně pojal své hodiny geografie profesor Wieser (*Allgemeine Erdkunde*; čtyři hodiny týdně). Ve svém zeměpisném semináři (*Geographische Übungen*; jedna hodina týdně) i nadále připravoval Breitenbachera k závěrečným zkouškám.

7.2.8 Letní semestr 1902/03⁴⁰⁶

Poslední semestr završil Breitenbacher opět přednáškami u profesora Pastora, pojednávajícími o dějinách velkého církevního schizmatu roku 1054 a jeho dopadu na německé země (*Geschichte der deutschen Kirchenspaltung*; dvě hodiny týdně). Stejně tak se církevních dějin v období německé reformace 16. století (*Deutsche Geschichte im Zeitalter der Reformation*; dvě hodiny týdně) dotkl i profesor Ottenthal.

Značný prostor oproti předchozím semestrům připadl výuce paleografie, kterou nemohl převzít nikdo jiný než profesor Ottenthal jako nově ustavený ředitel Institutu pro rakouský dějezpyt. Tři hodiny teorie z oblasti středověké latinské paleografie (*Grundriss der latei-*

⁴⁰⁵ *Vorlese-Ordnung an der k. k. Leopold-Franzens-Universität zu Innsbruck im Winter-Semester 1902–1903.* Innsbruck 1902, s. 21–23.

⁴⁰⁶ *Vorlese-Ordnung an der k. k. Leopold-Franzens-Universität zu Innsbruck im Sommer-Semester 1903.* Innsbruck 1903, s. 22–23.

nischen Paläographie des Mittelalters; tři hodiny týdně) doplňovala jedna hodina praktických paleografických cvičení (*Paläographische Übungen*; jedna hodina týdně) a dvě hodiny historického semináře (*Historisches Seminar*; dvě hodiny týdně)

Profesor Scala zakončil svůj cyklus přednášek z antických dějin období římského císařství (*Allgemeine Geschichte des Altertums : Römische Kaiserzeit*; čtyři hodiny týdně) a archeologicko-epigrafický seminář literárním dílem řeckého historika a politika Polybia (*Archäologisch-epigraphisches Seminar : Erklärung von Polybios VI. (Theorie vom Staate)*; dvě hodiny týdně).

I v posledním semestru provázel studenty historickým seminářem (*Historisches Seminar*; dvě hodiny týdně) profesor Voltelini. Společně s dějinami Rakouska v letech 1740 až 1790 (*Geschichte Österreichs von 1740–1790*; tři hodiny týdně) pohovořil ve svých hodinách také o německých právních dějinách v období raného novověku (*Verfassungsgeschichte Deutschlands in der Neuzeit*; dvě hodiny týdně).

Probíhající cyklus přednášek o dějinách Tyrolska (*Geschichte Tirols*; tři hodiny týdně) doplnil profesor Mayr seznamováním studentů s novější historiografií (*Geschichte der neueren Historiographie*; jedna hodina týdně). Profesor Wieser zatím dokončil své přednášky z všeobecného zeměpisu (*Allgemeine Erdkunde*; čtyři hodiny týdně) i seminář z geografie (*Geographische Übungen*; jedna hodina týdně).

7.3 Zapojení do akademického života

Mimo přednášek se Breitenbacher zapojil do činnosti akademického spolku Unitas, který se na univerzitě zformoval roku 1898, aby sdružoval kandidáty učitelství z řad katolických duchovních.⁴⁰⁷ Breitenbacher v něm dokonce jistý čas zastával funkci zapisovatele.⁴⁰⁸ Registrujeme rovněž jeho členství v Akademickém historickém spolku,⁴⁰⁹ vůbec prvním studentském vědeckém spolku v rakouských zemích.⁴¹⁰ S náboženskými aktivitami Antonína

⁴⁰⁷ *Die Leopold-Franzens-Universität zu Innsbruck in den Jahren 1848–1898*. Innsbruck 1899, s. 263; *Neue Vereine*. Innsbrucker Nachrichten, č. 80, 9. 4. 1898, s. 1.

⁴⁰⁸ Zapisovatelem pro období zimního semestru 1899/1900 byl zvolen na zasedání spolku dne 13. října 1899. *Vereins-Nachrichten*. Neuigkeits-Welt-Blatt, č. 239, 19. 10. 1899, s. 15.

⁴⁰⁹ *Die Mitglieder und Alte Herren*. In: Festschrift des Akademischen Historikerklubs in Innsbruck, hrsg. anlässlich seines 50. Stiftungsfestes 1923. Innsbruck 1923, s. 119.

⁴¹⁰ Spolek se na univerzitě v Innsbrucku zformoval v prosinci 1872 z iniciativy studenta Julia Junga (1851–1910), rodáka z tyrolského Imstu a pozdějšího profesora dějin starověku na německé univerzitě v Praze. Více k tomu WILFLING, Gertraud: *Akademische Fachvereine am Beispiel des „akademischen Historikerklubs“ der Universität Innsbruck*. *Historia.scribere*. Online-Zeitschrift der Institute für Alte Geschichte und Alt-orientalistik, Geschichtswissenschaften und Europäische Ethnologie sowie Zeitgeschichte der Universität Innsbruck zur Publikation studentischer Arbeiten, 3, 2011, s. 84. Dostupné online: https://webapp.uibk.ac.at/ojs2/index.php/historia_scribere/article/view/2273 [citováno 14. 7. 2022].

Breitenbachera během studií můžeme spojovat objednávkou bílé mešní kasule a bohoslužebného kalicha, které si nechal na podzim 1899 zhotovit a doručit.⁴¹¹

Ve spojení s národním a kulturním děním v Čechách a na Moravě však zůstal i nadále a podporoval jej v rámci svých možností. Jmenujme např. Breitenbacherův finanční příspěvek na stavbu budovy českého gymnázia v Místku⁴¹² nebo přistoupení za člena Dědictví svatojánského, spolku na podporu vydávání křesťanské osvětové literatury.⁴¹³ O Breitenbacherově bližším trávení volného času mimo přednášek a zapojení do činnosti obou akademických spolků nemáme žádné zprávy.

7.4 Modernismus a vliv osvícence Gottholda Ephraima Lessinga

Jak nutno předně říci, Breitenbachera neformovala pouze a výhradně katolická věrouka, k níž měl jako katolický duchovní, kterým po celý život zůstal, aniž by po vzniku Československa přestoupil po vzoru mnohých současníků do nově vznikajících nekatolických církví, přirozeně blízko. Pouhá dogmatika však nedokázala člověka tak kritického a hloubavého, jakým Breitenbacher bezesporu byl, beze zbytku uspokojit.⁴¹⁴ Právě v Innsbrucku měl tudíž ideální příležitost seznámit se s novými, liberálními myšlenkovými proudy,⁴¹⁵ které do českých zemí pozvolna pronikaly právě z německého akademického prostředí. Tím zásadním, okolo kterého se budeme v průběhu naší práce pohybovat, je modernismus.

Obecně lze modernismus definovat jako obrodné hnutí v katolické církvi přelomu 19. a 20. století, vyznačující se ideovou a programovou heterogenitou, nicméně vedené společným záměrem - otevřít církev člověku 20. století a umožnit jí obstát v konfrontaci s fenomény

⁴¹¹ *Zpráva za měsíc říjen*. Method. Časopis věnovaný umění křesťanskému, 25, 1899, č. 11–12, s. 137.

⁴¹² *Na stavbu gymn. budovy v Místku přispěli [...]*. Noviny Těšínské, č. 16, 18. 3. 1899, s. 4.

⁴¹³ Složením částky 20 korun se stal členem třetí třídy s nárokem na jeden výtisk od každé knihy vydané nákladem spolku. Jeho diplom nese pořadové číslo 29 248. *Zprávy o Dědictví svatojánském*. In: ZÍTEK, Jan František (ed.): *Pomněnky z českých krajů*. Praha 1902, s. 447.

⁴¹⁴ Naopak se k dogmatice staví s jistým odstupem: „*Teologie věda musí platiti každému, dogmatika nikoli*,“ píše v deníkovém zápisu z 24. března 1920. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 235. Snahu minimalizovat vliv dogmatiky na studenty teologie spatřujeme v Breitenbacherově konceptu reformy bohosloveckého vzdělávání, o níž blíže pojednáváme v kapitole 13 LÉTA BOURÁNÍ – LÉTA TVOŘENÍ.

⁴¹⁵ Jistý náznak spatřujeme v zápisu z 26. února 1927 o pořádání písemností klášterů, ve kterém Breitenbacher vzpomíná nařádky na řeholní řády, které slýchal na univerzitě v Innsbrucku: „*Otravuji se právě klášterními papíry. Obsah mnohdy tak banální! Nebyl jsem nikdy velice nadšeným velebitelem klášterníků, ale ty dokumenty mě ještě méně nadchly! Ti jezuiti! Nikdy neomylní, vždy bez chyby, a když jim biskup šel na kobytku, pohnuli nebem i peklem proti němu. ‚Den lieben Herrgott haben Sie in Pacht, mit dem Teufel sind sie im Bande.‘ (s milým pámbíčkem se paktují a s čertem jsou ve spolku, pozn. autora) *O jiných ‚řeholnicích‘ zase často platilo i platí: ‚Sie haben zwar Gelübde, machen aber keinen Gebrauch davon,‘ (mají sice sliby, ale žádný užitek z toho, pozn. autora) jak jsme obojí říkali a slýchali v Innsbrucku 1898–1902 na univerzitě.*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 173.*

spojenými s moderní dobou.⁴¹⁶ Máme na mysli sekularizaci a liberalizaci společnosti, rozvoj vědy a nových filozofických směrů, proměnu sociálních struktur a vytváření nových sociálních skupin, či odpadlictví od římskokatolické církve, posilované německým hnutím *Los von Rom* (Pryč od Říma).⁴¹⁷ Pokusíme-li se uchopit problematiku modernismu filozoficky, můžeme jeho podstatu vysvětlovat jako syntézu křesťanské metafyziky s kantovským imanentismem, aplikovanou na jednotlivá národní společenství,⁴¹⁸ ať už v podobě amerického reformního hnutí (*Americanism*), francouzských novokřesťanů (*Neo-chrétiens*) či německého reformního katolicismu (*Reformkatholizismus*).⁴¹⁹ V českém prostředí nabyl modernismus podobu hnutí zvaného česká Katolická moderna, jehož vznik iniciovala počátkem devadesátých let 19. století skupina reformních kněží okolo Karla Dostála-Lutinova.⁴²⁰ Narozdíl od západních proudů nabyla u nás povahy volného literárního hnutí katolických duchovních.⁴²¹

Jedním z filozofů, z jejichž tvorby západní modernisté čerpali, a o kterém můžeme současně spolehlivě prohlásit, že svou filozofií zanechal na Breitenbacherově kritickém uvažování a vnitřní ideové formaci jistou stopu, byl německý osvícenský filozof a dramatik Gotthold Ephraim Lessing,⁴²² jeden z klíčových představitelů německého osvícenství.⁴²³ Jeho

⁴¹⁶ Zde vycházíme z prací prof. PhDr. PaedDr. Pavla Marka, Ph.D. (*1949), předního odborníka na české církevní dějiny 19. a 20. století, které nejdůkladněji pojednávají o problematice katolického modernismu a formování české Katolické moderny, která do jisté míry ze západního modernismu vycházela. Více k tomu MAREK, Pavel: *Apologetové nebo kacíři? Studie a materiály k dějinám české Katolické moderny*. Rosice u Brna 1999, s. 9–22, 28; též tentýž: *České schisma. Příspěvek k dějinám reformního hnutí katolického duchovenstva v letech 1917–1924*. Rosice u Brna 2000, s. 7–16.

⁴¹⁷ Německé proticírkevní hnutí (lépe řečeno fenomén) přelomu 19. a 20. století, vyprovokované vstřícným postojem rakouské katolické lidové strany (*Katholische Volkspartei*) k Badeniho jazykovým nařízením, které němečtí nacionalisté a liberálové odmítali. Svůj odpor dávali najevo vystupováním z církve i ostrými tiskovými útoky na katolickou církev a vše s ní spojené. Název hnutí je odvozen od hesla proneseného studentem medicíny Theodorem Georgem Rakusem (1869–1920) na prvním celoněmeckém sjezdu ve Vídni v prosinci 1897. Více o tom MAREK, P.: *Apologetové nebo kacíři?*, s. 31.

⁴¹⁸ *Modernismus*. Archa. Revue pro katolickou kulturu, 3, 1915, s. 298–301. K článku připojuje přední ideový mluvčí české Katolické moderny P. Karel Dostál-Lutinov (1871–1923) redakční poznámku: „Zůstane navždy ironií osudu, že bludařské hnutí dostalo jméno moderny, ač s českou modernou katolickou nemělo společného programu.“

⁴¹⁹ Tamtéž. Více k dané problematice MAREK, P.: *Apologetové nebo kacíři?*, s. 9–20. O amerikanismu též PUTNA, Martin C.: *Obrazy z kulturních dějin americké religiozity*. Praha 2010, s. 41–44.

⁴²⁰ MAREK, P.: *Apologetové nebo kacíři?*, s. 28; též VOGEL, Jiří: *Myšlení reformního katolicismu Hermana Schella v díle Aloise Spisara*. In: KUČERA, Zdeněk – LÁŠEK, Jan Blahoslav (eds.): *Modernismus - historie nebo výzva? Studie ke genezi českého katolického modernismu*. Brno 2002, s. 198.

⁴²¹ Blíže k povaze české Katolické moderny MAREK, P.: *Apologetové nebo kacíři?*, s. 28–32.

⁴²² Gotthold Ephraim Lessing (1729–1781), rodák z hornolužického Kamence, básník, dramatik a filozof německého původu. Pocházel z rodiny protestantského pastora Johanna Gottfrieda Lessinga (1693–1770) při kostele Panny Marie v Kamenci. Roku 1746 začal na přání svého otce studovat teologii na univerzitě v Lipsku, avšak po dvou letech se rozhodl přejít na studia medicíny, která zakončil v dubnu 1752 magisterskou promócí na univerzitě ve Wittenberku. Spíše než medicína jej však přitahovala filozofie a drama. Během svého působení v Berlíně, Vratislavi, Hamburku a Wolfenbüttelu se věnoval především publikační činnosti včetně psaní dramát. Vedle filozofického dramatu *Moudrý Nathan* (*Nathan der Weise*, 1779) je znám svým spisem *Výchova lidského rodu* (*Die Erziehung des Menschengeschlechtes*, 1780),

nejznámější dílo *Moudrý Nathan* (Nathan der Weise, 1779), pocházející ze samého sklonku Lessingova života, Breitenbacher dobře poznal, jak můžeme usuzovat z jediného, leč výmluvného zápisu, a sice ze dne 22. ledna 1923:

„Nejsem nevěrec, ale přece mi rozum praví, že Lessing měl pravdu ve svém Nathanu. Miluji Boha, od něhož jsem mnoho dobrého obdržel a vždy si hledím zachovati mysl a srdce pokorné vůči Němu. Před lidmi nikdy jsem se nekrčil a ještě méně jsem se jim klaněl. A ti, jež vidím se klaněti, jsou u mne v opovržení, že nemám pro ně ani slov.“⁴²⁴

Vzpomenuté drama, jehož popularita mezi studující mládeží v Německu bez rozdílu vyznání dosáhla vrcholu v sedmdesátých a osmdesátých letech 19. století,⁴²⁵ je dodnes známé zejména svým podobenstvím o třech prstenech. Námět si Lessing vypůjčil z Boccacciova *Dekameronu*, avšak vtiskl mu i hlubší filozofický rozměr.⁴²⁶ Příběh se odehrává v čase třetí křížové výpravy a jeho ústřední postavou je starý jeruzalémský žid Nathan, vyprávějící svému vládci, sultánovi Saladinovi, příběh o umírajícím otci, který každému ze svých třech synů odkáže drahocenný prsten. Pravý - předávaný z generace na generaci - je však pouze jeden a má jej obdržet nejmilejší ze synů, jemuž přinese přízeň Boha i všech lidí. Zbylé dva jsou napodobeniny nerozeznatelné od originálu. Synové se následně dohadují, který prsten

ve kterém rozlišuje tři stádia vývoje náboženství - starozákonní mojžíšovské náboženství zákona střídá dogmatické náboženství niterné víry založené na vyjevených pravdách v Novém zákoně, než je nahrazeno přirozeným náboženstvím rozumu oproštěným od dogmat a konfesí. Svým dílem bývá řazen k předním osobnostem německého osvícenství. VOLLHARDT, Friedrich: *Gotthold Ephraim Lessing. Epoche und Werk*. Göttingen 2018, s. 21–24; CORETH, Emerich – SCHÖNDORF, Harald: *Filosofie v 17. a 18. století*. Olomouc 2002, s. 169.

⁴²³ Dobová antimodernistická kritika sice Lessingovu filozofii mezi „nekatolickými bludy“, o nichž hovoří encyklika *Pascendi Dominici Gregis* (1907) papeže Pia X., výslovně nezmiňuje, činí tak ovšem v případě racionalismu Immanuela Kanta, který přitom vycházel mimo jiné právě z Lessingovy tvorby. Teolog a redemptorista P. Václav Smolík CSsR (1866–1920) ve svém výkladu encykliky *Pascendi Dominici gregis* specifikuje poměr modernistických hnutí k nauce německého protestantského filozofa Immanuela Kanta (1724–1804) následovně: „Spencer a Kant, toť náhrada modernismu za Aristotela a sv. Tomáše Akvinského. Kant nauku agnostickou vypracoval nejdůkladněji a nejpodrobněji, pročez se mu také přičítá. S jeho zásadami setkáváme se v dílech modernistických nejčastěji; ano jeho duch vane nám v modernismu všude vstříc.“ Více Encyklika J. S. Papeže Pia X. „*Pascendi Dominici gregis*“ o učení modernistův. Přel. Václav Smolík. Praha 1911, s. 197. Srovnej s HORYNA, Břetislav – PAVLINCOVÁ, Helena: *Dějiny religionistiky. Antologie*. Olomouc 2001, s. 24–25; též *Christologie* (heslo). In: McGRATH, Alister Edgar (ed.): *Blackwellova encyklopedie moderního křesťanského myšlení*. Praha 2001, s. 189.

⁴²⁴ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 396.

⁴²⁵ DOWE, Christopher: *Auch Bildungsbürger. Katholische Studierende und Akademiker im Kaiserreich*. Göttingen 2006, s. 274.

⁴²⁶ STEWART, Pamela D.: *A Note on Boccaccio, Lessing and the Parable of Three Rings*. In: GROFFIER, Ethel – PARADIS, Michael (eds.): *The Notion of Tolerance and Human Rights. Essays in Honour of Raymond Klibansky*. Ottawa 1991, s. 41.

je ten pravý, a požádají o rozřešení hádanky moudrého soudce. Ten jim však přikáže, ať každý ctí svůj prsten jako pravý, stejně jako otec miloval všechny syny stejně.⁴²⁷

Podobenství Lessing zamýšlel jako alegorii na otázku, které ze tří monoteistických náboženství je pravé.⁴²⁸ Během rozvoje ekumenického hnutí posloužilo jako předobraz mezináboženského a interkonfesijního dialogu, nakolik jej bylo možno uplatnit i na jednotlivé křesťanské denominace.⁴²⁹ Jinými slovy, každé náboženství má svou hodnotu a smysl, jsme-li odkázáni na nevědomost skutečné pravdy. Tento individualismus v náboženském myšlení, jehož nedílnou a přirozenou součástí je i svobodná volba vlastního náboženství,⁴³⁰ nacházíme i u Breitenbachera, který k náboženství a víře rovněž přistupuje jako čistě osobnímu, intimnímu dialogu jedince s Bohem.⁴³¹

Poznamenejme, že svým myšlením se Lessing zařadil k předchůdcům německých idealistických filozofů Kanta a Hegela, přičemž nejenže postavil vlastní náboženství rozumu,⁴³² nýbrž nadřadil mravnost nad náboženství samotné, za což sklídl nemalou kritiku od katolických mravokárců, kteří Lessingovu tvorbu strhali jako bezbožnou.⁴³³ V českém prostředí se povědomí o Lessingovi a jeho tvorbě rozšířilo s jistým zpožděním teprve v první polovině 19. století, třebaže i poté setrval Lessing mezi českými buditeli ve stínu svého

⁴²⁷ KAZDA, Jaromír: *Kapitoly z dějin divadla*. Jinočany 1998, s. 204–205; srovnej s LESSING, Gotthold Ephraim: *Nathan moudrý. Dramatická báseň v pěti jednáních*. Přel. Jakub Malý. Praha 1865, s. 77–79.

⁴²⁸ BENRATH, Gustav Adolf a kol.: *Die Lehrenentwicklung im Rahmen der Ökumenizität*. Göttingen 1998, s. 132.

⁴²⁹ BACH, Oliver: *Naturrecht im Konflikt. Theophil Lessings De Religionum Tolerantia vor und fern der Ring-Parabel?* In: VOLLHARDT, Friedrich (ed.): *Toleranzdiskurse in der Frühen Neuzeit*. Berlin – Boston 2017, s. 147.

⁴³⁰ HORYNA, B. – PAVLINCOVÁ, H.: *Dějiny religionistiky*, s. 24, 56.

⁴³¹ Doklad o tom nalézáme v Breitenbacherově zápisu z 10. března 1920, ve kterém dává zcela za pravdu tvrzení T. G. Masaryka, že „náboženství je něčím individuálním, subjektivním“, k čemuž dodává: „Řekl jsem to téměř doslova v psychologii o představě osobnosti předminulou hodinu!“ Odkazuje přitom na útlý spisek Karla Štecha (1867–1953) *Tomáš Garigue Masaryk : Význam jeho v československém životě* (1919). MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 195.

⁴³² Historik a filozof PhDr. RNDr. MTh. Dalibor Hejna, Ph.D. (*1967) k tomu píše: „Lessing nevěřil v možnost dospět k pravdě ve smyslu objektivní platnosti. Vzhledem k nemožnosti teoreticky rozhodnout pravdivost pozitivních náboženství je třeba jít zpět k mravní praxi jakožto kritériu. [...] Lessing jako první přišel s tvrzením, že každé náboženství včetně křesťanství podléhá zákonu přirozeného vývoje. Dějiny náboženství slouží k výchově lidstva a jeho mravního vědomí a ukazují vývoj k ‚náboženství rozumu‘, jehož základem je soubor obecných pravd.“ HEJNA, Dalibor: *Náboženství a společnost. Věda o náboženství a její historické kořeny*. Praha 2010, s. 170.

⁴³³ Srovnej např. se spisem premonstrátského teologa ThDr. Eugena Kadeřávka (1840–1922) *O atheismu čili bezbožectví z roku 1878*, v němž se o Lessingově díle píše: „Lessing opět ze samé humanity nespravedlivě a stranicky v dramate *Nathanu Moudrém* křesťanství, z něhož jediného pravá humanita vznikla a posud vzniká, odsuzuje a zavrhuje... jakoby toto sestávalo ze samých špatných lidí, kdežto Saladin, Sittah, derviš a mameluci tak jsou líčení, jakoby poskytoval islam úplného poklidu duševního, kdežto jediný žid stojí na výši vzdělanosti, kterou židovstvo sobě ani nevytklo za svůj ideál.“ KADERÁVEK, Eugen: *O atheismu čili bezbožectví*. Olomouc 1878, s. 80.

krajana Johanna Gottfrieda Herdera.⁴³⁴ Katolickými kruhy bylo jeho dílo přijímáno obzvlášť kriticky. Katolický časopis *Blahověst* se svého času rozohňoval nad vydáním Lessingova *Moudrého Nathana* v českém překladu a celý smysl jeho filozofie redukoval na „hlásání indiferentismu čili lhostejnosti ve víře“.⁴³⁵ Do popředí se tak dostává teprve s rozmachem modernismu na přelomu 19. a 20. století, kdy se Lessingův morální apel stává jedním ze základních stavebních kamenů humanismu Tomáše Garrigue Masaryka.⁴³⁶ Vezmeme-li navíc do úvahy myšlenku zachycenou v Lessingově spisu *Výchova lidského rodu* (*Erziehung des Menschengeschlechtes*) z roku 1780, ve kterém *de facto* označil dogmatiku za pouhý vývojový mezistupeň náboženství, vedoucí k náboženství rozumu,⁴³⁷ pochopíme Breitenbacherův pozdější rezervovaný postoj k dogmatice, kterou odmítal uznat jako relevantní vědní disciplínu a prosazoval její vyloučení z univerzitního vzdělávání.⁴³⁸

7.5 Zkouškové období a promoce

Samotné obhajobě rigorózní práce a připuštění ke státní zkoušce předcházely dvě menší tzv. klauzurní práce na téma *Rozdělení merovejské říše po období panování krále Chlodvika a jeho význam* (*Die Teilung des Merowinger Reiches nach der Regierung des Königs Chlodwig und Seine Bedeutung*) a *Papež Alexandr VI.* (*Papst Alexander VI.*), předložené a obhájené v průběhu roku 1902.⁴³⁹ Zadání obou prací Breitenbachera příliš neoslovilo a později si je měl vysvětlovat jako projev nadřazenosti, kterou k němu vedení fakulty coby Čechovi a „pohrdanému knězi“ chovalo.⁴⁴⁰ Volba tématu rigorózní práce - *Obsazování pražského a olomouckého biskupství do druhé poloviny 13. století* (*Die Besetzung*

⁴³⁴ TRAPL, Miloslav: *České národní obrození na Moravě v době předbřeznové a v revolučních letech 1848–1849*. Brno 1977, s. 26.

⁴³⁵ K samotnému podobenství o prstenu v *Blahověsti* čteme: „*Nepopíráme klasičnosti jeho co do formy; ale co do obsahu, co do směru, zasluhuje kus ten, obzvláště podobenství o trojím prstenu - největší hany. [...] Žid a Mahomedan se v něm oslavují, křesťanovi pak nejbídnější a nejvíce snižující role se přiděluje. Kus ten zjevně psán na ujmu a na potupu křesťanství. Který křesťan si v tom kusu libuje, sám sobě v tvář plije a písek v oči sype.*“ Viz *Lessingův divadelní kus [...] Blahověst*. Katolické hlasy pro kněžstvo i lid jazyka československého, 3, 1857, č. 2, s. 186–187.

⁴³⁶ Prof. dr. Ctirad Václav Pospíšil, ThD. (*1958) z Cyrilometodějské teologické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci vyjadřuje Masarykův poměr k Lessingovi následovně: „*Z Lessingových spisů načerpal ujištění o tom, že v dějinách působí tajemná Boží prozřetelnost, kteréžto přesvědčení pak budoucího prezidenta zakladatele provázelo celý život a silně ovlivňovalo jeho přístup nejen k dramatu vlastního života, nýbrž také k dějinám českého národa i celého lidstva.*“ POSPÍŠIL, Ctirad Václav: *Masaryk irituující a fascinující*. Praha 2018, s. 145.

⁴³⁷ HORYNA, B. – PAVLINCŮVÁ, H.: *Dějiny religionistiky*, s. 25.

⁴³⁸ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 161; více o tom v kapitole 13 LÉTA BOURÁNÍ – LÉTA TVOŘENÍ.

⁴³⁹ SOKA Kroměříž, fond Arcibiskupský seminář a gymnázium Kroměříž, karton č. 1, inv. č. 128, *osobní výkaz profesora dr. Antonína Breitenbacha (1910)*; srovnej s VLČKOVÁ-BUTULOVÁ, I.: *Dr. Antonín Breitenbacher a Kroměříž*, s. 321, 326.

⁴⁴⁰ SVOBODA, J. M.: *Msgr. PhDr. Antonín Breitenbacher*, s. 194.

der Bistümer Prag und Olmütz bis in die 2. Hälfte des 13. Jahrhundert) - naopak zcela odpovídala Breitenbacherovým zájmům i pramenné základně, kterou měl ve svém kroměřížském působišti k dispozici.⁴⁴¹

V archivu univerzity v Innsbrucku nacházíme posudek Breitenbacherovy rigorózní práce datovaný 23. ledna 1903,⁴⁴² v němž profesori Ottenthal a Voltolini oceňují píli a pečlivost, s jakou autor přistoupil k rozboru užitých pramenů, třebaže počátky práva svobodné volby biskupa, uděleného pražské svatovítské kapitule českým králem Přemyslem Otakarem I., nevysvětluje dostatečně uspokojivě.⁴⁴³ Samotné provedení práce označují za „*příliš rozvláčné a nemotorné*“.⁴⁴⁴ Autorovi rovněž vytýkají gramatické chyby, což se shovívavostí omlouvají tím, že se jedná o studenta českého původu, studujícího na českých školách.⁴⁴⁵ V závěru pak Breitenbacherovu práci uznávají za „*dostatečnou*“ (genügend) k připuštění k rigoróznímu řízení.⁴⁴⁶

Jako první podstoupil Breitenbacher učitelskou zkoušku ze zeměpisu, a sice dne 10. června 1903. Po necelé dvoutýdenní přípravě následovala zkouška z dějepisu, kterou úspěšně složil dne 23. června 1903 a již následujícího dne obdržel vysvědčení o úspěšném složení obou zkoušek.⁴⁴⁷ Slavnostní doktorská promoce se uskutečnila ve čtvrtek 29. října 1903.⁴⁴⁸ Tím ovšem Breitenbacherova náročná cesta za vzděláním završena nebyla, neboť stávající aprobace jej opravňovala k výuce řečených předmětů v německém jazyce. Aby mohl vyučovat i v češtině, potřeboval získat aprobaci pro český jazyk, což se stalo o rok později dne 17. června 1904 úspěšným složením zkoušek na univerzitě ve Vídni.⁴⁴⁹ Ve zkoušející

⁴⁴¹ Práci otiskl o rok později v upravené podobě pod názvem *Obsazování biskupství pražského a olomouckého až do uznání výhradního volebního práva obou kapitul* (Die Besetzung der Bistümer Prag und Olmütz bis zur Anerkennung des ausschließlichen Wahlrechts der beiden Domkapitel) německý *Zeitschrift des Deutschen Vereins für die Geschichte Mährens und Schlesiens*. BREITENBACHER, Antonín: *Die Besetzung der Bistümer Prag und Olmütz bis zur Anerkennung des ausschließlichen Wahlrechts der beiden Domkapitel*. *Zeitschrift des Deutschen Vereins für die Geschichte Mährens und Schlesiens*, 8, 1904, č. 1–2, s. 1–27.

⁴⁴² Universitätsarchiv Innsbruck, Akten der philosophischen Fakultät, Reihe der Dissertationsgutachten (1873–1965), *Dissertationsgutachten Anton Breitenbacher (1903)*; za poskytnutí posudku elektronickou cestou v čase koronavirové pandemie patří velké poděkování Dr. Petru Gollerovi (*1961), správci archivu univerzity v Innsbrucku.

⁴⁴³ „Zwar hat der Verfasser die Entstehung des interessanten Wahlmodus in Prag nicht in befriedigender Weise zu erklären vermocht...“ Tamtéž.

⁴⁴⁴ „Die Darstellung freilich ist einfach sehr breit und ungelent.“ Tamtéž.

⁴⁴⁵ „Die Sprache nicht immer correct. Doch ist der Verfasser tschechischer Nationalität und hat an einer tschechischen Mittelschule studiert.“ Tamtéž.

⁴⁴⁶ „Immerhin kann die Arbeit als genügend für die Zulassung zu den Rigorosen bezeichnet werden.“ Tamtéž.

⁴⁴⁷ SOKA Kroměříž, fond Arcibiskupský seminář a gymnázium Kroměříž, karton č. 1, inv. č. 128, *osobní výkaz profesora dr. Antonína Breitenbacha (1910)*.

⁴⁴⁸ *Promoce*. Hlas. Časopis církevní, č. 255, 1. 11. 1903, s. 3.

⁴⁴⁹ SOKA Kroměříž, fond Arcibiskupský seminář a gymnázium Kroměříž, karton č. 1, inv. č. 128, *osobní výkaz profesora dr. Antonína Breitenbacha (1910)*.

komisi tehdy zasedal i uznávaný chorvatský slavista Vatroslav Jagić (1838–1923).⁴⁵⁰ Breitenbacher se záhy vrací s titulem doktora filozofie zpět na Moravu a opět zaujímá svou někdejší pozici studijního prefekta arcibiskupského chlapeckého semináře v Kroměříži, kde mezitím nabraly věci nečekaný obrat.

⁴⁵⁰ SVOBODA, J. M.: *Msgr. PhDr. Antonín Breitenbacher*, s. 194.

8 NÁVRAT DO KROMĚŘÍŽE, aneb neslavný pád arcibiskupa Kohna (1903–1904)

A na Tebe ted', drahý Pane, se vrhnu jako krvelačný tygr a budeš-li míti ještě jen trochu cti v těle, budeš nucen říci: „Pust' mne již ze svých drápů!“ Nevypustíš-li však ze svých úst tuto žádost, tedy věz, že Tě morálně úplně zničím.

Josef Hofer - Rectus ⁴⁵¹

8.1 Arcibiskup s židovskými kořeny

Odcházel-li Breitenbacher do Innsbrucku v době relativně napjaté, pak totéž platí o jeho návratu zpět do Kroměříže, kde na podzim roku 1903 zahájil nezbytnou jednoroční praxi - tzv. zkušební rok - na místním státním německém gymnáziu.⁴⁵² Morava v tom čase ožívala nebývalou aférou spojenou se jménem samotného arcibiskupa Theodora Kohna, která vyústila v březnu 1904 za značně skandálních okolností až ke Kohnově vynucené rezignaci na post arcibiskupa olomouckého.

Pro náš příběh je Kohnova aféra důležitá z vícera důvodů. Jednak značnou měrou přispěla k rozdmýchání nacionálních vášní v arcidiecézi, což se - dle našeho mínění - zásadně odrazilo na formování Breitenbacherova osobního postoje k reformnímu hnutí českého duchovenstva;⁴⁵³ jednak přiměla celou řadu duchovních vystoupit ze stínu anonymity a navzdory morálním dilematům vyplývajícím z kněžského slibu poslušnosti pozvednout hlas proti svému duchovnímu pastýři.⁴⁵⁴ I tento případ se Antonína Breitenbachera osobně dotýká.

Abychom lépe porozuměli pozadí celé aféry, musíme si nejdříve přiblížit osobnost arcibiskupa Kohna, jednu z kontroverzních postav v dějinách olomoucké arcidiecéze. Jakožto syn chudobných rodičů z Březnice u Zlína, kde se 22. března 1845 narodil, zdědil po matce český původ, zatímco po otci židovské kořeny. Jeho dědeček Jakob Kohn konvertoval roku

⁴⁵¹ *Naše arcidioecese*. Pozor, č. 90, 18. 6. 1902, s. 1.

⁴⁵² Svolení k absolvování zkušebního roku na řečeném gymnáziu obdržel Breitenbacher od c. k. zemské školní rady v Brně na základě výnosu z 11. září 1903 č. 15 212. Viz *Programm des kais. kön. deutschen Staats-Gymnasiums in Kremsier, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1903/1904*. Kremsier 1904, s. 19.

⁴⁵³ Breitenbacher jako Kohnův odpůrce (blíže rozvedeme později) zajisté nemohl přehlédnout fakt, že jádro odporu proti Kohnovi představovali převážně kněží uskupení kolem církevně obrodného hnutí české Katolické moderny (Karel Dostál-Lutinov, Josef Svozil, Jan Šrámek...). Svou kritiku publikovali jednak v pokrokářském olomouckém deníku *Pozor*, jednak v modernistických časopisech *Nový život*, *Rozvoj*, *Rozkvět*, *Mane* či *Bílý prapor*. Podrobně k dané problematice MAREK, P.: *Apologetové nebo kacíři*, s. 166.

⁴⁵⁴ JONOVÁ, J.: *Kníže-arcibiskup olomoucký*, s. 238.

1826 ze židovské víry ke katolictví.⁴⁵⁵ V mládí studoval s výbornými výsledky na piaristickém gymnáziu v Kroměříži, následně zahájil na přání rodičů studia bohosloví v Olomouci a konečně 5. července 1871 obdržel z rukou tehdejšího arcibiskupa Bedřicha z Fürstenberka kněžské svěcení.⁴⁵⁶

Nesporné nadání, píle a cílevědomost ve spojení s pracovitostí a v jistém smyslu i vizionářstvím otevřely chudobnému chlapci z Valašska cestu do nejvyšších kruhů církevní hierarchie. Arcibiskup Fürstenberk si v mladém účastníku pravidelných kněžských exercicií brzy povšimnul nemalého potenciálu a v dubnu 1874 jej ustavil - v necelých třiceti letech - svým sekretářem a druhým ceremoniářem. Kohn mezitím pokračoval v dalším vzdělávání, obhájil dizertační práci a získal doktorát z teologie, který mu umožnil vyučovat církevní právo a fundamentální teologii na bohoslovecké fakultě v Olomouci. Roku 1883 byl jmenován kancléřem konzistoře, čímž *de facto* převzal řízení arcidiecéze místo tehdy již nemocného arcibiskupa Fürstenberka. Díky úpravě kapitulních stanov z roku 1880, které poprvé umožnily získat olomoucký kanonikát i nešlechticům,⁴⁵⁷ se stal v únoru 1887 nejprve nesídelním a o pět let později sídelním kanovníkem v Olomouci. Tím zároveň padla překážka k tomu, aby jej 8. listopadu 1892 olomoucká kapitula zvolila po zemřelém Fürstenberkovi novým olomouckým arcibiskupem.⁴⁵⁸

Zvolení Theodora Kohna jako vůbec prvního nešlechtice v moderních dějinách olomoucké arcidiecéze - navíc s česko-židovskými kořeny - vyvolalo obrovské překvapení. Český klérus volbu přivítal, zatímco mezi šlechtickými diecezány a politickými kruhy ve Vídni zavládlo rozčarování. Za téměř jistého kandidáta totiž platil kanovník Adam Potulický,⁴⁵⁹ jehož volbu

⁴⁵⁵ Tamtéž, s. 27–30.

⁴⁵⁶ Tamtéž, s. 48–49.

⁴⁵⁷ Jmenování nešlechticů (tj. kněží občanského původu) umožňoval dekret římské kongregace vydaný 17. června 1880, avšak výhradně císaři. Olomoucká kapitula zůstávala při výběru vhodných kandidátů i nadále omezena pouze na šlechtice. Více se dané problematice věnuje nejnovější publikace PhDr. Jitky Jonové, Th.D. (*1981) z Cyrilometodějské teologické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, viz JONOVÁ, Jitka: *Kapitulní otázka olomoucká a obsazování arcibiskupského stolce v Olomouci od roku 1880 do poloviny 20. století*. Brno 2022; tatáž: *Otázka uprázdněných kanonikátů olomoucké kapituly v době episkopátu arcibiskupa Antonína Cyrila Stojana*. *Studia theologica*, 19, 2017, č. 1, s. 22.

⁴⁵⁸ Tatáž: *Kníže-arcibiskup olomoucký*, s. 85–89.

⁴⁵⁹ Mons. ThDr. Adam hrabě Potulický (též Potulický; 1849–1920), rodák z obce Bobrek (okres Krosno) nedaleko Krakova, římskokatolický duchovní, sídelní kanovník a od roku 1912 děkan metropolitní kapituly u sv. Václava v Olomouci. Pocházel ze starého polského rodu Potulických z Więcborka z erbu Grzymała. Po vysvěcení na kněze roku 1873 pokračoval ve studiu teologie na univerzitě v Innsbrucku, kde o tři léta později obhájil doktorát. Pouhých osm let od vysvěcení na kněze obdržel úřad probošta kolegiátní kapituly u sv. Mořice v Kroměříži a nesídelní (později sídelní) kanonikát v Olomouci. Mimo neúspěšnou olomouckou kandidaturu v listopadu 1892 se o něm uvažovalo jako o potenciálním kandidátovi na úřad arcibiskupa poznaňského, biskupa krakovského, přemyšlského a Lvovského. Se vznikem Československa se smířoval obtížně. Mimo jiné si jen několik měsíců před smrtí soudně vymohl výjimku užívat jako příslušník cizího státu šlechtický titul. Poslední přání zemřelého - být pohřben v Krakově, kde vlastnil rezidenci - nebylo možno vyplnit kvůli stávce na železnici. Teprve po šesti letech byly jeho ostatky exhumovány a uloženy

prosazoval i samotný císařský dvůr.⁴⁶⁰ Navíc měl Potulicki na své zvolení vynaložit nemalé peníze, takže po nečekaném výsledku ještě dlouho kolovala anekdota, která se Kohn ubíral na volbu - údajně pěšky - jako kanovník a vracel se jako kníže-arcibiskup, kdežto Potulicki na ni dorazil už coby kníže-arcibiskup a vracel se jako pouhý kanovník.⁴⁶¹ Notoricky známou a dodnes hojně citovanou se rovněž stala jízlivá poznámka rakouského ministerského předsedy Taaffeho, pronesená v politických kuloárech na margo Kohnova židovského původu poté, co na veřejnost pronikla zpráva o jeho zvolení arcibiskupem: „*A je ten Kohn vůbec pokřtěn?*“⁴⁶²

Správy arcidiecéze se nový arcibiskup ujal s vervou. V počátcích se naplno projevil Kohnovo vizionářství. Již roku 1891 vyzval prostřednictvím oběžníku faráře v celé arcidiecézi, aby si všímali lidových písní, her i obyčejů a zapisovali je - ideálně v nářečí toho kterého kraje - do farních pamětních knih.⁴⁶³ Sklidil tím uznání vlastivědných kruhů nejen na Moravě, ale i v Čechách.⁴⁶⁴ Jelikož výzvu ne každý farář uposlechl a některé farnosti pamětní knihu zcela postrádaly, uložil o šest let později všem farářům zřízení a vedení pamětních knih za povinnost.⁴⁶⁵ Kohn tím v jistém slova smyslu předstihl svou dobu

v rodové hrobce v Krakově. *Potulicki herbu Grzymala* (heslo). In: NIESIECKI, Kasper (ed.): *Herbarz polski powiększony dodatkami z późniejszych autorów, rękopismów, dowodów urzędowych i wydany przez Jana Nep. Bobrowicza*. Tom X. Lipsko 1845, s. 334–337; LEITGEBER, Sławomir: *Potulicy*. Londyn 1990, s. 123; *Promotionen*. Neue Tiroler Stimmen, č. 171, 28. 7. 1876, s. 3; *Wiadomości dyecezalne*. Wiadomości kościelne, 8, 1880, č. 22, s. 176; *Kanovník hrabě Potulický kandidátem biskupským*. Našinec, č. 82, 17. 7. 1881, s. 3; *Tituly nových kanovníků olomouckých*. Moravské noviny, č. 206, 23. 8. 1881, s. 2; *Duchovenský věstník z arcidiecése olomoucké*. Moravské noviny, č. 276, 3. 11. 1881, s. 2; *Hrabě Adam Potulický [...]*. Našinec, č. 147, 12. 12. 1884, s. 2; *Hrabě Potulický - arcibiskupem poznaňským?* Našinec, č. 151, 31. 12. 1890, s. 3; *Zur Besetzung des Krakauer Bisthums*. Mährisches Tagblatt, č. 108, 10. 5. 1900, s. 4; *Arcidiecése olomoucká*. Věstník katolického duchovenstva, 8, 1908, č. 21, s. 334; *Z arcidiecése olomoucké*. Našinec, č. 81, 5. 7. 1908, s. 3; *Dnešní kanovníci v Olomouci*. Selské listy, č. 52, č. 3. 5. 1904, s. 3; *Olomoucká kapitula*. Lidové noviny, č. 297, 17. 6. 1920, s. 1; *Kapitulní děkan, prelát Adam Potulicki*. Našinec, č. 236, 16. 10. 1920, s. 3; *K úmrtí kapitulního děkana preláta Adama Potulického [...]*. Našinec, č. 237, 17. 10. 1920, s. 2; HRUBAN, Mořic: *Z časů nedlouho zašlých. Vzpomínky Mořice Hrubana*. Řím 1967, s. 107.

⁴⁶⁰ JONOVÁ, Jitka: *Olomoucký arcibiskup ThDr. Theodor Kohn ve zprávách vídeňské nunciatury zasílaných Svatému stolci*. Studia theologica, 11, 2009, č. 1, s. 43.

⁴⁶¹ Anekdotu zachytil na stránkách svých memoárů přerovský učitel a komeniolog František Slaměník (1845–1919). Zanechal nám v nich mimo jiné cenné postřehy k osobě arcibiskupa Kohna a proměně jeho vnímání českými kruhy. SLAMĚNÍK, František: *Vzpomínky starého učitele*. Zábřeh 1907, s. 371–372.

⁴⁶² Tímto nadneseným komentářem, vyskytujícím se v různých obměnách (v originále snad „*Wird das vielleicht a' Jud' sein?*“), měl zaskočený ministerský předseda Eduard Taaffe (1833–1895) reagovat na telegrafickou zprávu volebního komisaře Paula Gautsche (1851–1918) o Kohnově nečekaném zvolení olomouckým arcibiskupem. MACHAR, Josef Svatopluk: *Arcibiskup Dr. Th. Kohn*. Čas. Organ Česká strana lidová, č. 123, 5. 5. 1903, s. 9.

⁴⁶³ NAVRÁTILOVÁ, Alexandra: *Reflexe náboženské dimenze lidového obřadu v české tradici*. In: GABRIEL, Jiří – SVOBODA, Jiří (eds.): *Náboženství v českém myšlení - první polovina 20. století*. Sborník příspěvků z konference Brno, 14. – 15. října 1992. Brno 1993, s. 144.

⁴⁶⁴ *Pamětní farní knihy*. Český lid. Sborník věnovaný studiu lidu českého v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku, 8, 1899, č. 4, s. 281.

⁴⁶⁵ Příčinu svého rozhodnutí později odůvodnil následovně: „*Velkou důležitost a význam pro farníky přisuzoval jsem konečně pamětním knihám (libri memorabilium), v nichž jsem chtěl mítí zobrazeny střídavé*

minimálně o dvacet až třicet let,⁴⁶⁶ vezmeme-li do úvahy, že vedení pamětních knih - v tomto případě obecních - nařizoval teprve zákon o pamětních knihách obecních č. 80 ze dne 30. ledna 1920.⁴⁶⁷

Současně se arcibiskup Kohn projevil jako schopný hospodář. Správu arcidiecéze pojal přísně technokraticky, což přineslo své plody v podobě stabilizace hospodářské situace arcibiskupství po Fürstenberkově episkopátu, avšak ne vždy bylo ku prospěchu věci. Vynucování hospodářských reforem i nemalé prostředky, které byl arcibiskup schopen vynaložit na majetkové soudní spory i s těmi nejchudšími,⁴⁶⁸ tak postupně přetavily obraz arcibiskupa Kohna v očích veřejnosti z laskavého pastýře v nesmlouvavého úředníka.⁴⁶⁹ Navíc začal doplácet na své odvrácené stránky - slávychtivost, pompéznost a ctižádost⁴⁷⁰ - které stále více vystupovaly na veřejnost a zcela zatlačily do pozadí Kohnovy přednosti včetně smyslu pro řád a pořádek, což později Breitenbacher dokázal docenit jako archivář.⁴⁷¹

osudy farnosti a jejího obyvatelstva. Takové kroniky, zvětčující radost i žalost farníků, jsou jakoby historickým arsenálem: zrcadlí se v nich věrný obraz života předků a uskutečňuje proslulá zásada Tacitova: Historia vitae magistra...“ Viz Arcibiskup Dr. Theodor Kohn. *Vlastní životopis. Snahy o povznesení náboženského života*. Lidové noviny, č. 451, s. 7. 9. 1929, s. 2.

⁴⁶⁶ V Kohnových představách plnila fara, disponující dostatečně a kvalitně zásobenou farní knihovnou, úlohu nejen náboženského, ale také kulturního centra každé farnosti. O svém záměru Kohn napsal: „Abych vyhověl časovým potřebám a rozumně usměrnil kulatá hesla pokroku, rozhodl jsem se, že založím v každé parochii farní bibliotéku, v níž by se shromažďovaly dobré knihy, aby duchovní správcové měli další příležitost intimního styku se svými věřícími.“ Viz Arcibiskup Dr. Theodor Kohn. *Vlastní životopis. Snahy o povznesení náboženského života*. Lidové noviny, č. 451, s. 7. 9. 1929, s. 2.

⁴⁶⁷ Zákon ukládal všem obcím v republice povinnost založit a vést pamětní knihu (kroniku), čímž měl být pověřen kronikář ustavený obecním zastupitelstvem. PUBAL, Václav: *Kroniky a kronikáři*. Praha 1976, s. 21, 204; též SCHWIPPEL, Jindřich: *Kroniky, kronikáři - archivy, archiváři*. Archivní časopis, 58, 2008, č. 3, s. 242.

⁴⁶⁸ Neváhal např. potrestat vězením padesát chudých lidí za sběr klestí v arcibiskupském lese. Známy je též Kohnův osm let vleklý spor s rolníkem Josefem Dubjákem z Podhradní Lhoty o malý kousek pole, který nakonec Dubjáka přivedl na mizinu. Podobných konfliktů bylo více, každý z nich protiklerikální tisk líčil jako příklad klerikální chamtivosti, a tudíž i postoj veřejnosti vůči arcibiskupovi postupně ochladnul. Více o Dubjákově případu MAREK, P.: *Český katolicismus 1890–1914*, s. 500–505; též JONOVÁ, Jitka: *Arcibiskup sudič. Antiklerikální útoky proti arcibiskupovi Theodoru Kohnovi*. Studia historica Brunensia, 61, 2014, č. 2, s. 91–94.

⁴⁶⁹ JONOVÁ, J.: *Kníže-arcibiskup olomoucký*, s. 111–112.

⁴⁷⁰ Takto vzpomínal na svého arcipastýře P. Karel Dostál-Lutinov (1871–1923), kterého Kohn vyučoval na bohosloví fundamentální teologii a církevní právo: „Jeho ideálem byl odjakživa Napoleon. Nám bohoslovcům citoval jeho heslo: ‚Špatný voják, který nenosí v torbě hole maršálské.‘ [...] Jako Napoleon byl neúměrný v práci, umírněný v požitcích, pevnou rukou velící, v prostředcích nevybíravý, po neskonale moci žíznící a o všem dobře informovaný- znal každého prý vojáka a věděl o každé otepi sena ve své armádě - tak Dr. Kohn ovládal svou diecési, znal kněze většinou osobně, věděl o každé slepici v zapadlé hájovně svých obrovských statků, všecka akta konsistorní, hospodářská a potom i politicko-žurnalistická šla jeho rukou i hlavou.“ DOSTÁL-LUTINOV, Karel: *Za Drem. Theodorem Kohnem*. Archa. Revue pro katolickou kulturu, 4, 1916, č. 2, s. 52.

⁴⁷¹ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 3–4.

8.2 Německá správa Antona Kleibera

Rovněž ne všechny personální obměny, k nimž Kohn přikročil s vidinou efektivnějšího hospodaření, byly přijímány s pochopením. Kamenem úrazu se stalo jmenování 49letého lesníka Antona Kleibera⁴⁷² vrchním lesmistrem a pouhé dva roky nato centrálním ředitelem arcibiskupských statků, což představovalo vůbec nejvyšší post, jakého mohl úředník v hospodářské správě arcibiskupství dosáhnout.⁴⁷³ Kleibera totiž v českém prostředí provázela pověst „zuřivého Němce“, „čechožrouta“ a hlavního strůjce germanizace arcibiskupské správy.⁴⁷⁴

Veřejná kritika Kleiberova vedení se brzy začala objevovat i v tisku společně s relacemi o jeho úzkém sepejetí s arcibiskupem Kohnem, který měl Kleibera coby svého oblíbence zahrnovat nejrůznějšími poctami.⁴⁷⁵ Pravdu musíme hledat uprostřed. Bezmezná loajalita vůči arcibiskupovi byla skutečně jedním z důvodů, proč do nejvyšší pozice v arcibiskupské hospodářské správě dosadil Kohn právě Kleibera. Ten druhý představovaly Kleiberovy nesporné kvality a bohaté zkušenosti z lesnické praxe, které přísně technokraticky uvažující

⁴⁷² Albert Kleiber (1845–1922), rodák z Kotojed na Kroměřížsku, arcibiskupský lesník a úředník, v letech 1896–1904 ústřední ředitel arcibiskupských statků. Pocházel z rodiny lesníka Josefa Kleibra a jeho manželky Růženy roz. Kozalové z Kotojed. Ve službách olomouckého arcibiskupství začínal roku 1865 jako polesný na Hukvaldech. Později působil v téže funkci u lesního arcibiskupského úřadu v Rajnochovicích, kde zároveň přes osm let zastával úřad starosty obce. Rychlý kariérní vzestup prodělal za arcibiskupa Kohna, který jej roku 1894 ustavil vrchním lesmistrem a referentem a o dva roky později ústředním ředitelem arcibiskupských statků. Roku 1900 obdržel od papeže Lva XIII. (1810–1903) rytířský kříž Řádu sv. Řehoře. Přestože o čtyři roky nato odešel na penzi, uchoval si značný vliv na arcibiskupství i nadále. Poslední léta života dožil ve své vile v Bystřici pod Hostýnem. *Angekommene Fremde*. Troppauer Zeitung, č. 244, 25. 10. 1870, s. 3; *Siebentes Verzeichniß der Jahres-Beiträge [...]*. Mittheilungen der kaiserl. königl. Mährisch-Schlesischen Gesellschaft für Ackerbau, Natur- und Landeskunde, 69, 1889, č. 36, s. 287–288; *Čestné občanství*. Našinec, č. 8, 21. 1. 1894, s. 2; *Personal-Nachrichten*. Österreichische Vierteljahresschrift für Forstwesen, 44 (12), 1894, s. 204; *Personalnachrichten*. Centralblatt für das gesammte Forstwesen. Organ der k. k. forstlichen Versuchanstalt, 22, 1896, s. 568; *Papežské vyznamenání*. Hlas. Noviny pro lid, č. 42, 22. 2. 1900, s. 3; *Páté přes deváté*. Hlasy z Pobečví, č. 9, 2. 6. 1922, s. 5; ROUBIC, Antonín: *Správa statků olomouckého (arci)biskupství od 16. století*. Sborník archivních prací, 31, 1981, č. 2, s. 473; MZA v Brně, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 7507, *matrika zemřelých města Bystřice pod Hostýnem (1908–1924)*, s. 410.

⁴⁷³ K organizační struktuře hospodářské správy arcibiskupských statků viz ROUBIC, A.: *Správa statků olomouckého (arci)biskupství od 16. století*, s. 418–476; více o funkci centrálního ředitelství na s. 441, 452–453.

⁴⁷⁴ Viz *Arcibiskupská germanisace*. Lidové noviny, č. 67, 23. 3. 1900, s. 3; srovnej s *Katolický sjezd v Kroměříži pod ochranou bodáků!* Pozor, č. 101, 27. 8. 1901, s. 1; *Ve službách německých feudálů*. Lidové noviny, č. 161, 16. 7. 1902, s. 1; *K arcibiskupovu pobytu v Přerově [...]*. Moravská orlice, č. 124, 31. 5. 1903, s. 2.

⁴⁷⁵ Např. olomoucký deník *Pozor* hovoří o „dvojici Kohn-Kleiber“ a připomíná „oběti jí ožebračené“. Na „povedenou dvojici“ cílil též příspěvek autora s pseudonymem Cosinus v *Českých lesnických rozhledech*, který Kohna s Kleiberem obviňoval z obsazování arcibiskupských lesních revírů hajnými bez příslušných zkoušek. Nejdále sáhl ve své kritice levicově orientovaný *Hlas lidu*, který Kleibera přímo nazývá „Kohnovým miláčkem“. *Soudy arcibiskupa dra. Kohna*. Pozor, č. 77, 20. 5. 1903, s. 4; *Otázka samouků*. České lesnické rozhledy. List věnovaný zájmům česko-slovanského lesnictví a lesnictva, 6, 1905, č. 9, s. 143; *Život v kněžském pašalíku*. Hlas lidu, č. 239, 14. 6. 1907, s. 2.

Kohn upřednostňoval před ryze nacionálním klíčem.⁴⁷⁶ Na druhou stranu se na Kleiberově razanci, s jakou na arcibiskupských statcích vynucoval užívání němčiny, shoduje vícero zdrojů.⁴⁷⁷ V květnu 1903 se otázka poněmčování arcibiskupské správy stala předmětem bouřlivého projevu mladočeského poslance Rostislava Františka Reichstädtera,⁴⁷⁸ proneseného na zasedání říšské rady ve Vídni. Reichstädter zde na margo Kleibera a jeho počínání v úřadu centrálního ředitele arcibiskupských statků mimo jiné prohlásil:

„Jenerální řiditel statků dra Kohna jest zarytý Němec Kleiber, který zná jen špatně česky a sám častokráte vyslovil, že on česky nerad slyší mluvit, an tomu idiomu nerozumí. Kleiber zavedl - přirozeně s vědomím Kohna - všude do administrativy statků němčinu. Za minulého řiditele Konráda, také Němce, byly v Kroměříži v řiditelství různé nápisy a různé spisy napsány česko-německy. To Němec Konrád, jak sám řekl, uznával za spravedlivé. To však všechno Kleiber odstranil. On netrpí, aby se se správami jednotlivých statků dopisovalo česky; to prý jest ‚Unfug!‘ (zlořád, pozn. autor)

Kleiber jest to, který se stále a stále s nájemci arcibiskupskými, jakož i s obcemi kostelními výbory i s jednotlivci soudí. On soudy tyto provádí bez potřeby jedině proto, že jsou to Češi, neb české obce. Dělá to z národnostní zášti, aby přiváděl Čechy do zoufalé situace. Jak bezdůvodné tyto spory jsou, toho jest důkazem, že dosud arcibiskup všechny prohrál.“⁴⁷⁹

⁴⁷⁶ Sám Kohn později ve svém životopisu otevřeně přiznal, že si Kleibera nezvolil kvůli národnosti, ale pro jeho oddanost a lesnické zkušenosti: „Rozhodujícím zřetelem bylo nejen jeho odbornictví, nýbrž stejně i jeho charakternost a oddanost ke mně, neméně jeho snaha, aby se kterýkoli můj záměr uskutečnil.“ Viz *Arcibiskup dr. Theodor Kohn. Vlastní životopis*. Lidové noviny, č. 374 (ráno), 27. 7. 1929, s. 1.

⁴⁷⁷ Jedním z nich je vedle Breitenbachera např. P. Ing. Josef Konšel (1875–1958), který od roku 1901 působil jako pracovník lesní zařizovací kanceláře arcibiskupských lesů v Kroměříži. Svě vzpomínky na působení v arcibiskupských službách vylíčil ve svém životopisu *Má cesta* (1938), vydaném tiskem roku 2018. O Kleiberovi viz KONŠEL, J.: *Moje cesta*, s. 28–29.

⁴⁷⁸ Rostislav František Reichstädter (1870–1944), rodák z Drysic na Vyškovsku, moravský politik a žurnalista, v letech 1901–1911 poslanec říšské rady a 1906–1918 moravského zemského sněmu. Pocházel z rodiny domkáře Vincence Reichstädtera (v matrice Rajchštetř) z Drysic a jeho manželky Anny roz. Kyrové, dcery chalupníka z Nové Dědiny u Konice. Navštěvoval lidovou a reálnou školu v Prostějově, kde se později usadil a aktivně zapojil do národního života. Mimo jiné vydával v letech 1901–1907 osvětový časopis *Havlíček*. V lednu 1901 úspěšně kandidoval ve volebním obvodu hanácko-valašském do říšské rady. O pět let později byl zvolen též poslancem moravského zemského sněmu. Ačkoliv zpočátku politicky inklinoval k národním sociálům, brzy po svém zvolení do říšské rady se připojil k Lidové straně na Moravě Adolfa Stránského (1855–1931). MZA v Brně, fond E 67 Sbirka matrik, inv. č. 13012, *matrika narozených obce Drysice (1845–1871)*, s. 91; *Reichstädter, František Rostislav* (heslo). In: Masarykův slovník naučný. Lidová encyklopedie všeobecných vědomostí. Díl VI. R–S. Praha 1932, s. 98; NAVRÁTIL, Michal (ed.): *Almanach říšské rady (1901–1906)*. Tábor 1901, s. 180; *Obrat ve straně národně sociální na Moravě*. Národní listy, č. 51, 21. 2. 1902, s. 3; VÁCLAVÍK, Oldřich: *Úryvek z historie Měšťanské besedy v Prostějově*. In: Ročenka prostějovského archivu 2000. Prostějov 2001, s. 47; též SPURNÝ, František: *František Rostislav Reichstädter*. Zpravodaj Muzea Prostějovska, 15, 1995, č. 2, s. 39–44.

⁴⁷⁹ *Arcibiskup Dr. Kohn a Rectus. Řeč posl. Reichstädtera dne 5. května na Říšské radě*. Havlíček. Neodvislý časopis pro český lid, č. 19, 9. 5. 1903, s. 1.

Reichstädter zároveň upozornil na rozmach reformního hnutí na Moravě a varoval před vlnou odpadlictví od církve, zapříčiněné všeobecným pohoršením nad vystupováním arcibiskupa: „*Na Moravě vzmáhá se hnutí reformatorské, jakého snad po staletí nebylo, a hnutí to stále mohutní. Neupraví-li se tyto poměry, dojde zajisté ještě k urputnějšímu boji, při kterém to, co by arcibiskupem nejvíce mělo býti chráněno - víra - největší újmu utrpí.*“⁴⁸⁰ Nutno říci, Reichstädter měl pravdu hned v několika případech. Jednak oprávněně poukázal na pronikání protiklerikálního hnutí „Pryč od Říma“ (*Los von Rom*) na přelomu 19. a 20. století z německých zemí do Čech a na Moravu, k čemuž Kohnovo vystupování do jisté míry přispívalo.⁴⁸¹

Rovněž kritika Kleiberova počínání v čele arcibiskupské hospodářské správy, ze které němčina postupně vytlačela češtinu (a to i tam, kde dříve nebyla vyžadována) vychází z reálií podložených dobovými svědectvími.⁴⁸² A konečně, nemýlil se ani v Kleiberově bezmezné oddanosti Kohnovi, což ostatně Kleiber prokázal svým spoluautorstvím apologetického spisku *Facta loquuntur* (Skutky hovoří) z roku 1903, sepsaného na Kohnovu obranu - a nepochybně i svou - před sílícími hlasy kritiků.⁴⁸³ Kohn se za tuto oddanost neopomenul Kleiberovi odvděčit a ještě před svou rezignací jej stačil ustanovit arcibiskupským dvorním

⁴⁸⁰ Tamtéž.

⁴⁸¹ Více k tomu MAREK, P.: *Český katolicismus 1890–1914*, s. 495.

⁴⁸² Takto hodnotí stav arcibiskupské správy za Kleiberova působení *Lidové noviny* z 23. března 1900: „*Správa statků arcibiskupa olomouckého je úplně německá. Vnitřní úřadování její je výhradně německé a ve styku se stranami, s jinými úřady má jazyk menšiny obyvatelstva vždy přednost, a kde lze se české řeči vyhnouti, tam se jí neužije. Úředníkem na panství arcibiskupově či v jeho průmyslovém závodě nemůže se státi žádný Čech bez důkladné znalosti německé řeči. Ani při hospodářství v ryze českém kraji nemohou jej potřebovati, poněvadž všechny zprávy, knihy a jednání vedou se jen v řeči německé až k nejvyšší instanci. Generálním ředitelem statků arcibiskupských je zuřivý Němec Albert Kleiber, jenž českou řeč nenávidí... Nelze pochybovati, že p. Kleiber je tím germanisátorem na statcích arcibiskupských, a že s nápravou, o níž právo žádati má český lid na Moravě, muselo by se začítí u něho.*“ Viz *Arcibiskupská germanisace*. *Lidové noviny*, č. 67, 23. 3. 1900, s. 3; srovnej s KONŠEL, J.: *Moje cesta*, s. 28–29.

⁴⁸³ Spis vydal společně s arcibiskupským ceremoninářem Mons. ThDr. PhDr. Františkem Botkem (1864–1918) v českém i německém jazyce u příležitosti 10. výročí jmenování Theodora Kohna arcibiskupem olomouckým. *Autor knihy „Facta loquuntur“ [...]*. *Pozor*, č. 128, 11. 5. 1922, s. 3. Příznačně se o spisu vyjádřil Kohnův kritik P. Karel Dostál-Lutinov (1871–1923) v časopisu *Nový Život*: „... *Dr. František Botek s p. Kleibrem, mužové na Jeho Milosti více méně závislí, vydali letos veřejně oslavné spisy, v nichž je Velepastyř líčen jako světec a vše, co vrhá stíny, a všichni, kdož soudí jinak o svatosti, označeni za lidi zlé vůle, ba mluví se z té strany i o chátře a pekla zplozencích.*“ DOSTÁL-LUTINOV, Karel: *J. M. arcibiskup Dr. Theodor Kohn a Katolická Moderna*. *Nový Život*. Měsíčník pro umění, vzdělání a zábavu, 7, 1902, s. 302. Olomoucký list *Našinec* později označil oba autory za Kohnovy pochlebovače, „*kteří opíjejíce arcibiskupa Kohna hašišem slavomamu, přivedli jej tak daleko, kam dospěl. Bez Kleibra a Botka nebyl by býval ani bývalý arcibiskup Kohn tak zaslepen, jak bohužel byl.*“ Zásadní podíl na Kohnově pádu přisuzuje článek právě Kleiberovi. Viz *Arcibiskupství a češství*. *Našinec*, č. 193, 8. 12. 1909, s. 1. Vedle toho se měl Kleiber po Kohnově rezignaci pokusit proniknout k zapečetěným dokumentům v arcibiskupském archivu, pocházejícím z činnosti odvolaného arcibiskupa, což mu bylo ze strany tehdejšího archiváře Františka Snopka (1853–1921) znemožněno. K tomu *Co dělá dr. Kohn?* *Pozor*, č. 84, 30. 5. 1904, s. 3; též *Princeps episcopus abdicatus*. *Bílý prapor*. *Obzor katolické moderní inteligence*, č. 22, 28. 5. 1904, s. 195.

radou, díky čemuž si Kleiber i po následném odvolání z pozice ústředního ředitele arcibiskupských statků uchoval na fungování arcidiecéze jistý vliv.⁴⁸⁴

8.3 Kohnovo pátrání po tajemném Rectovi

Sílící kritika z řad duchovních i laiků, nalézající živnou půdu v protiklerikálním tisku,⁴⁸⁵ nenechávala arcibiskupa Kohna chladným. Ve snaze o její umlčení zašel tak daleko, že farářům v celé arcidiecézi nařídil doplnit bohoslužby o modlitbu „proti otravnému tisku“,⁴⁸⁶ což pochopitelně v očích Kohnových odpůrců nikterak nepřidalo. Nejrázněji z nich proti Kohnovi vystoupil Josef Hofer, třicetiletý kaplan ze Zábřeha nad Odrou,⁴⁸⁷ který v letech 1902 a 1903 uveřejňoval na stránkách olomouckého protiklerikálního listu *Pozor* pod pseudonymem Rectus (lat. spravedlivý) ostré filipiky namířené proti Kohnovým praktikám.⁴⁸⁸ Arcibiskupovi v nich mimo jiné vytýkal, že si příliš potrpí na pompu, faráře

⁴⁸⁴ *Arcibiskup dr. Kohn*. Čech, č. 80, 20. 3. 1904, s. 3; též *O dru. Kohnovi*. Lidové noviny, č. 66, 20. 3. 1904, s. 4.

⁴⁸⁵ Podrobněji k tiskovým útokům na Kohna MAREK, P.: *Prof. ThDr. Theodor Kohn*, s. 39–48; též JONOVÁ, J.: *Theodor Kohn (1845–1915)*, s. 89–100.

⁴⁸⁶ Zavedení modlitby nařídil arcibiskup Kohn arcidiecézním oběžníkem a mezi lid se distribuovala v tištěné podobě. Modlitba následovala vždy po kázání a její znění bylo následující: „*Od nevěry a otravných knih a časopisů vysvobod' nás, Pane! Modleme se: Nejsladší Ježíši, jenž jsi řekl, že kdo nevěří, zavržen bude, shlédni milostivě na naši arcidiecési a zachraň ji od nevěry, a na přímluvu Své matky, naší orodovnice Marie Panny, našich sv. apoštolů Cyrilla a Metoděje, sv. Václava a všech svatých nedopust', bychom otravnou četbou o svatou víru byli oloupeni, nýbrž bychom si dědictví otcův vážili a dle svaté víry žijíce s Tebou se radovali na věky věkův. Amen.*“ *Vysvobod' nás, Pane!* Pozor, č. 26, 6. 3. 1900, s. 2; *Politické agitace v kostelích [...]*. Lidové noviny, č. 61, 16. 3. 1900, s. 3. Znění modlitby viz *Otravný tisk*. Lidové noviny, č. 190, 20. 8. 1901, s. 4.

⁴⁸⁷ P. Josef Hofer (1871–1947), rodák ze Snovídek na Vyškovsku, římskokatolický duchovní, v letech 1910–1920 farář ve Starém Hrozenkově. Pocházel z rodiny domkáře Pavla Hofera ze Snovídek a jeho manželky Anežky roz. Posoldové, dcery pololáníka z Letošova. Po maturitě na německém státním gymnáziu v Uherském Hradišti zahájil bohoslovecká studia v Brně, avšak po několika týdnech ze semináře odešel. Následně se nějaký čas protloukal životem (mimo jiné dva roky sloužil jako voják), než se rozhodl opět pokračovat v bohosloveckých studiích, která roku 1900 završil v Olomouci kněžským svěcením. Jako kaplan vystřídal vícero farností (Olomouc, Polanka, Strážnice, Slatiňany, Zábřeh nad Odrou...). Právě v Zábřeze jej zastihla známá Kohnova aféra. V témže čase sepsal několik apologetických pojednání na obranu katolické nauky proti „volnomyšlenkářství“. Od roku 1910 vykonával duchovní správu ve Starém Hrozenkově na Moravských Kopanicích, kde setrval až do svého suspendování roku 1920 kvůli uzavření kněžského sňatku. V únoru 1921 opustil řady katolické církve nadobro a přestoupil k Církvi československé. Poté působil až do svého penzionování roku 1924 jako správce školy v Novosedlích na jižní Moravě. Své výhrady vůči katolické církvi shrnul v ostrém protiklerikálním spisu *Římská církev v nedbalkách* (1931). Méně se ví o jeho národopisné činnosti. Během svého pobytu na Moravských Kopanicích sesbíral celou řadu cenného etnografického materiálu a jako jeden z prvních autorů zpracoval fenomén tzv. žitkovských bohyní. Hodnotné jsou jeho rukopisy *Bohyně z Žitkové* (1912) a *Kopaničářské povídky* (1923); tiskem vyšel pouze spis *Ze života Kopaničářů* (1940). MAREK, Pavel: *Josef Hofer - Rectus. Předběžný náčrt portrétu osobnosti*. In: Acta Universitatis Reginaehradecensis. Facultas Pedagogica. Humanistica I. Hradec Králové 2008, s. 71–106; PAVELČÍK, Jan: *Kopaničářský spisovatel Josef Hofer*. Malovaný kraj. Vlastivědný časopis Slovácka, 8, 1972, č. 3, s. 9; PAVLICOVÁ, Martina – UHLÍKOVÁ, Lucie: *Co se skrývá za fejetony z roku 1912*. Národopisná revue, 9, 1999, č. 2, s. 114–115.

⁴⁸⁸ V jednom z příspěvků vytýkal arcibiskupovi, že si potrpí na pompu a ovace, kvůli nimž nutí lid do přetvářky: „*Nenávidí Tě všichni jako mor, a přec Tě vítají jen kvůli farářovi, by to neodnesl. Vždyť jsi se sám vyjádřil vůči farářům již několikrát, že dle uvitání soudíš, jak jest lid ve víře pevný. To jsi mi ale logik!*“ *Naše arcidioecese*. Pozor, č. 84, 8. 6. 1902, s. 1. V jiném se postavil na obranu reformně

posuzuje podle podle okázalosti uvítání během biskupských vizitací a svým jednáním se dopouští diskreditace církve v očích laiků, čímž jen nahrává odpadlictví.⁴⁸⁹

Právě Hoferovy filipiky rozpoutaly kauzu, jaká dosud neměla v dějinách olomoucké arcidiecéze obdoby a ve svém důsledku vedla ke Kohnově vynucené rezignaci v březnu 1904.⁴⁹⁰ Pobouřený arcibiskup okamžitě spustil intenzivní pátrání po neznámém pisateli, který se ve svých člancích nikterak netajil svou příslušností k duchovnímu stavu. Ubíral se přitom k prostředkům nikoliv zcela běžným včetně naléhání na kněze zpovídajícího Recta během kněžských exercicií v Olomouci, aby vyradil jeho identitu, což se dalo považovat za nabádání k porušení zpovědního tajemství.⁴⁹¹

Situace vygradovala v okamžiku, kdy Kohn na základě grafologického rozboru Rectova rukopisu, který se arcibiskupovi podařilo opatřit, mylně přisoudil autorství článků v *Pozoru* osmačtyřicetiletému knězi Františku Ocáskovi, faráři z Velkých Kunčic.⁴⁹² Nevinný kněz

smýšlejících duchovních: „Kdo stál vždy v prvních řadách mezi křesťeli národa ne-li kněží? Víš-li pak, jak se na ony ubohé kněze od lidí věci neznalých v Olomouci pohlíží? Jako na lidi, kteří na čele nesou znamení Kainovo. Oddělil jsi je úplně od inteligence laiků. Pak si stále nevíš rady s otázkou, proč se od nás inteligence odvrací.“ *Naše arcidiecése*. Pozor, č. 90, 18. 6. 1902, s. 1. Konečně kritizoval i Kohnův vlažný postoj k národní otázce: „Nežádám po Tobě, bys nadržoval strannicky našemu národu; vím předobře, že máš těžké povinnosti, vládna nad oběma národy. Bud' však spravedlivým v těžkých našich bojích, kde zrovna sténáme; a toho od Tebe také pevně doufáme, vždyť jsi z české matky syn, kost' z kostí našich.“ *Naše arcidiecése*. Pozor, č. 121, 13. 8. 1902, s. 1.

⁴⁸⁹ Srovnej s Hoferovou argumentací přímo v *Pozoru*: „Vytýká se mi, že ženu podobným jednáním lid k protestantismu. Již v prvním oddílu poukázal jsem na pravého škůdce a pachatele a nezbyvá mi opět, než stvrditi, že Velký Pán jest to (arcibiskup, pozn. autora), jenž rve lidu jazyk, víru a učí ho heslu ‚Pryč od Říma‘. Odnímá-li však lidu víru sám Pán, není divu, že pomálu i nábožní stárci nad hrobem by přistupovali k protestantismu, a poněvadž rve On také mateřský jazyk a šlape národnost', sám přispívá ku poněmčování a tihne k Berlínu.“ *Viz Naše arcidiecése*. Pozor, č. 91, 20. 6. 1902, s. 1.

⁴⁹⁰ Arcibiskupovi se nelze příliš divit. Některé Hoferovy příspěvky vyznívají skutečně urážlivě: „Chudáčku! Asi s třemi nadřeny, sentimentálními kázáními jezdiš již 10 roků a nestydíš se je pořád opakovati. O čem pojednávají? Vždy o ‚tom‘ starém otci a ‚té‘ upracované matce, jak oni ‚ti‘ rodičové ‚toho‘ svého syna pracně vychovali a jak ‚ten‘ syn pak o ‚ty‘ rodiče nedbal. Řekni, že tak nekážeš? [...] Takovým kázáním rozpláčeš kde kterou babu, ženské začnou vzlykat a jak uvidí děti matky, spustí též a je hned lepší filharmonie jak Kubelíkova. Přitom se Tvé knížecí oko s pýchou na usazených ovečkách pase a myslíš si, co jsi to jen za chlapíka. Jest to ale slovo Boží??“ *Naše arcidiecése*. Pozor, č. 84, 8. 6. 1902, s. 1.

⁴⁹¹ Během exercicií bylo možno přistoupit ke zpovědi u jednoho z patnácti zpovědníků, mezi nimiž se nacházel i arcibiskupův osobní zpovědník P. Augustin Strnad OP (1874–1930). Hofer této příležitosti využil a při svém odchodu požádal zpovědníka, aby arcibiskupovi sdělil, že se u něj zpovídá Rectus. JONOVÁ, J.: *Arcibiskup sudič*, s. 97.

⁴⁹² Mons. František Ocásek (1857–1945), rodák z Mořic na Prostějovsku, římskokatolický duchovní, v letech 1901–1904 farář ve Velkých Kunčicích. Maturoval roku 1880 na státním německém gymnáziu v Kroměříži. Po dokončení bohosloveckých studií a vysvěcení na kněze v červenci 1883 působil jako kaplan při chrámu sv. Michala v Olomouci. Na jaře 1901 byl jmenován farářem ve Velkých Kunčicích na Těšínsku, kde jej zastihla kauza okolo P. Josefa Hofera-Recta (1871–1947). Po svém propuštění z demeritního domu v Kroměříži se vrátil zpět do své farnosti, odkud byl v květnu 1904 přeložen na faru ve Fulneku. Současně převzal úřad děkana oderského děkanátu. Roku 1916 obdržel rytířský kříž Řádu Františka Josefa (*Franz Joseph-Orden*). Později byl jmenován čestným papežským komořím s titulem monsignora. *Maturitätsprüfung*. In: Programm des k. k. Staats-Gymnasiums in Kremsier, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1879/80. Kremsier 1880, s. 65; *Na kněžství vysvěcení budou v olomoucké arcidiecési* [...]. České noviny, č. 155, 1. 7. 1883, s. 2; *Osobní věstník z arcidiecése olomoucké*. Katolické listy, č. 122, 5. 5. 1901, s. 3; *Nevinně stíhaný kněz*. Moravská orlice, č. 91, 22. 4. 1903, s. 2; *V záležitosti „Rectusa“*. Katolické listy, č. 114, 26. 4. 1903, s. 4; *Osobní věstník duchovenský z arcidiecése olomoucké*.

byl následně obviněn z porušení slibu poslušnosti vůči svému ordináři a v dubnu 1903 internován v demeritním domě v Kroměříži, sloužícímu k internaci provinilých duchovních. Záhy se však k autorství přihlásil skutečný Rectus - Hofer - který arcibiskupovi zároveň vysvětlil, proč články v *Pozoru* uveřejnil.⁴⁹³ Zpráva o uvěznění nevinného kněze se okamžitě rozšířila a navzdory Ocáskově okamžitému propuštění vyvolala v řadách veřejnosti vlnu pobouření.⁴⁹⁴ Mnohá moravská města zachvátily protestní demonstrace.⁴⁹⁵ V samotné „arcibiskupově“ Kroměříži došlo k bouřím v souvislosti s domnělým příjezdem Recta a jeho očekávanou internací místo Ocáska:

„Zpráva ta vyvolala všeobecné vzrušení a prolétla bleskem všemi rodinami. Množství lidu očekávalo Recta u nádraží a nepřehlednými davy obecnstva všech stavů černaly se Vodní ulice, náměstí atd. Davy do tisíců čítající byly dvakrát u nádraží, očekávající Recta. Týž nepřijel. U zámku arcibiskupova obrovské davy (všechny vrstvy) prudce demonstrovaly. Jak mořský příboj hučelo: ‚Pereat Kohn‘ (Ať zhyne Kohn, pozn. autora) a v nepřehlušitelný ten řev zaznívaly příšerné dunivé rány kamenů vržených demonstranty do oken arcibiskupského paláce, kde několik oken rozbito. Teprve po dlouhém a prudkém útoku policie zdařilo se lid vytisknouti z prostranství před palácem arcibiskupským a prostor obsazen policií u vchodu ústících tam ulic.“⁴⁹⁶

Společně s veřejnými manifestacemi neustávaly ani písemné stížnosti duchovních na arcibiskupa Kohna.⁴⁹⁷ Situace nakonec dospěla tak daleko, že se o Kohnův případ začala zajímat nejen Vídeň, ale i Řím, který si nechal prostřednictvím vídeňské nunciatury zasílat z Moravy podrobné zprávy o poměrech v arcidiecézi.⁴⁹⁸ Jako nejschůdnější východisko vyhodnotil Kohnovu dobrovolnou rezignaci, která by vzbudila menší pozornost než jeho přímé sesazení. Navázal proto intenzivní korespondenci s rakouskou vládou a císařským

Čech, č. 147, 29. 5. 1904, s. 3; *Z vojenské správy duchovní*. Věstník katolického duchovenstva, 16, 1916, č. 13, s. 205; *29 let vikářem*. Věstník katolického duchovenstva, 33, 1933, č. 12, s. 95; *Catalogus cleri Archidioecesis Olomucensis Anno reparatae salutis 1941*. Olomucii 1941, s. 81.

⁴⁹³ Více k tomu JONOVÁ, J.: *Theodor Kohn (1845–1915)*, s. 202–211; srovnej s *Rectus - P. Hofer*. *Pozor*, č. 62, 24. 4. 1903, s. 1.

⁴⁹⁴ ZLÁMAL, Bohumil: *Kapitoly ze života olomouckého arcibiskupa dr. Theodora Kohna - neúspěšného mecenáše české univerzity na Moravě*. *Vlastivědný věstník moravský*, 45, 1993, č. 2, s. 172.

⁴⁹⁵ Viz např. *Protesty Moravy proti arcibiskupovi*. *Pozor*, č. 77, 20. 5. 1903, s. 1; *Demonstrace proti Kohnovi*. *Pozor*, č. 63, 26. 4. 1903, s. 2; *Arcibiskup v Přerově*. *Pozor*, č. 78, 24. 5. 1903, s. 2; *Studentské demonstrace proti arcibiskupu Kohnovi v Olomouci*. *Pozor*, č. 79, 25. 5. 1903, s. 3.

⁴⁹⁶ *Velká demonstrace proti arcibiskupovi dru Kohnovi v Kroměříži*. *Pozor*, č. 62, 24. 4. 1903, s. 4. Kroměřížský starosta JUDr. Josef Pištěcký (1840–1910) následně vyzval arcibiskupa, aby zvážil cesty do Kroměříže, „poněvadž by jako starosta nemohl ručiti za jeho osobní bezpečnost.“ *Kroměříž a dr. Kohn*. *Lidové noviny*, č. 97, 29. 4. 1903, s. 4.

⁴⁹⁷ JONOVÁ, J.: *Theodor Kohn (1845–1915)*, s. 238.

⁴⁹⁸ Podrobně o komunikaci mezi Vídní a Římem tatáž: *Olomoucký arcibiskup ThDr. Theodor Kohn ve zprávách vídeňské nunciatury zasílaných Svatému stolci*. *Studia theologica*, 11, 2009, č. 1, s. 42–59.

dvorem ve Vídni, jejichž souhlas byl nezbytný ku jmenování Kohnova nástupce v případě, že by arcibiskup na předloženou nabídku přistoupil.⁴⁹⁹

Počátkem prosince 1903 byl Kohn předvolán do Říma, kde jej po pětíměsíčním vynuceném pobytu vyzval papež Pius X. k rezignaci za poměrně benevolentních podmínek vyjma jedné - doživotního vypovězení z arcidiecéze. Jako náhradu měl obdržet titulární arcibiskupství pelusijské, možnost svobodně si zvolit místo svého pobytu a štědrý doživotní rentu. Demoralizovaný arcibiskup se nakonec rozhodl uposlechnout a dne 12. března 1904 oficiálně rezignoval. Zbytek života dožil v tichosti na svém zámečku ve štyrském Ehrenhausenu, kde se jeho životní pouť 3. prosince 1915 uzavřela. Se svým údělem se však do konce života nesmířil.⁵⁰⁰

8.4 Breitenbacherův poměr ke Kohnovu episkopátu

Přirozeně nás nejvíce zajímá otázka, jak postavu resp. aféru arcibiskupa Kohna reflektoval samotný Antonín Breitenbacher. Jelikož své deníky vedl až od roku 1915, zůstáváme v tomto směru limitováni výhradně na nepřilíš četné záznamy retrospektivního charakteru. Přesto mezi nimi nalézáme tři cenné indicie k ozřejvení Breitenbacherova poměru k arcibiskupovi Kohnovi, jeho episkopátu i aféře, která se mu stala osudnou.

První z nich představuje již vzpomenutý zápis z 22. listopadu 1923, kde se Breitenbacher velmi krátce zmiňuje o svém „vystoupení proti Kohnovi“, aneb jak sám píše: „*Pracoval jsem kdysi proti Kohnovi, ač neučinil jsem ničeho. [...] Byl jsem ještě mladý, bojácný zajíc.*“⁵⁰¹ Těžko říci, co konkrétně Breitenbacher „prací proti Kohnovi“ míní. Možností se nabízí více. Mohl proti Kohnovi agitovat ve svém nejbližším okolí tj. v prostorách semináře, zapojit se do veřejných manifestací svolaných laiky, případně - což se nám však nezdá příliš pravděpodobné - připojit své jméno na některý z protestních listů kněží požadujících Kohnovo odvolání.⁵⁰² Je ovšem vcelku možné, že své tehdejší zapojení porovnává se svým pozdějším výstupem proti arcibiskupovi Skrbenskému, kdy se osobně ujal koncipování veřejných promulgací ke kněžstvu a protestních listů zasílaných na vídeňskou nunciaturu.⁵⁰³

Otázku příčiny Breitenbacherova vystoupení proti Kohnovi nám ozřejmuje druhá indicie v podobě zápisu z 9. listopadu 1921, kdy měl Breitenbacher příležitost jako dočasně pověřený správce arcibiskupského archivu po smrti archiváře Snopka prostudovat si Kohnovu

⁴⁹⁹ Tamtéž, s. 52.

⁵⁰⁰ Tamtéž, s. 53.

⁵⁰¹ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 24.

⁵⁰² JONOVÁ, J.: *Theodor Kohn (1845–1915)*, s. 238.

⁵⁰³ Více o tom v kapitole 13 LÉTA BOURÁNÍ - LÉTA TVOŘENÍ.

písemnou pozůstalost. Svůj dojem z Kohnovy osobnosti vyjádřil následujícími slovy: „*Když člověk se probírá tak těmi papíry, jež Kohn v soukromí sám ze svého nitra psal, jakoby slyšel mluvit Kohna samotného - slavomam, ješitnost, byrokratismus, němčourství.*“⁵⁰⁴ V denících rovněž naráží na chyby, jichž se měl Kohn dopustit „*v zaslepené touze po slávě*“.⁵⁰⁵ Oba zápisy zcela korespondují s obviněními, kterým Kohn čelil ze strany Josefa Hofera. Ostatně s jeho filipikami v *Pozoru* byl Breitenbacher s největší pravděpodobností velmi dobře obeznámen.⁵⁰⁶

Poslední indicie poukazuje na vývoj Breitenbacherova poměru k arcibiskupovi Kohnovi v průběhu let, který prochází jistou proměnou - v Kohnův prospěch. Jako archivář dokázal docenit Kohnův smysl pro pořádek a organizaci, což se později projevilo i během pořádání Kohnovy písemné pozůstalosti. Narozdíl od pozůstalosti jeho nástupce, arcibiskupa Bauera, nepostrádala Kohnova systém a formu, což Breitenbacherovi značně ušetřilo čas i práci s jejím uspořádáním. Více o tom prozrazuje v zápisu z 2. prosince 1915, ve kterém se současně zamýšlí nad stavem věcí za arcibiskupa Kohna v porovnání s poměry za kardinála Bauera:

*„Již od nějaké doby pořádám úřední agendu, která byla po přihrádkách psacího stolu rozházena, zvláště nejstarší část, kdežto Kohnova byla dle roků svázána špagátem. Za Bauera je jí málo. Získá se i přehledu, i místa. Již po zevnějšku viděti rozdíl mezi Kohnem a Bauerem. Za onoho mnoho úředních čísel, za tohoto málo a bez ladu a skladu naházeno. Toto uvolnění kázně kancelářní a tím zavládnutí šlendriánu platí 100x více o archiváři a jeho ‚úřadování‘, jako o úřadování a hospodářství na ‚knížectví‘ vůbec - vše rozjeté, vše v rozkladu. Přesné, ale i přísné plnění povinností jest za Bauera to tam. Nikdo se nebál jako za Kohna, proto si byl každý sám pánem a dělal i nedělal, dle své chuti.“*⁵⁰⁷

Totéž platí o pořádku, který Kohn vnesl do farních archivů svou instrukcí z 1. září 1896 č. 4580 o pořádání farních archivů (*Dispositio de archivis parochialibus ordinandis*),

⁵⁰⁴ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 354–355.

⁵⁰⁵ Tamtéž, s. 6.

⁵⁰⁶ Domníváme se, že právě Hoferovou rétorikou se Breitenbacher později alespoň částečně inspiroval při psaní svých článků do listů *Právo národa a Haná*. Srovnej např. s příspěvkem *Šálení lidu a Kapitoly nikoli zbytečné*, v nichž spatřujeme společné rysy s Hoferovou sérií *Naše arcidiecese v Pozoru*. Svou účelností se místy vyrovnají i Hoferovým filipikám. [BREITENBACHER, Antonín]: *Šálení lidu*. Haná, č. 155, 16. 7. 1921, s. 2; č. 157, 19. 7. 1921, s. 3; č. 159, 21. 7. 1921, s. 2; 161, 23. 7. 1921, s. 2–3; [tentýž]: *Kapitoly nikoli zbytečné*. Haná, č. 156, 17. 7. 1921, s. 3; č. 160, 22. 7. 1921, s. 2.

⁵⁰⁷ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 3–4.

jíž reagoval na zmatečný přístup farářů při vedení spisové agendy.⁵⁰⁸ Tato instrukce, známá též jako tzv. Kohnova spisová norma, je jako metodická pomůcka při zpracování farních archivů využívána dodnes.⁵⁰⁹ Jako knihovník a správce galerie zase dokázal ocenit Kohnovy sběratelské aktivity, díky nimž se dostalo významného obohacení nejen knižnímu fondu arcibiskupské zámecké knihovny, ale také faleristickým a numismatickým sbírkám.⁵¹⁰ Nutno však poznamenat, že i v Kohnově mecenátu spatřoval Breitenbacher důsledek arcibiskupovy touhy po slávě, jak později i vyjádřil ve své dvoudílné monografii *Dějiny arcibiskupské obrazárny v Kroměříži* (1925–1927). Její recenzent - Pavel Julius Vychodil - svého času vytýkal Breitenbacherovi narážky na Kohnovu slávychtivost i „nečeské“ smýšlení,⁵¹¹ avšak Breitenbacher si za svým postojem důrazně stál, jak okomentoval i ve svém deníkovém zápisu z 11. října 1925:

„Vychodil podal referát v Hlídce o Dějinách. Věcně nic. Kohna bere v ochranu, že ne pouze ze slávychtivosti dával zprávy o svých darech do novin. Ano, i to bylo vypočteno, tak mluvíval s lidmi, ale písemné dokumenty a Facta

⁵⁰⁸ Vedle konkrétních rad a pokynů, jak správně ukládat a značit jednotlivé písemnosti, nařizovala instrukce farářům uspořádání farních archivů do následujících dvanácti oddělení: 1. *Aedificia* (stavební záležitosti), 2. *Substantia ecclesiae* (kostelní jmění), 3. *Substantia beneficium* (jmění farního obročí), 4. *Fundationes* (nadace), 5. *Cura animarum* (duchovní správa), 6. *Personalialia ministrorum in cura animarum* (personální záležitosti duchovní správy), 7. *Documenta et allegata ad matriculam copulatorum* (dokumenty a přílohy k matrice sezdaných), 8. *Allegata ad matriculas baptizatorum et defunctorum* (přílohy k matrikám pokřtěných a zemřelých), 9. *Institutum pauperum parochiale* (farní chudinský ústav), 10. *Praecepta superiorum* (oběžníky a nařízení), 11. *Varia* (různé) a 12. *Locus ad matriculas asservandas* (oddělení matrik). Písemnosti měli faráři uchovávat v archivní skříni na místě dobře chráněném před ohněm a vlhkostí. Blíže ke Kohnově spisové normě SPÁČIL, Vladimír: *K otázce pořádání a inventarizace římskokatolických farních archivů z oblasti olomoucké arcidiecéze*. Archivní časopis, 13, 1963, č. 2, s. 78–80; též JONOVÁ, J.: *Theodor Kohn (1845–1915)*, s. 122–124.

⁵⁰⁹ Např. ČOUPKOVÁ, Magdalena: *Pořádání fondu farních úřadů ve Státním okresním archivu Uherské Hradiště*. In: *Východní Morava. Dějiny - lidé - krajina*, 1, 2011, s. 133–145.

⁵¹⁰ Mecenát arcibiskupa Kohna připomíná Breitenbacher v souvislosti s pořízením vzácné Bible Skalické roku 1893. Jeho význam zdůvodňuje jednak tím, že se jako arcibiskup nedal obalamutit spekulanty a nakupoval výhradně kvalitní zboží za přiměřenou cenu, jednak tím, že svému knihovníkovi Hrbáčkovi ponechával při knižních akvizicích volnou ruku. „Byla to zdravá politika, jež arcib. Kohna činila finančně vždy aktivním a tím neodvislým a mu umožňovala za obnosy, jichž na sobě nenechal vylákat, koupiti nebo zříditi něco jiného.“ BREITENBACHER, Antonín: *Skalická Bible v arcib. knihovně v Kroměříži*. Hlídka, 39, 1922, č. 5, s. 231.

⁵¹¹ Bez znalosti kontextu vyznívají připomínky šéfredaktora literárního almanachu *Hlídka* P. ThDr. Pavla Julia Vychodila OSB (1862–1938) poněkud mystifikačně: „V devatenáctém (století, pozn. autora), u arcib. Kohna (str. 121) (recte 112, pozn. autora) neměly však tuto býti vytištěny poznámky, které s předmětem díla naprosto nesouvisejí, ke kterým také, právě proto, dále nic nepodotýkám, ačkoli k tomu skoro vybízejí.“ [VYCHODIL, Pavel]: *Dr. Antonín Breitenbacher, Dějiny arcibiskupské obrazárny v Kroměříži*. Hlídka, 44, 1927, č. 5, s. 199. Vychodil odkazuje na pasáže, ve kterých Breitenbacher Kohnův zájem o umělecké sbírky zdůvodňuje touhou, „aby se měl čím pochlubiti a zaskviti před svými ‚vznešenými‘ hosty, již přece mohli zanést slávu jeho knížectví do vrstev, do nichž neměl přístupu žádnými svazky příbuzenskými.“ Jinými slovy: „Chtěl míti pověst a slávu knížetě mecenáše.“ Breitenbacher také Kohnovi vyčítá nedostatek pročeského vlastnictví: „Rád zdůrazňoval své patriotické smýšlení, ne však národní, nýbrž rakouské: nikoli Praha, jež u něho měla špatný zvuk, a byla u něho špatně zapsána, nýbrž Vídeň, byla mu oním střediskem, odkud vycházelo vše dobré, krásné i pravdivé, zvláště však vše vznešené a dokonalé. Jen v těch případech, kdy nebylo jiné pomoci, našel cestu i do Prahy.“ BREITENBACHER, Antonín: *Dějiny arcibiskupské obrazárny v Kroměříži*. Archivní studie. Díl I. Kroměříž 1925, s. 112.

*loquuntur svědčí, že konečným cílem všeho jednání Kohna byl vždy jen on sám. Měl jsem původně v rukopise větu, že arcibiskup Kohn chtěl ‚nepřátelům církve svaté‘ dokázati, že církev podporuje umění apod., ale po úvaze jsem tu větu přece vynechal. A mám za to, že jsem mu neublížil.*⁵¹²

Na základě všech dostupných indicií lze Breitenbacherův postoj ke Kohnovi vyjádřit nejuvstíženěji slovem rozporuplný. Arcibiskupa neposuzoval jednostranně - dokázal ocenit jeho kvality jako schopného hospodáře, k nimž rozhodně patřilo uvážlivé hospodaření, smysl pro pořádek a organizaci, avšak po stránce lidské jednoduše nemohl přehlédnout jeho osobní vlastnosti, k nimž řadil i slávychtivost. V očích Antonína Breitenbachera ji nedokázal plně odčinit ani štědrý dar, který Kohn ve své poslední vůli odkázal na zřízení katolické univerzity v Olomouci - celé své jmění ve výši třech milionů korun.⁵¹³

⁵¹² MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 106–107. Srovnej s Breitenbacherovým listem Josefu Pekařovi z 22. června 1927, ve kterém reaguje na Vychodilovu recenzi a objasňuje Pekařovi svůj postoj vůči Kohnovi: „Nemám osobní příčiny být zaujat ani u něho, ale jinak se o něm vysloviti nemohu zatím, než jsem se vyslovil - na podkladě fakt. Dr. Vychodil v Hlídce [...] míní, že kritika nepatří do knihy a prý vyzývá k odpovědi. Nevím k jaké. Hřích můj je ten, že jsem kněz a veřejně kněze kritizuji a nechválím, a že dávám ‚pokrokářům‘ zbraň do rukou. Jsem klíden. Kde nemám důvodu, nedotknu se nikoho.“ ANM, osobní fond Josef Pekař, karton č. 18, inv. č. 486, list Antonína Breitenbachera Josefu Pekařovi (Kroměříž, 22. června 1927).

⁵¹³ Viz Breitenbacherův zápis z 5. prosince 1915 o Kohnově úmrtí v rakouském Ehrenhausenu: „Došla zpráva o úmrtí arcibiskupa Kohna. Právě osm dní po kardinálu Bauerovi. Byl vyobcován z domova, s jehož národem necítil. Testamentem smyl, čeho se dopustil v zaslepené touze po slávě. Kdyby byl za života třetinu toho dal národu, byl by ho v náručí choval. Škoda, že to tak s ním skončilo.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 6. U části veřejnosti se Kohn svým štědrým odkazem jistě rehabilitace přeci jen dočkal: „Celá česká veřejnost vzhledem k vzácnému odkazu ráda nyní odpouští zesnulému Dru Kohnovi jeho chyby a vděčně hledí na šlechetný jeho vlastenecký čin.“ *Vzácný odkaz arcibiskupa Dra Th. Kohna*. *Obnova*, č. 51, 7. 12. 1915, s. 3.

9 PROFESOREM ARCIBISKUPSKÉHO GYMNÁZIA, aneb Breitenbacherova pedagogická léta (1904–1914)

Na druhý den Breitenbachovi vše řekl / Chytil. Breitenbach prý velice se lekl, / a již neposlouchal, stále volal: Vari, / že já jsem se zmýlil, já, já, prefekt starý? / Nebylo s ním řeči, pomaten byl celý. / Nakonec děl: Běžte k panu řediteli.

Z pamětí seminárních 1915–1916⁵¹⁴

9.1 Nástup arcibiskupa Františka Saleského Bauera

Kohnovou rezignací se stolec olomouckých arcibiskupů dočasně uprázdnil. V církevních i politických kruzích se velmi záhy rozproudily živé diskuze o možném Kohnově nástupci. Vhodných kandidátů na pastýřský úřad arcibiskupa se mezi kanovníky nenacházelo příliš mnoho,⁵¹⁵ tudíž vyvstávala otázka, zda novým arcibiskupem zvolí kapitula přeci jen některého ze svých řad, anebo postuluje někoho mimo arcidiecezi? A pakliže se tak stane, zasáhne do volby císař, anebo bez výhrad potvrdí, koho kapitula určí?

Všechny spekulace se nakonec ukázaly jako liché, neboť zásadní otázku - kdo vlastně nového arcibiskupa určí - rozřešil sám papež Pius X., který za Kohnova nástupce jmenoval po dohodě s Vídní stávajícího biskupa brněnského Františka Saleského Bauera. Okolnosti k tomu přímo nahrávaly. Bauer se těšil dobré pověsti jak v kapitule, tak u císařského dvora, nadto byl dobře zapsán i u papežského stolce díky svým pravidelným relacím podávaným do Říma ve věci Kohnova procesu. Navíc tím, že Kohn svou rezignaci složil dobrovolně

⁵¹⁴ Úryvek z neautorizované a nedatované frašky *Z pamětí seminárních 1915–1916*, jejíž strojový přepis zaslal Breitenbacherovi jeho bývalý žák Josef Hudeček (1899–?), úředník ředitelství státních drah v Bratislavě. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 3, inv. č. 182, *Z pamětní seminárních 1915–1916 - vložená příloha listu Josefa Hudečka Antonínu Breitenbacherovi (Bratislava, 1. října 1935)*.

⁵¹⁵ Dle exposé, které si nechal vypracovat Řím, připadali do úvahy kanovníci Mons. Vilém Blažek (1837–1912), Mons. Jan Weinlich (1831–1905) a Mons. ThDr. Karel Wisnar (1852–1926). U zbylých kanovníků se ukázaly problematickými nemoci spojené s vysokým věkem, nedostatečné zkušenosti či finanční problémy. JONOVÁ, Jitka: *Obsazování biskupských stolců v habsburské monarchii na přelomu 19. a 20. století na příkladu olomouckého arcibiskupství po rezignaci arcibiskupa Theodora Kohna*. *Studia theologica*, 14, 2012, č. 1, s. 52. Na tytéž skutečnosti upozornil svého času i vídeňský deník *Neue Freie Presse* ve zprávě, kterou záhy převzal olomoucký list *Pozor*: „... domská kapitola v Olomouci [...] skládá se jednak ze starých kanovníků, kteří k hodnosti arcibiskupské více se nehodí, jednak skládá se z mladých ‚horlivců‘, jež proti radě ministra vyučování dr. Kohn na místo to doporučil, a jež také vláda rakouská nerada by viděla na stolci arcibiskupském. V tom případě, když by kapitola práva volby se vzdala, měla by kurie římská sama právo nástupce Kohnova ustanoviti. Tento druhý případ zdá se býti pravděpodobnějším.“ *Obsazení místa arcibiskupského*. *Pozor*, č. 42 (zvl. příloha), 14. 3. 1904, s. 5.

do rukou papeže, osoboval si Řím právo svobodně jmenovat jeho nástupce bez předchozí volby kapitulou.⁵¹⁶

Císařský dvůr rozhodnutí kurie uvítal, a tak papeži Piovi X. nic nebránilo, aby 13. května 1904 potvrdil jmenování třiašedesátiletého Bauera olomouckým arcibiskupem. Slavnostní intronizace nového arcipastýře se uskutečnila o měsíc později 19. června 1904 v olomouckém dómu sv. Václava.⁵¹⁷ Zdali se jí účastnil i Antonín Breitenbacher, a jakým způsobem vůbec na zprávu o Bauerově jmenování reagoval, kvůli absenci příslušných pramenů nevíme.

Nutno říci, tehdy třiašedesátiletý Bauer ze zákulisních zvěstí nad svým jmenováním příliš velké nadšení neprojevoval. Jednak s ohledem na své zapojení do vyšetřování kauzy arcibiskupa Kohna nepovažoval převzetí jeho úřadu za příliš šťastné, jednak byl po více než dvacetiletém působení v Brně příliš sžitý s brněnskou diecézí. Jako člověk značného rozhledu také velmi dobře tušil, jak rozhárané nacionální poměry jej v nové arcidiecézi čekají.⁵¹⁸ Ostatně již samotná zpráva o Bauerově jmenování se v kruzích německých věřících arcidiecéze nesetkala s příliš pozitivním ohlasem. Některé německé listy vyzývaly k protestním akcím, zatímco jiné dopředu obviňovaly nového arcibiskupa ze stranickosti.⁵¹⁹ Olomoucký týdeník *Deutsches Nordmährerblatt* nazval Bauera s despektem „biskupem Čechů“ (*Czechenbischof*).⁵²⁰

Spolu s Kohnem navíc padl i centrální ředitel arcibiskupských statků Kleiber,⁵²¹ kterého nechal Bauer nahradit stávajícím vedoucím arcibiskupské účtárny Juliánem Roskou.⁵²² Česká

⁵¹⁶ Za jiných okolností by o novém arcibiskupovi rozhodovala olomoucká kapitula prostřednictvím volby. Tím, že Kohn složil svůj úřad přímo do rukou papeže, připadlo jmenování olomouckého arcibiskupa v souladu s kanonickým právem papeži. Více k tomu JONOVÁ, J.: *Obsazování biskupských stolců v habsburské monarchii*, s. 57–59.

⁵¹⁷ Tamtéž, s. 62.

⁵¹⁸ Tamtéž, s. 55.

⁵¹⁹ Protesty proti Bauerově jmenování probíhaly zejména v německých oblastech severní Moravy a ve Slezsku. Např. opavští radní přijali společnou rezoluci, ve které označili Bauera za „biskupa českého nacionálního boje“ (tschechisch-nationaler Kampfbischof) a jeho jmenování za „těžkou ránu německým věřícím“. Představenstvo Krnova vzneslo protest k ministerstvu kultu a vyučování s upozorněním, že arcibiskup Bauer jako „otevřený stranník Čechů“ nemůže v arcidiecézi zaručit „nacionální a náboženský smír“. *Zur Erzbischofsfrage in Olmütz*. Mährisches Tagblatt, č. 92, 22. 4. 1904, s. 3. K obdobné rezoluci přikročili též zastupitelé města Šternberka, kteří v Bauerově jmenování spatřovali „těžkou a hořkou ránu německým katolíkům na celé severní Moravě a ve Slezsku“ a varovali před novou vlnou odpadlictví, kterou by Bauerovo jmenování mohlo eventuelně rozdmýchat. *Kundgebung gegen die Ernennung des Bischofs Dr. Bauer*. Neue Freie Presse, č. 14243 (Morgenblatt), 20. 4. 1904, s. 3. Srovnej s dalšími zprávami z českých a německých deníků, např. *Nový arcibiskup olomoucký*. Lidové noviny, č. 91, 21. 4. 1904, s. 3; *Proč jsou moravští Němci „zdrčení“*. Dennice novověku, č. 26, 21. 4. 1904, s. 1; *Proti jmenování dra Bauera arcibiskupem olomouckým [...]*. Národní listy, č. 116 (odpolední vydání), 26. 4. 1904, s. 2; *Die Lösung der mährischen Bischofsfrage*. Mährisches Tagblatt, č. 91, 21. 4. 1904, s. 4; *Protestkundgebung gegen Bischof Dr. Bauer*. Mährisches Tagblatt, č. 91, 21. 4. 1904, s. 5.

⁵²⁰ *Mit der Haltung [...]*. Deutsches Nordmährerblatt, č. 26, 25. 6. 1904, s. 3.

⁵²¹ *Centrální řídítel kníž.-arcibiskupských statků [...]*. Čech, č. 143, 25. 5. 1904, s. 4; též *Změna ve správě statků olomouckého arcibiskupa*. Čech, č. 181, 2. 7. 1904, s. 3 či *Der f. e. Hofrath Adalbert Kleiber [...]*. Mährisches Tagblatt, č. 149, 2. 7. 1904, s. 4.

část arcibiskupského úřednictva tento krok přivítala jako ukončení germanizace započaté arcibiskupem Kohnem.⁵²³ Němečtí úředníci a zaměstnanci si však personální změnu v nejvyšším vedení arcibiskupské hospodářské správy naopak vyložili jako nepřátelský akt a proti Bauerovi rozpoutali v tisku mohutnou kampaň, v níž nového arcibiskupa obvinili z počestřování arcidiecéze.⁵²⁴ Obzvláště ostře se do arcibiskupa opřel deník brněnských Němců *Tagesbote*, který Bauera označil za „českého agitátora na arcibiskupském stolci“ a otevřeně jej obvinil z „čechizace arcibiskupských úřadů“, čímž se měl dopustit „do očí bijící urážky moravských Němců.“⁵²⁵

⁵²² Mons. Julián Roska (1860–1928), rodák ze severomoravského Štramberka, římskokatolický duchovní a arcibiskupský úředník, v letech 1904–1917 ústřední ředitel arcibiskupských statků. Pocházel z rodiny bednáře Josefa Rosky ze Štramberka a jeho manželky Terezie roz. Bayerové. Maturoval roku 1879 na Slovanském gymnáziu v Olomouci, následně zahájil studia na bohoslovecké fakultě tamtéž. Po vysvěcení na kněze roku 1883 působil jako kooperátor ve slezských Klimkovicích a suplující učitel náboženství na veřejné české reálné škole v Prostějově. Do služeb arcibiskupské správy vstoupil roku 1893 po nástupu arcibiskupa Theodora Kohna, o čtyři roky později převzal vedení arcibiskupské účtárny a konečně v červenci 1904 jej po Khonově vynucené rezignaci jmenoval nově zvolený arcibiskup František Saleský Bauer ústředním ředitelem arcibiskupských statků po penzionovaném Albertu Kleiberovi. Výrazně se angažoval ve prospěch českého školství, a sice už v Klimkovicích, kde zastával funkci jednatele v místním odboru Ústřední Matice školské a povzbuzoval rodiče, aby své děti dávali do českých škol. Po příchodu do Kroměříže rovněž finančně podporoval místní české gymnázium. Za své zásluhy byl nejen jmenován papežským komořím s titulem monsignora, ale také roku 1909 obdržel od císaře rytířský kříž Řádu Františka Josefa. ZA v Opavě, Sbírká matrik bývalého Severomoravského kraje, inv. č. 2125, *matrika narozených města Štramberka (1851–1872)*, s. 98; *Maturitní zkouška roku minulého*. In: XI^{tý} program c. kr. vyššího gymnasia slovanského v Olomouci. Olomouc 1880, s. 55; *Na kněžství vysvěcení [...]*. Čech, č. 147, 30. 6. 1883, s. 2; VYHLÍDAL, Jan: *Naše Slezsko*. Praha 1900, s. 98; XXXIII. *veřejná schůze Politické a hospodářské jednoty opavské*. Opavský týdeník, č. 94, 1. 12. 1886, s. 1; *Z Klimkovic*. Opavský týdeník, č. 29, 9. 4. 1887, s. 3; *Učitelstvo*. In: Třináctá výroční zpráva slovanské zemské vyšší reálné školy v Prostějově za školní rok 1892/93. Prostějov 1893, s. 32; *Podpora chudých žáků*. In: Výroční zpráva c. k. českého státního vyššího gymnasia v Kroměříži za školní rok 1908–1909. Kroměříž 1909, s. 57; *Handbuch des allerhöchsten Hofes und des Hofstaates seiner K. und K. apostolischen Majestät für das Jahr 1911*. Wien 1911, s. 341; ROUBIC, A.: *Správa statků olomouckého (arci)biskupství od 16. století*, s. 473.

⁵²³ Hlasy arcibiskupských úředníků následně tlumočily některé české deníky. Brněnské *Lidové noviny* vyjádřily naději, že se nový arcibiskup přičiní o nastolení jazykové rovnoprávnosti alespoň ve vnějším styku s arcidiecézí: „Snad se docílí, že germanisační výboj navenek nebude tak křiklavý, a že ve styku konsistoře s úřady nastoupí jazyková rovnoprávnost, které jsme se posud v Olomouci marně dovolávali.“ *Nový arcibiskup olomoucký*. *Lidové noviny*, č. 91, 21. 4. 1904, s. 3. Obdobně se vyjádřil i olomoucký *Pozor* ve vztahu k vesměs poněmčené správě arcibiskupských statků: „Český lid v arcidiecesi může a musí očekávat, že s novým pánem zavládne i nový pořádek ve vedení statků. [...] V národním ohledu musí nový arcibiskup býti spravedlivým a vypudí němčinu ze správy statků, kterou tam i dr. Kohn houževnatě zaváděl.“ *Nový arcibiskup olomoucký*. *Pozor*, č. 72, 6. 5. 1904, s. 2; srovnej s KONŠEL, J.: *Moje cesta*, s. 23.

⁵²⁴ K tomu např. *Moravská orlice* z 29. července 1904: „Vychází zde nyní najevo, že štvance v německých časopisech proti dru Bauerovi ve příčině ‚počestřování‘ správy arcibiskupských statků a závodů vyvolány byly na přímý popud německých úředníků arcibiskupských. Tito vědí dobře, že dr. Bauer nějaký takový rozkaz nevydal, leč oni se bojí, že budou nuceni v českých věcech úřadovati česky - a ne jako dosud německy...“ *Viz Ku štvancím proti arcibiskupovi dru Bauerovi se strany německé*. *Moravská orlice*, č. 171, 29. 7. 1904, s. 2; též *Německé tažení proti arcibiskupu dru Bauerovi*. *Pozor*, č. 115, 27. 7. 1904, s. 2.

⁵²⁵ *Erzbischof Dr. Bauer*. *Tagesbote aus Mähren und Schlesien*, č. 338, 21. 7. 1904, s. 3; srovnej s *Die Vertschegung der erzbischöflichen Güterverwaltung beginnt?* *Mährisches Tagblatt*, č. 167, 25. 7. 1904, s. 3 či *Fürsterbischof dr. Bauer und die Verwaltung der erzbischöflichen Güter*. *Mährisches Tagblatt*, č. 168, 26. 7. 1904, s. 3.

Německá obvinění se přitom ukázala jako účelová, neboť Rosku měl za Kleiberova nástupce určit ještě během svého episkopátu samotný Kohn.⁵²⁶ Arcibiskupa se naopak zastal olomoucký, německy psaný deník *Olmützer Zeitung*, který zvěsti o vynucování češtiny na arcibiskupských statcích popřel s dodatkem, že Bauer sám zachovává při svém úřadování přísnou neutralitu a veškerá podání vyřizuje v tom jazyce, ve kterém byla podána, tj. německá německy a česká česky.⁵²⁷ Rozbouřenou hladinu následně do jisté míry zklidnil arcibiskupův příslib jazykové rovnoprávnosti ve správě arcibiskupských statků a důsledné uplatňování dvojjazyčnosti při úředním styku.⁵²⁸

Navzdory bouřlivým počátkům provázela Bauera po stránce lidské pověst člověka laskavého a skromného, čímž si získal respekt moravských věřících, ovšem právě tak velmi prozíravého, což se projevilo na vážnosti, které se ve svém okolí těšil.⁵²⁹ Široké veřejnosti byl znám nejen jako horlivý ctitel kultu Panny Marie Svatohostýnské,⁵³⁰ ale i štědrý podporovatel národně osvětových spolků včetně Matice moravské.⁵³¹ Na podzim roku 1907 vystoupil na podporu slovenského kněze Andreje Hlinky, stíhaného maďarskými úřady jako „pansláva“ po tragických událostech v Černové.⁵³² Tyto skutečnosti Breitenbacher, kterému arcibiskup nepochybně imponoval i svým prostým, českým původem,⁵³³ oceňoval.⁵³⁴

⁵²⁶ Tuto skutečnost opakovaně zdůrazňují *Lidové noviny*. *Změna ve správě arcibiskupských velkostatků*. *Lidové noviny*, č. 151, 5. 7. 1904, s. 3; též *Německé bolesti [...]*. *Lidové noviny*, č. 170, 28. 7. 1904, s. 3.

⁵²⁷ *Zprávu o zavedení českého úřadování na arcibiskupských statcích [...]*. *Moravská orlice*, č. 167, 24. 7. 1904, s. 2; srovnej s *Tschechisierungsversuche?* *Olmützer Zeitung*, č. 2913, 22. 7. 1904, s. 3.

⁵²⁸ *Věci moravské*. *Čech*, č. 327, 26. 11. 1904, s. 2.

⁵²⁹ VYMĚTAL, František: *Apoštol křesťanské lásky a jednoty. Život a dílo dr. Antonína Cyrila Stojana*. Praha 1988, s. 176.

⁵³⁰ Za Bauerova episkopátu se mimo jiné uskutečnila dne 15. srpna 1912 slavnostní korunovace sošky Panny Marie Svatohostýnské. Na vyhotovení nových korunek byla uspořádána mezi věřícími sbírka. Následně o jejich vysvěcení požádal arcibiskup papeže Pia X. (1835–1914). Církevních oslav na Svatém Hostýně probíhajících ve dnech 14. až 26. srpna se zúčastnily tisíce poutníků nejen z celé Moravy, ale i z Čech, Slezska a Slovenska včetně Breitenbachera samotného. JANDA, Antonín: *Papežská korunovace Matky Boží Svatohostýnské dne 15. srpna 1912*. Brno 1913, s. 26, 312.

⁵³¹ *Výroční zpráva Matice moravské za rok 1915, podaná o valném shromáždění, konaném ve středu, dne 29. března 1916*. In: *Časopis Matice moravské*, 40, 1916, samostatně stránkovaná příloha, s. 2–3.

⁵³² Tragédie spojená se střelbou četníků na protestující slovenské farníky během slavnostního svěcení nového kostela v Černové u Ružomberka 27. října 1907. Protesty zapříčinilo rozhodnutí spišského biskupa Alexandra Párvyho (1848–1919), aby vysvěcení kostela provedl cizí kněz místo černovského rodáka P. Andreje Hlinky (1864–1938), pronásledovaného kvůli svému veřejnému vystupování proti maďarizaci. Tragédie si vyžádala 15 mrtvých a desítky zraněných. K Bauerově roli HOLEC, Roman: *Tragédia v Černové a slovenská spoločnosť*. Martin 1997, s. 195, 210.

⁵³³ Nový arcibiskup pocházel z rodiny mlynáře Františka Bauera z Hrachovce na Vsetínsku a jeho manželky Anny roz. Pekárkové, dcery krejčího z Lešné u Valašského Meziříčí. ZA v Opavě, fond Sbirka matrik bývalého Severomoravského kraje, inv. č. 2185, *matrika narozených obce Hrachovec (1800–1893)*, s. 67.

⁵³⁴ Soudíme tak z Breitenbacherova stručného, leč vypovídajícího zápisu z 25. listopadu 1915 o Bauerově úmrtí, v němž ocenil arcibiskupa po národní stránce: „*Zemřel nám dobrý arcipastýř. Mohl ještě žít, aspoň z národních důvodů, dokud se nevyjasní politická situace, protože němečkové nevědí zpupnosti, co činiti.*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 3.

Taktéž nesmíme opomenout Bauerův bojs modernismem v církvi, vůči kterému vytáhl s ještě větší razancí než jeho předchůdce. Máme na mysli zejména Bauerovo vystoupení proti časopisu moravských duchovních *Bílý Prapor*, okolo něhož se sdružovali stoupenci Katolické moderny. V prosinci 1906 označil arcibiskup v konzistoriální kurendě časopis za „hanbu olomoucké diecéze“ a zakázal pod církevním trestem suspenze jeho další vydávání i odběr.⁵³⁵ Bauerovým přičiněním se rovněž nepodařilo v olomoucké arcidiecézi etablovat Jednotě katolických duchovních, jako tomu bylo v diecézi brněnské, čímž *de facto* utlumil aktivity reformního hnutí v arcidiecézi až do převratu roku 1918.⁵³⁶

9.2 Počátky Breitenbacherovy historické práce

Období episkopátu arcibiskupa Bauera se překrývá s počátky Breitenbacherovy vědecké činnosti. S publikováním prvních historických prací začal Breitenbacher prakticky ihned po svém návratu ze studií v Innsbrucku díky široké pramenné základně, kterou mu nabízel jak arcibiskupský archiv, tak neméně bohatá zámecká knihovna.⁵³⁷ Při studiu byl mladému historikovi více než nápomocen tehdejší správce knihovny František Hrbáček.⁵³⁸ Breitenbacher si na něj uchoval vřelé vzpomínky pro jeho ochotu, s jakou byl každému vždy k dispozici, ať už radou, doporučením nebo odborným vedením.⁵³⁹ Profesní vztah mezi oběma muži se postupně prohluboval. „*Měl cosi patriarchálního, co přitahovalo, spojovalo,*“ vyjádřil Breitenbacher později svůj vztah k Hrbáčkovu v literárním almanachu *Hlídka*,

⁵³⁵ HANUŠ, Jiří: *Bílý Prapor - časopis moravského modernismu*. Časopis Matice moravské, 115, 1996, č. 2, s. 331–332.

⁵³⁶ MAREK, P: *Apologetové nebo kacíři?*, s. 87; tentýž: *Příspěvek k dějinám reformního hnutí katolického duchovenstva v letech 1917–1924*. Rosice u Brna 2000, s. 25.

⁵³⁷ Zmiňuje se o tom v konceptu listu Mons. ThDr. Františku Cinkovi (1888–1966) z 15. dubna 1935: „... po vykonaných profesorských zkouškách začal [jsem] chodit do zámku studovat něco z archivu...“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 644, *Deník, sv. II. (1931–1937)*, s. 174.

⁵³⁸ P. PhDr. František Hrbáček (1847–1915), rodák z Blatce u Olomouce, římskokatolický duchovní, od roku 1887 správce arcibiskupské knihovny v Kroměříži. Pocházel z rodiny rolníka Izidora Hrbáčka z Blatce a jeho manželky Anny roz. Gruntové, dcery chalupníka z téže obce. Studoval na státním německém gymnáziu v Olomouci a bohoslovecké fakultě tamtéž. Po vysvěcení na kněze v červenci 1872 působil jako kaplan v Jevíčku, avšak již po půl roce přešel na arcibiskupský chlapecký seminář v Kroměříži jako prefekt. V letech 1873–1875 absolvoval univerzitní studia historie a geografie v Innsbrucku, završená v prosinci 1876 státní zkouškou. Následně se vrátil do Kroměříže, kde vyučoval na arcibiskupském chlapeckém semináři téměř třicet let. Souběžně zastával od roku 1887 funkci správce arcibiskupské zámecké knihovny a v letech 1888–1898 též arcibiskupského archiváře. Roku 1911 byl jmenován čestným kanovníkem kolegiální kapituly sv. Mořice v Kroměříži. ZA v Opavě, fond Sběrka matrik bývalého Severomoravského kraje, inv. č. 6057, *matrika narozených obce Blatec (1841–1872)*, s. 23; POLZER, Karel: *František Hrbáček*. In: VI. výroční zpráva knížecího arcibiskupského soukromého gymnasia s právem veřejnosti v Kroměříži za školní rok 1915/16. Kroměříž 1916, s. 13–15; VLČKOVÁ-BUTULOVÁ, I.: *Dějiny zámecké knihovny v Kroměříži od roku 1850 až po dnešek*, s. 48.

⁵³⁹ BREITENBACHER, A.: *Z kníž. arcib. knihovny v Kroměříži*, s. 527.

ve kterém ocenil jak osobnost svého učitele, tak jeho iniciativu při rozšiřování arcibiskupských knižních sbírek.⁵⁴⁰

Jinak tomu bylo v případě arcibiskupského archiváře Františka Snopka,⁵⁴¹ ustaveného roku 1898 arcibiskupem Theodorem Kohnem. Jeho jméno a dílo je spojeno zejména s propagací cyrilometodějského kultu na půdě domácí i v zahraničí, což jej sblížovalo s kroměřížským proboštem a pozdějším arcibiskupem Antonínem Cyrilem Stojanem. Oba spojovala nejen společná myšlenka unionismu a vzájemná spolupráce, ale také úzké přátelství.⁵⁴² Mezi Breitenbacherem a Snopkem se nicméně nikdy neutvořil takový vztah, založený na vzájemném respektu, jaký existoval mezi Breitenbacherem a Hrbáčkem. Spíše naopak. Na vícerych místech svých deníků kritizuje Breitenbacher Snopkův ležerní přístup k povinnostem archiváře a pasivitu, kontrastující s ochotou, pracovitostí a zápalem Hrbáčka. Snopkovi vytýká nezáměr o archiválii, které se v archivu za jeho působení bezprizorně povalovaly,⁵⁴³ aniž by se dočkaly zpracování, což je dle Breitenbachera příčinou, proč se za Snopka pořádání arcibiskupského archivu prakticky nepohnulo.⁵⁴⁴

⁵⁴⁰ Hrbáčkovou zásluhou se do arcibiskupských sbírek dostala i tzv. Bible Skalická, vzácný, česky psaný rukopis z první třetiny 15. století, zakoupený roku 1893 na Hrbáčkův popud arcibiskupem Theodorem Kohnem od františkánského konventu ve Skalici za obnos 2 000 zlatých. Při koupi se Hrbáček dopustil lsti, když v listu skalickému kvardiánovi P. Marcelu Daránskému OFM záměrně podhodnotil cenu knihy, a také arcibiskupskou zámeckou knihovnu v Kroměříži označil za instituci veřejnou, třebaže se jednalo o knihovnu ryze soukromou. Více o tom BREITENBACHER, Antonín: *Skalická Bible v arcib. knihovně v Kroměříži*. Hlídka. Měsíčník vědecký se zvláštním zřetelem k apologetice a filosofii, 39, 1922, č. 5, s. 227–232.

⁵⁴¹ Mons. ThDr. h. c. František Snopek (1853–1921), rodák z Kunovic na Uherskohradištsku, římskokatolický duchovní, od roku 1898 arcibiskupský archivář v Kroměříži. Po maturitě na státním německém gymnáziu v Uherském Hradišti nastoupil na studia bohosloví v Olomouci, kde byl roku 1876 vysvěcen na kněze. Své pastorační působení zahájil jako kooperátor ve Velké u Strážnice (do ledna 1878), následně prošel jako kooperátor resp. administrátor farnostmi v Kuželově (do května 1878), opět ve Velké (do července 1878), Veselí na Moravě (do listopadu 1878), Strážnici (do dubna 1879), opět ve Veselí (do září 1879), Šumicích (do října 1880), Střílkách (do srpna 1882), Tovačově (do září 1884), Velehradě (do listopadu 1885), opět v Šumicích (do listopadu 1887), Březové (do ledna 1888), opět v Šumicích (do prosince 1888), Svěbohově (do června 1893) a Blazicích (do ledna 1898). Do penze odešel v lednu 1898. Dne 1. března téhož roku jmenoval arcibiskup Kohn Snopka arcibiskupským archivářem a tuto funkci zastával až do své smrti 18. března 1921. Jako horlivý propagátor cyrilometodějského kultu zanechal stopy i na poli literárním v podobě českých *Studii cyrilometodějských* (1906) a německého spisu *Konstantinus – Cyrillus und Methodius, die Slavenapostel* (1911). KOUŘIL, Miloš: *Několik opomíjených regionálních historiků*. In: *Z regionální historie a archivnictví*. XIX. Mikulovské sympozium 11. – 12. X. 1989. Olomouc 1989, s. 230; KUTNAR, František – MAREK, Jaroslav: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví. Od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století*. Praha 2009, s. 561.

⁵⁴² VYMĚTAL, František: *Apoštol křesťanské lásky a jednoty církve. Život a dílo dr. Antonína Cyrila Stojana*. Praha 1988, s. 33.

⁵⁴³ Na neuspokojivý stav arcibiskupského archivu poukazuje po Snopkově smrti ve své zprávě arcibiskupovi Antonínu Cyrilu Stojanovi z 9. ledna 1923. Koncept viz MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 643, *Deník, sv. I. (1921–1930)*, s. 31.

⁵⁴⁴ Snopkovo ležerní vedení archivu opakovaně kritizuje později jako archivář ve svých denících. Viz např. zápis z 22. listopadu 1923: „Vzpomenuli, že Snopek v archivu seděl 23 roků, a že já dal po něm spousty archiválií v kanceláři do pořádku [...] za dva a půl roku, tu si dávám otázku, kolik se mohlo udělat za těch 23 let...“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 24. Srovnej s Breitenbacherovým listem Josefu Pekařovi z 28. listopadu 1925,

9.2.1 Breitenbacherovy literární prvotiny

První odborné práce začal Breitenbacher publikovat ještě v čase innsbruckých studií. Roku 1902 se poprvé uvedl do historické obce svou německy psanou prací *Ueber die Quellen und die Glaubwürdigkeit des „Granum catalogi praesulum Moraviae“*,⁵⁴⁵ publikovanou v časopise německého Spolku pro dějiny Moravy a Slezska (*Verein für Geschichte Mährens und Schlesiens*).⁵⁴⁶ Studie věnovaná kritickému rozboru neautorizovaného soupisu olomouckých biskupů z první třetiny 15. století neušla pozornosti medievisty Miroslava Jeřábka,⁵⁴⁷ který na ni v *Českém časopise historickém* uveřejnil vesměs pozitivní recenzi s vytčením pouze drobných nedostatků.⁵⁴⁸ Jakkoliv pozdější rozbor *Grana* některé z Breitenbacherových vývodů zpochybnily, představuje Breitenbacherova prvotina dodnes jeden ze základních a neodignorovatelných zdrojů pro výzkum řečeného pramene.⁵⁴⁹

Dva roky nato uveřejňuje tentýž časopis Breitenbacherovu neméně rozsáhlou, na dvě části rozdělenou studii *Die Besetzung der Bistümer Prag und Olmütz bis zur Anerkennung*

v němž rovněž hovoří o Snopkově nečinnosti: „*Snopek, můj předchůdce, za 23 let, co tu v úřadě hnil, neudělal tolik, co já mám již hotovo od roku 1922...*“ ANM, osobní fond Josef Pekař, karton č. 18, inv. č. 486, list Antonína Breitenbachera Josefu Pekařovi (Kroměříž, 28. listopadu 1925).

⁵⁴⁵ BREITENBACHER, Antonín: *Ueber die Quellen und die Glaubwürdigkeit des „Granum catalogi praesulum Moraviae“*. Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens, 6, 1902, č. 1–4, s. 274–300.

⁵⁴⁶ Spolek sdružující německé regionální historiky Moravy a Slezska. Vznikl roku 1896 v Brně transformací upadající Historicko-statistické sekce Moravské hospodářské společnosti (*Historisch-statistische Section der k. k. mährisch-schlesischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues*) a od roku 1897 vydával svůj vlastní časopis *Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens*. O přímém zapojení Antonína Breitenbachera do činnosti spolku nemáme zmínky. KUTNAR, F. – MAREK, J.: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*, s. 457–458; též NODL, Martin: *Dějepisectví mezi vědou a politikou. Úvahy o historiografii 19. a 20. století*. Brno 2007, s. 37.

⁵⁴⁷ Miroslav Jeřábek (1881–1921), rodák z pražského Smíchova, historik a medievista, od roku 1904 profesor dějepisu na městském (později zestátněném) reálném gymnáziu v Nymburce. Patřil k nejmladším žákům tzv. Gollovy školy. Za první světové války se netajil svými protirakouskými postoji. Podle vzpomínek bývalých svěřenců vybízeli studenty povolané na frontu k dezercím. Po vzniku Československa krátce působil i v redakci nymburského listu *Republikán*. Dne 27. září 1921 zemřel na tuberkulózu ve věku pouhých čtyřiceti let. Přesto si dokázal během svého krátkého života získat jméno v historické obci, a sice svým kritickým rozбором kroniky Neplachovy, uveřejněném roku 1902 v *Časopise Českého muzea*, a rozбором kroniky Dalimilovy, publikovaném dvě léta nato v *Českém časopise historickém*. Mimo jiné zastával dnes již všeobecně akceptovanou teorii o Dalimilově aristokratickém původu. FOJTÍK, Pavel: *Stoletá historie nymburského gymnázia s přihlédnutím k širším souvislostem českého středního školství (1903–2003)*. Nymburk 2003, s. 26, 29; *Zpráva o Museu Království českého za rok 1904*. Praha 1905, s. 8; TATÍČEK, Václav: *Dříve Dalimil*. Praha 2002, s. 10; *Úmrtí*. Národní listy, č. 268 (večerní vydání), 30. 9. 1921, s. 2; URBÁNEK, Rudolf: *Mir. Jeřábek*. Naše věda, 3, 1921, č. 10, s. 240.

⁵⁴⁸ JEŘÁBEK, Miroslav: *Anton Breitenbach, Ueber die Quellen und die Glaubwürdigkeit des „Granum catalogi praesulum Moraviae“*. Český časopis historický, 9, 1903, s. 95–96; Breitenbacherovu obhajobu vůči Jeřábkově kritice viz BREITENBACHER, Antonín: *V 1. čís. letoš. roč. Č. Č. H. na s. 96 [...]*. Český časopis historický, 9, 1903, č. 2, s. 236–237.

⁵⁴⁹ Více k dané problematice KALHOUS, David: *Granum catalogi praesulum Moraviae jako pramen k dějinám Moravy v 10. století?* *Medievalia historica Bohemica*, 11, 2007, č. 1, s. 27–38.

des ausschließlichen Wahlrechtes der beiden Domkapitel,⁵⁵⁰ vycházející z jeho dizertace věnované obsazování biskupských stolců v Praze a Olomouci před nabytím výlučného volebního práva obou kapitul. Její kvality velmi záhy ocenil historik Kamil Krofta, který z ní bohatě čerpal ve svém příspěvku *Kurie a církevní správa zemí českých v době předhusitské* v *Českém časopise historickém*, kde ji mimo jiné označil za „zvláště pěknou práci“.⁵⁵¹ Velmi pochvalně se o studii rovněž vyjádřil ve svém obsáhlém referátu o odborné historické literatuře v Čechách a na Moravě, uveřejněném v prestižním francouzském časopisu *Revue historique*,⁵⁵² také přední český historik Jaroslav Goll, stejně jako moravský zemský archivář Bertold Bretholz ve své zprávě pro časopis Institutu pro rakouský dějepyt (*Institut für Österreichische Geschichtsforschung*).⁵⁵³

V následném období nastává v Breitenbacherově dosavadním směřování zlom. Naprosto se odvrací od německé historiografie a své další práce publikuje až na výjimky pouze česky.⁵⁵⁴ Ústřední publikační platformou se Breitenbacherovi stává *Časopis Matice moravské*, vydávaný od roku 1869 v Brně. Právě zde vyšla roku 1906 po částech Breitenbacherova rozsáhlá studie věnovaná episkopátu Stanislava II. Pavlovského, postavená na dvouletém intenzivním studiu kopií Pavlovského korespondence.⁵⁵⁵

⁵⁵⁰ BREITENBACHER, Antonín: *Die Besetzung der Bistümer Prag und Olmütz bis zur Anerkennung des ausschließlichen Wahlrechtes der beiden Domkapitel*. Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens, 8, 1904, č. 1–2, s. 1–46.

⁵⁵¹ KROFTA, Kamil: *Kurie a církevní správa zemí českých v době předhusitské*. Český časopis historický, 10, 1904, č. 3, s. 252.

⁵⁵² Studii Goll označuje za „dílo zasluhující pochvalu“, přičemž vyzdvihuje důsledné zpracování tématu: „Anton Breitenbach traite, d'une façon détaillée, une question, celle d'influence des princes du pays sur le choix des évêques de Prague et d'Olmütz (Olomouc) jusqu'au XIIIe siècle. Ce travail mérite également des éloges.“ GOLL, Jaroslav: *Bohême*. *Revue historique*, 31, 1906, č. 1, s. 126.

⁵⁵³ Stejně jako Goll i Bretholz oceňuje především důkladné zpracování na základě dostupných pramenů („gründlich und quellenmassig gearbeitete Studie“). BRETHOLZ, Bertold: *Die historische periodische Literatur Böhmens, Mährens und Österr.-Schlesiens. 1902–1904*. Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, 28, 1907, s. 544.

⁵⁵⁴ KUTNAR, František: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví II. Od počátků pozitivistického dějepisectví na práh historiografie marxistické*. Praha 1978, s. 171–172. Výjimku učinil Breitenbacher pouze dvakrát - poprvé svou zprávou *Die Müglitzer Stadtchronik aus dem Jahre 1727* (1927) o česky psané kronice města Mohelnice, publikované v časopisu Německého spolku pro dějiny Moravy a Slezska (*Deutscher Verein für die Geschichte Mährens und Schlesiens*) s politickým záměrem; podruhé svou studií *Die Sammlung Imstenraedt in der Gemäldesammlung des Erzbistums Olmütz in Kremsier und Olmütz* (1930) o obrazové sbírce z Kolína nad Rýnem, sestavené pro ročenku Dějepisného spolku v Kolíně nad Rýnem (*Kölnischer Geschichtsverein*). Navázání písemných styků s německými spolky odůvodňuje Josef Pekař významem archivních objevů pro německé historiky umění: „Protože moje objevy mají především význam pro německou vědu, navázal jsem již styky s lipskými a kolínskými odborníky. Mám za to, že dám podnět k řadě speciálních studií, na něž jsem sám upozornil v řečených městech.“ ANM, osobní fond Josef Pekař, karton č. 18, inv. č. 486, list Antonína Breitenbachera Josefu Pekařovi (*Kroměříž, 28. listopadu 1925*).

⁵⁵⁵ BREITENBACHER, Antonín: *Spor biskupa Pavlovského s moravským soudem zemským o soudnictví nad kněžstvem*. *Časopis Matice moravské*, 30, 1906, č. 2, s. 97–134; č. 3, s. 228–270; č. 4, s. 349–373.

Právě studium řečených kopií přitáhlo Breitenbacherovu pozornost k postavě biskupa Pavlovského (+1598), jehož episkopát - stejně jako celé období předbělohorské - pojal z hlediska nacionálního za vrcholné období moravských dějin, vyznačující se silným postavením domácí šlechty, schopné hájit své zájmy i v nejvyšších kruzích.⁵⁵⁶ Pavlovského pojal jako prototyp osvíceného duchovního knížete, který se navzdory slezskému původu a vazbám na polské prostředí přizpůsobil moravským poměrům. Oceňoval jeho respekt k domácí řeči a odhodlání, s jakým se postavil proti německým vlivům pronikajícím do českých zemí společně s Lutherovou reformací.⁵⁵⁷ Pro jeho vstřícný postoj k češtině pojal Pavlovského za ideální model národního, vlasteneckého smýšlení, jak zdůrazňuje i ve svém referátu pro výroční zprávu arcibiskupského gymnázia:

„Dodnes však není sdostatek oceněn tento poslední ‚český‘ biskup z doby neztenčené samostatnosti českého státu. A přece tak mnohostranný, vynikající a svérázný biskup! Těžko bychom našli pole, na kterém by nebylo stopy jeho činnosti. [...] Byl upřímným a věčným synem své nové otčiny a svého národa; byl ušlechtilým člověkem, který, ač věděl, že jeho srdce patří pouze stádcí jemu svěřenému, přece hřejivé teplo zachoval jak svým pokrevencům, tak i těm, s nimiž ho pojila sladká pouta přátelství; ale především jiným byl biskupem.“⁵⁵⁸

Následující příspěvek k tehdy ještě nepříliš známé kauze biskupotravce Philopona, publikovaný o rok později v témže časopise,⁵⁵⁹ představoval pro Breitenbachera nalezení odpovědi na otázku kladenou již v čase olomouckých studií. Výsledený článek vzbudil široký

⁵⁵⁶ Jako příklad uvádí politický vliv moravských stavů, které dokázaly nejen prosadit užívání české řeči na moravském zemském sněmu olomouckými biskupy, ale také zabránily zvolení vlivného kardinála Ondřeje Rakouského (1558–1600) biskupem olomouckým navzdory jeho pokrevnímu příbuzenství s panovníkem. BREITENBACHER, Antonín: *Z doby předbělohorské. Příspěvek k církevním dějinám moravským stol. 16.* Našinec, č. 12. 26. 1. 1908, s. 1–3. Podrobně se Breitenbacher věnuje tématu ve své studii v *Časopisu Matice moravské*; viz tentýž: *Kandidatura kardinála Ondřeje Rakouského na biskupství olomoucké roku 1579.* Časopis Matice moravské, 32, 1908, č. 1, s. 43–64.

⁵⁵⁷ Jak Breitenbacher zdůrazňuje, po svém nástupu na olomoucký biskupský stolec roku 1579 uděloval kanonikáty pouze osobám znalým české řeči. Slovy Antonína Breitenbachera: „... činil co jen mohl, aby se nedostal do kapituly žádný cizozemec věda, že takový nejen není diecesi na nic, nýbrž často jen na škodu.“ Odvolává se přitom na Pavlovského odeslanou korespondenci, ve které biskup zapovídá olomoucký kanonikát osobám cizího původu, „neb při kostele olomouckém, kdo tu neresiduje a zvláště jazyku českého neumí, malej užitek toho má a kostelu málo platen jest.“ Tentýž: *Z doby předbělohorské*, s. 2.

⁵⁵⁸ Tentýž: *Oprava kostela sv. Mořice v Kroměříži biskupem Stanislavem II. Pavlovským. 1579–1598.* In: IV. výroční zpráva knížecího arcibiskupského soukromého gymnasia s právem veřejnosti v Kroměříži za školní rok 1913/14. Kroměříž 1914, s. 5. Novou otčinou naráží Breitenbacher na slezský původ biskupa Stanislava II. Pavlovského (?–1598). V poznámce pod čarou však připomíná, že biskup hovořil plynule česky a německý jazyk neovládal.

⁵⁵⁹ Tentýž: *Příspěvek k dějinám reformace moravského kléru za biskupa Stanislava Pavlovského. Aféra Philoponova.* Časopis Matice moravské, 31, 1907, č. 2, s. 152–176.

ohlas jak v řadách odborné veřejnosti, tak v řadách duchovenstva.⁵⁶⁰ Breitenbacher se zde nicméně dopustil omylu, když poukázal na domnělou spojitost pregustace obětního vína s Philoponovou aférou, přestože šlo o běžnou součást pontifikální mše dle předpisů kodifikovaných v *Caeremoniale Episcoporum*.⁵⁶¹ Poté, co jej na tento omyl upozornil samotný arcibiskup Bauer, uveřejnil Breitenbacher v nejbližším čísle *Časopisu Matice moravské* opravu.⁵⁶²

9.2.2 Písemný styk s Josefem Pekařem

Svou publikační činností se Breitenbacher vcelku brzy zapsal do širšího povědomí historické obce.⁵⁶³ Ba co víc, upoutal pozornost předního českého historika Josefa Pekaře, který z jeho studie o *Grana* vycházel ve svém vlastním článku na jaře 1904 o dějinách biskupství pražského v *Českém časopisu historickém*.⁵⁶⁴ V poznámkovém aparátu vyzdvihl práci kroměřížského kolegy jako „cennou“, avšak současně zkritizoval Breitenbacherovy „nemírné výtky“ na adresu autora edice *Grana*, které se Pekařovi zdály přehnané.⁵⁶⁵

Breitenbacher již tehdy uznával Pekaře jako autoritu a jeho slova vnímal jako pochvalná, přesto se jej připomínky dotkly. Hned 1. dubna 1904 proto adresoval Pekařovi do Prahy list, ve kterém se proti Pekařově poznámce ohradil: „Upřímně řečeno, byl jsem něčím podobným z Vaší strany zaražen,“ píše Breitenbacher dotčeně a pokračuje: „Já zajisté nechci nikomu ubírat zásluh, právě jako já sám jsem spokojen, když moje prácička byla oceněna. Prosím tedy ještě jednou o laskavé sdělení těch nemírných míst, abych podruhé se věděl jinak

⁵⁶⁰ O Breitenbacherově studii referoval se zájmem např. *Časopis katolického duchovenstva*. Viz *Zprávy. Časopis katolického duchovenstva*, 48, 1907, č. 5, s. 339; dále např. *Při arcibiskupské mši v Olomouci [...]*. *Věstník katolického duchovenstva*, 7, 1907, č. 23, s. 431–432; též *Kanovník trávil biskupy a kanovníky. Selský archiv. Časopis pro obecné i kulturní dějiny selského stavu hlavně moravského i slezského*, 6, 1907, č. 2, s. 133. Z Breitenbacherovy práce následně vycházel ve svém spisu *Biskupství olomoucké 1576–1579 a volba Stanislava Pavlovského* (1909) brněnský historik a moravský zemský archivář PhDr. Bohumil Navrátil (1870–1936), pozdější rektor Masarykovy univerzity v Brně. Viz NAVRÁTIL, Bohumil: *Biskupství olomoucké 1576–1579 a volba Stanislava Pavlovského*. Praha 1909, s. 60.

⁵⁶¹ *Caeremoniale Episcoporum Sanctissimi Domini Nostri Benedicti Papae XIV. Jussu editum et auctum cum Indicibus necessariis*. Neapoli 1837, s. 193.

⁵⁶² BREITENBACHER, Antonín: *K otravě biskupův olomouckých*. *Časopis Matice moravské*, 31, 1907, č. 4, s. 444–445.

⁵⁶³ Svědčí o tom mimo jiné skutečnost, že již roku 1909 vlastnil heslo v *Ottově slovníku naučném*. Viz *Breitenbach Antonín* (heslo). In: *Ottův slovník naučný. Illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. Díl 28. Doplnky. Praha 1909, s. 134.

⁵⁶⁴ PEKAŘ, Josef: *Ke sporu o zakládací listinu biskupství Pražského*. *Český časopis historický*, 10, 1904, č. 1, s. 45–58.

⁵⁶⁵ „Autor v cenné své práci vytká poněkud nemírně omyly Loserthovy, zapomínaje, že jeho úkol po Loserthovi byl mnohem snadnější.“ Tamtéž. Miněn rakouský historik Joseph Loserth (1846–1936), specializující se na středověké prameny z Čech a Moravy. Kritickou edici *Grana* publikoval roku 1892 v historickém cyklu *Archiv für österreichische Geschichte*. Více o tom KALHOUS, D.: *Granum catalogi praesulum Moraviae*, s. 23–24.

zachovati.⁵⁶⁶ Zároveň ovšem připouští, že se při své práci nechal unést nacionální rétorikou, jakou sám zažíval během studia na německé univerzitě: „*Já jsem studoval německou univerzitu a vím ze smutné této zkušenosti, jak drze se nakládá ze strany německých autorů se vším, co jest českého: práce německého autora jest vždy lepší než česká, německá práce jest ‚unparteiisch‘, ‚wissenschaftlich‘ (nestranná, vědecká, pozn. autora), ta se uvádí, vše české se umlčuje, ignoruje.*“⁵⁶⁷

Pekař zareagoval kvůli zaneprázdnění s prací na rejstříku k edici *Monumenta Vaticana* s několikadenním zpožděním, avšak velmi vstřícně a v listu z 24. listopadu Breitenbacherovi většinu svých připomínek objasnil.⁵⁶⁸ Tím byl navázán písemný styk mezi oběma historiky, který evidujeme až do první poloviny třicátých let.⁵⁶⁹ Oba historiky sblížoval pohled na reformaci v době předbělohorské, Bílou horu a období pobělohorské. Z pohledu Pekaře i Breitenbachera to byla právě katolická církevní vrchnost, která v době vrcholící reformace stavěla barikádu pronikání cizích resp. německých prvků do české společnosti; a pakliže měla Bílá Hora pro české země a jejich autonomii tragické následky, pak především proto, že jí to hašteřivost a rozdrobenost české šlechty v době reformace umožnily.⁵⁷⁰

Do jisté míry se různí Breitenbacherův a Pekařův pohled na husitství. Pokud jde o Pekaře, jeho negativní postoj k husitství je známý.⁵⁷¹ Ačkoliv Husovy ideje nezpochybňoval, odmítal jejich aplikování na soudobé, nábožensky vlašné myšlení českého národa, jemuž byly

⁵⁶⁶ ANM, fond Josef Pekař, inv. č. 486, list Antonína Breitenbachera Josefu Pekařovi (Kroměříž, 1. dubna 1904).

⁵⁶⁷ Tamtéž.

⁵⁶⁸ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 6, inv. č. 356, list Josefa Pekaře Antonínu Breitenbacherovi (Praha, 24. listopadu 1904).

⁵⁶⁹ Poslední list prof. PhDr. Josefa Pekaře (1870–1937) v Breitenbacherově pozůstalosti nese dataci 15. června 1933 a týká se Breitenbacherova sporu s historikem umění PhDr. Františkem Žákavcem (1878–1937). MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 6, inv. č. 356, list Josefa Pekaře Antonínu Breitenbacherovi (Praha, 15. června 1933). Poslední list Breitenbacherův je naopak datován 21. února 1934 a jedná se o poděkování za blahopřání k 60. narozeninám. ANM, osobní fond Josef Pekař, karton č. 18, inv. č. 486, list Antonína Breitenbachera Josefu Pekařovi (Kroměříž, 21. února 1934).

⁵⁷⁰ Citujeme z Breitenbacherova článku v *Pozorovateli* z 5. dubna 1923 o poměrech v době pobělohorské: „*Obrovité plochy rolí, luk a lesů dostaly se u nás do rukou z celého světa slétlých dobrodruhů, nám původem, řečí i rodem cizích a nepřátelských: dobrodruhů, kteří, ač nečetní, konec konců spolurozhodovali, opření o ty velké statky, původně české, proti nám a ohrožovali nebezpečně, ba až smrtelně, naši národní existenci. Jedině Irové v 17. století Oliverem Cromwellem, hlavou anglické republiky, byli podobně ztročeni a ožebračeni...*“ BREITENBACHER, Antonín: *Několik myšlenek k chystanému dělení arcib. statku kroměřížského*. *Pozorovatel*, č. 15, 5. 4. 1923, s. 2. K Pekařovým náhledům např. PÁNEK, Jaroslav: *Pekařovo pojetí předbělohorské doby*. In: NAVRÁTIL, Ivo (ed.): *Josef Pekař a české dějiny 15. – 18. století*. Sborník referátů z vědecké konference konané ve dnech 8. – 9. dubna 1994 v Turnově a Sedmihorkách. Bystrá nad Jizerou 1994, s. 75–84.

⁵⁷¹ Nemusíme nikterak připomínat Pekařovy polemiky s T. G. Masarykem. Více k tomu např. LIŠKA, Vladimír: *Husitství – lesk a bída české reformace*. Olomouc 2009, s. 171; též SLÁMA, Bohumil: *Zapomenutý prorok Tomáš G. Masaryk*. Brno 2010, s. 35. Známy je mimo jiné Pekařův výrok: „*Husitství nepřineslo národu našemu prospěch, nýbrž zkázu, rozvrat a přervání zdárného vývoje.*“ BEZDÍČEK, Josef: *Naši historikové o pojetí českých dějin*. In: HAVELKA, Miloš (ed.): *Spor o smysl českých dějin 2. 1938–1989. Posuny a akcenty české otázky*. Praha 2006, s. 233.

středověké, reformně náboženské motivy husitského hnutí znatelně vzdáleny, ne-li přímo cizí.⁵⁷² Proto také Pekařovi odpůrci prohlašovali jeho směr v české historiografii za reakční a nazývali jej hanlivě „pekařovštinou“.⁵⁷³ Breitenbacher naopak posuzoval husitské hnutí v duchu Palackého a Tomka, tj. z hlediska nacionálního jako existenční boj mezi Čechy a Němci, což Pekař odmítal.⁵⁷⁴ Později v kroměřížské *Hané* vzpomíná hlučnou polemiku s nejmenovaným lidovcem o násilí páchaném křižáky na českých husitech⁵⁷⁵ a jistou skepsi vyjadřuje i v souvislosti s husitským obrazoborectvím,⁵⁷⁶ což je opět oproti Pekařovi diametrální rozdíl.⁵⁷⁷ Indicií se nám též stává Breitenbacherův osobní poměr k historikovi

⁵⁷² Proslulý je v tomto směru Pekařův výrok, pronesený 6. července 1900 na Husových slavnostech ve Slaném: „*Národem Husovým nejsme a nebudeme... My, děti 19. století, jimž více neb méně cizí je tento Husův svatý zápal, máme velmi málo práva oslavovati po této stránce Husa a dobu jeho. Hus, kdyby dnes z hrobu vstal, nechtěl by znáti nás, národ odvrátivší se od jeho nejhlubších, nejvroucnější citěných ideálů. V tom smyslu tedy národem Husovým nejsme a nebudeme. Co bylo, nevrátí se.*“ PEKAŘ, Josef: *Postavy a problémy českých dějin. Výbor z díla*. Praha 1990, s. 104. Více k tomu BEZDÍČEK, J.: *Naši historikové o pojetí českých dějin*, s. 233–234.

⁵⁷³ Pojem „pekařovština“ bývá někdy mylně připisován výhradně marxistické historiografii, ovšem není tomu tak. Již 20. února 1924 uveřejnil olomoucký list *Pozor* kritický článek nadepsaný *Pekařovština*. Pekař je v něm označen za „*převracovače dějin*“ ve službách Říma, jehož práce „*nemůže za žádných okolností pochváliti žádný upřímný Čech*“. Viz *Pekařovština*. *Pozor*, č. 43, 20. 2. 1924, s. 1; srovnej s HANZAL, Josef: *Josef Pekař. Život a dílo*. Praha 2002, s. 146.

⁵⁷⁴ Přestože se Breitenbacher obdobím husitství v žádné ze svých prací blíže nezaobíral, vyvozujeme jeho mínění ze zápisu z 29. února 1920 o přijetí nové československé ústavy: „*Dal si národ politický, neodvislý jako nikdy předtím, ústavu, základ nového, dej Bůh šťastného života. Před 500 lety nástupce a zástupce Dobrého pastýře a Lásky neskonale (papež, pozn. autora) s bidákem Zikmundem rozhodli: vyhubit! Pravdat, kdyby tehdy národ byl z Tusarů býval složen, nebylo by třeba v únoru 1920 Kramářových heroických bojů o ústavu.*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 231. Breitenbacher ve svém zápisu odkazuje na první vládu Vlastimila Tusara (1880–1924), za níž byla nová ústava přijata.

⁵⁷⁵ „*Mluvil jsem s kutým lidovcem; o husitech; nazýval je bandou lupičů a vrahů; pro jednoho člověka (Husa) prý teklo moře katolické krve; husitští ničemové prý jen pálili a loupili... Divíte se, že husité leckdy odpověděli štváčům, paličům a vrahům křižáckomaďarským palcátem či ohněm? Jak se do lesa volá, tak se z něho ozývá? Proč nemluvíte o španělských inkvisičních hranicích, na nichž zhybnuly desettisíce dobrých lidí? Ano, ovoce klerikální výchovy, jejich schůzi a jejich novin... my sledujeme přípravy ke generální ofenzivě lidovců; páteři už zahájili útok dusivým plynem lži, horším onoho, jehož v časích válečných užívali Němci.*“ [BREITENBACHER, Antonín]: *Kapitoly nikoli zbytečné*. Haná, č. 156, 17. 7. 1921, s. 3.

⁵⁷⁶ Do jisté míry tak implikuje Breitenbacherův zápis o setkání s ředitelem Archivu ministerstva vnitra PhDr. Ladislavem Klicmanem (1867–1943) při své návštěvě Prahy ve dnech 10. a 11. listopadu 1924. Ten Breitenbacherovi ukázal fotografie Göttingenského kodexu s husitskými výjevem a originál rukopisu Bible Padeřovské, zapůjčený do Prahy Národní knihovnou ve Vídni: „*Vzal jsem si originály 3. XII. 1923 tam nechané, ukázal mi (Klicman, pozn. autora) fotografii rukopisu zobrazujícího husitské výjevy (z Göttingen?), pak skvostný kodex z roku 1435 psaný na pergamenu pražským autorem pro husitského hejtmana. Ty iniciály, miniatury, ozdoby! Já mohl oči na tom nechat! Českého - z té doby - jsem tak krásného dosud neviděl. Pak prý husitská doba značí naprostou zkázu! Vzpomínám naší bible Duchka z Mníšku ze stejné doby. Zdá se mi, že bude třeba opravit náš napapouškovaný názor na dobu husitskou. A co tak zlata! A jaký jiný ráz mají ozdoby proti naší bibli francouzské z XIV. [století]! Já mu stále opakoval, zdali to vrátí do Vídně? Prý nezbyvá jiného! Probůh, něco tak vzácného dát zase do cizích rukou? To mne dělalo opravdu desperátním.*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 67.

⁵⁷⁷ Pro ilustraci zacitujeme též přímo z Pekařova spisu *Žižka a jeho doba*, vydaného poprvé roku 1928: „*Ta nauka tábořská ve své charakteristické podobě, se svým od tohoto světa zlobně a nedůvěřivě odvráceným obzorem, se svou nenávistí ke vši učenosti lidské, mimo svět Bible se odvažující, nenávistí k univerzitě i latinským školám, se svým pronásledováním vši velikosti a krásy světské, ať jde o dílo stavitelské, sochařské nebo malířské nebo o hudbu [...] - to vše je středověk, a to temný středověk, nikoliv*

doby husitské Václavu Vladivoji Tomkovi (1818–1905),⁵⁷⁸ na kterého se Breitenbacher v *Hané* odvolává, a jehož si jako osobnosti velmi vážil.⁵⁷⁹

9.2.3 Členem Komise pro vydávání moravských pramenů

Přibližně v době, kdy na stránkách *Časopisu Matice moravské* publikoval své první studie, navázal Breitenbacher úzkou spolupráci s Maticí moravskou pod vedením předsedy Františka Kameníčka.⁵⁸⁰ Breitenbacher si uvědomoval, jak významnou úlohu spolek pro kulturní a osvětovou činnost na Moravě plní, a jak důležité je zapojení duchovních.⁵⁸¹ Proto v prosinci 1908 ochotně přijal nabídku stát se členem *Komise na vydávání historických památek moravských*,⁵⁸² zformované coby samostatný odbor Matice moravské za účelem edičního zpracování významných historických dokumentů moravské provenience a jejich následného vydávání v rámci edice *Prameny dějin moravských*.⁵⁸³ Zdali k jejímu založení dal popud sám

ten, jemuž se podivujeme v katedrálách gotických, nýbrž ten, jenž v sektářském poblouznění v době Žižkově zanítíl se myšlénkou vyhladit mečem a ohněm z tváře země všechen hřích smrtelný.“ PEKARĚ, Josef: *Žižka a jeho doba*. Praha 1992, s. 318.

⁵⁷⁸ K Tomkově hodnocení doby husitské např. RAK, Jiří: *Husitství v díle Václava Vladivoje Tomka*. In: *Husitský Tábor. Sborník Muzea husitského revolučního hnutí*, 4, 1981, s. 193–196.

⁵⁷⁹ Na jaře 1925 nechal Breitenbacher historiku Václavu Vladivoji Tomkovi (1818–1905) z vlastní iniciativy zhotovit a na průčelí Květné zahrady umístit pamětní desku, připomínající Tomkův pobyt ve městě během ústavodárného říšského sněmu v letech 1848–1849. K umístění desky udělil svolení tehdejší arcibiskup Leopold Prečan (1866–1947), který iniciativu ocenil. Slavnostní odkrytí desky se uskutečnilo za Breitenbacherovy účasti v neděli 21. května 1925. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 83, 85; srovnej s *Pamětní deska V. Vlad. Tomka [...]*. Haná, č. 141, 24. 6. 1925, s. 3.

⁵⁸⁰ PhDr. František Kameníček (1856–1930), rodák z Chvalkovic na Vyškovsku, pedagog a historik, předseda spolku Matice moravská. Historii studoval na pražské univerzitě, kde roku 1883 úspěšně obhájil dizertační práci na téma *Náboženský boj na Moravě v XVI. a na počátku XVII. století*. Následně vyučoval dějepis na brněnských středních školách. Nejvíce je jeho pedagogické působení spjato s prvním českým vyšším gymnáziem v Brně, kde v letech 1907–1923 zastával funkci ředitele. Souběžně přednášel jako docent (od roku 1917 jako profesor) české dějiny na brněnské technice (dnes VUT v Brně). Více než třicet let (1891–1922) redigoval *Časopis Matice moravské*. Jako historik se věnoval zejména ediční práci se zaměřením na prameny moravské provenience. K jeho nejznámějším počínům patří edice *Prameny ke vpádu Bočkovců na Moravu* (1894), *Zemské sněmy a sjezdy moravské* (1900–1912) a *Paměti a listář dra Aloise Pražáka* (1926–1929). FIŠER, Zdeněk: *Žák a učitel. Z korespondence Karla Absolona a Františka Kameníčka*. Vlastivědný věstník moravský, 63, 2011, č. 1, s. 41–42; TULACHOVÁ, Marie (ed.): *Disertace pražské university. I. 1882–1953*. Praha 1965, s. 21; *Prof. František Kameníček* (heslo). In: CHMEL, Zdeněk: *Galerie brněnských osobností. Díl I. A–K*. Brno 1998, s. 123.

⁵⁸¹ Svého času Breitenbacher o Matici moravské a jejím významu napsal: „*Matice moravská je opravdu náš nejstarší moravský vědecký spolek, jenž časopisem svým a neperiodickými publikacemi reprezentoval to nejvyšší, co jsme po té stránce na Moravě měli. Účast kněží na tom kulturním ústavě byla vždy velká a je ovšem i záhodno, aby kruhy kněžské zůstaly s ním co nejvíce spojeny...*“ Citováno z konceptu žádosti Antonína Breitenbachera arcibiskupovi Stojanovi o finanční podporu Matici moravské, datované 14. srpna 1922. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 643, *Deník, sv. I. (1921–1930)*, s. 22–23.

⁵⁸² *Zpráva o činnosti Matice moravské v Brně za správní rok 1906, přednesená o valné hromadě, konané dne 13. února 1907*. In: *Časopis Matice moravské*, 31, 1907, samostatně stránkovaná příloha, s. 3–4.

⁵⁸³ Oficiální stanovy Komise, vypracované brněnským archivářem PhDr. Bohumilem Navrátillem (1870–1936), schválil výbor Matice moravské na zasedání 14. listopadu 1906. DŘÍMAL, Jaroslav: *Bohumil Navrátil a Matice moravská*. *Časopis Matice moravské*, 89, 1970, č. 3–4, s. 259.

Breitenbacher, jak tvrdí v listu arcibiskupovi ze dne 14. srpna 1922, nemůžeme s jistotou potvrdit.⁵⁸⁴

Dne 8. prosince 1906 se konala vůbec první, ustavující schůze Komise, na které bylo zvoleno vedení v čele s profesorem Františkem Kameníčkem jako předsedou a Františkem Snopkem jako místopředsedou.⁵⁸⁵ Následně se ovšem ukázalo, že samotná realizace projektu bude oříškem poněkud větším, zvláště když jej provázely od samého počátku nesnáze.

Nejpalčivějším problémem se ukázalo financování. Moravský zemský výbor totiž neschválil žádost Matice moravské o finanční podporu 10 tisíc korun z fondu pro vědu a umění.⁵⁸⁶ V témže čase již podobný projekt dotoval, a sice práce na listinné edici *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae*, vedené moravským zemským archivářem Bertoldem Bretholzem, o což se výrazně přičinil tehdejší zemský poslanec Jan Šrámek.⁵⁸⁷ Díky Breitenbacherovi se podařilo zajistit alespoň částečné pokrytí nákladů projektu vyjednáváním finanční podpory arcibiskupa Bauera, který se zavázal vyplácet Komisi po dobu tří let subvenci ve výši 3 000 korun a současně svolil, aby se smělo volně využívat všech pramenů uložených v arcibiskupském archivu.⁵⁸⁸ Bauerův štědrý příspěvek sice celkové výlohy projektu nepokryl, ale umožnil alespoň zahájení přípravných prací.⁵⁸⁹

Předsedovi Komise Františku Kameníčkovi se mezitím podařilo sjednat s Bretholzem ústní dohodu o společném vydávání sněmovních památek z doby předbělohorské a moravských

⁵⁸⁴ Viz výše citovaný koncept Breitenbacherova listu arcibiskupovi Stojanovi ze 14. srpna 1922: „*Co se Komise týká, podepsaný může s chloubou říci, že vlastně on dal popud k tomu, že došlo k jejímu založení.*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 643, *Deník*, sv. I. (1921–1930), s. 22.

⁵⁸⁵ Vedle Breitenbachera zasedli v Komisi v čele s PhDr. Františkem Kameníčkem (1858–1930) jako předsedou: PhDr. Rudolf Dvořák (1861–1919), profesor c. k. vyššího českého gymnázia v Zábřehu na Moravě; PhDr. Hertvík Jarník (1877–1938), ředitel Moravské zemské knihovny v Brně; PhDr. Tomáš Kalina (1874–1956), profesor I. českého státního gymnázia v Brně; PhDr. Bohumil Navrátil (1870–1936), správce Archivu města Brna; literární historik František Jaroslav Rypáček (1853–1917); Mons. František Snopek (1853–1921), arcibiskupský archivář; PhDr. Stanislav Souček (1870–1935), profesor II. českého reálného gymnázia v Brně; a PhDr. František Šujan (1859–1944), ředitel II. českého reálného gymnázia v Brně. Na schůzi Komise 8. prosince 1906 přibyli kooptací další dva členové: Leander Čech (1854–1911), ředitel státního reálného gymnázia v Novém Městě na Moravě, a Mons. Jan Tenora (1863–1936), profesor církevních dějin na bohoslovecké fakultě v Olomouci. *Zpráva o činnosti Matice moravské v Brně za správní rok 1906, přednesená o valné hromadě, konané dne 13. února 1907.* In: *Časopis Matice moravské*, 31, 1907, samostatně stránkovaná příloha, s. 3–4.

⁵⁸⁶ Tamtéž, s. 4.

⁵⁸⁷ Zaslouhou poslance Mons. ThDr. h. c. Jana Šrámka (1870–1956) a jeho interpelace z 23. března 1907 byla přijata moravským zemským sněmem rezoluce, ukládající zemskému výboru projednání finanční podpory „*souborného vydání knižních pramenů dějin práva našeho, zvláště moravského, které by odpovídalo nynějšímu vývoji vědecké práce.*“ Viz *Landtagsblatt über die Sitzungen des mit dem Allerhöchsten Patente vom 23. Dezember 1906 einberufenen mährischen Landtages.* [Brünn 1907], s. 1940.

⁵⁸⁸ *Zpráva o činnosti Matice moravské v Brně za správní rok 1906, přednesená o valné hromadě, konané dne 13. února 1907.* In: *Časopis Matice moravské*, 31, 1907, samostatně stránkovaná příloha, s. 3–7.

⁵⁸⁹ *Výroční zpráva Matice moravské za rok 1907, podaná na řádné hromadě valné ve středu dne 26. února 1908.* *Časopis Matice moravské*, 32, 1908, samostatně stránkovaná příloha, s. 3.

zemských desk, což přispělo k přehodnocení postoje moravského zemského výboru.⁵⁹⁰ Novou žádost o podporu, podanou v průběhu roku 1907, již moravský zemský výbor neoslyšel a schválil pro léta 1908 až 1910 subvenci ve výši 7 000 korun.⁵⁹¹ Díky tomu se mohl celý projekt konečně rozběhnout naplno. Práce probíhaly ve třech proudech - skupina shromážděná okolo Antonína Breitenbachera a Františka Snopka se podujala k vyhotovení edice korespondence olomouckých biskupů z 16. – 17. století, skupina v čele s pražským profesorem Janem Kabelíkem se pustila do edice korespondence moravských buditelů a Jan Kapras, docent právnické fakulty pražské univerzity, se rozhodl pro ediční zpracování moravských desk zemských.⁵⁹²

Samotné archivní práce zahájil Breitenbacher v červnu 1907, kdy Komise obdržela první část Bauerovy subvence.⁵⁹³ Hned na počátku však vyvstal nový problém - tentokrát s hledáním kopisty, který by vypomohl s přepisem Pavlovského kopiářů, nač Breitenbacher sám nestačil. Vedení Komise se uvolilo platit ze svých prostředků kopistu s nárokem na odměnu 40 haléřů na 1 000 přepsaných písmen, přičemž jeho výběr ponechalo plně na Breitenbacherovi.⁵⁹⁴ Problémem se však ukázal nedostatek vhodných adeptů. Jisté řešení v podobě nabírání studentů kroměřížských škol se brzy ukázalo jako neefektivní. Četba a přepis latinských textů jim činili problémy, k práci přistupovali ledabyle a systematické činnosti se mohli věnovat pouze o prázdninách, čímž by se délka projektu neúměrně protáhla.⁵⁹⁵ Nakonec přeci jen našel vítanou posilu v kolegovi Zenonu Jocklovi z arcibiskupského chlapeckého semináře,⁵⁹⁶ jemuž svěřil přepisy latinských textů, a v mladé úřednici Františce Šťastníkové z Rolnické Zádruhy,⁵⁹⁷ které přidělil přepisy textů českých.⁵⁹⁸

⁵⁹⁰ DŘÍMAL, J.: *Bohumil Navrátil a Matice moravská*, s. 260.

⁵⁹¹ *Výroční zpráva o „Matici moravské“ za rok 1908, podaná o valné hromadě, ve středu dne 24. února 1909.* Časopis Matice moravské, 33, 1909, samostatně stránkovaná příloha, s. 2.

⁵⁹² *Výroční zpráva Matice moravské za rok 1907, podaná na řádné hromadě valné ve středu dne 26. února 1908.* Časopis Matice moravské, 32, 1908, samostatně stránkovaná příloha, s. 3–4.

⁵⁹³ ŠUJAN, František: *Z Kommissie na vydávání historických pramenů moravských.* Časopis Matice moravské, 32, 1908, č. 1, s. 91.

⁵⁹⁴ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 6, inv. č. 321, *list Bohumila Navrátila Antonínu Breitenbacherovi (Brno, duben 1907).*

⁵⁹⁵ Jak obvykle takový pokus dopadl, výmluvně ilustruje Breitenbacherova zpráva v *Časopisu Matice moravské* za rok 1907: „Zjednal jsem k tomu jistého akademika z Kroměříže a ten začal opisovati 1. června 1907. Kopista se však neosvědčil: neznal ani pravopisu, ani si nedal záležitosti, aby vyhověl pokynům, které mu byly dávány, proto byl propuštěn, a tím nastala nějaká přestávka v opisování.“ BREITENBACHER, Antonín: *Z Kommissie na vydávání historických památek moravských při Matici moravské.* Časopis Matice moravské, 33, 1909, č. 2, s. 207.

⁵⁹⁶ Mons. PhDr. Zeno Jockl (1877–1958), rodák z Koloredova u Frýdku-Místku, profesor a v letech 1937–1940 ředitel arcibiskupského gymnázia v Kroměříži. Jako absolvent gymnázia ve Valašském Meziříčí studoval v letech 1896–1900 v Olomouci bohosloví. Po vysvěcení na kněze působil rok jako prefekt v arcibiskupském semináři v Kroměříži. Následně pokračoval ve studiích matematiky a fyziky v Innsbrucku, odkud se roku 1906 vrátil do kroměřížského semináře jako profesor řečených předmětů. Roku 1936 obdržel od papeže Pia XI. hodnost preláta s titulem monsignora a po dalších čtyřech letech byl jmenován

Na prepisech pracovali po zaměstnání v prostorách knihovny, k čemuž Hrbáček ochotně udělil souhlas, zatímco se Breitenbacher mohl věnovat pátrání po církevních dokumentech roztroušených v moravských i českých archivech. O jeho badatelských cestách máme navzdory absenci deníkových záznamů poměrně bohaté zprávy. Na jaře 1908 studoval písemnosti v tovačovském zámeckém archivu⁵⁹⁹ a navštívil Prahu,⁶⁰⁰ léto 1909 strávil studiem olomouckého městského archivu a v témže roce vykonal rovněž studijní cestu do Litovle.⁶⁰¹ Roku 1910 podnikal opakované cesty do archivu Muzea Království českého v Praze, kde sbíral podklady ke svým vědeckým pracím.⁶⁰² Poslední výzkumnou cestu před válkou, o které máme povědomí, uskutečnil Breitenbacher v roce 1911 do Hlučína, kde si prostudoval farní archiv.⁶⁰³ V témže období evidujeme Breitenbacherův zájem o dvouroční kurz paleografie na proslulém Institutu pro rakouský dějepyt (*Institut für Österreichische Geschichtsforschung*).⁶⁰⁴

kanovníkem kolegiální kapituly u sv. Mořice v Kroměříži. PINKAVA, Jaroslav: *Zeno Jockl a Zeno Dostál*. Hanácké noviny, č. 19, 18. 5. 1996, s. 12; *Päpstliche Auszeichnungen für Geistliche des Olmützer Erzbistums*. Neues Tagblatt für Schlesien und Nordmähren, č. 62, 13. 3. 1936, s. 5; *Zprávy z Kroměřížska*. Moravský deník, č. 165, 16. 7. 1940, s. 2.

⁵⁹⁷ Františka Šťastníková (1883–1940), rodačka z Kojetína, soukromá úřednice, později hospodyně Antonína Breitenbachera. Pocházela z rodiny hostinského Emanuela Šťastníka ze Střílek a jeho manželky Mariany roz. Šťastníkové, dcery hajného z Kojetína (šlo o příbuzenský sňatek). V roce 1911 absolvovala odborný jednorocní kurz na dívčí obchodní škole v Kroměříži. Než nastoupila jako hospodyně u Antonína Breitenbachera, působila několik let jako úřednice v kroměřížském konzumním spolku Rolnická Záduha. Během svého života se nikdy neprovdala a po Breitenbacherově smrti dožila jako svobodná úřednice na penzi v domě na Příkopech č. 89. ZA v Opavě, Sběrka matrik bývalého Severomoravského kraje, inv. č. 9839, *matrika narozených města Kojetín (1877–1893)*, s. 296; *Seznam chovank od roku 1903*. In: Dvacátá roční zpráva dívčí obchodní školy (odbor. jednorocního kursu obchodního) města Kroměříže za školní rok 1922–23. Kroměříž 1923, s. 22; MZA v Brně, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 8021, *matrika zemřelých města Kroměříže - kostel Panny Marie (1931–1942)*, s. 466.

⁵⁹⁸ BREITENBACHER, A.: *Z Komisse na vydávání historických památek moravských*, s. 207.

⁵⁹⁹ Mezi korespondencí Antonína Breitenbachera nacházíme list majitele tovačovského velkostatku Davida rytíře Gutmanna (1834–1912) s kladnou odpovědí na Breitenbacherovu žádost o studium zámeckého archivu v Tovačově. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 2, inv. č. 128, *list Davida Gutmanna Antonínu Breitenbacherovi (Viedeň, 31. března 1908)*.

⁶⁰⁰ KALINA, Tomáš: *Z Kommissie na vydávání historických pramenů při Matici moravské*. Časopis Matice moravské, 33, 1909, č. 1, s. 96. Na svůj pobyt v Praze vzpomíná Breitenbacher retrospektivně v deníkovém zápisu z 2. prosince 1923, ve kterém porovnává svou návštěvu Prahy roku 1908 a 1923: „Roku 1908 dělala na mne dojem - myslím lidí na ulicích - nepřiliš milý. Zdáli se mi lidé ošuntělí, odření. Mnoho pracujícího lidu, pěšky, zamkle chodícího. Dosti vyzábli, bledí. Praha 2. XII. - tramvaj a auto - a vice versa, pekelný shon - frekvence. [...] Ale není jako bývala - osiřelá, opuštěná královna.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 30.

⁶⁰¹ *Dr. Breitenbach z Kroměříže [...]*. Našinec, č. 128, 15. 8. 1909, s. 4.

⁶⁰² *Vědecké působení*. In: Zpráva o Museu království Českého za rok 1910. Praha 1911, s. 46–47.

⁶⁰³ KALINA, Tomáš: *Z Kommissie na vydávání historických památek moravských při Matici moravské*. Časopis Matice moravské, 36, 1912, č. 1, s. 94.

⁶⁰⁴ V létě 1907 se Breitenbacher písemně dotazoval svého bývalého profesora historie z Innsbrucku a ředitele institutu Emila von Ottenthala (1855–1931) na možnost absolvování kurzu paleografie kombinovanou formou, aby se mohl věnovat i nadále pedagogické činnosti. Ottenthal Breitenbacherovi odpověděl, že účast v kurzu je možná pouze v prezenční formě, přičemž samotný kurz trvá dva roky, tudíž by si musel od arcibiskupa vyžádat uvolnění z výuky po dobu trvání kurzu. Breitenbacher následně na svůj úmysl rezignoval. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 6, inv. č. 349, *listy Emila von Ottenthala Antonínu Breitenbacherovi (Sand in Taufers, 27. srpna 1907 a 1. září 1907)*.

Díky usilovné práci kopistů se opisovací práce mezitím posunuly zase o kus dál, tudíž počátkem roku 1910 mohl Breitenbacher ohlásit dokončení opisu části kopiářů.⁶⁰⁵ O další dva roky později bylo opisování kopiářů úspěšně završeno.⁶⁰⁶ Samotné vydávání však narušila válka. Počínaje rokem 1914 přestal zemský výbor bez jakéhokoliv vysvětlení vyplácet slíbené subvence, urgence Matice moravské zůstaly bez odpovědi a jediným zdrojem příjmů zůstávala podpora arcibiskupa Bauera.⁶⁰⁷ Po jeho smrti koncem roku 1915 vyjednal Breitenbacher od nového arcibiskupa Lva Skrbenského z Hříště na léta 1916–1918 finanční podporu ve výši 2 000 korun ročně,⁶⁰⁸ která ovšem nedokázala pokrýt financování, tudíž celý projekt postupně utichl.⁶⁰⁹ Jediný vydavatelský úspěch Komise tak představovalo vydání korespondence Jana Helceleta roku 1910 zásluhou literárního historika Jana Kabelíka.⁶¹⁰ Opisy Pavlovského kopiářů zůstaly pouze ve formě rukopisů, které po Breitenbacherově smrti převzala Historická komise Matice moravské a uložila na filozofické fakultě brněnské univerzity k dalším materiálům pocházejícím z činnosti komise.⁶¹¹

9.3 Zřízení arcibiskupského gymnázia v Kroměříži

Umlčet reformní hnutí duchovních, představující pro katolickou církev čím dál palčivější problém, se arcibiskupovi Bauerovi podařilo pouze dočasně. Trvale se mu však podařilo naplnit to, oč jeho předchůdce, arcibiskup Kohn, marně usiloval od počátku svého episkopátu - vymoci pro arcibiskupský chlapecký seminář v Kroměříži právo veřejnosti a transformovat jej tak na plnohodnotné soukromé gymnázium. Oficiálně se tak stalo výnosem ministerstva kultu a osvěty č. 23 397 ze dne 7. června 1910,⁶¹² který umožňoval instituci používat označení

⁶⁰⁵ *Výroční zpráva „Matice moravské“ za rok 1909, podaná o valné hromadě, konané v neděli dne 27. února 1910.* In: Časopis Matice moravské, 34, 1910, samostatně stránkovaná příloha, s. 2.

⁶⁰⁶ KALINA, Tomáš: *Z Komise na vydávání historických památek moravských při „Matici moravské“.* Časopis Matice moravské, 37, 1913, č. 1, s. 80.

⁶⁰⁷ *Výroční zpráva Matice moravské za rok 1914, podaná o valném shromáždění, konaném ve středu, dne 14. dubna 1915.* In: Časopis Matice moravské, 39, 1915, samostatně stránkovaná příloha, s. 3.

⁶⁰⁸ *Výroční zpráva Matice moravské za rok 1916, podaná o valném shromáždění, konaném ve středu, dne 28. března 1917.* In: Časopis Matice moravské, 41–42, 1917–1918, samostatně stránkovaná příloha, s. 2.

⁶⁰⁹ K finančním nesnázím se záhy přidaly i organizační problémy spojené s odchodem (Krejčík) či úmrtím (Čech, Rypáček, Snopek) některých členů Komise. DŘÍMAL, J.: *Bohumil Navrátil a Matice moravská*, s. 264–265.

⁶¹⁰ KABELÍK, Jan (ed.): *Korespondence a zápisky Jana Helceleta.* Brno 1910.

⁶¹¹ Později byly převzaty Moravským zemským archivem v Brně a staly se součástí fondu G 83 Matice moravská Brno. *Zpráva o činnosti spolkové za rok 1937.* In: Časopis Matice moravské, 61, 1937, samostatně stránkovaná příloha, s. V; DŘÍMAL, J.: *Bohumil Navrátil a Matice moravská*, s. 262.

⁶¹² Zpočátku se právo veřejnosti vztahovalo na prvních šest tříd, následujícího roku byla jeho působnost ministerským výnosem ze 7. června 1911 č. 23 397 rozšířena i na VII. a VIII. třídu. BENA, Josef: *Zur Chronik des fürsterzbischöflichen Knabenseminars in Kremsier.* In: I. výroční zpráva knížecího arcibiskupského soukromého gymnasia s právem veřejnosti v Kroměříži za školní rok 1910/11. Kroměříž 1911, s. 15–16.

„knížecí arcibiskupské soukromé gymnázium“ a pořádat každoročně maturitní zkoušky, aniž by studenti museli skládat maturitu na některém z cizích gymnázií s přiznaným právem veřejnosti, jako tomu bylo doposud.⁶¹³

Aby zajistil instituci i reprezentativní a odpovídající prostory, nechal arcibiskup v letech 1910–1914 na ulici Malý val vybudovat novou, prostornou budovu gymnázia, propojenou chodbou v horním patře přímo s arcibiskupským zámekem a chrámem sv. Mořice.⁶¹⁴ Společně se vznikem gymnázia se arcibiskupský chlapecký seminář rozdělil na dvě samostatné, ale vzájemně provázané instituce - arcibiskupské gymnázium jako vlastní vzdělávací ústav a arcibiskupský seminář, poskytující alumnům i vyučujícím sociální zázemí - ubytování, stravování, prostory k samostudiu a výchovný dohled nad alumny. Obě instituce fungovaly i nadále ve stejných prostorech jako doposud. Rovněž jejich vedení spočívalo zpravidla v rukách jednoho ředitele, kterým byl od roku 1912 Bonifác Segeřa,⁶¹⁵ ačkoliv v přechodných obdobích se objevují i dva ředitelé pro každou instituci zvlášť.⁶¹⁶

V souladu s přáním zřizovatele se gymnázium identifikovalo jako dvojjazyčné neboli utrakvistické.⁶¹⁷ V praxi to znamenalo, že část předmětů se vyučovala česky a část německy dle následujícího klíče: V první a druhé třídě probíhala výuka předmětů v obou zemských jazycích dle národnosti žáků (tj. dějepis, zeměpis, matematika, přírodopis, kreslení, krasopis,

⁶¹³ Více k tomu ONDRÁČEK, Libor: *Kapitoly z dějin moravské církve. Historie arcibiskupského chlapeckého semináře a gymnázia v Kroměříži v letech 1856–1950*. Kroměříž 2020, s. 58–62.

⁶¹⁴ Stavbu v tehdy populárním stylu klasicizující novorenesance realizoval arcibiskupský stavební úřad pod vedením kroměřížského stavitele Antonína Zajička (1853–1917). Více k tomu např. ZATLOUKAL, Pavel: *Kroměřížská architektura 19. století. II. část*. *Historica. Revue pro historii a příbuzné vědy*, 3, 2012, č. 2, s. 161.

⁶¹⁵ Mons. PhDr. Bonifác Segeřa (1865–1933), rodák z Vlčnova na Novojičínsku (dnes část obce Starý Jičín), římskokatolický duchovní, profesor a v letech 1910–1920 ředitel arcibiskupského gymnázia v Kroměříži. Pocházel z rodiny rolníka Josefa Segeti z Vlčnova a jeho manželky Barbory roz. Segeřové, dcery rolníka z téže obce. Studoval na c. k. nižším gymnáziu ve Valašském Meziříčí a na c. k. vyšším gymnáziu v Přerově, kde roku 1882 maturoval. Následná bohoslovecká studia na teologické fakultě v Olomouci završil v říjnu 1887 kněžským svěcením. Nastoupil jako studijní prefekt v arcibiskupském chlapeckém semináři v Kroměříži pověřený výukou češtiny a klasických jazyků. Roku 1894 vyslal arcibiskup Theodor Kohn Segeřu na univerzitu ve Vídni, kde o pět let později získal nejen aprobaci k výuce klasických jazyků, češtiny a němčiny, ale i doktorát z filozofie. Od roku 1906 vykonával funkci místodržitele chlapeckého semináře v Kroměříži, než byl po jeho transformaci na gymnázium s právem veřejnosti jmenován ke dni 1. září 1910 ředitelem ústavu. Ve svém úřadu setrval do března 1920, kdy odešel na odpočinek. Za loajalitu prokazovanou Vídni během války obdržel v únoru 1917 rytířský kříž Řádu Františka Josefa a v únoru 1932 jej papež Pius XI. (1857–1939) jmenoval papežským komořím s titulem monsignora. ZA v Opavě, *Sbírka matrik bývalého Severomoravského kraje*, inv. č. 2082, *matrika narozených obce Vlčnov (1822–1873)*, s. 80; *III. abiturienti gymn. z r. 1882*. In: XXII. program c. k. vyššího státního gymnasia v Přerově. Vydán na konci školního roku 1895/96. Přerov 1896, s. 48; *Dr. Bonifác Segeřa*. In: XXIV. výroční zpráva arcibiskupského gymnasia v Kroměříži za školní rok 1933–1934. Kroměříž 1934, s. 3–9.

⁶¹⁶ Taková situace nastala krátce po vzniku gymnázia, kdy funkci ředitele semináře zastával Mons. PhDr. Josef Bena (1845–1928), zatímco v čele gymnázia stanul právě Segeřa. Po Benově odchodu na penzi v říjnu 1912 se stal Segeřa také ředitelem semináře, čímž obě funkce spojil. ONDRÁČEK, L.: *Kapitoly z dějin moravské církve*, s. 51–52.

⁶¹⁷ *Osnova učebná* In: I. výroční zpráva knížecího arcibiskupského soukromého gymnasia s právem veřejnosti v Kroměříži za rok 1910/11. Kroměříž 1911, s. 48.

tělocvik a náboženství). Od třetí třídy se část předmětů vyučovala německy (dějepis, zeměpis, přírodopis, fyzika) a část česky (řečtina, matematika, filozofická propedeutika). V případě latiny byli žáci rozděleni na dvě skupiny - českou a německou.⁶¹⁸

Pedagogický sbor pozůstával ze stávajících studijních prefektů, kteří úspěšným složením učitelských zkoušek disponovali aprobačí k výuce příslušných předmětů a mohli tak být přijati za řádné profesory. Antonínu Breitenbacherovi bylo společně s Josefem Dosoudilem nabídnuto místo profesora dějepisu a zeměpisu. Pro jeho přijetí svědčila Breitenbacherova dlouholetá pedagogická praxe, stejně jako bohatá publikační činnost v oblasti historie. Profesorské jmenování Antonína Breitenbachera následně potvrdila c. k. zemská školní rada v Brně výnosem z 12. prosince 1910 č. 31 177.⁶¹⁹

Krátkou gratulaci ke jmenování Breitenbachera profesorem záhy uveřejnil i olomoucký deník *Našinec*: „*Veledůstojný pán dr. Ant. Breitenbach, prefekt knížecího arcibiskupského semináře v Kroměříži obdržel výnosem zemské školní rady titul profesora. Srdečně blahopřejeme.*“⁶²⁰ Necelé dva roky nato obdržel Breitenbacher společně s kolegy Františkem Netopilem, Františkem Hobichem, Janem Blažkem, Karlem Hubíkem a Josefem Dosoudilem jako projev uznání od arcibiskupa Bauera titul čestného konzistorního rady.⁶²¹

Začátkem školního roku 1910/11 byl Breitenbacher ustaven třídním učitelem ve kvartě. S ohledem na aprobačí převzal výuku dějepisu a zeměpisu, a to v tercii, kvartě a sextě. Mimořádně vyučoval též němčinu, logiku a psychologii. Současně byla Breitenbacherovi svěřena správa dějepisného a zeměpisného kabinetu, dohled nad numismatickou sbírkou a obrazy na chodbách.⁶²² Tyto předměty vyučoval stabilně až do roku 1923, kdy se místa profesora vzdal ve prospěch úřadu arcibiskupského archiváře. Školní výuka zabírala Breitenbacherovi dle výročních zpráv arcibiskupského gymnázia v Kroměříži průměrně 18 až 20 hodin týdně,⁶²³ pouze ve školním roce 1919/20 se zvýšila na 23 hodin týdně, patrně v důsledku úmrtí profesora Dosoudila.⁶²⁴ Po Breitenbacherově jmenování arcibiskupským

⁶¹⁸ Tamtéž.

⁶¹⁹ *Zprávy školní*. In: I. výroční zpráva knížecího arcibiskupského soukromého gymnasia s právem veřejnosti v Kroměříži za školní rok 1910/11. Kroměříž 1911, s. 44.

⁶²⁰ *Osobní*. Našinec, č. 3, 4. 1. 1911, s. 3.

⁶²¹ *Vyznamenání*. Našinec, č. 294, 25. 12. 1912, s. 3.

⁶²² *Zprávy školní*. In: I. výroční zpráva knížecího arcibiskupského soukromého gymnasia s právem veřejnosti v Kroměříži za školní rok 1910/11. Kroměříž 1911, s. 44.

⁶²³ Srovnej s výročními zprávami arcibiskupského gymnázia v Kroměříži za léta 1911–1920.

⁶²⁴ *Učitelství sbor*. In: X. výroční zpráva arcibiskupského gymnasia v Kroměříži za školní rok 1919/20. Kroměříž 1920, s. 7.

archivářem, kdy ještě přechodnou dobu působil na gymnáziu jako pomocný učitel, se počet vyučovacích hodin omezil na deset (1920/21) resp. čtyři hodiny týdně (1921/22 a 1923/24).⁶²⁵

9.4 Breitenbacher ve vzpomínkách studentů

Přirozeně se nám vynořuje otázka, jakým byl Antonín Breitenbacher pedagogem, jak dokázal zapůsobit na své studenty, resp. jak na svého učitele vzpomínali jeho bývalí žáci. Na tuto otázku nám nejlépe zodpoví jejich vlastní vzpomínky, které se shodují v několika bodech.

Předně svým studentům vštěpoval úctu k národu a jeho historii, neboť si plně uvědomoval, že podstatou národní existence je sebeuvědomění vlastních kořenů.⁶²⁶ Práci pro národ posuzoval jako jednu z nejvyšších ctností, proto i přes svůj rezervovaný vztah k německému učil žáky, aby respektovali jeden druhého bez ohledu na národnost.⁶²⁷ Svou nestranností si tak dokázal získat respekt jak českých, tak německých studentů.⁶²⁸ Zároveň je vedl k samostatnosti a kritickému myšlení, aby nepřebírali názory od autorit, které nemusí být vždy správné.⁶²⁹ „*Vzhůru hlavu, ne dolů,*“ zněla Breitenbacherova zásada, kterou se řídil po celý

⁶²⁵ *Učitelův sbor*. In: XII. výroční zpráva arcibiskupského gymnasia v Kroměříži za rok 1921–1922. Kroměříž 1922, s. 24; *Učitelův sbor*. In: XIII. výroční zpráva arcibiskupského gymnasia v Kroměříži za rok 1922–1923. Kroměříž 1923, s. 5; *Učitelův sbor*. In: XIV. výroční zpráva arcibiskupského gymnasia v Kroměříži za rok 1923–1924. Kroměříž 1924, s. 20.

⁶²⁶ Jakým směrem formoval Breitenbacher své žáky, dokládá svědectví Aloise Hájka z Polkovic (1902–?), pozdějšího tajemníka Československé strany lidové, který po válce působení svého učitele ocenil: „*Jak rád a s povděkem vzpomínám i v tomto druhém roce filozofie na logiku a psychologii v Kroměříži a vidím, že jste nám ji přednášel úplně v tom duchu jako zde - a dějepis - o tom ani nemluví. Ano, musím říci bez lichocení, že jsem se od Vás Vaším krásným příkladem naučil milovati Pravdu a svůj národ. Vyhýbám se a lituji těch, kteří mají plná ústa hesel a skůtek neznají, jakož i těch, kteří na naše poměry jen ‚hubují‘ atd., i ze strany mnohých katolíků. Proto i já jsem si umínil tak milovati svůj národ a zdá se mi taková láska nejsprávnější, neboť je posvěcena vyšším úmyslem.*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 2, inv. č. 130, list Aloise Hájka Antonínu Breitenbacherovi (Řím, 10. ledna 1923); k Hájkovi viz *Seznam abiturientů od r. 1862–1934*. In: XXV. jubilejní výroční zpráva arcibiskupského gymnasia v Kroměříži za školní rok 1934–1935. Kroměříž, s. 56.

⁶²⁷ Tento postoj se projevil i po vzniku Československa, kdy navzdory svým protiněmeckým postojům nabádal Breitenbacher své žáky, aby respektovali jeden druhého bez ohledu na národnost: „*Pozdviženým hlasem volal jsem je k práci a do práce, poctivosti, pevnosti povahy dle známého, když každý z nás bude z křemene... vzájemně snášenlivosti, úctě a lásce. Jen tak může naše vlast prospívat. A vyzval Čechy i k lásce k jiným spoluobčanům. Nikdo nemůže za to, že se zrodil Čechem nebo Němcem, ale proto to není hanbou, že se jím zrodil. Nejen křesťanství, pouhé vzdělání to po nás žádá, abychom se chovali k příslušníkům jiné národnosti dobře, jako spoluobčanům naší společné nové vlasti.*“ Citováno ze slavnostního projevu Antonína Breitenbachera ke svým studentům 31. října 1918. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 104–105.

⁶²⁸ Nestranný přístup měli Breitenbacherovi dosvědčit i někteří němečtí kolegové: „*Breitenbacher, ač budil u žáků českých vědomí národní [...] byl oblíben jak u Čechů, tak u Němců, protože byl, jak mu otevřeně přiznal jeden mladší kolega německý, úplně spravedlivý.*“ SVOBODA, J. M.: *Msgr. PhDr. Antonín Breitenbacher*, s. 194.

⁶²⁹ Že „*dovede třídu strhnouti*“, oceňoval na Breitenbacherovi inspektor zemské školní rady Alois Vlček (1856–1927). MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 234. Sám o svém působení na studenty v zápisu z 20. března 1920 píše: „*Mám sugestivní vliv na mládež. Jsem však spoután, nemohu ani sám provést do důsledků, co je mým životním názorem, a nemohu ani k žákům mluvit ‚bez obalu‘. Také já narovnal stům mladých lidí páteř a vychoval je na rezolutní lidi, mimo jiné na legionáře!*“ Tamtéž. V zápisu mimo jiné naráží na svůj vlastní intimní

život a opakovalji i svým studentům, neboť „to je právě znak člověka, že má hlavu vzhůru mít, ne sehnoutou dolů jako čtvernožci.“⁶³⁰

Práci s mladými shledával náročnou, ale dokázal v ní nalézt naplnění a nadchnout studenty pro historii. Sám k tomu v denících píše: „Rád jsem měl školu a žáky. Pracoval jsem nejen hlavou ve škole, ale i srdcem, proto žáci vždy ke mně lnuli.“⁶³¹ Právě takový přístup dokázali studenti ocenit. Výmluvné svědectví nám o tom podává Breitenbacherův bývalý žák Alois Jašek v gratulaci k šedesátinám svého učitele, uveřejněné v uherskohradištských *Slováckých novinách*:

„Měl jsem příležitost prof. dra Breitenbachera vidati sedm let za gymnasijsní katedrou a naslouchati nadšeným jeho výkladům zemědějepisným a filosoficko-propedeutickým. Jasný melodický a přesvědčivý tón jeho výkladů jakoby právě dozněl v prostoru třídy. Na jeho hodiny jsme se vždy těšili. Byly vyplněny vážnou prací, avšak jubilant dovedl i při vážné tváři udržeti ve třídě veselou náladu za naprosté kázně. Rušivých momentů, prázdného mluvení nebylo v jeho hodinách nikdy. I němčině, v které nám musel již od sekundy učivo podávat [...], jsme jaksí dobře rozuměli a necítili obvyklých jinak potíží. Učivo oživoval a k zapamatování usnadňoval velmi zdařile volenými krátkými a vtipnými úslovími, jež zpravidla bral přímo z úst představitelů dějinných období.“⁶³²

Svou roli na oblibě studentů sehrál i jistý odstup, který si svobodomyšlný Breitenbacher udržoval od některých starších a konzervativních členů profesorského sboru. Mezi studenty ožíval, přibývající léta si nepřipouštěl a protivil si „dědkovatost“. Mladistvý přístup k životu vysvětluje i z Breitenbacherova zápisu, který si do deníku zapsal 12. února 1924 - přesně v den svých padesátých narozenin:

„... stárnout se mi nechce, a třeba jsem popelavý, není mi nic tak protivného jako dědkovatost - jsem rád s mladými, duch můj rozhodně o stáří nechce slyšet. Neumírat. Pracovat. Tvořit. Budovat. To je mojí bytostí - to cítím každým nervem.“

postoj k náboženství, o němž jsme se zmínili v kapitole o Lessingově vlivu na Antonína Breitenbachera, a který plně reflektuje jeho poměr k reformnímu hnutí, o čemž bude řeč později.

⁶³⁰ Tamtéž.

⁶³¹ Záznam pochází z června 1924, kdy Breitenbacher ukončil svou pedagogickou dráhu, aby se mohl naplno věnovat profesi arcibiskupského archiváře. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 51.

⁶³² JAŠEK, Alois: *K jubileu zasloužilého vědeckého pracovníka a kněze*. Slovácké noviny, č. 7, 16. 2. 1934, s. 2

*At' už kolikrátkoli dnešní den zapíše, v zahálce to nebude. A tak vsťíc nově padesátce a nové práci v novém boji!*⁶³³

Navzdory svému odtažitému přístupu k nevázaným studentským radovánkám v sobě dokázal nalézt i smysl pro humor.⁶³⁴ Student Florián Dostál později s nostalgií vzpomínal Breitenbacherova slova: „*Raději bych dříví štípal, než se zde dřel,*“ pronášená položertem v zoufalství nad nevědomostí studentů.⁶³⁵ Františka Švédů zase povzbuzoval ke studiu žertovnými slovy: „*Švédó, držte se, Švédové byli chlapíci!*“⁶³⁶ Pro svou otevřenou a svéráznou náuru se stal taktéž jedním z hrdinů veršované studentské taškařice *Z paměti seminárních 1915–1916*, kterou jsme zvolili jako úvodní citát této kapitoly.⁶³⁷ Přitom všem choval Antonín Breitenbacher ke svým studentům starostlivý, niterný vztah, který dokonale ilustruje jeho deníkový zápis z 27. listopadu 1926 o tom, kterak nabádal arcibiskupa Leopolda Prečana, aby během svého pobytu v Kroměříži nezapomněl navštívit studenty gymnázia:

„V sobotu časně zrána at' před odjezdem zajde do semináře, do každé třídy, promluví s každým profesorem, zvláště ty mladé, velmi hodné, at' povzbudí, s hochy rovněž, at' se optá některého, odkud je atd., ty nejmenší at' třeba pohladí, ale najisto že tam musí jít. Věděl jsem totiž, že Hubík právě na to žehrá, že arcibiskup ústav ignoruje, o nic se nestará, že si ho nezavolá, jeho se na nic neoptá atd., že to částečně podklad předhůzky, že arcibiskup nedbá zájmů diecéze. Byl jsem zvědav.

*Podvečer dr. Karlik, ceremoniář, na městě mě přepadne, prý mně chtěl přijíti ‚extra‘ poděkovati za to, že jsem arcibiskupa vyzval jít do arcibiskupského gymnázia, to prý byl výborný nápad.“*⁶³⁸

Během více než čtvrt století trvajících pedagogického působení v Kroměříži prošly pod rukama Antonína Breitenbachera stovky studentů, kteří nám na svého učitele zanechali celou řadu unikátních vzpomínek. Vyplývá z nich nejen způsob, jakým vedl své hodiny zeměpisu a dějepisu, ale také směr, kterým své žáky vnitřně formoval. Mnozí ve svých vzpomínkách na studentská léta oceňují zaujetí, s jakým se ve svých hodinách dokázal

⁶³³ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 36–37

⁶³⁴ JAŠEK, A.: *K jubileu zasloužilého vědeckého pracovníka a kněze*, s. 2.

⁶³⁵ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 2, inv. č. 77, *list Floriána Dostála Antonínu Breitenbacherovi (Brno, 21. června 1921)*.

⁶³⁶ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 8, inv. č. 479, *list Františka Švédů Antonínu Breitenbacherovi (Sečovice, 22. září 1920)*.

⁶³⁷ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 3, inv. č. 182, *Z pamětní seminárních 1915–1916 - příloha listu Josefa Hudečka Antonínu Breitenbacherovi (Bratislava, 1. října 1935)*.

⁶³⁸ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 160.

rozhovořit o velkých osobnostech a slavných událostech českých dějin. Nabyté vědomosti posléze uplatnili v oblasti duchovní, pedagogické i úřední, někteří se dokonce po Breitenbacherově vzoru či na základě jeho rady vydali cestou historika.

Abychom ilustrovali, jak pestrou škálu oborů a profesí nacházíme u Breitenbacherových bývalých studentů, sestavili jsme stručné profily alespoň několika z nich - těch, kteří nám zanechali přímá svědectví o Breitenbacherově vlivu na svou osobní i profesní profilaci.

9.4.1 Alois Jašek - muzejník

K nejslibnějším studentům patřil Alois Jašek z Křenovic,⁶³⁹ absolvent maturitního ročníku 1920. Na Breitenbachera učinil dojem nejen živým zájmem o historii, ale i vlasteneckým nadšením a samostatným úsudkem, což jsou důvody, proč z něj zamýšlel vychovat svého nástupce v archivnictví.⁶⁴⁰ O Jaškově účtě k Breitenbacherovi naproti tomu svědčí Jaškův list z Prahy, datovaný 13. prosince 1921, v němž vzpomíná „na toho upřímného pána, jenž po sedm roků obětavě rozséval v mou mysl i srdce símě lásky k drahé vlasti, jejím panovníkům, u jejichž hrobů jsem ne bez živého pohnutí stál, jejím uměleckým památkám, jimiž jsem byl mnohdy okouzlen, že pocity při tom zažité zůstanou u mne nesmazatelnými, nevyvrátenými.“⁶⁴¹

Po maturitě Jašek zahájil studium bohosloví na teologické fakultě v Olomouci. K překvapení okolí se však po šesti semestrech rozhodl studia zanechat a spokojil se s místem učitele na trojtřídce v Lačnově nedaleko Valašských Klobouk. Breitenbacher se o příčinu Jaškova

⁶³⁹ Alois Jašek (1900–1950), rodák z Křenovic u Kojetína, pedagog, historik, archivář a muzejník, člen předsednictva Svazu československých muzeí. Arcibiskupské gymnázium v Kroměříži navštěvoval v letech 1912–1920. Následně zahájil studia na bohoslovecké fakultě v Olomouci, avšak po šesti semestrech studium předčasně ukončil a nastoupil dráhu učitele. Po kratším působení na obecních školách v Lačnově a Vlčnově zakotvil definitivně na měšťanské škole v Bojkovicích. Zde roku 1931 založil Krajinské muzeum v Bojkovicích, na jehož zřízení věnoval všechny své úspory, a které až do konce života vedl. Ve své odborné, vlastivědné práci věnoval pozornost zejména regionálním dějinám Valašska a Slovácka. Své práce publikoval v celé řadě časopisů včetně *Časopisu Vlastivědného muzea v Olomouci* či *Vlastivědného věstníku moravského*. Přestože v období Protektorátu Čechy a Morava aktivně projevoval vlastenecké smýšlení, čelil po válce vykonstruovanému obvinění ze spolupráce s německými úřady. Po roce 1948 byl navíc kvůli kritickému postoji k husitskému hnutí označen za „třídniho nepřítele“ a zbaven učitelského místa. Roku 1950 předčasně umírá v důsledku stresu a vyčerpání. VÁCLAVÍK, Antonín: *Za Aloisem Jaškem*. Naše Valašsko. Sborník prací o jeho životě a potřebách, 13, 1950, č. 2, s. 182–183; VOZAR, Vladimír: *Vzpomínka na Aloise Jaška*. Malovaný kraj. Vlastivědný časopis Slovácka, 8, 1972, č. 4, s. 17; BARTOŠÍKOVÁ, Alena: *K nedožitým pětadevadesátinám Aloise Jaška*. Malovaný kraj. Národopisný a vlastivědný časopis Slovácka, 31, 1995, č. 6, s. 18–19.

⁶⁴⁰ Jašek byl s Breitenbacherovým úmyslem srozuměn, jak vyplývá z jeho listu Breitenbacherovi datovaného 18. ledna 1922: „Vaše plány, abych se dostal do Kroměříže, ba stal se pokračovatelem Vašeho díla, toť bylo pro mne najednou silnou dávkou. Čím vážněji jsem nad Vaším úmyslem meditoval, tím více se vkrádala v mé srdce bázeň a ostýchavost...“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 4, inv. č. 202, list Aloise Jaška Antonínu Breitenbacherovi (s. l., 18. ledna 1922).

⁶⁴¹ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 4, inv. č. 202, list Aloise Jaška Antonínu Breitenbacherovi (Praha, 13. prosince 1921).

nečekaného rozhodnutí zajímal, přikládal jej konfliktu s církevními autoritami kvůli Jaškově idealismu a zamýšlel jeho rozhodnutí zvrátit. Do deníku si k tomu poznamenal:

„Od Jaška, jehož jsem si chtěl kdysi vychovat na nástupce v archivářství, dnes obdržel jsem lístek z Veletín, že bude od 13. učitelem v Lačnově. Co se stalo? Šel či byl vytlačen ze semináře? Proč? Napadal ve své začátečnické horlivosti ‚pány‘? Či stoupla mu ‚sláva‘ příliš do hlavy? Pokud jen bude možná, přinutím ho ke studiu historie v Brně; bylo by škoda jeho historického zápalu.“⁶⁴²

Aby se dozvěděl více, obrátil se Breitenbacher písemně na profesora Františka Cinka, který Jaška na bohosloví vyučoval dogmatice, avšak nedopátral se ničeho bližšího.⁶⁴³ Teprve po letech prozradil sám Jašek svému učiteli, v čem tkvěla příčina jeho náhlého rozhodnutí přerušit bohoslovecká studia. Breitenbacher nebyl příliš daleko od pravdy. Jaškovi se totiž jako bohoslovci s hlubokým zájmem o historii naskytla o prázdninách roku 1923 vzácná příležitost vypomáhat archiváři rodu Berchtoldů s pořádáním archivních sbírek na hradě Buchlově. Dopomohly mu k tomu nejen výborné znalosti minulosti hradu, k němuž Jaška pojil úzký osobní vztah, ale také přímluva buchlovického faráře u samotné hraběnky Ferdinandy Berchtoldové, majitelky hradu.⁶⁴⁴

Jašek se však brzy pod vlivem mladické horlivosti i poválečného nadšení rozhádal jak s majiteli, tak se správcem hradu, kterého obviňoval z „rakušáctví“, pijanství a zanedbávání péče o sbírky. V přesvědčení o své pravdě začal Jašek sepisovat stížnost za stížností a rozesílat jak příslušným úřadům, tak soukromým osobám. Nakonec překročil pomyslnou čáru, když nařkl manželku správce hradu z „perverznosti“ a ředitele berchtoldovských statků z úplatkářství.⁶⁴⁵ Nařčeným ovšem došla trpělivost a podali na Jaška žalobu za nactiutrhaní. Soudní spor projednával okresní soud v Uherském Hradišti, který v listopadu 1923 rozhodl v Jaškův neprospěch. Mladý bohoslovec se musel poškozeným omluvit a přislíbit zastavení všech dalších útoků.⁶⁴⁶

Zdrcený Jašek následně z nedostatku sebevědomí i obav před stigmatizací vystoupil ze semináře a vydal se na dráhu učitele.⁶⁴⁷ Svého nadšení pro historii a vlastivědnou práci

⁶⁴² MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 31.

⁶⁴³ Viz tamtéž, s. 32: „Co se Jaška týká. Dr. Cinek mi sice napsal dost mnoho, ale příčiny vystoupení z bohosloví přece nevím.“

⁶⁴⁴ FIŠER, Zdeněk: „Předkové nám, my potomkům, žádný sobě“. (Tři vstupy do života Aloise Jaška). Slovácko. Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí, 42, 2000, s. 254–255.

⁶⁴⁵ Tamtéž, s. 255.

⁶⁴⁶ Tamtéž, s. 256.

⁶⁴⁷ Se svými pocity se svěřil Breitenbacherovi v listu datovaném 10. ledna 1924: „Považte si: Člověku - bohoslovcí - na něhož si uvyklo okolí pohlížeti jako na příští přední osobnost v církevním dějepytu - hrozil ve vši hrůze a děsu kriminál - a to tak náhle! Představte si mou skličující duševní bezradnost...“ MZA

se však nevzdal. Počátkem třicátých let ve svém učitelském působišti v jihomoravských Bojkovicích založil a vedl regionální muzeum i s archivním oddělením, zač sklídl uznání Antonína Breitenbachera, který svého žáka a „jeho“ muzeum - dodnes známé jako Muzeum Bojkovicka - o prázdninách roku 1932 osobně navštívil.⁶⁴⁸

9.4.2 Josef Macůrek - slavista

Stejně tak naplnil Breitenbacherovy představy bez výhrad i Josef Macůrek z Chomýže,⁶⁴⁹ absolvent maturitního ročníku 1921, který jako historik-slavista dosáhl ve svém oboru uznání doma i ve světě. Během studia na arcibiskupském gymnáziu v Kroměříži přilnul z profesorů obzvláště k Antonínu Breitenbacherovi, který jej jako nadaného studenta podporoval v dalších studiích a pobízel k historické práci.⁶⁵⁰ Později na svůj vztah k Breitenbacherovi zavzpomínal Macůrek ve svých pamětech, vydaných knižně roku 1998:

„V popředí výuky dějepisu byl tu ušlechtilý a velmi schopný učitel Antonín Breitenbacher, po zásluze oceňovaný také v jiných centrech českého života, české kultury i vědy, ovládaný i na venkovském moravském městě nebývalou snahou

v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 4, inv. č. 202, list Aloise Jaška Antonínu Breitenbacherovi (s. l., 18. ledna 1922); více o Jaškově další cestě FIŠER, Z.: „Předkové nám, my potomkům, žádný sobě“, s. 256–259; též BARTOŠÍKOVÁ, A: *K nedožitým pětadevadesátinám Aloise Jaška*, s. 18–19.

⁶⁴⁸ O Breitenbacherově návštěvě Bojkovic se dozvídáme z jeho listu Jaškovi datovaného 1. září 1932. Breitenbacher v něm svému bývalému studentovi vyjadřuje uznání za jeho vlastivědnou činnost a přeje hodně zdatu při další práci: „... u Vás bylo mně tak příjemně, že jsem se cítil jako u svých. Odjížděl jsem duševně osvěžen a pln mladické nálady, jakou pocítím vždy, když si zbuduji nějaký nový program pracovní. [...] Obdivuji se Vaší horlivosti i sběratelské dovednosti, počet předmětů Vám dává nejlepší vysvědčení. Já pak Vám ze srdce ke všemu znovu gratuluji a přeji pro budoucnost nejlepšího zdatu. Budu se i sám považovati poctěna Vaší pomocí, neboť mně svědectvím, že jsem Vás správně zhodnotil, žádaje si Vás svým nástupcem.“ SOKA Uherské Hradiště, fond Muzeum Bojkovice, karton č. 5, inv. č. 21, list Antonína Breitenbachera Adolfovi Jaškovi (Kroměříž, 1. září 1932).

⁶⁴⁹ PhDr. Josef Macůrek, DrSc. (1901–1992), rodák z Rusavy na Kroměřížsku, historik a slavista, profesor dějin východoslovanských národů na Masarykově univerzitě v Brně. Pocházel z rodiny chudého valašského rolníka. Po maturitě na arcibiskupském gymnáziu v Kroměříži zahájil studia historie a geografie na Univerzitě Karlově v Praze, kde navštěvoval přednášky profesorů Josefa Pekaře (1870–1937) či Josefa Šusty (1874–1945). Svou pozornost zaměřil na dějiny a kulturu východních národů, které měl příležitost poznávat hlouběji během svých studijních cest po východní Evropě. Po získání doktorátu zůstal na univerzitě jako asistent a po habilitaci roku 1930 jako soukromý docent. O pět let později převzal místo profesora slovanských dějin na Masarykově univerzitě v Brně. Akademické působení na šest let přerušila německá okupace, kterou přečkal jako zemědělský dělník v Holešově. Po skončení války opět navázal na svou akademickou činnost v Brně. V akademickém roce 1946–1947 zastával funkci děkana filozofické fakulty. Roku 1965 obdržel čestný doktorát v Bratislavě. Z celé řady prací jmenujme publikace *Rumunsko v minulosti a přítomnosti* (1930), *Dějiny Maďarů a uherského státu* (1934) či *Dějiny polského národa* (1948). Mnohé studie vyšly ve francouzských, polských a německých žurnálech. NEČAS, Ctíbor: *Josef Macůrek*. Praha 1998, s. 3–34; KUBÍČEK, Jaromír – STRÁNSKÁ, Jitka (eds.): *Josef Macůrek 31. 3. 1901 – 20. 4. 1992. Personální bibliografie*. Brno 1992, s. 5–15.

⁶⁵⁰ MACŮREK, Josef: *Úvahy o mé vědecké činnosti a vědeckých pracích*. Brno 1998, s. 12.

*povznést naše vědecké poznání o minulosti domova i nadšeně zažehující jiskry nového poznání dějin u svých školních posluchačů.*⁶⁵¹

Macůrek zároveň patřil k těm studentům, kteří dokázali plně využít potenciálu arcibiskupské zámecké knihovny a neváhali se obrátit na svého profesora jako jejího správce s žádostí o doporučení vhodné literatury. Jednu z prvních knih, které mu Breitenbacher zapůjčil, byl historický spis *Slovanstvo* od univerzitního profesora a historika Jaroslava Bidla, vydaný roku 1912.⁶⁵² Po maturitě Macůrek skutečně dal na doporučení svého učitele a zahájil studia historie a geografie na pražské univerzitě, kde jej shodou okolností vyučoval dějinám východních Slovanů právě řečený profesor Bidlo.⁶⁵³ Během pražských studií podnikal poznávací cesty do Polska, Rumunska a Turecka, odkud v květnu 1924 poslal svému učiteli fotografii, jak stojí před známou mešitou - původně křesťanským chrámem - Hagia Sofia:

*„Macůrek, bývalý žák, velký Slovan, znatel jazyků, nyní žák Bidlův, poslán do Rumunska, odkud mi poslal vzpomínku, pak dva lístky z Cařihradu. Jeden zvláště typický: Macůrek stojí uprostřed náměstí a v pozadí mešita (Aja Sofia) - to ovšem věc jaksi upozornění pro mne, že si pamatuje, čemu jsem je učil. Stále jsem je navykal pozvétat se výš z toho denního hašteření, aby hleděli do minulosti, ale i do budoucnosti, že si navyknou věci hodnotiti tak, jak jsou: nepřecení, nepodcení! A zvláště styk se Slovanstvem!”*⁶⁵⁴

Kontakt se svým bývalým učitelem nepřerušil ani po svém odchodu z Prahy do Brna, kde roku 1935 přijal místo profesora slovanských dějin na Masarykově univerzitě. Ještě v dubnu 1937 si domlouval s Breitenbacherem návštěvu arcibiskupského archivu, ve kterém mínil pátrat po potenciálních pramenech k dějinám střední a východní Evropy: *„Rád bych se podíval také do Kroměříže a také tam zachytil významnější prameny, pokud se vztahují k dějinám polským, slezským, ruským, rumunským, maďarským a jihoslovanským.”*⁶⁵⁵

9.4.3 František Dvorník - byzantolog

Dalším ze studentů, jehož směřování Breitenbacher výrazně ovlivnil, byl František Dvorník, rodák z Chomýže,⁶⁵⁶ absolvent maturitního ročníku 1912. Sám Breitenbacher jej vzpomíná

⁶⁵¹ Tamtéž.

⁶⁵² BIDLO, Jaroslav: *Slovanstvo. Obraz jeho minulosti a přítomnosti*. Praha 1912.

⁶⁵³ MACŮREK, J.: *Úvahy o mé vědecké činnosti a vědeckých pracích*, s. 15.

⁶⁵⁴ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 47.

⁶⁵⁵ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 5, inv. č. 280, *list Josefa Macůrka Antonínu Breitenbacherovi (Brno, 22. dubna 1937)*.

⁶⁵⁶ Mons. ThDr. PhDr. František Dvorník (1893–1975), rodák z Chomýže na Kroměřížsku, římskokatolický duchovní, církevní historik a byzantolog. Pocházel ze selské rodiny z pomezí Valašska a Hané. Po maturitě

v denících jako „*hodného hochu*“, kterého pobízel k dalším studiím.⁶⁵⁷ Během následných bohosloveckých i univerzitních studií se Dvorník do Kroměříže opakovaně vracel a konzultoval se svým bývalým profesorem dějepisu záležitosti týkající se svého dalšího směřování. K jedné z těchto návštěv - 27. září 1917 - si Breiterbacher poznamenal: „*Byl tu kaplan Dvorník z Bílovca, rodem z Chomýže, bývalý žák, pracuje dizertaci. Přinesl mi láhvičku medu! To tak lehkou jinému nenapadne! Smál jsem se tomu ‚podplácení‘ - no, ve škole ho již dávno nemám, tak jsem podržel.*“⁶⁵⁸

Dvorník historické vědomosti nabyté na gymnáziu v Kroměříži skutečně zúročil. Po přijetí kněžského svěcení roku 1916 pokračoval na radu Breitenbachera ve studiu byzantologie v Praze a na pařížské Sorbonně, kde byl roku 1926 jako vůbec první Čech promován doktorem umění (*docteur ès lettres*).⁶⁵⁹ Později převzal místo profesora církevních dějin a byzantologie na pražské univerzitě a svou publikační činností v prestižních francouzských žurnálech dosáhl i v zahraničí značného renomé. Na svého bývalého učitele však nezapomněl a nadále jej v Kroměříži navštěvoval.⁶⁶⁰

Breitenbacher se tak dozvěděl mnohé zajímavosti o Dvorníkově pařížském pobytu, kam jej hnala především touha poznat svět a vybudovat si jméno.⁶⁶¹ Vyprávěl mu rovněž o tom,

zahájil studium bohosloví v Olomouci, završené roku 1916 kněžským svěcením. Následně působil krátce jako kaplan v Bílovci, Valteřovicích a Vítkově. V lednu 1920 získal v Olomouci doktorát z teologie. Téhož roku ocestoval do Paříže a zahájil studia na proslulé Sorbonně, kde v prosinci 1926 obdržel za svou práci *Les Slaves, Byzance et Rome au IXe siècle* jako vůbec první Čech doktorát z filozofie v oboru dějiny umění (*doctorat es lettres*). O rok později se habilitoval na teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, kde následně působil jako profesor církevních dějin. Mnichovské události zastihly Dvorníka v Anglii, kde přečkal období nacistické okupace Československa. Po válce převzal místo profesora byzantologie na prestižní Harvardské univerzitě ve Spojených státech. Do Československa se vrátil teprve na sklonku života. Většinu svých odborných prací publikoval v angličtině a francouzštině, např. *The Making of Central and Eastern Europe* (1948), *The Photian Schism : History and Legend* (1948), *Byzance et la primauté romaine* (1964) či *Byzantine Missions among the Slavs* (1970). Roku 1928 rovněž spoluzakládal Slovanský ústav v Praze, vydávající odbornou revui *Byzantinoslavica*. DVORNÍK, František: *Byzantská misie u Slovanů*. Praha 1970, s. 7–11; VAVŘÍNEK, Vladimír: *František Dvorník*. Praha 2016, s. 1–17; KAVANOVÁ, Tereza: *Profesor František Dvorník jako zpravodajec*. Vlastivědný věstník moravský, 2001, č. 3, s. 252–262; PINKAVA, Jaroslav: *Francis Dvornik - František Dvorník: historik a unionista*. Vlastivědný věstník moravský, 1993, č. 4, s. 416–419.

⁶⁵⁷ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 167.

⁶⁵⁸ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 49.

⁶⁵⁹ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 2, inv. č. 89, *oznámení o promoci Františka Dvorníka doktorem umění na pařížské Sorbonně (Paříž, prosinec 1926)*.

⁶⁶⁰ „*Já dobře vím, že jste to byl Vy,*“ píše Dvorník v listu Breitenbacherovi z 15. října 1934, „*který svou radou mne zachránil od lokajství a často jste mi dodával chuti k další práci. Proto nikdy neopomenu Vás navštívit vždy, když jsem doma o prázdninách a jedu do Kroměříže.*“ K tomu dodává: „*Je bohužel málo kněží u nás, s nimiž si může člověk tak pohovořit, jako s Vámi.*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 2, inv. č. 89, *list Františka Dvorníka Antonínu Breitenbacherovi (Praha, 15. října 1934)*.

⁶⁶¹ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 9–10.

kteřak v Paříži pořádal pro Francouze přednášky, ve kterých hájil vznik republiky.⁶⁶² Díky tomu Dvorník figuruje v zápisech Antonína Breitenbachera poměrně často. Jak z deníkových záznamů vyplývá, ambice rozhodně nepostrádal. Dovídáme se například o Dvorníkově záměru ucházet se o místo ceremoniáře arcibiskupa Skrbenského, což mu Breitenbacher rozmluvil.⁶⁶³ Později po svém návratu z Paříže zamýšlel nastoupit politickou dráhu a uplatnit se na ministerstvu zahraničí. Svůj záměr konzultoval Dvorník se svými bývalými profesory při návštěvě Kroměříže 3. září 1923. Zatímco někteří jeho krok schvalovali, Breitenbacher jej s ohledem na nedostatek zkušeností odrazoval:

„Nemáte ještě ani třicet let, byl jste v semináři, chvíli v duchovní správě, chvíli v cizině, máte vědomosti knižní, ale života skutečného - totiž u nás - neznáte. Neznáte lidi, neznáte hospodářských poměrů, sociálních atd. atd. Kdybyste vystoupil už jako kandidát, ozvalo by se: Sotva vylezl ze škořoupky, už se dere na první místa a chce řídit, nejsa sám ještě zralý.

Radil bych zůstatí léta ještě v zátíší, tj. pracovati, seznamovati se s lidmi i s poměry a připravovati se i si půdu. Pro okamžik to lahodí: být poslancem, ale otázka, co bude pro Vás i pro věc lepším, užitečnějším, může býti zodpovězena jen ve prospěch odkladu.“⁶⁶⁴

Zda si Dvorník své rozhodnutí rozmyslel či ne, vidno na jeho dalších osudech. Když roku 1934 projevil Dvorníkovi uznání i světově uznávaný odborník na dějiny Byzance Henri Grégoire, zaslal mu Breitenbacher blahopřání a sám si k tomu do deníku pyšně poznamenal:

„Mám z toho radost i proto, že jsem to byl já, kdo mu zradil, aby nešel za lokaje ke kardinálovi Skrbenskému, nýbrž do světa, do Paříže. Mám tedy o to zásluhu já, že je tím, čím je. Je však příznačné, že Grégoire vytkl odvahu,

⁶⁶² Tamtéž.

⁶⁶³ Ke schůzce mezi Dvorníkem a Breitenbacherem došlo 25. srpna 1919. Breitenbacher, který tehdy brojil proti arcibiskupovi Lvu Skrbenskému z Hříště (1863–1938), nejevil přílišné nadšení: „Skrbenský je Němec, surový. Pán tvrdý, pánovitý, domýšlivý, jak bývají ti, kdož jsou duševní ubožáci a stojí vysoko z dědictví. [...] On se Vás nebude dotazovat, že byste snad mohl získati naň vlivu. Kdyby měla přijíti na Vaše místo nula, nebylo by škoda, byly by to tři nuly pospolu (Skrbenský, Karlík a třetí). To by nebylo zle. Ale kdyby měl dostati to místo nadaný člověk, ale mrzké povahy, který by se Skrbenskému zaprodal, bylo by zle, poškodil by kněžstvo, národ i církev. Pak bych se přimlouval, abyste místo přijal. Ale pozor! Hofluft (dvorské ovzduší, pozn. autora) kazí nám lidi...“ Dvorník nakonec dal na Breitenbacherovu radu a nabízenou pozici nepřijal. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 187–188.

⁶⁶⁴ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 9–10.

že se nebál říci, co uznává za pravdu. Byli jsme vedeni k papouškování. Tedy vesele kupředu. Já tu v titěrných poměrech zakrňel!“⁶⁶⁵

9.4.4 František Švéda - legionář

Rozhodně bychom neměli opomenout ani na zástupce Breitenbacherových studentů, kteří krátce po maturitě narukovali na frontu, připojili se k československým legiím a pomáhali vybojovat svobodné Československo. S řadou z nich udržoval Breitenbacher po návratu do vlasti úzký písemný kontakt, ať už se jednalo o pozdějšího důstojníka četnictva Alfreda Heru či majora Martina Hrnčířika, který se v čase druhé světové války zapojil do odbojové organizace Obrana národa.⁶⁶⁶ Památku těch, kteří se míru již nedočkali, si uctil Breitenbacher krátce po převratu zakoupením a pietním nazdobením fotografie s popravenými legionáři.⁶⁶⁷

K nejbližším žákům, které čekal úděl legionáře, patřil i František Švéda, rodák ze Šubířova u Prostějova.⁶⁶⁸ Poté, co roku 1915 odmaturoval, narušil jeho záměr pokračovat ve studiích

⁶⁶⁵ Tamtéž, s. 167. Viz též koncept listu Antonína Breitenbachera Františku Dvorníkovi z 8. října 1934 s gratulací ke jmenování řádným profesorem na univerzitě v Praze a k dosaženému uznání od profesora Grégoira. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 644, *Deník, sv. II. (1931–1937)*, s. 147.

⁶⁶⁶ Mjr. Martin Hrnčířik (1896–?), rodák ze Štítné nad Vlárí, důstojník československé armády. Za první světové války narukoval jako student arcibiskupského gymnázia v Kroměříži na východní frontu, kde byl v červnu 1916 zajat a v červenci následujícího roku vstoupil v Borispolu do československých legií. Po válce už u armády zůstal a v hodnosti štábního kapitána byl převelen k 20. pěšímu pluku na východní Slovensko. Působil ve Strážském, Humenném a Michalovcích. Později nastoupil v hodnosti majora přímo na Ministerstvo národní obrany. V letech 1937–1938 přispíval svými statěmi o pěchotních palných zbraních do armádního časopisu *Vojenské rozhledy*. Po okupaci Čech a Moravy se zapojil do odbojové organizace Obrana národa a v únoru 1940 se pokusil o útěk do zahraničí. Byl však přistižen a žalářován na Pankráci. VÚA–VHA, fond Poslužné legionářské spisy, spis *Martina Hrnčířika; Kapitáni pěchoty v záloze*. In: Schematismus československé branné moci, 15, 1936, č. 1, s. 10; BŘACH, Radko – LÁNÍK, Jaroslav: *Dva roky bojů a organizační práce. Československá armáda v letech 1918–1920*. Praha 2013, s. 169; JÁN, Antonín: *Znovuzrození*. In: O dobách dobrých i zlých. Hrst vzpomínek bývalého pěšího pluku 3 Jana Žižky z Trocnova k třicátému výročí jeho založení. Kroměříž 1947, s. 196; KRŮTA, Václav: *Obrana národa – kraj Benešov*. In: Středočeský sborník historický, 26–27, 2000–2001, s. 113.

⁶⁶⁷ Zápis je blíže nedatovaný, pochází z listopadu 1918: „Koupil jsem obrázek oběšených legionářů českých na italské frontě, za rámeček, vavřínový věnec naň a československou trikoloru - vždyť s takovou úzkostí čekám, vrátí-li se mi - a brzo-li - moji hoši z Ruska, kteří mi přirůstli tolik k srdci. A ti svině z Našince dali na bohoslovecké schůzi [...] slavně protestovati proti legiím, jich se zřící, že se za ně stydíme! Ale kdo! Je to zmatení pojmu! Proč?“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 113.

⁶⁶⁸ Brig. gen. František Švéda (1894–1961), rodák ze Šubířova na Prostějovsku, československý legionář, důstojník dělostřelectva čs. armády. Po maturitě na arcibiskupském gymnázium v Kroměříži roku 1915 narukoval na východní frontu, kde vstoupil do zajetí a připojil se k československým legiím v Rusku. Jako podporučík u 2. čs. dělostřelecké brigády, včleněné do 6. čs. dělostřeleckého pluku „Irkutského“, se zapojil do bojů s bolševiky u Irkutsku a Mariinsku. Po návratu do Československa zůstal u armády jako velitel dělostřeleckého pluku v Praze, absolvoval vojenskou akademii a vypracoval se až na podplukovníka. Po druhé světové válce nastoupil v hodnosti brigádního generála na Ministerstvo národní obrany. *Seznam abiturientů od r. 1862–1934*. In: XXV. jubilejní výroční zpráva arcibiskupského gymnasia v Kroměříži za školní rok 1834–1935. Kroměříž 1935, s. 53; PRÁŠEK, Vojtěch: *Dějiny 2. pluku lehkého dělostřelectva ruských legií*. In: Dělostřelecký pluk 6 „Irkutský“ k 20. výročí boje u Irkutsku. Sborník prací. Znojmo 1938, s. 36, 41–42, 48, 73; JEŽ, Ivan: *Boje o Mariinsk r. 1918*. Valašské Meziříčí 1937, s. 37; *Zařazení dělostřeleckých důstojníků z povolání do kmenového počtu*. Osobní věstník čs. ministerstva národní obrany,

povolávací rozkaz, který Švédu přivedl na východní frontu, čímž zásadně ovlivnil jeho další směřování.⁶⁶⁹ Švéda totiž vstoupil do zajetí, připojil se k československým legiím a v důsledku bolševického převratu v Rusku byl nucen probíjet si cestu přes celou Sibiř až do Vladivostoku. Během své sibiřské anabáze - 29. října 1919 v Kansku v Krasnojarské gubernii - adresoval svému učiteli první list, ve kterém mu současně přiznává zásadní podíl na svém vlastenectví: „*Kdysi, když jste mi přednášel o této zemi, nenadál jsem se, že zde prožiji tak mnoho. Vždycky jsem vzpomínal na Vás, pane doktore, ve všech bojích i taženích. Vy máte velkou zásluhu na tom, čím jsem zde.*“⁶⁷⁰

Dopisnici obdržel Breitenbacher s výrazným zpožděním - teprve 14. dubna 1920. Mezitím se již Švéda se svými druhy stačil nalodit ve Vladivostoku a vydat se na dlouhou cestu domů. Breitenbachera zpráva potěšila natolik, že si její znění přepsal i do deníku. Jak totiž ve svém zápise uvádí, všichni již Švédu považovali za nezvěstného: „*Dlouho udržovala se pověst, že Švéda zahynul a všechny dotazy zůstávaly marné. Nevěděl o něm u nás nikdo, až mi najednou psal. Roku 1915 v oktávě, dnes kapitánem. Byl to solidní hoch. Nu a jsem rád, že aspoň z některých se stali lidé podle mého srdce, pevní, tvrdím zásadní, důslední, i když šlo o život!*“⁶⁷¹

Další list poslal Švéda svému učiteli dva měsíce nato již z kanadského Quebecu, kde v táboře Valcartier společně s dalšími legionáři - rovněž bývalými žáky Antonína Breitenbachera - čekal na loď, která by je dopravila do Terstu.⁶⁷² Po návratu do vlasti se jako kapitán čs. dělostřeleckého pluku č. 126 účastnil vojenských operací na Slovensku. Jeho oddíl byl dislokován v Sečovcích u Košic a v Šamoríně.⁶⁷³ Právě ze Sečovcí poslal svému učiteli obsáhlý list, ve kterém zevrubně popisuje poměry na poválečném Slovensku po jeho připojení k Československu:

„Jsem rád, že sloužím na Slovensku raději než v Praze. Ten lid se mi zdá být lepší, nežli v Čechách. Jen kdyby to štvání různých agitátorů přestalo, a kdyby

č. 16, 26. 2. 1921, s. 187; *Povýšení byli [...]*. Osobní věstník čs. ministerstva národní obrany, č. 40, 13. 7. 1929, s. 200.

⁶⁶⁹ V listu Breitenbacherovi datovaném 22. září 1920 sám přiznává, že nebýt války, ubíral by se jeho osud zcela jinými cestami: „*Myslel jsem, že půjdu studovat dále, a zatím už šest roků a dosud vězím v uniformě. Budu patrně nucen v ní zůstat nadále, neboť máme velmi málo důstojníků u dělostřelectva a Němcům nikdy nemůžu plně důvěřovat.*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 8, inv. č. 479, *list Františka Švédy Antonínu Breitenbacherovi (Sečovce, 22. září 1920)*.

⁶⁷⁰ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 8, inv. č. 479, *dopisnice Františka Švédy Antonínu Breitenbacherovi (Kansk-Jenisejský, 29. října 1919)*.

⁶⁷¹ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 252.

⁶⁷² MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 8, inv. č. 479, *pohlednice Františka Švédy Antonínu Breitenbacherovi (Quebec, 26. června 1920)*.

⁶⁷³ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 8, inv. č. 479, *list Františka Švédy Antonínu Breitenbacherovi (Šamorín, 14. prosince 1920)*.

sem posílala republika lepší lidi, kteří by učili a uvědomovali ten národ. Zde v tomto městečku velmi dobře mohou pozorovati, jak byli a jsou dosud Slováci vysáváni od maďarských statkářů a od židů. Jest zde 75 % židů, vesměs boháčů, a tři zámky maďarských šlechticů. Okolí jest celé slovenské.

K nám legionářům mají Slováci dosti velkou důvěru. Ovšem že Maďaři pracují usilovně, kde mohou, a doufají stále, že staré Uhry se obnoví.

*Bydlím v jednom zámku u maďarského šlechtice Abolnara. Už několikrát jsem se střetl s jeho paní, která jest zarytá Maďarka a stále něco má proti Čechům. Ovšem, že jí to nezůstane nikdy dlužen. Židé začínají prý se uvědomovati, že prý jsou čeští židé a ne Maďaři. Patrně se jim lépe daří v republice a mohou prováděti svobodně svoje rejdy. Chtěl bych mít tu moc, vzít karabáč a vypráskat to všechno.*⁶⁷⁴

Jak vyplývá z další korespondence i vojenských materiálů, Švéda již u armády zůstal. Později se Breitenbacherovi ohlásil z Prahy jako absolvent vojenské akademie, kde sám dočasně vyučoval, než byl roku 1932 jmenován velitelem čs. dělostřeleckého pluku č. 101 se sídlem v Praze.⁶⁷⁵

Bouřlivé období nastalo pro Švédu po únorovém převratu roku 1948. Počátkem padesátých let čelil společně s dalšími důstojníky obvinění z protistátního spiknutí v rámci vykonstruovaného procesu s vysokými armádními činiteli. Během akce s názvem Irena bylo zadrženo, vyšetřováno a souzeno devatenáct důstojníků, z nichž tři obdrželi nejvyšší trest, dva doživotí a zbylí od třech do třiaadvaceti let. Před další vlnou procesů uchránilo Švédu společně s dalšími devíti generály zatčení hlavního strůjce celé akce - náměstka ministra obrany Bedřicha Reicina (1911–1952), obviněného a odsouzeného jako člena „protistátního spikleneckého centra“ k trestu smrti.⁶⁷⁶

9.4.5 Josef Zeman - misionář

S úctou vzpomínal na svého profesora dějepisu a zeměpisu i Josef Zeman, rodák ze Šlapanic.⁶⁷⁷ Podobně jako v případě Švédy, i do Zemanova života výrazně zasáhla válka.

⁶⁷⁴ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 8, inv. č. 479, list Františka Švédy Antonínu Breitenbacherovi (Sečovice, 22. září 1920).

⁶⁷⁵ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 8, inv. č. 479, list Františka Švédy Antonínu Breitenbacherovi (Praha, 10. října 1932).

⁶⁷⁶ Podrobně o celé akci BŘACH, Radko: *Akce IRENA. Perzekuční zásah proti důstojníkům 11. pěší divize v Plzni v letech 1950–1952*. Historie a vojenství. Časopis Historického ústavu Armády ČR, 42, 1993, č. 5, s. 3–53, ke Švédovi viz s. 10, 44.

⁶⁷⁷ P. Josef Zeman CM (1898–1952/54), rodák ze Šlapanic u Brna, člen Kongregace sv. Vincence de Paul a účastník katolické misie v Číně. Na arcibiskupské gymnázium v Kroměříži nastoupil roku 1910. Studium

Povolávací rozkaz obdržel jako student sexty, aniž stačil dokončit studium a podstoupit maturitní zkoušku.⁶⁷⁸ Místo toho strávil válečná léta 1916–1918 na východní frontě. Jak později vzpomínal, celé tři roky služby s ním Antonín Breitenbacher udržoval písemný kontakt: „... za tři léta vojančiny [...] mi vždy psal a potom do Paříže i do Číny mi věrně posílá dosud zprávy z Moravy.“⁶⁷⁹ Maturitní zkoušku složil Zeman teprve 10. října 1918 po návratu z vojenské služby. Dodejme, že s vyznamenáním.⁶⁸⁰ Když následně odcestoval do Paříže, vstoupil do řádu paulánů a odebral se na křesťanskou misi do Číny, způsobil svému učiteli nemalé překvapení.⁶⁸¹ Jak sám Zeman později přiznal ve své autobiografii nazvané *Deset let za čínskou zdi* (1937), vedlo ho k jeho nečekanému rozhodnutí Boží volání:

*„Jednoho večera před rudým věčným světlem v seminární kapli kroměřížského gymnasia, za duchovních cvičení, dávaných jedním důst. Otcem z Velehradu, jsem já, nehodný, slyšel hlas, vyzvání, abych odešel do misí. Vyšlo slunce ideálu. Milost Boží velká, která působí chtění a dokonání. Byl bych býval padouch, zbabělec a zrádce, kdybych toho hlasu nebyl poslechl.“*⁶⁸²

Zemanovy vzpomínky z Číny jsou zajímavým svědectvím konfrontace katolického kněze z Moravy s exotickými poměry asijské velmoci ve století radikálních proměn. Na stránkách své autobiografie zachytil mnohé místní realie, které nasbíral během svých cest za farníky po čínských provinciích, včetně všudypřítomné chudoby, nevzdělanosti, malomocenství či pověr,⁶⁸³ ale také střetu dvou kultur - domácí a cizí, evropské, zejména ruské. „*Tak jsem uvažoval, jak dle nadějí a tužeb idealistů má Rusko v Asii a hlavně v Číně ‚velké poslání‘*“,“ dočítáme se například o Zemanových dojmech z cizinců, „*Bohu budiž žalováno, to poslání*

však narušila válka, kterou jako odvedenec prožil na bojištích od Haliče po Soči. Po válce si dodělal maturitu a zahájil studium bohosloví v Olomouci, avšak touha po misijní činnosti zavedla jeho kroky do Paříže, kde vstoupil do Kongregace sv. Vincence de Paul. Jako paulán se roku 1921 odebral na katolickou misi do Číny, kde byl o čtyři roky později vysvěcen na kněze. Většinu svého misijního působení prožil v prefektuře Pengze v provincii Ťiang-si, odkud podával krajanům podrobné zprávy o neklidných poměrech v zemi, obsazení Mandžuska Japonci i o běsnění japonských vojáků na civilním obyvatelstvu Číny, kterému padla za oběť většina z jeho farníků. KOPECKÝ, Josef: *Misionář P. Josef Zeman*. In: Muzeum Brněnska. Sborník 2007. Brno 2007, s. 48–55; *Dopis z Číny*. Hlas. Nejstarší list lidu česko-katolického v Americe, č. 4373, 29. 3. 1932, s. 3; *Český misionář v Číně P. Josef Zeman živ a zdráv*. Osvobozený Našinec, č. 31, 6. 2. 1946, s. 2.

⁶⁷⁸ *Seznam žáků*. In: VI. výroční zpráva knížecího arcibiskupského soukromého gymnasia s právem veřejnosti v Kroměříži za školní rok 1915/16. Kroměříž 1916, s. 124.

⁶⁷⁹ ZEMAN, Josef: *Dopis z Číny*. Hlas. Nejstarší list lidu česko-katolického v Americe, č. 4611, 10. 7. 1934, s. 5.

⁶⁸⁰ *Seznam abiturientů aprobovaných*. In: IX. výroční zpráva arcibiskupského gymnasia s právem veřejnosti v Kroměříži za školní rok 1918/19. Kroměříž 1919, s. 40.

⁶⁸¹ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 369.

⁶⁸² ZEMAN, Josef: *Deset let za čínskou zdi. Ze života a působení katolického misionáře*. Olomouc 1937, s. 18.

⁶⁸³ Mnohé z čínských pověr popsal Zeman ve svém referátu pro výroční zprávu arcibiskupského gymnasia v Kroměříži. Viz ZEMAN, Josef: *Lidové pověry čínské*. In: XXVII. výroční zpráva arcibiskupského československého gymnasia v Kroměříži za školní rok 1936–1937. Kroměříž 1937, s. 6–14.

jest prozatím jen posláním zkázy a ničení v hmotném a mravním ohledu, ať již je to rudou propagandou, která natropila tolik zhoub, nebo mravní nevázaností v přístavech a městech čínských. Ti ‚pohané‘ nejsou Číňané, ale běloši...“⁶⁸⁴ Nevyhýbá se ani politickým tématům, když vypráví o bezpráví a neomezené moci čínských generálů, disponujících soukromými armádami, o pronikání myšlenek komunismu do Číny či o japonské okupaci Mandžuska.

Mnohé ze svých vzpomínek sdělil Zeman písemně přímo Breitenbacherovi, se kterým vedl i z Číny pravidelnou korespondenci.⁶⁸⁵ Některé z dopisů zapůjčoval Breitenbacher studentům, kteří si je se zájmem opisovali.⁶⁸⁶ Na oplátku informoval Zemana o dění v domovině. O vzpomínky na oblíbeného profesora se Zeman později podělil v listu adresovaném 5. května 1934 do Ameriky Breitenbacherově bývalému spolužáku Hynku Dostálovi (1871–1943). Ten jeho úplné znění uveřejnil v *Hlasu*, týdeníku české katolické menšiny v St. Louis, který v tom čase redigoval. O Breitenbacherovi zde Zeman mimo jiné hovoří:

*„Já měl vždy velkou úctu a lásku k Dru Breitenbacherovi, mému učiteli a vychovateli, pro jeho přímou, otevřenou a češtví, které nikterak neskrýval za války, a byl za to z Vídně pronásledován. Učinil mnoho pro vědu a umění; u nás, bohužel, práce jeho se neoceňuje dle zásluhy. Ač často neduživ, pracuje stále v archivech a na soupisech uměleckých vzácností našich kostelů...“*⁶⁸⁷

Podobných případů bychom mohli uvést nespočet. Z dalších studentů, kteří později vynikli ve své činnosti, jmenujme alespoň krátce církevního historika a provinciála řádu františkánů Jana Kapistrána Vyskočila, později politicky perzekvovaného,⁶⁸⁸ či historika Josefa Malého z Dubčan, profesora učitelství v Brně a Opavě.⁶⁸⁹ Přímo z Kroměříže pocházel

⁶⁸⁴ ZEMAN, J.: *Deset let za čínskou zdí*, s. 64–65.

⁶⁸⁵ Tentýž: *Dopis z Číny*. *Hlas*. Nejstarší list lidu česko-katolického v Americe, č. 4611, 10. 7. 1934, s. 5; více o Dostálovi a *Hlasu* viz *Exilová periodika. Katalog periodik českého a slovenského exilu a krajanových tisků vydávaných po roce 1945*. Praha 1999, s. 266.

⁶⁸⁶ K tomu čteme v deníkovém zápisu z 29. dubna 1922: „Z Číny obdržel jsem dva dopisy od bývalého žáka Josefa Zemana, jenž se mimo naděje moji dal na misionáře! První byl napřed v bohosloví, kde si ho opsali pro *Život*.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 369.

⁶⁸⁷ ZEMAN, J.: *Dopis z Číny*, s. 5.

⁶⁸⁸ PhDr. ThDr. Jan Kapistrán Vyskočil OFM (1886–1956), rodák z Postoupek u Kroměříže, františkán a církevní historik. Po studiu teologie na pražské univerzitě v letech 1906–1907 a obdržení kněžského svěcení zůstal na univerzitě v Praze jako profesor církevních dějin. Do řádu františkánů vstoupil již roku 1903, v letech 1917–1923 pak zastával úřad provinciála Českomoravské provincie. Skloněk života prožil v internačním klášteře Želiv, kam byl v důsledku „Akce K“ převezen v dubnu 1950. *Vyskočil, Jan Kapistrán* (heslo). In: HANUŠ, Jan: *Malý slovník osobností českého katolicismu 20. století*. Brno 2005, s. 172; *Církevní věstník*. Obnova, č. 42, 19. 10. 1917, s. 7.

⁶⁸⁹ Josef Malý (1899–?), rodák z Dubčan na Olomoucku, profesor státního učitelství v Opavě. K Malému se váže Breitenbacherův zápis z 31. srpna 1924: „Do Kroměříže na reálku přišel můj bývalý žák, absolvent historie Malý. Měl jsem ho k tomu já, aby se sem hlásil, věda, že bude i v archívě pracovat. Napřed nechtěl, nyní je tomu povděčen. Pracuje o moravských konfiskacích, speciálně biskupských manů.“

průmyslník Robert Fried, podnikatel v oblasti dřevoprůmyslu a místopředseda Svazu obchodníků s dřívím.⁶⁹⁰

MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 59.

⁶⁹⁰ Jako syn kroměřížského obchodníka se dřevem Eduarda Frieda provozoval společně se svým bratrem Juliem od roku 1910 společnost *Eduard Fried's Sohne*. Po zřízení Československé ústřední prodejny dříví v důsledku hospodářské krize roku 1933 se výrazně angažoval za soustředění dřevoprůmyslu a obchodu se dřevem do soukromých rukou. V Breitenbacherově pozůstalosti se dochovala Friedova pozvánka z roku 1934 na oslavu třicetiletého jubilea maturantů ročníku 1904. PITHART, Josef – POVONDRA, Vilém (eds.): *Velký adresář a almanach města Kroměříže a okresu kroměřížského*. Ročník I. Kroměříž 1911, s. 67; FRIED, Robert: *Hospodářství našich státních lesů a statků v zrcadle rozpočtu a bilance*. Národní listy, č. 119, 30. 4. 1935, s. 6; tentýž: *O ozdravení celostátního dřevařského hospodářství*. Národní listy, č. 170, 21. 6. 1935, s. 6.

10 PRVNÍ SVĚTOVÁ VÁLKA, aneb správcem arcibiskupské knihovny (1914–1918)

Bylo Mým nejvroucnějším přáním, abych léta, která z Boží milosti jsou Mi ještě dopřána, mohl zasvětit dílům míru a uchránil Svoje národy před těžkými oběťmi a břemeny války. V radě Prozřetelnosti bylo jinak rozhodnuto.

František Josef I. ⁶⁹¹

10.1 Atmosféra v Kroměříži po vypovězení války Srbsku

Dne 28. června 1914 otřásla celým mocnářstvím zpráva o spáchání sarajevského atentátu na arcivévodu Františka Ferdinanda d'Este, synovce staříckého císaře Františka Josefa I. a následníka trůnu. Dlouho připravované akci srbských nacionalistů z tajné organizace Černá ruka podlehl jak sám arcivévod, tak i jeho manželka Žofie Chotková, vévodkyně z Hohenbergu, která se v osudnou chvíli nacházela v automobilu vedle něj. Po zavražděném páru zůstali tři nezletilí potomci - dcera Žofie a synové Maxmilián a Ernst. Rakousko-Uhersko okamžitě zareagovalo a s tichým souhlasem Německa předložilo 23. července 1914 Srbsku ultimátum s tvrdými požadavky, které Srbsko v zájmu zachování státní suverenity v žádném případě nemohlo - a také odmítlo - přijmout.

O šest dní později - 28. července 1914 - následovalo rakouské vypovězení války Srbsku, za které se postavil ruský car Mikuláš II. Německo, hnané vlastními mocenskými zájmy, vstoupilo po boku Rakouska-Uherska do válečného stavu s Ruskem a Francií. Do konfliktu se postupně v důsledku vzájemných spojeneckých smluv zapojila většina evropských zemí včetně Velké Británie, Itálie, Bulharska a Osmanské říše. Účastí Japonska, mimoevropských kolonií evropských mocností a později i USA nabyl konflikt globálního rozměru a přerostl ve světovou válku.⁶⁹²

Reakce veřejnosti na manifest *Mým národům*, kterým dne 28. července 1914 ohlašoval císař František Josef I. vstup Rakouska-Uherska do války s „věrolomným“ Srbskem, se v mnohonárodnostním soustátí lišily národností od národností. Zatímco německé

⁶⁹¹ 1914, 28. červenec - Císařský manifest *Mým národům*, oznamující vyhlášení války. In: FALTYS, Antonín (ed.): Dokumenty moderní doby. Praha 1978, s. 34–36.

⁶⁹² O politických předebrách první světové války např. KVAČEK, Robert: *První světová válka a česká otázka*. Praha 2013, s. 22–29; též HLAVAČKA, Milan – PEČENKA, Marek: *Trojspolek. Německá, rakousko-uherská a italská zahraniční politika před první světovou válkou*. Praha 1999, s. 258–259.

obyvatelstvo přijalo vyhlášení války Srbsku s neskrývaným nadšením, česká veřejnost se Srby a Rusi tiše sympatizovala. Příčinám války s bratrskými slovanskými národy, jak je interpretovaly rakouské úřady, jednoduše nerozuměla nebo je odmítala přijmout.⁶⁹³

S chladným přijetím se rakouské vyhlášení války setkala i v převážně české Kroměříži, jejíž veřejná prostranství krátce nato zaplnily - stejně jako v jiných městech - vyhlášky oznamující všeobecnou mobilizaci. První odvody neboli „asentírky“ se neobešly bez vypjatých emocí, provázejících loučení rodičů, sourozenců i děvčat s rekruty. Takto líčí pohnuté okamžiky kroměřížský deník *Haná* v čísle z 8. srpna 1914:

„Nezvyklý pohled poskytuje tyto dny naše město. Celkem klidné a strážlivé jeho ulice a náměstí plny jsou neobyčejného života, ruchu a nevidaných výjevů, poutajících svou nezvyklostí a povahou. Žijeme jakoby jiným životem, vidíme obrazy, o nichž jsme snad jenom čítávali, slyšíme zvuky nové, na něž si nutno teprve zvyknouti. Mobilisace! Procházíte se udiveni a rozrušeni oživenými ulicemi, vnímáte plno nových dojmů, zvykáte si na rozmanité nové obrázky a výjevy, věštící nedomyslitelnou hrůzu a děs...“

Před východem školní budovy kupí se zástupy. Domácí pluk opouští město. Hudba hraje veselý pochod, řady povoláných mužů vycházejí svižným krokem ze zahrady. Tam zapláče stará mamička, zde zavzlyká tatíček, tu kyne rukou bratr či sestra, a tam v koutě vzhlíží úzkostlivě za odcházejícím živitelem mladá žena, jejíž oči pláči již odvykly...“⁶⁹⁴

Jak atmosféru a společenské klima na samém počátku války vnímal sám Antonín Breitenbacher, bohužel nemůžeme vyličit. Svě deníky začal vést teprve po svém jmenování knihovníkem v prosinci 1915, kdy již byla válka v plném proudu. Pro účely ilustrační je však mohou alespoň částečně zastoupit paměti legionáře Josefa Dudka z Petrova,⁶⁹⁵ kterého vyhlášení války zastihlo v Kroměříži jako studenta zdejšího učitelského ústavu:

⁶⁹³ K tomu např. GALANDAUER, Jan: *Wacht am Rhein a Kde domov můj. Válečné nadšení v Čechách v létě 1914*. Historie a vojenství. Časopis Historického ústavu Armády České republiky, 45, 1996, č. 5, s. 22–43; viz zvláště s. 25–26.

⁶⁹⁴ *Vojáci, vojáci, malované děti...* Haná, č. 32, 8. 8. 1914, s. 1.

⁶⁹⁵ Josef Dudek (1893–1981), rodák z Petrova na Boskovicku, československý legionář a pedagog. Pocházel z rodiny pololánika Františka Dudka a jeho manželky Josefy roz. Švábové, dcery rolníka z Trpína. Před válkou studoval na učitelském ústavu v Kroměříži. Jako voják Rakouska–Uherska bojoval střídavě na ruské a italské frontě, kde v květnu 1918 vstoupil do italského zajetí a následně se připojil k československým legiím. Po válce vyučoval na měšťanských školách v Kunštátu, Olešnici na Moravě, Letovicích a Boskovících, kde setrval od roku 1933 až do svého odchodu na penzi. Svě paměti vydané tiskem roku 2019 sepsal na sklonku života z popudu své rodiny. Vycházel při nich z torza svého deníku, který si na frontě vedl. MZA v Brně, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 807, *matrika narozených obce Petrov (1875–1914)*, s. 41; DUDEK, Josef: *Učitel na frontě. Deník legionáře Josefa Dudka*. Praha 2019, s. 11–13; JELÍNEK, Jan: *Legionáři na Boskovsku*. Hýsly 2005, s. 62, 186.

„Začátkem války odjíždím do Kroměříže, abych dokončil studie ve IV. ročníku. Tam teprve jsem nabytl jakéhosi přehledu o událostech, jež přirozeně naši mladou vznětlivou mysl dráždily. Tak se dozvídám o vítězstvích armád ruských a srbských, mezi studenty se projevuje nepokrytá radost nad neúspěchy rakouskými. Šeptem se vypravují různé příhody a anekdoty, v nichž se projevuje nechuť a odpor Čechů proti válce. Mluví se však též o persekuci jednotlivých osob českých, o zavřených studentech atp. Profesor Hořava nepřestává napomínati: ‚Myslit si můžete, co chcete, jen to nepovídejte nahlas. Nestojí to potom za to.‘ Na nás studenty příznačně působí, jak velmi ochotně nám ohlašuje a ukazuje na mapě, když Rusové postupují.“⁶⁹⁶

10.2 Odvody studentů arcibiskupského gymnázia

V následujících dnech začaly město postupně opouštět posádky ubytované ve zdejších kasárnách. Za zpěvu národních písní a doprovodu vojenského orchestru vyprovázely zástupy místních brance až na kroměřížské nádraží, kde nastupovali do vlaků směřujících na frontu.⁶⁹⁷

Krutou realitu války poznala Kroměříž už v prvních měsících, kdy do města začali přivážet raněné vojáky z Haliče. Kvůli prudce narůstajícím počtům raněných přestala kapacita vojenské posádkové nemocnice na Purkyňově ulici brzy dostačovat, a tak byly pro potřeby armády zabrány a přeměněny na provizorní lazarety i dvě ze tří kroměřížských gymnázií - české a německé. V provozu nadále zůstalo pouze arcibiskupské gymnázium, avšak i nad ním visela jako Damoklův meč po celý čas války hrozba zaboru pro potřeby armády.⁶⁹⁸

Válečný moloch si brzy začal vybírat svou daň. Z kroměřížských kasáren měsíc co měsíc vyrážely na frontu „maršky“ o několika stovkách branců,⁶⁹⁹ mezi nimi též ne jeden student arcibiskupského gymnázia, odkud v průběhu válečných let narukovalo na frontu 109 studentů, z nichž osm se již domů nevrátilo.⁷⁰⁰ Osířelé lavice po odvedených studentech se stávaly spolužákům i profesorům denním mementem reality války. Tím spíše pro Breitenbachera, který s kampaní proti „sbratřeným slovanským národům“ vnitřně nesouhlasil a odchod svých svěřenců ze školních lavic na bojiště prožíval velmi těžce.⁷⁰¹ Na morálce mu nedodávaly

⁶⁹⁶ DUDEK, J.: *Učitel na frontě*, s. 15.

⁶⁹⁷ „Třeláci“ opouštějí Kroměříž. Haná, č. 32, 8. 8. 1914, s. 4; *Vojenská přísaha*. Haná, č. 33, 15. 8. 1914, s. 3.

⁶⁹⁸ ZUBER, Rudolf: *Dějiny arcibiskupského gymnázia v Kroměříži*. In: *Arcibiskupské gymnázium v Kroměříži. Almanach 1854–1950. Kroměříž 1991*, s. 15–16.

⁶⁹⁹ DUDEK, J.: *Učitel na frontě*, s. 13.

⁷⁰⁰ ZUBER, R.: *Dějiny arcibiskupského gymnázia v Kroměříži*, s. 15–16.

⁷⁰¹ Srovnej s retrospektivními zápisy Antonína Breitenbachera z 8. („s Našincem rozešel jsem se po ročním odebírání roku 1914 pro hanebné psaní o Srbech“) a 11. ledna 1924 („byl jsem již v listopadu 1914 [...]“)

ani stále více zkreslované zprávy o úspěších vojsk Trojspolku, které chrlil přísně cenzurovaný tisk:⁷⁰²

„Duševním martyriem bylo Breitenbacherovi, musel-li se loučiti se svými žáky, odcházejícími na frontu, do surového prostředí, odcházejícími snad na smrt za ty, kteří byli přece jen uvědomělými našimi nepřáteli! Taktéž denní trýzní pro něho bylo čítati ty Jobovy zprávy, jak Rusové, Srbové a Francouzové jdou od jedné katastrofy k druhé. Bylť tělem duší na druhé straně, než jak mu velelo okolí a státní příslušnost. Než on nečinil z toho ani tajemství, že se laikové velice nadvili takové odvaze!“⁷⁰³

Desítky listů a dopisnic od studentů odvedených na frontu, které nacházíme v Breitenbacherově pozůstalosti, dodnes zůstávají výmluvným mementem utrpení a hrůz válečných let 1914–1918. Abychom pochopili vnitřní prožívání Antonína Breitenbachera v oněch krušných časech, ocitujme na ukázkou alespoň jeden z nich, datovaný 25. prosince 1915. Jeho autorem je tehdy devatenáctiletý František Gregor z Drysic, Breitenbacherův žák, který teprve v únoru 1915 odmaturoval.⁷⁰⁴ Místo dalšího studia narukoval na východní frontu a účastnil se bojů v Haliči. V dvoustránkovém dopisu svému učiteli tehdejším vojenským žargonem popisuje, jak na frontě prožili Štědrý den:

„Chladný den se sněhem, brzo tma, temný barák - není čím svítit. Večeře skrovná, kousek vánočky, masa nemnoho, a čaj jsme si vařili pořád. Borek jsme si dali donést - jedlí v písčitých bahnách není - tři svíčky jsme měli, stromek ozdobili fábory z barevného papíru, v němž zabalen byl kdysi koňak, do téhož papíru zabalili jsme kousek cvibaku jako bombony a pověsili na stromek. A při tom hráli jsme na varhánky a zpívali a byli veselí. A tak jsme seděli - dva praporčíci a já.

Před půlnocí byl postřelen moskal jeden před naší feldwachou, vtáhli sme ho přes dráthhindernisse (překážky z drátu, pozn. autora). Byl z patruhy ruské. 283. pluk. Mladý, dvacetiletý as kluk, krátkolebý, s chytrýma očima. Ustrašeně sebou trhl, když jsme nožem mu chtěli vyřezat tlustou vrstvu šatů a prádla. Dali jsme mu cigaretu, vína trochu a obvázáli. Byl střelen z největší blízkosti a celý

hlášen na četnické stanici jako ruso- a srbofil“). MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 35–36.

⁷⁰² BEDNAŘÍK, Petr – JIRÁK, Jan – KÖPPLOVÁ, Barbara: *Dějiny českých médií. Od počátku do současnosti*. Praha 2019, s. 150.

⁷⁰³ SVOBODA, J. M.: *Msgr. PhDr. Antonín Breitenbacher*, s. 197.

⁷⁰⁴ *Seznam abiturientů aprobovaných*. In: VI. výroční zpráva knížecího arcibiskupského soukromého gymnasia s právem veřejnosti v Kroměříži za školní rok 1915/16. Kroměříž 1916, s. 116.

prošpikovaný kulkami. Měl devět ran, přitom bauchšus (průstřel břicha, pozn. autora). Za dvě hodiny umřel. Dnes jsme ho pochovali.“⁷⁰⁵

Další pokračování listu utřela střelba a očekávané vyhlášení alarmu, jak ještě Gregor stačil sdělit v závěru psaní. Další pátrání po jeho osudech nám bohužel nepřináší pozitivní zprávu. Jak zjišťujeme z rozličných zdrojů, student František Gregor patřil k těm méně šťastným, kteří se z fronty domů již nevrátili, a třebaže záznam o jeho úmrtí v oficiálních soupisech ztrát absentuje, po válce byl prohlášen za nezvěstného.⁷⁰⁶

Breitenbacher ovšem nebyl pouze pasivním příjemcem korespondence z fronty. Víval každou zprávu od svých studentů a sám se snažil odepsat na každý list, který obdržel. Student Josef Zeman, později jeden z nositelů křesťanské misie v Číně, strávil na frontě celé tři roky a po válce na svého učitele dějepisu a zeměpisu vděčně vzpomínal: „... za tři léta vojančiny [...] mi vždy psal a potom do Paříže i do Číny mi věrně posílá dosud zprávy z Moravy.“⁷⁰⁷ Zajímal se i o to, jak je s vojáky zacházeno v zázemí, a zdali jsou dostatečně zaopatřeni. Na to mu odpovídá listem z 12. března 1916 bývalý student Alfred Hera,⁷⁰⁸ který maturoval jen necelý rok předtím, následovně: „Co se zacházení s lidmi týká, to člověk ví, co může a co ne. Něco musí ovšem, ale to není tak hrozné... Co se toho špatného zacházení týká,

⁷⁰⁵ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 2, inv. č. 122, list Františka Gregora Antonínu Breitenbacherovi (s. l., 25. prosince 1915).

⁷⁰⁶ V seznamu studentů maturitního ročníku 1915 nacházíme u jména Františka Gregora stručnou poznámku: „Nezvěstný ve válce“. Viz *Seznam abiturientů od r. 1862–1934*. In: XXV. jubilejní výroční zpráva arcibiskupského gymnasia v Kroměříži za školní rok 1934–1935. Kroměříž 1935, s. 53.

⁷⁰⁷ ZEMAN, Josef: *Dopis z Číny*. Hlas. Nejstarší list lidu česko-katolického v Americe, č. 4611, 10. 7. 1934, s. 5.

⁷⁰⁸ Mjr. Alfred Hera (1894–?), rodák z Bílovic na Uherskohradištsku, důstojník československého četnictva. Pocházel z rodiny kováře Josefa Hery z Bílovic a jeho manželky Augusty roz. Šnapkové. Jeho bratrem byl MUDr. Zdeněk Hera (1910–?), kmotřenec Antonína Breitenbachera. Maturoval roku 1915 na arcibiskupském gymnasiu v Kroměříži. Záměr pokračovat ve studiích bohosloví však narušila první světová válka, kterou prožil na bojišti jako poručík u c. k. pěšího pluku č. 79. Ta zároveň načrtla jeho budoucí životní dráhu. Po válce byl povýšen do hodnosti nadporučíka a zařazen k čs. pěšímu pluku č. 81. Následně přestoupil k četnictvu a od roku 1929 působil v hodnosti kapitána u zemského četnického velitelství v Brně jako pobočník pplk. Bohdana Bařky (1878–?). Setrval zde až do května 1937, kdy byl v hodnosti štábního kapitána jmenován velitelem četnického oddělení v Prostějově. V nové funkci si počínal mimořádně úspěšně, takže byl zakrátko povýšen do hodnosti majora a přeložen do Kroměříže k okresnímu četnickému velitelství. Jeho další osudy nám nejsou známy. MZA v Brně, fond E 67 Sbirka matrik, inv. č. 11264, *matrika narozených obce Bílovice (1863–1898)*, s. 299; *Seznam abiturientů aprobovaných*. In: V. výroční zpráva knížecího arcibiskupského soukromého gymnasia s právem veřejnosti v Kroměříži za školní rok 1914/15. Kroměříž 1915, s. 102; *Důstojníci čs. (domáciho) vojska [...]*. Osobní věstník čs. ministerstva národní obrany, č. 69, 19. 7. 1919, s. 504; RÁBONĚ, Miloš: *K organizaci a činnosti policie a četnictva na území Brna*. Časopis pro právní vědu a praxi, 3, 1995, č. 2, s. 160; DLOUHÝ, Michal: *Století četnické kriminalistiky. Historie kriminalistiky a četnictva na území České republiky*. Cheb 2014, s. 155; *Štábní kapitán Alfred Hera [...]*. Lidové noviny, č. 255 (poledne), 22. 5. 1937, s. 2; MACEK, Pavel – UHLÍŘ, Lubomír: *Dějiny policie a četnictva III. Protektorát Čechy a Morava a Slovenský stát (1939–1945)*. Praha 1997, s. 212.

to je pravda, že čím menší pán, tím horší. S tím fasováním mouky je to tu též podobné, ovšem ne v takových rozměrech, protože jsme v Uhrách a tu je situace přec jen lepší. ⁷⁰⁹

Některé zprávy si Breitenbacher zaznamenal i do deníku. V zápise z 12. srpna 1916 například čteme o vyznamenání Breitenbacherova bývalého žáka Josefa Hradila, ⁷¹⁰ bojujícího v řadách rakouské armády na italské frontě, medailí za udatnost během těžkých bojů o kótu 121: ⁷¹¹ „Hradil, můj žák ze septimy, s malou stříbrnou (medailí, pozn. autora), kterou obdržel za statečnost na kótě 121 východně od Monfalcone. Byl praporčík. Kdysi jsem ho přivedl do primy z Kurovic.“ ⁷¹² Část z těchto zpráv pocházela od studentů, kteří přijížděli z fronty domů na dovolenou a vypravovali o násilnostech páchaných na frontě vojáky obou znepřátelených stran, jak ilustruje další Breitenbacherův zápis, tentokrát z 19. února 1918:

„Odpoledne lajtnant Josef Hross, ⁷¹³ bývalý žák, v knihovně. Přišel z ruské fronty. Český lékař Adamec, v Aradu, poslal ho do ‚hinterlaubu‘ (do týla, pozn.

⁷⁰⁹ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 2, inv. č. neuvedeno, list *Alfreda Hery Antonínu Breitenbacherovi* (s. l., 12. 3. 1916).

⁷¹⁰ Por. Josef Hradil (1895–?), rodák z Kurovic na Kroměřížsku, kadet c. k. zeměbranceckého pluku č. 25. Na arcibiskupském gymnáziu v Kroměříži studoval v letech 1908–1915. Oktávu nedokončil, místo toho narukoval na frontu jako kadet u c. k. zeměbranceckého pěšího pluku č. 25. Na podzim 1916 byl na frontě raněn a dva roky poté obdržel stříbrnou medaili za statečnost I. třídy. Po válce zůstal u armády v hodnosti poručíka jako gážísta. Jeho další osudy nám nejsou známy. *Seznam žáků*. In: V. výroční zpráva knížecího arcibiskupského soukromého gymnasia s právem veřejnosti v Kroměříži za školní rok 1914/15. Kroměříž 1915, s. 112; *Verlustliste ausgegeben am 16./11. 1916*, č. 490, s. 3; *Verordnungen des k. k. Ministeriums für Landesverteidigung*. Verordnungsblatt für die k. k. Landwehr, č. 127, 18. 9. 1918, s. 3758; *Střelecké pluky*. Osobní věstník čs. ministerstva národní obrany, č. 72, 26. 7. 1919, s. 535.

⁷¹¹ Kóta 121 (*ridotta di Quota 121*), jedno z neznámějších bojišť na italské frontě během první světové války, situované na kopci nedaleko městečka Monfalcone. V letech 1915–1916 se zde odehrávaly těžké boje mezi italskou a rakousko-uherskou armádou. NEDOROST, Libor: *Češi v I. světové válce. 2 díl. Na frontách Velké války*. Praha 2006, s. 292.

⁷¹² MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 19.

⁷¹³ JUDr. Josef Hross (1890–?), rodák z Kučerova na Vyškovsku, od roku 1935 soudce vrchního zemského soudu v Brně. Pocházel z rodiny pololánika Josefa Hrosse z Kučerova a jeho manželky Marie roz. Czadové, dcery pololánika z téže obce. Po maturitě roku 1916 narukoval k c. k. zeměbranceckému pluku č. 14, se kterým se zúčastnil bojů na východní frontě. S koncem války přešel v hodnosti poručíka v záloze do civilu a zahájil studia práva. Následovalo jmenování okresním soudcem v Brně roku 1930 a soudním radou vrchního soudu tamtéž o pět let později. Během nacistické okupace Československa se přihlásil k německé státní příslušnosti a požádal o říšské občanství, které mu bylo v březnu 1940 uděleno. Obdržel také pamětní medaili za „osvobození Sudet“ (*Medaille zur Erinnerung an den 1. Oktober 1938*). Jako soudce zůstal nadále v úřadu, tentokrát ve službách německého zemského soudu v Brně, kde byl roku 1942 ustaven předsedou 6. komory, rozhodující o trestních záležitostech německých státních příslušníků. Po osvobození 1945 byl na Hrosse jako válečného zločince vydán krajským soudem v Brně zatykač. Jeho další osudy nejsou známy. MZA v Brně, fond E 67 Sbirka matrik, inv. č. 12776, *matrika narozených obce Kučerov (1890–1913)*, s. 25; *Seznam žáků*. In: VI. výroční zpráva knížecího arcibiskupského soukromého gymnasia s právem veřejnosti v Kroměříži za školní rok 1915/16. Kroměříž 1916, s. 125; *Allerhöchste Entschließungen*. Verordnungsblatt für die kaiserlich-königliche Landwehr, č. 57, 6. 4. 1917, s. 866; *Pěchota*. Osobní věstník čs. ministerstva národní obrany, č. 62, 17. 7. 1920, s. 611; *Zprávy osobní*. Věstník ministerstva spravedlnosti, 12, 1930, č. 4, s. 89; *Jmenování soudců*. Lidové noviny, č. 399 (ráno), 11. 8. 1935, s. 4; VAŠEK, František: *Vznik německého zemského soudu v Brně*. Právní historie a současnost, 5, 1997, č. 1, s. 116; tentýž: *Německý zvláštní soud (Sondergericht) v Brně - součást nacistického teroru na Moravě*. Časopis pro právní vědu a praxi, 5, 1997, č. 4, s. 686; *Zločin Lidice a Ležáky. Zvláštní pátrací oběžník*. Praha 1945, s. 6.

autora), *já mu obstaral pomoci dr. Domece povolání z Aradu sem. Psal mi o to i telefonoval. Jest Němec, ale býval z těch málo slušných. Tři Češi mu tedy pomohli k odpočinku.*

Vypravoval o práci ‚Němců‘ v Itálii, o jedovatých plynech, byl nacvičen právě na to! Jak Taliáni za sebou ničili, co by bylo k snědku. A přece jeho batalion vzal s sebou na 80 vykrmených vepřů a asi 50 hovězího. Když je již od Cadore di Pieve poslali k Dorně Vatře, kde se chystal průlom u dráhy. Byli to Chorvati z Osjeku, ale promíšení Rumuny a Maďary.

V Itálii prý brali i kazule z kostelů jiní vojáci, aby to nevzali prý horší. Co tam vše naši ‚kořistili‘, nebudu vypisovat. Bude to dobře známo. Jeden bývalý žák, lajtnant H., sám mi řekl, že dovezl štoček vzácného sametu pro sestry... jiní brali více!⁷¹⁴

Podobné zprávy zanechávaly v Breitenbacherovi silné dojmy. Stres spojený s válečnými událostmi, tragickými úmrtími v rodině,⁷¹⁵ nedostatkem i přepracováním se na Breitenbacherově zdravotním stavu velmi neblaze podepsal. Projevoval se vnitřním neklidem, nechutenstvím a problémy se zažíváním, a zcela nepochybně napomohl rozvoji zhoubného onemocnění, které se Breitenbacherovi později stalo osudným. Blíže se o tom rozepisuje opět v retrospektivním zápisu, tentokrát ze 17. dubna 1926:

„Od r. 1916 - konce - trpěl jsem špatným zažíváním. Válka, moje strachy z ní pro nás, Čechy a Slovany, to by byla dlouhá kapitola; ztráty v rodině, práce plná porce od 1915, ještě knihovnictví atd... byl jsem dodělán. [...] Dr. Votruba⁷¹⁶

⁷¹⁴ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 64.

⁷¹⁵ Jak jsme psali v první kapitole, nejprve 10. listopadu 1915 zemřel po krátké těžké nemoci jeho mladší bratr Jan Alois, pouhé čtyři měsíce nato 21. března 1916 podlehl rakovině jeho starší bratr Josef a do třetice padl v zákopech první světové války i Breitenbacherův synovec Karel, syn bratra Josefa.

⁷¹⁶ MUDr. Jaroslav Votruba (1867–1931), rodák z Čisté na Rakovnicku, lékař a rusofil, od rok 1904 provozovatel zubní kliniky v Přerově. Pocházel z rodiny sládka Jaroslava Votruby z Čisté a jeho manželky Marie roz. Omčikové, dcery mlynáře z Krášlovic. Studia medicíny absolvoval na pražské univerzitě, kde roku 1894 úspěšně odpromoval. Následně působil jako praktický lékař v Moravské Nové Vsi, než roku 1904 převzal uvolněnou zubní kliniku v Přerově na Komenského třídě č. 25. Ve svém novém působišti se aktivně podílel na spolkovém životě. Od roku 1913 až do své smrti předsedal Ruskému kroužku v Přerově, založeném v dubnu 1900 za účelem poznávání a pěstování ruské kultury v Čechách na Moravě. Členové se vzájemně vyučovali ruštině, pořizovali si ruské knihy a udržovali styky s ruským prostředím. Roku 1912 se vybraní delegáti zúčastnili všeslovanského sjezdu v Petrohradě. SOA v Praze, fond Sběrka matrik Středočeského kraje, kniha č. 15, *matrika narozených obce Čistá (1851–1868)*, s. 277; *Pan MUDr. Jaroslav Votruba [...]*. Haná, č. 245, 28. 10. 1923, s. 6; *MUDr. Jaroslav Votruba mrtev*. Haná, č. 60, 12. 3. 1929, s. 2; *Třicet let „Ruského kroužku“ v Přerově*. Haná, č. 64, 20. 3. 1931, s. 2.

*prohlásil silnou nervózu, žal... a tak jsem se vlekl rok od roku, jídlo každé nesnesl, chuti vůbec neměl...*⁷¹⁷

Prostředkem alespoň dočasného úniku před krutou realitou války se Breitenbacherovi i mnohým jiným staly knihy. Později jako správce arcibiskupské zámecké knihovny zaznamenal Breitenbacher jak zvýšenou poptávku po výpůjčkách, tak značný nárůst návštěvnosti knihovny oproti dobám mírovým:

„Roku 1917 válečný útisk dosáhl vrcholu. Tu nejedem z čtenářů přicházel pro knihy, aby se při čtení aspoň na chvíli zbavil duševní trýzně, pochodící z hmotné bídy a nouze, z válečných zpráv, jež se věčně opakovaly, jak se zdálo, beznadějně. Ten stav šířící duševní deprese potrvál do polovice roku 1918; kdo ho sám prožil, dá mi za pravdu; koho se netkl, marně vykládat...

*Když však došly zprávy, že Hindenburg obrátil frontu od Paříže na Berlín - jakoby uťal. Mysl zabraly jiné myšlenky: nadějně předtuchy, radostné starosti do budoucnosti. Kniha, jež oddalovala od přítomnosti, v níž se dějiny valily drtivě kupředu, pozbyla naráz svoji cenu, stala se zbytečnou. Kdo prožíval válku v těch myšlenkách, citech a touhách do budoucnosti, jako jsem ji prožíval téměř každou minutu a každým nervem já, porozumí mi.*⁷¹⁸

10.3 Fungování arcibiskupského gymnázia v době války

Na jaře 1915 přešlo Rakousko-Uhersko na válečné hospodářství a zaveden byl přidělový systém spojený s vydáváním poukázek na odběr základních druhů zboží s pevně danou dobou platnosti (tzv. chleбенky, moučeny, uhlenky apod.). Samotné poukázky ovšem ještě nezaručovaly, že se žádané zboží dostane skutečně na každého. Některé potraviny jako mléko, mouka, tuk či káva zůstávaly vysoce nedostatkové, a tak je spotřebitelé byli nuceni shánět na černém trhu a nakupovat od tzv. keřasů s mnohonásobnou přírůžkou.⁷¹⁹

Nedostatek pocíťovala i kuchyně semináře, kde se Breitenbacher jakožto profesor pravidelně stravoval. Kvůli potížím se zásobováním nedokázala zcela pokrýt běžnou spotřebu více než čtyř stovek strážníků. Chybělo zvláště maso a obilí, s jehož opatřováním vypomáhali

⁷¹⁷ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 128.

⁷¹⁸ K období války se vrátil retrospektivně i ve svém podčárníku o arcibiskupské knihovně pro kroměřížského *Pozorovatele*. BREITENBACHER, Antonín: *Z arcibiskupské knihovny*. *Pozorovatel*, č. 3, 11. 1. 1923, s. 1.

⁷¹⁹ Např. ŠEDIVÝ, Ivan: *Češi, české země a velká válka 1914–1918*. Praha 2001, s. 245, 250; obdobně MICHLOVÁ, Marie: *Byli jsme a budem, aneb česká každodennost 1914–1918*. Řitka 2013, s. 105; též URBAN, Otto: *České a slovenské dějiny do roku 1918*. Praha 1991, s. 244.

i rodiče studentů.⁷²⁰ Znatelně ubylo též živočišných produktů a téměř každodenní položkou na jídelníčku se staly brambory a zelí.⁷²¹ Jak vzácné bylo dostat se k opravdovému a poctivému masu, nakrásně plyne z Breitenbacherova deníkového zápisu z 24. ledna 1918. Breitenbacher zde s neskrývaným nadšením líčí, kterak si mohl za zvláštní přídavek k platu dopřát po delší době „poctivé“ vepřové maso:

„Obdržel jsem s úředníky 70 % přídavku na 1918. Zajisté dobrá věc! Zvláště když jsem si koupil 17. 1. vepřička - 54 kg živé váhy à 12 korun, abych měl také něco podstatnějšího k snědku než naše věčné zelí a zemáky. Masa, aby se mohlo říci, že je maso u stolu. Dlouho jsem na to špekuloval, až jsem to provedl a dobře jsem koupil! Mrtvé váhy 42 kg, z toho sádla 10 l à 40–60 korun!“⁷²²

Chod gymnázia se mezitím již zcela přizpůsobil válečným poměrům. Zemská školní rada nařizovala pedagogům, aby mladší studenty vybízeli k šetření potravinami a starší přesvědčovali k nastoupení dobrovolné jednorocní služby. Kvůli nedostatku pracovních sil v hospodářství měl profesorský sbor vycházet v maximální možné míře vstříc žádostem rodičů o osvobození potomka z výuky z důvodu pomoci v domácím hospodářství.⁷²³ Gymnázium se též zapojilo do sbírky kovů pro válečný průmysl a nákupu státních dluhopisů, vydávaných státem na financování války.⁷²⁴

Zcela v duchu válečné mašinerie probíhala i výuka. Vedení gymnázia vyvíjelo na vyučující dějepisu značný nátlak a nutilo je přednášet o vítězství rakouských zbraní na všech frontách. Společně s kolegou Dosoudilem byl Breitenbacher proti své vůli nucen pohovořit se studenty o válečných úspěších Rakouska-Uherska a významu průlomu u Gorlice v květnu 1915, kdy spojená rakouská a německá vojska vytlačila ruskou armádu z Haliče dále na východ.⁷²⁵ Skutečnost ovšem nebyla vždy tak růžová, jak se státní propaganda snažila vykreslit, a za každý válečný úspěch platilo mocnářství nezanedbatelnými ztrátami na lidských

⁷²⁰ Dr. Bonifác Segeřa. In: XXIV. výroční zpráva arcibiskupského gymnasia v Kroměříži za školní rok 1933–1934. Kroměříž 1934, s. 7–8.

⁷²¹ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 60.

⁷²² Pro srovnání: Breitenbacherův roční příjem profesora činil v tom čase 3 550 korun. V únoru 1919 byl dle úředního nařízení o úpravě platů zvýšen na 6 565 korun. Tamtéž, s. 60, 137.

⁷²³ *Důležitější vynesení úřední*. In: V. výroční zpráva knížecího arcibiskupského soukromého gymnasia s právem veřejnosti v Kroměříži za školní rok 1914/15. Kroměříž 1915, s. 100.

⁷²⁴ Na sedm z osmi válečných půjček vybralo gymnázium celkovou částku 534 600 korun (z toho věnoval ústav 340 000, profesorský sbor 86 400 a studenti 108 200). O výnosu sbírky na poslední, v pořadí osmou válečnou půjčku z jara 1918 nemáme zprávy. Mimo to bylo na profesory naléháno, aby se do válečných úpisů zapojili i jako soukromé osoby. *Z kroniky ústavu*. In: VIII. výroční zpráva knížecího arcibiskupského soukromého gymnasia s právem veřejnosti v Kroměříži za školní rok 1917/18. Kroměříž 1918, s. 70.

⁷²⁵ Řečené přednášky probíhaly opakovaně ve dnech 4., 5. a 8. května 1916. *Z kroniky ústavu*. In: VI. výroční zpráva knížecího arcibiskupského soukromého gymnasia s právem veřejnosti v Kroměříži za školní rok 1915/16. Kroměříž 1916, s. 110.

životech. Jeden z nich patřil i Breitenbacherovu synovci Karlovi, který jako šikovatel (*Feldwebel*) u c. k. pěšího pluku č. 3 padl v červnu 1917 na italské frontě při srážce rakouských oddílů s Italy u obce Medea nedaleko Gorice.⁷²⁶

10.4 Jmenování správcem arcibiskupské zámecké knihovny

Ačkoliv se doposud mohlo zdát, že se kariéra Antonína Breitenbachera bude ubírat výlučně pedagogickými cestami, nebylo tomu tak. V sobotu 30. července 1915 zemřel kroměřížský kanovník František Hrbáček, čímž se uvolnilo místo správce arcibiskupské zámecké knihovny.⁷²⁷ Rozhodujícím faktorem v otázce nástupce se ukázal návrh samotného knihovníka Hrbáčka, který ještě před smrtí určil za svého nástupce právě Antonína Breitenbachera.⁷²⁸ Ten se přirozeně nabízel nejen jako pravidelný uživatel knihovny, který během stovek hodin strávených mezi knihami od svého učitele Hrbáčka mnohé pochopil, ale také jako školený historik s několikaletou praxí v archivu i znalostí vnitřní organizace knihovny, takže náležitě splňoval všechny předpoklady, jaké bylo možno od knihovníka očekávat.

Správa arcibiskupství Hrbáčkovu doporučení akceptovala, třebaže s místem knihovníka automaticky počítal Snopek.⁷²⁹ Dne 2. srpna 1915 - den po Hrbáčkově pohřbu - předvolal ústřední ředitel arcibiskupských statků Julián Roska Breitenbachera na zámek, kde mu předložil nabídku na převzetí knihovnické pozice po zemřelém Hrbáčkově. Zároveň mu s ohledem na jeho stávající pedagogické působení, které mělo pokračovat i nadále, umožnil svobodně si stanovit úřední hodiny trávené v zámecké knihovně. Breitenbacher souhlasil a po dohodě s Roskou převzal místo arcibiskupského knihovníka s nástupním platem 400 zlatých a výhledem, že jednou převezme po Snopkovi i správu archivu.⁷³⁰

⁷²⁶ Vojenská matrika c. k. pěšího pluku č. 3 uvádí úmrtí v důsledku průstřelu břicha, čehož byli svědky šikovatel Richard Neumann z c. k. sanitní kolony č. 28 a svobodník Markus Ebner z c. k. pěšího pluku č. 47. VÚA–VHA, fond Vojenské matriky, kniha č. 13, *matrika zemřelých c. k. pěšího pluku č. 3 (1914–1920)*, s. 296.

⁷²⁷ MZA v Brně, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 7931, *matrika zemřelých města Kroměříž - kostel sv. Mořice (1880–1928)*, s. 663; viz též úvodní zápis v Breitenbacherově deníku: „30. července (1915, pozn. autora) zemřel kanovník František Hrbáček, můj předchůdce v knihovnickém úřadu. 1. srpna pohřben proboštem Stojanem a prelátem Ehrmannem. Účast na pohřbu více srdečná než hojná. Byl muž vzácných vlastností, rozsáhlých vědomostí, jen trochu málo energický a aktivní, spíše pasivní, k rezignaci, k trpění nakloněný.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 1.

⁷²⁸ Tamtéž.

⁷²⁹ Tamtéž, s. 2.

⁷³⁰ Okolnosti ústní dohody mezi nastupujícím knihovníkem a Roskou zmiňuje Breitenbacher v témže zápise: „Archivář Snopek si dělal naději, že obdrží i knihovnictví, ale Roska toto nepřipustil. Kdyby naopak Snopek za archivářství nějak sešel, že by byl pro spojení obého v mých rukou. Vůbec doufá, že budu i na Snopka působiti, aby zanechal toho šlendriánu a kázal aspoň pracovati Michálkovi (František Michálek, placený pomocník archiváře Snopka, pozn. autora) pro archiv.“ Tamtéž.

Breitenbacher si dobře uvědomoval, že jeho jmenování knihovníkem učinilo archiváři Snopkovi čáru přes rozpočet. Zdali svou nespokojenost dával Breitenbacherovi najevo nebo ne, ze zápisů nevíme, nicméně může to být důvodem, proč se Breitenbacher rozhodl zajistit si hned po svém nástupu nezávislost na Snopkovi podmínkou, aby klíči od knihovny i knihovní kanceláře disponoval pouze on sám.⁷³¹

Jak z deníků vyplývá, knihovnu převzal Breitenbacher ve značně zanedbaném stavu. Fyzicky se v knihovně nacházelo 2 087 svazků, ovšem některé knihy na základě porovnání s inventáři zcela chyběly a v knize zápisů o vypůjčených knihách záznamy o výpůjčce zcela absentovaly. Jiné knihy nebyly navráceny, ač se výpůjčka datovala desítky let zpátky. Začal se proto neprodleně obracet s písemnými urgencemi na čtenáře uvedené v knize výpůjček a postupně se mu podařilo vymoci navrácení části postrádaných svazků včetně knihy s absenční výpůjčkou sahající až do roku 1893.⁷³² Aby podobné situaci v budoucnu předešel, zavedl nový systém zápisů v knize výpůjček a založil nový, chronologicky řazený katalog rukopisů.⁷³³ K usnadnění výpůjček rovněž zavedl lístkový katalog.⁷³⁴

10.4.1 Akviziční činnost a otázka dodavatelů knih

K neodmyslitelným povinnostem nového knihovníka patřilo též doplňování a rozšiřování arcibiskupských knižních sbírek. V tomto ohledu Breitenbacher postupoval ve šlépějích svého předchůdce Hrbáčka, byť naplno směl akviziční činnost rozvinout teprve po skončení sedisvakance zapříčiněné nečekaným úmrtím arcibiskupa Bauera 25. listopadu 1915.⁷³⁵ Jelikož se Breitenbacher nechtěl omezovat jen na domácí dodavatele, udržoval si značný přehled i o knihkupcích v zahraničí, čemuž po válce nahrával silný kurz československé koruny vůči německé marce.⁷³⁶

⁷³¹ Tamtéž, s. 1.

⁷³² K tomu píše Breitenbacher: „Potom prohlédl jsem knihu zápisů o vypůjčených knihách, od kdy a jaké jsou rešty, tj. kdy byly které vypůjčeny a nevráceny. Někteří dlužníci byli už mrtví. Při ostatních jsem reklamoval ústně, písemně, s výsledkem, ale i marně. Byl rešt až z roku 1893. Knihy jsem vymohl.“ Tamtéž, s. 2.

⁷³³ Tamtéž, s. 9–10.

⁷³⁴ Viz zápis z 21. října 1916. Tamtéž, s. 20.

⁷³⁵ Tamtéž, s. 3.

⁷³⁶ Nechyběl mezi nimi např. známý německý antikvář Jacques Rosenthal (1854–1937) z Mnichova. Svou živnost provozoval v paláci na prestižní třídě Briennerstraße. Shromažďoval a prodával knihy z různých koutů světa. Breitenbacher od něj v říjnu 1916 objednal publikaci *Das Vater unser* (1894) s kresbami akademického malíře Josepha Führicha (1800–1876). Tamtéž, s. 23–24. Srovnej s WOLFSGRUBER, Cölestin: *Das Vater unser. Mit dem Pater noster von Führich*. Wien 1894. Více o Rosenthalovi a jeho antikvářské činnosti JÄGER, Georg a kol.: *Geschichte des deutschen Buchhandels im 19. und 20. Jahrhundert. Band 1. Das Kaiserreich 1871–1918. Teilband 3*. Frankfurt am Main 2010, s. 259; též RAIS, Angéline: *Jacques Rosenthal (1854–1937), bookdealer*. Dostupné online: <https://ies.sas.ac.uk/research-projects/cultivate-mss-project/cast-characters/jacques-rosenthal-1854-1937-bookdealer> [citováno 8. 3. 2023].

Na pořizování knih obdržel Breitenbacher v srpnu 1917 preliminář na částku 10 tisíc korun, které mohl čerpat z pokladny arcibiskupství bez předchozího schválení arcibiskupa i ředitelství arcibiskupských statků.⁷³⁷ Současně obdržel doporučení, aby částku vytěžil pokud možno co nejvíce, jinak by mohl následující rok obdržet pouze tolik, kolik minulý rok čerpal. Breitenbacher si k tomu následně do deníku poznamenal: „*Bude to výhoda. Po odečtení platů mých a sluha, za topivo, světlo, běžná vydání, vazby knih zbude přece slušná suma, kterou budu moci disponovati a nebudu nucen běhati o povolení každého krejcaru k centrálnímu řediteli neb panu kardinálovi. Mohu leccos cenného koupiti a jsem i v zadávání volnějším.*“⁷³⁸

Veškeré akvizice Breitenbacher v denících pečlivě eviduje. Z celé řady jmenujme alespoň staré tisky věnované zvolení polského krále Zikmunda III. Vasy roku 1587, které nechal ještě během války objednat až z Varšavy.⁷³⁹ Oba považoval za významný přírůstek, neboť se volby účastnil také olomoucký biskup Stanislav II. Pavlovský. Z periodik nechal předplatit literárně zaměřené časopisy *Knihomil* a *Naše řeč*.⁷⁴⁰ Po válce projevil Breitenbacher zájem o faksimilii středověkého rukopisu *Codex Aureus od Sv. Jimrama z Řezna*,⁷⁴¹ nabízenou na německém trhu za 40 000 marek, což činilo v tehdejší přepočtu 6 000 korun.⁷⁴²

Zásadní otázka nicméně vyvstala ohledně odebírání knih do arcibiskupské knihovny, která Breitenbachera trápila už od časů Hrbáčkova působení. Jejich dodávání v tom čase zajišťovalo vedle velkých olomouckých knihkupců Friedricha Grosseho⁷⁴³ a Romualda Prom-

⁷³⁷ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 44.

⁷³⁸ Tamtéž.

⁷³⁹ Jednalo se konkrétně o pamětní spis *De Polonica Electione, in comitiis Warsaviensibus, anni 1587, acta & quae secuta sunt, usq[ue] ad coronationem Sigismundi III.* (1588) a kázání (*Oratio*) biskupa Stanislava II. Pavlovského, pronesené ve Varšavě před jeho zvolením. Za oba zaplatil Breitenbacher dohromady 32 marek. Viz tamtéž, s. 26.

⁷⁴⁰ Tamtéž.

⁷⁴¹ Svatojirámský evangeliář nebo též *Codex Aureus*, vzácný rukopis pocházející z dvorské písařské dílny císaře Karla II. Holého, věnovaný koncem 9. století jako dar benediktinskému opatství Sv. Jimrama v Řezně. Znám je svou bohatou výzdobou včetně užití zlatého písma na purpurovém pergamenu a celostránkových iluminací. Faksimile vyšla v pětisvazkovém vydání zásluhou dr. Georga Leidingerera (1870–1945), pracovníka Bavorské státní knihovny (*Bayerische Staatsbibliothek*) v Mnichově. SCHUTZ, Herbert: *The Carolingians in Central Europe, Their History, Arts and Architecture. A Cultural History of Central Europe, 750–900*. Leiden – Boston 2004, s. 256; SCHMIDT, Hugo (ed.): *Aus der Werkstatt. Ein Tätigkeitsbericht des Verlags Hugo Schmidt München. 1912 bis 1924/25*. München 1925, s. 42–43.

⁷⁴² Žádost o zakoupení faksimile kodexu adresoval Breitenbacher arcibiskupovi Stojanovi dne 1. září 1922: „*Právě začíná vycházeti faksimile Codex aureus, napodobenina přesného originálu Písma svatého psaného zlatem na rozkaz císaře Karla Holého r. 870. Je to známé skvostné dílo a ovšem bylo by i ozdobou naší knihovny. Při nynějším vysokém kurzu koruny - knihkupec bude čítati 1 M po 15 h, když už započítal všechny poplatky - kniha by přišla nadmíru lacino a zatížení budgetu nebylo by velké, když cena knihy, jež vychází po sešitech, bude splácena několik let. Cena díla je 40 000 M či přepočteno na koruny (á 15 h) 6 000 Kč.*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 643, *Deník, sv. I. (1921–1930)*, s. 24.

⁷⁴³ Friedrich Grosse (1856–1930), rodák z Brna, olomoucký knihkupec. Knihkupectví na Horním náměstí s tradicí sahající do konce 18. století provozoval od roku 1860 již jeho otec Friedrich Grosse (1816–1897), rodák z německého Lipska. Na přelomu 19. a 20. století platilo za jedno z největších a nejznámějších knihkupectví na Moravě. *Friedrich Grosse †*. Mährisches Tagblatt, č. 279, 6. 12. 1897, s. 3; *Eine alte Olmützer*

bergera⁷⁴⁴ i proslulé vídeňské knihkupectví Lehmann & Wenzel,⁷⁴⁵ se kterým však v únoru 1919 přerušil veškeré obchodní styky.⁷⁴⁶ Klíčovou roli nicméně sehrávalo kroměřížské knihkupectví Viktora Guska, dědice známého knihkupectví a tiskárny Heinricha Guska.⁷⁴⁷ Na dlouholeté spolupráci s arcibiskupskou knihovnou si Gusek vystavěl reklamu a sám v názvu podniku užíval označení „knížecího arcibiskupského dvorního dodavatele“.⁷⁴⁸

Mezi kroměřížskou konkurencí se Guskův podnik těšil privilegovanému postavení i díky arcibiskupovi Fürstenberkovi, který Guskovi propůjčil právo užívat označení „knížecí arcibiskupské dvorní knihkupectví, papírnictví a tiskárna“.⁷⁴⁹ Pro Breitenbachera však představoval zásadní překážku německý původ majitele, k němuž se Gusek hrdě hlásil.⁷⁵⁰

Buchhandlung. Mährisches Tagblatt, č. 284, 11. 12. 1902, s. 4; *Geschäfts-Jubilaum*. Mährisches Tagblatt, č. 5, 8. 1. 1910, s. 4; NOSOVSKÝ, Karel: *Knihopisná nauka a vývoj knihkupectví československého*. Praha 1927, s. 270.

⁷⁴⁴ Romuald Promberger (1856–1932), rodák z Nového Města nad Metují, knihkupec a majitel tiskárny v Olomouci. Knihkupectví spojené s vydavatelstvím, situované v domě č. 313 na tehdejší Eliščině třídě (dnes Denisova ulice), provozoval v Olomouci od roku 1884. Svým zaměřením na českou klientelu se nemálo zasloužil o rozvoj české literatury v tehdy převážně německé Olomouci. KUNCÍŘ, Ladislav: *Život pro knihu*. [Londýn] 1985, s. 26; FISCHER, Richard: *Hrst vzpomínek*. In: VYBÍRAL, Bohuš (ed.): Romualdu Prombergerovi k pětasedmdesátce. Olomouc 1931, s. 15.

⁷⁴⁵ Vídeňské nakladatelství a knihkupectví se sídlem na Kärntner StraÙe 34, založené v prosinci 1868 novinářem Adolfem Lehmannem (1828–1904), rodákem ze slezské Vratislavi. Zpočátku se zaměřovalo na vydávání kalendářů a vídeňských adresářů, později na odbornou literaturu z oblasti techniky, věd a umění. Samostatně fungovalo do roku 1924, kdy jej odkoupilo knihkupectví Minerva. *Lehmann Adolf, Journalist* (heslo). In: Österreichisches biographisches Lexikon 1815–1950. Band 5. Lange v. Burgenkron Emil – [Maier] Simon Martin. Wien 1972, s. 93; *Ad. Lehmann in Wien I., Kärntnerstrasse 34* (heslo). In: Gesamtamt-Verlags-Katalog des deutschen Buchhandels und des mit ihm im direkten Verkehr stehende Auslandes. Vollständig bis Ende 1880. XIII. Wien. Münster 1882, s. 1589–1590; SARKOWSKI, Heinz: *Springer-Verlag. History of a Scientific Publishing House. Part I. 1842–1945. Foundation Maturation Adversity*. Berlin – Heidelberg 1996, s. 249.

⁷⁴⁶ K tomu stručně v zápisu z 16. února 1919: „Obchodní spojení s Lehmannem ve Vídni jsem přerušil, včera došel dojemný dopis.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 137.

⁷⁴⁷ Tiskárnu s knihkupectvím založil v Kroměříži roku 1849 olomoucký tiskař František Slavík. Do vlastnictví místní rodiny Gusků přešel podnik roku 1864, kdy jej přímo od Slavíka odkoupil Viktorův otec Heinrich Gusek (1836–1884). Původně se tiskárna nacházela na Velkém náměstí v domě č. 33 (nyní č. 3), odkud ji nechal nový majitel přestěhovat do lépe vyhovujících prostor v Jánské ulici č. 26 (nyní č. 1) a vybavil moderními lisami. Roku 1874 přesídlila tiskárna opět, tentokrát do nové budovy postavené na místě domu kartáčníka Heinricha Tischlitze (1828–1873) ve Farní ulici č. 700 (nyní č. 4), kde již zůstala. Po Heinrichovi Guskovi převzala tiskárnu vdova Betti (1843–1923), která její vedení svěřila v říjnu 1890 synovi Viktorovi. KULIŠ, Otakar: *Začátky tiskáren v Kroměříži*. Typografia. Časopis pro technické a společenské zájmy knihtiskařů, 74, 1971, č. 4–5, s. 174; NOSOVSKÝ, K.: *Knihopisná nauka a vývoj knihkupectví československého*, s. 292.

⁷⁴⁸ Oficiální název podniku zněl *Heinrich Gusek, Fürst-Erbischofliche Buchhandlung und Buchdruckerei in Kremsier*. Označení si později přisvojil i dědic podniku Viktor Gusek. *Comptoirist* [...]. Österreichisch-ungarische Buchdruckerei-Zeitung, 21, 1893, č. 45, s. 463; srovnej s MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 4.

⁷⁴⁹ Tamtéž.

⁷⁵⁰ Na rozdíl od nemalé části svých soukmenovců z Kroměříže se ani po vzniku republiky nepřestal hlásit k německé národnosti, což se projevilo i později po vzniku protektorátu Čechy a Morava. Jeho syn Viktor ml. nastoupil do německé armády a na konci války spáchal sebevraždu. O totéž se pokusil v obavě z retribucí i sám Gusek s manželkou Marií, avšak neúspěšně. Po válce byla celá rodina Gusků z Kroměříže odsunuta a jejich tiskárna znárodněna. ŠAJTAR, Drahomír: *Poesie 1931–1934. Historie jednoho časopisu*. Opava 1995, s. 41; *Sebevražedný pokus manželů*. Čin, č. 258, 12. 11. 1946, s. 2.

V denících jej proti nazývá „*prononcovaným nepřítelem Čechů*“ a netají se svým úmyslem odebrat Guskovi zakázky ve prospěch českých knihkupců.⁷⁵¹ Přitom se nedá říct, že by Guskovi klienti strádali nedostatkem českého sortimentu.⁷⁵² Mezi zákazníky se těšil dobré pověsti díky spolehlivosti a oddanosti, což chtěl nechtěl uznával i sám Breitenbacher.⁷⁵³ Je to pochopitelné. Gusek se jako obchodník snažil v první řadě uspokojit poptávku, a to bez ohledu na klientelu. Breitenbacherův úmysl byl na druhou stranu motivován nacionálně - snahou o přesměrování kapitálu z rukou německých knihkupců k obchodníkům českým a podporu českého živlu v Kroměříži.⁷⁵⁴

Nyní, když celá záležitost spočinula v rukou nového knihovníka, rozhodl se Breitenbacher odhlédnout od kontinuity, ukončit spolupráci s Guskem a přesměrovat zakázky k českým knihkupcům ve městě - Povondrovi, Pithartovi a Kopeckému.⁷⁵⁵ Jedinou překážku spatřoval v dobrých vztazích, které Gusek udržoval s některými členy kroměřížské kapituly a arcibiskupskými úředníky.⁷⁵⁶ Celou věc proto konzultoval hned 1. srpna 1915 s ředitelem Roskou, jenž mu ponechal volnou ruku. Sám se netajil antipatiemi ke Guskovi, nicméně žádal Breitenbachera, aby ukončení obchodní spolupráce neproběhlo nárazově, nýbrž postupně, a tudíž ne příliš okatě.⁷⁵⁷

Gusek si musel být ohrožení své pozice předního dodavatele dobře vědom, neboť hned druhý den od veřejného oznámení o jmenování nového arcibiskupského knihovníka vyhledal

⁷⁵¹ Změnu orientace na české dodavatele se Breitenbacher snažil prosadit již za Hrbáčkova působení, avšak marně. Knihovník jej zpravidla odbyl slovy: „*Dejte, prosím Vás, pokoj s českými lidmi. To nejsou knihkupci, to jsou kramáři.*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 4.

⁷⁵² NOSOVSKÝ, K.: *Knihopisná nauka a vývoj knihkupectví československého*, s. 292.

⁷⁵³ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 4, 26.

⁷⁵⁴ Své motivy Breitenbacher vysvětluje v zápisu z 12. června 1917: „*Ne o konvenční zásady, ani o přání pana kardinála, ani o spravedlnost atd. tu neběželo, nýbrž že Gusek je Němec a má podržeti ‚bezicštand‘ (država, pozn. autora) - ten za tisíce dělání milostivého pána, Čecháčci ~~za pár~~ korunami se spokojiti - však nemusejí žít panský, nech se uskrovní!*“ Tamtéž, s. 43.

⁷⁵⁵ Vilém Povondra (1857–1923), rodák z Kroměříže, majitel knihkupectví na Zelném trhu č. 160 (dnes Riegrovo náměstí), které provozoval od roku 1888. Josef Pithart (1869–1948), rodák z Prahy, toho času knihkupec v Kroměříži. Živnost v Kroměříži provozoval od roku 1908 poté, co se rozešel se svým společníkem Rudolfem Ondráčkem, se kterým vlastnil od roku 1905 knihkupectví v Přerově. Prodejna se nacházela na náměstí Františka Josefa č. 51 (dnes náměstí Míru). Později svůj podnik přenesl do Prahy, kde se již natrvalo usadil. Beno Kopecký (1889–1942), rodák z Uherského Hradiště, vlastnil knihkupectví na Masarykově náměstí č. 24 (dnes Velké náměstí). Angažoval se v organizaci Sokol a jako účastník protinacistického odboje byl umučen v Osvětimi. POVONDRA, Vilém – PITHART, Josef (eds.): *Velký adresář a almanach města Kroměříže a okresu kroměřížského. Ročník I.* Kroměříž 1911, s. 86; NOSOVSKÝ, K.: *Knihopisná nauka a vývoj knihkupectví československého*, s. 306, 311, 504–505; BURIÁN, Ludvík: *Uherskohradištsko proti fašismu*. Uherské Hradiště 1984, s. 231; PŘIDAL, Jan: *Sokolský odboj na Moravě 1939–1945*. Prostějov 2012, s. 112.

⁷⁵⁶ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 4–5.

⁷⁵⁷ Tamtéž.

Breitenbachera s nabídkou pokračování spolupráce, jako tomu bylo za Hrbáčka.⁷⁵⁸ Přímou odpověď nedostal. Breitenbacher se vyjádřil pouze v náznacích. Gusek se proto pokusil na Breitenbachera vyvinout nátlak prostřednictvím svých známostí mezi arcibiskupskými úředníky.⁷⁵⁹ Za Guska následně orodoval u Breitenbachera arcibiskupský účetní Friedrich Gebhard⁷⁶⁰ - podle Breitenbachera „známý nadutec německý“ a „bezohledný ‚pracovník‘ pro kroměřížské němectví“ - který se jej sugestivními otázkami pokoušel přesvědčit, „aby nechal vše při starém.“⁷⁶¹ Breitenbacher jej nakonec ujistil, že spolupráci s Guskem nepřeruší, třebaže k určitým změnám přikročí. Sáhł proto k následujícímu kompromisu: Guskovi ponechal pouze německou produkci, zatímco českou přidělil českému knihkupectví Povondry a Pitharta.⁷⁶² Dodejme, že následná spolupráce nefungovala zcela podle Breitenbacherových představ a velmi brzy svého rozhodnutí olitoval.⁷⁶³

10.4.2 Návštěvy v arcibiskupské zámecké knihovně

Jako novému správci arcibiskupské knihovny se Breitenbacherovi spektrum jeho společenských vazeb zdatelně rozšířil. Do pravidelného osobního styku nyní přicházel nejen s arcibiskupem a kanovníky, ale také s arcibiskupským úřednictvem. Se svým přímým nadřízeným - centrálním ředitelem arcibiskupských statků Juliánem Roskou - udržoval

⁷⁵⁸ Tamtéž.

⁷⁵⁹ Tamtéž.

⁷⁶⁰ Friedrich Gebhard (1857–1925), rodák z Prostějova, arcibiskupský referent a vedoucí arcibiskupské účtárny. Pocházel z rodiny Friedricha Gebharda, učitele technických předmětů na c. k. nižší reálné škole v Prostějově, a jeho manželky Marie roz. Liebischové. V arcibiskupských službách se objevuje 1898 jako účetní a 1911 již jako vrchní účetní a referent. Ke Gebhardově „němečtí“ nacházíme zajímavou referenci v *Pozoru* z 5. listopadu 1908: „Jediný z referentů je Němec, a to zuřivý, fanatický p. Gebhard v účtárně kroměřížské, hned vedle kanceláře centrálního ředitele P. Rosky! V kanceláři jeho mluví se (a ovšem i píše) výhradně německy, neboť p. účetní referent nestrpí českého slova.“ MZA v Brně, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 9513, *matrika narozených města Prostějov (1854–1860)*, s. 143; *Výsledky volby [...]. Velehrad. List slovanské strany na Moravě*, č. 14, 3. 4. 1898, s. 2; *O jazykových poměrech na arcibiskupství olomuckém. Pozor*, č. 213, 5. 11. 1908, s. 1; POVONDRA, V. – PITHART, J. (eds.): *Velký adresář a almanach města Kroměříže*, s. 32; MZA v Brně, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 8020, *města zemřelých Kroměříž - kostel Panny Marie (1911–1930)*, s. 614; *Zemřeli v Kroměříži v min. týdnu. Haná*, č. 3, 5. 1. 1926, s. 3.

⁷⁶¹ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 5.

⁷⁶² Ukončení dodávání české produkce z Guskova knihkupectví (celkem asi $\frac{2}{3}$ ze všech objednávek) realizoval Breitenbacher k 1. říjnu 1915, viz zápis: „Vypověděl jsem před začátkem knihkupeckého roku - 1. října - do jediného vše, co bylo české a přidělil Povondrovi a Pithartovi...“ Tamtéž, s. 6.

⁷⁶³ Breitenbacherovo zklamání z českých knihkupců pramenilo z jejich ležérního přístupu k zákazníkům: „... Gusek, ač boháč a majitel výnosné tiskárny, přišel právě před měsícem a v dešti. Čeští obchodníci [...] jsou tak furiantští a netaktní, že si počínají, jako by prokazovali milost, když prodají něco. Pro češství musí si nechat Čech líbiti i grobiánství atd. Povondra vůbec se zachoval jako baron. Nač on by se o výdělek ucházel? Musel jsem jej sám vybidnouti, aby šel k centrálnímu řediteli Roskovi o svolení. [...] Němec, žid by podobného mamlasovství nedokázal. A nabyl jsem až odporných zkušeností též u jiných českých lidí [...], že se cítí téměř obtěžováni, když přijdeš co koupiti. A ti baroni hnidy, když přijdou na mizinu svým hrubiánstvím, zkríknu pak noviny, že česká veřejnost zanedbává svých lidí!“ Zápisy v obdobném duchu se opakují i později. Tamtéž, s. 6, 59, 349.

korektní vztahy.⁷⁶⁴ Poněkud chladný vztah naopak panoval mezi Breitenbacherem a zámeckým (tj. kastelánem) Eduardem Glabazňou,⁷⁶⁵ pověřeným prováděním významných návštěv prostorami zámku.⁷⁶⁶

Tato povinnost zčásti náležela i Antonínu Breitenbacherovi, jehož výsostnou doménu představovala arcibiskupská knihovna, kam bez vědomí pověřeného správce knihovny neměl Glabazňa přístup.⁷⁶⁷ Návštěvy se konávaly obvykle v letních měsících, v zimě pouze výjimečně, neboť jak Breitenbacher uvádí, „*zámecké lokály jsou v tu dobu jako ledovny*“ a „*osvětlení jest v těch měsících nejnevýhodnější z celého roku*“.⁷⁶⁸

Z celé řady návštěvníků, kterým se dostalo příležitosti navštívit knihovnu během válečných let, stojí za zvláštní vzpomnutí setkání Antonína Breitenbachera s dětmi následnického páru zavražděného v Sarajevu - Žofíí, Maxmiliánem a Ernestem z Hohenbergu - které knihovnu navštívily v doprovodu vychovatelů 15. července 1916. Pobývaly tehdy na nedalekém zámku v Kvasicích u svého strýce, hraběte Jaroslava Thun-Hohensteina, a v Kroměříži nebyly poprvé. Jen necelý rok dozadu - 18. srpna 1915 - se účastnily jako prominentní hosté oslav 85. výročí narození císaře Františka Josefa I., spojených se zatloukáním hřebů do branného štítu.⁷⁶⁹

⁷⁶⁴ Roskova odchodu na penzi v dubnu 1917 Breitenbacher želel, třebaže mu vytýkal jisté nedostatky: „... škoda, že centrální ředitel Roska nebyl ani energičtější, ani prohledavější, ani diplomatictější. Nebylo by na škodu právě nyní, kdyby byl zůstal! Přijde-li nějaký ‚dojč‘, začne znova éra, jako bývala kdysi, že co ‚knížecí‘, to ‚německé‘.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 30.

⁷⁶⁵ Eduard Glabazňa (1854–1934), rodák ze Starých Mokřých Lazců na Opavsku, zámecký (kastelán) Arcibiskupského zámku v Kroměříži. Pocházel z rodiny zahradníka Františka Glabazni ze Starých Mokřých Lazců a jeho manželky Karolíny roz. Jarošové, dcery zahradníka z téže obce. Úřad zámeckého, obnášející mimo jiné provádění návštěv po kroměřížském zámku, zastával od časů arcibiskupa Kohna až do své smrti v říjnu 1934. ZA v Opavě, Sběrka matrik bývalého Severomoravského kraje, inv. č. 663, *knihla sezdaných obce Hrabyně (1868–1903)*, s. 42; MZA v Brně, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 7932, *matrika zemřelých města Kroměříž - kostel sv. Mořice (1929–1946)*, s. 100; *Kastelán Glabazňa mrtev*. Haná, č. 234, 11. 10. 1934, s. 2.

⁷⁶⁶ V deníkovém zápisu ze 17. května 1922 jej Breitenbacher popisuje stručně a nelichotivě: „*Velký lidovec, grobián a v řeči sviňák*.“ Záznam se váže k incidentu mezi ním a Glabazňou, který se na Breitenbachera rozkřikl „*jako na podomka*“ kvůli tomu, že bez Glabazňova vědomí zabral jednu z místností v zámku pro dočasné deponování registratury převzaté z Kelče. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 370; srovnej s NOVÁK, Alois: *Památosti města Kroměříže*. Kroměříž 1923, s. 29.

⁷⁶⁷ Ke své průvodcovské povinnosti knihovníka se Breitenbacher mimo jiné vrací ve své výroční zprávě arcibiskupovi Antonínu Cyrilu Stojanovi z 12. ledna 1923: „*Při nastoupení úřadu knihovníka bylo mi řečeno, že bude mojí povinností také jedenkrát za měsíc návštěvníky provést knihovnou. Činím tak ochotně...*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 643, *Deník, sv. I. (1921–1930)*, s. 33. Do knihovny měl Glabazňa v doprovodu hostů přístup pouze s vědomím Breitenbachera. NOVÁK, A.: *Památosti města Kroměříže*, s. 29.

⁷⁶⁸ BREITENBACHER, Antonín – DOSTÁL, Eugen: *Katalog arcibiskupské obrazárny v Kroměříži*. Kroměříž 1930, s. 185.

⁷⁶⁹ Slavnostní zatloukání hřebů do branného štítu představovalo v čase první světové války jednu z forem peněžních sbírek na území Rakouska-Uherska, později rozšířenou i do Německa. Zájemce si mohl zakoupit hřeb a zatlouci jej do vyzdobeného dřevěného štítu (něm. *Wehrschild*) nebo panáka (něm. *Wehrmann*

Breitenbacher se tehdy v Kroměříži nepohyboval kvůli svému prázdninovému pobytu v Jarošově. Nyní měl možnosti si vše vynahradiť a průběh setkání si pečlivě zaznamenal do deníku. Do zámku dorazila knížata z Hohenbergu o čtvrté hodině odpolední. Následovala prohlídka arcibiskupské knihovny v doprovodu vychovatelů, Breitenbachera a centrálního ředitele Rosky. Celá komunikace probíhala v německé řeči. Na deníkovém zápisu sledujeme, jaký dojem učinili na Breitenbachera - navzdory kladeným nárokům, postavení i nelehkému údělu - svou dětskou nevinností, spontánností a přirozeností:

„Ukazoval jsem některé barevné přílohy a divnou náhodou obrátil jsem portrét jejich zemřelého otce. Projelo jimi jako elektrická jiskra. Tísnil se k dílu. Žofka praví: ‚Ist nicht hübsch‘. Přisvědčil jsem, že reprodukce není pěkná. Náhodou obrátím dále. Viktor Emanuel III. ‚Hi hi hi,‘ jako na komando všechny čtyři - ale šlo to od srdce, to bylo příliš zřetelné...

Odtud do staré knihovny. [...] Byli živí jako rtuť. Hned se slétli ke globům. Už jím točil Max, Žofka prohlížela Evropu. Poukázal jsem na Ameriku, zvláště Kalifornii, jako ostrov. Žofka: prý je to správné. Max oponoval a musel jsem mu dáti za pravdu. Pak globus nebeský: tu budili zájem různí ti živočichové značící souhvězdí. Hned našli medvěda velkého, potom ostatní ty potvůrky.“⁷⁷⁰

Při pozorování živého zájmu dětí a jejich značného rozhledu ožíval v Breitenbacherovi nejen učitel, ale i vlastenec, a tak dětem s nadšením představoval nejvzácnější exponáty s vazbami k české minulosti. Se svými dojmy se následně podělil i se čtenáři *Našince* rozsáhlou zprávou.⁷⁷¹ Její obsah se z větší části shoduje se záznamy v Breitenbacherově deníku, nicméně nacházíme zde i mnohé další podrobnosti, které v *Našinci* nezmínil. Jednak doslovné repliky, jak je zachytil přímo z úst dětí, jednak zajímavé postřehy ku každému z malých návštěvníků:

„Milé děti.

Žofka: už fyzicky vyspělejší, živá, pěkná očka, ve tváři zdravá, vlas trochu kučeravý. Jevila nejvíce zájmu, zvláště k zevnějšku všeho, držela se hned u mne zleva.

im Eisen). Výtěžek z prodaných hřebů připadl ve prospěch podpůrného fondu pro vdovy a sirotky po padlých vojácích. V Kroměříži měl štít podobu černého kříže na stříbrném poli s městským znakem uprostřed. Vystaven byl na improvizovaném oltáři před budovou Moravské agrární a průmyslové banky (dům č. 37 na dnešním Velkém náměstí). POLČÁK, Zdeněk: *Válečný štít*. Historie a vojenství. Časopis Vojenského historického ústavu, 63, 2014, č. 4, s. 150; *Slavnost zatloukání hřebů do štítu*. Haná, č. 33, 21. 8. 1915, s. 3.

⁷⁷⁰ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 14–16.

⁷⁷¹ BREITENBACHER, Antonín: *Děti nebožtíka následníka trůnu*. Našinec, č. 18, 23. 1. 1917, s. 3.

Max: ve tváři trochu baculatý, poněkud schýlený, činil dojem hloubavého, že chce sám do všeho vniknouti a sám pozorovati.

Otto (recte Ernst, pozn. autora): podlouhlý obličej, bledší, oči černé, hluboké, téměř uhrančivé, jako jsem kdysi viděl na jedné podobizně císařovny Alžběty.

*Líbilo se mi: nic strojeného, tak prostí a opravdoví!*⁷⁷²

Způsob, jakým Breitenbacher provázal návštěvy a pokoušel se v nich nejen probouzet vlastenectví, ale také manifestovat velkou českou minulost, můžeme ilustrovat na jeho setkání s historikem a knihovníkem Jánosem Csontosim z Budapešti.⁷⁷³ Do Kroměříže dorazil po předchozí písemné domluvě 11. srpna 1916 s úmyslem prostudovat si „Bibli rábských minoritů“.⁷⁷⁴ Doprovázel jej přitom jeho švagr Ferdinand Ryšavý, toho času vrchní evidenční oficiál na penzi.⁷⁷⁵ Breitenbacher se původně obával, zda nepátrá po Bibli Skalické, kterou odkoupil jeho předchůdce Hrbáček ještě za Kohnova episkopátu od skalických minoritů. Jak se však ukázalo, Csontosim se zajímal o Bibli věnovanou arcibiskupské knihovně již v první polovině 18. století.⁷⁷⁶ Dojem, který v Breitenbacherovi Csontosim zanechal, nelze označit jinak než kuriózní:

⁷⁷² MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 16.

⁷⁷³ János Csontosim (1846–1918), rodák z východoslovenského Prešova, historik a knihovník, vedoucí oddělení rukopisů v Széchényiho národní knihovně v Budapešti. Pocházel z rodiny mlynáře Jána Koče z Prešova, zapisovaného po roce 1867 jako Csontosim. Navštěvoval gymnázia v Prešově a Trnavě. V letech 1863–1867 studoval bohosloví v Ostřihomi. Než se začal věnovat historii a knihovnictví, působil jako vychovatel. Stal se rovněž dopisujícím členem Uherské akademie věd v Budapešti. Ve své odborné práci věnoval pozornost především rukopisným kodexům v klášterních knihovnách, zvláště spišských. *Csontosim, Jan* (heslo). In: MINÁČ, Vladimír (ed.): *Malý slovenský biografický slovník. Generálny heslár SBS. A–Ž*. Martin 1982, s. 99; PÁLVÖLGYI, Endre: *A Csontosim János elleni feyelmi vizsgálat és annak politikai háttere. Az Egyetemi Könyvtár Évkönyve*, 2, 1964, s. 180.

⁷⁷⁴ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 17–18.

⁷⁷⁵ Ferdinand Ryšavý (1851–1919), rodák z Valašského Meziříčí, státní úředník, toho času již penzionovaný. Pocházel z rodiny finančního úředníka Františka Ryšavého z Valašského Meziříčí a jeho manželky Karolíny roz. Pelkové, dcery soukeníka odtamtéž. Působil jako vojenský referent při politických úřadech v Německém Brodě a Novém Jičíně. Roku 1910 se objevuje ve funkci vrchního evidenčního oficiála zeměbrany při c. k. okresním hejtmanství v Novém Jičíně. ZA v Opavě, fond Sbirka matrik bývalého Severomoravského kraje, inv. č. 2174, *matrika narozených města Valašské Meziříčí (1800–1857)*, s. 614; *Osobní*. Palacký, č. 19, 6. 5. 1910, s. 5; *Úmrtí*. Haná, č. 38, 16. 2. 1919, s. 1; MZA v Brně, fond E 67 Sbirka matrik, inv. č. 7931, *matrika zemřelých města Kroměříž - kostel sv. Mořice (1880–1928)*, s. 731.

⁷⁷⁶ Vzácný rukopis Bible (*Biblia sacra Veteris et Novi Testamenti*) pocházející ze 14. století. V polovině 15. století jej vlastnil minoritský konvent u sv. Alžběty v Rábu (Győr), později se dostal do rukou hraběte Valdštejna, který jej roku 1740 daroval olomouckému biskupovi Jakobovi Arnoštovi z Lichtensteinu-Castelcornu (1690–1747) pro arcibiskupské knihovnu v Kroměříži. DUDÍK, B.: *Bibliothek und Archiv im fürsterzbischöflichen Schlosse zu Kremsier*, s. 44.

„Figurka shrbená, nos jako už odřený samým hrabáním, ani nemohl už hlavy přímo pozdvihnouti, v levém uchu rádná dávka špíny - a přece se jevil jako přesný vědátor a specialista v knihách, vazbách atd...“⁷⁷⁷

Csontosi si Bibli podrobně prostudoval s úmyslem určit její teritoriální původ, což se mu nakonec nepodařilo. Přijal tedy alespoň Breitenbacherovu nabídku a nechal se i s Ryšavým provést knihovnou. Breitenbacher situaci využil k obhajobě kulturní vyspělosti Čechů v 16. století a poukázal přitom na historickou křivdu, která je na českém národě páchána ze strany Vídně:

„Pro odpoledne jsem mu nabídl své služby, ale místo o třetí přišel o půl páté. Ale nezajímalo ho mnoho, leč kdyby to bylo ‚maďarské‘, jak si stěžoval, že z Uher mnoho bylo uloupeno...“

Ve staré bibliotéce při českém graduálu rozhovořil jsem se se západem [...] o tom, kde jsme byli v 16. století politicky, v literatuře, jak šlechta, dnes německá, psávala salónní češtinou po způsobu humanistů, [...] jak náš vzrůst národní nyní jest vlastně jen relativní, nikoli absolutní, jak rok co rok jsme zatlačováni, jak krok za krokem bývá vše, co české, postřihováno atd. Maďar jakoby neslyšel, zato Ryšavý otvíral oči a pravil, že by mě rád slyšel častěji.“⁷⁷⁸

Do třetice vzpomeňme návštěvu uznávaného etnografa Edmunda Küttlera z vídeňského Institutu pro kulturní studia (*Institut für Kulturforschung*),⁷⁷⁹ který knihovnu navštívil 21. srpna 1917 v doprovodu svého přítele Františka Pospíšila,⁷⁸⁰ středoškolského profesora

⁷⁷⁷ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 17–18.

⁷⁷⁸ Tamtéž.

⁷⁷⁹ PhDr. Edmund Küttler (1884–1964), rodák z Jemnice, etnograf a orientalista, v letech 1942–1945 ředitel Moravského zemského muzea v Brně. Pocházel ze smíšené česko-německé rodiny. Maturitu složil na vyšším reálném gymnáziu v Brně, poté nastoupil na studia matematiky, fyziky a národohospodářství na německé technice v Brně. Po dvou letech odešel studovat etnografii a orientalistiku do Vídně, kde získal roku 1910 doktorát. Odbornost si záhy prohloubil návštěvami přednášek z indologie a etnologie na univerzitě v Berlíně, jakož i účastí na expedicích na jižní Kavkaz a do Arménie. Odborné uplatnění našel na půdě Moravského zemského muzea v Brně, jehož ředitelem byl ustanoven roku 1942 po odchodu tehdejšího ředitele Dr. Karla Huckeho (1911–1989) na frontu. V této funkci setrval až do konce války, kdy vedení muzea postoupil novému řediteli PhDr. Karlu Černožskému (1896–1982). Následně byl i s rodinou z osvobozeného Československa odsunut a zbytek života dožil ve Vídni. OLIVA, Martin: *Obraz Moravského zemského muzea za Protektorátu dle memoárů Františka Škyvy*. Acta Musei Moraviae. Scientiae sociales, 101, 2016, č. 1, s. 83–84; BRODESSER, Slavomír – FIŠER, Zdeněk – OBROVSKÝ, Jan: *Tři ohlédnutí minulosti našeho muzea. Co vyprávějí archivy*. M revue. Časopis Moravského zemského muzea, 4, 2017, č. 1, s. 9.

⁷⁸⁰ PhDr. František Pospíšil (1885–1958), rodák ze Skaštic na Kroměřížsku, středoškolský profesor a etnograf, v letech 1920–1945 vědecký pracovník Moravského zemského muzea v Brně. Maturoval roku 1904 na českém gymnáziu v Kroměříži, poté zahájil studia teologie na bohoslovecké fakultě ve Vídni, avšak již po roce přestoupil do Prahy, kde vystudoval slavistiku a germanistiku. Léta 1910–1920 prožil jako profesor humanitních předmětů na vyšších hospodářských školách v Přerově a Hradisku u Olomouce. Roku 1917 obhájil na pražské univerzitě doktorát z filozofie. Později nastoupil jako kurátor etnografického

z Přerova, který mu zároveň tlumočil, neboť Küttler jako český Němec původem z Jemnice češtinu dostatečně neovládal.⁷⁸¹

Během provázení po knihovně si Breitenbacher v přátelsky uvolněné atmosféře neodpustil politický výpad proti Vídni v podobě drobného rýpnutí. Ve chvíli, kdy se mu Küttler svěroval se svým ohromením z kroměřížských pamětihodností, poznamenal Breitenbacher ironicky: „*Inu, velkolepého jako Vídeň tu nemáme nic, ale Vídeň saje krev z celé monarchie, staví paláce atd. - to je jiná.*“⁷⁸² Přesto na Breitenbachera učinil Küttler dojem svým úmyslem pořádat odborné přednášky pro zájemce z řad široké veřejnosti, a sice v institucionalizované podobě financované z dobrovolných příspěvků. Do deníku si k tomu poznamenal:

„*Kuriózní typ. Zabývá se orientalistikou a etnografií, speciálně indickou. Chtějí prý s Hanslíkem zřídit zvláštní univerzitu - populární přednášky, ale ne jako Urania,*⁷⁸³ *nýbrž odborné a takové, aby publikum si odneslo i domů něco. Prý existují ze soukromých podpor - jde to prý, potřebují 10 - 15 000 korun ročně.*“⁷⁸⁴

Z dalších významných návštěvníků v čase války alespoň jmenujme hraběte Rudolfa Ludvíka Bruntálského z Vrbna,⁷⁸⁵ případně sourozence kardinála Skrbenského, které Breitenbacher prováděl po knihovně 4. října 1917. Na zápisu lze zřetelné pozorovat záměr, s jakým

oddělení Moravského zemského muzea v Brně, kde setrval až do svého předčasného odchodu na penzi. Jako etnograf se zabýval především (avšak nejen) výzkumem balkánských zbrojních tanců, za což obdržel roku 1930 od srbského krále Alexandra I. Karađorđeviće (1888–1934) Řád svatého Sávy IV. třídy. Po válce se vlivem vleklé nemoci stáhl do ústraní. Zemřel ve slovenském Bolešově u Ilavy. DVOŘÁKOVÁ, Hana: *František Pospíšil a počátky národopisného filmu - neznámé skutečnosti*. Národopisná revue, 14, 2004, č. 1, s. 3–10; KUNZ, Ludvík: *Zemřel PhDr. František Pospíšil*. Český lid, 45, 1958, č. 6, s. 277–278.

⁷⁸¹ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 47–48

⁷⁸² Tamtéž.

⁷⁸³ Kulturně osvětový spolek založený roku 1897 ve Vídni. Pro zájemce organizoval koncerty, literární večery i populárně laděné přednášky (obvykle zeměpisného charakteru), doprovázené světelnými obrazy. Po jeho vzoru vznikaly obdobné, stejnojmenné spolky i v jiných městech včetně Prahy. TRNKA, Tomáš: *Kulturní a školní kinematografie v cizině a u nás*. Praha 1935, s. 29; LUDVOVÁ, Jitka: *Německý hudební život v Praze 1880–1939*. In: Uměnovědné studie IV. Praha 1983, s. 160.

⁷⁸⁴ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 47–48. Vzpomenutý dr. Erwin Hanslik (1880–1940), rodák z hornoslezské Bialé, působil jako vedoucí Institutu pro kulturní studia ve Vídni (*Institut für Kulturforschung*). Více o něm PELC, Martin: *Erwin Hanslik a jeho hledání rakouské identity*. In: PETRBOK, Václav – PETRASOVÁ, Taťána – MACHALÍKOVÁ, Pavla (eds.): *Neviditelná lojalita? Rakušané, Němci, Češi v české kultuře 19. století*. Sborník příspěvků z 35. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň, 26. – 28. února 2015. Praha 2016, s. 32–42.

⁷⁸⁵ Návštěvu hraběte Rudolfa Ludvíka Ferdinanda Bruntálského z Vrbna (1892–1936), dědice holešovského velkostatku, dne 16. března 1917 vzpomíná Breitenbacher pouze stručně, leč s jistým kuriózním nádechem: „*V knihovně mladý hrabě z Vrbna s dámou. Vysoké, bledé chlapisko s obličejem hodně chrapounským.*“ O pět dní později následuje zápis: „*Prof. Kvasnička z Holešova mi řekl, že si hrabě z Vrbna chválil moji laskavost, s kterou jsem jej vodil po knihovně.*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 28–29. Zmíněný P. Pavel Kvasnička (1867–1936) působil svého času jako profesor náboženství na zemském reálném gymnáziu v Holešově. Více o něm např. *Za + vdp. prof. Pavlem Kvasničkou*. Vychovatelské listy. Časopis pro pedagogiku a filosofii, 36, 1936, č. 9, s. 286.

Breitenbacher provázel své návštěvy a pokoušel se na ně působit národně.⁷⁸⁶ Po válce knihovnu navštívili např. brněnský archivář Jindřich Šebánek,⁷⁸⁷ pražský skladatel Josef Bohuslav Foerster⁷⁸⁸ či literární historik Arne Novák.⁷⁸⁹

10.5 Vznik Arcidiecézní památkové a umělecké rady

Odhlédneme-li od válečných událostí, ukázal se rok 1914 významným pro olomouckou arcidiecézi z hlediska institucionalizace církevní památkové péče. Její základy položil arcibiskup František Saleský Bauer, který svým nařízením, publikovaným v ordinariátním oběžníku č. 3, ustavil v Olomouci Arcidiecézní památkovou a uměleckou radu coby „*poradní*

⁷⁸⁶ Návštěva sourozenců (bratra a sestry) kardinála Skrbenského je pouze jeden z mnoha případů, kdy Breitenbacher využil svého postavení průvodce k něčemu, co bychom mohli nazvat „národní misí“. V deníku vzpomíná, kterak před návštěvníky vždy zdůrazňoval českou minulost a kulturní vyspělost národa se záměrem „probudit“ v „poněmčené“ aristokracii češtví: „*V sále vyložil jsem fresky o věži, upozornil na zařízení knihovny, na globy, o graduale českém. Při tomto jsem se zdržel z důležitých důvodů - vždyť je to česká práce - a oni co o podobné vědí?? A poslouchali - vyložil jsem jim historii graduale dle zápisu, pak Bibli benátskou [...] historii olomouckých biskupů dle čtyř obrazů - na tom jsem si zguštl, zvláště u Pavlovského. [...] Pak jsem jmenovitě ukázal na Pavlovského překlad cestopisu Lva z Rožmitálu, vyložil vztah k Jiřikovi, Pavlovskému, i cenu knižní, pak o Pavlovského řeči jako posla roku 1587 ve Varšavě a rozhovořil se o té době - Polsce - když i nyní doba tak podobná. [...] Mluvílo se německy. Zdá se mi, že česky neznají, snad nemnoho. [...] Vůbec pozoroval jsem, že na ně trapně působilo, když jsem začal o něčem českém - mlčeli vždy, slůvkem neprojevíli zájem... Česká šlechto!*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 51–52.

⁷⁸⁷ Svou výstředností zanechal PhDr. Jindřich Šebánek (1900–1977) v Breitenbacherovi velmi kuriózní dojem: „*Včera byl v archivu dr. Šebánek ze zemského archivu. Pro charakteristiku: v kufře vozi s sebou i papírová kopyta, aby jeho šimy boty podržely fazónu. Poznámky, chtěl-li něco z archivu, psal na archy krásného bílého papíru. Dělal tedy většího pána, než kdysi kníže-pán Kohn, který používal aspoň někdy prostého papíru. Jsou to fouňové, tihle Čecháčci! Není horšího hospodářství nad zemské. Znáám to ze zdejšího léčebného ústavu. A ,navoněn‘ byl tak silně, že Michálek (pomocník archiváře, pozn. autora) pravil: ,Ten je neparfumován jako prostitutka.‘ ... “ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 173–174.*

⁷⁸⁸ Josef Bohuslav Foerster (1859–1951) navštívil zámeckou knihovnu společně s manželkou Olgou roz. Dostálovou (1893–1984) během svého pobytu v Kroměříži někdy v první polovině roku 1937. V Breitenbacherově přijaté korespondenci nacházíme jak Foersterovu vlastnoručně podepsanou fotografii, tak děkovaný list jeho manželky Olgy: „... vzpomínáme nezapomenutelných dnů v Kroměříži a ihned se vybavuje v myslí setkání s Vámi. Bylo kratičké, v arcibiskupském parku, ale stačilo, abychom vyčetli z Vašich očí celou dobrotu Vašeho srdce. Potvrdila nám ji návštěva v knihovně druhý den, kde jste nám ráčil býti laskavým vykladačem, vůdcem i obdivovatelem krásy.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 2, inv. č. 103, *list Olgy Foersterové Antonínu Breitenbacherovi (s. l., 1937)*.

⁷⁸⁹ Zámeckou knihovnu navštívil PhDr. Arne Novák (1880–1939) 17. října 1925 jako profesor Masarykovy univerzity v Brně společně s kolegy PhDr. Stanislavem Součkem (1870–1935) a PhDr. Františkem Trávníčkem (1888–1961). O každém z nich nám Breitenbacher zanechal zajímavé postřehy: „*Arne Novák je, jak jsem několikrát upozoroval, předmětem legrace a smíchu. Křičí jak na horách, vybuchuje zčista jasna a přitom ty jeho čistě židovské pohyby, grimasy atd. A zdá se mi, že se to bude u něho stupňovat, a že se stane jednostranným. Jinak je sympatický proto, že má svůj úsudek, že nepodléhá tlaku, který se uplatňuje ,obecným‘ míněním. Knihovnamí byl nadšen. Souček vyhlíží dědovsky, ač je jen o tři roky starší než já. Rus zevnějškem, jako by Asiata ze Sibiře byl oblékl do evropských šatů. Je úžasné, jak se jeho typ primitivního lidského vzezření, jeho loudavý, jakoby bezduchý, líný pohyb lišil od ,našich‘ lidí. Slovinec, elegant, spíše bych byl v něm viděl Chorvata. Trochu uličnického ducha projevoval Trávníček, jehož jsem také dvakrát usadil k velkému gaudiu Novákovu. Při bečičkách od benedikce prelátů před všemi pravil, že to asi ,církevní hodnostář‘ má pro svoji osobu, jako by z nich pil. Tuto duchaplnost a zároveň jemnost, že tak hrubě se dotkl toho, v jehož službě jsem, odrazil jsem, vyloživ o Stojanově osobním nápoji.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 109–111.*

sbor arcibiskupské konzistoře ve všech věcech do oboru církevního umění spadajících“.⁷⁹⁰ Reagoval tak nejen na požadavek ministerstva kultu a vyučování, ale i na praktickou potřebu spojenou s koncipováním projektů renovací církevních památek, posudků k jejich demolici a žádostí o státní dotace.⁷⁹¹

Její zřízení mělo ovšem i své další opodstatnění. Ústřední myšlenka - totiž „*pečovati o zachování památek uměleckých a historických v arcidiecézi olomoucké*“⁷⁹² - zcela reflektovala neutěšené poměry v oblasti církevní památkové péče a necitlivý vztah farářů obecně k movitým památkám bez ohledu na jejich historickou a uměleckou hodnotu. Dnes, v době úzké spolupráce mezi kulturními institucemi, památkovými úřady a církvemi, se nám může jevit šokující, co svého času zaznamenal chudobínský kaplan Josef Židek,⁷⁹³ který v květnu 1918 odhalil v *Našinci* skutečný stav věci:

„Kolik uměleckých děl ztraceno, každý z kněží ví ze své vlastní zkušenosti. Kolik památek se dostalo i do rukou nepovolanych! Nebylo při tom jistě žádné zlomyslnosti, ba snad praktický smysl udeřil jen na nepravou strunu. Tak mnozí, neznajíce ceny pohozeného starobylého předmětu, prodali ho za mizerný groš. Hledal jsem ve všech koutcích jednoho starého kostela nějaké zbytky. Nic jsem nenašel. Tázal jsem se, kde se poděly starší předměty. Odpověď: ‚Bylo zde takových krámů dost, ale byly jednomu agentovi prodány.‘ Starobylý oltář byl nahrazen novým. Slyšel jsem, že anděl u hlavního oltáře byla pěkná řezba. Tázal jsem se po nich a bylo mi řečeno: ‚Andělícci nám upekli chleba.‘ Jinde

⁷⁹⁰ JONOVÁ, Jitka: *Působení biskupa Stanislava Zely v Arcidiecézní památkové radě*. *Studia theologica*, 17, 2015, č. 2, s. 240–249.

⁷⁹¹ Tamtéž, s. 240.

⁷⁹² ZAMAZAL, Antonín: *K soupisu církevních památek*. *Našinec*, č. 16, 19. 1. 1918, s. 2.

⁷⁹³ P. Josef Židek (1889–1968), rodák z Bohuslavic na Hodonínsku, římskokatolický duchovní, později farář Církve československé a od roku 1924 pravoslavné. Pocházel z rodiny podruha Václava Židáka (syn se později přejmenoval) z Bohuslavic a jeho manželky Apolonie Novákové, dcery čtvrtlánika z Bukovan. Po maturitě na c. k. státním gymnáziu ve Strážnici (dnes Purkyňovo gymnázium) zahájil bohoslovecká studia v Olomouci, která završil v červenci 1913 kněžským svěcením. Poté působil jako kaplan na různých místech Moravy (Pitárná, Medlov, Kroměříž, Moravská Třebová), než byl v červenci 1920 jmenován farářem v Chudobíně u Litovle. Téhož roku opustil jako reformně smýšlející kněz katolickou církev a přestoupil k nově založené Církvi československé. Kvůli sporům s katolickou církví o užívání chudobínského kostela sv. Františka Serafinského inicioval stavbu Sboru sv. Cyrila a Metoděje Církve československé v Chudobíně. Během pravoslavné krize v Církvi československé se přiklonil k Pavlíkově křídlu, přestoupil k pravoslaví a pomáhal budovat na Moravě pravoslavnou církev. V Chudobíně rovněž nechal postavit třetí, tentokrát pravoslavný chrám sv. Cyrila a Metoděje. Před druhou světovou válkou kvůli sporům s vedením pravoslavné církve konvertoval opět ke katolictví. Více o něm životopisná monografie MAREK, Pavel: *Josef Židek. Nástin života a díla reformního kněze, zakladatelské postavy pravoslavné církve na Moravě*. Olomouc 2010; též MAREK, Pavel – BUREHA, Volodymyr: *Pravoslavní v Československu v letech 1918–1953. Příspěvek k dějinám Pravoslavné církve v českých zemích, na Slovensku a na Podkarpatské Rusi*. Brno 2008, s. 151–176.

nabídnuť nová kasule za starou, zlatem vyšívanou - ale ovšem už pohozenou.

*S radostí nabídka tato přijata.*⁷⁹⁴

Židek však pouze zachytil nesmlouvavou realitu doby. Rozprodávání pozůstalosti po svých předchůdcích bylo běžnou praxí nově ustavených farářů, což se koncem roku 1920 pokoušel arcibiskupský ordinariát usměrnit výzvou v arcidiecézním oběžníku, aby faráři prodej nábytku a knih předem ohlašovali a mohli si je tak zakoupit prvořadně jiní duchovní. Díky tomu by se nedostaly - s ohledem na jejich kulturní a historickou hodnotu - do cizích rukou.⁷⁹⁵ Tuto skutečnost ostatně potvrzuje i sám Breitenbacher, který za svého více než dvacetiletého působení v radě zaznamenal obdobných případů nespočet. Sám na tzv. kněze-sběratele, rozprodávající kostelní inventář včetně starých parament, kalichů a monstrancí, upozorňoval i arcibiskupa Prečana, a to ještě v čase, kdy jako generální vikář docházel přednášet církevní právo na bohosloveckou fakultu v Olomouci:

*„Tak rok kdysi, když jsem byl v Olomouci o obrazy Habsburků, setkal jsem se s ním (Prečanem, pozn. autora) na schodech fakulty, kam šel ‚přednášet‘, a tu já, jda shora dolů, na něho ohledně některých kněží - ‚sběratelů‘ - kteří doslova vykrádají fary a kostely - paramenta stará, kalichy, monstrance: ‚Jestli tomu nezabráníte, pak na Vás dokročím státními úřady.‘ Byl zaleklý; prý abych jim (do konzistoře) to napsal, jak chci, že to uveřejní v úředním listě. Napsal jsem rozklad a zákaz pak přišel opravdu v Acta curiae.*⁷⁹⁶

Obdobně Breitenbacher podezíral arcibiskupské úředníky z rozkradení a rozprodání dvaceti stříbrných intronizačních medailí arcibiskupa Kohna. Ty se dle svědectví Rudolfa Janovského z Holešova⁷⁹⁷ měly ocitnout ve vlastnictví kroměřížského hodináře a zlatníka Antonína Mináře,⁷⁹⁸ který je měl údajně roztavit.⁷⁹⁹ Podobným případům měla zabránit podrobná evidence a dokumentace církevních historických památek na území celé arcidiecéze

⁷⁹⁴ ŽÍDEK, Josef: *Program olomucké arcidiecé. umělecké rady*. Našinec, č. 120, 26. 5. 1918, s. 5.

⁷⁹⁵ *Prodej nábytku a knih po zemřelých kněžích*. Acta curiae archiepiscopalis Olomucensis, 1920, č. 15, s. 212.

⁷⁹⁶ Toliko deníkový záznam z 10. listopadu 1923. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 19.

⁷⁹⁷ Rudolf Janovský (1873–1935), rodák z Žeranovic u Holešova, amatérský archeolog a vlastivědný badatel. Jako studenta arcibiskupského gymnázia v Kroměříži ho výrazně ovlivnil v příklonu k historii tehdejší profesor dějepisu František Hrbáček, Breitenbacherův předchůdce. Od roku 1922 zastával funkci vrchního ředitele Spořitelny města Holešova, kde usilovně podporoval národní a kulturní život. Roku 1933 byl jmenován čestným občanem Holešova. KVASNIČKA, Pavel: *Rudolf Janovský*. Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, 48, 1935, č. 2 (oddíl přírodovědný), s. 158–159.

⁷⁹⁸ Majitel hodinářství a zlatnictví na Kovářské ulici č. 13. POVONDRA, V. – PITHART, J. (eds.): *Velký adresář a almanach města Kroměříže*, s. 37.

⁷⁹⁹ V témže zápisu ze 14. května 1923 se Breitenbacher zamýšlí i nad tím, jakým způsobem mohlo k odcizení medailí dojít: „Odkud je vzal? Myslím, že za Kohnova pobytu v Římě, kde ‚sponte‘ (z vlastního podnětu, pozn. autora) rezignoval, některý ze ‚strážných duchů‘ je ukradl a prodal. Medaile podržet bylo ovšem pro Mináře nebezpečné!“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 4

po vzoru diecézi českých, které již na přelomu 19. a 20. století disponovaly celou škálou pramenů soupisné povahy.⁸⁰⁰

Organizace tohoto úkolu připadla Arcidiecézní památkové a umělecké radě, pozůstávající z dvaceti stálých členů. Jednalo se o funkci čestnou a nehonoranou, kterou počínaje zahajovací schůzi 21. září 1915 zastával i Antonín Breitenbacher.⁸⁰¹ Samotným mapováním movitých i nemovitých památek bylo pověřeno deset konzervátorů, jmenovaných po dvou pro každý děkanát.⁸⁰² Jedním z nich - pro oblast Moravského Slovácka - byl na schůzi rady 25. února 1918 jmenován i Breitenbacher, třebaže se zpočátku bránil kvůli časovému zaneprázdnění i jistým vnitřním pochybnostem o své kvalifikaci. „*Kolik z členů by se mohlo považovati za dostatečné opravdu ve věcech umění rozhodovati? Nejsm jistě poslední - a přece, kolik toho vím na takový úkol?*“, ptá se sám sebe v deníkovém zápisu z 26. února 1918.⁸⁰³ Funkci proto přijal teprve po ubezpečení, že ji bude moci kdykoliv složit.

Současně byl ustaven institut spolupracovníků neboli korespondentů, pověřených asistencí konzervátorům a po seznámení se základy památkové péče formou jednodenního instruktážního kurzu prací v terénu.⁸⁰⁴ Patřilo k ní např. pořizování fotografií kostelů a kaplí arcidiecéze včetně jejich umělecké výzdoby, dále křížů, soch a božích muk. Bohužel kvůli intenzitě válečných rekvizic nebylo možno vždy dostatečně zdokumentovat zabavované umělecké památky v podobě historických zvonů a svíců.⁸⁰⁵ Svou činnost tak mohla rada plně rozvinout teprve s koncem války.⁸⁰⁶

Zasedání rady se Breitenbacher účastnil téměř pravidelně, ačkoliv jeho dojmy nejsou vždy pozitivní. V denících projevuje antipatie vůči některým členům rady, zejména Antonínu

⁸⁰⁰ P. Antonín Zamazal (1874–1943) poukazuje ve svém příspěvku v *Našinci* na ediční řadu *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do XIX. století*, vydávanou v letech 1897–1918 zásluhou pražských kanovníků Mons. ThDr. Antonína Podlahy (1865–1932) a Mons. ThDr. Eduarda Šittlera (1864–1932). Připomíná též Podlahova sedmisvazková *Posvátná místa království Českého* (1907–1913) či *Dějiny umění národa českého* (1903–1907) katolického kněze P. Ferdinanda Josefa Lehnera (1837–1914). ZAMAZAL, A.: *K soupisu církevních památek*, s. 2.

⁸⁰¹ *Z kroniky ústavu*. In: VI. výroční zpráva kněžského arcibiskupského soukromého gymnasia s právem veřejnosti v Kroměříži za školní rok 1915/16. Kroměříž 1916, s. 114.

⁸⁰² Instrukce publikovaná 12. března 1919 v arcidiecézním oběžníku nařizuje konzervátorům a korespondentům vyhotovení podrobné zprávy, zahrnující: polohopis farnosti, stručné dějiny lokality, charakteristiku farních matrik, popis chrámu a jeho historie, inventář majetku kostela a podrobný soupis církevních památek na území farnosti. *Olomoucká arcidiecézní umělecká rada*. Acta curiae archiepiscopalis Olomucensis, 1919, č. 3, s. 43–49.

⁸⁰³ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 67.

⁸⁰⁴ *Instrukční kurs pro korespondenty arcidiecézní umělecké rady*. Acta curiae archiepiscopalis Olomucensis, 1919, č. 4, s. 60–61.

⁸⁰⁵ V tomto ohledu sehrál významnou úlohu Mons. PhDr. Jan Nevěřil (1864–1940), pověřený evidencí zvonů v čase prvních válečných rekvizic. Více k tomu MLČÁK, Leoš: *Zvonaři v Brně v letech 1650–1950*. Vlastivědný věstník moravský, 61, 2009, č. 1, s. 68.

⁸⁰⁶ ZAMAZAL, A.: *K soupisu církevních památek*, s. 2.

Zamazalovi,⁸⁰⁷ katechetovi v Mariánských Horách.⁸⁰⁸ Navíc se atmosféra na zasedáních rady ne vždy nesla v konstruktivním duchu.⁸⁰⁹ Téměř frašku připomíná Breitenbacherovo líčení zasedání rady z 25. února 1918. Člen rady Jan Nevěřil, amatérský archeolog, si tehdy umínil vystoupit na zasedání s neplánovaným programem, ačkoliv se dle Breitenbachera zúčastňoval zasedání rady jen sporadicky. Na únorové schůzi měl však být zcela mimořádně přítomen i arcibiskup Skrbenský, a jelikož se Nevěřil v tom čase ucházel o uprázdněný olomoucký kanonikát po zemřelém prelátu Františku Ehrmannovi, všem zúčastněným bylo jasné, že se z jeho strany jedná čistě o politický kalkul.⁸¹⁰ V deníku Breitenbacher ironicky líčí změnu nálad všech zúčastněných po příchodu Nevěřila na zasedání rady:

„Tu přichází Nevěřil - do naší nejlepší nálady! [...] Dalo to nyní práce, přivésti ‚ksichy‘ do přátelské radovsko-kolegiální formy, když by ho byl člověk nejraději... Po dvakrát teprve byl v radě, neví tedy, o čem se tam jednalo, a nyní chce programovati. Najednou: ‚Prý snad pan kardinál přijde - pravil mi to pan

⁸⁰⁷ P. Antonín Zamazal (1874–1943), rodák z Malhotic na Přerovsku, římskokatolický duchovní, katecheta v Mariánských Horách. Studoval na státním českém gymnáziu v Kroměříži a bohoslovecké fakultě v Olomouci. Navštěvoval stejný ročník jako Breitenbacher. Po vysvěcení na kněze v červenci 1896 působil jako kaplan ve Valašské Bystřici a Moravské Ostravě. Roku 1905 byl přeložen jako katecheta do Mariánských Hor. V listopadu 1918 byl jmenován členem výboru Jednoty katolického duchovenstva pro arcidiecézi olomouckou. Věnoval se též publicistické činnosti pod pseudonymy Alfa, Ego, J. Kozar aj. V letech 1905–1937 redigoval deník *Ostravský kraj*. *Zamazal Antonín* (heslo). In: FABIAN, Josef (ed.): *Slovník osobností kulturního a společenského života Valašska*. Valašské Meziříčí 2000, s. 175; *Vysvěcení na kněžství [...]*. Čech, č. 148, 1. 7. 1896, s. 2; *Arcidiecése olomoucká*. Věstník katolického duchovenstva, 6, 1905, č. 4, s. 72; *Církevní zprávy*. Našinec, č. 263, 14. 11. 1918, s. 2; *Úmrtí*. Venkov, č. 149, 29. 6. 1943, s. 4; *Zamazal Antonín* (heslo). In: KUNC, Jaroslav (ed.): *Kdy zemřeli...? Přehled českých spisovatelů a publicistů zemřelých v letech 1967–1970, 1935–1936 a dodatek do „Kdy zemřeli 1937–1966“*. Praha 1970, s. 241.

⁸⁰⁸ Breitenbacherova kritika Zamazala opakovaně směřuje na jeho obchodní aktivity, o kterých se rozepisuje např. v zápise z 11. února 1917: „... *Zamazal lífruje z Moravské Ostravy uhlí a petrolej, po kterých právě tuto zimu je tak strašná shánka. Tedy ‚umělecký‘ výdělek, to ‚trhne‘ nejedna stovečka. Nám do semináře dodal též vagon, jak jsem od kolegů slyšel.*“ Sám si Zamazalovy aktivity i zdůvodňuje: „*Zamazalovi nechce se solidní práce ve škole - je to otrava, prožítí hodiny ve vzduchu od dětí spotřebovaném, a dřina, jestli katechetovi něco na tom záleží, aby děti čemusi naučil - proto chce do penze s plným platem - pak státi se ‚sekretářem‘ diecézní rady, správcem diecézního muzea - přirozeně ne zadarmo, penze, sekretářský plat, potom zprostředkovávání ‚uměleckých‘ prací (malování kostelů atd.) trhne též něco, potom prodej jiných artiklů vynese též - to bude přece jiné živobyti!*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 27. V zápise z 6. listopadu 1919 též cituje Zamazalův list P. Aloisi Šebelovi (1880–1942), místopředsedovi konzumního spolku Rolnická Záduha v Kroměříži, ve kterém domlouvá zásilku uhlí z Moravské Ostravy. K tomu ironicky dodává: „*Svaté náboženství, svatá víra katolická i svatá církev již budou ochráněny před nepsvědomitými útoky zvrhlých, nevěreckých lidí. Ti největší hlasatelé katolicismu v praxi jsou pouzí ordinární kšeftáci.*“ Tamtéž, s. 209.

⁸⁰⁹ Tamtéž, s. 49, 65.

⁸¹⁰ Tamtéž, s. 66. Kanonikát nakonec obdržel probošt kolegiální kapituly u sv. Mořice v Kroměříži Mons. ThDr. Antonín Cyril Stojan (1921–1923), pozdější arcibiskup olomoucký. ŠURÁNEK, Antonín: *Světlo z Beňova*. Olomouc 1994, s. 194.

Mayer. ' *To mne dohřálo: ,Vždyť tys ho beztak sám pozval, ' řekl jsem přede všemi.*

*Svěsil nos a odešel.*⁸¹¹

Schůzi se v samém závěru patrně pokusil odlehčit přítomný prelát Max Mayer nepřilíživě vhodně volenými slovy na adresu Breitenbacherova vystupování ve spojení s jeho německy znějícím příjmením: „*Tak hezký pán, takový fešák, a hrozný němcožrout, a přece deutsches Blut.*“ (německá krev, pozn. autora)⁸¹² Breitenbachera se nemístná poznámka citelně dotkla, ihned se na Mayerovi pokoušel vyzvědět, kdo o něm podobné řeči šíří, a když neuspěl, suše odvětil s odvoláním na své pedagogické působení: „*Jak je to pravda, viděti z toho, že němečtí žáci mě mají tak rádi!*“⁸¹³

Na druhou stranu členství v radě Breitenbacherovi značně rozšířilo spektrum společenských kontaktů jak z řad odborných kruhů, tak z duchovní sféry. Na pravidelných olomouckých schůzích se mimo jiné osobně seznámil i s prostějovským farářem Karlem Dostálem-Lutinovem, čelním představitelem české Katolické moderny,⁸¹⁴ který se jako člen rady zavázal na třetí plenární schůzi 31. srpna 1916 vyhotovením soupisu církevních památek v děkanátu prostějovském.⁸¹⁵

Vzájemný kontakt mezi oběma muži se nicméně kvůli antipatiím z Breitenbacherovy strany nerozvinul. Soudíme tak na základě absence vzájemné korespondence a pouze sporadických zmínek v denících, z nichž zřetelně vystupuje najevo despekt, který Breitenbacher k Dostálovi choval.⁸¹⁶ Příčiny shledáváme veskrze subjektivními, plynoucími z Dostálova vystupování a snad i jeho někdejší spolupráce s Augustinem Štanclem,

⁸¹¹ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 66–67.

⁸¹² Tamtéž.

⁸¹³ Tamtéž.

⁸¹⁴ P. Karel Dostál-Lutinov (1871–1923), rodák z Prostějova, římskokatolický duchovní, básník a překladatel, mluvčí české Katolické moderny. Studoval na arcibiskupském chlapeckém semináři v Kroměříži. Po maturitě na státním německém gymnáziu tamtéž zahájil studia bohosloví v Olomouci, završená roku 1894 kněžským svěcením. Poté působil jako kaplan na severní a východní Moravě (Loučná nad Desnou, Nový Jičín). V říjnu 1904 nastoupil jako farář v Prostějově, kde působil až do své smrti v listopadu 1923. Od mládí se věnoval překladatelské činnosti a psaní poezie. Za svého života vydal několik sbírek básní, např. *Sedmikrásky* (1895), *Království Boží na zemi* (1899), *Ryme a špryme* (1912) či *Písně o žních* (1912); mnohé další byly vydány až posmrtně. Stál za zrodem celé řady literárních almanachů včetně *Rozvoje*, *Rozkvětu*, *Mane* či *Bílého praporu*, které vydával a financoval. V letech 1896–1907 redigoval časopis české Katolické moderny *Nový život*. Pseudonym Lutinov si zvolil podle místa narození svého otce - obce Lutín na Prostějovsku. BATŮŠEK, Stanislav: *Katolická moderna. Karel Dostál-Lutinov a jeho přátelé a spolupracovníci*. Třebíč 1996, s. 5–12; SOLDÁN, Ladislav: *Karel Dostál - Lutinov a Nový život. Dva sloupy Katolické moderny*. Rosice u Brna 2000, s. 7–24. K jeho korespondenci s P. Sigismundem Bouškou (1867–1942) viz MAREK, Pavel: „*Jsem disgustován...*“ *Vzájemná korespondence Sigismunda Ludvíka Boušky a Karla Dostála-Lutinova*. Olomouc 2002.

⁸¹⁵ *Církevní umělecká a památková rada pro arcidiecési olomouckou [...]*. Našinec, č. 406, 1. 9. 1916, s. 3.

⁸¹⁶ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 143.

šéfredaktorem kroměřížského klerikálního listu *Pozorovatel*, kterým Breitenbacher pohrdal.⁸¹⁷ Jednou větou Breitenbacher např. líčí komický dojem, který v něm Dostál-Lutinov na zasedání rady 26. února 1918 zanechal: „*Byl přede mnou farář Dostál-Lutinov, seděl jako bůh v křesle - bohužel že příliš titěrné figury - s viržínkou v koutku úst.*“⁸¹⁸ Velmi subjektivně hodnotí Breitenbacher Dostála-Lutinova též v listu Pekařovi z 22. června 1922:

„Dostál-Lutinov, básník, človíček malé postavy - proto si dával dělati botky s vysokými podpatky - toužil jen výše; kariéra - za Kohna to nešlo, tedy za války, páchal básně na oba císaře, válečnou jakousi báseň, na níž vyhrána cena, a na níž se žádný český básník neodvážil - Skrbenský lid plval na to, že šel z Prahy na nižší místo pro groš [...], ale Dostál-Lutinov ho velebí dlouhou básní atd.

Kdyby válka byla jinak skončila, takoví lidé byli by sklízeli bohatou žeň, ale že to dopadlo jinak, hryze to stejně smýšlející, že to někdo otevřeně řekne. A mne jsou ti konjunktoralisté odporní do duše. Hubovalo se na ‚rakouský‘ episkopát u nás, že mají mnoho viny na tzv. československé církvi, ale pravím, snad jen negativně, kdežto takoví ‚básníci‘ byli činní a nyní by spřízněnci duševní rádi učinili za nimi mhu, aby nebylo vidět. Ostatně je to u nás nyní obecnou bezcharakterností - či chytrostí - tak činiti.“⁸¹⁹

10.6 Přeložení kardinála Skrbenského do Olomouce

Dne 25. listopadu 1915 - přesně tři měsíce od jmenování Antonína Breitenbachera arcibiskupským knihovníkem - zemřel arcibiskup (od roku 1911 kardinál) Bauer a stolec olomouckých arcibiskupů se opět uprázdnil.⁸²⁰ Velkolepého pohřbu v Olomouci, spojeného s přenesením těla zemřelého arcibiskupa do kaple sv. Jana v dómě sv. Václava, se Breitenbacher kvůli dopolední výuce nezúčastnil. Přesto arcibiskupovo úmrtí posuzoval z hlediska národního jako obtížně nahraditelnou ztrátu:

⁸¹⁷ P. Augustin Štancl (1871–1962), o němž bude blíže pojednáno později, patřil původně k protagonistům české Katolické moderny a blízkým spolupracovníkům P. Karla Dostála-Lutinova (1871–1923). Pozdější vzájemné neshody však ještě před válkou vyústily v otevřené nepřátelství, o čemž Breitenbacher nemusel mít povědomí. Více MAREK, Pavel: *Apologetové nebo kacíři? Studie a materiály k dějinám české Katolické moderny*. Rosice u Brna 1999, s. 170.

⁸¹⁸ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 65.

⁸¹⁹ ANM, osobní fond Josef Pekař, karton č. 18, inv. č. 486, *list Antonína Breitenbachera Josefu Pekařovi (Kroměříž, 22. června 1927)*; více k tomu MAREK, Pavel – SOLDÁN, Ladislav: *Karel Dostál-Lutinov bez mýtů, předsudků a iluzí. Nástin života a díla vůdčí osobnosti českého katolického modernismu*. Třebíč 1998.

⁸²⁰ Obsáhlý nekrolog s životopisným medailonkem viz *František kardinál Bauer*. *Věstník katolického duchovenstva*, 16, 1915, č. 6, s. 83–84.

„Zemřel nám dobrý arcipastýř. Mohl ještě žít, aspoň z národních důvodů, dokud se nevyjasní politická situace, protože němečkové nevědí zpupností, co činiti. Na pohřbě jsem nebyl, měv čtyři hodiny vyučování dopoledne. Kdo bude nástupcem? Skrbenský, Wisnar, Komorovský, Ehrmann?“⁸²¹

Později si nicméně zaznamenal do deníku zajímavý rozhovor s Bauerovou neteří Amálií Táborskou z Valašského Meziříčí, která se o strýce oddaně starala v jeho nemoci.⁸²² Rozhovor se měl uskutečnit 30. října 1916 v Olomouci, kam Breitenbacher dorazil kvůli audienci u nového arcibiskupa. V důvěrném rozhovoru Breitenbacherovi prozradila mnohé z bolestí svého strýce včetně jeho nenaplněných očekávání při nástupu do čela olomoucké arcidiecéze:

„Pan kardinál se velice mýlil, jestli si myslel, že bude míti v Olomouci jako ustláno,“ pravila, když jsem vzpomněl, že jsem byl u audience. Tu je samá intrika a spor. Kdyby mně nebyla moje matka dobře vychovala a nebyla viděla na panu strýčkovi tak pevné víry, já bych ji tu byla ztratila.“⁸²³

Za hlavního antagonistu zemřelého arcibiskupa označila arcibiskupského dvorního radu Kleibera, pověřeného inventurou na arcibiskupských statcích po Bauerově úmrtí,⁸²⁴ který podle ní nedokázal Bauerovi odpustit svůj vynucený odchod na penzi po Kohnově rezignaci a všechen svůj zbývající vliv využíval k očerňování arcibiskupa: *„Kleiber se nyní mstí na strýčkovi, že ho propustil. Při inventúře všechno vyháni do výšky, aby nám nic nezbylo. Jsou to poměry!“⁸²⁵*

V církevních kruzích se opět rozproudily debaty o tom, kdo obsadí „arcibiskupský stolec Metodějův“. Spekulace o ideálním kandidátovi nerozptýlila ani překvapivá zpráva o náhlém skonu sesazeného arcibiskupa Kohna v Ehrenhausenu pouhých osm dní po Bauerovi.⁸²⁶

Jména potenciálních kandidátů, která Breitenbacher uvádí v zápisu o Bauerově úmrtí, nejsou nahodilá. Minimálně o třech z nich se skutečně uvažovalo jako o budoucím

⁸²¹ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 3

⁸²² Arcibiskup byl dlouhodobě stížen těžkou cukrovkou. HRUBAN, Mořic: *Z časů nedlouho zašlých*. Řím 1967, s. 77.

⁸²³ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 24–25.

⁸²⁴ JONOVÁ, Jitka: *Kapitoly ze života Lva Skrbenského z Hříště pohledem svatého stolce*. Uherské Hradiště 2013, s. 92.

⁸²⁵ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 24–25.

⁸²⁶ Breitenbacher zprávu o Kohnově úmrtí zaznamenal v deníku 5. prosince 1915 i s poukazem na Kohnův testament, ve kterém odkázal 1,6 milionu korun na zřízení katolické univerzity v Olomouci: *„Došla zpráva o úmrtí acibiskupa Kohna. Právě osm dní po kardinálovi Bauerovi. Byl vyobcován z domova, s jehož národem necítil. Testamentem smyl, čeho se dopustil v zaslepené touze po slávě. Kdyby byl za života třetinu z toho dal národu, byl by ho v náručí choval. Škoda, že to tak s ním skončilo.“* Tamtéž, s. 6; srovnej s MALÍŘ, Jiří: *Nadační podpora českého vysokého školství na Moravě před r. 1918*. In: Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity. Řada historická (C), 40, 1991, č. 38, s. 75.

arcibiskupovi.⁸²⁷ Do volby však významně zasáhl panovník, který již v prosinci vyjádřil své přání, aby úřad olomouckého arcibiskupa převzal kardinál a stávající pražský arcibiskup Lev Skrbenský z Hříště a na jeho místo nastoupil brněnský biskup Pavel Huyn. Své přání nechal císař přetlumočit kapitule prostřednictvím vídeňské nunciatury a před samotnou volbou jej zdůraznil i volební komisař.⁸²⁸ Olomoucká kapitula se tak ocitla v patové situaci - buď přistoupí na vůli císaře a Skrbenského postulují, anebo zvolí kandidáta vlastního, ovšem císař volbu nepotvrdí a arcidiecéze zůstane bez pastýře. Proto se rozhodla přání panovníka vyhovět a dne 18. ledna 1916 aklamací postulovala Skrbenského za arcibiskupa olomouckého. O osmi dní později - 26. ledna - postulaci potvrdil císař.⁸²⁹

Postulace však nebyla jednomyslná. Svůj podpis odmítl k volebnímu protokolu připojit kanovník Ehrmann s odůvodněním, že byla narušena svoboda volby.⁸³⁰ Proti postulaci vznesl rovněž písemný protest do Říma a podle spekulací, které Breitenbacher uvádí v zápise z 19. února 1916, se měl pokusit zapojit do celé záležitosti i kroměřížského probošta Antonína Cyrila Stojana, poslance říšské rady ve Vídni.⁸³¹ Papež Benedikt XV. však Skrbenského volbu schválil a dne 5. května 1916 definitivně potvrdil.⁸³²

Spatřujeme-li v císařem protlačované translokaci Skrbenského na Moravu náznaky „odklizení“, nejsme daleko od pravdy. Zásadní roli sehrál Skrbenského vlažný postoj k válce, zcela kontrastní oproti razantnímu a nekompromisnímu Huynovi, který ještě jako brněnský biskup nařídil hned druhý den po vyhlášení války Srbsku sloužit v celé diecézi bohoslužby za vítězství rakouských zbraní.⁸³³ Přeloženo do diplomatické řeči Vídně: „*Praha potřebuje*

⁸²⁷ Mínilme Mons. ThDr. Františka Ehrmanna (1866–1918) a Mons. ThDr. Karla Wisnara (1852–1926). JONOVÁ, J.: *Kapitoly ze života Lva Skrbenského*, s. 56; srovnej s ŠMÍD, Marek: *Změny na biskupských postech v českých zemích v období první světové války*. *Historica Olomucensia*, 55, 2018, s. 222–223. Zvěsti o translokaci Skrbenského zachytil Breitenbacher z kuloárů již v polovině prosince 1915: „*Gusek pravil Schrammovi, že jest ‚unabänderlich‘ (definitivně, pozn. autora) rozhodnuto: Skrbenský do Olomouce, Valdštejn do Brna, Huyn do Prahy. Hejtmani mají nepřipustiti o tom psáti.*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 7.

⁸²⁸ JONOVÁ, J.: *Kapitoly ze života Lva Skrbenského*, s. 52–55.

⁸²⁹ *J. Em. kardinál Lev Skrbenský z Hříště [...]*. *Archae. Revue pro katolickou kulturu*, 4, 1916, č. 2, s. 59. Skrbenský nebyl olomouckým kanovníkem, tudíž jeho jmenování nemohlo proběhnout prostým zvolením, nýbrž postulací podléhající papežské confirmaci neboli aprobaci. KOP, František: *Trvá dosud právo metropolitní kapituly olomoucké voliti arcibiskupa?* Praha 1947, s. 16.

⁸³⁰ Oficiálním důvodem protestu měla být formální chyba. JONOVÁ, J.: *Kapitoly ze života Lva Skrbenského*, s. 56.

⁸³¹ Viz stručný zápis: „*Udržují se pověsti, že Ehrmann a Stojan protestovali proti postulaci jako vynucené.*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 7.

⁸³² ŠMÍD, M.: *Změny na biskupských postech v českých zemích*, s. 225.

⁸³³ TRAPL, Miloš: *Církevní poměry v letech 1848–1938*. In: HLEDÍKOVÁ, Zdeňka (ed.) – POLC, Jaroslav Václav (ed.): *Pražské arcibiskupství 1344–1994*. Sborník statí o jeho působení a významu v české zemi. Praha 1994, s. 267.

*pastýře více energického, zatímco náboženská a politická situace v Olomouci není tak náročná.*⁸³⁴

V církevních kruzích i mezi veřejností vyvolala zpráva o odchodu pražského arcibiskupa na Moravu pochopitelné pozdvižení. Příčinu vysvětluje *Věstník katolického duchovenstva*: „*Je to první případ v dějinách, kdy arcibiskup pražský stal se arcibiskupem olomouckým,*“ k čemuž dále dodává: „*Pražský stolec jest důstojností vyšší nežli olomoucký, poněvadž arcibiskup jest primasem království českého tj. prvním biskupem mezi biskupy českomoravskými a jako takový má právo korunovati českého krále. Vzhledem k tomu pokládalo se naprosto vyloučeno, že by kdy arcibiskup pražský mohl se státi arcibiskupem v Olomouci, poněvadž by v tom nebylo možno spatřovati povýšení, ani rovnocenná výměna....*“⁸³⁵ Na druhou stranu představovala olomoucká arcidiecéze mnohem výnosnější beneficium než pražská.⁸³⁶ Zlé jazyky připomínaly, že si Skrbenský změnou vlastně polepšil a dokonce o kardinálovi posměšně hovořili, že „*pro olomoucké syrečky opustil své pražské ovečky*“.⁸³⁷

10.7 Breitenbacherova reflexe Skrbenského episkopátu

Odchod na rodnou Moravu přijal kardinál Skrbenský s pokorou sobě vlastní.⁸³⁸ V soukromí se vyznačoval jako člověk tichý, skromný a nekonfliktní, jednoduše ideální osobnost pro nerozdmýchávání zbytečných vášní a udržení poklidných poměrů v arcidiecézi.⁸³⁹ Naděje českých kruhů vzbuzoval rovněž Skrbenského původ - pánové z Hříště patřili ke starým moravským rodům se šlechtickými kořeny sahajícími až do 13. století,⁸⁴⁰ což připomíná

⁸³⁴ JONOVÁ, J.: *Kapitoly ze života Lva Skrbenského*, s. 53.

⁸³⁵ J. E. nejdp. kardinál Skrbenský opustil Prahu. *Věstník katolického duchovenstva*, 16, 1916, č. 20, s. 317.

⁸³⁶ JONOVÁ, J.: *Kapitoly ze života Lva Skrbenského*, s. 57.

⁸³⁷ ANM, osobní fond Josef Pekař, karton č. 18, inv. č. 486, list Antonína Breitenbachera Josefu Pekařovi (Kroměříž, 22. června 1927). Totéž potvrzují i vzpomínky publicisty a spisovatele MUDr. Jaroslava Durycha (1886–1962), jednoho z představitelů českého politického katolicismu v čase první republiky: „*Tvrdilo se, že olomoucká arcidiecéze byla tehdy nesrovnatelně bohatší než arcidiecéze pražská a Lev Skrbenský prý zatoužil po jejím majetku.*“ DURYCH, Václav: *Vzpomínky na mého otce. Životopis Jaroslava Durycha*. Olomouc 2001, s. 174; srovnej s HOFER, Josef: *Římská církev v nedbalkách*. Praha 1931, s. 62.

⁸³⁸ JONOVÁ, J.: *Kapitoly ze života Lva Skrbenského*, s. 52.

⁸³⁹ Tamtéž; srovnej se zprávou vídeňského nuncia Raffaela Scapinelliho (1858–1933) vatikánskému státnímu sekretáři Pietrovi Gasparrimu z 1. března 1916: „*Činnost pražského kardinála, jež se nezdá být dostatečně energická k mírnění českého živlu v arcidiecézi, se dobře hodí pro Olomouc, kde jsou politické boje méně živé.*“ Zprávu cituje ŠMÍD, M.: *Změny na biskupských postech v českých zemích*, s. 225–226.

⁸⁴⁰ Svě jméno odvozoval rod Skrbenských z Hříště od obce Skrbeň a blízké tvrze Hříště na Olomoucku. Od 16. století vlastnili hošťálkovské panství a statky na Těšínsku, kde někteří z jeho členů zastávali úřady hejtmanů a sudích. Roku 1658 byli povýšeni císařem Ferdinandem III. (1608–1657) do panského stavu a 1694 byli přijati mezi starobylou šlechtu. *Skrbenští z Hříště* (heslo). In: HALADA, Jan: *Lexikon české šlechty*. Erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti. Praha 1999, s. 506–507; *Skrbensky v. Hrzistie*,

i Breitenbacher, který sice projevoval pochybnosti nad formou Skrbenského zvolení,⁸⁴¹ nicméně výsledek z nacionálního hlediska upřímně uvítal:

„Zpráva, že zvolen kardinál Skrbenský! Napsal jsem Povondrovi lístek pro výkladní skříň o tom. Zpráva se odpoledne potvrdila. Zaradoval jsem se; jest přece jen z české krve, kavalír, dobrého srdce.“⁸⁴²

Skrbenského intronizace se uskutečnila dne 2. července 1916 v olomouckém dómu sv. Václava, kam byl Breitenbacher vyslán společně s ředitelem Hubíkem a profesory Cinkem a Polzerem jako reprezentant arcibiskupského gymnázia v Kroměříži.⁸⁴³ Slavnostní průvod složený z univerzitních profesorů a kanovníků se Skrbenským v čele vyrazil v osm hodin od Arcibiskupského paláce a z obou stran provázen špalíry školní mládeže pokračoval až do dómu, kde se účastníci průvodu rozesadili do lavic dle předem určeného pořádku. Breitenbacher zasednul společně s kolegy na kraji páté řady. V deníkovém zápisu z 5. července 1916 nám Breitenbacher o průběhu celé slavnosti zanechal velmi zajímavou zprávu doprovázenou ironickými glosami, z nichž je jasně patrný Breitenbacherův potlačovaný odpor ke společnosti církevních hodnostářů, mezi nimiž se právě nacházel:

„V průvodu ani ladu, ani skladu, jen právě před kardinálem šly sbory držící církev: ‚univerzitní‘ profesori olomoučtí a kanovníci. Jediného jsem však nemohl nikde spatřiti - totiž slavnostní nálady. Vše tiché, jak když ke hrobu jdou, třeba z obou stran stály špalíry dětí v svátečním rouše.

Na dómě zaujali svá místa: pod baldachýnem kardinál Skrbenský, na opačné straně biskup Huyn, pak ‚das fidele Kapitel‘ (věrná kapitula, pozn. autora) atd. In plausibel (totiž, pozn. autora): na evangelní straně Heimold, na epištolní straně Widmann, úřednictvo, šlechta, sloupové trůnu a státu.

V lavicích klerus. Seděl jsem v páté [řadě] na kraji. Potulicki přečetl čtyři strany latinských gratulací. Nebylo slova rozumět. Kardinál Skrbenský přečetl poděkování: vítal kapituly, arcikněze atd., klerus. Geisler kázal německy, česky, dlouho, dýchavičně, na uspání, bez jediného vzhletu, ani tam, kde apost-rofoval kardinála a vítal do diecéze: o důstojnosti a moci biskupské.

Freiherren (heslo). KNESCHKE, Ernst Heinrich (ed.): Neues allgemeines Deutsches Adels-Lexicon. Siebenter Band. Ossa–Ryssel. Leipzig 1867, s. 507–509.

⁸⁴¹ V záznamu z 14. prosince 1915 glosuje tuto skutečnost poměrně jednoznačně: „... svobodu a vůli národa máme jako v Bulharsku...“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 7.

⁸⁴² Toliko deníkový zápis z 18. ledna 1916. Tamtéž.

⁸⁴³ *Z kroniky ústavu*. In: VII. výroční zpráva knížecího arcibiskupského soukromého gymnasia s právem veřejnosti v Kroměříži za školní rok 1916/17. Kroměříž 1917, s. 96.

*Vzácně zřetelně četl latinskou bulu Ledochowski, takže jsem text sledoval: Pavlíčkovi (Huynovi, pozn. autora) nařizována - jak šiml zní - reverentia et obededientia (důstojnost a poslušnost, pozn. autora) ke kardinálovi Skrbenskému; mrkal očima a myslil si asi: Však já ti to brzy upláchnu tam, odkud tys přišel.*⁸⁴⁴

Zpočátku se očekávání kladená na bedra nového arcibiskupa do jisté míry naplnila. Skrbenský navázal na Bauerovu politiku dvojjazyčnosti a i při osobních audiencích komunikoval s každým petentem v jeho rodné řeči.⁸⁴⁵ Zároveň projevil arcibiskup živý zájem o zámeckou knihovnu a její fungování. Bezprostředně po svém příchodu do Kroměříže si od Breitenbachera vyžádal klíče od knihovnických sálů, aby jimi mohl provázet své hosty osobně i bez přítomnosti knihovníka, což Breitenbacher vnímal jako zásah do svých pravomocí a klíče Skrbenskému odevzdal teprve po důrazné urgenci.⁸⁴⁶ Nový arcibiskup taktéž nařídil omezení absenčních výpůjček knih ze zámecké knihovny kvůli obavám z jejich poškození. Také v tom spatřoval Breitenbacher krok zpět: „*Za Bauera byla to holá formalita,*“ píše k tomu v zápisu z 25. září 1917 a dodává odhodlaně: „*Pan kardinál chce asi zase zdůrazniti privátní charakter knihovny, ale rozumné to není. Bude-li příležitost, postavím se...*“⁸⁴⁷

Pouhý měsíc později sledujeme v denících zajímavý moment, od něhož se poměr Antonína Breitenbachera vůči arcibiskupovi Skrbenskému začíná ubírat výrazně negativním směrem. Jako správci knihovny byla Breitenbacherovi svěřena péče o numismatické a faleristické sbírky, pocházející především z činnosti kroměřížské biskupské mincovny, založené již v polovině 17. století biskupem Karlem II. z Liechtensteinu-Castelkorna.⁸⁴⁸ Aby se Skrbenskému zavděčil, vypracoval Breitenbacher z vlastní iniciativy provizorní soupis mincí a medailí, který nechal 24. října 1917 odevzdat arcibiskupovi prostřednictvím ceremoniáře Karlíka.⁸⁴⁹ Jak se následně od Karlíka dozvěděl, arcibiskup sice iniciativu ocenil, avšak

⁸⁴⁴ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 11–12.

⁸⁴⁵ Tamtéž, s. 22–23; srovnej s JONOVÁ, J: *Kapitoly ze života Lva Skrbenského*, s. 68.

⁸⁴⁶ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 37.

⁸⁴⁷ Tamtéž, s. 50.

⁸⁴⁸ Právo razit vlastní mince udělil olomouckým biskupům roku 1608 císař Rudolf II. Za tím účelem nechal biskup Karel II. z Liechtensteinu-Castelcorna roku 1665 vybudovat v Kroměříži novou budovu mincovny, která fungovala až do poloviny 18. století, kdy bylo olomouckému biskupství v rámci sjednocení měny právo ražby odňato. Vedle stříbrných tolarů zahrnovala produkce mincovny jubilejní a intronizační medaile olomouckých biskupů. PRCHAL-PAVLÍČKOVÁ, R.: *Sídla olomouckých biskupů*, s. 31, 90.

⁸⁴⁹ Mons. ThDr. Oldřich Karlík (1889–1949), rodák z Tršic na Olomoucku, římskokatolický duchovní, v letech 1916–1937 sekretář a ceremoniář olomouckých arcibiskupů. Navštěvoval arcibiskupský chlapecký seminář v Kroměříži. Po maturitě roku 1909 na státním německém gymnáziu tamtéž zahájil studia na bohoslovecké fakultě v Olomouci. Kněžské svěcení obdržel v červenci 1913. Následně působil jako kaplan v Porubě. Po nástupu arcibiskupa Skrbenského převzal funkci arcibiskupského sekretáře

zároveň vyjádřil nespokojenost nad užitím češtiny místo němčiny nebo alespoň neutrální latiny:

„Odpoledne přišel ceremoniář Karlík a vyřídil mi, že pan kardinál katalog přijal a se vyjádřil, že něco takového ovšem mělo už býti, ale že když již jsem toho nechtěl psát německy, že jsem to měl napsat latinsky, že je to přece na arcibiskupství. To mě ovšem překvapilo. Tedy již přiznal barvu. Pravím na to: ‚Ale rád bych věděl důvod, proč nemám psát česky a proč německy? Zde, na Moravě, v diecézi téměř české, pro osobní potřebu pána, který vzešel z české šlechty? Ne! Toho neudělám. Ať si uvědomí, kdo je a kde je.‘

Karlík se divil, že se pan kardinál nepřizpůsobuje měnícím se poměrům. Jaký prý byl v Praze? Pravím, že tam musel býti Čechem nebo si aspoň cosi podobného nedovolil. Na Moravě ovšem, myslí si, že si na něho nikdo nebude troufati. ‚To je česká šlechta,‘ praví Karlík. ‚Je! Ale není ještě všem dnům konec, a že se nám pan kardinál tak odcizuje, kdo ví, jak mu to prospěje - vždyť budoucnost je teprve před námi! Vím nyní, na čem jsem, ale nezměním se, až mi dají písemně nařízení, že mu mám psát německy - a toho neudělám!‘“⁸⁵⁰

Breitenbacher se cítil Skrbenského výtkou dotčen. Jednak věděl, že arcibiskup češtinu bez problémů ovládá, jednak nechápal, proč arcibiskup pocházející ze starého českého rodu a spravující většinou českou arcidiecézi projevuje užití češtiny v katalogu takový odpor. Ačkoliv se nám to jako důvod může zdát banální, tato událost poprvé přiměla Breitenbachera výrazněji zapochybovat o Skrbenském jako o ideálním pastýři, jakého v něm zpočátku spatřoval.⁸⁵¹ Téměř současně začalo být Skrbenskému v tisku vytýkáno, že jev arcidiecézním oběžníku *Acta Curiae Archiepiscopalis Olomucensis* jako jazyk upřednostňována před češtinou němčina.⁸⁵² Katolický tisk hájil Skrbenského tím, že úřední řečí oběžníku je latina

a ceremoniáře, kterou zastával i za Skrbenského nástupců Antonína Cyrila Stojana a Leopolda Prečana, než byl v srpnu 1937 přijat za řádného profesora morální teologie na bohoslovecké fakultě v Olomouci. Roku 1940 nahradil zemřelého Mons. ThDr. Jana Martinů (1881–1940) v úřadu generálního provikáře olomoucké arcidiecéze. O dva roky později jej papež Pius XII. (1876–1958) jmenoval apoštolským protonotářem s titulem monsignora. *Maturitätsprüfung*. In: Programm des kais. kön. deutschen Staats-Gymnasiums in Kremsier, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1908/1909. Kremsier 1909, s. 53; *Seznam abiturientů od r. 1862–1934*. In: XXV. jubilejní výroční zpráva arcibiskupského gymnasia v Kroměříži za školní rok 1934–1935. Kroměříž 1935, s. 51; *Seznam osob*. In: Seznam osob a řád veřejných přednášek na Cyrilo-Methodějské fakultě bohoslovecké v Olomouci ve studijním roce 1937–1938. Olomouc 1937, s. 6; FISCHER, Richard (ed.): *Olomoucký památník. 1848–1918*. Olomouc 1938, s. 131; *Dr. Karlík generálním provikářem*. Lidové noviny, č. 56, 1. 2. 1940, s. 2; *Olomoucký gen. vikář vyznamenán papežem*. Venkov, č. 28, 3. 2. 1942, s. 4.

⁸⁵⁰ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 52–53.

⁸⁵¹ Tamtéž.

⁸⁵² *Germanisace na statcích arcibiskupství olomouckého*. Pozor, č. 270, 26. 11. 1917, s. 2.

a jiných jazyků je užíváno výhradně podle potřeby.⁸⁵³ Nehledě nato, Breitenbacherův pohled na Skrbenského se začal postupně měnit.

⁸⁵³ *Z kníže-arcib. statků*. Hanácký kraj, č. 50, 7. 12. 1917, s. 3.

11 POD ČETNICKOU KURATELOU, aneb období politické perzekuce (1917–1918)

Tu byl pak znám nejen jako výborný pedagog, ale také jako muž pevného charakteru a za války nesmlouvavě český člověk, takže žil delší dobu pod policejním dohledem a v stálém nebezpečí zatčení.

František Hrubý⁸⁵⁴

11.1 Formování Breitenbacherových politických postojů

Breitenbacherův přítel a kolega František Hrubý, jeden z předních českých archivářů a svého času ředitel Moravského zemského archivu v Brně, nikterak nezveličoval, když v nekrologu Antonína Breitenbachera vyzdvihl jeho osobní odvalu za první světové války.

Ve svých přednáškách se mnohdy pouštěl vysloveně na tenký led,⁸⁵⁵ když své studenty seznamoval se strádáním českého národa v době pobělohorské⁸⁵⁶ nebo otevřeně kritizoval rušení klášterů za panování Josefa II., což z pozice historika i bibliofila považoval za projev kulturního barbarství.⁸⁵⁷ Nebál se před třídou veřejně odsoudit rakouské vyhlášení války Srbsku, ačkoliv si tím přivodil nemalé problémy,⁸⁵⁸ a neváhal se ani kriticky vyjadřovat k poměrům na frontě. Tyto skutečnosti dokládá nejen jeho vlastní písemné doznání Josefu

⁸⁵⁴ HRUBÝ, František: *Dne 8. srpna 1937 zemřel v Kroměříži dr. Ant. Breitenbacher [...]. Český časopis historický*, 43, 1937, s. 649–650.

⁸⁵⁵ Nemusíme zdůrazňovat, že za válečné situace mohl jakýkoliv projev sympatií představovat záminku k policejnímu vyšetřování, ne-li přímo k politické perzekuci. K tomu např. ŠEDIVÝ, I.: *Češi, české země a Velká válka 1914–1918*, s. 195–202.

⁸⁵⁶ Výmluvný je v tomto směru Breitenbacherův zápis z 12. února 1918, v němž hovoří o zapůjčení relativně nového spisu *Slezské konfiskace 1620–1630* (1916) pedagoga a historika Josefa Zukala (1841–1929) svému někdejšímu studentovi P. Bedřichu Hýžovi (1894–1968): „Večer přišel ke mně bývalý žák Hýža, kaplan z Nové Vsi u Krnova, půjčil jsem mu Zukalovy Konfiskace, aby se poučil o tom, jak to tam kdysi bylo - a jak dnes!“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 63; srovnej s ZUKAL, Josef: *Slezské konfiskace 1620–1630. Pokutování provinilých šlecht v Krnovsku, Opavsku a Osoblažsku po bitvě bělohorské a po vpádu Mansfeldově*. Praha 1916.

⁸⁵⁷ K tomu retrospektivní zápis z 1. srpna 1925: „Když jsem kdysi ve škole řekl, že Josef II. se dopustil vandalismu, když kostely zrušených klášterů se zácnostmi přenechal zpusťování, Schramm v semináři ještě 20. 10. 1920 byl u ředitele Hubíka, že zasloužím za to kriminál!“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 96. Mínen P. PhDr. Wilhelm Schramm (1885–1962), který na arcibiskupském gymnáziu v Kroměříži vyučoval němčinu a klasické jazyky. Viz *Učitelství sbor od r. 1855–1935*. In: XXV. jubilejní výroční zpráva arcibiskupského gymnasia v Kroměříži za školní rok 1934–1935. Kroměříž 1935, s. 34.

⁸⁵⁸ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 35–36.

Pekařovi,⁸⁵⁹ ale také mnohá poválečná svědectví Breitenbacherových žáků.⁸⁶⁰ Nejpůsobivěji a nejpodrobněji o Breitenbacherově vlastenectví za války hovoří jeho bývalý student Alois Jašek:

„ ... věděl, že mu tato otevřená přímost může na vyšších místech citelně uškodit. Pro tuto svou vlastnost trpěl za světové války velice. Každá zpráva o vítězství rakouských zbraní a každá jejich oslava byla mu hlubokou ranou do srdce. [...] Byl první z udaných rusofilů a srbofilů na počátku války. Tehdy němečtí kolegové ve třídě byli přecitlivěle nedůtkliví na jeho výroky, jež však Breitenbacher vyslovil je vždy s rozvahou a nikdy ničeho z výroků zbaběle neodvolal. Musím přiznat, že tato jeho přímost, klid a neohrouzenost imponovala nám ohromně. Nikdo nepocítil takové radosti jako jubilant, když se začaly trousiti zprávy, že ‚Hindenburg táhne na Berlín‘.“⁸⁶¹

Přestože si tím Breitenbacher dokázal u svých studentů vydobýt značný respekt, jen stěží dokázal nalézt pochopení u většiny svých kolegů z profesorského sboru. Zprávy o Breitenbacherových přednáškách pronikaly k uším nadřízených, kteří kolegově neopatrné počínání trpěli jen s nevolí.⁸⁶² Jak z Breitenbacherových zápisů vyplývá, válka v zásadě rozdělila pedagogický sbor na dva protichůdné tábory - prorakouský a nacionální. První pozůstával především z německých profesorů (Julius Redelhammer, Wilhelm Schramm, Karl Rochel) včetně části českých (Josef Dosoudil, Zeno Jockl), zcela loajálních vídeňskému

⁸⁵⁹ Své vystupování za války odhaluje Pekařovi v listu z 16. dubna 1930. O svých studentech poznamenává: „...měl jsem je všechny orientovány proti Vídni...“ ANM, osobní fond Josef Pekař, karton č. 18, inv. č. 486, list Antonína Breitenbachera Josefu Pekařovi (Kroměříž, 16. dubna 1930).

⁸⁶⁰ Přímé svědectví nám podává již vzpomenuť Breitenbacherův bývalý student P. Josef Zeman CM (1898–1952/54), který později o vystupování svého učitele za války napsal: „Já měl vždy velkou úctu a lásku k Dru Breitenbacherovi, mému učiteli a vychovateli, pro jeho přímost, otevřenost a češství, které nikterak neskryval za války, a byl za to z Vídne pronásledován.“ *Dopis z Číny*. Hlas. Nejstarší list lidu česko-katolického v Americe, č. 4611, 10. 7. 1934, s. 5. Obdobně zhodnotil Breitenbacherův zásadový postoj v letech válečných olomoucký archivář Václav Nešpor (1883–1973): „Upřímný, nebojácný Čech, který ani za války světové netajil svého přesvědčení, nemusil po převratě ničeho měnit ve svých přednáškách.“ NEŠPOR, Václav: *PhDr. Antonín Breitenbacher*. Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, 50, 1937, č. 185–188, s. 307.

⁸⁶¹ JAŠEK, A.: *K jubileu zasloužilého vědeckého pracovníka a kněze*, s. 2.

⁸⁶² Viz Breitenbacherův deníkový záznam z 25. října 1918: „Dr. Klapetek mi sdělil, co slyšel o mně zase v zámku od ceremoniáře Karlíka. Prý v Olomouci kterýsi Němec (kněz) mu žaloval, že prý v přednáškách mluvím tak, že je to pro Němce, jakoby seděli nad ohněm. Karlík prý mu řekl, že on byl mým žákem, že nic takového nepozoroval, naopak prý velice rádi poslouchali moje přednášky, tázal se prý bratra (je na vojně a byl by v septimě nyní) a ten mu totéž potvrdil. Ti psi tedy nedají ani nyní ještě pokoje! Co by bylo se mnou, kdyby se byla situace jinak utvářela? Kdyby nyní Němci spěli k vítězství, jako se říjí ke katastrofě??“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 99. Srovnej se zápisem z 3. listopadu 1918: „Včera řekl mi dr. Vlach, že Schramm se mu dvakrát přiznal, že němečtí kněží byli u kardinála na mě žalovati a si stěžovati; prý mi to tehdy schválně neřekl, až nyní! Vzácní kolegové, i Němci, i Čechové! Až nyní!“ Tamtéž, s. 105.

panovníckému domu, který na politice austrokatolicismu položil své základy.⁸⁶³ Druhý tábor, který se do provládních aktivit (agitací za vítězství rakouských zbraní, lobování za válečné půjčky apod.) zapojoval jen velmi neochotně a v tichosti doufal v porážku Trojspolku, shromáždil okolo sebe Antonín Breitenbacher z řad podobně smýšlejících kolegů, jmenovitě Josefa Klapetka a Josefa Vašici.⁸⁶⁴

Právě prorakouské vystupování kolegů za války podnítilo v Breitenbacherovi odpor ke klerikalismu, do něhož si i v poválečných letech projektoval austrokatolicismus a všechny negativní emoce, které za války prožíval. Krásně tento postoj vystihuje retrospektivní deníkový zápis z 22. ledna 1923: „*Svého času rozešel jsem se s ředitelem Blažkem, s pozdějším Segetou už od roku 1898 a za války už teprve - zhnusila se mi společnost kněží venku (ne v ústavě) jako lidí s dvojitou tváří a kšeftářů a věčných milovníků i Vídně, i Habsburků. Píši to na základě řečí, jaké vedou, když jsou mezi sebou.*“⁸⁶⁵

11.2 Podezření z prosrbských a proruských sympatií

Jak bylo výše naznačeno, značné problémy si Antonín Breitenbacher přivodil svým politickým přesvědčením - neskrývaným ani před studenty během přednášek - již v prvních měsících války. Vycházíme z retrospektivního zápisu z 11. ledna 1924, ve kterém se při vzpomínce na arcibiskupa Stojana vrací zpátky do let 1914 a 1915, kdy byl - jak sám píše - nahlášen „nejstarším synem zdejší německé rodiny Wechem“ na policejní stanici pro své prosrbské a protiválečné postoje.⁸⁶⁶

„Tentýž všivák už 1915 mne roznášel jako ‚Serbo- und Russophilen‘ - na náměstí před starou radnicí jsem [hrozil] na něho čaganem, že ho i každého zbiju čaganem, uslyším-li ještě něco. Tehdy byli Rusové u Krakova! A jak mi

⁸⁶³ Vycházíme z definice austrokatolicismu jako „*těsného sepjetí Habsburků a jejich státu s římskokatolickou církví*“, jak o něm hovoří ve své práci *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918–1924)* (2005) prof. PaedDr. PhDr. Pavel Marek, Ph.D. (*1949). Můžeme jej označit též za „*symbiózu státu a římskokatolické církve v monarchii*“. MAREK, Pavel: *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918–1924)*. Brno 2005, s. 14, 176.

⁸⁶⁴ Profesor Mons. PhDr. Josef Bena (1845–1928) společně s kroměřížským kanovníkem Mons. Josefem Vyhnánkem (1846–1920) po válce Breitenbachera otevřeně obviňovali z negativního vlivu jak na kolegy Klapetka a Vašicu, tak na studenty. Tuto informaci se Breitenbacher dozvěděl soukromě od ředitele semináře Hubíka. Do deníku si ji zapsal 8. října 1919: „*... prý se mluví, že ovládám dra Klapetka, který je prý jen nástrojem mojím (ale po čertech nevím nač a v čem), prý i dr. Vašicu jsem ovládal, o mladých nemluvě...*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 196–197.

⁸⁶⁵ Tamtéž, s. 396.

⁸⁶⁶ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 35–36.

*četník Komárek 1920 řekl, byl jsem již v listopadu 1914 u nich hlášen na četnické stanici jako ruso- a srbofil!*⁸⁶⁷

Breitenbacherovo tvrzení je založeno pouze na ústním svědectví, a tak jej nemůžeme spolehlivě ani potvrdit, ani vyvrátit. Breitenbacherův inkriminovaný spis totiž v příslušných prezidiálních protokolech c. k. okresního hejtmánství v Kroměříži nenacházíme a písemnosti četnické stanice v Kroměříži se dochovaly teprve po roce 1918. Tato skutečnost může mít dvojitou příčinu. Jednak v čase války působil na c. k. okresní četnické stanici v Kroměříži jako velitel vlastenecky smýšlející strážmistr Alois Komárek,⁸⁶⁸ uvědomělý Čech, jehož zásluhou se podařilo některá udání za protirakouské postoje takřkajíc „zamést pod koberec“.⁸⁶⁹ Mezi nimi se mohlo nacházet i Wechovo udání na Antonína Breitenbachera.

Druhá možná příčina tkví v cílené likvidaci tajného archivu Okresního úřadu v Kroměříži, z níž byl později obviněn okresní hejtmán Viktor Mentzl,⁸⁷⁰ který 29. října 1918 sice

⁸⁶⁷ Tamtéž.

⁸⁶⁸ Škpt. Alois Komárek (1867–1944), rodák z Jasenice na Třebíčsku, velitel c. k. okresní četnické stanice v Kroměříži. Pocházel z rodiny kolářského mistra Františka Komárka z Jasenice a jeho manželky Rozálie roz. Nevrtalové, dcery domkáře z Naloučan. Jeho působení na c. k. okresní četnické stanici v Kroměříži evidujeme již před válkou, kdy byl v hodnosti strážmistra dekorován za dlouholeté věrné služby a vzorný výkon úředních povinností stříbrným Záslužným křížem s korunou. Po vzniku Československa byl jmenován okresním četnickým inspektorem a povýšen do hodnosti nadporučíka. V téže době přestoupil z katolické církve do Církve československé. V červenci 1924 odešel do penze. Poslední léta života dožil v Kroměříži jako štábní kapitán četnictva ve výslužbě. MZA v Brně, fond E 67 Sbirka matrik, inv. č. 10458, *matrika narozených obce Jasenice (1843–1891)*, s. 42; POVONDRA, V. – PITHART, J. (eds.): *Velký adresář a almanach města Kroměříže*, s. 40; *Vyznamenání*. Haná, č. 50, 13. 12. 1913, s. 2; *Osobní*. Haná, č. 69, 28. 3. 1919, s. 1; *Četnictvo okresu kroměřížského [...]*. Haná, č. 159, 13. 7. 1924, s. 3; *Jubileum*. Lidové noviny, č. 131 (ráno), 13. 3. 1937, s. 8; *Kremace a pohřby v Olomouci*. Moravský večerník, č. 127, 22. 10. 1944, s. 3; MZA v Brně, fond E 67 Sbirka matrik, inv. č. 8697, *matrika zemřelých CČH města Kroměříž (1939–1946)*, s. 62.

⁸⁶⁹ Srovnej s *Četnictvo okresu kroměřížského [...]*. Haná, č. 159, 13. 7. 1924, s. 3 či 28. *říjen 1918 v Kroměříži*. Moravský večerník, č. 248, 27. 10. 1928, s. 14–15.

⁸⁷⁰ JUDr. Viktor Mentzl (1877–1959), rodák z Třebíče, český právník, v letech 1915–1919 okresní hejtmán v Kroměříži. Pocházel z rodiny c. k. finančního úředníka Matěje Mentzla z Třebíče a jeho manželky Antonie roz. Brzkovské, dcery tamního řeznického mistra. Po maturitě na c. k. státním gymnáziu v Třebíči zahájil studia práva, která úspěšně dokončil roku 1900. Následně působil jako místodržitelství koncipista v Třebíči, Šumperku, Zábřehu a v Brně. Roku 1907 byl jako okresní komisař přidělen k c. k. okresnímu hejtmánství ve Vyškově. V únoru 1915 jej c. k. moravské místodržitelství jmenovalo okresním hejtmánem v Kroměříži, kde mu městská rada v květnu o dva roky později udělila čestné občanství. Po vzniku Československa vstoupil do služeb vlády jako tajemník ministerstva pro zásobování lidu, později byl jmenován ministerským radou ministerstva sociální péče a od roku 1927 zastával funkci předsedy oddělení nemocenského pojištění při téže ministerstvu. MZA v Brně, fond E 67 Sbirka matrik, inv. č. 10959, *matrika narozených města Třebíč (1861–1878)*, s. 164; *XIII. Seznam žáků koncem školního roku 1890. – 91*. In: Program c. k. státního gymnasia v Třebíči, vydaný ředitelstvím ústavu na konci roku školního 1890. – 91. Třebíč 1891, s. 54; *Osobní z Moravy*. Národní listy, č. 218 (odpolední vydání), 9. 8. 1900, s. 3; *Jmenování*. Lidové noviny, č. 220, 25. 9. 1902, s. 4; *Z politických úřadů*. Lidové noviny, č. 62, 16. 3. 1905, s. 4; *Osobní z Moravy*. Národní listy, č. 220 (odpolední vydání), 11. 8. 1906, s. 2; *Osobní z Moravy*. Národní listy, č. 49, 18. 2. 1907, s. 3; *Z politické služby na Moravě*. Národní listy, č. 50, 19. 2. 1915, s. 4; *Pocta*. Čech, č. 145, 30. 5. 1917, s. 6; *Jmenování*. Národní listy, č. 30, 4. 2. 1919, s. 3; *Osobní změny v ministerstvu soc. péče*. Sociální revue. Věstník ministerstva sociální péče, 8, 1927, č. 1, s. 94; *Jmenování*. Lidové noviny, č. 146, 21. 3. 1935, s. 8; VYSKOČIL, Aleš: *C. k. úředník v československých službách*. Časopis Matice moravské, 125, 2006, č. 2, s. 445.

slavnostně složil slib věrnosti novému československému státu,⁸⁷¹ avšak odmítl vydat tajný archiv obsahující stovky udání na osoby nepřátelsky smýšlející vůči Vídni a panovnickému domu.⁸⁷² Jak později prozradil přímo Breitenbacherovi v soukromém rozhovoru, veškerý archiv byl nucen nařízením vyšších míst odeslat ještě před koncem války do Vídně, a tak zůstalo v Kroměříži pouze torzo.⁸⁷³

11.3 Protičeské aktivity rodiny Wechů

Navzdory absenci archivních materiálů nemáme důvod o tvrzení Antonína Breitenbachera příliš pochybovat. Rodinu Wechů, která - jak uvádí - „zle proslula svým protičeštvím“,⁸⁷⁴ provázela ve městě značně rozporuplná pověst, vyplývající z politických aktivit bývalého kroměřížského starosty Antona Wecha,⁸⁷⁵ ve druhé polovině 19. století nechvalně známého svým radikálním nacionalismem a bojem proti zřízení českého gymnázia v Kroměříži.⁸⁷⁶ Jeho syn Adolf, velkostatkář a držitel hospodářského dvora Mariánov v Kroměříži-Štěchovicích,⁸⁷⁷

⁸⁷¹ *Jásot v Kroměříži*. Haná, č. 187, 30. 10. 1918, s. 2.

⁸⁷² *28. říjen 1918 v Kroměříži*. Moravský večerník, č. 248, 27. 10. 1928, s. 15.

⁸⁷³ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 141. Tuto skutečnost potvrzují údaje uvedené v inventáři fondu Okresní úřad Kroměříž, uloženého ve Státním okresním archivu Kroměříž, podle kterého prošel fond během svého zpracování rozsáhlou skartací, přičemž zachovány zůstaly pouze spisy významnějšího charakteru či týkající se exponovaných osob. Spisy za rok 1914 se nedochovaly vůbec. Patrně byly zničeny na samém konci války společně s dalšími dokumenty.

⁸⁷⁴ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 35–36.

⁸⁷⁵ Anton Wech (1807–1865), rodák z Kubšic na Znojemsku, měšťan a lékárník v Kroměříži, v letech 1850–1857 starosta města Kroměříže. Pocházel z rodiny rolníka Johanna Wecha z Kubšic a jeho manželky Terezie roz. Gerstnerové z téže obce. Lékárnu v domě U Černého orla (č. 25) na dnešním Velkém náměstí provozoval od roku 1841, kdy ji zakoupil společně s lékárnickou koncesí za 18 500 zlatých konvenční měny. V srpnu 1848 úspěšně kandidoval ve volbách do obecního zastupitelstva, které jej následně zvolilo za starostu. Stal se tak prvním kroměřížským starostou vzešlým z komunálních voleb. Starostenský úřad zastával do roku 1857, kdy jej vystřídal místní obchodník Wolfgang Lasnausky (1801–1880). Byl dvakrát ženat. Po své první ženě zdědil hospodářský dvůr Mariánov ve Štěchovicích. MZA v Brně, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 14337, *matrika narozených obce Kubšice (1784–1818)*, s. 34; MZA v Brně, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 7930, *matrika zemřelých města Kroměříž - kostel sv. Mořice (1851–1879)*, s. 247; SOKA Kroměříž, fond Archiv města Kroměříže, inv. č. 31, *pamětní kniha města Kroměříže (1848–1867 (1921))*, s. 62; PEŘINKA, F. V.: *Dějiny města Kroměříže III*, s. 187; HARNA, Jan: *O dějinách lékárnických a lékárnách kroměřížských zvláště*. Časopis českého lékařnictva, 31, 1912, č. 21, s. 363; FIŠER, Zdeněk: *Město a sněm*. Chropyně 1998, s. 186–187.

⁸⁷⁶ *Ke stavbě českého gymnasia v Kroměříži*. Kroměřížské noviny, č. 83, 19. 10. 1888, s. 3.

⁸⁷⁷ Adolf Wech (1856–1922), rodák z Kroměříže, držitel velkostatku v Kroměříži-Štěchovicích. Syn kroměřížského lékárníka Antona Wecha a jeho první manželky Emanuely roz. Bratránkové, dcery velkostatkáře ze Štěchovic. Lékárnu zděděnou po otci nejprve pronajímal, než ji roku 1889 prodal německé Měšťanské spořitelně a záložně. Sám si ponechal pouze hospodářský dvůr, který jeho otec vyženil sňatkem se svou první manželkou. Po Adolfově smrti roku 1922 přešel celý velkostatek o rozloze necelých 50 ha a v odhadní ceně 286 674 Kč do držení jeho manželky Mariány roz. Schidlové (1868–1927), po níž rodinné hospodářství zdědili synové Leo a Adolf ml. MZA v Brně, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 7900, *matrika narozených města Kroměříž - kostel sv. Mořice (1855–1868)*, s. 25; *Změny v držení*. Časopis českého lékařnictva, 8, 1889, č. 15, s. 203; POVONDRA, V. – PITHART, J. (eds.): *Velký adresář a almanach města Kroměříže*, s. 35; PEŘINKA, F. V.: *Dějiny města Kroměříže III*, s. 187, 764; MZA v Brně, fond E 67, Sběrka matrik, inv. č. 7931, *matrika zemřelých města Kroměříž - kostel sv. Mořice (1880–1928)*, s. 868.

pokračoval v otcových šlépějích a úspěšně se zapojil do komunální politiky, ačkoliv byl českou stranou obviňován z volebních machinací.⁸⁷⁸ Vlivné postavení ve městě si rodina uchovala i po vzniku Československa, jakkoliv se jen obtížně vyrovnávala se změnou politických poměrů.⁸⁷⁹

Právě Adolfův nejstarší, tehdy 22letý syn Josef měl o Breitenbacherovi nebezpečné pomluvy rozšiřovat.⁸⁸⁰ Víme o něm pouze to, že podobně jako jeho mladší bratři Anton, Adolf ml. a Leo navštěvoval c. k. vyšší německé gymnázium v Kroměříži,⁸⁸¹ které jejich otec po finanční stránce štědře podporoval.⁸⁸² O Breitenbacherových přednáškách se mohl doslechnout od svých vrstevníků, studentů arcibiskupského gymnázia. Po maturitě společně se svým o dva roky mladším bratrem Antonem absolvoval studia práva ve Vídni a následně se stopy po něm ztrácí.⁸⁸³

Adolf Wech ml., který zůstal v Kroměříži a převzal po otci rodinné hospodářství, měl v čase nacistické okupace projevovat sympatie k nacistickému režimu, mimo jiné vstupem do kroměřížské organizace NSDAP, jak se po válce podařilo prokázat předložením Wechovy vlastnoručně vyplněné a podepsané přihlášky do nacistické strany.⁸⁸⁴ Závodní rady kroměřížských podniků proto zaslaly v květnu 1946 radě ONV Kroměříž písemné rezoluce požadující odsouzení Adolfa Wecha ml. jako zrádce a kolaboranta v souladu s dekretem prezidenta republiky č. 108/45 Sb. o konfiskaci nepřátelského majetku.⁸⁸⁵

⁸⁷⁸ *Naše reklamace [...]*. Kroměřížské noviny, č. 11, 11. 4. 1884, s. 2; *Volební listiny [...]*. Kroměřížské noviny, č. 12, 13. 4. 1884, s. 2; *Naše reklamace v obecním výboru*. Kroměřížské noviny, č. 15, 25. 4. 1884, s. 1.

⁸⁷⁹ Po říjnovém převratu 1918 měli vznést právě Wechovi písemný protest k olomoucké konzistoři proti českým bohoslužbám v kostele sv. Mořice. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 36.

⁸⁸⁰ MZA v Brně, fond E 67 Sbírká matrik, inv. č. 7912, *matrika narozených města Kroměříž (Štěchovice) - kostel sv. Mořice (1860–1900)*, s. 222.

⁸⁸¹ *Namensverzeichnis der Schüler*. In: Programm des kais. kön. deutschen Staats-Gymnasiums in Kremsier, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1904/1905. Kremsier 1905, s. 56; *Namensverzeichnis der Schüler*. In: Programm des kais. kön. deutschen Staats-Gymnasiums in Kremsier, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1906/1907. Kremsier 1907, s. 50.

⁸⁸² *Verzeichnis jener ehemaligen Schüler der Anstalt, welche einen Beitrag leisteten zur Errichtung einer Kaiser Franz Josef-Jubiläums-Stiftung*. In: Programm des kais. kön. deutschen Staats-Gymnasiums in Kremsier, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1897/1898. Kremsier 1898, s. 81; *Unterstützung mittelloser Schüler*. In: Programm des kais. kön. deutschen Staats-Gymnasiums in Kremsier, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1909/1910. Kremsier 1910, s. 65.

⁸⁸³ *Adressbuch der k. k. Universität Wien. Winter-Semester 1913/14*. Wien 1913, s. 182.

⁸⁸⁴ Její fotokopii uveřejnil deník *Stráž lidu*. *Viz Na pranýř! Případ A. Wecha pobouřil Kroměříž*. *Stráž lidu*, č. 44, 21. 2. 1947, s. 5.

⁸⁸⁵ FIŠER, Zdeněk: *Prvé čtyři roky. Část I. Kroměřížsko a Zdounecko v letech 1945–1948*. Kroměříž 1998, s. 66.

Wech však v listopadu 1946 ku všeobecnému překvapení obdržel rozhodnutím kroměřížského MNV osvědčení o státní a národní spolehlivosti.⁸⁸⁶ Ještě více veřejnost pobouřilo následné usnesení téhož MNV o upuštění od konfiskace nemovitého majetku rodiny Wechů v rámci retribučních procesů.⁸⁸⁷ Konfiskační návrh, jak jej protlačovali zejména členové místní organizace KSČ, totiž narazil na odpor Československé strany lidové, zvláště pak Vojtěcha Rudoleckého,⁸⁸⁸ předsedy ONV Kroměříž,⁸⁸⁹ který Wecha hájil jako „velmi dobrého Čecha, stíhaného Němci za protiněmecké smýšlení“.⁸⁹⁰ Přitom podle některých členů ONV se měl ještě v srpnu 1946 hlásit k německé národnosti.⁸⁹¹ Svou roli údajně sehrála obava kroměřížských lidovců ze sílicího politického vlivu komunistů. Situace nabrala jiné obrátky teprve po únoru 1948, kdy byl Rudolecký z pozice předsedy ONV odvolán⁸⁹² a na pozemkový majetek Wechů byla uvalena státní správa.⁸⁹³ Breitenbacherovi se tím dostalo v jistém smyslu posmrtné satisfakce. Další osudy kroměřížské rodiny Wechů nám nejsou známy.

⁸⁸⁶ Z rady MNV v Kroměříži. Hlas lidu, č. 45, 23. 11. 1946, s. 2; Z rady MNV v Kroměříži. Hlas lidu, č. 49, 21. 12. 1946, s. 7.

⁸⁸⁷ FIŠER, Z.: *Prvé čtyři roky*, s. 66, 134–135; srovnej RAJNOCH, Karel: *Na otázku - odpověď*. Stráž lidu, č. 70, 23. 3. 1947, s. 2.

⁸⁸⁸ RAJNOCH, K.: *Na otázku - odpověď*, s. 2; též NĚMEČEK, František: *Taková je pravda*. Stráž lidu, č. 70, 23. 3. 1947, s. 2–3.

⁸⁸⁹ Ing. Vojtěch Rudolecký (1899–1952), rodák ze Znojma, lesník a politik Československé strany lidové, v letech 1945–1948 arcibiskupský lesní rada. Pocházel z rodiny zámečnicka Josefa Rudoleckého z Tuřan (dnes Brno-Tuřany) a jeho manželky Marie roz. Jochmanové, dcery čtvrtlánika z téže obce. Jeho bratrem byl znojemský děkan P. Josef Rudolecký (1880–1963). Po studiu na c. k. II. českém (nižším) gymnáziu v Brně a c. k. vyšším státním gymnáziu v Třebíči nastoupil dráhu lesníka. V říjnu 1923 nastoupil k lesnímu úřadu v Ostravici a ve třicátých letech působil v Jankovicích na Uherskohradištsku. Po skončení druhé světové války zastával ve službách olomouckého arcibiskupství několik let funkci lesního rady. Za nacistické okupace se zapojil do činnosti místního odbojového hnutí. Přesto se jeho jméno ocitlo po válce na seznamu spolupracovníků Gestapa a svého očištění se dočkalo teprve během následujícího šetření. Jako předseda kroměřížské organizace Československé strany lidové byl v květnu 1945 zvolen do čela Okresního národního výboru v Kroměříži. Brzy se však dostal do konfliktu s místním rodákem a komunistickým politikem Alexejem Čepičkou (1910–1990). I proto se po únoru 1948 v obavě z perzekucí stáhl do ilegality a střídavě se ukrýval u svých přátel na Ostravsku, Zlínsku, v Brně a ve Znojmě, kde v srpnu 1952 zemřel na selhání srdce. Tělo bylo následně tajně pohřbeno ve sklepě domu. Obřad vedl bratr zemřelého Josef. MZA v Brně, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 17725, *matrika narozených obce Tuřany (1880–1890)*, s. 14; *Seznam žáků a jejich rodiště*. In: Desátá výroční zpráva druhého českého státního gymnasia v Brně za školní rok 1910–1911. Brno 1911, s. 71; *Seznam žáků koncem školního roku 1913/14*. In: XXXVIII. program státního gymnasia v Třebíči na konci školního roku 1914–1915. Třebíč 1915, s. 60; *Osobní změny v arc. panství*. Haná, č. 239, 21. 10. 1923, s. 5; LUSTIG, Rudolf (ed.): *Schematismus velkostatků v zemi Moravskoslezské*. Praha 1935, s. 66; POSPÍŠIL, Jaroslav: *Hyeny v akci*. Vizovice 2003, s. 536; *Jako v džungli*. Hlas lidu, č. 59, 22. 3. 1947, s. 3; *Hanebná kampaň komunistů*. Osvobozený Našinec, č. 74, 28. 3. 1947, s. 5; *Ošklivý případ*. Slovo národa, č. 75, 29. 3. 1947, s. 7; *V síti gestapa*. Svobodné noviny, č. 160, 11. 7. 1947, s. 3; RUDOLECKÝ, Vojtěch: *Panu poslanci ÚNS Dr Alex. Čepičkovi v Kroměříži*. Osvobozený Našinec, č. 196, 24. 8. 1947, s. 2; *Tajemství domu č. 15*. Rovnost, č. 262, 3. 11. 1959, s. 4; *Tajemství znojemského domu*. České slovo. Noviny československého exilu, 6, 1960, č. 3, s. 5.

⁸⁹⁰ *Na pranýř! Případ A. Wecha pobouřil Kroměříž*. Stráž lidu, č. 44, 21. 2. 1947, s. 5.

⁸⁹¹ Tamtéž.

⁸⁹² *Akční výbor okresní Národní fronty v Kroměříži*. Hlas lidu, č. 10, 6. 3. 1948, s. 6.

⁸⁹³ FIŠER, Z.: *Prvé čtyři roky*, s. 159.

11.4 Kauza Tomáše Hrobaře a policejní vyšetřování

Přehled o dění na frontě získával Breitenbacher ze dvou zdrojů. První představovali samotní studenti, kteří narukovali na frontu, odkud svému učiteli posílali prostřednictvím poštovních pozdravených lístky s krátkými zprávami o strastech zažívaných na frontě. Zprávy sice procházely přísnou vojenskou cenzurou, avšak někteří z dovolenkovaných vojáků se při návratech do Kroměříže dělili o dojmy z kruté reality války. Mnohdy se jednalo o informace zcela opačné, než prezentoval zemský či regionální tisk, svázaný státní cenzurou. V případě Breitenbachera takový list představoval olomoucký deník *Našinec*, který pravidelně přetiskoval články i z ústředních českých deníků. V souladu s oficiální linií doplňovaly zprávy v *Našinci* komentáře, glosy a sloupky prosycené prorakouským aktivismem, ostrými politickými výpady proti odpůrcům monarchie i protislovanským štváním.⁸⁹⁴

To vše bouřilo Breitenbacherovy vlastenecké city - zvláště pak převzaté filipiky sociálního demokrata Bohumíra Šmerala, jehož „austrofilství“ bylo v českých kruzích kritizováno ještě dlouho po válce.⁸⁹⁵ S *Našincem* se proto Breitenbacher - jak sám v deníku píše - v průběhu války rozešel,⁸⁹⁶ třebaže jej dlouho před válkou finančně podporoval a později i odebíral.⁸⁹⁷ Pod vlivem dojmů z vývoje na frontě se mnohdy neubráníl návalu emocí, které na něj obvykle po návratu z gymnázia doléhaly v plné tíži. Propadal stavům bezradnosti a úzkosti, kdy se po příchodu zavíral ve svém pokoji a nikoho k sobě nepouštěl. Na svá duševní muka zavzpomínal po válce v retrospektivním zápisu z 18. února 1920:

„... já si teprve řekl opravdově: Ježíš, do , protože jsem si byl vědom toho, čím více Rakousko a Němci vítězí, tím hlouběji klesáme pro budoucnost my Čechové a naše snahy. A analogicky opakovaly se takové hnusné chvíle, kdykoli se stalo na bojištích co podobného - Gorice, Rumunsko, Verdun. Já byl blíže tomu, že se pomínu rozumem, zamykal jsem se v bytě, aby nikdo nemohl ke mně, ani můj soused, aby nebyl nikdo svědkem mých duševních muk, protože [i] když jsem [se] sebevíce přemáhal, hlas, tvář, oči přece jen daly tušiti, jaká sopka ve mně pracuje.“⁸⁹⁸

⁸⁹⁴ V čase první světové války patřil klerikálně orientovaný list *Našinec*, vydávaný od roku 1869 v Olomouci JUDr. Mořicem Hrubanem (1862–1945), k nejhalasnějším troubám prorakouského aktivismu na Moravě vůbec. Viz BUDÍNSKÝ, Jaroslav: *Morava za války. Ze vzpomínek na domácí odboj*. Brno 1936, s. 103.

⁸⁹⁵ GALANDAUER, Jan: *Bohumír Šmeral. 1914–1941*. Praha 1986, s. 40; též BUDÍNSKÝ, J.: *Morava za války*, s. 21–22; srovnej s *Pozdní doznání*. Tábor, č. 39, 1. 10. 1920, s. 1.

⁸⁹⁶ Viz stručná zmínka v retrospektivním zápisu z 8. ledna 1924: „S *Našincem* rozešel jsem se po ročním odebírání roku 1914 pro hanebné psaní o Srbech.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 35.

⁸⁹⁷ Na rozšíření „*Našince*“ na denník dále věnovali [...]. *Našinec*, č. 167, 22. 10. 1909, s. 3.

⁸⁹⁸ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 226.

Do konfrontace se Breitenbacher dostával i se svým někdejší druhem ze studií Josefem Dosoudilem, kolegou z arcibiskupského gymnázia, se kterým sdílel v prostorách semináře společný byt. Jak Breitenbacher v deníku vzpomíná, Dosoudilovo prorakouské smýšlení, navenek ostentativně projevované,⁸⁹⁹ někdejší důvěrný vztah mezi oběma přáteli zcela zpřetrhalo:

„Jednou v bytě jsem se mu ozval na jakousi sprostotu vlády vídeňské: ‚No, poslouchej...!‘ Vymluvil jsem to, jak to šlo - byl lehkověrný a já v tom ohledu i dobrý psycholog, znaje jeho slabosti, jsem to dovedl jako nikdo jiný - ale od té doby (1916) jsem se vyhnul každé řeči s ním o válce a důsledcích jejích [...] a omezil jsem již styk pouze na denní, banální věci: jak se vyspal atd.

Němec byl mi milejší: Věděl jsem, koho mám před sebou, a co tedy smím a nesmím mluvit - u ‚Čecha‘ bylo to vždy nevypočitatelným - a pak ve mně otravovalo i vědomí, že Čech páše zradu na své vlasti, krvi.“⁹⁰⁰

V atmosféře, kdy zostřená válečná cenzura postihovala nekompromisně sebemenší projevy proruských a prosrbských sympatií, byly Breitenbacherovy vyhraněné protiválečné postoje nejen značně riskantní, nýbrž doslova nebezpečné. Pro příklady ostatně nemusíme chodit daleko. Ze svého nejbližšího okolí Breitenbacher velmi dobře poznal příklad politicky perzekvovaného kněze. Nebyl jím nikdo jiný než jeho spolužák z hradištského gymnázia a olomouckého bohosloveckého semináře František Hrobař, který během války sloužil jako polní kurát a kvůli kritice nacionálních poměrů v mocnářství, pronesené důvěrně k jednomu z důstojníků, upadl v nemilost rakouských úřadů. Následně byl suspendován a pro údajné „šílenství“ hospitalizován v léčebných ústavech v Šumperku a Kroměříži.⁹⁰¹ Po několika

⁸⁹⁹ Podle Breitenbachera začal své „němectví“ projevovat po návratu ze studií v Innsbrucku: „... ostentativně německy mluvil po kroměřížském náměstí: se židy, jichž miláčkem byl, s Čechy, kteří byli nedovařeni a třeba i mladší než on. Mlýnek kroměřížských ‚Němců‘, jež však pojila stejná povaha egoistická, ramenářská...“ Tamtéž, s. 224–225.

⁹⁰⁰ Tamtéž.

⁹⁰¹ Okolnosti svého perzekvování kvůli politickým postojům v čase první světové války vzpomíná Hrobař ve svých pamětech, kde o sobě referuje ve třetí osobě: „Jeden český vojenský kurát hájil na frontě české vojáků a český národ a vyslovil se vůči německému důstojníku (o němž původně myslel, že je státoprávní Čech), že české historické státní právo by mělo být obnoveno, pak že jim budou čeští lidé s chutí bojovat. [...] Český kurát se bránil, ostře protestoval. Než nic naplat, musel si ve Šternberku odpočinouti nedobrovolným odpočinkem. ‚Léčili‘ mu nervy. [...] Když Bulhaři vypověděli válku, tvrdil, že nemusili to dělat, teď obdařen tituly ‚Verräter‘, ‚Hochverräter‘, zkráceně ‚Hofrat‘.“ HROBAŘ, F.: *Válečné vzpomínky ze Slovenska hlavně z roku 1919*, s. 85–88. Ke své politické perzekuci se vrací i ve svých vzpomínkách a psychologických úvahách roku 1925: „Byl jsem [...] zákeřně a škodolibě dělán abnormálním, násilněn svobody občanské, uzavřením v internačním ústavu, d’ábelskou lží rozšiřovány o mně zprávy, že šílim [...] a pak násilně na papíře i soudem zbaven rozumu ku bolesti mé, mé matky a příbuzných, poškozen morálně, sociálně a materiálně, a to za to, že jsem hájil na frontě český národ a byl nepohodlným lidem bez citu a svědomí lidského.“ Tentýž: *Dokumenty kultury doby válečné a poválečné. Psychologické úvahy a paměti ze světové války. Díl I.* Praha 1925, s. 28.

měsících byl sice propuštěn do domácího léčení, avšak jako nesvéprávný se soudně ustaveným opatrovníkem.⁹⁰² Soudní výnos byl zrušen teprve po dalších dvou měsících, načež Hrobař narukoval opět na frontu.⁹⁰³ A podobných případů politických perzekucí duchovních bychom našli více.⁹⁰⁴

Breitenbachera o případu dávného přítele informoval jeho student Tomáš Hrobař, synovec Františka Hrobaře.⁹⁰⁵ Na arcibiskupském gymnáziu v Kroměříži studoval v letech 1905 až 1913 a k Breitenbacherovi si vybudoval silné pouto.⁹⁰⁶ Jenže právě kvůli vztahu s Tomášem Hrobařem se Breitenbacher dostal roku 1917 do velkých nepříjemností. Hrobař totiž během válečných let studoval bohosloví v mariánském konviktu ve švýcarském Freiburgu (*Collegium Marianum Romanum*), odkud na jaře 1917 odeslal Breitenbacherovi psaní, ve kterém vyjádřil své přání vrátit se ze Švýcarska zpět na Moravu. Jelikož potřeboval alibi, požádal Breitenbachera, aby mu jménem svého strýce Františka odeslal z Uherského Hradiště telegram, ve kterém jej žádá o spěšný návrat na Moravu.⁹⁰⁷

⁹⁰² Stalo se tak na základě rozhodnutí c. k. okresního soudu v Uherském Hradišti, potvrzeného usnesením c. k. krajského soudu tamtéž ze dne 28. června 1916. Za opatrovníka byl určen mladší bratr Františka Petr Hrobař (1876–1939), starosta v Polešovicích. Rozhodnutí nabylo platnosti 12. července 1916. *Kundmachungen – Vyhlášky*. Amtsblatt zur Brünnner Zeitung – Úřední list Brněnských novin, č. 160, 17. 7. 1916, s. 1.

⁹⁰³ HROBAŘ, F.: *Válečné vzpomínky ze Slovenska hlavně z roku 1919*, s. 88.

⁹⁰⁴ Vzpomeňme též analogický případ Mons. ThDr. Karla Večeří (1880–?), katechety německého gymnázia v Mikulově, odsouzeného roku 1916 vídeňským divizním soudem za pronesení výroků znevažujících císaře ke čtyřem měsícům vězení, odebrání doktorského titulu a pozbavení učitelské způsobilosti. MEDEK, Václav: *Cesta české a moravské církve staletími*. Praha 1982, s. 316–317; srovnej s *Odsouzený katecheta*. Moravská orlice, č. 215, 28. 9. 1915, s. 3.

⁹⁰⁵ JUDr. Tomáš Hrobař (1892–?), rodák z Polešovic na Uherskohradištsku, právník, soudní tlumočník a překladatel. Jeho otcem byl čtvrtláník Antonín Hrobař z Polešovic, starší bratr vzpomenutého Františka Hrobaře. Po maturitě na arcibiskupském gymnáziu v Kroměříži roku 1913 pokračoval studii bohosloví ve švýcarském Freiburgu, která však nedokončil. Po válce vystudoval práva a usadil se v Praze, kde působil jako finanční referent Exportního ústavu československého, od roku 1935 též jako soudní tlumočník z německého a francouzského jazyka. Vedle nich ovládal i italštinu, kterou využíval k překladům náboženských statí z italských katolických almanachů. Víme o něm rovněž, že se v červnu 1935 účastnil prvního celostátního sjezdu československých katolíků v Praze, kde v rámci obchodní, průmyslové a živnostenské sekce vystoupil s přednáškou na téma *Sociální a hospodářské poměry stavu obchodního, průmyslového a živnostenského a jejich reforma podle sociálních nauk církve katolické*. MZA v Brně, fond E 67 Sbíрка matrik, inv. č. 11858, *matrika narozených obce Polešovice (1873–1899)*, s. 237; *I. celostátní sjezd katolíků v ČSR v Praze ve dnech 27. – 30. června 1935. Sjezdový průvodce*. Praha 1935, s. 35–36; *Noví tlumočníci*. Věstník Ministerstva spravedlnosti, 17, 1935, č. 6, s. 118–119; *Slópek Hanáků v Praze*. Večer. Lidový deník, č. 66, 19. 3. 1938, s. 5; *Jak sv. František putoval do Jerusalema* (přel. Tomáš Hrobař). Dorost. Věstník české katolické mládeže pro vzdělání a zábavu, 8, 1926, č. 17–18, s. 221–223.

⁹⁰⁶ Breitenbachera vzpomínal Hrobař i po letech jako svého „duševního vůdce“. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 3, inv. č. 172, *pohlednice Tomáše Hrobaře Antonínu Breitenbacherovi (Poříčí nad Sázavou, 11. června 1922)*.

⁹⁰⁷ SOKA Kroměříž, fond Okresní úřad Kroměříž (1850–1945), karton č. 27, inv. č. 223, *zpráva c. k. policejního prezidia v Brně c. k. okresnímu hejtmanství v Kroměříži (Brno, 3. dubna 1917)*.

Přesný obsah Hrobařova listu Breitenbacherovi neznáme. Víme pouze to, že v něm vzpomenu jméno vojenského kuráta Martina (Petra) Horkého,⁹⁰⁸ rovněž Breitenbacherova bývalého studenta, který jako příslušník rakouské armády nasazený na italské frontě přešel v průběhu války do zajetí a vstoupil do československých legií.⁹⁰⁹ Již tato skutečnost sama o sobě stačila, aby list vzbudil pozornost cenzorů a posloužil jako záminka k policejnímu vyšetřování, jak se také stalo. List byl zachycen cenzorským úřadem v rakouském Feldkirchu a prostřednictvím c. k. policejního prezidia v Brně odeslán na okresní hejtmanství v Kroměříži s žádostí o prošetření vazeb Antonína Breitenbachera na českou emigraci ve Švýcarsku a italské legionáře, stejně jako možného vlivu na politické smýšlení svých studentů. O výsledcích vyšetřování mělo c. k. okresní hejtmanství v Kroměříži následně podat policejní zprávu obsahující jednak charakteristiku všech třech vyšetřovaných včetně rodinných poměrů, pověsti a postoje ke státnímu zřízení, jednak objasnění vzájemného poměru mezi Breitenbacherem, Hrobařem a Horkým.⁹¹⁰

⁹⁰⁸ Mons. Martin Horký (1883–1964), rodák z Veselí nad Moravou, římskokatolický duchovní, polní kurát v československých legiích, od roku 1937 farář v Polešovicích. Pocházel z rodiny čtvrtlánika Bartoloměje Horkého z Veselí nad Moravou a jeho manželky Mariany roz. Grabcové, dcery čtvrtlánika z téhož města. Studoval na arcibiskupském chlapeckém semináři v Kroměříži. Jelikož ústav ještě nedisponoval právem veřejnosti, odmaturoval roku 1903 na kroměřížském státním německém gymnáziu. Následná bohoslovecká studia v Olomouci završil v červenci 1907 vysvěcením na kněze. Po ročním působení ve funkci studijního prefekta na arcibiskupském chlapeckém semináři v Kroměříži se dostal za kooperátora do Uničova. V říjnu 1914 byl zaevidován u doplňovacího velitelství zeměbrany v Olomouci jako polní kurát a brzy poté povolán do aktivní vojenské služby. V prvních letech války sloužil jako polní kurát u vojenských posádek na Těšínsku, později během nasazení na italské frontě padl do zajetí a přešel do československých legií. Sloužil u zdravotního oddělení československé divize č. 6, která se pod vedením generála Andrea Grazianiho (1864–1931) účastnila v září 1918 těžkých bojů na Doss Alto. Po válce přešel do zálohy jako polní kurát u zdravotnického oddělení čs. divize č. 6 (od roku 1928 v hodnosti štábního kapitána v záloze) a nastoupil k duchovní správě, kterou vykonával na různých místech Moravy. Nejdéle působil v letech 1937–1962 jako farář v Polešovicích. Z udělených poct vzpomeňme vyznamenání čestným odznakem Červeného kříže během první světové války a jmenování čestným papežským komořím s titulem monsignora papežem Piem XII. (1876–1958) o více než třicet let později. MZA v Brně, fond E 67 Sbirka matrik, inv. č. 5922, *matrika narozených města Veselí nad Moravou (1870–1895)*, s. 449; *Maturitätsprüfung*. In: Programm des kais. kön. deutschen Staats-Gymnasiums in Kremsier, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1903/1904. Kremsier 1904, s. 39; *Osobní a uprázdněná místa*. Věstník katolického duchovenstva, 7, 1907, č. 23, s. 433; *Osobní a uprázdněná místa*. Věstník katolického duchovenstva, 10, 1909, č. 4, s. 61; *Allerhöchste Entschließungen*. Verordnungsblatt für die k. k. Landwehr, č. 75, 24. 10. 1914, s. 558; *Z arcidiecése olomucké [...]*. Našinec, č. 70, 11. 2. 1915, s. 3–4; *Z vojenské duchovní správy*. Čech, č. 252, 11. 9. 1915, s. 6; *Militärgeistlichkeit*. In: Ranglisten des kaiserlich und königlichen Heeres 1916. Wien 1916, s. 990; *Vyznamenání duchovních*. Čech, č. 276, 6. 10. 1916, s. 6; VÚA–VHA, fond Kancelář československých legií, kartotéka italských legionářů, *osobní karta legionáře Martina Horkého (roč. 1883)*; *Vojenští duchovní*. Osobní věstník čs. ministerstva národní obrany, č. 121, 22. 11. 1919, s. 1128; *Povýšení důstojníků v záloze*. Osobní věstník čs. ministerstva národní obrany, č. 27, 19. 5. 1928, s. 181; *Kněží olomucké arcidiecése, kteří letos oslavili 40. výročí kněžství*. Osvobozený Našinec, č. 162, 15. 7. 1947, s. 3; *Skutečnými papež. komořimi byli jmenováni [...]*. Osvobozený Našinec, č. 196, 24. 8. 1947, s. 3; *Katalog kněžstva arcidiecése olomucké*. L. P. 1949. Olomouc 1949, s. 110.

⁹⁰⁹ SOKA Kroměříž, fond Okresní úřad Kroměříž (1850–1945), karton č. 27, inv. č. 223, *zpráva c. k. policejního prezidia v Brně c. k. okresnímu hejtmanství v Kroměříži (Brno, 3. dubna 1917)*.

⁹¹⁰ Tamtéž.

Kroměřížský okresní hejtman Viktor Mentzl, jak alespoň vyplývá z jeho poválečného přiznání Breitenbacherovi samotnému, neměl s ohledem na Breitenbacherovo postavení a požívanou vážnost ve městě na vyšetřování kauzy nejmenšího zájmu, a tak vypracování zprávy svěřil kroměřížskému četnickému strážmistru Komárkovi, o jehož benevolenci jsme se již zmínili.⁹¹¹ Komárek následně vylíčil Antonína Breitenbachera jako váženého, bezúhonného občan a dobrého vlastence, zdržujícího se jakýchkoliv politických aktivit. Dále odmítl jakékoliv spekulace o bližším spojení mezi Breitenbacherem, Hrobařem a Horkým, a vynechal též informace o dřívějších udáních na Antonína Breitenbachera z roku 1914 kvůli sympatiím k nepřátelským mocnostem:

„Oznamuji, že se Dr. Antonín Breitenbacher narodil roku 1874 v Uherském Hradišti jako syn čtvrtlániků Josefa a Františky Breitenbacherových, a tam je i příslušen. Studoval na gymnáziu v Uherském Hradišti, na semináři v Olomouci a teologii v Innsbrucku; je římskokatolickým knězem a profesorem na knížecím arcibiskupském gymnáziu v Kroměříži.

Ku konci svých gymnaziálních studií byl pouhý půlrok členem v Jarošově tehdy nově založeného, nyní již neexistujícího čtenářského spolku Palacký a nyní nepřisluší - jak bylo zjištěno - k žádnému spolku. Po stránce politické se projevuje minimálně, v ohledu státoobčanském není vůči němu známo nic nepříznivého a všeobecně platí za dobrého vlastence. Totéž jest známo o jeho matce, jediné jeho žijící příbuzné.

Nejsou žádné známky bližšího vztahu dr. Breitenbachera a Petra Horkého k Tomáši Hrobařovi, a jen o to by se mělo jednat, že všichni tři pocházejí z blízkého okolí - Slovácka - a oba byli učiteli Hrobaře.

⁹¹¹ Podrobnosti o vyšetřování případu prozradil Breitenbacherovi strážmistr Komárek při nahodilém setkání v Kroměříži 20. června 1920: „V neděli při sedmé večer po akademii [...] byl jsem venku a potkav četnického důstojníka Komárka, který mě vyšetřoval v listopadu 1917 kvůli legionářům. [...] Již 1917 mi řekl, že považuje svojí povinností chrániti obecnost, ne mu škodit! Ostatně v legiích je kdejaký uvědomělý Čech. Co se týká roku 1917, mi řekl, že měli rozkaz zatknouti i Hrobaře, jak přijde ze Švýcar na Moravu, i mně. Ale řekl prý: ‚Přece nebudeme zatýkat našeho p. doktora!‘ A zůstal na tom, když jsem se ho tázal, zda to praví vážně, prý ano, měli jsme býti zavřeni současně, jakmile Hrobař na fingovaný můj telegram vstoupí na moravskou půdu! Již prý v roce 1914 byl jsem jim na četnictvu hlášen jako ‚rusofil‘, ale nechtěl mi říci z které strany, toho abych po něm nežádal.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 252–253; srovnej s JÁŠEK, A.: *K jubileu zasloužilého vědeckého pracovníka a kněze*, s. 2.

*Že by mohl dr. Breitenbacher udržovat spojení s Čechy v zahraničí, nemohl jsem navzdory pátrání - poštovní úřad nevyjímaje - prokázat. Osoby, které jej znají, toto popírají.*⁹¹²

Díky Mentzlově a zvláště Komárkově intervenci se Breitenbacher vyhnul bezprostřední perzekuci, ačkoliv oficiálně na něj byl uvalen četnický dozor. Pouze v listopadu 1917 obdržel Breitenbacher předvolání na četnickou stanici, kde se jej Komárek dotazoval na kontakty se studenty v legiích a následně propustil s důvěrným upozorněním na policejní sledování. Breitenbacher záhy v obavách z prohlídky v prostorách semináře spálil dopisy a fotografie od studentů z fronty, které by mohly policejním orgánům posloužit jako důkazy.⁹¹³

Hůře dopadl Tomáš Hrobař, na kterého policejní orgány přichystaly léčku. Nechaly totiž psaní propustit Breitenbacherovi, který Hrobařovo přání vyslyšel a skutečně do Freiburgu odeslal telegram následujícího obsahu: „*Přijed' neprodleně domů. Tvůj strýc František.*“⁹¹⁴ Breitenbacher byl následně fingoaným telegramem „ze Švýcarska“ ubezpečen o úspěšném doručení telegramu, zatímco Hrobaře bezprostředně po návratu na Moravu čekala vyšetřovací vazba a internace v brněnské pevnosti Špilberk,⁹¹⁵ která v čase první světové války sloužila jako žalář pro politické vězně.⁹¹⁶ Propuštění se nakonec dočkal po několika měsících ještě před koncem války. Říjnový převrat 1918 jej tak zastihl v rodných Polešovicích, kde na politických manifestacích vystoupil s kritikou rakouské vlády a nacionální politiky Rakouska-Uherska.⁹¹⁷ K perzekuci svého synovce Tomáše se vrací ve svých pamětech i František Hrobař, který o sobě referuje ve třetí osobě:

„Na Velký pátek 1917 přijel synovec kurátův Tomáš ze Švýcarska na svátky velikonoční domů. Navštěvuje strýce ve Vídni. Kurát mu vytýká, proč jezdí

⁹¹² SOkA Kroměříž, fond Okresní úřad Kroměříž (1850–1945), karton č. 27, inv. č. 223, *policejní zpráva strážmistra Aloise Komárka c. k. okresnímu hejtmánství v Kroměříži (Kroměříž, 26. dubna 1917).*

⁹¹³ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923), s. 243.*

⁹¹⁴ SOkA Kroměříž, fond Okresní úřad Kroměříž (1850–1945), karton č. 27, inv. č. 223, *zpráva c. k. policejního prezidia v Brně c. k. okresnímu hejtmánství v Kroměříži (Brno, 3. dubna 1917).*

⁹¹⁵ O zadržení a internaci Tomáše Hrobaře na Špilberku se dovidáme z jeho listu Antonínu Breitenbacherovi z 11. března 1920. Hrobař, který se právě ucházel o místo na ministerstvu zahraničních věcí, žádal Breitenbachera o písemné svědectví resp. doložení celé kauzy, kvůli níž byli oba vystaveni policejnímu vyšetřování. Breitenbacher žádost neoslyšel, což nám prozrazuje jeho vlastnoruční přípisek na zadní straně listu: „*Odpověděl obratem a ministerstvu 22. 3. 1920 rekomandem.*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 3, inv. č. 172, *list Tomáše Hrobaře Antonínu Breitenbacherovi (Praha, 11. března 1920); srovnej se SOkA Kroměříž, fond Okresní úřad Kroměříž (1850–1945), karton č. 27, inv. č. 223, koncept odpovědi c. k. okresního hejtmánství v Kroměříži c. k. policejnímu prezidiu v Brně (Kroměříž, 6. dubna 1917).*

⁹¹⁶ V letech 1915–1917 byli na Špilberku vězněni i představitelé domácího odboje Karel Kramář (1860–1937), Alois Rašín (1867–1923), Josef Zamazal (1869–1935) a Vincenc Červinka (1877–1942). UHLÍK, Jan: *Historie věznění a vězeňství v Čechách. Osudy význačných vězněných osobností, prožité ve významných dobách zemí českých, viděné se zřetelem k vývoji českého vězeňství.* Stráž pod Ralskem 2006, s. 211–212.

⁹¹⁷ *Z Polešovic.* Slovácké noviny, č. 60, 20. 11. 1918, s. 1–2.

*za hrozných poměrů libovůle vojenské do Rakouska. Mladý člověk v jakési dobromyslnosti netušil, co vše se může státi. Za čtrnáct dní na to sedí synovec kurátův uvězněn v Brně na Špilberku pro velezradu a špionáž vyzvědačství. Po dlouhých měsících, když mu nebylo možno ničeho dokázati, propuštěn.*⁹¹⁸

Podrobnosti o svém policejním vyšetřování se Breitenbacher dozvěděl teprve po válce od strážmistra Komárka.⁹¹⁹ Počátkem února 1919 osobně vyhledal nového okresního hejtmana Jana Hroneše⁹²⁰ a požádal jej o vyhledání a předložení příslušného vyšetřovacího spisu. Od bývalého okresního hejtmana Mentzla, který po vzniku Československa složil přísahu věrnosti novému státu a nastoupil jako tajemník u ministerstva pro zásobování lidu, se však dozvěděl, že většina spisů - a s největší pravděpodobností i Breitenbacherův - byla ještě před skončením války odeslána do Vídně.⁹²¹

Na druhou stranu Mentzl Breitenbacherovi prozradil mnohé podrobnosti o jeho případu i o své intervenci v Breitenbacherův prospěch. Breitenbacher si k tomu 19. února 1919 do deníku poznamenal: „... ještě 1918 začátkem ledna vojenský divizní soud vídeňský poslal detektiva kvůli legionářům, mým bývalým žákům, a 1917 dal rozkaz mne zatknout. Nebýt hejtmana dr. Mentzla, odseděl jsem si též přes rok na Špilberku!“⁹²² Mimo to si Breitenbacher do deníku podrobně zaznamenal důvěrný rozhovor s Mentzlem, k němuž došlo 1. března 1919:

„Zelený, Lorenc byli též pod policejní dohlídkou.“⁹²³ Na drogistu Pospíšila⁹²⁴ došel Haftbefehl: sofort verhaften. (příkaz k zadržení: okamžitě zavřít, pozn.

⁹¹⁸ HROBAŘ, F.: *Válečné vzpomínky ze Slovenska hlavně z roku 1919*, s. 88.

⁹¹⁹ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 35–36.

⁹²⁰ Jan Hroneš (1863–1925), rodák z Lochenic na Králověhradecku, státní úředník, v letech 1919–1925 okresní hejtman v Kroměříži. Pocházel z rodiny rolníka Josefa Hroneše z Lochenic a jeho manželky Anny roz. Kloučkové, dcery rolníka z Dříče. Do služeb státní správy vstoupil roku 1890. Působil u okresních politických úřadů v Novém Jičíně, Vyškově, Hranicích na Moravě a Novém Městě na Moravě. Po převratu 1918 nahradil okresního hejtmana v Kroměříži Viktora Mentzla (1877–1959). SOA v Hradci Králové, fond Sbirka matrik Východočeského kraje, inv. č. 5967, *matrika narozených obce Lochenice (1851–1887)*, s. 81; *Změny ve stavu politických úřadů na Moravě*. Brněnské noviny, č. 34, 11. 2. 1899, s. 1; VYSKOČIL, Aleš: *C. k. úředník v československých službách*. Časopis Matice moravské, 125, 2007, č. 2, s. 445, 451, 457; *Jan Hroneš mrtev*. Pozor, č. 47, 25. 2. 1925, s. 3; MZA v Brně, fond E 67 Sbirka matrik, inv. č. 7931, *matrika zemřelých města Kroměříž - kostel sv. Mořice (1880–1928)*, s. 838.

⁹²¹ K tomu Breitenbacherův zápis z 1. března 1919: „*Odpoledne o čtvrté byl jsem u okresního hejtmana Hroneše, zdali našel perzekuční akta moje, jak mi v lednu při mé návštěvě slíbil. Prý dosud pro práci nehledal, ale otázka se dr. Mentzla, který je právě v Kroměříži, zdali tu co je, aby nehledal zbytečně. Cestou zpět potkal jsem právě Mentzla, řekl jsem mu, co hledám. ‚Nic tu není. Vše jsem musel poslati do Vídně. Oni nám totiž nevěřili úplně. Ja, byly to zlé časy...‘*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 141.

⁹²² Tamtéž, s. 398.

⁹²³ Mínení kroměřížský lékárník Mag. Ph. Josef Zelený (1871–1935) a Gustav Lorenc (1867–1956), ředitel Rolnického akciového cukrovaru v Kroměříži a starosta Sokolské župy Hanácké. Oba se po převratu 1918 stali členy Okresního národního výboru za Českou státopravní demokracii. *Okresní Nár. výbor pro*

autora) (*Odtud asi jeho ‚bláznění‘. Homolka byl též už u dveří kriminálu.*⁹²⁵ ‚Jak to?‘ - ‚Ale něco řekl v Centrálu a bylo zle.‘ (Dobře, že jsem přestal tam 1914 choditi vůbec, že jsem tam zašel jedenkrát za čtvrt roku.)⁹²⁶ Tázal jsem se na 1917, onen telegram. ‚Ano, musel jsem ho podat, 1,60 K. jsem zaň platil, pak mi je z Brna vrátili. Poslal jsem Komárka s tím, protože jsem jinému nevěřil, i domácí prohlídka byla nařízena u Vás.‘ - ‚A co chtěli telegramem?‘ - ‚Asi Hrobaře ze Švýcar vylákat. Vás jsem přímo uvědomiti nemohl, abych mohl říci, že jsem Vás ani neviděl, ani s Vámi nemluvil. To proto, kdyby přišlo na přísahu. - Ředitel věděl původně jen o tom druhém případě [...] a byl zdrcen, byl rozčilen, červený a jako smyslů zbavený. Já jsem mu však řekl hned: Nebojte se, že byste mně snad potřeboval svým jménem neb autoritou krýt, co jsem řekl, neb učinil, zodpovím si sám, o to se nestrachujte. Ředitel byl děsně splašen; že on musí rychle ke kardinálovi to oznámit. Já na něho, ať se neopovažuje! Ke Skrbenskému - takovému Němci - a v takovou dobu! Tak toho nechal.‘

Stáli jsme před jeho bytem, vedle zámku, paní právě vyšla, nemohl jsem déle zdržovati; poděkoval jsem za prokázaný skutek milosrdenství a šel!

Laik nasazuje svoji existenci, aby zachránil kněze - Čecha - a papežský komoří (Segeřa, pozn. autora) nemá rychlejší myšlenky než uvědomiti kardinála o tom,

Kroměříž a venkov ustaven. Haná, č. 187, 30. 10. 1918, s. 2; více k Zelenému např. *PhMr. Josef Zelený zemřel.* Lidové noviny, č. 68 (ráno), 7. 2. 1935, s. 7; k Lorencovi např. *V Kroměříži zemřel [...].* Naše pravda, č. 77, 25. 9. 1956, s. 2.

⁹²⁴ Alois Pospíšil, provozovatel drogistického krámků „U Zlatého orla“ v domě na dnešním Velkém náměstí č. 112 (dnes č. 109/55). Roku 1934 upadl podnik do konkurzu. PEŘINKA, F. V.: *Dějiny města Kroměříže III*, s. 229; POVONDRA, V. – PITHART, J. (eds.): *Velký adresář a almanach města Kroměříže*, s. 83; *Konkursy.* Český Lloyd, č. 93, 21. 11. 1934, s. 3.

⁹²⁵ František Homolka (1865–1916), arcibiskupský úředník. Roku 1911 jej evidujeme jako správce arcibiskupského velkostatku ve Vyškově. Dva roky nato se objevuje v Kroměříži jako inspektor arcibiskupských statků. POVONDRA, V. – PITHART, J. (eds.): *Velký adresář a almanach města Kroměříže*, s. 34; *Spolek pro podporu chudých studujících na české vyšší reálce v Kroměříži.* Haná, č. 10, 8. 3. 1913, s. 3–4; *Úmrtí.* Haná, č. 178, 7. 9. 1916, s. 3; MZA v Brně, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 7931, *matrika zemřelých města Kroměříž - kostel sv. Mořice (1880–1928)*, s. 678.

⁹²⁶ Známý hotel v Kroměříži, situovaný v původně měšťanském domě č. 37 na dnešním Velkém náměstí. Počátkem 20. století jej provozoval židovský soukromník Zikmund Brand (1848–1926) s chotí. Koncem roku 1908 hotel odprodal kroměřížské Katolicko-politické jednotě, která zde pořádala společenské akce. Sám si ponechal pouze kavárnu na dolním rohu náměstí. Dle Breitenbachera platila během války za „*hnízdo protičeské, plné oficírů, židů, Němců a kroměřížských poloněmců a rakouských vlastenců*“. Počátkem třicátých let byla budova kavárny zbourána a nahrazena novostavbou obchodního domu společnosti Baťa. Hotel Centrál - ovšem jako restaurace - funguje v Kroměříži dodnes. PEŘINKA, F. V.: *Dějiny města Kroměříže III*, s. 201; NOVÁK, A.: *Památosti města Kroměříže*, s. 44–45; POVONDRA, V. – PITHART, J. (eds.): *Velký adresář a almanach města Kroměříže*, s. 115; *Pohřeb kavárníka Z. Branda [...].* Haná, č. 62, 16. 3. 1926, s. 2; *Stavba Baťova obchodního domu v Kroměříži.* Haná, č. 117, 22. 5. 1930, s. 2; MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 141.

*jak nevlasteneckého kněze má v ústavě! Inu, čekám na letošní program, a pak Ti, Segeto, zahraji bandurskou!*⁹²⁷

11.5 Breitenbacherova publikační činnost za války

Situace na bojišti nabrala nové obrátky poté, co 6. dubna 1917 vstoupily Spojené státy americké do války proti Trojspolku. Zásluhou krajanských spolků v Americe se úspěšně dařilo financovat Masarykův zahraniční odboj, zatímco počet českých a slovenských dobrovolníků v zahraničních legiích se den ode dne zvyšoval.⁹²⁸ V červenci 1917 oslavily československé legie v Rusku mimořádný úspěch v bitvě u Zborova a v březnu 1918 u Bachmače, takže je coby vojenskou sílu již nebylo možno ignorovat. Dne 8. ledna 1918 vystoupil prezident Woodrow Wilson v americkém Kongresu s projevem, v němž nastínil svou vizi poválečného uspořádání světa. Jeho program o čtrnácti článcích, zahrnující též požadavek autonomie národů Rakouska-Uherska,⁹²⁹ velmi záhy otiskly všechny větší české i moravské listy.⁹³⁰

Breitenbacher v denících vzpomíná, jak se o Wilsonově článku dozvěděl od svého kolegy Klapetka, a s jakým nadšením oba zprávu - předzvěst událostí budoucích - přijali: „*Dr. Klapetek 1918 přinesl Morgenzeit s jeho (Wilsonovými) články. Byli jsme mezi vyučováním na chodbě. Přečtu je, opakuji si znova paragraf o Češích, vyskočím a volám: ‚Už není Rakouska!‘ A pro mne bylo již mrtvolou či bestií, jež právě cepení.*“⁹³¹ Podotkněme, že Wilsonovi Breitenbacher podíl na rozbití Rakouska-Uherska a zásluhy o vznik samostatného Československa nikdy nezapomněl a záznam o jeho úmrtí dne 3. února 1924 ve svém deníku opatřil dovětkem: „... *zůstal mi drahým, třeba panácci naň nadávali.*“⁹³²

Nadšení z neúspěchů Německa a Rakouska-Uherska ve válce společně s vidinou blížícího se konce války podněcovaly v Breitenbacherovi odhodlání zapojit se do národní věci, uplatnit své schopnosti ve prospěch národa a uspišit neodvratitelné. Zároveň však pamatoval

⁹²⁷ Tamtéž.

⁹²⁸ GALANDAUER, Jan: *Slovník prvního československého odboje 1914–1918*. Praha 1993, s. 70.

⁹²⁹ Více k tomu ŠEDIVÝ, I.: *Češi, české země a velká válka 1914–1918*, s. 336; srovnej s desátým bodem Wilsonova mírového programu: „*Národům Rakousko-Uherska, jejichž místo mezi národy přejeme si viděti zabezpečeno a zajištěno, nutno dáti nejvolnější příležitost k autonomnímu vývoji.*“ *Americké válečné cíle a mírový program*. Brno 1919, s. 17.

⁹³⁰ Z nejrozšířenějších deníků jmenujme např. *Poselství presidenta Wilsona o podmínkách míru*. Čech, č. 10, 10. 1. 1918, s. 3; *Válečné cíle Spojených států*. Národní listy, č. 9, 10. 1. 1918, s. 1; *Americký program světového míru*. Moravská orlice, č. 9, 11. 1. 1918, s. 2; *Wilsonův program světového míru*. Lidové noviny, č. 10, 10. 1. 1918, s. 1–2 či *Die Botschaft Wilsons an den Kongreß*. Brünner Zeitung, č. 8, 10. 1. 1918, s. 1–2.

⁹³¹ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 37.

⁹³² Tamtéž.

na Komárkovo varování před policejním sledováním. Byl tudíž nucen počínat si mnohem opatrněji než dříve a hledat mimo své přednášky vhodnou cestu, kterou by nevzbudil přílišnou pozornost.

Takový způsob našel Breitenbacher v podobě publikační činnosti, při níž mohl naplno využít své všeobecné vědomosti i literární nadání. Inspiroval se přitom sloupky a podčárníky Josefa Pekaře v *Národní politice*, které Breitenbacherovi imponovaly nejen svým obsahem, ale též invencí, s jakou Pekař dokázal své myšlenky vkládat mezi řádky, aby prošly cenzurou, a přesto pozorný čtenář odhalil jejich poselství.⁹³³ „*Vy snad netušíte,*“ píše Pekařovi v blahopřání k jeho šedesátinám 16. dubna 1930, „*s jakou dychtivostí jsem čekával za války na ‚Političku‘, kde jste uveřejňoval pod časem své články, tak ‚velezrádné‘. Kdo měl oči k vidění, ten dobře postřehoval, co autor píše. A já v nejvyšších třídách gymnázia lámal jsem ten chléb žákům jako stravu. Není divu, že jsem je měl všechny orientovány proti Vídni, a že jsem byl první z Kroměříže na četnictvu udán a po léta pod četnickou dohlídkou.*“⁹³⁴

Breitenbacherův původní záměr publikovat své politické glosy po Pekařově vzoru v *Národní politice* se nesetkal s očekávanou odezvou. Redakce odmítla článek z kapacitních důvodů uveřejnit.⁹³⁵ Proto byl nucen - chtě nechtě - sáhnout po dostupnějším olomouckém *Našinci*.⁹³⁶ Na základě Breitenbacherových zápisků víme prokazatelně o trojici příspěvků, které na jeho stránkách v průběhu roku 1918 anonymně publikoval a po vzoru Pekaře do nich vložil své poselství určené národu.

⁹³³ Ostré výpady proti válce a utlačovatelské politice Vídně a Berlína publikoval Pekař v *Národní politice* zejména v letech 1917–1918. HANZAL, J.: *Josef Pekař*, s. 14.

⁹³⁴ ANM, fond Josef Pekař, karton č. 18, inv. č. 486, list Antonína Breitenbachera Josefu Pekařovi (Kroměříž, 16. dubna 1930).

⁹³⁵ V zamítavé odpovědi uvádí šéfredaktor *Národní politiky* Václav Beneš-Šumavský (1850–1934) jako důvod nedostatek prostoru kvůli návalu zpráv z domova i zahraničí: „... aktuální věci politické (válka, vyjednávání o mír, krize vládní atd.) zabírají nám příliš mnoho místa, takže vynecháváme z listu denně mnoho sloupů důležitých a neodkladných úvah a zpráv.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 11, inv. č. 559, list Václava Beneše-Šumavského Antonínu Breitenbacherovi (Praha, 9. února 1918).

⁹³⁶ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 61.

11.5.1 Příspěvek z 2. února 1918: „K jednání o Kuronsko“⁹³⁷

K uveřejnění prvního příspěvku počátkem roku 1918 přiměly Breitenbachera zprávy z *Našince* o mírových jednáních mezi Německem a sovětským Ruskem v Brestu Litevském, týkající se mimo jiné otázky postavení pobaltských zemí coby součásti předválečného Ruska.⁹³⁸ Množící se zvěsti o německých agitacích v Kuronsku, Lotyšsku a Litvě, jimž Německo přislíbilo všestrannou podporu, pokud vyhlásí autonomii na Rusku, dotvrdilo následně i samotné prohlášení německého státního tajemníka pro zahraniční záležitosti Richarda Kühlmanna, který rozhodnutí kuronského zemského sněmu o připojení Kuronska k Německu z 5. ledna 1918 označil za projev svobodné vůle celého národa.⁹³⁹

Byl to samozřejmě politický tah, kterým Německo s odvoláním na základní právo sebeurčení pobaltských národů hodlalo ospravedlnit anexi Pobaltí a rozšířit sféru vlivu dále na východ.⁹⁴⁰ Breitenbacher si tuto skutečnost uvědomoval a na řečené Kühlmannovo prohlášení reagoval v *Našinci* 2. února 1918 článkem *K jednání o Kuronsko*,⁹⁴¹ v němž čtenářům přibližuje neplnoprávné postavení majoritního lotyšského obyvatelstva oproti usazeným německým velkostatkářům, většinově zastoupeným na kuronském zemském sněmu.⁹⁴² Důsledně přitom rozlišuje „národ politický“ od vlastního národa a tvrdí, že elity reprezentující „politický národ“ nemohou ještě reprezentovat národ samotný, není-li v zemských správních orgánech plnohodnotně zastoupen.

⁹³⁷ K autorství příspěvku se Breitenbacher hlásí v deníkovém zápisu ze 2. února 1918, kdy článek v *Našinci* vyšel: „... vyšel v *Našinci* můj článek ‚K jednání o Kuronsko‘. Hambil jsem se poslati to do *Našince*, ale chtěl jsem, aby obsah dostal se do veřejnosti - jak tedy? Poslal jsem totiž do *Národní politiky* jiný článek předtím, a ani mi na dopis neodpověděli. Kam tedy?“ Tamtéž, s. 61. Viz též retrospektivní zápis z 20. března 1925: „Ještě jeden článek jsem poslal do *Našince*, totiž o baltských provinciích, abych pověděl, jaké mystifikace se Němci dopouštějí, když píší, že ‚sněmy‘ se vyslovily pro německé panství.“ Článek je podepsán šifrou A. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 79.

⁹³⁸ Viz např. *Autonomie Estonska, Livonska a Kuronska*. *Našinec*, č. 219, 25. 9. 1917, s. 2; *Otázka Polska, Kuronska a Litvy*. *Našinec*, č. 2, 3. 1. 1918, s. 1; *Kuronsko pro spojení s Německem. Trocký proti Německu*. *Našinec*, č. 5, 6. 1. 1918, s. 1; *Situace v Brestu Litevském*. *Našinec*, č. 15, 18. 1. 1918, s. 1; *Litva, Livonsko a Estonsko*. *Našinec*, č. 27, 1. 2. 1918, s. 1.

⁹³⁹ „Da seht ihr, daß Kurland selbst von euch nichts mehr wissen und zu uns kommen will. Da ihr das Selbstbestimmungsrecht der Völker anerkennt, könnt ihr dagegen nichts einwenden. Der Beschluß des kurländischen Landtages drückt den Willen des kurländischen Volkes aus.“ Slova pronesl německý státní tajemník Richard von Kühlmann (1873–1948), pověřený jednáním v Brestu Litevském, za přítomnosti rakouského ministra zahraničí Otakara hraběte Černína (1872–1932) k ruské delegaci vedené lidovým komisařem zahraničních věcí Lvem Davidovičem Trockým (1879–1940). *Aristokratischer oder demokratischer Friede? Arbeiter Zeitung*, č. 15, 15. 1. 1918, s. 1–2.

⁹⁴⁰ ŠVEC, Luboš – MACURA, Vladimír – ŠTOL, Pavel: *Dějiny pobaltských zemí*. Praha 1996, s. 152; též RYCHLÍK, Jan: *Rozpad Rakouska-Uherska a vznik Československa*. Praha 2018, s. 174.

⁹⁴¹ [BREITENBACHER, Antonín]: *K jednání o Kuronsko*. *Našinec*, č. 28, 2. 2. 1918, s. 1.

⁹⁴² Faktograficky se Breitenbacher opírá o článek *Kurland* pruského právníka dr. Hermannu Tophoffa (1844–1934), publikovaný v časopise německých katolíků *Historisch-politische Blätter für das katholische Deutschland* roku 1917. Tophoff v něm hovoří o probíhajícím politickém zápase mezi minoritními německými velkostatkáři (8 % obyvatel) s většinovým politickým zastoupením a majoritními lotyšskými sedláky (92 % obyvatel) s menšími politickými právy. Srovnej TOPHOFF, Hermann: *Kurland. Gegenwart und Zukunft*. *Historisch-politische Blätter für das katholische Deutschland*, 159, 1917, č. 1, s. 109–116.

Současnou politickou situaci v Pobaltí přirovnává k poměrům na Moravě po Bílé hoře a na příkladu moravských zemských sněmů dokládá poněmčení elit v době pobělohorské, které tím ztratily morální právo hovořit o zájmech národa, neboť tyto bývají mnohdy protichůdné. „Do té doby,“ vysvětluje Breitenbacher, „byl ‚politický národ‘ český ve shodě s ‚národem‘. Ale po Bílé hoře nastaly změny a potrvaly až do přítomnosti: stavové se odcizili, ‚politický národ‘ se takřka úplně poněmčil, kdežto ‚národ‘ zůstal českým, a tak nastal rozpor! Po Bílé hoře ‚politický národ‘, tj. sněm, reprezentoval jen malou část obyvatelstva, sledoval cíle ať politické, ať kulturní, které byly obráceny přímo proti ‚národu‘, který beztak ani zastoupení na sněmě neměl! Così podobného známe ostatně i z doby nedávno minulé, kdy už sněmu stavovského ani nebylo!“⁹⁴³

Stejně tak nepřísluší dle Breitenbachera hovořit jménem národa ani zemskému sněmu v Kuronsku, tvořenému především německými velkostatkáři: „V ještě křiklavějším rozporu stojí tedy v Kuronsku ‚politický národ‘, tj. sněm, zastupující vlastně jen dvě procenta všeho obyvatelstva a jen jediný druh lidí, totiž německých velkostatkářských baronů, proti skutečnému národu, tj. 92 % neněmeckého obyvatelstva. Ten ‚politický národ‘ dvouprocentový jest to, který se přihlásil k Německu, a o kterém Kühlmann mluví...“⁹⁴⁴

Článek Breitenbacher zakončuje útrpným povzdechem: „A kolik je takových Kuronsk,“ čímž jasně implikuje situaci, v níž se český národ ocitl v posledních dvou staletích.⁹⁴⁵ Touto filozofií se Breitenbacher striktně drží Palackého konceptu o prolínání dvou živlů, českého a německého.⁹⁴⁶

11.5.2 Příspěvek z 25. května 1918: „Před třemi sty lety“⁹⁴⁷

Stejného konceptu - jen ve spojitosti s českým stavovským povstáním - se Breitenbacher přidržuje i v dalším příspěvku, publikovaném v *Našinci* 25. května 1918 pod názvem *Před třemi sty lety* u příležitosti 300. výročí třetí pražské defenestrace.⁹⁴⁸ K jeho sepsání, jak se později svěčil Josefu Pekařovi,⁹⁴⁹ podnítil Breitenbachera Pekařův článek v *Národní*

⁹⁴³ [BREITENBACHER, A.]: *K jednání o Kuronsko*, s. 1.

⁹⁴⁴ Tamtéž.

⁹⁴⁵ Tamtéž.

⁹⁴⁶ Více k Palackého teorii o „stýkání a potýkání“ obou živlů např. KOŘALKA, Jiří: *Mýtus německého nepřítele: Dalimil a ti druzí*. In: KOSCHMAL, Walter (ed.) – NEKULA, Marek (ed.) – ROGALL, Joachim (ed.): *Češi a Němci. Dějiny – kultura – politika*. Praha – Litomyšl 2001, s. 417.

⁹⁴⁷ Autorství prozradil Breitenbacher po válce svému kolegovi P. PhDr. Josefu Vašicovi (1884–1968), který si článek pochvaloval pro „říznost“ a „opačného ducha“, než jaký z *Našince* za války vanul. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 79.

⁹⁴⁸ [BREITENBACHER, Antonín]: *Před třemi sty lety*. *Našinec*, č. 119, 25. 5. 1918, s. 1.

⁹⁴⁹ ANM, fond Josef Pekař, karta č. 18, inv. č. 486, *list Antonína Breitenbachera Josefu Pekařovi (Kroměříž, 16. dubna 1930)*.

politice věnovaný připomínce téže události.⁹⁵⁰ Breitenbacher zde uchopil motiv bělohorské tragédie jako paralelu s aktuální dobou, jen tehdejší náboženské pozadí politického boje nahradil aspekt nacionální:

„Nebylo míru a pokoje v Čechách, jako ho není tam dodnes. Předmět sporu byl poněkud jiný, ale spor byl tehda, jako je dnes o to, je-li země česká dosti veliká pro lidi různých názorů, anebo má a smí-li v zemi té býti smýšlení jen jedno, to anebo ono. Dnes je to hlavně spor národnostní, tenkrát byl to spor náboženský, jenž rozdvojoval obyvatelstvo země české, ale v podstatě byl to spor o moc a vládu tehdy, jako je to dnes.“⁹⁵¹

Bílá hora zde vystupuje jako memento národní nesvornosti vedoucí ke staletí trvající porobě českého národa, která však neprospěla ani vítězům: *„Poražení zaplatili na krvi i statcích pokutu tisíckrát větší velké viny své, ale vítězové vyšli ze zápasu tak vykrvácelí, že zbylá moc jejich byla stínem bývalé jejich mohutnosti.“⁹⁵²* Spíše než historické pojednání, za které se článek více či méně maskuje, je tak Breitenbacherův příspěvek voláním po jednotě národa.⁹⁵³ Taková jednota je ovšem možná pouze vyrovnáním se s křivdami minulosti:

„Tři sta let nestačilo, aby bylo udoláno naše katolictví, ani naše češství, nestačí na to ani věky příští. V boji tomto my nebudeme poraženi, ani naši odpůrci nebudou vítězi. Dokud však nebude u nás zamčena brána našeho neštěstí - výbojná nesnášenlivost - dotud bude trpěti národ náš.“⁹⁵⁴

Nutno ovšem dodat, Breitenbacher se tematiky Bílé hory nedotknul poprvé. Již v lednu 1908 uveřejnil v *Našinci* článek nazvaný *Z doby předbělohorské*, částečně pojatý jako polemiku s trojdílným podčárníkem *Bílá Hora* od neznámého pisatele, publikovaným v listopadových číslech *Našince* předešlého roku.⁹⁵⁵ Breitenbacher se zde sice ztotožnil s konceptem pisatele, vykládajícím politické a náboženské dění v době předbělohorské jako střet „domácího“ katolictví a „cizího“ protestantství,⁹⁵⁶ ovšem důrazně se vymezil vůči jeho přesvědčení o ohrožení české národní existence německým živlem: *„Nesouhlasím s vývody*

⁹⁵⁰ PEKAŘ, Josef: *K velkému výročí*. Národní politika, č. 117, 23. 5. 1918, s. 1–2; č. 118, 24. 5. 1918, s. 1–2.

⁹⁵¹ [BREITENBACHER, A.]: *Před třemi sty lety*, s. 1.

⁹⁵² Tamtéž.

⁹⁵³ Nutnost jednoty českého národa v politickém boji s Němci zdůrazňuje Breitenbacher také ve svém listu Pekařovi datovaném 26. srpna 1918. ANM, osobní fond Josef Pekař, karton č. 18, inv. č. 486, *list Antonína Breitenbachera Josefu Pekařovi (Kroměříž, 26. srpna 1918)*.

⁹⁵⁴ [BREITENBACHER, A.]: *Před třemi sty lety*, s. 1.

⁹⁵⁵ *Bílá Hora*. Našinec, č. 131, 10. 11. 1907, s. 1; č. 132, 13. 11. 1907, s. 1; č. 134, 17. 11. 1907, s. 1.

⁹⁵⁶ BREITENBACHER, Antonín: *Z doby předbělohorské*. Našinec, č. 12, 26. 1. 1908, s. 1–3.

*pisatelovými, že by byla protestantská šlechta poněmčila náš národ, nesouhlasím s tím, že byla Bílá hora pro nás štěstím, jakoby nás byla zachovala při životě národním...*⁹⁵⁷

Své stanovisko zdůvodňuje silnou pozici české katolické šlechty v době předbělohorské, což se dle Breitenbachera projevilo jednak zabráněním postulace arcivévody a kardinála Ondřeje Rakouského, bratrance císaře Rudolfa II., na olomoucký biskupský stolec kvůli jeho neznalosti české řeči, jednak vynucením užívání češtiny kardinálem Dietrichsteinem na zasedáních moravského zemského sněmu roku 1606.⁹⁵⁸ Tím se Breitenbacher odlišuje od protichůdných tvrzení většiny katolických dějepisců své doby,⁹⁵⁹ a koneckonců i od svého vzoru Josefa Pekaře, který důsledky bělohorské porážky relativizoval jak z hlediska národního, tak ve vztahu k Obnovenému zřízení zemskému z roku 1627 (pro Moravu 1628) a jeho dopadům na autonomii českých zemí.⁹⁶⁰ Na druhou stranu postrádáme u Breitenbachera radikalismus, jak jej zaznamenáváme po válce u jednoho ze zakladatelů Církve československé Aloise Spisara,⁹⁶¹ který v pobělohorském katolicismu spatřoval cizí element - římský - nanucený domácím, většinou protestantskému obyvatelstvu.⁹⁶²

⁹⁵⁷ Tamtéž, s. 1; srovnej s tvrzením anonymního autora článku *Bílá hora*, ve kterém se velmi tvrdě opřel i do popravených vůdců stavovského povstání: „Mužové tito jsou velebeni jako bojovníci a mučedníci za svobodu národa českého. Byli snad mezi nimi mužové opravdu vlastenečtí, avšak ti, kteří v čele stáli, svou revolucí přivalili na národ náš rány, z nichž dlouho nemohl se vzpamatovati. A vůdci celého hnutí byli cizáci... Také mnozí z těch, jichž jména zní česky, anebo kteří za české pány bývají považováni, byli smýšlení Německého... Nemůže tedy říci historik, že by na Bílé Hoře poražen byl národ český, a že na náměstí Staroměstském vykrváceli věrní pánové čeští... Není také historickou pravdou tvrzení, že germanisace v zemích českých má původ svůj v bitvě bělohorské.“ *Bílá Hora*. Našinec, č. 134, 17. 11. 1907, s. 1.

⁹⁵⁸ Hlubší pozornost věnoval této problematice ve své studii *Kandidatura kardinála Ondřeje Rakouského na biskupství olomoucké*, uveřejněné v *Časopise Matice moravské* ještě téhož roku. BREITENBACHER, Antonín: *Kandidatura kardinála Ondřeje Rakouského na biskupství olomoucké*. Časopis Matice moravské, 32, 1908, č. 1, s. 43–64.

⁹⁵⁹ Patří mezi ně např. práce Mons. ThDr. Františka Xavera Kryštůfka (1842–1916), Breitenbacherova současníka, který porážku českých stavů na Bílé hoře 8. listopadu 1620 hodnotí veskrze pozitivně. Ve svém spisu *Bitva na Bílé hoře* (1908) hovoří o „cizáckém, německém bludu Lutherově“, který „zachvátíl české mysl, z čehož jen záhuba národní, politická i mravní národu českému plynouti mohla“. V práci *Protestantství v Čechách až do bitvy Bělohorské (1517–1620)* zase tvrdí, že jen „porážka odbojných stavů“ a „obnovení katolického náboženství v Čechách zachovaly Čechy při jejich národnosti, že jsou dnes Čechy, Slovany.“ Dále konstatuje: „Kdyby byli (Češi, pozn. autora) zůstali protestanty, byli by dnes poněmčeni. Protestantství podporovalo znamenitě šíření německví po Čechách.“ Srovnej s KRYŠTŮFEK, František Xaver: *Protestantství v Čechách až do bitvy Bělohorské (1517–1620)*. Praha 1906, s. 409–413; tentýž: *Bitva na Bílé hoře*. Praha 1908, s. 26, 101–103.

⁹⁶⁰ K tomu Pekař ve svém podčárnicku otištěném v *Národní politice* 25. května 1917: „Vskutku převratem bělohorským nebyla zvláštní bytnost státní koruny české dotčena v nejmenším. Trestající panovník proměnil pouze ústavu v českých zemích korunních...“ PEKAŘ, Josef: *České státní právo a rakouské znaky a tituly*. Národní politika, č. 142, 25. 5. 1917, s. 1–2; přetisk viz tentýž: *České státní právo a rakouské znaky a tituly*. Našinec, č. 146, 27. 6. 1917, s. 4.

⁹⁶¹ Více o něm a o jeho poměru k Breitenbacherovi pojednává kapitola 13 LÉTA BOURÁNÍ – LÉTA TVOŘENÍ.

⁹⁶² SPISAR, Alois: *Věřouka v duchu církve československé ve dvou dílech. Díl druhý*. Praha 1946, s. 96, 124; srovnej s KOZÁK, Jan Blahoslav: *Naše pokrokovost a Řím*. Praha 1925, s. 25–26, který o Spisarově konceptu českých dějin píše: „Katolicism jest prý projevem ducha nám cizího, románského. [...] Katolicism tedy nemůže dle Spisara býti smyslem českých dějin, protože byl vnucen, a protože není český.“

11.5.3 Příspěvek z 6. června 1918: „Prorocství výsledku války již v r. 1902“⁹⁶³

V denících se Breitenbacher rovněž hlásí k autorství příspěvku *Prorocství výsledku německo-ruské války již v r. 1902*, otištěném v *Našinci* dne 6. června 1918. Breitenbacher, podepsaný pouze šifrou -a-, v něm upozorňuje na zprávu, kterou měl údajně objevit „jeho přítel“ v literárním almanachu *Hlídky* z roku 1902.⁹⁶⁴ Ta vycházela z původního článku polského listu *Gazeta Narodowa* a s odkazem na svědectví „vysoce postaveného pruského úředníka“ referovala o německých plánech na rozbití slovanské jednoty a likvidaci Ruského impéria.⁹⁶⁵ Prostředkem těchto plánů měla být subverze neboli infiltrace státních a zemských úřadů v Rusku a jiných slovanských krajinách židy, inklinujícími svým naturelem k německému a plně oddanými Německému císařství. K tomu se zde uvádí:

*„Němci musejí z příčiny sebezachování vyhubit, asimilovat Poláky. Byly chvíle, kdy jsme vás chtěli užít jako berana na rozbití panslavismu. Ale vy jste čím dále nespolehlivější a stále více se s Rusi sblížíte. Proto musíme hledat nových přátel. A máme jich dnes v Rusku tolik, že kdykoliv můžeme přikročiti k činu. Jsou to předně naši lidé v ruských úřadech a mimo úřady... Našimi spojenci jsou a budou vždy židé. Žid je povahou Němcem, ať si mluví jakkoliv a přidává se na oko ku které národnosti. Bude-li Rusko židy dále pronásledovati, tím jistěji na ně počítati můžeme; smíří-li se s nimi, rozsadí se v něm a rozptýlí, a máme tím mocnějšího spojence.“*⁹⁶⁶

Breitenbacher zprávu doslovně ocitoval a doplnil vlastním komentářem, ve kterém *de facto* obvinil židy z parazitování na domácím národu a označil je za hlavní strůjce bolševického převratu v Rusku roku 1917. Při svém líčení proměny židů z „ubohých, trpěných, pokorných kolonistů“ na „sebevědomé, hrdé a provokující boháče, kteří ovládnou hospodářský život cizího národa“ se uchyluje k vyhraněné antisemitské rétorice,⁹⁶⁷ s jakou se na stránkách Breitenbacherových deníků setkáváme zcela běžně.⁹⁶⁸ Třebaže článek prošel cenzurou a některé pasáže byly vyběleny, ponechána zůstala překvapivě část, v níž na příkladu

⁹⁶³ Viz záznam z 6. června 1918: „Článek v *Našinci* ‚Prorocství výsledku německo-ruské války již v roce -1902!‘ Ode mě.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny*, sv. I. (1915–1923), s. 74.

⁹⁶⁴ [BREITENBACHER, Antonín]: *Prorocství výsledku německo-ruské války již v r. - 1902*. Našinec, č. 128, 6. 6. 1918, s. 1.

⁹⁶⁵ *Zajímavou utopii prusko-německé politiky [...]*. *Hlídky*, 19, 1902, č. 11, s. 833–834. Původní zprávu v *Gazetě Narodowe* se kvůli absenci bližších údajů dohledat nepodařilo.

⁹⁶⁶ Tamtéž.

⁹⁶⁷ [BREITENBACHER, A.]: *Prorocství výsledku německo-ruské války*, s. 1.

⁹⁶⁸ Antisemitismem v denících Antonína Breitenbachera se podrobně zabýváme v kapitole 16 MEZI POLITIKOU A HISTORIÍ.

zhroucení ruského impéria odvážně predikoval budoucnost Rakouska: „*Dojemné přiznání o Rakousku, co ho čeká v budoucnosti a čím je v přítomnosti.*“⁹⁶⁹

11.5.4 „Austriacus Observator“ a Josef Pekař

Z Breitenbacherovy korespondence s Josefem Pekařem víme také o přípravách čtvrtého a dalo by se říci nejodvážnějšího článku, zacíleného přímo na národnostní politiku Vídně. Breitenbacher jej zamýšlel koncipovat jako polemiku s rakouským katolickým knězem a etnologem P. Wilhelmem Schmidtem,⁹⁷⁰ publikujícím pod pseudonymem „Austriacus Observator“. Ten ve svém spisu *Zur Wiederverjüngung Österreichs - Versuch eines Entwurfes der Verfassungsreform* již roku 1917 navrhoval v souladu s voláním slovanských národů po emancipaci a federalizaci monarchie rozdělit Předlitavsko na dva spolkové státy se samostatnými vládami. Tzv. Západní Rakousko (*West-Österreich*) se sídlem vlády v Brně mělo pozůstat z Arcivévodství rakouského a Království českého, zatímco tzv. Východní Rakousko (*Ost-Österreich*) se sídlem vlády v Przemyslu mělo tvořit Království haličské a Království vladiměřské. Vnitřní rozdělení podle krajů by plně respektovalo národnostní resp. jazykové složení obyvatelstva, čímž by se předešlo politickým konfliktům nacionálního charakteru.⁹⁷¹ Zdánlivě kompromisní řešení však mělo závažnou trhlinu - nerespektovalo historické hranice jednotlivých států, a tím nabourávalo české státní právo, což bylo zároveň příčinou, proč byl spisek v českém prostředí přijat se značnými rozpaky.⁹⁷²

⁹⁶⁹ [BREITENBACHER, A.]: *Proroctví výsledku německo-ruské války*, s. 1.

⁹⁷⁰ P. Wilhelm Schmidt SVD (1868–1954), rodák z vestfálského Hörde (dnes součást Dortmundu), římskokatolický duchovní, religionista, orientalista a antropolog. Studoval na verbistickém gymnáziu a lyceu v holandském Steylu. Po vysvěcení na kněze roku 1892 strávil rok v misijním domě v hornoslezské Nyse, kde se naučil česky a polsky. Poté absolvoval studia islamistiky a semitských jazyků na univerzitě v Berlíně. Díky tomu se jako člen Společnosti Božího Slova zapojil do katolické misie v Africe, Asii i Jižní Americe. Roku 1902 přijal rakouské státní občanství. Svou práci *Zur Wiederverjüngung Österreichs - Versuch eines Entwurfes der Verfassungsreform* (Ke znovuomlazení Rakouska - Pokus o návrh ústavní reformy), vydanou pod pseudonymem „Austriacus Observator“ (Rakouský pozorovatel, pozn. autora), koncipoval z pozice antropologa jako jedno z řešení národnostní otázky v Rakousku, respektující etnografické složení monarchie. Přitom však nezohlednil historické požadavky jednotlivých národů. Po rozpadu Rakouska-Uherska působil jako profesor etnologie na univerzitě ve Vídni. Dodnes platí za uznávanou osobnost v oblasti antropologie. Mimo jiné založil uznávaný antropologický časopis *Anthropos*, vycházející od roku 1906 dodnes. HENNINGER, Joseph: *P. Wilhelm Schmidt S. V. D. (1868–1954). Eine biographische Skizze*. *Anthropos*, 51, 1956, č. 1–2, s. 19–60; ZIMONĚ, Henryk: *Życie i działalność naukowa O. Wilhelma Schmidta SVD (1868–1954)*. *Collectanea Theologica*, 45, 1975, č. 1, s. 49–59.

⁹⁷¹ MALFER, Stefan: *Der Konstitutionalismus in der Habsburgermonarchie - siebzig Jahre Verfassungsdiskussion in „Cisleithanien“*. In: URBANITSCH Peter – RUMPLER Helmut (eds.): *Die Habsburgermonarchie 1848–1918. Band VII. Verfassung und Parlamentarismus. 1. Teilband. Verfassungsrecht, Verfassungswirklichkeit, zentrale Repräsentativkörperschaften*. Wien 2000, s. 60–61; srovnej s Austriacus Observator [SCHMIDT, Wilhelm]: *Zur Wiederverjüngung Österreichs. Versuch eines Entwurfes der Verfassungsreform*. Wien 1917, s. 79, 113–114, 201.

⁹⁷² Redaktor časopisu *Naše doba* Jan Laichter (1858–1946) nazval Schmidtův koncept „*smlouváním vídeňských Němců*“. Křesťansko-sociální list *Český západ* označil spisek za „*utopii*“, zatímco prostějovský

Schmidtova práce se Breitenbacherovi dostala do rukou v létě 1918 prostřednictvím svého bývalého kolegy Klementa M. Žůrka,⁹⁷³ někdejšího studijního prefekta na arcibiskupském chlapeckém semináři v Kroměříži, který ji Breitenbacherovi zapůjčil ku přečtení s žádostí o jeho názor.⁹⁷⁴ Breitenbacher si knihu podrobně prostudoval a doplněnou o rukopisné poznámky na okraji stránek ji vrátil zpět Žůrkovi. Toho Breitenbacherovy přípisky pro svůj styl i argumentaci nadchly, a jelikož udržoval se Schmidtem styky, nabídl Breitenbacherovi, že *Observatorovi* knihu i s poznámkami doručí a v případě zájmu zprostředkuje i setkání.⁹⁷⁵

Breitenbachera Žůrkův návrh zaujal. Domníval se, že by přesvědčivou argumentací mohl přitáhnout Schmidtovu pozornost a přesvědčit jej, aby převzal roli mediátora mezi českou stranou a Vídní. Schmidtovi sice vytýkal, že je „*nespravedlivý k nám, Slovanům vůbec*“, a že „*zneuznává snahy Čechů*“,⁹⁷⁶ čímž mínil nerespektování českého historického práva, nicméně vzhledem ke Schmidtově ochotě hledat smířčí řešení národnostní otázky v Před-

Ječmínek za „hlas Kasandřin, která předpovídala pád Troje“. Poněkud smířlivěji se o Schmidtově konceptu vyjádřil poslanec říšské rady Vojtěch Václav Sternberg (1868–1930), třebaže i on vyslovil pochybnosti nad jeho realizací s ohledem na nerespektování historického státního práva: „*Spisovatel jest Němec a mohu říci, že jsem od mnoha let nečetl nic tak moudrého, ujasněného a lidsky krásně myšleného. Arciže nejsem srozuměn s jeho konkrétními návrhy změny ústavní, poněvadž považují za nesprávnou, dotýkati se a přesunovati historické hranice té které země.*“ Srovnej LAICHTER, Jan: *Vídeňský duch*. Naše doba. Revue pro vědu, umění a život sociální, 25, 1918, č. 6, s. 404; *Budoucnost Rakouska v přítomnosti*. Český západ, č. 26, 28. 6. 1918, s. 1; *Austriacus Observator [...]*. Ječmínek, č. 2, 5. 10. 1918, s. 5; STERNBERG, Vojtěch Václav: *Slovo k říšským Němcům o budoucnosti Rakouska*. Moravská orlice, č. 112, 17. 5. 1918, s. 2.

⁹⁷³ P. PhDr. Klement Maria Josef Žůrek OPraem (1874–1954), rodák z Žeranovic na Kroměřížsku, římsko-katolický duchovní, teolog a pedagog, v letech 1896–1907 studijní prefekt a učitel klasických jazyků na arcibiskupském chlapeckém semináři v Kroměříži. Pocházel z rodiny fámilianta Františka Žůrka ze Žeranovic a jeho manželky Veroniky roz. Gibasové, dcery podsedníka z Rackové. Studoval na arcibiskupském chlapeckém semináři v Kroměříži a bohoslovecké fakultě v Olomouci. Po vysvěcení na kněze v červenci 1896 začínal v kroměřížském chlapeckém semináři jako studijní prefekt. Záhy absolvoval studia na filozofické fakultě ve Vídni, kde získal doktorát z filozofie. Po návratu na Moravu pokračoval v semináři jako učitel klasických jazyků až do roku 1907, kdy na vlastní žádost odešel za katechetu do Holešova. O tři léta později složil slavné sliby v kanonii premonstrátů v Nové Říši a přijal řeholní jméno Klement Maria. Následně přednášel jako docent křesťanskou sociologii na bohosloveckém ústavu v Brně. Ve svých pastoračních aktivitách se věnoval zejména práci s mládeží - ochotně převzal duchovní patronát nad Sdružením venkovské omladiny na Moravě a ve Slezsku a jako exercitátor se pravidelně účastnil velehradských sjezdů katolické mládeže. Z vlastních prostředků také založil výchovný ústav pro mládež v Bílsku u Litovle. Mimo to aktivně přispíval do katolických listů *Čech a Našinec*. Počátkem padesátých let byl internován v klášteře na Hoře Matky Boží v Králíkách, kde i dožil. MZA v Brně, fond E 67 Sbíрка matrik, inv. č. 8611, *matrika narozených obce Žeranovice (1848–1892)*, s. 125; *Učitelství sbor od r. 1855–1935*. In: XXV. jubilejní výroční zpráva arcibiskupského gymnasia v Kroměříži za školní rok 1934–1935. Kroměříž 1935, s. 34; *Sdružení venkovské omladiny na Moravě a ve Slezsku [...]*. Čech, č. 76, 17. 3. 1912, s. 3–4; *Catalogus cleri dioeceseos Brunensis 1930*. Brunae 1930, s. 273; HAVRÁNEK, Hubert: *Jak se hospodaří na statku kláštera v Bílsku na Moravě*. Venkov, č. 54, 4. 3. 1930, s. 3; *Docent Ph. dr. Klement M. J. Žůrek šedesátníkem*. Čech, č. 7, 17. 2. 1934, s. 4; *Kamínky. Drobná svědeckví o pronásledování křesťanů v době komunistické totality i o jejich snahách o svobodu a blaho vlasti*. 3. díl. Hradec Králové 2001, s. 73.

⁹⁷⁴ ANM, osobní fond Josef Pekař, karta č. 18, inv. č. 486, *list Antonína Breitenbachera Josefu Pekařovi (Kroměříž, 26. srpna 1918)*.

⁹⁷⁵ Tamtéž.

⁹⁷⁶ Tamtéž.

litavsku i jeho blízkost k císařskému dvoru - Schmidt byl totiž osobním zpovědníkem císaře Karla I.⁹⁷⁷ - jej vnímal jako potenciálního spojence při řešení české otázky.

Jistá příležitost k vzájemnému setkání se nabízela 31. července 1918, kdy byl Schmidt přítomen na bohoslovecké akademii na Velehradě a Žůrek hodlal využít této situace k jeho seznámení s Breitenbacherem. Ten se však schůze nemohl zúčastnit kvůli naléhání matky, která si žádala jeho pomoc v hospodářství. „*Kdo takových bolestných, mateřských nářků nezkusil, neví, jak obtížné a protivné jsou,*“ konstatuje Breitenbacher trpně v den konání schůze, „*zvláště jako u mne, když matka ani netušila (ač jsem jí vysvětlil trochu, kdo Žůrek i Austriacus Observator jsou), oč běží a já jí musel uhnouti, nechtěje míti pekla v domě.*“⁹⁷⁸ Jak se Breitenbacher následně dozvěděl, Schmidt byl projevy na schůzi nadšen a dokonce měl projevít zájem o setkání s Breitenbacherem v arcibiskupské knihovně.⁹⁷⁹

I z tohoto záměru nakonec sešlo a snad tomu bylo i dobře. „*Hubík řekl, že je rád, že jsme se nesešli. Austriacus observator je prý přece jen zažraný Němec, s nímž o národních věcech těžko lze mluvit.*“⁹⁸⁰ Přesto Breitenbacher svou vizi „blahodárného“ působení na Schmidta nezatratil a intenzivně se zaobíral myšlenkou vypracování elaborátu, který by Schmidtovi nechal doručit po Žůrkovi. Svůj záměr ovšem mínil nejprve konzultovat s Pekařem, kterého listem z 26. srpna 1918 podrobně obeznámil jak se svými připomínkami ke Schmidtově spisu samotnému, tak se svým úmyslem oslovit Schmidta a získat v něm spojence při hledání řešení české otázky:

„Píši to a podnikám to z nejlepších a nejideálnějších pohnutek. Náš kraj, kněžstvo i laický svět mě v tom ohledu zná a jsem pro své slovanské (ne pouze české) stanovisko - trnem v oku u olomoucké kapitoly - našich ‚sousedů‘ - vůbec nenáviděn; a také politická moc [...] asi věnovala zvláštní péči (více nemohu napsati) - bylo mi vyhrožováno, ať se mám na pozoru, že mě může děsného něco potkati (1914, 1917)...

Z novinových narážek člověk tuší, že se cosi chystá jako ‚obživovací pokus‘, jak Rakousko vzkřísiti k životu - a jak znám naše moravské katolické národní žurnály (Našinec, Hlas) a lidi za nimi stojící, rádi by to uvítali, a proto pracuji; já pro

⁹⁷⁷ BLUMAUER, Reinhard: *Wilhelm Schmidt und die Wiener Schule der Ethnologie*. In: ROHRBACHER, Peter – GINGRICH, Andre (eds.): *Völkerkunde zur NS-Zeit aus Wien (1938–1945). Institutionen, Biographien und Praktiken in Netzwerken*. Band I. Wien 2021, s. 41.

⁹⁷⁸ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 80.

⁹⁷⁹ Tamtéž, s. 81.

⁹⁸⁰ Tamtéž.

*svou osobu považují je za trochu bolševiky české, stojící na stanovisku ne českém, nýbrž na tom, jež Vídeň a jeho mluvčí orgány doporučují a chválí.*⁹⁸¹

Knihu nechal Breitenbacher zaslat Pekařovi po Matěji Pavlíkovi společně s žádostí o jeho stanovisko z pozice uznávané autority. Pavlík však Pekaře v Praze nezastihl, a tak ji i s dopisem přinesl nazpět do Kroměříže.⁹⁸² Schmidtův spis se nakonec dostal do Pekařových rukou teprve po převratu, kdy byly podobné úvahy již pasé, a tak knihu bez hlubšího zkoumání vrátil Breitenbacherovi nazpět.⁹⁸³ A co se týče Breitenbacherova záměru oslovit Schmidta, vzhledem k rychlému spádu událostí a s vyhlídkou blížícího se konce války na svůj úmysl rezignoval.⁹⁸⁴

11.6 Poslední okamžiky války

Velká válka se mezitím ubírala stále rychleji ke svému konci. V české společnosti narůstaly protiválečné nálady a počínaje tzv. Tříkrálovou deklarací z 6. ledna 1918, v níž se čeští poslanci říšské rady a obou zemských sněmů vyslovili za vytvoření samostatného československého státu,⁹⁸⁵ se v průběhu roku začaly objevovat první veřejné manifestace za samostatnost a jednotu se Slovenskem, k nimž se začali ve velkém připojovat i zástupci nižšího kléru.⁹⁸⁶ Vůbec první známé vystoupení katolického kněžstva na Moravě evidujeme již 1. května 1918, a sice v Uherském Hradišti.⁹⁸⁷ Jelikož se shromáždění zúčastnili i zástupci duchovního stavu ze Slovenska, vyslaly dopředu informované maďarské úřady policejního komisaře pověřeného zaznamenáním jmen účastníků. Bdělí a vlastenecky smýšlející

⁹⁸¹ ANM, osobní fond Josef Pekař, karton č. 18, inv. č. 486, list Antonína Breitenbachera Josefu Pekařovi (Kroměříž, 26. srpna 1918).

⁹⁸² Stručnou zprávu o tom zaslal Pavlík Breitenbacherovi formou dopisnice následujícího znění: „Pana prof. Pekaře jsem nenašel. Je snad na letním bytě. Přinesl jsem tedy knihu zpět.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 6, inv. č. 355, list Matěje Pavlíka Antonínu Breitenbacherovi (Kroměříž, 1. září 1918).

⁹⁸³ Společně se zprávou o vrácení knihy vyjádřil Pekař v listu z 11. listopadu 1918 Breitenbacherovi uznání a ocenil jeho vlastenecké aktivity: „Dnes ovšem je polemika s Austriakem nepotřebna, ale bude náležití jistě k Vaším vlasteneckým zásluhám, že jste v situaci, v níž mohla býti velmi užitečnou, tolik pile a důvtipu jí věnoval. Vrátil Vám knížku v nejbližších dnech.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 6, inv. č. 356, list Josefa Pekaře Antonínu Breitenbacherovi (Praha, 11. listopadu 1918).

⁹⁸⁴ O rezignaci na svůj záměr informoval Breitenbacher dodatečně Pekaře listem ze 7. prosince 1918: „Já tehdy napsal dr. Žůrkovi, že jsou marny i moje všechny rozklady, němci že přijdou k rozumu, až kdyby každému druhému z nich francouzská děla a aeroplány natloukly hlavu. A měl jsem pravdu.“ V ukázce si nelze nepovšimnout pejorativního zápisu příslušníků německé národnosti malým písmenem na začátku. ANM, osobní fond Josef Pekař, karton č. 18, inv. č. 486, list Antonína Breitenbachera Josefu Pekařovi (Kroměříž, 7. prosince 1918).

⁹⁸⁵ KUKLÍK, Jan: *Příběh československé ústavy 1920. I. Příprava a přijetí ústavní listiny*. Praha 2020, s. 26.

⁹⁸⁶ MEDEK, V.: *Cesta české a moravské církve staletími*, s. 318; též NEUMANN, Augustin Alois: *Katolictví a naše národní osvobození*. Hradec Králové 1922, s. 69 či KUDELA, Josef: *Katolíci v odboji a o odboji. Přehled a rozbor literatury*. Naše revoluce. Čtvrtletní historický sborník, 11, 1935, č. 2, s. 148–149.

⁹⁸⁷ Srovnej s *Schůze kněžstva [...]*. Slovácké noviny, č. 29, 4. 5. 1918, s. 1–2; více k tomu NEUMANN, A. A.: *Katolictví a naše národní osvobození*, s. 69.

železniční zřízení jej však odhalili a znemožnili mu navzdory protestům pokračovat v další cestě.⁹⁸⁸ Výsledkem uherskohradištského shromáždění se stalo společné prohlášení slováckých a slovenských duchovních, ve kterém se společně přihlásili k myšlence společného státu Čechů a Slováků:

„My, kněží, synové českých matek, dědicové odkazu našich národních kněží-buditelů, shromáždění na důvěrné schůzi dne 1. května 1918 v Uherském Hradišti, prohlašujeme slavnostně, že stojíme pevně a věrně při národě svém v nejtěžší chvíli jeho zápasu o přirozená, nezadatelná práva jeho bytí, samostatnosti koruny Svatováclavské a větve naší slovenské, jež jest krev naší krve, kost naší kosti. Plně jsme sobě vědomi svého poslání. Proto navrhuje, aby v nejbližší době uspořádán byl všeobecný manifestační lidový projev celého Slovácka za národní naše práva.“⁹⁸⁹

V září 1918 se k myšlence samostatného českého státu - ovšem křesťanského a lidového (*sic*) - otevřeně přihlásilo i kněžstvo na Kroměřížsku a po jeho vzoru v následujících dnech též kněží děkanátů valašskoklobouckého, místeckého a holešovského.⁹⁹⁰ Jak je patrné z citovaných ukázek, vlasteneckou iniciativu vyvíjel zejména nižší klerus, který následně čelil obviněním německých deníků z rozdmýchávání nacionálních sporů v arcidiecézi.⁹⁹¹ Svými výpady se německý tisk jen s obtížemi vyrovnával s prostou skutečností: Rakousku-Uhersku - až příliš připomínajícímu kolos na hliněných nohách - běžely poslední týdny.

Dne 3. září 1918 navázala vláda Spojených států na desatero Wilsonových bodů nótou, v níž oficiálně uznala Československou národní radu v Paříži jako svrchovanou politickou reprezentaci Čechů a Slováků v zahraničí a svého válečného spojence.⁹⁹² Poslední pokus císaře Karla I. o záchranu rozpadajícího se mocnářství příslibem federalizace Předlitavska

⁹⁸⁸ Tamtéž, s. 69.

⁹⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁹⁰ ŠEDIVÝ, I.: *Češi, české země a velká válka 1914–1918*, s. 71; srovnej s prohlášením duchovních z Kroměříže a okolí, zformulovaným 12. září 1918 v kroměřížském hotelu Central: „*My, kněží, jako dosud, i nadále půjdeme s lidem českým a budeme všemi silami pracovat na dosažení našeho národního ideálu, samostatného českého státu křesťanského a lidového. My s lidem svým stojíme i padáme.*“ Viz *Prohlášení kněží z Kroměříže a okolí*. Pozorovatel, č. 37, 13. 9. 1918, s. 1.

⁹⁹¹ Citujme např. z vídeňského listu *Neue Freie Presse* ze dne 6. září 1918: „*Poslovanštění četných území v Čechách, na Moravě i ve Slezsku jest dílem agitace českých kněží. Především byli to kněží, kteří Čechům vždy cenné národní služby prokazovali... Byť i nynější církvi knížata v zemích sudetských okázale národně nevystupovala, pracuje přece každý jednotlivý kněz bez ustání pro věc své národnosti...*“ (přel. autor) *Die Kundgebung der czechischen Geistlichkeit für den czecho-slowakischen Staat*. *Neue Freie Presse*, č. 19408 (Morgenblatt), 6. 9. 1918, s. 3; srovnej s *K útokům na kněžstvo*. *Našinec*, č. 214, 18. 9. 1918, s. 1.

⁹⁹² ŠEDIVÝ, I.: *Češi, české země a velká válka 1914–1918*, s. 335.

vyšel naprázdno.⁹⁹³ Vláda Spojených států amerických trvala na svém - Češi, Slováci i Jihoslované musí dostat úplnou samostatnost.⁹⁹⁴ Dne 19. října 1918 vydal Národní výbor prohlášení, ve kterém odmítl svrchovanost a právo Vídně rozhodovat o otázkách Čechů a Slováků.⁹⁹⁵ Obě zprávy - odmítnutí federalizace Rakouska-Uherska prezidentem Wilsonem i prohlášení Národního výboru - se objevují v deníku *Národní politika* 21. října 1918.⁹⁹⁶ Téhož dne si Breitenbacher v očekávání brzké proklamace československého státu s úlevou do deníku poznamenal:

„Konečně! Projev ústředního výboru amerických Čechů [a] Slováků - a Wilson! Již mi to stačí. Hora spadla ze srdce. Vulkán uvnitř se utišíl. Vysvobozující slovo je tu. Bohu díky! Ne nadarmo jsem hřímával ve škole, české státní právo za netknuté prohlašoval, nespravedlnosti tím těžší tresty sliboval, čím déle potrvá... A tak náhle (aspoň zdánlivě) se ta bestie krvelačná kácí, bije kol sebe, kouše, rve, zmítá sebou, ale přece je naděje, že pojde - a národové budou osvobozeni!

Můj ideál, o němž jsem dr. Hubíkovi bezpočetkrát vykládal v letech 1904–[vynecháno], jak nádherné by to bylo: československý kmen, Poláci, Jihoslované, Rumuni - každý národ zaokrouhlený stát - jak by Maďaři byli jednou provždy zkroceni, omezeni na svůj ostrov, bez svého moře - německé politické, jazykové, hospodářské pronikání na východ, jih zastaveno - a v týle Němců blok protiněmecký na život a na smrt. Národnostní mapa, počet jmenovaných národů, mi stále pravili: Jen ten spolek národů utvořiti a Němci mají dosti! Vždyť ty nové státy byly by odkázány na sebe! Byly to moje zamilované fantazie, nad atlasem když jsem sedával. Ecce!⁹⁹⁷

Aby nezůstal jen u slov, vystavil tři dny nato po dohodě s místním knihkupcem Vilémem Povondrou za výlohou jeho knihkupectví v Kovářské ulici velkoformátovou mapu Rakouska-Uherska s vlastnoručním zakreslením jednotlivých národností. Breitenbacher tím zamýšlel nejen znázornit převahu Slovanů nad německým a maďarským obyvatelstvem v monarchii,

⁹⁹³ Učinil tak svým manifestem *Mým věrným národům rakouským!* z 16. října 1918. Vzhledem k odlišnému systému v Zalitavsku se manifest vztahoval pouze k předlitavské tj. rakouské části monarchie. Tamtéž, s. 340.

⁹⁹⁴ PROKŠ, Petr: *Politikové a vznik republiky 1914–1918*. Praha 1998, s. 185–186.

⁹⁹⁵ Tamtéž, s. 187.

⁹⁹⁶ *Prohlášení Národního výboru*. *Národní politika*, č. 242, 21. 10. 1918, s. 1; *Wilsonova odpověď Rakousku-Uhersku*. *Národní politika*, č. 242, 21. 10. 1918, s. 1.

⁹⁹⁷ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 98.

ale také připravit kroměřížské obyvatelstvo na události nadcházející.⁹⁹⁸ Jak plyne z deníkového zápisu datovaného 24. října 1918, jeho záměr se naplnil. Kroměřížské obyvatelstvo se shlukovalo před výkladem, zvědavě si prohlíželo mapu a živě diskutovalo:

„Slované modře, různě čárkováno, Němci červeně, Romány inkoustem červeným, Maďary žlutě - ani bych sám nebyl myslil, jak se to bude na bílém papíře vyjímat: Maďaři jako cizí těleso v těle. Smíšená území česko-německá a polsko-ruská udělal jsem tak, že jsem táhl jedny i druhé čárky rovnoběžně - a tak pěkně smíšenost naznačena.

Jda z procházky, zastavím se na rohu s dr. Vašicou pozorovat, jak si kdo všimne: a ono vojáků i civilů plno kolem. A když prý to vyvěsili, přes ulici byla spousta lidí zastavena! No vida, a stálo mě to dvě hodiny, a co lidí se poučí o tom ‚obrovském‘ maďarském a německém území v Rakousku! Pásl jsem se za zády diváků vida, jak nové jim je to, a jakou radost z toho mají, že nás, Slovanů, je tu tolik.“⁹⁹⁹

⁹⁹⁸ Breitenbacherova vlastnoručně upravená mapa o rozměru A2 se dodnes nachází ve fondu Antonín Breitenbacher v Moravském zemském archivu v Brně. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton 13, inv. č. 658, *mapa Rakouska-Uherska s Breitenbacherovým barevným zakreslením národního rozložení obyvatelstva, označujícím hranice budoucího Československa a ostatních států ve střední Evropě (1918)*; srovnej s MĚSÍC, Cyril: *Mapa Dr. Breitenbachera z roku 1918*. Střední Morava. Vlastivědná revue, 10, 2004, č. 18, s. 115.

⁹⁹⁹ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 98–99.

12 POVÁLEČNÁ EUFORIE, aneb boj za počestění gymnázia (1918–1919)

Lide československý! Tvůj odvěký sen stal se skutkem. Stát československý vstoupil dnešního dne v řadu samostatných, svobodných, kulturních států světa. Národní výbor, nadaný důvěrou veškerého lidu československého, přejal jako jediný a oprávněný a odpovědný činitel do svých rukou správu svého státu.

Vyhlášení československého státu¹⁰⁰⁰

12.1 Oslavy vzniku Československa v Kroměříži

Když se dne 28. října 1918 dozvěděla pražská veřejnost radostnou zvěst o pádu „žaláře národů“ a vyslechla si z úst pětice „mužů října“ prohlášení o naplnění dávného snu v podobě samostatného státu nejen Čechů, ale i Slováků, zůstávalo otázkou pouhých několika hodin, než senzační zpráva o politickém převratu dorazí i na východ Moravy. Do Kroměříže ji doručil ještě téhož dne četnický velitel Komárek, kterého zastihla ve večerních hodinách na železniční stanici v Hulíně při návratu ze služební cesty do Holešova. Přednostu hulínské stanice sebrala nečekaná telegrafní zpráva z Prahy natolik, že nechal Komárkovi ihned vypravit drezínu, aby ještě téhož večera informoval Kroměřížské o státním převratu. Jelikož město již spalo, oznámil zprávu alespoň několika pozdním návštěvníkům hostince U Simonů. Ti se pochopitelně zdráhali uvěřit, a tak se zpráva roznesla teprve druhý den ráno, kdy ji potvrdil příchozí Josef Pastyřík z Hulína.¹⁰⁰¹

Již v brzkých ranních hodinách 29. října celé město doslova ožilo. V několika málo okamžicích se náměstí a ulice zaplnily zástupy jásajících, aby po letech mlčení dali konečně průchod potlačovaným emocím. Mnozí se shlukovali do průvodů a v několika proudech táhli městem. Všeobecnou euforii provázely akty patriotického nadšení: provolávání slávy T. G. Masarykovi, americkému prezidentu Wilsonovi, legionářům a Československu, vyvěšování praporů v národních barvách či strhávání rakouských orlů z průčelí budov a jejich topení v městských kašnách.¹⁰⁰² Čeští důstojníci kroměřížské posádky strhávali z uniforem

¹⁰⁰⁰ *Provolání Národního výboru z 28. října 1918.* In: ČAPKA, František (ed.): *Dokumenty a materiály ke studiu národních dějin v letech 1848–1918.* Brno 2010, s. 113.

¹⁰⁰¹ *28. říjen 1918 v Kroměříži.* Moravský večerník, č. 248, 27. 10. 1928, s. 14–15; též *Kdy došly do Kroměříže první zprávy o 28. říjnu?* Haná, č. 253, 4. 11. 1928, s. 5.

¹⁰⁰² K vyvěšování národních praporů se - částečně i z obav před pogromy - připojili i kroměřížští židé, ovšem k nelibosti místních, kteří právě židovské menšině přičítali proněmecké postoje za války. Toliko zpráva v *Moravském večerníku* citovaném výše: „Mezi prvními, kteří vyvěšovali prapory, byli židé. Tuto

hodnosti a odznaky bývalého mocnářství, zatímco četníci nahrazovali růžice s monogramem císaře Karla I. na svých čapkách trikolórou.¹⁰⁰³ Atmosféru okamžiku výmluvně líčí místní tisk:

„Zpráva o prohlášení československého státu rozletěla se po Kroměříži v nejčasnějších ranních hodinách a naplnila obyvatelstvo nebývalým jásosem. Zakrátko tonulo město v záplavě praporů a stužek v barvách českých a slovanských. Po ulicích proudily rozjásané davy, dávající hlučnými výkřiky a zpěvem najevo nelíčenou svoji radost nad světodějnou událostí. Každá tvář byla jako sváteční, úsměvy pohrávaly líci muže i ženy, starce i mladíka.

Zástupy daly se také hned do práce, aby zmizely viditelné odznaky naší třistaleté poroby a závislosti : orlíčky na budovách státních úřadů byly jeden po druhém strhány. První letěl z budovy okresního hejtmanství. Za všeobecné veselosti byly ‚utopeny‘ v obecních kašnách. Vojáci strhali dosavadní odznaky z čepic a zdobili je stuhami a českými odznaky.“¹⁰⁰⁴

Antonína Breitenbachera zastihla zpráva o vzniku samostatného československého státu v ranních hodinách po příchodu na vrátnici gymnázia, aby si vyzvedl poštu. Zde jej přítomný sluha Zlobický přivítal slovy: *„Prosím, na radnici už je prapor,“* a když se Breitenbacher vyptával, co se vlastně děje, odpověděl lakonicky: *„No, myslím, už proklamovaný stát.“¹⁰⁰⁵* Jak se dále z deníků dočítáme, zpočátku se Breitenbacher novině zdráhal uvěřit a bez dalšího vyptávání se v poklidu odebral do sborovny gymnázia, aby se připravil na výuku. Dále nechme promlouvat samotného Breitenbachera skrze zápis datovaný 29. října 1918:

„Jdu do sborovny, tam spirituál Polzer: ‚Tak už orly sdělávají.‘ - Je pravda? - ‚Ex te perditio, Israel.¹⁰⁰⁶ Dynastie. Nerozuměla si,‘ a začal jsem, jak byli odbytí Chorvati, Rusi za 1848/9, vzpomněl jsem Karla, jak se mohl a měl po zemřelém Františku Josefovi odtrhnouti - odpovídal kanóny. Nyní může jít s Vilémem jít do světa a spolu tančit čardáš.

neupřímnost vystihla nejlépe mládež a dělnictvo - pokud bylo doma - a židé museli prapory sundati. Zároveň s rozkazem židům, aby sundali prapory, shazování byli z budovy státních úřadů dvouhlaví orli a německé firmy a německé nápisy byly natírány.“ 28. říjen 1918 v Kroměříži. Moravský večerník, č. 248, 27. 10. 1928, s. 14–15.

¹⁰⁰³ ZEŽULOVÁ, Jitka: *Kroměřížský 28. říjen 1918*. In: Státní okresní archiv Kroměříž. Archivní sborník 2003. Kroměříž 2003, s. 132–133.

¹⁰⁰⁴ *Jásot v Kroměříži*. Haná, č. 187, 30. 10. 1918, s. 2.

¹⁰⁰⁵ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 100.

¹⁰⁰⁶ V doslovném překladu z latiny: *„Izraeli, zničil ses!“* Parafraze biblického verše z knihy proroka Ozeáš odkazující na promluvu Hospodina k lidu izraelskému, který se od něj odvrátil. Srovnej s BIČ, Miloš (ed.): *Starý Zákon. Překlad s výkladem. Sv. 14. Dvanáct proroků. Ozeáš až Malachiáš*. Praha 1968, s. 64.

Po vyučování o 10:10 rovno ven. Chtěl jsem viděti, jak budou ty ‚ftáky‘ sdělovat... Pozdě. Kol kašny plus mládeže - všichni dovnitř nahnuti. ‚Co je tam, prosím vás?‘ - ‚Ale, orli utopení.‘ - ‚E, to je měli vhoditi raděj na hnojiště.‘ U Povondry dostal jsem allasovou trikolóru.

Když jsem nesl za skříň k mapě text o koridoru Prešpurk–Varaždin,¹⁰⁰⁷ voják vida můj odznak: ‚Tož už aj faráři?‘ Tož jsem již podruhé dostal uznání své vlastenecké práce.

U mapy plus, když právě šla městem zvěst, že československý stát prohlášen! Bože, kdož si to troufal mysliti, i když si toho sebehoroucněji přál!!

Byl to vzácný pohled na náměstí - na všech stranách jen ty příjemné barvy: červená, modrá, bílá. Jak se liší od rakouských i německých - ponurých - jak příkrov na rakev!!

U mapy své jsem se zdržel a lidem i vysvětloval. - Potom byl přítomen, když dr. Mentzl oznamoval lidu dole, co se stalo, napomínal ke klidu a pořádku. - Potom Pastyřík oznámil tábor lidu na tři hodiny a rozchod.¹⁰⁰⁸

Jak se dále dočítáme, v průvodu Breitenbacher upozoroval nejen své německé žáky, ale i kolegy z pedagogického sboru či redaktory kroměřížského klerikálního deníku *Pozorovatel*. Jejich účast okomentoval v deníku s ironií sobě vlastní: „*Panáčky Fadrusa, Štancla a jiné klerikály viděl jsem choditi jako zmoklé po trotoáru - aby se neřeklo, účastnili se, ale mohli říci dle potřeby, že jen jako diváci. Člověk nemůže býti dost opatrný - což kdyby orel ještě ožil?*“¹⁰⁰⁹

Spontánní projevy nadšení záhy vystřídaly organizované oslavy probíhající plně v režii nově utvořeného Okresního národního výboru.¹⁰¹⁰ Jeho členové zaslali do Prahy společné

¹⁰⁰⁷ Jeden z nenaplněných záměrů představitelů Československa, podle něhož měl mladou republiku propojit se spojeneckou Jugoslávií (oficiálně Království Srbů, Chorvatů a Slovinců) koridor vedoucí od Bratislavy přes západní část bývalého Uherska (dnes rakouský Burgenland) až k chorvatskému Varaždinu. Otázka koridoru Bratislava–Varaždin byla skutečně projednávána v letech 1919–1920 na mírových jednáních v Paříži, avšak ztroskotala na nedostatečné podpoře velmocí. Více k tomu CHROBÁK, Tomáš – TEJCHMAN, Miroslav – HRABCOVÁ, Jana: *Československo-jugoslávské vztahy*. In: HLADKÝ, Ladislav a kol: *Vztahy Čechů s národy a zeměmi jihovýchodní Evropy*. Praha 2010, s. 169.

¹⁰⁰⁸ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 100. Zápis doplňujeme o vzpomínku P. Josefa Marcola Svobody, který se o ni v listu z 2. července 1931 podělil s Breitenbacherem: „*Snad si vzpomenete, když jsem 29. 10. 1918 přiběhl za Vámi do II. patra, učil jste, myslím, v septimě, zaklepal a sděloval, že u Povondry je vyvěšen Morgenzeitung ostravský, který sděloval, že v Praze byla vyhlášena 28. 10. samostatnost českých a slovenských zemí. Za chvíli nato bylo přerušeno vyučování, šlo se na náměstí atd.*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 8, inv. č. 459, *list Josefa Marcola Svobody Antonínu Breitenbacherovi (Moravská Ostrava-Přívoz, 2. července 1931)*.

¹⁰⁰⁹ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 100.

¹⁰¹⁰ ZEŽULOVÁ, J: *Kroměřížský 28. říjen 1918*, s. 136.

prohlášení o věrnosti Československé republice a o třetí hodině odpolední vystoupili za účasti tisíců přihlížejících na Velkém náměstí se slavnostními projevy, jimiž za bouřlivých ovací přivítali nový stát.¹⁰¹¹ Breitenbacher mezi zúčastněnými pochopitelně nemohl chybět a některé ze zachycených citátů si dokonce poznamenal. Nejvíce na něj zapůsobil proslov sociálního demokrata Jana Hošta, který označil císaře Viléma za „berlínského Kaligulu“ a „šilence ženoucího miliony na jatky“.¹⁰¹² Zbylé projevy řečníků Okresního národního výboru jej zklamaly jako nevýrazné a bezobsažné. „Nikdo, kdo by byl jaksi stál hodně vysoko společensky, vzděláním, autoritou, řečnickým výkonem,“ poznamenává k tomu Breitenbacher.¹⁰¹³

Následujícího dne 30. října vyvrcholily kroměřížské oslavy obrovskou manifestací na Velkém náměstí, kde stovky účastníků - okrášlených slovanskými trikolórami - opět provolávaly slávu Masarykovi a Wilsonovi.¹⁰¹⁴ Na tribunách se opět prostřídali jednotliví řečníci se slavnostními projevy, zakončenými zpěvem hymnických písní *Kde domov můj* a *Hej Slované!*, z nichž první se během válečných let ozývala jen mimořádně, a za druhou hrozil rovnou žalář.¹⁰¹⁵ Večer se konala v chrámu sv. Mořice slavnostní bohoslužba k oslavě naplnění tužeb českého národa.¹⁰¹⁶ Zakončení to bylo vpravdě symbolické, neboť právě chrám sv. Mořice byl až do vzniku republiky považován za kostel kroměřížských Němců.¹⁰¹⁷

12.2 Poválečná očista a Pekařova skepse

Během následujících dní doznala Kroměříž značných změn po vizuální stránce. Z městských ulic zcela vymizely státní znaky s rakouským orlem i německé nápisy.¹⁰¹⁸ K zajištění pořádku byla dočasně zformována tzv. národní stráž, tvořená převážně studenty, úzce koordinující s obecní policií.¹⁰¹⁹ Poválečná euforie nicméně brzy odhalila i svou odvrácenou tvář v podobě

¹⁰¹¹ *Okresní Nár. výbor pro Kroměříž a venkov ustaven*. Haná, č. 187, 30. 10. 1918, s. 2; též *Kroměříž*. Lidové noviny, č. 298, 30. 10. 1918, s. 2 či *V jiných moravských městech*. Moravská orlice, č. 249, 31. 10. 1918, s. 1

¹⁰¹² MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 101–102.

¹⁰¹³ Tamtéž.

¹⁰¹⁴ *Oslava prohlášení české samostatnosti v Kroměříži*. Haná, č. 188, 31. 10. 1918, s. 3–4.

¹⁰¹⁵ GALANDAUER, Jan: *O samostatný československý stát 1914–1918*. Praha 1992, s. 14–15; na zakázané písně za války vzpomíná ve svých pamětech též legionář Karel Prášil (1895–1978), viz PRÁŠIL, Karel: *Upomínky na můj vojenský život. Vzpomínky legionáře Karla Prášila*. Praha 2020, s. 34–36.

¹⁰¹⁶ BARTOŠ, Josef – TRAPL, Miloš: *Dějiny Moravy. Díl 4. Svobodný stát a okupace*. Brno 2004, s. 9.

¹⁰¹⁷ SLAMĚNÍK, F.: *Vzpomínky starého učitele*, s. 199.

¹⁰¹⁸ *Očista*. Haná, č. 198, 13. 11. 1918, s. 2.

¹⁰¹⁹ *Zřízení „Národní Stráže“*. Haná, č. 192, 6. 11. 1918, s. 2.

kulminace protiklerikálních a proticírkevních nálad, které vyvrcholily 3. listopadu 1918 stržením mariánského sloupu na Staroměstském náměstí v Praze rozvášněným davem.¹⁰²⁰

Částí veřejnosti zavládlo pobouření. Olomoucký klerikální list *Našinec* označil počínání aktérů za „*první políček katolíkům*“ ze strany nového režimu a „*věčnou skvrnu na světlych dnech začátku české samostatnosti*“.¹⁰²¹ Na některých místech - Kroměříž nevyjímaje - se dokonce jako výraz kajícnosti konaly mimořádné bohoslužby.¹⁰²² Kritickou reflexi aktu nacházíme i u Antonína Breitenbachera, který jednání davu odsoudil nejen jako projev kulturního barbarství, ale také jako zbytečnou provokaci katolické majority:

*„Ovšem stržení Mariánského sloupu v Praze byla i surovost, i pitomost. Surovost pro nešetření citů většiny, pro bezohlednost k historické umělecké památce, a pitomost, že nebylo předejdeno roztržce. Myslím, že nyní Národní výbor mohl dosáhnouti svolení k přenešení sloupu a bylo všem vyhověno, bez zlosti! A že by byla svoboda taková, aby nápad menšiny měl zavazovat většinu, to bych sám nechápal.“*¹⁰²³

Rovněž Josef Pekař, který se nacházel v samém centru dění a celou situaci bedlivě sledoval, vyjádřil v korespondenci s Antonínem Breitenbacherem znepokojení. Sám sice 10. listopadu 1918 vystoupil na půdě České akademie věd s projevem, v němž vznik samostatného československého státu přivítal jako „spravedlivé naplnění dávných tužeb minulých generací“,¹⁰²⁴ nicméně k budoucnosti vzhlížel s nejistotou a predikoval nepokojný vývoj. „*Bojím se,*“ svěřil se Breitenbacherovi pouhé dva týdny po převratu, „*že mnozí z nás - jak píšete - tou bouří utrpěli na zdraví svém - doufejme, že léta pokoje - budou to léta pokoje? - nám stanou se lékem.*“¹⁰²⁵ Počátkem prosince začala Pekařova skepse nabývat

¹⁰²⁰ K tomu včetně okolností a důsledků např. PEROUTKA, Ferdinand: *Budování státu. I. 1918–1919*. Praha 1991, s. 116–119; též MAREK, P.: *České schisma 1917–1924*, s. 18–19.

¹⁰²¹ *Dějí se divné věci*. Našinec, č. 256, 7. 11. 1918, s. 1.

¹⁰²² Zprávu o tom čteme v Breitenbacherově deníkovém záznamu z 10. listopadu 1918: „*Dnes u sv. Mořice sloužená pobožnost odpoledne - za ten sloup! Nebylo lépe v Praze nedávati podnětu k takovým konfesijním srážkám? Ale potrhli Čecháčkové by pak nebyli ‚velicí‘.*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 107. Smírnou pobožnost spojenou se sbírkou na obnovu mariánského sloupu v Praze sloužil i prostějovský farář P. Karel Dostál-Lutinov (1871–1923). Viz *Smírná pobožnost*. Čech, č. 313, 16. 11. 1918, s. 6.

¹⁰²³ Tamtéž.

¹⁰²⁴ KUČERA, Martin: *Pekař proti Masarykovi. (Historik a politika)*. Praha 1995, s. 39; srovnej s úryvkem řečeného Pekařova projevu: „*... přišel den, který nám řekl: Jste svobodni! Ten den velkého poselství, v němž naše radost snažila se vyvážit najednou staletí ponížení a silou svou měřiti se s bolem celých generací, které marně čekaly jitřenky svobody. [...] Třeba mysliti v staletích a pokusit se shromáždit v nitru svém všechnu bolest, všechnu hořkost, všechnu křivdu i všechno násilí, kterou tato země a státní národ její vytrpěly za bezmála čtyřista let od domu Rakouského [...], abychom dovedli pochopit, dovedli vycítit, co znamená naše svoboda.*“ *Proslov přednesený v slavnostním shromáždění České akademie věd dne 10. listopadu 1918*. In: PEKAŘ, Josef: *Z české fronty. Díl II*. Praha 1919, s. 116–122.

¹⁰²⁵ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 6, inv. č. 356, *list Josefa Pekaře Antonínu Breitenbacherovi (Praha, 11. listopadu 1918)*. Srovnej se záznamem v Pekařově deníku z 29. listopadu

konkrétnějších podob. Obával se, že české prostředí nebude disponovat dostatkem autorit schopných převzít odpovědnost nad dalším politickým vývojem bez protiněmeckých nálad a protikatolického sentimentu, jak ostatně píše v dalším listu Antonínu Breitenbacherovi ze 4. prosince 1918. Nadšení kroměřížského kolegy z převratu se pokouší mírnit:

„I zde v Praze je mnoho ‚rozčarování‘, jak říkají Poláci. Ale jinak ani býti nemohlo - hlavní je přece a dosud ve významu svém [...] sotva ocenitelný fakt, že Rakousko je rozbito a Německo na hlavu poraženo, a že Dohoda chce splnit naše požadavky. K tomu ohromnému štěstí nebudeme asi míti dost lidí a dobré politiky pohotově; budem cikánit - ale čert rozumí!“¹⁰²⁶

Breitenbacher si byl Pekařova skepticismu plně vědom,¹⁰²⁷ nicméně s respektem vůči Pekařovi jej byl ochoten velkomyslně přehlédnout.¹⁰²⁸ Pekař však velmi dobře věděl, o čem mluví, když ve svém slavnostním projevu na půdě České akademie věd v Praze o rok později podmínil zdárnou budoucnost Československa jen mírovým spolunažíváním státotvorného národa s národnostními menšinami.¹⁰²⁹ Teprve později - na pozadí politického dění v republice - si Breitenbacher uvědomil, jak blízko byl Pekař realitě.¹⁰³⁰

Vrátíme-li se na Kroměřížsko, i zde projevila poválečná euforie svou odvrácenou tvář v podobě stupňování protižidovských nálad a protibolševické hysterie, přiživované zprávami o zahraničních agentech vysílaných do Čech a na Moravu ruskými bolševiky s úmyslem pomoci sociálním demokratům vyvolat revoluci.¹⁰³¹ Obojí jistou měrou přispělo

1918: „Nálada se horší a radost ze samostatnosti pokrývá se obavami. [...] Obavy z napjaté situace mezi stranami, hamizností neuvěřitelnou venkovských lidí a demoralizace válkou způsobené.“ HANZAL, J: *Josef Pekař*, s. 60–62.

¹⁰²⁶ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 6, inv. č. 356, list Josefa Pekaře Antonínu Breitenbacherovi (Praha, 4. prosince 1918).

¹⁰²⁷ O svou skepsi se Pekař podělil i s Breitenbacherem v listech odeslaných krátce po převratu. V dopisu z 11. listopadu hovoří o „hrozném zemětřesení, jenž zmítá Evropou“, zatímco 4. prosince zmiňuje „sotva ocenitelný fakt, že Rakousko je rozbito a Německo na hlavu poraženo“. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 6, inv. č. 356, listy Josefa Pekaře Antonínu Breitenbacherovi (Praha, 11. listopadu 1918; Praha, 4. prosince 1918).

¹⁰²⁸ Toliko záznam z 23. listopadu 1918: „Vím, že i profesor Pekař se obával, že nedosáhneme cíle, který jsme si vytýčili...“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 110.

¹⁰²⁹ Srovnej s výňatkem z řečeného Pekařova projevu, ve kterém odrazuje společnost od protiněmeckých a protimaďarských sentimentů: „Půjde-li nyní, za změněné situace, o zkoušku opravdovosti naší, vyznávám nepokrytě, že chci státi k těm, kteří zavrhnou od sebe myšlenku, aby po porážce Němců a Maďarů [...] stali jsme se sami Němci a Maďary. A výzvou k tomuto stanovisku bude mi a těm, kdož podobně smýšlejí, právě český nacionalismus. Tvrdím a věřím, že v zájmu naší lepší budoucnosti národní [...] je buď jak buď, abychom ve státě svém uznali loyálně práva menšin a umožnili jim snesitelnou spolupráci v zájmu společné vlasti.“ PEKAR, Josef: *Říjen 1918. Slavnostní přednáška Josefa Pekaře, pronesená ve velké aule University Karlovy dne 28. října 1919*. Praha 1920, s. 26–27.

¹⁰³⁰ Miníme Breitenbacherovo zklamání z politického vývoje v republice, o kterém pojednáváme v kapitole 16 MEZI POLITIKOU A HISTORIÍ.

¹⁰³¹ Zvěsti souvisely s pronikáním informací o vytváření kliky českých bolševiků v Rusku okolo sociálního demokrata Aloise Muny (1886–1943), jejich vazbách na čelní představitele bolševického Ruska, agitací

k pogromu, který se ve dnech 3. a 4. prosince 1918 odehrál v nedalekém Holešově a vyžádal si za oběť dva lidské životy. Nepokoje vyvolala skupina dovolenkovaných vojáků, která se společně s ozbrojenými civilisty - prohlašujícími se za bolševiky - pustila do bezuzdného drancování židovských domů a obchodů. Násilnostem učinil přítrž teprve příchod vojenské posádky z Kroměříže.¹⁰³²

Následkem holešovských událostí se v Kroměříži začaly vylepovat městské vyhlášky varující před „*hroznou vlnou bolševickou*“ a vyzývající k zakládání národních gard za účelem udržení veřejného pořádku.¹⁰³³ Dozvuky nepokojů nacházíme i v zápisech Antonína Breitenbachera, který se stručně zmiňuje o zločinech „bolševiků“ na Kroměřížsku.¹⁰³⁴

12.3 Postoj profesorů arcibiskupského gymnázia k převratu

Nejednoznačně se k politickému převratu a vzniku nového československého státu postavil pedagogický sbor kroměřížského arcibiskupského gymnázia. Breitenbacherovy deníky hovoří o rozporuplných pocitech, které zavládly mezi členy sboru již 29. října, kdy zpráva o proklamaci Československa dorazila do Kroměříže.

Vedení gymnázia sice nařídilo přerušit výuku, aby se studenti mohli zúčastnit oslav ve městě - stejně tak obdrželi studenti mimořádné volno i následující den - avšak nijak zvlášť se výjimečnost okamžiku nepřipomínala.¹⁰³⁵ Ba co více, někteří z německých profesorů

mezi československými legionáři a záměru rozšířit revoluci i do střední Evropy. Více k tomu např. KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky (1918–1938). Díl první. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929)*. Praha 2003, s. 58–59, 70. Srovnej s deníkovým zápisem Josefa Pekaře z 29. listopadu 1918: „*Nálada se horší a radost ze samostatnosti pokrývá se obavami. [...] Obavy z bolševiků českých z Ruska (Muna) posílaných do Čech a prý Šmeralem organizovaných. Obavy z napjaté situace mezi stranami, hamižností neuvěřitelnou venkovských lidí a demoralizace válkou způsobené.*“ HANZAL, Josef (ed.): *Deníky Josefa Pekaře. 1916–1933*. Praha 2000, s. 60–61.

¹⁰³² Více k tomu FIŠER, Zdeněk: *Poslední pogrom. Události v Holešově ve dnech 3. a 4. prosince 1918 a jejich historické pozadí*. Kroměříž 1996, s. 147–149.

¹⁰³³ Tamtéž, s. 88.

¹⁰³⁴ Srovnej s Breitenbacherovým zápisem z 22. ledna 1919: „*Bolševici, totiž rabíři? Včera zabili v Hulíně občana, předtím ve Skašticích ženskou.*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 124. Breitenbacher měl na mysli vraždu obchodnice Klaudie Nesrotové ze Zlína, jejíž tělo bylo objeveno v lednových dnech v seníku nedaleko Skaštic, a obuvníka Františka Opravila z Hulína, spáchanou večer 21. ledna 1919 trojicí lupičů v čele s Augustinem Malošíkem z Hulína. V obou případech šlo o loupežné vraždy bez prokázaného ideologického pozadí. Viz *Loupežná vražda*. Čech, č. 22, 23. 1. 1919, s. 6–7; *Dvě loupeže v Hulíně*. Lidové noviny, č. 23, 23. 1. 1919, s. 5; *Postrach Slovácka. Malošíkova družina před soudem*. Lidové noviny, č. 180, 1. 7. 1919, s. 3.

¹⁰³⁵ Breitenbacher postrádal zejména slavnostní projevy profesorů, na jaké byl zvyklý z doby předpřevratové. Např. úmrtí císaře Františka Josefa I. dne 21. listopadu 1916 bylo uctěno nejen přerušením výuky a povinnou účastí studentstva na zádušní bohoslužbě, ale také smutečními projevy profesorů Františka Cínka (1888–1966) a Karla Polzera (1862–1930). *Z kroniky ústavu*. In: VII. výroční zpráva kněžicího arcibiskupského soukromého gymnasia s právem veřejnosti v Kroměříži za školní rok 1916/17. Kroměříž 1918, s. 98. Teprve 8. listopadu 1918 byla v kapli semináře odsloužena slavnostní bohoslužba a 19. prosince - v den návratu prezidenta Masaryka ze zahraničí a jeho příjezdu do Prahy - nechalo ředitelství slavnostně vyzdobit a nasvítit budovu gymnázia. *Z kroniky ústavu*. In: IX. výroční zpráva arcibiskupského gymnasia s právem veřejnosti v Kroměříži za školní rok 1918/19. Kroměříž 1919, s. 32.

se odmítali s rozpadem mocnářství smířit a pokoušeli se vlasteneckým projevům studentů bránit.¹⁰³⁶Když si studenti následně svému učiteli dějepisu stěžovali na profesora Rochela,¹⁰³⁷ že jim strhává odznaky, odchytil si jej Breitenbacher přímo na chodbě a do tváře mu vmetl slova, která si poté zaznamenal do deníku slovo od slova. Breitenbacherova řeč jako by nebyla určena pouze Rochelovi, ale všem odpůrcům nového státu:

„In aller Güte sage ich Ihnen folgendes: Wir müssten zusehen, wie deutsche Studenten österreichische, deutsche, auch alldeutsche Abzeichen tragen - niemand durfte sich trauen, ein Wort dagegen zu sagen, wollte er nicht in das Kriminal wandern. Man verlangte von uns, dass wir diese Abzeichen tragen, sogar fördern - aus patriotischen Gründen. Die Zeiten sind vorbei. Nun ist diese Farbe Abzeichen unseres Staates und jede Verletzung desselben wäre genau so verlegend wie in den verflossenen Jahren. Merken Sie sich's: Sollte ich das Geringste hören, dann werden Sie mit mir zu tun haben.

Haben Sie sich und Ihre Kollegen, katholische Priester, daran nicht gestoßen, dass wir mit Türken im Bunde waren, mit Türken, welche die christlichen Armenier massakrierten, dass Studenten den Halbmond als Abzeichen trugen, so werden Sie sich auch mit Masaryk leicht abfinden können.“¹⁰³⁸

¹⁰³⁶ Pomyslný kámen úrazu představovaly zejména odznaky s trikolórou, nošené studenty na klopách. Breitenbacher poukazuje v zápisu z 30. října 1918 konkrétně na profesory Julia Redelhammera (1890–1923) a Wilhelma Schramma (1885–1962): „Redelhammer přijde do školy, vidí odznaky - odejde - že prý nevkročí do třídy, dokud tam bude který odznak. Schramm podobně: prý on se cítí dosud Österreicher.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 103.

¹⁰³⁷ P. PhDr. Karl Rochel (1887–?), rodák z Opavy, římskokatolický duchovní, profesor němčiny a klasických jazyků na arcibiskupském gymnáziu v Kroměříži. Studium na arcibiskupském chlapeckém semináři v Kroměříži, který ještě nedisponoval právem veřejnosti, završil roku 1906 maturitou na vyšším státním německém gymnáziu tamtéž. Po následných studiích teologie v Olomouci a vysvěcení na kněze v červenci 1910 se vrátil do Kroměříže jako studijní prefekt arcibiskupského chlapeckého semináře pověřený výukou klasických jazyků a němčiny. Později obhájil doktorát z filozofie a složil učitelské zkoušky, což mu umožnilo působit na gymnáziu jako řádný profesor. Rovněž zřídil a vedl školní orchestr. *Z arcidiecese olomoucké*. Našinec, č. 175, 3. 8. 1910, s. 2; *Maturitätsprüfung*. In: Programm des kais. kön. deutschen Staats-Gymnasiums in Kremsier, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1905/1906. Kremsier 1906, s. 47; *Seznam abiturientů od r. 1862–1934*. In: XXV. jubilejní výroční zpráva arcibiskupského gymnasia v Kroměříži za školní rok 1934–1935. Kroměříž 1935, s. 50; *Z kroniky ústavu*. In: X. výroční zpráva arcibiskupského gymnasia v Kroměříži za školní rok 1919/20. Kroměříž 1920, s. 25; *Katalog kněžstva arcidiecese olomoucké. L. P. 1949*. Olomouc 1949, s. 347.

¹⁰³⁸ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 103. Připojujeme autorský překlad: „Ve všem dobrém Vám řeknu následující: Museli jsme přihlížet, jak němečtí studenti nosí odznaky rakouské, německé a všenněmecké - nikdo se nesměl opovážít říci proti tomu slovíčko, nechtěl-li putovat do kriminálu. Žádalo se po nás, abychom dokonce nošení těchto odznaků podporovali - z vlasteneckých důvodů. Ty časy jsou pryč. Nyní jsou tyto barvy odznakem našeho státu a každé jejich poškození by bylo právě tak nepatřičné jako v uplynulých letech. Zapamatujte si to: Usluší-li to nejmenší, pak budete mít co činit se mnou. - Nepřekáželo-li Vám a Vaším kolegům, katolickým kněžím, když jsme byli v paktu s Turky - s Turky, kteří masakrovali křesťanské Armény - že studenti nosili jako odznak půlměsíc, lehce se spokojíte i s Masarykem.“

Breitenbacher šel ovšem ještě dál. Důrazně pohrozil vedení gymnázia, že okamžitě oznámí Národnímu výboru, bude-li studentstvu ze strany profesorů bráněno ve vlasteneckých projevech. Současně však vyzval studenty, aby zachovávali klid a profesory neuváženými kroky zbytečně neprovokovali.¹⁰³⁹ V denících se dále doznává, kterak se na gymnáziu vlastním přičiněním zasadil o opakování slavnostní slibu věrnosti republice jednotlivých členů sboru:

„Když stále bylo slyšeti od studentů i kolegů, jak Schramm¹⁰⁴⁰ zesměšňuje náš stát a stále se drží Sudetenlandu a Vídně, hrozí dokola vzpourou Němců, že se brzo dočkají odtržení od nás, sdělil jsem to [...] známému, který ostatní měl zaříditi. A tak došel nový ortel od zemské školní rady, ač záležitost slibu byla již jednou vykonána a vyřízena. Tak ředitelé konali slib 6. na hejtmanství a my 10. po obědě v aule.

Pro mne byla to pastva, viděti německy maršírovati k slibu. Schramm nešel, seděl ještě u jídla, a tak pro něho šli. Vyslechl s námi formulí a jako druzí podal ruku řediteli. Jsou tedy vázáni...“¹⁰⁴¹

Vznik Československa, se kterým se němečtí profesori odmítali ztotožnit, ovšem nebyl jediným důvodem, proč se říjnové události setkaly na gymnáziu s poměrně chladným přijetím. Je třeba si uvědomit, že pedagogický sbor arcibiskupského gymnázia tvořili vesměs duchovní. A právě duchovní si nové zřízení spojovali se ztrátou privilegovaného postavení, jako tomu bylo za bývalého mocnářství. Spolu s Rakouskem padl i austrokatolicismus.¹⁰⁴² Proto se k německým kolegům připojovali i mnozí čeští profesori: „*A bylo těch ‚černých‘*

¹⁰³⁹ Tamtéž.

¹⁰⁴⁰ P. PhDr. Wilhelm Schramm (1885–1962), rodák z Nového Jičína, v letech 1909–1919 profesor klasických jazyků na arcibiskupském gymnáziu v Kroměříži. Pocházel z rodiny tesaře Heinricha Schramma z Nového Jičína a jeho manželky Karolíny roz. Willertové. K jeho mladým letům včetně studií zmínky postrádáme. Na arcibiskupském chlapeckém semináři resp. gymnáziu v Kroměříži vyučoval vedle latiny a řečtiny též němčinu. Po převratu 1918 odešel společně s dalšími německými profesory kroměřížského arcibiskupského gymnázia vyučovat na nově zřízený německý chlapecký seminář v Bruntále, kde v letech 1941–1946 zastával pozici ředitele. O jeho dalších osudech nám není vyjma roku úmrtí nic dalšího známo. ZA v Opavě, Sběrka matrik bývalého Severomoravského kraje, inv. č. 2003, *matrika narozených města Nový Jičín (1881–1896)*, s. 203; *Učitelství sbor od r. 1855–1935*. In: XXV. jubilejní výroční zpráva arcibiskupského gymnasia v Kroměříži za školní rok 1934–1935. Kroměříž 1935, s. 34; *Das Deutsche Knabenseminar in Freudenthal*. In: GOTTWALD, Adolf – RÖSSLER, Helmut (eds.): *Freudenthal und seine Kreisgemeinden*. Esslingen 1991, s. 145.

¹⁰⁴¹ Citováno ze zápisu datovaného 15. ledna 1919. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 122.

¹⁰⁴² Vycházíme z definice austrokatolicismu jako těsněprovázání římskokatolické církve a státní moci, reprezentované Habsburským trůnem. MAREK, Pavel: *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918–1924)*. Brno 2005, s. 14, 176. Ukázkový příklad ducha austrokatolicismu nacházíme i v Breitenbacherových zápiscích, podle kterých měl např. olomoucký kanovník Potulický ještě v posledních dnech války vyjádřovat loajalitu rakouskému císaři Karlu I. a omlouvat jej slovy: „*Karlíček za to nemůže, musí podepsat, co se mu předloží.*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 94–95.

takových,“ dodává k tomu Breitenbacher a uvádí i konkrétní jména: „Štancl, Urban, Lázenský, Jockl, Zetek etc. Když nastal rozvrat, bylo zděšení u těchto stvůr. To bylo třeba viděti jejich kyselé, protáhlé, ksichty‘ - vypsati toho nelze.“¹⁰⁴³

Tento fenomén se ovšem netýkal jen arcibiskupského gymnázia. Zvláště konzervativní církevní kruhy si velmi dobře uvědomovaly, že svým loajalistickým přístupem k Vídni a takřka byzantinskou devótností k císařskému trůnu během války nemohou důvěru nového režimu očekávat. Jejich obavy se pochopitelně naplnily. Katolicismus přestal být oficiálním (tj. protežovaným) státním náboženstvím, z čehož plynula ztráta výsadního postavení ve společnosti i bezprostředního vlivu na politické dění v republice.¹⁰⁴⁴ Breitenbacher, který se běžně pohyboval v blízkosti církevních hodnostářů - kroměřížských a olomouckých kanovníků - si do deníku zaznamenal krátce po převratu následující pozorování:

„*„Panáčci‘ jsou - až na čestné výjimky - československým státem otráveni. Chodí jako slepice zmoklé, ani netřeba jim huby otevřít, už to viděti po těch kyselých, stažených tvářích. Od nejednoho slyšeti i úšklebek, od většiny obavy ohledně náboženství, církevních poměrů. Ti zmužilejší mi to řekli otevřeně, že nejsou nadšení, protože stojí v čele zjevných nepřátel katolicismu - Masaryk, Drtina.*¹⁰⁴⁵ *Já každému: ať si nechá svůj bol pro sebe a nechodí s ním na trh, že jiní nejsou zklamáni, naopak, že čekali na vysvobození z pekelných muk - aby tedy nebyli bez své viny házeni s nimi do jednoho koše.*“¹⁰⁴⁶

Jak ze zápisu vidno, Breitenbacher své nadšení z převratu neskrýval. Naopak. V denících vzpomíná, kterak si uschoval na památku první republikové mince vydané v únoru 1922.¹⁰⁴⁷

¹⁰⁴³ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 227.

¹⁰⁴⁴ O důsledcích politického převratu na církev např. TRAPL, Miloš: *Český politický katolicismus v letech 1918–1938*. In: FIALA, Petr – FORAL, Jiří – KONEČNÝ, Karel – MAREK, Pavel – PEHR, Michal – TRAPL, Miloš: *Český politický katolicismus 1848–2005*. Brno 2008, s. 177–182.

¹⁰⁴⁵ PhDr. František Drtina (1861–1925), rodák z Hněvšína na Příbramsku, filozof a filolog, žák a spolupracovník T. G. Masaryka. Pocházel z rodiny sedláka z Hněvšína. Po maturitě na Akademickém gymnáziu v Praze roku 1880 zahájil studia filozofie a filologie na pražské univerzitě, která v červenci 1889 úspěšně završil obhájením doktorátu. Během následného čtrnáctiletého působení na pražských gymnáziích se úspěšně habilitoval pro obor filozofie, kterou od roku 1903 přednášel jako řádný profesor na pražské univerzitě. Svou racionalistickou filozofii založil na pojmání humanity jako vrcholu mravní dokonalosti a lidského vývoje, čímž navázal na humanitní ideály T. G. Masaryka. S katolickou církví se naopak rozcházel ve své představě nábožensky indiferentního školství, zestátněného a oproštěného od vlivu církve. Své stěžejní myšlenky shrnul ve spisu *Myšlenkový vývoj evropského lidstva* (1902), který je považován za jednu z jeho nejvýznamnějších prací. PEŠKOVÁ, Jaroslava: *František Drtina (1861–1925)*. Praha 1991, s. 5–13; též KRATOCHVÍL, Ladislav: *František Drtina*. Praha 1941, s. 32–33, 56–57, 64.

¹⁰⁴⁶ Zápis pochází z 10. listopadu 1918. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 107.

¹⁰⁴⁷ K tomu pouze stručně v zápise z 18. února 1922: „*První československé peníze - naše - jsem dostal již v obchodě! Pro mne radostný okamžik. Schovám je na památku.*“ Tamtéž, s. 366; srovnej s VENCOVSKÝ, František: *Měnová politika v české historii*. Praha 2001, s. 33.

Pod vlivem nových společenských poměrů i politické orientace Československa na západní mocnosti se dokonce jako samouk začal učit francouzskému jazyku, v němž brzy dosáhl značných pokroků. Příležitost vyzkoušet si své znalosti francouzštiny v praxi získal Breitenbacher dne 25. února 1922 při provádění dvou blíže nekonkretizovaných hostí z Ameriky po zámecké knihovně. Kvůli neznalosti anglického jazyka komunikoval s oběma ve francouzštině a zdá se, že vcelku úspěšně, neboť si k tomu do deníku hrdě poznamenal: „Dva Američané v knihovně; jeden znal francouzsky. Měl jsem radost, že jsem se s nimi domluvil dostatečně svojí frančtinou, již jsem si osvojil z 1921 *privata diligentia* (soukromou pílí, pozn. autora). *Pile železo láme.*“¹⁰⁴⁸

Dovolujeme si rovněž zacitovat z projevu, který Breitenbacher přednesl před svými studenty na půdě gymnázia 31. října 1918. Jeho znění, zachycené zčásti slovo od slova, je pro nás klíčové pro pochopení Breitenbacherova vnitřního vývoje v pozdějších letech:

„Upír Rakousko-Uhersko neslavně zhynul. Národ vstal k novému životu. A ostře, jak to už umím, hlasem mrazivým, sarkastickým tónem řezavým, vyličil, jak nás Vídeň učila nadšení a lásce k ‚vlasti‘ i v době nejbližší - pěstí do tváře! Němci jako zkamenělí. Pozdviženým hlasem volal jsem je k práci a do práce, poctivosti, pevnosti povahy dle známého, když každý z nás bude jako z křemene... vzájemné snášenlivosti, úctě a lásce. Jen tak může naše vlast prospívat.

A vyzval Čechy i k lásce k jiným spoluobčanům. Nikdo nemůže za to, že se zrodil Čechem nebo Němcem, ale proto není to hanba, že se jím zrodil. Nejen křesťanství, pouhé vzdělání to po nás žádá, abychom se chovali k příslušníkům jiné národnosti dobře, jako spoluobyvatelům naší společné nové vlasti. Učiníte to také proto, aby svět viděl, že nejsme takoví, jak oni nás roznegli světem, naopak, že jsme lepší než oni, že nejsme schopni toho, co by učinili oni, kdyby byli na našem místě. Jestli oni pohrdali dříve námi, a jestli bylo u nich hrdinstvím, plvati po všem, co českého, my se nebudeme řídit jejich příkladem!

Ale to neznamena, abychom se krčili. Užili jsme si toho již dost. Doba farizejstva už se snad nevrátí, jsme ve svém domě pány, a proto i Němci musí se s tím sprátně, že i oni musejí míti v úctě, co nám posvátným, a nesmí si dovoliti zlehčování odznaků československého státu.

A zakončil jsem: ‚Před mými zraky vynořují se duchové dávných, starých vlastenců: Komenského a jeho družiny, jak se srdcem krvácejícím překračují

¹⁰⁴⁸ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 366.

hranici vlasti - ještě pohled zpět - a navždy mizí jim sladký pohled... Balbín, pro svoje české, vlastenecké smýšlení hanbou a skvrnou řádu nazývaný... Dobrovští, Kollár, Jungmann, Havlíček... všichni jen toužili přijít do zaslíbené země...

*A mohu nevzpomenouti oněch' - odmlčel jsem se, vzpřímil, povýšil hlas, a velitelským tónem: ,oněch, kdož proti své vůli umírali na všech stranách a v cizích službách, ač srdce jejich bilo pro jinou věc, než [za] kterou bojovali? Mohu vzpomenouti oněch našich nesmrtelných, kteří (Legionáři!, kdosi volá) v dalekých cizinách s plamenem v srdci, železem v pažích, ale v železné kázni a se vzpomínkou na svoji vlast umírali? Kněz jako já řekl 1914 o německých vojácích v anglických službách: *Selbstverständlich werden die deutschen Matrosen nicht gegen Deutsche kämpfen.*¹⁰⁴⁹ Co u Němců není hanbou, není zločinem - naopak národním hrdinstvím a ctností - nemůže být ani u našich příslušníků něčím hanebným. Pravím to stejným právem o nich, protože jsem právě tak kněz, jako onen druhý.*

*Viděl jsem, jak nejednomu z českých žáků bylo měkko a oči se mu kalily při té historické vzpomínce na ty, kdož nebyly tak šťastni jako my.*¹⁰⁵⁰

Studenty vlastenecký projev učitele nadchl. Vrásky na čele naopak Breitenbacherovi přidělávali gymnaziální kolegové. Německé profesory ještě dokázal pochopit, avšak skutečnost, že se k jejich výstupům proti republice přidávali i někteří čeští kolegové, přiměla Breitenbachera přehodnotit zcela radikálně svůj poměr i k těm, s nimiž dříve udržoval ne-li přátelské, pak alespoň kolegiální styky. Ideálním příkladem je sám ředitel arcibiskupského gymnázia Bonifác Segeřa, k němuž choval Breitenbacher před válkou jisté sympatie, avšak v průběhu válečných let svůj postoj diametrálně přehodnotil.¹⁰⁵¹ Segeřovo vystupování za války spojuje s prorakouským aktivismem, za který měl obdržet císařské vyznamenání.¹⁰⁵²

¹⁰⁴⁹ „Němečtí námořníci samozřejmě nebudou bojovat proti Němcům.“ Překlad autora.

¹⁰⁵⁰ Tamtéž, s. 104–105.

¹⁰⁵¹ Ještě v červnu 1914 vzpomíná Segeřu v odpovědi P. Františku Gajduškovi (1872–1951) jako „velice laskavavého pána“, „svědomitého“ a „úředních předpisů lépe znalého než sami úředové“. MZA v Brně, fond G 36, Antonín Breitenbacher, karton č. 2, inv. č. 113, list Františka Gajduška Antonínu Breitenbacherovi (Vyškov, 1. června 1914) - koncept odpovědi Antonína na Breitenbachera psaný tužkou na zadní straně listu. Gajdušek tehdy vyučoval náboženství na c. k. českém státním gymnáziu ve Vyškově, kde měl Segeřa zasednout jako předseda maturitní komise. Proto jménem kolegů požádal svého bývalého spolužáka, aby mu Segeřu přiblížil jako člověka i pedagoga. Výše citované srovnej s Breitenbacherovým deníkovým zápisem z 2. března 1920: „Segeřa, odporný, podlízavý, ponížený sluha všech mocných... Ihned v druhém roku mého pobytu zde jsme se rozešli, urazil jsem jeho ješitnost, jeho chování za války otrávil nás poměr dokonce. Vyhnul jsem se mu všude a sám nikdy nezapředl hovor.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923), s. 231–232

¹⁰⁵² V průběhu války byl Segeřovi skutečně propůjčen rytířský kříž Řádu Františka Josefa (Franz Josef-Orden). Učitelský sbor koncem školního roku 1916/17. In: VII. výroční zpráva knížecího arcibiskupského soukromého gymnasia s právem veřejnosti v Kroměříži za školní rok 1916/17. Kroměříž 1917, s. 58;

Věc má ovšem i druhou stránku mince. Za napjaté situace, kdy gymnáziu reálně hrozil zábor pro potřeby armády, jako tomu bylo v případě zbylých dvou kroměřížských gymnázií, se těžko Segeťově počínání divit. Breitenbacherovo vnímání tudíž vnímáme jako poněkud jednostranné. Tak jako tak, skutečnost, že byl Segeťa po válce jmenován kanovníkem kroměřížské kapituly, vnímal Breitenbacher jako nespravedlnost vůči těm, kteří za války pracovali proti Rakousku. Současně představovala příslovečnou poslední kapku, která Breitenbachera zcela utvrdila v jeho záměru docílit odstranění Skrbenského:

„Skrbenský chtěl ještě před ‚smrtí‘ odměniti věrného lokaje, který mu byl tolik k vůli, službám, tolik slavností vystrojil a tak jeho kapsu šetřil! [...] Segeťa tedy došel odměny za svoji vlasteneckou činnost, že hrdloval půjčky, že již napřed měl nachystány slavnosti, než ještě c. k. zemská školní rada nařídila, že sbíral měsíční příspěvky na červený kříž, pro Bulhary, takže ústav byl v plnění c. k. předpisů a intencí rakouských prý vzorným a prvním.“¹⁰⁵³

Neméně radikální proměnou prochází i Breitenbacherův vztah k profesoru Jocklovi, kterého líčí jako jednoho z nejuživějších odpůrců nového režimu na půdě gymnázia, což je zároveň příčinou, proč se s Jocklem navzdory předchozí spolupráci rozešel. V denících jej nazývá „Jidášem“ a „pokřtěným a posvěceným Semitou“,¹⁰⁵⁴ čímž naráží nejen na Jocklovo německy znějící příjmení, ale i jeho rodiště spojené s židovskou kolonizací na Frýdecko-Místecku.¹⁰⁵⁵ K nepříjemnému incidentu mezi oběma profesory došlo v den prvního výročí vzniku samostatného Československa 28. října 1919. Jockl si měl tehdy začít před Breitenbacherem demonstrativně uplivovat, když jej spatřil s trikolórou a odznakem válečných poškozců na klopě. Breitenbacher si následně na Jocklovo jednání stěžoval řediteli Hubíkovi, avšak příliš nepořídil:

„Když jsem pohroužen v myšlenkách krácel již po schodech k svému bytu, šel proti mně dolů - Pámbů s námi - Jidáš Jockl. Ten vida na kabátě trikoloru a znak válečných poškozců, který jsem venku koupil, když mi jej nabídli,

srovnej s Breitenbacherovým záznamem z 11. června 1920 o Segeťově penzionování: „... za války obdržel ještě s jedním ředitelem nejvyšší vyznamenání od císaře pána za opravdu neobyčejně projevenou vlasteneckou rakouskou činnost.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 250.

¹⁰⁵³ Tamtéž, s. 108.

¹⁰⁵⁴ Tamtéž, s. 145, 192.

¹⁰⁵⁵ Základ komunity v osadě Koloredov na severní Moravě tvořili právě židé, pro něž platil až do poloviny 19. století přísný zákaz usazovat se v sousedním Místku. Více k tomu LINHART, František: *Knihy o Místku*. Místek 1929, s. 75; též MYŠKA Milan: *Příspěvek k dějinám frýdeckých židů*. Těšínsko. Vlastivědný časopis okresů Frýdek–Místek a Karviná, 37, 1994, č. 4, s. 19–21; LIPOVSKI, Radek: *Usídlování židovského obyvatelstva v Místku a Koloredově*. In: Sborník Státního okresního archivu Frýdek–Místek, 7, 2006, s. 86–87.

*začal plivat jako posedlý. Štěstí, že jsem neměl čagan s sebou. Hubíkovi jsem to oznámil, zbledl sice nad tou surovostí, ale aby byl pěkný na vše strany, nechá věc tak. A ten padouch tak rok zakazoval studentům trikolory!*¹⁰⁵⁶

Negativní poměr části profesorského sboru k novému státu se projevil i po roce při oslavách prvního výročí vzniku samostatného Československa. Forma oslav byla ponechána na jednotlivých ústavech, a tak prošel záměr ředitele Blažka nařídít žactvu povinnou účast na slavnostní bohoslužbě v chrámu sv. Mořice a dále svátek nijak nepřipomínat.¹⁰⁵⁷ Zde je však třeba zohlednit postoj arcibiskupského ordinariátu, který se obával nacionálních nepokojů v ústavu, a proto apeloval na vedení a profesorský sbor gymnázia, aby mezi studenty udržovali pořádek a nezavdávali sebemenší záminky ke zbytečnému rozdmýchávání vášní.¹⁰⁵⁸

Ještě markantněji se nevráživost profesorů k novému politickému systému projevila v březnu následujícího roku, když vydala zemská školní rada pokyn k oslavám narozenin prezidenta republiky. Na arcibiskupském gymnáziu v Kroměříži se oslavy omezily na krátké projevy pedagogů v jednotlivých třídách, což Breitenbacher glosoval s notnou dávkou ironie:

*„Patriotická výchova u nás. Zemská školní rada nařídila oslavu narozenin prezidenta. U nás se to odbylo po třídách, kde třídní měl promluvit o Masarykovi. Jest to zvláštní, že Františka Josefa a Karla velebili, jenom se klaněli, kolem nich tančili jako kolem zlatého telete, ale jak je český člověk v čele, jest zle. S jakým despektem, s jakou nevážností se mluví mezi kněžími o republice a o Masarykovi, to svět neví!*¹⁰⁵⁹

Slavnostní atmosféra tak vycházela spíše z iniciativy studentů samotných, než ze strany profesorského sboru. Breitenbacher v denících vzpomíná, jaké nepříjemnosti způsobilo studentům kvarty zavěšení nazdobené podobizny prezidenta Masaryka ve třídě. Prezidentovu

¹⁰⁵⁶ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 207.

¹⁰⁵⁷ Tuto informaci Breitenbacher zachytil a společně s mnohými dalšími postřehy z oslav zaznamenal v zápisu datovaném 1. listopadu 1919: „Ramenář Blažek, který vede nyní gymnázium, si tolik pochvaloval, že je necháno na vůli oslaviti 28., jak sbor chce. Chtěl, aby žáci šli k sv. Mořici, kde byla oficiální bohoslužba, a mělo býti po slávě. [...] A tak byla [o] tři čtvrtě [na] osm slavná [mše], poté ‚Svatý Václave‘, ‚Kde domov můj‘, pak na město, jako den předtím. Nic zvláštního.“ Tamtéž, s. 206–207.

¹⁰⁵⁸ V instrukci arcibiskupského ordinariátu vedení arcibiskupského gymnázia v Kroměříži z 8. listopadu 1918 mimo jiné čteme: „Jeho Eminenci [...] velmi na tom záleží, aby neměl všeobecný rozruch nynější pohnuté doby škodlivých následků pro klid, pokoj a svornost v duchovním vychovávacím ústavě. [...] Jeho Eminence očekává, že jak ředitel, tak jednotliví členové učitelského sboru seminárního bez rozdílu národnosti budou vši mocí působiti, aby byla mezi alumny zachována bratrská láska a soulad, a aby se co nejdříve uklidnilo případné rozčilení povstávší z posledních událostí...“ ONDRÁČEK, L.: *Kapitoly z dějin moravské církve*, s. 75–76.

¹⁰⁵⁹ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 142.

fotografii si pořídili sami z vlastních peněz, avšak postrádali rám, do něhož by fotografii umístili. Obrátili se proto s žádostí o radu na svého učitele dějepisu. Breitenbacher - nadšený iniciativou svých žáků - studentům poradil, aby požádali spirituála o zapůjčení volného rámu po císařském manifestu *Mým národům*. Spirituál však odmítl rám zapůjčit bez vědomí ředitele, který o záměru studentů nechtěl ani slyšet. Breitenbacher následně zklamaným studentům poradil, aby fotografii připevnili na zeď hřebíčky. Jaké pozdvižení celá akce vyvolala, prozrazuje sám Breitenbacher:

„Ve čtvrtek ráno [o] tři čtvrtě na sedm přišli ze 4. třídy Bělík, Pojeta s prosbou, abych jim půjčil rámu. - Nač? - ‚Koupili jsme si obraz pana prezidenta a rádi bychom si jej pověsili do třídy.‘ - ‚Hoši, rámu nemám. A co jak platili?‘ - ‚Patnáct korun. Ten barevný obraz. Vzpomněli rámy, v nichž byl František Josef a Mým národům! - ‚Máte pravdu! Do jednoho patří nyní obraz panu prezidentovi.‘ - V náboženském kabinetě. - ‚Tak jděte k P. spirituálovi a požádejte.‘ - Šli. Vrátili se jako zmoklí. - ‚No, co je?‘ - ‚Prosím, P. spirituál pravil, že on nemá moci nad tím - abychom šli k panu Hubíkovi. Šli jsme, ale ten nám řekl: Žádný obraz se nebude dávat za rám. Po prázdninách dají se všude stejné, ale nyní nic se nebude dávat.‘ - Rozuměl jsem. Řekl jsem jim tedy, ať si obraz připevní na zeď čtyřmi hřebíčky - výše, aby ho němečtí žáci nepomazali - a aby o tom řekli spirituálovi, který je třídním, aby se neřeklo, že to dělají navzdory.

Jda do školy, táži se Bělíka: ‚Řekli jste P. spirituálovi?‘ - ‚Prosím ne, však v septimě také mají. A prosím, přijďte se podívat, jak jsme si to pěkně udělali.‘ - ‚No přijdu, po hodině.‘ - Jdu do septimy. Vskutku. Na místě Františka Josefa Masaryk, ten černý tisk, v ráme chvojovém, širokém, pěkné. Studenti tedy vyvráli na indolenci ‚panáčků‘. Septimě jsem to pochválil. - Co to bylo otroctva za Habsburků - a zde by zakazovali projevy vlasteneckých citů! Když jsem šel ze septimy, přijde za mnou žák: ‚Prosím, ale udělali jsme si špatné oko. Když pan dr. Hubík přišel a uviděl Masaryka, dovteklil se a praštil knihou na stůl!‘ - Zasmál jsem se a mávnul jen rukou! A takové jednání má buditi úctu k autoritě; to má utvrzovati v přesvědčení, jak ‚čeští‘ jsou kněží!¹⁰⁶⁰

¹⁰⁶⁰ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny*, sv. I. (1915–1923), s. 142–143.

Obraz nakonec vydržel na svém místě deset dní, než ho ředitel Hubík nechal zabavit a navzdory naléhání jej studentům odmítal vrátit zpět.¹⁰⁶¹ Někteří z profesorů glosovali počín studentů uštěpačnými poznámkami, aby si místo Masaryka pověsili na stěnu „*volskou hlavu*“.¹⁰⁶² Tím se ovšem atmosféra mezi studenty jen vyhrcovala. Někteří dokonce zvažovali sabotovat výuku a demonstrativně odcházet z přednášek, při nichž by docházelo k zesměšňování symbolů republiky.¹⁰⁶³ „*Studentstvo je rozvzteklono, že se neukazuje nikde dobré vůle, naopak všude se jim brání, všude jsou Češi nuceni před dvěma, třema německými žáky ustupovati,*“ popisuje Breitenbacher napjatou atmosféru v zápisu ze dne 9. března 1919.¹⁰⁶⁴

Potlačovaná zášť studentů vůči německým profesorům velmi záhy přerostla do otevřené konfrontace a začala se přelévat i do předmětů vyučovaných povinně v německém jazyce. Své postoje manifestovali studenti stále častěji veřejně. V hodinách německých profesorů se modlili úmyslně česky, stejně tak odpovídali i na německé otázky a sepisovali hromadné rezoluce, přestože za to riskovali kárná opatření, v závažných případech i vyloučení.¹⁰⁶⁵ Aby takové riziko minimalizovali, usnesli se studenti Breitenbacherovy třídy postupovat jako kolektiv:

¹⁰⁶¹ Viz Breitenbacherův záznam z 28. března 1919: „*VII. třída byla prý in corpore u dr. Hubíka a tam prý se vyjádřili, že se usnesli na tom, že si přejí míti Masaryka zpět a Sochorec prý to ještě zdůraznil, že si přejí. Dr. Hubík prý je odbyl, nebo - jak mi septimáni řekli - vyhnal za dvěře.*“ Tamtéž, s. 144–145. Jak dále prozrazuje denikový zápis z 10. května 1919, Hubík si později v souvislosti s obrazem stěžoval přímo Breitenbacherovi na neposlušnost studentů. Ten se však svých svěřenců zastal: „*Prý studenti si počínají pánovitě. Prý došli ze septimy, že oni si přejí - opravdu přejí - Masaryka zpět, a že si to přejí na stěně! A on aby prý poslechl přání pánů studentů. Pravím na to: „A je přání studentů něco neslušného? Oni si nesmějí ničeho přát? Lidé, z nichž polovina byla na vojně? Přece to nejsou děti! A pak, byl bys se odvážil poručiti svého času sdělati Františka Josefa nebo Karla ze zdi? Nelíbí-li se Ti Masaryk jako filozof, to vedlejší. Pro nás není filozofem, nýbrž hlavou státu, který pro národ víc učinil, než všeci Habsburci dohromady!*“ ...“ Tamtéž, s. 156.

¹⁰⁶² Dle Breitenbacherova zápisu z 28. března 1919 mělo jít o suplujícího učitele P. Josefa Marcola Svobodu (1891–1973): „*Studenti [...] mi pravili, že P. Svoboda jim pravil, že místo obrazu Masarykova si měli pověsiti volskou hlavu; prý nám zkazil inteligenci. Český lev je prý kočka a ne lev, prý nemá už ani zubů - když uviděl v muzeu obraz českého lva. To jsou vlastenci a vychovatelé!*“ Tamtéž, s. 145, 153. Kvůli svému výroku byl Svoboda krátce nato nucen z arcibiskupského gymnázia v Kroměříži odejít. *Učitelův sbor*. In: IX. výroční zpráva arcibiskupského gymnasia s právem veřejnosti v Kroměříži za školní rok 1918/19. Kroměříž 1919, s. 32. Svoboda své jednání později Breitenbacherovi omlouval tím, že byl pod vlivem profesora Zenona Jockla. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 8, inv. č. 459, *list Josefa Marcola Svobody Antonínu Breitenbacherovi (Moravská Ostrava-Přívoz, 2. července 1931)*.

¹⁰⁶³ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 145.

¹⁰⁶⁴ Tamtéž, s. 143.

¹⁰⁶⁵ K nejběžnějším formám kárného opatření patřila písemná stížnost ředitele ústavu rodičům studenta. Breitenbacher nicméně uvádí příklad septimána Václava Závadského z Moravské Ostravy, vyloučeného v květnu 1919 za to, že odmítal odstranit obrázek mistra Jana Husa, umístěný některým ze studentů pod křížem v prostorách gymnázia. K tomu dodává: „*Závadský při odchodu mi pravil, že dr. Hubík sám mu pravil, že mu toho nemůže dokázat, ale i kdyby přísahal, nevěří mu. - Nejistoty se trpí v ústavě, a když to přijde do veřejnosti, mrzí se i na mě, že jsou to moji žáci ze septimy a oktávy!*“ Tamtéž, s. 143, 155; srovnej s *Seznam žáků*. In: IX. výroční zpráva arcibiskupského gymnasia s právem veřejnosti v Kroměříži za školní rok 1918/19. Kroměříž 1919, s. 48.

„VII. třída se usnesla, písemně se zavázala, že v druhém běhu nebudou odpovídati německy. Byli u Hubíka žádati, ten jim pohrozil rozpuštěním celé třídy, kdyby to učinili. Tak pět z žáků od akce odstoupilo, jsou považováni za zrádce. Jeden z nich vykládal u dr. Cinka, že prý chystají se dáti vše do novin pokrokových, a nebylo-li by jim vyhověno, že odejdou všichni. [...]. Septimány jsem si zavolal a dal si vše vyložit. Byli opravdu odhodláni ke všemu. Prý vědí, že Hubík nemůže propustiti celé třídy, ale když pět zbude, šlo by to, proto jim nezbyvá, než toho nechati.“¹⁰⁶⁶

Následné stížnosti rozhněvaných profesorů na odbojné studenty ovšem směřovaly nejen k řediteli Hubíkovi, ale i k samotnému arcibiskupovi. Jak se Breitenbacher záhy doslechl, Skrbenský zuřil:

„Kardinál je rozzlobený, že Němci tu jsou utlačováni - je to zajímavé - a přece ve třídách je čtyři až pět Němců, z nichž i jeden až dva z rodičů smíšených! [...] A je [ve] třídě Němců tři: Klein, Felmer, Ulrich! Ostatní Špaček (otec Čech), Mrha (matka Pražka), Kuběna (oba rodiče čeští z Vavrnice u Opavy), Hermann (z Jaktáře!), Stephan (matka Češka, Pražka)! A to si dovolí Němci proti většině - v české zemi - dnes! A pan kardinál krvácí bolestí nad křivdami Němcům páchanými! Ó, útlé srdce arcipastýřské!“¹⁰⁶⁷

Jelikož se studenty ředitel Hubík odmítal o čemkoliv diskutovat, poradil Breitenbacher studentům, aby během pobytu doma vysbírali od rodičů písemné žádosti o zrušení výuky v německém jazyce a ty pak předložili řediteli. I tento pokus však selhal. Hubík petici odmítl Skrbenskému předložit,¹⁰⁶⁸ za což sklídl nelibost studentů.¹⁰⁶⁹ Někteří z nich přišli následně za Breitenbacherem s návrhem německou výuku jednoduše sabotovat. Takový postup ovšem Breitenbacher s ohledem na studenty samotné neschvaloval a navrhl posečkat, dokud nebude utrakvismus na gymnáziu zrušen rozhodnutím zemské školní rady. Část své promluvy ke studentům, ve které se mimo jiné zastal ředitele Hubíka, zachytil ve svých denících:

¹⁰⁶⁶ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 135.

¹⁰⁶⁷ Tamtéž.

¹⁰⁶⁸ Dle Breitenbacherova zápisu z 19. února 1919 se ředitel Hubík odmítal žádostmi rodičů vůbec zabírat: „U nás, v gymnáziu, akce za zčeštění ústavu bídně zašla zásluhou opatrnistického, oportunistického dra Hubíka. Přišli studenti se žádostí - prý nic nejsou před zákonem, mají poslouchati - donesli žádosti od rodičů - prý kdyby to poslanci vzali do rukou - vyřídil jsem mu vzkaz od inspektora Vlka, aby věc odevzdal kardinálovi - prý neodevzdá!“ Tamtéž.

¹⁰⁶⁹ Nápisy proti Hubíkovi se objevovaly údajně i na záchodech: „Jak mi dr. Klapetek sdělil, našel na záchodech již kolikrát napsáno: Pryč s Hubíkem! Hubík mi též pravil, že studenti mají úlohy plné jen politických myšlenek...“ Tamtéž, s. 157.

„Běží tu jen o dra Hubika. Není-li dovoleno kardinálem a zemskou školní radou utrakvism odstraniti, pak nemůže slepě toho nechat. Když byste zavedli češtinu, musí zakročiti proti a učiní se nemožným před českou veřejností. Kdyby to ignoroval, spustí Němci, bude u německých kruhů roznešen a u kardinála. Utrpí tedy na každý způsob. On je tedy osobně interesován. Zůstanete-li tedy při starém způsobu, ušetříte jeho...

*Musíme tedy na věc hleděti strážlivě. Konečně - a to zvláště vyřídíte kolegům - svému právu, své povinnosti učinili jste zadost. Nemůže Vám nikdo vytknouti, že jste byli národně tupí a líní. Učinili jste, co jste mohli jako podřízení. Že jste nedosáhli cíle, toho vinou je Olomouc a Brno. Vy jste své učinili, a kdyby bylo třeba, jsem sám ochoten i v novinách pak vydati svědectví pravdě.*¹⁰⁷⁰

12.4 Počeštění arcibiskupského gymnázia

Breitenbacher si dobře uvědomoval, že změna jazykového charakteru plně závisí na vůli zřizovatele - olomouckého arcibiskupa - tudíž její prosazení zdola nebude v žádném případě možné. Jedinou šanci, jak přimět Skrbenského k transformaci utrakvistického gymnázia na české, spatřoval Breitenbacher v nátlaku ze strany úřední moci.¹⁰⁷¹ Současně si uvědomoval nutnost okamžitého jednání, chce-li uchránit studenty od důsledků nepromyšlených akcí.¹⁰⁷² Příležitost učinit zásadní krok se Breitenbacherovi naskytila ve dnech 1. a 2. února 1919, kdy se účastnil brněnské porady o organizaci knihoven a archivů na Moravě, kam byl jako správce arcibiskupské zámecké knihovny přizván ministerstvem školství a národní osvěty společně s dalšími představiteli významných moravských kulturních a vzdělávacích institucí.¹⁰⁷³

¹⁰⁷⁰ Tamtéž, s. 136.

¹⁰⁷¹ Tamtéž, s. 136–137.

¹⁰⁷² Někteří ze studentů začali zvažovat medializaci poměrů na gymnáziu v „pokrokářském“ tisku. Jeden z případů, kdy se tak skutečně stalo, zmiňuje Breitenbacher v zápisu z 10. května 1919: „Naši studenti začínají dávat ústav do novin. Až do konce dubna byl Karel (bysta císaře Karla I., pozn. autora) v aule a parádoval při každé produkci na svém bývalém místě. Studenti chtěli prý i odejít z auly, až to dal Bílý (sekundán, který 24. dubna odešel) do novin.“ Tamtéž, s. 154–155. Míňen student Eduard Bílý z Tišnova, který svůj krátký, anonymní příspěvek publikoval 30. dubna 1919 v kroměřížském deníku *Haná*: „V arc. semináři v Kroměříži skvělo se ještě před velikonočními svátky t. r. v jedné místnosti poprsí bývalého císaře Karla a ještě snad do dneška není odstraněno. Je vidět, že se páni kněží nemohou s ním rozloučiti. Snad do slavnosti sázení lípy svobody bude odstraněno. A také by se mělo poručiti, by kněží svým svěřencům dovolili zpívati píseň ‚Kde domov můj‘ (totiž v kapli po mši sv.).“ *Nemohou se rozloučiti s Karličkem*. *Haná*, č. 94, 30. 4. 1919, s. 2.

¹⁰⁷³ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 128.

Schůzi předsedal archivář a historik Kamil Krofta, člen archivního referátu ministerstva školství a národní osvěty.¹⁰⁷⁴ Ústřední téma představovala archivní rozluka s Rakouskem spojená s otázkou restituce bohemik uložených v rakouských archivech, což Breitenbacher jednoznačně podpořil. Současně se vyslovil za důsledné zachování územní integrity při organizování zemských archivů. Naopak se důrazně postavil proti návrhu konfiskace soukromých resp. šlechtických archivů, kterou by jejich vlastníci mohli všemi prostředky bojkotovat.¹⁰⁷⁵ Stejně tak Breitenbacher odmítl podpořit navrhovanou konfiskaci klášterních knihoven, kde naopak argumentoval nutností respektovat jejich historické sepjetí s institucí kláštera.¹⁰⁷⁶

Projednávala se též otázka arcibiskupské knihovny v Kroměříži, kterou profesori Navrátil a Krejčík navrhovali zestátnit a převést do Brna.¹⁰⁷⁷ Samotnému zestátnění se Breitenbacher vysloveně nebránil, nicméně předem zavrhl jakékoliv úvahy o jejím vyvezení z Kroměříže, kam historicky přináležela. Fragmenty z rozhovoru si Breitenbacher zaznamenal do deníku:

„Krejčík: ‚Církevní statky budou konfiskovány a knihovna případně jak tak státu, a kdyby ne, arcibiskup bez statků bude rád, když se jí zbaví.‘

Krofta: ‚Nebojte se, postátníme Vás a nebude Vám ve státních službách zle.‘

„Ale ano, já se postátnění nebojím, naopak, ale proti převezení knihovny do Brna budu vždy.‘ [...]

Nakonec veřejně jsem pravil Kroftovi, že ho prosím, aby, kde bude moci, působil vůbec v tom směru, aby se postupovalo všude raději způsobem více

¹⁰⁷⁴ Brněnská schůze představovala jednu z řady porad týkajících se kompetenčního sporu o organizaci archivů a archivnictví mezi jednotlivými ministerstvy. Vedle Kroftu a Breitenbachera se jí zúčastnili PhDr. Stanislav Souček (1870–1935), profesor druhého českého státního gymnázia v Brně, PhDr. Bohuš Vybíral (1887–1951) a PhDr. Leopold Calábek (1892–1944), knihovníci Státní studijní knihovny v Olomouci, PhDr. Hertvík Jarník (1877–1938), ředitel Moravské zemské knihovny v Brně, a PhDr. Bohumil Navrátil (1870–1936), PhDr. Adolf Ludvík Krejčík (1877–1958) a PhDr. Jaroslav Helfert (1883–1972), archiváři Moravského zemského archivu v Brně. Více o tom KOLLMANN, Josef: *Archiv ministerstva vnitra v letech 1918–1945*. Sborník archivních prací, 45, 1995, č. 2, s. 526; tentýž: *Státní archivní škola v Praze. Příspěvek k dějinám archivního školství*. Sborník archivních prací, 32, 1982, č. 1, s. 225–307.

¹⁰⁷⁵ Sám Breitenbacher navrhoval jemnější postup s využitím popřevratové atmosféry: *„Po nynějším převratu ne jeden šlechtic bude hledět, aby se ukázal hodným. I myslím si, že kdyby se mu od ministerstva národní osvěty napsalo, že by národ s vděkem uvítal, kdyby svůj archiv odkázal nebo odevzdal veřejnému archivu, že tak rád učiní z naznačených důvodů. Kdežto kdyby se naň ‚dokročilo‘, může ze vzteku spoustu nebo i vše spáliti.“* MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 130.

¹⁰⁷⁶ V daném případě Breitenbacher doporučoval vyvinout úřední nátlak přímo na kláštery, aby své knihovny katalogizovaly a zpřístupnily potřebám odborné veřejnosti: *„Byla však řeč i o knihovnách klášterních. Krejčík zase hrubě ryl do klášterů, že nemají pořádku, ať se vše zabere. Já proti tomu zase, že třeba duševnějšího i jemnějšího způsobu, ne hned zabírat, že třeba dbát historické piety, když knihovny jsou i pěti sty lety spjaty s kláštery; že netřeba brát, a přeče lze dosíci výsledku; že jsem proto, aby se činil z ministerstva morální tlak na kláštery, aby uspořádaly knihovny a katalogizovaly; že jistě vyhoví, když se jim sdělí, že přijde kontrola!“* Tamtéž, s. 132.

¹⁰⁷⁷ Tamtéž, s. 131–132

*jemným, slušným, řekl bych aristokratickým, ne vždy hned radikálním, že se cíle dojde i tak a nám to jen prospěje. Navrátil i Krejčík byli rozčarováni...*¹⁰⁷⁸

Breitenbacher nicméně využil své cesty do Brna k důvěrnému setkání se zemským školním inspektorem Aloisem Vlkem,¹⁰⁷⁹ s nímž se osobně poznal prakticky od počátků kroměřížského arcibiskupského gymnázia díky pravidelným Vlkovým vizitacím.¹⁰⁸⁰ Během hodinu a půl trvajících setkání Vlka podrobně obeznámil s poměry na kroměřížském gymnáziu, poreferoval mu o vzdoroakcích studentů a jako nejvhodnější řešení nastalé situace navrhl počestění ústavu:

*„U Vlka byl jsem od půl dvanácté do jedné hodiny. Já mu vyložil akci na zavedení češtiny do vyučování, jak byli žáci u Hubíka, nadarmo, jak přinesli od rodičů žádosti o to, odevzdali třídním a ti jemu, jak se chystají v II. B neodpovídati německy. To uvítal s radostí, že prý [...] bude ústav hlásiti jako český. Je prý rád, že jsem mu podal takové informace. Chápu, že se utrakvismu rád zřiká nyní - beztak by ústav tak nemohl zůstat. On prý pro utrakvismus též nebyl, ale uviděv u nás takové výsledky při vyučování, pokládal jej za užitečný.*¹⁰⁸¹

Budeme-li vycházet z Breitenbacherova zápisu, pak právě na základě jeho intervence předložil Vlk jménem zemské školní rady arcibiskupskému ordinariátu návrh na změnu jazykového charakteru arcibiskupského gymnázia v Kroměříži z utrakvistického na české s vyučovacím jazykem německým. Přesné znění své zprávy ordinariátu později důvěrně zaslal i Breitenbacherovi, který si jej přepsal do deníku:

¹⁰⁷⁸ Tamtéž.

¹⁰⁷⁹ Alois Vlk (1856–1927), rodák z Plánice na Klatovsku, středoškolský profesor, od roku 1904 zemský školní inspektor na Moravě. Pocházel z učitelské rodiny. Po maturitě na státním německém gymnáziu v Plzni studoval v letech 1875–1878 klasickou filologii na pražské univerzitě. Následně působil jako profesor na středních školách v Brně, Hranicích a Třebíči. Roku 1902 nastoupil u zemské školní rady v Brně. Po dvou letech byl jmenován zemským školním inspektorem pro gymnázia a humanitní předměty na reálných školách. Vedle pedagogické činnosti se v čase svého brněnského působení aktivně zapojil do činnosti místních kulturních spolků (Český čtenářský spolek, Beseda brněnská). *Z Brna*. Věstník českých profesorů, 12, 1904–1905, č. 2, s. 160; *Šedesátiny zemského školního inspektora Al. Vlka*. Vychovatelské listy, 16, 1916, č. 1, s. 43; *Sedmdesátého výročí svých narozenin [...]*. Čech, č. 30, 31. 1. 1926, s. 6; *Úmrtí*. Šumavan, č. 81, 22. 10. 1927, s. 3.

¹⁰⁸⁰ V prostředí arcibiskupského gymnázia v Kroměříži se inspektor Vlk pohyboval pravidelně. Jednak roku 1910 výrazně napomohl ústavu s právní stránkou transformace v plnohodnotné gymnázium, jednak vykonával pravidelné vizitace a účastnil se jako předsedající maturitních komisí. *Dr. Bonifác Segeřa*. In: XXIV. výroční zpráva arcibiskupského gymnasia v Kroměříži za školní rok 1933–1934. Kroměříž 1934, s. 5–6; srovnej s výročními zprávami ústavu od roku 1912 výše.

¹⁰⁸¹ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 128–129.

„Věc: K. a. gymnázium v Kroměříži, změna vyučovacího jazyka.

Zájmy Československé republiky přiměly zemskou školní radu, aby vzala v úvahu přeměnu utrakvistického knížecího arcibiskupského gymnázia kroměřížského v gymnázium s vyučovacím jazykem toliko českým počátkem školního roku 1919/20. Dosavadní učební osnova, platná pro humanistická gymnázia, by se jinak nevyměnila, zůstala by tudíž němčina předmětem povinným.

Žádáme zdvořile nejdůstojnější ordinariát, by si netížil s námi sdělit, není-li proti zamýšlené změně ve zmíněnou dobu a zároveň ve všech třídách z tamního stanoviska námitky.

V Brně, dne 4. března 1919.¹⁰⁸²

Arcibiskup byl prakticky postaven před hotovou věc. Zemská školní rada dala diplomaticky, ale zřetelně najevo zájem o transformaci dvojjazyčného gymnázia na jazykově české. Se změnou Skrbenský nebyl vnitřně příliš ztotožněn,¹⁰⁸³ na druhou stranu si patrně uvědomoval svou nelehkou pozici a nehodlal riskovat případný konflikt se státní mocí. Proto dne 31. března 1919 potvrdil arcibiskupský ordinariát v Olomouci svým přípisem zemské školní radě č. 4259 změnu jazykového charakteru arcibiskupského gymnázia v Kroměříži z utrakvistického na české s povinnou výukou češtiny, počínaje školním rokem 1919/20.¹⁰⁸⁴ U německých profesorů se změna pochopitelně s kladným přijetím nesetkala. Proto většina z nich využila příležitosti a přešla ještě téhož roku do nového chlapeckého semináře Řádu německých rytířů v Bruntále s výukou v německém jazyce.¹⁰⁸⁵ Ať už byl Breitenbacherův podíl na výsledku jakýkoliv, vinu za „vyštvání“ kolegů připisovali zbylí němečtí profesori jemu a řediteli Hubíkovi.¹⁰⁸⁶

¹⁰⁸² Jedná se o úřední přípis zemské školní rady ze 4. března 1919 č. 6262. Jeho text obdržel Breitenbacher společně s listem inspektora Vlka 8. dubna 1919. Tamtéž, s. 150–151.

¹⁰⁸³ K tomu Breitenbacher v zápise z 26. dubna 1919: „V Právu národa stojí o počestění ústavu. Zajímavý je přípis kardinálův, že lituje, že nemůže zůstat při tom, co Fürstenberk zařídil (nota bene! Ten zavedl pouze němčinu, ne utrakvistické vyučování!), a že tedy zavádí se čeština...“ Tamtéž, s. 152.

¹⁰⁸⁴ *De pueris in annum scholasticum 1919/20 a. e. seminario Cremsiriensi recipiendis. Acta curiae archiepiscopalis Olomucensis*, 1919, č. 6, s. 79; srovnej s *Přípisem ze dne 31. března 1919, č. 4259 [..]*. In: IX. výroční zpráva arcibiskupského gymnasia s právem veřejnosti v Kroměříži za školní rok 1918/19. Kroměříž 1919, s. 5; též *Arcibiskupské soukromé gymnasium*. In: Sborník ministerstva školství a národní osvěty. Ministerstvo, školské úřady, vysoké, střední a odborné školství, 1, 1919–1920, s. 215–216.

¹⁰⁸⁵ ZA v Opavě, fond Arcibiskupský chlapecký seminář v Bruntále, inv. č. 1, *kronika arcibiskupského chlapeckého semináře v Bruntále (1919–1943)*, s. 1–2. Takto z Kroměříže odešli profesori Wilhelm Schramm a Julius Redelhammer, spirituál Karl Polzer a výpomocný učitel Franz Hobich. *Z kroniky ústavu*. In: X. výroční zpráva arcibiskupského gymnasia v Kroměříži za školní rok 1919/20. Kroměříž 1920, s. 22–23.

¹⁰⁸⁶ Viz deníkový zápis ze 7. září 1919: „Hubík přišel ke mně večer 15., že Jockl do očí mu řekl, že jsme vyštváli Polzra z ústavu...“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 194.

Breitenbacher ovšem nepočítal s tím, že se o jeho brněnské schůzce s inspektorem Vlkem dozví formou anonymního udání arcibiskup Skrbenský, kterého zpráva o svévolném zasahování nepověřené osoby do vnitřních záležitostí gymnázia - navíc bez jakéhokoliv uvědomění nadřízených - pochopitelně rozhněvala.¹⁰⁸⁷ Ředitel Hubík, od něhož se Breitenbacher na důvěrné schůzce 6. dubna 1919 o důsledcích svého počínání dozvěděl, naopak projevil vstřícnost. Obeznámil Breitenbachera s pokyny arcibiskupského ordinariátu celou záležitost neprodleně vyšetřit a založit s neposlušným podřízeným protokol. Umožnil mu dokonce nahlédnout ve větší tichosti do příslušného ordinariátního nařízení a přepsat si jej do svého deníku:

„Veledůstojnému ředitelství arcibiskupského semináře v Kroměříži.

Za vyjednávání záležitosti sdělené ředitelství pod č. 168 ze dne 2. dubna t. r. přišlo knížecímu arcibiskupskému ordinariátu na vědomost, že tamější p. prof. dr. Antonín Breitenbacher o své újmě vyjednával s úředními činiteli o této otázce, ačkoli k tomu od knížecího arcibiskupského ordinariátu, a zajisté ani od ředitelství ústavu nebyl zmocněn.

Knížecí arcibiskupský ordinariát proto nařizuje, aby ředitelství založilo se zmíněným knězem písemný protokol o tom, jednal-li v této záležitosti naznačeným způsobem a pakli ano, jak může toto své jednání ospravedlniti, když ze žádné strany nebyl k němu zmocněn.

Úřední protokol budiž sem i s přípisem ředitelství co nejdříve zaslán.

*Knížecí arcibiskupský ordinariát.*¹⁰⁸⁸

Obsah přípisu Breitenbachera nemálo zaskočil. Nepočítal s tím, že informace o jeho důvěrné brněnské schůzce pronikne tak brzy na veřejnost, neřkuli přímo k arcibiskupovi. Netušil sice, kdo za udáním stojí,¹⁰⁸⁹ nicméně pomyšlení, že je sledován - podobně jako za bývalého zřízení - jej silně disgustovalo. „*Tož už je to tu,*“ píše ve svém deníku, „*vyvázl jsem se zdravou kůží ze spárů dvouhlavého orla a uvázl jsem v klepetech klerikálních...*“¹⁰⁹⁰ Uvědomoval si, že před ním vyvstává nový nepřítel. Breitenbacher nyní čelil zásadním dilematům: Vycouvat, anebo pokračovat v boji? A pokud pokračovat, vzdát se knihovnického úřadu, členství v Arcidiecézní památkové radě i titulu konzistorního rady, anebo setrvat

¹⁰⁸⁷ Blíže o tom zápis z 6. dubna 1919: „*Vše ouředně se táhne k mému pobytu v Brně u inspektora Vlka. Hubík mi sdělil, [...] že jsem strašně u kardinála očerněn, že je na mě hrozně rozezlen, že při poslední audienci [...] musel kardinálovi doslova skákat do řeči a prohlašovat, že je to nepravda, co kardinál právě řekl...*“ Tamtéž, s. 147.

¹⁰⁸⁸ Tamtéž.

¹⁰⁸⁹ Mezi podezřelými figuroval mimo jiné Breitenbacherův spolubydlící P. PhDr. Josef Dosoudil (1874–1920), jemuž se Breitenbacher jako jednomu z mála svěřil s detaily o své brněnské schůzce. Viz tamtéž, s. 148.

¹⁰⁹⁰ Tamtéž, s. 147.

ve svých úřadech nadále, byť trpěný, v krajním případě vystavený nepřízni kardinála Skrbenského? Takovými úvahami se zaobírá v zápisu z téhož dne, kdy se o nepříjemných důsledcích své brněnské schůzky dozvěděl:

„A to se děje v českém svobodném státě! Nač jsem tolik pracoval národně, nač se tolik exponoval? Když mám ještě nyní z toho míti zle? A ty bídné duše otrocké budou zase na slunci!! [...] Vzdám se, pak mohou říci, že mě nevyháněli, že se mi nestala křivda. A mám zůstat?? Vzdám se asi všeho, co mám od ordinariátu, ač jsem dosáhl všeho poctivěji než kardinál svého sídla: radcovství, cenzorství a členství v umělecké radě. Olomouc je zkrátka nám nepřátelská a tož jak mě mají snést?“¹⁰⁹¹

Naštěstí mohl počítat s podporou ředitele Hubíka, který se za Breitenbachera přimlouval u Skrbenského a veškerá obvinění vznesená vůči Antonínu Breitenbacherovi označil za zkreslené a nafouknuté denunziace ze strany německých profesorů Schramma a Schinzla.¹⁰⁹² Následně společně s Breitenbacherem vyhotovil příslušný protokol, ve kterém vyšetřovaný kategoricky popřel politický charakter brněnské porady. Uvádíme jeho plné znění, jak si jej Breitenbacher slovo od slova zaznamenal do deníku:

„Protokol sepsaný s profesorem dr. Antonínem Breitenbacherem dne 5. dubna 1919.

Dle nařízení nejdůstojnějšího knížecího arcibiskupského ordinariátu ze dne 2. 4. 1919 č. 169 předložil zástupce správce ústavu profesoru dr. Antonínu Breitenbacherovi předepsané otázky, a sice nejprve zdali o své újmě nebyv ani knížecím arcibiskupským ordinariátem, ani ředitelstvím zplnomocněn, vyjednával s úředními činiteli o změně vyučovacího jazyka na knížecím arcibiskupském gymnáziu.

Dr. Breitenbacher odpovídá, že s úředními činiteli o jazykové otázce knížecího arcibiskupského gymnázia ani o své újmě, ani jménem někoho jiného nevyjednával. Byl v Brně 2. 2. 1919, povolán byv ministerstvem národní osvěty, aby se zúčastnil důležité odborné porady. Zhostiv se tohoto čestného úkolu odebral se, jak činívají všichni - starší aspoň - páni arcibiskupského gymnázia k pp. zemským inspektorům, dvojctihodnému p. Vlкови a dr. Majerovi, tak vysoce zasloužilým o rozkvět, a tak otcovsky se zajímajícím o prospěch našeho ústavu, aby jim vzdal svou čest. Přirozeně mluvilo se při té příležitosti o poměrech

¹⁰⁹¹ Tamtéž, s. 148.

¹⁰⁹² Tamtéž, s. 147.

v semináři a gymnáziu, i o jazykové otázce, ale všechno to byl čirý soukromý rozhovor, který nenesl ani nejmenší stopy nějakého vyjednávání.

Tímto podaným vysvětlením odpadá zodpovídání druhé eventuální otázky.

V Kroměříži dne 5. dubna 1919

Dr. K. Hubík, zástupce ředitele a zapisovatel

*Dr. A. Breitenbacher*¹⁰⁹³

12.5 Odpor proti arcibiskupovi Skrbenskému

Jakkoliv byla napjatá situace přispěním ředitele Hubíka urovnána, posílila Breitenbacherův odpor vůči Skrbenskému a utvrdila jej v přesvědčení, že jako arcibiskup nezastává oprávněné zájmy českého národa, tudíž nemá v novém státním zřízení místo a musí být odstraněn ze svého úřadu.¹⁰⁹⁴ Tím spíše sledoval, kterak se veřejné mínění obrací proti Skrbenskému. Se změnou politického zřízení se totiž do popředí dostala otázka poměru českého kléru k novému státu, který bylo nutno vyjasnit a vypořádat se tak s dědictvím austrokatolicismu jako státoprávní ideou nyní již neexistující Podunajské monarchie, stavějící na úzkém propojení římskokatolické církve s císařským trůnem.¹⁰⁹⁵

Jako první padl pražský arcibiskup Huyn, který již v říjnu 1918 pod vlivem událostí opustil Čechy a následně 6. září 1919 po osobní urgenci papeže Benedikta XV. rezignoval.¹⁰⁹⁶ Svůj úřad složili s nevolí také promaďarští biskupové na Slovensku, prostoupení duchem hungarofilství a myšlenky československé vzájemnosti veskrze nepřátelsky naklonění, které se souhlasem papežského stolce nahradili v listopadu 1920 nově vysvěcení slovenští biskupové.¹⁰⁹⁷ Nad osudem olomouckého arcibiskupa Skrbenského visel otazník.

Oproti Huynovi se Skrbenský za války stavěl k politickým otázkám spíše pasivně, což byl ostatně důvod, proč byl na přání Vídně přesunut z Prahy do Olomouce. Jenže právě to před-

¹⁰⁹³ Tamtéž, s. 148–149.

¹⁰⁹⁴ Tamtéž, s. 155.

¹⁰⁹⁵ MAREK, P.: *Církevní krize na počátku první Československé republiky*, s. 14, 317.

¹⁰⁹⁶ Znění papežovy výzvy k rezignaci cituje sám Huyn ve své autobiografii: „*Nebylo, věru, jiné příčiny, když jsme Ti později pro změnu společenských poměrů radili, abys z arcidiecéze odešel, a dali jsme Ti za zástupce apoštolského administrátora, bratra Josefa Doubravu, aby se staral o Tvé stádo... Vzhledem na tyto okolnosti a dosud trvající příčiny Tě, milý bratře, žádáme, abys před Pánem zvážil, zda by nebylo lépe, kdyby ses vzdal svého úřadu...*“ HUYN, Paul: *Tajomné požehnanie. Rozjímania o Ježišovom utrpení a o úteche Ježiša*. Bratislava – Nové Mesto 2005, s. 5.

¹⁰⁹⁷ Jednalo se o spíšského biskupa Alexandra Párvyho (1848–1919), nitranského biskupa Viliama Batthyányho (1870–1928) a banskobystrického biskupa Wolfganga Radnaie (1848–1935), které 13. listopadu 1920 nahradili Ján Vojtaššák (1877–1965), Karol Kmeťko (1875–1948) a Marián Blaha (1869–1943). K tomu např. MULÍK, Peter: *Emancipácia Slovákov na pôde katolíckej cirkvi v rokoch 1918–1945*. In: BOBÁK, Ján (ed.): *Na ceste k štátnej samostatnosti. Na pamiatku 140. výročia Memoranda národa slovenského*. Martin 2002, s. 145–147; též DEJMEK, Jindřich: *Počátky diplomatických vztahů mezi Československem a Vatikánem (1920–1921)*. Český časopis historický, 91, 1993, č. 2, s. 225.

stavovalo příslovečný kámen úrazu. Císařův nátlak na Skrbenského postulaci arcibiskupem olomouckým byl pochopitelně vnímán jako zásah do svobodné volby kapituly, ba jako bezprecedentní vměšování Vídně do vnitřních záležitostí arcidiecéze.¹⁰⁹⁸ Tuto skutečnost si navzdory počátečnímu nadšení ze Skrbenského českých kořenů plně uvědomoval i Breitenbacher, který si k tomu v denících neodpustil drobné rýpnutí: „*Mohli bychom býti spokojeni. Jak v Brně a Praze, nevím. Ale svobodu a vůli národa máme jako v Bulharsku.*“¹⁰⁹⁹ Rovněž Skrbenského aristokratický původ - předtím českými kruhy tak zdůrazňovaný - byl po převratu kontradikčně vnímán jako symbol propojení s bývalým mocnářstvím.¹¹⁰⁰ Jinak řečeno, Skrbenský se stal personifikací bývalého režimu - reliktem austrokatolicismu, který musel být odstraněn.

Mnozí se domnívali, že se Skrbenský vydá cestou Huynova příkladu a odstoupí z postu arcibiskupa olomouckého, což jen přizívovaly fámy o Skrbenského rezignaci a spekulace o jeho odchodu do Švýcarska.¹¹⁰¹ Nebyla to samozřejmě pravda, třebaže zprávy o tom zachytil i Breitenbacher. Ve svých denících je však dementoval: „*V novinách se opakují správy, že Skrbenský kupuje vilu ve Švýcařích, dokonce, že už rezignoval! Blafy! Ten má kůži!*“¹¹⁰² Skrbenský se považoval za národnostně nestranného a rezignovat nehodlal.¹¹⁰³ Breitenbacherovi začínalo být jasné, že impulz ke změně musí přijít zdola.

Jak vyplývá z našeho studia historických pramenů, nelze si akci proti Skrbenskému představovat jako jedolité hnutí. Naopak. Opozici vůči Skrbenskému vnímáme ve dvou směrech. Církevní proud pozůstával převážně z řadových duchovních, kteří se netajili svými sympatiemi k reformnímu hnutí a v odstranění Skrbenského spatřovali prvotní krok k postupnému počestění olomoucké arcidiecéze.¹¹⁰⁴ Laický proud představovali sekulární

¹⁰⁹⁸ JONOVÁ, J.: *Kapitoly ze života Lva Skrbenského*, s. 77.

¹⁰⁹⁹ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 7.

¹¹⁰⁰ Jen měsíc po převratu vyšel na titulní straně kroměřížského pokrokového deníku *Haná* sugestivní článek s názvem *Pryč s baronem Skrbenským!*, vyzývající k nahrazení Skrbenského novým arcibiskupem „*české krve a prostého původu*“. Viz *Pryč s bar. Skrbenským!* *Haná*, č. 212, 29. 11. 1918, s. 1. Připomeňme, že 10. prosince 1918 vstoupil v platnost zákon č. 61/1918 Sb. o zrušení šlechtictví, řádů a titulů. Více k tomu TYL, Tomáš: *Zákon 61/1918 Sb. aneb Spravedlnost pro každého!* *Časopis pro právní vědu a praxi*, 12, 2004, č. 4, s. 333–341.

¹¹⁰¹ Např. *Arcibiskup Skrbenský odchází do Švýcar?* *Haná*, č. 116, 27. 5. 1919, s. 3; *Olomoucký pan kardinál do Švýcar?* *Čech*, č. 146, 28. 5. 1919, s. 6; *Střepy a střípky*. Volná myšlenka. *Časopis volných myslitelů českých*, 10, 1919, č. 6, s. 7.

¹¹⁰² Viz zápis z 27. května 1919. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 162.

¹¹⁰³ JONOVÁ, J.: *Kapitoly ze života Lva Skrbenského*, s. 78–79.

¹¹⁰⁴ V daném případě se jednalo o počiny více či méně organizované skupiny duchovních, případně jednotlivců. Tamtéž, s. 77. V čele kněžské akce v Kroměříži takto stanul Antonín Breitenbacher s Matějem Pavlíkem, Aloisem Spisarem a Adolfem Jaškem. Jejich podíl na organizované akci spatřujeme jako zcela zásadní. Více o tom v následující kapitole 13 LÉTA BOURÁNÍ – LÉTA TVOŘENÍ.

zaměstnanci a úředníci arcibiskupské správy sdružení v Klubu úředníků arcibiskupských statků, kteří sice neusilovali přímo o Skrbenského odstranění, ale nátlakem na něj se pokoušeli o odstranění německých úředníků z vůdčích pozic v arcibiskupské správě a zlepšení vlastních existenčních poměrů.¹¹⁰⁵ Cíle obou proudů se přitom vzájemně prolínaly.¹¹⁰⁶

12.6 Klub úředníků arcibiskupských statků

Zatímco kněžské akci proti arcibiskupovi Skrbenskému budeme věnovat pozornost v kapitole následující, zastavíme se ještě alespoň krátce u Klubu úředníků arcibiskupských statků jako iniciátora laické akce proti kardinálovi. O jeho počátcích, organizaci, ani úloze během popřevratových poměrů nebylo prozatím v odborné literatuře prakticky vůbec pojednáno. Velmi stručně se proto jeho úlohu pokusíme nastínit níže.

Klub úředníků arcibiskupských statků se zformoval krátce po převratu, ačkoliv oficiálního uznání ze strany Skrbenského se dočkal teprve počátkem března 1919.¹¹⁰⁷ Jako organizace hájící zájmy arcibiskupských úředníků před zaměstnavatelem plnil ve své podstatě funkci odborového hnutí,¹¹⁰⁸ přičemž jeho činnost *de facto* zastřešovala Společná rada organizovaných úředníků a zřízců v republice Československé se sídlem v Praze.¹¹⁰⁹ Členové se scházeli pravidelně na valných hromadách, kde volili ze svého středu důvěrníky, pověřené „*prostředkovati dohodu mezi úřednictvem a zaměstnavatelem na straně jedné a mezi úřednictvem a ústředním ředitelstvím na straně druhé.*“¹¹¹⁰ Přestože jeho činnost představuje doposud oblast prakticky neprobádanou, jeho podíl na utváření negativní reflexe Skrbenského v českém prostředí během politických změn shledáváme nikoli nevýznamný. Podle paměti Josefa Konšela, který v tom čase zastával funkci místopředsedy Klubu,¹¹¹¹ hrozili členové arcibiskupovi dokonce stávkami, nebudou-li jejich požadavky naplněny.¹¹¹²

¹¹⁰⁵ Jejich činnost - dle našich zjištění na základě studia Breitenbacherových deníků - zaštitil právě řečený Klub úředníků arcibiskupských statků.

¹¹⁰⁶ V nejednom případě byl arcibiskupský úředník současně vysvěceným duchovním s příslušným odborným vzděláním, dosaženým za arcibiskupa Kohna. To je ostatně případ i arcibiskupského lesního rady P. Ing. Josefa Konšela (1875–1958), který v letech 1919–1921 zastával funkci místopředsedy Klubu. KONŠEL, J.: *Moje cesta*, s. 28–33.

¹¹⁰⁷ KUBÍČEK, Bedřich: *Klub úředníků arcibiskupských statků*. Haná, č. 63, 20. 3. 1919, s. 1.

¹¹⁰⁸ Založení Klubu vzpomíná ve svých pamětech i arcibiskupský lesní rada Konšel: „*Naši úředníci si přáli vytvořit klub, aby mohli zasahovati aspoň do postupu a platových otázek. Ústřední ředitel si netroufal odporovat, pan kardinál cítil, že je slab a ve vládě opory hledati nemůže. Stal jsem se místopředsedou klubu, vzal jsem do ruky zatímni úpravu platů, žádal jsem od úředníků vážné návrhy na služební předpisy...*“ KONŠEL, J.: *Moje cesta*, s. 31.

¹¹⁰⁹ *České úřednictvo velkostatků splní svoji povinnost*. Haná, č. 51, 6. 3. 1919, s. 1.

¹¹¹⁰ KUBÍČEK, B.: *Klub úředníků arcibiskupských statků*, s. 1.

¹¹¹¹ P. Ing. Josef Konšel, dr. h. c. (1875–1958), rodák z Určic na Prostějovsku, římskokatolický duchovní, arcibiskupský lesní rada, v letech 1921–1922 centrální ředitel arcibiskupských statků. Pocházel z rodiny zahradníka Jana Konšela z Určic a jeho manželky Aloizie roz. Pětiské, dcery zahradníka z téže obce. Po vychození obecné školy v rodných Určicích nastoupil roku 1885 do arcibiskupského chlapeckého

Právě zde se objevuje na scéně „*spiritus movens* (hybná síla, pozn. autora), který prý panem kardinálem točí jako dítětem,“ jak nazývá Breitenbacher v denících Antona Kleibera, který za Skrbenského episkopátu opět vystupuje do popředí.¹¹¹³ Jak vyplývá z důkladného studia Breitenbacherových deníků, jedná se o významný, nicméně opomíjený faktor, který negativně ovlivnil reflexi arcibiskupa Skrbenského v kruzích arcibiskupského úřednictva. Bývalý centrální ředitel Kleiber si totiž i po pádu arcibiskupa Kohna a svém následném penzionování udržel vlivné postavení jako arcibiskupský rada s přímým dosahem na chod arcibiskupské správy.¹¹¹⁴ Zatímco si arcibiskup Bauer udržoval od Kleibera jistý odstup,¹¹¹⁵ na Skrbenského se pokoušel Kleiber plně uplatňovat svůj vliv, což se mu - dle Breitenbacherova zápisu z 20. listopadu 1917 - úspěšně dařilo:

„*Mají toho chlapa asi všichni dost. Přes jedenáct let v penzi a nyní vládne! Ovládá kardinála a jím bude fedrovati své kreatury a bude němčiti! A Geisler - ten bývalý liberál - český kněz,*¹¹¹⁶ *on se neozve! A co by ztratil? Nebo čeho získá*

semináře v Kroměříži. O osm let později odmaturoval na místním německém gymnáziu, neboť seminář ještě nedisponoval právem veřejnosti. Následná bohoslovecká studia v Olomouci završil v srpnu 1897 kněžským svěcením. Po krátkém kněžském působení ve Slezsku zahájil na popud arcibiskupa Kohna studia lesnictví na vysoké škole zemědělské ve Vídni, zakončená úspěšným složením státních zkoušek a získáním titulu lesní inženýr. Po návratu na Moravu nastoupil roku 1901 do služeb arcibiskupské lesní správy jako nadlesní. Své schopnosti osvědčil vypracováním osnov lesního hospodaření i důmyslným plánováním sítě lesních cest a silnic v arcibiskupských polesích. Postupně se vypracoval na lesmistra, přednostu lesní provozní kanceláře a arcibiskupského lesního radu. Roku 1921 převzal úřad centrálního ředitele arcibiskupských statků. Funkci však vykonával pouhý rok, neboť již v listopadu 1922 odešel z arcibiskupských služeb a nastoupil jako profesor pěstění lesů a lesní tvorby na nově založené Vysoké škole zemědělské v Brně. Své praktické zkušenosti nabyté v arcibiskupské lesní správě shrnul mimo jiné ve vysokoškolské učebnici pěstění lesů vydané roku 1931. MZA v Brně, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 9830, *matrika narozených obce Určice (1853–1976)*, s. 235; VINCENT, Gustav: *Profesor Ing. Josef Konšel - šedesátník*. Československý zemědělec, 17, 1935, č. 12, s. 93; NOVOTNÝ, Gustav: *Josef Konšel. Významný lesník, profesor lesnické fakulty a lexikograf*. Lesnictví. Mezinárodní vědecký časopis, 40, 1994, č. 7–8, s. 332–334.

¹¹¹² KONŠEL, J.: *Moje cesta*, s. 31.

¹¹¹³ Citováno z Breitenbacherova zápisu ze dne 17. května 1917. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 33.

¹¹¹⁴ KONŠEL, J.: *Moje cesta*, s. 29; srovnej s Breitenbacherovým zápisem z 27. června 1918: „*Kleiber ovládá prý kardinála hodně! Repce na to úřednictvo a bylo o tom i v novinách!*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 77. Obdobně též rozličné novinové články, např. *Germanisace na statcích arcibiskupství olomuckého*. Pozor, č. 270, 26. 11. 1917, s. 2; *Germanisace oživila opět [...]*. Přerovský obzor, č. 58, 28. 2. 1918, s. 3; *Kardinál Skrbenský germanisuje*. Přerovský obzor, č. 66, 8. 3. 1918, s. 3; *Quo vadis domine?* Haná, č. 54, 9. 3. 1919, s. 2.

¹¹¹⁵ Podle vzpomínek Bauerovy neteře Amálie Táborské nepanovaly mezi strýcem a Kleiberem příliš dobré vztahy. Údajně nedokázal kardinálovi odpustit podíl na Kohnově pádu a svém penzionování. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 24–25.

¹¹¹⁶ Mons. Jindřich Geisler (1849–1927), rodák z Laškova na Prostějovsku, římskokatolický duchovní, prelát-scholastik metropolitní kapituly sv. Václava v Olomouci, v letech 1916–1920 generální vikář olomoucké arcidiecéze. Pocházel z rodiny učitele Antonína Geislera z Laškova a jeho manželky Anny roz. Krečmerové, dcery hostinského z Krakovce. Po maturitě na státním německém gymnáziu v Olomouci a následných bohosloveckých studiích tamtéž obdržel v červenci 1872 kněžské svěcení. Jako novokněz se dostal za kaplana do Vyškova, avšak půl roku nato byl povolán do Olomouce jako kůrový kaplan na dómě sv. Václava. Roku 1879 se úspěšně přihlásil za dómského vikáře tamtéž. Následovalo udělení nesídelního olomouckého kanonikátu v listopadu 1906 a sídelního v březnu 1907. Po dvou letech jej papěž

svým mlčením? Věřu nevím! Kdyby byly statky soukromým majetkem kardinálovým, je něco jiného, ale nejsou jeho! A řekněme, že by za rok zemřel! S ním neodejdou ti němečkové, kteří budou přijati do služby!¹¹¹⁷ A je na Moravě z ³/₄ české, na statcích, které ani Vilém II., ani Hindenburg, nýbrž čeští panovníci olomouckému biskupství darovali. Arcibiskup nemá právo, kdyby byl sebevíce Němec, němčiti, a veřejnost má právo se podobné provokaci opřít a ji nestrpět!! Ale ti čecháčkové!! No, uvidíme!¹¹¹⁸

Breitenbacherův zápis se v zásadě shoduje s tím, co bylo Kleiberovi vyčítáno ze strany arcibiskupského úřednictva, tedy preferování německé řeči a vzdělání do úřadů v arcibiskupské správě. Existovaly ovšem i další otázky, které bylo z pohledu Klubu úřednictva nutno vyřešit. Dne 26. ledna 1919 uspořádali důvěrníci Klubu v Přerově manifestační schůzi, na níž formulovali soubor požadavků předložených arcibiskupovi Skrbenskému ku schválení, a sice: 1) garanci občanských svobod zaměstnanců včetně svobody přesvědčení; 2) nucené penzionování úředníků sloužících nad 40 let; 3) okamžitou úpravu (tj. navýšení) platů; 4) dvojnásobné započtení válečných let do penze; 5) zvýšení podpory vdovám a sirotkům po zaměstnancích; 6) propuštění hlavních germanizátorů, tj. Kleibera a Gebharda.¹¹¹⁹

Výsledek schůze zaregistroval i Breitenbacher, který tažení Klubu proti Skrbenskému pozorně sledoval.¹¹²⁰ Kleiber ovšem rezignovat nehodlal, a ani splnění dalších požadavků

Pius X. (1835–1914) jmenoval čestným papežským komořím s titulem monsignora. Od roku 1907 zastával úřad kancléře arcibiskupské konzistoře a v letech 1916–1920 generálního vikáře olomoucké arcidiecéze. Jako milovník hudby publikoval četné rozbory hudebních děl. Taktéž inicioval v Olomouci vznik pěvecko-hudebního spolku Žerotín, v jehož čele stál více než čtvrt století. MZA v Brně, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 9244, *matrika narozených obce Laškov (1837–1859)*, s. 62; *Location der Schüler*. In: Programm des kaiserl. königl. Gymnasiums in Olmütz am Schluß des Schuljahres 1868. Olmütz 1868, s. 54; *Jindřich Geisler [...]*. Světozor, 8, 1908, č. 48, s. 1133; *Prelát Jindřich Geisler zemřel*. Našinec, č. 65, 19. 3. 1927, s. 2; NEŠPOR, Václav: *Dějiny města Olomouce*. Olomouc 1998, s. 282, 296.

¹¹¹⁷ Kleiberovi bylo z české strany vytýkáno, že mezi žadateli o místo v arcibiskupských službách preferuje absolventy německých učilišť místo českých. Příklad připojuje Breitenbacher v témže zápisu: „*Bývalý žák [...] žádal mě o přímlovu u lesního rady Šerka, aby byl jeho bratr, absolvent lesnické školy písecké, přijat do knížecí arcibiskupské služby. Za nynějšího režimu Kleiberova z Písku koho přijmouti? ‚Synku, marně se těšíš,‘ pravil jsem kolegovi dr. Hubikovi. Dnes byl jsem u Šerka o půl deváté. Žádost již vyřízena negativně...*“ Jak tehdy Šerek sdělil důvěrně Breitenbacherovi, jednu z příčin zamítnutí představoval i sám Kleiber: „*... p. Kleiber, prý už je těch ‚von der Piseker Anstalt‘ (z učiliště v Písku, pozn. autora) až nadbyt ve službách, že se mají nyní bráti nyní ‚vaterländischere‘ (vlastenečtější, pozn. autora), než ti jsou. (A tak to již rozumím, co tím myslel. Prý máme v Hranicích ústav (‚Ovšem, německý...‘), odtamtud prý bude dost lidí. ‚Rozuměli jsme si. ‚Již to začíná. Žádného Čecha nepřijmouti, tak se knížectví zase poněmčí!‘ Šerek: ‚Ale já k tomu nemohu mlčeti, aby přijati byli třeba lidé, kteří by neznali ani česky! To pak aby český člověk za něho dřel. ‚Máte pravdu, takoví nech si jdou k Berlínu.‘ ...*“ Tamtéž, s. 56–57.

¹¹¹⁸ Tamtéž.

¹¹¹⁹ *Požadavky úřednictva na statcích arcibiskupství olomouckého*. Pozor, č. 30, 1. 2. 1919, s. 3; *Manifestační schůze úřednictva kníž. arcibiskupských statků olomouckých [...]*. Venkov, č. 30, 4. 2. 1919, s. 9.

¹¹²⁰ V zápisu z 16. února 1919 si do deníku zaznamenal tři nejzákladnější požadavky Klubu vyslovené na přerovské schůzi: „*Úřednictvo žádalo: 1) okamžitý odstup Kleibra, Gebharda. 2) Penzionování třinácti úředníků přestárlých. 3) 150% zvýšení platu.*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 133–134.

se nesetkalo s valným úspěchem.¹¹²¹ Zástupci Klubu v čele s jednatelem Ing. Bedřichem Kubíčkem proto svolali do Hulína na 9. března 1919 valnou hromadu, na které opětovně odsoudili konání Kleibera a Gebharda. Taktéž vyslovili nedůvěru vrchnímu inspektoru Augustinu Götzovi,¹¹²² pověřenému dočasnou správou arcibiskupských statků po penzionovaném řediteli Juliánovi Roskovi, a pohrozili hledáním podpory naplnění svých požadavků u československé vlády, nebude-li jim ze strany arcibiskupa vyhověno.¹¹²³

Do činnosti Klubu se okamžitě pustil ostrými polemikami Augustin Štancl, šéfredaktor klerikálního listu *Pozorovatel*.¹¹²⁴ Skrbenský nicméně nátlaku přece jen podlehl a většině požadavků vyšel vstříc. Předně uznal Klub jako regulérní odborovou organizaci a jednotlivé důvěrníky za jeho oprávněné zástupce. Současně přistoupil na požadovanou úpravu válečných platů a přislíbil jak garanci svobody osobního přesvědčení, tak příslušnou úpravu penzí vdovám a sirotkům. Pouze místo dvojnásobného započítávání válečných let do penze navrhl zkrátit služební dobu na 35 let a všechny zaměstnance překračujících čtyřicetiletou službu penzionovat, a to včetně vrchního účetního Gebharda, jak požadoval Klub.¹¹²⁵ Jeho místo

¹¹²¹ *Z panství olomouckého arcibiskupa [...]*. Pozor, č. 67, 10. 3. 1919, s. 2.

¹¹²² Augustin Götz (1851–1925), rodák z Hnojic u Olomouce, arcibiskupský úředník, v letech 1919–1920 centrální ředitel arcibiskupských statků. Pocházel z rodiny rolníka Ignáce Götze z Hnojic a jeho manželky Marie roz. Bednářové, dcery rolníka z Dolního Štěpánova. Ve službách olomouckého arcibiskupství se objevuje koncem osmdesátých let 19. století, a sice jako kontrolor na arcibiskupském dvoře v Kelči. V témže čase se oženil s Barborou Guskovou, dcerou kroměřížského knihkupce Heinricha Guska. Později převzal úřad správce arcibiskupského dvora v Chropyni, kde strávil celých sedmáct let, než byl v červnu 1912 přeložen na stejnou funkci do Mořic. Na jaře 1917 převzal jako ustavený vrchní inspektor také prozatímní správu arcibiskupských statků. Počátkem května 1919 jej arcibiskup Skrbenský oficiálně jmenoval centrálním ředitelem arcibiskupských statků. Úřad zastával až do 1. listopadu 1920, kdy v důsledku Skrbenského rezignace odstoupil a uvolnil místo Josefu Konšelovi. Roku 1920 držel krátce v nájmu arcibiskupskou tiskárnu v Olomouci, vydávající klerikální list *Našinec*. Za svou národohospodářskou činnost spojenou s melioracemi a odvodňováním polností jej řada obcí na Kroměřížsku jmenovala čestným občanem a v květnu 1914 obdržel rytířský kříž Řádu Františka Josefa. ZA v Opavě, Sbíрка matrik bývalého Severomoravského kraje, inv. č. 7600, *matrika narozených obce Hnojice (1819–1862)*, s. 252; *Dvojí sňatek*. Kroměřížské noviny, č. 8, 25. 1. 1889, s. 2; *Chropín*. Věstník Ústřední Matice školské, 21, 1905, č. 3-4, s. 70; *Změny úřednické na kníže-arcibiskupském panství*. Našinec, č. 143, 25. 6. 1912, s. 2; *Z Chropíně*. Našinec, č. 198, 31. 8. 1912, s. 2; *Ze Zárčic*. Haná, č. 48, 29. 11. 1913, s. 5; *Vyznamenání*. Našinec, č. 122, 29. 5. 1914, s. 3; KONŠEL, J.: *Moje cesta*, s. 29, 33; *Úmrtí*. Našinec, č. 48, 28. 2. 1925, s. 2; HOSÁK, Ladislav: *Knihotiskařské závody v Olomouckém kraji 1621–1940*. In: Dar přátelství. Sborník k počtu československých polygrafů vydaný u příležitosti výstavy Vývoj české knihy 1468–1955 ke dni tisku v jubilejním roce desátého výročí osvobození naší vlasti slavnou sovětskou armádou. Olomouc 1955, s. 66; ROUBIC, A.: *Správa statků olomouckého (arci)biskupství od 16. století*, s. 473.

¹¹²³ *Obnovené otroctví arcibiskupských služebníků*. Pozor, č. 73, 16. 3. 1919, s. 3; *Reformy na statcích arcibiskupství olomouckého*. Čech, č. 80, 22. 3. 1919, s. 5; *Z olomouckého kardinálského pašalíku [...]*. Selská stráž, č. 13, 29. 3. 1919, s. 3; srovnej s KONŠEL, J.: *Moje cesta*, s. 31.

¹¹²⁴ Viz Breitenbacherův zápis z 8. dubna 1919: „*Dr. Štancl [...] dal se do služeb Skrbenského a Kleibra, píše do Pozorovatele, napadá arcibiskupské úředníky a tam je utluče. Za války ve prospěch české věci se neozval, nyní hájí Skrbenského a Kleibra, Němce, proti nám. [...] Ó, ničemově svěcení, farizeové!*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 149.

¹¹²⁵ *Klub úředníků arcibiskupských statků [...]*. Haná, č. 63, 20. 3. 1919, s. 1; též *V zájmu pravdy*. Haná, č. 76, 5. 4. 1919, s. 1. Srovnej s Breitenbacherovým zápisem z 15. března 1919: „*Kardinál prý nyní podepisuje vše, co se mu předloží, zvláště peněžité požadavky.*“ a 19. března téhož roku: „*Kardinál prý 80 %*

převzal stávající arcibiskupský revident Alois Janča.¹¹²⁶ Ale především měl být odstaven samotný Kleiber.¹¹²⁷

Na druhou stranu arcibiskup nerespektoval nedůvěru úředníků vůči Augustinovi Götzovi, kterého 1. května 1919 jmenoval novým centrálním ředitelem arcibiskupských statků.¹¹²⁸ Rovný měsíc poté se uskutečnily další personální změny, v rámci kterých byli do Kroměříže povoláni zkušení úředníci Timotej Nitče a Jan Křížek.¹¹²⁹ Paradoxně nedlouho předtím varoval před Götzem neznámý pisatel v kroměřížské *Haně*, který v článku *Jak to chodí na statcích arcibiskupských* označil Götze společně s Nitčem, lesním radou Františkem Šerkem¹¹³⁰ a dalšími za součást tzv. Kleibrovské kliky, charakterizované jako uskupení „proněmecky smýšlejících úředníků bez jakéhokoliv nároku na požívání sebemenší důvěry ze strany arcibiskupských zaměstnanců.“¹¹³¹

V každém případě - z větší části akce slavila úspěch. Již samotné Kleiberovo definitivní zbavení vlivu na chod arcibiskupské správy znamenalo pro Breitenbachera nejen dobrou zprávu, nýbrž i naději, že podobným způsobem - organizovanou nátlakovou akcí kněžstva - může být odstraněn z úřadu i samotný arcibiskup Skrbenský.¹¹³²

požadavků úřednických splnil; jsou prý spokojeni.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 143, 144.

¹¹²⁶ KONŠEL, J.: *Moje cesta*, s. 31.

¹¹²⁷ *Klub úředníků arcibiskupských statků [...]*. Haná, č. 63, 20. 3. 1919, s. 1;

¹¹²⁸ KONŠEL, J.: *Moje cesta*, s. 29, 33.

¹¹²⁹ *Změny na arcibiskupských statcích*. Našinec, č. 120, 25. 5. 1919, s. 2.

¹¹³⁰ František Šerek (1852–1919), rodák z Kroměříže, lesník, v letech 1904–1919 arcibiskupský lesní rada. Pocházel z rodiny arcibiskupského hajného Františka Šerka z Kroměříže a jeho manželky Magdaleny roz. Krčmové, dcery podsedníka ze Záhlinic. Do roku 1904, kdy v čele arcibiskupské lesní správy nahradil Antona Kleibra, působil v arcibiskupských službách jako nadlesní ve Vyškově. Přestože jeho jmenování české kruhy uvítaly, po vzniku republiky byl označován za jednoho z „germanizátorů“ na arcibiskupství. V Kroměříži byl členem spolku ostrostřelců a patřil k průkopníkům turistiky na Kroměřížsku. Zemřel náhle v důsledku záchvatu mrtvice. MZA v Brně, E 67, inv. č. 7949, *matrika narozených města Kroměříž - kostel Panny Marie (1836–1857)*, s. 289; *K „počešťování“ arcibiskupských statků olomouckých [...]*. Moravská orlice, č. 168, 28. 7. 1904, s. 2; *Německé spolky v Kroměříži*. Pozor, č. 194, 10. 10. 1908, s. 4; *Lidskost pana arcibiskupa*. Haná, č. 131, 15. 6. 1919, s. 3; *Poměry na arcibiskupství olomouckém za pašovského režimu Götzova*. Haná, č. 136, 22. 6. 1919, s. 2; *Turistika*. Haná, č. 113, 23. 5. 1919, s. 1; *Úmrtí*. Haná, č. 164, 16. 9. 1919, s. 2; *Arcibiskupské ústřední ředitelství statků [...]*. Našinec, č. 212, 17. 9. 1919, s. 4.

¹¹³¹ Autor článku se rozhodl zůstat v anonymitě a podepsal se pouze šifrou -b-. Je-li oním autorem sám Breitenbacher, netroufáme si tvrdit, ačkoliv stránka formální i stylistická by Breitenbacherově dikci zcela odpovídala. *Jak to chodí na arcibiskupských statcích*. Haná, č. 73, 2. 4. 1919, s. 73.

¹¹³² Částečně tak implikuje Breitenbacherův deníkový zápis z 6. dubna 1919. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 147.

13 LÉTA BOURÁNÍ – LÉTA TVOŘENÍ, aneb boj o církevní reformy (1919–1920)

V církvi zůstalo Rakousko zachováno - aspoň v Olomouci - a odtud všecko jde! Celé okolí kardinálovo z roku 1916. Jak to potom má vyhlížeti s českým kněžstvem? [...] Co nyní je pronásledováno, protizákonné, stane se hned „úředním“. Proto dle mého třeba kořen vyrvati, tj. Skrbenského odstraniti, a s ním odpadne celá ta havěť nepřátelská!

Antonín Breitenbacher¹¹³³

13.1 Několik poznámek k církevní krizi na počátku republiky

Předcházející kapitolu jsme zakončili Breitenbacherovým odhodláním docílit Skrbenského odstranění stůj co stůj. Dokumentuje jej ostatně velmi výstižně i citát použitý v úvodu této kapitoly, kterým Breitenbacher důrazně odmítl veškeré úvahy o strpění Skrbenského na arcibiskupském stolci a zachování *statusu quo* mezi kardinálem a klérem. Na druhou stranu si dobře uvědomoval, že pustit se do boje se Skrbenským na vlastní pěst je nesmysl, a že úspěšný cíl - Skrbenského odstranění z úřadu - vyžaduje koordinovanou, masovou akci duchovenstva.¹¹³⁴ Přímo na gymnáziu mohl počítat s podporou profesorů Klapetka a Vašici, s nimiž sdílel společné politické postoje již v čase války.¹¹³⁵ To však samo o sobě nestačilo. Bylo třeba poohlédnout se po spojencích i mimo ústav. Z Breitenbacherových deníků víme, že takové spojence skutečně našel, a sice v reformně smýšlejících duchovních - Matěji Pavlíkovi, Aloisi Spisarovi a Adolfu Jaškovi - kteří v době převratu a počátkem dvacátých let v Kroměříži působili. Než však přikročíme k dalšímu líčení událostí, musíme si alespoň stručně nastínit pozadí doby, abychom blíže pochopili okolnosti, za jakých ke spojení čtveřice došlo.

Říjen 1918 uvrhl katolickou církev v Čechách a na Moravě do krize, projevující se jednak masovým odlivem věřících,¹¹³⁶ jednak úbytkem kněží samotných.¹¹³⁷ Přirozeně se proto

¹¹³³ Deníkový zápis Antonína Breitenbachera datovaný 10. května 1919. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 155.

¹¹³⁴ Za svým přesvědčením si stál pevně: „Dokud Skrbenský existuje, zůstane vše, jak je, i konzistoř. Padne on - padnou i oni.“ Současně si plně uvědomoval dopadů, které by si nepromyšleným postupem přivodil: „Mojí ‚kolegové‘ - ‚Češi‘ Dosoudil, Jockl, Zetek, Štěp., Zmeškal; Schramm, Redelhammer, Polzer Němci - by plesali, kdybych byl odstřelen...“ Tamtéž, s. 149, 187–188.

¹¹³⁵ Tamtéž, s. 196–197.

¹¹³⁶ Porovnáním výsledků sčítání lidu z let 1910 a 1921 zjistíme, že se vznikem republiky počet osob hlásících se k římskokatolickému vyznání v Čechách klesl o více než 1 milion 200 tisíc osob (z 6 488 117 na 5 216 180), na Moravě o necelých 100 tisíc (z 2 512 484 na 2 421 220) a ve Slezsku o 24 tisíc (z 588

začaly z řad církve ozývat kritické hlasy volající po nezbytných církevních reformách, které by římskokatolickou církev *de facto* otevřely modernímu světu, a tím ji opět přiblížily věřícím.¹¹³⁸ Jejich ústředním orgánem se stala kněžská organizace zvaná Jednota katolického duchovenstva, která počátkem listopadu 1918 po nedobrovolné, více než desetileté odmlce opět zahájila svoji činnost.¹¹³⁹ Jednota okolo sebe soustředila reformně smýšlející duchovní, požadující provedení církevních reforem v podobě úpravy liturgické praxe, zavádění národních jazyků do bohoslužeb, reformy církevního školství či zrušení resp. zdobrovolnění kněžského celibátu.¹¹⁴⁰

Dosažení cílů mělo být realizováno prostřednictvím legitimní cesty, tj. jednáním o reformách s Římem. Radikální hlasy uvnitř Jednoty naopak reprezentovala platforma nazvaná Ohnisko, která se k diskuzi s kurií stavěla od počátku skepticky a za jediný způsob, jak reformy prosadit, spatřovala cestu „*via facti*“ (cesta činu), čili jejich uvádění

843 na 564 060). Na Slovensku naopak počet katolíků o necelých 100 tisíc vzrostl (z 2 033 448 na 2 128 205). DOLEŽAL, Josef: *Český kněz*. Praha 1931, s. 9.

¹¹³⁷ Vážnost situace popisuje ve své publikaci *Český kněz* (1931) novinář a stoupenec Československé strany lidové Josef Doležal (1893–1965): „Úbytek kněžstva po státním převratu nabyt zejména v Čechách povážlivých rozměrů. V arcidiecézi pražské od r. 1920 do konce r. 1927 zemřelo např. 282 kněží a vysvěceno bylo jenom 127 (z toho 66 Čechů a 61 Němců). Přitom z úhrnného počtu kněží arcidiecéze 1 616 bylo 818 starších 50 let. V diecézi budějovické bylo v roce 1928 ze 705 světských kněží pouze 93 kaplanů a jen 305 mladších 50 let. V diecézi litoměřické za tři roky pro 110 českých far byl vysvěcen jen jeden český novosvěcenec. Nejinak tomu bylo i v diecézi královéhradecké.“ Tamtéž, s. 128.

¹¹³⁸ Církevní krizi na počátku první republiky se důkladně věnují odborné publikace prof. PaedDr. PhDr. Pavla Marka, Ph.D. (*1949) z Katedry historie Univerzity Palackého v Olomouci, a sice *České schisma : Příspěvek k dějinám reformního hnutí katolického duchovenstva v letech 1917–1924* (2000), *Církevní krize na počátku první československé republiky 1918–1924* (2005), *Arcibiskup pražský prof. dr. František Kordač : Nástin života a díla apologety, pedagoga a politika* (2005), *Česká reformace 20. století? K zápasu Církve československé (husitské) o vizi moderního českého křesťanství v letech 1920–1924* (2015), *Biskup Gorazd (Pavlík) : Životní příběh hledání ideální církve pro 20. století* (2019) či *Pravoslavní v Československu v letech 1918–1953 : Příspěvek k dějinám Pravoslavné církve v českých zemích, na Slovensku a na Podkarpatské Rusi* (2008), vydaná ve spolupráci s ukrajinským církevním historikem prof. Volodymyrem Burehou (*1971) z Kyjevské duchovní akademie. S tématem rovněž úzce souvisí jeho práce *Apologetové nebo kacíři? Studie a materiály k dějinám české Katolické moderny* (1999), *Český katolicismus 1890–1914 : Kapitoly z dějin českého katolického tábora na přelomu 19. a 20. století* (2003) a stať *Počátky českého politického katolicismu v letech 1848–1918* v kolektivní monografii *Český politický katolicismus 1848–2005* (2008).

¹¹³⁹ Stalo se tak na ustavující valné hromadě 7. listopadu 1918. Ideově Jednota katolického duchovenstva navazovala na českou Katolickou modernu, opravné hnutí v církvi z přelomu 19. a 20. století, usilující o přiblížení církve věřícím a zabránění vlnám odpadlictví. Aktivitu vyvíjeli duchovní převážně na poli literárním (Karel Dostál-Lutinov, Sigismund Bouška, Jindřich Šimon Baar, Xaver Dvořák...). Organizačně činnost hnutí zaštitila právě Jednota katolického duchovenstva, založená v dubnu 1902 P. Františkem Janem Kroiherem (1871–1948) a P. Janem Paulym (1869–1944) jako stavovská organizace hájící zájmy řadových duchovních. K útlumu činnosti hnutí a zákazu Jednoty dochází v důsledku papežského dekretu Pia X. (1835–1914) *Lamentabili sane exitu* („Se vskutku politováníhodnými důsledky...“) ze 3. července 1907 a následné protimodernistické encykliky *Pascendi Dominici gregis* („Pásti stádo páně“) z 8. září téhož roku. Více k tomu MAREK, Pavel: *Apologetové nebo kacíři? Studie a materiály k dějinám české Katolické moderny*. Rosice u Brna 1999, s. 50–51, 86–88, 131; stručně tentýž: *České schisma. Příspěvek k dějinám reformního hnutí katolického duchovenstva v letech 1917–1924*. Rosice u Brna 2000, s. 7.

¹¹⁴⁰ Např. tentýž: *Český katolicismus 1890–1914. Kapitoly z dějin českého katolického tábora na přelomu 19. a 20. století*. Olomouc 2003, s. 461.

do duchovenské praxe bez ohledu na schválení církevními autoritami. V praktickém životě se tento sebevědomý krok projevil zejména sloužením bohoslužeb v českém jazyce,¹¹⁴¹ ale také tajným uzavíráním sňatků duchovních. Úvahy reformistů přitom vycházely z racionální, leč mylné premisy, že celé reformní hnutí nadobude masového charakteru a na Římu si zavádění žádoucích reforem jednoduše vynutí.¹¹⁴² Později kvůli neshodám s vedením Jednoty zformovali stoupenci Ohniska vlastní Klub národních kněží v čele s mluvčími Bohumilem Zahradníkem-Brodským a Karlem Farským, který v lednu 1920 inicioval vznik Církve československé.¹¹⁴³

13.2 Skupina „národních kněží“ z Kroměříže

Členy Jednoty byli i kroměřížští duchovní Matěj Pavlík a Alois Spisar, kteří se přikláněli k radikálním postojům Ohniska. Pavlík navíc v Kroměříži redigoval nezávislý politický časopis *Právo národa*, vycházející od 1. října 1918 v týdenním nákladu. Na jeho stránkách nacházely prostor hlasy volající po církevních reformách.¹¹⁴⁴ Málo se ví, že díky své blízkosti k Pavlíkovi stál Breitenbacher prakticky u zrodu *Práva národa*. Byl jedním z prvních, komu Pavlík již v červnu 1918 prozradil svůj záměr založit nezávislý časopis k publikování kritiky stávajících poměrů v církvi, kterou by redakce *Našince* či *Pozorovatele* v žádném případě nepublikovala.¹¹⁴⁵ Breitenbacher tehdy Pavlíka varoval před archivací rukopisů přijatých článků, které doporučoval hned po otištění v *Právu národa* spálit, aby se nedostaly do nepovolaných rukou a nepřispěly k odhalení autora:

„Pavlíka jsem upozornil hned při vydávání prvního čísla, že kardinál, konzistoř, redakce Našince, bude-li jim záležeti na tom, za nepatrný groš si sjednají třeba i původní rukopisy k přečtení anebo třeba fotografie jejich, kdyby jim na tom záleželo, že je tedy důležité rukopisy vzít k sobě a spáliti. A zdá se, že jsem se nic neklamal.“¹¹⁴⁶

¹¹⁴¹ Na Slovensku usiloval o zavedení obdobné praxe katolický kněz P. ThDr. Ferdiš Juriga (1874–1950), který 24. srpna 1919 odsloužil první slovenskou mši v Karlově Vsi u Bratislavy. Více k tomu např. LETZ, Róbert: *Andrej Hlinka – Ferdinand Juriga, spojenci a rivali v slovenskej politike 1918–1938*. In: PEKNÍK, Miroslav (ed.): *Ferdinand Juriga. Ludový smer slovenskej politiky*. Bratislava 2009, s. 201–202; srovnej s *To i to*. Slovák, č. 37, 27. 9. 1919, s. 2–3 či *Prvá omša v jazyku slovenskom*. Slovenský denník, č. 201, 16. 9. 1919, s. 4.

¹¹⁴² MAREK, P.: *České schisma*, s. 54.

¹¹⁴³ Tamtéž.

¹¹⁴⁴ Tamtéž, s. 13–14.

¹¹⁴⁵ Viz deníkový záznam z 8. června 1918: „P. Pavlík jednou u mne: že by založil nějaký časopis, měsíčník, neodvislý, abychom měli aspoň jeden, kam bychom mohli se svými stesky bez obavy, že redakce by článek některý nepřijala.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 74.

¹¹⁴⁶ Citováno z deníkového zápisu datovaného 22. ledna 1919. Viz tamtéž, s. 125–126.

Mezi Breitenbacherem a Pavlíkem se záhy utvořil takřikajíc symbiotický vztah, charakteristický společným zájmem o *Právo národa* - Pavlík uvítal Breitenbacherovy články zcela odpovídající reformnímu zaměření časopisu, zatímco Breitenbacher konečně našel ideální platformu, kde by mohl svobodně prezentovat svůj světonázor.¹¹⁴⁷ Kroměřížský deník *Pozorovatel*, tiskový orgán místní organizace Československé strany lidové, sice Breitenbacherovi velmi ochotně nabízel prostor k publikování populárních podčárníků historického zaměření, avšak pro Breitenbacherovu kritiku poměrů v církvi potažmo politického katolicismu se z pochopitelných důvodů ukázal jako nepoužitelný.¹¹⁴⁸ Pavlíkovo *Právo národa* tak pro Breitenbachera představovalo dostatečně kreditabilní a důvěryhodnou alternativu k *Pozorovateli*, ve které mohl svou kritiku publikovat svobodně, v plném rozsahu a bez obav z prozrazení autorství.¹¹⁴⁹ Se svými stálými 3500 odběrateli - povětšinou z řad duchovních - navíc pokrývalo dostatečně širokou vrstvu čtenářstva.¹¹⁵⁰ Pouze litoval, že *Právo národa* nevychází častěji.¹¹⁵¹

Stále jsme však nezodpověděli klíčovou otázku - kde a za jakých okolností se Breitenbacher s Pavlíkem a Spisarem sblížili. Přestože nám na tuto otázku Breitenbacher v denících nedává jednoznačnou odpověď - stejně jako absentující korespondence s ústředními činiteli reformního hnutí - jeho deníkové zápisy z času války nám poskytují dostatečné indicie. Breitenbacher zde vzpomíná, kterak se v průběhu války začala v Kroměříži v tichosti formovat skupinka tzv. „národních kněží“, kteří se svým politickým smýšlením lišili od velké

¹¹⁴⁷ Breitenbacher svůj záměr publikovat v *Právu národa* odůvodňuje v zápisu z 27. května 1919 snahou paralyzovat klerikální tisk - loajální arcibiskupovi Skrbenskému - a jeho články proti republice: „*Já do Práva národa jsem mínil jen politicky zasahovati, to byl i původní účel, paralyzovati ‚aktivní‘ katolický tisk, speciálně Našinec, aby svět viděl, že nejsou všichni kněží tak pitomí.*“ Tamtéž, s. 161.

¹¹⁴⁸ Breitenbacher zde po válce publikoval většinu svých článků, jimiž si získal v řadách kroměřížské veřejnosti značnou popularitu, ale - jak sám tvrdí v zápisu z 8. ledna 1923 - činil tak jen proto, aby svými příspěvky ubral prostor politickým výpadům kroměřížských klerikálů proti mladé republice: „*Celá řada lidí mi na potkání projevila souhlas a zálibu, s nimiž prý čtou moje články v Pozorovateli. Byli to ‚páni‘, dělníci i ženské - dokonce Pozorovatele chodí kupovat kvůli těm článkům, čehož jindy nebývá, jak mi řekli v tiskárně. No, když nic, aspoň jim v Pozorovateli ubere místa, aby toho štvání tam nebylo tolik.*“ Obdobné čteme též v zápise z 19. dubna téhož roku: „*Mým prvním účelem bylo ubrat články místa v Pozorovateli, aby jim ho tolik nezbylo na špinění republiky a její vlády atd. a tím na štvání a otravování lidu.*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 394–395; inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 1.

¹¹⁴⁹ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 125–126.

¹¹⁵⁰ Tuto informaci prozradil Breitenbacherovi sám Spisar během nahodilého setkání na ulici 2. dubna 1919: „*Dnes Spisar mě chytl na ulici... Co se Práva národa týká, má na 3 500 platících odběratelů. Laici však je nečtou, aspoň prý nečetní - je jim to cizí vše. Pavlík myslí, že budeme museti jíti mezi lidi, řečníti, poučovati, získávati...*“ Tamtéž, s. 146.

¹¹⁵¹ Citujeme záznam z 28. března 1919: „*Rád bych tu klerikální politiku nynější dobře provětral před světem, ale kam s tím?? Právo národa vychází zřídkka, do Lidových novin??*“ Tamtéž, s. 110, 145.

části katolických duchovních, inklinujících k Vídní.¹¹⁵² Zmiňuje též okamžiky, kdy za války společně sdíleli radosti i strasti. Když např. 5. října 1918 předložilo Německo společně s Rakouskem-Uherskem americkému prezidentu Wilsonovi nabídku příměří a vyjádřilo ochotu jednat o jeho čtrnáctibodovém programu,¹¹⁵³ neskrýval Breitenbacher společně s přáteli své nadšení:

„Mírová nabídka. Jak ožilo náměstí kroměřížské! Ty pohledy! Mluví víc než řeči. Očima a konečně i stiskem ruky a rozhovorem vítáme se my, vlastenci, jako profesor Zukal, Spisar, Pavlík atd. Ale nechám meditaci. Vždyť každý lidský živočich kromě Maďara a Turka z hlouby srdce si oddechl: Konečně tedy německá bestie začíná scípávat...“¹¹⁵⁴

V zápisu z 27. září 1918 se zase dočítáme o Breitenbacherově návštěvě u Pavlíka, který právě - stejně jako Breitenbacher již dříve - likvidoval svou osobní korespondenci v obavě, aby nepadla do nepovolných rukou:

„V té náladě zašel jsem k Pavlíkovi - dostal jsem i z redakce Národní politiky svůj článek zpět; když mi ho dosud neuveřejnili, žádal jsem ho a má vyjít v Právu národa - a ten chtěl sdělit radost, nastřádati nových zpráv a se i potěšiti, posílit a ještě více poradovati. Měl v bytě ‚čuch‘ po spáleném papíře. Věděl jsem hned, že je cosi v ‚ancuku‘.¹¹⁵⁵

‚Vy jste něco pátil...‘ - ‚Ano, možná dostanu prohlídku.‘ - ‚Za co?‘ ... Ovšem ne c. k., nýbrž k. a.¹¹⁵⁶ Jak tuší, v Olomouci už prý vědí, že on začne vydávat nový časopis ‚proti kardinálovi‘. Řekl mu to Jadrníček,¹¹⁵⁷ jemuž to řekla učitelka, s níž

¹¹⁵² Toto označení používá Breitenbacher v denících pro skupinu kněží zahrnující Pavlíka, Spisara, Jaška, Klapetka, Vašicu a Zukala. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 91, s. 181–182.

¹¹⁵³ URBAN, O.: *České a slovenské dějiny do roku 1918*, s. 278.

¹¹⁵⁴ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 94.

¹¹⁵⁵ Z něm. *der Anzug*, oblek; zde ve funkci frazému.

¹¹⁵⁶ Knížecí arcibiskupský; tituluje užívaná do roku 1918 olomouckými biskupy (od roku 1777 arcibiskupy), kterým v srpnu 1588 udělil císař Rudolf II. hodnost knížete včetně práva ražby vlastních mincí. K tomu blíže např. MIKULEC, Jirí a kol.: *Církev a společnost raného novověku v Čechách a na Moravě*. Praha 2013, s. 352–353.

¹¹⁵⁷ P. Albert Jadrníček (1879–1968), rodák z Fryštáku na Zlínsku, římskokatolický duchovní, v letech 1917–1958 farář v Hulíně. Pocházel z rodiny kováře Jana Jadrníčka z Fryštáku a Emilie roz. Fialové, dcery tamního výměnkáře. Studia bohosloví absolvoval v Olomouci, kde se zároveň sblížil s Pavlíkem a Jaškem (Pavlík navštěvoval stejný ročník, Jašek o dva roky nižší). Roku 1902 přijal kněžské svěcení. Před svým příchodem do Hulína v únoru 1917 působil jako kooperátor v Kyjovicích, Sedlnicích, Kamenné Horce, Žalkovicích a Brušperku. V únoru 1917 nastoupil jako kooperátor do Hulína, kde byl roku 1934 ustaven za faráře. Během svého hulínského působení se intenzivně věnoval charitativní činnosti a práci s mládeží. Mimo jiné nechal vystavět letní ozdravovnu pro mládež v Rajnochovicích a v Hulíně založil a vedl skautský oddíl. V lednu 1944 byl zatčen nacistickými okupačními orgány za odbojovou činnost, vězněn v Ostravě, slezské Vratislavi a německém Bayreuthu, kde se dočkal osvobození. Po válce se vrátil

*má dr. Hrachovský známost. Prý chtěla Pavlíka vyhledati... proč, nevěděl a nikdo se jí netázal. Co vše Pavlík udělal z opatrnosti, nemohu tu zatím napsati.*¹¹⁵⁸

Breitenbachera postava sebevědomého, o pět let mladšího kněze se silným vlasteneckým cítěním nepochybně zaujala. V denících oceňuje jak Pavlíkovu lidskou povahu, tak jeho osobní postoje: „*To charakter a spolehlivý, on nejlépe dovede říci, co se Skrbenským...*“¹¹⁵⁹ Stejně jako Breitenbacher, i Pavlík vystupoval národně a již dříve brojil proti germanizaci,¹¹⁶⁰ což je opět společný rys s Antonínem Breitenbacherem, známým pro svůj ostře vyhraněný poměr k německví. Během převratu si Pavlík Breitenbachera naklonil ještě více, když oba stáli společně s Dosoudilem na náměstí mezi slavíci davu, přičemž na Dosoudilovu otázku, co bude nyní s klérem, Pavlík sebevědomě odpověděl: „*Jak my se budeme mít, je vedlejší. Hlavní je, aby se národ měl dobře. Kněží se budou mít tak, jak toho zaslouží.*“¹¹⁶¹ Navíc nejen Breitenbacher, ale i Pavlík potřeboval spojence a neváhal se po nich poohlédnout i v okruhu státoprávní demokracie,¹¹⁶² se kterou Breitenbacher sympatizoval.¹¹⁶³ Takto se v Kroměříži utvořila skupina „*národních kněží*“ spojených společným záměrem - připravit zkosnatěou církev „*prolezlou rakušáctvím*“ - novým poměrům.¹¹⁶⁴ Než však přikročíme k dalšímu líčení, přiblížíme si jednotlivé protagonisty.

do Hulína s podlomeným zdravím. Roku 1947 byl jmenován čestným kanovníkem kolegiální kapituly u sv. Mořice v Kroměříži. MZA v Brně, fond E 67 Sbirka matrik, inv. č. 4069, *matrika narozených města Fryšták (1867–1919)*, s. 59; ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Univerzita Palackého Olomouc, kniha č. 71, inv. č. 119, *matrika profesorů a posluchačů bohoslovecké fakulty v Olomouci (1889–1946)*, s. 62–63; *Pro oběti Černovské vraždy [...]*. Našinec, č. 132, 13. 11. 1907, s. 3; *Osobní věstník duchovenský*. Čech, č. 90, 2. 4. 1910, s. 3; *Osobní zprávy a uprázdněná místa*. Věstník katolického duchovenstva, 13, 1912, č. 6, s. 93–94; *Duchovenský věstník*. Čech, č. 503, 21. 2. 1917, s. 6; *Sbor skautů v Hulíně [...]*. Haná, č. 33, 9. 2. 1932, č. 6; *Novým farářem v Hulíně [...]*. Haná, č. 113, 16. 5. 1934, s. 2; *Catalogus venerabilis cleri saecularis et regularis Archidioeceseos Pragensis pro Anno Domini MCMXXXVI*. Praeae 1936, s. 62; *Ampliony v hanáckém kostele*. Moravský deník, č. 191, 16. 8. 1938, s. 2; VAŠEK, František – ŠTĚPÁNEK, Zdeněk: *Rezistence moravského duchovenstva v době nacistické okupace*. Časopis Matice moravské, 115, 1996, č. 1, 87; *Spolubratřím, vysvěceným r. 1902*. Osvobozený Našinec, č. 144, 22. 6. 1947, s. 4; *Církevní vyznamenání u příležitosti 23. výročí biskupského svěcení J. E. ndp. arcib. olomouckého*. Osvobozený Našinec, č. 40, 16. 2. 1947, s. 3.

¹¹⁵⁸ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 92–93.

¹¹⁵⁹ Tamtéž, s. 188.

¹¹⁶⁰ Již jako bohoslovec poslal do *Našince* článek *Náš boj s germanizací*, ve kterém odsoudil plíživou germanizaci napříč školstvím a kulturou. MAREK, P.: *Biskup Gorazd (Pavlík)*, s. 48; srovnej s [PAVLÍK, Matěj]: *Náš boj s germanizací*. Našinec, č. 69, 18. 6. 1902, s. 1; č. 70, 20. 6. 1902, s. 1–2.

¹¹⁶¹ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 227.

¹¹⁶² MAREK, Pavel – BUREHA, Volodymyr: *Pravoslavní v Československu v letech 1918–1953. Příspěvek k dějinám Pravoslavné církve v českých zemích, na Slovensku a na Podkarpatské Rusi*. Brno 2008, s. 452.

¹¹⁶³ Více k tomu v kapitole 16 MEZI POLITIKOU A HISTORIÍ.

¹¹⁶⁴ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 155.

13.2.1 Matěj Pavlík - organizátor

Jméno duchovního Matěje Pavlíka, známějšího pod pravoslavným jménem Gorazd, jistě netřeba představovat blíže.¹¹⁶⁵ Do Kroměříže přichází na podzim 1905, kdy přebírá redakci místního listu *Pozorovatel*, vydávaného Katolicko-politickou jednotou. Tou dobou je Breitenbacher již zpět ze studií v Innsbrucku a nadále působí jako studijní prefekt na zdejším arcibiskupském chlapeckém semináři. Otevřená zůstává nicméně otázka, za jakých okolností se oba seznámili. Klíčovým vodítkem je nám Breitenbacherův list Pavlíkovi z 20. července 1909 dokládající, že se oba muži bezpečně znali již před válkou.¹¹⁶⁶ Kvůli absenci přístupu k Pavlíkově pozůstalosti jsme nuceni ubírat se dále cestou spekulací.

Nejprozaičtější vysvětlení vyvozujeme přímo z Breitenbacherových zápisků, podle nichž Pavlík arcibiskupskou zámeckou knihovnu pravidelně navštěvoval a využíval absenční výpůjčky.¹¹⁶⁷ Návštěvy knihovny se ostatně týká i vůbec první zmínka o Pavlíkovi v Breitenbacherových denících ze dne 24. února 1917. Breitenbacher zde hovoří o Pavlíkově návštěvě knihovny v doprovodu MUDr. Ferdinanda Rosenbauma¹¹⁶⁸ s chotí a blíže neidentifikovaného

¹¹⁶⁵ P. Matěj Pavlík, později biskup Gorazd, (1879–1942), rodák z Hrubé Vrbky na Hodonínsku, římskokatolický duchovní, později zakladatel pravoslavné církve v Československu. Pocházel z rodiny rolníka Jana Pavlíka a jeho manželky Anny roz. Bělčíkové. Po maturitě na státním německém gymnáziu v Kroměříži roku 1898 zahájil studia bohosloví v Olomouci. V témže čase začal inklinovat k pravoslaví, učil se staroslověnštinu a zamýšlel uskutečnit poznávací cestu do Kyjeva. Kněžské svěcení obdržel roku 1902. Poté působil jako kaplan v Karlovicích a Brumovicích ve Slezsku. V lednu 1908 byl pověřen duchovní správou v zemském léčebném ústavu pro choromyslné v Kroměříži, kterou zastával více než patnáct let. Po převratu 1918 se zapojil do reformního hnutí českého kléru. V lednu 1919 odešel do Prahy a převzal funkci jednatele Jednoty katolického duchovenstva. Po oficiální exkomunikaci v září 1920 přijal v Bělehradě z rukou patriarchy Dimitrije (1846–1930) biskupské svěcení. Přijal jméno Gorazd a stal se tak prvním českým pravoslavným biskupem, vysvěceným Srbskou pravoslavnou církví. Pavlíkovy spory s patriarchou Karlem Farským ohledně věrouky a směřování nové Církve československé brzy vyústily do tzv. pravoslavné krize, dovršené v červnu 1924 Pavlíkovým rozchodem s Církví československou. Následně se s podporou Srbské pravoslavné církve zapojil do budování církevní organizace pravoslavné církve v Čechách a na Moravě. Roku 1929 stanul v čele České pravoslavné eparchie. Osudnou se stala Pavlíkovi-Gorazdovi druhá světová válka, kdy byl ve spojitosti s atentátem na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha (1904–1942) a ukrýváním výsadkářů skupiny Anthropoid v kryptě chrámu sv. Cyrila a Metoděje na Novém Městě v Praze odsouzen k trestu smrti a 4. září 1942 v Praze-Kobylisích zastřelen. Okupační správa následně rozpoutala teror proti duchovním pravoslavné církve. V září 1987 byl jako mučedník kanonizován Pravoslavnou církví v českých zemích a na Slovensku. MAREK, Pavel: *Biskup Gorazd (Pavlík). Životní příběh hledání ideální církve pro 20. století*. Olomouc 2019; též MAREK P. – BUREHA, V.: *Pravoslavní v Československu v letech 1918–1953*, s. 447–457; též např. *Velký čin malé církve. Památce pravoslavných mučedníků domácího odboje biskupa Gorazda, faráře Václava Číkla, kaplana Dr. Vladimíra Petřka, předsedy Jana Sonnevenda*. Praha 1948, s. 14–17.

¹¹⁶⁶ List objevil v Pavlíkově pozůstalosti prof. PaedDr. PhDr. Pavel Marek, Ph.D. (*1949). Breitenbacher v něm varuje Pavlíka před zapojením nábožensky kontroverzního Františka Dolanského (1882–1933) do redakce *Pozorovatele*. Více k tomu MAREK, P.: *Biskup Gorazd (Pavlík)*, s. 63–64.

¹¹⁶⁷ Pavlíkovo jméno uvádí Breitenbacher v seznamu čtenářů arcibiskupské zámecké knihovny s absenčními výpůjčkami, otištěném společně s výroční zprávou za rok 1916 v *Pozorovateli* 12. ledna 1917. *Z kníž. arcib. knihovny*. *Pozorovatel*, č. 2, 12. 1. 1917, s. 4–5. Z Breitenbacherova deníkového zápisu datovaného 5. března 1921 taktéž vyplývá, že Pavlík knihovnu již dříve pravidelně využíval. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 307.

¹¹⁶⁸ MUDr. Ferdinand Rosenbaum (1871–1927), rodák ze Skryjí na Třebíčsku, český lékař, primář zemského léčebného ústavu v Kroměříži. Pocházel z rodiny moravského zemského poslance Františka Rosenbauma

„umělce Poláka“, ¹¹⁶⁹ pověřeného vyhotovením Božího hrobu pro zemský ústav pro choromyslné. ¹¹⁷⁰ Jistou roli mohla sehrát též Breitenbacherova známost s Pavlíkovým spolužákem Adolfem Jaškem, který v Kroměříži působil jako katecheta na měšťanské škole. ¹¹⁷¹ Vyloučena není ani možnost spontánního seznámení obou protagonistů během nahodilého setkání. Jak známo z deníků, Breitenbacher se veřejného života nijak nestranil a totéž lze konstatovat i o Pavlíkovi, který patřil v Kroměříži k osobám značně exponovaným. ¹¹⁷²

Buď jak buď, ke vzájemnému sblížení Pavlíka s Breitenbacherem nepochybně přispěla blízkost povah. Jak Pavlíka, tak Breitenbachera můžeme označit za muže plné ideálů a snahy o jejich uvádění do praxe, což se ne vždy setkávalo s pochopením okolí. Jinými slovy, jak Pavlík, tak Breitenbacher neváhali ze své funkce i autority z ní plynoucí otevřeně poukazovat na chyby a omyly, s nimiž se při výkonu své profese setkávali. Vysoké nároky, které kladli sami na sebe, kladli i na své okolí, a to bylo zároveň kamenem úrazu. Breitenbacher byl svými podřízenými považován za dřiče, ¹¹⁷³ Pavlík zase čelil obvinění

(1827–1905). Maturoval roku 1891 na c. k. prvním českém gymnáziu v Brně. Po studiu medicíny v Berlíně si otevřel v Brně ortopedickou praxi, kterou provozoval v letech 1903–1905. Následně byl jmenován sekundárním lékařem v zemském ústavu pro choromyslné v Brně a rok nato přešel jako lékař na téže ústav v Kroměříži. Později zastával funkci primáře. Během první světové války obdržel Čestné vyznamenání za zásluhy o Červený kříž II. třídy s válečnou dekorací. *Seznam absolventů*. In: KYAS, Vladimír – NEKUDA, Vladimír: První české gymnasium v Brně. Sborník ke stému výročí jeho založení. Brno 1967, s. 135; *MUDr. Ferdinand Rosenbaum [...]*. Brünner Morgenpost, č. 163, 19. 7. 1903, s. 8; *Moravský zemský výbor*. Brněnské noviny, č. 49, 1. 3. 1905, s. 1; *Amtlicher Teil*. Brünner Zeitung, č. 249, 31. 10. 1917, s. 1; *Dr. Ferdinand Rosenbaum zemřel*. Lidové noviny, č. 427, 25. 8. 1927, s. 5.

¹¹⁶⁹ Mínen patrně Ing. arch. Otakar Polák, rodák z Loun, který se v tom čase v Kroměříži pohyboval. V březnu 1915 zvítězil v soutěži vypsane městem Kroměříž na plánování úpravy místní části Bělidla. Viz *Bělidla*. Haná, č. 27. 3. 1915, s. 2–3. Tentýž se podílel i na projektování sboru Církve československé v rodných Lounech. NEŠPOR, Zdeněk R. a kol.: *Encyklopedie Církve československé husitské*. Praha 2022, s. 81–82.

¹¹⁷⁰ Záznam je nicméně velmi krátký a stručný: „V knihovně Matěj Pavlík, duchovní správce v zemském ústavě, s dr. Rosenbaumem, jeho ženou a ‚umělcem‘ Polákem, který ozdravěv v ústavě má dělati ‚Boží hrob‘. Vypůjčil si za tím účelem knihy s obrázky egyptských a perských hrobů.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 28.

¹¹⁷¹ Pavlík nastoupil na studia teologie v Olomouci roku 1899, Jašek o dva roky později. ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Univerzita Palackého Olomouc, kniha č. 71, inv. č. 119, *matrika profesorů a posluchačů teologické fakulty v Olomouci (1889–1946)*, s. 63, 85. Již v čase olomouckých studií se oba sblížili a spřátelili. DOKOUPIL, Antonín: *P. Wurm a teologové olomoučtí*. Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, 28, 1911, č. 112, s. 224.

¹¹⁷² Víme o jeho práci v místním odboru Národní jednoty, členství v kroměřížském pěveckém souboru Moravan či jednotě kroměřížského Orla. MAREK, P.: *Biskup Gorazd (Pavlík)*, s. 67–68.

¹¹⁷³ Podobné nároky kladl na své podřízené i Breitenbacher, viz např. zápis z 22. listopadu 1923: „V archivě pracuji ‚parou‘. Jsme všichni tři, jak jsem dnes pravil, jako v továrně. Čtu listiny, regestuji, popisují, Michálek dělá kniháře, písaře, něco regestuje též, sluha hrubší práce - čas letí. Ala Michálek mi dnes pravil, že pode mnou by dělnictvo často stávkovalo. Protože netrpím, aby se lelkovalo, hledělo do oken, plkalo a práce se simulovala.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 23. Breitenbacher v zápisu vzpomíná archivního zřízence Františka Michálka a sluhu Bedřicha Fialu, vykonávajícího v archivu pomocné práce. ZUBER, Rudolf: *Archiv arcibiskupství olomouckého v Kroměříži*. Archivní časopis, 1, 1951, č. 4, s. 121–122.

ze šikany zřízenců ústavu kvůli svému vytrvalému prosazování neortodoxních a inovativních přístupů v duchovní péči o duševně nemocné.¹¹⁷⁴

Vzájemné sblížování přitom nenarušily ani nepříjemné útoky v socialistickém listu *Rovnost*, kterým Pavlík čelil v letech 1912–1913 ze strany svých odpůrců. Týkaly se vesměs Pavlíkova pastoračního působení v ústavu pro choromyslné a obviňovaly jej z šikany spolupracovníků včetně porušení kněžského slibu tělesné čistoty, kdy u sebe nechal přespat ženu, kterou při vyšetřování označil za svou sestru.¹¹⁷⁵ Později se Breitenbacher neváhal Pavlíka otevřeně zastat před výpady klerikálního tisku v důsledku církevního rozkolu a Pavlíkovy role při formování pravoslavné církve v Československu.¹¹⁷⁶ Tyto skutečnosti bezesporu svědčí o mimořádné důvěře, kterou Pavlík v očích Breitenbachera požíval.

13.2.2 Alois Spisar - teoretik

Další z klíčových postav kroměřížského reformního tábora představuje katolický kněz Alois Spisar,¹¹⁷⁷ který v Kroměříži působil od roku 1906 jako katecheta na středních školách.

¹¹⁷⁴ MAREK, P.: *Biskup Gorazd (Pavlík)*, s. 72–76.

¹¹⁷⁵ Jednotlivá nařčení se nakonec nepodařilo prokázat. Taktéž „celibátní aféru“ Pavlík před olomouckou konzistoří uspokojivě vysvětlil. Více k tomu tamtéž, s. 75–76.

¹¹⁷⁶ Pavlíkovi bylo v *Pozorovateli* např. vytykáno, že i jako exkomunikovaný kněz nadále navštěvuje arcibiskupskou zámeckou knihovnu. Breitenbacher se proti útoku na Pavlíka ihned ohradil v témže listu s poznámkou, že neexistuje důvod, proč by knihovnu směl využívat pouze katolík. Jak se následně doslechl, u části kněží vyvolala jeho obhajoba Pavlíka pohoršení. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 307.

¹¹⁷⁷ P. Alois Spisar (1874–1955), rodák z Německých (dnes Pustiměřských) Prus na Vyškovsku, římskokatolický duchovní, později teolog Církve československé. Pocházel z rodiny čtvrtlánika Františka Spisara z Německých Prus a jeho manželky Mariany roz. Rozehnalové, dcery výminkáře odtamtéž. Roku 1885 zahájil studium na arcibiskupském chlapeckém semináři v Kroměříži, kde v červenci 1893 na státním německém gymnáziu odmaturoval. Během následných bohosloveckých studií v Olomouci měl příležitost seznámit se blíže s myšlenkami české Katolické moderny. Po vysvěcení na kněze v červenci 1897 a dvouletém kaplanování v Pasekách u Moravského Šternberka zahájil dráhu katechety na obecných a měšťanských školách v Moravské Ostravě a Litovli. Roku 1906 nastoupil jako učitel náboženství na německou reálku v Kroměříži, kde setrval více než sedmáct let, nepočítáme-li přechodné období 1919–1920 Spisarova úřednického působení u zemské politické správy v Brně. V listopadu 1918 patřil k prvním členům obnovené Jednoty katolických duchovních. Během svých cest do Prahy na zasedání Jednoty se sblížil s čelními představiteli reformního proudu v církvi včetně Bohumila Zahradníka-Brodského a Karla Farského, kteří Spisara získali pro církevní reformy. Po dovršení církevního rozkolu roku 1920 přestoupil k Církvi československé a jako hlavní teoretik koncipoval její nauku, přijatou oficiálně v březnu 1931 na druhém zasedání I. řádného sněmu Církve československé v Praze. Roku 1925 se po krátkém působení v Olomouci odebral do Prahy, kde v letech 1932–1935 vyučoval na vysoké škole bohoslovné. Následně převzal místo profesora systematické teologie Církve československé na Husově bohoslovecké evangelické fakultě. Téhož roku obdržel čestný doktorát z teologie. Pedagogické působení ukončil roku 1949. Ze Spisarových teologických pojednání jmenujme *Ideové směrnice Církve československé a bratr biskup Gorazd* (1924), *Věrouka v duchu církve československé* (1945) či *Dějiny dogmatu* (1950). MZA v Brně, fond E 67 Sbirka matrik, inv. č. 13013, *matrika narozených obce Pustiměřské Prusy (1872–1882)*, s. 10; MAREK, Pavel: *Několik dokumentů k životu a dílu prof. Aloise Spisara*. In: Státní okresní archiv Kroměříž. Archivní ročenka 1999. Kroměříž 1999, s. 41–57; TONZAR, David: *Vznik a vývoj novodobé husitské teologie a Církev česko-slovenská husitská*. Praha 2002, s. 89–93; více o něm KAŇÁK, Miloslav: *Prof. ThDr. Alois Spisar, přední teolog Československé církve*. In: KAŇÁK, Miloslav a kol.: *Na přelomu generací. Kapitoly o životě čsl. církve a jejich předních pracovnících*. Praha 1956, s. 121–141.

K seznámení s Breitenbacherem došlo nejspíše díky Spisarovým pravidelným návštěvám arcibiskupské knihovny v čase války.¹¹⁷⁸ Pro nás je postava Spisara zajímavá z mnohých důvodů včetně úzkých kontaktů se zakladatelem a mluvčím Ohniska Bohumilem Zahradníkem-Brodským.¹¹⁷⁹ Díky tomu měl - a přeneseně i Breitenbacher - možnost přímo působit na klíčovou osobnost českého reformního hnutí a jednoho ze zakladatelů Církve československé.¹¹⁸⁰

Na stránkách deníků věnuje Breitenbacher Spisarovi poměrně značnou pozornost a vzpomíná debaty, které spolu oba na téma církevních reforem často vedli. Ačkoliv v některých otázkách mu vytýká jistou názorovou neukotvenost,¹¹⁸¹ po stránce vzdělání a osobnostních kvalit jej hodnotí jako člověka učeného, odvážného a spolehlivého: „*Spisar je všestranně, hluboce vzdělán, pravdat', žádná svičková bába, řádule ho nepovažují za ,panáčka', je jim moc světský. Mívali jsme spolu debaty o bodech Zahradníkových, speciálně o Husovi. [...] Spisar je houževnatý a nelekavý a takového nám [...] třeba v tomto cizáckém ovzduší olomoucké církve.*“¹¹⁸²

Jak nám prozrazuje Breitenbacher, oproti Pavlíkovi se Spisar intenzivně zabýval možností působit na pokrokovou českou inteligenci prostřednictvím postavy mistra Jana Husa. Jako kněz si pochopitelně uvědomoval, že by něco podobného bylo možné pouze oficiální revizí Husova procesu, avšak postrádal hlubší znalosti historického pozadí, které si postupně osvojoval diskuzemi s Breitenbacherem. K jedné z nich došlo při nahodilém setkání přímo na jedné z kroměřížských ulic 2. dubna 1919. O průběhu rozhovoru si Breitenbacher zaznamenal:

„Nadvrhl (Spisar, pozn. autora) řadu primitivních otázek, mezi jinými jak by se dalo docílití jakéhosi usmíření mezi českým míněním a církví ohledně palčivých otázek, speciálně Husa. Proč byl odsouzen? Bylo-li odsouzení věcně správné,

¹¹⁷⁸ Ve své zprávě o stavu arcibiskupské knihovny spojené s nekrologem Františka Hrbáčka uvádí Breitenbacher Spisara mezi čtenáři s největším počtem absenčních výpůjček, a sice na čtvrtém místě se 119 vypůjčenými spisy o 210 svazcích. BREITENBACHER, Antonín: *Z kníž. arcib. knihovny v Kroměříži - za Fr. Hrbáčkem*. Hlídka, 33, 1916, č. 8, s. 531.

¹¹⁷⁹ Některé ze Spisarových listů Zahradníkovi z let 1919–1920 uveřejnil ve své publikaci *České schisma* z roku 2000 prof. PhDr. PaedDr. Pavel Marek, Ph.D. (*1949) z Katedry historie Univerzity Palackého v Olomouci. Viz MAREK, P.: *České schisma*, s. 123–124, 129, 132.

¹¹⁸⁰ MAREK, P.: *Několik dokumentů k životu a dílu prof. Aloise Spisara*, s. 41. Spisar se později mimo jiné odvolával na Breitenbacherovy články o teologických fakultách v *Právu národa* při formulování svobody svědomí a nauky víry jako základu očištění původní křesťanské věrouky od pozdějších církevních dogmat. Srovnej se SPISAR, Alois: *Věrouka v duchu církve československé ve dvou dílech. Díl II*. Praha 1946, s. 129.

¹¹⁸¹ Srovnej se zápisem z 2. dubna 1919, kde Spisarovy postoje komentuje následovně: „*Jemu není vyřízena vlastně žádná otázka, ani co pravomoci koncilu se týče, ani řada jiných věcí - jemu je křesťanství identické s lidstvem, a proto nepovažuje za nečestné nezachovávat celibát atd.*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 146.

¹¹⁸² Tamtéž, s. 153.

*formálně křesťanské, když nebylo pokusů Husa poučiti - zda se neuplatnily jiné vlivy např. národnostní, že bylo apriori zaujetí proti němu - že by to církev nahlédla a nyní přiznala, že se chytilo, že se mělo s Husem jinak jednat... toť ta koncese prý by působila mezi českou inteligencí zázračně...*¹¹⁸³

13.2.3 Adolf Jašek - unionista

Kruh „národních kněží“ uzavírá Adolf Jašek,¹¹⁸⁴ katecheta místní měšťanské školy a bývalý spolužák Matěje Pavlíka,¹¹⁸⁵ s nímž se Breitenbacher poznal minimálně od srpna 1912, kdy se společně zúčastnili slavnostní korunovace Panny Marie Svatohostýnské v poutním chrámu na Svatém Hostýně.¹¹⁸⁶ Na rozdíl od Pavlíka a Spisara však spíše než k církevním reformám inklinoval ke Stojanovskému unionismu, založenému na myšlence sjednocení západní a východní církve jako východisku z církevní krize první poloviny 20. století.¹¹⁸⁷ Naopak vůči

¹¹⁸³ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 146. Dodejme, že sám Breitenbacher zachovával v otázce znovuotevření Husova procesu značně skeptický postoj a jeho rehabilitaci považoval z hlediska kanonického práva za neuskutečnitelnou. Viz Breitenbacherův zápis z 22. ledna 1919: „Četl jsem včera již i referát Zahradníka-Brodského, který má mítí zítra. [...] O mnohém by bylo třeba teprve debaty. Mnohé považují dnes za absurdní. Žádají revizi Husova procesu, čekati rehabilitaci, svatořečení, zavedení svátku a odstranění Jana Nepomuckého. To věru nevím, co říci. Z katolického hlediska Hus byl kacír = nekatolicky učil. To uznávají asi i laici historikové, jak vím. Ostatním bych se musel příliš šířiti. Ale jak rozhárány jsou poměry mezi kněžstvem, víme jen my úplně.“ Tamtéž, s. 124–125.

¹¹⁸⁴ P. Adolf Jašek (1880–1923), rodák ze Štramberka, římskokatolický duchovní, propagátor unionismu, přední spolupracovník arcibiskupa Stojana. Pocházel z rodiny tkalce Adolfa Jaška ze Štramberka a jeho manželky Kláry roz. Hanzelkové, dcery tamního tkalce. Maturoval roku 1901 na c. k. vyšším gymnáziu ve Valašském Meziříčí. Během následných bohosloveckých studií v Olomouci se začal blíže zajímat o problematiku sjednocení západní a východní církve. Rovněž předsedal Literární jednotě bohoslovců olomouckých. Po vysvěcení na kněze roku 1905 a krátkém kaplanování v Taticích na Orlickoústecku nastoupil jako katecheta měšťanské školy v Kroměříži, kde se sblížil s kroměřížským proboštem Antonínem Cyrilem Stojanem (1851–1923). Ten přivedl Jaška k myšlence unionismu - společně roku 1910 založili časopis *Apoštolát sv. Cyrila a Metoděje*, téhož roku převzal Jašek ze Stojanova popudu funkci sekretáře Akademie velehradské a od roku 1919 zastával pozici jednatele ústředí Apoštolátu. Jako propagátor unionismu podnikal též poznávací cesty k východním Slovanům, mimo jiné navštívil Rusko, Bulharsko, Turecko, Srbsko a Černou Horu. Roku 1922 se odebral společně s katechetou P. Lvem Pospíšilem (1882–1967) z Velkého Meziříčí na misijní cestu do Spojených států s úmyslem navštívit českou a slovenskou komunitu. V lednu následujícího roku podlehl v severoamerickém Clevelandu zánětu mozkových blan. ZA v Opavě, Sběrka matrik bývalého Severomoravského kraje, inv. č. 2140, *matrika narozených města Štramberk (1873–1895)*, s. 93; *Seznam approbovaných abiturientů ve školním roce 1900–1*. In: XXII. zpráva cis. král. státního vyššího gymnasia ve Valašském Meziříčí, vydaná na konci školního roku 1901–1902. Valašské Meziříčí 1902, s. 57; TKADLČÍK, Vojtěch: *Významní pracovníci velehradského unionismu*. In: Bohemia, Ecclesia, Universitas. Sborník k osmdesátinám Jaroslava Kadlecovi. Praha 1991, s. 176–177; *Vyslanci Apoštolátu v Americe*. Věstník katolického duchovenstva, 23, 1922–1923, č. 4, s. 31; ŠEBELA, Alois: *Za P. Adolfem Jaškem*. Pozorovatel, č. 4, 18. 1. 1923, s. 1–2; *P. Adolf Jašek †*. Slovácké noviny, č. 3, 19. 1. 1923, s. 2.

¹¹⁸⁵ Jašek navštěvoval ročník o dva roky nižší než Pavlík. ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Univerzita Palackého Olomouc, kniha č. 71, inv. č. 119, *matrika profesorů a posluchačů bohoslovecké fakulty v Olomouci (1889–1946)*, s. 62–63.

¹¹⁸⁶ *O slavnostech korunovačních roku 1912 na Sv. Hostýně mši sv. sloužili [...]*. In: JANDA, Antonín (ed.): *Papežská korunovace Matky Boží Svatohostýnské*. Brno 1913, s. 312.

¹¹⁸⁷ MAREK, P.: *Církevní krize na počátku první Československé republiky*, s. 205; více k unionismu např. ZLÁMAL, Bohumil: *Příručka českých církevních dějin. VII. Doba československého katolicismu (1918–*

církevním reformám začal projevovat poměrně brzy jistou skepsi.¹¹⁸⁸ V tomto směru se nám Jaškovo zapojení jeví jako příslušné manželství z rozumu, založené na společném úmyslu odstranit kardinála Skrbenského ze svého úřadu. O jeho negativnímu poměru k arcibiskupovi se ostatně vědělo delší dobu.

Jašek byl totiž jedním z kněží, kteří v červenci 1918 předložili arcibiskupovi Skrbenskému a kapitule petici za úpravu kapitulních stanov tak, aby se kanonikáty staly dostupnější i pro nešlechtice a udělovaly se výhradně duchovním působícím dlouhodobě v arcidiecézi, nikoliv cizím prelátům.¹¹⁸⁹ Upoutal tím na sebe pozornost Skrbenského v negativním slova smyslu, tudíž veřejným vystupováním proti arcibiskupovi neriskoval své postavení jako Breitenbacher.¹¹⁹⁰ Proto se stal tvář celé akce proti Skrbenskému navenek, zatímco Breitenbacher zůstával v pozadí: „*Byl mladší, nebyli jsme intimní, ale přece byl mým kompaňonem v boji proti Skrbenskému. On stál před veřejností v čele akce, já ji vedl z ústraní de facto: já formuloval všechny projevy ke kněžstvu, i onen tištěný, i apelaci k papeži. Já jediný z veškerého panáčkovstva psal do Říma žaloby na Skrbenského.*“¹¹⁹¹

1949). Olomouc 2010, s. 163–169; též KOUŘIL, Miloš: *Unionismus nebo panslavismus? K historii „Apoštolátu sv. Cyrila a Metoděje“*. In: KORDIOVSKÝ, Emil (ed.): *Politické strany a spolky na jižní Moravě. XXII. Mikulovské sympozium 7. – 8. října 1992. Mikulov 1993*, s. 127–132.

¹¹⁸⁸ Již počátkem května 1919 vyjádřil Breitenbacherovi skeptický postoj k církevním reformám: „... on prý už z reformem nečeká nic, leda snad patriarchát slovanský. On si ho totiž myslí pro všechny katolické Slovany! Vysmál jsem se mu. ‚Ukrajinci‘ (voli) by ho první neuznali. [...] Řekl jsem mu, ať si představí Skrbenského jako slovanského patriarchu!“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 154–155.

¹¹⁸⁹ Dohromady petici podepsalo 1 008 kněží. Své požadavky vyjádřili třemi body: 1) zpřístupnění kanonikátů všem bez rozdílu původu; 2) výběr zkušených duchovních, kteří v arcidiecézi působili alespoň patnáct let; 3) obsazování kanonikátů příslušníky obojí národnosti v poměru k počtu kněžstva, jaký vykazuje každá národnost v arcidiecézi. *Dle církevního zákonníku [...]*. Hlídky, 35, 1918, č. 8, s. 520–523.

¹¹⁹⁰ Podle zpráv, které Breitenbacher zachytil od ředitele gymnázia Blažka a 9. dubna 1918 si je zaznamenal do deníku, Skrbenský zuřil: „*Dr. Blažek vypravoval u oběda, že kardinál byl strašně indignován akcí o šlechtické kanonikáty. Stojan jako nový olomoucký kanovník byl u něho, a tu prý mu dělal velké výčitky! Věc se má tak: Němec Kleiber prý obdržev provolání atd., poslal vše kardinálovi a napsal, že to se děje za jeho zády. Onen dareba ani nedal provolání cirkulovati a denuncoval. Zlou krev u němečků dělal hlavně třetí postulat o % obsazování kanonikátů!*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 71–72. O následcích pro Jaška se Breitenbacher zmiňuje v zápisi z 19. dubna 1918: „*Včera Dosoudil přinesl z města k večeri plno ‚novot‘, tj. klepů. Tak prý kardinál má vztek na Jaška pro akci o šlechtické kanonikáty, ten prý se mu ani ukázat nesmí! A je prý jisté, že kardinál Jaška a Štancla ‚ze msty‘ dal poslati na vojnu. Dvě stě žádostí prý leží v konzistoři o milost státi se ‚feldkurátem‘ - a najednou prý za dva dny potom, co se kardinál dozvěděl o akci, jest jeden i druhý poslán na vojnu. K tomu starý Štancl! Mladé nepovolávají! Již v Přerově p. kanovník Stojan vykládal, co kanovník Grimmenstein s ním o tom mluvil.*“ Tamtéž, s. 72–73. Dodejme, že Jašek i Štancl byli jaře 1918 skutečně povoláni do aktivní vojenské služby jako feldkuráti. Zdali se tak stalo na základě Skrbenského přímé intervence, jak tvrdí Breitenbacher, nemůžeme potvrdit, ani vyloučit. *Osobní a uprázdněná místa*. Věstník katolického duchovenstva, 18, 1918, č. 16, s. 240.

¹¹⁹¹ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 395.

13.3 Breitenbacherův postoj k církevním reformám

Čtveřice se pravidelně scházela v Breitenbacherově seminárním bytu u Mlýnské brány, aby koordinovala společný postup v boji za jednotný cíl - církevní reformy.¹¹⁹² Jak zjišťujeme přímo z deníků, Pavlík se Spisarem seznámili Breitenbachera se svými záměry krátce poté, co svou činnost v listopadu 1918 obnovila Jednota českého katolického duchovenstva v Praze. Oba s Breitenbacherem diskutovali o církevních reformách, podrobně jej seznámili s programem Jednoty a současně otevřeně připustili možnost dosažení reformních požadavků cestou „via facti“, nedoručili-li k jejich naplnění dohodou s vládními a církevními autoritami:

„Mluvil jsem s Pavlíkem, Spisarem o církevních poměrech u nás. Oni byli by pro to, aby stát právě naopak církevní věci podržel hodně v rukou a na Římě to i ono vynutil, kněžstvo toho nemůže učiniti. Jsou oba mimo jiné pro zrušení celibátu a myslím si, že kdyby vláda zrušení vynutila, že by rádi toho použili, kdežto bez vládního zrušení museli by si sami církevní inštancí licenci vyjednat, a je to ostudné, choulostivé a v nynější společnosti ještě zahanbující - pro žadatele - rádi by se tomu vyhli. Pochopitelné.“¹¹⁹³

Na základě rozborů deníkových záznamů i publikovaných textů se Breitenbacherovy osobní postoje prolínají minimálně ve třech bodech s programem Jednoty.¹¹⁹⁴ Přesto se přímému zapojení do její činnosti vyhýbal, ačkoliv mu Pavlík v únoru 1919 nabízel místo v některém z připravovaných výborů.¹¹⁹⁵ Sám se v tom čase zabíral myšlenkami na odchod do laikátu kvůli dvojtvárnosti kněží-klerikálů, mezi nimiž se pohyboval, ačkoliv je nakonec zavrhl jako nereálné: „*Ti falešníci, kteří se dělají svatými v úředních lokálech, a v soukromí jsou jako ti, na něž napřahují pěst! Že nejsem mladší... Opustil bych tu neupřímnou, falešnou společnost a vrátil bych se k laikátu, abych nemusel věčně nalhávat, chváliti aspoň jednáním, co mi naprosto proti celé mé bytosti. Ale po 24 letech?*“¹¹⁹⁶

¹¹⁹² K tomu retrospektivní zápis z 12. ledna 1923: „*Co jsme se tu - v rožním bytu u Mlýnské brány - spolu naradili s Jaškem, Pavlíkem a Spisarem! A nyní jsme roztrhání: Jašek v zemi, já katolický ‚pokrokář‘, Pavlík pravoslavný, Spisar Farského...“* Tamtéž, s. 395.

¹¹⁹³ Tamtéž, s. 107–108.

¹¹⁹⁴ Máme na mysli postoj k zavádění české liturgie, zdobrovolnění kněžského celibátu a reformu teologického vzdělávání. O všem bude pojednáno níže. K programu Jednoty viz MAREK, P.: *České schisma*, s. 30–31, 36–37.

¹¹⁹⁵ Na Pavlíkovu ústní nabídku reagoval pouhým máchnutím ruky: „*Dejte mi pokoj, mi se kněžstvo hnusí svým bezpáteřnictvím čím dále více.*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 134.

¹¹⁹⁶ Tamtéž, s. 126.

13.3.1 Otázka zavádění české liturgie

V denících nám Breitenbacher odkrývá postoje jednotlivých protagonistů i své vlastní, z nichž víme především o Breitenbacherově postoji k zavádění české liturgie do praxe a otázce zdobrovolnění celibátu. Šíření české liturgie cestou „via facti“ mělo získat sympatie jak inteligence, tak venkovského lidu, ovšem nebylo by možné bez překladu liturgických textů do češtiny. V tomto směru sehrál úlohu nikoli nevýznamnou *Český misál* Karla Farského, vydaný ještě před Vánoci 1919. Díky němu se i přes vyslovený zákaz církevních autorit podařilo na vícerech místech republiky sloužit první Vánoční mši v českém jazyce.¹¹⁹⁷

Breitenbacherovi se exemplář *Českého misálu* dostal do rukou bezprostředně po vydání. Výsledný počín Boušky a Farského zhodnotil kladně: „Přišel „Český misál“. Nebyl bych řekl, že se jim podaří v tak krátké době a v takové tísní o vše poříditi něco tak pěkného! Záznam Breitenbacher uzavírá dodatkem: „Jedu domů. Já ovšem české mše nemohu nikde sloužiti,“ implikujícím vůli a ochotu Antonína Breitenbachera podpořit tento bod programu církevních reforem a odsloužit českou mši cestou „via facti“ též.¹¹⁹⁸ Z deníkových záznamů nicméně postrádáme jakékoliv zprávy o tom, že by k něčemu takovému došlo.

Pravdou je, že ve svém postavení (jako profesor gymnázia a arcibiskupský knihovník se v duchovní správě nepohyboval) mnoho příležitostí k sloužení českých mší neměl. Počátkem března 1920 obdržel Breitenbacher i druhou část *Českého misálu*. Jak vidno z jeho deníkového zápisu, ve svém přesvědčení zůstal i po dosažení církevního rozkolu neoblomný: „Došel druhý sešit *Českého misálu*. Nejsem pro schisma, ale *Misál* zaplatil jsem ten den, protože je mi vítán každý počín, kterým by římský absolutismus a speciálně u nás nestydatý režim církevní mohl být střesen.“¹¹⁹⁹

13.3.2 Otázka nuceného celibátu kněží

Další požadavek reformistů - zdobrovolnění povinného celibátu kněží - v zásadě reagoval na nikoli ojedinělé, leč zamlčované udržování intimních poměrů mezi kněžími a farskými hospodyněmi, kuchařkami a schovankami.¹²⁰⁰ Jak Breitenbacher ve svých denících otevřeně

¹¹⁹⁷ MAREK, P.: *Církevní krize na počátku první Československé republiky*, s. 129. Srovnej se vzpomínkami P. Oskara Malého (1876–1948), který podle *Českého misálu* sloužil Vánoční mši na svém působišti v Uherském Brodě, za což byl následně suspendován. MALÝ, Oskar: *Můj životopis. Vzpomínky spoluzakladatele Církve československé (husitské)*. Brno 2009, s. 37.

¹¹⁹⁸ Tamtéž.

¹¹⁹⁹ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 231.

¹²⁰⁰ Na krytí nemanželských vztahů kněží představenými církví cílí mimo jiné anonymní příspěvek *Církev a ženy* v prostějovském, levicově orientovaném žurnálu *Hlas lidu* z 15. listopadu 1924: „... běda, když takový kněz chce přiznati se poctivě ke svým dětem a býti jim hodným otcem. Když totiž chce před Bohem i před lidmi žiti s dětmi, které zplodil jako řádný muž a starati se o rodinu ve smyslu přikázání božích,

přiznává, nebyla podobná praxe v kněžských kruzích nikterak neobvyklou. „*Při hospodyni opakuje se po x-té tragedie kněžská,*“ píše v zápisu z 20. března 1921 a poukazuje na případ archiváře Snopka, který měl dle Breitenbacherova očitého svědectví udržovat tajný milostný poměr s hospodyní rovněž.¹²⁰¹ Neskončil však nijak šťastně: „*On slaboch a ona mladá žena v samotě, pustotě života kněžského chytla se pití - a znám sám několik podobných případů.*“¹²⁰² Církev přitom o těchto skutečnostech dobře věděla a tiše je tolerovala, což odpůrci nuceného kněžského celibátu - Breitenbachera nevyjímaje - uváděli jako příklad dvojí církevní morálky.¹²⁰³

Někteří kněží se pokoušeli prolomit zákaz sňatků duchovních cestou „*via facti*“ a navzdory platným církevním předpisům církevní sňatek uzavřeli.¹²⁰⁴ Jejich záměr vycházel z jednoduché premisy, že uvedením sňatků duchovních do praxe bez ohledu na kanonické právo přimějí Řím, aby zamítavé stanovisko k nucenému celibátu kněží přehodnotil.¹²⁰⁵ Takový postup Breitenbacher neschvaloval, jakkoliv s nuceným celibátem duchovních nesouhlasil.¹²⁰⁶ Odmítal však jeho zrušení cestou „*via facti*“, neboť postrádala oporu

tu o něm napíše katolický časopis, jehož redaktorem je kněz (známý páter Hrachovský!!), že se vrhnul do kalíšťe náruče ženina, čili, že se vrhnul do hnojšťe, do močůvky, do bahna... Pod rouškou celibátu a vylhaného panictví smí se páchatí nejhorší znásilňování žen a jich využití, to je dovoleno, tu kněz sám sebe z církve nevyobcovává...“ Církev a ženy. Hlas lidu, č. 130, 15. 11. 1924, s. 2.

¹²⁰¹ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 312–313.

¹²⁰² Tamtéž.

¹²⁰³ Na tuto skutečnost poukázal P. Josef Hofer (1871–1947) článkem *Nucený kněžský celibát - koncesovaná nemravnost*, uveřejněným v *Pozoru* 16. října 1919. Zároveň zde uvádí příklad radvanického faráře P. Ferdinanda Stibora (1869–1956), který se po dlouholetém spoluzítí se svou kuchařkou oženil, za což byl následně církevními představenými suspendován: „*Dokud suspendovaný a z církve teď vyobcovaný radvanický farář P. Stibor žil v konkubinátě se svou hospodyní a měl s ní na své faře tři nemanželské děti, jež mu říkaly ‚tatičku‘, [...] bylo vše v pořádku. Že žije v konkubinátě, že má tři děti, to věděl děkan, to věděla konsistoř, to věděl i biskup, to věděl kde kdo. Přes to však směl býti knězem. [...] Jakmile však chtěl žítí svatě, poctivě, jakmile se svou hospodyní uzavřel sňatek [...] hned ho prohlásila oficiální církev za toho největšího hříšníka.*“ HOFER, Josef: *Nucený kněžský celibát - koncesovaná nemravnost*. *Pozor*, č. 282, 16. 10. 1919, s. 2. Breitenbacher Hoferův článek znal a v zápise z 8. listopadu 1919 mu dává za pravdu: „*... pravda je, co píše Hofer: Dokud Stibor žil v konkubinátě, měl pokoj; když chtěl žítí mravně ve ‚svátosti‘ manželství, je exkomunikován!*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 209–210.

¹²⁰⁴ Jak taková praxe vypadala, popisuje Hofer v listu P. Bohumilu Zahradníkovi-Brodskému (1862–1939) z ledna 1920: „*Celé okolí ví, že je farář ženat, než nikdo proti tomu nic nenamítá. Lid si tomu zvyká. Jak chodil na služby boží, tak chodí i teď. I konsistoř to ví, ale bojí se na to faráře otázat, aby jí neodpověděl něco dvojsmyslného... Našel jsem hejtmana, jenž oddává na Moravě kněze naprosto tajně civilně a zápis uschovává v tajném oddělení, kamž nemá nikdo přístup. Kdyby se tedy i některému knězi narodilo dítě, zapíše se do církevních matrik jako nemanželské (kvůli těm lotrům) a do tajné kněžské matriky jako manželské s poukazem: Oddání civilně tam a tam, dne, roku, pod číslem xy.*“ MAREK, P.: *České schisma*, s. 136.

¹²⁰⁵ Více k tomu tamtéž, s. 53–57.

¹²⁰⁶ V deníkovém zápise z 27. května 1919 vyjadřuje svůj postoj zcela otevřeně: „*Nucený celibát zavrhuji - vím, jak to vyhlíží ve skutečnosti, třeba bych nemohl dle % udati bližší jako Zahradník-Brodský.*“ Současně se zastává odpůrců celibátu před útoky v klerikálním tisku: „*A je jisté, že právě ti, kdož nejsou lillemi, urážejí se nejvíce!*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 162.

v kanonickém právu.¹²⁰⁷ V denících dokonce uvádí případ kněze, jemuž se takový úmysl pokusil rozmluvit:

„Katecheta Bláha ze Zábřeha u Moravské Ostravy¹²⁰⁸ psal mi nedávno, co soudím o ‚via facti‘... Klapetek mi sdělil, že chce následovati Stibora.¹²⁰⁹ Odpověděl jsem: ‚Čeho chtějí dosáhnout, totiž manželského svazku (místo pouhého soužití), nedosahují, ale dělají jen pohoršení.‘“¹²¹⁰

Je to zajímavé, neboť z deníků také vyplývá, že se myšlenkou uzavření sňatku - alespoň v teoretické rovině - zabýval a konzultoval ji i s matkou, která protestovala.¹²¹¹ Jediným, kdo se z celé čtveřice odhodlal k uzavření sňatku cestou „via facti“, byl Spisar, který se nechal 27. listopadu 1919 v Halenkovicích tajně seždat starohrozenkovským farářem Josefem Hoferem se svou hospodyní Annou roz. Hanákovou.¹²¹² Před Breitenbacherem tuto skutečnost zamčel, neboť si byl dobře vědom jeho negativního stanoviska ke sňatkům duchovních „via facti“. Breitenbacher nicméně tušil, že ke Spisarově sňatku došlo, byť se domníval, že později a za jiných okolností. Vycházíme přitom z Breitenbacherova obsáhlého

¹²⁰⁷ O tom Breitenbacher v zápise z 29. října 1919: „Já např. v jednom případě [...] jsem ještě zabránil via facti ‚sňatku‘; nejsem pro něco, čeho neexistuje ani via facti.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 206.

¹²⁰⁸ Jednalo se o P. Františka Bláhu, který v letech 1905–1908 působil jako katecheta na polské měšťanské škole v Zábřehu nad Odrou (dnes Ostrava-Zábřeh). Po vzniku Československa se Bláha aktivně zapojil do činnosti obnovené Jednoty katolického duchovenstva a netajil se svými sympatiemi k Ohnisku. Později konvertoval k nově zformované Církvi československé a pomáhal zakládat náboženskou obec v Zábřehu nad Odrou, kde v letech 1921–1923 působil jako duchovní správce a člen rady starších. Rovněž vypomáhal s bohoslužbami náboženské obci ve Svinově. Více k němu *Osobní zprávy a uprázdněná místa*. Věstník katolického duchovenstva, 6, 1905, č. 2, s. 31–32; *Osobní zprávy a uprázdněná místa*. Věstník katolického duchovenstva, 9, 1908, č. 1, s. 12–13; MAREK, P.: *České schisma*, s. 131; *Zábřeh n./O.* Palcát. Týdenník nár. církve československé pro Slezsko a pohraniční Moravu, č. 6, 12. 5. 1922, s. 4; *Vznik náboženské obce Církve československé v Zábřehu nad Odrou podle záznamů v místní kronice*. Dostupné online: <http://ccshostravazabreh.cz/wp-content/uploads/2020/03/Vznik-NO-Zabreh.pdf> [citováno 2. 2. 2023]; *Přehled činovníků místní rady starších*. Dostupné online: <http://ccshostravazabreh.cz/wp-content/uploads/2020/03/Cinovnici-Kronika-Zabreh.pdf> [citováno 2. 2. 2023]; BŘEZINSKÝ, Pavel: *Etablování Církve československé v ostravské městské čtvrti Svinov v letech 1923–1934 v kontextu vývoje římskokatolické farnosti*. In: Slezský sborník. Acta Silesiaca, 115, 2017, č. 2, s. 44.

¹²⁰⁹ Mínen P. Ferdinand Stibor (1869–1956), farář v Radvanicích ve Slezsku (dnes Ostrava-Radvanice), který se 25. září 1919 oženil „via facti“ s farskou kuchářkou Žofií Foldynovou. Po následném suspendování přestoupil k Církvi československé, kterou ve Slezsku pomáhal zakládat a organizovat. V letech 1923–1950 zastával volený úřad biskupa Církve československé. *Stibor, Ferdinand* (heslo). In: MYŠKA, Milan a kol.: *Biografický slovník Slezska a severní Moravy*. Sešit 9. Ostrava 1997, s. 100; více o Stiborově působení v Církvi československé MAREK, P. – BUREHA, V.: *Pravoslavní v Československu v letech 1918–1953*, s. 74; též MAREK, P.: *Církevní krize na počátku první Československé republiky*, s. 122.

¹²¹⁰ Citován zápis z 15. října 1919. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 200.

¹²¹¹ Zápis pochází ze 13. února 1920: „Nebýt matky, která ve své prostotě nechápe těch věcí, byl bych tím již zatočil! Ale matka mi 8. února doma řekla, že by raději napřed zemřela, kdybych se měl oženit! Je divné, že ženy tolik nenávidí žen!“ Tamtéž, s. 223.

¹²¹² MAREK, P.: *Několik dokumentů k životu a dílu prof. Aloise Spisara*, s. 44; *Počátky CČS(H) Halenkovice. Církev československá husitská Kvasice*. Dostupné online: <https://www.ccschkvasice.cz/news/pocaty-ccs-h-halenkovice/> [citováno 2. 2. 2023].

zápisu datovaného 11. dubna 1920, v němž pojednává o své návštěvě u Spisara, zotavujícího se po nedávno prodělané operaci slepého střeva:

„O Velké noci byl i se Spisarem (Pavlík, pozn. autora) u Hofera, asistovali mu při české hrubé (mši, pozn. autora). Hofer chtěl odejít za učitele, ale přiměli ho, aby zůstal. Má obavu, že tam neobstojí! Spisar náhle onemocněl. Slepé střevo. V pátek odpoledne byl jsem u něho: Prý v pondělí šli i se slečnou pět hodin, necítil nic, v úterý už se svíjel bolestí a musel do nemocnice. ‚A kde jste byli na rajzi?‘ - ‚Ale, na Slovácku,‘ on. - ‚No ja, ale kde?‘ - ‚Tož vlastně na Slovensku, v Trenčíně,‘ ona (Anči, hospodyně). A pozoroval jsem, že jsou v rozpacích.

Umlkl jsem. Bylo mi jasno. Byli u Hofera. Spisar se dal oddat, Pavlík byl mu svědkem! Nu a šli pak do Trenčína - vždyť jsem tam cestou šel - aspoň kus - též. Bylo mi nápadné hned, jak Anči nenučeně - ne snad vtíravě - se chovala k Spisarovi ležícímu nehnutě - na pelest lože u nohou se podepřela lokty a hleděla svému Lojzíčkovi s takovou bezpečností a klidem do očí! Jsou jistě již civilně sezdání, takže o ni bude i postaráno materiálně.

Bože, kdyby tohle věděl některý církevník, co já vím. A přece Spisar stal se knězem proti své vůli - jako já. Může mu kdo výtky činit, že není šťasten? Pravila ona, jak málo let vlastně člověk (v jejich letech) ještě má před sebou! Zda to rozumné, že se lidé tak pronásledují a jeden druhému život otravují? Jak jsem viděl, oni by rádi třeba i v ústraní žili tichý, oddaný, spokojený život - a já též, též! I mně se zhnusil celý ten život farizejský, jaký je v kruzích kněžských. Je mi děsně obtížné, mám-li i jen promluvit s některým knězem - proto i v refektáři, kde jsme všichni pohromadě, jakoby mě tam ani nebylo! A jak, jak se dostat z toho očistce?‘¹²¹³

Teprve v listopadu téhož roku - po více než jedenácti měsících - se Spisar Breitenbacherovi přiznal, že navzdory svému kněžskému stavu uzavřel tajný sňatek se svou hospodyní v Halenkovicích.¹²¹⁴ Svěřenou informaci přijal Breitenbacher s porozuměním.¹²¹⁵ Sám se netajil odporem k celibátu, jak nám prozrazuje deníkový zápis z 27. května 1919, ve kterém

¹²¹³ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 238–239.

¹²¹⁴ Viz zápis ze 7. listopadu 1920: „Spisar mi sdělil, že je od 14. 1. civilně ženat ve Šternberce, církevně v Halenkovicích, odkud farář (s 4 dětmi) odejde na berní úřad. Zval mě k sobě, třeba večer, aby mě nikdo neviděl a on nemusel chodit ke mně a nedělal mi rozpaků před lidmi. Byt Spisarů nazývají ‚Svaté‘ bordelem - bývá tam on se svojí, kuchař se svojí (dnes prý měl svatbu) - o mně baby vykládaly, že tam chodím; prý odbírám i jejich noviny...“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 278.

¹²¹⁵ Tamtéž.

Breitenbacher hovoří o manželství ve smyslu hlubokého duchovního spojení a odmítá deklasovat jeho posvátný význam výhradně na funkci rozmnožovací:

„ ... ten pustý, prázdňý život kněžský! O tom laici nemají tušení! Neběží tu, jak oni původně myslí, o tělesné obcování, nýbrž o ty vyšší mravní hodnoty, jež manželství při všech starostech, bolestech i žalostech přece jen poskytuje. Z těch laiků, kteří na manželství pohlížejí jen ze stanoviska samců, nezaslouží ho ani jeden. Ti by měli býti přinuceni k celibátu, protože ti plodí pokolení animalní, ne humánní. Proč rodiny kněžské daly národům toliké procento vynikajících synů? Jest to celé ovzduší takových rodin, žijících v první řadě v myšlénkách ideje a teprve v druhé řadě žaludku! Ale laici jsou celkem frivolní a k ideálnímu stanovisku kněží se nepovznesou!“¹²¹⁶

13.4 Akce proti kardinálovi Skrbenskému

Zatímco Spisar shromažďoval informace, aby celému hnutí formuloval jednotný program, započal Pavlík v Kroměříži s pořádáním českých bohoslužeb na veřejnosti ve snaze o jejich prosazení cestou „via facti“.¹²¹⁷ Pozadu nezůstávali ani Breitenbacher s Jaškem, který již koncem roku 1918 oslovil Breitenbachera s žádostí o spolupráci v boji proti Skrbenskému a pověřil jej sestavením veřejné proklamace duchovním s výzvou k arcibiskupově rezignaci.¹²¹⁸ Breitenbacher na jeho návrh ochotně přistoupil a neprodleně se dal do práce. Výslednou proklamaci Jašek přednesl na nejbližší členské schůzi olomoucké Jednoty katolického duchovenstva, konané 8. ledna 1919 v Přerově: *„Jašek vzal pak můj elaborát a 9. [recte 8.] ledna na přerovské schůzi přečetl. Bylo prý ticho jako v kostele, a když skončil, zaburácela celá salva potlesku. Zajímavé je - a pro mne ovšem pikantní - když mi dr. Blažek,*

¹²¹⁶ Tamtéž, s. 162.

¹²¹⁷ Vůbec první českou mši v Kroměříži odsloužil Pavlík 6. července 1920 u Mariánského sloupu na Masarykově (dnešním Velkém) náměstí. Podle Breitenbachera proběhla mše důstojně a za hojné účasti: *„Dnes po deváté hodině Pavlík před sochou Panny Marie sloužil česky. Nevěděl jsem o tom nic, až z kanceláře knihovny, otevřev okno, jsem to upozoroval. Lidu bylo hojně, sroceni, ne jak při církevních slavnostech, že chodí po náměstí, štěbetají a lomozí. Tu naprosté ticho, pak zpěv velehradské písně. Arci ženské hlasy převyšovaly, to bylo poznat. Ale i mužů bylo velmi mnoho“.* Glosuje také povyk, který Pavlíkova akce vyvolala mezi místními klerikály, sdruženými okolo listu *Pozorovatel*: *„Škoda pro klerikály, nemají už dlouho nic, co by táhlo, a proč by mohli na kazatelnách zase začít hlásat kříž.“* Tamtéž, s. 258–259; srovnej s *Páter Pavlík [...]*. Haná, č. 151, 10. 7. 1920, s. 2.

¹²¹⁸ Zápis je sice datován 15. ledna 1919, nicméně k Breitenbacherově dohodě s Jaškem došlo krátce před Vánoci: *„Již před svátky mluvil jsem s Jaškem stran akce o abdikaci kardinála Skrbenského. Prý abych napsal proklamaci ke kněžstvu. Udělal jsem tak.“* MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 121.

*Vlach, kolegové důvěrně vykládali, co Jašek podniká, co v poklamaci je, a že se chce obrátit do Říma. A já musím k tomu dělati nevinnou tvář.*¹²¹⁹

Koncem měsíce byl text vyzývající Skrbenského k rezignaci vytištěn jak v českém, tak německém jazyce.¹²²⁰ Tím se otevřel prostor pro další fázi - spuštění petiční akce mezi duchovními za odvolání Skrbenského. Akce se ujal Jašek, který nechal text Breitenbacherovy výzvy vytisknout na letáky a ty následně rozesílal jednotlivým duchovním k podpisu. Celá akce se měla nést ve znamení konspirace.¹²²¹ Sběr podpisů však nešel tak, jak si zpočátku představoval. Mnoho kněží se z obav před důsledky petiční akce odmítalo podepsat.¹²²²

Aby klérus dostatečně vyburcoval, publikoval Breitenbacher v *Právu národa* pod názvem *Stát československý a církev* velmi ostrý příspěvek proti Skrbenskému, v němž arcibiskupa vylíčil jako milionáře, který si podporu v arcidiecézi musí zajišťovat „kupováním duší“.¹²²³ Podle Breitenbachera „byl vzat částí klerikálů na milost, ač svými duševními schopnostmi a znalostí češtiny na svůj úřad nestačí, a to jen proto, že dal 100 000 K na katolický tisk.“¹²²⁴ Současně zpochybnil samotné Skrbenského právo na arcibiskupský stolec, neboť byl kapitulou přijat na nátlak císaře: „Byl to přímo evropský škandál, když primas Království českého se dal přesadit vládou do Olomouce, protože olomoucké biskupství je výnosnější

¹²¹⁹ Tamtéž. O schůzi podává vcelku podrobnou zprávu olomoucký *Našinec* v čísle z 10. ledna 1919. Nátlakovou akci však zmiňuje pouze stručně a obecně: „Pojednáno pak o tlakové akci, k níž promluvila řada řečníků.“ *Členská schůze Jednoty duchovenstva arcidiecése olomoucké [...]*. *Našinec*, č. 7, 10. 1. 1919, s. 2.

¹²²⁰ Viz stručný zápis z 28. ledna 1919: „Vytisknuty český i německý text k abdikaci kardinála Skrbenského.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 126. Vystoupení proti Skrbenskému na Kroměřížsku a Přerovsku si všiml i tisk, např. *Mezi kněžstvem na Moravě [...]*. *Národní listy*, č. 48, 25. 2. 1919, s. 3.

¹²²¹ Způsob, jakým podpisová akce probíhala, popisuje Breitenbacher v zápisu datovaném 8. února 1919. Jak se z něj rovněž dozvídáme, poměrně brzy byl na podpisovou akci upozorněn i arcibiskup Skrbenský. Podle Jaškova tvrzení stál za varováním děkan kroměřížské kapituly Cyril Bařinka: „Odpoledne byl v knihovně Jašek. Letáky již rozesílá, asi padesát podepsaných již má, četl mi i dopisy, jež dostává od kněží. Kardinál to už také má. ‚Jak to?‘ - ‚Bařinka mu to ve čtvrtek zavezl. Nevím, kde k tomu přišel, když jsem ani jemu, ani kaplanům nic neřikal. Hned to kardinálovi zavezl, sám se tím večera na schůzi v Centrále přiznal. Kardinál prý řekl, když prý tak, tedy musí nechat rozhodnouti papeže.‘ - Bařinka, ničema, patolízal! [...] Latinský text papeži se líbí kněžím.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 133.

¹²²² Dle Breitenbacherova zápisu z 1. října 1919 projevovala akci proti Skrbenskému většina oslovených kněží sympatie, ale podpis k petici připojil pouze zlomek z nich (350 podpisů z 1 400): „S kým z kněží jsem mluvil, každý byl pro odchod Skrbenského, ale podepsal málokdo. Z 1 400? Asi půl čtvrtého sta! Charakterní lidé tihle kněžouři!“ Tamtéž, s. 196. Koncem téhož měsíce - 29. října 1919 - udává nicméně počet odlišný, a sice 250 signatářů z celkového počtu 1 500 kněží na Moravě. Tamtéž, s. 204–206.

¹²²³ Ke Skrbenského „kupování duší“ se Breitenbacher vyjadřuje i v deníkovém zápisu ze 4. května 1919: „Jest jisto, že kardinál kupuje duše, jak je v *Právu národa* mnou naznačeno, že je milionář. Kněžské Jednotě zaplatil dluh, kdo k němu přijde, dostane, co žádá, úřednictvu povolil vše, co žádali, nám vyhověl v platu, nyní vyhovuje v penzi atd. Což vím všecko? Zakrátko zamykají se ústa. A najdou se dokonce velebitelé!“ Tamtéž, s. 154.

¹²²⁴ Breitenbacherův článek z *Práva národa* převzal z větší části olomoucký *Pozor*. Stručný výtah přinesl též zábrěžský týdeník *Moravský sever*. Viz *Stát československý a církev*. *Pozor*, č. 5, 6. 2. 1919, s. 2; *Z Moravy a Slezska*. *Moravský sever*, č. 10, 21. 2. 1919, s. 2.

nežli pražské. [...] Tohle přímo řve, která byla církev v Rakousku znemravňována a potupně zotročována, a to právě v našich zemích.¹²²⁵ Specifickou kapitolu, kterou se Breitenbacher v článku zabývá, představují majetkové poměry kanovníků v porovnání se situací řadových kněží:

„Nač potřebuje např. olomoucký arcibiskup tolik statků, když tolik farářů na horách v nynější drahotě hladoví! Olomučtí kanovníci obdrželi za uplynulý správní rok každý po 72 000 korunách a kromě toho obratným odprodejem pozemkových listů haličských přivydelali si tolik, že každý obdržel za rok 1917 po 100 000 K. Kolik farářů zasloužilých, udřených a churavých hladovělo při 1 400 K kongruy! Je tohle zařízení božské? Je tohle spravedlivé?!

Kardinál Skrbenský má již našetřených několik milionů korun! A věřící a kněžstvo musí za každý podpis konsistoře nejméně 22 hal., za každou dispens 2 K, za každou milost, rukávky a límečky platiti značné taxy. Je tohle křesťanské? Každý žid si platí svoje písaře v kanceláři ze svého, ale konsistorní písaře musí platiti lid taxami a arcibiskup ukládá si miliony.¹²²⁶

Arcibiskupská konzistoř reagovala na činnost časopisu *Právo národa* rozesíláním oběžníků jednotlivým děkanátům s výzvou k zachování věrnosti Skrbenskému. Nařídila rovněž děkanům, aby kněžím ve svém děkanátu vysvětlili, že rezignace není proces jednoduchý a podléhá schválení papeže.¹²²⁷ Jak uvádí pokrokářský deník *Pozor* na základě informací převzatých z *Práva národa*, část děkanů si cirkuláře vysvětlila po svém a začala po farářích ve svých děkanátech vyžadovat podepsání rezolucí na podporu Skrbenského.¹²²⁸ Bylo by ovšem chybou ignorovat část kléru, která se za Skrbenského postavila z vlastní vůle, případně vyjádřila pouze tichou podporu odstranění Skrbenského, avšak od veřejného vystoupení proti svému ordináři se distancovala.¹²²⁹ Přesto se následných několika měsíců

¹²²⁵ Tamtéž; srovnej s JONOVÁ, J.: *Kapitoly ze života Lva Skrbenského*, s. 77.

¹²²⁶ *Stát československý a církev*. *Pozor*, č. 5, 6. 2. 1919, s. 2.

¹²²⁷ *Pro kardinála Skrbenského [...]*. *Pozor*, č. 33, 4. 2. 1919, s. 3.

¹²²⁸ K podobným rezolucím na podporu Skrbenského se mělo připojit např. kněžstvo děkanátu velkopopovského, které se ve společné rezoluci mimo jiné vyjádřilo: „*Ohledně otázky změny na nejvyšších místech jsme pro to, aby autorita Jeho Eminence byla co nejvíce chráněna, jelikož změna ta mohla by býti osudna pro katolickou věc v diecési.*“ *Chraň Jeho Eminenci*. *Pozor*, č. 45, 16. 2. 1919, s. 3.

¹²²⁹ Tuto skutečnost připouští - chtě nechtě - i Breitenbacher: „*Kněžstvo nevědomé, líné na samostatnou myšlenku, zkažené povahou, že navenek přitakuje, ač v bytě na totéž nadává, hlupci, kteří myslí, že v baronovi je přece něco více od pámbička, jidáši, kteří přímo sebe zaprodávají, aby pana kardinála jen udrželi. Však on se jim odmění, i když už nebude majitelem ‚knížectví‘ a statků.*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 134, 199.

podarilo nasbírat na Moravě okolo 250 podpisů,¹²³⁰ které nemalou měrou přispěly k tomu, že veřejný tlak na rezignaci Skrbenského ještě zesílil.¹²³¹

Počátkem března 1919 přišel Jašek s úmyslem rozšířit akci proti Skrbenskému i do Prahy a s podporou Bohumila Zahradníka-Brodského zahájil petiční akci mezi pražským klérem.¹²³² V květnu proto odcestoval do Prahy s úmyslem získat podporu československé vlády i sám Pavlík, avšak laxní postoj ministra vnitra Antonína Švehly jej zklamal.¹²³³ Bylo třeba zesílit nátlak. Nabízela se možnost adresovat stížnosti na Skrbenského do Říma jménem kněží prostřednictvím nunciatury, případně doručit žalobní spis na arcibiskupa společně se žádostí o jeho odvolání papeži Benediktu XV. osobně.¹²³⁴ Zbývalo jen vyřešit, kdo a kdy spis doručí.

Příležitost se naskytla poté, co výbor Jednoty rozhodl o vypracování memoranda s reformními požadavky a jeho předložení Svatému stolci. Doručením byla pověřena čtyřčlenná delegace, která měla do Říma odcestovat 21. června 1919.¹²³⁵ Pavlík proto hned 6. června adresoval Breitenbacherovi naléhavou žádost o přípravu žalobního spisu na arcibiskupa Skrbenského, který by přednesla delegace Jednoty společně s reformními požadavky.¹²³⁶

¹²³⁰ Z celkového počtu cca 1 500 kněží na Moravě připojilo svůj podpis na petici za odvolání arcibiskupa Skrbenského přes 250 duchovních. Toliko alespoň uvádí sám Breitenbacher v zápise ze dne 29. října 1919. Tamtéž, s. 204–206.

¹²³¹ MEDEK, V.: *Cesta české a moravské církve staletími*, s. 332.

¹²³² Více o tom Breitenbacher v zápise z 2. března 1919: „Po páté odpolední katecheta Jašek přinesl mi lístek od Brodského-Zahradníka, jímž vyslovil souhlas s akcí proti Skrbenskému, vyzýval poslati letáky ještě do Prahy, že se tam bude podpisyvat i sdělil, že právě šla od ministerstva národní osvěty žádost na ministerstvo zahraničních věcí na odstup Huynův a Skrbenského. I myslíme, že je to nejen následek naší akce, nýbrž i domluvy s novým nunciem. Řím jistě učiní v osobních otázkách vše možné, aby získal nějak vládu, která má viděti, že Řím má dobrou vůli. Jen aby ten pitomý klérus neprohlásil, že je se Skrbenským spokojen!“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 141.

¹²³³ O své dojmy ze setkání s tehdejším ministrem vnitra Antonínem Švehlou (1873–1933) se Pavlík podělil s Breitenbacherem, Spisarem a Klapetkem na společné schůzi večer 26. května 1919: „S Pavlíkem jsem mluvil v pátek po šesté hodině večer. [...] Stran kardinála Skrbenského Pavlík byl u ministra Švehly, který prý mu po nějakém přemýšlení řekl: ‚Víte, on si vládu velice nadchází a hledí vyhovět co nejvíce. Přiznávám se, že jsme od něho nečekali tolik. Ale je aristokrat, a tož půjde.‘ Pavlík se netajil, že byl zklamán.“ Tamtéž, s. 160

¹²³⁴ Iniciativa Antonína Breitenbachera za odvolání arcibiskupa Skrbenského do jisté míry koresponduje s tím, co uvádí ve Skrbenského životopisu PhDr. Jitka Jonová, Th.D. (*1981) z Cyrilometodějské teologické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci: „Někteří kněží dokonce psali papeži prostřednictvím nunciatury, že Skrbenský škodí pověsti katolické církve v nové republice, a to jak způsobem, jakým se stal arcibiskupem olomouckým, tak také tím, že projevuje nezáměr o český národ, germanizuje arcibiskupské úřady apod. Na závěr prosí, aby papež přiměl Skrbenského k rezignaci na arcibiskupský stolec.“ JONOVÁ, J.: *Kapitoly ze života Lva Skrbenského*, s. 77.

¹²³⁵ Delegáty byli určeni P. František Kroiher (1871–1948) jako místopředseda a reprezentant Jednoty, P. ThDr. Vojtěch Šanda (1873–1953) jako zástupce akademické sféry, P. PhDr. Alois Kolísek (1868–1931) jako mluvčí slovenského kléru a P. Marián Blaha (1868–1943) jako průvodce uvádějící delegaci při audiencích. MAREK, P.: *České schisma*, s. 48.

¹²³⁶ Základ měl Breitenbacher připravený již koncem ledna. V denících popisuje, jak při sepisování postupoval a přiznává, že se v argumentaci proti Skrbenskému z větší části shoduje s programovým projevem Bohumila Zahradníka-Brodského, předneseným na pražské schůzi Jednoty 23. ledna 1919: „Četl jsem včera již i referát Zahradníka-Brodského, který má mít zítra,“ píše Breitenbacher v předvečer 22. ledna. „Mista má o kardinálovi, že se shodujeme téměř na slovo. (Latinská petice papeži hotova. Počal jsem

Breitenbachera list zastihl kvůli pobytu v Jarošově s jistým zpožděním, které nicméně rychle dohnal a po necelém týdnu - 12. června 1919 - zaslal hotový spis expresně Pavlíkovi do Prahy. Jak píše v denících, připojil k němu i „několik dokladů k petici na Svatého otce za rezignaci kardinála Skrbenského pro ablegaci kněžskou, která odjede v sobotu do Říma jednat o sesazení biskupů a o reformní požadavky.“¹²³⁷

Navzdory nadějším reformistů skončila římská mise z větší části fiaskem. Podle vzpomínek účastníků delegace neprobíhalo jednání právě v příznivém ovzduší, státní sekretář Pietro Gasparri zpochybnil smysl cesty do Říma a část požadavků rovnou zamítl. Zaskočení účastníci se navíc zdráhali připravené dokumenty včetně memoranda Jednoty Gasparrimu předložit v obavě, že je počet požadavků příliš velký. K audienci u papeže 4. července 1919 nakonec přeci jen došlo, ale prakticky bezvýsledně, neboť výsledek *de facto* korespondoval s postojem Gasparriho.¹²³⁸ Na druhou stranu měl Breitenbacherův žalobní spis přitáhnout pozornost Gasparriho a přispět k tomu, aby se kurie začala situací na Moravě vážněji zabývat.¹²³⁹

Breitenbacher výsledek římských jednání očekával s napětím. Zprávy o návratu delegace z Říma k němu pronikly 19. července, kdy si do deníku vzrušeně poznamenal: „*Deputace z Říma zpět! Jsem zvědav! Z kněží nemá nikdo tušení, kdo vlastně stojí za akcí proti Skrbenskému. Včera jsem teprve řekl kolegům, že Skrbenský mě procesíroval proto, že musel zavést češtinu u nás. Mnozí se uhrozili té drzosti. To by prý udělalo škandál, kdyby se to dostalo do novin.*“¹²⁴⁰

Pět dní nato obdržel od Pavlíka zprávu se sdělením, že je papež údajně ochoten o reformních požadavcích jednat. O Skrbenském ani slovo.¹²⁴¹ Podrobnosti Pavlík prozradil

*napřed česky, pak překládali, ale šlo to zle. Hračkou přímo latinsky). O mnohém by bylo třeba teprve debat: Žádání revizi Husova procesu, čekati rehabilitaci, svatořečení, zavedení svátku a odstranění Jana Nepomuckého! To věru nevím, co říci...“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 124; srovnej s MAREK, P.: *České schisma*, s. 32.*

¹²³⁷ Součástí spisu měla být jak Breitenbacherova žaloba, tak petice s podpisy za rezignaci Skrbenského. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 165.

¹²³⁸ Podrobně o římském jednání a jeho reflexi činovníky Jednoty MAREK, P.: *České schisma*, s. 48–51.

¹²³⁹ Jak se Breitenbacher dozvěděl později (16. května 1921) přímo od Mons. ThDr. Františka Cínka (1888–1966), sám státní sekretář kardinál Pietro Gasparri (1852–1934) projevil o autora elaborátu zvláštní zájem: „*Dr. Cínek mi včera pravil [...] že můj elaborát v Římě padl velice na váhu proti Skrbenskému. Gasparri prý se dotazoval na mne, co jsem atd.*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 328; srovnej s JONOVÁ, J.: *Kapitoly ze života Lva Skrbenského*, s. 77.

¹²⁴⁰ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 180.

¹²⁴¹ Viz zápis z 24. července 1919: „*Od Pavlíka obdržel jsem dopis, že deputace z Říma přinesla ujištění, že papež všechny tři body připouští k jednání: patriarchát, bohoslužba, celibát. - O moji otázku (Skrbenský) nic!*“ Tamtéž.

Breitenbacherovi teprve koncem srpna při soukromém setkání v Kroměříži. Během půlhodinového rozhovoru se od Pavlíka mimo jiné dozvěděl, že kufřík s dokumenty včetně žalobního spisu na Skrbenského, který měl Kolísek na starost, někdo ve vlaku odcizil:

„... tu se P. Pavlík začne smát, zakryje rukama oči. ‚Co je,‘ táži se.

‚Kolískovi byl kufr z vagonu, v němž odjížděl z Říma, ukraden i se všemi dokumenty, jež měl s sebou, i moje dopisy, i Váš žalobný spis na Skrbenského. Vyskočil jen, aby podal ruku asi dr. Šandovi a zatím kufr zmizel. Oznámili věc na všech stranách, ale do Prahy kufru nedovezl, měl v něm i nakoupené cenné věci.‘

‚Slyšíte, ten zloděj byl najmut od českých ordinariátů! To je moje první myšlenka! Ač kdyby ne, prostřednictvím všeliakých lidí zloděj může všechny ony dokumenty za dobrý groš prodat Skrbenskému atd. Ten obchod lidé už obstarají! Tak se může stát, že Skrbenský v brzké době má můj originální spis proti němu v ruce.‘

‚Zasadil jste mu tam několik rádných ran.‘

‚Ale vše pravda! Stojím za tím. Ale považte, já nemám dodnes dekretu! Po třiadvaceti letech!‘

‚Nic se nebojte, i kdyby Vás propustil, vezmou Vás do státních služeb a začítají Vám léta.‘

Je to šlamastika. A ten potrhlý Kolísek tak málo si dá záležet na cizím majetku! Jak toto nyní skončí? Matka mě varovala, ať se nestarám o takové věci, že každý se bude hledět vysmeknout. Skrbenský třeba může zůstat, a když se dozví o všem, bude se mstít...“¹²⁴²

Breitenbacherovy obavy se nám jeví vcelku oprávněné. Přestože zůstal i nadále v pozadí jako šedá eminence, neznamená to, že by riskoval méně než Jašek. Skrbenský totiž mohl listy nunciovi posuzovat jako porušení slibu poslušnosti a udělit Breitenbacherovi - v případě odhalení autorství - některý z církevních trestů.¹²⁴³ Riziko i možné důsledky svého počínání si ostatně uvědomoval i sám Breitenbacher, když si 7. května 1919 do deníku poznamenal: „Tondo, ještě se ti může povésti hůře než za nebožky Austrie...“¹²⁴⁴ Některé zápisy rovněž implikují, že byl s akcí svého podřízeného plně obeznámen i ředitel gymnázia Hubík, který

¹²⁴² Tamtéž, s. 189.

¹²⁴³ V lepším případě jím mohlo být přeložení na jiné (obvykle odlehle) působiště, v horším suspenze, tedy zákaz výkonu kněžské služby, jako tomu bylo v případě kněží-konvertitů Církve československé. Více k tomu JONOVÁ, Jitka: *Problematika poslušnosti ve vztahu kněží k biskupům*. In: MAREK, Pavel (ed.): *Teorie a praxe politického katolicismu 1870–2007*. Brno 2008, s. 68–70.

¹²⁴⁴ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 154.

se obával Skrbenského hněvu a možných důsledků.¹²⁴⁵ Breitenbacher byl ovšem připraven na nejhorší, jak plyne ze zápisu datovaného 14. září 1919: „Že bych se se slzami s touto lidomornou neloučil, že bych těžce odcházel jen z knihovny, to cítím každým hnutím srdce.“¹²⁴⁶

Na Skrbenského mezitím začalo doléhat vyčerpání a znechucení. Již v prosinci 1919 písemně referoval papeži o nelehké situaci v arcidiecézi a naznačoval rezignaci jako nejlepší možné řešení, což vzal papež na vědomí.¹²⁴⁷ Ke štvanci, kterou kanovník Ledochowski ve svých pamětech označil za „psychózu první doby převratu“,¹²⁴⁸ se záhy přidalo i výrazné zhoršení Skrbenského zdraví v důsledku autonehody, prodělané 10. července 1919 při návratu z biskupské porady v Července.¹²⁴⁹ Dne 27. prosince 1919 proto Skrbenský zaslal Svatému stolci žádost o rezignaci. Papež se rozhodl žádosti vyhovět, nicméně oficiální rozhodnutí obdržel Skrbenský teprve 29. září následujícího roku.¹²⁵⁰ Své rozhodnutí arcibiskup vzápětí oznámil prostřednictvím pastýřského listu, datovaného 30. září 1920 a otištěného v arcidiecézním oběžníku. Jako důvod rezignace uvedl „tělesnou zchátralost“ a „neschopnost nadále zastávat svůj úřad“:

„Důvody, které jsem, poslouchaje hlasu svého svědomí, Jeho Svatosti přednesl, souvisí především s mým zdravotním stavem. Jistě Vám, rozmilí v Pánu, není neznámo, že mne loňského roku upostihla vážná nehoda, jejíž následky se mimo očekávání ukázaly býti tak zdlouhavé a obtížné, že mi až do dneška nedovolovaly, abych své biskupské povinnosti, zvláště pak pontifikální úkony a apoštolské cesty, vykonával tak, jak můj vrchnopastýřský úřad toho vyžaduje...“

Prozřetelnost boží promluvila ke mně zřetelně. V otřesení svého zdraví uznávám pokorně a oddaně, ba vděčně, řízení boží. Neboť - a ve chvíli loučení pravím to zcela upřímně - vzhledem k tomu, co se u nás poslední dobou v důsledku obecného utváření věcí vyvinulo také v církevním oboru, nepokládám již toliko svých tělesných sil, nýbrž ani své ostatní způsobilosti za vyhovující a za dostačující.“¹²⁵¹

¹²⁴⁵ Viz deníkový zápis z 14. září 1919: „Dr. Hubik prý se obává, co by počal beze mne, kdyby mne Skrbenský propustil...! [...] Také studentstvo by asi odpovědělo na to, kdyby mě Skrbenský chtěl propustiti.“ Tamtéž, s. 193.

¹²⁴⁶ Tamtéž.

¹²⁴⁷ Tamtéž, s. 79.

¹²⁴⁸ HALKA-LEDÓCHOWSKI, *Kniha mé životní pouti*, s. 347.

¹²⁴⁹ Více o okolnostech a důsledcích nehody JONOVÁ, J: *Kapitoly ze života Lva Skrbenského*, s. 74

¹²⁵⁰ Tamtéž, s. 86.

¹²⁵¹ *Litterae pastorales Eminentissimi Archiepiscopalis Olomucensis*, 1920, č. 12, 179–184.

Pozorným čtenářům, vnímajícím hlubší kontext Skrbenského zdůvodnění, nemohly uniknout narážky na obtíže doby, které zcela evidentně implikovaly bezradnost arcibiskupa čelit nadále eskalaci poměrů v arcidiecézi. Této skutečnosti si všiml i Breitenbacher, který ji v deníku náležitě oglosoval: „*Líbí se mi přiznání Skrbenského v listu k duchovenstvu,*“ poznamenává k tomu v deníkovém zápisu z 21. října 1920, „*zvláště německy je to zřetelné, že se nepovažuje za dostatečna v těchto dobách, i kdyby byl zdrav - jak jsem to psal do Říma já. [...] To je již druhý arcibiskup olomoucký, který ‚dobrovolně‘ šel!*“¹²⁵² Navzdory úspěchu akce se však nezdá, že by z úřadu Skrbenského pociťoval Breitenbacher zvláštní uspokojení. Soudě dle zápisu z 21. října 1920, pocity v něm převládaly značně smíšené: „*Když jsem Skrbenského 1916 ‚vítal‘ v Olomouci, nenadál jsem se, že se v něm tolik zklamou, a že tak skončí...*“¹²⁵³

13.5 Koncept reformy teologického vzdělávání

Breitenbacher si uvědomoval, že samo odstranění Skrbenského z úřadu a jeho nahrazení nebude stačit, má-li dojít k úplnému počestění arcidiecéze. Hlavní prostředek spatřoval Breitenbacher v reformě bohosloveckého vzdělávání tak, aby z fakult vycházeli samostatně uvažující, národně smýšlející kněží, nikoliv duchovní slepě naslouchající církevním autoritám včetně Říma.¹²⁵⁴ Na tento problém naráží již za války v deníkovém zápisu z 1. srpna 1916: „*Od nás ze semináře odejdou i Němci slušní - až na jisté exempláře - s českými žáky snášejí se dobře, ale zdivočí nacionálně v bohosloví, v kuřárni ‚Reichu‘. Žáci u nás jemní, v bohosloví zesurověli. Např. Willner, kooperátor v Šternberce, v bohosloví pravil kolegovi:*

¹²⁵² MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 275

¹²⁵³ Tamtéž. Srovnej se vzpomínkami lesního rady Josefa Konšela: „*Dne 29. září 1920 vzdal se svého úřadu pan kardinál Skrbenský. Neměl v kapitule valné opory zvláště po smrti hraběte Potulického. A poněvadž z Prahy již před tím odešel hrabě Huyn, byl rok 1916 vyřízen.*“ KONŠEL, J.: *Moje cesta*, s. 33.

¹²⁵⁴ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 2, inv. č. 355, *list Matěje Pavlíka Antonínu Breitenbacherovi, (Praha, 18. dubna 1919)*. Svůj postoj nezměnil ani po letech. Ještě v únoru 1937 čteme na pozvánce k slavnostnímu otevření obnovené budovy bohoslovecké fakulty v Olomouci následující Breitenbacherův přípisek: „*... snad ani za Rakouska vysoké školy české, pražské a brněnské, by se nebyly ukázaly tolik klerikální jako za republiky...*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher karton č. 11, inv. č. 634, *pozvánka na slavnostní otevření obnovené budovy bohoslovecké fakulty v Olomouci (Olomouc, únor 1937)*.

„Wie kennst du mit einem Čechen sprechen?“¹²⁵⁵ ...¹²⁵⁶ Jinými slovy, pouze změnou výchovy budoucích kněží v národním duchu může dojít ke změně myšlení v církvi.¹²⁵⁷

Zřejmě po dohodě s Pavlíkem - soudíme tak z Pavlíkova listu Breitenbacherovi z 18. dubna 1919¹²⁵⁸ - vypracoval pro *Právo národa* obsáhlou stat' nazvanou *O vědě, teologii a teologických fakultách*,¹²⁵⁹ publikovanou po částech v průběhu roku 1919.¹²⁶⁰ Breitenbacher v ní zpochybnil smysl teologických fakult, které označil za „pouhé zaopatřovací ústavy několika jednotlivců bez schopností a kvalit vědeckých“, neboť neplní řádně svou výchovnou a vzdělávací funkci.¹²⁶¹ Akademická místa nesmí být udělována - stejně jako kanonikáty - „za odměnu“ těm poslušnějším, ale podle skutečných zásluh těm nejschopnějším.¹²⁶²

Jelikož zkonstatělé myšlení profesorů není schopno produkovat jednotlivce samostatně uvažující a otevřené novým poměrům doby, přichází Breitenbacher s konceptem zrušení teologických fakult a přesunutí výuky teologických oborů na progresivnější filozofické fakulty. Svě přesvědčení podkládá analýzou jednotlivých doktrín, které dle Breitenbachera na teologickou fakultu nepatří:

¹²⁵⁵ „Jak můžeš mluvit s Čechem?“ Překlad autora.

¹²⁵⁶ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 11. Mínen Mons. ThDr. Dominik Willner (1885–?), toho času kaplan ve Šternberce, za nacistické okupace vězněný v koncentračním táboře Dachau za veřejnou kritiku Hitlerova způsobu vedení války. HOFFMANN, Bedřich: *A kdo vás zabije. Život a utrpení kněžstva v koncentračních táborech*. Přerov 1946, s. 434.

¹²⁵⁷ Podotýkáme, že jeden z bodů programu Jednoty se týkal reformy bohosloveckých studií, jejímž produktem měli být národně uvědomělí, samostatně uvažující kněží, vycházející z bohosloveckých fakult. Základ představovala změna způsobu výuky, vedené v české nebo slovenské řeči. Bohoslovci měli mít možnost účastnit se svobodně předmětů na světských fakultách. Kněžské semináře a koleje svým charakterem neměly připomínat kasárna. Mladším alumnům mělo být umožněno nošení civilního oděvu místo černé kněžské sutany. Pro reformy zahlasovalo z celkového počtu 2 620 členů Jednoty 1 788 kněží, dalších 207 se vyjádřilo proti a 96 hlasů bylo neplatných. Členové z Moravy a Slovenska většinou nehlasovali. DOLEŽAL, J.: *Český kněz*, s. 63–64. Všimněme si, že prakticky totožný požadavek vychází již před válkou z řad české Katolické moderny. Viz MAREK, P.: *Církevní krize na počátku první Československé republiky*, s. 173; též HANUŠ, Jiří: *Bílý Prapor - časopis moravského modernismu*. Časopis Matice moravské, 115, 1996, č. 2, s. 323.

¹²⁵⁸ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 2, inv. č. 355, *list Matěje Pavlíka Antonínu Breitenbacherovi, (Praha, 18. dubna 1919)*.

¹²⁵⁹ K autorství se hlásí v zápise z 10. května 1919: „Do Práva národa poslal jsem o vědě, teologii a teologických fakultách před čtyřmi dny.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 155.

¹²⁶⁰ Breitenbacher původně na Pavlíka naléhal, aby článek uveřejnil celý. Ten jej však kvůli návalu látky rozdělil na více částí. Navíc jeho vydání zpozdilo Pavlíkovo onemocnění, o němž se zmiňuje v zápise ze 14. září 1919: „Můj článek v Právu národa o vědě a víře, ač dávno vysázen, nevychází. Pavlík, cukrovkou stížený, leži napolo osleplý - co mi zbývá? [...] Poukázat by bylo třeba na odchod Němců od nás a osvícení jejich surové mnohdy počínání si k nám Čechům. Poukázat na poměry, jak se vyvíjejí při obsazování teologických profesorských míst atd. atd.“ Tamtéž, s. 193, 209.

¹²⁶¹ Částečně převzal TUČNÝ, František: *K boji o teologické fakulty*. Tribuna, č. 52 (večerní vydání), 1. 3. 1920, s. 1; celé pasáže s ústředními myšlenkami cituje tentýž: *Kulturní úkoly university na Moravě*. Kněhyně. Zvěsti Moravy, Slezska a Slovenska (Samostatně stránkovaná příloha Veraikonu). In: Veraikon : Edice grafická. Umělecká revue, 6, 1920, s. 13–15.

¹²⁶² V denících stávající přístup vyjadřuje lapidárními slovy: „... na teologii stačí, když je (kněz, pozn. autora) ‚hodný‘ ...“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 197–198.

„Jako filosofie patří na filosofickou fakultu, tedy její fundamentálka, metodika, pedagogika s katechetikou a sociologie jsou vlastně předměty filosofické fakulty. Zrovna tak je tomu s hermeneutikou, introdukcí a exegezí s Starého a Nového Zákona, podobně s církevními dějinami. Zbývá dogmatika, morálka, právo a pastorálka. Církevní právo patří na právnickou fakultu, morálka na filosofickou. Pastorálka je pouze praktickým užitím morálky, věrouky a práva, zbývá dogmatika. Ta vědou není, poněvadž věda po pravdě jde, ta ji má už napřed. Teologie zvláštní vědou není, proto její předměty mohou se učit na světských fakultách a není třeba zřizovat pro ni teologické fakulty. Teologické fakulty jsou čistě záležitostmi příslušné konfese, které zřídí si ústavy, na nichž by se probírala např. dogmatika a výchova kněží, ale na universitu nepatří. Důsledek toho by byl, že kněží chodili by studovat a vědecky bádát a vzdělávat se na světské fakulty a světské fakulty zaměstnávaly by se více náboženskými věcmi, než dosud.“¹²⁶³

Breitenbacher následně dochází k závěru, že teologické fakulty nejsou *de facto* potřebné, neboť vyjma dogmatiky, která nemá mezi vědními obory své místo,¹²⁶⁴ mohou výuku jednotlivých předmětů spolehlivě převzít jiné fakulty. Pokud by se zrušení teologických fakult skutečně podařilo dosáhnout a došlo by k propojení církevního a světského prostředí, získaly by obě strany - jak věda, tak teologie. Klérus by se oprostil od dogmatu a přílišné závislosti na Římu. Církev by vystoupila z izolace a otevřela prostor k diskuzi s nekatolickou inteligencí. A ta by si - alespoň teoreticky - mohla nalézt svou cestu k církvi. Tehdy by došlo ke skutečné obrodě církve. Zbytek článku věnuje úvahám o vzniku nové univerzity na Moravě - „univerzity nového typu“ - která by fungovala zcela podle výše nastíněného systému.¹²⁶⁵

Právě Breitenbacherova článku o teologických fakultách se týká jeden ze dvou Pavlíkových listů v Breitenbacherově přijaté korespondenci. List je datován 18. dubna 1919 a vyplývá z něj, že svůj článek Breitenbacher s Pavlíkem velmi podrobně konzultoval.¹²⁶⁶ Pavlík - oslovující Breitenbachera důvěrně „velevážený příteli“ - v něm vyjadřuje názorovou shodu s obsahem článku, byť by si zasloužil rozšíření: „*Váš článek o teologických fakultách odpovídá ve věci samé úplně mým názorům, tj. co se týká jednotlivých doktrín. A přece bych*

¹²⁶³ TUČNÝ, F.: *K boji o teologické fakulty*, s. 13.

¹²⁶⁴ Tamtéž.

¹²⁶⁵ Tamtéž.

¹²⁶⁶ Druhým je již citovaná dopisnice z 1. září 1918 s Pavlíkovou stručnou zprávou o nezastížení Josefa Pekaře v Praze, aby mu doručil Observatorův spis *Zur Wiederverjüngung Österreichs*.

si přál, abyste jej příště trochu doplnil.“¹²⁶⁷ Dále Breitenbachera vybízí k nebojácnosti, neboť „strach má velké oči“, a zve jej na důvěrnou schůzi do Brna ohledně vydávání *Práva národa*, plánovanou na 22. dubna.¹²⁶⁸

Podotkněme, že Breitenbacherův příspěvek přichází v čase, kdy se v akademických i politických kruzích vedly v souvislosti se zřízením nové moravské univerzity intenzivní debaty o vyloučení teologických fakult z univerzitního vzdělávání. Předehru je možno spatřovat v zasedání Revolučního národního shromáždění 28. ledna 1919, na kterém poslanci jednomyslně schválili založení univerzity v Brně, avšak velkou většinou zamítli, aby se k filozofické, lékařské, právnické a přírodovědecké fakultě připojila i teologická.¹²⁶⁹ Živou diskuzi o setrvání teologických fakult ve svazku univerzit i o samotném pojetí teologie jako vědního oboru rozproudil v parlamentu rovněž návrh na přejmenování bohoslovecké fakulty v Olomouci na Cyrilometodějskou a požadavek na zřízení evangelické bohoslovecké fakulty v Praze, financované ze státního rozpočtu.¹²⁷⁰ Jak ovšem musíme upozornit, podobné diskuze nebyly záležitostí výhradně českého, nýbrž i německého prostředí.¹²⁷¹ V každém případě

¹²⁶⁷ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 2, inv. č. 355, list *Matěje Pavlíka Antonínu Breitenbacherovi*, (Praha, 18. dubna 1919).

¹²⁶⁸ „Zval jsem jen ty, které buď sám znám, nebo kteří mi byli od známých doporučení.“ Tamtéž. Breitenbacher se schůzky nakonec kvůli pracovním povinnostem nezúčastnil, ale od Jaška se dozvěděl o jejím průběhu. Výsledek jej zklamal, neboť od duchovních očekával větší aktivitu, jak čteme v jeho zápisu z 10. května 1919: „Jašek byl u mne a pesimisticky referoval o důvěrné schůzi kněží 22. 4. v Brně, k níž jsem nemohl jíti. Nikdo prý tam nebyl významný; sám mladý člověk. Programu rovněž nebylo! Kněžstvo prý se od Práva národa odvrací pro ony články o poklescích celibátu. Prý už jako v Červáncích. Občanské noviny to přímo napsaly. Výstřižek poslal jsem Pavlíkovi.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny*, sv. I. (1915–1923), s. 154–155.

¹²⁶⁹ Ačkoliv myšlenka založení nové moravské univerzity získala v Revolučním národním shromáždění jednoznačnou podporu, původní návrh poslance Antonína Cyrila Stojana (1851–1923), aby nová univerzita zahrnovala všech pět fakult (tj. včetně bohoslovecké), narazil na odpor poslanců většiny parlamentních stran. Návrh nakonec prošel v pozměněné podobě, tj. s vyloučením teologické fakulty, což se mezi poslanci z Československé strany lidové s příliš velkým pochopením nesetkalo. Lidovecký poslanec František Kordač ve svém projevu upozornil, že jakékoliv pokusy o vyloučení teologických fakult z univerzitního vzdělávání „otevřít dveře materialismu, což může vést k nejosudnějším následkům“. *Národní shromáždění republiky Československé v prvním desetiletí*. Praha 1928, s. 925, 959–960; též *Národní shromáždění*. Čech, č. 28, 29. 1. 1919, s. 2–3. Srovnej s KÁDNER, Otakar: *Vývoj a dnešní soustava školství. Druhý díl*. Praha 1931, s. 146. Viz též *Zákon ze dne 28. ledna 1919, kterým se zřizuje druhá česká universita*. Věstník ministerstva školství a národní osvěty, 1, 1919, č. 1, s. 3–4.

¹²⁷⁰ K nejhlasitějším odpůrcům teologického vzdělávání na univerzitách patřil poslanec František Krejčí (1858–1934) z tábora socialistů, který ve své řeči během parlamentní schůze 11. března 1919 mimo jiné prohlásil: „Já stojím při těch, kdož praví, že theologie není věda a na theologické fakultě nemůže býti věda pěstována. [...] Theolog neobejde se bez principu víry a musí při veškeré myšlenkové práci předpokládati, že její výsledky nesmí odporovati pravdám zjeveným. Vědecké bádání pravdu teprve hledá. [...] Proto nemůžeme doporučiti, aby byly vědy pěstovány od theologů.“ Krejčimu následně kontroval Kordač s tvrzením, že „theologie jest vědou víry, zvláště když pravá věda staví se na předpoklady.“ *Národní shromáždění*. Čech, č. 70, 12. 3. 1919, s. 3.

¹²⁷¹ V Německu probíhala již na počátku 20. století jednání mezi říšskou vládou a papežskou kurií o poměru nové katolické bohoslovecké fakulty k berlínské univerzitě. SOLTE, Ernst-Lüder: *Theologie an der Universität. Staats- und kirchenrechtliche Probleme der theologischen Fakultäten*. München 1971, s. 119. Jako konkrétní případ z poválečného období můžeme jmenovat např. univerzitu v dolnoněmeckém Tübingenu, jejíž akademický senát rozhodl o ponechání teologické fakulty v univerzitním svazku

článek o teologických fakultách splnil přesně ten účel, který Breitenbacher očekával. Přispěl k diskuzi o poměru teologických fakult ke státním univerzitám, která se živě vedla i na akademické úrovni:

„Jedná se teď na české univerzitě o tom, zda má být fakulta teologická vyloučena z univerzity, tj. jak se má univerzita jako taková postavit k této otázce. Lékařská fakulta je pro vyloučení, filozofická je pro to, aby se poslal dotaz na všechny univerzity světa, jak ony na otázku tu se dívají, a právnická je pro ponechání teologické fakulty ve svazku univerzitním. Když minule byli zástupci fakult shromážděni v té věci, tu velmi se mluvilo též o tom, jak Právo národa samo uznává, že třeba se smířiti s vyloučením teologické fakulty (ve článku dřívějším), čímž pozice teologů byla velice zeslabena. Mluvil se mnou profesor Šanda; pravil, abychom aspoň nyní, v čas vyjednávání, nevpadali jim do zad. Laické listy neuveřejní článek jinak než s poznámkou, že je psán knězem, a to by teprve působilo na rozhodnutí. Přemýšlím-li o tom, myslím, že obsah článku nezestárne, i když se s ním počká. Uveřejněn bude, vždyť je vysázen.“¹²⁷²

Mezi odpůrci reforem vyvolaly Breitenbacherovy články o teologických fakultách pobouření. Např. katolický list *Čech* poukázal na zřízení nové univerzity v Kolíně nad Rýnem s inkorporovanou teologickou fakultou, zatímco „... v téže době u nás lidé, kteří celou svou vědeckou kariéru děkují politické protekci, dovolávají se vyloučení theologické fakulty z university.“¹²⁷³ Později Breitenbacherovy návrhy šmahem odmítl jako „experiment hodný dr. Farského“, pochopitelně ve vší ironii: „Něco podobného si může snad dovolit dr. Farský se svými ‚mladými‘, v nichž je chuť a návrat k životu ‚světskému‘, my však výborně víme, jak uboze by naše theologie vypadala, když by ji přednášeli takoví velcí ‚theologové filosofických fakult‘, jako jest u nás prof. Rádl nebo Drtina!“¹²⁷⁴

s následujícím odůvodněním: „Odloučení fakult bohosloveckých znamenalo by nejen ochuzení university, jejíž zvláštní postavení v kruhu universit v Německu je podmíněno též právě bohatým rozkvětem a vážností, jaké požívají bohoslovecké fakulty. Kdyby byly odloučeny od university, musily by tyto fakulty [...] zakrněti a usýchati...“ *Projev senátu university v Tubinkách pro ponechání theologických fakult při universitě*. *Čech*, č. 61, 3. 3. 1919, s. 4. Samotná otázka pojmání teologie jako vědy je v německém akademickém prostředí aktuální dodnes. K tomu např. DICKE, Klaus: *Zur (Zukunft der) Theologie aus Sicht einer Universitätsleitung*. In: KRIEGER, Gerhard (ed.): *Zur Zukunft der Theologie in Kirche, Universität und Gesellschaft*. Freiburg 2017, s. 122–123; WEBER, Hermann: *Akademische Theologie an Universitäten - rechtliche Aspekte*. In: HOMOLKA, Walter – PÖTTERING, Hans-Gert (eds.): *Theologie(n) an der Universität*. Akademische Herausforderung im säkularen Umfeld. Berlin 2013, s. 36–38.

¹²⁷² Citován zápis z 6. června 1919. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 165.

¹²⁷³ *Nová německá universita [...] Čech*, č. 169, 21. 6. 1919, s. 7.

¹²⁷⁴ *Co píše večerníky*. *Čech*, č. 61, 2. 3. 1920, s. 5–6. Autor článku narážel na profesory filozofie PhDr. Emanuela Rádla (1873–1942) a PhDr. Františka Drtinu (1861–1925), známé svými racionalistickými

Důvod odporu je prostý. Ústřední myšlenky článků - koncept vzdělávání kněží i přístup k dogmatice - se totiž zcela rozchází s představami konzervativních kruhů duchovenstva v čele s novým pražským arcibiskupem Kordačem.¹²⁷⁵ Ten roku 1921 představil vlastní návrh na reformu vzdělávání kněžstva, spočívající na zavedení výuky scholastické filozofie a dogmatické teologie na bohosloveckých fakultách, což mělo nastávající duchovní lépe připravit na obranu proti modernistickým myšlenkovým proudům.¹²⁷⁶ Přirozeně se tudíž vyrojily spekulace o autorovi článku v *Právu národa*. Mezi podezřelými figurovali na předních místech Pavlík a Jašek, a tak Breitenbacher prozatím zůstával mimo podezření.¹²⁷⁷ V klerikálních kruzích se dokonce šířily konspirace o Pavlíkově propojení s Kramářovou státoprávní demokracií, která prý financuje vydávání *Práva národa*.¹²⁷⁸

Na obranu Breitenbacherova konceptu naopak vystoupil jeho bratranec z matčiny strany František Tučný,¹²⁷⁹ který s Breitenbacherem udržoval jistý čas korespondenční styk a o jeho

postoji k náboženství. K oběma KREJČÍ, František: *Filosofie posledních let před válkou*. Praha 1930, s. 264–265.

¹²⁷⁵ Kordačův postoj ku vzdělávání a přípravě budoucích kněží na teologických fakultách výstižně charakterizuje prof. PaedDr. PhDr. Pavel Marek, Ph.D. (*1949) v Kordačově životopisu: „... *Stávající systém vnímal jako nedostatečný, domníval se, že školství zaostává jak z hlediska odbornosti výuky opřené o vědní systém, tak z hlediska výchovy a přípravy pro pastorační činnosti. Tvrdil, že kněžské semináře jsou postiženy josefínskými reformami a hlavní teologické disciplíny postaveny na vedlejší koleji; naopak preferenci se dostává pomocným oborům. Zdálo se mu, že teologie je poznamenána vlivy protestantského myšlení, nezdravého biblicismu, názory německých filosofů 18. a 19. století a modernismem, čemuž chtěl čelit důrazem na neotomistickou filozofii a vyzdvižením dogmatiky.*“ MAREK, Pavel: *Arcibiskup pražský prof. dr. František Kordač. Nástin života a díla apologety, pedagoga a politika*. Olomouc 2005, s. 126–127.

¹²⁷⁶ Vycházel přitom z listu papeže Benedikta XV. (1854–1922) československým biskupům *Saepe nobis* (Často jsme) z 30. listopadu 1921, v němž upozorňoval na problém nedostatečného vzdělávání kněží. Tamtéž, s. 129–130.

¹²⁷⁷ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 197–198.

¹²⁷⁸ Dle zápisu z 22. ledna 1919 zneužili řečenou konspiraci redaktoři olomouckého *Našince* P. Ladislav Zamykal (1884–1937) a P. František Hrachovský (1879–1943) jako argument k odloučení Jaška od Pavlíka: „*Jaškovi Zamykal a Hrachovský vytýkali, že Pavlík je nyní největším škůdcem katolické věci na Moravě. Je prý ve službách české státoprávní demokracie, Kramář prý mu Právo národa platí a má prý rozvrátiti kněžské rady. Má prý spojení s redakcí Národních listů, kamž prý dojíždí. Právo národa prý hlásá otevřené hereze, jako prý v článku o reformách církevních (Spisar) větu o nadřazenosti státu nad církví, která prý je anathemizována. Oni prý vědí přesně, kdo Právo národa odbírá, kolik má odběratelů.*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 125. Zčásti byly tyto zvěsti založené na pravdě. Pavlík byl skutečně členem státníprávní (od roku 1919 národní) demokracie. MAREK, P. – BUREHA, V.: *Pravoslavní v Československu v letech 1918–1953*, s. 452.

¹²⁷⁹ František Tučný (1887–1962), rodák z Frenštátu pod Radhoštěm, literární kritik a filozof, profesí bankovní úředník. Pocházel z rodiny tkalce Petra Tučného z Frenštátu pod Radhoštěm a jeho manželky Viktorie, dcery Františka Koňakovského, bratra matky Antonína Breitenbachera Františky roz. Koňakovské. Ve své filozofii se inspiroval převážně německým filozofem Friedrichem Nietzsche (1844–1900), jehož myšlenky aplikoval na ideu slavjanofilství propojenou s pohanským mysticismem (slovy literárního historika Arneho Nováka: „*Zbloudil posléze v mystických snahách slavjanofilské ideologie.*“). Otevřeně vystupoval proti realismu a humanismu. V letech 1919–1921 byl členem moravské umělecké obce Koliba, soustředěné okolo časopisu *Veraikon*. Tučný se zde neúspěšně pokoušel prosadit východní resp. slovanskou orientaci s odvoláním na „historické velkomoravanství“ a cyrilometodějskou ideu, třebaže její poslání spatřoval v rovině politické, nikoliv náboženské. Z Tučného literárních prací jmenujme např. *Svatvečer*

autorství článků v *Právu národa* věděl. Sám se v listech Breitenbacherovi hlásí k protináboženským postojům („jsem protináboženský člověk“), avšak vyjadřuje podporu reformnímu hnutí, jakkoliv s církevním rozkolem nesouhlasí („má jim běžeti o renesanci náboženství a ne o tvoření církve“).¹²⁸⁰ Ideál spatřuje v utvoření slovanského patriarchátu („patriarchát slovenský, to byl ideál Metodějův jako spojovat všechny naše Slované - utvořit říši slovanskou církevní, tomu rozumím“).¹²⁸¹ Podporu vyjadřuje i Breitenbacherově zapojení v reformním hnutí:

„Mi se osobně Tvoje stanovisko líbí a zejména, že není pouze rozkolnické. Celá teologická věda může získati jen, když světské kruhy budou jednati a musejí jednati o náboženských věcech. Z toho budou míti víc, když do světských kruhů dostanou se náboženské věci a mysl světská bude muset přemýšleti o nich. To je přece znáboženšťování světského. Já vidím v podobných krocích snahu o obrodu náboženství a obrozování náboženství samo.“¹²⁸²

Aby Breitenbacherovu koncepci dostal do širšího povědomí, publikoval v *Tribuně* 1. března 1920 článek nazvaný *K boji o theologické fakulty*, ve kterém doslovně ocitoval širší pasáže z *Práva národa* a doprovodil souhlasným komentářem.¹²⁸³ Jenže Tučný se dopustil zásadního přešlapu, když ve svém příspěvku otevřeně uvedl Breitenbachera jako autora článků v *Právu národa*.¹²⁸⁴ Učinil tak - k Breitenbacherově hrůze - v nejhorší možné souvislosti a zcela záměrně s úmyslem oživit opomíjenou otázku reformního hnutí: „Když už někdo něco takového napíše a pustí se do boje, je škoda, aby to zapadlo,“ obhajuje svůj

před zítřkem (1911), *O moudrosti vzrůstu, ucelenosti a síl* (1914) či F. X. Šalda čili *Problém českého umění* (1916). ZA v Opavě, Sběrka matrik bývalého Severomoravského kraje, inv. č. 1427, *matrika narozených města Frenštát pod Radhoštěm (1886-1896)*, s. 67; SLAVÍK, Bedřich: *Písemnictví na moravském Valašsku*. Olomouc 1947, s. 251; NOVÁK, Jan Václav – NOVÁK, Arne: *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*. IV. přepracované a rozšířené vydání. Olomouc 1936, s. 1141; PACOVSKÝ, Emil: *Deset let československého umění*. Veraikon. Grafická edice. Umělecká revue, 15, 1929, č. 1, s. 26.

¹²⁸⁰ „Jsem rád, že takové hnutí jest na Moravě. Jestli politika nerozhodne o odstranění theologické fakulty, bude to mít velký dosah pro náboženskost civilního života. Takzvaná theologická věda zmizí, ale náboženský člověk nebude toho želeť, poněvadž nic neztratí. Kdo tu bude naříkati, budou ti, kdož měli v tom své postavení. Celá tato pře o bytí a nebytí theologických fakult tedy znamená, že theologická věda octla se v krizi. Je to stagnace, jež nedala mladší generaci kněžské pokoje a nyní propukla.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 1, inv. č. 8, list Františka Tučného Antonínu Breitenbacherovi (s. l., březen 1920). Poznamenejme, že Tučný své listy nedatoval.

¹²⁸¹ Tamtéž; tento postoj nicméně Breitenbacher nesdílel a v denících jej glosuje s tím, že Tučný „objevuje slovanskou duši v bolševictví“. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 232.

¹²⁸² MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 1, inv. č. 8, list Františka Tučného Antonínu Breitenbacherovi (s. l., březen 1920).

¹²⁸³ TUČNÝ, František: *K boji o theologické fakulty*. *Tribuna*, č. 52 (večerní vydání), 1. 3. 1920, s. 1.

¹²⁸⁴ Porovnej s krátkou citací z Tučného článku: „Dostal jsem do rukou výtisk článků profesora historie z arcibiskupského gymnasia v Kroměříži dra Beirenbachera, které uveřejnil minulého roku jednotlivě v ‚Právu národa‘, kde se bez obalu mluví pro zrušení theologických fakult...“ Tamtéž.

záměr Tučný v listu Breitenbacherovi a pokračuje: „*Má se jít bezohledně, jakmile se jde. [...] Dnes je třeba jít na vše s obuškem. Budeš-li mít z toho nepříjemnosti, radím Ti: nevšímat si toho a neupadat do konfliktu. Řekni, že bojuješ za obrodu církevní vědy, a že na půdě církevní stojíš stále. Podobně Tě odhalím ve Veraikonu. Nic si z toho nedělej. Poukaž právě na nás, jak my na tyto snahy hledíme: jako na jediné dnes, co může dáti impulz k obrodě náboženské.*“¹²⁸⁵ Breitenbacherovi tak učinil příslovečnou medvědí službu, soudě dle jeho zápisu ze 4. března 1920:

„*Nešťastný článek! Jako denunciační. Apicky přesně označuje osobu. Zdůrazňuje, že ‚bez obalu žádám zrušení teologických fakult‘, ale neuvádí mých důvodů a co praví, ne mlhavé. ‚Hnutí‘ posuzuje ne dle toho, co je, nýbrž jak se on naň dívá. Zdá se, že o něm platí známé německé: ‚Wo der Begriff fehlt, da stellt sich sofort ein Wort ein.‘ (Kde není představy, tu se ihned hlásí slovo, pozn. autora)*“¹²⁸⁶

Breitenbacher se obával zcela oprávněně. Zpráva o jeho publikování v *Právu národa* se v Kroměříži brzy roznesla.¹²⁸⁷ Na druhou stranu Tučného článek v *Tribuně* skutečně přispěl ke znovuotevření diskuze nad podobou stávajícího teologického vzdělávání. Necelé tři měsíce po zveřejnění Breitenbacherova autorství přinesl kroměřížský *Pozorovatel* obsáhlý příspěvek nepodepsaného autora nazvaný *Co čekáme od naší bohoslovecké fakulty v Olomouci*, rozdělený kvůli rozsahu na tři části.¹²⁸⁸ Jeho autor se z velké části shoduje na nedostacích stávajícího modelu teologického vzdělávání a postupně vyjadřuje své připomínky k jednotlivým předmětům. Ve výsledku nicméně hájí existenci teologických fakult i opodstatněnost dogmatiky, přestože připouští nezbytnou obměnu zkosnatělého profesorského sboru: „*Vládne tam nehybný starý cop a ten nutno odstraniti. Nutno tam povolati mladé, snaživé síly na zkoušku, neosvědčí-li se, bude třeba je nahradit novými. Jen*

¹²⁸⁵ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 1, inv. č. 8, list Františka Tučného Antonínu Breitenbacherovi (s. l., březen 1920).

¹²⁸⁶ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 232.

¹²⁸⁷ Tři týdny po uveřejnění článku se stal Breitenbacher terčem nářezek archiváře Snopka, jak vzpomíná v zápisu z 24. března 1920: „*Včera mi archivář Snopek praví: ‚Však prý jste psal také do Práva národa, jak on název potvořil. - ‚Kdo vám to pravil?‘ - ‚Ale, já už nevím.‘ - Inu, vím, ale nepovím. Pravda. Ostatně, co jsem kde napsal, za to se nestydím, a také nemám příčiny. Byl přítomen i můj bývalý žák dr. Dvorník, který nyní studuje v Praze slavistiku. Ten pravil, že Právo národa se velice líbilo a bylo první měsíce vzácné obsahem. Ostatně, já dodal, prelát Pospíšil z Brna byl mezi prvními odběrateli, a jak časopis velebil! [...] V Praze prý mluvili o Tribuně, že by se měl redaktor Práva národa žalovat, že prozradil jméno. Nevysvětlil jsem, jak se to dostalo do Tribuny.*“ Tamtéž, s. 235. Vzpomínán Mons. ThDr. Josef Pospíšil (1845–1926), kanovník brněnské kapituly. Více o něm *Josef Pospíšil* (heslo). In: CHMEL, Zdeněk: *Galerie brněnských osobností. Díl III. N–S*. Brno 2003, s. 37.

¹²⁸⁸ *Co čekáme od naší bohoslovecké fakulty v Olomouci?* *Pozorovatel*, č. 42, 3. 6. 1920, s. 2; č. 43, 7. 6. 1920, s. 2; č. 44, 10. 6. 1920, s. 2.

*toto vědomí udrží snahu pokračovati a zdokonaliti se a uchrání před velmi svůdným zamilováním se do sebe sama.*¹²⁸⁹ V samém závěru poukazuje autor na nízkou kvalitu sociálního zázemí v kněžských seminářích a navrhuje nahradit hromadné ložnice privátnějšími prostory: „*Mají-li bohoslovci v letech 5 obsáhnouti a zpracovati látku navrženou, nutno zmodernisovati jejich bytí, ne kasárnický život společný, ale samota v celách vychová takové duchy, po kterých voláme a jimiž ozdraví naše choroby.*“¹²⁹⁰

13.6 Jmenování Františka Kordače pražským arcibiskupem

Breitenbacherův koncept reformy vzdělávání na teologických fakultách se nám jeví zajímavým obzvláště v souvislosti s postavou nového pražského arcibiskupa Františka Kordače, který v září 1919 nahradil sesazeného Huyna.¹²⁹¹ Jeho jmenování zasadilo reformistům citelnou ránu. Kordač sice platil za uznávanou autoritu, ovšem právě tak byl znám svým příklonem ke konzervativismu.¹²⁹² Protireformní kruhy - zejména vyšší klérus - proto Kordačovo jmenování uvítaly s vidinou rázného postupu proti reformistům a rychlému ukončení církevní krize.¹²⁹³ Mezi reformisty naopak vyvstaly oprávněné obavy

¹²⁸⁹ Tamtéž.

¹²⁹⁰ Tamtéž.

¹²⁹¹ ThDr. PhDr. František Kordač (1852–1934), rodák ze Seletic na Nymbursku, římskokatolický duchovní, teolog a politik, v letech 1919–1931 arcibiskup pražský a současně jedna z nejvýraznějších osobností politického katolicismu první poloviny 20. století. Pocházel z chudé, početné rodiny. Po maturitě na německém malostranském gymnáziu v Praze roku 1873 zahájil studia bohosloví na Gregoriánské univerzitě v Římě, kde obdržel nejen v červenci 1878 kněžské svěcení, ale také doktorát z teologie a filozofie. Po návratu ze studií působil jako kaplan při kostele sv. Antonína v Liberci (1879–1885), profesor novozákonních studií a scholastiky na kněžském semináři v Litoměřicích (1885–1905, od roku 1889 rektor) a profesor křesťanské filozofie a apologetiky na bohoslovecké fakultě v Praze (od 1905). Zájem o politiku - zvláště sociální tematiku - jej přivedl ještě před válkou do aktivní politiky, ve které zastával konzervativní postoje. V letech 1918–1920 zasedal jako poslanec v Revolučním národním shromáždění. Roku 1931 kvůli sporům s papežským nunciem Pietrem Ciriacim (1885–1966) o stavbu nunciatury na svůj úřad pražského arcibiskupa rezignoval. MAREK, P.: *Arcibiskup pražský prof. dr. František Kordač*, s. 11–18, 35–37; ke Kordačově aféře tamtéž, s. 128–140.

¹²⁹² Tamtéž, s. 31–32.

¹²⁹³ Např. pražský katolický list *Čech* ve zprávě o Kordačově jmenování zdůraznil potřebu pevné ruky při nápravě poměrů v církvi: „*Spartam, quam nactus est, orna!* (Spartu, kterou jsi dostal, zvelebuj, pozn. autora) *Spartou onou jest nám dnes církev v Čsl. republice, [...] potřebující pevné ruky, jež by ji přes všechny přibojy přivedla v přístav klidu, práva a pokoje...*“ *Prof. Mons. dr. Frant. Kordač arcibiskupem. Čech*, č. 249, 10. 9. 1919, s. 1. Obdobně se vyjádřil i olomoucký deník *Našinec*: „... *takové arcipastýře potřebuje právě dnes v Čechách celá katolická církev a zvláště kněžstvo, které je zachváčeno společně s celým národem revolučním kvasem a hledá nové cesty.*“ *Nový pražský arcibiskup. Našinec*, č. 208, 12. 9. 1919, s. 1. Srovnej s Breitenbacherovým zápisem z 15. října 1919: „*Našinec prý psal, že dosednutím Kordače přestane chaos a vše, co bylo zváno snahami reformačními, zbude jen ve vzpomínce jako skvrna na českém kléru...*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 200. Breitenbacher minil nepochybně článek *Obnovení církevní kázně v čs. republice*, publikovaný v *Našinci* 9. října 1919. Čteme v něm: „*Revoluční epizoda církevní u nás v letech 1918–1919, která je posláním arcibiskupa dra Kordače skončena, vynesla na povrch v církevním životě českém takové zjevy, že nám v dějinách církve v českém národě nebude sloužit ke cti.*“ *Obnovení církevní kázně v čs. republice. Našinec*, č. 231, 9. 10. 1919, s. 3.

z Kordačových kroků zacílených proti činnosti Jednoty katolického duchovenstva.¹²⁹⁴ Nikoliv překvapivě proto Klub reformního duchovenstva vznesl proti Kordačově jmenování písemný protest ministerské radě s upozorněním na dopady, které takový krok zanechá na vztazích mezi státem a Římem.¹²⁹⁵

Obavy reformních kruhů se ukázaly jako oprávněné. Již den před svým oficiálním jmenováním arcibiskupem 16. září 1919 zamítl Kordač reformní požadavky Jednoty a vyhlásil rázný postup proti cestě „via facti“ s odůvodněním, že do praxe nelze zavádět nic, s čím nesouhlasí Řím.¹²⁹⁶ I proto se jeho odpůrci uchýlovali ve své rétorice ke zbráním, které se v daném společenském klimatu přímo nabízely - osočovali Kordače z prorakouského aktivismu za války, vytýkali mu, že je spíše Rakušákem než Čechem, a obviňovali jej z nepřátelství vůči českému národu.¹²⁹⁷ Jednalo se pochopitelně o obvinění politicky motivovaná a do značné míry nadnesená,¹²⁹⁸ nicméně dopadala na úrodnou půdu.¹²⁹⁹ Proto ani Breitenbacher, který se zprávu o Kordačově jmenování novým pražským arcibiskupem doslechl 14. září 1919, nejevil přílišné nadšení. Ba naopak.

„Kordač arcibiskupem! A já jeho ‚vědecké‘ výklady o vědě a víře rozhodně nemohu pochváliti! Jest trkavý jako jezuita; jak jinak by se hodil Zavoral, který

¹²⁹⁴ MAREK, P.: *Arcibiskup pražský prof. dr. František Kordač*, s. 68.

¹²⁹⁵ Tamtéž, s. 74.

¹²⁹⁶ Tamtéž, s. 80.

¹²⁹⁷ Máme na mysli zejména *Provolání národu československému* ze září 1919, podepsané předsedou Klubu reformních kněží ThDr. Karlem Farským (1880–1927). Mimo jiné zde čteme: „*Po celou dobu války pracoval Kordač pro Habsburky a pro císaře Karla, jsa v neustálém spojení s P. Albánem, opatem z Emaus, s arcibiskupem Huynem, kterého často navštěvoval a se šlechtou českou a německou... A tohoto muže, který se ukázal jako škůdce národa v dobách nejtěžších, má dostati Praha a český lid za arcibiskupa? Dr. Kordač je netajený nepřítel církevních reforem a nepřítel českého národa pro Habsburky podnes nadšený, že na stolec sv. Vojtěcha dostati se nesmí. Nechce tomu ani lid, ani duchovenstvo.*“ *Provolání národu československému*. Národní listy, č. 219, 17. 9. 1919, s. 4; též *Provolání k československému národu!* Venkov, č. 219, 17. 9. 1919, s. 7; ve zkrácené podobě *Boj o stolec Arnošta z Pardubic*. Volná myšlenka. Časopis volných myslitelů českých, 10, 1919, č. 21. s. 5–6. *Provolání* reagovalo na Kordačovu výzvu českým biskupům a katolickým politikům, které ještě v září 1918 nabádal k vyjádření podpory Rakousku, v jehož rámci měla být naplněna česká autonomie. PUTNA, Martin C.: *Česká katolická literatura v kontextech. 1918–1945*. Praha 2010, s. 178.

¹²⁹⁸ Více k tomu historik prof. PaedDr. PhDr. Pavel Marek, Ph.D. (*1949) z Katedry historie Univerzity Palackého v Olomouci, který ve své obsáhlé životopisné publikaci věnované arcibiskupovi Kordačovi na jeho obhajobu uvádí: „*O Kordačově loajalitě vůči Československé republice ostatně svědčí i skutečnost, že v září 1919 přijal nabídku stát se prvním mužem římskokatolické církve v tomto novém státním útvaru za situace, kdy např. řada biskupů i nižšího kléru se od něj naopak i veřejně distancovala.*“ MAREK, P.: *Arcibiskup pražský prof. dr. František Kordač*, s. 24.

¹²⁹⁹ Důkazem je nám i Breitenbacherův zápis z 29. října 1919, ve kterém vychází z protikordačovské argumentace reformistických kruhů: „*Já např. považoval za nemožné, aby Kordač se stal prvním arcibiskupem českým - a ejhle! Snesla ho i vláda i klerus - „lidová“ strana si ho dokonce pochválila! Člověk na nejkrajnějším české linie stojící - první osobou české církve! Nu, a vidíte, stalo se! A tož zůstávejte v tom stavu!*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 204–206.

*by působil jako olej konejšivě - ale ovšem Řím vždy správně poznal, který muž se hodí za pastýře: Huynové, Skrbenští atd.*¹³⁰⁰

Jak z ukázky vyplývá, Breitenbacher osobně preferoval jako Huynova nástupce spíše Metoděje Jana Zavorala, opata strahovských premonstrátů,¹³⁰¹ jehož jméno se objevovalo v církevních kuloárech společně se jmény Kordače a pražského kanovníka Karla Kašpara.¹³⁰² Zavoral i Kašpar přitom platili za přijatelný kompromis i pro část reformně smýšlejících duchovních, organizovaných v Jednotě katolického duchovenstva.¹³⁰³ Nakonec, jak se zdá, rozhodl vlašný postoj pražské vlády, která o možnost zasáhnout do výběru nového arcibiskupa příliš zájem nejevila.¹³⁰⁴ Sám Zavoral o přijetí úřadu patrně neuvažoval,¹³⁰⁵ a tak Řím ustavil novým arcibiskupem s vědomím Prahy právě Kordače.

Toho se ovšem Breitenbacher obával. „*Kordač, jistě ,nejlepší lokaj bývalé pražské aristokracie‘. Vybarvuje se to! Za rok jaké zklamání, jaké fiasko! Kde kdo z kněží hubuje na ty poměry, a přece nikdo nic nečiní, ba navenek ještě dělá spokojeného,*“ zaznamenal si trpce do deníku 15. října 1919, necelý měsíc po Kordačově jmenování arcibiskupem.¹³⁰⁶ Kordačův konzervatismus nesdílel a příliš si jej spojoval s předříjnovými poměry:

„Když ovládne ten bývalý rakouský duch zase, pak budou všechny naše snahy skvrnou; kdyby vláda i laický svět nebyli ve věci tak důležité naprosto tupí a pomohli zvítěziti našim snahám, pak budou ti netopýři kole[m] Našince (Světlík, Hrachovský, Zamykal atd.) skvrnou. Vždyť kdyby celý svět nebyl

¹³⁰⁰ Tamtéž, s. 193.

¹³⁰¹ Metoděj Jan Zavoral OPraem (1862–1942), rodák ze středočeského Neveklova, římskokatolický duchovní, od roku 1906 opat premonstrátského kláštera na Strahově. Pocházel z řemeslnické rodiny. Studoval na státním gymnáziu v Benešově a akademickém gymnáziu v Praze. Roku 1880 vstoupil do řádu premonstrátů v Praze na Strahově, kde 19. října 1884 složil řádové sliby a v červenci následujícího roku obdržel kněžské svěcení. Následně působil jako kaplan v Sepekově a Jihlavě, než byl 1895 povolán na Strahov. Po smrti Zikmunda Antonína Starého OPraem (1829–1905) byl v lednu 1906 zvolen novým opatem strahovským. Zapojil se též do politiky - v letech 1918–1920 zasedal v Revolučním národním shromáždění jako poslanec za Československou stranu lidovou, v následném volebním období 1920–1925 jako senátor za tutéž stranu. *Zavoral Metod Jan* (heslo). In: CHURAN, Milan (ed.): *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století*. Praha 1994, s. 607–608; *Zavoral, Metod Jan* (heslo): ČÁNOVÁ, Eliška (ed.): *Slovník představitelů katolické církevní správy v Čechách 1848–1918*. Praha 1995, s. 88–89; *Opatem král. kanonie na Strahově v Praze [...]*. Národní listy, č. 24, 25. 1. 1906, s. 2; více o něm JEŘÁBKOVÁ, Lenka: *Strahovský opat Metoděj Jan Nepomuk Zavoral*. Praha 2008 (nepublikovaná diplomová práce), s. 9–30.

¹³⁰² MAREK, P.: *Arcibiskup pražský prof. dr. František Kordač*, s. 69–70.

¹³⁰³ Tamtéž.

¹³⁰⁴ Na návrh papežského nuncia Clementa Micary (1879–1965) jmenovat novým arcibiskupem pražským právě Kordače měl tehdejší předseda vlády Vlastimil Tusar (1880–1924) odpovědět lakonicky: „*Nám je to vcelku fuk, koho pan papež posadí na arcibiskupský stolec pražský.*“ DOLEŽAL, J.: *Český kněz*, s. 66; více k tomu MAREK, P.: *Arcibiskup pražský prof. dr. František Kordač*, s. 71–74.

¹³⁰⁵ ThLic. Mgr. Lenka Jeřábková, Th.D., autorka diplomové práce o životě opata Zavorala, odkazuje na některé starší Zavoralovy životopisce, podle nichž jakékoliv úvahy o přijetí arcibiskupského stolce v Praze odmítal. Více k tomu JEŘÁBKOVÁ, L.: *Strahovský opat Metoděj Jan Nepomuk Zavoral*, s. 50.

¹³⁰⁶ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 199.

*laikům dopomohl k vítězství, byli by kušovali před svými ‚pány‘ hůře než my před biskupy.*¹³⁰⁷

Na postavu nového pražského arcibiskupa narážíme ostatně v Breitenbacherových denících vícekrát. Ze zápisů jednoznačně vyplývá, že zásadní kamen úrazu pro něj představoval Kordačův konzervatismus.¹³⁰⁸ Vezmeme-li do úvahy Breitenbacherovu stať o teologických fakultách, uveřejněnou v *Právu národa*, zjistíme, že je zcela protichůdná s představami Františka Kordače o podobě církevního školství. Zatímco Kordač zdůrazňoval úlohu dogmatiky v systému vzdělávání kněží,¹³⁰⁹ Breitenbacher zaujímá odlišný postoj, když tvrdí, že dogmatika nemá mezi vědními disciplínami místo.¹³¹⁰ Problematický vztah ke Kordačovi představoval současně jeden z důvodů, proč Breitenbacher koncem roku 1924 odmítl přijmout nabízené místo profesora církevních dějin na pražské univerzitě.¹³¹¹

Tváří v tvář se Breitenbacher setkal s Kordačem jen jednou - při slavnostním svěcení olomouckého arcibiskupa Leopolda Prečana v dómu sv. Václava dne 30. prosince 1923 a následném společném obědě v Arcibiskupském paláci, kam byl Breitenbacher pozván společně s předními zástupci arcibiskupského úřednictva.¹³¹² Podle Breitenbachera se Kordač, který Prečana konsekroval, během slavnosti dopustil menšího *faux pas*, když se ve svém slavnostním kázání v dómu sv. Václava velmi ostře opřel do luteránství, aniž zohlednil, že mezi přítomnými sedí na čestném místě zástupce prezidenta a československé vlády Milan Hodža, rodem evangelík augsburského vyznání. Kordačův výstup Breitenbachera konsternoval formou i obsahem:

„Byl jsem nemile zklamán. [...] Kordač, tvrdým hlasem jako mentor, už šedivý dědek, točil se jako talián na kazatelně - [hovořice] o autoritě episkopátu, držíci veškerý pořádek na zemi, a kořenu moderního zla, jež vyvrcholilo v Rusku

¹³⁰⁷ Tamtéž.

¹³⁰⁸ V denících Breitenbacher proti sobě staví Kordače a Skrbenského: „Rozdíl arcí je: tento jezuitský teoretik, doktrinář, fanatik - tento více prošlý praktickým životem spolkového ruchu křesťansko-sociálního, reifeissenek, sněmu atd.“ Tamtéž, s. 211. Později měl Breitenbacher příležitost vést několik soukromých rozhovorů o Kordačovi s arcibiskupem Leopoldem Prečanem (1866–1947), z nichž vyplynuly oboustranné nesympatie k postavě pražského metropolity: „Arcibiskupovi se velice líbilo, že jsem nazval Kordače fanatikem teorie a rozpovídal se, jak církev při jasném textu práva v praxi se hledí přizpůsobit atd.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 65.

¹³⁰⁹ O Kordačově poměru k dogmatice MAREK, P.: *Arcibiskup pražský prof. dr. František Kordač*, s. 111.

¹³¹⁰ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 235.

¹³¹¹ V bližze nedatovaném zápisu z počátku ledna 1925 se v této souvislosti zamýšlí: „Konečně, jak by se utvářel můj poměr ke Kordačovi e tutti quanti (a těmi všemi, pozn. autora)? Nebylo by to trvalé otravování?“ Otázku ponechává bez odpovědi. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 75–76.

¹³¹² Průběh celé slavnosti a své dojmy Breitenbacher podrobně zaznamenal v deníku ještě toho dne. Tamtéž, s. 32–34.

v bolševictví, totiž luterství, jež proklamovalo boj autoritě a zavedlo zásadu individuality - a vedle nového arcibiskupa seděl zástupce prezidenta a vlády luterán Hodža!¹³¹³

13.7 Rozpad skupiny kroměřížských reformistů

Že šlo o obavy oprávněné, dosvědčil Kordač později pastýřskými listy ze 17. a 22. prosince 1919, jimiž se vymezil vůči požadavkům Ohniska a zakázal sloužení české mše svaté pod těžkým hříchem, čímž vyvolal mezi jeho stoupenci nemalé pobouření.¹³¹⁴ Ještě předtím však došlo na list *Právo národa*, jehož proreformní orientace nemohla ujít pozornosti olomoucké konzistoře.

V březnu 1919 vyzvala konzistoř Pavlíka jako zodpovědného redaktora listu k vyjádření, zda je autorem publikovaných článků.¹³¹⁵ Všem zúčastněným bylo jasné, že se nad vydáváním listu začínají schylovat mračna. Pavlík se sice k autorství nepřiznal a s obavami, že by konzistoř mohla vydávání listu zarazit, označil za redaktora neznámého úředníka,¹³¹⁶ avšak bez úspěchu. Počátkem dubna obdržel Pavlík od konzistoře výslovný zákaz vydávat *Právo národa*, o čemž Breitenbachera upovědomil písemně 18. dubna 1919.¹³¹⁷ Nařízení přitom obdržel jen několik málo dní poté, co v časopisu uveřejnil Skrbenského reakci na počestění arcibiskupského gymnázia, což zavdalo spekulacím o Skrbenského odvetě.¹³¹⁸ Konsternovaný Breitenbacher si k tomu 26. dubna 1919 poznamenal:

„Pavlík mi psal do Jarošova, že konzistoř mu psala: ‚Pod kanonickou poslušností se zakazuje psát do Práva národa, anebo jakýmkoli způsobem,

¹³¹³ Tamtéž, s. 34.

¹³¹⁴ MAREK, Pavel: *Český katolicismus 1890–1914. Kapitoly z dějin českého katolického tábora na přelomu 19. a 20. století*. Rosice 2003, s. 461.

¹³¹⁵ Breitenbachera zpráva o Pavlíkově předvolání ke konzistoři viditelně zaskočila, jak možno soudit z jeho deníkového zápisu datovaného 28. března 1919: *„Pavlík již obdržel rekomandem vyzvání od konzistoře, ať odpoví, jestli je redaktorem Práva národa. Tož už začíná pronásledování křesťanů! To asi má ruce partaj v tom, která se hrozí vlivu Práva národa pro nastávající volby! Ať žije svoboda! Že by nový kodex tak spoutal kněžstvo, že by ani vydávati, ani psát do časopisů nesmělo - bez biskupa, toho jsem přece nečekal! To ta jezuitská chátora!“* MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 145.

¹³¹⁶ Podle Breitenbachera tak Pavlík učinil zřejmě na doporučení P. Jindřicha Šimona Baara (1869–1925), viz deníkový zápis z 2. dubna 1919: *„Konzistoři asi na radu Baarovu v Praze označil (Pavlík, pozn. autora) redaktorem úředníka, ne sebe. Byla obava, že by časopis konzistoř mohla zakázati čísti kněžstvem. Mám nachystán článek o teologických fakultách, ale od noci do noci jsa zaměstnán nemohu souvislého odstavce napsat odrázu, nýbrž po větách.“* Tamtéž, s. 146–147.

¹³¹⁷ *„Sděluji, že konzistoř olomoucká novým přispisem z 9. 4. zakazuje mi pod kanonickou poslušností do Práva národa psát anebo jakýmkoli způsobem, ať přímo nebo nepřímou, do něho přispívati. Bylo by nám líto, kdybyste tohoto zákazu neuposlechl, a kdybychom byli nuceni sáhnouti k prostředkům ostřejším.“* MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 2, inv. č. 355, *list Matěje Pavlíka Antonínu Breitenbacherovi, (Praha, 18. dubna 1919)*.

¹³¹⁸ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 152–153.

*at' přímo nebo nepřímo, do něho přispívati. Bylo by nám líto, kdybyste tohoto zákazu neuposlechl, a kdybychom byli nuceni sáhnouti k prostředkům ostřejším. ' Co z toho bude?'*¹³¹⁹

Další rána přišla v srpnu 1919, kdy se konference českých a moravských biskupů usnesla na definitivním zákazu *Práva národa*. Pastýřský list - zakazující duchovním pod trestem suspenze jakoukoliv účast na vydávání časopisu - otiskl arcidiecézní oběžník teprve 1. října.¹³²⁰ Třebaže se o záměru zakázat vydávání *Práva národa* mezi kroměřížskými reformisty hovořilo již dříve,¹³²¹ na Breitenbachera zapůsobil zákaz jako rána z čistého nebe. Zákaz *Práva národa* vnímal jednak jako zradu vlastenecky smýšlejících duchovních ze strany nejvyšších církevních autorit, jednak jako projev neschopnosti českého resp. moravského kléru postavit se za své oprávněné zájmy.¹³²² Navíc v něm spatřoval políček svobodě slova, jejíž přirozenou podstatou má být diskuze, které se církevní autority obávají:

*„Proč - táži se - zakazovat, když mohou dokazovati, že Právo národa nemá pravdy v tom a tom? Nemá býti tedy dovoleno poukázati na podobné neplechy jako např. právě udržování němčiny v klášteřích milosrdných sester. A tak bude lze poznenáhla a nepozorovaně pracovati pro hierarchické aristokratické zájmy - a tím i němčourství.“*¹³²³

Jenže situace ještě přitvrdila, když konzistoř počala vyvíjet prostřednictvím děkanů na duchovní nátlak, aby pod hrozbou suspendování podepsali cirkulář proti vydávání *Práva*

¹³¹⁹ Tamtéž, s. 153.

¹³²⁰ Doslova se zde hovoří: „*Quibus perpensis honorem et incrementum s. Matris Ecclesiae bonumque Cleri Nostri prae oculis habentes, [...] ad mentem s. Canonum (1384, 1398, 2344) sancimus, ne quis e Clero dioecesium nostrarum saeculari et regulari in posterum ephemerides ‚Právo národa‘ edat, legat, retineat, redigat, nec scripta sua in eis publicet, nec eas emat, nec quocumque alio modo adjuvet vel foveat.*“ Viz *Prohibitio folii ‚Právo národa‘*. Acta curiae archiepiscopalis Olomucensis, 1919, č. 12, s. 149. Stručně řečeno: duchovní, kteří se na vydávání časopisu podílejí, „útočí proti tomu, co je církvi svaté a drahé“, „projednávají věci, které náleží apoštolské Stolicí a biskupům“ a „podvracejí autoritu svých knížat, která má býti kněžím svatá“. Následuje výzva, „aby nikdo ani ze svěského, ani z řádového kléru [...] časopis *Právo národa* nevydával, nečetl, nepřechovával doma, neredigoval, ani příspěvků v něm neuveřejňoval, ani ho nekupoval, ani jakýmkoliv způsobem ho nepodporoval nebo přízně mu neprokazoval.“ Pod usnesením jsou podepsáni olomoucký arcibiskup Lev Skrbenský z Hříště (1863–1938), českobudějovický biskup Josef Antonín Hůlka (1851–1920), litoměřický biskup Josef Gross (1866–1931), brněnský biskup Norbert Klein OT (1866–1933) a dočasný administrátor pražské arcidiecéze Josef Doubrava (1852–1921). *Demokratisace církve*. Volná myšlenka. Časopis volných myslitelů českých, 10, 1919, č. 28, s. 5.

¹³²¹ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 153.

¹³²² K tomu čteme v zápisu z 29. října 1919: „*Jest to ale pěkné: ‚Československý‘ episkopát - Skrbenský, Klein, Gross, škoda, že nebyl i Huyn - s dvěma opravdu českými biskupy se usnese na zakazu! [...] Není pochyby, že by se byly věci jinak vyvinuly, kdyby bylo všech pět biskupů českých! A tak jsme apriori ubíjení i ti kněží, kteří byli za rakouské vlády proskřibováni. Budou nyní zase! Klerus moravský ve své většině je tupé stádo!*“ Tamtéž, s. 204–206.

¹³²³ Tamtéž, s. 199.

národa.¹³²⁴ Mnoho reformně nakloněných duchovních se tak náhle ocitlo před morálním dilematem, zda prohlášení proti své vůli podepsat, případně nepodepsat a čelit nepříjemným důsledkům. Breitenbacher nebyl výjimkou, proto se 29. října 1919 osobně sešel s Jaškem, aby se poradili, jaký postoj by měli k podpisu cirkuláře zaujmout:

„Znění zákazu Jašek nevěděl. Co prý dělat? Podepsat, nepodepsat? Kdo nepodepíše, suspendován. Právo národa prý je (dle konzistoře, pozn. autora) orgánem Ohniska, jež hlásá „via facti“. Kněžstvo s Právem národa nesouhlasí - i ti, kdož jsou i pro zrušení nuceného celibátu. Velká většina, ne-li všichni, podepíše. Právo národa tedy je ubito, protože s malým počtem odběratelů nemůže existovati. Odepřením podpisu několika Právo národa nezachrání se a vzdorovití se existenčně zničí a vysměje se jim nejen každý „hodný“ kněz, nýbrž i laici, ani pokrokaře nevyjímajíc! Podotkl jsem já. Vzpomeňte jen na akci proti Skrbenskému. Věc byla tak všeobecně naléhavá, sympatická, prozrazení bylo svědomím zaručeno, a kolik jich z jednoho [a] půl tisíce podepsalo? 250! Kdo se odváží nyní nepodepsat, když archy jdou zpět ke konzistoři? Já zase! Kněžstva není nadbytek, suspendují rezistentní a bude hotovo - a postižení dají se ještě do prošáka.“¹³²⁵

V táboře kroměřížských reformistů zavládl zmatek. Pavlík se Spisarem vinili předsedu Jednoty katolického duchovenstva Františka Kroihera pro jeho zamítavý postoj k zavádění reformy „via facti“,¹³²⁶ přičemž Spisar jej dokonce nazval zrádцем.¹³²⁷ Jašek naopak kritizoval Spisara kvůli jeho nerozhodnosti ve věci dalšího vydávání *Práva národa*. Spisar doufal v podporu alespoň desítek kněží, kteří by se za vydávání listu postavili. Naopak Breitenbacher projevoval skepsi kvůli pasivitě moravského kněžstva. „*Klerus moravský ve své většině je tupé stádo! [...] Spisar prý myslí, kdyby jich bylo jen padesát, udělá to senzaci! Dal jsem se do smíchu. To má pravdu, ale za týden nebude o něm mluvit nikdo, církevní*

¹³²⁴ O cirkulářích z konzistoře proti *Právu národa* informoval Breitenbachera 29. října 1919 Jašek, který zprávu obdržel od hulínského kaplana P. Alberta Jadrníčka (1879–1968): „*Večer o šesté přišel Jašek, nese prý Jobovu zprávu: Jadrníček z Hulína prý uvěštval, že na děkanství přišel od konzistoře cirkulář, usnesený 20. srpna na biskupské konferenci, aby každý kněz podepsal proti Právu národa.*“ Tamtéž, s. 204–206.

¹³²⁵ Tamtéž.

¹³²⁶ MAREK, P.: *České schisma*, s. 55.

¹³²⁷ Viz výše citovaný záznam z 29. října 1919: „*Kroiher, praví Jašek, je proti „via facti“. Spisar jej proto nazývá zrádцем, ač Pavlík zase tvrdí, že Kroiher se nezměnil!*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 205. Záznam koresponduje s obsahem Spisarova listu Zahradníkovi-Brodskému ze 13. září 1919, ve kterém Kroiher hodnotí jako zrádce kvůli jeho postoji k Ohnisku: „*Dne 11. založena Jednota. Jak jsem se těšil, tak jsem byl zklamán. Kroiher ovšem nás zradil. [...] Jak čekat, že se rozhodneme pro via facti. Kroiher však umí mluvit, že udělá z černého bílé. [...] Je to nebezpečný sofista, teď tomu věřím. On hypnotisuje a umluví člověka; musí se člověk silou bránit, aby se nedal hypnotizovat.*“ MAREK, P.: *Několik dokumentů k životu a dílu prof. Aloise Spisara*, s. 47.

*kruhy se ho střepou a liberální kruhy zůstanou dále apatickými. Voda se po něm uzavře a bude po senzaci! To je naivní stanovisko.*¹³²⁸

Podobný formulář byl předložen i profesorům arcibiskupského gymnázia v Kroměříži včetně Breitenbachera, který nad podepsáním dokumentu dlouho rozvažoval. Na jednu stranu si dobře uvědomoval potenciální důsledky odmítnutí, na druhou však odmítal zapřít obsah *Práva národa*, který se shodoval s jeho vnitřním přesvědčením o nezbytnosti církevních reforem. Byl proto odhodlán i přes možné riziko svůj podpis na dokument nepřipojit:

*„Přemýšlel jsem, co dělat. Že u nás každý podpíše bez rozpaků, věděl jsem, ale já nemohu, to mi bylo jasno - a když, pak jen ta slova, jež platí od ordinace, ale výslovně podotknu, že totiž má-li býti akce zneužita v hořejším smyslu, že podpis můj pro to neplatí, jako bych snad potvrzoval, že u nás vše v pořádku, že netřeba reforem, a že se zříkám kritiky jak biskupů, tak papeže.*¹³²⁹

Nakonec, jak přiznává, učinil tak po delším přesvědčování ředitele Hubíka jen s velkou neochotou: *„Prohlášení je i zbytečné, i směšné a co se mě týká, uráží mě, že mám Skrbenskému přísahat úctu a poslušnost. Když vím, že by byl dávno zmizel, kdyby měl špetku studu v těle.*¹³³⁰

V prosinci zasadily reformistům další ránu Kordačovy pastýřské listy, datované 17. a 22. prosince 1919. Zatímco první *de facto* zavrhoval nekontrolované šíření reforem „zdola“, tj. cestou „via facti“, druhý zakazoval pod těžkým hříchem sloužení české mše.¹³³¹ Oba prakticky utvrdily i pochybující část reformistů, že církevní rozkol je nevyhnutelný. Začal se k němu přiklánět i Spisar, který přitom patřil k těm opatrnějším.¹³³² Věděl totiž, že podstatná část laiků i duchovních je sice reformám nakloněna, avšak zároveň odmítá rozchod s Římem. Spisar o těchto skutečnostech v prosinci 1919 písemně informoval Bohumila Zahradníka-Brodského, s nímž konzultoval vznik nové církve. Třebaže ve svých

¹³²⁸ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 205.

¹³²⁹ Tamtéž, s. 220–223

¹³³⁰ Jak Breitenbacher dodává, Hubík se měl obávat především Skrbenského hněvu a možných důsledků pro arcibiskupské gymnázium: *„Prý zničím ústav, jelikož Skrbenský by mě tu nestrpěl.*“ Tamtéž.

¹³³¹ Více k oběma listům MAREK, P.: *České schisma*, s. 65–67.

¹³³² Svědčí o tom Spisarův list Zahradníkovi-Brodskému z 19. října 1919, ve kterém před církevním rozkolem varuje: *„Běda reformním, dojde-li k úplné odluce - a bude-li hierarchie míti volnosti dělat s námi, co bude chtít.*“ Dokonce ještě 11. prosince 1919 vyzývá Zahradníka-Brodského ke zdrženlivosti: *„Jsem toho mínění, neukvapovat se. Máme z dějin odstrašující příklady...*“ MAREK, P.: *Několik dokumentů k životu a dílu prof. Aloise Spisara*, s. 49–50.

dopisech Breitenbachera přímo nevzpomíná, hovoří o kněžích reformám nakloněných, avšak odmítajících rozkol s Římem.¹³³³ To byl přesně Breitenbacherův případ.¹³³⁴

Není nezajímavé zmínit, že právě v polovině prosinci 1919 vedl Breitenbacher se Spisarem intenzivní dvouhodinovou debatu na téma možného církevního rozkolu. Spisarovi se svěřil s obavami z nedostatečné podpory jak ze strany kléru, tak ze strany laiků. Za baštu reforem považoval Čechy. Klérus na Moravě shledával příliš pasivním a na Slovensku velkou neznámou. Proto navrhoval pokračovat i nadále v nátlaku na Řím a získávat podporu mezi prostým lidem:

„ ... jaký výsledek bude celého hnutí? Mnoho je vůbec pro schisma, Řím stal se jim opovrženým. Spisar chce mne získat - mluvili jsme před týdnem dvě hodiny o tom. Čechy snad většinou budou pro novoty, Morava je mrtvá, jakoby tupá, což Slovensko? Právil jsem, kdyby nechtěli schisma, nýbrž pracovali jen o znárodnění všeho co největší, přidala by se nejen inteligence, nýbrž i lid. Kdežto za schismatem půjde jen inteligence, a to jen navenek! Dívám se strážlivě na věc. Byl bych pro všecek nátlak na Řím, ale pro schisma nejsem. Už z politických důvodů: celý svět dosud rozvrtán, náš nevybudován, uvnitř rozežrán korupcí a bolševictvím atd., jak zasáhne schisma do Slováků? Není přece užitečnější raději hlasitě oznamovat: chceme zůstat katolíky, ale chceme míti vše co nejlidovější? Jak bylo před rokem naším cílem, navázati na Cyrila a Metoděje? Na ‚lid‘ by to jistě více působilo než schisma.“¹³³⁵

Kordačovy pastýřské listy učinily pomyslnou tečku za snahami Klubu reformních duchovních o provedení církevních reforem cestou „via facti“. I pochybujícím muselo být jasné, že za stávajících podmínek je reformní hnutí odsouzeno k neúspěchu a jedinou zbývající alternativou zůstává otevřený rozchod s katolickou církví. Jinými slovy - církevní rozkol. Došlo k němu 8. ledna 1920, kdy byla na pražské schůzi Klubu reformních kněží oficiálně

¹³³³ „Kněží jsou pro reformy - velmi intenzivně, ale od církve, od Říma nechtějí. O via facti nechtějí ani slyšet,“ píše Spisar Zahradníkovi-Brodskému 11. prosince 1919. Podstatný je pro nás ve vztahu k Breitenbacherovi i Spisarův list Zahradníkovi-Brodskému z 27. prosince, ve kterém vysvětluje negativní postoj laiků (a můžeme říci i části kléru) k vytvoření nové církve obavami z posílení separatismu na Slovensku a Ratibořsku resp. Hlučínsku: „Mnozí dokonce jsou proti - z obavy o Slovensko a Ratibořsko. Radí - vytrvat v církvi katolické a žádat a provádět reformy stůj co stůj, přes zástavy a tresty. Uvědomovat laiky - novinami, přednáškami a brožurami.“ Stejně důvody vedly k Breitenbacherově rozchodu s politikou Hradu. Oba listy viz MAREK, P.: *České schisma*, s. 129, 132. K Breitenbacherově politickým názorům v kapitole 16 MEZI POLITIKOU A HISTORIÍ.

¹³³⁴ Srovnej s Breitenbacherovým deníkovým zápisem z 8. listopadu 1919: „Nelíbí se mi v Právu národa článek, v němž se přímo oznamuje boj ‚proti Římu‘. To přece už je luterské...“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 210.

¹³³⁵ Zápis je datován 20. prosince 1919, tudíž k rozhovoru se Spisarem došlo někdy okolo 13. prosince. Tamtéž, s. 213.

promulgována nová Církev československá, hlásící se k odkazu husitství a české reformace.¹³³⁶

Olomoucká konzistoř okamžitě nařídila v ordinariátním listu všem kněžím, aby podepsali přísežné formuláře s prohlášením o věrnosti papeži i svému ordináři.¹³³⁷ Prakticky ihned zareagoval na nastálou situaci také Josef Pekař, a sice svým článkem *O nové církvi československé* v deníku *Národní politika*. K otázce církevního rozkolu se postavil čistě pragmaticky. Pohnutky reformních kněží sice prohlásil za pochopitelné a sympatické,¹³³⁸ nicméně proti církevnímu rozkolu důrazně vystoupil. Upozornil přitom nejen na očekávané náboženské rozbroje mezi katolickou a nově deklarovanou církví,¹³³⁹ ale také na rozsáhlé důsledky pro jednotu národa včetně náboženského odcizení Slovenska a německých částí republiky:

„ ... bude to znamenati přece bojovné rozdělení společnosti v zemi, okresu, obci; dojde zas k trapným zápasům o kostely (o kostely a obročí), hřbitovy, školy, radnice, zápasům vedeným s urputností, již jsou schopni rozvášnění církevní sluhové více než kdo jiný. A mezi českou a německou částí země [...] dojde k odcizení ještě většímu, než doposud, náboženství bude jaksi znacionalisováno, a tudíž spolitisováno, poměr ke katolickým národům (z nichž zejména na Francii a Polsku nám záleží) se zhorší, aniž by tím získal poměr k národům protestantským; Praha stane se ještě podezřelejší Slovensku. Radost budou mít, opakují, jen ti, kdož vítají každý rozvrat nebo z povrchního liberalismu podceňují nebezpečí krise církevně náboženské v národě.“¹³⁴⁰

¹³³⁶ Více k tomu MAREK, P.: *Církevní krize na počátku první Československé*, s. 212–213.

¹³³⁷ Nařízení konzistoře č. 1574 datované v Olomouci 26. ledna 1920 přišlo z děkanátu všem duchovním. Breitenbacher jej obdržel 6. února a jeho doslovné znění si přepsal do deníku, stejně jako ústřední body přísežného formuláře: 1) „*Chci věrně státi až do smrti při svaté katolické církvi*“; 2) „*Připovídám neoblomnou věrnost a stálou poslušnost římskému papeži jako námětku Krista Pána a obnovuji svou přípověď' úcty a poslušnosti k svému ordinariu*.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 220–223. O formulářích hovoří (včetně obou Breitenbacherem citovaných bodů) v listu P. Janu Žižalovi (1878–1940) též P. Jindřich Šimon Baar (1869–1925), který oba body v cirkuláři protestně škrtl a teprve poté připojil svůj podpis. MAREK, P.: *České schisma*, s. 140. Srovnej s FRÝDL, David: *Reformní náboženské hnutí v počátcích Československé republiky. Snaha o reformu katolicismu v Čechách a na Moravě*. Brno 2001, s. 164.

¹³³⁸ „ ... že reforem je třeba, to víme a cítíme všichni a nepochybujeme také, že potřeba jejich byla z mravních a sympatických složek odhodlání kněží odbojných. Ale doba i povaha vystoupení jejich byla po mém soudu nešťastně zvolena.“ PEKAŘ, Josef: *O nové církvi československé*. *Národní politika*, č. 13, 13. 1. 1920, s. 1–2.

¹³³⁹ Zápas o kostely (resp. jejich spoluzívání Církvi československou), který Pekař ve svém článku predikoval, se stal skutečně velmi záhy ožehavým tématem. Více k tomu MAREK, P.: *Církevní krize na počátku první Československé republiky*, s. 258–260.

¹³⁴⁰ PEKAŘ, J.: *O nové církvi československé*, s. 1–2.

Pekař dále nové církvi vytkl přílišný liberalismus, který nemá nic společného s projevem svobody svědomí a povede jedině k mravnímu úpadku národa.¹³⁴¹ Odkaz na mistra Jana Husa označil za zneužití s tvrzením, že mezi jeho náboženským učením a smýšlením odpadlých kněží zeje propast. V závěru článku uznává požadavky reforem za oprávněné, ba nutné, ale prozatím neuskutečnitelné: *„Katolicismus je na vítězném postupu ve Francii i v Itálii i jinde (Anglii i Americe); rozkolem jej nepotřete, ale posílíte; přibude i u nás hlasů klerikálních. Zavírám: bude lépe když [...] hnutí o novou církev československou nezachvátí širší vrstvy nebo dokonce stroskotá hned v počátcích. Na reformu náboženskou nejsme zralí; doufejme, že dají ji lidstvu doby pozdější.“*¹³⁴²

Breitenbacherovi se článek dostal do rukou a byť Pekařovy argumenty o rozdělování národa chápal, zapůsobil na něj článek velmi nepříjemně. Uvědomoval si, jak významně tím Pekař přihrál do karet odpůrcům reforem.¹³⁴³ Proto necelé dva týdny po uveřejnění článku adresoval Pekařovi obsáhlý list, ve kterém se reformních kněží zastal, stejně jako jejich požadavků publikovaných v *Právu národa*:

„Tento časopis založen byl několika charakterními, inteligentními kněžími, aby paralyzoval způsob psaní katolických časopisů Našince, Míru atd., jež jsme zatracovali. Měl si všimati též kulturně politických otázek. Válečné obtíže zdržely jeho zrození až do poloviny 1918, takže jsme mysleli, že ho nebude již třeba, nebo že aspoň tolik učiníme, že povíme světu, že nejsou všichni jako ti za oněmi časopisy a Právo národa zanikne. Zatím odešel Pavlík do Prahy, a když onemocněv odešel i z Prahy, Právo národa se nám v Praze zkazilo, že klesla úroveň. V první době byly tam články solidní a bylo by si jich všímáno více, kdyby byly podepsány bývaly, ale to nešlo. Tak mnoho bylo bagatelizováno. V březnu

¹³⁴¹ „Slibuje se jazyk mateřský v bohoslužbě, o službách Božích se poznamenává, že účast v nich bude v nové církvi ovšem dobrovolná, ale nade vše stavi se v popředí, že stěžejní zásadou církve československé jest svoboda svědomí a náboženského přesvědčení. Nikomu nebudeme jeho přesvědčení bráti ani mu jaké vnucovati... To znamená přece : budete si moci věřiti, co chcete, jen když [...] budete státi na půdě křesťanství. Liberálnost tak podezřelá neznamená, myslím, pokrok proti dřívější, ona musí ohroziti existenci nové církve od počátku a odůvodniti nejvážnější pochybnost, že by nová instituce byla s to, aby ujala se s prospěchem mravního povznesení národa.“ Tamtéž.

¹³⁴² Tamtéž.

¹³⁴³ V deníkovém záznamu z 24. února 1921 cituje Breitenbacher pasáž z děkovného listu redaktora *Pozorovatele* Mons. ThDr. Augustina Štancla (1871–1962) Pekařovi, který se jeho hospodyní Františce Šťastníkové podařilo nepozorovaně opsat: „Štancl za klerikální stranu napsal poděkování Pekařovi za jeho článek. Ve Společenské opsala to strojem F[rantiška] Š[ťastníková], od níž jsem obdržel část poděkování. Vše nestačila opsat nepozorovaně: „Jako vždy, tak i v poslední osudné hodině pro národ český napsal jste mužné slovo a promluvil jste do duše národu... Jestli pak po Vaší osobě slinou házejí různí nedoukové a rozvášnění agitátoři, víme, že proto úst svých nezavřete. Ale jste také člověk, který cítí hlouběji než Vaši odpůrci, proto přijmete naše ujištění, že dle Vaší rady a dle slov Vašich se vždy zaříditi chceme...“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 306.

podal jsem Pavlíkovi článek o palčivé otázce. ‚O vědě, teologii, teologických fakultách‘. Žádal oň. Když vyšla první část, vyzval jsem katolické odborníky, aby se chopili odezvy, ale nedočkal jsem se jí.

A nyní k článku o Československé církvi. Byli by mě rádi získali. Marné. Jsem na to příliš strážliv. To jeden důvod. Druhý: protože vím, že ti, již zakládati chtějí obrodnou církev a v ní kněžími býti, nejsou ani slušnými laiky, ne všichni, ale jsou tam. Důkazy mi promiňte, ze srdce jste mi mluvil, když jste o tom psal. Vše, vše byl bych podepsal - ale přece nebyl jsem uspokojen úplně. Víte proč? Mluvil jen rozum. Měl jste také trochu srdce nechati promluvíti a aspoň dvě, tři věty jasné, jadrné, rozhodné říci, že ač neschvalujete, tož přece pochopujete... Vždyť mimo ty, kdož učinili schisma, je spousta kněží upřímně národních, kteří marně bojují proti Skrbenským, Kleinům, tajným nepřítelům a český svět laický chová se k nám dosti tupě, a my budeme pomalu vydáni jim napospas, jako za války s Vídní!“¹³⁴⁴

Jak z listu plyne, Breitenbacherův postoj se od Pekařova v tom zásadním příliš nelišil. Stejně jako Pekař, i Breitenbacher se navzdory svým sympatiím k reformnímu hnutí obával dopadu náboženského rozkolu na křehkou jednotu politického národa československého a posílení separatismu silně katolických regionů republiky, zvláště Slovenska a Hlučínska.¹³⁴⁵ Můžeme jej tak zařadit k početné skupině kléru reprezentovaného Jednotou českého katolického duchovenstva, která se s církevními reformami sice ztotožňovala, avšak radikální krok v podobě rozchodu s Římem a vytvoření národní církve odmítala.¹³⁴⁶

Pokud jde o Skrbenského, který v tom čase ještě zastával úřad arcibiskupa olomouckého, události spojené s církevním rozkolem nesl těžce. Odpověděl na něj 21. června 1920 pastýřským listem proti Církvi československé, v němž označil stoupence nové církve za „odpalíky od cesty pravdy“, odpadlé duchovní za „svůdce“ a veškeré jimi udělené svátosti prohlásil za neplatné: „*Milost, které my všichni, rozmilí v Kristu, potřebujeme ke svému spasení, udílí se nám podle ustanovení Kristova skrze svaté svátosti. Ale kněz, který odpadl od katolické církve, ztratil právo svaté svátosti udělovati. Jestliže pak přece je uděluje,*

¹³⁴⁴ ANM, osobní fond Josef Pekař, karton č. 18, inv. č. 486, list Antonína Breitenbachera Josefu Pekařovi (Kroměříž, 25. ledna 1920).

¹³⁴⁵ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 171, 187.

¹³⁴⁶ Tuto skutečnost - byť ve vztahu k laikům - částečně popsal P. Josef Hofer (1871–1947) v listu P. Bohumilu Zahradníkovi-Brodskému (1862–1939) z ledna 1920 (bližší datace schází): „*Mluvil jsem s četnými laiky inteligenty, jež pro reformy hořeli, a ti mi řekli: V čem jsem se narodil, v tom umru. Já se už převlékat nebudu. Kdo stojí při schismatě ze Slovenska? Ani jeden kněz a o laicích nemůže být ani řeči.*“ MAREK, P.: *České schisma*, s. 136; více o postoji Jednoty k otázce rozkolu tamtéž na s. 68, 253.

uděluje je svatokrádežně. Oběť mše svaté, kterou odpadlý kněz koná, jest několikerou přetěžkou svatokrádeží. Věřící, kteří si dávají vědomě a lehkovážně od odpadlého kněze udělovati svaté svátosti, dopouštějí se tím sami těžkých hříchů. Rozhřešení, které odpadlý kněz dává, jest neplatné... Vizte tedy, rozmilí v Kristu, v jakém hrozném nebezpečení by byla večná spása vašich duší, kdybyste ji svěřovali kněžím odpadlíkům!“¹³⁴⁷

Dekretem Svatého officia z 15. dubna 1920 byla nová církev zavržena jako rozkolnická a kněží, kteří se k ní přihlásili, exkomunikováni.¹³⁴⁸ Arcibiskupský ordinariát následně v arcidiecézním oběžníku uveřejnil instrukce pro kněze, jak mají k odpadlíkům přistupovat.¹³⁴⁹

Otevřenou otázkou zůstávalo, co dále. Pavlík ani Spisar se před Breitenbacherem netajili se svým záměrem vystoupit z katolické církve a přejít k nové církvi,¹³⁵⁰ jak v průběhu roku 1920 také oba učinili. Spisar se stal *de facto* duchovním teoretikem Církve československé, když přepracoval a rozšířil původní Farského katechismus z roku 1922.¹³⁵¹ Pavlík stál delší dobu mimo dění, neboť jej sužovala oční choroba, kvůli níž na čas téměř oslepl.¹³⁵² V září 1920 byl arcibiskupem Skrbenským exkomunikován.¹³⁵³ Následně přestoupil k nové církvi a převzal duchovní správu náboženské obce v Kroměříži, oficiálně založené 24. ledna 1921

¹³⁴⁷ *Litterae pastorales Eminentissimi Archiepraesulis de seductione ad schisma*. Acta curiae archiepiscopalis Olomucensis, 1920, č. 8, s. 104. Doslovné znění listu přinesl rovněž kroměřížský *Pozorovatel* ve zvláštní nestránkované příloze. *Pastýřský list Jeho Eminence pana kardinála Skrbenského „O nové československé církvi“*. Pozorovatel, č. 52, 21. 6. 1920, s. p.

¹³⁴⁸ Rozhodnutí je datováno 15. ledna 1920 a označení Církve československá zde ještě není použito. Místo toho je o ní referováno jako o tzv. národní církvi („*proclamasse atque in nationalem, quam vocant, ecclesiam coaluisse*“). *Decretum supremae Sacrae Congregationis S. Officii, quo non schismatica non nullorum e clero bohemo sacerdotum coalitio damnatur*. Acta curiae archiepiscopalis Olomucensis, 1920, č. 3, s. 46.

¹³⁴⁹ Jednotlivé body směřovaly k vyloučení odpadlých věřících z církevního života katolické církve - nesměli nadále přistupovat ke svatému přijímání nebo se stát kmotry katolických křtěnců. Dále jim byl odepřen církevní (resp. katolický) pohřeb. Katoličtí faráři měli též zamezovat vlastním věřícím přístup ke „*svatokrádežným bohoslužbám*“ odpadlých duchovních. Viz *Poučení pro duchovní správce, jak si počínati s odpadlíky k t. zv. československé církvi*. Acta curiae archiepiscopalis Olomucensis, 1920, č. 9, s. 117–120.

¹³⁵⁰ Viz deníkové zápisy z 27. března a 2. dubna 1920. V prvním hovoří Breitenbacher o Spisarovi, ve druhém o Pavlíkovi. O druhém jmenovaném píše: „*Pavlík mi pravil, že on nezůstane v římské církvi. Půjde do Bratislavy. A tak tu zbudu, protože Spisar má již dekret do Brna jako výpomocný koncipientní úředník*.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 236, 238.

¹³⁵¹ Nový katechismus, sestavený duchovním Církve československé Františkem Kalousem (1881–1965) ve spolupráci s Karlem Farským (1880–1927), vyšel tiskem v Příbrami roku 1929. Více k tomu TOMÍŠKO, Čeněk Maria: *Církev československá s hlediska věroučného*. Hradec Králové 1945, s. 19–20.

¹³⁵² Breitenbacher se s ním setkal po dlouhém čase teprve 13. února 1920. Jak píše v denících, Pavlíkův stav jej šokoval: „*Mluvil jsem po měsících s Pavlíkem. Na levé oko slepý, pravé se tratí. Tuberkulóza. Ubožák, a přece tak inteligentní a karakterní muž. Na ulici ho hojně zdravili. Škoda ho!*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 223.

¹³⁵³ Ve Skrbenského prohlášení o exkomunikaci Matěje Pavlíka jsou uvedeny následující důvody: narušení jednoty církve, oslabení autority Apoštolského stolce i episkopátu a podkopávání kázně kléru i věřících, čímž se měl Pavlík stát otevřeným nepřitelem katolické církve („*ex palliato factus sit Sanctae Romanae et Apostolicae Ecclesiae hostis apertus*“). Dále je obviňován ze zpochybňování dogmatu o papežské neomylnosti, odírání poslušnosti papeži a příklonu ke schismaticům v církvi. Srovnej s *Sententia excommunicationis declaratoria in sacerdote Mathiam Pavlik pronuntiatur*. Acta curiae archiepiscopalis Olomucensis, 1920, č. 11, s. 171.

na ustavujícím shromáždění spojeném s volbou rady starších.¹³⁵⁴ Navzdory štvavé kampani v kroměřížském *Pozorovateli*, místy vyhnané až *ad absurdum*,¹³⁵⁵ se Církev československá na Kroměřížsku pevně zkořenila. Podle záznamu v kronice města Kroměříže, vedené ředitelem zemské školy rolnické Josefem Doležalem, k tomu výrazně přispělo Pavlíkovo charisma a obliba v řadách kroměřížské veřejnosti.¹³⁵⁶ V průběhu roku 1921 odešel Pavlík z Kroměříže zakládat náboženskou obec v nedalekých Zlobicích.¹³⁵⁷ Dne 25. září 1921 přijal v Bělehradě biskupské svěcení a stal se vůbec prvním biskupem Církve československé.¹³⁵⁸

Negativně se k rozkolu naopak postavil Jašek, který se od nové církve distancoval a později vystupoval otevřeně proti Církvi československé.¹³⁵⁹ Zbývala odpověď na otázku, jak se k rozkolu postaví Breitenbacher. Rozkol přijal - jak se dozvídáme ze zápisu datovaného 10. ledna 1920 - vcelku smířlivě. Akci Klubu reformního duchovenstva vyjádřil dokonce pochopení: „*Schisma tedy hotovo. Nemám z toho radosti, ale ani mě to nebolí. Řím i s našimi biskupy jiného nezasloužili. Ale je to hanebné, že Řím pro osoby a lidské zákony nechává věc přijít tak daleko!*“¹³⁶⁰ Ve věci následování Spisara a připojení se k Církvi československé však zůstával zdrženlivý. Když jej dne 27. března 1920 sám Spisar otevřeně vyzval, aby následoval jeho příkladu a připojil se rovněž k Církvi československé, Breitenbacher nabídku s odvoláním na Farského rezolutně odmítl:

¹³⁵⁴ *Počátky CČS(H) v kroměřížském okrese*. Dostupné online: <https://www.cshkvasice.cz/news/pocaty-ccs-h-v-kromerizskem-okresu/> [citováno 2. 2. 2023].

¹³⁵⁵ Např. lokální přemnožení housenek zavíječce pelyňkového, mající katastrofální důsledky na sklizeň řepy, vykládali podle listu *Haná* někteří duchovní v Kroměříži jako Boží trest za Pavlíka a rozmach Církve československé na Kroměřížsku. Viz *Sancta simplicitas*. *Haná*, č. 152, 13. 7. 1921, s. 2. Srovnej s rozličnými články v *Pozorovateli*, a sice *Československá sekta*. *Pozorovatel*, č. 69, 13. 9. 1920, s. 1; *P. Pavlík a pravda*. *Pozorovatel*, č. 73, 27. 9. 1920, s. 1; *Zlý strom nemůže dobrého ovoce nésti*. *Pozorovatel*, č. 75, 4. 10. 1920, s. 1; *Nová československá sensace*. *Pozorovatel*, č. 38, 14. 12. 1922, s. 4; *Rozklad čs. církve*. *Pozorovatel*, č. 31, 26. 12. 1922, s. 2; *Líc a rub úspěchu biskupa Pavlíka*. *Pozorovatel*, č. 33, 9. 8. 1923, s. 5.

¹³⁵⁶ Citujeme z těže kroniky: „*Roku 1920 rozšířila se v městě i okolí příčiněním dp. P. Matěje Pavlíka, bývalého duchovního správce ústavu choromyslných, člověka velmi šlechtěného a společensky milého, církev československá, majíc v městě našem na 3 000 horlivých vyznavačů. Na podzim r. 1921 vysvěcen byl jmenovaný kněz biskupem v Bělehradě, přijav jméno Gorazd.*“ SOKA Kroměříž, fond Archiv města Kroměříže, inv. č. 31, *pamětní kniha města Kroměříže (1848–1867 (1921))*, fol. 102r. Rozšíření Církve československé v Kroměříži můžeme nejlépe dokumentovat na výsledcích prvního poválečného sčítání lidu z roku 1921. Z celkového počtu 1 917 domů a 17 178 obyvatel bylo napočítáno dle náboženského vyznání 13 215 římských katolíků, 2 877 stoupců Církve československé, 386 židů, 292 osob bez vyznání, 109 evangeliků augsburského vyznání, 75 českých bratří, 55 evangeliků helvetského vyznání, 50 řeckých katolíků, 92 pravoslavných, 22 adventistů, 3 starokatolíci a 2 anglikáni. Tamtéž, fol. 111v.

¹³⁵⁷ MAREK, P.: *Několik dokumentů k životu a dílu prof. Aloise Spisara*, s. 55.

¹³⁵⁸ Svěcení přijal Pavlík z rukou patriarchy Srbské pravoslavné církve Dimitrije (1846–1930). MAREK, P. – BUREHA, V.: *Pravoslavní v Československu v letech 1918–1953*, s. 65.

¹³⁵⁹ Vzájemný vztah Jaška a Pavlíka vystihuje Breitenbacher slovy: „*Bývalí přátelé, pak odpůrci...*“ v zápise z 12. ledna 1923 o Jaškově úmrtí v Americe. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 395. K Jaškovým výstupům proti Církvi československé např. *Druhá apoštolská cesta br. Slavingra*. *Pozorovatel*, č. 83, 4. 11. 1920, s. 1–2.

¹³⁶⁰ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 217.

„Od 6 – 7 večer Spisar. Po různých úvodech skončil, abych psal do Práva národa či Českého zápasu, abych přispěl pro chystanou učebnici náboženství československé církve a sám abych též přešel, on že to učiní, i kdyby to mělo být na smrtelné posteli, ale dá si to i do testamentu, že nechce býti pohřben římsky. Toho ovšem neučiním. Nestačí-li mi autorita církve, Farského už teprve ne!“¹³⁶¹

Jakkoliv přesvědčeně Breitenbacherovo rozhodnutí působí, na základě dalších deníkových zápisků si troufáme tvrdit, že se možností přestupu k Církvi československé přeci jen zabýval a důkladně zvažoval všechny klady i záporny.¹³⁶² Situaci však komplikovalo Breitenbacherovo přílišné provázání s arcibiskupstvím. V případě ztráty místa profesora na arcibiskupském gymnáziu i funkce arcibiskupského knihovníka by přišel o zázemí v semináři, musel by se přesunout do státní sféry a celou svou kariéru začít budovat „od píky“.¹³⁶³ Navíc se od počátku netajil tím, že jeho primárním úmyslem nejsou otázky náboženské, nýbrž národní, tj. počestění arcidiecéze sesazením Skrbenského a reforma vzdělávání duchovních.¹³⁶⁴ Proto nakonec usoudil jako nejlepší možné řešení setrvat v katolické církvi.¹³⁶⁵

Ani poté se však Breitenbacher od svých přátel neodvrátil. Pavlíka se veřejně zastal před tiskovými útoky klerikálů v *Pozorovateli*.¹³⁶⁶ Samé hranice obskurnosti se dotýká otevřený list kvasického faráře Dokoupila,¹³⁶⁷ který Pavlíkovi mimo jiné vytýkal návštěvy a využívání

¹³⁶¹ Tamtéž, s. 236.

¹³⁶² Odkazujeme na zápis ze 13. února 1920: „Nebýt matky, která ve své prostotě nechápe těch věcí, byl bych tím již zatočil! [...] Ovšem odejítí znamenalo by pro mne okamžitou mnohonásobnou ztrátu: byt tu mám, otop, světlo, prádlo, jídlo - o vše to nemusím ani pomyslet, a to by pak na mě dolehlo. Ale morální ztráta, již cením výš: knihovnictví, jímž zaujímám přece ve světě přednější místo, by bylo ztraceno a zbyl by pouhý gymnazijní profesor.“ Tamtéž, s. 223.

¹³⁶³ To je ostatně důvod, proč v dubnu 1921 odmítl nabídku Mons. ThDr. Richarda Špačka (1864–1925) z bohoslovecké fakulty v Olomouci, aby převzal místo profesora církevních dějin. Tamtéž, s. 321. Ze stejných důvodů se v lednu 1925 navzdory naléhání Mons. ThDr. Josefa Kachníka (1859–1940) rozhodl neucházet o místo profesora církevních dějin na pražské univerzitě po zemřelém Mons. ThDr. Františku Xaveru Stejskalovi (1866–1924): „... mám nyní ustoupit a komusi přenechat upravené hnízdo? A v Praze začít ab ovo? Učit se církevním dějinám, psát si přednášky, připravovat se na seminární cvičení? Léta budu experimentovat, a co vykonám dokonalého? Mám už dost toho stálého ‚začínání...‘“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 75–76.

¹³⁶⁴ V květnu 1919 přesvědčoval Breitenbacher své druhy o tom, že reformy není možné uskutečnit bez odstranění Skrbenského: „Jak že si dovedou představit zřízení patriarchátu, zavedení slovanského jazyka do bohoslužby atd. se Skrbenským v čele? Uznali to. Ale jak věc vykonati? Zvláště když laický svět stojí úplně apatický? A tak tu stojíme jako psanci, druhé straně zase cizí. Já do Práva národa jsem mínil jen politicky zasahovati, to byl i původní účel, paralyzovati ‚aktivní‘ katolický tisk, speciálně Našinec, aby svět viděl, že nejsou všichni kněží tak pitomí.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 161.

¹³⁶⁵ Tamtéž, s. 236.

¹³⁶⁶ Z celé řady jmenujeme např. *P. Pavlík a pravda*. *Pozorovatel*, č. 73, 27. 9. 1920, s. 1; *Panům Pavlíkovi, Spisarovi, Kuchařovi na uvážení*. *Pozorovatel*, č. 76, 7. 10. 1920, s. 1; *Rozklad čs. církve*. *Pozorovatel*, č. 31, 26. 10. 1922, s. 2; *Československý katechismus*. *Pozorovatel*, č. 32, 2. 11. 1922, s. 1–2; *Nová československá sensace*. *Pozorovatel*, č. 38, 14. 12. 1922, s. 4 či *Kolem biskupa Pavlíka*. *Pozorovatel*, č. 12, 15. 3. 1923, s. 2.

¹³⁶⁷ Mons. Antonín Dokoupil (1881–1946), rodák ze Žeranovic na Kroměřížsku, římskokatolický duchovní, autor biografii, publicista a překladatel. Pocházel z rodiny mlynáře Karla Dokoupila z Žeranovic a jeho

arcibiskupské zámecké knihovny.¹³⁶⁸ Breitenbacher se proti Dokoupilově napadení ohradil přímo v *Pozorovateli*, čímž upadl v podezření ze sympatií k „odpadlíkům“:

„V *Pozorovateli* Dokoupil, kaplan kvasický, Pavlíkovi napsal otevřený list. Hned na druhém místě vytýká mu, že ‚chodil a chodí‘ do knihovny arcibiskupské. Věda o denunciačním skutku dr. Kubíčka–Snopka, viděl jsem v těch slovech neúmyslnou denunciaci. Ty zbožné duše se srdečně urazí tím, že do arcibiskupské knihovny chodí a dokonce knihy poznámkami kazí exkomunikovaný Pavlík. Napsal jsem na základě zápisů odpověď, že o chození do knihovny nelze mluvit [...] i proti tomu, že by arcibiskupské knihovny nesměl nikdo jiný používat leč katolíků. U Janče, redaktora, vzbudil jsem úžas: prý to jako bych se zastával Pavlíka - to prý způsobí rozruch - shodli jsme se, že mi dá ona místa, jež jednají o docházení do knihovny, do *Pozorovatele*.

Pro jistotu zašel jsem na druhý den do tiskárny. On si napsal pár vět sám a moje pomínil. Darebáci, jak mají dáti pravdě průchod, je zle! Jda od Janče, sešel jsem se s Kolářem, nástupcem Pavlíkovým,¹³⁶⁹ jenž už má u sebe kyprou vdovu a její sestru, ač má od ústavu vše, a tedy ženských mu netřeba. Povím

manželky Anny roz. Čáповé, dcery mlynáře ze Sazovic. Maturoval roku 1900 na německém gymnáziu v Kroměříži, jelikož arcibiskupský chlapecký seminář, který navštěvoval, ještě nedisponoval právem veřejnosti. Následně pokračoval ve studiích bohosloví v Olomouci. Ihned po vysvěcení na kněze roku 1904 nastoupil jako kooperátor v Kvasicích, kde působil až do konce života - nejprve jako kooperátor, od května 1921 jako farář a konečně od roku 1934 jako děkan. Mimo duchovní správu vyvíjel aktivity na poli literárním a publicistickém. Své práce publikoval pod pseudonymem „P. Alberti“, odkazujícím na jeho druhé křestní jméno. Vedle překladů z latiny a italštiny je autorem biografických prací *Pius XI.* (1929), *Světec Don Bosco* (1934) či pětisvazkového cyklu *Papežové* (1931–1941). Z periodik pravidelně přispíval do kroměřížského *Pozorovatele* a přerovského *Práva*. Roku 1941 ocenil papež Pius XII. (1876–1958) jeho literární činnost jmenováním Dokoupila papežským komořím s titulem monsignora. MZA v Brně, fond E 67 Sbirka matrik, inv. č. 8611, *matrika narozených obce Žeranovice (1848–1892)*, s. 175; *Index členů DLU*. In: SVOZIL, Oldřich – VRBÍK, Stanislav: Poselství. Almanach k dvacátému pátému výročí Družiny literární a umělecké. Olomouc 1938, s. 234–235; *P. Alberti-Dokoupil monsignorem*. Věstník katolického duchovenstva, 41, 1941, č. 11, s. 88.

¹³⁶⁸ Citováno z deníkového záznamu datovaného 5. března 1921. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 307.

¹³⁶⁹ P. Arnošt Kolář (1882–1947), rodák z Lipníka nad Bečvou, římskokatolický duchovní, od roku 1920 duchovní správce zemského léčebného ústavu v Kroměříži. Pocházel z rodiny kožešníka Jana Koláře z Lipníka nad Bečvou a jeho manželky Marie roz. Horáčkové, dcery lipnického měšťana. Maturoval v červnu 1902 na státním českém gymnáziu v Kroměříži. Následně studoval bohosloví v Olomouci. Kněžské svěcení obdržel roku 1905. Správcem zemského léčebného jej moravský zemský výbor v Brně jmenoval na zasedání 18. září 1920. Předtím působil jako kaplan v Brodce u Přerova. Později byl jmenován konzistorním radou. ZA v Opavě, fond Sbirka matrik bývalého Severomoravského kraje, inv. č. 6666, *matrika narozených města Lipník nad Bečvou (1879–1896)*, s. 202; *Seznam abiturientů approbovaných roku 1901*. In: Výroční zpráva císař. českého vyššího gymnázia v Kroměříži za školní rok 1901–1902. Kroměříž 1902, s. 58; *Vě schůzi mor. výboru [...] Moravská orlice*, č. 213, 21. 9. 1920; Z kroniky ústavu. In: XXIII. výroční zpráva arcibiskupského gymnasia v Kroměříži za školní rok 1932–1933. Kroměříž 1933, s. 59; *Catalogus venerabilis cleri Archidioecesis Olomucensis Anno reparatae salutis 1936*. Olomucii 1936, s. 60; *Další padesátník z Kroměříže*. Haná, č. 287, 6. 12. 1932, s. 4; *P. Arnošt Kolář zemřel*. Osvobozený Našinec, č. 82, 6. 4. 1947, s. 2.

mu věc. Na druhý den přiběhne z tiskárny F[rantiška] Š[ťastníková], že prý panáčci jsou proti mně vztekli. Kolář tam došel a prý celý rozčilený, že prý jsem se cítil velice dotčen, jestli prý to je v Pozorovateli. Jašek už má nachystanou repliku.¹³⁷⁰

Jinak je to se vztahem Pavlíka a Spisara, který prodělal v důsledku tzv. pravoslavné krize v Církvi československé závažnou trhlinu a učinil z obou přátel nesmiřitelné protivníky.¹³⁷¹ Jašek mezitím odcestoval jako vyslanec Apoštolátu sv. Cyrila a Metoda do Spojených států, kde 11. ledna 1923 tragicky zemřel, a tak z celé čtveřice zůstal Breitenbacher v přímém styku pouze se Spisarem, který jako duchovní Církve československé působil v Kroměříži s kratšími přestávkami do roku 1923.¹³⁷² Jak obtížné bylo pro Breitenbachera skrývat své společenské kontakty i své přesvědčení před zraky veřejnosti, příznačně komentuje v zápisu z 5. července 1921:

„Co je radost, nevím už dávno. Žiju dvojitý život - jeden navenek, druhý skutečný - a to farizejství se mi hnusí, život mi otravuje. Neklid, nepokoj, těžkost, zmítání je mi takřka údělem. Ó Bože, co já duševně už prožil! Šťastní, kdož vystačí s pevným názorem světovým, a kdož ho mají za absolutní pravdu! Gaudium, pax... (radost a pokoj, pozn. autora) Ó, prahnu po nich jako žízni hynoucí po vodě, ale jsem jako Tantalus.“¹³⁷³

Breitenbacher jiné možnosti, aniž by ohrozil vlastní profesní existenci, ani neměl. V nepřilíh velkém Kroměříži se však pověsti šířily rychle, proto ani jeho důvěrné styky se Spisarem nemohly zůstat před veřejností dlouho utajeny. Společná chůze po ulici, družný

¹³⁷⁰ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 307.

¹³⁷¹ Velmi stručně řečeno, Pavlík se po svém vstupu do Církve československé odmítal ztotožnit s liberální věroučnou orientací Karla Farského. V Církvi československé reprezentoval křídlo inklinující k pravoslaví, udržující úzké styky se Srbskou pravoslavnou církví. Použijeme-li slova Mons. ThDr. Františka Cínka (1888–1966), Farský osočoval Pavlíka ze „zaprořádání duše církve československé v cizí jařmo“, Pavlík vytýkal Farskému „pokusnictví s křesťanstvím, pro něž mohou být jen lidé bezkonfesní nadšení.“ Spor mezi oběma liniemi následně vyústil do tzv. pravoslavné krize, dovršené roku 1924 secesí Pavlíkova křídla a vzniku pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku. Více k tomu MAREK, P.: *Pravoslavní v Československu v letech 1918–1942*, s. 90, 405. K poměru Pavlíka a Spisara tentýž: *Několik dokumentů k životu a dílu prof. Aloise Spisara*, s. 44; citujeme CINEK, František: *Kdo má pravdu v církvi československé?* Našinec, č. 111, 14. 5. 1924, s. 1.

¹³⁷² Mezi lety 1919–1920 působil krátce jako úředník u zemské politické správy v Brně a v letech 1923–1924 jako pomocný učitel náboženství na učitelském ústavu v Olomouci. Poté odešel definitivně do Prahy, kde vyučoval náboženství na československé reálce v Praze 2 a od roku 1928 věrouku, etiku a ideje vývoje křesťanství na bohoslovecké koleji Církve československé v Praze-Dejvicích. MAREK, P.: *Několik dokumentů k životu a dílu prof. Aloise Spisara*, s. 45; *Od šk. roku 1919/20 – 1929/30 působili na tomto ústavě*. In: Výroční zpráva státního koeduk. ústavu učitelského v Olomouci za školní rok 1928/29 a 1929/30. Olomouc 1930, s. 19.

¹³⁷³ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 336.

rozhovor, vzájemné návštěvy - to vše mohlo vyvolat - a také vyvolávalo - podezření arcibiskupského archiváře ze sympatií k Církvi československé. Jak sděluje sám Breitenbacher v zápisu z 28. prosince 1920, o jeho návštěvách u Spisara kolovaly rozličné dohady:

„Dnes slyšel jsem [...] toto: Hospodyně po zemřelém kanovníku Droběnovi, vulgo ‚machna puchna‘¹³⁷⁴ zvaná, byla u nich a vyprávěla: Spisarová svěří se jí každým hnutím srdce, i před civilním sňatkem se jí radila, ona se o ní dozví kde co. Nyní si stěžovala, že se těšila, že Spisar když bude sezdán, bude jí, ale lítá prý za jinými ženskými stejně jako před sňatkem, je prý zklamána, je nešťastná - ona prý je mu holou otrokyní.

To si nyní vysvětluji, že ‚machna puchna‘ za mnou hleděla, když Spisar podvečer se na ulici ke mně připojil a šel se mnou, třeba jsem ho nezdržoval! Spisar [...] je líčen jako požitkář, egoista, skrblec, opak hodného muže a manžela. S Pavlíkem jak se stýká, nevím, Spisar se mi stěžoval, že mu nic nepoví - ví asi proč. Něco takového dovědět se v lidové straně, to by byl jásos! A ovšem Československá církev by byla podřáta.“¹³⁷⁵

Okolo Breitenbachera se velmi brzy rozšířila pověst „pokrokáře“, udržujícího styky s odpadlíky k Církvi československé. Zajímavý náznak o tom nacházíme v kroměřížské *Hané*, která u příležitosti Breitenbacherových padesátých narozenin 11. února 1924 otiskla jubilatovi gratulaci s připojeným dodatkem: „*P. Breitenbacher má u nás i mezi pokrokovým občanstvem řadu přátel, kteří jistě uvítají jeho padesátku s přáním, by ještě dlouho v plném zdraví pobyl mezi námi.*“¹³⁷⁶ Breitenbacher byl na článek upozorněn redaktory *Pozorovatele*, což oglosoval ve svém deníku s ironií sobě vlastní:

„Moje padesátka. [...] V Hané byla též zmínka. Odpoledne na procházce potkám Fadruse a Koláře, redaktory Pozorovatele, a hned mi hlásí, že moje fotografie je v Globu vystavena a jsem prý i v Hané, prý mám i mezi pokrokovými přátelé. (To je ovšem hřích, který ani na tomto, ani na onom světě nebude odpuštěn.)...“¹³⁷⁷

¹³⁷⁴ Z lat. *magna pugna*, tj. „velká rváčka“.

¹³⁷⁵ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 288–289.

¹³⁷⁶ *Jubilant*. Haná, č. 35, 12. 2. 1924, s. 3.

¹³⁷⁷ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 37. Míňeni Mons. ThDr. Karel Fadrus (1868–1932) aP. Arnošt Kolář (1882–1947). Více o nich *Z kroniky ústavu*. In: XXIII. výroční zpráva arcibiskupského gymnasia v Kroměříži za školní rok 1932–1933. Kroměříž 1933, s. 59; *Catalogus venerabilis cleri Archidioecesis Olomucensis Anno reparatae salutis 1936*. Olomucii 1936, s. 60.

Breitenbacher si byl dobře vědom, že svými postoji i jednáním kráčí takřikajíc „proti proudu“ a riskuje nejen svoji pověst, ale i postavení, avšak ze svých pevných zásad odmítal slevit. „*Ani před válkou, ani za války, ani nyní nevyju s vlky. Jdu svým směrem, nehledě, jak stádo vlků, lidová strana, vyje,*“ vyjádřil svůj postoj v zápisu z 14. ledna 1923 s odkazem na fejeton Olgy Fastrové v *Národní politice* o síle lidské individuality.¹³⁷⁸

13.8 Hodnocení Petra Gajdíka, činovníka CČS v Táboře

Se zakladatelem a prvním patriarchou Církve československé Karlem Farským, který celý život působil v západních a středních Čechách, se Breitenbacher podle všeho nikdy nesetkal, ani s ním neudržoval jakýkoliv písemný kontakt.¹³⁷⁹ Taktéž v denících nám na něj nezanechává bližší ohlasy. Ostatně Kroměříž navštívil Farský jen jednou - ve dnech 9. a 10. října 1920 vystoupil na veřejné schůzi v prostorách dnešního Kina Nadsklepí s projevem o nezbytnosti církevních reforem, čímž otevřel cestu k etablování náboženské obce Církve československé v Kroměříži.¹³⁸⁰ Breitenbacher se schůze podle všeho nezúčastnil, neboť ji na stránkách deníku nikterak nereflektuje. Je možné, že se tím jen snažil vyhnout nežádoucí pozornosti kroměřížských lidovců, kteří Farského pobyt v Kroměříži podrobně sledovali a snažili se průběh veřejné schůze všemi prostředky narušit.¹³⁸¹

O to zajímavějším se nám jeví Breitenbacherův poměr k jiné exponované osobnosti Církve československé - Petru Gajdíkovu,¹³⁸² jednomu z nejbližších spolupracovníků Karla Farského

¹³⁷⁸ Breitenbacher cituje z fejetonu „*Já“ a „my“* publicistky Olgy Fastrové roz. Cikhartové (1876–1965) v *Národní politice*. Narážel obzvláště na následující pasáž: „*Silná individualita nevyje s vlky, nebojí se akcentovati vlastní názor, i když tento názor je většinou nesympatický; silná individualita nepřipustí, že by se mohla mýlit, neboť věří jen sobě. To jsou vesměs vlastnosti, které se lidem nelíbí.*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 395–396.

¹³⁷⁹ Alespoň v Breitenbacherově korespondenci nenalzáme žádný list adresovaný Karlem Farským.

¹³⁸⁰ *Počátky CČS(H) v kroměřížském okrese*. Dostupné online: <https://www.cshkvasice.cz/news/pocatky-ccs-h-v-kromerizskem-okresu/> [citováno 2. 2. 2023].

¹³⁸¹ Podle zpráv v místním tisku shromáždili lidovci prostřednictvím distribuovaných letáků své stoupence z Kroměříže i z venkova, aby hlukem a lomozem narušovali jak českou bohoslužbu na náměstí, tak průběh veřejné schůze samotné. Akce lidovců přinesla pouze částečný úspěch. Farský svůj projev úspěšně dokončil, avšak ke zformulování a schválení výsledné rezoluce nedošlo, neboť policejní komisař nařídil kvůli narůstajícímu napětí mezi účastníky přerušit schůzi. *V Kroměříži [...]*. Haná, č. 230, 12. 10. 1920, s. 2; blíže k průběhu *Veřejná schůze lidu o církvi československé [...]*. Haná, č. 232, 14. 10. 1920, s. 2; srovnej s *Fiasko dra. Farského na Kroměřížsku*. Pozorovatel, č. 78, 14. 10. 1920, s. 2.

¹³⁸² Petr Gajdík (1872–?), rodák z Ratiškovic na Hodonínsku, tajemník Královské české hospodářské akademie v Táboře, později vrchní zemský účetní rada, spoluorganizátor a od roku 1927 vysvěcený duchovní Církve československé. Narodil se do rodiny čtvrtlánika Josefa Gajdíka z Ratiškovic a jeho manželky Magdaleny roz. Dekařové, dcery čtvrtlánika z téže obce. V letech 1899–1900 evidujeme jeho profesorské působení na pražském dívčím gymnáziu Minerva, kde vyučoval latinu, řečtinu a němčinu. Okolo roku 1902 přijal místo tajemníka Královské české hospodářské akademie v Táboře, které si udržel až do vzniku Československa. Začátkem prosince 1919 jej Ministerstvo školství a národní osvěty jmenovalo pokladníkem a knihovníkem na nově zřízené Vysoké škole zemědělské v Brně. K odchodu na Moravu však nakonec nedošlo, neboť již v lednu následujícího roku obdržel jmenování zemským účetním radou. V témže čase pomáhal organizovat Církev československou v Táboře. Později se odstěhoval do Prahy, kde patrně i dožil.

a významnému činovníku Církve československé v západních Čechách.¹³⁸³ Gajdík jakožto rodák ze slováckých Ratíškovic navštěvoval stejně jako Breitenbacher gymnázium v Uherském Hradišti a shodou okolností téže ročník, takže se oba velmi dobře poznali. Po maturitě se jejich kroky rozešly. Breitenbacher odešel do Olomouce, zatímco Gajdík vystudoval učitelství a po krátkém působení na pražské dívčí škole Minerva převzal místo tajemníka Královské české hospodářské akademie v Táboře. V květnu 1920 vystoupil z katolické církve a přestoupil k Církvi československé,¹³⁸⁴ což Gajdíkovo okolí včetně nejbližší rodiny, silně ovlivněné katolickým prostředím Moravského Slovácka, velmi nelibě neslo.¹³⁸⁵

Narušení rodinných vazeb nezabránilo Gajdíkovi zapojit se aktivně do budování náboženské obce Církve československé v Táboře. Jako místopředseda Spolku pro postavení Husova pomníku převzal patronát nad pořádáním oslav mistra Jana Husa 4. – 5. července 1920, spojených s jubilejními oslavami 50. výročí založení města Tábora.¹³⁸⁶ Dne 28. září 1920 se zúčastnil valné hromady Církve československé v táboře, na níž došlo k oficiálnímu

Mimo Církev československou se během svého života stal aktivním členem celé řady vlasteneckých spolků včetně Matice hodonínské či Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci. Nezanedbatelný podíl nese též na výstavbě a organizaci skautského hnutí v meziválečném Československu - roku 1920 založil v Táboře místní odbor Sdružení přátel skautingu, v listopadu 1932 stanul jako první místopředseda Pražského Skauta a v únoru 1934 byl zvolen předsedou Sdružení československých oldskautů. Ideově inklinoval ke křesťanské linii skautingu a horlivě propagoval kult sv. Jiří jako patrona skautů. MZA v Brně, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 5746, *matrika narozených obce Ratíškovice (1858–1889)*, s. 162; *Die Minerva*. Politik, č. 39, 8. 2. 1899, s. 4; *Zprávy školské*. In: Jedenáctá výroční zpráva soukromé střední školy dívčí spolku Minervy v Praze za školní rok 1901. Praha 1901, s. 22; SEKYRKOVÁ, Milada (ed.): *Minerva 1890–1936. Kronika prvního dívčího gymnázia v habsburské monarchii*. Praha 2016, s. 90, 103; *Seznam nově přistouplých P. T. členů od 16. prosince 1909 až do 20. března 1910*. Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci, 27, 1910, č. 105, s. 90; *Jmenování*. Lidové noviny, č. 334 (odpolední), 3. 12. 1919, s. 2; *Osobní*. Tábor, č. 3, 23. 1. 1920, s. 2; *Svěcení*. Český zápas, č. 26, 22. 6. 1927, s. 7. ZNACHOROVÁ, Lucie: *Historie skautingu v jižních Čechách*. České Budějovice 2020 (nepublikovaná diplomová práce), s. 103; BŘEČKA, Bruno: *Kronika čs. skautského hnutí do roku 1990*. Brno 1999, s. 128; *Valná hromada Pražského Skauta [...]*. Večer, č. 263, 11. 11. 1932, s. 4; *Deset let tábořských skautů*. Tábor, č. 12, 22. 3. 1929, s. 4; *Oslava svátku sv. Jiří, patrona skautů*. Dorost. Časopis katolické mládeže, 16, 1934, č. 11, s. 153.

¹³⁸³ KADEŘÁVEK, Václav – TRTÍK, Zdeněk: *Život a víra ThDr. Karla Farského*. Praha 1982, s. 73.

¹³⁸⁴ Při záznamu o Gajdíkovi narození 30. prosince 1872 v matrice narozených obce Ratíškovice k tomu nacházíme přípis následujícího znění: „*Děkaný úřad v Táboře dtto 25. 5. 1920 č. 1523 oznamuje: Dle oznámení okr. polit. správy v Táboře 20. 5. 1920 č. 25108 vystoupil z církve a zůstal bez vyznání Petr Gajdík, vrchní účetní rada v Táboře, nar. v Ratíškovících u Hodonína 30. 12. 1872.*“ MZA v Brně, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 5746, *matrika narozených obce Ratíškovice (1858–1889)*, s. 162.

¹³⁸⁵ Kvůli svému přestupu k Církvi československé se Gajdík ve svém rodišti setkával téměř s opovržením. Až tragikomicky vyznívá příhoda zaznamenaná jeho spolužákem MUDr. Cyrilem Bezděkem (1872–1956), kterak na Gajdika během veřejného vystoupení v rodných Ratíškovících příběhl se sekerou vlastní bratr, aby se pomstil za hanbu uvalenou na rodinu: „*Jihomoravský lid se stal přímo fanaticky katolickým, a proto se zbytkům jinověrců u nás tehdy velmi těžce žilo. Jako kluci jsme se posmívali protestantským dětem, na rodiny protestantské se pohlíželo jako na lidi méněcenné. A ještě po převratě, když spolužák Gajdík přišel do svého rodiště Ratíškovice u Hodonína a ve škole uspořádal schůzi, na které chtěl nejbližším krajanům vysvětlit, proč přešel k Církvi československé, příběhl na schůzi jeho vlastní bratr ozbrojen sekerou a chtěl svého zpronevěřilého bratra zabít.*“ BEZDĚK, C.: *Jak rád jsem žil*, s. 168.

¹³⁸⁶ *Husovy oslavy*. Tábor, č. 26, 2. 7. 1920, s. 241.

ustavení náboženské obce tábořské a zvolení Gajdíka předsedou osmičlenné rady starších.¹³⁸⁷ Následně uplatnil své řečnické nadání při pořádání veřejných přednášek věnovaných zejména odluce státu od církve.¹³⁸⁸

Ideové spory mezi Karlem Farským a Matějem Pavlíkem o podobu nové církve se analogicky projeví i v Táboře, kde se do čela opozice vůči Gajdíkově - stoupenci Farského linie - postavil odpadlý katolický kněz Jan Diviš,¹³⁸⁹ duchovní správce církevní obce tábořské.¹³⁹⁰ Vzájemný konflikt vyvrcholil 14. listopadu 1921, kdy byl Diviš usnesením valné hromady náboženské obce Církve československé v Táboře zproštěn kněžského úřadu i všech povinností spojených s duchovní správou. Rozhodnutí přes Divišovy protesty¹³⁹¹ potvrdila 1. dubna 1922 Ústřední rada Církve československé.¹³⁹²

Tím ovšem nebyl všemu konec. Rozkol v náboženské obci tábořské dovršil Diviš svým příspěvem, předloženým ustavujícímu shromáždění církve pravoslavné v Praze 15. června

¹³⁸⁷ *Valná hromada církve československé v Táboře [...]*. Tábor, č. 39, 1. 10. 1920, s. 3.

¹³⁸⁸ *Rozluka církve od státu a spoluzívání kostelů [...]*. Večer. Lidový deník, č. 240, 22. 10. 1923, s. 5; *Ze života náboženské obce příbramské*. Český zápas, č. 49, 7. 12. 1923, s. 5.

¹³⁸⁹ P. Jan Diviš (1877–1933), rodák ze Sudkovic na Strakonicku, římskokatolický duchovní, v letech 1920–1921 farář Církve československé v Táboře, od roku 1929 kněz církve pravoslavné. Pocházel z rodiny sedláka Josefa Diviše ze Sudkovic a jeho manželky Kateřiny roz. Kutové, dcery sedláka z Tvrzic. Roku 1898 odmaturoval s vyznamenáním na českém státním gymnáziu v Českých Budějovicích. Po vysvěcení na kněze roku 1902 kaplanoval v Husinci (1902), Německém Rychnově (1904), Lodhěřově (1908) a Kostelní Radouni (1908), než byl v srpnu 1909 ustaven farářem v Českých Trubách. Působil zde až do roku 1920, kdy byl kvůli uzavření kněžského sňatku exkomunikován. Následně přestoupil k Církvi československé a převzal místo duchovního správce církevní obce v Táboře. V čase pravoslavné krize se přiklonil na stranu Pavlíka-Gorazda. Dne 14. listopadu 1921 rozhodla valná hromada církevní obce tábořské o neplatnosti veškerých církevních úkonů udělených Divišem, jehož ve funkci tábořského faráře nahradil bratr Alois Janeš (1874–1929), rodák z Písku. Po neúspěšném dovolání k Ústřední radě Církve československé se Diviš odebral na Moravu, kde působil v Kroměříži jako učitel náboženství Církve československé na zdejších měšťánských školách. Později přestoupil k církvi pravoslavné a roku 1929 se nechal vysvětit jako pravoslavný kněz. Následně převzal úřad duchovního správce filiální obce (diaspory) církve pravoslavné v Kroměříži, spadající pod církevní obec v Přerově. Kvůli sporům s církevní obcí byl však nucen po dvouletém působení vzdát se funkce. SOA v Třeboni, fond Sběrka matrik Jihočeského kraje, inv. č. 2320, *matrika narozených obce Sudkovic (1867–1900)*, s. 89; *Seznam abiturientů approbovaných ve šk. roce 1897–98*. In: Dvacátá sedmá výroční zpráva c. k. českého gymnasia v Č. Budějovicích za školní rok 1899. České Budějovice 1899, s. 82; *Osobní věstník*. Ordinariátní list Budějovické diecése, č. 27, 31. 10. 1902, s. 108; *Osobní věstník*. Ordinariátní list Budějovické diecése, č. 43, 9. 12. 1904, s. 172; *Osobní věstník*. Ordinariátní list Budějovické diecése, č. 16, 4. 5. 1908, s. 64; *Osobní věstník*. Ordinariátní list Budějovické diecése, č. 40, 3. 11. 1908, s. 160; *Osobní věstník*. Ordinariátní list Budějovické diecése, č. 17, 9. 7. 1909, s. 68; *Sententia excommunicationis declaratoria iudicii ecclesiastici dioecesaní contra parochum Joannem Diviš, sacerdotem dioecesanum*. Ordinariátní list Budějovické diecése, č. 21, 24. 9. 1920, s. 81; *Farář Diviš - a venkov!* Český zápas, č. 7, 17. 2. 1922, s. 6–7; *Z ústřední rady církve československé v Praze*. Český zápas, č. 15, 14. 4. 1922, s. 5; RACLAVSKÝ, Libor: *Historie pravoslavné obce v Kroměříži*. Sůl země. Věstník olomoucko-brněnské eparchie pravoslavné církve, 12, 2012, č. 1, s. 6–9.

¹³⁹⁰ MATOUŠOVÁ, Věra: *Přestupové hnutí - „vytyčování hranic“ mezi jednotlivými církvemi*. In: Prácheňské muzeum v Písku v roce 2011. Písek 2012, s. 57–58. Dodejme, že k nemalé škodolibosti klerikálního tisku. Pražský katolický deník *Čech* si k tomu neodpustil provokativní rýpnutí: „V Táboře jak známo rozdělili se sektáři na ty lepší [...] a na ty horší, sirotky, kterým pastýřem byl odpadlý kněz Diviš. [...] Chaos, kolik hlav, tolik smyslů, nevěra.“ *Viz Jednota československé sekty*. Čech, č. 167, 21. 6. 1922, s. 6.

¹³⁹¹ *Co je ústavní?* Český zápas, č. 6, 10. 2. 1922, s. 7.

¹³⁹² *Z ústřední rady církve československé v Praze*. Český zápas, č. 15, 14. 4. 1922, s. 5.

1922, ve kterém jménem náboženské obce Církve československé v Táboře požádal o přijetí tábořské obce do církve pravoslavné *in corpore*. Žádost odůvodňoval „*odporem vůči směru dra Farského*“.¹³⁹³ Takový postup přitom nebyl možný nejen z formálních důvodů, ale ani sám Diviš neměl k podobnému kroku oprávnění.¹³⁹⁴ Rada starších Církve československé v Táboře jej proto posuzovala jako otevřený akt rebelie a na podzim roku 1922 se rozhodla vyloučit Diviše ze svých řad, což někteří Divišovi stoupenci připisovali Gajdíkově osobní pomstě.¹³⁹⁵ Následovaly nedůstojné scény v podobě zabírání kostelů,¹³⁹⁶ jako tomu bylo v důsledku rozkolu i na jiných místech republiky.¹³⁹⁷

Zatímco se roztrpčený Diviš odebral na Moravu, aby následně pomáhal zakládat na Kroměřížsku církev pravoslavnou, obdržel Gajdík povolání do Prahy, kde se ve dnech 29. a 30. srpna 1924 zúčastnil I. řádného sněmu Církve československé, konaném v Národním domě na pražském Smíchově. V jeho průběhu byl Gajdík nejen zvolen členem čestného předsednictva, ale sám vystoupil se slavnostním projevem a hospodářským referátem.¹³⁹⁸ Sněm se stal z pohledu Církve československé klíčovým, neboť byla po delším tápání konečně ustavena forma liturgické praxe a dořešena otázka respektování apoštolské posloupnosti při svěcení nových biskupů.¹³⁹⁹

Gajdíkovu další působení je spojeno zejména s Prahou. Dne 3. července 1927 přijal z rukou biskupa Církve československé Gustava Procházky kněžské svěcení.¹⁴⁰⁰ Přesto se vracel i na rodnou Moravu, kde se osobně setkal i s Antonínem Breitenbacherem. Stalo se tak během srazu absolventů prvního maturitního ročníku českého gymnázia v Uherském Hradišti po třiceti letech, konaného v prostorách uherskohradištské Měšťanské besedy

¹³⁹³ *Ustavení pravoslavné církve české*. Čas, č. 138 (ranní vydání), 16. 6. 1922, s. 4.

¹³⁹⁴ *Tábořská obec čs. církve nepřestoupila k pravoslaví*. Čas, č. 134 (večerní vydání), 17. 6. 1922, s. 2.

¹³⁹⁵ Rozhodnutí odůvodnil Gajdík jako člen Ústřední rady Církve československé Divišovým „*nekrřestánským jednáním přičítím se zásadám Církve československé*“. *Ohrazení br. P. Gajdíka* [...]. Český zápas, č. 40, 6. 10. 1922, s. 7; srovnej s *Dvojí vysvědčení z československého náboženství* [...]. Čech, č. 275, 7. 10. 1922, s. 5; též *Hlidka časopisů*. Český zápas, č. 38, 22. 9. 1922, s. 6.

¹³⁹⁶ Napjatou atmosféru v církevní obci tábořské během rozkolu mezi liberálním a pravoslavným křídlem Církve československé líčí tendenčně, leč výstižně v pamětní knize písecké fary katolický kněz P. Antonín Svoboda (1879–1937): „*Janeš stoupenec Farskýho, Diviš zase orientace moravského Pavlika – byla to podívaná, jak ‚bratři‘, oba českoslovenští faráři, dovedou ‚spolužití a spolu užívatí kostela‘, jehož se byli před časem sektáři tábořští zmocnili. Jeden před druhým zavíral kostel, ba Janešovi i zámkem opatřili mřížku presbytáře, aby tak Divišovi příchod ke hlavnímu oltáři zamezili*.“ Vzpomínaný P. Alois Janeš (1874–1929) působil od roku 1920 jako druhý farář Církve československé v Táboře. MATOUŠOVÁ, V.: *Přestupové hnutí - „vytyčování hranic“*, s. 57–58.

¹³⁹⁷ MAREK, P. – BUREHA, V.: *Pravoslavní v Československu v letech 1918–1953*, s. 81; více k dané problematice MAREK, Pavel: *K problematice tzv. boje o kostely na počátku první Československé republiky*. In: Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas Philosophica. Historica, 34, 2008, s. 59–73.

¹³⁹⁸ *I. řádný sněm církve československé*. Český zápas, č. 36, 4. 9. 1924, s. 1–2.

¹³⁹⁹ Tamtéž.

¹⁴⁰⁰ *Svěcení*. Český zápas, č. 26, 22. 6. 1927, s. 7.

6. července 1922. Jedná se o jediné setkání Breitenbachera s Gajdíkem zaznamenané v denících. Přesto má pro nás jistou výpovědní hodnotu, neboť nám napomáhá dotvářet obraz Církve československé u Antonína Breitenbachera:

„6. – 13. doma, na dovolené. Šest večer v Měšťanské besedě v Uherském Hradišti schůze nás, prvních abiturientů českého gymnázia v Uherském Hradišti. Bylo jich pohromadě asi devět, beze všeho poznal jsem všechny, až na jediného, s dlouhými bílými štětinami, bílým vousem jako inspektor Vlč z boku. Až po chvíli, když se pohnul bokem, poznal jsem Gajdíka, nyní vynikajícího machra Československé církve. Ale byli jsme kdysi dobří kamarádi, a tak jsem seděl u večere podle něho. Bavili jsme se dobře, já až do jedenácti hodin...“¹⁴⁰¹

Breitenbacherovo hodnocení Petra Gajdíka - jakkoliv stručné - nás nenechává příliš na pochybách o sympatiích, které vůči svému někdejšímu spolužáku - navzdory jeho konverzi k Církvi československé - přechovával. Usuzujeme tak ze spojení „vynikající machr Církve československé“, které vnímáme jako jednoznačné vyjádření uznání. Navíc jej s Gajdíkem nerozdělovaly ani politické názory, neboť jak víme, Gajdík se po svém příchodu do Tábora počal angažovat v komunální politice za klub České strany pokrokové v Táboře.¹⁴⁰² Jako zastupitel se zejména v počátcích dostával do ostrých střetů s místními „mladočechy“,¹⁴⁰³ které utichly teprve v důsledku fúze „mladočechů“ s „pokrokáři“ (tj. Národní strany svobodomyslné s Českou stranou pokrokovou, Lidovou stranou pokrokovou na Moravě a Českou stranou státoprávně pokrokovou) 9. února 1918 a vytvoření České státoprávní demokracie v čele s Karlem Kramářem, později přejmenované na Československou národní demokracii,¹⁴⁰⁴ s níž Breitenbacher sympatizoval.¹⁴⁰⁵

¹⁴⁰¹ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 378–379.

¹⁴⁰² Jako obecní zastupitel a současně předseda klubu České strany pokrokové v Táboře figuruje Gajdík již roku 1910. Po převratu 1918 se stal členem tábořského Národního výboru za Českou státoprávní demokracii a v červnu 1919 úspěšně kandidoval za Československou národní demokracii v obecních volbách jako druhý kandidát v pořadí. *O českoněmeckém vyrovnání [...]*. Tábor, č. 43, 28. 10. 1910, s. 3; *Řádná schůze obecního zastupitelstva [...]*. Tábor, 17, 28. 4. 1911, s. 4; *Ustavení Národního výboru pro okres tábořský [...]*. Tábor, č. 44, 1. 11. 1918, s. 3; *Čs. národní demokracie v Táboře [...]*. Tábor, č. 23, 6. 6. 1919, s. 6. Blíže k Breitenbacherově politické orientaci v kapitole 16 MEZI POLITIKOU A HISTORIÍ.

¹⁴⁰³ Spory se týkaly zčásti Gajdíkovy působení ve výboru spolku majitelů domů, zčásti konceptu tzv. volné školy, o jejíž zřízení v Táboře usilovali jak „mladočeši“, tak „pokrokáři“. Srovnej různé zprávy, např. *Vzdělávací sbor města Tábora [...]*. Tábor, č. 9, 1. 3. 1912, s. 5; *Schůze občanů v Celkovicích*. Tábor, č. 13, 27. 3. 1914, s. 1; SAMEC, Alois: *A ještě jednou o té mladočeské definici Volné lidové školy*. Tábor, č. 19, 10. 5. 1912, s. 5.

¹⁴⁰⁴ BALÍK, Stanislav – HLOUŠEK, Vít – HOLZER, Jan – ŠEDO, Jakub: *Politický systém českých zemí 1848–1989*. Brno 2003, s. 75; též URBAN, O.: *Česká společnost 1848–1918*, s. 17.

¹⁴⁰⁵ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 242.

14 EPISKOPÁT ANTONÍNA CYRILA STOJANA, aneb arcibiskupským archivářem (1921–1923)

Arcibiskupský archiv v Kroměříži rovná nynější archivář dr. A. Breitenbach, takže bude možno v dohledné době přikročiti k důkladnému studování ohromného materiálu, který doposud ležel v archivu zaprášen a neprobádán.

Národní listy¹⁴⁰⁶

14.1 Nástup „tatička“ Antonína Cyrila Stojana

Církevním rozkolem v lednu 1920 a rezignací arcibiskupa Skrbenského v září 1920 se končí krátká, ale výrazná epizoda v životě Antonína Breitenbachera, poznamenaná aktivním zapojením do hnutí reformistických kněží. Začíná se naopak kapitola nová, spojená s nástupem nového arcibiskupa Antonína Cyrila Stojana, jmenovaného 10. listopadu 1920. O tom, zda bude nový arcibiskup zvolen kapitulou nebo jmenován papežem, nebylo v daném případě třeba dlouhých polemik. Jelikož Skrbenský složil svou rezignaci přímo do rukou papeže, náležela volba nového olomouckého arcipastýře v souladu s kanonickým právem Svatému stolci, který rozhodl právě pro Stojana, probošta kroměřížské kolegiální kapituly u sv. Mořice.¹⁴⁰⁷ V zákulisních diskuzích přitom padala i taková jména jako Jan Šrámek či Andrej Hlinka.¹⁴⁰⁸

Nový arcibiskup pocházel z Beňova, malé hanácké vesničky nedaleko Přerova, ze zbožné rodiny chudého domkáře.¹⁴⁰⁹ Zpočátku navštěvoval nižší gymnázium v Příboře a jako dítě poznal nouzi, což se zcela nepochybně projevilo na jeho sociálním citění a pozdějších dobročinných aktivitách.¹⁴¹⁰ Později přešel na vyšší piaristické gymnázium v Kroměříži. Během následného studia bohosloví v Olomouci se aktivně podílel na činnosti bohoslovecké Jednoty Velehrad - spolku na podporu stavby kostelů a zakládání osvětových knihoven.¹⁴¹¹ Společně se svým přítelem a spolužákem Františkem Snopkem - pozdějším arcibiskupským

¹⁴⁰⁶ *Uspořádání kroměřížského arcibiskupského archivu.* Národní listy, č. 237, 27. 8. 1924, s. 4.

¹⁴⁰⁷ CINEK, František: *Arcibiskup Dr. Antonín Cyril Stojan. Život a dílo. Pokus o nárys duchovní fysiognomie.* Olomouc 1933, s. 939.

¹⁴⁰⁸ Oba figurovali jako potenciální kandidáti vlády na úřad olomouckého arcibiskupa, avšak Vatikán je jako příliš exponované osobnosti politického katolicismu zamítl. ŠMÍD, Marek: *Československo-vatikánské diplomatické styky v letech 1920–1922.* In: ŠMÍD, Marek – MANDZÁK, Daniel Atanáz – HAJDINOVÁ, Eva (eds.): *Svatý stolec a Československo I. Edice dokumentů z let 1920–1922.* Praha 2022, s. 34.

¹⁴⁰⁹ ZA v Opavě, fond Sběrka matrik bývalého Severomoravského kraje, inv. č. 7244, *matrika narozených obce Beňov (1846–1870)*, s. 21; srovnej s CINEK, F: *Arcibiskup Dr. Antonín Cyril Stojan*, s. 23.

¹⁴¹⁰ Tamtéž, s. 25.

¹⁴¹¹ Ve studijním roce 1875/76 byl dokonce zvolen starostou spolku. LIBOSVAR, Zdeněk: *Arcibiskup Stojan. Život a dílo.* Brno 1995, s. 15.

archivářem - horlil mezi bohoslovci za společné poutě na Velehrad. V propagaci cyrilometodějského kultu neustal ani po svém vysvěcení na kněze dne 5. července 1876 a pokračoval v ní i během svého kněžského působení v Dražovicích u Vyškova.¹⁴¹² Publikoval taktéž v *Hlasu* a vyzýval laické věřící k zakládání cyrilských Jednot.¹⁴¹³

Stejně tak Stojan propagoval kult Panny Marie Svatohostýnské, a sice založením Družstva svatohostýnského v květnu 1881 a jeho pozdější transformací na spolek Matice svatohostýnská, v němž až do svého jmenování arcibiskupem v lednu 1921 zastával funkci jednatele.¹⁴¹⁴ Nezapomínal taktéž na český národní život, který na svých kněžských působištích hmotně i nehmotně podporoval.¹⁴¹⁵ Ve svých aktivitách neustal ani po úspěšné kandidatuře ve volbách do říšské rady v březnu 1897,¹⁴¹⁶ ani po svém jmenování proboštem kolegiální kapituly u sv. Mořice v Kroměříži v srpnu 1908. Takřka legendárním se však Stojan stal pro svou příslovečnou dobrosrdečnost a ochotu, s jakou pomáhal všem potřebným, byť mnohdy za cenu vlastní újmy.¹⁴¹⁷

Jako olomoucký sídelní kanovník, kterým byl jmenován v prosinci 1917,¹⁴¹⁸ přijímal ve své olomoucké rezidenci řadu návštěv a denně vyřizoval desítky žádostí o podporu

¹⁴¹² Stojanově jmenování farářem v Dražovicích roku 1888 předcházelo jedenáctileté kaplanování v Příboře (1876–1887) a krátké působení na expozituře ve Svěbohově u Olomouce (1887–1888). Tamtéž, s. 28–29.

¹⁴¹³ MAREK, Pavel: *Antonín Cyril Stojan - kněz a politik*. In: MAREK, Pavel – HANUŠ, Jiří (eds.): *Osobnost v církvi a politice. Čeští a slovenští křesťané ve 20. století*. Brno 2006, s. 127.

¹⁴¹⁴ Jako zakladatel Matice svatohostýnské Stojan osobně formuloval stanovы spolku, v nichž jeho účel zdefinoval následovně: „*Povznášeti poctu blahoslavené Panny Marie na Sv. Hostýně, zvelebovati tamní Služby Boží, křísiti, obnovovati a zvelebovati svatě památky na Sv. Hostýně, zvyšovati pobožnosti v kostele i mimo kostel, ale zároveň pečovati o potřeby poutníků tělesné, aby přístřeší i ostatní zaopatření jejich přiměřeně a slušně řízeno býti mohlo.*“ Stanovы Matice svatohostýnské schválil olomoucký ordinariát dne 5. března 1895; o měsíc později 15. dubna 1895 bylo založení spolku posvěceno i státem. Ještě téhož roku se spolek podílel na pořádání jubilejních slavností na Hostýně, konaných ve dnech 2. července, 15. srpna a 8. září u příležitosti 50. výročí benedikce hostýnské baziliky rajhradským opatem Viktorem Schlossarem (1793–1854). CINEK, F.: *Arcibiskup Dr. Antonín Cyril Stojan*, s. 267.

¹⁴¹⁵ Národní život podporoval jednak zakládáním a organizováním českých spolků, jednak zřizováním a hmotnou podporou českých škol. Podobně zaštitil jako poslanec říšské rady české spolky ve Vídni, kde se s oblibou scházel s českými studenty a finančně je podporoval. Své filantropické aktivity následně rozšířil na celou Moravu. Celá řada moravských měst a obcí jmenovala Stojana čestným občanem. Stejně tak udělily Stojanovi čestné členství mnohé spolky. JAŠEK, Adolf: *Ze života Msgra. Th. Dra. Ant. Cyr. Stojana*. In: JAŠEK, Adolf – STANĚK Jan: *Msgr. Th. Dr. Ant. Cyr. Stojan, probošt a poslanec*. Kroměříž 1911, s. 38–40.

¹⁴¹⁶ Zvolen byl jako kandidát Katolické strany národní na Moravě za městský obvod Uherské Hradiště počtem 328 hlasů z 687. NAVRÁTIL, Michal (ed.): *Čechové na říšské radě (1879–1900)*. Tábor 1903, s. 177; NEKUDA, Vladimír a kol.: *Uherskohradištsko*. Brno 1982, s. 263.

¹⁴¹⁷ O Stojanově příslovečné štědrosti, hraničící až s nerozvážností, kolovala celá řada kuriózních historek, rozšířených už v čase, kdy ještě působil jako probošt kroměřížské kapituly. Některé z nich uvádí ve Stojanově životopisu i jeden z jeho nejbližších spolupracovníků P. Jan Staněk (1869–1948): „*Stávalo se nezdívka, že poslední krejcar dal prosebníkovi a sám pak neměl ani na cestu do Vídne. Tu pak říkával domácím: ‚Lidé dobří! Sežeňte mně aspoň 6 korun, abych se dostal do Vídne, však nazpět mně už zase Pán Bůh nějak pomůže!‘ Někdy dokonce si sám korunu nebo dvě vypůjčil, aby mohl vyhovět prosebníkovi.*“ STANĚK, Jan: *Deset měsíců u dra. Stojana*. In: JAŠEK, Adolf – STANĚK Jan: *Msgr. Th. Dr. Ant. Cyr. Stojan, probošt a poslanec*. Kroměříž 1911, s. 58–59.

¹⁴¹⁸ LIBOSVAR, Z.: *Arcibiskup Stojan*, s. 38.

a pomoc.¹⁴¹⁹ Kněžstvo bez ohledu na národnost si zase naklonil svým působením v říšské radě, kde na jaře 1917 úspěšně prosadil úpravu kněžské kongruy, což v praxi znamenalo nikoli zanedbatelné navýšení státních platů duchovních.¹⁴²⁰ Díky tomu si u laiků i duchovních vysloužil poněkud familiérní, leč uctivé oslovení „tatíček“.¹⁴²¹

14.2 Breitenbacherova reflexe nového arcibiskupa

Jakkoliv se Stojanovo jmenování arcibiskupem setkalo v řadách věřících s nadšením,¹⁴²² v Breitenbacherově podání sledujeme jistý odstup. K volbě Stojana se příliš nevyjadřuje. Zaznamenal si však kuriózní historku o jeho nočním příjezdu z Prahy do Olomouce: „*Stojan prý o půlnoci přijel z Prahy, a když poslali vozku naproti, prý řekl, že nemůže, protože koně jsou unavené od jízdy na svatbu kohosi ze zřízenců, a tak Stojan přijel tramvají!*“¹⁴²³ Příčinu Breitenbacherova chladného postoje musíme hledat ve Stojanově vystupování za války, více-méně spojeného s funkcí poslance říšské rady. Breitenbacher v denících vzpomíná konkrétně dvě situace, které na jeho vztahu k budoucímu arcibiskupovi zanechaly zásadní dopad. Tou první je převzetí rakouského státního vyznamenání, které Stojan převzal v létě 1917 z rukou okresního hejtmana Mentzla.¹⁴²⁴ Breitenbacher jej přičítá Stojanově „slávychtivosti“, kterou dovedl šikovně skrývat:

„Jako stinné stránky arcibiskupa Stojana utkvěly mi zvláště dvě věci: slávychtivost (ač ti, kdož nedovedli postřehnout bystře, tvrdili, že o ‚slávu‘ nestojí). Za války obdržel arcibiskup ‚vyznamenání‘ - nevím už, co za plíšek to byl. Ale když dr. Mentzl mu ho odevzdával, vykládal o významu a zvláště o tom, že není pravda, že je to vyznamenání nízké, že ‚probošt‘ ranžíruje s těmi a těmi úředníky, a že mu přísluší to a to vyznamenání. A probošt Stojan celý šťastný

¹⁴¹⁹ CINEK, F.: *Arcibiskup Dr. Antonín Cyril Stojan*, s. 586, 612; též ŠURÁNEK, Antonín: *Světlo z Beňova*. Olomouc 1994, s. 147, 297.

¹⁴²⁰ U samostatných a pomocných kněží činilo navýšení 100 korun, u kněží na odpočinku dokonce 400 korun. Stojanův návrh o úpravě kongruy s platností od 1. ledna 1918 podpořilo 228 poslanců s výjimkou sociálních demokratů. LIBOSVAR, Z.: *Arcibiskup Stojan*, s. 62; srovnej s *Kongrua [...]*. Věstník katolického duchovenstva, 18, 1918, č. 12, s. 188.

¹⁴²¹ LIBOSVAR, Z.: *Arcibiskup Stojan*, s. 71; též ŠURÁNEK, A.: *Světlo z Beňova*, s. 304.

¹⁴²² CINEK, F.: *Arcibiskup Dr. Antonín Cyril Stojan*, s. 941.

¹⁴²³ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 292.

¹⁴²⁴ Jednalo se o Válečný kříž za občanské zásluhy II. třídy (něm. *Kriegskreuz für Zivilverdienste*). Vyznamenání nechal císař František Josef I. udělit na základě návrhu okresních hejtmanů těm duchovním, kteří se mimořádným způsobem vyznamenali svou občanskou činností v průběhu války. *Vyznamenání kněží*. Hanácký kraj, č. 35, 24. 8. 1917, s. 3.

*se usmíval a nábožně poslouchal celý dlouhý výklad o výši vyznamenání. Viděl jsem, že o tu slávu dbá - a velice dbá!*¹⁴²⁵

V této souvislosti nás napadá připomínaný Stojanův výrok: „*Waffenrock und Pfaffenrock halten fest und treu zusammen*,“¹⁴²⁶ pronesený roku 1912 při slavnostním přípitku s vojenskými důstojníky na půdě německého Kasina v Kroměříži.¹⁴²⁷ Navzdory uvolněné atmosféře, v níž byl nepochybně pronesen, posloužil výrok odpůrcům církve ještě několik let po válce jako argument, prokazující provázání katolické církve s rakouským militarismem. V daném případě se však jedná víceméně o úmyslnou dezinterpretaci, neboť podobná obvinění arcibiskupa Stojana z prorakouského aktivismu vyvracejí dobová svědectví, podle kterých Stojan během války sám čelil hrozbě zatčení.¹⁴²⁸

Další situace, která Breitenbacherův vztah k arcibiskupovi negativně ovlivnila, souvisí se Stojanovou intervencí za vojáky nasazené na frontu. Podplukovník P. Karel Kolísek, vrchní polní kurát vojenského velitelství ve Lvově,¹⁴²⁹ s uznáním vzpomínal na Stojanovo nasazení a obětavost, s jakou coby poslanec říšské rady ve Vídni naslouchal za války stovkám žádostím

¹⁴²⁵ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 35.

¹⁴²⁶ „Vojenský a popsý (kněžský) kabát drží pevně a věrně spolu.“ Překlad autora.

¹⁴²⁷ Výrok citují vícere deníky a časopisy, např. *Beseda*. Lidové noviny, č. 204, 27. 7. 1912, s. 1; „*Waffenrock und Pfaffenrock*“. Nová doba, č. 100, 19. 8. 1912, s. 5; *Klerikální výrok*. Český učitel. Věstník Zemského ústředního spolku jednot učitelských v království Českém, 16, 1912, č. 1, s. 18; srovnej s BUDÍNSKÝ, Jaroslav: *Morava za války. Ze vzpomínek na domácí odboj*. Brno 1936, s. 153.

¹⁴²⁸ Podle vzpomínek JUDr. Mořice Hrubana (1862–1945) mělo policejní udání na Stojana přijít poté, co v jednom z vídeňských lazaretů utěšoval raněné vojáky tvrzením, že jako ranění se již na frontu nevrátí. Válečný soud ve Vídni následně zaslal okresnímu hejtmánství v Kroměříži telegram nařizující okamžité Stojanovo zadržení. Proti nařízení se ihned postavili starosta města JUDr. Metoděj Barták (1863–1936) a okresní hejtmán JUDr. Viktor Mentzl (1877–1959), kteří za Stojana intervenovali přímo ve Vídni. Následně bylo trestní řízení formou císařské abolicie zastaveno. Na zprávu o abolicí Stojan údajně reagoval slovy: „*Trpí jiní, trpěl bych s nimi...*“ HRUBAN, Mořic: *Z časů nedlouho zašlých. Vzpomínky Mořice Hrubana*. Řím – Los Angeles 1967, s. 96; srovnej s VYMĚTAL, František: *Apoštol křesťanské lásky a jednoty církve. Život a dílo dr. Antonína Cyrila Stojana*. Praha 1988, s. 172.

¹⁴²⁹ Pplk. P. Karel Kolísek (1872–1947), rodák z Protivanova na Prostějovsku, římskokatolický duchovní, cestovatel a publicista, superior československé armády na Slovensku. Pocházel ze šesti bratří, z nichž všichni nastoupili kněžskou dráhu. Jedním z nich byl mimo jiné Mons. Alois Kolísek (1868–1931), profesor slovenské literatury a estetiky na teologické fakultě v Bratislavě, blízký přítel P. Andreje Hlinky (1864–1938) a velký propagátor československé vzájemnosti. Po kněžském svěcení nastoupil do armády jako polní kaplan. Za první světové války působil v hodnosti vrchního polního kuráta u vojenského velitelství ve Lvově. Po vzniku Československa byl ustaven polním superiorem československé armády na Slovensku. Roku 1928 byl jmenován radou biskupské konzistoře v Brně. Patřil k pravidelným účastníkům eucharistických kongresů a k propagátorům kultu Panny Marie Lurdské, jemuž věnoval několik publikací včetně *Kouzlo Lurd* (1931), *Zdravas, Neposkvrněná!* (1932) či *Lurdy: Stručné dějiny lurdských událostí od roku 1858–1946* (1946). Mimo to publikoval v deníku *Našinec* a časopise *Vlast'*. SOMMER, Karel: *Vybrané kapitoly z dějin Protivanova. Díl druhý*. Protivanov 2005, s. 308; *Verordnungen des k. u. k. Reichs-Kriegs-Ministeriums*. Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer, č. 32, 10. 10. 1901, s. 431; *Vojenští duchovní*. Osobní věstník čs. ministerstva národní obrany, č. 31, 16. 4. 1919, s. 224–225; *Za P. Karlem Kolískem*. Národní obroda, č. 49, 27. 2. 1947, s. 5; *Podplukovník P. Karel Kolísek zemřel*. Osvobozený Našinec, č. 49, 27. 2. 1947, s. 2; více o něm JULÍNEK, Josef – SOMMER, Karel: *Politik a kněz Alois Kolísek*. Praha 2012.

zoufalých rodičů a pomáhal na nejvyšších místech „vyreklamovat“ syny z vojny. Pomáhal přitom všem bez rozdílů vyznání, národnosti či postavení:

„Nezasvěcenci nemají ani potuchy, jak byl probošt dr. Stojan činný za války na poli lásky k bližnímu. Z mnoha ‚osvobozovacích‘ případů uvádím tento, čistě ‚stojanovský‘. Když jsem byl přidělen k vrchnímu armádnímu velitelství, obdržel jsem mezi jinými prosbami o ‚osvobození‘ od fronty nebo vůbec z vojny také přímluvný dopis dr. Stojana. Přečetl jsem pozorně prosbu i Stojanův přípis. Nechtěl jsem věřit vlastním očím: pan probošt se přimlouvá za židovského poručíka! Řekl jsem si: ‚Inu, to je Stojan. Jeho srdce nečiní rozdíl mezi katolíkem a nekatolíkem, křesťanem a židem. To je celý Stojan!‘ A učinil jsem, co bylo v mé moci.“¹⁴³⁰

Jak kontrastně vyznívá Breitenbacherův deníkový zápis z 11. ledna 1924, v němž retrospektivně vzpomíná Stojanovu intervenci ve prospěch kroměřížské rodiny Wechů, hlásící se k německé národnosti.¹⁴³¹ Jak Breitenbacher uvádí, nejstarší syn velkostatkáře Adolfa Wecha - Josef - se měl pod vlivem patriotického nadšení přihlásit dobrovolně k vojsku. Následně v obavách z nasazení na frontu žádal o pomoc rodiče, kteří se s prosbou o synovo „vyreklamování“ obrátili na probošta Stojana. Shodou okolností se jednalo o téhož Wecha, který měl Breitenbachera roku 1914 hlásit na četnické stanici v Kroměříži jako „rusofila“ a „srbofila“:

„Hlásil se též zdejší německé rodiny nejstarší syn Wech. Když byl nějaký čas na vojně a bylo asi nebezpečí, že by opravdu měl jít, kde bylo už cítit prach, honem na probošta, aby ho vyprostil. A Stojan pomocí katechety Nepustila, Kroměřížana, ve Vídni za Němce zapsaného, ho vyprostil. A tak šel místo vlastence možná český ‚andächtig‘ (pobožný, pozn. autora) do vší, horka, žízně, hladu, ne-li do smrti. A rodina Wechova zle tu proslula svým protičeštvím.“¹⁴³²

Pakliže jsou Breitenbacherova slova pravdivá, patřil student Wech k těm šťastným jedincům, kterým se podařilo vyhnout nasazení na frontu díky osobní intervenci tehdejšího Stojana, na něhož se jakožto poslance říšské rady ve Vídni obracely v průběhu války mnohé rodiny s prosbou o přímluvu ve věci uvolnění syna z vojenské služby.¹⁴³³ Každou z proseb se přitom Stojan snažil vyslyšet bez ohledu na národnost nebo vyznání žadatelů,

¹⁴³⁰ ŠURÁNEK, A.: *Světlo z Beňova*, s. 184.

¹⁴³¹ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 35–36.

¹⁴³² Tamtéž.

¹⁴³³ ŠURÁNEK, A.: *Světlo z Beňova*, s. 183.

což se stávalo předmětem kritiky části veřejnosti, která tam, kde jiní spatřovali upřímný projev křesťanské lásky, kalkulovala jednoduchou matematikou: za jednoho Němce zproštěného vojenské služby musí na frontu narukovat jeden Čech, čímž český národ přichází k újmě.¹⁴³⁴ Tohoto mínění nebyl prost ani Breitenbacher, který o Stojanově intervenci ve prospěch studenta Wecha velmi dobře věděl a Stojanovi ji nedokázal odpustit ani později po jeho zvolení arcibiskupem.¹⁴³⁵

14.2.1 Arcibiskup Stojan jako šířitel unionismu

Jméno arcibiskupa Stojana je v českém prostředí spojeno především s unionismem, církevním hnutím usilujícím o sjednocení křesťanů východního a západního ritu.¹⁴³⁶ Přestože s jeho myšlenkou nepřišel první, platí arcibiskup Stojan za jednoho z jeho největších průkopníků u nás. Jako inspirace mu posloužil spolek nazvaný Dílo sv. Cyrila a Metoděje (*L'ouvre des saints Cyrille et Méthode*), založený v polovině 19. století ve Francii jezuitou ruského původu Ivanem Sergejevičem Gagarinem,¹⁴³⁷ dodnes považovaným za jednoho z představitelů tzv. křesťanského slavjanofilství.¹⁴³⁸ U nás patřil k průkopníkům myšlenky sjednocení západní a východní církve katolický kněz František Sušil, který roku 1850 založil v Brně spolek Dědictví sv. Cyrila a Metoda. Svým zaměřením spolek usiloval „*jak slovem, tak*

¹⁴³⁴ Tuto skutečnost potvrzuje i Stojanův životopisec ThDr. Antonín Šuránek (1902–1982), který problematický vztah části veřejnosti ke Stojanově počínání za války vysvětluje následovně: „*Vymáhal z vojny třeba ty, kteří neznamenal nic pro národ a veřejnost, zatímco museli na frontu lidé, v nichž ztrácel národ mnoho.*“ Tamtéž.

¹⁴³⁵ K tomu Breitenbacher v zápise z 11. ledna 1924 dodává: „*Po převratu Wechové poslali do konzistoře protest, že oni nechtějí v kostele u sv. Mořice nic českého!! A takovým lidem Stojan pomáhal!*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 36.

¹⁴³⁶ Více o unionismu např. PUTNA, Martin C.: *Česká katolická literatura 1848–1918*. Praha 1998, s. 236.

¹⁴³⁷ P. Ivan Sergejevič Gagarin SJ (1814–1882), rodák z Moskvy, ruský aristokrat a diplomat, od roku 1843 člen Tovaryštva Ježíšova působící ve Francii. Pocházel z vlivné ruské knížecí rodiny. Jeho otec, kníže Sergej Ivanovič Gagarin (1777–1862), zastával významné úřady na carském dvoře. Sám pak působil jako carský vyslanec v Mnichově, Vídni, Londýně a konečně Paříži, kde v dubnu 1842 důsledkem duchovní a rodinné krize přestoupil z pravoslaví ke katolictví. Následujícího roku ukončil kariéru diplomata a vstoupil do jezuitského řádu. V Paříži prožil téměř celý zbytek života, který zasvětil úsilí o jednotu mezi křesťanským Západem a Východem. Jeho kontakt s českým i slovenským prostředím evidujeme v souvislosti s postavou slovenského národovce a literáta Svetozára Hurbana-Vajanského (1847–1916), který se s Gagarinem seznámil během svého pobytu v Praze. Nejznámější Gagarinův spis *Jesuité na Rusi 1805–1816* vyšel v českém překladu P. Antonína Rejzka SJ (1844–1920) roku 1901. KSELMAN, Thomas: *Conscience and Conversion. Religious Liberty in Post-Revolutionary France*. New Haven – London 2018, s. 134, 154; PETRUS, Pavol (ed.): *Korešpondencia Svetozára Hurbana Vajanského. I. Výber listov z rokov 1860–1890*. Bratislava 1967, s. 59–60.

¹⁴³⁸ TKADLČÍK, Vojtěch: *Cyrlometodějský kult na křesťanském západě*. Olomouc 1995, s. 36; tentýž: *Velehradská cesta k odloučeným bratřím*. In: MYSLIVEC, Josef: *Křesťanský východ a my*. Praha 1970, s. 57.

*zvláště krásným životem a důvěrnou modlitbou soukmenovce na východě od matky církve odtržené do jednoty přivést.*¹⁴³⁹

Další rozmach unionistického hnutí u nás i ve světě nastartoval papež Lev XIII. svou encyklikou *Praeclara gratulationis publicae* (Nádherné svědectví veřejnosti) ze dne 20. června 1894, kterou nejenže zaručoval nedotknutelnost východního ritu, ale *de facto* vyzval ke znovusjednocení východní a západní církve.¹⁴⁴⁰ Přestože byla v průběhu následujícího roku představiteli východních církví odmítnuta, otevřela cestu dialogu mezi Východem a Západem a připravila půdu pro další šíření myšlenek unionismu u nás.¹⁴⁴¹

Iniciativy se chopil právě Stojan, tehdy ještě coby farář v Dražovicích na Vyškovsku, který se svou vizí církevní jednoty pokoušel naplnit prostřednictvím dvou organizací, jejichž vznik na přelomu 19. a 20. století inicioval. První z nich, pojmenovaná Akademie velehradská, naplňovala charakter vědeckého spolku zaměřeného na řešení sporných otázek týkajících se sjednocení východní a západní církve. Druhá, nazvaná Apoštolát svatého Cyrila a Metoděje pod ochranou blahoslavené Panny Marie, představovala nábožensko-misijní spolek podřízený Posvátné kongregaci pro Východní církve (*Sacra Congregatio pro Ecclesia Orientali*). Od roku 1910 začal Apoštolát vydávat v Kroměříži společně s Adolfem Jaškem stejnojmenný měsíčník. Dne 1. srpna 1893 podal Stojan na ústřední schůzi Apoštolátu návrh, aby Apoštolát pořádal na Velehradě pravidelné exercicie - první duchovní cvičení určené nikoliv pouze pro duchovní, ale i pro laiky. Konávaly se vždy v létě (od 26. do 30. srpna) a zaměřovaly se vždy na rozličné profesní skupiny - učitele, učitelky, profesory i akademiky. Byly rovněž hojně navštěvovány i duchovními ze sousedních zemí - Slovenska, Polska, Jihoslovanu nevyjímaje.¹⁴⁴²

Právě velehradská duchovní cvičení položila základ známým unionistickým sjezdům (jinak nazývané též velehradské kongresy), pořádaným na Velehradě pod patronátem olomouckých arcibiskupů,¹⁴⁴³ které se staly základním prostředkem unionismu u nás. Za přelomový lze označit druhý unionistický sjezd na Velehradě, konaný ve dnech 31. července až 3. srpna

¹⁴³⁹ TKADLČÍK, Vojtěch: *Minulost a budoucnost velehradských kongresů*. Velehrad 1993, s. 10.

¹⁴⁴⁰ HROMÁDKA, Josef Lukl: *Katolicism a boj o křesťanství*. Praha 1925, s. 153–154.

¹⁴⁴¹ Příčina odmítnutí encykliky Posvátným synodem v čele s patriarchou konstantinopolským Antimosem VII. (1827–1913) tkvěla v zásadních rozdílech ve věrouce (podoba křestní praxe, vložení *filioque* do Nicejsko-konstantinopolského vyznání víry, papežský primát a papežská neomylnost...). STANČEK, Lubomír: *Církev na Slovensku a ekumenizmus*. Spišská Kapitula – Spišské Podhradie 2002, s. 60.

¹⁴⁴² VYMĚTAL, F.: *Apoštol křesťanské lásky a jednoty církve*, s. 118–119; též VYSTRČIL, Jaroslav: *Křesťanský Východ*. Olomouc 1992, s. 36–37.

¹⁴⁴³ Celkem bylo na Velehradě uspořádáno sedm kongresů, a sice v letech 1907, 1909, 1911, 1924, 1927, 1932 a 1936. Po druhé světové válce proběhly pokusy o jejich obnovení, avšak politický převrat roku 1948 tyto snahy utlumil, proto se dějiště dalších tří kongresů (1956, 1957 a 1959) přesunulo do Spojených států. AMBROS, Pavel: *Svoboda k alternativám. Kontinuita a diskontinuita křesťanských tradic*. Olomouc 2009, s. 704; též TKADLČÍK, V.: *Minulost a budoucnost velehradských kongresů*, s. 30–31.

1909,¹⁴⁴⁴ jehož se účastnili i zástupci východních církví včetně protojereje Alexeje Malceva z ruského velvyslanectví v Berlíně¹⁴⁴⁵ či jeho spolupracovníka Vasilije Goekena,¹⁴⁴⁶ zástupce petrohradského metropolity Antonije.¹⁴⁴⁷

Jakkoliv je Stojanův podíl na šíření myšlenky unionismu u nás nepopíratelný, nabízí nám Breitenbacher zajímavou reflexi Stojanova unionismu, vyznačující se jistou skepsí, vyplývající ovšem spíše z praktických než ideologických důvodů. Domníval se, že arcibiskup věnuje příliš mnoho energie na získávání věřících „zvenčí“, místo aby se pokusil o nápravu poměrů v arcidiecézi a urovnání vztahu s nekatolickou veřejností:

*„Arcibiskup Stojan patřil mezi šířitele něčeho, čemu se u nás říká cyrilometodějství, a co je jakýmsi pokusem dáti českému katolicismu národní ráz. Je to mlhavá idea, v níž věří několik málo osob, ale které řada chytráků (Stojan mezi ně nepatřil) chce politicky využít. Mnoho pro tu ideu neudělal, poněvadž to není ani možno. Český národ, slyší-li o katolicismu, vzpomíná obyčejně jiných dob, než cyrilometodějské. Bílou horu nelze od katolicismu u nás oddělit.“*¹⁴⁴⁸

¹⁴⁴⁴ VYMĚTAL, F.: *Apoštol křesťanské lásky a jednoty církve*, s. 152.

¹⁴⁴⁵ Protojerej Alexej Petrovič Malcev (1854–1915), rodák z Jaroslavské gubernie, ruský pravoslavný kněz, významný představitel ruské pravoslavné misie v Německu. Pocházel z rodiny pravoslavného kněze (священник). Po vychovení duchovního semináře v Jaroslavi pokračoval ve studiích teologie na Petrohradské duchovní akademii, která završil roku 1878 obhajobou práce věnované morální filozofii utilitarismu. Osvojil si rovněž některé západní jazyky včetně němčiny. Po vysvěcení na kněze roku 1882 vyučoval čtyři léta v duchovním semináři v Jaroslavi filozofii, psychologii a pedagogiku. Od roku 1886 působil z pověření petrohradského metropolity Palladia (1827–1898) jako arcikněz chrámu sv. Vladimíra při ruském velvyslanectví v Berlíně. V ruské i německé pravoslavné církvi je dodnes uznáván jako významný stavitel pravoslavných chrámů (храмоздатель), autor celé řady německých překladů ruské bohoslovecké literatury a zakladatel Svatovladimírského bratrstva (Свято-Князь-Владимирское братство) se sídlem v bavorském Bad Kissingenu, čímž výrazně přispěl k rozšíření ruské pravoslavné církve v západní Evropě. САДИКОВА, Екатерина Николаевна: *Особенности организации церковной жизни русской эмиграции. По материалам епархиального архива*. Вестник ПСТГУ. Серия V. Вопросы истории и теории христианского искусства, 10, 2016, č. 2, s. 125–127; MATREŇCZYK, Аґа: *Zostawił po sobie dobre dzieło. O ojcu Aleksym Malcewie*. Przegląd prawosławny. Miesięcznik ogólnopolski, 28, 2012, č. 10, s. 23–26.

¹⁴⁴⁶ Vasilij Goeken (nar. jako Anton Ferdinand Goeken, 1845–1915), rodák z Pruska, pravoslavný duchovní. Narodil se do pruské katolické rodiny jako syn vojenského lékaře. Roku 1890 přestoupil od katolictví k pravoslaví a přijal nové pravoslavné jméno Vasilij. Čtyři rok nato byl rukopoložen na kněze, čímž se stal vůbec prvním pravoslavným duchovním německého původu. Jako kněz působil nejprve v kostele sv. Alexandra Něvského v Postupimi, později v kostele sv. Konstantina a Heleny v Tegelu, kde je i pochován. Patřil k blízkým spolupracovníkům Alexeje Malceva, po jehož boku se z pověření petrohradského metropolity Antonije (1846–1912) účastnil druhého unionistického kongresu na Velehradě, konaného ve dnech 31. července až 3. srpna 1909. САДИКОВА, Е.: *Особенности организации церковной жизни русской эмиграции*, s. 126–127; MATREŇCZYK, А.: *Zostawił po sobie dobre dzieło*, s. 23; GAEDE, Käte: *Russische Orthodoxe Kirche in Deutschland in den ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts*. Berlin 1985, s. 16, 45; WENDLANDT, Wolf-Borwin: *Ein Stück Russland in Berlin. Die russisch-orthodoxe Gemeinde Reinickendorf*. Berlin 1994, s. 60.

¹⁴⁴⁷ KOLÍSEK, Alois: *Cyrillo-metodějství u Čechů a u Slováků*. Brno 1935, s. 105; též TAUBER, Otakar: *Otázky cyrilometodějské*. Přerov 1928, s. 75.

¹⁴⁴⁸ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 57–58.

To ovšem neznamená, že by Breitenbacher zcela zavrhoval význam Stojanova díla pro unionistické hnutí u nás i ve světě. Byl to ostatně právě Breitenbacher, koho olomoucká konzistoř v březnu 1924 pověřila sestavením legendy na posmrtnou medaili arcibiskupa Stojana, a byl to zrovna tak Breitenbacher, kdo navrhl, aby legenda připomínala právě Stojanův poměr k unionismu.¹⁴⁴⁹ Původní návrh prosazovaný Vyvlečkou, aby rub nesl vyobrazení velehradského exercičního domu Stojanov, Breitenbacher striktně zamítl: „*Tam patří jen bud' sv. Cyril a Metoděj, nebo velehradský kostel - ty motivy vyznačují Stojana, jak byl ve světě znám: cyrilometodějský a unionistický, kdežto Stojanov je pouze malý výsek z jeho činnosti.*“¹⁴⁵⁰

14.2.2 Stavba exercičního domu Stojanov

Velmi rezervovaně se Breitenbacher stavěl ke Stojanově projektu výstavby nového exercičního domu na Velehradě, pojmenovaného přímo po arcibiskupovi. Jeho stavba probíhala v letech 1922–1924 a dle Breitenbacherova podání mělo jít o projekt značně prodražený, navíc Stojanovi „našeptaný“ jeho synovcem Baltazarem Hřívou,¹⁴⁵¹ děkanem v Napajedlích.¹⁴⁵² Právě Hříva totiž uveřejnil v *Našinci* 3. dubna 1918 svolání s výzvou duchovním, aby prvotiny ze své nově upravené kongruy obětovali na stavbu nového exercičního a poutního domu na Velehradě, který se měl stát trvalým projevem vděčnosti

¹⁴⁴⁹ Ze třech variant předložených Breitenbacherem byla nakonec zvolena varianta druhá, a sice „*Piae memoriae A. C. St., a. Ol., Unionis in fide zelatoris ferventissimi, 29. O. d., A. cons. a. c. m. f. c.*“ První varianta, „*Piis Manibus A. C. St., arch. Ol., Unionis in fide Apostoli zelantissimi, 29. Oct. def., A. Cons. a. c. m. ddd.*“, neprošla, stejně jako třetí, „*Piae memoriae A. C. St., a. Ol., Unionis in fide Apostoli zelantissimi, 29. Oct. def., A. cons. a. c. m. d. d. d.*“, kterou preferoval sám Breitenbacher. Vyhrotením medaile byl pověřen akademický sochař a medailér Julius Pelikán (1887–1969). Tamtéž, s. 41.

¹⁴⁵⁰ Tamtéž, s. 40.

¹⁴⁵¹ Mons. Baltazar Hříva (1865–1940), rodák z Beňova u Přerova, římskokatolický kněz, synovec a blízký spolupracovník Antonína Cyrila Stojana, od roku 1923 děkan v Napajedlích. Pocházel z rodiny domkáře Jana Hřívy z Beňova a jeho manželky Vincencie roz. Stojanové, sestřence Antonína Cyrila Stojana. S jeho podporou absolvoval úspěšně studia na c. k. vyšších gymnáziích ve Valašském Meziříčí a v Přerově, stejně jako následné studium bohosloví v Olomouci, završené roku 1890 kněžským svěcením. Po dvou měsících kaplanování v Brumově nastoupil jako kooperátor v Napajedlích (od 1913 farář a od 1923 děkan), kde již zůstal po celý život. Ke strýci, pozdějšímu arcibiskupovi, jej pojil velmi vřelý vztah a ochotně jej podporoval coby pokladník Apoštolátu sv. Cyrila a Metoda, Akademie velehradské a Družstva Velehrad. Významně se též podílel na organizaci velehradských unionistických sjezdů. MZA v Brně, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 7244, *matrika narozených obce Beňov (1846–1870)*, s. 79; *Seznam absolventů, kteří složili maturitní zkoušku v letech 1877–1895*. In: KABELÍK, Jan (ed.): Prvních 25 let trvání c. k. gymnasia v Přerově. Přerov 1898, s. 51; *Z arcidiecése olomoucké*. Čech, č. 210, 13. 9. 1890, s. 3; *Osobní zprávy a uprázdněná místa*. Věstník katolického duchovenstva, 13, 1913, č. 22, s. 350; *P. Baltazar V. Hříva šedesátníkem*. Slovácké noviny, č. 2, 9. 1. 1925, s. 1–2; *Děkan Baltazar V. Hříva*. Slovácké noviny, č. 1, 4. 1. 1935, s. 1; *Vlastenec Msgr. B. Hříva zemřel*. Polední list, č. 19, 20. 1. 1940, s. 5; TKADLČÍK, Vojtěch: *Významní pracovníci velehradského unionismu*. In: Bohemia, Ecclesia, Universitas. Sborník k osmdesátinám Jaroslavu Kadlecovi. Praha 1991, s. 174.

¹⁴⁵² Téma Stojanova otevřel Breitenbacher při rozhovoru s arcibiskupem Prečanem během své první audience Mimo jiné zaznělo: „*Zbrklí lidé nahnali Stojana na stavbu, sami si to vedli, sami dělali milostivé podnikatele, dělali mecenáše - nikdo se jim nesměl do věci míchat - ale teď' platte druží!*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 40.

moravského kněžstva ke Stojanovi. Zároveň navrhl, aby po dokončení nesla stavba strýcovo jméno - Stojanov.¹⁴⁵³

Breitenbacherův záznam nicméně vychází ze skutečnosti pouze částečně. Pravda je, že Stojan skutečně udělil plnou moc k organizaci stavebních prací Hřívovi,¹⁴⁵⁴ avšak s myšlenkou stavby nového poutního a exercičního domu na Velehradě se zaobíral sám již roku 1913, kdy svůj návrh předložil ku schválení na valné schůzi Družstva Velehrad.¹⁴⁵⁵ Na druhou stranu se Breitenbacher nemýlí ve věci prodražení celého projektu. Samotná výstavba exercičního domu se oproti původně předpokládanému termínu neočekávaně protáhla, což bylo zapříčiněno nedostatkem financí. Celková částka vynaložená na stavbu Stojanova se nakonec vyšplhala k necelým čtyřem milionům korun,¹⁴⁵⁶ přičemž na jeho dokončení chybělo přes milion a půl korun, které se církev snažila získat prostřednictvím veřejných sbírek a loterií.¹⁴⁵⁷ Z části byla tato nikoli malá částka sanována finančními půjčkami, nicméně s dluhy se Stojanov potýkal ještě deset let po slavnostním otevření roku 1924, kdy hostil účastníky IV. unionistického kongresu na Velehradě, konaného ve dnech 31. červenec až 3. srpna.¹⁴⁵⁸ Breitenbacher měl příležitost prohlédnout si stavbu teprve během konání V. unionistického kongresu roku 1927, jehož se osobně zúčastnil. Výsledek jej konsternoval:

„Prohlédl jsem si Stojanov a odešel zklamán. Za 3 1/2 milionu je toho přece jen málo a již viděti stopy, jak vzácně vše pracováno: na zdech dlaždičky, ale roury železné jako v kanále, rzi rozežrané. Na záchodech závorky již nahrazeny obyčejnými háčky. Ve vestibulu plno mramoru. Nač, nevím. Když Stojan neměl groše při svém šlendriánství a bylo třeba peníze z lidu vymačkávat roztodivnými způsoby, i odkazováním na svatost jeho!“¹⁴⁵⁹

¹⁴⁵³ HŘÍVA, Baltazar: „Stojanov“. Našinec, č. 76, 3. 4. 1918, s. 1–2.

¹⁴⁵⁴ CINEK, František: *Velehrad víry. Duchovní dějiny Velehradu*. Olomouc 1936, s. 516.

¹⁴⁵⁵ VYCHODIL, Jan – VAŠICA, Josef: *Popis velehradských památností s půdorysem kostela a 57 obrazy*. Velehrad 1925, s. 69–70.

¹⁴⁵⁶ Přesněji 3 955 270 korun 76 haléřů. Z toho samotná výstavba domu vyšla na 2 962 297 korun 10 haléřů, vybavení na 622 072 korun 24 haléřů a vybudování vodovodu 98 708 korun 12 haléřů. Zbytek částky připadl na hospodářská stavení a úpravu dvora. VYCHODIL, J. – VAŠICA, J.: *Popis velehradských památností*, s. 73.

¹⁴⁵⁷ *Stojanov*. Našinec, č. 252, 4. 11. 1923, s. 2; *Stojanov*. Čech, č. 306, 7. 11. 1923, s. 6; KOLÍSEK, Karel: *Pro Stojanov*. Našinec, č. 265, 20. 11. 1923, s. 1; *Z našeho života*. Vlast. Časopis pro poučení a zábavu, 43, 1926, č. 1, s. 46.

¹⁴⁵⁸ *Desáté výročí úmrtí arcibiskupa dr. Stojana*. Vlast. Časopis pro poučení a zábavu, 49, 1933, č. 6–9, s. 259–260.

¹⁴⁵⁹ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 198–199.

14.2.3 Archeologické výzkumy v okolí Velehradu

Ruku v ruce s unionismem kráčel také rostoucí zájem odborných kruhů i zainteresované veřejnosti o dávnou minulost Velehradu a jeho okolí, úzce provázaného s dějinami Velké Moravy a cyrilometodějskou tradicí.¹⁴⁶⁰ Diskuze o přesné lokalizaci velkomoravského Velehradu, bájného sídla panovníků Velké Moravy, se rozproudily zejména ve spojení s mileniálními slavnostmi na Velehradě v letech 1863, 1869 a 1885.¹⁴⁶¹ Díky pozvolné profesionalizaci archeologie se počátkem 20. století objevují snahy prokázat velkomoravskou minulost Velehradu a jeho okolí archeologickými výzkumy. Za účelem vtisknout archeologickým pracím formální podobu a zaštitit dosud neorganizovanou činnost jednotlivců vznikl v Uherském Hradišti roku 1910 z podnětu univerzitního profesora Jana Nevěřila archeologický spolek Starý Velehrad.¹⁴⁶² Nevěřil krátce poté zahájil první vykopávky na Velehradě, během kterých se mu podařilo odkrýt pozůstatky zdiva z doby předcisterciácké,¹⁴⁶³ stejně jako základy románského kostela z doby velkomoravské v nedaleké obci Modrá.¹⁴⁶⁴ V čase první světové války však spolek přestal vyvíjet činnost a postupně zanikl pro nedostatek členů.¹⁴⁶⁵

¹⁴⁶⁰ MEDEK, V.: *Cesta české a moravské církve staletími*, s. 118.

¹⁴⁶¹ Ústřední protagonisty těchto polemik představovali moravský historiograf Beda Dudík (1815–1890) a moravský zemský archivář Vincenc Brandl (1834–1901). Zatímco Dudík ve svých německy psaných dějinách Moravy (*Mährens allgemeine Geschichte*) z roku 1860 existenci Veligradu ve smyslu správního centra Velké Moravy zcela popíral a považoval ji za vybájenou, Brandl umísťoval sídlo velkomoravských panovníků do bezprostřední blízkosti dnešního Starého Města u Uherského Hradiště s tím, že obec Velehrad s cisterciáckým klášteřem název pouze později převzala. Naopak historik a pedagog Vincenc Prasek (1843–1912) ztotožňoval pozůstatky Veligradu právě s klášteřem na Velehradě, přičemž Uherské Hradiště se mělo v pramenech nazývat „Novým Velehradem“ („*apud novam Velgrad*“). NEVĚŘIL, Jan: *Velehrad*. Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, 21, 1904, č. 83, s. 81–82; srovnej DUDÍK, Beda: *Mährens allgemeine Geschichte. I. Band. Von den ältesten Zeiten bis zum Jahre 906*. Brünn 1860, s. 147; BRANDL, Vincenc: *Poloha Starého Velehradu. Historické pojednání*. Brno 1862, s. 16; PRASEK, Vincenc: *Jméno Velehrad*. Časopis Matice moravské, 24, 1900, č. 4, s. 320.

¹⁴⁶² Mons. PhDr. Jan Nevěřil (1864–1940), rodák z Hradce u Uničova (dnes Nová Hradečná), římskokatolický duchovní a profesor teologické fakulty v Olomouci. Po vysvěcení na kněze roku 1887 vyučoval náboženství na německém reálném gymnáziu v Uherském Hradišti, později též češtinu a stenografii. Od roku 1915 působil jako profesor církevních dějin na teologické fakultě v Olomouci, kde v letech 1924–1925 a 1929–1930 zastával funkci děkana. Jako nadšený archeolog odkryl rok po založení spolku Starý Velehrad základy kostela z doby velkomoravské v Modré u Velehradu a stal se jedním z průkopníků moderní archeologie na Moravě. POJSL, Miloslav: *Prof. PhDr. Jan Nevěřil, učitel a badatel*. In: MAREK, Pavel – HANUŠ, Jiří: *Osobnosti v církvi a politice. Čeští a slovenští křesťané ve 20. století*. Olomouc 2006, s. 185; tentýž: *Prof. PhDr. Jan Nevěřil (1. 3. 1864–9. 3. 1940)*. In: *Cyrilometodějská teologická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci 1990–2010. Velehrad 2010*, s. 231–232.

¹⁴⁶³ *Archeologické vykopávky na Velehradě*. Čech, č. 357, 29. 12. 1911, s. 4–5; srovnej s POJSL, Miloslav: *Středověké sepulkrální památky bývalého cisterciáckého kláštera na Velehradě*. In: *Archaeologia historica*, 10, 1985, s. 423.

¹⁴⁶⁴ GALUŠKA, Luděk: *Archeologický skanzen v Modré u Velehradu - velkomoravské opevněné sídliště středního Pomoraví*. In: *Archaeologia historica*, 30, 2005, s. 9.

¹⁴⁶⁵ Tentýž: *Významná data spolkové a muzejní činnosti na Staroměstsku*. Pravěk. Časopis moravských a slezských archeologů. Nová řada, 6, 1996, s. 337.

Po vzniku Československa se otázka archeologického průzkumu v okolí Velehradu opět otevřela. V prosinci 1922 vznikl z iniciativy učitele Antonína Zelníka a s podporou obecního zastupitelstva ve Starém Městě Muzejní spolek Starý Velehrad-Staré Město, soustředující svou pozornost na lokalitu „Na Valách“, považovanou díky kosterním nálezům za potenciální pohřebiště z doby velkomoravské.¹⁴⁶⁶ Zájem o bádání v okolí Velehradu projevil i Olomouc.

Kancléř olomoucké konzistoře Josef Vyvlečka otevřel otázku archeologických výzkumů v oblasti Velehradu na schůzi Arcidiecézní památkové rady v Olomouci 27. března 1924, které se účastnil i Antonín Breitenbacher. Podle jeho zápisů na něj Vyvlečka opakovaně naléhal, aby se připravovaných vykopávek ujal právě on, neboť jeho jméno má „dobrý zvuk ve světě“:

„V konzistoři Vyvlečka ‚důvěrně‘ mi nabídl znova, abych se postavil v čelo akce vykopávkové na Velehradě. Je prý mu velice nemilé, že nemůže vzít. Nevěřila, s nímž je tak dlouho důvěrný, ale prý uznám, že ho nemůže dát v čelo. To ovšem ne, protože byste podnik apriori zabil, když je Němec.“¹⁴⁶⁷ Prý dlouho myslil koho, ale nemohl najít nikoho, leda mne, a po mne zase nemůže najít nikoho, leda zase mne...“¹⁴⁶⁸

Vytrvalé naléhání přineslo alespoň částečný výsledek - Breitenbacher projevil ochotu zúčastnit se dalších jednání o vykopávkách, ačkoliv s odvoláním na časové zaneprázdnění a jiné plány do budoucna zůstával i nadále neoblomný.¹⁴⁶⁹ Přitom zájem o Breitenbacherovo zapojení do archeologických výzkumů na Uherskohradištsku projevil i církevní historik Otakar Tauber,¹⁴⁷⁰ který na Breitenbachera odkazuje ve svém spisu o historii Velehradu.¹⁴⁷¹

¹⁴⁶⁶ BATŮŠEK, Stanislav: *Objevitel velkomoravského Veligradu*. Malovaný kraj. Národopisný a vlastivědný časopis Slovácka, 32, 1996, č. 3, s. 24.

¹⁴⁶⁷ Těžko říct, nač Breitenbacher označením Nevěřila za „Němce“ naráží. S ohledem na Breitenbacherovy postoje a náročná kritéria při osobním hodnocení okolí mohlo v jeho očích Nevěřila zdiskreditovat prakticky cokoli - ať už Nevěřilovy německé literární počátky či německy psané zprávy o průběhu vykopávek na Velehradě, zasílané Nevěřilem do Vídně c. k. ústřední komisi pro výzkum a zachování historických a uměleckých památek. SAMEK, Bohumil: *Dějiny umění na Moravě ve druhé polovině 19. a na počátku 20. století. Od regionální vlastivědy a kulturní historie k samostatnému dějepisu umění*. In: CHADRABA, Rudolf a kol.: *Kapitoly z českého dějepisu umění. I. Předchůdci a zakladatelé*. Praha 1986, s. 218. Jistou roli mohlo sehrát i Nevěřilovo někdejší profesorské působení na německém státním gymnáziu v Uherském Hradišti, které mohl Breitenbacher vnímat jako konkurenční k českému matičnímu gymnáziu, na němž kdysi sám studoval. *Osobní zprávy a uprázdněná místa*. Věstník katolického duchovenstva, 6, 1906, č. 8, s. 152.

¹⁴⁶⁸ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 40.

¹⁴⁶⁹ Tamtéž.

¹⁴⁷⁰ Mons. ThDr. Otakar Tauber (1872–1940), rodák z Veselí (dnes část obce Pavlov) na Litovelsku, římskokatolický duchovní, profesor náboženství na středních školách. Studoval na arcibiskupském chlapeckém semináři v Kroměříži, načež pokračoval ve studiích bohosloví v Olomouci, završených v červenci 1895 kněžským svěcením. Následně působil jako kaplan v Zábřehu na Moravě, Životicích u Nového Jičína a Strážnici. Po obhájení doktorátu z teologie v březnu 1910 vyučoval náboženství

Jako historik totiž Breitenbacher odmítal velehradský cyrilometodějský mýtus, byť oceňoval kulturní vyspělost Velehradu a jeho význam ve smyslu nejstaršího cisterciáckého kláštera na Moravě. O svou skepsi se podělil i v listu profesorům Pekařovi a Niederlemu z 23. prosince 1922 společně s žádostí „o dobré zdání a radu“ při vypracování pracovního plánu a sestavení týmu odborníků: „*Mám zřídit komisi na vykopávky velehradské,*“ vysvětluje Breitenbacher, „*na staromoravský Velehrad nevěřím, cíl by byl konkrétně: zbádat minulosti nynějšího Velehradu a osady a tak se ukáže, že pro moravskou dobu tu nic není, leč památky starorománské.*“¹⁴⁷² Jako ideální náhradu za sebe spatřoval ruského profesora Kondakova,¹⁴⁷³ který v tom čase přednášel dějiny starého slovanského umění na pražské univerzitě.¹⁴⁷⁴

Hlavní příčina Breitenbacherova odmítnutí však tkvěla v něčem jiném. Na stránkách svých deníků vytýká Breitenbacher projektu ideologický podklad - prokázat stůj co stůj Velehrad

na středních školách ve Strážnici, Uherském Brodě, Uherském Hradišti a Lipníku nad Bečvou. Přestože roku 1931 odešel do penze, nadále vypomáhal jako suplent s výukou pedagogiky a didaktiky na bohoslovecké fakultě v Olomouci. V mládí se věnoval básnické tvorbě v duchu české Katolické moderny. Některé z jeho básní uveřejnil P. Sigismund Bouška (1867–1942) v almanachu českých katolických básníků *Pod jedním praporem* (1895). V srpnu 1897 rovněž vystoupil s referátem o liturgii na sjezdu české Katolické moderny v Praze. Z pozdějších prací věnovaných výchově mládeže uveďme např. *Škola a náboženství* (1919), *Mravní výchova a škola* (1919) či *Časové záhady výchovy* (1920). Četné pedagogické statě publikoval též ve *Vychovatelských listech*. HABÁŇ, Metoděj: *Msgre Otakar Tauber šedesátníkem*. Našinec, č. 278, 4. 12. 1932, s. 2; *Msgre ThDr. Otakar Tauber [...]*. Vlast'. Časopis pro poučení a zábavu, 49, 1933. č. 1, s. 31–32; *Index členů DLU*. In: SVOZIL, Oldřich – VRBÍK, Stanislav (eds.): *Poselství*. Almanach k dvacátému pátému výročí Družiny literární a umělecké. Olomouc 1938, s. 363–365; MAREK, P.: *Apologetové nebo kacíři?*, s. 33–34.

¹⁴⁷¹ „*Měli by se sejít odborníci Breitenbach, Přikryl, Vylvlečka, Zelnitius [...] aj., a uraditi se o dalších podnicích k prozkoumání starého Velehradu, jemuž i vláda by měla věnovat velkomyslnou pozornost.*“ TAUBER, Otakar: *Otázky cyrilometodějské. Velehrad, jeho význam a jeho buditelé*. Přerov 1928, s. 23–24.

¹⁴⁷² ANM, osobní fond Josef Pekař, karton č. 18, inv. č. 486, list Antonína Breitenbachera Josefu Pekařovi (Kroměříž, 23. prosince 1922).

¹⁴⁷³ Nikodim Pavlovič Kondakov (1844–1925), rodák z Chalani v Kurské gubernii, ruský historik umění a byzantolog, od roku 1922 profesor dějin umění Univerzity Karlovy v Praze. Studoval na historicko-filologické fakultě v Moskvě. Před válkou působil jako profesor dějin umění na univerzitách v Oděse a v Petrohradě. V důsledku bolševického převratu v Rusku odešel do emigrace a po krátkém pobytu v Istanbulu a Sofii se usadil v Praze, kde od roku 1922 přednášel jako smluvní profesor na Univerzitě Karlově dějiny staršího slovanského a byzantského umění. Ve své odborné práci projevoval zájem především o starokřesťanské umění a ikonografii. Po Kondakovově smrti roku 1925 založili jeho ruští žáci vědecký spolek Seminarium Kondakovianum (*Семинариум имени Н. П. Кондакова*), pozdější Archeologický ústav N. P. Kondakova. *Kondakov, Nikodim Pavlovič* (heslo). In: RACHŮNKOVÁ, Zdeňka – ŘEHÁKOVÁ, Michaela – VACEK, Jiří (eds.): *Práce ruské, ukrajinské a běloruské emigrace vydané v Československu 1918–1945*. Díl I. Svazek 1. Praha 1996, s. 337; *Kondakov, Nikodim Pavlovič* (heslo). In: KUDĚLKA, Milan – ŠIMEČEK, Zdeněk (eds.): *Československé práce o jazyce, dějinách a kultuře slovanských národů od r. 1760*. Biograficko-bibliografický slovník. Praha 1972, s. 236.

¹⁴⁷⁴ Viz tamtéž: „*Byl mi jmenován prof. Kondakov, archeolog prý světového jména, žijící nyní v Praze. Zná-li starokřesťanské (ruské) památky z Chersonu, Bulharska atd., pak by byl opravdu vítanou silou. Zároveň by se tak krásně uplatnila zásada slovanské solidarity, námi právě v teorii tak živě šířena.*“ ANM, osobní fond Josef Pekař, karton č. 18, inv. č. 486, list Antonína Breitenbachera Josefu Pekařovi (Kroměříž, 23. prosince 1922).

jako mytické sídlo velkomoravských panovníků.¹⁴⁷⁵ Proto se pokoušel Vyvlečkův zájem o archeologické vykopávky přesměrovat na Velehrad nikoliv v souvislosti s Velkou Moravou, nýbrž jako cisterciácký klášter z doby románské: „Mluvil jsem o tom, že sám nevěřím v cyrilometodějský Velehrad - klášter, ale že by se vykopávky mohly přece vykonat, protože je naděje na mnohý objev aspoň z minulosti kláštera.“¹⁴⁷⁶

Za jádro a skutečný nástupnický stát Velkomoravské říše pokládal Breitenbacher Blatenské knížectví syna nitranského knížete Pribiny Kocela a Nitranské údělné knížectví, integrované v průběhu 10. až 11. století do Království uherského:

„Já vždy ve škole říkal, že uherská říše je pokračováním staromoravské, a pak vždy jsem poukazoval na primusa, že nesedí v hlavním městě - proč? Církev zachovávala vždy kontinuitu sídel. A Nitra, Kocelovo knížectví! To jsou Uhry! A Dunaj - na němž se vlastně vše točí, dle pramenů! Říkával jsem: v té žumpě velehradské přece nebylo hlavní město, to byl tuctový cisterciácký klášter. Nic víc. V Starém Městě je přece něco jiného a Zelnitius tam už našel opravdu pozoruhodné věci. Že si dělá podrobné záznamy do mapy, nakázal jsem mu já!“¹⁴⁷⁷

Určité naděje vkládal Breitenbacher nicméně do vykopávek v okolí Starého Města, jak je zamýšlel Zelnitius, který v průběhu 1924 a 1925 odkryl v lokalitě „Na Valách“ nedaleko Starého Města sérii hrobů se zlatými a stříbrnými šperky byzantského typu.¹⁴⁷⁸ V květnu 1925 založil Zelnitius s podporou arcibiskupství nový Archeologický spolek Starý Velehrad, v jehož čele stanul Vyvlečka jako předseda, zatímco sám Zelnitius převzal funkci jednatele.¹⁴⁷⁹ Přes problémy s financováním, s nimiž se spolek dlouhodobě potýkal,¹⁴⁸⁰ se Zelnitiovi podařilo realizovat pod patronátem Státního archeologického úřadu v Praze další

¹⁴⁷⁵ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 40.

¹⁴⁷⁶ Tamtéž.

¹⁴⁷⁷ Tamtéž, s. 254.

¹⁴⁷⁸ První zprávu o svých objevech ze Starého Města prezentoval Zelnitius teprve 22. září 1927 v olomouckém *Našinci*. ZELNITIUS, Antonín: *Archeologické nálezy ve Starém Městě*. Našinec, č. 217, 22. 9. 1927, s. 1; srovnej s BATŮŠEK, S.: *Objevitel velkomoravského Veligradu*, s. 24.

¹⁴⁷⁹ POJSL, Miloslav: *Výzkumná a badatelská činnost Archeologického spolku Starý Velehrad*. In: KORDIOVSKÝ, Emil (ed.): *Politické strany a spolky na jižní Moravě*. XXII. Mikulovské sympozium 7. – 8. října 1992. Mikulov 1993, s. 258

¹⁴⁸⁰ Podstatnou část financování bylo nutno pokrýt ze členských příspěvků. Proto vznesl spolek prostřednictvím týdeníku *Čech* apel na českou veřejnost k posílení členské základny, přičemž stanovený vstupní poplatek každého zakládajícího člena činil 500 korun a následný každoroční poplatek od dvanácti korun výše. *P. T. všem milovníkům naší dávné minulosti*. *Čech*, č. 74, 28. 3. 1928, s. 2–3.

vykopávky. Jen do konce roku 1928 bylo v lokalitě „Na Valách“ odkryto přes tři sta hrobů s mimořádným množstvím zbraní, šperků i užitkových předmětů.¹⁴⁸¹

Breitenbacher měl příležitost navštívit vykopávky „Na Valách“ osobně v říjnu 1925, kdy přicestoval do Starého Města, aby si prohlédl hroby domnělé knížecí družiny. Výkopy jej osobně provedl brněnský archeolog Innocenc Ladislav Červinka,¹⁴⁸² pověřený konzervátor pro Moravu a Slezsko.¹⁴⁸³ Je vcelku možné, že právě prohlídka naleziště přispěla alespoň částečně k rozptýlení Breitenbacherovy skepse, neboť později převzal funkci člena výboru Archeologického spolku Starý Velehrad a účastnil se spolkových porad v letech 1927 a 1928.¹⁴⁸⁴ Dojmy z prohlídky vykopávek shrnul v obsáhlém zápise:

„Byl jsem [...] ve Starém Městě podívati se na Valy, kde jsou ty hroby. Nebyl bych čekal, že tam takový ‚břeh‘, jak se u nás na Slovácku říká, tj. návrší. Právě ještě trčela lebka z jednoho hrobu a z druhého hnáty; nepříliš pod povrchem. Že tam není kulturní vrstvy, jak prý Červinka tvrdí, ovšem pravdy nemá; ale jsou-li to právě ‚magnáti‘ velkomoravské říše a jeho knížete, to by bylo třeba nejprve dokázat, jak jsem ještě na schůzi zdůraznil. Překvapily mne však svojí dokonalostí stříbrné i zlaté naušnice, jež mi pak v obecním domě ukázal. Tak vzácných ozdob by neshledal ani nyň mezi prostým lidem, ač je dělí od pohřebiště snad tisíc let! Ale i snad ty ‚sasínovské‘ nápady k něčemu přivedou; nejednou podobné fantazie vedly k nečekaném výsledku.

Bylo zajímavé, jak jeden o druhém soudil, že je ‚blázen‘, z druhé strany zase, jak se pravda schválně, mala fide (se zlým úmyslu, pozn. autora), umlčuje

¹⁴⁸¹ GALUŠKA, L.: *Antonín Zelnitius, 1876–1957*, s. 296–297; též BATŮŠEK, S.: *Objevitel velkomoravského Veligradu*, s. 24.

¹⁴⁸² PhDr. Innocenc Ladislav Červinka (1869–1952), rodák z Břestu na Kroměřížsku, archeolog a numismatik, od roku 1919 pracovník Státního archeologického ústavu. Pocházel z rodiny stolařského mistra. Původně se živil jako lesní příručí a po krátkém studijním pobytu ve Vídni jako geodet. Aktivní zájem o archeologii jej však koncem 19. století přivedl k archeologickým výzkumům v okolí Bílovic. Roku 1919 se stal pracovníkem Státního archeologického ústavu, a sice konzervátorem pro Moravu a Slezsko. O čtyři roky později navázal též vedlejší pracovní poměr s Moravským zemským muzeem jako správce archeologických sbírek. Mezitím dodatečně složil maturitu na zemském reálném gymnáziu v Holešově a v březnu 1923 obhájil doktorát na Masarykově univerzitě v Brně. Své objevy z oblasti archeologie publikoval zejména v regionálním tisku. Od roku 1903 též vlastním nákladem vydával odborný časopis *Pravěk*. HLAVA, Miloš: *Innocenc Ladislav Červinka (1869–1952)*. In: KALÁBKOVÁ, Pavlína – KOSTRHUN, Petr – HLAVA, Miloš (eds.): *Innocenc Ladislav Červinka a jeho doba. Sborník příspěvků z konference Dějiny archeologie v českých zemích a na Slovensku, Olomouc, 13. – 15. září 2022*. Olomouc 2023, s. 16–29. FIŠER, Zdeněk: *Poněkud zapomenuté jubileum. 50 let od úmrtí I. L. Červinky*. In: *Folia numismatica. Supplementum ad Acta Musei Moraviae*, 18–19, 2003–2004, s. 157–166; ŠMÍD, Miroslav – DRESLEROVÁ, Gabriela – PŘICHYSTAL, Antonín: *Hrad u Bílovic. Eneolitické hradisko na Prostějovsku*. Brno 2010, s. 15–16.

¹⁴⁸³ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 106.

¹⁴⁸⁴ *St. Město*. Slovácké noviny, č. 39, 23. 9 1927, s. 2; *St. Město*. Slovácké noviny, č. 41, 5. 10. 1928, s. 3.

*a utlouká. Prý jen německý dějepis nám to nalhal o stěhování národů, o usazení Slovanů atd.*¹⁴⁸⁵

14.2.4 Breitenbacher a Stupavská falza

V souvislosti s velehradskými vykopávkami je třeba se zmínit i o Breitenbacherově pohledu na tzv. Stupavská falza, jejichž „objev“ vyvolal roku 1932 obrovskou senzaci. Oč se vlastně jednalo? V červnu 1932 měla jistá zbožná domkářka Klementina Maštaliřová ze Stupavy, vedena mystickými vizemi,¹⁴⁸⁶ společně se svým synem a najatými kopáči vykopat v lokalitě Hroby na katastru obce Osvětimany čtyři kamenné náhrobní desky popsané hlaholicí. Mimořádnou pozornost odborných kruhů i široké veřejnosti upoutala zejména ta poslední, o rozměrech 60 x 80 x 15 cm, objevená v hloubce pěti metrů. Pozdvižení vzbudila kvůli vyrytému epitafu „*SOLUN + VĚLEG.“ na lící a „PRVNÍ-ARČIBIS-METODĚEI-PROS ZA NAS U BOGA“ na rubové straně. Nápisy doprovázela vyrytá mitra a berla, atributy biskupského úřadu.¹⁴⁸⁷ Maštaliřová měla jasno: jedná se o místo posledního odpočinku prvního moravského biskupa Metoděje.

Navzdory nadšení veřejnosti se odborné kruhy až na výjimky stavěly k objevu od počátků skepticky. Přední vědečtí pracovníci prohlásili kameny za podvržené,¹⁴⁸⁸ stejně jako Breitenbacherův kolega a odborník na staroslovanské církevní texty Josef Vašica, který nálezy vystavil v tisku neúprosné kritice.¹⁴⁸⁹ Důkladným paleografickým i lexikologickým rozbořem vyrytých nápisů prokázal, že nejde o autentickou staroslověštinu užívanou

¹⁴⁸⁵ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 106.

¹⁴⁸⁶ První vidění prodělala tehdy jednapadesátiletá domkářka Klementina Maštaliřová (1875–1963), označovaná za lidovou jasnovidku, již roku 1926, kdy se jí ve snu zjevil arcibiskup Metoděj a vyzval k nalezení a vyzvednutí jeho ostatků slovy: „*Mé tělo leží ve sklepení bývalého kláštera, kam jsem se ukryl před útokem nepřátel. Však našli mě, jeden Němec bodl mě do pravého boku. Jedni spoutali mé údy a cloumali mým tělem. Tak zahynul jsem v bolesti a chladu. Pomoc, je mi tu zle!*“ Tři roky poté měla další vidění. Tentokrát jí dívka v růžových šatech vyjevila jako polohu Metodějova hrobu místo zvané Metodějova studánka v lokalitě Hroby na katastru obce Osvětimany v pohoří Chříby. V červnu 1932 obdržela Maštaliřová díky osobní intervenci agrárníka Jana Měchury (1876–1959) od Lesního družstva v Osvětimanech povolení k zahájení vykopávek, financovaných z poutních obětí a příspěvků anonymních mecenášů. Senzační objev čtyř náhrobních kamenů popsaných hlaholicí učinili námezdní kopáči dne 24. června 1932. KOŘÍNEK, Vlastimil – ŽIŽLAVSKÝ, Bořek: *Stupavská falza*. Malovaný kraj. Národopisný a vlastivědný časopis Slovácka, 29, 1993, č. 4, s. 6; též SKLENÁŘ, Karel: *Slepé uličky archeologie*. Praha 1995, s. 152–153.

¹⁴⁸⁷ KOŘÍNEK, V. – ŽIŽLAVSKÝ, B.: *Stupavská falza*, s. 6.

¹⁴⁸⁸ SKLENÁŘ, K.: *Slepé uličky archeologie*, s. 152–153.

¹⁴⁸⁹ Vašicův podrobný referát, ve které označil stupavské nálezy za „*velmi primitivní padělek naivní lidové invence*“, uveřejnil jako první olomoucký deník *Našinec*. Později jej převzaly i další listy. VAŠICA, Josef: *Domnělý náhrobní kámen sv. Metoděje*. *Našinec*, č. 156, 10. 7. 1932, s. 2; srovnej s *Hrob sv. Metoděje podvodem*. *Český západ*, č. 29, 15. 7. 1932, s. 2; též *Okolo hrobu sv. Metoděje*. *Slovácké noviny*, č. 28, 15. 7. 1932, s. 1 či *Náhrobní kámen Metodějův - nepopíratelný padělek*. *Národní osvobození*, č. 195, 16. 7. 1932, s. 2.

v 10. století, nýbrž o zkomoleninu moderní češtiny, přičemž jako vzor hlaholice posloužila nepřesná vyobrazení z nové, populárně laděné publikace *Obrázkové dějiny národa československého* od pražského učitele Jana Dolenského, která se v řadách odborné veřejnosti netěšila příliš dobré pověsti.¹⁴⁹⁰ S realitou se neshodovalo ani vyobrazení biskupských atributů, jejichž tvar neodpovídal mitrám a berlám užívaným v období Velké Moravy.¹⁴⁹¹

Senzační nález nemohl nereflektovat ani Breitenbacher, kterého provázela skepse od samého počátku, co na veřejnost pronikly zprávy o objevech ze Stupavy. Když následně deník *Národní politika* otiskl fotografii kamene s podezřelým nápisem, odkazujícím na biskupa Metoděje,¹⁴⁹² vyprovokoval Breitenbachera k publikování velmi svérázné reakce v *Našinci*, ve kterém na základě vlastního epigrafického rozboru poukázal na zjevnou fabulaci:

„V sobotu jsem četl *Národní politiku* a tam vidím ke své opravdové živelné hrůze: ‚* Soluň, + Velehrad‘. Zmocnil se mne hněv, že kterýsi darebák nebo pitomec balamutí primitivním způsobem svět. Byl u mne právě Bohdan Chudoba,¹⁴⁹³ ukazuje mi to, že když zhola nic, tož ty dva znaky * + usvědčují kámen z podvrženosti. Hned jsem hledal, kdy asi bylo začato s těmi značkami; je to vynález 19. století. Já hned při prvních dětinských zprávách vyřkl slovo ‚podvrženo‘, že to tam někdo před časem zakopal a nyní dal - objeviti.“¹⁴⁹⁴

¹⁴⁹⁰ RITZ, Ota: *Stupavské hlaholské padělký*. In: *Byzantinoslavica*. Sborník pro studium byzantsko-slovanských vztahů, 5, 1933–1934, s. 385.

¹⁴⁹¹ Tamtéž, s. 401–402; též VAŠICA, J.: *Domnělý náhrobní kámen sv. Metoděje*, s. 2

¹⁴⁹² *Domnělý hrob věrozvěsta sv. Methoděje u moravské Stupavy pod hradem Buchlovem*. *Národní politika*, č. 188, 9. 7. 1932, s. 5.

¹⁴⁹³ Dr. Bohdan Chudoba (1909–1982), rodák z Brna, historik a archivář, politik Československé strany lidové a v letech 1946–1948 poslanec Ústavodárného národního shromáždění. Jeho otcem byl známý literární historik a anglista František Chudoba (1878–1941). Odmaturoval roku 1928 na státním reálném gymnáziu v Brně a po následném studiu historie na univerzitách v Brně, Oxfordu, Madridu, Římě a Vídni působil jako učitel na středních školách v Brně. Za nacistické okupace byl zbaven učitelství, získal však místo archiváře v Českém zemském archivu v Praze a zapojil se do protiněmeckého odboje s vazbami na Vatikán. Po válce byl zvolen poslancem Ústavodárného národního shromáždění za Československou stranu lidovou. Jako politik vystupoval proti myšlence třídního uspořádání, v němž spatřoval popření lidské pospolitosti. Kvůli svým sociálně křesťanským postojům a účasti v katolických organizacích byl nucen po roku 1948 emigrovat. Během svého pobytu ve Spojených státech přednášel historii a politologii na řadě univerzit. Svůj život dožil ve španělském Madridu. Ve své odborné práci se zabýval zejména dobou pobělohorskou, jíž věnoval monografie *Počátky barokní myšlenky* (1934) a *Španělé na Bílé hoře* (1945). DVOŘÁKOVÁ, Zora: *Politikové na útěku. Osudy změněné 25. únorem 1948*. Praha 2004, s. 42–51; stručný medailonek viz též CHUDOBA, Bohdan: *Jediný základ ekumenismu*. *Revue*. Čtvrtletník pro odpovědný dialog, 86, 2019, č. 3, s. 34.

¹⁴⁹⁴ Jedná se o doslovný přepis Breitenbacherova původního listu zaslaného redakci *Našince*. [BREITENBACHER, Antonín]: *Úsudek historika o stupavském „nálezu“*. *Našinec*, č. 158, 13. 7. 1932, s. 2; částečně převzato *Okolo hrobu sv. Metoděje*. *Slovácké noviny*, č. 28, 15. 7. 1932, s. 1. Uznání za příspěvní k diskusi vyjádřil Breitenbacherovi v listu z 18. července 1932 i Vlastenecký spolek muzejní v Olomouci. Pod listem je podepsán pokladník spolku Jan Hlavica: „Konečně vyslovuji Vám srdečné díky, že jste v *Našinci* ten *Stupavský škandál s hrobem sv. Methoděje tak neohroženě a výstižně za padělek prohlásil. Je tomu již přes 30 let, co mi z terciářských sjezdů velehradských bylo známo, jak ty obersvaté terciářky byly zblázněné*

O stupavských objevech vedl Breitenbacher korespondenci i s Antonínem Zelnitiem, který jej v listu z 1. prosince 1932 informoval o vykopání druhého kamene, který byl původně ponechán v zemi, i o přesvědčení některých členů muzejního spolku Starý Velehrad, že by kámen mohl být pravý.¹⁴⁹⁵ Breitenbachera zpráva rozčílila a zaslal Zelnitiovi ironickou odpověď: „Zprávy o druhém objevu [náhrobního kamene] Metodějova mne přímo rozčertily. Jen odhaliti toho pitomce, [který je podvodu] toho otcem. Víš, že jsem 5. 7. tak břitce odsoudil první kámen, a že jsem o tom druhém, který zůstal tehdy v zemi a až nedávno vykopali, napsal na schůzi ‚Velehradu‘, že nejsou-li na něm asyrské klínové nápisy, jsou nepochybně runy. [...] Že se konají v okolí Velehradu vykopávky, je cenná věc, jinak archeologických otázek řešiti nelze.“¹⁴⁹⁶

Sám Zelnitius se od Maštalířové veřejně distancoval,¹⁴⁹⁷ jak sdělil písemně i Breitenbacherovi.¹⁴⁹⁸ Navíc se cítil poškozen spojováním relevantní archeologie s podnikem tak pochybným, a proto podal na neznámého falzátora trestní oznámení.¹⁴⁹⁹ Navzdory skepsi církevních autorit i kritickému stanovisku odborné obce se poutní šílenství zvrátit nepodařilo. V následujících letech se Stupava stala neoficiálním poutním místem cyrilometodějské tradice a čelila náporu poutníků z celého Moravského Slovácka i vzdálenějších končin tehdejšího Československa. Ještě roku 1934 obhajoval pravost stupavských falz amatérský archeolog František Adámek, který své názory obsáhnul v apologetickém spisku *Důkaz pravosti metodějských nálezů z „Hrobů“ u Osvětiman*,¹⁵⁰⁰ odbornými kruhy vesměs odmítaném.¹⁵⁰¹

hledáním hrobu sv. Metoděje, již tedy měly vidění a považovaly se za takové světice a prohlašovaly, že jej jistě najdou. Dosti možná, že z těchto dob ten podfuk s kamenem pochází - v té době vyrobený, v zem zakopaný, by zub času jej ohlodal.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 11, inv. č. 621, list *Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci Antonínu Breitenbacherovi (Olomouc, 18. července 1932)*.

¹⁴⁹⁵ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 9, inv. č. 555, list *Antonína Zelnitia Antonínu Breitenbacherovi (Velehrad, 1. prosince 1932)*.

¹⁴⁹⁶ Koncept Breitenbacherovy odpovědi Zelnitiovi datované 7. prosince 1932 je bohužel částečně přelepen, nicméně se nám jej podařilo rekonstruovat. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 644, *Deník, sv. II. (1931–1937)*, s. 87.

¹⁴⁹⁷ Zelnitius jakýkoliv podíl na vykopávkách Maštalířové resolutně popřel; sám se nechal slyšet: „Sv. Metod je moravský arcipastýř, osoba církevní a národní, budou proto hledati hrob jeho kruhy církevní a společně, jak se to dělo s hrobem sv. Václava v nedávné době. A aby se to brzy stalo, toho žádá národ, po tom touží. Proto ho nebude kopati ani Zelnitius, ani nějaká žena, jejíž úkolem to není.“ *Hrob sv. Metoděje*. Slovácké noviny, č. 28, 15. 7. 1932, s. 1; srovnej s *Žádny hrob sv. Metoděje se nenašel*. Našinec, č. 153, 5. 7. 1932, s. 7.

¹⁴⁹⁸ Viz jeho list Breitenbacherovi z 21. prosince 1932: „Po Stupavě nám nic není, o pořádek se starat mají jiní.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 9, inv. č. 555, list *Antonína Zelnitia Antonínu Breitenbacherovi (s. l., 21. prosince 1932)*.

¹⁴⁹⁹ *Kdo padělal náhrobní kámen u Stupavy? Trestní oznámení na neznámého pachatele*. Moravský večerník, č. 161, 15. 7. 1932, s. 5.

¹⁵⁰⁰ ADÁMEK, František: *Důkaz pravosti metodějských nálezů z „Hrobů“ u Osvětiman*. Brno-Husovice 1934.

¹⁵⁰¹ KUDĚLKA, Milan a kol.: *Československá slavistika v letech 1918–1939*. Praha 1977, s. 167; též VEČERKA, Radoslav: *Jazyky v komparaci 1. Nástin české jazykovědné slavistiky v mezinárodním kontextu*. Praha 2008, s. 97.

Pokud jde o samotnou Klementínu Maštaliřovou, navzdory denunciačním článkům v tisku, který ji líčil střídavě jako „pomatenou duchařku“,¹⁵⁰² přesvědčenou o své pravdě, i „cynickou prospěchářku“,¹⁵⁰³ profitující z lidské naivity, se rozhodla ve vykopávkách u Osvětiman pokračovat na vlastní pěst i následujícího roku, v čemž jí Lesní družstvo v Osvětimanech ještě - byť nepříliš ochotně - vyšlo vstříc. Teprve v prosinci 1933 jí byly další výkopové práce definitivně zakázány. Ani to ji však zcela neodradilo a ještě roku 1960 jako 85letá žádala o povolení pokračovat ve vykopávkách, leč neúspěšně.¹⁵⁰⁴

14.3 Úmrtí Františka Snopka a Breitenbacherovo jmenování

Úmrtím sedmašedesátiletého Františka Snopka v Kroměříži dne 19. března 1921 osiřelo místo arcibiskupského archiváře.¹⁵⁰⁵ Stalo se tak náhle. Jak Breitenbacher píše, Snopka vídal v zámku pravidelně a na jeho zdravotním stavu neshledával nic v nepořádku.¹⁵⁰⁶ Den po Snopkově smrti obdržel Breitenbacher jako správce zámecké knihovny - s fungováním archivu podrobně obeznámený - od centrálního ředitele Konšela pověření k vykonání revize archivní kanceláře, kam vkročil za doprovodu Snopkova někdejšího pomocníka Františka Michálka. Její prostory shledal v katastrofálním nepořádku:

¹⁵⁰² Např. šéfredaktor *Našince* P. Ladislav Zamykal (1884–1937) Maštaliřovou nepřímo označil za „*duševně nevyrovnanou ženu*“ a celé dění okolo stupavských nálezů za „*hysterii smíšenou s klamem, šalbou a mamem*“. Ve článku *Planá sensace s nalezením hrobu sv. Metoděje* mimo jiné napsal: „*Ostudou je, že kruhy a orgány [...] jsou ochotny věřit stupavské Maštaliřce, prohlašovati ji za duševně vyrovnanou ženu a tím dávati sankci všem jejím popletenostem, které tak povážlivě infikují i celou řadu jiných nerozhledných lidí.*“ ZAMYKAL, Ladislav: *Planá sensace s nalezením hrobu sv. Metoděje*. Našinec, č. 156, 10. 7. 1932, s. 2; srovnej s *Planá sensace*. Moravský večerník, č. 168, 23. 7. 1932, s. 3; *Planá sensace s hrobem sv. Metoděje*. Československý deník, č. 169, 24. 7. 1932, s. 4.

¹⁵⁰³ Ze zájmu poutníků pochopitelně těžili nejvíce prodejci, kteří si poblíž místa nálezu otevřeli své krámký. Takto popisuje atmosféru na Stupavě po objevu domnělého „Metodějova hrobu“ nepodepsaný pisatel z Kyjova: „*Maštaliřka ví, že tam vykopou Svaté písmo napsané na kamenných deskách, které je ta pravá víra... Zatím kousek dále už stojí dvě plachtové boudy, v nichž se prodávají hračky pro děti, na čtyřech místech se čepuje pivo, nabízejí se vuřty a vířtle, babky roznášejí sodovky a housky, ještě tu chybí kolotoč, střelnice a panoptikum... Tak tedy to vyhlíží na Ocásku nad domnělým Maštaliřčím hrobem sv. Metoděje...*“ *Situace na Stupavě*. Našinec, č. 162, 17. 7. 1932, s. 3.

¹⁵⁰⁴ HRUBÝ, Vilém: *Byl nalezen hrob věrozvěsta Metoděje?* In: BÁRTA, Oldřich (ed.): *Almanach Velká Morava*. Brno 1965, s. 147.

¹⁵⁰⁵ Jako příčina úmrtí je v matričním zápisu uvedeno „*ochrnutí srdce*“, tedy patrně srdeční příhoda. MZA v Brně, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 7931, *kniha zemřelých města Kroměříž - chrám sv. Mořice (1880–1928)*, s. 778.

¹⁵⁰⁶ Zajímavé jsou též okolnosti, které Breitenbachera v den Snopkova úmrtí provázely: „*Stoje o půl osmé ráno u svého stolu psacího, pocítím náraz myšlenku, že je archivář Snopek nyní tak po tváři mladistvý, červeňoučký, usměvavý, spokojený. Kolik roků má? A to se on může dožít i osmdesáti let... a archivář zmizel z mysli. Čekal jsem lékaře dra Vlka, který mi léčí furunkl v uchu (druh kožního abscesu, pozn. autora) a nemoha dočkati, šel jsem k nemocnici ústavní. Za chvíli jde s dr. Hubíkem, který volá: ‚Snopek mrtev!‘ Právě o půl osmé byl dr. Vlk u něho! Našel prý ho již ztuhlého, že smrt asi nastala brzo v noci!*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 311–312.

„Na zemi knihy, archiválie, tři vlnáky v prachu a tři stolky vedle sebe stojící nabitě, v zásuvce i nahoře, [...] čisté papíry, ústřižky, pásky z novin, odložené cigarové špice, uřezané nehty, [...] noviny, stará péra, staré noviny, tužky, gumy, papíry s výpisky, složní knížka na 250 K, staré známky odlepené, nové, archiválie, to vše bylo křížem krážem přeházené přes sebe - v tom jakési drti, prachu až hanba. Maličký = Michálek jen žasl, že mohl Snopek i archiválie tak házet do té směsi jako smetí...“¹⁵⁰⁷

Pěči o archiv převzal dočasně z pověření Konšela právě Breitenbacher.¹⁵⁰⁸ Jednalo se o řešení skutečně pouze provizorní, neboť výuka na gymnáziu zabírala Breitenbacherovi většinu času a práci v archivu se tak mohl věnovat pouze v odpoledních hodinách.¹⁵⁰⁹ Přitom jen úklid Snopkovy kanceláře přeplněné archiváliemi slepenými prachem a promíšenými s rukopisy Snopkových prací si vyžádal téměř rok. Ještě v listopadu 1921 - více než půl roku od Snopkovy smrti - se mohli ředitel gymnázia Hubík, stavební ředitel Sprindrich a registrátor Šumbera na vlastní oči přesvědčit o zanedbaném stavu archivní kanceláře:

„Byl přítomen náš dr. Hubík, ředitel Sprindrich,¹⁵¹⁰ registrátor Šumbera. Žasli. Prachu na aktech je někde tolik, že se přilípl na desku nových regálů jako barva, když jsem o ni zavadil, rozkládaje si akty. [...] Přehlížel jsem ‚psací‘ stůl proti dveřím stojící. Co tu bylo v zásuvkách pohromadě! Bůh to sud': šest polen bukových, mezi archiváliemi rozházených, archiválie 19. století, 16. století, Snopkovy separáty, malby dřevěného basreliéfu Cyrila, Kohnova ‚secreta‘ zapečetěná, dodnes neotevřená, asi sedm pergamenových obalů manských atd. knih, obsahujících na vniřní straně texty z 16. století (listiny, dopisy), Fürstenberkovu korespondenci (jeden svazek), hromádku dopisů atd. - vše jako na smetišti.“¹⁵¹¹

¹⁵⁰⁷ Tamtéž, s. 312.

¹⁵⁰⁸ Ke společné prohlídce archivu došlo dne 9. listopadu 1921 dopoledne. Tamtéž, s. 354–355.

¹⁵⁰⁹ *Správa olomouckého arcibiskupského archivu [...]*. Moravské noviny, č. 115, 18. 5. 1921, s. 2.

¹⁵¹⁰ Ing. Richard Sprindrich, arcibiskupský stavební úředník, v letech 1920–1932 ředitel arcibiskupské stavební kanceláře. O jeho původu a minulosti příliš nevíme. Roku 1879 se s jeho jménem setkáváme v úřadu arcibiskupského kontrolora na Hukvaldech, kde objevil a vyzvedl v oltáři bývalé hradní kaple ostatky svatých. Následně působil v arcibiskupských službách jako vrchní stavební správce až do roku 1920, kdy byl ustaven ředitelem arcibiskupské stavební kanceláře. Později se angažoval v komunální politice města Kroměříže jako člen stavebního odboru. FELIX, Jiří: *Hrad Hukvaldy*. Moravská Ostrava 1913, s. 10; POVONDRA, V. – PITHART, J. (eds.): *Velký adresář a almanach města Kroměříže*, s. 32; ROUBIC, A.: *Správa statků olomouckého (arci)biskupství od 16. století*, s. 464; *Ze zasedání obecního zastupitelstva dne 15. tm.* [...]. Obzor, č. 92, 19. 4. 1924, s. 2–3.

¹⁵¹¹ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 354.

Zatímco Breitenbacher uváděl doporádku Snopkovu kancelář, otevřela se otázka Snopkova následovníka. Oproti roku 1915, kdy místo správce arcibiskupské knihovny obdržel Breitenbacher automaticky, byla tentokrát situace odlišná. Podle některých zdrojů totiž Stojan obsazení místa arcibiskupského archiváře vůbec nezamýšlel a učinil tak až po nátlaku státních úřadů, které Stojanovi pohrozily dosazením úředně jmenovaného archiváře, zůstane-li místo neobsazeno.¹⁵¹² O úřad se přitom Breitenbacher původně ucházet nechtěl. Automaticky počítal s tím, že po Snopkově smrti svěří arcibiskupství úřad archiváře - s ohledem na jeho letitou praxi a odborné zkušenosti - jemu, jak mu ostatně kdysi přislíbil i centrální ředitel Roska.¹⁵¹³ K podání žádosti o přijetí za arcibiskupského archiváře jej přiměla teprve zpráva o kandidatuře kroměřížského profesora náboženství Antonína Kubíčka a jisté antipatie, které on sám ke Kubíčkovu choval:

„Když zemřel archivář Snopek, nemínil jsem se hlásiti o archivářství jsa přesvědčen, že arcibiskup je nemůže nikomu jinému svěřiti než mně; nechtěl jsem žádati, když jsem si byl jist, že mně úřad musejí nabídnouti. Ale když se mně doneslo, že se mimo jiné prý bude hlásiti i katecheta Antonín Kubíček z české hospodářské školy, který se arcibiskupovi Stojanovi nestydatě vtíral jako příbuzný,¹⁵¹⁴ a že si již dělá plány: půjde s plnou penzí do výslužby, v zámku dostane zdarma byt, k tomu přiměřený plat jako archivář atd. a že práci přenechá špačkům, tu jsem poznal, že musím podati žádost, aby se nestala skutkem taková hanebnost a mne nestihla výčitka, že jsem tomu sám vinen, když jsem se neucházel. Zažádal jsem tedy.“¹⁵¹⁵

Breitenbacherův zpravodaj - ať jím byl kdokoliv - se skutečně nemýlil. Tehdy šedesátiletý Antonín Kubíček, profesor náboženství na státním učitelském ústavu v Kroměříži,¹⁵¹⁶

¹⁵¹² Tamtéž, s. 335.

¹⁵¹³ Tamtéž, s. 2; srovnej se zápisem z 19. března 1921: „Je to hrubé říci, ale je už tak běh světa: mors auxilium vitae (smrt pomocnice života, pozn. autora), že se mi tu otvírá možnost dojítí uskutečnění svých snů i co do věci - knihovny a archivu - i co do osobních poměrů.“ Tamtéž, s. 312.

¹⁵¹⁴ Zvýrazněná část textu včetně jména profesora Kubíčka byla Antonínem Breitenbacherem znečitelněna černým fixem. Rozluštit se jí podařilo díky úpravě osvětlení a kontrastu fotografického snímku stránky.

¹⁵¹⁵ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 643, *Deník, sv. I. (1921–1930)*, nestránkované předešlé.

¹⁵¹⁶ P. ThDr. Antonín Kubíček (1864–1924), rodák z Klášterce na Šumpersku, římskokatolický duchovní, církevní historik a teolog, od roku 1903 učitel náboženství na učitelském ústavu v Kroměříži. Pocházel z rodiny rolníka Antonína Kubíčka z Klášterce a jeho manželky Mariany roz. Tunisové, dcery rolníka z Vyšehoří. Po maturitě na c. k. vyšším německém gymnáziu v Kroměříži roku 1883 studoval bohosloví v Olomouci a učitelství na tamním učitelském ústavu. V únoru 1892 získal aprobaci k výuce náboženství v českém i německém jazyce a v červenci téhož roku obhájil doktorát z teologie na bohoslovecké fakultě v Olomouci. Poté nastoupil jako katecheta na ženský učitelský ústav v Opavě, odkud byl roku 1903 povolán na učitelský ústav v Kroměříži. Ve své historické práci věnoval pozornost především kodikologii se zaměřením na breviáře a žaltáře. Z odborných článků jmenujme např. *Opavský žaltář* (1899) či *Dva staré breviáře olomucké* (1901–1902) v *Časopisu Matice moravské, Sběrka právních formulářů moravských*

se o místo arcibiskupského archiváře skutečně ucházel. Svou písemnou žádost, datovanou v Kroměříži 20. dubna 1921, adresoval přímo arcibiskupovi,¹⁵¹⁷ přičemž šance rozhodně neměl mizivé. Stejně jako Breitenbacher mohl prezentovat i Kubíček široké portfolio historických prací, zejména z oboru kodikologie. Přesto se nakonec arcibiskup Stojan rozhodl pro Breitenbachera, který svou argumentaci v žádosti o místo archiváře postavil na praktickém hledisku a podepřel originálem instrukcí olomouckého arcibiskupa Maxmiliána Josefa Sommerau-Beckha z roku 1838,¹⁵¹⁸ podle níž by měl úřad archiváře i správce zámecké knihovny spočívat v rukou jedné osoby:

„Archiv a knihovna byly vždy jakýsi celek, dokonce místnosti jsou vedle sebe, bývaly spravovány společným správcem, bývaly vždy v titule uváděny společně, měly jednu kancelář a pro správu vnitřní měly jedny instrukce. Rozdělení správu archivu a knihovny kroměřížské jest vzhledem k tomu, jak vznikly a v jakém stavu jsou, i pro materiál v nich uložený chybou a značí ztížení, komplikování správní agendy.“¹⁵¹⁹

Vedle odborného vzdělání a bohatých praktických zkušeností Antonína Breitenbachera jistě nemálo přispěla i přímluva ředitele arcibiskupského gymnázia Karla Hubíka, adresovaná dne 17. srpna 1921 přímo arcibiskupskému ordinariátu v Olomouci. Hubík v ní neopomenul zdůraznit Breitenbacherovy dosavadní zkušenosti s archivem, ani přínos historické práci. Současně arcibiskupa požádal o svolení, aby směl Breitenbacher v případě přijetí za archiváře

v *Opavě chovaná* (1903) ve *Věstníku Matice opavské* či teologický pojednání *Svatý Augustin a viklefismus* (1924) v almanachu *Hlídky*. Čtené homiletické statě publikoval rovněž v *Časopisu katolického duchovenstva*, *Kazatelů* či *Vychovatelských listech*. ZA v Opavě, Sběrka matrik bývalého Severomoravského kraje, inv. č. 7911, *matrika narozených obce Klášterec (1848–1866)*, s. 506; *Maturitätsprüfung*. In: Programm des k. k. Staats-Gymnasiums in Kremsier, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1882/83. Kremsier 1883, s. 53; *Promoce*. Čech, č. 170, 28. 7. 1892, s. 2; *Na rozloučenou s dp. dr. A. Kubíčkem*. Opavský týdeník, č. 72, 16. 9. 1903, s. 3; KRÁTKÝ, František (ed.): *Stav osob professorstva českého ve školním roce 1904–1905*. Praha 1904, s. 137; *K úmrtí profesora dra Antonína Kubíčka*. Našinec, č. 145, 26. 6. 1924, s. 2; *Literární činnost učitelstva a působení jeho mimo školu*. In: První zpráva císař. král. ústavu ku vzdělávání učitelů v Kroměříži za dobu od šk. roku 1891/92 do šk. roku 1905/906. Kroměříž 1906, s. 118; KUTNAR, F. – MAREK, J.: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*, s. 642.

¹⁵¹⁷ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Arcibiskupství Olomouc, karton č. 1573, inv. č. 3621, *žádost Antonína Breitenbachera Antonínu Cyrilu Stojanovi o přijetí za arcibiskupského archiváře (20. dubna 1921)*.

¹⁵¹⁸ Breitenbacher nepochybně mínil nový organizační řád arcibiskupské knihovny a archivu, vypracovaný arcibiskupským knihovníkem Georgem Antonem Branowitzerem a schválený arcibiskupem Maxmiliánem Josefem von Sommerau-Beckh (1769–1853) roku 1838. Jeho účelem bylo vtisknout arcibiskupské knihovně i s archivem charakter vědecké instituce sloužící potřebám čtenářů a badatelů. Vedle stanovení jednotlivých povinností arcibiskupského knihovníka zahrnoval též instrukce k vedení úřední agendy, knižním akvizicím či ochraně knižních fondů. VLČKOVÁ-BUTULOVÁ, I.: *Dějiny zámecké knihovny v Kroměříži od roku 1850 až po dnešek*, s. 46.

¹⁵¹⁹ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Arcibiskupství Olomouc, karton č. 1573, inv. č. 3621, *žádost Antonína Breitenbachera Antonínu Cyrilu Stojanovi o přijetí za arcibiskupského archiváře (20. dubna 1921)*.

po přechodnou dobu vypomáhat na gymnáziu s výukou, než za něj naleznou plnohodnotnou náhradu: „*Ústav utrpí sice ztrátu, ale archiv nepoměrně získá. Bude-li p. Breitenbacher aspoň částečně vypomáhati, jak v návrhu stojí, pak si snad pomůžeme do té doby, než nám nový historik dostuduje.*“¹⁵²⁰ Stojan Hubíkově žádosti vyhověl,¹⁵²¹ jak čteme i v Breitenbacherově pověřovacím dekretu, datovaném dne 6. prosince 1921 a stvrzeném Stojanovým podpisem:

Důstojnému panu

Dr. A. Breitenbacherovi,

prof. v Kroměříži.

Jmenuji Vás skutečným arcibiskupským archivářem v Kroměříži a pověřuji Vás úplnou a definitivní správou archivu jakožto úředníka zařazeného dle platebního řádu, přičemž jest se Vám vzdáti profesorského postavení.

Svěřuji Vám i správu knihovny bez zvláštního honoráře.

Jest mým přáním, kteréžto splniti jste slíbil, abyste na mém arcibiskupském gymnáziu kroměřížském, bude-li to ředitelství žádati, bez zvláštní renumerace vypomáhal několika hodinami týdně v rámci svých úředních hodin.

V Olomouci na sv. Mikuláše 1921.

Dr. Antonín Cyril Stojan mp.,

*arcibiskup.*¹⁵²²

L. S.

Ještě v ten samý den zaslal Stojan ústřednímu ředitelství arcibiskupských statků instrukci o jmenování nového arcibiskupského archiváře, ve které nařídil, aby byl Breitenbacherovi zastaven profesorský plat, a aby byl zařazen dle platového řádu mezi arcibiskupské úředníky.¹⁵²³ S ročním platem ve výši 27 300 Kč (tj. 2 275 Kč měsíčně), nárokem na služební byt a přidělem 36 metrů palivového dříví ročně si Breitenbacher polepšil.¹⁵²⁴ Že tím nastává

¹⁵²⁰ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Arcibiskupství Olomouc, karton č. 1573, inv. č. 3621, *doporučení pro Antonína Breitenbachera na místo arcibiskupského archiváře (Kroměříž, 17. srpna 1921).*

¹⁵²¹ Oficiálně byl Breitenbacher ke dni 6. prosinci 1921 překlasifikován na výpomocného učitele, pověřeného výukou dějepisu a zeměpisu v rozsahu 4 až 10 hodin týdně po přechodnou dobu 1921–1924. SOkA Kroměříž, fond Arcibiskupský seminář a gymnázium Kroměříž, karton č. 1, inv. č. 128, *osobní výkaz Antonína Breitenbachera (1910–1921)*; srovnej s *Učitelství sbor*. In: XII. výroční zpráva arcibiskupského gymnasia v Kroměříži za rok 1921–1922. Kroměříž 1922, s. 24; *Učitelství sbor*. In: XIII. výroční zpráva arcibiskupského gymnasia v Kroměříži za rok 1922–1923. Kroměříž 1923, s. 23; *Učitelství sbor*. In: XIV. výroční zpráva arcibiskupského gymnasia v Kroměříži za rok 1923–1924. Kroměříž 1924, s. 20.

¹⁵²² ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Arcibiskupství Olomouc, karton č. 1573, inv. č. 3621, *opis dekretu č. 579 z 6. prosince 1921 o jmenování Antonína Breitenbachera arcibiskupským archivářem (Olomouc, 6. prosince 1921).*

¹⁵²³ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Arcibiskupství Olomouc, karton č. 1573, inv. č. 3621, *instrukce arcibiskupa Stojana z 6. prosince 1921 ústřednímu ředitelství arcibiskupských statků o jmenování Antonína Breitenbachera arcibiskupským archivářem (Olomouc, 6. prosince 1921).*

¹⁵²⁴ Pro srovnání: výše ročního profesorského platu Antonína Breitenbachera vzrostla mezi lety 1909–1921 z 1 508 Kč (1909) na 20 926 Kč (1921). MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 361.

období zcela nové, uvědomoval si i sám Breitenbacher. Své jmenování archivářem nicméně okomentoval na stránkách deníku velmi stručně: *„Začínám novou ,kariéru‘ - přestal jsem být profesorem a začínám být ,úředníkem‘. Po 25 letech tu strávených! Jen zdraví, nic velice více - ostatní snad už by šlo!“*¹⁵²⁵

14.3.1 Žádost o přidělení služebního bytu

Převzetím úřadu se v Breitenbacherových rukách opět sjednotila pozice správce arcibiskupské knihovny a arcibiskupského archiváře, jako tomu bylo za jeho předchůdce Františka Hrbáčka, než byl roku 1898 jmenován arcibiskupským archivářem František Snopek. Nové postavení tak Breitenbacherovi přineslo vedle nových povinností i jistou nezávislost v otázce kompetencí, o které se nemusel s nikým dělit, a tudíž mohl zůstat zcela svým pánem. Arcibiskup Stojan do chodu knihovny prakticky nezasahoval.¹⁵²⁶ Díky tomu směl Breitenbacher postupovat dle svých intencí podřízených jedinému a dávno vytčenému cíli - uvést rozsáhlý a neuspořádaný arcibiskupský archiv do vzorného pořádku.¹⁵²⁷

Přijetí za arcibiskupského archiváře současně postavilo Antonína Breitenbachera před praktický problém spojený s ubytováním. Nárok na ubytování a stravování ve společných prostorách semináře totiž plynul z jeho postavení profesora arcibiskupského gymnázia, o které nyní přijetím nového úřadu přišel. Jelikož přidělení služebního bytu, na který měli arcibiskupští úředníci nárok, nebylo v danou chvíli možné, obrátil se 23. prosince 1921 přímo na arcibiskupa Stojana s písemnou žádostí, aby směl setrvat v semináři, dokud mu okolnosti nedovolí zařídit se samostatně. Svou žádost odůvodnil následovně:

„Poněvadž na arcibiskupství není pro mne bytu a já nemám ani zbla poživatin, a tedy se ani vystěhovati, ani si svého hospodaření zřídit nemohu, proto prosím uctivě Vaši arcibiskupskou Milost, aby mi ráčila milostivě dovoliti zůstati v semináři bytem i stravou, dokud by mně okolnosti nedovolily zařídit se samostatně.“

Osměluji se poukázati na to, že jsem plných 25 let ústavu sloužil a ještě letos pracuji na ústavě z polovice, že také kanovník Segeta, dokud neměl volné

¹⁵²⁵ Tamtéž, s. 360.

¹⁵²⁶ Zde se můžeme odvolat na Breitenbacherův zápis z 29. listopadu 1923 o úmrtí arcibiskupa Stojana: *„Prý neměl smyslu (Stojan, pozn. autora) pro podstatné věci jako archiv a knihovnu, ale co jsem mu rozložil, schválil mi.“* MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 14.

¹⁵²⁷ Viz záznam z 10. prosince 1923: *„Jen co by mě Pán Bůh nechal dlouho zdravého na světě, abych svůj sen dávný - archiv do vzorného pořádku - mohl uskutečniti.“* Tamtéž, s. 32.

*rezidence, podobně zde žil, a že i probošt Valoušek, ač neměl s ústavem nikdy nic společného, tu bývá i stravuje již druhý rok.*¹⁵²⁸

Arcibiskup Breitenbacherově žádosti vyhověl a prostřednictvím arcibiskupského ordinariátu v Olomouci nařídil ředitelství arcibiskupského semináře v Kroměříži, aby směl zůstat v semináři bytem i stravou, dokud bude zapotřebí. O rozhodnutí arcibiskupa mělo Breitenbachera informovat samotné ředitelství semináře.¹⁵²⁹

Samostatný byt obdržel Breitenbacher teprve o rok později, kdy se uvolnily prostory v bývalém regentském domě č. 42 na tehdejší Masarykově (dnes Velkém) náměstí po centrálním řediteli Josefu Konšelovi,¹⁵³⁰ který ke dni 1. listopadu 1922 ukončil své více než dvacetileté působení v arcibiskupských službách a převzal místo profesora lesní tvorby a pěstění lesů na nově založené Vysoké škole zemědělské v Brně.¹⁵³¹ Šest částečně renovovaných světnic včetně samostatné kuchyně nabízelo Breitenbacherovi mnohem více komfortu, než měl doposud.¹⁵³² Nový byt se shodou okolností nacházel přímo nad redakcí deníku *Pozorovatel*, díky čemuž se Breitenbacher mohl dostat k nejčerstvějším informacím doslova z první ruky.¹⁵³³ Klíče obdržel 8. ledna 1923.¹⁵³⁴ Přesto se prostory semináře, v nichž strávil od samého příchodu do Kroměříže více než čtvrt století svého života, neopouštěly Breitenbacherovi lehce. Své pocity vyjádřil s jistou dávkou nostalgie v zápisu datovaném 22. ledna 1923:

*„Dnes pod střechou ústavu, do něhož jsem přišel roku 1896, spím naposled!
Co jsem tu prožil! Léta hotového středověku - poměry, jenž byly Rakouskem
v malém měřítku - léta úporného boje proti nim - doby vnitřních krizí, jednou tak
prudkých, že nechybělo mnoho k revolvéru - doby rodinných tragedií - doby také
krásných snů a zážitků.*¹⁵³⁵

¹⁵²⁸ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Arcibiskupství Olomouc, karton č. 1573, inv. č. 3621, *žádost Antonína Breitenbachera Antonínu Cyrilu Stojanovi o přijetí mezi arcibiskupské úředníky (23. prosince 1921)*.

¹⁵²⁹ Tamtéž.

¹⁵³⁰ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 11, inv. č. 558, *zpráva ředitelství arcibiskupského polního hospodářství v Kroměříži o udělení naturálního bytu Antonínu Breitenbacherovi (Kroměříž, 5. ledna 1923)*.

¹⁵³¹ HAŠA, Rudolf: *Historie Vysoké školy zemědělské v Brně a „Masarykova lesa“*. Brno 2007, s. 39; srovnej s ROUBIC, A.: *Správa statků olomouckého (arci)biskupství od 16. století*, s. 473.

¹⁵³² MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 397.

¹⁵³³ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 13.

¹⁵³⁴ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 394.

¹⁵³⁵ Tamtéž, s. 396–397.

14.3.2 První kroky v novém úřadu

Jmenování archivářem umožnilo Breitenbacherovi započít realizaci své vize - dokonale uspořádaného archivu, sloužícímu badatelům všech společensko a uměnovědních oborů. Podělil se o ni i s Josefem Pekařem v listu z 23. prosince 1922: „*Rád bych zanechal archiv jako apatéku: čistou a každou věc ve své ‚škatulce‘. Pak by bylo radost pracovat.*“¹⁵³⁶ Jelikož si Breitenbacher o všech podniknutých krocích vedl podrobné zápisky, dovidáme se z jeho deníků i mnohé o fungování archivu za Breitenbacherova předchůdce Františka Snopka. Ten kupříkladu vedl archiv na principu dvojjazyčnosti prosazované arcibiskupem Bauerem: „*V jaké řeči akt, v takové regist.*“¹⁵³⁷ Od této zásady se nový archivář rozhodl nekompromisně ustoupit a veškerá regesta vést nadále výhradně v češtině.¹⁵³⁸ Důrazně se též postavil proti absenčním výpůjčkám archiválií soukromým osobám, což mělo být za jeho předchůdce Snopka zamlčovanou, avšak běžnou praxí.¹⁵³⁹ Breitenbacherův počáteční entuziasmus nicméně brzy vystřídala deziluze a rozčarování nad stavem, v jakém se archiv po Snopkově péči nacházel:

*„Arcibiskup Kohn měl sice krásnou myšlenku dáti archiv konečně dopořádku, a také, dokud byl živ, archivář Snopek, povinen jsa, čtvrtletně podával zprávu o tom, co vykonal. Pracoval pilně, ale od jeho rezignace 1904 počíná naprostá stagnace, ba ještě horší stav, neboť archivář Snopek, jehož nový pan arcibiskup zbavil povinností podávati referáty, nechal konečně archiv ladem ležeti, ba dokonce jej uvedl - nedbaje čistoty a vytáhav spoustu vzorně uložených věcí z archivu, a mezi všecek ostatní nezařazený materiál jej roztrousiv - ve stav, který až příliš vyvolává vzpomínku na krále Augiáše. Jest tedy nutno nejprve vše to, co bylo z archivu vyházeno, zase uložit na místo. Bude třeba vykonati revizi, co to bylo a co nyní chybí.“*¹⁵⁴⁰

¹⁵³⁶ ANM, osobní fond Josef Pekař, karton č. 18, inv. č. 486, list Antonína Breitenbachera Josefu Pekařovi (Kroměříž, 23. prosince 1922).

¹⁵³⁷ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 5–6.

¹⁵³⁸ Tamtéž.

¹⁵³⁹ Podrobnosti se dovidáme z konceptu Breitenbacherovy zprávy arcibiskupovi Stojanovi ze dne 29. listopadu 1922: „*Před několika málo lety bylo povoleno zemskému archivu moravskému - tedy úřadu - aby si úředník dojel osobně pro kopiář kterýsi, aby mohli vykonati kolaci opsaných kusů, a zase osobně kopiář dovezl zpět. Kopiář musel však zůstat v zemském archivu, nesměl býti vzat do soukromého bytu. Jediná výjimka stala se u p. faráře Vaculíka, a to taková: Za války, kdy byla nouze o kuřivo, dovážel zemřelý archivář Snopkovi cigáry a cigarety, též láhve různého trunku [...] a tak archiváře obměkčoval. Ten mu pak žádost pánům administrátorům doporučil. Svolení došlo od [...] biskupa Wisnara, ale stojí v něm výslovně, že věc má zůstatí potají.*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 643, *Deník, sv. I. (1921–1930)*, s. 28.

¹⁵⁴⁰ Koncept zprávy arcibiskupovi Antonínu Cyrilu Stojanovi z 9. ledna 1923. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 643, *Deník, sv. I. (1921–1930)*, s. 31.

Není divu, že se Breitenbacherovi za daných okolností jevílo přeuspořádání archivu jako úkol vpravdě sisyfovský. „Srovnáme-li agendu pražských knihoven dle statistických dat a archivů,“ vypočítává v listu z 1. února 1923 historiku umění Eugenu Dostálovi, „*muselo by nás tu býti několik - a jsem na vše sám a sám...*“¹⁵⁴¹ Hned z počátku roku se proto obrátil přímo na arcibiskupa Stojana s prosbou o přidělení kancelářského pomocníka Františka Michálka z lesního revírního úřadu, v čemž mu arcibiskup ochotně vyšel vstříc, a tak směl Michálek dne 25. června 1923 oficiálně nastoupit jako výpomocná síla v archivu.¹⁵⁴² Breitenbacherova volba Michálka nebyla náhodná. V archivu vypomáhal již za Snopka, při pomocných archivních pracích se osvědčil a Breitenbacher tak nemusel ztrácet čas s jeho zaučováním.¹⁵⁴³

Aby se v budoucnu situace jako za Snopka již neopakovala, požádal později arcibiskupa Prečana o vydání nových instrukcí pro budoucí archiváře s jasně kodifikovanými povinnostmi.¹⁵⁴⁴ Arcibiskupský archiv zamýšlel organizovat po vzoru státních vědeckých institucí, čímž *de facto* položil základ arcibiskupského archivu v dnešní podobě.¹⁵⁴⁵ Řídil se přitom nejen svým vlastním úsudkem, podloženým bohatou zkušeností, ale též radami uznávaných odborníků včetně Václava Vojtíška, ředitele Archivu hlavního města Prahy, kterého osobně vyhledal během své cesty do Prahy ve dnech 10. až 11. listopadu 1924 s úmyslem konzultovat otázku vnitřní organizace arcibiskupského archivu.¹⁵⁴⁶ Přestože od sebe oba archiváře dělilo devět let a Breitenbacher sám obvykle přistupoval k mladším

¹⁵⁴¹ Koncept listu Antonína Breitenbachera Eugenovi Dostálovi z 1. února 1923. Tamtéž, s. 35–36.

¹⁵⁴² MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 5.

¹⁵⁴³ Svou žádost odůvodňuje Breitenbacher v konceptu listu arcibiskupovi z 9. ledna 1923 následovně: „*Osměluji se proto uctivě prositi, aby mi byl přidělen na výpomoc p. František Michálek, nyní v lesním revírním úřadě, který už za archiváře Snopka v archivu byl zaměstnán. Je do jisté míry zapracován, že by nebylo třeba jej teprve zaučovati, a tím drahý čas mařiti. Má pro archiv velký zájem, ale i potřebné nadání a vím, že archivář Snopek chystal žádost stejného obsahu.*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 643, *Deník, sv. I. (1921–1930)*, s. 31

¹⁵⁴⁴ Viz koncept Breitenbacherovy výroční zprávy arcibiskupovi Prečanovi ze 14. ledna 1924: „*Ty smutné zkušenosti, jichž jsem nabyl v této opravdu špinavé práci herkulovské, mě nutí, abych žádal od Vaší arcibiskupské Milosti nových instrukcí pro archiváře, jež by ho zavazovaly zvláště k udržování pořádku a čistoty. Jen s hrůzou pomýšlím nato, že by mohl přijíti po mně zase nějaký Snopek a moji práci, pro niž by se sotva kdo obětoval s takovou nebojácností i pílí, znova opravdu zhnojil. Dovolím si po čase návrh instrukcí Vaší arcibiskupské Milosti předložiti.*“ Tamtéž, s. 50–51.

¹⁵⁴⁵ Svůj záměr budovat archiv jako skutečně vědeckou instituci, aby neplnil roli pouhého „pomocného úřadu“ arcibiskupství, sděluje ve své zprávě publikované v *Časopisu archivní školy* roku 1927: „*... pracuji všemožně o to, aby arcib. archiv nezůstal při svém původním určení a při své tradiční úloze, tj. pomocným úřadem při správě arcibiskupských temporalii, nýbrž aby jeho význam i úkol byl rozšířen a pozdvižen, aby byl vybudován na vzorný vědecký ústav, jak ho vyžaduje moderní doba. [...] Bylo to moje osobní vroucí přání a potom pevně předsevzetí, vyvěrající z nitra historika, který je si toho vědom, že takovým ústavem by bylo poslouženo badatelům i poznání historické pravdy.*“ BREITENBACHER, Antonín: *Archiv olomouckého arcibiskupství v Kroměříži*. *Časopis archivní školy*, 4, 1926–1927, s. 145–146.

¹⁵⁴⁶ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 69.

kolegům s rezervou,¹⁵⁴⁷ dokázal si Vojtíšek získat jeho důvěru svým odborným zanícením i komplexním porozuměním archivní problematice. O průběhu setkání si Breitenbacher poznamenal:

„Nakreslil jsem mu tužkou i slovy situaci našeho archivu, který už má organizaci, a nového, který chci vytvořit. Měl jsem konkrétní otázky už předem promyšlené, a tak jsem zbytečně nemusel mařit času. Byl jsem rád, že jsem našel schválení svých plánů od odborníka sice mladého, ale horlivce a také teoretika, který si archivní problémy dobře ujasnil.“¹⁵⁴⁸

Na základě konzultací s Vojtíškem vypracoval Breitenbacher systém, dle kterého celý arcibiskupský archiv rozdělil v paralele s knihovnou na tzv. starý archiv a nový archiv. První, uložený v prvním patře zámecké věže, představoval původní arcibiskupský archiv, jak jej Breitenbacher převzal po Snopkovi. Do druhého zařadil nově převzaté písemnosti pocházející z činnosti registratur ústředního ředitelství arcibiskupských statků a bývalých arcibiskupských panství.¹⁵⁴⁹ Vedle ústních rad vycházel Breitenbacher při organizaci archivu i z Vojtíškova spisu *O archivech městských a obecných a jejich správě*,¹⁵⁵⁰ vydaného v Praze roku 1924.¹⁵⁵¹ Vojtíškovi byl Breitenbacher naopátku nápomocen při historické práci svými zprávami a fotografiemi pečeti z arcibiskupského archivu, za což se mu Vojtíšek později odvděčil děkovným vzpomenutím v úvodu své obsáhlé studie *O pečetech a erbech měst pražských i jiných českých* z roku 1928.¹⁵⁵²

Jako archivář počítal i se službou odborné veřejnosti. Dobře si uvědomoval, že podstatou archivářova poslání je nejen ochrana, ale i zpřístupňování archiválií. Přístup k nim umožňoval všem bez rozdílu na základě písemného souhlasu arcibiskupa jakožto majitele archivu.¹⁵⁵³ Zpočátku se též snažil vyhovět všem požadavkům badatelů, kteří se na Breitenbachera obraceli se žádostmi o vyhotovení opisů archiválií. Později se kvůli množícím se žádostem začal k podobným požadavkům stavět rezervovaně. Představa archiváře jako „prostého opisovače“ archiválií se Breitenbacherovi přičila. Rešeršní činnost připouštěl v případech, kdy zájemce pocházel zdaleka, avšak v žádostech o opisy archiválií spatřoval zneužívání ochoty archiváře a jeho času, potřebného k pořádání archivních fondů. Z tohoto důvodu odmítal

¹⁵⁴⁷ Tamtéž.

¹⁵⁴⁸ Tamtéž.

¹⁵⁴⁹ Blíže strukturu starého a nového archivu objasňuje ve své zprávě podané v *Časopisu archivní školy* roku 1927. BREITENBACHER, A.: *Archiv olomouckého arcibiskupství v Kroměříži*, s. 145–146.

¹⁵⁵⁰ VOJTÍŠEK, Václav: *O archivech městských a obecných a jejich správě*. Praha 1924.

¹⁵⁵¹ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 64.

¹⁵⁵² VOJTÍŠEK, Václav: *O pečetech a erbech měst pražských a jiných českých*. Praha 1928, s. 1.

¹⁵⁵³ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 643, *Deník, sv. I. (1921–1930)*, s. 8–9.

rozsáhlé opisy archiválií (a to i za úplaty) vyhotovovat a jen ve zcela mimořádných případech připouštěl výjimky. Svou vizi archivářského poslání a fungování arcibiskupského archivu nastínil v listu arcibiskupovi Stojanovi z 27. října 1921:

„Kdo chce za vědeckým účelem bádati v archivě, přijde, obdržev od majitele archivu svolení k tomu, osobně a sám si obstarává výpisy neb opisy z archivu. Správce archivu mu archiválie pouze dle označení dodává. O nějaký kratičký výpis, pro který osobně si dojeti by bylo příliš nákladné, lze ovšem též zažádati, a také se vyhoví, ale zprosta žádati majitele o opisy všech kusů, jichž by někdo potřeboval, je zcela neslýchané. Mluvíme o archivech veřejných (státních) a ovšem nemůže býti jinak ani v našem.

Archivář Snopek opatřoval Moravské Ostravě opisy, vím to z papírů v archivní kanceláři, a obdržel jednou za to na 700 K, ale k takovému jednání zaujímám odchylné stanovisko, a to bych doporučil i v tomto případě a v každém budoucím.

Přeje-li si kdo spisů z archivu, archivář dá je na náklad žadatelův - aby si tento ušetřil výloh na dráhu, živobytí, nocleh zde - zhotoviti. Archivář není a nesmí býti opisovacím nádeníkem, bere též plat za to a na to, aby pracoval pro archiv, ne pro soukromé osoby cizí nebo svoji kapsu. Kdyby však přece měl tu býti úředník ustanoven, aby obstarával opisy stranám, pak honorář za opisy by musel zůstatí ne jemu, nýbrž na krytí potřeb archivu.“¹⁵⁵⁴

14.3.3 Pořádání arcibiskupského archivu

Díky podrobným deníkovým zápiskům i pravidelným zprávám publikovaným v *Časopisu archivní školy* můžeme dokonale zmapovat průběh pořádacích prací včetně systému, který Breitenbacher při pořádání arcibiskupského archivu následoval. Bylo by však mimo téma naší práce popisovat jeho archivářskou činnost krok po kroku, soustředíme-li naši pozornost na Antonína Breitenbachera jako osobnost v nejširším slova smyslu, nikoli pouze ve smyslu profesním. Můžeme si však alespoň nastínit některé z prací, které za šestnáct let svého archivářského působení vykonal.

Breitenbacher si od počátku uvědomoval, že naplnění jeho záměru přeměnit archiv ve skutečnou vědeckou instituci vyžaduje důkladné zpracování a uspořádání písemností v něm uložených.¹⁵⁵⁵ Tomuto cíli se rozhodl přizpůsobit náplň své práce, a tak po dokončení úklidových prací po svém předchůdci Snopkovi zahájil pořádací práce. Práce probíhaly

¹⁵⁵⁴ Koncept listu Antonína Breitenbachera arcibiskupovi Stojanovi z 27. října 1921. Tamtéž, s. 8–9.

¹⁵⁵⁵ BREITENBACHER, A.: *Archiv olomouckého arcibiskupství v Kroměříži*, s. 145–146.

pomalou, třebaže měl k ruce kancelářského pomocníka Františka Michálka a archivního sluhu Bedřicha Fialu. V červenci 1924 se zabíral pořádáním knižních archiválií podle provenience, přičemž dokumenty pocházející mimo diecézi přesunul do zvláštního oddělení *Externa*:

„V archivu po návratu z Bílé třídím archiválie knižní. Ve skříni, pod zasklenou, jež byla původně určena pro repertáře a nyní chová kopiáře korespondence, byly dvěma řadami - vpředu i vzadu - knihy vedle sebe postavené všeho možného obsahu: feudální, hospodářské, cizí, duchovní atd. [...] Knihu za knihou беру, určuji, popisuji si ‚zhruba‘, abych věděl, kam s ní, a přiděluji do A, C, atd. dle panství, feudalia, korespondence vyšlá, Externa - do nichž dávám věci, jež nevyšly z biskupství nebo nedošly přímo na biskupství - a dávám do příslušných skříní. Manské knihy dám nad Q a R, korespondenci vyšlou nebo z[e] 17. a 18. století - tzv. Protokoly [...] - dám dohromady do právě uprázdněné skříně pod zasklenou skříni. Vždy hned bude tak možno najít každou knihu.“¹⁵⁵⁶

Počátkem roku 1924 dokončil revizi manského archivu,¹⁵⁵⁷ která Breitenbacherovi poskytla cenné materiály k poznání minulosti biskupa Viléma Prusinovského z Víckova,¹⁵⁵⁸ a tak mohl přikročit k pořádání úředních knih. Na podzim následovalo pořádání části písemností uložených v prostorách zámecké věže, vesměs hospodářských záležitostí jednotlivých biskupských panství.¹⁵⁵⁹ Teprve poté mohl začít s postupným přebíráním staré registratury z centrálního ředitelství, kterou nechal deponovat do věže zámku.¹⁵⁶⁰ Problematické uspořádání registratury lenních statků se Breitenbacher rozhodl vyřešit vytvořením dvou samostatných oddělení - *In genere* pro společný materiál a *In specie* pro jednotlivé statky, stejně jako nahrazením stávajícího repertáře lístkovým katalogem s příslušnými registry.¹⁵⁶¹

¹⁵⁵⁶ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 55–56.

¹⁵⁵⁷ Průběh revize zachytil v zápisu z 11. ledna 1924: „Manský archiv po revizi skříní Q [a] R zatím nechám tak. Přesvědčil jsem se, že každé manství má svoji registraturu zapsanou aspoň dle fasciкулů a je uložena - třeba Snopkem zčásti rozvrtná - v příhradách v okně v archivu. Bude zatím třeba jen obnoviti pevnější pořádek - materiál manský je pohromadě a to pro uživatele stačí. Dám se do nutnější práce.“ Tamtéž, s. 36.

¹⁵⁵⁸ Výsledky publikoval v *Našinci* formou podčárníku. Viz BREITENBACHER, Antonín: *Kde trávil svoje mládí olomucký biskup Vilím Prusinovský z Víckova?* Našinec, č. 84, 10. 4. 1924, s. 1.

¹⁵⁵⁹ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 61

¹⁵⁶⁰ Tamtéž, s. 111.

¹⁵⁶¹ Tamtéž, s. 18.

14.3.4 Založení oddělení osobních pozůstalostí

Ze svých profesorských let, kdy pracně objížděl české a moravské archivy při pátrání po olomucikách pro potřeby svých prací, si Breitenbacher uvědomoval, jak nedocenitelnou výhodou představuje pro badatele soustředění archivního fondu v jedné instituci. Jako archivář si byl zase vědom komplikací způsobených rozptýlením badatelsky cenných archiválií v rukách soukromých držitelů. Proto se počátkem roku 1924 rozhodl se svolením arcibiskupa Prečana zřídit při arcibiskupském archivu zvláštní oddělení, které by shromažďovalo písemné pozůstalosti exponovaných osobností provázaných s olomouckou arcidiecézí. Svůj úmysl i důvody, které jej k rozhodnutí vedly, deklamoval veřejně prostřednictvím *Našince*:

„Již před několika lety zaujala mne myšlenka: Kolik podobně cenného písemného materiálu ztrácí se jen z kruhů katolických po smrti toho či onoho v popředí stojícího muže! O jejich korespondenci a písemnosti není nijak postaráno. Dokumenty z této strany budou chyběti a historik bude se držet pramene, který bude míti po ruce, ale tím vzniká nebezpečí, že obraz bude malován jednou barvou toho pramene, který se právě zachoval.

Jest proto třeba, aby byly zachovány doklady i z kruhů katolických, aby mohla býti konána korektura názorů jednostranných. Jsem jist, že např. nejeden kněz, zvláště ze starší generace, míval úzké styky s jinými vlivnými činiteli, a že zasahoval svými radami, pokyny atd. v dopisech pronikavě do veřejného života, třeba veřejnosti nebyl ani příliš znám. Jest záhodno, aby taková korespondence zůstala zachována.“¹⁵⁶²

Současně připojil výzvu všem, kteří by badatelsky hodnotnou či jinak zajímavou korespondenci vlastnili, případně byli ochotni věnovat vlastní písemnou pozůstalost, aby se neostýchali učinit tak a odkázali ji arcibiskupskému archivu v Kroměříži, kde by mohla posloužit historickému bádání: *„Kdo máš korespondenci, ať už svoji či cizí, o níž myslíš, že by kdysi historickému bádání, tj. zjištění pravdy - jakékoli - posloužila, napiš ustanovení pro případ své smrti, že má být odevzdána arcib. archivu v Kroměříži. A kdo nemá nic podobného, hled' aspoň na stejný účel získati někoho jiného, aby daroval, co má.“¹⁵⁶³* Potenciálním zůstavitelům zaručil možnost stanovit si podmínky, za jakých budou jejich pozůstalosti badatelům zpřístupněny.

Základ oddělení postavil na písemné pozůstalosti arcibiskupa Bauera, kterou ještě jako knihovník přebíral počátkem března 1916 společně s pozůstalostí knižní. Breitenbacher byl

¹⁵⁶² BREITENBACHER, Antonín: *Budování archivu a musea v Kroměříži*. *Našinec*, č. 11, 13. 1. 1924, s. 1–2.

¹⁵⁶³ Tamtéž.

tehdy zklamán, neboť navzdory jeho očekávání dorazilo z Olomouce pouze torzo Bauerovy knižní sbírky. Většinu z knih, jak se doslechl, měl kanovník Ehrmann zaslat z vlastní iniciativy do Říma, a to včetně těch, které Bauer ještě za svého života určil pro kroměřížskou knihovnu. Breitenbacher o tom referoval v zápise ze dne 3. března 1916 velmi pohoršeně:

„Odevzdal mi centrální ředitel Roska knihy, diplomy etc. po zemřelém kardinálu Bauerovi. Ubohá knihovno! Došly z Olomouce knihy vědecké ceny nemající, nebo jen několik. Kam ostatek? Doslechl jsem, že Ehrmann poslal Bauerovu knihovnu kardinálům do Říma, aby se okrášlil. Z rozkazu Roskova reklamoval jsem u něho Krausovo dílo o křesťanských starožitnostech,¹⁵⁶⁴ které kardinál Bauer výslovně poručil knihovně, a jež nedošlo, potom první svazek Musilova díla *Arabic Petrea*.¹⁵⁶⁵ Ehrmann mi ani neodpověděl. Nevím, jak zní pasus v testamentě stran knihovny, abych mohl zakročiti. Gratulací bylo 47, diplomů čestných občanství 32, hudebnin 9, alb 13. Některé jsou krásné vazbou.“¹⁵⁶⁶

V průběhu několika málo následujících let se Breitenbacherovi podařilo shromáždit korespondenci archiváře Františka Snopka a velehradského kaplana Jana Vychodila, průkopníka unionismu, čímž vytvořil základ nového archivního oddělení nazvaného *Personalia*.¹⁵⁶⁷ Následně jej rozšířil o literární pozůstalost moravského lékaře a buditele Josefa Heřmana Gallaše, jejíž část získal již na jaře 1922 od bohoslovecké fakulty v Olomouci.¹⁵⁶⁸ Později přibyla korespondence ruského emigranta a žurnalisty Valerije Sergejeviče Vilinského,¹⁵⁶⁹ účastníka čtvrtého unionistického sjezdu na Velehradě roku

¹⁵⁶⁴ Dvojsvazková *Real-Encyklopädie der christlichen Alterthümer* (1882, 1886) německého církevního historika P. Franze Xavera Krause (1840–1901).

¹⁵⁶⁵ Čtyřsvazkové pojednání *Arabia Petraea* (1907–1908) českého cestovatele a orientalisty ThDr. Aloise Musila (1868–1944) o výzkumech v oblasti jordánského skalního města Petry. Více o díle REICH, Edvard: *Alois Musil. Selský synek světovým cestovatelem*. Praha 1930, s. 41.

¹⁵⁶⁶ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 8–9.

¹⁵⁶⁷ BREITENBACHER, A.: *Budování archivu a musea v Kroměříži*, s. 2; též *Sbírka korespondencí v arcibiskupském zámku*. Pozorovatel, č. 34, 16. 8. 1928, s. 4.

¹⁵⁶⁸ Bohatou literární pozůstalost vojenského lékaře, literáta a osvícence Josefa Heřmana Agapita Gallaše (1756–1840), účastníka rakousko-tureckých válek z let 1787–1791, zprostředkoval Breitenbacherovi jeho bývalý žák Alois Jašek, který ji v dubnu 1922 objevil coby bohoslovec v místnosti semináře pro studium Nového zákona na olomoucké teologické fakultě. Jednotlivé písemnosti nechal přenést do alumnátu, kde je očistil a uspořádal. Následně svěřil pozůstalost do péče Antonína Breitenbachera. Zprávu o nálezu včetně podrobného popisu pozůstalosti uveřejnil Jašek v literárním almanachu *Hlídky*. Viz JAŠEK, Alois: *Rukopisy Jos. Heř. Agapita Galaše [...]*. Hlídky, 39, 1922, č. 12, s. 559–563.

¹⁵⁶⁹ Valerij Sergejevič Vilinskij (1903–1955), rodák z jihoukrajinské Oděsy, novinář a publicista. Do Československa přicestoval roku 1923 jako dvacetiletý poté, co jeho otec, ruský slavista a bílý emigrant Sergej Grigorjevič Vilinskij (1876–1950), obdržel místo profesora ruské literatury na Masarykově univerzitě v Brně. Přestože v Sovětském svazu získal právní vzdělání, v nové domovině se začal věnovat novinářině. Obzvláštní zájem projevoval o místní katolickou kulturu a unionismus. Publikoval proto zejména

1924,¹⁵⁷⁰ a Karla Dostála-Lutinova, přislíbená Breitenbacherovi již dříve šéfredaktorem *Našince* Ladislavem Zamykalem.¹⁵⁷¹ Od svého přítele Adolfa Jaška měl též slíbenou pozůstalost kapitulního děkana Františka Schneidera, avšak po Jaškově nečekaném úmrtí v Americe se celá pozůstalost ztratila.¹⁵⁷²

Pořádání pozůstalosti po Stojanovi a Bauerovi v létě 1928 odkrylo mnohé citlivé dokumenty, mezi nimiž Breitenbacher ke svému velkému překvapení objevil i originál dopisu faráře Josefa Hofera Stojanovi ve věci obvinění arcibiskupa Kohna z porušení zpovědního tajemství. Breitenbachera obsah listu datovaného v Zábřehu nad Odrou 3. května 1903 tak zaujal, že si jej doslovně přepsal do deníku pro případ, že by se v budoucnu „ztratil“. Část z něj pro ilustraci ocitujeme i my:

„Tak daleko jsme to již dotáhli v církvi katolické, že biskupové budou sváděti k porušení zpovědního tajemství? V středu jsem poslal celou svou záležitost do Říma přes hlavy všech a ve čtvrtek mi dána panem arcibiskupem úplná milost. Je již pozdě. Dal mně milost ze strachu před lidem. Ale již mu to nic nepomůže. Víru, již jsem zdědil, tupit nedám, ani kdyby to byl kardinál.

v katolických časopisech a jako reprezentant ruského pravoslaví se zúčastnil čtvrtého (31. července – 3. srpna 1924), pátého (20. – 4. července 1927) a šestého (13. – 17. července 1932) unionistického sjezdu na Velehradě. Od 1934 pracoval krátký čas jako redaktor pro zahraniční politiku *Lidových novin*. Poté nastoupil k tiskovému odboru předsednictva vlády, kde setrval do roku 1940, kdy byl v důsledku disciplinárního řízení suspendován a přidělen ke statistickému úřadu. Po válce čelil kvůli svým stykům s osobami sympatizujícími s nacisty obvinění z kolaborace, avšak po zmanipulovaném vyšetřování, do něhož se zapojila i sovětská služba NKVD, byl osvobozen. Krátce nato začal spolupracovat se zpravodajským útvarům ministerstva vnitra a po roce 1948 se Státní bezpečností jako agent s označením V-101. V květnu 1955 spáchal sebevraždu zastřelením, údajně z existenčních důvodů. HULTSCH, Anne: *Ein Russe in der Tschechoslowakei. Leben und Werk des Publizisten Valerij S. Vilinskij (1901–1955)*. Köln – Weimar – Wien 2011, s. 34; PUTNA, M. C.: *Česká katolická literatura 1918–1945*, s. 290–292; KAPLAN, Karel: *Protistátní bezpečnost 1945–1948. Historie STB jako mocenského nástroje KSČ*. Praha 2015, s. 370–371, 377.

¹⁵⁷⁰ Svou korespondenci týkající se unionistických sjezdů na Velehradě v letech 1924 a 1927, kam byl pozván jako jeden ze „soukromých přátel myšlenky jednoty“, věnoval Vilinskij Breitenbacherovi v listopadu 1931. K jejímu převzetí došlo po částech. Breitenbacher poté Vilinského dar ocenil ve své zprávě pro *Časopis archivní školy* jako hodnotný přírůstek: „Korespondence osobní vůbec bude asi cenným dokumentem o pobytu Rusů emigrantů mimo vlast. Krásného příkladu páně Vilinského použil jsem 19. listopadu na schůzi Akademie velehradské a vybídl přítomné, aby i oni svoji unionistickou korespondenci věnovali sbírce mnou založené.“ BREITENBACHER, Antonín: *Zpráva z archivu, knihovny atd. olomouckého arcibiskupství v Kroměříži za r. 1930 a 1931*. *Časopis archivní školy*, 9–10, 1933, s. 374; srovnej s HULTSCH, Anne: *Ein Russe in der Tschechoslowakei. Leben und Werk des Publizisten Valerij S. Vilinskij (1901–1955)*. Köln – Weimar – Wien 2011, s. 34; CINEK, F.: *Velehrad víry*, s. 557.

¹⁵⁷¹ Dostálovu pozůstalost přislíbil Breitenbacherovi P. Ladislav Zamykal (1884–1937), šéfredaktor *Našince*, při společném posezení v arcibiskupské rezidenci v Olomouci po skončení svčení arcibiskupa Prečana 30. prosince 1923: „Když jsem byl na kávě, Zamykal, rovněž bývalý můj žák, mi slíbil korespondenci Dostála Lutinova. Tím by se pomalu plnil můj plán, zříditi při arcibiskupské knihovně podobné depozitum, jako je při bývalém Muzeu Království českého. S panem se o tom ještě domluví. Práci sobě i nástupcům množím, ale kdysi budou jí povděční.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 34.

¹⁵⁷² *Sbírka korespondencí v arcibiskupském zámku*. Pozorovatel, č. 34, 16. 8. 1928, s. 4.

*Možná, že teď ta amnestie zalepí kněžstvu i lidu oči, že nepovstanou k boji. Vše jedno. Když mě všichni opustí, nezoufám. Já neopustím ten dobrý lid moravský a své spolubratry i budu bítí [se] v Římě sám za všechny a přijdu z tam odtud budu se štítem, nebo na štítě.*¹⁵⁷³

14.4 Zřízení diecézního muzea v kroměřížském zámku

Jako arcibiskupský archivář rovněž Breitenbacher realizoval svůj záměr zřídit v prostorách kroměřížského zámku muzeum, které by shromažďovalo a ochraňovalo movité historické památky v majetku církve. Navázal tím na jeden z hlavních cílů Arcidiecézní památkové rady, která si založení diecézního muzea v Olomouci vytyčila v samých počátcích.¹⁵⁷⁴ Jak Breitenbacher nepřímou přiznává ve své zprávě v *Časopisu Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci*, jednalo se svým způsobem o vzdoroakci kvůli liknavosti rady: „*Od desítek let bylo totiž uvažováno a rokováno o zřízení diecézního muzea, ale pro různé nesnáze s takovým nákladným podnikem spojené [...] nedospělo se ke skutku, i rozhodl jsem se r. 1921 problém rozřešiti via facti, neboť v arcibiskupském zámku kroměřížském, již osiřelém, jsem měl pro začátek dosti místa a byl jsem si jasně vědom toho, že je potřeba jen začítí, ostatní se již dostaví samo sebou...*“¹⁵⁷⁵ Pro svůj záměr získal v září 1921 i arcibiskupa Stojana, a tak ještě koncem měsíce ohlásil v *Pozorovateli* založení zámeckého muzea.¹⁵⁷⁶

Načasování není náhodné. V témže čase byl Breitenbacher upozorněn na existenci kamenných náhrobníků, bezprizorně uložených v prostorách stavebního skladiště.¹⁵⁷⁷ V sobotu 17. září 1921 nechal všechny náhrobní kameny dopravit šesticí dělníků na nádvoří kroměřížského zámku, očistit a seřazené dle stáří umístit do prostor muzea.¹⁵⁷⁸ Další exponáty se přímo nabízely - např. výzbroj a výstroj kroměřížské arcibiskupské gardy: „*Požádám o relikvie arcibiskupské gardy: kvér, šablu bajonet, medvědici, buben. ,Prapoř‘ = cár už tam*

¹⁵⁷³ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 276–277.

¹⁵⁷⁴ Zpočátku problémy vázly na absenci vhodných výstavních prostor, později situaci zkomplikovala válka a úmrtí kustoda Mons. ThDr. Josefa Kachníka (1859–1940), pověřeného Arcidiecézní památkovou radou zřízením arcidiecézního muzea. Následný komunistický převrat v únoru 1948 aktivity prakticky utlumil až do devadesátých let 20. století. ERNSTOVÁ, Lucie: *Arcidiecézní muzeum v Olomouci*. Zprávy památkové péče, 67, 2007, č. 3, s. 194.

¹⁵⁷⁵ BREITENBACHER, Antonín: *Z arcibiskupského muzea v Kroměříži*. Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, 45, 1932, s. 277–278.

¹⁵⁷⁶ PERNES, Jiří: *Minulost a přítomnost muzejní práce na Kroměřížsku*. Vlastivědný věstník moravský, 36, 1984, č. 2, s. 214.

¹⁵⁷⁷ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 343–344.

¹⁵⁷⁸ Tamtéž.

mám.¹⁵⁷⁹ Ty následně doplnil sbírkou map diecézí bývalého mocnářství, které pro potřeby muzea vyřadil ze zámecké knihovny. Později v deníku prezentuje svůj záměr shromáždit hodnotné exponáty ze všech bývalých arcibiskupských panství, aby se zamezilo jejich rozkradení, k čemuž jej inspirovaly umělecké sbírky arcibiskupa Theodora Kohna:

„Když jsem ve Facta loquuntur tyto dny hledal, co tam řečeno o restauraci galerie, poznal jsem, že Kohn měl již myšlenku, již jsem uskutečnil: shromáždil v rotundě vše, co je cenného ‚na knížectví‘. V spise mnohé věci takové uvedeny, např. železná branka (moje číslo 49), ale dnes jich tam není: otisky z lomů moletínských má kabinet přírodopisu arcibiskupského gymnázia, spousta hudebních nástrojů vůbec kdesi zmizela, zámecký (od 1894) nechce o ní ani slyšet! Tím byla vzbuzena myšlenka po všech panstvích takové a podobné věci hledat, sepsat, popsat a prohlásiti za příslušenství mého muzea, i když by věc zůstala zatím na svém místě. Tak by se snad nikdo neodvážil nic zašantročit! Tolik krásných věcí dalo se před dvaceti lety zachrániti!!“¹⁵⁸⁰

V průběhu necelých deseti měsíců nashromáždil Breitenbacher celou řadu hodnotných exponátů. Ve své zprávě v kroměřížském *Pozorovazeli* vyjmenovává bysty z biskvitového porcelánu, livreje služebnictva či výstroj arcibiskupské gardy, po níž zůstaly mimo jiné dvě děla používaná k pálení slavnostních salv.¹⁵⁸¹ K prezentaci dobového odívání nechal Breitenbacher zhotovit figuríny kanovníka a gardisty.¹⁵⁸² Část exponátů v podobě obrazů, kordů, příkrývek z bubnů arcibiskupské gardy, znaku arcibiskupa Kohna z dómského trůnu či darů, které Kohn nasbíral během biskupských vizitací, nechal Breitenbacher převést do Kroměříže z arcibiskupské olomoucké rezidence.¹⁵⁸³ Později přibyl k exponátům cenný soubor 58 velkorozměrných uměleckých fotografií kroměřížského fotografa Wilhelma Sonntaga,¹⁵⁸⁴ zachycujících neobvyklé scenérie Kroměříže včetně již neexistujících

¹⁵⁷⁹ Tamtéž.

¹⁵⁸⁰ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 367.

¹⁵⁸¹ BREITENBACHER, Antonín: *Zámecké museum*. Pozorovatel, č. 17, 20. 7. 1922, s. 5. Obě děla jsou dodnes k vidění na nádvoří Arcibiskupského zámku v Kroměříži, pozn. autora.

¹⁵⁸² MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 38.

¹⁵⁸³ Zestručnělý výčet jednotlivých přírůstků uvádí Breitenbacher v deníkovém záznamu z 3. března 1922. Takto převzal z arcibiskupské rezidence v Olomouci celkem 63 obrazů. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 368.

¹⁵⁸⁴ Wilhelm Sonntag (1829–1891), rodák z Berlína, umělecký fotograf, majitel nejstaršího fotoateliéru v Kroměříži. Ačkoliv pocházel z židovské rodiny, sám v dospělosti konvertoval ke katolické víře. Než se usadil na Moravě, procestoval Evropu a vystřídal různé profese. Roku 1864 se přistěhoval do Kroměříže a otevřel si umělecký fotoateliér v Jánské ulici č. 204. O rok později se přizemil do rodiny knihtiskaře z Uherského Hradiště. Jeho fotografie se vyznačovaly mimořádnou kvalitou. Kvůli množství zakázek proto spolupracoval s vídeňskými ateliéry. Po jeho smrti převzal živnost jeho syn Hugo (1867–

staveb.¹⁵⁸⁵ Některé exempláře do muzea věnoval i sám Breitenbacher. Jako příklad můžeme uvést blíže neidentifikovanou medaili a sbírku pohlednic, které společně s knihami obdržel darem od dr. Ovídia Fausta,¹⁵⁸⁶ předsedy Vědeckých ústavu města Bratislavy.¹⁵⁸⁷

Dokud působil v arcibiskupských službách, byl Breitenbacherovi plně k dispozici centrální ředitel Konšel, který mu ochotně vypomohl s fotodokumentací nemovitých památek.¹⁵⁸⁸ Nashromážděné exponáty soustředil Breitenbacher původně v místnosti u brány, odkud je v květnu 1923 přenesl do prostor v severním rohu zámku, aby uvolnil místo kanceláři právního referátu.¹⁵⁸⁹ Jako vlastní výstavní prostory zamýšlel využít prostornou chodbu ve druhém patře zámku. Proto v létě 1923 zahájil rozsáhlé řemeslné úpravy, které si vyžádaly celé dva týdny - celou chodbu nechal vyličit, před vstupem do knihovny zvýšit práh a vstupní dveře osadit novým vertheimkovým zámkem¹⁵⁹⁰ pro zvýšení bezpečnosti.¹⁵⁹¹ Výsledek prací

1912), později ustavený knížecím arcibiskupským dvorním fotografem. PINKAVA, Jaroslav: *Počátky fotografického oboru v Kroměříži*. Vlastivědný věstník moravský, 43, 1991, č. 1, s. 76; BOUČEK, Jaroslav – BOUČKOVÁ, Zdeňka: *K začátkům fotografie na Moravě a ve Slezsku - první moravští fotografové*. In: SEDLÁŘ, Jaroslav (ed.): *Uměleckohistorický sborník*. Brno 1985, s. 48; BIRGUS, Vladimír – SCHEUFLER, Pavel: *Česká fotografie v datech. 1839–2019*. Praha 2021, s. 29; *První nejstarší fotograf. umělecký ústav [...]*. Haná, č. 66, 23. 3. 1919, č. 4; MZA v Brně, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 7931, *matrika zemřelých města Kroměříž - kostel sv. Mořice (1880–1928)*, s. 612.

¹⁵⁸⁵ BREITENBACHER, Antonín: *Zámecké museum*. Pozorovatel, č. 42, 4. 10. 1923, s. 3.

¹⁵⁸⁶ JUDr. Ovídius Faust (1896–1972), rodák z dolnorakouského Bergu, archivář a muzejník, v letech 1922–1945 předseda Vědeckých ústavů města Bratislavy. Pocházel z rodiny rakouského fotografa. Ještě v dětství přesídlil i s rodiči do Bratislavy, odkud pocházela jeho matka, dcera místního hodináře. Po maturitě na maďarském gymnáziu v Bratislavě roku 1915 nastoupil vojenskou službu, kterou kvůli svému zdravotnímu stavu absolvoval jako pracovník Vojenského archivu ve Vídni (*Kriegsarchiv*). Souběžně absolvoval studia na filozofické fakultě ve Vídni. Po skončení vojenské služby roku 1919 vstoupil do služeb města Bratislavy jako vědecký pracovník. O tři léta později byl jmenován předsedou Vědeckých ústavů města Bratislavy a jako takový pomáhal budovat a organizovat vědeckou knihovnu, muzea i Archiv města Bratislavy. V témže čase obhájil doktorát z práva. Funkci zastával až do konce druhé světové války, kdy mu jako osobě německé národnosti hrozil odsun. Spojení s nacistickým režimem však nebylo prokázáno, proto i s přihlédnutím k jeho vědecké činnosti směl zůstat v Československu. Následně působil jako vědecký pracovník Krajského muzea v Trnavě. Ve své odborné práci se zabýval především dějinami města Bratislavy. Zapojil se též do činnosti Matice slovenské, Muzeální slovenské společnosti a Učené společnosti Šafárikovy v Bratislavě. *Faust, Ovídius JUDr.* (heslo). In: *Encyklopédia Slovenska*. Zväzok II. E–J. Bratislava 1978, s. 70; BUZINKAYOVÁ, Anna: *Archivár, múzejník, historik Ovídius Faust (1896–1972)*. Historický zborník. Časopis Historického odboru MS, 16, 2005, č. 1–2, s. 265–267; LEHOTSKÁ, Darina a kol.: *Archív mesta Bratislavy. Sprivodca po fondoch a zbierkach*. Praha 1955, s. 9.

¹⁵⁸⁷ Viz stručný koncept Breitenbacherovapoděkování Faustovi datovaného 18. srpna 1933: „*Děkuji za darované pohledy, medaili a knihy. Pohledy a medaile přijdou do muzea. Za slíbené publikace předem děkuji. Kdybych mohl navštívit instituce jeho správě svěšené, jistě bych jeho pozvání rád užil.*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 644, *Deník, sv. II. (1931–1937)*, s. 118

¹⁵⁸⁸ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 367–368.

¹⁵⁸⁹ K tomu deníkový zápis ze 7. května 1923: „*Museum jsem přestěhoval ze světničky u brány do větší v rohu severním o dvou oknech. Z muzea stala se kancelář právního referátu.*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 3.

¹⁵⁹⁰ Vertheimka (též verthajmka), slangové označení pro úložiště opatřené bezpečnostním mechanismem značky Wertheim. Odvozeno od jména Franze von Wertheim (1814–1883), rakouského průmyslníka a majitele společnosti na výrobu ohnivzdorných pokladen a trezorů. *Vertheimka* (heslo). In: PECH, Vilém (ed.): *Slovník cizích slov, rčení a zkratk ve spisovné a hovorové češtině*. Praha 1937, s. 395.

ohlásil v říjnovém čísle *Pozorovatele*: „Nyní je ta chodba nejkrásnější z celého zámku a má velkou cenu proto, že v ní lze umístit při plném světle velký počet skříní.“¹⁵⁹² Do volných prostor mezi okny na chodbě umístil muzejní exponáty a po stěnách rozvěsil s úmyslem proměnit chodbu v „malou obrazárnu“¹⁵⁹³ portréty habsburských panovníků, které získal krátce po převratu od teologické fakulty v Olomouci.¹⁵⁹⁴ Na svém místě nakonec vydržely několik let, než si roku 1936 zažádala teologická fakulta o jejich navrácení.¹⁵⁹⁵

Mezi obrazy převzatými z Olomouce byla i blížeidentifikovaná malba o rozměrech 8,5 x 5,1 metru s motivem zavraždění sv. Václava od rakouského klasicistního malíře Antona Pettera.¹⁵⁹⁶ Jelikož na chodbách zámku nebylo možno plátno kvůli značným rozměrům rozvinout, nechal jej Breitenbacher přenést na nádvoří a za nemalé pozornosti přihlížejících rozvinout. Malba jej zaujala nejen svými rozměry, ale také neobvyklým uměleckým ztvárněním. „Na obraze sv. Václava postava Boleslavova opravdu záráží“, sděluje Breitenbacher ve své podrobné zprávě otištěné časopisem *Památky archeologické* roku 1929, „jest obrovitá, protože jest úplně dopředu posunuta a jeví se v temném šeru jako opravdový přízrak, takže obraz v levé polovici nabývá rázu příšerně ponurého.“¹⁵⁹⁷ Zajímavé je i to, že postava Boleslava, odnášejícího knížecí insignie, připomíná svým vzezřením - uherským krojem, kožešinovou čapkou a zahnutou šavlí - kuruce či hajduka.¹⁵⁹⁸ Breitenbacher se proto ihned pustil do pátrání po historických souvislostech a pozadí vzniku malby. Přestože

¹⁵⁹¹ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 7–8.

¹⁵⁹² BREITENBACHER, Antonín: *Zámecké museum*. *Pozorovatel*, č. 42, 4. 10. 1923, s. 3.

¹⁵⁹³ Tamtéž.

¹⁵⁹⁴ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 394. V listu *Pozorovatel*, kde o zřízení muzea Breitenbacher podrobně referoval, nezapomněl připojit poznámku o svém poměru k někdejšímu panovnickému rodu: „Doufám, že netřeba mi vykládati o tom, že nejde o Habsburky, a také nikdo, kdo mne zná, nebude mne podezírat, ale jde o umělecky cenné předměty a ty zasluhují, aby byly uschovány aspoň v museu.“ BREITENBACHER, Antonín: *Zámecké museum*. *Pozorovatel*, č. 17, 20. 7. 1922, s. 5.

¹⁵⁹⁵ Breitenbacher si na tuto skutečnost trpce postěžoval arcibiskupovi Prečanovi ve své výroční zprávě za rok 1936: „Bohužel byl jsem připraven o obrazy, jichž převoz z Olomouce do Kroměříže a tu přiměřená zavěšení na chodbách mne stálo dosti starostí a práce. Mám vrátiti obrazy Habsburků, které profesorský sbor teologické fakulty po převratu (,když strachy s.... na paty,‘ jak to někdo označil) vyhodil do šopy na dvoře fakulty a já je před zkázou (teklo na ně střechou) zachránil. Bylo mně dáno ubezpečení, že nebudou žádány zpět, jinak bych si byl rozmyslil podnikati práce a utráceti drahý čas, když bych byl tušil, že bude nadarmo.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 644, *Deník, sv. II. (1931–1937)*, s. 255.

¹⁵⁹⁶ Vedle řečeného obrazu je vídeňský rodák Anton Petter (1781–1858), absolvent Akademie výtvarných umění ve Vídni, autorem malířské výzdoby kapitulního chrámu sv. Mořice v Kroměříži, provedené v rámci neogotické přestavby chrámu v letech 1836–1850 z popudu olomouckého arcibiskupa Maxmiliána Josefa Sommerau-Beckh (1769–1853). NOVOTNÝ, Vladimír – SEDLÁK, Jan: *Památkový a uměleckohistorický přínos obnovy interiéru kapitulního chrámu sv. Mořice v Kroměříži*. *Památky a příroda*. Časopis státní památkové péče a ochrany přírody, 6, 1981, č. 9, s. 532–533.

¹⁵⁹⁷ BREITENBACHER, Antonín: *Antonína Pettera obraz sv. Václava*. *Památky archeologické*, 36, 1929, č. 1–2, s. 79.

¹⁵⁹⁸ HLOBIL, Ivo: *Kam s maximálním světlem?* *Lidové noviny*, č. 173, 26. 7. 2011, s. 9.

se vyptával i starších úředníků, vyjma Rosky, který jej na obraz upozornil, neměl o existenci tajemného obrazu téměř nikdo ani ponětí:

„Mezi těmi však, kdož obraz znali, rozšířeno bylo jedině mínění, že obraz jest opona... Když jsem však dal obraz rozestříti na dvoře arcibiskupského zámku a si uvědomil nejen motiv, ale i neobvykle rozsáhlé rozměry obrazu, tu se mně stalo zřejmým, že mám před sebou nikoli oponu, nýbrž oltářní obraz...“¹⁵⁹⁹

Vodítko k bližší identifikaci obrazu a historickému pozadí jeho vzniku poskytla Breitenbacherovi teprve Wolného *Kirchliche Topographie von Mähren*.¹⁶⁰⁰ Jak se následně podrobným studiem archivních pramenů dopátral, nechal obraz roku 1838 zhotovit pro dóm sv. Václava v Olomouci tehdejší arcibiskup Maxmilián Josef Sommerau-Beckh. S výslednou podobou však spokojen nebyl, a tak jej nechal svinout a uložit na půdě kroměřížského zámku. Odtud byl za Sommerau-Beckhova nástupce Bedřicha z Fürstenberka přenesen do Olomouce, kde měl posloužit jako opona v katolickém domě. Ze záměru však sešlo, a tak byl svinutý obraz přemístěn do olomoucké arcibiskupské rezidence, kde jej Breitenbacher našel.¹⁶⁰¹

Obraz se v tom čase nacházel bohužel v dosti bídném stavu a lámal se, o čemž Breitenbacher podrobně referuje v časopise *Památky archeologické*. Mimo jiné konstatuje: *„Bohužel jsem ho shledal v zuboženém stavu; původně byl navinut na vysoký dřevěný válec a byl tedy dostatečně opatřen, ale nevím z čího nápadu válec později vytažen a obraz, malovaný na silném, těžkém konopném plátně, mající velké rozměry, 8,5 x 5,1 m, vlastní tíží se zlámal v tolik pruhů, kolik tvořilo vinů, čímž se ovšem stal nejen nepotřebným, ale i nezřetelným.“*¹⁶⁰² Zprávu doprovodil i fotografií obrazu, jehož rozměry nadělaly při fotografování mnohé komplikace:

„Se značnými obtížemi bylo spojeno fotografování obrazu; nezbylo mně jiného prostředku, než dáti z oken druhého patra zámeckého dvora vystrčiti trámy a obraz upevněný na trámcih ze země pomocí provazů vytáhnout do výše, aby

¹⁵⁹⁹ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 381–382.

¹⁶⁰⁰ O vzniku díla, zadavateli objednávky a dalším údělu obrazu je zde pojednáno jen nepřímo a v nejvyšší stručnosti: *„In jüngster Zeit hat zwar der Kardinal und Fürst-Erbischof Max. Joseph Freiherr von Somerau ein grosses Oelgemälde, ten Tod des hl. Wenzel vorstellend, für die Rückwand durch einen sonst gerühmten Wiener Meister malen lassen, es wird aber, weil angeblich nicht ganz gelungen, im Schlosse zu Kremsier aufbewahrt.“* WOLNY, Gregor: *Kirchliche Topographie von Mähren. I. Abtheilung. Olmützer Erzdiöcese. I. Band.* Brünn 1855, s. 154.

¹⁶⁰¹ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 381–382.

¹⁶⁰² BREITENBACHER, A.: *Antonína Pettera obraz sv. Václava*, s. 78–79.

*mohl býti z přiměřené dálky fotografován. Obraz zůstává nadále v museu, ale dal jsem jej zase navinouti na původní válec, aby netrpěl dalších škod.*¹⁶⁰³

Jelikož nenacházel vhodné prostory pro vystavení tak rozměrného díla, nechal Breitenbacher obraz následně opět svinout a uložit na půdě kroměřížského zámku.¹⁶⁰⁴ Zde jen s velkým štěstím unikl zkáze během požáru zámecké věže na konci druhé světové války.¹⁶⁰⁵ Následně obraz upadl na více než půl století opět do zapomnění. Do popředí zájmu odborné veřejnosti se dostal teprve počátkem druhé dekády 21. století díky jeho „znovuobjevení“ historikem umění Ivo Hlobilem z Katedry dějin umění Univerzity Palackého v Olomouci.¹⁶⁰⁶ Záslouhou arcibiskupa Jana Graubnera se dočkal v následných letech komplexního zrestaurování a zakonzervování.¹⁶⁰⁷

V prosinci 1931 udělil arcibiskupský ordinariát muzeu v kroměřížském zámku status diecézního muzea, dokud nebude obdobná instituce zřízena v Olomouci.¹⁶⁰⁸ O dva roky později ocenil Breitenbacherův počín i Vlastenecký spolek muzejní v Olomouci, který na podzim 1933 jmenoval Antonína Breitenbachera s odvoláním na jeho zásluhy o rozvoj muzejnictví na Moravě svým čestným členem.¹⁶⁰⁹ Založení arcidiecézního muzea v Olomouci mezitím vážlo. Teprve v srpnu 1934 se kustodu Kachníkovi podařilo zřídit v budově kapitulního děkanství v Olomouci menší expozici nazvanou „Dvorana Přemyslovců“.¹⁶¹⁰ Dalšímu rozvoji expozic zabránilo Kachníkovo úmrtí, válka i komunistický převrat v únoru 1948, který iniciativy za zřízení arcidiecézního muzea v Olomouci podstatně utlumil až do devadesátých let 20. století.¹⁶¹¹

¹⁶⁰³ Tamtéž.

¹⁶⁰⁴ PÁLENÍČEK, Ludvík: *Výtvané umění na Kroměřížsku a Zdounecku*. Kroměříž 1940, s. 66.

¹⁶⁰⁵ Více o tom PÁLKA, Petr: *Konec války v Kroměříži 1945 a role Josefa Žourka z Rataj*. Kroměříž 2005, s. 43–44.

¹⁶⁰⁶ *Sv. Václav ležel v prachu 160 let*. Lidové noviny, č. 173, 26. 7. 2011, s. 1.

¹⁶⁰⁷ KIJONKOVÁ, Eva: *Už zítra lidé uvidí zachráněný monumentální obraz Antona Pettera Zavraždění sv. Václava*. Český rozhlas. Dostupné online: <https://temata.rozhlas.cz/uz-zitra-lide-uvidi-zachraneny-monumentalni-obraz-antona-pettera-zavrazeni-sv-8013827> [citováno 9. 3. 2023].

¹⁶⁰⁸ *Rozhledy po muzejní práci v Československu*. Časopis pro dějiny venkova, 19, 1932, s. 72.

¹⁶⁰⁹ BARTOCHA, Rostislav: *Půlstoletí Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci. 1883–1933*. In: Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci, 47, 1934, s. 16; srovnej s *Zasloužilý archivář [...]*. Haná, č. 257, 12. 11. 1933, s. 5.

¹⁶¹⁰ ZATLOUKAL, Richard: *Archeologická expozice Arcidiecézního muzea Olomouc*. Zprávy památkové péče, 70, 2010, č. 3, s. 201.

¹⁶¹¹ Založení muzea opětovně inicioval ředitel Muzea umění v Olomouci PhDr. Pavel Zatloukal (*1948) s podporou tehdejšího olomouckého arcibiskupa Mons. Jana Graubnera (*1948). Slavnostní zakládací akt se uskutečnil 30. dubna 1998. BIELESZ, Petr – ZATLOUKAL, Pavel: *Arcidiecézní muzeum Olomouc - procházka tisíciletím duchovní kultury Moravy pod jednou střechou*. Vlastivědný věstník moravský, 3, 2006, č. 3, s. 312.

14.5 Pozemková reforma a reorganizace správy

Vraťme se však zpátky k arcibiskupovi Stojanovi a nejpálčivějším problémům, kterým byl nucen jako hlava olomoucké arcidiecéze čelit. Patřila k nim především pozemková reforma, kodifikovaná tzv. záborovým zákonem z 16. dubna 1919 (oficiálně Zákon o zabránění velkého majetku pozemkového) č. 215/1919 Sb. z. a n.¹⁶¹² Na jeho základě přikročil stát k záboru půdy vlastníků velkých pozemkových celků přesahujících výměru 150 ha zemědělské a 250 ha veškeré půdy vůbec. Zabraná půda byla následně dle přidělového zákona ze 30. ledna 1920 č. 81/1920 Sb. z. a n. přerozdělována v rozsahu 6 až 15 ha Státním pozemkovým úřadem zájemcům z řad samostatně hospodařícího rolnictva i právníckým osobám z řad obcí.¹⁶¹³ Olomouckého arcibiskupství se hrozba záboru týkala dvojnásob. Jednak římskokatolická církev patřila k největším majitelům půdy v Československu, jednak nejvíce půdy v rámci katolické církve vlastnila právě olomoucká arcidiecéze. Po stránce majetkové tak patřila k nejohroženějším subjektům.¹⁶¹⁴

Na obranu hmotných zájmů olomoucké arcidiecéze se na půdě parlamentu postavila Československá strana lidová, usilující o vynětí pozemkového majetku olomouckého arcibiskupství ze záboru. Díky nemalé intervenci poslance a předsedy Československé strany lidové Jana Šrámka, který s arcibiskupem Stojanem a později i jeho nástupcem Leopoldem Prečanem vedl v celé záležitosti intenzivní korespondenční styk, se nakonec podařilo zabránit uskutečnění pozemkové reformy na arcibiskupských statcích v plném rozsahu.¹⁶¹⁵ Z celkové výměry 46 515 ha hospodářské půdy podléhající záboru tak bylo církvi odebráno pouze 5 025 ha, vesměs obdělávané zemědělské půdy.¹⁶¹⁶

O část pozemků přišlo i arcibiskupské gymnázium a seminář v Kroměříži, který od roku 1882 vlastnil jako právnícká osoba velkostatek Choryni na Vsetínsku o celkové rozloze 376,71 ha (z toho 259,61 ha zemědělské půdy). Z jeho pronájmu soukromým rolníkům

¹⁶¹² Zákon reflektoval nerovnoměrné rozdělení pozemků ve státě a vycházel z potřeby zefektivnění poválečného hospodářství. Zároveň zohledňoval negativní nastavení společnosti vůči šlechtě a církvi, čímž *de facto* vycházel vstříc nacionálním požadavkům doby v duchu úderného hesla „Odčiňme Bílou horu!“ VOJÁČEK, Ladislav – KOLÁRIK, Jozef – GÁBRIŠ, Tomáš: *Československé právní dějiny (1918–1992). Text a prameny*. Bratislava 2011, s. 439–441. Úplné znění zákona tamtéž, s. 344–347; stejně tak podrobnosti o jeho aplikaci, s. 117.

¹⁶¹³ Tamtéž, s. 117.

¹⁶¹⁴ TRAPL, M.: *Český politický katolicismus v letech 1918–1938*, s. 235.

¹⁶¹⁵ Blíže k úloze Československé strany lidové při jednáních o pozemkové reformě tamtéž, s. 191–192.

¹⁶¹⁶ Větší polesí Rychtářov na Vyškovsku bylo arcibiskupství odebráno teprve během lesní reformy roku 1936, a to za přiměřenou finanční náhradu. Zbylá lesní půda byla navrácena, případně zůstala v záboru, ale byla i nadále církvi obhospodařována. Tamtéž, s. 239; srovnej s ROUBIC, A.: *Správa statků olomouckého (arci)biskupství od 16. století*, s. 426–427.

plynuly instituci nemalé příjmy.¹⁶¹⁷ Z původní výměry zůstalo po záboru v držení ústavu 293 ha (z toho 189 ha zemědělské půdy).¹⁶¹⁸

Dopady pozemkové reformy na olomoucké arcibiskupství se projevily jednak propouštěním a personálními obměnami,¹⁶¹⁹ jednak omezením zbytných výdajů. Změny pocítil i Breitenbacher, který byl v zájmu úsporných opatření nucen omezovat knižní akvizice. „*Za Bauera byla situace jiná,*“ sděluje Breitenbacher v listu ze 14. července 1925 Ondřejovi Přikrylovi, bývalému starostovi města Prostějova,¹⁶²⁰ „*dnes je 90 % ekonomické půdy rozebráno a v privátních rukách. Také se neví, co přinese budoucnost, když se chce všecko zabírat; třeba v nákupu se omezovati.*“¹⁶²¹ Zásadní důsledek pozemkové reformy však spatřujeme v rozsáhlé reorganizaci hospodářské správy na arcibiskupství, k níž přistoupil arcibiskup Stojan v létě 1922. Změnu odůvodnil potřebou zefektivnění zastaralého systému řízení a hospodaření.

„Jelikož za poměrů v nynější době značně změněných dosavadní již namnoze zastaralé řízení a spravování tolika obsáhlých a od sebe místně vzdálených ekonomických a lesních jednotek arcibiskupských, jakož i účetnické zařízení, zvláště vzhledem k mnohým povinnostem nynějším potřebám nevyhovuje, rozhodl se arcibiskup po vzoru jiných velkých panství a na radu [...] znalců ústředí

¹⁶¹⁷ VOŽENÍLEK, Jan: *Předběžné výsledky československé pozemkové reformy. Země Česká a Moravsko-slezská*. Praha 1930, s. 861.

¹⁶¹⁸ Tamtéž.

¹⁶¹⁹ Propouštění na arcibiskupství se Breitenbacher věnuje v zápisu z 24. února 1928: „*Napropouštěli starších úředníků při pozemkové reformě a nabrali holek, ale berou se dále i úředníci, náhodou mnoho Němců! K tomu třeba podotknouti, že při pozemkové reformě ani jediný německý úředník nebyl dán pozemkovému úřadu k dispozici, zůstali všichni na arcibiskupství. Ing. Zajíc k tomu podotkl: ‚A v Kroměříži vyletěli všichni lidovci, tu nebyl ponechán ani jediný.‘ Což obojí je pro režim centrálního ředitele Holuba a Beneše příznačné.*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 231.

¹⁶²⁰ MUDr. Ondřej Přikryl (1862–1936), rodák z Vyšovic na Hané, lékař a politik, v letech 1913–1919 starosta města Prostějova. Maturitu složil roku 1881 na Slovanském gymnáziu v Olomouci a po následném studiu medicíny na pražské univerzitě se usadil v Prostějově jako praktický lékař. Aktivní zapojení do politického života ve prospěch Českého politického spolku v Prostějově mu roku 1902 vyneslo zvolení do moravského zemského sněmu za volební obvod Prostějov. Krátce před vypuknutím války byl rovněž zvolen starostou města Prostějova. Po válce usedl na jedno volební období do křesla senátora Národního shromáždění za Československou národní demokracii. Na sklonku života se plně oddal literární činnosti. Z historických prací si zaslouží zvláštní pozornost tetraptych *Z těžkých dob Prostějova* (1929–1930), v němž vylíčil období národnostních bojů ve městě. Intimní vztah k rodnému prostředí vyznal ve své básnické sbírce *Hanácky písničky* (1900). MAREK, Pavel: *K volebním bojům Českého politického spolku v Prostějově v letech 1895–1897*. Zpravodaj muzea Prostějovska, 10, 1990, č. 2, s. 1–17; KÁŠ, Svatopluk: *Medailonky českých lékařů-spisovatelů*. Praha 2006, s. 137–143.

¹⁶²¹ Reagoval tak na Přikrylovu nabídku k zakoupení spisu *Le Trésor de Pétroussa* (1889–1900) rumunského historika a archeologa Alexandra Odobescu (1834–1895). Svě odmítnutí odůvodnil právě nejasnými poměry a úspornými opatřeními na arcibiskupství. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 643, *Deník, sv. I. (1921–1930)*, s. 95.

*arcibiskupských statků moderním zásadám a jinak obvyklé praxi přiměřeně po zralé úvaze reorganizovati.*¹⁶²²

Základ reorganizace spočíval na přerozdělení a přenesení kompetencí ústředního ředitelství arcibiskupských statků na tři nová, samostatná oddělení, založená k 1. červenci 1922.¹⁶²³ V čele každého oddělení stál ředitel, podřízený přímo arcibiskupovi, kterému byl povinnen zasílat každý měsíc finanční zprávu. Ředitelem arcibiskupského lesního hospodářství s dosahem na „*veškeré lesní úřednictvo a zaměstnance, co s lesními hospodářstvími souvisí, v obvodu celého arcibiskupství olomouckého*“, byl jmenován stávající lesmistr Jan Holub,¹⁶²⁴ místo ředitele centrální arcibiskupské účtárny, pověřeného dohledem na „*veškeré úřednictvo účtářenské a účetní zřízení v obvodu arcibiskupství Olomouc*“, připadlo důchodnímu v Napajedlích Emilu Benešovi;¹⁶²⁵ a ředitelem arcibiskupských ekonomii, jemuž podléhalo „*veškeré úřednictvo a zaměstnanci ekonomii v obvodu celého arcibiskupství olomouckého*“, se stal hospodářský správce v Kroměříži Josef Sedláček.¹⁶²⁶ Každému řediteli náleželo služné ve výši 40 tisíc Kč ročně včetně renumerace, nárok na služební byt se zahradou a přidělem topiva, dále plné hrazení zdravotní péče, nárok na pár koní s povozem a úhradu cestovného na dráze.

V situaci, kdy se na arcibiskupství hlasitě hovořilo o nutnosti snižovat výdaje, shledával Breitenbacher Stojanův krok za zcela nepatřičný. Navíc o kvalifikaci jmenovaných silně pochyboval a shledával je nekompetentními pro výkon přidělené funkce, jak se dočítáme v zápisu datovaném 13. listopadu 1923:

„Stojan - nutkán Hřívou, dr. Seyfertem, prelátem Geislerem - roztříštil správu ve tři samostatná ředitelství s obrovskými platy, procentuálními zisky. Centrální ředitel Holub sice elegant, ale prázdná hlava. Sedláček bez odborného vzdělání, bez zkušeností. Beneš dobře honěný ve svém, ale zvyklý zacházeti jakoby jen s volaři, je nenáviděn od každického úředníka. A pamatují na sebe: Sedláček dal si byt upravit na panské útraty: 52 500 Kč. Po zemřelém Stojanovi písemně

¹⁶²² ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Arcibiskupství Olomouc, karton č. 893, inv. č. 2603, *instrukce arcibiskupa Stojana č. 479 o reorganizaci správy arcibiskupských statků a jmenování nových ředitelů (1922)*.

¹⁶²³ Ke kompetencím jednotlivých oddělení ROUBIC, A.: *Správa statků olomouckého (arci)biskupství od 16. století*, s. 459, 461, 465.

¹⁶²⁴ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Arcibiskupství Olomouc, karton č. 893, inv. č. 2603, *jmenovací dekret Jana Holuba ředitelem lesního hospodářství s platností k 1. červenci 1922 (1922)*.

¹⁶²⁵ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Arcibiskupství Olomouc, karton č. 893, inv. č. 2603, *jmenovací dekret Emila Beneše ředitelem centrální arcibiskupské účtárny s platností k 1. srpnu (1922)*.

¹⁶²⁶ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Arcibiskupství Olomouc, karton č. 893, inv. č. 2603, *jmenovací dekret Josefa Sedláčka vrchním ředitelem arcibiskupských ekonomii s platností k 1. červenci (1922)*.

*prohlásili, že 10 % srážky z platu odvolávají a již si je vyplácejí. Ostatnímu úřednictvu srážku platu ponechali...*¹⁶²⁷

Zmínka je to zajímavá především proto, neboť svědčí - pakliže se Breitenbacher nemýlil - o Stojanově manipulovatelnosti. V každém případě se aplikace záborového zákona neobešla bez zmatků. Zákon totiž umožňoval subjektům žádat o tzv. „majetky bezprávně nabyté“, které byly v minulosti svévolně odebrány původním držitelům.¹⁶²⁸ Místy docházelo k absurdním situacím, kdy obec na základě zákona požadovala navrácení pozemků na základě tradice nebo pouhé domněnky, aniž by dokázala reálně podložit majetkoprávní nárok.¹⁶²⁹ To je i případ města Hulína, který se na arcibiskupství domáhal přidělení tzv. Hulínského lesa. Své nároky podložili Hulínští na domněnce, že označení lesa „Hulský“, jak o něm referuje v historicko-topografické řadě *Vlastivěda moravská* regionální badatel František Václav Peřinka,¹⁶³⁰ dokládá dávné vlastnictví lesa hulínskými měšťany, než jim byl svévolně odebrán některým z olomouckých biskupů.¹⁶³¹

¹⁶²⁷ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 20–21.

¹⁶²⁸ Takto klasifikovaný majetek směl být vyvlastněn bez jakékoliv náhrady. VOJÁČEK, L. – KOLÁRIK, J. – GÁBRIŠ, T.: *Československé právní dějiny (1918–1992)*, s. 345.

¹⁶²⁹ Na tento problém při aplikaci pozemkové reformy v praxi poukazuje i Josef Pekař ve svém spisu *Omyly a nebezpečí pozemkové reformy* (1923). Jeho podstata tkví v právní nedoložitelnosti nároků kvůli absenci příslušných pramenů v obecních archivech: „Místní tradice po vsích a městech o svedené půdě jsou velkou většinou rázu pochybného; v paměti žije fakt, ale obyčejně se neví, že vrchnost právním podmínkám svedení tak nebo onak (někdy jen se švindlem) dosti učinila. Jisto je, že šetření o takových udáních vedlo by k namáhavým vyhledáváním v archivech a velkou většinou k negativnímu výsledku. Výminku mohou tvořiti jen města se zachovalými archivy, kde právní křivdy obce vedeny byly v evidenci.“ PEKAŘ, Josef: *Omyly a nebezpečí pozemkové reformy*. Praha 1923, s. 78–80.

¹⁶³⁰ František Václav Peřinka (1878–1949), rodák ze samoty Koráb u Mikulovic, úředník, archivář a regionální historik. Pocházel z rodiny chudého hrnčíře a kamnáře z lesní samoty Koráb u Mikulovic na jižní Moravě. Studoval na gymnáziích v Rychnově, Třebíči, Kroměříži a u kapucínů při kostele sv. Josefa na Novém Městě v Praze. Ačkoliv vstoupil i do noviciátu, nakonec se rozhodl pro světskou dráhu. Jako finanční úředník, působící na různých místech Moravy, začal spolupracovat s Muzejním spolkem v Brně na vydávání historicko-topografické edice *Vlastivěda moravská*, pro kterou zpracoval okresy Znojemský (1904), Jaroslavický (1905), Valašskokloboucký (1905), Vranovský (1906), Zdounecký (1910), Kroměřížský (1911) a Kojetínský (1930). Po převratu 1918 odešel jako finanční úředník na Slovensko, kde působil na různých místech včetně Bratislavy a Ružomberka. Během svého pobytu podnikal cesty po kraji, učil se slovenskou řeč a seznamoval se s venkovským lidem, přičemž mnohé z jeho rázovitostí zachytil ve své humoristické publikaci *Veselé putovanie po Slovensku* (1934). Zpět na Moravu se vrátil teprve roku 1939 po vzniku Slovenské republiky. Zbytek života prožil v Kroměříži, kde až do poslední chvíle pracoval na pokračování svých monumentálních *Dějin města Kroměříže* (1913–1949), byť své texty musel kvůli ztrátě zraku diktovat. PINKAVA, Jaroslav: *F. V. Peřinka. Ojedinelý badatel*. Kroměříž 2004, s. 11–23; též VANĚK, Jan: *František Václav Peřinka*. Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, 59, 1950, oddíl duchovnědný, s. 77–81.

¹⁶³¹ BREITENBACHER, Antonín: *Několik myšlenek k chystanému dělení arcib. statku kroměřížského*. Pozorovatel, č. 15, 5. 4. 1923, s. 2. Hulínští se v Peřinkově *Vlastivědě moravské* dovolávali následující pasáže, kterou dokládali vlastnictví lesa: „... *poddaným z Hulína dovolil též biskup* (Jan Dubravius, pozn. autora) *dne 26. prosince 1533, aby ke své potřebě vyklučovali na louky kus panského lesa při kraji, počínaje od Pačlava za Vlčími jamami až k mostu, kterýž jsou udělali Hulínští přes Jezero do lesu Dolního hulínského, až do toho místa, které slove Husinov, na kterém místě bylo 37 luk vyměřeno a mezi poddané rozděleno. Dovolil pak, aby poddaní těch luk v nově zdělaných užívali za své vlastní a dědičné a platili*

Breitenbacher se tehdy jako archivář postavil na obranu zájmů arcibiskupství a nároky Hulínských vyvrátil rozsáhlým elaborátem uveřejněným v *Pozorovateli* pod názvem *Několik myšlenek k chystanému dělení arcibiskupského statku kroměřížského*. V něm na základě rozboru archivních pramenů prokázal, že les hulínským měšťanům nikdy nepatřil a jeho pojmenování odkazovalo na geografický, nikoliv vlastnický vztah: „Nedávno dozvěděl jsem se, že se hlásí také Hulín a to o arcibiskupský les, zvaný Hulínský. Prý patřil městu, ale byl mu vrchností bezprávně odňat,“ píše Breitenbacher v *Pozorovateli* a pokračuje: „Snad by se mohl někdo chytati rčení ‚Hulínský les‘; ovšem slovo hulínský může značiti i majetek, to je pravda, ale Hulínský les je opravdu holé jméno, nic víc, jak dokáži a jak se říká pro blízkost obce např. Bilanský, Chropyňský atd. les, ač jsou majetkem arcibiskupství.“¹⁶³²

Vznik omylu zdůvodnil Peřinkovou nedbalostí při práci na *Vlastivědě moravské*.¹⁶³³ Hulín nakonec od svého nároku upustil, k čemuž si Breitenbacher později do deníku poznamenal: „Články v *Pozorovateli* o Hulínských, obraze Kroměříže z roku 1691 a Zukalovi se všeobecně líbily. Hulínští však prý mne nebudou jmenovati čestným občanem.“¹⁶³⁴ Nejedná se mimochodem o jediný případ, kdy se Breitenbacher o Peřinkovi vyjadřuje negativně. V denících jej podezírá z „mizení“ archiválií, údajně také kroniky kroměřížského spolku ostrostřelců.¹⁶³⁵

14.6 Otázka anonymního dopisu v kauze Nitče-Křížek

Považoval-li Breitenbacher arcibiskupa Stojana za arcibiskupa slabého a poddajného, narážel nepochybně i na aféru okolo suspendovaných arcibiskupských úředníků Křížka a Nitčeho, která v polovině roku 1922 zarezonovala mezi kroměřížskou veřejností.¹⁶³⁶ Kauza je pro nás

z každé louky o sv. Martině 18 gr. bílých.“ PEŘINKA, František Václav: *Vlastivěda moravská. II. Místopis. Kroměřížský okres. I. část*. Brno 1911, s. 341.

¹⁶³² BREITENBACHER, A.: *Několik myšlenek k chystanému dělení arcib. statku kroměřížského*, s. 2.

¹⁶³³ „Právím hned, že vinu má vlastně Peřinka. Jak jsem už dříve vytkl, pracoval na honem; proto mnoho míst v jeho spisech je nejasných, neúplných, dosti též nesprávných. Nedopověděl ani zřetelně o lese Hulínském a z toho vznikly ony domysly o křivdě.“ Viz tamtéž.

¹⁶³⁴ Toliko záznam z 19. dubna 1923. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 1.

¹⁶³⁵ Breitenbacher se o tom zmiňuje v zápise z 12. října 1927: „Zdejší člen ‚šarfšiců‘ (ostrostřelců, pozn. autora) Malík mně sdělil, že se výbor usnesl všechny spolkové památky odevzdati mně. Kroniky prý již nemají, nejspíš ji půjčil velitel Cigánek Peřinkovi a ten ji nevrátil. Kázal jsem Malíkovi, aby nějakým ‚podfukem‘ zvěděli, má-li Peřinka kroniku a pak ji na něm vynutili, protože ta je ze všech památek nejcennější. Slíbil, že to udělá. Peřinka byl mně z kolika stran označován jako straka, která má ve svém hnízdě cizích archiválií ‚nasbíráno‘ spousty.“ Tamtéž, s. 213–214. Vzpomenutí Arnost Malík (1861–1940) a Ludvík Cigánek (1855–1928) byli členy měšťanského sboru kroměřížských ostrostřelců, transformovaného v květnu 1933 na Národní gardu města Kroměříže. *Národní garda města Kroměříže*. Haná, č. 144, 24. 6. 1933, s. 4; MZA v Brně, fond E 67 Sbirka matrik, inv. č. 7931, *matrika zemřelých města Kroměříž - kostel sv. Mořice (1880–1928)*, s. 878; inv. č. 7932, *matrika zemřelých města Kroměříž - kostel sv. Mořice (1929–1946)*, s. 200.

¹⁶³⁶ O aféře doposud nebylo pojednáno. V následujících řádcích se pokusíme alespoň částečně o nápravu.

významná ze dvou důvodů - jednak nám podkrývá zákulisní praktiky Československé strany lidové a její snahu o uplatňování svého vlivu na arcibiskupa prostřednictvím Klubu úředníků na arcibiskupských statcích; jednak se domníváme, že je do celé kauzy úzce zapojen i Antonín Breitenbacher. Pokud by se tato nikoliv nepodložená hypotéza ukázala pravdivou, významně by osvětlila příčiny Breitenbacherova pozdějšího sporu se Stojanovým nástupcem arcibiskupem Prečanem v důsledku kauzy Breitenbacher-Rittich.

Kauzu vyvolalo suspendování dvou arcibiskupských úředníků - Timoteje Nitčeho¹⁶³⁷ a Jana Křížka¹⁶³⁸ - na základě anonymního listu z 11. dubna 1922, který se nám podařilo objevit ve fondu Ústředního ředitelství arcibiskupských statků v Kroměříži.¹⁶³⁹ Jeho původce obviňuje dvojici z rozkrádání majetků arcibiskupství s připojením konkrétních příkladů podepřených ústním svědectvím šestadvaceti (pochopitelně nejmenovaných) osob. Timotej Nitče měl svévolně a k vlastnímu obohacení prodávat arcibiskupské vepře, šrotem a bramborami z arcibiskupských sýpek vykrmovat vlastní prasata a zaměstnance arcibiskupských statků - konkrétně z obcí Pavlovic a Unčic na Kojetínsku - využívat k soukromým účelům (to vše, jak autor zdůrazňuje, za plat arcibiskupství). Jan Křížek se měl naproti tomu podílet na zpronevěře palivového dřeva, což pisatel dokládá nesrovnalostmi při porovnání záznamů v evidenční knize s faktickým odběrem.¹⁶⁴⁰

¹⁶³⁷ Timotej Nitče, arcibiskupský úředník, v letech 1919–1922 ředitel arcibiskupského velkostatku Kroměříž. Pocházel patrně z Moravského Slovácka (jméno Nitče se objevuje pravidelně v koryčanských a kyjovských matrikách). V letech 1878–1880 studoval na německém městském nižším gymnáziu v Kyjově. V arcibiskupských službách se objevuje jako správce dvora na Hukvaldech (1894), pojezdny ve Všechnovicích (1904), správce dvora ve Všechnovicích (1907) a správce dvora v Kroměříži-Hliníku (1911). V červnu 1912 nahradil Augustina Götze (1851–1925) ve funkci správce arcibiskupského dvora v Chropyni a o sedm let později převzal místo ředitele arcibiskupského velkostatku Kroměříž. Po svém vynuceném odchodu z arcibiskupských služeb působil jako hospodářský inspektor Zemského léčebného ústavu v Kroměříži. *Frequenz der Anstalt*. In: Jahresbericht des deutschen Communal-Unter-Gymnasiums zu Gaya für das Schuljahr 1886/7. Gaya 1887, s. 23; *Povýšení a jmenování úřednictva [...]*. Moravská orlice, č. 267, 22. 11. 1904, s. 2; *Verordnung des k. k. Statthalters in Mähren vom 25. November 1908, betreffend die Zusammenfassung der im § 74 des Jagdgesetzes für Mähren vom 20. Dezember 1895, L.-G.-Bl. Nr. 66 ex 1896, vorgesehenen Schiedsgerichte in Jagd- und Wildschadenersatzangelegenheiten*. Landes-Gesetz- und Verordnungsblatt für die Markgrafschaft Mähren, 46, 1908, č. 12, s. 165; *Změny úřednické na knize-arcibiskupském panství*. Našinec, č. 143, 25. 6. 1912, s. 2; *Změny na arcibiskupských statcích*. Našinec, č. 120, 25. 5. 1919, s. 2; CHYTL, Alois (ed.): *Chytilův úplný adresář Moravy a Slezska. Svazek I. Část I. Morava*. Praha 1924, s. 280.

¹⁶³⁸ Jan Křížek (1887–?), rodák z Bzence na Hodonínsku, arcibiskupský úředník, v letech 1919–1922 správce hospodářského dvora v Kroměříži-Hliníku. Pocházel z rodiny pekaře Izidora Křížka z Bzence a jeho manželky Marie roz. Mikulčíkové, dcery tamního domkáře. Ve službách arcibiskupství jej evidujeme roku 1911 jako hospodářského příručího na velkostatku v Mořicích. Následně působil ve funkci správce hospodářského dvora v Přestavlkách a od roku 1919 v Kroměříži. Roku 1922 byl v důsledku aféry Nitče-Křížek přeložen na hospodářský dvůr Hájov na bývalém hukvaldském panství. MZA v Brně, fond E 67 Sbírká matrik, inv. č. 5152, *matrika narozených města Bzenec (1877–1907)*, s. 166; POVONDRÁ, V. – PITHART, J. (eds.): *Velký adresář a almanach města Kroměříže*, s. 34; *Změny na arcibiskupských statcích*. Našinec, č. 120, 25. 5. 1919, s. 2.

¹⁶³⁹ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Arcibiskupství Olomouc, karton č. 893, inv. č. 2603, *opis anonymního udání na arcibiskupské úředníky Timoteje Nitčeho a Jana Křížka (s. l., 11. dubna 1922)*.

¹⁶⁴⁰ Tamtéž.

Své motivy odůvodňuje původce úmyslem zamezit dalšímu rozkrádání arcibiskupských majetků a snahou ochránit pověst svou i samotného arcibiskupa před šířícími se fámami a pomluvami. V závěru listu dokonce nepřímou vyzývá adresáta k personálním čistkám v řadách arcibiskupského úřednictva formou penzionování všech „zkorumpovaných“ úředníků:

„Když by dnes odešli tito všichni do penze, tak vzdor tomu, že by bylo vydání na ty penze větší, ještě by přitom arcibiskupství hodně vydělalo, protože jak dělá správce, tak dělají jeho zřízenci i pacholci, obzvláště, když znají, že inspektor také dělá, co nemá... Kdo nezná poměry a čte to v novinách a slyší vykládat, myslí, že arcibiskupští úředníci jsou všichni stejní - a zatím je to jen úzký kroužek, kteří ale drží pohromadě a špiní ty ostatní, ale doufám, že snad předce jednou ta pravda zvítězí a ukáže se, kdo je poctivý.“¹⁶⁴¹

Otázek, které zmíněný list vyvolává, je vícero. Tou nejzásadnější je ovšem samotné autorství dopisu. Forma i stylistika zcela odpovídají Breitenbacherově písemnému slohu i uvažování. Přivádějí nás proto k domněnce, zdali není autorem listu právě on. Tuto hypotézu bohužel nemůžeme potvrdit ani vyvrátit přezkoumáním autorova rukopisu, neboť list se dochoval pouze v opisu zaslaném dle příjimeckých poznámek dne 26. srpna 1922 generálnímu vikáři Jindřichu Geislerovi. Z obsahu listu nicméně vyplývá, že je původce sám arcibiskupským úředníkem, a že jej k jeho sepsání vedla loajalita a snaha ochránit pověst vlastní i arcibiskupovu.

Prakticky totožné argumenty - projev loajality vůči zaměstnavateli a ochranu jeho hmotných zájmů - uváděl Breitenbacher před okresním soudem v Olomouci během projednávání Rittichovy kauzy z let 1933 až 1935, o níž bude blíže pojednáno později.¹⁶⁴² Charakter informací v anonymním listu rovněž koresponduje s povahou poznámek týkajících se obdobných kauz, jaké si Breitenbacher běžně zapisoval do svých deníků. A nutno říci, za dobu vedení deníků se mu podařilo nastřádat obdobného materiálu nepřeberné množství. Co je však zajímavé, dva měsíce před odesláním inkriminovaného listu se v kroměřížské *Haně* objevuje anonymní článek, který na delikty Nitčeho a Křížka poukazuje rovněž. Jeho znění si dovoluujeme ocitovat v plném rozsahu:

„Boží požehnání sneslo se loni na pana arc. inspektora Nietscheho, přítele obou p. Jančů.“¹⁶⁴³ Tento pán byl obklopen asi 60 kachničkami, 30 husami,

¹⁶⁴¹ Tamtéž.

¹⁶⁴² Viz kapitola 17 KAUZA RITTICH – BREITENBACHER.

¹⁶⁴³ Mínění arcibiskupský revident Alois Janča a předseda kroměřížské organizace ČSL Ladislav Janča.

20 moráky, spoustou kuřenců, perliček, holubů; a králíků bezpočet vzdával na bobku hold jeho pěstitelskému umu. Dr. Hrachovský tedy v ‚Právu‘ buší do lidí z vlastního tábora?

Boží požehnání bylo ve středu za Květnou zahradou; pan arcibiskupský správce Křížek ráčil zabíjet zvíře svinského pohlaví na jaterničky a jelítka. Přišli Jančové se šestnácti velebňoušky. To muselo být asi hodně vykrmené čuně. Doufáme s ‚potahem‘ na páterský apetit, že dr. Hrachovský nepřijde v Právu s nějakým arcibiskupským výnosem, kterým se zabíjačkové radovánky zapovídají úředníkům arcibiskupství a velebňouškům třeba sub poena exkomunikace. To by bylo ukrutné!¹⁶⁴⁴

Podobnost s Breitenbacherovými zápisky co do skladby textu, gramatiky, použitých přirovnání, jazykových obrátů i argumentace se nám jeví zarážející. Autor navíc odkazuje na Hrachovského kauzu spojenou s osočením arcibiskupských úředníků z krádeží, kterou Breitenbacher sledoval. Z deníků víme, že Hrachovským opovrhoval jako člověkem s „policajtskou duší“,¹⁶⁴⁵ čímž narážel na vervu, s jakou Hrachovský vytáhl do boje proti „volnomyšlenkářům“ a stoupencům Církve československé.¹⁶⁴⁶ Aby toho nebylo málo - v témže čísle *Hané* se objevuje článek *Mezi bratry*,¹⁶⁴⁷ který jednoznačně přisuzujeme Antonínu Breitenbacherovi.¹⁶⁴⁸ Autor v něm napadá Štancla jako pohrobka Skrbenského a manifestaci kroměřížských lidovců za katolickou školu vysvětluje jako Štanclovu osobní pomstu arcibiskupovi Stojanovi za nedostatečnou podporu strany:

„ ... ani z nynějších biskupů se nikdo neozval proti vládě, jediný Skrbenský a vedle něho jediný kněz Štancl August. Proto, pater patrum (otče otců, pozn. autora), uznej dobré snahy a polij Štancla i Skrbenského ze škopku své milosti. [...] Ano, germanofil Skrbenský, Rakouskem protežovaný, je ideál Štanclův a světlo katolického lidu v Kroměříži, našťestí ne lux perpetua. (světlo věčné, pozn. autora)

¹⁶⁴⁴ *Boží požehnání [...]*. Haná, č. 36, 14. 2. 1922, s. 2.

¹⁶⁴⁵ Viz zápis z 10. srpna 1924. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 58–59.

¹⁶⁴⁶ Hrachovského aktivní vystupování proti Církvi československé a jejím stoupencům dokládá i Oskar Malý (1876–1948), farář Církve československé v Uherském Brodě. MALÝ, O.: *Můj životopis*, s. 38, 44; srovnej s *Černí rejthaři moravští [...]*. Český zápas, č. 11, 18. 3. 1921, s. 11.

¹⁶⁴⁷ [BREITENBACHER, Antonín]: *Mezi bratry*. Haná, č. 29 5. 2. 1922, s. 4; č. 30, 7. 2. 1922, s. 2; č. 31, 8. 2. 1922, s. 2; č. 32, 9. 2. 1922, s. 3; č. 33, 10. 2. 1922, s. 3; č. 34, 11. 2. 1922, s. 2.

¹⁶⁴⁸ Činíme tak na základě důkladné komparace charakteru, stylistiky, formátu i obsahu řečeného článku s předchozími příspěvky Antonína Breitenbachera v *Hané* (*Šálení lidu, Ven ze škol vyženou vás*), k nimž se v denících hlásí. O obou bude pojednáno blíže v kapitole 16 MEZI POLITIKOU A HISTORIÍ.

Kroměřížané, Štanclem svedení, pod patronací Chýlka a Hrachovského,¹⁶⁴⁹ řvali do Říma: Ukřižuj, ukřižuj, Piláte, Stojana, my chceme Štancla Barabáše či Augusta. A to byla manifestace pro katolickou školu?

Vy farisejští ničemové Kaifášovi: byla to demonstrace proti Stojanovi za to, že ho Štancl nemůže vodit na provázku jako pudla... Štanclovinu třeba užívat po kapkách jako ypecacuanhu. Těšilo by nás, kdybychom ní čtenáře mohli vůbec ušetřit, ale několika pánům otrnulo od poslední výplaty a chtějí opět ducat. A tož tedy ještě krůpěji několik.¹⁶⁵⁰

Jednotlivé dílky do sebe zapadají, ačkoliv stále nelze s určitostí potvrdit, zda je Breitenbacher autorem onoho anonymního listu arcibiskupovi Stojanovi. Tak jako tak, svůj účel splnil - pohnul arcibiskupa k personálním změnám, v rámci kterých bylo přikročeno k penzionování Nitčeho a přeložení správce Křížka na dvůr Hájov na bývalém panství hukvaldském.¹⁶⁵¹ Jeho místo převzal dosavadní správce dvora Kamenec Arnošt Kojetínský. Jenže situace se ukázala komplikovanější, než mohlo na počátku zdát. Nitče byl totiž poměrně exponovaným členem místní organizace Československé strany lidové,¹⁶⁵² která se na arcibiskupství snažila uplatňovat svůj vliv prostřednictvím Klubu úředníků na statcích arcibiskupství olomouckého. A právě Nitče v něm zastával pozici důvěrníka.¹⁶⁵³

Do aféry se ihned vložila v obavách z ohrožení svého vlivu na arcibiskupství místní organizace Československé strany lidové, jejíž předsednictvo adresovalo 27. května 1922 arcibiskupovi Stojanovi velmi ostrý dopis, ve kterém veškerá obvinění obou úředníků relativizovalo. Personální změny naopak prohlásilo za „čistku“ namířenou vůči straně lidové a otevřeně pohrozilo jak zapojením užšího vedení strany, tak protestními akcemi na podporu suspendovaných úředníků. Citujeme z téhož listu:

¹⁶⁴⁹ Všichni tři jmenovaní - Augustin Štancl, Ferdinand Chýlek a František Hrachovský - byli členy Československé strany lidové a současně redaktory klerikálních listů: Štancl kroměřížského *Pozorovatele*, Chýlek přerovského *Práva* a Hrachovský olomouckého *Našince*.

¹⁶⁵⁰ [BREITENBACHER, Antonín]: *Mezi bratry*. Haná, č. 32, 9. 2. 1922, s. 3.

¹⁶⁵¹ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Arcibiskupství Olomouc, karton č. 893, inv. č. 2603, *koncept instrukce ředitelství arcibiskupských ekonomii v Kroměříži č. 603 z 2. září 1922 o přeložení správce Jana Křížka ze dvora Kroměříž na dvůr Hájov na bývalém hukvaldském panství a jeho nahrazení Arnoštem Kojetínským ze dvora Kamenec (s. 1, 2. září 1922)*.

¹⁶⁵² Politickým otázkám se začal Nitče věnovat již koncem 19. století. Roku 1894 např. vystoupil na prvním katolickém sjezdu v Brně za sociální odbor s referátem o rolnické otázce, ve kterém prohlásil rolnictvo za „nejstabilnější zdroj hmotného blahobytu národa“, zatímco liberalismus za příčinu jeho mravního úpadku. V září 1923 neúspěšně kandidoval za Československou stranu lidovou v kroměřížských komunálních volbách. ŠILINGER, Tomáš Eduard (ed.): *Zpráva o I. sjezdu katolíků československých, který se konal v Brně 30. a 31. července a 1. srpna 1894*. Brno 1894, s. 14, 209–210; též *I. sjezd československých katolíků v Brně*. Našinec, č. 87, 3. 8. 1894, s. 1–2. K Nitčeho kandidatuře viz *Kandidátka strany lidové [...]*. Haná, č. 201, 6. 9. 1923, s. 3.

¹⁶⁵³ KUBÍČEK, B.: *Klub úředníků arcibiskupských statků*, s. 1.

„Arcibiskupství nesmí býti podnikem vyděračským, židovským, nýbrž býti racionálním, přece jen lidumilným a k tomu nesmí se zapomínati, že na arcibiskupský majetek v případě rozluky státu od církve čekají velké úkoly. [...] Prosíme, aby Vaše arcibiskupská Milost ráčila milostivě vzíti zřetel k uvedeným důvodům a pokud možno snažila se poměry urovnati, neboť vedení lidové strany nemohlo by převzít zodpovědnost za následky případného veřejného protestu příslušníků lidové strany proti poměrům na arcibiskupských statcích.“¹⁶⁵⁴

Současně se pokusili využít situaci k posílení vlastního vlivu a předložili arcibiskupovi čtyřbodovou rezoluci požadující: 1) aby při provádění hospodářské reformy „nepadli za obět“ jako první příslušníci ČSL; 2) aby nebylo lidové straně vytýkáno zapůjčování povozů od arcibiskupství; 3) aby k důležitým změnám na arcibiskupských statcích byli přizváni důvěrníci kroměřížské ČSL jako poradci; 4) aby čelní pozice ve správě arcibiskupských statků zastávali členové ČSL.¹⁶⁵⁵ Současně bylo Stojanovi pohroženo dalšími kroky, nebudou-li požadavky respektovány.¹⁶⁵⁶

Arcibiskup Stojan si nepochybně uvědomoval, jaké důsledky by mohl mít spor v celé své šíři na vztahy s lidovou stranou i s laickou veřejností. Aby předešel nedorozumění a zabránil konfliktům s lidovci, ustavil k řádnému prošetření celé záležitosti vyšetřovací komisi v čele s uznávaným kroměřížským advokátem Metodějem Bartákem,¹⁶⁵⁷ který 1. října 1922 předložil arcibiskupovi zprávu s nástinem nejvhodnějšího řešení nepříjemné situace. Komise navrhla ponechat oba dotčené úředníky ve svých funkcích, pouze se změnou referátu,

¹⁶⁵⁴ Pod listem jsou podepsáni předseda kroměřížských lidovců P. Ladislav Janča i oba místopředsedové - Jan Paška a Florián Černý. ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Arcibiskupství Olomouc, karton č. 893, inv. č. 2603, *list místní organizace ČSL v Kroměříži arcibiskupovi Antonínu Cyrilu Stojanovi (Kroměříž, 27. května 1922)*.

¹⁶⁵⁵ Zvláště poslední bod je formulován velmi kulantně: „Není naší snahou odstraniti úřednictvo jiného politického přesvědčení, ale důrazně žádáme, aby alespoň rozhodující osoby byly povahy ryze katolické, kterou jsou s to silou vnitřního přesvědčení v souhlase s požadavky dnešní doby řešiti na arcibiskupských statcích jak otázku hospodářskou, tak i kulturní.“ Tamtéž.

¹⁶⁵⁶ Tamtéž.

¹⁶⁵⁷ JUDr. Metoděj Barták (1863–1936), rodák z Břestu, moravský advokát, v letech 1913–1919 starosta města Kroměříže. Narodil se do rodiny pololánika Jana Bartáka z Břestu a jeho manželky Anny roz. Dudkové z Bílan. Maturitu na c. k. reálném gymnáziu v Přerově složil roku 1882 s vyznamenáním. Po úspěšném dokončení studia práva na univerzitách v Praze a ve Vídni působil několik let jako konceptní praktikant při politických úřadech na Moravě. Později se usadil v Kroměříži, kde si počátkem roku 1896 otevřel na Velkém náměstí advokátní kancelář. Zájem o komunální politiku, všeobecná obliba i podpora katolického tábora mu roku 1913 vynesli zvolení do úřadu starosty města Kroměříže po zemřelém lékárníkovi Miloslavu Veselském (1866–1913). Později působil nějaký čas ve funkci náměstka starosty. MZA v Brně, fond E 67 Sbirka matrik, inv. č. 7436, *matrika narozených obce Břest (1842–1878)*, s. 110; *Zkoušky maturitní*. In: Program c. k. středních škol (reálného i vyššího gymnasia a vyšších škol reálných) v Přerově. Vydán na konci školního roku 1883. Přerov 1883, s. 49; *Osobní*. Kroměřížské noviny, č. 82, 14. 10. 1887, s. 3; *Nový český advokát*. Moravská orlice, č. 4, 5. 1. 1896, s. 4; *Bývalý starosta a náměstek starostův města Kroměříže zemřel*. Moravská orlice, č. 243, 18. 10. 1936, s. 4; více o něm ZEZULOVÁ, Jitka: *JUDr. Metoděj Barták. Starosta města Kroměříže 1913–1919*. In: Archivní sborník 2006. Kroměříž 2006, s. 115–123.

eventuelně je přeložit na jiné, avšak rovnocenné funkce s odpovídajícím platem, přičemž zástupcům lidové strany v Kroměříži mělo být oznámeno, že ke změně došlo z příčin čistě personálních.¹⁶⁵⁸ Svůj návrh zdůvodnila komise následovně:

„Vyšetřující komise neshledala z předložených jí spisů a předloženého jí materiálu v činech obou obviněných žádných takových činů, které by se stíhati daly vedle trestního zákona. Některé z poklesků těchto považovala za pranepatrné, poněvadž jak komisi známo bylo, dopouštělo se poklesků těchto skoro veškeré arcibiskupské úřednictvo.“¹⁶⁵⁹

Stanovisko Bartákovy komise neshledáváme nikterak překvapivým. Procesně se jednalo o případ značně komplikovaný, a to jak ve smyslu neprůkaznosti některých obvinění, tak s ohledem na škody relativně zanedbatelné. Ostatně komise sama kvalifikovala počínání Křížka a Nitčeho jako pouhé přečiny, navíc prakticky nevymahatelné. Dále by rozřešení případu vyžadovalo zahájení rozsáhlého vyšetřování, které by pochopitelně neuniklo pozornosti veřejnosti. Arcibiskup si zároveň nemohl dovolit eskalaci vztahů s Československou stranou lidovou, s jejíž podporou počítal při parlamentních jednáních o rozsahu pozemkové reformy.¹⁶⁶⁰ Navrhované řešení ve stylu „chytré horákyně“ se zdá být přijatelným kompromisem pro obě strany. Nutno však poznamenat, že zcela utlumit kauzu se Stojanovi nepodařilo. Její dozvuky se přenášely i na jeho nástupce Leopolda Prečana, u kterého se kroměřížští lidovci pokoušeli vyvinout nátlak na plnou Nitčeho a Křížkovu rehabilitaci.¹⁶⁶¹

14.7 Spor Františka Hrachovského s arcibiskupskými úředníky

Jakkoliv kauza Nitče-Křížek výstižně dokumentuje snahy Československé strany lidové o působení na arcibiskupství prostřednictvím Klubu úředníků arcibiskupských statků, rozhodně nešlo o jediný případ svého druhu. Ještě zřetelněji sledujeme mocenský zápas „pokrokářů“ s „klerikály“ o vliv mezi arcibiskupským úřednictvem na kauze okolo šéfredaktora *Našince* Františka Hrachovského,¹⁶⁶² jednoho z protagonistů české Katolické

¹⁶⁵⁸ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Arcibiskupství Olomouc, karton č. 893, inv. č. 2603, *vyjádření právního zástupce JUDr. Metoděje Bartáka (s. l., 1. října 1922)*.

¹⁶⁵⁹ Tamtéž.

¹⁶⁶⁰ TRAPL, M.: *Český politický katolicismus v letech 1918–1938*, s. 191–192.

¹⁶⁶¹ K tomu Breitenbacher v zápisu z 1. prosince 1923: „Šturmuji na něho - lidová strana (Janča) [...] a žádají, aby i ostatní byli restaurováni (Nitsche, Křížek). [...] Janča prý mu hrozil, že povede věc přes jeho hlavu.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 26–27.

¹⁶⁶² P. ThDr. Norbert František Hrachovský OPraem. (1879–1943), rodák z Kněždubu u Strážnice, římskokatolický duchovní a premonstrát, v letech 1913–1924 šéfredaktor klerikálního listu *Našinec*. Pocházel z rodiny domkáře Antonína Hrachovského z Kněždubu a jeho manželky Barbory roz. Sedlářové, dcery domkáře odtamtéž. Po maturitě na českém (tehdy již státním) gymnáziu v Uherském Hradišti roku

moderny.¹⁶⁶³ S ohledem na skandály, které jeho působení ve službách politického katolicismu provázely, můžeme Hrachovského bez výčitek označit za *enfant terrible* Československé strany lidové na Moravě.¹⁶⁶⁴ Ostatně do Olomouce, kam se v květnu 1914 uchýlil po svém vynuceném odchodu z Kolína, jej provázela značně pošramocená pověst,¹⁶⁶⁵ spojená s nechvalně proslulou židovskou aférou z jara téhož roku.¹⁶⁶⁶

1900 pokračoval ve studiích bohosloví v Olomouci a v Praze. V červnu 1904 obdržel kněžské svěcení a o tři roky později obhájil doktorát z teologie. Následně působil jako katecheta na dívčí obecné škole v Kolíně, než byl v květnu 1914 pro veřejné pobuřování, nemravný život (mimo jiné měl udržovat milostný poměr s místní učitelkou) a ohrožení mravní výchovy mládeže jednomyslným rozhodnutím české zemské školní rady disciplinárně potrestán a zbaven místa katechety. Jako důkaz posloužily svědecké výpovědi a částečné doznání samotného Hrachovského. Z Kolína se proto uchýlil do Olomouce, kde převzal vedení olomouckého listu *Našinec* a funkci tajemníka Matice cyrilometodějské. Začal se rovněž politicky angažovat, třebaže jeho působení v Československé straně lidové provázela celá řada excesů. V srpnu 1931 složil slavné sliby v premonstrátském klášteře v Nové Říši. V květnu 1942 jej spolu s ostatními řeholníky zatkl gestapo a převezlo do neblaze proslulých Kounicových kolejích v Brně. Odtud byl v lednu 1943 transportován do Osvětimi a usmrcen injekcí fenolu. MZA v Brně, fond E 67 Sbíрка matrik, inv. č. 5421, *matrika narozených obce Kněždub (1867–1899)*, s. 83; *Ptáček přilétl k nám na Moravu*. Hlas lidu, č. 100, 30. 8. 1913, s. 3; *Th. dr. Hrachovský z Kolína před odvolacím soudem*. Národní listy, č. 263 (večerní vydání), 25. 9. 1913, s. 2; *Soudy pátera Hrachovského*. Lidové noviny, č. 263, 26. 9. 1913, s. 6; *Kompromitovaný kněz*. Právo lidu, č. 133 (večerník), 18. 6. 1914, s. 3; *Katecheta dr. P. Hrachovský odsouzen zemskou školní radou pro nemravný život*. Venkov, č. 142, 18. 6. 1914, s. 7; KUBÍČEK, Jaromír: *Dějiny žurnalistiky na Moravě. První století českých časopisů 1848–1948*. Brno 2013, s. 206–207; *Hrachovský, Norbert František* (heslo). In: HANUŠ, Jiří (ed.): *Malý slovník osobností českého katolicismu 20. století s antologií textů*. Brno 2005, s. 54; PAJER, Jiří: *Kněždub. Minulost a současnost obce*. Kněždub 2011, s. 253.

¹⁶⁶³ Hrachovský patřil nejen k sympatizantům české Katolické moderny, ale také k blízkým spolupracovníkům P. Karla Dostála Lutinova (1871–1923). V letech 1919–1922 zastával funkci jednatele Družiny literární a umělecké. Byl rovněž členem redakční rady časopisu *Archa*, vydávaného Dostálem-Lutinovem od roku 1912. MAREK, Pavel: „*Jsem disgustován...*“ *Vzájemná korespondence Sigismunda Ludvíka Boušky a Karla Dostála-Lutinova*. Olomouc 2002, 646, 652; též BATŮŠEK, Stanislav: *Osudy Družiny literární a umělecké v Olomouci v letech 1939–1952*. Vlastivědný věstník moravský, 50, 1998, č. 3, s. 238.

¹⁶⁶⁴ Naše zdánlivě odvážné a zčásti nadnesené tvrzení zakládáme na kauzách, o nichž pojednáme v této kapitole. Pokud jde o Hrachovského politický profil, před válkou inklinoval ku Křesťansko-sociální straně lidové, kde do roku 1913 zastával funkci člena výkonného výboru. Po jejím absorbování Československou stranou lidovou počátkem ledna 1919 se i nadále aktivně účastnil stranických schůzí. K agitaci za lidovou stranu využíval i *Věstník Matice cyrilometodějské*, který v témže čase redigoval. *Resignace*. Čech, č. 28, 29. 1. 1913, s. 4; HRACHOVSKÝ, František: *Dnešní povinnosti katolíka v každé obci*. Věstník Matice cyrilometodějské, 3, 1919, č. 1, s. 4. K fúzi českých katolických stran a zformování Československé strany lidové viz MAREK, Pavel: *Teorie a praxe politického katolicismu 1870–2007*. Brno 2008, s. 227.

¹⁶⁶⁵ Kolínské eskapády pronásledovaly Hrachovského ještě mnoho let po jeho odchodu na Moravu. Např. během schůze Československé strany lidové 10. května 1923 v Ostravě-Svinově vyprovázeli odpůrci lidovců Hrachovského z pódia zpěvem písně „*Kolíne, Kolíne...*“. Např. *Nezdařený zájezd klerikálního kortěše pátera dr. Hrachovského*. Duch času, č. 113, 12. 5. 1923, s. 4; též *Kolíne, Kolíne...* Lidové noviny, č. 235, 12. 5. 1923, s. 5. Na kontroverze kolem Hrachovského přitom svého času opakovaně upozorňoval i stranický tisk. Např. *Z tajů Matice Cyrillo-metodějské*. Lidové noviny, č. 326, 28. 11. 1913, s. 5; *Páter Hrachovský svítí prapor*. Lidové noviny, č. 169, 21. 6. 1914, s. 5; *Odhalení z klerikálního tábora moravského*. Lidové noviny, č. 193, 15. 7. 1914, s. 5; *Z tajů Cyrillo-metodějské Matice*. Lidové noviny, č. 200, 22. 7. 1914, s. 3.

¹⁶⁶⁶ Mediálně velmi reflektovanou, ač dnes již pozapomenutou aféru nastartovalo počátkem března 1913 zmizení mladé Marie Pavlíkové, slůžky u židovského obchodníka Weissbergera z Kolína. Podle Weissbergerových měla udržovat s Hrachovským milostný poměr a následně spáchat sebevraždu z nenaplněné lásky, což doložili svědectvím o jejich vzájemných stycích i padesáti dopisy intimního charakteru, adresovanými Hrachovským Pavlíkové. V reakci na to vypustil Hrachovský do světa tvrzení o rituální vraždě Pavlíkové kolínskými židy po vzoru polenské kauzy. Po necelém měsíci od zmizení bylo tělo mladé slůžky skutečně nalezeno v Labi, čímž se potvrdila verze o sebevraždě. Ačkoliv se na obranu

Kauzu, již chceme věnovat pozornost, vyvolal Hrachovský svým ostrým projevem na manifestační schůzi za katolickou školu ve Strážnici dne 21. srpna 1921.¹⁶⁶⁷ Hrachovský zde hovořil o potřebě státního financování katolických škol, přičemž měl označit přední české politiky, spisovatele a žurnalisty za „zaprodance židovského kapitálu“.¹⁶⁶⁸ Největší skandál však způsobilo jeho poněkud nešťastně formulované prohlášení o rozkrádání arcibiskupských statků úřednictvem, kterým reagoval na poznámku z pléna o bohatství arcibiskupa Stojana.¹⁶⁶⁹ Hrachovský záměrně zvolil obecnou formulaci, nicméně nesetkal se s pochopením ani u vlastních spolustraníků, natož u arcibiskupských úředníků, kteří si Hrachovského prohlášení vyložili jako paušální obvinění z rozkrádání církevního majetku.¹⁶⁷⁰ Iniciativy se následně zhostil hospodářský správce Emil Klapetek,¹⁶⁷¹ který jménem devadesáti arcibiskupských úředníků podal na Hrachovského žalobu kvůli nactiutrhaní.¹⁶⁷²

Hrachovského postavil pražský katolický list *Čech*, který celou kauzu opakovaně prezentoval jako produkt židovských a „volnomyšlenkářských“ intrik proti katolickému knězi, tlak na Hrachovského zesílil, což ve spojení s jeho dalšími mravními excesy vyústilo v Hrachovského urychlený odchod z Kolína. Srovnej *Das obligate Ritualmordmärchen zu Ostern*. Mährisches Tagblatt, č. 63, 17. 3. 1913, s. 5; *Ein neues Ritualmordmärchen*. Reichenberger Zeitung, č. 67, 19. 3. 1913, s. 7; *Podivná historie o rituální vraždě [...]*. Národní listy, č. 78, 20. 3. 1918, s. 3; *Ku případu dra. Hrachovského v Kolíně*. Národní listy, č. 81, 23. 3. 1913, s. 3; *Kolínský případ*. Čas, č. 85, 29. 3. 1913, s. 8; *Sensační sebevražda v Kolíně*. Venkov, č. 80, 5. 4. 1913, s. 7; *Zmizelá holka v Kolíně jest již nalezena*. Čech, č. 94, 7. 4. 1913, s. 3; *Jak vznikla pověst o rituální vraždě v Kolíně*. Hlas lidu, č. 58, 7. 4. 1913, s. 4; *Rituální vražda v Kolíně*. Čas, č. 103, 16. 4. 1913, s. 9; *Klerikální bojovník v nedbalkách*. Hlas lidu, č. 58, 24. 5. 1913, s. 3–4; *Rituální pověra*. Hlasy ze Siona, 53, 1913, č. 6, s. 48–49. Hrachovského obhajobu viz HRACHOVSKÝ, František: *Morálka kolínských židů*. Čech, č. 73, 15. 3. 1913, s. 9; tentýž: *Kolínský případ*. Čech, č. 76, 18. 3. 1913, s. 9.

¹⁶⁶⁷ *Pro svobodnou katol. školu*. Slovácké noviny, č. 33, 18. 8. 1921, s. 3.

¹⁶⁶⁸ *U nás*. Obzor, č. 220, 29. 9. 1921, s. 1–2; srovnej s KOUTECKÝ, Jaroslav: *Otevřený list p. Dr. F. Hrachovskému*. Pozor, č. 238, 31. 8. 1921, s. 4

¹⁶⁶⁹ Podle Hrachovského tvrzení mělo k výroku dojít následovně: „Když jsem mluvil o tom, že stát má vydržovati školy katolické pro děti katol. rodičů, zvolal někdo, že arcibiskup má velké statky, že on by je mohl vydržovati. Na tento výrok jsem hned odpověděl takto: ‚S tím arcibiskupským bohatstvím dejte už jednou pokoj. Pan arcibiskup dr. Stojan nic nemá, protože největší část příjmů jde na daně státní, pak na zvýšené platy úředníků a ostatní se rozkrade.‘ Že v těchto slovech není subjektivní urážky, to dosvědčí každý.“ HRACHOVSKÝ, František: *Ke sporu arcibiskup. úředníků s drem Hrachovským*. Našinec, č. 262, 17. 11. 1921, s. 3. Národně demokratická *Haná* autenticitu výroku zpochybnila s tvrzením, že si jeho uveřejněním v *Našinci* připravuje Hrachovský půdu k obhajobě v trestním řízení, aby mohli svědkové sjednotit své výpovědi. *Kradli arcibiskupští úředníci [...]*. Haná, č. 261, 22. 11. 1921, s. 3.

¹⁶⁷⁰ Obzvláště rázně vystoupil proti Hrachovskému v deníku *Pozor* Jaroslav Koutecký, sám účastník strážnické schůze, který pravost výroku potvrdil a odmítl Hrachovského obhajobu, že svým prohlášením pouze hájil zájmy arcibiskupa: „Toto těžké a paušální obvinění všech úředníků arcibiskupských velkostatků je poněkud příliš lehkomyšlně použitým štítem proti možným útokům na majetkové poměry arcibiskupa. Je však ovšem věcí osočených úředníků, dají-li si líbiti takové veřejné nařknutí.“ KOUTECKÝ, Jaroslav: *Otevřený list p. Dr. F. Hrachovskému*. Pozor, č. 238, 31. 8. 1921, s. 4; přetisk viz tentýž: *Otevřený list p. dru. P. Hrachovskému*. Zájmy Slovače, č. 36, 3. 9. 1921, s. 4.

¹⁶⁷¹ Emil Klapetek (1877–?), rodák ze Zlatník u Opavy, arcibiskupský úředník, správce hospodářského dvora v Kroměříži. Pocházel z rodiny sedláka Karla Klapetka ze Zlatník a jeho manželky Marie roz. Klimešové, dcery sedláka z téže obce. V arcibiskupských službách jej evidujeme jako adjunkta na hospodářském dvoře v Mořicích (1906), později jako správce hospodářského dvora v Pravčicích (1911). Po vypuknutí první světové války byl povolán na frontu a v hodnosti nadporučíka u c. k. zeměbraneckého pěšího pluku č. 17 se zapojil do bojů o Halič. Na podzim 1914 utrpěl na frontě zranění. Na jaře 1915 se účastnil obrany pevnosti Přemyšl a v důsledku kapitulace posádky upadl do ruského zajetí. Po návratu z války převzal správu hospodářského dvora v Kroměříži. V témže čase se aktivně zapojil do činnosti Svazu

Tím však nastala situace vsutku paradoxní. Jak totiž vyplývá z předchozí politické i publikační činnosti Hrachovského, ve své kritice cílil zejména na pokrokově smýšlející část úředníků, představujících ideovou opozici vůči stoupcům lidové strany v řadách arcibiskupského úřednictva.¹⁶⁷³ Pokrokářský tisk se okamžitě postavil na stranu úřednictva.¹⁶⁷⁴ Některé z listů vyjádřili podivení nad tím, že si arcibiskup na svých statcích nedovede zjednat pořádek a zamezit jejich rozkrádání.¹⁶⁷⁵ Klerikální listy se nejprve pokoušely kauzu ututlat;¹⁶⁷⁶ teprve po její medializaci se pustily do obrany Hrachovského, takže když katolický týdeník *Právo* napadl arcibiskupské úřednictvo s tvrzením, že Hrachovský má ve své kritice vlastně pravdu, vystoupil proti paušalizaci arcibiskupských úředníků „pokrokářský“ *Pozor* se zdůvodněním, že potenciální excesy na arcibiskupských statcích jsou čistě záležitostí jednotlivců.¹⁶⁷⁷ Navíc, jak si Breitenbacher povšiml, arcibiskupští úředníci sympatizující se stranou lidovou se k žalobě odmítli připojit, což rovněž svědčí o existenci dvou politických frakcí mezi

velkostatkářských úředníků a zřízců československých se sídlem v Praze, organizace zastřešující zájmy zaměstnanců velkostatků. Dne 23. února 1919 byl na valné hromadě v Praze zvolen členem užšího výboru. Ve službách arcibiskupství setrval do roku 1926, kdy od Státního pozemkového úřadu obdržel zbytkový statek Karlův Dvůr na Hlučínsku. ZA v Opavě, fond Sbirka matrik bývalého Severomoravského kraje, inv. č. 201, *matrika narozených obce Zlatníky (1861–1891)*, s. 27; *Z Mořic na Hané*. Hlasy z Hané, č. 96, 29. 8. 1906, s. 3; POVONDRA, V. – PITHART, J. (eds.): *Velký adresář a almanach města Kroměříže*, s. 34; *Osobní zprávy z bojiště*. Haná, č. 18, 8. 5. 1915, s. 4; *Svaz velkostatkářských úředníků a zřízců československých v Praze [...]*. Haná, č. 48, 2. 3. 1919, s. 3; *Příděl zbytkových statků arcibiskup. správcům*. Haná, č. 185, 15. 8. 1926, s. 4.

¹⁶⁷² MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 349.

¹⁶⁷³ Pokrokové křídlo arcibiskupského úřednictva kritizoval Hrachovský již dříve ve *Věstníku cyrilometodějském*; srovnej se článkem *O hospodaření na arcibiskupských statcích olomouckých [...]*. Národní listy, č. 107, 20. 4. 1921, s. 3.

¹⁶⁷⁴ Např. národně demokratická *Haná* adresovala svou reakci přímo Hrachovskému a Československé straně lidové: „Či u vás kněz, jenž veřejně uráží a špiní čest svých spolubližních, místo aby dle Krista hlásal slova lásky, štve zaměstnavatele proti zaměstnancům, nesmí býti stíhán? Tím jste aspoň osvětil své nitro a ukázal, jak rozumíte svobodě osobní a přesvědčení. Než vaše snaha jest marná, ty doby se již nevrátí, by jste mohli za skývu chleba otročit ducha. A co se týče vaší poznámky o katolické veřejnosti, tu nemějte žádných obav, neboť poctivý katolík by musel po arcibiskupském úřednictvu žádat, by čest svou, ať kýmkoli napadenou, obhájilo, a buďte jist, že sympatií veřejnosti jen získá.“ *Arcibiskupští úředníci contra dr. Hrachovský*. Haná, č. 271, 3. 12. 1921, s. 2; v obdobném duchu též *Arcibiskupští úředníci a zřízcenci [...]*. Haná, č. 8. 9. 1921, s. 3.

¹⁶⁷⁵ Na Stojanovu autoritu a úlohu v celé kauze apelovaly zejména *Národní listy*, které odsoudily arcibiskupovu nečinnost: „Kradlo-li se na statcích arcibiskupských, jak tvrdil páter Hrachovský, pan arcibiskup byl povinen dovolat se pomoci státních orgánů, aby krádeže byly úředně zjištěny a potrestány; jde o morálku; zlodějství nesmí býti trpěno, ať je provádí kdokoliv a kdekoli.“ Článek však jde ještě dále, když předkládá nelichotivé srovnání poměrů za stávajícího arcibiskupa s episkopátem jeho předchůdce. Dopadá výrazně v neprospěch Stojana: „Žasnete a ptáte se, to-li je ta náprava, která se čekala v arcibiskupském hospodářství od poctivce Stojana? Zdá se, že jakoby jeho dobroty zneužili chytrí synové tohoto světa, kteří hledí církevních statků využití pro své nečisté účely způsobem, který nebyl ani za Rakouska a za Skrbenského možný.“ *Z temného knížectví*. Národní listy, č. 323, 24. 11. 1921, s. 3–4; ve zkrácené podobě *Z temného knížectví*. Český zápas, č. 49, 9. 12. 1921, s. 6.

¹⁶⁷⁶ Olomoucký *Našinec* kauzu dále nerozebíral, zatímco kroměřížský *Pozorovatel* odmítl k aféře poskytnout jakékoliv vysvětlení. Viz „*Pozorovatel*“ ani slůvkem nevyšvětil [...]. Haná, č. 208, 18. 9. 1921, s. 3.

¹⁶⁷⁷ *Ke sporu dra Hrachovského s arcibiskupskými úředníky*. *Pozor*, č. 55, 24. 2. 1922, s. 3. Obdobně se za arcibiskupské úřednictvo postavila kroměřížská *Haná*, viz např. *Nebojí se páter Hrachovský [...]*. Haná, č. 10, 13. 1. 1922, s. 3 či *Doktor Hrachovský [...]*. Haná, č. 43, 22. 2. 1922, s. 2.

arcibiskupským úřednictvem.¹⁶⁷⁸ Dokladem jsou i reakce tisku. *Našinec* hromadnou žalobu úřednictva intepretoval jako protiklerikální tažení skupiny úředníků, „*kteřá zmocnila se vlády na arcibiskupských statcích a operuje terorem a bojkotem,*“¹⁶⁷⁹ zatímco *Národní listy* upozorňovaly na existenci „*výbojné kliky chráněné lidovou stranou*“.¹⁶⁸⁰

Sám Hrachovský se bránil v *Našinci*, v němž označil své předchozí vyjádření o rozkrádání arcibiskupských statků za vytržené z kontextu a žalobu arcibiskupských úředníků za neopodstatněnou. Zároveň Klapetka varoval před poškozováním zájmů a pověsti arcibiskupského úřednictva v očích katolické veřejnosti tím, že vznáší obvinění vůči duchovnímu: „*Že to vážnosti stavu arcibiskupského úřednictva neposlouží v řadách kněží i celé katolické veřejnosti, když bez ohledu na svého zaměstnavatele žalují kněze, to je více než jisté. [...] Jednání p. Klapetka a soudruhů jest takové, že z toho může povstati spor ne jenom se mnou, nýbrž s celou katolickou veřejností, které také velice na tom záleží, aby úředníci na církevních statcích byli si vědomí, kde jsou.*“¹⁶⁸¹

Jak celý soudní spor dopadl, nevíme. Faktem je, že později se stal Hrachovský ústředním protagonistou výtržností na táboře lidu, pořádaném v neděli 22. července 1923 Maticí cyrilometodějskou na Dómském náměstí v Olomouci.¹⁶⁸² Manifestace za katolickou školu se zúčastnili jak stoupenci, tak odpůrci lidové strany, jejichž jádro tvořila skupina bývalých legionářů. Slovní potyčky mezi oběma tábory velmi záhy vyústily ve fyzický střet, do něhož se aktivně zapojil i sám Hrachovský. Stoupence strany lidové měl navíc podněcovat k násilí vůči odpůrcům slovy: „*Bijte je, řežte je, to jsou odpadlíci!*“¹⁶⁸³

Hrachovský za to čelil obvinění z páchaní veřejného násilí a rušení obecního pořádku dle zákona na ochranu republiky,¹⁶⁸⁴ avšak po vleklém procesu jej v lednu 1924 krajský soud v Olomouci všech obvinění zprostil. Incidentu měl být přítomen i sám Prečan (tehdy ještě jako generální vikář), který při následném policejním vyšetřování vypovídal ve prospěch

¹⁶⁷⁸ Tuto skutečnost zachytil i Breitenbacher, který se o ní zmiňuje v zápisu z 18. října 1921: „... Hrachovský, na něhož podána žaloba asi devadesáti úředníků arcibiskupských, že [je] v Strážnici na schůzi nazval šmahem zloději. Zajímavé je, že právě v čele lidové strany stojící (arcibiskupští úředníci, pozn. autora) žaloby nepodepsali. Mluví se právě o nich jako o zlodějích, a když nyní žaloba se povede, Hrachovský bude muset odvolávat...“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 349.

¹⁶⁷⁹ *Ze Strážnice*. *Našinec*, č. 258, 12. 11. 1921, s. 2; srovnej s *Dr. Hrachovský*. *Haná*, č. 258, 18. 11. 1921, s. 2; převzato *Dr. Hrachovský*. *Obzor*, č. 261, 18. 11. 1921, s. 2.

¹⁶⁸⁰ *Z temného knížectví*. *Národní listy*, č. 323, 24. 11. 1921, s. 3–4.

¹⁶⁸¹ HRACHOVSKÝ, F.: *Ke sporu arcibiskup. úředníků s drem Hrachovským*, s. 3.

¹⁶⁸² *Maticí slavnost v Olomouci [...]*. *Severní Morava*, č. 30, 20. 7. 1923, s. 2; *Školská manifestace v Olomouci*. *Našinec*, č. 166, 24. 7. 1923, s. 1–2.

¹⁶⁸³ Srovnej rozličné články, např. *Řežte je, bijte je, jsou to odpadlíci*. *Lidové noviny*, č. 52, 29. 1. 1924, s. 6; *P. Dr. Fr. Hrachovský před soudem*. *Československý deník*, č. 25, 29. 1. 1924, s. 5; *Soudní dozvuky červencových výtržností na Dómském náměstí*. *Pozor*, č. 25, 29. 1. 1924, s. 3; *Páter Hrachovský před soudem*. *Obzor*, č. 25, 30. 1. 1924, s. 5; *Galantní státní zástupce*. *Čech*, č. 30, 30. 1. 1924, s. 7.

¹⁶⁸⁴ „*Politika*“ *před soudem*. *Moravský večerník*, č. 243, 24. 10. 1923, s. 2.

obžalovaného s dodatkem, že o výtržnostech neměl poněti. Hrachovský se tak vyhnul nepodmíněnému trestu, navrženému státním zástupcem, který Hrachovského označil za „*nenapravitelného štváče, jednajícího z pohnůtek nízkých a nečestných*.“¹⁶⁸⁵

Pokrokový tisk zůstal rozhodnutím soudu zaskočen.¹⁶⁸⁶ Napětí však narůstalo i v řadách olomoucké jednoty Československé strany lidové a Hrachovský začal ztrácet pevnou půdu pod nohama.¹⁶⁸⁷ Z kauzy se však nepoučil. Místo tohozpůsobil další skandál, tentokrát na školské schůzi Matice cyrilometodějské ve Žďáře 26. června 1923,¹⁶⁸⁸ kde měl přednést štvavý projev proti čelním představitelům republiky a vyzývat rozbouřený dav ke „šturmu“ na okresní hejtmanství.¹⁶⁸⁹ Tentokrát byl odsouzen zemským soudem v Brně dle zákona na ochranu republiky ke dvěma měsícům nepodmíněně.¹⁶⁹⁰ Hrachovský se proti rozsudku sice odvolal, ale Nejvyšší soud v Praze v květnu 1926 rozsudek potvrdil.¹⁶⁹¹

14.8 Spolupráce se sestrou Techildis Coufalíkovou

Období episkopátu Antonína Cyrila Stojana je pro nás zajímavé i z hlediska fenoménu, jaký představuje úsilí moravských Milosrdných sester sv. Vincence de Paul o emancipaci na mateřském domě ve Vídni resp. od ruské řádové provincie. V denících Antonína Breitenbachera nacházíme zajímavé zmínky o Breitenbacherově spolupráci s představenou kroměřížského sirotčince sestrou Techildis Coufalíkovou,¹⁶⁹² která po převratu

¹⁶⁸⁵ *Páter Hrachovský před soudem*. Obzor, č. 52, 30. 1. 1924, s. 5.

¹⁶⁸⁶ *Střelba na ostro*. Moravská orlice, č. 34, 10. 2. 1924, s. 1.

¹⁶⁸⁷ *Od té doby [...]*. Pozor, č. 204, 30. 8. 1924, s. 5.

¹⁶⁸⁸ *Milles ecclesiae*. Lidové noviny, č. 480, 24. 9. 1924, s. 6; *Odsouzený klerikální štváč*. Večer. Lidový deník, č. 220, 25. 9. 1924, s. 3–4; *Ještě dr. Hrachovský*. Národní osvobození, č. 234, 25. 9. 1924, s. 10; *Odsouzený kněžský štváč*. Tribuna, č. 214 (večerní vydání), 24. 9. 1924, s. 2; *Dr. Hrachovský [...]*. Radhošť, č. 1, 4. 10. 1924, s. 6.

¹⁶⁸⁹ Podle *Lidových novin*, které o průběhu celého líčení přinesly podrobnou zprávu, měl Hrachovský k pobuřování lidu použít slova: „*Kdybyste vy přišli k okresnímu hejtmanovi a řekli: „My Vám to tu všechno roztrískáme, jak nám nedovolíte se ve škole modlit,“ to by se pan inspektor i pan hejtman před vámi třáslí a ihned vám povolili. Ale vy to neděláte, protože jste baby a chodíte v bačkorách. Vám se nemůže nic stát, když půjdete, jak jsem vám to řekl. Není to cesta zákonná, ale my to musíme dělat...*“ Viz *Miles ecclesiae*. Lidové noviny, č. 112, 4. 3. 1925, s. 6.

¹⁶⁹⁰ *P. Hrachovský opět odsouzen*. Československý deník, č. 53, 5. 3. 1925, s. 2; *Páter dr. Hrachovský [...]*. Hlas lidu, č. 28, 10. 3. 1925, s. 2; *Dr. Hrachovský znovu odsouzen*. Volná myšlenka. Časopis volných myslitelů českých, 16, 1925, č. 10, s. 76.

¹⁶⁹¹ *Odsouzený klerikální štváč*. Národní osvobození, č. 125, 7. 5. 1926, s. 5; *Odsouzený kněz*. Lidové noviny, č. 231, 7. 5. 1926, s. 6; *P. Hrachovský odsouzen*. Československý deník, č. 107, 8. 5. 1926, s. 3.

¹⁶⁹² Rev.da. Techildis roz. Anna Coufalíková (1876–1967), rodačka z Osíčan (dnes Koválovce-Osíčany) na Prostějovsku, řeholní sestra, od roku 1920 představená československé provincie Kongregace Milosrdných sester sv. Vincence de Paul. Pocházela z rodiny čtvrtlánika Antonína Coufalíka z Osíčan a jeho manželky Mariany roz. Přecechtělové, dcery půllánika ze Srbec. Do Kongregace Milosrdných sester sv. Vincence de Paul vstoupila roku 1895 a o čtyři léta později složila ve filiálním domě v Pačlavicích věčné sliby. Řeholní jméno Techildis přijala po franské princezně, zakladatelce benediktinského kláštera Jouarre. Následně působila jako vychovatelka (od roku 1911 jako vrchní) v kroměřížském sirotčinci. V říjnu 1918 byla přeložena do Lednice, odkud se vrací do Kroměříže následujícího roku. Po úspěšném zřízení československé provincie v dubnu 1920 převzala funkci provinční představené. MZA v Brně, fond

1918 iniciovala akci za vytvoření samostatné československé provincie vincentek nezávislé na Vídni.¹⁶⁹³ Nejvíce detailů o svém zapojení odkrývá Breitenbacher v zápisu z 8. října 1922, kterým spokojeně konstatuje úspěch celé akce.

„Sestra Techildis [v] šest odpoledne přišla mi oznámit, že z Říma už povolení je tu zřídit novou kongregaci! Moje myšlenka, odtrhnout a osvobodit české dívky od otročivé Vídně, tedy stala se skutkem! Kolikrát Techildis přiběhla a prosila, abych já jich neopouštěl, když se kde kdo z panáčků ohlídal něco začít, zakročít. - Na veřejnost jsem se nedal znát, ale potají jsem nasazoval páky - Vídeňáci chtěli zřizovat německou provincii, biskup Klein, svitavští kněží [...], řada sester pro to pracovaly. Skočil jsem do toho a zmařil. Sestrám komponoval dopisy arcibiskupovi Stojanovi, do Vídně. Arcibiskup se divil, jak že už vláda se o to stará!

Nyní ‚panáčci‘ budou vykládati, jak je Řím dobrý k nám - o tom arci, že to vynutil ‚pokrokář‘, nevědí. Ty nejchoulostivější, nejodvážnější věci složili vždy na mě. Olšina, který navenek akci vedl, přišel na mne, když sám se bál něco udělat.“¹⁶⁹⁴

Bližší se o spolupráci Breitenbachera s Techildis nedozvídáme ani z dosti podrobné diplomové práce Marie Součkové, založené na důkladném průzkumu archivního materiálu z fondů Arcibiskupství Olomouc, Arcibiskupské konsistoře v Olomouci a Archivu generalátu vincentek.¹⁶⁹⁵ Narážíme zde nicméně na velmi zajímavou informaci o činnosti jednotlivců z řad duchovních ve prospěch řádu a jejich podílu na úspěchu celé akce:

„V rámci vzrůstajícího napětí mezi částí českých sester a generálním vedením se do situace vložily další osoby a instituce... Jednání ovlivňoval další okruh osobností, které se ho mnohdy přímo neúčastnily. Na vedení kroků sester v každodenní realitě měli především vliv jednotliví kněží. Svůj vliv ve prospěch

E 67 Sběrka matrik, inv. č. 8206, *matrika narozených obce Osíčany (1848–1897)*, s. 66; VONDRUŠKA, Isidor: *Životopisy svatých v pořadí dějin církevních. Část druhá*. Praha 1931, s. 167; PENZ, Helga: *Die Tüchtigkeit der Frauen. Die Wiener Barmherzigen Schwestern und die freie Wohlfahrt von 1832 bis 1945*. Wien – Köln 2023, s. 403–404; SOUČKOVÁ, Marie: *Důsledky rozpadu Rakousko-Uherska a vzniku Československé republiky pro Kongregaci Milosrdných sester sv. Vincence de Paul ve dvacátých letech 20. století*. Olomouc 2016 (nepublikovaná diplomová práce), s. 37.

¹⁶⁹³ Magisterskou diplomovou práci pod vedením školitele prof. PaedDr. PhDr. Pavla Marka, Ph.D. (*1949) obhájila Mgr. Marie Součková na Katedře historie Univerzity Palackého v Olomouci roku 2016. SOUČKOVÁ, M.: *Důsledky rozpadu Rakouska-Uherska*, s. 39.

¹⁶⁹⁴ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 386.

¹⁶⁹⁵ SOUČKOVÁ, M.: *Důsledky rozpadu Rakouska-Uherska*, s. 72.

*jedné či druhé strany vyvíjeli i další zainteresovaní lidé: zřizovatelé jednotlivých působišť sester, příbuzní i tisk.*¹⁶⁹⁶

Přesto - nebo právě proto - můžeme tuto citaci směle vztáhnout i na postavu Antonína Breitenbachera. Součková sice ve své práci jmenovitě uvádí pouze P. Josefa Olšinu, který zastával úřad ordinariátního komisaře Milosrdných sester sv. Vincence de Paul,¹⁶⁹⁷ nicméně sám Breitenbacher v denících Olšinův vliv a podíl na celé akci marginalizuje. Olšina měl údajně vystupovat v čele akce pouze navenek.¹⁶⁹⁸ Sám Breitenbacher přitom zůstával v pozadí jako „šedá eminence“: „*Na veřejnost jsem se nedal znát, ale potají jsem nasazoval páky.*“¹⁶⁹⁹ Obviněním z pobuřování sester proti Vídni ze strany superiora vídeňského generálního domu Franze Hlawatiho tak čelil právě Olšina.¹⁷⁰⁰

Pokusíme-li se příběh spolupráce Antonína Breitenbachera s Milosrdnými sestrami rekonstruovat na základě deníkových zápisků, máme důvod se domívat, že kontakt mezi Breitenbacherem a vincentkami zprostředkoval Olšina, který jako pravidelný návštěvník zámecké knihovny Breitenbachera dobře poznal.¹⁷⁰¹ Patrně jeho prostřednictvím se Breitenbacher seznámil s postavením sester a záměry představené kroměřížského sirotčince Techildis

¹⁶⁹⁶ Tamtéž, s. 93.

¹⁶⁹⁷ Mons. Josef Olšina (1863–1937), rodák ze Žalkovic na Kroměřížsku, římskokatolický duchovní, od roku 1917 farář v Břestu. Pocházel z rodiny domkáře Tomáše Olšiny z Žalkovic a jeho manželky Petronily roz. Zavřelové z téže obce. Maturoval roku 1884 na státním německém gymnáziu v Kroměříži. Po následném studiu bohosloví v Olomouci a vysvěcení na kněze roku 1887 působil jako kaplan na různých místech střední a severní Moravy (Horní Město, Velká Bystřice, Jindřichov), než byl počátkem roku 1900 jmenován vikářem při kostele sv. Mořice v Kroměříži. Nedlouho poté převzal úřad ordinariátního komisaře Kongregace Milosrdných sester sv. Vincence de Paul. Současně vypomáhal s výukou náboženství na místních středních školách včetně arcibiskupského gymnázia. V prosinci 1917 byl jmenován farářem v Břestu. Po církevním rozkolu patřil k velkým odpůrcům nové Církve československé a Matěje Pavlíka. V lednu 1927 byl ustaven čestným kanovníkem kolegiátní kapituly u sv. Mořice v Kroměříži a šest let později obdržel od papeže Pia XI. (1857–1939) čestný úřad papežského komořího s titulem monsignora. MZA v Brně, fond E 67 Sbirka matrik, inv. č. 8602, *matrika narozených obce Žalkovice (1862–1900)*, s. 4; *Maturitätsprüfung*. In: Programm des k. k. deutschen Staats-Gymnasiums in Kremsier, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1883/84. Kremsier 1884, s. 42; *Catalogus venerabilis cleri Archidioecesis Olomucensis Anno reparatae salutis 1936*. Olomucii 1936, s. 30, 322; *Personalnachrichten aus der Olmützer Erzdiöcese*. Brüner Zeitung, č. 235, 15. 10. 1887, s. 3; *Z Velké Bystřice*. Našinec, č. 87, 29. 7. 1891, s. 2; *Aus der Olmützer Erzdiöcese*. Brüner Zeitung, č. 2, 3. 1. 1900, s. 2; POVONDRA, V. – PITHART, J. (eds.): *Velký adresář a almanach města Kroměříže*, s. 12, 22; *Z arcidiecese olomoucké*. Čech, č. 353, 28. 12. 1917, s. 4; PAVLÍK, Matěj: *Do Břestu*. Haná, č. 24, 1. 2. 1921, s. 2; *Kanovníkem kol. kapituly sv. Mořice v Kroměříži [...]*. Haná, č. 2, 4. 1. 1927, s. 2; *Kanovník Josef Olšina sedmdesátníkem*. Haná, č. 111, 13. 5. 1933, s. 3; *Z duchovního života*. Čech, č. 51, 23. 12. 1933, s. 5; MZA v Brně, fond E 67 Sbirka matrik, inv. č. 7932, *matrika zemřelých města Kroměříž - kostel sv. Mořice (1929–1946)*, s. 153.

¹⁶⁹⁸ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 386.

¹⁶⁹⁹ Tamtéž.

¹⁷⁰⁰ SOUČKOVÁ, M.: *Důsledky rozpadu Rakouska-Uherska*, s. 38.

¹⁷⁰¹ Olšinovo jméno nalézáme v Breitenbacherově soupisu čtenářů s největším počtem absenčních výpůjček, a sice na sedmém místě s 82 vypůjčenými spisy o 163 svazcích. BREITENBACHER, A.: *Z kniž. arcib. knihovny v Kroměříži*, s. 531.

Coufalíkové, kterou v denících nazývá „*duší snahy osvobození*“.¹⁷⁰² Z deníků dále vyplývá, že k navázání spolupráce se sestrou Techildis došlo ještě v průběhu roku 1918, přesněji v jeho poslední čtvrtině.¹⁷⁰³ Jelikož byla Techildis poměrně záhy „preventivně“ přeložena do Lednice, probíhala vzájemná komunikace formou korespondence, kterou Breitenbacherovi nosila některá ze sester.¹⁷⁰⁴

Breitenbacherova pomoc, jak ji specifikuje v denících, měla spočívat jednak v koncipování korespondence olomouckému ordinariátu, vídeňskému generalátu a pražské vládě, jednak v publikační činnosti v *Právu národa*.¹⁷⁰⁵ Již 10. května 1919 si do deníku zapsal: „*Vyjde nový článek v Právu národa. Máme trpět, aby Češky snášeti musely od německých zpupníků ještě týráni? Vyburcuji laiky, popřípadě i vládní kruhy.*“¹⁷⁰⁶

Právě zde publikoval v červnu 1919 příspěvek nazvaný *Jak arcibiskupská konsistoř olomoucká počestuje*, který v doslovném znění převzala i kroměřížská *Haná*.¹⁷⁰⁷ Breitenbacher zde odůvodnil nezbytnost vytvoření samostatné československé provincie národnostním útlakem českých sester ze strany generálního neboli mateřského domu ve Vídni, jak jej zachytil z ústního svědectví řádových sester:

„*Vím, s jakou hanbou sestry mi vyprávěly, když ve Vídni do prádelny, kam žádná nepospíchala, byla Češka poslána se sprostou poznámkou: ‚X kann gehen, is a bémin‘. Tedy na to byly jen naše dcerky dobré! [...] Toto ponižující nedůstojné postavení, jež sestrám bylo často a často snášeti, je při veškeré poddanosti přece jen urážkou - a chtěly tedy v českém státě býti Češkami, když Němky ve Vídni jsou Němkami.*“¹⁷⁰⁸

Jmenování německých sester za představené filiálních domů na Moravě zdůvodňuje snahou vídeňského generalátu o udržení přímé kontroly nad českými sestrami:

„*Běží tu o ‚Besitzstand‘ (vlastnictví, pozn. autora) rakouský, vídeňský, německý, ‚Besitzstand‘ hmotný i mravní, tj. o velkostatek řádový Pačlavice,*

¹⁷⁰² MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 151.

¹⁷⁰³ Viz Breitenbacherova vzpomínka v zápisu o svěcení přístavby kroměřížského provinčního domu vincentek 17. listopadu 1926, jehož se osobně zúčastnil: „*Roku 1918 s představenou Techildis jsme to smluvili, pryč od Vídně - a co to stálo!*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 161.

¹⁷⁰⁴ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 151.

¹⁷⁰⁵ Tamtéž, s. 154.

¹⁷⁰⁶ Tamtéž, s. 386.

¹⁷⁰⁷ [BREITENBACHER, Antonín]: *Jak arcibiskupská konsistoř olomoucká počestuje*. *Haná*, č. 138, 25. 6. 1919, s. 1. K autorství se Breitenbacher hlásí v deníkovém zápisu ze 3. července 1919. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 335.

¹⁷⁰⁸ [BREITENBACHER, A.]: *Jak arcibiskupská konsistoř olomoucká počestuje*, s. 1.

*potom, že Morava dodávala kongregaci právě tělesně nejzdravější, tedy nejcennější a nejpokornější, nejpoddanější ‚materiál‘, s nímž bylo lze vymést kde jakou špínu a - nereptal. Morální ztráta pro Vídeň a Německo by byla ta, že by Vídeň a němečtí představení ztratili panování nad všemi moravskými domy: ve Strážnici, Pačlavicích, Lednici, v Kroměříži (dva domy) a v Paskově - a panování, jak známo, jest pro Němce jako rybě voda, jinak se cítí utlačeným.*¹⁷⁰⁹

Článek zakončuje Breitenbacher ostrou kritikou laxního přístupu olomouckých církevních úřadů včetně samotného kardinála Skrbenského, kterého podezírá z tiché podpory Vídně: „Řekněte mi upřímně, nevyhlíží to vše jako smluvená hra? A když to není smluveno, prozrazuje jednání olomouckých pánů trošku ochoty, chuti a vůle odpomoci nešváru, který v našem státě nesmí trvati?? To bych rád viděl, aby nemohli naši preláti pro naše lidi v našem státě vymoci v Římě samostatnost církevní! Ano, ti páni v Olomouci, jímž je německá Vídeň - nám odjakživa nepřátelská - otcem, ti jsou stále myslí, srdcem a svojí spřežností ne u nás, nýbrž v německém Rakousku. Z nás jen tyjí.“¹⁷¹⁰

Soudě podle Breitenbacherova zápisu z 3. června 1919, článek v *Právu národa* vyvolal přesně takový ohlas, jaký autor zamýšlel. „Včera Olšina, farář břestský, mi sdělil, že prý se lekli článku z *Práva národa* a tedy zařizují provincii moravských Milosrdných sester. Představenou však prý chtějí jmenovat! Uvidíme,“ zaznamenal si v očekávání dalšího vývoje i se zmínkou o nátlaku vyvíjeném na sestru Techildis ze strany vídeňského generalátu: „Techildis, bývalá ze sirotčince zde, byla prý jenerální představenou spsuta.“¹⁷¹¹ Představení měli údajně považovat za původce článku některou ze sester. Část se proto bála postihů a zamýšlela identitu autora vyzradit, což v deníku Breitenbacher glosuje povzdechem: „Pak začínej něco s ženskými...“¹⁷¹²

Ale ani v tomto případě Breitenbacher nezůstal výhradně u publikačních aktivit. V celé záležitosti měl písemně intervenovat za Milosrdné sestry u ministra vnitra Jana Černého.¹⁷¹³ V komunikaci s ministerstvem vnitra pokračoval i za úřadování Jana Malypetra, který Černého vystřídal 7. října 1922 po nástupu první vlády Antonína Švehly. Již krátce po Malypetrově převzetí úřadu Breitenbacher písemně urgoval na nového ministra

¹⁷⁰⁹ Tamtéž.

¹⁷¹⁰ Tamtéž.

¹⁷¹¹ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 164.

¹⁷¹² Tamtéž, s. 152–153.

¹⁷¹³ K tomu pouze stručná zmínka v zápisu z 8. října 1922: „Já to spravil s Jankem Černým, ministrem. Zvláště moje je myšlenka, že sestry v Rakousku musejí dostati svobodu, jak chtějí volit, zda republiku či Řakousko. Jako otrokyně je tam drží ve jménu svaté poslušnosti.“ Tamtéž, s. 386.

za protlačení odluky českých sester od Vídně a vypovězení německých sester z Československa: „Dopsal jsem ministru Malypetrovi ve věci sester vincencek,“ prozrazuje v zápisu z 10. listopadu 1922. „Nasadili sem z Vídně Rakušane, jiné obloudili tím, že je udělaly představenými, aby hlasování dopadlo pro % příznivěji. Dle toho mají být děleny kláštery a majetek. České sestry z Paskova, Lednice, Svitav musely už odjet do Kroměříže, na jejich místa pošlou z Vídně Němky a tak ‚sestřičky‘ pomohou zesílit německý ráz míst...“¹⁷¹⁴

Breitenbacher připojuje i konkrétní případ dvou německých sester z Paskova, které měly pro pobavení nahradit Masarykův portrét v klášterní školce obrazem psa, a dodává: „Ministrovi navrhl jsem školku zavřít, obě sestry poslat obratem do Vídně, sestry cizinky rovněž, sestrám českým odníti oprávnění učit (Pačlavice) a postarat se o to, aby všechny, které byly pro Vídeň, musely od nás odjet. Věc převezme Votruba - Zavoral a přivedou v parlamentu k jednání.“¹⁷¹⁵ Ačkoliv přímé doklady o Breitenbacherově korespondenci s ministerstvem vnitra postrádáme, jistým dokladem nám mohou být jeho vlastnoruční, tužkou psané výpisy z korespondence mezi ministerstvem zahraničí a olomouckou konzistencí na papírku vloženém na konci druhého svazku sešitu *Poznámek*.¹⁷¹⁶

Breitenbacher také údajně zvažoval písemnou intervenci přímo do Říma, podobně jako v případě rezignace arcibiskupa Skrbenského. Nakonec tak neučinil jen proto, že nechtěl jednat za zády tou dobou již nemocného arcibiskupa Stojana, který by - jak se Breitenbacher domníval - takový podnik bez předchozí konzultace neschvaloval.¹⁷¹⁷ Blíže se o jeho spolupráci se sestrami nedozvídáme. Faktem zůstává pouze naplnění úsilí sester, které se po složitých jednáních mezi arcibiskupstvím, vídeňským generalátem i představiteli pražské vlády dočkaly. Dne 9. dubna 1920 byla v Kroměříži vyhlášena československá provincie pro všechny filiální domy na území republiky.¹⁷¹⁸

¹⁷¹⁴ Tamtéž, s. 390–391.

¹⁷¹⁵ Tamtéž. Poslanec Vilém Votruba (1870–1939) zasedal v Národním shromáždění za Československou národní demokracii, zatímco strahovský opat Metoděj Jan Zavoral OPraem (1862–1942) za Československou stranu lidovou. *Národní shromáždění Československé republiky*. Jičín 1924, s. 42, 60.

¹⁷¹⁶ Konkrétně se jedná o výpisy z listů datovaných 21. února 1922, 3. dubna 1922, 10. dubna 1922 a 8. května 1922. Týkají se vesměs vytvoření samostatné československé provincie Milosrdných sester sv. Vincence de Paul.

¹⁷¹⁷ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 391.

¹⁷¹⁸ SOUČKOVÁ, M.: *Důsledky rozpadu Rakouska-Uherska*, s. 37.

14.9 Stojanovo úmrtí a otázka blahořečení

Pastýřský úřad nezastával arcibiskup Stojan dlouho. V době jmenování mu bylo necelých sedmdesát let a navíc se brzy začala projevovat vleklá choroba, která v posledních měsících života upoutala Stojana na lůžko.¹⁷¹⁹ Období jeho episkopátu trvalo pouhé dva roky. Když arcibiskup 29. září 1923 ve své olomoucké rezidenci zemřel, zaplnily čelní stránky tisku zprávy oplakávající „tatičkovu“ úmrtí.

Olomoucký *Našinec* přinesl celostránkový článek o životě a díle Antonína Cyrila Stojana, ve kterém dopodrobna zhodnotil jednotlivé aspekty arcibiskupova života - od kněžského působení přes politické vystupování po charitativní činnost.¹⁷²⁰ Brněnské *Lidové noviny* se zaměřily především na Stojanovu politickou činnost před válkou a za války: „Byl dobrý Čech nevyhýbající se činné a často i iniciativní účasti v národních zápasech a - vlastnost zvlášť osudná - byl to dobrý křesťan, křesťan v ryzím smyslu tohoto slova...“¹⁷²¹ Agrární *Venkov* ocenil v obsáhlém medailonku nejen Stojanovu dobrotivou povahu, ale i práci pro národ: „Pro tyto vzorné a dnes již tak vzácné vlastnosti získal si oblibu ve všech kruzích. [...] Dovedl být pravým člověkem vždy a všude a toto kouzlo čistého lidství razilo mu cestu k přátelství na všech stranách.“¹⁷²² *Luďácký deník Slovák* vylíčil Stojana v superlativech jako otce cyrilometodějské myšlenky: „Bol veľkým vodcom svojho národa, za jehožto obrodenie pracoval celou dušou svojou. [...] Sme-li rozprávať trošku biblicky, tak môžeme ho pomenovať katolíckym betlehemským kráľom Moravy, ktorého život viedla betlehemska hviezda novonarodenej cyrillo-metodejskej idee nádejného národného vykúpenia...“¹⁷²³

Stojanovy pozitivní vlastnosti nemohl odignorovat ani pokrokařský *Pozor*: „Celý národ v letech šedesátých a sedmdesátých, kdy Stojan dozrával i duchem, prožíval romanticky vzrušený zápas politický proti Vídni. Vše to utvářelo lidskou a národní povahu Stojanovu, jehož venkovské, selské jádro se nikdy nezapřelo. Byl Hanák starého, dobrého rázu.“¹⁷²⁴ Dokonce i levicový *Hlas lidu*, třebaže arcibiskupovo úmrtí připomenul pouze krátkou zprávou, ocenil „vstřícnost“, kterou se Stojan vyznačoval jako politik: „Přesto, že byl dlouhá léta činným jak zemský a říšský poslanec a od roku 1920 jako senátor, dlužno mu připsati politickou snášenlivost a objektivnost, vlastnosti to, které u strany katolicko-lidové, či jak

¹⁷¹⁹ VYMĚTAL, F.: *Apoštol křesťanské lásky a jednoty*, s. 216.

¹⁷²⁰ *Metropolita moravský zemřel*. *Našinec*, č. 223, 30. 9. 1923, s. 1.

¹⁷²¹ *Arcibiskup Stojan zemřel*. *Lidové noviny*, č. 489, 30. 9. 1923, s. 1.

¹⁷²² *Arcibiskup Dr. A. C. Stojan*. *Venkov*, č. 228, 30. 9. 1923, s. 4.

¹⁷²³ *Dr. A. C. Stojan*. *Slovák*, č. 212, 2. 10. 1923, s. 2.

¹⁷²⁴ *Arcibiskup dr. Stojan mrtev*. *Pozor*, č. 228, 30. 9. 1923, s. 2.

dříve se zvala katolicko-národní, byly vzácností.¹⁷²⁵ A takto bychom mohli pokračovat dále a dále - v závislosti na politické a zájmové orientaci listu.

Kult „tatička“ Stojana, který se díky jeho charismatu a filantropii počal na Moravě vytvářet ještě za arcibiskupova života, po Stojanově smrti ještě zesílil a prakticky souběžně nabyl podoby hnutí usilujícího o Stojanovo blahorečení.¹⁷²⁶ Věc měla však i druhou stránku. Mezi veřejným míněním na Moravě i hlasy z řad duchovenstva sice panovala shoda nad tím, že si Stojan svým ctnostným životem blahorečení nepochybně zaslouží,¹⁷²⁷ nicméně rychlost, s jakou církev k zahájení příprav procesu blahorečení tak krátce po Stojanově smrti přikročila, zavdala vděčný námět antiklerikálnímu tisku v čele s *Volnou myšlenkou*. Ta snahy o Stojanovo blahorečení oglosovala s patřičnou dávkou ironie:

„Arcibiskupská konsistoř sešla se po smrti Stojanově poprvé. Konstatovala, že umřel člověk svatý, že je jistě v nebi, a že se tam už přimlouvá za všechny Čechy, věřící i nevěřící, Turky i pohany, načež vikář Prečan vyzval přítomné, aby se pomodlili za spásu duše zesnulého. Je v nebi, přimlouvá se, je spasen a ještě se modlí za jeho spásu? Není to obtěžování? A je v tom logika?“¹⁷²⁸

Tyto snahy nemohly pochopitelně ujít ani Breitenbacherovi, který Stojanovský kult kritizuje právě v souvislosti se snahami o Stojanovu beatifikaci. Iniciativy se chopil zejména Rafael Kozák,¹⁷²⁹ jednatel Apoštolátu sv. Cyrila a Metoděje a bývalý vojenský kněz, který se pustil ihned do shromažďování svědectví o ctnostném životě zemřelého a zázracích

¹⁷²⁵ Arcibiskup Stojan mrtev. Hlas lidu, č. 111, 2. 10. 1923, s. 2.

¹⁷²⁶ TKADLČÍK, Vojtěch: *Antonín Cyril Stojan*. In: KADLEC, Jaroslav (ed.): *Bohemia sancta. Životopisy českých světců a přátel Božích*. Praha 1990, s. 285.

¹⁷²⁷ Tamtéž.

¹⁷²⁸ *Střepiny*. Volná myšlenka. Časopis volných myslitelů českých, 14, 1923, č. 43, s. 7.

¹⁷²⁹ Mons. Rafael Kozák (1864–1927), rodák z Přerova, římskokatolický duchovní, v letech 1899–1919 polní kurát II. třídy. Pocházel z rodiny zedníka Tomáše Kozáka z Přerova a jeho manželky Mariany roz. Kočí, dcery přerovského krejčího. Bohosloví studoval ve slovenské Trnavě, kde byl i roku 1887 vysvěcen na kněze. V letech 1896–1899 působil jako katecheta na škole české menšiny ve Vídni, provozované místním spolkem Komenský. Díky své znalosti jazyků (vedle češtiny a slovenštiny hovořil plyně německy, polsky, maďarsky, italsky a ovládal i jihoslovanské jazyky) byl roku 1899 povolán do armády jako polní kurát. Sloužil v Kotoru a Celovci (Klagenfurt am Wörthersee), než byl v průběhu války povolán k superiorátu ve Vídni. Po odchodu do výslužby na podzim 1919 se zapojil do činnosti Apoštolátu sv. Cyrila a Metoděje, kde po odchodu Adolfa Jaška do Ameriky zastával funkci jednatele a redaktora stejnojmenného časopisu. Koncem roku 1919 odešel na penzi. Dožil v Kroměříži jako podplukovník ve výslužbě. Za své služby v armádě obdržel roku 1912 zlatý záslužný kříž s korunou (*Militärverdienstkreuz mit Krone*) a o tři roky později čestný odznak Červeného kříže s válečnou dekorací (*Ehrenzeichen für Verdienste um das Rote Kreuz mit der Kriegsdekoration*). Čestný titul papežského komořího s titulem monsignora obdržel od papeže Pia X. (1835–1914) roku 1908. ZA v Opavě, fond Sbirka matrik bývalého Severomoravského kraje, inv. č. 7197, *matrika narozených města Přerov (1861–1871)*, s. 96; FLOSMAN, Martin: *S orlem i lvem. Příběhy českých duchovních od 17. století do první světové války. 1. díl*. Praha 2018, s. 78; *Allerhöchste Entschließungen*. Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer, č. 13, 10. 4. 1912, s. 178; *November-Advancement*. Bohemia, č. 302 (Morgen-Ausgabe), 2. 11. 1905, s. 10; *Osobní*. Hlas. Časopis církevní, č. 276, 28. 11. 1908, s. 2; *Vyznamenání*. Čech, č. 294, 23. 10. 1915, s. 6; *Z kruhů vojenských duchovních*. Čech, č. 324, 25. 11. 1919, s. 5; MZA v Brně, fond E 67 Sbirka matrik, inv. č. 7931, *matrika zemřelých města Kroměříž - kostel sv. Mořice (1880–1928)*, s. 872.

uskutečněných na jeho přimluvu - nezbytných požadavků pro zahájení beatifikačního procesu. Aby jej uspišil, začal dokonce mezi věřícími distribuovat obrázky arcibiskupa Stojana se zvláštní modlitbou pro soukromé pobožnosti za Stojanovo blahorečení, kterou sám sestavil.¹⁷³⁰

Počátkem roku 1924 navštívil Kozák Breitenbachera přímo v knihovně s nabídkou, aby společně s ním zpracoval Stojanův životopis, avšak bezvýsledně. Breitenbacher se na Kozákově záměru odmítal z vnitřního přesvědčení podílet. Ke Stojanovi měl celou řadu výhrad a s blahoslavením nesouhlasil.¹⁷³¹ Obdobně nepochodil ani Hrachovský, který počátkem roku 1926 žádal Breitenbachera o oslavný článek na arcibiskupa Stojana pro Apoštolát.¹⁷³² Uspěl teprve arcibiskup Prečan, jehož výzvu k sestavení Stojanova životopisu pro katalog kléru nemohl Breitenbacher neuposlechnout.¹⁷³³ Ke snahám o Stojanovo blahorečení nicméně zůstával i nadále skeptický a zprávy o Kozákových úspěších při pátrání po zázracích na Stojanovu přimluvu glosoval v denících s ironií sobě vlastní: „Kozák má už dva zázraky! Podle všeho některá baba měla nějaké těžkosti a na přimluvu Stojanovu se jí ulevilo. Že je Kozák tak pitomý, to bych nebyl řekl, třeba jsem věděl, že jako Feldsuperior toho mnoho v hlavě nemá.“¹⁷³⁴

Zajímavým, ačkoliv ne příliš překvapujícím shledáváme též Breitenbacherem uváděný fakt, že i Stojanův nástupce arcibiskup Leopold Prečan se k postavě svého předchůdce stavěl značně rezervovaně a k otázce jeho blahoslavení vlažně. Příslušné svědectví nám o tom Breitenbacher zanechává v zápisu o setkání s Prečanem 10. prosince 1925, se kterým měl příležitost soukromě pohovořit i o jeho poměru k arcibiskupovi Stojanovi: „O Stojanovi,

¹⁷³⁰ TKADLČÍK, V.: *Antonín Cyril Stojan*, s. 285; též *Arcibiskup Dr. Antonín C. Stojan zvláštním ctitelem sv. Antonína*. In: ŠORM, Antonín (ed.): *Sborník úcty sv. Antonína Paduánského v Českých zemích*. Praha 1925, s. 113.

¹⁷³¹ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 35–36.

¹⁷³² V listu Breitenbacherovi z 15. února 1926 Hrachovský přiznává, že jej Breitenbacherovo odmítnutí „nemile překvapilo“. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 3, inv. č. 165, *list Františka Hrachovského Antonínu Breitenbacherovi (Olomouc, 15. února 1926)*.

¹⁷³³ Svou žádost směřoval Prečan na Breitenbachera v listopadu 1927. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 35–36. Koncept Breitenbacherova životopisu arcibiskupa Stojana pro katalog kléru je součástí deníku odeslané korespondence, viz MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 643, *Deník, sv. I. (1921–1930)*, s. 38–40.

¹⁷³⁴ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 155. Zajímavou podobnost s Breitenbacherovou rétorikou, v níž se odráží značná skepse vůči Kozákově akci, vykazuje pokrokařský tisk v čele s *Volnou myšlenkou*, která zprávu o „prvním zázraku“ na přimluvu zemřelého arcibiskupa Stojana komentovala v únorovém čísle roku 1924 podobnými slovy: „První zázrak! Klerikální tisk moravský prohlášoval Stojana za svatého, prozatím bez zázraků. První zázrak objevil však právě jakýsi Kozák ve ‚Dni‘. Našel v šuplíku Stojanův list a píše o něm: ‚Mně připadá tento list, psaný na dopisovém papíře (inkoust je ještě zcela čerstvý), jako dopis ze záhrobní, určený všem, kdož u něho za živa pomoc hledali a našli.‘ ‚Listem ze záhrobní‘ to začne a svatořečením v Římě to skončí. Ach, tihle katoličtí kozáci, ti to umějí!“ *Střepiny*. *Volná myšlenka*. Časopis volných myslitelů českých, 15, 1924, č. 5, s. 42.

jehož pořád nazývají jakoby schválně ‚tatičkem‘, arcibiskup pravil, že mnoho vlastností měl, jež nedopouštějí, aby byl prohlašován ‚blahoslaveným‘; že měl mnoho nedostatků, že nelze ho proto následovat; nejlépe že se hodil na pořádání poutí, schůzí apod. Je v tom mnoho pravdy. Chybou bylo, že udělal Schinzla,¹⁷³⁵ zavlého nepřítele našeho, světicím biskupem.¹⁷³⁶

Z Breitenbacherova zápisu vyplývá značně ambivalentní vztah, který Prečan ke svému předchůdci choval. Na jednu stranu nemohl Stojanovi upřít nesporné charisma, kterým si dokázal získávat srdce věřících, ovšem právě tak nemohl ignorovat skutečnost, že pro praktickou stránku vedení arcidiecéze neměl Stojan předpoklady. Z tohoto pohledu se zdá být Prečanův pokyn Breitenbacherovi k vypracování Stojanova životopisu pro katalog kléru jako podkladu pro beatifikační proces pouhým zadostiučiněním hlasům uvnitř církve.¹⁷³⁷ Faktem je, že vlastní proces blahorečení byl nastartován teprve v šedesátých letech a dosud nebyl ukončen.¹⁷³⁸

¹⁷³⁵ Mons. ThDr. Josef Schinzel (1869–1944), rodák z Krasova u Krnova, římskokatolický duchovní, od roku 1922 světicí biskup olomoucký. Pocházel z početné rodiny rolníka z podhůří Jeseníků. Po maturitě na státním německém gymnáziu v Kroměříži roku 1888 zahájil studia bohosloví v Olomouci, která završil v červenci 1892 kněžským svěcením. Duchovní dráhu započal jako kaplan ve Svitavách, později vyučoval náboženství na německých gymnáziích v Moravské Ostravě a Kroměříži. Roku 1911 obhájil v Olomouci doktorát z teologie. Souběžně se aktivně angažoval v činnosti německých katolických spolků na Moravě (*Landesverband der christlichen Deutschen Mährens, Das Volksbund der deutschen Katholiken für Mähren und Schlesien, Piusverein...*). Roku 1915 obdržel sídelní kanonikát v Olomouci. Nedlouho po vzniku Československa jej arcibiskup Stojan jmenoval světicím biskupem. Biskupské svěcení přijal 8. ledna 1923 v olomouckém dómu sv. Václava. LARISCH, Jan: *Mons. ThDr. Josef Schinzel. Pomocný biskup olomoucké arcidiecéze*. Ostrava 2018, zejména s. 6–30, 59.

¹⁷³⁶ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 116.

¹⁷³⁷ Prečanovy pochybnosti o Stojanovi potvrzuje i Mons. ThDr. Antonín Šuránek (1902–1982), člen výboru pro beatifikaci arcibiskupa Stojana, k němuž měl Prečan skepticky pronést: „*Pater Antoníne, nemylte se, Stojan nebyl svatý!*“ Příčinou měly být dluhy, jimiž Stojan poškodil arcidiecézi. KÁNSKÝ, Alois (ed.): *Z celého srdce. O ThDr. Antonínu Šuránkovi*. Vrchoslavice 1990, s. 123.

¹⁷³⁸ TKADLČÍK, V.: *Antonín Cyril Stojan*, s. 285.

15 EPISKOPÁT LEOPOLDA PREČANA, aneb nejplodnější tvůrčí léta (1923–1937)

Odpoledne o třetí hodině konečně ozval se zlověstný zvon: Jedna, dvě, tři, čtyry - než jsem šel z kanceláře do věže, oznámil, že nemáme „tatička“. Dobrý člověk to byl. Bez osobních nároků, prostý až heroismu. Prý neměl smyslu pro podstatné věci jako archiv a knihovnu, ale co jsem mu rozložil, schválil mi. Víím, koho jsem měl, a nevím, koho dostanu.

Antonín Breitenbacher¹⁷³⁹

15.1 Nástup arcibiskupa Leopolda Prečana

Vrozené charisma spolu s morálním vkladem, který si Stojan do arcibiskupského úřadu přinesl ještě ze svého politického působení v říšské radě před válkou i za války, sice pomáhali budovat arcibiskupovo *image* mezi veřejností, avšak nedokázali vyvážit slabší stránky Stojanova episkopátu, mezi něž patřilo nerozvážené hospodaření, nedostatečné organizační schopnosti a neschopnost prosadit se jako vůdčí osobnost v pravém slovy smyslu, nikoli pouze reprezentačním.¹⁷⁴⁰ V arcidiecézi narůstal zmatek a docházelo ke sporům mezi konzistory a arcibiskupem. Fenomén odpadlictví se nadále prohluboval, aniž mu arcibiskup dokázal efektivně čelit, a narůstala vnitřní kritika Stojana, o čemž hovoří zcela otevřeně jak Konšel ve svých pamětech, tak Breitenbacher ve svých denících, a to hned na vícero místech.¹⁷⁴¹

¹⁷³⁹ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 14.

¹⁷⁴⁰ Podle některých Stojanových současníků nedokázal prohlédnout úskoky a přetvářku, čehož dovedli šikovní manipulátoři zneužít. V tomto směru patřil k velkým kritikům arcibiskupa Stojana centrální ředitel arcibiskupských statků P. Ing. Josef Konšel (1875–1958), který ve své autobiografii vystihuje příčinu Stojanovy obliby v řadách veřejnosti, ale také zdůrazňuje naivitu, s jakou se nechal zneužívat: „*V diecézi se dělala nálada pro Dra Stojana, který teprv za války zaujal své kanovnické místo, když odešel z probošství v Kroměříži. Dr Stojan byl na Moravě a ve Vídni znám jako pořadatel poutí velehradských a svatohostýnských, byl dobrým lidovým řečníkem, ale jen prostředním kazatelem, a mezi poslanci byl nazýván ochráncem lajdáků...*“ KONŠEL, J.: *Moje cesta*, s. 33–34. Na tyto skutečnosti upozornil Breitenbacher důvěrně i samotého Stojana. Stalo se tak při Breitenbacherově soukromé návštěvě v Olomouci 14. prosince 1921: „*Že Vám nebylo líto času a peněz, přivítal mne žovialně, jako bylo jeho zvykem. Mimo jiné jsem mu [řekl] do očí, že v Olomouci, Kroměříži i jiných městech se vytvořily společnosti několika lidí, kteří ho chtějí mítí figurkou, již by strkali, jak by chtěli; ať se nedá komandovat, ať ukáže svoji vůli, jakýkoli důkaz samostatnosti že může jen prospěti.*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 359.

¹⁷⁴¹ Srovnej s Konšelovou autobiografií: „*Mezi kněžstvem byla nespokojenost, odpady neustávaly, farníci si dělali právo na dosazování farářů i kaplanů; rozhodla-li o něčem konzistory, stávalo se, že deputace šla k panu arcibiskupovi a vynutila si rozhodnutí opačné, takže konzistorní rozkazy pozbývaly významu. Rostl zmatek.*“ KONŠEL, J.: *Moje cesta*, s. 39. Konšelovu nespokojenost dosvědčuje Breitenbacher v zápisu z 2. července 1921: „*Hospodářství Stojanovo zdá se marnotratným. Konšel se chce obrátit na kapitulou!*“

Tyto nepříjemné skutečnosti se zřetelně projevily po smrti arcibiskupa Stojana, který dne 29. září 1923 podlehl dlouhé, těžké nemoci.¹⁷⁴² Stejně jako Stojana, ani jeho nástupce Leopolda Prečana nezvolila arcibiskupem kapitula, nýbrž jej jmenoval přímo papežský stolec.¹⁷⁴³ Katolické listy jmenování tehdy 59letého generálního vikáře olomoucké kapituly s hanáckými kořeny a pověstí odborníka na církevní právo uvítaly.¹⁷⁴⁴ *Věstník katolického duchovenstva* ve zprávě o jmenování nového arcibiskupa zdůraznil Prečanův původ, vzdělání i oblibu mezi věřícími: „*Nový arcibiskup jest rodem Moravan, 59 let stár, vyniká jako znalec církevního práva a těší se značným sympatiím jak u duchovenstva, tak i u věřících.*“¹⁷⁴⁵ Skutečnost byla ovšem poněkud jiná a rozhodně ne tak idealistická. Velmi trefně o Prečanově jmenování referuje - byť s příslovečnou ironií - pokrokářský časopis *Volná myšlenka*, který si všímá určité paralely s volbou arcibiskupa Theodora Kohna v listopadu 1892, jehož rovněž čekal nelehký úkol v podobě napravení nevyrovnaného rozpočtu po neuváženém hospodaření svého předchůdce kardinála Fürstenberka.¹⁷⁴⁶

„*Volba je to úplně obdobná s Kohnem, neboť i situace na panství olomouckém je obdobná jako po Fürstenbergovi. Jako kdysi Kohn, má také Prečan zavést řádné hospodaření na nejbohatším knížectví mrtvé ruky. Mnoho se za Bauera a Skrbenského roztahalo, Stojan pak, co mohl, rozdal. Klerikální listy vítají Prečana zrovna tak nadšeně, jako nadšeně pohřbívaly Stojana.*“¹⁷⁴⁷

Poslední věta kupodivu nebyla míněna nadneseně. Zachycuje pouze to, o čem se v kapitule a mezi arcibiskupským úřednictvem veřejně šeptalo - arcibiskup Stojan navzdory své bohu-

MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 334.

¹⁷⁴² CINEK, F.: *Arcibiskup Dr. Antonín Cyril Stojan*, s. 1139.

¹⁷⁴³ NĚMEC, Vít: *Olomoucký arcibiskup ThDr. Leopold Prečan (1866–1947). Příspěvek k historickému bádání o jedné z významných osobností v dějinách olomoucké arcidiecéze první poloviny 20. století*. Střední Morava. Vlastivědná revue, 18, 2012, č. 1, s. 4–25; srovnej s KOP, František: *Trvá dosud právo metropolitní kapituly olomoucké voliti arcibiskupa?* Praha 1947, s. 16–17.

¹⁷⁴⁴ Pocházel z rodiny mlynáře ve Velkém Týnci na Olomoucku. Po získání doktorátu z teologie roku 1914 začal přednášet církevní právo na bohoslovecké fakultě v Olomouci. Akademické působení ukončil v prosinci 1922 po svém jmenování generálním vikářem. NĚMEC, V.: *Olomoucký arcibiskup ThDr. Leopold Prečan*, s. 6–7. Olomoucký list *Našinec* označil Prečana za „*důstojného nástupce Bauerova a Stojanova*“. *Prelát dr. Prečan arcibiskupem olomouckým*. *Našinec*, č. 255, 8. 11. 1923, s. 1. Pražský katolický deník *Čech* vyzdvihl jeho profesorskou činnost i vedení arcidiecéze místo těžce nemocného Stojana. *K obsazení arcibiskupského stolce v Olomouci*. *Čech*, č. 306, 7. 11. 1923, s. 5. Prostějovské *Hanácké listy* ocenily Prečana po lidské stránce jako „*boдрého Hanáka*“, který se „*těší všeobecné důvěře všech, kdož s ním měli styky*“. *J. M. Dr. Leopold prečan arcibiskupem olomouckým*. *Hanácké listy*, č. 7, 10. 11. 1923, s. 1.

¹⁷⁴⁵ *Obsazení arcibiskupského stolce v Olomouci*. *Věstník katolického duchovenstva*, 24, 1923, č. 3, s. 17.

¹⁷⁴⁶ Fürstenberkův dluh měl činit po jeho smrti přes 1 700 000 zlatých. Nemenší škody údajně způsobil arcibiskupství zanedbáváním hospodářské činnosti, svěřené do rukou nekompetentních osob. Viz *Kardinál Fürstenberg [...]*. *Národní listy*, č. 61, 2. 3. 1893, s. 2; srovnej s POJSL, Miloslav: *Olomoučtí biskupové a arcibiskupové a jejich pohřební místa*. Uherské Hradiště 2013, s. 119.

¹⁷⁴⁷ *Olomouckým arcibiskupem [...]*. *Volná myšlenka*. Časopis volných myslitelů českých, 14, 1923, č. 47, s. 6; srovnej s NĚMEC, V.: *Olomoucký arcibiskup ThDr. Leopold Prečan*, s. 8.

libé činnosti nebyl uvážlivým hospodářem a jeho delší setrvání na arcibiskupském stolci by ekonomiku arcibiskupství zcela zruinovalo.¹⁷⁴⁸ Díky tomu nastala situace vskutku paradoxní. Zatímco veřejnost pěla chválu nad lidumilnou štedrostí „tatička“ Stojana, v zákulisí se čím dál více hovořilo o arcibiskupově rozhazovačnosti,¹⁷⁴⁹ nemluvě o jeho manipulovatelnosti.¹⁷⁵⁰

Po Stojanově smrti již noviny psaly zcela nepokrytě o více než sedmnácti milionovém dluhu, který po sobě arcibiskup zanechal, a vskutku se nemýlily, třebaže pravda byla jen částečná. Jak se totiž ukázalo při konečném vyúčtování dokončeném teprve pět let po Stojanově smrti, z celkového pasiva 17 230 561,30 Kč představovaly 6 166 000 Kč pohledávky ještě z časů Stojanových předchůdců, kardinála Bauera a kardinála Skrbenského. I tak je však částka závažná, vezmeme-li do úvahy, že na více než sedmnácti milionový dluh připadalo pouhých 665 190,61 Kč aktiv.¹⁷⁵¹ Ostatně ještě roku 1936 si nejmenovaný recenzent Cinkova spisu *Velehrad víry* v časopise *Hlídky* nešetřně „rýpl“ do Stojana poznámkou, která „s částečným dluhem, zapomněv na něj, odešel i na věčnost“.¹⁷⁵²

Prečana tak nyní čekal nesnadný a nevděčný úkol v podobě sanace dluhů po svých předchůdcích.¹⁷⁵³ Zároveň panovaly jisté obavy, aby se Prečan přeci jen nevydal v šlépějích zemřelého Stojana a nepokračoval v neuvážené hospodářské politice, která by zasadila

¹⁷⁴⁸ Stojanovo nešetřné hospodaření zatížené dluhy dosvědčuje chtě nechtě i jeho dvorní životopisec Mons. ThDr. František Cinek (1888–1966). Omlouvá jej však křesťanskou láskou, s jakou arcibiskup rozdával potřebným: „*Ve své veliké lásce k bližnímu (jež jevila se přímo podivínstvím) neměl praktického smyslu pro meze své dobročinnosti... Ale jedno je třeba zdůraznit: Nikdy nezabředl do dluhů z pohnutek osobního prospěchu, osobní vypočítavosti neb ješitnosti.*“ CINEK, F.: *Arcibiskup Dr. Antonín Cyril Stojan*, s. 1121; srovnej s NĚMEC, V.: *Olomoucký arcibiskup ThDr. Leopold Prečan*, s. 8.

¹⁷⁴⁹ Dokládá tak ve svých vzpomínkách vydaných posmrtně i Josef Konšel, který Stojanovi velmi diplomaticky vyčítá „*nedůtklivou štedrost*“. KONŠEL, J.: *Moje cesta*, s. 40; srovnej s MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 334.

¹⁷⁵⁰ Breitenbacher cituje v denících vícero posměšků týkajících se Stojanova neuváženého hospodaření i jisté naivity, kterou dokázali obratní manipulátoři chytře využívat. Mons. Ladislav Janča (1868–1936) z Československé strany lidové měl takto o arcibiskupovi např. prohlásit: „*Stojan chodí v papučích a bačkor je!*“ Tamtéž, s. 359. Narážka na bačkory patrně odkazuje na tradovanou příhodu arcibiskupa Stojana, kdy údajně věnoval své poslední, obnošené boty žebrákovi, načež chodil do kostela sloužit mše v bačkorách. JAŠEK, Adolf: *Ze života Msgra. Th. Dra. Ant. Cyr. Stojana*. In: JAŠEK, Adolf – STANĚK Jan: *Msgr. Th. Dr. Ant. Cyr. Stojan, probošt a poslanec*. Kroměříž 1911, s. 26. Po Stojanově smrti parafrázuje Breitenbacher rovněž v zákulisí poměrně rozšířené mínění: „*Bylo opravdu načase, že ‚tatiček‘ Stojan tak brzo zemřel, nebo by byl přivedl všechno ad absurdum.*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 238.

¹⁷⁵¹ TKADLČÍK, V.: *Antonín Cyril Stojan*, s. 283; srovnej s *Pozůstalost po dru Stojanovi*. Lidové noviny, č. 518 (ráno), 12. 10. 1928, s. 5; *Nashromažďoval statků, jež rez kazí*. Čech, č. 235, 15. 10. 1928, s. 3; *Inventura olomouckého arcibiskupství*. Hlídky. Měsíčník vědecký se zvláštním zřetelem k apologetice a filosofii, 45, 1928, č. 10, s. 425.

¹⁷⁵² *Dr. Frant. Cinek: Velehrad víry*. Hlídky. Měsíčník vědecký se zvláštním zřetelem k apologetice a filosofii, 53, 1936, č. 12, s. 511.

¹⁷⁵³ Jen na sanaci dluhů za dobudování Stojanova se nový arcibiskup uvázal hradit ročně 80 tisíc Kč. CINEK, F.: *Velehrad víry*, s. 642.

arcibiskupské pokladně další ránu.¹⁷⁵⁴ Navíc našel svého odpůrce ve světicím biskupovi Karlu Wisnarovi, kterému překázal způsob, jakým Stojan svého času dosadil Prečana do úřadu generálního vikáře, ačkoliv nebyl olomouckým kanovníkem.¹⁷⁵⁵ Prečan tak za Stojanova života *de facto* řídil celou arcidiecézi, aniž držel olomoucký kanonikát, jak se stalo *pro forma* teprve po Stojanově smrti roku 1923.¹⁷⁵⁶

Spekulace o oboustraném nepřátelství mezi Prečanem a Wisnarem posílila rovněž Wisnarova neúčast na Stojanově pohřbu, za což vzápětí sklidil Prečanovu kritiku,¹⁷⁵⁷ třebaže to byl právě Wisnar, kdo jako světicí biskup udělil Stojanovi krátce před smrtí poslední pomazání.¹⁷⁵⁸ Podle Breitenbachera se o nepřátelství mezi Prečanem a Wisnarem dobře vědělo i v Praze, kde se dojednávalo Prečanovo jmenování nástupcem zemřelého Stojana. Sám o tom podává v denících následující zprávu:

„O Wisnarovi - v Praze prý se tázali, proč jsou proti sobě. Wisnar je zklamaný, roztrpčený, nešťastný člověk, a tak kazí radost a štěstí druhému. Prý byl (Prečan) volen jen proto jednohlasně kapitulním vikářem, že Wisnar nebyl u volby. On by to byl jistě zkažil. Prý jen peníze měl na srdci. 100 000 ročně měl, ale hned s každým grošem lítal do Unionky, až čert všechno sebral. Odsoudil (Prečan) jeho neúčast na pohřbu Stojanovu, také odsoudil memoiry Kohnovy, že jsou nepravdivé. Prý chce také co do zevnějšku zachovávat patřičný ceremoniál, třeba nechce přehánět.“¹⁷⁵⁹

Dne 30. prosince 1923 byl Prečan v olomouckém dómu sv. Václava slavnostně vysvěcen pražským arcibiskupem Františkem Kordačem a papežským nunciem Clementem Mícarou,¹⁷⁶⁰ vůbec prvním papežským nunciem v Československu.¹⁷⁶¹ Biskupského svěcení

¹⁷⁵⁴ Viz Breitenbacherův deníkový zápis z 10. listopadu 1923 o Prečanově jmenování arcibiskupem olomouckým: „*Je všeobecné mínění, že bude slaboch, dobrák, že se dá ovládnout, a že Misswirtschaft* (šlendrián, pozn. autora) *na arcibiskupství půjde dál.*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 19.

¹⁷⁵⁵ *Obsazení arcibiskupského stolce v Olomouci.* Věstník katolického duchovenstva, 24, 1923, č. 3, s. 17.

¹⁷⁵⁶ NĚMEC, V.: *Olomoucký arcibiskup ThDr. Leopold Prečan*, s. 7.

¹⁷⁵⁷ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 21.

¹⁷⁵⁸ LIBOSVAR, Z.: *Arcibiskup Stojan*, s. 51.

¹⁷⁵⁹ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 21.

¹⁷⁶⁰ NĚMEC, V.: *Olomoucký arcibiskup ThDr. Leopold Prečan*, s. 8.

¹⁷⁶¹ Mons. Clemente Micara (1879–1965), rodák z italského Frascati v oblasti Lazio, kardinál a titulární arcibiskup apamejský, v letech 1920–1923 první apoštolský nuncius v Československu. Pocházel z aristokratické rodiny. Po kněžském svěcení v září 1902 pokračoval ve studiích na Papežské církevní akademii v Římě, aby se následně uplatnil v diplomatických službách papežského stolce. Od roku 1909 působil jako sekretář nunciatury v Argentině, v dubnu 1915 obdržel jmenování auditorem nunciatury v Belgii a o rok později převzal tentýž úřad u nunciatury v Rakousku. V roce 1919 jej papež Benedikt XV. (1854–1922) ustavil delegátem pro církevní záležitosti v Československu, kde v letech 1920–1923 působil jako apoštolský nuncius. Následně převzal vedení nunciatury v Belgii, odkud se po nacistické okupaci země

nového arcibiskupa se Breitenbacher účastnil osobně. Jeho popis slavnosti, který nám v deníku zanechal, je zajímavým dokladem, jak výrazně se proměnil ceremoniál během třiceti let. Na rozdíl od svěcení arcibiskupa Kohna roku 1893, jehož se tehdy Breitenbacher povinně účastnil jako bohoslovec, postrádalo Prečanovo svěcení strojenou pompéznost. Zcela vymizel duch austrokatolicismu, chyběly ulice zaplněné úřednictvem, vojskem i uniformovanými sbory ostrostřelců, stejně jako špalíry bohoslovců a školou povinné mládeže:

„Srovnával jsem ovšem, jak to bylo roku 1893 za Kohna a nyní! Co zvláště udeřilo do očí: dříve samá uniforma, ať vojenská či úřednická, nyní téměř žádná - sám civil, a to ještě ‚*minorum gentium*‘.¹⁷⁶² Ale vše bylo za to nestrojené, opravdové. Nebylo žádných hostí ‚na kommando‘, z nucení. [...] Ale přece je jen obrovský rozdíl mezi 1893 a 1923! Průvod žádný, žádné šestispřeží, žádní ‚šici‘,¹⁷⁶³ žádní kanonýři, dragouni, infanteristé před domem, žádný špalíř - žádný zlatý vůz. Prostota. 1893 zátopa němčinky, nyní sotva jí bylo zaslechnout, ale kdo německy promluvil, tedy hlasitě, aby byl slyšet. To bylo nápadné. Kdysi prostranství od domu k rezidenci nabité, nyní zcela volné.“¹⁷⁶⁴

S novým arcibiskupem navázal Breitenbacher velmi korektní vztah. Prečan ponechal svému archiváři v organizaci archivu volnou ruku a spokojil se s pravidelnými výročními zprávami, které mu Breitenbacher podával vždy na počátku kalendářního roku.¹⁷⁶⁵ Jak Breitenbacherovi prozradil, sám se kdysi mínil ucházet o místo archiváře, které nakonec dostal Snopek.¹⁷⁶⁶ Oba také spojoval prostý, venkovský původ, k němuž se arcibiskup otevřeně hlásil.¹⁷⁶⁷ Za obzvláštní poctu považoval Breitenbacher pozvání ke slavnostnímu posezení přímo v arcibiskupské rezidenci, což bývalo zvykem pouze u nejvyšších arcibiskupských úředníků, kdežto prostí úředníci se po intronizačním aktu přesunuli

vrátil zpět do Říma, kde jej v únoru 1946 jmenoval papež Pius XII. (1876–1958) kardinálem. Po válce zároveň zasednul v Posvátné kongregaci ritů. Díky své autoritě a bohatým zkušenostem patřil ke klíčovým osobnostem druhého vatikánského koncilu. *Micara, Clemente Cardinal* (heslo). In: LENTZ, Harris M. III (ed.): *Popes and Cardinals of the 20th Century. Biographical Dictionary*. Jefferson – London 2009, s. 126; ŠMÍD, Marek: *Apoštolský nuncius v Praze. Významný faktor v československo-vatikánských vztazích v letech 1920–1950*, Brno 2015, s. 85, 385.

¹⁷⁶² Lat. „malý lid“; v přeneseném slova smyslu lidové vrstvy.

¹⁷⁶³ Z něm. *Scharfschützen*; ostrostřelci resp. členové olomouckého spolku ostrostřelců.

¹⁷⁶⁴ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 33–34.

¹⁷⁶⁵ Koncepty těchto zpráv nacházíme v Breitenbacherových denících označených jako *Deník I* (1921–1930) a *Deník II* (1931–1937). Ve zkrácené podobě je Breitenbacher uveřejňoval v *Časopise archivní školy* (roč. 1933). Viz bibliografie připojená na konci této práce a deníkový záznam o arcibiskupovi Prečanovi z 1. prosince 1923: „*Viděl jsem očividně, že se zajímá o archiv, a že na mne velice dá.*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 26–27.

¹⁷⁶⁶ Tamtéž, s. 20.

¹⁷⁶⁷ Tuto skutečnost dokládá i Prečanův osobní znak, do něhož nechal umístit jako atribut svého původu tři zlaté obilné klasy. Tamtéž, s. 26–27.

do katolického domu. Tuto skutečnost si Breitenbacher vykládal jako zvýšení prestiže úřadu arcibiskupského archiváře, kterého dosáhl svým konáním ve službách arcibiskupství:

„To něco znamená u lidí. Úředníci v katolickém domě, kněžstvo v semináři a já s dignitami v rezidenci. Protože lidé měří výši postavení a význam dle takových okolností, není pochyby, že jsem stoupl nejen osobně, ale i celý úřad. Zvláště když z úředníků byl v rezidenci jediný centrální ředitel Holub a ostatní ředitelé, dříve jemu souřadní, byli odkázáni k jiným úředníkům do katolického domu! Za Snopka byl archivář i archivářství něco monstrózního, kuriozita, trochu pro legraci, trochu pro posměch. Vybojoval jsem hodně vysoké postavení archivářství.“¹⁷⁶⁸

15.2 Změna znaku olomouckého arcibiskupství

Prečanovi muselo být více než jasné, že se jeho episkopát ponese ve stínu jeho předchůdce.¹⁷⁶⁹ Pouhý týden po svém jmenování se proto na valném shromáždění Apoštolátu sv. Cyrila a Metoděje 14. listopadu 1923 prozíravě přihlásil k cyrilometodějskému odkazu arcibiskupa Stojana.¹⁷⁷⁰ Na jeho dílo navázal také svoláním IV. unionistického sjezdu na Velehradě ve dnech 31. července až 3. srpna 1924, na kterém Apoštolátu udělil nové stanovy.¹⁷⁷¹ Postaral se rovněž o dostavbu nového poutního domu na Hostýně, na jehož dokončení věnoval štědrý obnos 200 tisíc korun.¹⁷⁷² Podobné aktivity Breitenbacher sledával podružnými a odvádějícími pozornost od reálných problémů v církvi:

„Na velehradských schůzích jsem nebyl. Jsem celý disgustován. Co tam také? Kdo mě zná až do nitra, pochopí. Arcibiskup Prečan dělá ‚velké‘ rozmachy s unionismem a v jeho rodišti ‚československá‘ (církvev, pozn. autora) staví první kostel! Doma se ovečky rozutíkávají a z ciziny je do stáje shánějí!“¹⁷⁷³

Na druhou stranu s arcibiskupem udržoval Breitenbacher velmi důvěrný vztah založený na ústním ujištění, že jako arcibiskupský archivář podléhá Breitenbacher přímo jemu a nikoliv

¹⁷⁶⁸ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 32–33.

¹⁷⁶⁹ Naše mínění by dokládal Breitenbacherův zápis z listopadu 1927: „Prečan je celý znervóznělý ze stálého vychvalování a svatořečení Stojana - čím více prý se kdo někomu uklání, tím více ukazuje druhému zadek - a nepovědět o Stojanovi nic, urazí zase ‚veřejnost‘, kněží i laiky, kteří upřímně ho obdivovali, a jiným poskytne látku zase proti Prečanovi.“ Tamtéž, s. 217.

¹⁷⁷⁰ CINEK, F.: *Arcibiskup Dr. Antonín Cyril Stojan*, s. 498.

¹⁷⁷¹ Dne 2. srpna 1925 byly nové stanovy schváleny i papežským stolcem. HANUŠ, Josef: *Apoštolát sv. Cyrila a Metoda pod ochranou blah. Panny Marie; nové stanovy schválené Apoštolátskou Stolicí*. Časopis katolického duchovenstva, 67, 1926, č. 2, s. 166.

¹⁷⁷² POSPÍŠIL, Jaroslav: *Svatý Hostýn v historii a povídkách*. Vizovice 1998, s. 18.

¹⁷⁷³ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 57–58.

centrálnímu ředitelství.¹⁷⁷⁴ Arcibiskupa si také získal příslibem pravidelného informování o poměrech na arcibiskupství, za což mu měl Prečan projevit nemalý vděk.¹⁷⁷⁵ Breitenbacher této příznivé konstelace využil k prosazení úpravy znaku olomouckého arcibiskupství, o kterou u Prečanova předchůdce Stojana usiloval marně.¹⁷⁷⁶

Svůj návrh přednesl Breitenbacher Prečanovi 1. prosince 1923 při projednávání arcibiskupova osobního znaku.¹⁷⁷⁷ Změnu odůvodnil ohledem na požadavky doby: atributy feudální moci - knížecí koruna, meč a hermelínový plášť - nemají v novém republikánském zřízení své místo, Pavlovského orlice se až příliš podobá rakouskému orlu, který je v české společnosti nenáviděn, naopak českého lva by veřejnost uvítala. Arcibiskup by nejen projevil svou loajalitu republice, ale současně by nový znak představoval politický program, hlásající pro časy příští přichylnost arcibiskupství k českému státu.¹⁷⁷⁸

Breitenbacher v deníku vzpomíná zájem, s jakým arcibiskup jeho záměr vyslechl, a která jej coby svého archiváře pověřil předložením celé záležitosti ke schválení ministerstvu vnitra.¹⁷⁷⁹ Hned 2. prosince 1923 se proto odebral do Prahy, kde si vyžádal schůzku s ředitelem Archivu ministerstva vnitra Ladislavem Klicmanem. Společně konzultovali nejen

¹⁷⁷⁴ Ústního příslibu se Breitenbacherovi dostalo během audience u arcibiskupa Prečana 13. listopadu 1923: „Schválil mi, oč jsem velice stál - znovu - že správa archivu podléhá přímo jeho osobě, nikoli ústřednímu ředitelství. Uznával, že tím archiv s knihovnou i já morálně stoupnu.“ Tamtéž, s. 20.

¹⁷⁷⁵ Breitenbacherovy informace se týkaly především podezřelých aktivit v arcibiskupské správě. Prečan svého času řešil kauzu arcibiskupského revidenta Aloise Jančí, obviňovaného z podezřelých obchodů se dřevem z arcibiskupských lesů. V kauze byla zainteresována i místní organizace Československé strany lidové. Breitenbacher tehdy během soukromé audience u Prečana 1. prosince 1923 prozradil vše, co mu o kauze bylo z doslechu známo: „... sám mne žádal (arcibiskup, pozn. autora) za informace o poměrech na arcibiskupství a zůstali jsme tak v rozhovoru od půl deváté do dvanácti hodin, až šel k obědu. Jen když přišly strany, odešel jsem na chvíli. Za informace mi vděčně děkoval! Nebudu tu široce rozkládat, čeho se týkaly. Šturmuji na něho - lidová strana (Janča) - ve prospěch sesazeného Janče úředníky atd. a žádají, aby i ostatní byli restaurováni (Nitsche, Křížek). [...] Upozornil jsem, že ‚lidovci‘ se na něho chystají pro Janču, aby byl ponechán dále ve službě, ale prý už ne s revolverem jako šli na arcibiskupa Stojana, nýbrž slušně. Prohlásil mi důvěrně, že se ptal i pokrokářského advokáta Bulína na právní otázku, a ten prý mu řekl, že Janču mohl bez penze propustiti hned pro jeho nekalé obchody s arcibiskupským dřevem; že o podržení Janče není ani řeči, že spíše bude museti propustiti další úředníky. Děkoval mi za péči, kterou o něho (arcibiskupa) mám. Nezdržoval jsem ho, ač jevil hovornost.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 26–27.

¹⁷⁷⁶ Ve své zprávě, publikované 16. listopadu 1924 v *Našinci*, tím Breitenbacher současně odpovídá na otázku, proč se změna znaku arcibiskupství - nesoucího ještě stále feudální symboly - uskutečnila více než šest let po převratu: „Zvěčnělý nejdůstojnější arcibiskup Stojan nevěnoval podobným záležitostem pozornosti, protože jim nepřipisoval význam...“ BREITENBACHER, Antonín: *Nový znak olomouckého arcibiskupství a osobní znak arcibiskupa dra L. Prečana*. Našinec, č. 263, 16. 11. 1924, s. 1.

¹⁷⁷⁷ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 26–27.

¹⁷⁷⁸ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 643, *Deník, sv. I. (1921–1930)*, s. 48–49.

¹⁷⁷⁹ Viz Breitenbacherův zápis z 1. prosince 1923 o audienci u arcibiskupa Prečana: „Kázal mi zajeti do ministerstva a znaku dojednat. Na moji otázku, co by si přál osobně za znak, odpověděl, že sv. Václava a písmeno L. Štít vodorovně rozpůlený, do první polovice sv. Václava po pás. To jsem se ohradil, že ho mám dost z našich dukátů, na nichž nám ho v břichu rozřízli. Navrhl mu to taky Vyvlečka! Půjde-li to, navrhnou místo orlice lva do znaku biskupství...“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 26–27.

nezbytný úřední postup, ale také finální podobu obou znaků.¹⁷⁸⁰ Znak arcibiskupství měl respektovat historický formát na straně jedné a zahrnovat státní symboliku na straně druhé. Bylo proto rozhodnuto o ponechání vlastního historického znaku v podobě šestice stříbrných pyramid na červeném poli a nahrazení černé orlice v pravém horním a levém dolním poli malým státním znakem - českým lvem se slovenským dvojkřížem na prsou.¹⁷⁸¹

S výsledkem pražské cesty seznámil Breitenbacher arcibiskupa hned po návratu do Kroměříže.¹⁷⁸² Následně jeho jménem koncipoval oficiální žádost o úpravu znaku a zaslal do Prahy ministerstvu vnitra ke schválení.¹⁷⁸³ Podotkněme, že svůj záměr konzultoval Breitenbacher výhradně s Prečanem, aby na arcibiskupa nemohl být z různých stran vyvíjet nátlak za ponechání znaku.¹⁷⁸⁴ Teprve poté, co přišlo z Prahy oficiální schválení, ohlásil změnu znaku i veřejně prostřednictvím *Našince*, který zprávu uveřejnil v čísle z 16. listopadu 1924 na titulní straně pod názvem *Nový znak olomouckého arcibiskupství a osobní znak arcibiskupa dra. L. Prečana*. Zprávu Breitenbacher doprovodil obširným výkladem o historickém vývoji osobních znaků olomouckých biskupů a arcibiskupů, ve kterém odůvodnil význam i hlubší rozměr úpravy znaku:

¹⁷⁸⁰ Z deníkového zápisu datovaného 4. prosince 1923 o Breitenbacherově služební cestě do Prahy a jednání s ředitelem Archivu ministerstva vnitra PhDr. Ladislavem Klicmanem (1867–1943) se mimo jiné dozvídáme i o návrzích heraldických figur pro pravou polovici Prečanova znaku, Breitenbacherem zamítnutých. Takto odpadly váhy spravedlnosti („*to příliš páchne kšeftářstvím*“), fasces („*to by byl rámus, že nový arcibiskup chce být katem*“) i snop obilí („*to by nebylo pěkné heraldicky*“), které ve výsledku nahradily tři zlaté pšeničné klasy v modrém poli, odkazující na Prečanův hanácký původ. Breitenbacher rovněž prosadil, aby postava sv. Václava nebyla umístěna ve znaku pouze po pás, nýbrž celá: „*Také v tom schválili moje myšlenky: štít rozpůlit ne vodorovně, nýbrž kolmo. Sv. Václava ne po pás - nebo jak já jsem to vyjádřil, rozřezaného přes střeva - nýbrž celého jako knížete. A ne písmě L, jak mu (arcibiskupovi, pozn. autora) obojí Vyvlečka navrhoval, nýbrž něco jiného.*“ Tamtéž, s. 27–29.

¹⁷⁸¹ Není nezajímavé podotknout, že během autorova studia pozůstalosti olomouckého biskupa Karla II. z Liechtensteinu-Castelcornu v letech 2016–2019 byly mezi biskupovou korespondencí objeveny vložené lístky s Breitenbacherovými tužkou psanými poznámkami, týkajícími se historického vývoje podoby znaků olomouckých biskupů a arcibiskupů. Breitenbacherovi patrně posloužily jako podklady pro vypracování návrhu. Viz ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Arcibiskupství Olomouc, karton č. 204, inv. č. 632, *korespondence biskupskému sekretáři Eliáši Izidoru Schmidtovi (1679–1691)*, fol. 112–115; srovnej s ORÁLKOVÁ, Zuzana – TOPIČOVÁ, Soňa – KOUŘIL, Kryštof (eds.): *Komunikační síť biskupa Karla z Lichtensteinu-Castelcornu (1624–1695). Katalogizovaný soupis korespondence s rejstříkem korespondentů a seznamem lokalit*. Olomouc 2019, s. 2118.

¹⁷⁸² MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 30. V deníku odeslané korespondence rovněž nacházíme podrobnou písemnou zprávu arcibiskupovi s datací 5. prosince 1923: „*V úřadě byli hotovi s velikou radostí věc přijmouti za hotovou, ale žádal jsem za pohovení, až bych referoval Vaší arcibiskupské Milosti a nabyl i formálního schválení, což bylo rovněž uznáno za korektní a pak formulováno v ten smysl, aby Vaše arcibiskupská Milost za znak [...] formálně zažádala u ministerstva vnitra, aby se snad nezdálo, že znaky byly Vaší arcibiskupské Milosti snad vnuceny.*“ Viz koncept Breitenbacherovy zprávy arcibiskupovi MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 643, *Deník, sv. I. (1921–1930)*, s. 48–49.

¹⁷⁸³ Koncept Breitenbacherovy žádosti sestavené jménem arcibiskupa nacházíme tamtéž, s. 49–50.

¹⁷⁸⁴ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 41.

„Nový znak má tedy hlásati i v budoucnosti státotvorný program těch, kdož ho budou nositi: přičylnost, oddanost a věrnost k našemu státu, k jeho jednotě a navždy. Z toho důvodu nemohl býti vzat do znaku arcibiskupství český lev, který patřil jen minulosti, nýbrž český lev se znakem Slovenska na prsou, jako malý státní znak, hlásající státní celek a jeho jednotu, reprezentující naši budoucnost...

Úprava znaku se stala také proto, aby příští pokolení viděla, že velká doba nenašla nás malými, jako bychom neměli porozumění pro velké věci, jež se staly, naopak aby viděla, že jsme měli otevřené nejen oči, ale i mozek a srdce.“¹⁷⁸⁵

Dodejme, že později se Breitenbacher pokoušel obdobným způsobem prosadit úpravu znaku města Kroměříže, aby co nejlépe vyjadřoval loajalitu k československému státu. Ve svém návrhu městské radě z 1. prosince 1934 navrhoval nahradit srdeční štítek s charakteristickými vinařskými noži, udělený městu v první třetině 17. století biskupem Františkem z Dietrichsteinu,¹⁷⁸⁶ malým státním znakem.¹⁷⁸⁷ „Ohledy tedy věcné žádají,“ apeluje Breitenbacher na městskou radu, „aby onen střední znak, nepravící občanům města nic velikého, nic významného, byl odstraněn a nahrazen jiným, nejkrásnějším a nejdražším, jaký máme, a který bude občanstvo města Kroměříže zavazovati navěky.“¹⁷⁸⁸ Návrh se nicméně nesetkal s pozitivním ohlasem, a tak jej Breitenbacher v září 1935 stáhl.¹⁷⁸⁹

15.3 Odměna „arcibiskupského heraldika“

Breitenbacherova akce spojená se změnou znaku arcibiskupství se setkala až na výjimky s vesměs pozitivními reakcemi.¹⁷⁹⁰ Předně byl však spokojen samotný Prečan, který tím

¹⁷⁸⁵ BREITENBACHER, Antonín: *Nový znak olomouckého arcibiskupství a osobní znak arcibiskupa dra. Prečana*. Našinec, č. 263, 16. 11. 1924, s. 1–2.

¹⁷⁸⁶ ČAREK, Jiří: *Městské znaky v českých zemích*. Praha 1985, s. 212–213.

¹⁷⁸⁷ Změnu znaku odůvodňuje Breitenbacher povinností města hlásat státotvornou myšlenku: „Prostřední znak u městského znaku je erb rodu Dietrichsteinů, nám veskrze cizího jak původem, tak řečí, tak smýšlením, a vyjadřuje pouze tolik, že mezi městem Kroměříž a osobou kardinála byly vztahy velmi dobré. Je to však pozadí čistě osobní, omezené na jednoho knížete-biskupa a vztahuje se na nepatrnou dobu, snad 35 let! Nevyjadřuje tudíž nic zásadního, nepomíjejícího, co by mohlo a mělo zůstat jednou provždy jako trvale platný a výmluvný symbol (znak) města a jeho obyvatelstva...“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 644, *Deník, sv. II. (1931–1937)*, s. 150–151.

¹⁷⁸⁸ Tamtéž.

¹⁷⁸⁹ Viz tužkou psaný dodatečný přípisek tamtéž: „Dne 2. 9. 1935 jsem odvolal návrh.“ Srovnej s konceptem Breitenbacherova listu radě města Kroměříže z 2. září 1935: „Dověděl jsem se, že mého návrhu na poměrům přiměřenou úpravu znaku města Kroměříže je zneužíváno proti mojí osobě, a proto svůj návrh odvolávám. O bližších okolnostech se nemohu šířiti. Tu poví svůj úsudek historie.“ Tamtéž, s. 193.

¹⁷⁹⁰ Většina deníků včetně *Československého deníku*, *Moravské orlice* či *Národních listů* převzala zprávu z Breitenbacherova článku v *Našinci*, viz např. *Nový znak olomouckého arcibiskupství*. *Československý deník*, č. 268, 16. 11. 1924, s. 3; *Nový znak olomouckého arcibiskupství*. *Moravská orlice*, č. 264, 18. 11. 1924, s. 2; *Nový znak olomouckého arcibiskupství*. *Národní listy*, č. 330, 30. 11. 1924, s. 3; *Nový znak olomouckého arcibiskupství*. *Lidové noviny*, č. 575 (ráno), 16. 11. 1924, s. 5. Srovnej s Breitenbacherovým zápisem z 22. listopadu 1924: „Kupodivu, české noviny všechny referovaly slušně o znaku až na socia-

otevřeně manifestoval lojalitu k československému státu.¹⁷⁹¹ Svou přízeň projevoval arcibiskupskému archiváři najevo při rozličných příležitostech. Breitenbacher v denících např. vzpomíná, jak jej Prečan v sobotu 15. listopadu 1924 pozval na slavnostní oběd ve své olomoucké rezidenci u příležitosti svého svátku, kde mu přede všemi účastníky projevil svou vděčnost:

„U oběda, když šlo ovoce, přijde sluha a podává mi na talíř krásné jablíčko, jak malované. Prý mi ho posílá pan arcibiskup. Pohledem k němu, opravdu, usmívá se a kyne, jako že to od něho. Ukloním se.

Po obědě, když všechny pozval na káfé, nechávaje všech nepovšimnutých, přijde ke mně a znova mi děkuje. Budí to pozornost. [...] Ředitel ekonomie mi pak při káfi vykládal, jak si mne pan arcibiskup chválil, že nebýt mojí energie, ani znaku by dosud neměl.

A po káfé [...] při vzpomínce na studijní léta spustil i písničku [...] a ač se druzí tlačili k němu, kdežto já stál v pozadí, jak bylo mým zvykem, nechal všechny stát a za mnou, znova děkoval, že jsem mu připravil krásné blahopřání k narozeninám.

Jsou to maličké pozornosti, ale viděl jsem, že budily zase pozornost. Bylo to vyznamenání pro mne. A společnost lidská žije i z toho.“¹⁷⁹²

Největší pocty ze strany arcibiskupa se Breitenbacherovi dostalo v květnu 1925, kdy jej na základě Prečanova návrhu jmenoval papež Pius XI. čestným papežským komořím s titulem monsignora.¹⁷⁹³ Breitenbacher přitom neměl o Prečanově podniku ani ponětí, arcibiskup jej zamýšlel překvapit. O svém jmenování se tak Breitenbacher dozvěděl až v den, kdy arcibiskup přicestoval do Kroměříže, aby svému archiváři osobně předal jmenovací dekret, a sice 13. května 1925:

„Přijel arcibiskup, a když ho Valoušek v čele kléru ve vestibulu zámeckém přivítal, přišel arcibiskup ke mně: ‚Tož, jak se máte, monsignore?‘ To bylo

listickou Budoucnost, ale ani jedny nehodnotily smysl změny. Utkvěly na povrchu, na zevnějšku, idey ignorují. Klerikálové asi proto, že opravdu spojení s republikány si nepřejí, a ‚pokrokáři‘ také ne. Ti z odporu k republice, tito z odporu ke klerikalismu. Když jsem včera na to arcibiskupa upozornil, odpověděl, že on se drží republiky upřímně, že je to jeho povinností a cítí se ve svědomí zavázán.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928), s. 72.

¹⁷⁹¹ Tamtéž, s. 70–71.

¹⁷⁹² Tamtéž.

¹⁷⁹³ Zprávu o tom nacházíme i v *Selských listech* s připojenou gratulací: „Dr. Breitenbacher si takové odměny jistě zaslouží, neboť jest toto jediná odměna za jeho záslužnou a namáhavou práci s uspořádáním arcib. archivu, který bude jednou chloubou republiky pro bohatství archiválií, které chová.“ *Zasloužené vyznamenání*. *Selské listy*, č. 42, 30. 5. 1925, s. 5; obdobně též *Monsignorem* [...]. *Právo*. Lidový list středomoravský s měsíční přílohou „Nový národ“, č. 21, 23. 5. 1925, s. 4 či *Kirchliche Nachrichten*. *Das Volk*. Unabhängiges Tagblatt, č. 1892, 15. 5. 1925, s. 2.

šuškáni a strkáni hlav dohromady! Hned potom ve svém bytě mi odevzdal dekret. Já mu vytýkal, že mi toho neměl dělati, a mně že toho netřeba, že bych byl dále stejně horlivě pracoval i bez monsignorátu. Arcibiskup: že mě chtěl vyznamenati, že on dovede ceniti takovou tichou práci, o níž nikdo neví, a že byly různé řeči, tedy nyní že musejí utichnout. Já: ‚Dělali mne čechoslovákem (stoupencem Církve československé, pozn. autora), vím to, ale to jsem dávno řekl, že bude dříve celá konzistoř i s arcibiskupem československá, než já!!‘

Přál mi zdraví, abych se dožil dalšího vyznamenání, že to není poslední. Panáčci mi ‚blahopřáli‘ přes zuby. Nemnoho bylo opravdu potěšeno, nejvíce bývalí žáci.¹⁷⁹⁴

Důvěrný vztah mezi arcibiskupským archivářem a arcibiskupem nemohl zůstat dlouho nepovšimnut jak ze strany veřejnosti, tak ze strany církevních kruhů. Určitým dokladem o tom nám je denunciační článek v *Pozoru* z 9. října 1925 s provokativním názvem *Ztracené srdce*, jehož anonymní pisatel - podle všeho duchovní - poukázal na určité reminiscence Prečanova episkopátu s nepříliš šťastným episkopátem Theodora Kohna. Mimo jiné obvinil Prečana, že ve srovnání s pražským arcibiskupem Kordačem šetří na duchovních, ale sám potrpí na přepych, a že - podobně jako kdysi Kohn - obsazuje fary svými oblíbenci, zatímco odpůrce pronásleduje. Na mušku si přitom vzal i arcibiskupského archiváře a jeho vazby na arcibiskupa:

„Svého času psaly noviny, že prvním činem arcibiskupa Kordače bylo věnovat čtvrt milionu chudým farářům, kaplanům a semináři. A co hanácký biskup? Hledal symbol a našel. Nebylo to zlaté srdce, ale byly zlaté klasy.

A první velkolepý čin? V Olomouci se ještě vzpomíná, jaký poplach v residenci, když se kněžstvo dovědělo, jakým prvním činem omráčil jejich biskup svět. Podle vzorů nebožtíka Kohna hledal se hned zrádce... Zatím si dělali arcibiskupští dodavatelé stotisícových perských koberců reklamu, pochvalující si, jak snadno a rychle se zbyli svého zboží u knížepána.

A tak po člověku srdce měkkého přišel muž ruky tvrdé, jenž zná jen sebe, jak ho kdosi, kdo jej dobře po léta znal, hned po volbě vystihl. Fakta loquntur, chlubil se kdysi Kohn, a dnes, po krátké vládě, řvou fakta, že by mohl Rektus pomalu sestaviti novou sérii článků, aby se ukázalo, jak ‚veliký krajan, pravý křesťanský demokrat‘ rozumí - sobě.

¹⁷⁹⁴ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 81.

Byla by to vděčná úloha probrati themata. Koupě vily na Sv. Kopečku. – Stavba čtvrtmilionového auta a Laurin v rozpacích. – Duch Kohnův a obsazení far v B. a P. – Zpupný monsiňorek a jeho náhlá kariéra. – Arcibiskupský heraldik a jeho odměna. – Tři zlaté klasy a tři dlouhé nosy - dva jen v konzistoři a jeden v Opavě. – Knižecí lázeň v residenci. – Pyšná slečinečka z rezidence. – Mouřenín, který může jít.

*Páni faráři si kladou otázky: Kdy bude stát Stojanov? – Jaký je rozdíl mezi hanáckým koláčem a biskupským klasem? – Proč je generální vikář jen v Prusku? – Proč jsou tři ředitelé statků světských a žádný statků duchovních atd. Hádej, hádej, hadači! Kdo uhodne, nedostane nic, kdo neuhodne, dostane monsiňorát. Vždyť byl kníže Leopold v Římě!*¹⁷⁹⁵

Je pravda, že podobné narážky na Prečana a jeho zálibu v luxusu nacházíme i v denících Antonína Breitenbachera.¹⁷⁹⁶ Přesto se článek arcibiskupského archiváře osobně dotkl. Správně pochopil, že narážky na „arcibiskupského heraldika“ a jeho „odměnu“ za „tři zlaté klasy“ v arcibiskupově osobním znaku jsou určeny jemu. Výtisk *Pozoru* proto zanesl osobně arcibiskupovi Prečanovi, kterého obsah článku sice konsternoval, avšak rozhodl se uchovat si nadhled a ponechat jej bez reakce. Odmítl následovat příkladu svého předchůdce a pátrat se vši vervou po autorovi, jako onehdy Kohn po tajemném „Rectovi“, publikujícím shodou okolností též v olomouckém *Pozoru*.¹⁷⁹⁷

Celá záležitost by nejspíše vyzněla do prázdna, kdyby Breitenbacherovi vzápětí nedorazil list od Hrachovského, který se „důvěrně“ dozvěděl o jeho audienci u Prečana, a jelikož Breitenbacher odevzdal Prečanovi společně s *Pozorem* i výtisk *Apoštolátu*, který Hrachovský redigoval, domníval se, že za původce článku považuje Breitenbacher právě jeho.¹⁷⁹⁸ Hrachovského list zaskočil jak Breitenbachera, tak Prečana, kterému Breitenbacher zaslal

¹⁷⁹⁵ *Ztracené srdce*. Pozor, č. 235, 9. 10. 1925, s. 1.

¹⁷⁹⁶ Viz např. Breitenbacherův deníkový zápis z 6. srpna 1924 na margo Prečanova hospodaření, z něhož vyplývá, že arcibiskupovo počínání od samého počátku bedlivě sledoval: „Kupodivu, ten strejda hanácký jak se vžívá do vysokých sfér: 100 000 K za koupelku v olomoucké rezidenci, 200 000 K za nový automobil, prý pár běloušů drahých koupil, dává opravovatí zámeček Ferdinandsko na Vyškovsku atd. a všude se ukazuje, kde to jen může vzbuditi dobrý dojem. Ale krejcaru prý nerad dává.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 58.

¹⁷⁹⁷ Toliko Breitenbacherův záznam z 11. října 1925: „Včera byl jsem u arcibiskupa pro úvodní článek *Pozora* z 9. října. Je tam napadán pro roztodivné věci a já pro znaky. Arcibiskup nevěděl ještě nic a byl nemile dotčen - to jsem viděl - když jsem mu to četl. Bod za bodem mi věc vysvětlil a pravil, že to bude ignorovat.“ Tamtéž, s. 107.

¹⁷⁹⁸ Z listu adresovaného Breitenbacherovi Hrachovským 12. října 1925 vnímáme intenzivní tón: „Dnes jsem byl důvěrně informován, že jste v sobotu panu arcibiskupovi přinesl *Pozora* a poslední číslo *Apoštolátu*, v němž prý je útok na pana arcibiskupa. Nejedná se mi o meritum věci, nýbrž jen o fakt, zda Vy jste přinesl z Kroměříže ono číslo s *Pozorem*. Dle některých indicií se mi to nechce věřit, co mi důvěrně bylo řečeno. Jestli jste mu to dal, není třeba odpovídati, ale kdyby ne, tak by mne to interesovalo, že se něco říká, co není z Kroměříže, nýbrž řekněme z Olomouce.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 3, inv. č. 165, list Františka Hrachovského Antonínu Breitenbacherovi (Olomouc, 12. října 1925).

15. října 1925 Hrachovského list i s upozorněním na vynášení důvěrných informací ze zákulisí:

„To překvapení pro mne! Tato informace, že bych já denuncoval, byť to byl časopis. [...] V sobotu jsem žádal pana arcibiskupa, aby se ‚nevynášelo‘ ze zámku. Odmítl to. Prý se tak jistě neděje. Ted’ jsem tedy panu arcibiskupovi poslal originální dopis Hrachovského, aby očitě viděl, jak se charakterně pracuje. Žádal jsem, ať poručí Hrachovskému říci, kdo byl onen ‚důvěrník‘, ať mě tento člověk očistí a já jeho jméno musím také vědět! Já ty nitky intrikánského přediva zpřetrhám naráz. Je úžasné, jak rádo a skoro soustavně kněžstvo klepaří; ale ti chlapi, jak vidět, nemají příliš co dělat, a tak se starají o druhé, co to dělají nebo nedělají. Však jsou ti panáci nyní vyžraní jeden jako druhý.“¹⁷⁹⁹

Prečana pochopitelně zajímalo, jak se Hrachovský o diskrétním rozhovoru dozvěděl, nikoliv však za cenu přímého nátlaku. Proto Breitenbacherovi poradil, aby Hrachovskému odpověděl teprve poté, co sám jmenuje svého informátora.¹⁸⁰⁰ Hrachovský zdroj neprozradil, nicméně domníval se, že autorem článku musí být někdo dobře obeznámený s poměry na arcibiskupství a snad i s vazbami na olomouckou konzistoř.¹⁸⁰¹

Breitenbacher se v deníku sám pouští do spekulací nad identitou pisatele. V narážkách na arcibiskupův hanácký původ nalézal možnou indicii, poukazující na německý, eventuelně aristokratický původ pisatele, neboť *„pouze Němec mohl zesměšňovati, že se arcibiskup hlásí k hanáckému lidu“*.¹⁸⁰² Snad tím nepřímou narážel na postavu kanovníka Josepha Grimmensteina, který se vysloveně nabízel s ohledem na prohíhající spor mezi ním a Prečanem o sídelní kanonikát v Olomouci.¹⁸⁰³ Do úvahy připadal dle Breitenbachera i Alois

¹⁷⁹⁹ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 108.

¹⁸⁰⁰ Viz list arcibiskupa Prečana Breitenbacherovi z 16. října 1925: *„Já bych na Vašem místě odepsal Dru Hrachovskému, že jemu odpovíte na jeho dotaz teprve tehdy, až Vám sdělí jméno oné osoby, která mu důvěrně oznámila věc, o níž běží. Je tu arci největší opatrnosti zapotřebí po zkušenostech, které jsem sám nabyt, a o nichž Vám povím, až přijedu do Kroměříže.“* MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 7, inv. č. 381, *list arcibiskupa Leopolda Prečana Antonínu Breitenbacherovi (Olomouc, 16. října 1925)*.

¹⁸⁰¹ *„V rezidenci zavládá jakási éra klepů a donášení a v poslední době kolem mne se tam spřádá síť někoho, kterému asi ležím v žaludku. Pan arcibiskup je příliš citlivý k výpadům v novinách, nemá však štěstí v hledání dopisovatele. Posledního článku v Pozoru dopisovatel přece nemůže býti daleko od konzistoře, protože ty intimity žádný jiný nezná. A taková osoba je tam, která již za Stojana dávala informace do Pozora.“* MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 3, inv. č. 165, *list Františka Hrachovského Antonínu Breitenbacherovi (Olomouc, 14. říjen 1925)*.

¹⁸⁰² MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 107.

¹⁸⁰³ V tom by se shodoval s Hrachovským, který si byl chladných vztahů mezi Prečanem a Grimmensteinem dobře vědom. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 3, inv. č. 165, *list Františka Hrachovského Antonínu Breitenbacherovi (Olomouc, 10. prosince 1925)*.

Spisar či P. František Závrbský, vrchní kaplan u sv. Mořice v Olomouci, který měl v jednom z předchozích rozhovorů s Breitenbacherem nazvat Prečana „egoistou hrubého rázu“ a předkládat obdobné argumenty jako autor anonymního článku v *Pozoru*.¹⁸⁰⁴ Později Hrachovský označil za možného pisatele článků Otakara Taubera v domnění, že jej očernil jen proto, aby se zalíbil arcibiskupovi, neboť „*chce být monsignorem*“.¹⁸⁰⁵

15.4 Obsazování kanonikátů ve světle kauzy Grimmenstein

Byl-li oním pisatelem skutečně Tauber, jak Breitenbacher spekuloval, nevíme. Na druhou stranu postava kanovníka Grimmensteina, kterou zmiňuje rovněž, sehrála klíčovou úlohu v jiné, závažnější kauze, kterou byl arcibiskup Prečan nucen řešit. Breitenbacher si Grimmensteinova případu pozorně všimá ve svých denících, proto se u něj zastavíme také. Bližší seznámení s aférou je pro nás důležité i z jiného důvodu. Ukazuje nám, jakým způsobem se Breitenbacher pokoušel na Prečana působit. Po změně znaku je to již druhý případ, kdy Breitenbacher jako arcibiskupský archivář zamýšlel využít svého dosahu na představeného arcidiecéze, tentokrát v otázce úpravy kapitulních stanov a redukce počtu sídelních kanonikátů v Olomouci. Tato otázka se přitom ukázala jako zcela nezbytná pro řádné fungování olomoucké kapituly.¹⁸⁰⁶

Podstata problému tkvěla v systému obsazování olomouckých kanonikátů, který se řídil podle přesně daných stanov, schválených jak papežským stolcem, tak císařským trůnem. Tyto stanovy současně určovaly, jakým způsobem mohou být noví kanovníci jmenováni. Podle platných kapitulních stanov a jejich úpravy z roku 1880 jmenoval část kanovníků císař a část volila kapitula. Nešlechticům směl však udělit kanonikát pouze císař, zatímco olomoucká kapitula byla při volbě nových kanovníků omezena výhradně na kandidáty z řad šlechty.¹⁸⁰⁷

¹⁸⁰⁴ K postavě P. ThDr. et PhDr. Františka Závrbského (1881–1950), rodáka z Ludslavic u Holešova, udává Breitenbacher: „... již před delší dobou vůči mně pravil, že Prečan je egoista hrubého rázu, který zná jen sebe, že si koupil za čtvrt milionu automobil, zřizuje si nákladně koupelnu, nakoupil za 100 000 K tepichů, že nemáme ‚arcibiskupa‘, nýbrž ‚Fyršta‘ (z něm. Fürst, tj. kníže), jakým byl Kohn.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 107. K Závrbskému *Seznam abiturientů od r. 1862–1934*. In: XXV. jubilejní výroční zpráva arcibiskupského gymnasia v Kroměříži za školní rok 1934–1935. Kroměříž 1935, s. 48.

¹⁸⁰⁵ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 3, inv. č. 165, *list Františka Hrachovského Antonínu Breitenbacherovi (Olomouc, 15. prosince 1925)*.

¹⁸⁰⁶ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 42.

¹⁸⁰⁷ V praxi se způsob obsazení kanonikátu řídil měsícem, ve kterém byl uvolněn (ať už úmrtím nebo rezignací kanovníka) - v sudých měsících volila kanovníka kapitula, v lichých uděloval kanonikát (včetně třech tzv. královských) císař. PAULY, Jan Křtitel (ed.): *Právní rádce pro duchovní správu v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Systematický soubor církevních a státních zákonů, nařízení, rozhodnutí, norem a příslušných formulářů s praktickým návodem pro duchovní správu*. Praha 1902, s. 54. Podrobně k dané problematice JONOVÁ, Jitka: *Jednání o obsazení uvolněných kanonikátů olomoucké kapituly ve 30. letech 20. století a úsilí o schválení nových kapitulních stanov*. *Studia theologica*, 19, 2017, č. 4, s. 283–302.

Po roce 1918 se v důsledku změny politického zřízení a přijetí zákon č. 61/1918 Sb. o zrušení šlechtictví, řádů a titulů situace značně změnila. Z celkového počtu sedmnácti sídelních kanonikátů se do roku 1923 uvolnilo úmrtím členů kapituly šest kanonikátů a nové nebylo možno v souladu se stávající úpravou stanov obsadit.¹⁸⁰⁸ Neexistoval císař, který by jmenoval nešlechtické kanovníky, a kapitulní stanov na zrušení šlechtictví nepomýšlely. Přitom již v létě 1918 směřovala za arcibiskupem Skrbenským delegace kněží s peticí za úpravu kapitulních stanov. Skrbenský se však odmítl požadavky blíže zabývat s odůvodněním, že se jedná o záležitost mezi papežským stolcem a císařským trůnem.¹⁸⁰⁹ Celý systém obsazování kanonikátů se tak po válce ocitl v patové situaci.¹⁸¹⁰ Jelikož volba olomouckých arcibiskupů spočívala právě v rukou sboru kanovníků resp. olomoucké kapituly, byl arcibiskup Prečan nucen stávající situaci řešit. Tím se konečně dostáváme k postavě kontroverzního - řeklo by se až nechvalně proslulého - kanovníka Josepha Grimmesteina,¹⁸¹¹

¹⁸⁰⁸ Tristní stav dokládá i skutečnost, že ze zbylých kanovníků žádný před svým jmenováním dlouhodobě v arcidiecézi nepůsobil a jen málokterý ovládal češtinu slovem a písmem. *Rozhled hospodářsko-sociální*. Hlídka, 35, 1918, č. 8, s. 521; též BAUER, Kuneš: *Za svobodu národa*. Olomouc 1923, s. 5.

¹⁸⁰⁹ Petici předložila arcibiskupovi Skrbenskému deputace kněží vedená děkanem kroměřížské kapituly Mons. Cyrilem Bařinkou (1858–1934) 8. července 1918. Svůj podpis na ni připojilo 1 008 kněží olomoucké arcidiecéze, požadujících obsazování kanovníckých míst i nešlechtici jak českého, tak německého původu dle poměru počtu kněží ke každé národnosti v arcidiecézi. Dále žádali, aby kanonikát mohli obdržet pouze duchovní vynikajícího vzdělání a dostatečných zkušeností s duchovní správou, kteří v olomoucké arcidiecézi pracovali alespoň patnáct let. *Rozhled hospodářsko-sociální*. Hlídka, 35, 1918, č. 8, s. 521; úplné znění petice viz *Šlechtické privilegium a kanonikáty olomoucké*. Hlas. Časopis církevní, č. 157, 13. 7. 1918, s. 1–2.

¹⁸¹⁰ Situaci komentuje v denících i Breitenbacher, a sice v zápisu z 30. dubna 1921 po návratu z olomoucké schůze Matice cyrilometodějské: „*Kanonických míst je šest volných, neobsazují se, biskup Wisnar je též proti obsazování, protože se společně dělí o to, co z neobsazených kanonikátů zbude.*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 321; srovnej s *Před bojem o kanovníká místa v Olomouci*. Moravský večerník, č. 111, 13. 5. 1929, s. 1.

¹⁸¹¹ Joseph Grimmenstein (1865–1946), rodák z Gräbelu (dnes Grobla) v Pruském Slezsku, římskokatolický duchovní, v letech 1898–1925 sídelní kanovník olomoucký. Pocházel z pruského hraběcího rodu. Jeho matka Marie pocházela z rodu Nostitz-Rieneck (1832–1915). Kněžské svěcení obdržel roku 1888 v Brixenu. Přestože začínal jako kaplan v Dolních Rakousích, prodělal neobyčejně rychlý kariérní vzestup. Roku 1893 byl jmenován nesídelním olomouckým kanovníkem, aniž by ovládal český jazyk a působil dlouhodobě v duchovní správě. O dva roky později následovalo jmenování proboštem kolegiátní kapituly u sv. Mořice v Kroměříži, roku 1898 obdržel olomoucký sídelní kanonikát a v letech 1899–1918 zastával úřad infulovaného probošta u sv. Mořice v Olomouci. Po rezignaci na sídelní kanonikát v Olomouci roku 1925 často měnil místa pobytu. Dožil v Říme. ZLÁMAL, Bohumil: *Kapitoly ze života olomouckého arcibiskupa dr. Theodora Kohna - neúspěšného mecenáše české univerzity na Moravě*. Vlastivědný věstník moravský, 45, 1993, č. 1, s. 18–28; č. 2, s. 175, 180; *Verzeichniß der nicht angestellten der Wiener Erzdiöcese*. In: Personal-Stand der Sacular- und Regular-Geistlichkeit der Wiener Erzdiöcese. 1890. Wien 1890, s. 342; *O instalaci nově jmenovaných kanovníků*. Našinec, č. 132, 15. 11. 1893, s. 2; *Osobní*. Čech, č. 80, 6. 4. 1895, s. 3; *Duchovenský věstník*. Našinec, č. 88, 7. 8. 1898, s. 3; *K obsazení arcibiskupství v Praze*. Moravská orlice, č. 163, 21. 7. 1899, s. 2; *Úmrtí*. Čech, č. 123, 4. 5. 1915, s. 7; *Vilimkův kalendář duchovenstva československého na rok 1916*. Ročník XXXII. Praha 1916, s. 144; JONOVÁ, Jitka: *Kauza Grimmenstein: rezignace olomouckého kanovníka a preláta Grimmensteina na kanonikát a jeho další působení*. Studia Theologica, 21, 2019, č. 2, s. 119–120.

kteřá silně zarezonovala olomouckou arcidiecézi a intenzivně doléhala už na Prečanova předchůdce arcibiskupa Stojana.¹⁸¹²

Kontroverze provázely již samotné okolnosti, za jakých Grimmenstein sídelní kanonikát v Olomouci - bez předchozích významnějších zásluh - obdržel.¹⁸¹³ Další spočívaly v jeho opulentním životním stylu, zanedbávání povinností spojených s funkcí preláta-kustoda a údajném „nekněžském chování“,¹⁸¹⁴ což nešlo pozornosti tisku, který o Grimmensteinovi referoval eufemisticky jako o „veselém ctiteli bůžka Amora“. ¹⁸¹⁵ Stranou pozornosti nezůstávaly ani Grimmensteinovy přílišné ambice,¹⁸¹⁶ prorakouský aktivismus¹⁸¹⁷ či styky s „exilovaným“ arcibiskupem Kohnem, kterého měl Grimmenstein pravidelně navštěvovat na zámku v Ehrenhausenu a pobuřovat jej proti arcibiskupovi Bauerovi.¹⁸¹⁸

Jako sídelnímu kanovníkovi navíc Grimmensteinovi vyplývala tzv. povinnost rezidence, tj. trvalého pobytu v místě spojeném s vykonáváním svého církevního úřadu.¹⁸¹⁹ To ovšem Grimmenstein odmítal, sám se zdržoval mimo arcidiecézi a část své olomoucké rezidence dokonce pronajímal. Z toho důvodu už Prečanův předchůdce Stojan - navzdory své příslovečné benevolenci - Grimmensteina důrazně napomínal a vyzýval, aby své církevní povinnosti plnil řádně, anebo na své úřady rezignoval. Grimmenstein se hájil tím, že v rezidenci nemůže pobývat ze zdravotních důvodů. Takovou argumentaci ovšem kapitula nepřijala.¹⁸²⁰

Radikálně se do řešení kauzy okolo Grimmensteina vložil teprve Prečan, který se rozhodl Grimmensteinově „nekněžskému jednání“ a soustavnému narušování disciplíny s negativními

¹⁸¹² Podrobně o celé kauze referuje tatáž: *Kauza Grimmenstein*, s. 97–121.

¹⁸¹³ Svého času se otevřeně hovořilo, že si jeho jmenováním císařský dvůr „vykoupil“ Grimmensteinovo mlčení v záležitosti sebevraždy korunního prince Rudolfa (1858–1889) 30. ledna 1889 na zámečku v Meyerlingu, kde v téže čase působil Grimmenstein jako kaplan. Tamtéž, s. 98; srovnej s *Hádky o preláta Grimmensteina*. Lidové noviny, č. 457, 11. 9. 1924, s. 2 či *Kohn a Grimmenstein*. Tribuna, č. 263, 9. 11. 1924, s. 4–5.

¹⁸¹⁴ Např. si měl během svého pobytu v Mnichově vodit na pokoj dámskou návštěvu z vyšší společnosti. Grimmenstein se bránil tím, že šlo o hraběnku, k níž chová otcovský vztah. JONOVÁ, J.: *Kauza Grimmenstein*, s. 100.

¹⁸¹⁵ Tak Grimmensteina nazval deník *Národní osvobození* a po něm i *Moravský večerník*: „Byl znám jako velice veselý církevní hodnostář a veliký ctitel bůžka Amora. Leč ani když se stal kanovníkem, nemohl odvyknouti dřívějšímu veselému životu. [...] Pokud se pak v Olomouci zdržoval, stala se jeho residence dostaveníčkem veselé mužské i ženské společnosti. Vyvolávalo to pochopitelně pohoršení.“ Býv. kanovník a baron Grimmenstein na bubnu. *Národní osvobození*, č. 184, 6. 7. 1929, s. 4; převzato *Bývalý kanovník a baron Grimmenstein na „bubnu“*. *Moravský večerník*, č. 154, 8. 7. 1929, s. 2.

¹⁸¹⁶ Po Bauerově smrti pomýšlel na obsazení arcibiskupského stolce v Olomouci, ačkoliv mu šance výrazně snižovala špatná čeština a řečová vada. JONOVÁ, J.: *Kauza Grimmenstein*, s. 99.

¹⁸¹⁷ Souvisel s podporou, kterou Grimmensteinovi projevovl císařský dvůr. Tamtéž, s. 107.

¹⁸¹⁸ ZLÁMAL, B.: *Kapitoly ze života olomouckého arcibiskupa dr. Theodora Kohna*, s. 180; též *Kohn a Grimmenstein*. Tribuna, č. 263, 9. 11. 1924, s. 4–5.

¹⁸¹⁹ PAULY, J. K.: *Právní rádce pro duchovní zprávu*, s. 68.

¹⁸²⁰ JONOVÁ, J.: *Kauza Grimmenstein*, s. 100.

dopady na pověst olomoucké arcidiecéze učinit jednou provždy přítrž.¹⁸²¹ Počátkem roku 1924 proto podal stížnost přímo ke Svatému stolci, ve které neposlušného kanovníka obvinil, že se v Olomouci objevuje pouze vyzvednout příjmy a požádat o nový dispens od pobytu v Olomouci, čímž porušuje církevní předpisy, a proto by měl na svůj kanovnícký úřad rezignovat.¹⁸²² Výsledkem intenzivních jednání mezi arcibiskupem Prečanem a Římem bylo zamítnutí Grimmensteinovy žádosti o dispens a příkaz kurie k jeho rezignaci.¹⁸²³ Náhradou obdržel Grimmenstein roční penzi ve výši 20 tisíc Kč, vyplácenou z příjmů olomoucké kapituly na pokrytí jeho závratných dluhů spojených s opulentním životním stylem.¹⁸²⁴ Zbytek života dožil střídavě v Čechách a v Římě s vidinou revize svého procesu,¹⁸²⁵ třebaže českým tiskem proběhla i zpráva o jeho usazení se v Dolních Rakousích, kde měl převzít vedení soukromého velkostatku v městečku Petronell-Carnuntum.¹⁸²⁶

Zprávu o zbavení Grimmensteina kanonikátu se Breitenbacher dozvěděl 5. listopadu 1924 od ceremoniáře Karlíka. „*To bude kněžstvu satisfakcí,*“ zaznamenal si k tomu s neskryvaným uspokojením. „*Od roku 1893 sežíral ten trubec smetanku, kdežto mnohý český kněz neměl ani podmáslí!*“¹⁸²⁷ Deníkové zápisky svědčí o tom, že celý případ nejen pozorně sledoval, ale i diskutoval přímo s arcibiskupem. Ten se Breitenbacherovi na důvěrném setkání v neděli 6. dubna 1924 svěřil se svým záměrem podat na Grimmensteina stížnost do Říma. Breitenbacher si k Prečanově odhodlání vyřešit celou záležitost stůj co stůj zaznamenal: „*Přý půjde do Říma i s Grimmensteinem. Sedm roků není v Olomouci, jen požitky pobírá, žije v cizině a dělá škandály. Je-li nemocen, jak tvrdí, ať jde do penze jako každý jiný kněz. Arcibiskup*

¹⁸²¹ Kauza byla mediálně hojně reflektována. Lidovecké *Hanácké listy* jako důvod uvedly „zanedbávání svoji rezidence“ a „okázalé vyhýbání se svým funkcím církevním“. *Prelát Grimmenstein* [...]. *Hanácké listy*, č. 11, 29. 11. 1924, s. 4. Mezi olomouckými deníky *Pozor* a *Našinec* vypukla třenice, během níž se pokrokový *Pozor* překvapivě zastal Grimmensteina, zatímco klerikální *Našinec* vyjádřil Prečanově akci proti Grimmensteinovi pochopení a sympatie. Srovnej *Roma locuta - causa finita*. *Pozor*, č. 259, 6. 11. 1924, s. 5 s *Pensionování preláta Josefa Grimmensteina*. *Našinec*, č. 257, 9. 11. 1924, s. 5. Pokrokařský časopis *Volná myšlenka* využil Grimmensteinovu kauzu k výpadu proti Římu: „*Řím vytýká Grimmensteinovi prostopášnost a nekněžský život. Dříve o nich ovšem nevěděl, zejména tehdy, když si Grimmenstein razil cestu na olomoucký arcibiskupský stolec, a když nad ním držel ochrannou ruku rakouský císař.*“ *Grimmenstein*. *Volná myšlenka*. Časopis volných myslitelů českých, 15, 1924, č. 46, s. 6.

¹⁸²² JONOVÁ, J.: *Kauza Grimmenstein*, s. 101–102.

¹⁸²³ Tamtéž, s. 120.

¹⁸²⁴ Soudobý tisk uvádí jako příčinu Grimmensteinových dluhů více než půlmilionovou investici do válečné půjčky z majetku kapituly. Učinil tak ovšem bez jejího vědomí, tudíž dlužná částka připadla na vrub Grimmensteina. Ten však místo sanace dluhu investoval své příjmy do nákladného života v luxusu. Kvůli Grimmensteinově neschopnosti splácet přikročila banka Union k zabavení majetku jeho olomoucké kanovnícké rezidence včetně bohaté knihovny, obsahující údajně na tři tisíce svazků. *Der gepfändete Domherr*. *Mährisches Tagblatt*, č. 47, 27. 2. 1925, s. 3; *Konce preláta Grimmensteina*. *Lidové noviny*, č. 180, 8. 4. 1926, s. 2; *Kanovník v konkursu*. *Hlas lidu*, č. 24, 28. 2. 1925, s. 2; *Konec Grimmensteinův*. *Pozor*, č. 84, 10. 4. 1926, s. 1; *Konec preláta Grimmensteina*. *Český směr*, č. 85, 10. 4. 1926, s. 2.

¹⁸²⁵ JONOVÁ, J.: *Kauza Grimmenstein*, s. 120.

¹⁸²⁶ *Nu tak přece*. Svoboda. Republikánský deník pro Moravu, Slezsko a Slovensko, č. 203, 31. 8. 1923, s. 3.

¹⁸²⁷ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 64.

*je nachystán na boj, to bylo viděti. A byl velice vděčen, že jsem mu shledal cenný materiál.*¹⁸²⁸

Během arcibiskupova tažení proti Grimmensteinovi pomáhal Breitenbacher Prečanovi nejen shánět příslušné podklady ke zdárnému vyřešení kauzy, ale také se jej pokoušel přesvědčit, aby pro upokojení veřejného mínění redukoval počet kanovníků olomoucké kapituly: „*Vyzval jsem ho, aby dal zrušiti co nejvíce kanovnických míst, že jich na pohoršení lidu zbude vždy dost. Privil mi, že tři nesídelní budou zmenšeni, ostatní bude hledět omezit na dvanáct - jako Apoštolů.*“¹⁸²⁹ Svůj postoj zakládá Breitenbacher na neudržitelnosti stávajícího systému přidělování kanonikátů, který v denících podrobuje ostré kritice a označuje jej za nespravedlivý, neboť místo osobností vysokých morálních i profesních kvalit jsou kanonikáty udělovány osobám jen kvůli svému šlechtickému původu, bez potřebných schopností.¹⁸³⁰ Ve značně expresivním podání nám Breitenbacher situaci v kapitule přibližuje ve svém deníkovém zápisu z 19. února 1916:

*„Chudáci, kretěni, jeden šmatlavý, druhý koktavý, třetí očividně na mozku přismažený, čtvrtý zběhlý právník, který v bohosloví věděl, co jsem mu natroubil... Kdyby se měli živití prací svého ducha, museli by na žebrotu. Tak se slétla tato havěť z celého světa a sežírá smetanu v diecézi, s níž nepojí ji ani řeč, ani rod, ani minulost, ani zájem - opravdová hanebná internaciola,¹⁸³¹ jejíž vlast, kde dobře. A kněžstvo, lopotící se, má aspoň tolik, že se smí dívati, jak tento sbor vzorný dělá škandály vzájemnými spory, vzájemným se špiněním atd., a že lidu musí vymlouvati, že to není tak zlé.“*¹⁸³²

Poměrně silná vyjádření nejsou u Breitenbachera výjimkou. Místy se až podezřele přibližuje rétorice odpadlého kněze Josefa Hofera, který s odkazem na citát pruského krále Fridricha II. rozděloval katolické faráře na „*blbce*“, věřící bezmezně všemu, co církev káže,

¹⁸²⁸ Tamtéž, s. 42.

¹⁸²⁹ Tamtéž.

¹⁸³⁰ Dle Breitenbachera se olomoucká kapitula ve stávajícím složení skládá „*z veliké části duševních slabochů, kteří pro pouhý rod byli jmenováni do metropolitní kapitoly a klerus celé diecése býval opomíjen.*“ Tamtéž, s. 198. V denících Breitenbacher uvádí jmenovitě kanovníka Mons. Karla von Menshengen (1871–1943), svého spolužáka z bohosloví, který - ač na studiích nikterak nevynikal - měl obdržet kanonikát jen kvůli svému šlechtickému původu a podlézavosti. V zápisu ze 14. prosince 1923 o Prečanově intronizaci v olomouckém dómu sv. Václava nazývá Menshengena „*hňupem s prelátským křížem na prsou*“. Tamtéž, s. 14–15, 16–17, 33.

¹⁸³¹ Slovním spojením Breitenbacher naráží na skutečnost, že převážná část olomouckých sídelních kanovníků pocházela mimo arcidiecézi nebo se hlásila k jinému než českému původu.

¹⁸³² MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 8; srovnaj s obdobným zápisem, datovaným 5. července 1916: „*Ubohý Duchu svatý. [...] Byla-li by taková společnost očividných blbců možná v čele laických institucí? A jak povznesenými se cítí ‚tito‘ nad tento lid - ‚ubohý, nevzdělaný, neurozený‘. A konečně, je jiná ta společnost, která točí u nás miliony lidí, nad něž se vypíná, jimiž opovrhuje, a jež by nejraději viděla na šibenici? [...] Jak málo stačí, aby se kdo stal vysokým církevníkem!*“ Tamtéž, s. 12–13.

a „lumpy“, kteří víru z hmotných důvodů jen předstírají.¹⁸³³ Značnou roli na Breitenbacherově postoji sehrála i jeho averze k nečeským kanovníkům, na což naráží svým spojením „hanebá internaciola“. Toto označení není u Breitenbachera ojedinělé. Užívá jej i v deníkovém zápisu z 29. prosince 1917, kde o kapitule hovoří jako o „ohybné internacionále, již patria ubi bene...“¹⁸³⁴ Všimáme si též zápisu o tom, kterak se Breitenbacher - ještě jako knihovník - pokoušel v kapitule „otevřít dveře“ češtině:

„Poslal jsem hraběti Potulickému výpisy pro hraběte Rozumovského.¹⁸³⁵
Napsal jsem mu česky, schválně. Čech Polákovi, který tu beztak žije na třicet let, by měl psát hotentótsky? Třeba vynucovati vstup češtině do kruhů, v nichž byla kdysi výlučně zastoupena a vytlačena.“¹⁸³⁶

Jak vážně bral arcibiskup Prečan dobře míněné rady svého archiváře, těžko říci. Z archivních dokumentů vyplývá, že se otázkou úpravy kapitulních stanov včetně redukce počtu kanonikátů skutečně zabýval, avšak z praktické potřeby a iniciativy kapituly samotné. V následujících letech probíhala vleklá jednání mezi kapitulou, československou vládou a Svatým stolcem. Jejich průběh však narušila druhá světová válka, Prečanovo úmrtí i nástup komunistického režimu v únoru 1948. Definitivního rozřešení se otázka kanonikátů dočkala teprve roku 1994, kdy byly po více než sto letech přijaty nové stanovy, zahrnující též úpravu jmenování členů olomoucké kapituly.¹⁸³⁷

¹⁸³³ K tomu Hofer ve svém spisu *Římská církev v nedbalkách* (1931), vydaném nákladem Volné myšlenky po Hoferově odpadnutí od katolické církve, dodává: „*Ta první kategorie věří a vyznává vše, co sv. římská církev k věření předkládá, byť to byla sebevětší a sebehoráznější pověra a modlářství. Ta druhá kategorie tomu sice nevěří, ale staví se, jakoby tomu všemu věřila; proto šíří pověry a modlářství, byť byly sebe větší. Víra v čerty, ďábly, satana, je této kategorii výnosným obchodem, proto se všemožně stará, aby v čerty a ďábly kde kdo věřil, a aby tento výnosný obchodní artikl neklesl v ceně.*“ HOFER, Josef: *Římská církev v nedbalkách*. Praha 1931, s. 5–6.

¹⁸³⁴ Z lat. „*Vlast [tam], kde [je] dobře*“. Zápis pochází z času války, konkrétně ze dne 29. prosince 1917, a týká se kardinála Skrbenského, od kterého se Breitenbacher již začíná distancovat: „*V Pozorovateli byl článeček, prý neodsuzovati si kardinála jako se stalo s Kohnem. Něco pravdy je, ale kardinál Skrbenský není ‚náš‘; proto ho ani nelze odpuditi!*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 57–58.

¹⁸³⁵ Patrně míněn Kamillo hrabě Razumovski (1852–1917), příslušník starého kozáckého rodu z jihu Ruska, usazeného počátkem 19. století v Rakouském císařství, držitel velkostatku Horní Vikštejn na Opavsku. V letech 1902–1906 zastával funkci poslance moravského zemského sněmu za kurii velkostatkářskou. Patřil ke štědrým mecenášům katolické církve, za což obdržel papežský Řád svatého Řehoře Velikého. MAŠEK, Petr: *Modrá krev. Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*. Praha 1999, s. 230; VYSKOČIL, Aleš: *Slovník představitelů politické správy na Moravě v letech 1850–1918*. Praha 2011, s. 237; LUSTIG, Rudolf (ed.): *Schematismus velkostatků v zemi Moravskoslezské*. Praha 1935, s. 276–277.

¹⁸³⁶ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 50.

¹⁸³⁷ Podrobně sedané problematice věnuje JONOVÁ, J.: *Jednání o obsazení uvolněných kanonikátů olomoucké kapituly*, s. 283–302; tatáž: *Modification of the Statutes of the Metropolitan Chapter of Olomouc and the Appointment of the Vacant Canons in Connection with the Issue of the 1917 Code of Canon Law*. *Kościoł i prawo*, 7 (20), 2018, č. 2, s. 9–24.

15.5 Dějiny arcibiskupské obrazárny v Kroměříži

Vedle péče o archiv navázal Breitenbacher jako pověřený správce zámecké obrazárny na katalogizační práce svého předchůdce Hrbáčka, započaté na popud arcibiskupa Kohna již v devadesátých letech 19. století.¹⁸³⁸ Postupovat přitom musel prakticky od základů, neboť Hrbáčkův katalog obsahoval pouze hesla a jakékoliv bližší popisy obrazů postrádal.¹⁸³⁹ Na základě intenzivního pětiletého výzkumu se Breitenbacherovi podařilo sestavit a s finanční podporou arcibiskupství vydat dvousvazkovou archivní studii *Dějiny arcibiskupské obrazárny v Kroměříži* (1925–1927).¹⁸⁴⁰ Zmapoval v ní jak původní jádro obrazové sbírky, zakoupené roku 1673 biskupem Karlem II. z Liechtensteinu-Castelcorna od obchodníků s uměním bratří Imstenraedů z Kolína nad Rýnem, tak další akvizice Liechtensteinových následovníků.¹⁸⁴¹

Zainteresované kruhy vznik publikace uvítaly.¹⁸⁴² Chválou nešetřil ani archivář a historik Josef Dostál, jehož recenze v *Českém časopisu historickém* ocenila nejen Breitenbacherovu důslednou práci s archivními materiály, které dosavadní výzkum opomíjel,¹⁸⁴³ ale také vysoce kvalitní zpracování druhého dílu. Ten měl být přitom pouze doplňkem vlastních dějin, popsaných v prvním svazku:

„Druhá část Breitenbacherovy publikace má samostatnou cenu, jakkoliv byla myšlena jako doplněk vlastních dějin, které přinesl první svazek. Není vyloučeno, že archivní průzkum objeví ještě nový detail, ale to, co přinesl Breitenbacher z historického stanoviska, v podstatě zůstane základem také pro hodnocení galerie

¹⁸³⁸ Dohled na umělecké sbírky v zámecké galerii spadal do pravomocí arcibiskupského archiváře. Více k tomu ZUBER, Rudolf: *Archiv arcibiskupství olomouckého v Kroměříži*. Archivní časopis, 1, 1951, č. 4, s. 121–122.

¹⁸³⁹ BREITENBACHER, Antonín – DOSTÁL, Eugen: *Katalog arcibiskupské obrazárny v Kroměříži*. Kroměříž 1930, s. 186.

¹⁸⁴⁰ BREITENBACHER, Antonín: *Dějiny arcibiskupské obrazárny v Kroměříži*. Archivní studie. Díl I. Kroměříž 1925; Díl II. Kroměříž 1927.

¹⁸⁴¹ SLAVÍČEK, Lubomír: „*Sobě, umění, přátelům*“. Kapitoly z dějin sběratelství v Čechách a na Moravě 1650–1939. Brno 2007, s. 103–104.

¹⁸⁴² Např. literární almanach *Hlídky* vyzdvihl důkladné zpracování, „značně obohacující naše vědomosti umělekohistorické“. Dr. Antonín Breitenbacher, *Dějiny arcibiskupské obrazárny v Kroměříži*. *Hlídky*, 44, 1927, č. 5, s. 199. *Časopis Společnosti přátel starožitností českých v Praze* zase ocenil Breitenbacherovu práci s archivními prameny, čímž nad dosavadními pracemi „značně vyniká“. A. Breitenbacher, *Dějiny arcibiskupské obrazárny v Kroměříži*. *Časopis Společnosti přátel starožitností českých v Praze*, 34, 1926, č. 1, s. 112. Recenze PhDr. Bohuše Vybírala (1887–1951) v *Časopisu Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci* připomíná význam práce nejen pro odbornou, ale též širokou veřejnost, které se publikace stává „vzornou pomůckou a vítaným příkladem pro toho, kdo chce dějinami snadno přístupné galerie širším kruhům objasniti umělecký vkus určitého období...“ VYBÍRAL, Bohuš: Dr. Antonín Breitenbacher: *Dějiny arcibiskupské obrazárny v Kroměříži*. *Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci*, 37, 1926, č. 1–4, s. 135. Nepočítáme drobné zprávy rozeseté v denním tisku.

¹⁸⁴³ Zacitujeme přímo z recenze: „Práce Breitenbacherova je nutným předpokladem pro historika umění, který hodnotí cenu galerie po stránce umělecké a ukazuje vkus držitelů. Vskutku Breitenbacher nelitoval žádné námahy, aby vytěžil vše, co archivní fondy poskytovaly k zobrazení historie galerie v Kroměříži.“ DOSTÁL, Josef: *Antonín Breitenbacher, Dějiny arcibiskupské obrazárny v Kroměříži*. Archivní studie. I. část. *Český časopis historický*, 32, 1926, č. 1, s. 167.

*jako uměleckého celku. Ještě jeden zisk mohli bychom míti z pěkné studie Breitenbacherovy, kdyby podnítila k podobným bádáním také jinde.*¹⁸⁴⁴

Breitenbacherův záměr završit oba svazky vydáním souborného vědeckého katalogu arcibiskupské obrazárny však narušil zásah Státního památkového úřadu v Praze. Ten podmínil žádost arcibiskupství o osvobození uměleckých sbírek od majetkové daně vypracováním odborného katalogu za spoluúčasti vlastního pracovníka Eugena Dostála, který o arcibiskupskou obrazárnu v Kroměříži projevoval již dříve značný zájem.¹⁸⁴⁵ Soudě dle arcibiskupova listu Breitenbacherovi z 9. května 1927, ani Prečanovi nebyla Dostálova účast příliš po chuti, zvláště když vyšlo najevo, že je Dostál vpouštěn do knihovny bez vědomí Breitenbachera coby správce galerie.¹⁸⁴⁶

Tak jako tak, Breitenbacher byl nucen na nevyžádanou spolupráci přistoupit. Úkoly si rozdělili následovně - Dostál jako historik umění si vezme na starost technickou stránku obrazů (tj. určení látky, rozměrů, malíře či školy), zatímco Breitenbacher jako historik-archivář obstará popis obrazů včetně historického pozadí a okolností vzniku resp. akvizice díla ve světle dochovaného archivního materiálu.¹⁸⁴⁷ Průběh práce nicméně provázela řada osobních neshod. Breitenbacherovi se sice podařilo prosadit řazení popisků v katalogu dle umístění v jednotlivých sálech galerie místo Dostálem navrhovaného uspořádání abecedního dle malířů, což se arcibiskupskému archiváři jevilo praktičtější z hlediska využití katalogu

¹⁸⁴⁴ Tentýž: *Antonín Breitenbacher, Dějiny arcibiskupské obrazárny v Kroměříži. Archivní studie. II. část. Český časopis historický*, 33, 1927, č. 1, s. 622. Uznání vyjádřil Dostál Breitenbacherovi i listem datovaným 5. ledna 1929: „*Práce taková, jakou jste podnikl, je dosti srdečná a širší veřejnost málokdy dovede oceniti sebezapíravost badatele, který tak usnadňuje cestu jiným. U nás v Čechách trvá vše dlouho a rozhoduje nakonec osobní iniciativa.*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 2, inv. č. 81, list Josefa Dostála Antonínu Breitenbacherovi (Praha, 5. ledna 1929).

¹⁸⁴⁵ Viz koncept Breitenbacherovy výroční zprávy arcibiskupovi z 12. ledna 1923: „*Na žádost arcibiskupství, aby kroměřížský zámek i se svými sbírkami byl zproštěn dávky z majetku, státní správa přistoupila, stanovila však podmínou, že arcibiskupství se postará o vydání odborného katalogu obrazárny, a že se zaváže ničeho ani z knihovny po určitou dobu neprodati.*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 643, *Deník, sv. I. (1921–1930)*, s. 32; srovnej s JIRKA, Antonín: *Eugen Dostál a kroměřížská obrazárna. Bulletin Moravské galerie v Brně*, 51, 1995, s. 153.

¹⁸⁴⁶ Dne 9. května 1927 se na Breitenbachera obrátil znepokojený Prečan s písemným dotazem, „*na základě čeho si p. dr. Dostál osobuje takovou moc nad kroměřížskou obrazárnou.*“ Breitenbacher na jeho dotaz odpověděl 16. května přípisem, ve kterém Dostála nepřímě obvinil z uplácení zámeckého Glabazni: „*Kdo mu (Dostálovi, pozn. autora) otvírá obrazárnu, kdo ho tam inspicíruje, činí mu výklady, to není těžko uhodnouti. Já nevím, kolik se vybralo na vstupném, to nejlépe ví ten, koho to mrzí, že už nesbírá sám, trinkgeldy od lidí jako dříve, totiž Glabazňa.*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 643, *Deník, sv. I. (1921–1930)*, s. 28.

¹⁸⁴⁷ Viz koncept listu Antonína Breitenbachera Eugenovi Dostálovi z 18. října 1923: „*Jednám pouze o vnějším způsobu galerie, nic o tom, jak se v ní uplatňuje v té či oné současný malířský styl - to přenechal jsem úplně Vám... Výsledky mé práce budou cenným obohacením pro dějiny moravského umění, protože podávají nový materiál.*“ Tamtéž, s. 44; srovnej s BREITENBACHER, A. – DOSTÁL, E.: *Katalog arcibiskupské obrazárny v Kroměříži*, s. 7.

návštěvníky obrazárny, ovšem spor o autora předmluvy nakonec skončil kompromisem - každý napíše svoji vlastní, a tak kniha bude mít předmluvy dvě.¹⁸⁴⁸

Rozeprže mezi Breitenbacherem a Dostálem mají však i svou rovinu osobní. Pro její pochopení se musíme vrátit zpátky do roku 1923. V čase, kdy Breitenbacher dokončoval své dvousvazkové *Dějiny arcibiskupské obrazárny v Kroměříži*, uveřejnil Dostál v *Časopise Matice moravské* vlastní studii o zámecké obrazárně, ve které vycházel z Hrbáčkova nedokončeného katalogu, přičemž svou metodiku založil na komparativním umělecko-historickém přístupu.¹⁸⁴⁹ Následně - prakticky souběžně s pochvalnou recenzí svého jmenovce Josefa Dostála - uveřejnil v *Časopisu Matice moravské* vlastní recenzi, ve které Breitenbacherovu práci strhal ve prospěch vlastní studie a neštil se ani výpadů *ad hominem*.¹⁸⁵⁰ Breitenbacher okamžitě publikoval svou obranu v *Časopisu Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci*,¹⁸⁵¹ avšak příslovečná válečná sekera již byla vykopána.

Dostál si musel navíc nepochybně dobře uvědomovat, že Breitenbacherovi není jeho účast na společném projektu příliš po chuti. Proto, když 17. října 1925 navštívil společně s delegací profesorů Masarykovy univerzity v Brně kroměřížskou zámeckou obrazárnu, zdržoval se raději vzadu a odmítal se ke svému průvodci hlásit. To však naopak Breitenbacher vnímal

¹⁸⁴⁸ Tamtéž, s. 8.

¹⁸⁴⁹ DOSTÁL, Eugen: *Studie z arcibiskupské obrazárny v Kroměříži*. Časopis Matice moravské, 48, 1924, s. 146–207.

¹⁸⁵⁰ V publikované recenzi Eugen Dostál sice ocenil význam Breitenbacherovy práce pro další výzkum („Breitenbacher přinesl mnoho cenné látky nové, která bude trvalým ziskem pro historii umění na Moravě“), přesto vyslovil celou řadu negativních připomínek, které se Breitenbachera hluboce dotkly. Předně jeho práci bagatelizoval s poukazem na vlastní studii („arcibiskupský archivář zpracoval v této knize bohatou látku [...] přibližně formou, v které jsem se snažil objasniti vznik a vzrůst největší soukromé galerie na Moravě“), dále zpochybnil některé Breitenbacherovy vývody („okolnost, že někteří biskupové podporovali umění, nedává nám práva, abychom psali o ‚malířské činnosti biskupů olomouckých‘...“) a zručnost arcibiskupských kopistů, které naopak Breitenbacher ocenil („žádný z nich nebyl vynikajícím talentem“). Rozdělení *Dějin* na dva díly prohlásil za důsledek kvapného provedení („již ta okolnost, že Breitenbacher dva roky po vyjití prvního dílu své práce publikuje druhou část [...], ukazuje, že první díl byl psán poněkud chvatně“). Uchýlil se též k osobním výpadům („Breitenbacher přeceňuje velice výsledky své práce“), jimiž chtěl před archivářem i veřejností obhájit svůj umělecko-historický přístup, který Breitenbacher neuznával („tento příklad ukazuje jasně místo mnohých jiných, že archivní materiál není všechno“; „jen jemné umělecko-historické rozbory umožňují správné určení autorů obrazů, a ty mu byly cizí“). DOSTÁL, Eugen: *Antonín Breitenbacher: Dějiny arcibiskupské obrazárny v Kroměříži I., II. Kroměříž 1925, 1927*. Časopis Matice moravské, 51, 1927, s. 347–356.

¹⁸⁵¹ Ve své obraně, doplněné o nové archivní poznatky, vyvrací Breitenbacher bod po bodu Dostálovu výtky a poukazuje na Dostálovu neprofesionalitu („historických fakt, jichž ani historik umění nesmí nedbati, nemůže nikdo popírati, ale ani ony nepotřebují žádného ověření historikem umění“). Současně zdůrazňuje význam archivních pramenů a nadřazuje je nad „konstrukce“ historiků umění („výzkumy historika umění mohou dáti plně poučení jen tehdy, jestliže jsou ověřeny ‚archivním materiálem‘, a jestli tomu tak není, [...] zůstávají bez tohoto ověření navždy jen a jen problematické“). Důrazně se ohrazuje vůči Dostálovým výpadům *ad hominem* („Dostálovi však nestačilo zhanobiti moji práci jako nedostatečnou, dotkl se [...] také mojí činnosti jako archiváře“). Připouští sice relevanci Dostálovu poznámky, že se při práci dopustil chvatu, avšak s poukazem na množství probádaného materiálu a nutnost zesoulat práci s povinnostmi archiváře („nasazují tělesné i duševní síly, abych v nejkratším čase zdolal co nejvíce“). BREITENBACHER, Antonín: *K dějinám arcibiskupské obrazárny v Kroměříži. Odpověď dr. E. Dostálovi a nové příspěvky*. Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, 41–42, 1929, s. 244–290.

jako neúcty vůči své osobě a Dostálovo počínání přisuzoval nečistému svědomí.¹⁸⁵² Dostál se později hájil tím, že jen nechtěl zavdávat podnět ke konfliktům.¹⁸⁵³ Naopak se jej citelně dotkla podmínka „z ruky do ruky“, kterou si Breitenbacher podmínil vzájemnou výměnu svých částí katalogu před odevzdáním do tisku.¹⁸⁵⁴ V tomto případě se nicméně mohlo jednat alespoň zčásti o nedorozumění. K opatrnému přístupu vedla Breitenbachera ani ne tak osobní zášť vůči Dostálovi, jako spíše nepřijemná zkušenost s teologem Otakarem Tauberem, kterého Breitenbacher v denících nepřímo obviňuje z plagiátorství.¹⁸⁵⁵

Následné korektury Dostálovy části, kterých se ujal Breitenbacher osobně, odkryly poměrně značné množství nesrovnalostí, jichž se jeho kolega při popisování obrazů a určování originálů dopustil. Jednalo se obzvláště o nepřesné datace vzniku obrazů, u nichž bylo dle Breitenbachera možné bližší časové určení.¹⁸⁵⁶ Tato skutečnost vyprovokovala

¹⁸⁵² Breitenbacher podivné jednání Eugena Dostála vypožoroval a v zápisech 18. října 1925 si o jeho návštěvě knihovny společně s brněnskými profesory poznamenal: „Dostál na konci univerzitní společnosti, ale neznal za slušné, aby přišel a ukázal se. Nechal jsem ho tedy sedět. Potom chodil po periferia celé společnosti a dopředu nepřišel nikdy. Tak jsem ho ‚neviděl‘, jako on mne, třeba jsme šli i kole[m] sebe. [...] Dr. Dostál nakonec zmizel, a až jsem šel z nádraží, pospíchal [...] k vlaku ani nesmeknuv. Myslil si, že mě může prostě ignorovat jako molu, a tak jsem se zařídil podle něho.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 110–111.

¹⁸⁵³ Dostál své zdůvodnění uvádí v listu Breitenbacherovi z 23. října 1925: „Že jsem Vás nevyhledal, má svou příčinu v tom, že jsem nevěděl, bude-li Vám to milé [...] nechtěl jsem-li riskovat, že u Vás narazím. Nikdy mě nenapadlo chtít se Vás tím nějak dotknout...“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 2, inv. č. 76, *list Eugena Dostála Antonínu Breitenbacherovi (Brno, 23. října 1925)*.

¹⁸⁵⁴ Citujeme z téhož listu: „... pane rado, nemyslíte, že bylo urážející Vaše přání, vyslovené rovněž ve Vašem přípisu ze dne 18. 10. 1923, že si máme předat poznatky našich bádání ‚z ruky do ruky‘, protože já bych jinak použil Vašich výsledků a Vy ne? Nemyslíte, že v tomto dopisu, který mne hned zarazil, je tolik trpké nedůvěry k mé vědecké poctivosti (v roce 1923!!), že musela by se dotknouti člověka s hroší kůží? Přemýšlejte tedy o tom, kdo vlastně v té věci začal s palbou z hrubých kusů, a myslím, že spravedlivě usoudíte, že vina neleží tak na mé straně, jak jste se domníval.“ Srovnej s konceptem původního listu Antonína Breitenbachera Eugenovi Dostálovi z 18. října 1925: „Bude třeba, abyste si moji předmluvu přečetl, ale to vyžaduje, abych současně mohl i já čísti Vaše poznatky o galerii. Není pochyby, že z mé práce získáte pro sebe a svůj článek mnoho pozitivního a budete moci postavit svoje dohady na pevnou půdu nebo je opravit atd., kdežto já bych té výsady z Vaší strany neužil. Podle staré zásady, tedy z ruky do ruky.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 643, *Deník, sv. I. (1921–1930)*, s. 44.

¹⁸⁵⁵ Viz Breitenbacherův zápis z počátku ledna 1921: „Od doktora Dvorníka z Paříže lístek, abych mu napsal něco o náboženských poměrech u nás. Pravda! Já napíšu a on ve francouzských časopisech se bude činit bystrým pozorovatelem - a naše české klerikální plátky budou s uznáním citovati, jak mladý učenec si slibně razí cestu... Před lety procházkou vykládal jsem doktoru Taubrovi z Hradiště různé poznatky z života kléru XVI. [století] a srovnával s nynějším; na třetí den z toho byl úvodní článek ve Dni, ovšem pod plným jménem: dr. Otokar Tauber...!“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 291

¹⁸⁵⁶ Jako příklad uveďme portrét olomouckého biskupa Leopolda II. Fridricha z Egkhu (1696–1760), u něhož Dostál uvádí dataci „okolo 1750“, ačkoliv bylo možno dataci zpřesnit vymezením Egkhova episkopátu v letech 1758–1760. Nemluvě o tom, že portrét nezachycoval biskupa Egkha, jak se Dostál mylně domníval, nýbrž až jeho nástupce Maxmiliána z Hamiltonu (1714–1776). Breitenbacher k tomu dodává: „... bylo by opravdu směšné označovati obraz např. arcibiskupa Coloreda (1777–1811) malířem druhé polovice 18. století, když jest evidentní, že ho nemohl malovati malíř první polovice 18. stol. a když i zámecký služebný personál dovede určití obraz časově přesněji.“ BREITENBACHER, A. – DOSTÁL, E.: *Katalog arcibiskupské obrazárny v Kroměříži*, s. 188, 203–204.

Breitenbachera k využití prostoru v předmluvě k polemice s Dostálem, přičemž některé z jeho korektur Dostálových části katalogu mnohdy nabíraly vysloveně konfrontační charakter.¹⁸⁵⁷

Práce se nakonec dostala do tisku teprve koncem lednu 1929.¹⁸⁵⁸ Dostál obdržel od arcibiskupství za odvedenou práci 27 tisíc Kč,¹⁸⁵⁹ Breitenbacher se svého honoráře vzdal a spokojil se s ústním oceněním arcibiskupa.¹⁸⁶⁰ S výší honoráře přitom Dostál údajně spokojen nebyl. Původně měl požadovat ještě o třetinu více (tj. 42 tisíc Kč). Breitenbacher o této skutečnosti informoval arcibiskupa Prečana, který se cítil Dostálovými nároky dotčen: „*Že se pan dr. Dostál o mne zmínil opovržlivě, budiž,*“ odpovídá Breitenbacherovi listem ze 4. srpna 1930, „*domnívám se však, že honorář, který obdržel, jest, ne-li úměrný s jeho prací, tož snad ještě větší, než si zasloužil. Když se rovná Vaše práce s prací jeho, jak kvalitativně, tak i kvantitativně, jaký tu rozdíl! Myslím, že úsudek každého nestranného člověka musí dopadnout rozhodně ve Váš prospěch.*“¹⁸⁶¹

15.5.1 Polemika s Františkem Žákavcem

Vzájemná disharmonie mezi Breitenbacherem a Dostálem se konečně podepsala i na finální podobě knihy a nemohla zůstat skryta ani před zraky kritiky. Historik umění František

¹⁸⁵⁷ Jak zjišťujeme z Breitenbacherova listu Pekařovi datovaného 3. září 1931, učinil tak zcela záměrně, aby Dostála „*demaskoval jako nesvědomitého, povrchního pracovníka*“. ANM, osobní fond Josef Pekař, karton č. 18, inv. č. 486, *list Antonína Breitenbachera Josefu Pekařovi (Kroměříž, 3. září 1931)*.

¹⁸⁵⁸ Příčinu zpožděného vydání práce zdůvodňuje Breitenbacher v připojeném doslovu: „*Věc byla taková, že jsem neměl předmluvy dra Dostála, bez níž ovšem nemohlo býti začato s prací v tiskárně a musel jsem se jí dovolávat; obdržel jsem ji pak 21. listopadu 1928. Již však 29. listopadu domluvil jsem jak u P. T. pana arcibiskupa Leopolda Prečana, tak v tiskárně tisk katalogu, s jehož sázením mělo býti začato koncem ledna 1929.*“ BREITENBACHER, A. – DOSTÁL, E.: *Katalog arcibiskupské obrazárny v Kroměříži*, s. 185.

¹⁸⁵⁹ ANM, osobní fond Josef Pekař, karton č. 18, inv. č. 486, *list Antonína Breitenbachera Josefu Pekařovi (Kroměříž, 2. června 1933)*. Taktéž koncept Breitenbacherova listu arcibiskupovi Prečanovi datovaný 7. srpna 1930. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 7, inv. č. 381, *list Leopolda Prečana Antonínu Breitenbacherovi (Sv. Kopeček, 4. srpna 1930)*- vložený koncept Breitenbacherovy odpovědi.

¹⁸⁶⁰ O tom, že se vzdává honoráře, informoval arcibiskupa písemně dne 7. srpna 1930: „*Správně Vaše arcibiskupská Milost ráčila napsati, že jak kvalitativně, tak kvantitativně více jsem vykonal než dr. Dostál. [...] Bylo tedy mně potěšením a zadostiučiněním, že si to Vaše arcibiskupská Milost ráčila uvědomiti... ale že jsem pracoval, jak jste krásně ráčil napsati, v službách objektivní pravdy, je tím otázka mého honoráře vyřízena.*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 7, inv. č. 381, *list Leopolda Prečana Antonínu Breitenbacherovi (Sv. Kopeček, 4. srpna 1930)* - vložený koncept odpovědi (Kroměříž, 7. srpna 1930). O honoráři se Breitenbacher zmiňuje i v listu Josefu Pekařovi z 2. června 1930. Zde však působí jeho zmínka o neobdržení honoráře téměř vyčítavě: „*... jsem Vám povděčen, že jste si dal záležeti na tom, aby Katalog byl uveden ve známost českých historiků, vždyť mne stál práce, o níž svět už nezví, nedostal haléře ani jednoho výtisku - a pracoval jsem na novině jako kolonisté na prérii! Dostál žádal 42 000, pak se spokojil se 27 000 Kč!*“ ANM, osobní fond Josef Pekař, karton č. 18, inv. č. 486, *list Antonína Breitenbachera Josefu Pekařovi (Kroměříž, 2. června 1933)*.

¹⁸⁶¹ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 7, inv. č. 381, *list Leopolda Prečana Antonínu Breitenbacherovi (Sv. Kopeček, 4. srpna 1930)*.

Žákavec,¹⁸⁶² autor recenze v *Českém časopisu historickém*,¹⁸⁶³ posuzoval výsledné dílo nejen jako produkt osobního sporu dvou jednotlivců, nýbrž střetu dvou vědeckých oborů - historického a uměleckohistorického. Ve svých připomínkách sice uznal výtky Breitenbachera vůči Dostálovi, avšak způsob, s jakým vedl polemiku, označil za „kuriózní“ a „temperamentní“.¹⁸⁶⁴ Zároveň vyjádřil politování nad tím, že se práce tak významná stala kolbištěm znesvářených historiků: „Je škoda, že vítaná tato kniha je takto v samém svém nitru bojištěm, a že její harmonie je tak rozervána. [...] Z dokladů ovšem vyplývá, že se Dostál v svém podílu na katalogu zmýlil, nebo jen povrchně spokojil. Škoda tedy, že i zde se v práci archivář a dějepisec umění před tiskem nedohovořili.“¹⁸⁶⁵

Breitenbachera se Žákovcova kritika velmi dotkla a reagoval na ni rozhořčeným listem Pekařovi jakožto redaktorovi *Českého časopisu historického* s žádostí o uveřejnění vlastní polemiky s Žákovcovou recenzí.¹⁸⁶⁶ Pekař evidentně nechtěl riskovat, že se *Český časopis historický* stane prostředkem vzájemného vyřizování účtů rozhádaných historiků, a proto se pokusil celou záležitost mezi Breitenbacherem a Žákavcem urovnat smírem. „Přečetl jsem si dnes referát Žákavcův znovu a nebylo tam nic toho smyslu, že by Vás ostouzel,“ píše Breitenbacherovi v listu 25. dubna 1933. „Vaši cti se dotkl. Naopak je z referátu zřejmo, že je citáty z Vás postaven na pranýř Dostál. [...] A nyní Vaše nemírné rozhořčení, jehož důvodům nezaujatý čtenář referátu neporozumí...“¹⁸⁶⁷ Současně svolil s otištěním Breitenbacherovy

¹⁸⁶² PhDr. František Žákavec (1878–1937), rodák z Kdyně u Domažlic, historik umění a kritik, v letech 1924–1937 profesor dějin umění na Univerzitě Komenského v Bratislavě. Pocházel z rodiny úředníka v továrně Vavřince Žákavce z Nové Kdyně (dnes součást Kdyně) a jeho manželky Marie roz. Tschidové, dcery tamního měšťana. Po studiu filologie na pražské univerzitě a krátký čas i na pařížské Sorbonně působil jako profesor na středních školách v Plzni, Mladé Boleslavi a Praze. Později se začal věnovat dějinám umění, které po úspěšné habilitaci roku 1924 vyučoval na Univerzitě Komenského v Bratislavě. Svůj odborný zájem soustředil především na soudobou tvorbu. Často se však vracel i k rodnému Chodsku. SOA v Plzni, fond Sbirka matrik západních Čech, inv. č. 26, *matrika narozených obce Nová Kdyně (1874–1888)*, s. 137; NOVÁK, Arne: *František Žákavec*. *Český časopis historický*, 44, 1938, s. 211–214; *František Žákavec* (heslo). In: ŠLECHTOVÁ, Alena – LEVORA, Josef (eds.): *Členové České akademie věd a umění 1890–1952*. Praha 1989, s. 475–476; FELIX, Emil: *Chodsko v našem písemnictví. Dvanáct kapitol o literární tradici chodské*. Plzeň 1940, s. 106.

¹⁸⁶³ ŽÁKAVEC, František: *Antonín Breitenbacher – Eugen Dostál: Katalog arcibiskupské obrazárny v Kroměříži*. *Český časopis historický*, 39, 1933, s. 165–170.

¹⁸⁶⁴ Tamtéž, s. 169–170.

¹⁸⁶⁵ Tamtéž.

¹⁸⁶⁶ List je datován 21. dubna 1933 a Breitenbacher v něm své pohnutky odůvodňuje následovně: „Když profesor Žákavec z cechovní příslušnosti a z opatrnosti pro budoucnost se neodvážil Dostálovu práci ‚karakterizovat‘ dle pravdy - až na jediné slovíčko - dobrá, mě to neublížilo, když ho hladil, ale nemusel ho při tom dělati krásnějším ostouzením mne [...] a když se všemu tomu, čím mě před čtenáři ČČH zatížil, mohl vyhnouti, když by byl čtl moje texty před Katalogem vyšlé, a na něž v Katalogu výslovně poukazují, jako pouhý čtenář Katalogu směl ony texty ignorovati, ale jako zpravodaj se prohřešil proti své vědecké povinnosti. [...] Je to krvavá ironie pro mne za všechnu tu dřinu! Prosím, abyste přijal do ČČH moji odpověď, bude co nejkratší a ‚netemperamentní‘ ...“ ANM, fond Josef Pekař, karton č. 18, inv. č. 486, list Antonína Breitenbachera Josefu Pekařovi (Kroměříž, 21. dubna 1933).

¹⁸⁶⁷ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 6, inv. č. 356, list Josefa Pekaře Antonínu Breitenbacherovi (Praha, 25. dubna 1933).

polemické odpovědi, avšak pouze s podmínkou, „že bude stručná, a že nebude míšiti do sporu věci, jež přímo s referátem nesouvisejí.“¹⁸⁶⁸

Breitenbacher neskryval své roztrpčení. Pekařův list si vyložil jako obhajobu Žákavce, slovo „nemírné“ si podtrhl a glosoval marginálním přípisem: „Nemírné? O mne Žákavec užívá pořád zlých slov a má kolik ‚prý‘ - jako bych nebyl mluvil pravdy. Neporozumí snad jen ten, kdo nečetl Katalogu; já v referátě jistě nejsem postaven do krásného světla!“¹⁸⁶⁹ Přesto se rozhodl Pekařovu nabídku na publikování odpovědi Žákavcovi v *Českém časopisu historickém* využít. Místo stručné reakce však Pekařovi zaslal podrobný elaborát, který jen stěží mohl vyhovět Pekařově představě stručné, věcné poznámky, o níž Breitenbachera žádal.¹⁸⁷⁰

Pekař si zjevně uvědomoval, že tudy cesta nepovede a s úmyslem přetnout spor jednou provždy učinil Breitenbacherovi poslední ústupek v podobě uveřejnění krátké redakční poznámky v rubrice *Zprávy*, sestavené na základě Breitenbacherovy argumentace s prostým zdůvodněním, že „dohoda za daného stavu věci možná nebyla“ a „k porušení harmonie a vnitřní jednoty Katalogu nedošlo nikterak vinou jeho“.¹⁸⁷¹ Současně odkazovala čtenáře na Breitenbacherovy starší polemiky s Dostálem v *Časopisu Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci*.¹⁸⁷² Breitenbacherovi nezbývalo než na Pekařovu nabídku přistoupit.¹⁸⁷³ Neubráníl se však trpkému konstatování připojenému formou marginální poznámky na Pekařův list: „Inu, panáček to musí spolknout, přece ‚univerzitní‘ profesor nesnese, aby veřejnost zvěděla, že referoval nesprávně, že byl stranický a povrchní!“¹⁸⁷⁴

15.5.2 Reakce Alžběty Birnbaumové

Vedle polemiky s Dostálem a Žákavcem je třeba uvést i reakci historičky umění Alžběty Birnbaumové v časopise *Filosofická revue*, jejíž citát Breitenbacher využil ve své předmluvě v *Katalogu* k výpadu proti Dostálovi, a která jako znalkyně dějin umění přirozeně patřila k prvním, komu se *Katalog* dostal bezprostředně po svém vydání do rukou. O co se vlastně

¹⁸⁶⁸ Tamtéž.

¹⁸⁶⁹ Tamtéž.

¹⁸⁷⁰ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 6, inv. č. 356, list Josefa Pekaře Antonínu Breitenbacherovi (Praha, 15. června 1933).

¹⁸⁷¹ Tamtéž.

¹⁸⁷² BREITENBACHER, Antonín: *K dějinám arcibiskupské obrazárny v Kroměříži. Odpověď dr. E. Dostálovi a nové příspěvky*. Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci, 41–42, 1929, s. 244–290; tentýž: *Paběrky k arcibiskupské obrazárně v Kroměříži*. Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci, 44, 1931, č. 1–2, zvl. příloha, s. 1–13.

¹⁸⁷³ Poznámka byla skutečně otištěna v nejbližším čísle *Českého časopisu historického*. Viz *K referátu p. Fr. Žákavce [...]*. Český časopis historický, 39, 1933, s. 449.

¹⁸⁷⁴ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 6, inv. č. 356, list Josefa Pekaře Antonínu Breitenbacherovi (Praha, 15. června 1933).

jednalo? Aby prokázal, jak mylné jsou Dostálovy vývody, zpochybnil Breitenbacher v samotné předmluvě *Katalogu* nejen jeho odbornost, ale i samotnou metodiku historiků umění.¹⁸⁷⁵ Vypůjčil si přitom citát ze starších prací kunsthistoričky Alžběty Birnbaumové,¹⁸⁷⁶ který v ironickém duchu parafrázoval přímo v katalogu:

„ ... dovednost pak určití dobu ‚narození‘ uměleckého díla prý dospěla v ‚odborných‘ kruzích již takové dokonalosti, že dr. Alžběta Birnbaumová napsala takřka dogmatickou větu: ‚Dnešní metody jsou tak pokročilé, že je možno každé dílo‘ - řeč je o umění - ‚i to, o němž nezachovalo se žádných písemných zpráv, datovati přesně, až na rozmezí jednoho lustra, a ze srovnávacích znaků určití autora i u díla dosud anonymního, u něhož rovněž z pramenů znám nebyl.‘ Na spoustě obrazů však čtenář pozná, jak daleko zůstávají Dostálova určení za tak ideální akuratesou, ne pouze pokud se týká umělců, ale i doby, kdy který obraz byl namalován, a jež u Birnbaumové jest ohraničena pěti lety.“¹⁸⁷⁷

Svou reakci publikovala Birnbaumová v časopisu *Filosofická revue*, ve kterém s obdobně ironickým podtónem zpochybnila Breitenbacherovu kvalifikaci vyjadřovat se k otázkám a problematice umělekohistorického přístupu. Mimo jiné zde čteme: „*Dr. A. Breitenbacher je čistý historik-archivář, nedivím se mu tudíž, že nezná metody a vývoj metody uměleko-historické, která je tak rozdílná od metody archivní, jako třeba zoologie popisná od biologie.*“¹⁸⁷⁸ Z odpovědi nicméně vyplývá i to, že se Dostál v odborných kruzích historiků umění pro svůj profesní přístup netěšil příliš dobré pověsti, čímž vyjádřila pochopení nad Breitenbacherovou nespokojeností ze vzájemné spolupráce s Dostálem:

„*Nedivím se mu také - po zkušenostech s jeho spolupracovníkem dr. Dostálem - že pochybuje o um.-historických vůbec. Zkušenosti ty byly opravdu hrozné a p. dr. Breitenbacherovi dostane se satisfakce v příštích Pam. archeologických, kde se*

¹⁸⁷⁵ O svůj kritický názor na obor historie umění se Breitenbacher v listu z 22. června 1927 podělil i s Pekařem. Podle Breitenbachera by mělo skutečné vědecké poznání vycházet z autentických písemných pramenů než z „fantazií“ historiků umění. ANM, osobní fond Josef Pekař, karton č. 18, inv. č. 486, *list Antonína Breitenbachera Josefu Pekařovi (Kroměříž, 22. června 1927)*.

¹⁸⁷⁶ PhDr. Alžběta Birnbaumová roz. Šourková (1898–1967), rodačka z Volyně na Strakonicku, historička umění a kritička. Pocházela z rodiny velkoobchodníka. Roku 1925 obdržela jako vůbec první historička umění na Univerzitě Karlově v Praze doktorát za svou rigorózní práci na téma *Zámek Troja u Prahy*. Ve své odborné činnosti věnovala pozornost zejména architektuře. Podílela se na evidenci a popsání historických a uměleckých památek na Čáslavsku, Strakonicku, Horažďovicku a Hlinsku. *Birnbaumová, Alžběta* (heslo). In: Diderot. Velká všeobecná encyklopedie. Díl 2. Bah–Buq. Praha 2000, s. 357–358; Archiv Univerzity Karlovy, fond Matriky Univerzity Karlovy, inv. č. 6, *matrika doktorů Univerzity Karlovy, sv. VI. (1924–1927)*, s. 2512.

¹⁸⁷⁷ BREITENBACHER, A. – DOSTÁL, E.: *Katalog arcibiskupské obrazárny v Kroměříži*, s. 188; srovnej s BIRNBAUMOVÁ, Alžběta: *Ochrana památek*. Filosofická revue. Odborný čtvrtletník pro filosofii, 1, 1929, č. 1, s. 34.

¹⁸⁷⁸ Tatáž: *Pan dr. A. Breitenbacher v knize: Breitenbacher-Dostál: „Dějiny arcibiskupské obrazárny v Kroměříži“ [...]*. Filosofická revue. Odborný čtvrtletník pro filosofii, 3, 1931, č. 2, s. 90–91.

doví také, že skuteční vědci našeho oboru nemají nic společného ani s proslulou organizací um.-historické práce tak, jak ji vytvořilo ministerstvo školství, pověřujíc závažnými úkoly lidi podobně neodpovědné, ani s p. drem Dostálem, kterého se odřekli již dávno...

*Krátce, snad nikdo víc než já nechápe a nerozumí rozhořčení p. dr. Breitenbachera proti prof. Dostálovi. Ale právě proto ho prosím, aby se sám laskavě poučil studiem jen zde vypočtených pojednání o tom, do jaké míry bylo moje tvrzení oprávněno.*¹⁸⁷⁹

Navzdory předestřeným polemikám je *Katalog* spolu s dvousvazkovými *Dějiny arcibiskupské obrazárny v Kroměříži* považovaný za jednu ze stěžejních prací Antonína Breitenbachera, ze které čerpají historici umění dodnes.¹⁸⁸⁰ Zároveň Breitenbacherova prestiž u arcibiskupa Prečana opět vzrostla, jak vidno z jeho listu Breitenbacherovi, datovaného dne 4. srpna 1930 na Svatém Kopečku. Chválou v něm rozhodně nešetří:

*„Jak Vám mám poděkovat, milý monsignore, za Vaši tolikou práci, která Vás stála snad i kus zdraví? Mrzení zdraví nepřidá. Jsem jist, že kniha Vaše znamená v dějinách arcibiskupství olomouckého veliký čin. A na tomto činu máte Vy účast největší. Pán Bůh Vám zatím zaplat' za Vaši práci, která snad malými lidmi bude posuzována ze stanoviska Vám i mně méně příznivého, která však je psána ve službách objektivní pravdy, a proto jest na výsost záslužná!*¹⁸⁸¹

¹⁸⁷⁹ Tamtéž.

¹⁸⁸⁰ JIRKA, Antonín: *Obrazové sbírky kroměřížského zámku*. In: TOGNER, Milan (ed.): *Kroměřížská obrazárna. Katalog sbírky obrazů Arcibiskupského zámku v Kroměříži*. Kroměříž 1998, s. 23.

¹⁸⁸¹ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 7, inv. č. 381, *list Leopolda Prečana Antonínu Breitenbacherovi (Sv. Kopeček, 4. srpna 1930)*.

16 MEZI POLITIKOU A HISTORIÍ, aneb sonda do politického mikrokosmu historika (1921-1933)

Četl jsem v knize *George Sandová str. 118* větu: „*Jaké to požehnání, prostý občanský život bez duševních komplikací. Jen v něm je klid.*“ *Jak krvavě cítím pravdu první věty! Již nejednou jsem si myslil: Nač se týrat duševně? Protrpěli to již druzí před tebou, nadarmo, klesli v zem a nepřikročili ani o 1 cm k pravdě - ignoramus - a proto prostě ignorovat.*

Antonín Breitenbacher¹⁸⁸²

16.1 Breitenbacher „předpřevratový“ a „popřevratový“

V předchozí kapitole jsme se obeznámili s Breitenbacherovými aktivitami směřujícími proti činnosti Československé strany lidové, ale stále ještě jsme se nepokusili přiblížit si jeho politické smýšlení jako celek. V tomto směru je citát použitý v úvodu této kapitoly poněkud zavádějící, neboť z Breitenbacherových deníků i jeho publikační činnosti vyplývá, že se o politické dění v republice zajímal, a to velmi intenzívně. V následující kapitole se tudíž pokusíme sestavit jakýsi politický profil Antonína Breitenbachera, což se v našem případě může jevit o to zajímavější, nakolik je zkoumaná osobnost katolickým duchovním. V první řadě je však nutno oddělit Breitenbachera „předpřevratového“ a Breitenbachera „popřevratového“, a to jednak s ohledem na jeho osobnostní vývoj, kterým Breitenbacher prochází v čase války, a jednak v důsledku měnícího se společensko-politického klimatu po převratu 1918.

Breitenbachera „předpřevratového“ poměrně výstižně charakterizuje historik Martin Kučera ve své publikaci věnované Josefu Pekařovi, ve které Breitenbachera označuje za „*mladočecha Bulínova směru*“.¹⁸⁸³ Naráží tím na postavu moravského mladočeského politika Hynka Bulína,¹⁸⁸⁴ který v březnu 1913 zakládal Moravskou lidovou stranu, a sice

¹⁸⁸² MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 348. Breitenbacher cituje úryvek z historického románu *George Sand : Ein Buch der Leidenschaft* (1916) německé novelistky a básničky Dory Dunckerové (1855–1916). V českém prostředí vyšel překladem Josefa V. Sterzingera (1866–1939) pod názvem *George Sandová : Kniha vášně* roku 1927. Srovnej s DUNCKER, Dora: *George Sandová. Kniha vášně*. Přel. Josef V. Sterzinger. Praha 1927, s. 118.

¹⁸⁸³ KUČERA, Martin: *Rakouský občan Josef Pekař. Kapitola z kulturně politických dějin*. Praha 2005, s. 244.

¹⁸⁸⁴ JUDr. Hynek Bulín (1869–1950), rodák z Horních Heršpic (dnes součást Brna), právník a politik. Pocházel z rodiny hlídače na dráze (podražníka) Františka Bulína z Horních Heršpic a jeho manželky Marie roz. Klofáčové, dcery tesaře z Havlíčkova Brodu. Po maturitě na c. k. prvním českém gymnáziu v Brně roku 1889 zahájil studium práva na pražské univerzitě, kde získal v červenci 1900 doktorát. Následně zahájil advokátní činnost v Brně. Politicky se angažoval jako stoupenec Lidové strany pokrokové na Moravě Adolfa Stránského (1855–1931), se kterým se však později kvůli jeho orientaci na sociální demokracii

odštěpením od Lidové strany pokrokové na Moravě Adolfa Stránského.¹⁸⁸⁵ V červnových volbách do moravského zemského sněmu ovšem mnoho úspěchů neslavila - jediný poslanecký mandát získal pouze Bulín, kterému nezbylo, než se připojit k nezařazeným poslancům soustředěným okolo Klubu nezávislých poslanců.¹⁸⁸⁶ Bulín si musel být marginálního politického vlivu své strany dobře vědom, proto v únoru 1918 nebránil její integraci do České státoprávní (od roku 1919 národní) demokracie Karla Kramáře.¹⁸⁸⁷

Přestože o bližších kontaktech Breitenbachera s Bulínem postrádáme bližší zmínky,¹⁸⁸⁸ mezi oficiální politikou „bulínovců“ a Breitenbacherovými osobními postoji nalézáme mnohou shodu. Bulínova Moravská strana lidová jakožto politická strana s národně liberální orientací cílila svým programem převážně na střední vrstvy - městskou inteligenci, živnostníky, obchodníky a úředníky, ale též rolníky a část průmyslníků.¹⁸⁸⁹ Ve svém programu se vymezovala proti sociální demokracii, prosazovala vyváženou finanční politiku a slibovala zefektivnění činnosti obecních samospráv rozšířením jejich pravomocí.¹⁸⁹⁰ K těmto ideám se Breitenbacher v pozdějších zápisech otevřeně hlásí.¹⁸⁹¹

Naopak o jeho sympatiích k politickému katolicismu nemůže být ani řeči, nakolik se jeho deníkové záznamy nesou v ostře protiklerikálním duchu.¹⁸⁹² Jisté sympatie snad

rozešel. V březnu 1913 založil vlastní Moravskou lidovou stranu, za níž téhož roku úspěšně kandidoval ve volbách do moravského zemského sněmu za volební obvod Třebíč, Jihlava a Rosice. Během první světové války se zapojil do činnosti domácího odboje jako spolupracovník Maffie. V letech 1918–1919 zasedal v Revolučním národním shromáždění jako poslanec za Českou státoprávní demokracii. Rovněž aktivně podporoval činnost celé řady vlasteneckých spolků a osvětových organizací včetně Sokola, Ústřední Matice školské, Českého čtenářského spolku či Národní jednoty pro jihozápadní Moravu. MZA v Brně, fond E 67, Sběrka matrik, inv. č. 17502, *matrika narozených obce Horní Heršpice (1851–1876)*, s. 57; *Hynek Bulín* (heslo). In: CHMEL, Zdeněk: *Galerie brněnských osobností. Díl I. A–K*. Brno 1998, s. 28–29; *Dr. H Bulín sedmdesátníkem*. Moravská orlice, č. 290, 13. 12. 1939, s. 2; *Bulín, Hynek* (heslo). In: VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla a kol.: *Biografický slovník českých zemí. Sešit 8*. Brun–By. Praha 2007, s. 310–311.

¹⁸⁸⁵ K politickému pozadí zejména MALÍŘ, Jiří: *Moravská lidová strana Hynka Bulína, 1913–1914*. Časopis Matice moravské, 113, 1994, č. 1, s. 159, 165; též tentýž: *Od spolků k moderním politickým stranám. Vývoj politických stran na Moravě v letech 1848–1914*. Brno 1996, s. 151–152.

¹⁸⁸⁶ Např. CIBULKA, Pavel: *Národní strana a Jan Šrámek (1906–1914)*. In: MAREK, Pavel (ed.): *Jan Šrámek. Kněz, státník, politik*. Olomouc 2004, s. 98.

¹⁸⁸⁷ MALÍŘ, J.: *Moravská lidová strana Hynka Bulína*, s. 167; tentýž: *Od spolků k moderním politickým stranám*, s. 159.

¹⁸⁸⁸ Doklady o vzájemných vztazích nenacházíme ani v osobním fondu Antonína Breitenbachera, ani v osobním fondu Hynka Bulína uloženém v Archivu města Brna pod signaturou T 6. Odkazujeme přitom s poděkováním na email pracovnice Archivu města Brna Mgr. Martiny Popovičové autorovi z 1. června 2022.

¹⁸⁸⁹ MALÍŘ, J.: *Moravská lidová strana Hynka Bulína*, s. 162–163; tentýž: *Od spolků k moderním politickým stranám*, s. 153.

¹⁸⁹⁰ Tamtéž.

¹⁸⁹¹ Činí tak mimo jiné v zápisu z 18. dubna 1920 o své účasti v parlamentních volbách, ve kterých volil národní demokracii. Více k tomu níže. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 242.

¹⁸⁹² Politický katolicismus Breitenbacher na stránkách deníků otevřeně zavrhuje. Překáží mu zejména skutečnost, že mnozí jeho protagonisté dříve projevovali prorakouské postoje: „*Rakouští padouchové mají dostati náš stát do spárů! Prokletí klerikáli!*“ Tamtéž, s. 129. Přímou ke „klerikální“ politice se vyjadřuje např. v zápisu z 6. listopadu 1919: „*Svaté náboženství, svatá víra katolická i svatá církev, již budou*

Breitenbacher choval před válkou k postavě Mořice Hrubana,¹⁸⁹³ vůdčí osobnosti konzervativní Katolické strany národní na Moravě,¹⁸⁹⁴ avšak ty se v důsledku Hrubanova prorakouského aktivismu a přichylnosti k monarchistickému zřízení (byť v reformované podobě) během válečných let zcela rozplynuly.¹⁸⁹⁵ Ostatně ještě v říjnu roku 1918 na samém sklonku války Hruban otevřeně prohlašoval: „*My, čeští katolíci, nemáme nic společného s ostatními českými stranami, které chtějí samostatnost českého státu. My představujeme konzervativní český monarchismus. Chceme, aby česká samostatnost byla řešena pod korunou habsburskou.*“¹⁸⁹⁶ Breitenbacher Hrubanovi tento postoj nezapomněl a osobně mu jej po válce vmetl do tváře.¹⁸⁹⁷

16.2 Tažení proti „klerikálům“

Vyhlášení samostatného československého státu v říjnu 1918 spustilo výrazné politické a společenské změny. Přelomovým z hlediska politického katolicismu se stal rok 1919, a sice spojením katolických politických stran v Čechách a na Moravě do Československé strany

ochráněny před nesvědomitými útoky zvrhlých a nevěreckých lidí. Ti největší hlasatelé katolicismu v praxi jsou pouzí ordinární kšeftáři.“ Tamtéž, s. 209. V jiném zápisu, tentokrát z 5. května 1923, označuje politicky i jinak angažované duchovní za prospěcháře: „*Situace je tak ubohá! Část kněžstva jde za penězi (zásluhy, konzumy...), druhá za politikou. Ti tiší, mírní, kteří provozují náboženství, se dle mínění těch obou předchozích kategorií nehodí na řízení církve.*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 3.

¹⁸⁹³ Můžeme tak soudit na základě blahopřejného listu, který Breitenbacher zaslal Hrubanovi v listopadu 1912 u příležitosti jeho padesátých narozenin. *K padesátce dra Hrubana [...]*. Našinec, č. 280, 8. 12. 1912, s. 5.

¹⁸⁹⁴ JUDr. Mořic Hruban (1862–1945), rodák z Brodku u Prostějova, právník a politik, čelní osobnost politického katolicismu na Moravě. Absolvent Slovanského gymnázia v Olomouci a práva na univerzitě ve Vídni. Do politiky vstoupil nejprve jako příznivec Moravské národní strany, avšak po rozkolu ve straně založil roku 1896 vlastní Katolickou stranu národní na Moravě, která po vzniku republiky splynula s Československou stranou lidovou. Za Rakouska-Uherska zasedal střídavě v lavicích moravského zemského sněmu a vídeňské říšské rady, kde pod vlivem krvavých událostí v Černové roku 1907 rázně vystupoval proti národnostnímu útlaku Slováků. V témže čase navázal úzký přátelský vztah s P. Andrejem Hlinkou (1864–1938), jehož jako právník zastupoval na podzim 1919, když byl Hlinka obviněn z protistátní činnosti a zbaven poslaneckého mandátu. Po vzniku Československa převzal funkci poslance Revolučního národního shromáždění a na krátký čas usedl jako ministr bez portfeje v první vládě Karla Kramáře. V letech 1920–1925 zastával funkci poslance a od roku 1925 senátora Národního shromáždění. Z veřejného života se stáhl pod vlivem mnichovských událostí a rozbití Československa. *Hruban, Mořic* (heslo). In: CHURAN, Milan: *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století*. I. A–M. Praha 1998, s. 244; ŠESTÁK, Miroslav: *Českoslovanství a jihoslovanství do roku 1918. Ideje – problémy – souvislosti*. Slovanské historické studie, 21, 1995, s. 22; BORÁK, Mečislav: *Opožděný „únos“ Andreje Hlinky*. Slovanské historické studie, 23, 1997, s. 64; HRUBAN, Mořic: *Z časů nedlouho zašlých. Vzpomínky Mořice Hrubana*. Řím 1967, s. 272; *Hruban, Mořic* (heslo). In: PEHR, Michal a kol.: *Cestami křesťanské politiky. Biografický slovník k dějinám křesťanských stran v českých zemích*. Praha 2007, s. 97–98.

¹⁸⁹⁵ MAREK, Pavel – MALÍŘ, Jiří a kol.: *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861–2004*. Brno 2005, s. 172.

¹⁸⁹⁶ MOTYČKA, Jaroslav: *Římští klerikálové za světové války a po válce. Dokumenty a fakta*. Praha 1923, s. 140.

¹⁸⁹⁷ Zmiňuje se o tom pouze krátce v deníkovém zápisu ze 14. ledna 1923. Nevyplývá z něj blíže, kdy přesně a za jakých okolností k setkání s Hrubanem došlo: „*Konec války dal mně za pravdu, ne těm Segeťům, Blažkům a ostatní té havěti, které se plazila před c. k. [...] a do očí jsem to řekl Hrubanovi, Valouškovi, Navrátilovi, když seděli jedenkrát u nás u oběda.*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 396.

lidové pod vedením římskokatolického kněze a poslance Revolučního národního shromáždění Jana Šrámka.¹⁸⁹⁸ Místní organizace neboli jednota Československé strany lidové se utvořila i v Kroměříži, kde našla v období první republiky stabilní oporu.¹⁸⁹⁹ Klíčovou úlohu sehrávala dvojice Ladislav Janča, předseda organizace,¹⁹⁰⁰ a Augustin Štancl, šéfredaktor deníku *Pozorovatel*, orgánu kroměřížské jednoty ČSL. Vedle nich zastával významnou pozici i Alois Šebela, místopředseda konzumního spolku Rolnická Zádruha pro Kroměříž a okolí, taktéž provozovaného místními lidovci.¹⁹⁰¹

¹⁸⁹⁸ TRAPL, M.: *Český politický katolicismus v letech 1918–1938*, s. 183–186.

¹⁸⁹⁹ Vyjma prvních parlamentních voleb roku 1920, ve kterých se lidovci (2 001 hlasů) umístili až za sociálními demokraty (2 854 hlasů), zvítězila Československá strana lidová v Kroměříži se značnou převahou ve všech dalších volbách do Národního shromáždění (1925, 1929, 1935). BARTOŠ, Josef – SCHULZ, Jindřich – TRAPL, Miloš: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960. Svazek VI. Okresy: Přerov, Hranice, Kroměříž*. Ostrava 1978, s. 216.

¹⁹⁰⁰ Mons. Ladislav Janča (1868–1936), rodák z Louky na Hodonínsku, římskokatolický duchovní, předseda kroměřížské organizace Československé strany lidové. Pocházel z rodiny učitele Šimona Janči z Louky a jeho manželky Barbory roz. Šulcové, dcery hostinského z Uherského Ostrohu. Maturoval v červenci 1887 na státním německém gymnáziu v Kroměříži, neboť arcibiskupský chlapecký seminář, na kterém studoval, nedisponoval právem veřejnosti. Po bohosloveckých studiích v Olomouci a vysvěcení na kněze roku 1891 působil ve Staré Vsi u Rýmařova nejprve jako kooperátor, od roku 1895 jako administrátor a posléze farář. Roku 1902 byl ustaven vikářem kolegiálního kostela sv. Mořice v Kroměříži, kde se angažoval jak ve spolkovém životě, tak v komunální politice. Po vzniku republiky následovala série politických úspěchů ve službách Československé strany lidové - v říjnu 1918 zvolení členem Okresního národního výboru v Kroměříži, v prosinci 1919 členem finanční komise při obecním výboru tamtéž a v únoru 1922 předsedou okresní lidové jednoty Československé strany lidové pro Kroměříž a Zdounky. Roku 1934 jej papež Pius XI. (1857–1939) jmenoval čestným papežským komořím s titulem monsignora. MZA v Brně, fond E 67 Sbíрка matrik, inv. č. 5556, *matrika narozených obce Louka (1841–1874)*, s. 238; *Maturitäts-prüfung*. In: Programm des k. k. deutschen Staats-Gymnasiums in Kremsier, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1887/88. Kremsier 1888, s. 53; *Schematismus katolického duchovenstva arcidiecése a diecése česko-moravských*. In: Vilímekův kalendář duchovenstva československého na rok 1916. Ročník XXXII. Praha 1916, s. 152; *Duchov. věstník*. Našinec, č. 123, 27. 10. 1895, s. 3; *Duchovenský věstník*. Našinec, č. 83, 19. 7. 1891, s. 2; *Osobní zprávy a uprázdněná místa*. Věstník katolického duchovenstva, 2, 1902, č. 17, s. 12; *Osobní věstník duchovenský z arcidiecése olomoucké*. Katolické listy, č. 309, 13. 11. 1903, s. 2; POVONDRA, V. – PITHART, J. (eds.): *Velký adresář a almanach města Kroměříže*, s. 12; *V jiných moravských městech*. Moravská orlice, č. 249, 31. 10. 1918, s. 1; *III. schůze obecního výboru [...]*. Haná, č. 230, 5. 12. 1919, s. 2; *Okresní lidová jednota [...]*. Právo. Středomoravský list Čs. strany lidové, č. 5, 3. 2. 1922, s. 5; *Z duchovního života*. Čech, č. 5, 3. 2. 1934, s. 9; *Z domova*. Slovácké noviny, č. 50, 18. 12. 1936, s. 2.

¹⁹⁰¹ P. Alois Šebela (1880–1942), rodák z Ruprechtova u Vyškova, římskokatolický duchovní, činovník kroměřížské organizace Československé strany lidové. Pocházel z rodiny domkáře Aloise Šebely z Ruprechtova a jeho manželky Františky roz. Adlerové, rovněž dcery tamního domkáře. Navštěvoval arcibiskupský chlapecký seminář v Kroměříži. Po maturitě na místním německém gymnáziu roku 1898 zahájil bohoslovecká studia v Olomouci, završená v červenci 1902 kněžským svěcením. Následně působil v duchovní správě ve Slezsku (Hedvíkov, Kateřinky, Moravská Ostrava), než byl roku 1908 jmenován vikářem kolegiálního kostela sv. Mořice v Kroměříži. V čase první světové války nastoupil vojenskou službu a jako polní kurát se účastnil bojů na italské frontě. Po návratu z války zpět do Kroměříže zasedl v Okresním národním výboru za Československou stranu lidovou. Od roku 1928 působil jako farář v Jaktarži u Opavy. V důsledku Mnichovských událostí a obsazení pohraničí se navrátil do Kroměříže, kde převzal funkci ředitele arcibiskupských vinných sklepů Unitas. Během nacistické okupace se zapojil do činnosti odbojových organizací Národní odboj a Obrana národa. Počátkem října 1941 byl spolu s dalšími sedmi pracovníky zadržen gestapem během rozsáhlé zatýkácí akce na ředitelství arcibiskupských lesů a statků v Kroměříži a po krátkém věznění v Brně (Kounicovy koleje, tábor Pod kaštany) deportován do Osvětimi, kde byl 12. února 1942 zavražděn. MZA v Brně, fond E 67 Sbíрка matrik, inv. č. 12699, *matrika narozených obce Ruprechtov (1871–1897)*, s. 104; *Osobní zprávy a uprázdněná místa*. Věstník katolického duchovenstva, 8, 1908, č. 17, s. 270; *Okresní Nár. výbor pro Kroměříž a venkov ustaven*. Haná,

Československou stranu lidovou nicméně v očích Antonína Breitenbachera zdiskreditoval postoj, jaký její čelní protagonisté v Kroměříži zaujali ke vzniku Československa ve smyslu unitárního státu, založeného na demokratickém pluralismu a sekulárním principu zakotveným v Ústavě.¹⁹⁰² Navíc v čele s prezidentem, kterého klerikální kruhy na základě jeho politického vystupování a projevů vnímaly jako antiklerikála.¹⁹⁰³ Současně si ji až příliš spojoval s prarokským aktivismem, který měla podstatná část členů kroměřížské organizace projevovat za války: „Roztrhal jsem včera list zvací k přistoupení k lidové straně. [...] Mezi námi - kněžími národními - a těmi rakušáky musí být ten boj vybojován! Ty svině, jež za Rakouska a proti němu ani pašťky neotevřely, otírají si nyní své rypáky o vše české!“¹⁹⁰⁴ Negativní postoj k republice se měl projevit již krátce po převratu a přetrvávat konstatně i v následujících letech:

„Je úžasné poslouchati ty výbuchy zášti, odporu k republice a ke všemu, co republika nebo jejím jménem kdo dělá - od ‚panáčků‘. To musí člověk zažít v jejich společnosti, jako to musím já prožívat. Jak za Rakouska jsme nenáviděli, opovrhovali, podrývali vše, co rakouské, vídeňské, tak nenávidí ‚černí‘ vše, co české. Např. při ‚Právu‘¹⁹⁰⁵ zdejšími nemají jiné starosti, leč jak by sehnali

č. 187, 30. 10. 1918, s. 2; CHVATÍK, Jan: *Perzekuce katolických duchovních na Moravě od počátku okupace do konce II. stanného práva*. In: FIALA, Petr – HANUŠ, Jiří (eds.): *Katolická církev a totalitarismus v českých zemích*. Praha 2001, s. 80; VAŠEK, František – ŠTĚPÁNEK, Zdeněk: *Trnitá cesta moravského duchovenstva (1939–1945)*. Brno 2003, s. 19, 93, 102, 172; *Oběti nacistické zloby*. In: XXX. výroční zpráva arcibiskupského gymnasia v Kroměříži za školní rok 1946–1947 se zprávami o ústavě od r. 1939 do r. 1946. Kroměříž 1947, s. 10.

¹⁹⁰² Princip sekulárního státu vycházel zejména z § 123 o dobrovolné účasti na náboženském životě („*Nikdo nesmí býti ani přímo, ani nepřímo nucen k účasti na jakémkoli náboženském úkonu s výhradou práv plynoucích z moci otcovské nebo poručenské.*“) a § 124 o rovnosti všech náboženství před zákonem („*Všecka náboženství jsou si před zákonem rovna.*“). BROKLOVÁ, Eva: *První československá ústava. Diskuse v ústavním výboru v lednu a únoru 1920*. Praha 1992, s. 209.

¹⁹⁰³ KAUTMAN, František: *Zamyšlení nad Masarykovými projevy z let 1929–1937*. Soudobé dějiny, 5, 1998, s. 496. Pravda je, že s tolik diskutovanou odlukou církve a školy počítal Masaryk již během války. Na druhou stranu prosazoval při její realizaci umírněný postup a nedoporučoval sekularizaci církevního majetku. Více o poměru T. G. Masaryka k politickému katolicismu TRAPL, M.: *Český politický katolicismus v letech 1918–1938*, s. 175–181. Stejně tak nelze Masaryka označit za člověka nevěřícího. Právě naopak. Jeho pojetí křesťanství je založeno na osobním, intimním vztahu jedince k Bohu, nikoliv na „*kultické složce křesťanství*“, jak o ní hovoří prof. dr. Ctirad Václav Pospíšil, Th.D. (*1958) z Cyrilometodějské teologické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. POSPÍŠIL, Ctirad Václav: *Masaryk iritující a fascinující*. Praha 2018, s. 115–118.

¹⁹⁰⁴ Citován zápis z 21. července 1919. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 181–182.

¹⁹⁰⁵ Miněn přerovský týdeník *Právo*, vydávaný jako orgán Československé strany lidové pro kraje přerovský, kojetínský, lipnický a hranický. Počátkem roku 1922 se na krátký čas spojil s kroměřížským *Pozorovatelem*. Od dubna téhož roku vycházely oba deníky opět samostatně. KUBÍČEK, Jaromír: *Český politický tisk na Moravě a ve Slezsku v letech 1918–1938*. Praha 1982, s. 122.

nějaký ‚masný‘ článek proti republice nebo Masarykovi. A když se někomu takového něco ‚zdaří‘, je plesání k neuvěření.“¹⁹⁰⁶

Breitenbacherův zápis z 1. února 1922 o výpadech z klerikálního tábora proti republice i proti Masarykovi, který jsme právě citovali, je pouze jeden z mnoha, s nimiž se na stránkách deníků setkáváme. Breitenbacherovo nadšení z nově nabyté samostatnosti ostře kontrastuje s líčením negativních nálad, které zavládly ve společenství duchovních, mezi nimiž se Breitenbacher pohyboval. Ve svých denících zaznamenal celou řadu případů slovník ataků na představitele republiky, znevažování státních symbolů či obviňování československých legií ze zrady, přičemž nositeli těchto excesů měli být právě duchovní římskokatolické církve, mnozí politicky angažovaní v činnosti kroměřížské organizace Československé strany lidové.¹⁹⁰⁷

Nejradikálněji se měl projevovat probošt kroměřížské kapituly František Valoušek,¹⁹⁰⁸ který sice přímo na arcibiskupském gymnáziu nepůsobil, avšak na základě výjimky využíval

¹⁹⁰⁶ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 364. Atmosféru mezi kroměřížským klérem krátce po převratu popisuje Breitenbacher v deníkovém zápisu z 10. listopadu 1918: „ ‚Panáčci‘ jsou až na čestné výjimky československým státem otráveni. Chodí jako slepice zmoklé, ani netřeba jim huby otevřít, už to viděti po těch kyselých, stažených tvářích. Od nejednoho slyšeti i úšklebek, od většiny obavy ohledně náboženských, církevních poměrů. Ti zmužilejší mi to řekli otevřeně, že nejsou nadšeni, protože stojí v čele zjevných nepřátel katolicismu - Masaryk, Drtina.“ Tamtéž, s. 107.

¹⁹⁰⁷ Diametrální rozdíl mezi veřejným míněním a postojem klerikálních kruhů k postavě prezidenta republiky připomíná Breitenbacherův zápis ze 7. března 1921, v němž líčí atmosféru v Kroměříži během oslav Masarykových narozenin: „Tatičku, buď dlouho živ, máme Tě rádi - tak to slyším ve veřejnosti neklerikální. A v společnosti ‚panáčků‘: ‚Darebák, [...] dávno ho čert měl vzít - židovský podhodětec... Den a noc!‘“ Tamtéž, s. 310. V obdobném duchu se nese i zápis ze 30. října téhož roku, v němž Breitenbacher vzpomíná nadšení části klerikálních kruhů z pokusů o restauraci Karla I. na maďarský trůn: „Trudné třetí výročí svobody! [...] ‚Panáčci‘ [...] vyšklebuji se, že republika má tolik strachu z Karla, jiní vysmívají se, že vláda nemá šatů pro vojsko a chce válku vést; zkrátka mají škodolibou radost, že republika je v ‚šlamastice‘. Ale mám tu plýtvat inkoustem kvůli těm zmetkům?“ Tamtéž, s. 351. Více k tomu TRAPL, M.: *Český politický katolicismus v letech 1918–1938*, s. 226. Pro ilustraci ocitujme i zápis z 26. února 1922: „Jockl u oběda příběhne k Valouškovi, vytáhne dvacetihalěr nový a praví, že prý jedna ženština (to asi ‚lidová‘) pravila, že prý ten lev je velice chudý - ten brzo ‚sci-pne‘, a teď to k velké radosti Valouškově několikrát opakoval - ‚ten brzo sci-pne‘ - a tak upřímně se smáli!“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 366.

¹⁹⁰⁸ Mons. František Valoušek (1868–1932), rodák z Vřesovic u Prostějova, římskokatolický duchovní, politik, v letech 1920–1932 senátor Národního shromáždění za Československou stranu lidovou. Pocházel z rodiny domkáře Františka Valouška z Vřesovic a jeho manželky Anny roz. Zapletalové, dcery domkáře z Kelčic. Maturoval roku 1882 na c. k. vyšším slovanském gymnáziu v Olomouci, kde rovněž zahájil bohoslovecká studia. Po vysvěcení na kněze v červenci 1887 působil jako kaplan na různých místech Moravy (Branky, Staříč, Chropyně, Němčice). Roku 1920 nahradil nového arcibiskupa Antonína Cyrila Stojana v úřadu probošta kolegiální kapituly u sv. Mořice v Kroměříži. Do aktivní politiky vstoupil roku 1906, kdy úspěšně kandidoval do moravského zemského sněmu za Moravsko-slezskou křesťansko-sociální stranu na Moravě. V květnu následujícího roku byl zvolen také poslancem říšské rady. Po vzniku republiky zasedl jako poslanec v Revolučním národním shromáždění. V dubnu 1920 byl zvolen nátořem Národního shromáždění za Československou stranu lidovou. Mandát obhájil i v dalších volbách. Roku 1923 jej papež Pius XI. (1857–1939) jmenoval čestným komořím s titulem monsignora. MZA v Brně, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 9904, *matrika narozených obce Vřesovice u Prostějova (1858–1895)*, s. 29; *Maturitní zkouška roku 1882*. In: XIVtý program c. kr. vyššího gymnasia slovanského v Olomouci. Olomouc 1883, s. 46; FADRUS, Karel: *K šedesátinám probošta Františka Valouška*. Pozorovatel, č. 30, 19. 7. 1923, s. 1–2;

možnost společného stravování v prostorách semináře.¹⁹⁰⁹ Pokud jsou Breitenbacherova slova - a zde se musíme opírat výhradně na jeho písemné svědectví - pravdivá, zaujal Valoušek k nové republice mimořádně negativní postoj, ač byl sám členem parlamentu Národního shromáždění za Československou stranu lidovou. Během společných obědů Breitenbacher zachytil a zaznamenal mnohé z Valouškových replik na adresu představitelů republiky,¹⁹¹⁰ které jej - jak čteme v zápisu ze 7. března 1921 - nedokázaly nechat chladným:

*„Včera u oběda Valoušek zase úštěpky z Masaryka, že se dělají oslavy, vojenské parády atd. To prý je to ‚odrakouštění‘. Chvíli jsem poslouchal, konečně pravím sousedovi Hubíkovi: ‚Nejraději bych mu dal jednu přes hubu; za Rakouska ti lumpi nevěděli, kterým koncem vlézt císaři do ř... a když máme samostatnost, neznají jiného, než hanobit, kde co české.‘ Hubík mi řekl, že Valoušek to asi slyšel, protože pak ustal. Dobrá, dá podruhé pokoj. Není v klubu lidové strany.“*¹⁹¹¹

Breitenbacher, který v tom čase uznával Masaryka jako autoritu a ne jeden z jeho bývalých studentů vstoupil na frontě do legií, snášel podobné inzultace velmi těžce. Téměř fyzickým incidentem vyvrcholil dne 28. října 1922 Breitenbacherův konflikt s Valouškem, který měl

Národní shromáždění republiky československé v prvním desetiletí. Praha 1928, s. 192, 1133; *Probošt a senátor Fr. Valoušek zemřel.* Našinec, č. 62, 15. 3. 1932, s. 2; *Zastoupení ČSL (KDU-ČSL) v parlamentu.* In: PEHR, Michal a kol.: *Cestami křesťanské politiky.* Biografický slovník k dějinám křesťanských stran v českých zemích. Praha 2007, s. 324–326.

¹⁹⁰⁹ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Arcibiskupství Olomouc, karton č. 1573, inv. č. 3621, *žádost Antonína Breitenbachera Leopoldu Prečanovi o přijetí mezi arcibiskupské úředníky (23. prosince 1921).*

¹⁹¹⁰ Přímo na prezidenta a jeho syna Jana Masaryka (1886–1948), pozdějšího ministra zahraničí, odkazuje např. Breitenbacherův zápis ze dne 22. února 1921: *„Masarykova syna nazývá (Valoušek, pozn. autora) ‚arcikníže Jan‘; prý je ožralec, a když prý mu starý domlouval, prý odsekl, že když otec byl v jeho letech, pil ještě víc.“* MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 305. K otevřeným srážkám mezi Breitenbacherem a Valouškem docházelo kvůli legionářům. Jednu z nich vzpomíná Breitenbacher v zápise z 31. prosince 1921: *„Včera u oběda a v Kasínu srážka s Valouškem. U oběda vzpomnělo se legionářů. Valoušek, že u Zborova nebylo jediného - legie prý se vytvořily až na Sibíři. Prý u Zborova byli ruští Čechové, nikdo víc, a kdo prý z rakouských Čechů se přidal, učinili jen proto, aby se dostali k frontě a mohli přeběhnout do Rakouska - dva, již to udělali, se mu prý přiznali. Mimo a naprosto bez jakékoli spojitosti s ruskou Družinou tvořily prý se družiny ze zajatců - ty se však bojů nezúčastnily nikde a nijak.“* Tamtéž, s. 289. Jindy - 29. dubna 1922 - měl Valoušek o legionářích prohlásit: *„Ti zbabělci, báli se smrti, tož přeběhli k Rusům a nyní mnohý kluk mezi nimi je v nejvyšších platebních třídách...“* Tamtéž, s. 369. Některá z Valouškových tvrzení konfrontoval Breitenbacher přímo s legionáři pohybujícími se v Kroměříži. Podle deníkového zápisu ze 7. března 1921 vyvolala pohoršení: *„Včera byl jsem odpoledne na výstavce legionářského pluku 3 a tu jeden legionář mi dělal tlumočnicka. Zborov atd. Pověděl jsem mu, co Valoušek řekl o legionářích a speciálně Zborovu: že tam nebylo jediného Čecha našeho, nýbrž jen ruští. Ten koukal. Prý sám byl u Zborova, i jejich velitel Němec. Kto prý to pravil? Neřekl jsem mu. Z Družiny prý museli propustit na 500 ruských Čechů, protože nechtěli na frontu a dbali jen svého majetku. Kdo jen má pravdu? Ale vše je legenda, jen Valouškova moudrost je skutečnost!“* Tamtéž, s. 309.

¹⁹¹¹ Tamtéž, s. 308; srovnej s obdobným zápisem datovaným 4. června 1923: *„Dnes se Valoušek, s odpuštěním senátor Československé republiky, zase vyznamenal. Promluvil sobě a panáčkům od srdce. [...] U oběda v semináři před celým sborem si ulevil, ta černá mamlasská duše bídná. Když se dosyta nanadával na republiku, vztekem hlasitě zasypl: ‚Nech čert vezme tu naši republiku!‘ Toť senátorská moudrost, placená 60 000 K od této republiky. Kdyby byli zůstali aspoň baroni u nás! To je přece něco jiného, s takovým mluvit, a zvláště když podá ruku nebo dokonce nabídne cigaru!“* MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 4.

v jídelně semináře dehonestovat příjezd srbské delegace do Prahy slovy: „*Praha potřebuje zase komedii, tak ji má; však to republika zaplatí!*“ Přítomný profesor Jockl se ovšem nenechal zahanbit a Valouškovi zdatně sekundoval komentářem: „*A to všecko zaplatí Masaryk ze své kapce?*“ Další eskalaci konfliktu a možnému vyhocení do fyzické potyčky zabránila jen intervence ředitele Hubíka, který pobouřeného Breitenbachera doslova „*držel za kabát*“.¹⁹¹²

Je tu ovšem ještě další důvod, proč se Breitenbacher ostře vymezoval proti politickému katolicismu v podání kroměřížské organizace Československé strany lidové. V čase Breitenbacherova boje proti Skrbenskému totiž většina kroměřížských lidovců otevřeně stranila arcibiskupovi, což byl i případ redaktora Štancla, který v *Pozorovateli* soustavně napadal odpůrce kardinála včetně reformistů - Pavlíka a Spisara: „*Dr. Štancl [...] dal se do služeb Skrbenského a Kleibra, píše do Pozorovatele, napadá arcibiskupské úředníky, obhajuje Kleibra, toho zuřivého Němce, obhajuje Skrbenského! Koná v tom smyslu přednášky... Za války ve prospěch české věci se neozval, nyní hájí Skrbenského a Kleibra, Němce, proti nám.*“¹⁹¹³

Do třetice, kroměřížské lidovce vnímal Breitenbacher jako ukázkový příklad dvojí morálky.¹⁹¹⁴ Ve svých denících zaznamenal mnohé případy politicky angažovaných duchovních, zneužívajících své postavení k vlastnímu obohacení i podloudnému

¹⁹¹² K tomu Breitenbacher píše: „*Člověku se to zařezávalo do srdce to vzteklé (i dle barvy hlasu) štěkání a nebytí ředitele Hubíka, který mne držel za kabát, abych nevybuchl, snad bych toho surovce byl zřackoval.*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 389.

¹⁹¹³ Citovaný zápis z 8. dubna 1919 srovnaj s obdobným zápisem datovaným 27. května 1919: „*... dr. Štancl první rozesílal svolání proti Skrbenskému a nyní ho hájí a s ním i Kleibra proti české veřejnosti...*“ Tamtéž, s. 149, 161.

¹⁹¹⁴ Již v zápisu z 10. října 1919 kritizuje Breitenbacher kroměřížské lidovce Aloise Šebelu a Augustina Štancla v souvislosti s jejich výstupy v kroměřížském *Pozorovateli* proti církevním reformám, Pavlíkovi a Spisarovi: „*Hnuší se mi, jak se ve jménu náboženství hřeší. Štancl speciálně, který reformní kněžstvo zatracuje a sám sebe činí normou křesťanského života a je ničema chlap! A s ním Šebela - dva organizátoři, katolického 'farizejství!'*“ Tamtéž, s. 199. Na samotného předsedu Janču míří zase v zápisu z 16. srpna 1925: „*Kulturní dokument: Ladislav Janča, vikář a do 1925 předseda katolické politické Jednoty zdejší, dříve místostarosta za lidovou stranu a mluvčí proti všemu, co není katolické a mravné, moji knihu (první díl Dějin arcibiskupské obrazárny v Kroměříži, pozn. autora) nekoupil, prý ho takové věci nezajímají! - Byl právě v Luhačovicích a tam si koupil knihy, jež ho zajímají: Dáma s dogou a druhou kterou od Lukavského. To prý je četba, že člověk užasne. To prý mohou číst už jen otrlí chlapi. Půjčí prý je sládkovi... O Lukavského knize se vyslovil, že se diví, jak to cenzura mohla nezkonfiskovat, takové sviňáctví prý je to... Jak vidět, strava každému pouze přiměřená, smutná. Praseti zase jen mláto!*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 101. Zmíněná kniha *Dáma s dogou* (1925) představuje jednu ze série erotických románů pražského spisovatele Josefa Lukavského (1874–1930). Z dalších jmenujme např. *Kleopatra : Ze života pražské bohémy* (1912), *Kdos bez viny, udeř!* (1924) či *Sodomské město* (1926). KOPÁČ, Radim a kol.: *Ve sladké tísni klína. Erotika v české literatuře od počátků po dnešek*. Praha 2016, s. 99.

podnikání.¹⁹¹⁵ Poukazuje též na příklady kněží, vystupujících navenek jako zarytí odpůrci celibátu, přestože sami měli skrytě udržovat intimní poměry s osobami opačného pohlaví.¹⁹¹⁶

16.2.1 Manifestace za katolickou školu

I přes jistý bulvární charakter některých zápisů odkrývá Breitenbacher ve svých denících zákulisí kroměřížské organizace Československé strany lidové. Její postavení je specifické. Podle Breitenbachera se kroměřížští lidovci snažili počátkem dvacátých let 20. století vytvořit jakousi opozici nejen vůči arcibiskupovi Stojanovi, ale i Šrámkově brněnské linii,¹⁹¹⁷ která svou mírnější a konstruktivní politikou nesplňovala představy radikální Kroměříže.¹⁹¹⁸

¹⁹¹⁵ Nejčastěji Breitenbacher vzpomíná P. Antonína Zamazala (1874–1943), katechetu z Mariánských Hor, o jehož podnikatelských aktivitách se zmiňuje ve vícero deníkových zápisech. Některé z nich jsme již citovali v kapitole 10 PRVNÍ SVĚTOVÁ VÁLKA. Ocítujeme proto jiný zápis - datovaný 18. listopadu 1919 - ve kterém Breitenbacher hovoří o „podezřelých obchodech“ přímo mezi Zamazalem a Šebelou: „Zamazal napomíná k opatrnosti Šebelou, a tak tento píše dopisy bez titulu, bez udání místa, bez podpisu. Uhlí jde Živnostenskou bankou, již bylo vytýkáno, že na vagon přiráží 150 K! Ono ve skutečnosti 500. Jak jsem se dozvěděl, zbylo by bance 150, ostatních 350 dělí Zamazal ještě s jedním. Na dole uhlí stojí Rolnickou Zádruhu 11 K, s dopravou 16 K, prodávají po 28 K, tedy o 12 K draže. Z toho 5 jde Zamazalovi! A ti lumpi půjdou na kazatelnu (Šebela) a budou hřímat proti nepoctivosti atd.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 210.

¹⁹¹⁶ Odkazujeme např. na zápis datovaný 1. února 1922, ve kterém jmenovitě uvádí některé příklady ze svého okolí. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 365.

¹⁹¹⁷ Breitenbacher na toto téma publikoval v „pokrokářské“ *Hané* trojici anonymních příspěvků, kvůli délce redakčně rozdělených a publikovaných po částech. Ke dvěma z nich - *Šálení lidu* a *Ven ze škol vyženou vás* - se v deníkovém zápisu z 2. července 1921 otevřeně hlásí: „Minulý týden odevzdal jsem dva články starostovi Jedličkovi, obsahující pozadí manifestační schůze za katolickou školu zítra. První o věci samé: že je to jen ‚akt msty Štanclovy proti Olomouci‘; že je nesmysl žádat katolické učitele pro předměty nenáboženské; že ‚katolický‘ učitel může být jen štanclovský. Druhý článek ‚Ven ze škol vyženou vás‘ líčící, jak Janda, Štancl, Šebela ze škol utekli a dnes řvou, že je kdosi vyhnal! - Dnes nanejvýš by už články měly vyjít. Byly dlouhé, zkrátí je? Změní? Či nevydají?“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 335–336, též 364. Oba články viz [BREITENBACHER, Antonín]: *Ven ze škol vyženou vás*. Haná, č. 145, 3. 7. 1921, s. 2–3; č. 146, 5. 7. 1921, s. 2–3; č. 147, 7. 7. 1921, s. 3; č. 148, 8. 7. 1921, s. 2–3; č. 150, 10. 7. 1921, s. 3; č. 148, 8. 7. 1921, s. 2–3; [tentýž]: *Šálení lidu*. Haná, č. 155, 16. 7. 1921, s. 2; č. 157, 19. 7. 1921, s. 3; č. 159, 21. 7. 1921, s. 2; č. 161, 23. 7. 1921, s. 2–3. Třetí, neuvedený příspěvek - *Kapitoly nikoli zbytečné* - se nám podařilo odhalit analýzou a komparací s předchozími dvěma. Breitenbacherovo autorství nám prozrazuje shodný obsah, způsob argumentace i písemný styl. [Tentýž]: *Kapitoly nikoli zbytečné*. Haná, č. 156, 17. 7. 1921, s. 3; č. 160, 22. 7. 1921, s. 2.

¹⁹¹⁸ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 335. Takové představy naopak naplňoval slovenský politický katolicismus reprezenovaný P. Andrejem Hlinkou (1864–1938), který je na stránkách *Pozorovatele* líčen v superlativech jako ideální adept na úřad arcibiskupa: „Hlinka jako politik je pouze populární osobou a heslem Slovenska, jako arcibiskup byl by palladiem Slovenska. Jeť Hlinka knězem vzorným, ducha apoštolského, je prostinký a nezištný. Dorost kněžský za jeho vedení vyrůstal by v lásce a oddanosti k církvi, ale též ve stejné lásce k vlasti a národu, pro nějž Hlinka před lety tolik byl pronásledován a tolik trpěl.“ Mimo jiné zde nacházíme zajímavé proroctví taktéž k postavě budoucího prezidenta první Slovenské republiky Mons. ThDr. Jozefa Tisa (1887–1947): „Toť rozený vůdce strany. Všestranně vzdělaný, seriosní, poctivý muž neobyčejné iniciativní, nepřítel korupce, politik dohodě přístupný, toť dr. Tiso. Je ještě mlád, a jeho neúporná energie může na vůdčím místě vésti stranu k slavným a pronikavým úspěchům.“ *Andrej Hlinka*. *Pozorovatel*, č. 32, 3. 8. 1928, s. 1. Tuto skutečnost dokládáme i Breitenbacherovým zápisem ze 14. ledna 1923 na margo kroměřížských lidovců: „... byli na mě jako sršni kvůli Hlinkovi, fanatickovi atd.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 396.

Vzájemné rozpory se měly dle Breitenbachera projevit během manifestační schůze za katolickou školu, organizované místním odborem Matice cyrilometodějské 3. července 1921 v Kroměříži s úmyslem sestavit program boje za katolické školství v republice.¹⁹¹⁹

Kámen úrazu představovala série státních nařízení, které katolická církev vnímala jako útok na katolickou školu, ať už máme na mysli výnos Ministerstva školství a národní osvěty č. 19 757 ze dne 30. května 1919, umožňující odstranění náboženských symbolů z učeben,¹⁹²⁰ či výnos téhož ministerstva č. 26183 ze dne 11. srpna 1919, kterým byla *de facto* zrušena povinná výuka náboženství ve školách včetně pravidelných modliteb před vyučováním a povinné účasti žactva na bohoslužbách.¹⁹²¹ Přestože náboženství ve školách zůstávalo pro zájemce na základě žádosti rodičů i nadále přítomné, obavy ze ztráty vlivu katolické církve na školství přimělo kroměřížské lidovce ke svolání manifestace, kde by otevřeně vyjádřili nespokojenost s protiklerikální politikou státu.¹⁹²²

Průběh samotné manifestace, konané v Kroměříži 3. července 1921, máme poměrně dobře zdokumentován jednak díky zprávám v tisku, jednak díky Breitenbacherovým zápiskům. Jak uvádí soudobý tisk, do Kroměříže dorazila řada „přespolních“ hostů z různých koutů Moravy a Slezska, přičemž počet účastníků činil dle odhadů od 1 300 do 2 000 osob.¹⁹²³

¹⁹¹⁹ Tamtéž, s. 364.

¹⁹²⁰ Výnos upravující výzdobu školních místností konfesijními symboly sice odstranění křížů přímo nenařizoval, avšak povoloval učitelům ponechat v učebnách „pouze to, co sloužití může zároveň k účelům vyučování a výchovy, zvláště pak to, co je způsobilé zjednatí znalost otčiny, probouzení a siliti lásku k vlasti, obzor duševní šířiti, vkus zůslechtovati.“ KRIVÁNEK, Jan (ed.): *Příručka zákonů, nařízení a předpisů o národním školství v republice Československé*. Brno 1924, s. 98. Zatímco část učitelstva využila příležitost a odstranila kříže z učeben, katolické učitele nařízení pobouřilo: „Učitelové nedbali proseb dětí, ani přání rodičů, aby posvátný symbol křesťanský zůstal ve školách. Odstraňováním křížů, pozdravu a modlitby vyvoláno v obyvatelstvu, zvláště u dítek školu navštěvujících, hluboké roztrpčení, které vedlo k mnohým případům stávek školních dětí, k nimž se rodiče po odstranění křížů odhodlali. Na mnohých místech vešli rodiče do školy a před jejich očima musely býti kříže opět zavěšeny.“ *Boj o školu*. Vychovatel. Časopis věnovaný zájmům křesťanského školství, 35, 1920, č. 4, s. 25–27.

¹⁹²¹ Na základě řečeného výnosu nebylo nadále možné vyučovat na školách náboženství bez předchozí písemné žádosti rodičů. *O vyučování povinnému náboženství*. Věstník Ministerstva školství a národní osvěty, 1, 1919, č. 13, s. 214–215; srovnej s HORÁK, Záboj: *Církev a české školství. Právní zajištění působení církvi a náboženských společností na území českých zemí od roku 1918 do současnosti*. Praha 2011, s. 128.

¹⁹²² Jak se později kroměřížští lidovci v *Pozorovateli* vyjádřili, boj proti katolické škole nevyvolali oni, nýbrž „pokrokařští“ učitelé hned po převratu 1918: „Od 28. října 1918 stala se naše škola bojištěm! [...] Tito zbrklí lidé, nepřítelni ve svém protináboženském básnění, zmocnili se vedení učitelských organizací, znásilňují všecko učitelstvo a ženou je do nepřirozeného a nemožného boje. [...] Pokrokařské učitelstvo a jeho organizace vyvolali velký a urputný boj: ale v tomto boji zvítězí lid, který si ohromnou většinou přeje - školy náboženské. Pro učitelstvo jest boj tento bojem sebevražedným.“ *Kdo vyvolal dnešní boj o školu*. *Pozorovatel*, č. 31, 26. 10. 1922, s. 1.

¹⁹²³ Počet účastníků schůze se v jednotlivých zdrojích různí dle míry tendenčnosti. Klerikální listy účast nadsazovaly (*Našinec* uvedl přes 2 000 účastníků), zatímco „pokrokařská“ *Haná* udává „jen“ 1 300 zúčastněných, navíc většinou z cizích okresů. K údajům z *Hané* se blíží i Breitenbacher, který průvod pozoroval z okna a napočítal 1 168 osob. V zápisu z 3. července 1921 k tomu čteme: „Z okna jsem čítal průvod a načítal 1 168 osob, ale mezi babami tj. kuchařkami panáčků, řáduli šlo mnoho či 3 ne i 4, počet byl tedy menší. Z místa pramálo, byli to cizí, již neznají toho pozadí bídného.“ *Školská schůze v Kroměříži*. *Našinec*, č. 151, 5. 7. 1921, s. 3; *Klerikální manifestace [...]*. *Haná*, č. 147, 7. 7. 1921, s. 3; srovnej s MZA

Po slavnostní bohoslužbě v kostele sv. Mořice se účastníci odebrali velkolepým průvodem do kryté dvorany v Květné zahradě, kde pokračoval program vlastní schůzi. Slavnostní projevy přednesli přední straníci, mezi nimiž nechyběli poslanec František Nosek či senátor František Valoušek, který zároveň celé schůzi předsedal.¹⁹²⁴ Klíčovou osobnost přitom schůze postrádala - samotného předsedu Československé strany lidové Jana Šrámka. Z účasti na schůzi se omluvil kvůli nemoci a jako náhradu za sebe vyslal právě Noska,¹⁹²⁵ nicméně Breitenbacher v deníku spekuluje, že šlo z jeho strany o vědomé rozhodnutí kvůli otevřenému nepřátelství mezi ním a Štanclem.¹⁹²⁶

Samotný průběh manifestační schůze glosuje Breitenbacher ve svém příspěvku, publikovaném v kroměřížské *Hané* pod názvem *Ven ze škol vyženou vás*. Koncipoval jej jako filipiku proti kroměřížským lidovcům s úmyslem prokázat, že se hlavní tváře celé akce - Augustin Štancl, Alois Šebela a Antonín Janda¹⁹²⁷ - „vyhnali ze škol“ sami. Ironií přitom rozhodně nešetří:

„Oni tři boží bojci hřmějí z Pozorovatele k udivenému hanáckému lidu:

Ven ze škol vyženou vás. A hle, kdo ze školy vyhnal např. jednoho z nich, pátera

v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 335.

¹⁹²⁴ Podrobněji o průběhu schůze např. *Za katolickou školu*. Čech, č. 186, 9. 7. 1921, s. 5.

¹⁹²⁵ Tamtéž.

¹⁹²⁶ Breitenbacher argumentuje mimo jiné tím, že olomoucký *Našinec* odignoroval Štanclovo provolání k manifestaci za katolickou školu: „Konstatuji, že *Našinec* Štanclovi provolání vůbec neotiskl, v *Holešově* nevylepili plakátů, nad čímž se Štancl rozčlil slovy: ‚To bylo už dřív pozorovati, že v *Holešově* táhnou s *Olomouci!*‘ Nikdo tu nebyl od brněnského štábu Šrámkova, s jehož politikou diplomacie Štancl nesouhlasí, jenž by nejrady vše rozbil. Byl to tedy Štanclov projekt, akt msty proti *Olomouci*.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 335.

¹⁹²⁷ Mons. Antonín Janda (1868–1938), rodák z Beňova na Přerovsku, římskokatolický duchovní, pedagog, činovník Československé strany lidové v Kroměříži. Pocházel z rodiny podsedníka Josefa Jandy z Beňova a jeho manželky Františky roz. Kučírkové, dcery výminkáře ze Žalkovic. Po maturitě na c. k. vyšším gymnáziu v Přerově roku 1886 zahájil studia na bohoslovecké fakultě v Olomouci, která v červenci 1890 završil kněžským svěcením. Jako novokněz nastoupil za kaplana do Místku, odkud byl krátce nato povolán do Švábenic, kde organizoval Katolickou Besedu. Od roku 1899 působil jako kooperátor při kostele Panny Marie v Kroměříži. O tři roky později přijal místo katechety na české reálce v Kroměříži. Během první světové války zajišťoval duchovní péči jako kurát-dobrovolník v kroměřížských rezervních nemocnicích, za což byl v září 1915 vyznamenán čestným křížem Červeného kříže II. třídy s válečnou ratolestí (*Ehrenkreuz für Verdienste um das Rote Kreuz II. Klasse mit Kriegsdcoration*). Později zastával funkci inspektora náboženství. Pro ostré příspěvky v kroměřížském *Pozorovateli* proti reformním kněžím Pavlíkovi a Spisarovi jej Breitenbacher v denících přímo označuje za jednoho z viníků církevního rozkolu: „... za války se choval hanebně a on v Kroměříži to byl, který svým chováním vyprovokoval hnutí vedené Pavlíkem a Spisarem.“ ZA v Opavě, fond Sbirka matrik bývalého Severomoravského kraje, inv. č. 7244, *matrika narozených obce Beňov (1846–1870)*, s. 91; *Sjezdy abiturientů*. In: Výroční zpráva státního reálného gymnasia v Přerově za školní rok 1925–26. Přerov 1926, s. 24; *Svěcení na kněžství*. Našinec, č. 66, 13. 6. 1890, s. 3; *Osobní*. Čech, č. 164, 19. 7. 1890, s. 2; *Ze Švábenic*. Katolické listy, č. 237, 30. 8. 1898, s. 3; *Osobní věstník duchovenský z arcidiecése olomoucké*. Katolické listy, č. 251, 11. 9. 1899, s. 2; *Osobní zprávy a uprázdněná místa*. Věstník katolického duchovenstva, 2, 1902, č. 12, s. 11; *Vyznamenání*. Čech, č. 258, 17. 9. 1915, s. 6; *Kronika ústavu*. In: XXXVI. výroční zpráva státní československé reálky v Kroměříži za školní rok 1933–1934. Kroměříž 1934, s. 7; MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 643, *Deník, sv. I. (1921–1930)*, s. p. (přípisek na předešlé).

Jandu? Hnal sama sebe; když počala válka, první jeho starostí bylo, aby se dostal ze školy ven; bylo posměchu proto mezi panáčky, jak se páter Janda, ač už starý chlap, dral na vojnu, jak mu z k. k. Kriegskomanda odpovídali, že mají dost mladších kněží, aby tedy seděl ve své škole. Avšak Janda nechtěl učit, a když na vojenské pány lezl jako štěnice, udělali ho výpomocným feldkurátem. Pan Janda si mohl konečně sladce oddychnout, že se toho protivného vyučování náboženství strásl; práce se zbavil, profesorský plat podržel.

... ráno po osmé hodině, kdy jiní ubědování a válkou uštvaní pospíchali za svým povoláním a ‚nevěrečtí‘ učitelé, pokud vůbec ještě byli doma, u školy viděli jste Jandu, švarný klobouček na hlavě, švihácký kabát na sobě, hůl se stříbrnou rukojetí, vyšňořeného, usměvavého, blaženého jíti jako Adonis, bůh sladkého milování, do zámecké zahrady na procházku. Vždyť snad víte, jak tam z jara bývá krásně; slavíci kokrhají, holoubci vrkají, div-li, že i staré srdce roztaje v mladistvé touze?¹⁹²⁸

O místě konání schůze - interiérech Květné zahrady - čteme v pokračování téhož článku:

„Aby nikdo nevyhnal ze školy ty, kteří se už sami vyhnali - Jandu, Štancla a Šebelu - uspořádali si 3. července ‚manifestaci‘ katolického lidu v Květné zahradě. Aby se jich zdálo hodně, vtáhli do průvodu i školní děti s jednou klerikální učitelkou a roztáhli průvod podle zásady ‚sedm chlapců utvoří devět řad‘; aby se jim nic nestalo při řečňování, zavřeli se do skleníku v Květné a dovnitř byl vpuštěn pouze ten, kdo znal šibolet, jakési tajné heslo společnosti klerikálních neznabohů.¹⁹²⁹

Breitenbacher dále upozorňuje, že svým průběhem nemohla schůze uspokojit jak radikální tábor, tak umírněný. Místy vyhrocená rétorika měla dokonce přimět část příznivců obou táborů opustit schůzi ještě před hlasováním o přijetí rezoluce.¹⁹³⁰ Ta byla v závěru nakonec přijata a čítala dvanáct bodů požadavků adresovaných všem společenským kruhům, tedy nejen poslancům Národního shromáždění, ale i představitelům duchovní správy a laickým

¹⁹²⁸ [BREITENBACHER, Antonín]: *Ven ze škol vyženou vás*. Haná, č. 146, 5. 7. 1921, s. 2–3.

¹⁹²⁹ [Tentýž]: *Ven ze škol vyženou vás*. Haná, č. 150, 10. 7. 1921, s. 3.

¹⁹³⁰ Viz tamtéž: „Učitele nazývali lumpy. Prosím, na ‚katolickém‘ táboru, před školními dětmi! To bylo silné i mnohým katolíkům a slabé ultraklerikálům, proto před hlasováním o resoluci utekli ti i oni a Valoušek zoufale hleděl za stádem, které je neposlušno pastýřů. Na ‚táboru‘ byla čtena rezoluce, která nebude uveřejněna v novinách, aniž kam poslána, dokud ji nevyřežou tak, aby z ní nečpěl kriminál.“

kruhům.¹⁹³¹ Breitenbacher si vnitrostranických bojů v lidové straně všimá také ve svém příspěvku *Šálení lidu* v kroměřížské *Haně*:

„Milovat se navzájem učil vás Pán váš Ježíš Kristus, ale vy jste si vybrali jen cestu sobeckosti; každý z vás miluje jen sebe a ostatními pohrdá; brat o bratru vypráví peprné farářské historky a poví na něj i to, čeho by se pokrokáři jakživi nedozvěděli; bratr bratru závidí tu prebendu, dokonce, tu faru, tam profesuru, někdy kuchařku ladného zevnějšku a někdy i ten žvanec, který strkáte do úst.

O farisei, jako pes psa hryžete, když kost je mezi vámi. Svět byste chtěli reformovat, když jste nedovedli sebe zreformovat?“¹⁹³²

Požadavek, aby děti katolických rodičů vyučovali výhradně katoličtí učitelé, který na schůzi zazněl z úst Augustina Štancla, označil Breitenbacher v témže příspěvku za zcela absurdní. Stejnou šablonu by totiž bylo možno aplikovat i na jiná kritéria, nejen náboženská. Jinými slovy, stejně tak by mohli požadovat oddělené vzdělávání i jiné skupiny obyvatelstva, ať už náboženské, národnostní či politické, což by vedlo k absurdním situacím:

*„ ... jak může katolík (je páter Šebela katolík?) učit za plat děti židovské a německé, když podle Štanclovy logiky židy smějí učit jen židé? Jaký smysl má křik, aby katolické děti učil písmenkám a, b, c, d katolický učitel? Jsou ta písmenka jiná a žák jim nerozumí, učí-li jim učitel český bratr, člen česko-slovenské církve, anebo, *horribile dictu et auditu* (hrůza říci a slyšeti, pozn. autora), *volnomyšlénkář bezvěrec?**

Dvě a dvě jsou čtyři, ať učí počtům katolík nebo nekatolík; kruh je okrouhlý, čtverec čtverhranný, devadesátistupňový úhel zůstane devadesátistupňovým, ať vyučuje katolík či nekatolík; i zákon Archimedův je tentýž pro věřící i nevěřící.

Jsou zvláštní katolické opice, katolické žáby, ropuchy, chameleoni, plazi, zvláštní katolický skot, sloni atd.? Bude-li mluvit o kamenech, budou mít jiné

¹⁹³¹ Jednotlivé body lze shrnout následovně: 1) podpora boje za katolickou školu ze strany episkopátu formou pastýřských listů, kostelních sbírek apod.; 2) mravní i hmotná podpora boje za katolickou školu ze strany poslanců; 3) rozdělení škol na náboženské (tj. církevní) a laické (tj. státní), o čemž rozhodnou sami rodiče; 4) pořádání manifestačních schůzí za katolickou školu po celé republice Maticí cyrilometodějskou a Maticí svatováclavskou; 5) obsazování učitelských míst ve školách s většinou katolických žáků výhradně katolíky; 6) zřizování katolických učitelských ústavů a rušení nadbytečných interkonfesijních; 7) povinná výuka náboženství na středních školách se závaznou návštěvou bohoslužeb; 8) právo žáků neúčastnit se oslav událostí a osob v rozporu s katolickou církví; 9) osvobození žáků z výuky z důvodu svatého přijímání; 10) prohloubení odborného vzdělání a stabilizace platů učitelů; 11) rozšíření volitelů okresních školních inspektorů i na neučitele; 12) jmenování katolíků do komisí pro schvalování učebnic; 13) obsazování ministerstva školství a národní osvěty i jednotlivých školských úřadů odborníky. *Za katolickou školu*. Čech, č. 186, 9. 7. 1921, s. 5; znění manifestace též *Za katolickou školu*. Vychovatel. Učitelská příloha, 36, 1921, č. 8, s. 31.

¹⁹³² [BREITENBACHER, Antonín]: *Šálení lidu*. Haná, č. 161, 23. 7. 1921, s. 2.

vlastnosti (tvrdost, hranivost) podle toho, zdali o nich mluví učitel katolík či nekatolík? Když v chemii bude vyrábět katolický učitel sirovodík, který jak známo, ven vyráží, rozbijeme-li smradlavé vejce, bude to katolický smrad anebo libá vůně? Či jsou jiné obraty, skoky, přemety v tělocviku katolické a nekatolické, podle toho, kdo je ukazuje?

*Kdo má trochu vtípu, uzná, že by ony předměty učebné jinak nemohl vykládat katolík a jinak luterán či páterem Štanclem opovrhovaný učitel z československé církve. V předmětech není ani zbla důvodů pro demagogii páterů Štancla, Jandy, Šebely. Ony prostě s náboženstvím nic společného nemají.*¹⁹³³

Navíc, jak Breitenbacher zdůrazňuje v pokračování téhož článku, katoličtí učitelé ještě nejsou zárukou skutečné křesťanské morálky:

*„Kdo jsou ti katoličtí učitelé, kteří jedině mají učit katolické děti, jak se pozná jejich katolicism? Je-li někdo matrikovým katolíkem, je už tím vrcholem vši dokonalosti? Je mravně lepší, nežli ten učitel, který se veřejně s Římem rozešel? Není. A proto není zárukou křesťanské výchovy, po níž touží Nabljudatělovo (hanlivé označení Pozorovatele, pozn. autora) kolegium. Štanclovi, Jandovi a Šebelovi nejde ovšem o to, aby učitel byl věřící člověk, nábožensky založený člověk, jde o to, aby byl klerikál; aby pracoval v jejich organisaci, platil a lid vedl k tomu, aby na věky byl chudý duchem.*¹⁹³⁴

Breitenbacherovy články v *Hané* zapůsobily jako píchnutí do vosího hnízda. Vedení kroměřížských lidovců spustilo pátrání po autorovi. Jelikož dikce článků napovídala, že jejich autorem bude nejspíše osoba duchovního stavu, ocitlo se na předním místě mezi podezřelými jméno odpadlého kněze Aloise Spisara.¹⁹³⁵ Aby z něj Breitenbacher sejmul podezření, publikoval v *Hané* z 29. července 1921 článek *Protože dlouho nezpytovali svědomí svého...*, v němž veřejně prohlásil, že autorem není Spisar. Své jméno však neprozradil.¹⁹³⁶

¹⁹³³ [Tentýž]: *Šálení lidu*. Haná, č. 159, 21. 7. 1921, s. 2; obdobně též VALACH, Ladislav: *P. dru. Aug. Štanclovi v Kroměříži*. Haná, č. 169, 2. 8. 1921, s. 2.

¹⁹³⁴ [BREITENBACHER, Antonín]: *Šálení lidu*. Haná, č. 161, 23. 7. 1921, s. 2.

¹⁹³⁵ Viz Breitenbacherův zápis ze 7. srpna 1921: „Štancl zuří proti Spisarovi pro články v *Hané*, jichž nepsal. Když prý v redakci *Pozorovatele* četl poprvé *Hanou* o sobě, lítal prý po místnosti jako divý a jen nadával lumpů Spisarovi, že ho arcibiskup Stojan, ten dědek, slaboch, musí exkomunikovat, že prý se již musí jedenkrát zvednout k činu.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 339.

¹⁹³⁶ Ke Spisarově obhajobě použil Breitenbacher tón nikoliv nepodobný tomu, který kdysi užíval v *Pozoru* pod pseudonymem Rectus P. Josef Hofer (1871–1947): „... páni páteři Janda, Štancl a Šebela [...] zahladověli po pravdě [...] a hladoví vyšli [...] hledající toho, kdo by je nasýtil nikoli pěti chleby a pěti rybičkami, ale pravdou, která je nad chléb i nad ryby. Páteři miní, že jejich krmičem je profesor Spisar; on prý je inspirátorem *Hané*. Řekli jsme už jednou, že to není pravda a my nemáme ve zvyku lhát. Ostatně je lhostejno, kdo je pisatelem, kdo inspirátorem; jde přece o podstatu zpráv; obsah rozhoduje, nikoli

Ke zmírnění napětí přispělo až přijetí tzv. malého školského zákona ze dne 13. července 1922,¹⁹³⁷ který sice zařadil náboženství mezi povinné předměty na obecných a měšťanských školách v rozsahu dvou hodin týdně, avšak zároveň zprošťoval z výuky žáky vyznání státem neuznaného a bez vyznání. Totéž umožňoval i žákům vyznání státem uznaného, avšak na základě písemné žádosti rodičů.¹⁹³⁸ Tím bylo vlastně učiněno zadost k uspokojení obou stran. Výuka náboženství se tak stala oficiálně povinnou, což kroměřížští lidovci na stránkách *Pozorovatele* prezentovali jako „vítězství [...] těch, kteří vyučování náboženství hájili a mravouku laickou potírali“.¹⁹³⁹ Na druhou stranu z ní zákonné nastavení činilo i nadále předmět *de facto* nepovinný.¹⁹⁴⁰

Že se celá akce za katolickou školu nesla v duchu nadcházejících zářijových voleb, nemáme sebemenší pochybnosti. Komunální volby 16. září 1923 skutečně skončily v Kroměříži vítězstvím lidovců a kopírovaly tak naprostý triumf Československé strany lidové na Moravě, která s téměř dvěma sty tisíci hlasy předstihla i Švehlovu Republikánskou stranu zemědělského a malorolnického lidu.¹⁹⁴¹ V kroměřížském zastupitelstvu získali lidovci třináct mandátů z šestatřiceti a znatelně tak upevnili svou pozici ve městě. Na druhém místě následovali komunisté a za nimi v těsném závěsu Breitenbacherovi favorité - národní demokraté.¹⁹⁴² Křesla v zastupitelstvu obhájili Ladislav Janča i Alois Šebela.¹⁹⁴³ Volební úspěch posílil sebevědomí lidovců, kteří své vítězství prezentovali jako „odčinění krivdy z roku 1919“,¹⁹⁴⁴ kdy se strana lidová umístila v Kroměříži za sociálními demokraty.¹⁹⁴⁵ „*Ted'*

osobnost pisatelova; pravdivost našich fotografií z černého tábora popřít nemohou, pravda se neutopí v nadávkách.“ [BREITENBACHER, Antonín]: *Protože dlouho nezpytovali svědomí svého [...]*. Haná, č. 166, 29. 7. 1921, s. 2.

¹⁹³⁷ Oficiálně se jednalo o zákon č. 226/1922 Sb. z. a n. Více k tomu např. KASPER, Tomáš – KASPEROVÁ, Dana: *Dějiny pedagogiky*. Praha 2008, s. 198.

¹⁹³⁸ HORÁK, Z.: *Církev a české školství*, s. 128.

¹⁹³⁹ Viz titulní článek *Pozorovatele* z 20. července 1922: „Vítězství bylo na straně těch, kteří vyučování nábožensví hájili a mravouku laickou potírali. Konečně ukázala hádka také zcela určitě a jasně, že velký boj o zdárnou výchovu dítek a za přirozená práva rodičů vedou a s úspěchem vésti mohou jedině katolíci a jménem jejich strana lidová.“ *Malý školský zákon přijat*. *Pozorovatel*, č. 17, 20. 7. 1922, s. 1–2.

¹⁹⁴⁰ HORÁK, Z.: *Církev a české školství*, s. 128.

¹⁹⁴¹ S celkovým počtem 194 435 hlasů se lidovci stali nejsilnější stranou na Moravě. S velkým náskokem předstihli i agrárníky, kteří skončili s 111 922 hlasy na druhém místě. Za nimi se umístili komunisté s 64 925 hlasy a sociální demokraté s 51 081 hlasy. TRAPL, Miloš: *Politika českého katolicismu na Moravě 1918–1938*. Praha 1968, s. 29.

¹⁹⁴² Výsledky komunálních voleb 1923 v Kroměříži, jak je uvádí kroměřížský deník *Pozorovatel*: lidovci (ČSL) 3107 hlasů (13 mandátů), komunisté (KSČ) 1291 hlasů (5 mandátů), národní demokraté (ČsND) 1282 hlasů (5 mandátů), živnostníci (ČŽOSS) 759 hlasů (3 mandáty), socialisté (ČSS) 728 hlasů (3 mandáty), sociální demokraté (ČSDSD) 690 hlasů (3 mandáty), agrárníci (RSZML) 417 hlasů (2 mandáty) a členové skupiny německých voličů taktéž 417 hlasů (2 mandáty). *Velké volební vítězství Českosl. strany lidové*. *Pozorovatel*, č. 39, 17. 9. 1923, s. 2.

¹⁹⁴³ Kompletní seznam nově zvolených členů zastupitelstva města Kroměříže viz *Nové zastupitelstvo samosprávného města Kroměříže dle voleb 16. září 1923*. *Pozorovatel*, č. 39, 17. 9. 1923, s. 1–2.

¹⁹⁴⁴ *Všem lidovým voličům!* *Pozorovatel*, č. 39, 17. 9. 1923, s. 1.

neopovází se nikdo katolický lid kroměřížský přehlížet a podceňovat,“ čteme v prvním povolebním čísle *Pozorovatele*. „*Jsmo nejsilnějším táborem, jenž půjde na výboj a neustane, dokud většina katolického lidu nebude též vládnoucí většinou v obcích i ve státě. Křivda v r. 1919 na nás spáchaná odčiněna!*“¹⁹⁴⁶

16.2.2 Alois Šebela a vykradení Rolnické Záduhy

Značnou pozornost jak ve svých denících, tak ve svých příspěvcích v *Haně* věnuje Breitenbacher rovněž kauzám okolo podnikatelských aktivit kroměřížských lidovců, z nichž na přední místo klade provozování konzumního spolku Rolnická Zádruha pro okres Kroměříž a okolí. Místopředsedu spolku Aloise Šebelu, kroměřížského vikáře, pranýřuje ve svém příspěvku *Ven ze škol vyženou vás* takřka v Hoferovském stylu a obviňuje jej z vydělávání na neúměrných provizích za pře prodej lacině pořízeného a draze prodaného zboží:

„Syn člověkuv neměl, kde by hlavy své složil, ač i lišky prý mají doupata svá; páter Šebela má svoji Zádruhu, kde místo školy a kostela vyesedává celé půldny; klerikální konsum něco nese; ,kde poklad váš, tam i srdce vaše‘, proto Šebela nedruží se v kostele, nedbá o svátosti, ale handlí uhlím a mýdlem, cukrem a botami, dodává však nejen škarbály a škobrtáky, ale i umělá hnojiva, a kdyby po nich byla u nás poptávka, handlil by Šebela i v čertích ocasích. Mezi panáčky koluje anekdota: Co by udělal Šebela, kdyby jednou jako Jidáš Iškariotský prodal Krista pána za třicet stříbrných? Jidáš vrátil stříbrné kněžím, Šebela by je zanesl do banky; Jidáš se oběsil, Šebela by však prodal i to povříšlo na oběšení, kdyby mu je nabídl.“¹⁹⁴⁷

Na přetřes se Šebelovo jméno dostalo při kauze spojené s vykradením spolku na podzim 1921. K loupeži mělo dojít v noci z 1. na 2. října, přičemž hodnota odcizeného zboží měla dosahovat až ku 100 000 Kč.¹⁹⁴⁸ Následné policejní vyšetřování sice potvrdilo zapojení větší skupiny osob, která byla s budovou Záduhy dobře obeznámena a ukradené zboží v hodnotě

¹⁹⁴⁵ V červnových obecních volbách 1919 vybojovali lidovci ve 36členném zastupitelstvu 9 mandátů. Před nimi se umístili sociální demokraté (ČSDSD) s 11 mandáty. Ze zbývajících mandátů získali 7 národní demokraté (ČsND), 5 socialisté (ČSS), 3 živnostníci (ČŽOSS) a 1 kandidát Židovské strany. *Po bitvě...* Haná, č. 132, 17. 6. 1919, s. 1.

¹⁹⁴⁶ *Všem lidovým voličům!* Pozorovatel, č. 39, 17. 9. 1923, s. 1.

¹⁹⁴⁷ [BREITENBACHER, Antonín]: *Ven ze škol vyženou vás*. Haná, č. 148, 8. 7. 1921, s. 3.

¹⁹⁴⁸ Zprávu o vykradení Záduhy přinesly vedle místních deníků *Pozorovatel* a *Haná* např. *Národní listy*, *Lidové noviny* či *Moravská orlice*. Podle *Národních listů* byli zloději s prostorami Záduhy obeznámeni. *Velká krádež látek*. *Národní listy*, č. 273, 5. 10. 1921, s. 2. *Moravská orlice* informovala veřejnost o vypsání odměny na dopadení pachatelů. *Odměna na vypátrání lupičů*. *Moravská orlice*, č. 229, 8. 10. 1921, s. 3. *Lidové noviny* vyslovily podezření na zapojení více pachatelů a popsaly průběh loupeže. *Vyloupené konsumní skladiště*. *Lidové noviny*, č. 496, 4. 10. 1921, s. 5.

téměř čtvrt milionu korun vynášela sousední Podzámeckou zahradou. Jelikož následné vyšetřování vykazovalo vícero nejasností a podivných okolností, vyrojily se velmi záhy spekulace, zdali není celá loupež pouze fingovanou zástěrkou systematického rozkrádání podniku samotnými pracovníky Zádruhy.¹⁹⁴⁹

Jak se totiž ukázalo, s ohledem na množství kradeného zboží nebylo možno odvézt náklad jinak než na dvou vozech.¹⁹⁵⁰ To by ovšem s ohledem na umístění podniku v rušné a dobře osvětlené Nádražní ulici nepřicházelo do úvahy. Pachatelé navíc vykazovali dobrou znalost prostředí a v interiérech Zádruhy se dobře orientovali.¹⁹⁵¹ Kroměřížský list *Haná*, který kauze věnoval obzvláštní pozornost, poukázal rovněž na nedostatečné zabezpečení podniku i na podivující skutečnost, že k vyšetřování nebyla Šebelou přizvána státní policie.¹⁹⁵² Šebela si články v *Hané* vyložil jako útok na svou osobu a v *Pozorovateli následně* osočil *Hanou* z „hanebného psaní“ o krádežích v Zádruze.¹⁹⁵³ Zároveň ujistil podílníky o úhradě veškeré škody, avšak šíření rozličných spekulací se neubránil. Zvláště když byla Zádruha třetí týden nato vykradena podruhé.¹⁹⁵⁴

Spekulace se nakonec ukázaly jako liché, když byla téměř po roce odhalena skutečná skupina pachatelů, vesměs „známých firem“ z okolí.¹⁹⁵⁵ Jakým způsobem na výsledky

¹⁹⁴⁹ Tuto domněnku vyslovuje i sám Breitenbacher v deníkovém zápisu z 18. října 1921: „Šebela na Akademii orelské nedávno na pódiu jako trám se postavil a hřímal o katolictví, až mně stydno bylo. Najednou se vzkřikne: prý Zádruha okradena. Ale stopy po zlodějích nikde. Zámky, okna, nic netknuto. Četníci prohlásili [...], že hledat nebudou, že zloději jsou v Zádruze. Svět to veřejně zpívá! Vím to od Františky Štátníkové, která byla v Zádruze úřednicí a již Šebela vyštval, aby se zbavil nepohodlného svědka svých a jeho děvky Zezulové malverzací. Po kilech braly si tam ty holky čokoládu, chlastávaly různé likéry, koňaky, žemle si pékat dávaly a pojídaly se špekem atd. A kolik peněz Šebela ukradl pod různými tituly, to ví sám pámbů. Ale zloděj je!“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 349. Tentýž obsah nese krátká noticka publikovaná v *Hané*: „Nechal vyučování páter Šebela, když doslechl o stotísicové krádeži v Zádruze; svaté náboženství hodil do kouta a popadl kabát, jel ze školy, ačkoli neskončila náboženská hodina. Ejhle, také: Ven ze škol vyženu vás...“ Je-li autorem noticky Breitenbacher nebo z ní pouze vycházel, netroufáme si spekulovat. Viz *Nechal vyučování [...]*. *Haná*, č. 227, 11. 10. 1921, s. 2.

¹⁹⁵⁰ Dle policejního soupisu, zveřejněného v deníku *Haná*, bylo ze Zádruhy odcizeno celkem: 1606 m² látek na šaty, orelské kroje a povlaky, 19 tuctů rozličného prádla, 69 párů bot, 5 tuctů mýdla, 5 kg dobré čokolády, 5 kg kakaa, 5 kg pralinek, 20 lahví koňaku po 50 Kč, 41 kg rostlinného tuku Ceres, 16 kartonů cukru po 5 kg (celkem 80 kg), 17 kg hrozinek, 7,5 kg papriky, 46 kg pražené kávy, 24 balíků mořidla, 12 ručních tašek, 5 kg mandlí, 32 kg sádla a 23 kg rýže. *Sensační loupež v Zádruze*. *Haná*, č. 222, 5. 10. 1921, s. 2.

¹⁹⁵¹ *Tisícová loupež v kroměřížské Zádruze*. *Haná*, č. 221, 4. 10. 1921, s. 3.

¹⁹⁵² *Některé listy přinesly zprávu [...]*. *Haná*, č. 224, 7. 10. 1921, s. 3.

¹⁹⁵³ *Udeř na stůl, nůžky se ti ozvou [...]*. *Haná*, č. 244, 1. 11. 1921, s. 3; též „*Pozorovatel*“ [...]. *Haná*, č. 261, 22. 11. 1921, s. 3.

¹⁹⁵⁴ Ke druhé loupeži došlo v noci ze soboty 22. na neděli 23. října. Tentokrát byl odcizen pouze obsah pokladny. Viz *Zádruhu pátera Šebely opět okradli*. *Haná*, č. 240, 26. 10. 1921, s. 3; podrobněji *Krádež v klerikální Zádruze [...]*. *Haná*, č. 242, 28. 10. 1921, s. 4.

¹⁹⁵⁵ K odhalení lupičské skupiny, vedené 21letým Františkem Vojtěchem (1892–?) z Tvorovic u Přerova, přispěla pouhá souhra okolností. Jak se v průběhu vyšetřování ukázalo, velkou část Vojtěchových pomocníků tvořili nezletilí. Kradené zboží ze Zádruhy přenašeli do okolních neobývaných stavení a následně přeprodovali v Kroměříži a v Hulíně. *Zloději z kroměřížské „Zádruhy“ dopadeni*. Moravská

vyšetřování reagoval Breitenbacher, nám deníky neprozrazují. Víme však, že Šebelu podezíral rovněž z defraudace finančních prostředků Zádruhy.¹⁹⁵⁶ Tuto otázku nicméně kvůli absenci relevantnějších pramenů a přílišné závislosti na Breitenbacherově písemném svědectví, odvolávajícím se na tvrzení třetích osob, ponecháváme otevřenou.

16.2.3 Zpronevěra vkladů v kroměřížské Raiffeisenke

Obdobným, značně skandálním případem, kdy se aktivity předních činovníků kroměřížské organizace ČSL dostaly opět do pozornosti veřejnosti, je případ finanční zpronevěry ve spořitelním a záloženském spolku Raiffeisenka v Kroměříži, opět provozovaném místní stranickou organizací. Reflexi Antonína Breitenbachera tentokrát bohužel kvůli absenci poznámek po roce 1928 postrádáme. Přesto se jednalo o mediálně velmi reflektovanou aféru s citelným dopadem na samotného Ladislava Janču jako předsedu dozorcí a správní rady kroměřížské Raiffeisenky.¹⁹⁵⁷

Impulz ke spuštění celé kauzy zavdala sebevražda 44letého továrníka Jana Ortelta,¹⁹⁵⁸ pokladníka a účetního kroměřížské Raiffeisenky, přímo ve své kanceláři 12. července 1933.¹⁹⁵⁹ V zanechaném dopise na rozloučenou uvedl jako důvod „nervové rozrušení“, avšak

-
- orlice, č. 261, 17. 11. 1921, s. 3; též *K loupežím v Zádruze*. Haná, č. 258, 18. 11. 1921, s. 3; podrobněji *Zloději ze Zádruhy i odjinud*. Haná, č. 260, 20. 11. 1921, s. 4.
- ¹⁹⁵⁶ Viz blíže nedatovaný záznam z konce listopadu 1923: „*Lupič Šebela, kompaňon Zamazalův. Okrádal chudinu v konzumu, v Zádruze, seminár na konce listopadu 1923: „Lupič Šebela, kompaňon Zamazalův. Okrádal peníze na knížky, potají je vybíral zase, až nyní vikář Janča ze zlosti proti němu, z důvodů osobních, politických i zistných, při schůzi ředitelstva Zádruhy ho přinutil k přiznání, že má ještě dvě knížky na 30 000 K na sebe vinkulovně! A kdo ví, co ještě nepřiznal!*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 25.
- ¹⁹⁵⁷ *Konce jedné klerikální ostudy*. Hlas lidu, č. 109, 26. 9. 1933, s. 4.
- ¹⁹⁵⁸ Jan Ortelt (též Ordelt; 1890–1933), rodák z Kroměříže, obchodník a průmyslník, majitel potravinářského závodu v Kroměříži. Pocházel z rodiny kroměřížského perníkáře a voskaře Petra Ortelta a jeho manželky Julie roz. Navrátilové, dcery zedníka z Kroměříže. Vlastnil ve městě továrnu na těstoviny a cukrovinky na Palackého třídě (dnes Kojetínská) s prodejnou ve Staňkově ulice (dnes Vodní). Rovněž podporoval místní skautské hnutí. Jen rok před sebevraždou způsobil rozruch nahlášením ztráty dvou smének na 150 000 Kč, později nalezených drážním zřízencem na železniční stanici v Hulíně. Po Orteltově náhlém úmrtí nedokázali pozůstalí splácet nahromaděné dluhy, vyhlásili insolvenci a celý Orteltův podnik přešel do konkurzu. Orteltův dům č. 46 na ulici Chobot získal prostřednictvím veřejné aukce spořitelni a záloženský spolek Raiffeisenka. MZA v Brně, fond 67 Sběrka matrik, inv. č. 7952, *matrika narozených města Kroměříž (1888–1900)*, s. 40; *Adresář Republiky československé pro průmysl, živnosti, obchod a zemědělství. Svazek II*. Praha 1931, s. 2230; *Ztratil dvě směnky na 150.000 Kč*. Selské noviny, č. 72, 21. 9. 1932, s. 2; *Ztratil dvě bílonožské směnky na 150.000 Kč*. Pozor, č. 217, 17. 9. 1932, s. 3; *Úmrtí*. Obzor, č. 137, 15. 6. 1933, s. 3; *Konkursy a vyrovnání*. Český Lloyd, č. 80, 4. 8. 1933, s. 3–4; PEŘINKA, F. V.: *Dějiny města Kroměříže III*, s. 448–449.
- ¹⁹⁵⁹ O případu referovala celá řada tiskovin lokálního i celostátního dosahu, viz např. *Vzrušující sebevraždy v Kroměříži*. Lidové noviny, č. 298 (odpoledne), 14. 6. 1933, s. 2; *Vzrušující sebevražda v Kroměříži*. Moravský večerník, č. 137, 14. 6. 1933, s. 4; *Kroměřížský továrník byl nalezen otráven*. Polední list, č. 165, 14. 6. 1933, s. 5; *Svítiplynem se otrávil [...]*. Svoboda, č. 138, 14. 6. 1933, s. 3; *Úmrtí*. Haná, č. 137, 15. 6. 1933, s. 3; *Otrávil se svítiplynem*. Hlas lidu, č. 67, 15. 6. 1933, s. 4; *Úmrtí*. Obzor, č. 137, 15. 6. 1933, s. 3; *Sebevražda a pokus sebevraždy svítiplynem v Kroměříži*. Selské listy, č. 47, 17. 6. 1933, s. 6; *Dvě vzrušující sebevraždy v Kroměříži*. Moravský deník, č. 138, 14. 6. 1933, s. 3. Olomoucký *Našinec* naproti tomu kauzu zcela pominul.

následné vyšetřování odhalilo obrovské dluhy, které po sobě Ortelt zanechal. Takové zjištění pochopitelně vyvolalo obavy podílníků z defraudace svěřených fondů, což následná revize z brněnského ústředí skutečně potvrdila, když zjistila, že v pokladně záložny chybí 500 000 Kč. Ty měl zadlužený Ortelt zpronevřit podvody s falešnými směnkami a vedením dvojích účetních knih, aby je mohl následně použít k uspokojení svých věřitelů.¹⁹⁶⁰

Na následné mimořádné schůzi kroměřížské Raiffeisenky 18. září 1933 byla k odpovědnosti volána dozorčí a správní rada v čele s Jančou jako předsedou, čelící mimo jiné obvinění, že o Orteltově finanční tísní věděla, ale nevěnovala jí dostatečnou pozornost. Proto bylo rozhodnuto o uhrazení dlužné částky věřitelům z vlastních prostředků členů rady, přičemž sám Janča měl uhradit 100 000 Kč.¹⁹⁶¹ Navíc byl z pozice předsedy správní rady odvolán.¹⁹⁶² Levicově orientovaný deník *Hlas lidu* si na svých stránkách neodpustil ironickou poznámku na margo sesazeného Janči: „*Tak končí jedna velká ostuda našeho klerikálního tábora. Nevinní a chudobní lidé musejí nésti náhradu škody, zatímco druzí, kteří s defraudantem za defraudované peníze jezdili po výletech, dělají ze sebe ‚charaktery‘.*“¹⁹⁶³

16.3 Breitenbacherova cesta k národní demokracii

Z výše uvedených důvodů je jasné, že Československá strana lidová u Breitenbachera jako voliče nemohla v žádném případě uspět. Jaká se však nabízela alternativa? Ideu socialismu v internacionální i nacionální podobě odmítal už z principu. Jakkoliv s pojmy socialismus, bolševismus a anarchismus operuje Breitenbacher v denících poměrně svévolně a nezřídka je užívá jako pejorativní synonymum,¹⁹⁶⁴ z jednotlivých záznamů vyplývá jednoznačně

¹⁹⁶⁰ Viz např. *K sebevraždě kroměřížského továrníka*. Moravský deník, č. 141, 17. 6. 1933, s. 3; *Příčina sebevraždy kroměřížského továrníka*. Moravský večerník, č. 139, 17. 6. 1933, s. 5; *Kroměřížské sensace*. Obzor, č. 138, 17. 6. 1933, s. 2; *Kroměřížské sensace*. Haná, č. 138, 17. 6. 1933, s. 2; *Kroměříž v sensacích*. Selské listy, č. 48, 21. 6. 1933, s. 4; *Zpronevřil půl milionu*. Lidové noviny, č. 470, 19. 9. 1933, s. 4; *Zpronevřil půl milionu Kč*. Moravský deník, č. 219, 19. 9. 1933, s. 3; *Zpronevřil půl milionu Kč a pak se otrávil*. Pozor, č. 217, 19. 9. 1933, s. 3; *Půl milionu chybí v raiffaisence*. Polední list, č. 262, 21. 9. 1933, s. 3; *Sebevražda a pokus sebevraždy svítiplynem v Kroměříži*. Selské listy, č. 47, 17. 6. 1933, s. 6; *Sebevražda svítiplynem pokladníka Raiffeisenky v Kroměříži*. Pražský list, č. 166, 15. 6. 1933, s. 4.

¹⁹⁶¹ *Sebevražda pro zpronevěru 500.000 Kč*. Moravský večerník, č. 214, 19. 9. 1933, s. 3; *Konce jedné klerikální ostudy*. Hlas lidu, č. 109, 26. 9. 1933, s. 4.

¹⁹⁶² Srovnaj různé články, např. *Likvidace zpronevěry 700.000 Kč v Kroměříži*. Svoboda, č. 87, 14. 4. 1934, s. 2; *Likvidace zpronevěry Kč 700.000 - v Kroměříži*. Moravský večerník, č. 85, 12. 4. 1934, s. 2; *Likvidace zpronevěry v kroměřížské raiffeisence*. Lidové noviny, č. 186, 13. 4. 1934, s. 7; *Likvidace zpronevěry v kroměřížské raiffeisence*. Pozor, č. 88, 13. 4. 1934, s. 4.

¹⁹⁶³ *Konce jedné klerikální ostudy*. Hlas lidu, č. 109, 26. 9. 1933, s. 4.

¹⁹⁶⁴ K doložení našeho tvrzení i vzájemnému srovnání se nabízí celá řada zápisků. „*To proklaté semeno Marxovo, které celý svět otrávil,*“ zapsal si do deníku 26. února 1919 v reakci na telegram o pokusu anarchistů spáchat atentát na italského krále. „*Zatracená cháska, socialisté pracují všude pro Německo, i u nás!*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 139–140. V zápisu ze 17. října 1925 zase popisuje svou reakci na poznámku PhDr. Františka Trávníčka (1888–1961), profesora slavistiky na Masarykově univerzitě v Brně, o převedení

negativní postoj k sociální politice levice jako takové.¹⁹⁶⁵ Předákem sociální demokracie Bohumírem Šmeralem - jedním ze zakladatelů Komunistické strany Československa v květnu 1921 - navíc opovrhoval pro jeho někdejší prorakouské postoje, které zastával až do samého zániku Rakouska-Uherska.¹⁹⁶⁶ Jeho působení v politice si i v následujících letech po válce spojoval s němečtstvím a obával se Šmeralovy nepředvídatelnosti.¹⁹⁶⁷ Vystupování sociálních demokratů si Breitenbacher v denících rovněž spojuje dvojitvářností a pokrytectvím.¹⁹⁶⁸

Národní socialisty v očích Breitenbachera zase zdiskreditovaly nepříjemné aféry okolo poslanců Švihy¹⁹⁶⁹ a Svozila,¹⁹⁷⁰ které v denících vzpomíná na vícero místech.¹⁹⁷¹ Proto

Květné zahrady do státní správy: „Podíval jsem se na něho, zastavil se a pravím: ‚Jakýpak právem? Řekněte mi, co byste tak Vy udělal, kdyby Vám někdo zinník, který máte na sobě, vzal do své správy?‘ Je skutečně příznačné, jak hluboko pronikly bolševické myšlenky a lidé si toho nejsou ani vědomi. Leč by vůči církevnímu majetku bylo dovoleno vše a nepovažovalo se to za bezprávi.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 110–111.

¹⁹⁶⁵ Viz například zápis z 26. srpna 1919 o vázání snopů v Jarošově: „Večer pravila mi matka, že říkala sousedovi, který je obecním policajtem, bere ‚podporu‘ pro ‚neschopnost‘ k práci a pro nezaměstnanost, aby šel mi pomoci aspoň složit mandele - nešel. A flunká po celý den dědinou a ‚cigaretle‘ kouří jako fabričný komín. Blahoslavený, šťastný - ale dodávám prokletý ‚proletariáte‘! - líný, požívačný, zlodějský, necitný a sprostý!!“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 186. Srovnej se záznamem ze 7. října 1923: „Vždy s odporem slýchávám na vlaku dělníky vykládat, kolik mají na hodinu, jak si kde co vynutili, jak šidí práci a zaměstnavatele - ale nikdy neslyším, co udělají za den...“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 17. Taktéž záznam z května 1927: „Také vymoženost demokracie, rovnosti, nivelizování - že ‚dělník‘ musí mít své na minutu, ‚buržoá‘, inteligent třeba skapni - koho pak páli jeho škoda? Jsem syt sociální otázky, dělníků, vývoje nalevo, nivelizování atd., jak se říká všem těm falešným frázím žvanivého cancaly Masaryka.“ Tamtéž, s. 180.

¹⁹⁶⁶ Viz např. zápis datovaný 14. prosince 1920: „Šmeral, ten padouch habsburský (za války Našinec celé stati z jeho projeví uveřejňoval na 1. str.), aby obhájil své něčeské stanovisko (poukazem, že taková strana - dělnická - píše pro Rakousko).“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 287. Šmeralovy politické postoje vyplývaly z konceptu austromarxismu, k němuž se česká sociální demokracie přiklonila na svém posledním předválečném sjezdu v prosinci 1913 na pražském Žofíně. Koncept vycházel z předpokladu, že je existence Rakouska-Uherska - ovšem v demokratické a decentralizované podobě, oproštěné od tzv. buržoazního nacionalismu - nejlepší pro zájmy dělnictva jako celku. Více k tomu CABADA, Ladislav: *Český stranický systém 1890–1939*. Plzeň 2000, s. 23–24; též RUPNIK, Jacques: *Dějiny komunistické strany Československa. Od počátků do převzetí moci*. Praha 2002, s. 31–32.

¹⁹⁶⁷ Dne 19. září 1918 adresoval redakci deníku *Lidová demokracie* psaní, ve kterém na Šmerala upozorňoval: „19. 9. psal jsem redakci *Lidové demokracie*, že Šmerala české vůdčí kruhy nedoceňují a netuší, co zla by mohl natropiti! Varoval jsem! Šmerala jen znám, že ho Reichspost chválila. To je už děsné znamení!“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 96.

¹⁹⁶⁸ Např. v zápisu z 16. června 1919 ironicky líčí, jak se obléká „typický proletář“: „Viděl jsem včera proletáře s panamským kloboukem, šaty a celým úborem i zevnějškem jako vyzývavý starší německý buršák. ‚Kapitalističtí‘ měšťáci vedle nich hotoví ohránci. Ať žije tedy proletariát! Sláva ‚vyděděncům‘!“ V jiném zase téměř karikaturisticky vykresluje sociálního demokrata Jana Jelínka, jednoho z prominentních účastníků kroměřížských oslav 1. výročí vzniku republiky: „... švec, proletář, vyděděnec, sociální demokrat Jelínek, člen výboru, v moderním, novém klobouku. Ať žije pokrok a speciálně ‚utlačovaný lid‘!“ Tamtéž, s. 169, 206–207.

¹⁹⁶⁹ Bouřlivá politická aféra vyvolaná článkem v *Národních listech* ze dne 4. března 1914, obviňujícím poslance říšské rady a předsedu poslaneckého klubu národních sociálů JUDr. Karla Švihu (1877–1937) ze spolupráce s pražskou tajnou policií. Přestože se Šviha dovolával nevinou, stála jej aféra - výrazně příživovaná soupeřením politických stran - slibně se rozvíjející politickou kariéru. Po válce bylo potvrzeno, že Šviha policejním konfidentem nebyl. Ve skutečnosti pouze dodával žádané podklady následníkovi trůnu Františku Ferdinandovi d'Este (1863–1914), který Švihu vyplácel z pokladny policejního ředitelství

se také srdečně těšil z výsledku kroměřížských komunálních voleb v dubnu 1920, kdy národní socialisté v Kroměříži zcela popadli.¹⁹⁷² Politické rozepře se patrně promítly i do vztahů mezi Breitenbacherem a jeho bratrancem Aloisem Tučným, předákem národních socialistů. Ačkoliv vyrůstal v katolickém prostředí, po vzniku Československa vystoupil z katolické církve.¹⁹⁷³ Jako vyučený typografický dělník vstoupil roku 1912 do České strany národně sociální, přičemž od počátků projevoval zájem o činnost v odborovém hnutí. Třebaže nepatřil k příliš zdatným řečníkům, což mělo být údajně zapříčiněno vrozenou řečovou vadou, dokázal se svým zaujetím a vědomostmi ve spojení s jeho energickou povahou a lidskými vlastnostmi vypracovat až na generálního tajemníka České (později Československé) obce dělnické, zastupující zájmy českého resp. československého dělnictva.¹⁹⁷⁴ Tuto funkci zastával až do zániku republiky a neotřásla jí výrazněji ani nepříjemná korupční aféra z roku 1924.¹⁹⁷⁵

v Praze. Podrobně o celé aféře např. NUSKA, Bohumil – PERNES, Jiří: *Kafkův Proces a Švihova aféra*. Brno 2000, s. 13–49.

¹⁹⁷⁰ Korupční aféra okolo Josefa Svozila (1873–1949), poslance Revolučního národního shromáždění za národní socialisty (tehdy Československá strana socialistická). Svozil byl původně katolickým knězem, avšak ještě před první světovou válkou vystoupil z katolické církve (1906 suspendován, 1909 vystoupil). Později se stal členem Církve československé. Roku 1921 čelil Svozil jako místopředseda Státního pozemkového úřadu obvinění z přijetí úplatku v podobě letního bytu. Případ se brzy medializoval, a jelikož obvinění vzešlo z vlastních řad, projednávala se Svozilova kauza na úrovni výkonného výboru strany. Nakonec bylo rozhodnuto o Svozilově penzionování. Roztrpčený Svozil se cítil zrazen vlastní stranou, proto se následně rozhodl řady národních socialistů opustit. Více ke Svozilovi a jeho kauze BURGET, Eduard: *Josef Svozil - kněz, novinář, politik*. In: MAREK, Pavel – HANUŠ, Jiří (eds.): *Osobnost v církvi a politice. Čeští a slovenští křesťané ve 20. století*. Brno 2006, s. 162–170, zvláště s. 168–169; stručně viz tentýž: *Camera obscura*. Dějiny a současnost. Kulturně historická revue, 31, 2009, č. 4, s. 50.

¹⁹⁷¹ Švihovu aféru vzpomíná poprvé v zápisu ze 7. května 1919, ve kterém obviňuje arcibiskupa Skrbenského z „kupování duší“: „... kardinál byl v Praze léta, konexe má, vliv snad šlechtou pražskou na kohosi už lehko získá, za peníze! *Urbs venalis?* (město prodejné, pozn. autora) *Šviha!*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 242–243. Na obě aféry současně odkazuje v zápisu z 19. října 1924 o tábore lidu, pořádaném v Kroměříži národními socialisty: „*Měli si zavěsiti portrét Švihy, Svozila a podobných velikánů ze smradlavých afér...*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 52. Do třetice naráží na Švihou ve svém komentáři k Masarykově poměru vůči Benešovi a národním socialistům z léta 1926: „*Ať žije československá demokracie soci partaj počínajíc Švihou a končíc kdožví kterým tím lumpem, který patří do kanálu a ne do parlamentu nebo na ministerské křeslo!*“ Tamtéž, s. 140–141.

¹⁹⁷² Viz denikový zápis z 19. dubna 1920: „*Z čeho já mám srdečnou radost, je, že Švihovci, partaj ze stanoviska českého nejbídnější, tu dostala výprask: 500 hlasů. Banda, líná, žravá, k tomu nevdělaná a národnostně tupá; znám ta individua!*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 242–243.

¹⁹⁷³ Viz přípisek ve výše citované matrice narozených: „*Vystoupil z církve katol. Okres. polit. správa Vinohrady 15. 2. 1921 č. 8270.*“

¹⁹⁷⁴ KLÁTIL, František: *Republika nad stranami. O vzniku a vývoji Československé strany národně socialistické (1897–1948)*. Praha 1992, s. 190–192.

¹⁹⁷⁵ Na pozadí tzv. lihové aféry stála zhruba třímilionová půjčka, kterou poskytlo Družstvo hospodářských lihovarů v čele s Karlem Práškem (1868–1932) - v tom čase předsedou senátu - pražskému kinu Louvre, patřícímu Československé obci dělnické. *De facto* se však jednalo o úplatek vyplacený z lihovarnického dispozičního fondu, z něhož Prášek zpronevěřil ještě dalších 27 milionů korun. Půjčku navíc zprostředkoval kontroverzní milionář Adolf Kabeláč s rozsáhlými konexemi a napojením na Jiřího Stříbrného (1880–1955). Poté, co celá aféra pronikla do médií, podal Tučný jako představitel Československé obce dělnické v únoru 1924 demisi na svůj post ministra pošt a telegrafů ve Švehlově

Jako národní socialista se Tučný po celý život otevřeně hlásil k Edvardovi Benešovi a ze svého postoje neslevil ani po Mnichovských událostech roku 1938. Naopak se vymezoval vůči politickému křídlu Jiřího Stříbrného, který byl později ze strany - roku 1926 přejmenované na Československou stranu národně socialistickou - vyloučen.¹⁹⁷⁶ S Breitenbacherem udržoval jen minimální písemný kontakt a oslyšeny zůstávaly Tučného pozvánky adresované Breitenbacherovi na návštěvu do Brna-Černovic.¹⁹⁷⁷ Dochovaná korespondence se týká výhradně rodinných témat a po roce 1933 z blíže nejasných důvodů zcela utichá. Zdáli za tím stojí vzájemné politické rozpory, které se mohly projevit příklonem Tučného k Masarykovi a k politice Hradu, můžeme pouze spekulovat.¹⁹⁷⁸

S daným vnitřním nastavením dokázala jako jediná z politických stran svým programem u Breitenbachera uspět národní demokracie Karla Kramáře, k níž se v denících opakovaně hlásí, stejně jako k jejím ústředním protagonistům.¹⁹⁷⁹ Proto jej ani zdaleka neuspokojil výsledek prvních komunálních voleb v Kroměříži, ve kterých 15. června 1919 se značnou převahou zvítězila sociální demokracie následovaná Československou stranou lidovou a národními socialisty, kdežto národní demokraté skončili až na čtvrtém místě.¹⁹⁸⁰ Nás ovšem zajímá otázka, čím byla právě Československá národní demokracie Breitenbacherovi tak blízká?

vládě. Ve vedení Československé obce dělnické však zůstal i nadále. V reakci na aféru přijalo Národní shromáždění v červnu 1924 tzv. zákon o inkompatibilitě, zakazující poslancům Národního shromáždění členství v představenstvech a správních radách výdělečných společností. Více o tom KLÍMEK, Antonín: *Boj o Hrad. Díl I. Hrad a Pětka. Vnitropolitický vývoj Československa 1918–1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví*. Praha 1996, s. 303; srovnej s 31. Zákon č. 144/1924 Sb. z. a n. ze dne 18. června 1924 o inkompatibilitě (neslučitelnosti). In: GRONSKÝ, Ján (ed.): *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa. I. 1914–1945*. Praha 2005, s. 191–192.

¹⁹⁷⁶ KLÁTIL, F.: *Republika nad stranami*, s. 171, 193

¹⁹⁷⁷ Implikuje tak Tučného blahopřání Breitenbacherovi k jmeninám ze dne 11. června 1929, v němž označuje každoroční blahopřání za jedinou příležitost ke vzájemnému kontaktu: „*Je to jediná příležitost, u které si stručně vyměňujeme zprávy o svých radostech a strasti v uplynulém roce zažité!*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 1, inv. č. 7, list Aloise Tučného Antonínu Breitenbacherovi (Brno-Černovice, 11. června 1929).

¹⁹⁷⁸ Vezmeme-li do úvahy Breitenbacherův záporný postoj k levicovým ideologiím, je nám zcela jasné, proč se nemohl nikdy shodnout se svým bratrancem Aloisem Tučným, který v národním socialismu spatřoval „*úsilí o dosažení nejmožnější sociální rovnosti*“. K nastolení nového systému však nemělo dojít násilnou formou jako v sovětském Rusku, nýbrž tzv. etapovou revolucí, tj. postupným zaváděním hospodářských reforem směřujícím k odstranění kapitalistického řádu. Přitom měla být zcela respektována přirozená práva jednotlivých národů. TUČNÝ, Alois: *Národní socialism vítězí*. In: NETOLICKÝ, Antonín (ed.): *Sborník Čs. strany národně socialistické k XII. sjezdu strany pořádanému ve dnech 5. – 6. dubna 1931 v Praze*. Praha 1931, s. 24–30.

¹⁹⁷⁹ Tamtéž, s. 242, 398.

¹⁹⁸⁰ Výsledek voleb komentuje Breitenbacher příznačně: „*Volby: 11 socialisté, 9 lidovci, 7 národní socialisté, 5 národní demokraté, 3 živnostníci, 1 židě. - Ty strany, které pracují ‚en masse‘ (dohromady, pozn. autora) vulgo se stádem, mají mnoho! Bude-li dle toho celkový výsledek i později v sněmu, pak nás aspoň soci mohou do roka naprosto vyžrat a vykrást - a pak zavolat Hindenburky.*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 170; srovnej s *Definitivní výsledek voleb [...]*. Haná, č. 132, 17. 6. 1919, s. 1.

V jistém smyslu nabízela Breitenbacherovi jako jediná z parlamentních stran koncept, který dokázal zesoulat se svým vnitřním přesvědčením. Svůj program stavěla na koncepci silného národního státu s minimálním vlivem menšin, podpoře podnikání a ochraně soukromého vlastnictví se smírem v sociální oblasti. Naopak se vymezovala vůči levicové politice sociálních demokratů i národních socialistů. Ideově se opírala o slovanskou vzájemnost s orientací na Rusko, ovšem demokratické, nikoliv sovětské a bolševické, což se projevilo vazbami národní demokracie na tzv. bílou emigraci.¹⁹⁸¹

Stejně ideály zdůrazňuje Breitenbacher v zápise z 18. dubna 1920 o průběhu obecních voleb v Kroměříži, v němž se k národní demokracii otevřeně hlásí: „Vykonal jsem svoji občanskou povinnost. Volil jsem dle svého nejlepšího vědomí i svědomí stranu, jež je pro svobodu, český stát, pro práci a šetrnost, proti vyžíračstvu republiky, jež je budovatelkou naší svobody, jež pro tuto svobodu úpěla v žalářích - národní demokracii!“¹⁹⁸² Voličskou základnu strany tvořili především zástupci střední třídy a inteligence, jmenovitě státní úředníci, učitelé, živnostníci či střední podnikatelé,¹⁹⁸³ jinými slovy kruhy, k nimž se hlásil i Breitenbacher.¹⁹⁸⁴ V otázce náboženské prosazovali národní demokraté odluku státu a církve.¹⁹⁸⁵

V Kroměříži se národní demokracie dostávala do konfrontace se stoupenci Československé strany lidové.¹⁹⁸⁶ Kritika cílila na čelní představitele strany - Karla Kramáře a Aloise Rašína - zejména kvůli postoji Československé národní demokracie k odluce státu od církve.¹⁹⁸⁷ Téměř prorocky vyznívají slova profesora Zenona Jockla, která měl pronést k Augustinu Štanclovi na adresu Rašína jako ministra financí na jaře 1919: „Koupím si revolver, vezmu Stojana

¹⁹⁸¹ MAŘICA, Jan: *Od Československé národní demokracie k Národnímu sjednocení*. Brno 2018, s. 18; též RYNEŠ, Václav: *Národ a stát v českých dějinách*. Praha 2018, s. 47; stručně *Československá národní demokracie* (heslo): ŽALOUDEK, Karel (ed.): *Encyklopedie politiky*. Praha 1999, s. 59.

¹⁹⁸² MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 242.

¹⁹⁸³ ČECHUROVÁ, Jana: *Česká politická pravice. Mezi převratem a krizí*. Praha 1999, s. 22; též MAŘICA, J.: *Od Československé národní demokracie k Národnímu sjednocení*, s. 97.

¹⁹⁸⁴ Jako ilustrační nám opět poslouží Breitenbacherův zápis týkající se dubnových komunálních voleb, tentokrát z následujícího dne 19. dubna 1920, kdy již byly známy výsledky. Ze záznamu jasně vyplývá distanc, který si Breitenbacher udržoval jak od elektorátu socialistů, tak od elektorátu strany lidové: „Tož tak, už je to tu: dvě stáda - jedno hnané na lučnou pastvu, již mu pastýři jako fata morgana před oči kouzlí, druhé poplašené svými pastýři nebezpečím, jež svatému náboženství hrozí - stojí proti sobě. Bylo lze čekat - rudé stádo je hlavně mužské (i všecko vojsko!), černé zase ženské: 5 700 – 5 600. Neobyčejně příznivý výsledek má národní demokracie: 1 400, tj. určité rodiny, mužské i ženské, vzdělané, opravdu uvědomělé každým směrem a charakterové, to je jistě elita zdejšího obyvatelstva! A teď si myslím: těch 1 400 uvědomělých, s akademickým vzděláním, mají mít cenu a váhu 1 400 bab strany lidové? Tu pociťuji, jaká nespravedlnost spočívá v tom, že se prostě čítají individua lidská dle jich animózní existence!“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 242–243.

¹⁹⁸⁵ ČECHUROVÁ, J.: *Česká politická pravice*, s. 22–23.

¹⁹⁸⁶ Srovnej vzájemné výpady národně demokratické *Haně* a klerikálního *Pozorovatele*, např. *Katolíci Čechoslováci!* *Pozorovatel*, č. 20, 17. 4. 1920, s. 1; *Obránci lži*. *Haná*, č. 12, 17. 1. 1920, s. 1; *Z černého tábora*. *Haná*, č. 23. 6. 1920, s. 2.

¹⁹⁸⁷ MAŘICA, J.: *Československé národní demokracie k Národnímu sjednocení*, s. 34.

za svědka a pojedou Rašina, toho lumpa, zastřelí!“¹⁹⁸⁸ Když se o několik málo let později stala Jocklova narážka skutkem a 18. února 1923 podlehl Rašín následkům atentátu,¹⁹⁸⁹ využil kroměřížský *Pozorovatel* situace a osočil na svých stránkách politiku „pokrokářů“ z mravního úpadku národa.¹⁹⁹⁰ Svou kritiku přitom zaměřil i na Masaryka a jeho humanismus: „Humanita hlásaná hlavou státu je zajisté vysoký stupeň mravní a tudíž ozdobou jejího hlasatele, ale pro každého občana státu stává se nebezpečnou tím, že zločinec spoléhaje na ni, svého spoluobčana beze strachu olupuje nebo zabíjí.“¹⁹⁹¹

Přestože kroměřížští lidovci atentát veřejně odsoudili, když v *Pozorovateli* označili Rašina nejen za „oběť politické nenávisti“, ale i za jednoho z „mužů nejzasloužilejších o stát“,¹⁹⁹² podle Breitenbacherových zápisů panovalo v místních kuloárech mínění zcela odlišné.¹⁹⁹³ Pro Breitenbachera opět další důkaz politiky dvou tváří. Sám se v zápisu o Rašínově úmrtí z následujícího dne 19. února opětovně hlásí k národní demokracii a vyzdvihuje její úlohu v tzv. prvním odboji:

„Rašín mrtev. Mám cosi z jeho povahy. Nenadělám řečí, zato jednám. [...] Kramář, Rašín byli mými ‚miláčky‘ za Rakouska. Také v tom jsem jim byl blízký, že i ke mně ještě 1918 začátkem ledna vojenský divizní soud vídeňský poslal detektiva kvůli legionářům, mým bývalým žákům - a 1917 dal rozkaz mne zatknout. Nebýt hejtmana dr. Mentzla, odseděl jsem si těž přes rok na Špilberku!

¹⁹⁸⁸ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 156. K Jocklovi se později vrací i v zápisu z 23. února 1923: „Jockl: že národní demokraté jsou všichni bařtipáni, kapitalisté... Vše české, speciálně pražské, hanobí.“ Tamtéž, s. 399.

¹⁹⁸⁹ Atentát spáchal střelnou zbraní tehdy pouze devatenáctiletý anarchista Josef Šoupal (1903–1959) z Německého (dnes Havlíčkova) Brodu. Podobným způsobem zamýšlel odstranit i další představitele „československého kapitalismu“ včetně Karla Kramáře. V důsledku atentátu odsouhlasila vláda tzv. Zákon na ochranu republiky (č. 50/1923 Sb. z. a n.), postihující veškeré úklady proti republice, její svrchovanosti, reprezentaci i státním institucím. Více k atentátu ČECHUROVÁ, Jana: *Alois Rašín. Dramatický život českého politika*. Brno 2003, s. 188–192; též MAŘICA, J.: *Československé národní demokracie k Národnímu sjednocení*, s. 26, 48.

¹⁹⁹⁰ Citujeme přímo ze článku *Ministr Dr. Rašín mrtev*, publikovaného na titulní straně *Pozorovatele* 22. února 1923: „... budiž dovoleno se tázati: známe ruku, která smrtelně zranila Dra Rašína, ale známe a uvědomíme si všichni upřímně a poctivě také vše, co vtisklo do této ruky smrtící zbraň? Co všechno se muselo státi v národě našem, než se našla ve středu jeho ruka - schopná takového zločinu! [...] Velebil se vzdor a odpor, v posměch uváděny byly nejsvětější a zlehčovány nejvážnější věci, nedospělá mládež štvána a hnána byla do politických bojů, schvalovány surovosti proti chrámům katolickým a sochám svatých, s lidem provozována nejpustší demagogie, náboženství hanobeno beztrestně a svědomí ubijeno vším možným způsobem. Hle - ovoce zraje!“ *Ministr Dr. Rašín mrtev*. *Pozorovatel*, č. 9, 22. 2. 1923, s. 1.

¹⁹⁹¹ *Odstraňte hlavní příčinu zločinnosti!* *Pozorovatel*, č. 4, 18. 1. 1923, s. 1.

¹⁹⁹² *Oběť politické nenávisti*. *Pozorovatel*, č. 3, 11. 1. 1923, s. 1–2.

¹⁹⁹³ Senátor Valoušek měl např. projevat vyslovenou nechuť účastnit se pohřbu jen proto, že si Rašín zvolil pohřeb žehem. Poslední rozloučení navíc probíhalo za zpěvu husitského chorálu. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 398–399; srovnej s ČECHUROVÁ, J.: *Alois Rašín*, s. 200–202

*A to je tragedie, že provedl ‚Čech‘, čeho se neodvážil cizák. Jsem národně demokratický veskrz, tak i volívám.*¹⁹⁹⁴

16.3.1 Vazby Antonína Breitenbachera na bílou emigraci

Specifickou je otázka poměru Antonína Breitenbachera k bílé emigraci v Československu, s níž národní demokracie udržovala úzké styky.¹⁹⁹⁵ Již jsme se zmínili o Breitenbacherově kontaktu s ruským emigrantem Valerijem Sergejevičem Vilinským, který věnoval arcibiskupskému archivu část své korespondence.¹⁹⁹⁶ Mimo něj však nalézáme v pozůstalosti Antonína Breitenbachera list z rady Kozáckého ústředního svazu v Praze se žádostí o finanční podporu určenou na boj s „iredentickou propagandou mezi kozáckou emigrací“.¹⁹⁹⁷ List je adresován přímo Breitenbacherovi dne 28. července 1933 a nese vlastnoruční podpisy jak předsedy svazu plukovníka Grigorije Ivanoviče Čapčikova, tak jeho tajemníka kapitána Alexandra Nikolajeviče Chochlačeva.¹⁹⁹⁸

Vznik organizace úzce souvisí s vývojem politických vztahů mezi sovětským Ruskem a Československem, které 9. června 1934 uznalo *de iure* Sovětský svaz a necelý rok poté s ním uzavřelo dohodu o vojenském spojení.¹⁹⁹⁹ Nejistota z dalšího vývoje, absence společné strategie i potřeba formulovat společný program aktivizovala příslušníky bílé emigrace v Československu a odrazila se na rozmachu tzv. hnutí mladorusů, usilujícího o nalezení přijatelného kompromisu mezi monarchií a sovětským zřízením.²⁰⁰⁰ Ke stejným myšlenkám se hlásil i Kozácký ústřední svaz, který cestu ke změně politického zřízení

¹⁹⁹⁴ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 398.

¹⁹⁹⁵ Více k tomu např. TEJCHMANOVÁ, Světlana: *Politická činnost ruské emigrace v Československu v letech 1920–1939*. Slovanský přehled. Časopis pro dějiny střední, východní a jihovýchodní Evropy, 77, 1991, č. 4, s. 273–287, zvl. 276–277.

¹⁹⁹⁶ BREITENBACHER, Antonín: *Zpráva z archivu, knihovny atd. olomouckého arcibiskupství v Kroměříži za r. 1930 a 1931*. Časopis archivní školy, 9–10, 1933, s. 374

¹⁹⁹⁷ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karta č. 11, inv. č. 626, *list rady Kozáckého ústředního svazu Antonínu Breitenbacherovi (Praha, 28. července 1933)*.

¹⁹⁹⁸ Plk. Grigorij Ivanovič Čapčikov (1897–?), rodák z Donské oblasti, patřil k čelním představitelům kozácké bílé emigrace v Československu. Vedle *Kozáckého poplachu* (Казачий набатъ) vydával česky psaný týdeník *Obrana Ruska*. V ruské občanské válce přišel o ruku. V polovině třicátých let přesídlil do Francie. Kpt. Alexander Nikolajevič Chochlačev (1894–1954) sloužil za první světové války a následné ruské občanské války jako důstojník Donského kozáckého pluku č. 7. Po emigraci pobýval jistý čas v Praze, kde se zapojil do organizování Kozáckého ústředního svazu. Později se usadil ve Spojených státech amerických. *Čapčikov, Grigorij Ivanovič* (heslo). In: RACHŮNKOVÁ, Zdeňka – ŘEHÁKOVÁ, Michaela – VACEK, Jiří (eds.): *Práce ruské, ukrajinské a běloruské emigrace vydané v Československu 1918–1945*. Díl I. Svazek 2. Praha 1996, s. 764; SAVICKÝ, Ivan: *Osudová setkání. Češi v Rusku a Rusové v Čechách 1914–1938*. Praha 1999, s. 253; *Хохлачев Александр Николаевич* (heslo). In: *Офицеры РИА*. Dostupné online: https://www.ria1914.info/index.php/Хохлачев_Александр_Николаевич [citováno 1. 8. 2023].

¹⁹⁹⁹ MALÝ, Karel: *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha 1999, s. 363.

²⁰⁰⁰ VEBER, Václav: *Ruská a ukrajinská emigrace v ČSR v letech 1918–1945*. Praha 1996, s. 80; též SAVICKÝ, I.: *Osudová setkání*, s. 253.

v Rusku spatřoval v rozpoutání národní revoluce a svržení bolševického vedení země.²⁰⁰¹ Své myšlenky mezi bílou emigrací usazenou v Československu šířil svaz prostřednictvím měsíčníku *Kozácký poplach* (Казачий набатъ), vydávaného v letech 1931–1938. Podporu sháněl zejména u stoupců národní demokracie.²⁰⁰²

V případě Antonína Breitenbachera, známého svými vyhraněnými protibolševickými postoji, dopadla žádost Kozáckého ústředního svazu na úrodnou půdu. „*Je děsnou skutečností, že se Rusko stalo obětí cizáků, je materiálně vykradeno a morálně zkaženo. Proto s radostí jsem čtl Vaši zprávu, že chcete učiniti Rusko ruským,*“ odepsal vedení svazu s odhodláním podpořit jakékoliv aktivity směřující k „očistě“ Ruska od „cizáků“, avšak před definitivním rozhodnutím, zda svaz finančně podpoří, požádal o přiblížení programu.²⁰⁰³ Předně jej zajímalo, zda svaz programově zamýšlí pojmout do obnoveného (tj. bílého) Ruska i Ukrajinu, kterou vnímal jako umělý konstrukt Berlína a Vídně na vytvoření hráze proti Rusku, největšímu ze slovanských států:

*„V jedné věci bych rád měl jistotu: chcete takzvanou Ukrajinu odtrhnouti od ostatního Ruska a utvořiti z ní dle plánů Vídně a Berlína zvláštní stát? Je přespříliš známo, že je to dávný cíl Němců! Tito odstranili svých 25 států a státečků, aby nabyli jednoty, a tím i síly. Chtějí přinutiti i Rakousko k připojení. U Němců je tedy ideálem sjednocení, u Slovanů má býti dobrem rozdrobení? Nedivte se, že my, Čechové, aspoň ti neinternacionální, zatracujeme každý pokus roztrhati Rusko a ruský národ!“*²⁰⁰⁴

Na Breitenbacherovu žádost odpovědělo vedení Kozáckého ústředního svazu 1. září 1933 listem, ve kterém Breitenbachera seznamuje se svým programem, kterým je zcela legitimní boj o „*osvobození ruského národa zpod jařma židovsko-internacionálního rudého barbara*“ a následné vytvoření „*Národního Ruska*“ jako „*svazové monarchie, sjednocující národy v Rusku, národní, kulturně svobodné*“.²⁰⁰⁵ Jinými slovy silný národní stát, postavený na základech moderní společnosti (tj. s federativním uspořádáním a sociálními reformami) a ideologicky sjednocený autoritou cara. Jak je v listu zdůrazněno, pro „*Národní Rusko*“

²⁰⁰¹ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 11, inv. č. 626, *list rady Kozáckého ústředního svazu Antonínu Breitenbacherovi (Praha, 1. září 1933)*; srovnej s výzvou kozáckého ústředí k osvobození boji kozáků s bolševiky za nové, Národní Rusko v prvním čísle měsíčníku *Kozácký poplach* (Казачий набатъ). *Отъ совѣта Казачьяго центра союза младороссовъ*. Казачий набатъ, 1, 1931, č. 1, s. 3–8.

²⁰⁰² TEJCHMANOVÁ, S.: *Politická činnost ruské emigrace v Československu*, s. 276–277.

²⁰⁰³ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 11, inv. č. 626, *koncept odpovědi Antonína Breitenbachera vedení Kozáckého ústředního svazu v Praze (s. l., 31. srpna 1933)*.

²⁰⁰⁴ Tamtéž.

²⁰⁰⁵ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 11, inv. č. 626, *list rady Kozáckého ústředního svazu Antonínu Breitenbacherovi (Praha, 1. září 1933)*.

je postava cara klíčová, neboť představuje „*živé zosobnění celoříšské jednoty*“ a „*nejvyššího a nesporného arbitra celého státního života*“, a jakékoliv úvahy či dokonce pokusy o narušení této autority znamenají zradu ruského národa. V budoucnosti by pak Rusko mohlo převzít vůdčí úlohu mezi slovanskými národy:

„My tvrdíme, že historický vývoj Ruské říše směřoval ku sjednocení všech Slovanů vůbec, a právě na této cestě my chceme rozrodit Nové Rusko. My říkáme, že Rusko musí být jednotné! Výraz: ‚Rusko Rusům‘, to je heslo proti všem cizopasnickým žvlům, které na Rusku chtějí splnit své spekulativní požadavky.

Umřely staré formule Ruské říše, staré pořádky, ke kterým dle našeho míní není možno [se] navrátiti. My chceme vybudování Nového Ruska, na nových základech, jak toho vyžaduje dnešní doba, ale při budování my bereme za směr tu historii a ten historický vývoj Ruské říše, jaký přivedl před světovou válkou Rusko na to první místo, [které by] bez slova ruského cara nemohlo nic státi ve světové politice. Náš maximální program: Za přirozeného cara, za svazovou říši, za sociální monarchii.“²⁰⁰⁶

Koncept nastíněný v listu se *de facto* shoduje s programem přijatým na I. sjezdu mladoruského hnutí v Československu, konaném v lednu 1932 v Praze.²⁰⁰⁷ Breitenbacherova odpověď Kozáckého ústředního svazu plně uspokojila, jak lze soudit z dalšího listu plukovníka Čapčikova Breitenbacherovi, ve kterém mu jakožto „*věrnému příteli Kozáctva*“ a podporovateli „*velkého Všeslovanského díla*“ děkuje jménem ústředí za finanční podporu.²⁰⁰⁸ Po roce 1935 korespondence mezi Breitenbacherem a Kozáckým ústředním svazem v důsledku Čapčikovovy emigrace do Francie utichá.²⁰⁰⁹ Pokračuje nicméně Breitenbacherova podpora Ruského spolku invalidů v Československu se sídlem v Praze, kterému od roku 1933 až do své smrti zasílal finanční příspěvky i věcné dary.²⁰¹⁰

²⁰⁰⁶ Tamtéž.

²⁰⁰⁷ Jednotlivé body programu zahrnovaly restauraci cara, svobodné sověty, spolkový ruský stát a všenárodní smír s Ruskem. Radikálnější platformu bílé emigrace v Československu představoval Národní svaz nového pokolení (tzv. *Новопокоренци*), ovlivněný německými národními socialisty a hlásající „*všeruský státní nacionalismus*“. Roku 1936 byla organizace v Československu zakázána. VEBER, V.: *Ruská a ukrajinská emigrace v ČSR*, s. 80.

²⁰⁰⁸ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 11, inv. č. 626, *list rady Kozáckého ústředního svazu Antonínu Breitenbacherovi (Praha, post leden 1935)*.

²⁰⁰⁹ Tamtéž.

²⁰¹⁰ Viz děkovné listy arm. gen. Nikolaje Nikolajeviče Šillinga (1870–1945) jménem spolku v korespondenci Antonína Breitenbachera, datované 11. prosince 1933, 15. července 1935 a 26. května 1937. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 11, inv. č. 631, *listy Ruského spolku válečných invalidů v ČSR Antonínu Breitenbacherovi (1933–1937)*. Dodejme, že Šilling se před svým odchodem do emigrace účastnil ruské občanské války jako velitel kyjevské vojenské skupiny, později jako vrchní velitel bělogvardějských vojsk na Krymu. Během svého pobytu v Československu se pokoušel hledat spojence pro svůj záměr svrhnout bolševický režim v Rusku i mezi českými fašisty. Šilling, *Nikolaj Nikolajevič* (heslo).

Abychom pronikly do Breitenbacherova uvažování a porozuměli jeho obavám o národní jednotu, musíme si uvědomit situaci, jaká panovala na Slovensku a Hlučínsku.

16.3.2 Slovensko a idea česko-slovenské vzájemnosti

Předně nutno říci, myšlenka české a slovenské vzájemnosti, na níž spočívala státoprávní idea společného státu, nebyla Breitenbacherovi s ohledem k rodnému prostředí a slováckému původu cizí. O poválečné dění na Slovensku se velmi živě zajímal a do deníku si podrobně zapisoval všechny zprávy, jak je zachytil od vojáků ubytovaných v Kroměříži před odvelením na Slovensko, o které československá armáda sváděla s Maďary od listopadu 1918 do srpna 1919 tuhé boje.²⁰¹¹ Takto se z Breitenbacherových deníků dočítáme o střetech Čechů a Slováků s maďarskými bolševiky, o tom, jak se Maďaři pokoušejí korumpovat slovenské obyvatelstvo,²⁰¹² ale také o lokálních excesech některých českých vojáků.²⁰¹³ Rozhořčeným zanechávaly Breitenbachera zprávy o Čechách bojujících na straně maďarských bolševiků.²⁰¹⁴ Obzvláště hluboce však Breitenbachera zasáhla zpráva o úmrtí generála Milana Rastislava

In: RACHŮNKOVÁ, Zdeňka – ŘEHÁKOVÁ, Michaela – VACEK, Jiří (eds.): *Práce ruské, ukrajinské a běloruské emigrace vydané v Československu 1918–1945*. Díl I. Svazek 2. Praha 1996, s. 804; PASÁK, Tomáš: *Český fašismus 1922–1945 a kolaborace 1939–1945*. Praha 1999, s. 111–112; též KLIMEK, Antonín – HOFMAN, Petr: *Vítěz, který prohrál. Generál Radola Gajda*. Praha – Litomyšl 1995, s. 221.

²⁰¹¹ Od 25. prosince 1919 do února 1920 sídlil v Kroměříži štáb italského generála Luigiho Piccione (1866–1942), vrchního velitele československých vojsk, pověřeného vedením vojenské mise na Slovensku. Za tím účelem byly pro potřeby zabrány prostory kroměřížského zámku i arcibiskupského gymnázia včetně Breitenbacherova kabinetu: „*I v mém kabinetu jest zařízení něco: telefonní spojení, dva důstojníci, kteří tam i spávají. Doposud mluvil jsem jen s jedním. Ale dá se příjemný i sdílný, a tak ho častěji navštívím jako podnájemníka.*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 118. Více k tomu KLÍPA, Bohumír: *Italská vojenská mise v Československu*. Historie a vojenství. Časopis Historického ústavu Armády České republiky, 44, 1995, č. 3, s. 26–78; k pobytu v Kroměříži zejména s. 44.

²⁰¹² Takovou zprávu zachytil Breitenbacher 22. února 1919: „*V Košicích stále prý nepokoj. Maďaři podplácejí až hanba, zvláště v tom úmyslu, aby vzbudili dojem, že Slováci od nich dostávají, kdežto Češi jim berou.*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 138–139.

²⁰¹³ Podrobnosti prozradil Breitenbacherovi jeden z důstojníků, který do Kroměříže dorazil v prosinci 1918 společně se štábem generála Piccioneho. Informaci si Breitenbacher zapsal do deníku 19. prosince 1918: „*Oficír, jmenuje se Mader, byl v Albánii, podle všeho za větrem. Včera o desáté byl u mne v bytě. [...] Sdělil mi včera, že ze Slovenska došla zlá zpráva. Vojáci z Vršovic u Prahy na Slovensku kdesi - to neřekl kde - začali loupiti, a když důstojník zakazoval, svázali ho a vyloupili celou prý obec! Haněl nyníjší 'pořádky' vojenské, zavedené Kľofáčem, milici, to bratříčkování, kde má důstojník vlastně robotit a vojáci se naň dívat; že posílají na Slovensko z Prahy nejspodnější živly, dacany, chásku. Velebí prý jako výkvět 28. pluk pražský, a ona je prý to sebranka. Čeká se, že vojsko z Itálie dodá četám na Slovensku páteř.*“ Tamtéž, s. 116.

²⁰¹⁴ Zprávu zachytil 14. června 1919 od svého bývalého žáka kpt. Čeňka Loučky, vojenského zvěrolékaře: „*U Košic prý bojovali proti nám Češi. Co se s nimi stalo? Nedostali pochvalu z Prahy? Byli všichni postřeleni.*“ - „*Věru, škoda ran, stojí peníze, provazu mohlo se použít i na pozdější české bratry s maďarskými srdci.*“ - *Pravil mi: Jest děsná bezhlavost, lidé nedostávají platu, jen 'vorschuss'* (záloha, pozn. autora) *a je jich málo. Úředník nemá vyčtené kompetence, nikdo ho nekontroluje, a tak kradou - zná jednoho. Je neštěstí, že jsou posíláni na Slovensko mladí, nezkušení, nespolehliví lidé. My tím děsně trpíme, lid je odvrácen a potvrzují-li poměry, jaké jsou, lid se houfně postěhuje do Ameriky.*“ Tamtéž, s. 168. Loučka po válce působil ve státním hřebčině v Nitře a Prešově. *Jarní povýšení 1923*. Osobní věstník čs. ministerstva národní obrany, č. 50, 16. 6. 1923, s. 395.

Štefánika při leteckém neštěstí 4. května 1919. Breitenbacher mu v denících věnoval obsáhlý, pohnutý zápis:

„Štefánik! Nemohu nezmíniti se o tom, aspoň pro nás, neštěstí. Když jsem první zprávy přečetl, jediné slovo mi uklouzlo z úst: Děsné! A jakýsi vztek prolétl mi srdcem proti Bohu, že dopustil takového muže zničit. Nemohu za tu mžikovou náladu. Kdejakou zprávu z Národních listů, Lidových novin, Národní politiky, Čecha jsem o něm přečetl. Mám ty lidi, kteří daleko od otčiny, síly ducha i těla, vše, zdraví, krev, životy nasadili za nás, za celek, bezpočtukráte... tak neskonale rád, rád. Vím z malé svojí zkušenosti, kolik třeba hrdinské mysli! Pravda, ti za hranicemi byli mimo dosah c. k., ale hrozily jim též šibenice atd. A při veškeré hrůze Štefánikova smrt tak nádherná, přímo homérská či jaká?

Opravdu, jako Mojžíš, psala Národní politika, shlédl shora svoje Slovensko, osvobozené, jím, do něho se vracel, do svého, aby svoboden se svobodným lidem se mohl obejmouti... Kdož zná ony myšlenky jeho ve chvílích, kdy se octl již nad Slovenskem a ještě netuše strašného konce? Jistě byly to myšlenky a city jásavé, hrdé radosti... Cíl své tak dlouhé, mnohostranné a hluboké práce a osvobozené Slovensko pod sebou - viděl uskutečněný! Jemu to stačilo a my to víme též! Beate, magne, bone vir - exemplar esto posteritati!²⁰¹⁵ Ale doprovoditi ke hrobu byl bych si přál!²⁰¹⁶

Nejeden deníkový zápis Antonína Breitenbachera prozrazuje upřímnou snahu o budování československé jednoty, o pěstování dobrých vztahů mezi Čechy a Slováky, o vzájemný vztah založený na vzájemném respektu a porozumění, což se zejména v prvních letech republiky snažil důsledně uvádět do praxe. Svědčí o tom i následující zápis, datovaný 17. listopadu 1918:

„Národní souručenství - a česká láska k uherským Slovákům! Dokladů k obojímu jsem se dověděl právě. [...] Skočilas, pověstný keřas, fedrovaný však z obecní kanceláře, děsně ujasnil poměr Čechů a Slováků: Slovák, nadporučík, dovedl hochu na českou reálku! Kolik hrdosti a statečnosti třeba k tomu. Slovák a oficír! a přišel, odkázán byv na Rolnickou Zádruhu, ke Skočilasovi na poradu: že mají též podobný podnik, potřebují stroje, hnojiva atd.

²⁰¹⁵ „Blahoslavený, velký, dobrý muži, buď vzorem potomstvu!“ Překlad autora.

²⁰¹⁶ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 157–158.

„Národní‘ Sokol Skočilas v okamžiku už měl hotový plán obchodní: Kolik na nich vydělá! - a hned kázal u určité firmy všechny stroje pro Rolnickou Zádruhu zakoupit, aby je mohl prodat Slovákům! Bůh pomoz! Z rukou takových přátel a bratří!! Na národní šibenici patří takoví ničemové, zloději a lupiči. Však to překazím a Slovákům ovšem poradím, kde a jak mají objednávat přímo bez řetěze keřasů. Budu pracovati tak potichu a hubit ty hyeny, kde budu moci...“²⁰¹⁷

O dosahu Breitenbacherových snah na slovenskou společnost můžeme polemizovat. Marginalizace náboženství ze strany českých učitelů na Slovensku, směřující k pokusům o odstranění náboženství ze školních lavic, naopak vedla mnohdy ke konfliktům učitelů nejen s faráři a katechety, ale také se samotnými rodiči dětí, kteří své potomky odmítali do „nekatolických“ škol posílat.²⁰¹⁸ Kronikář převratu let 1918–1919 Karol Anton Medvecký vysvětluje tento ideologický rozpor mezi Čechy a Slováky rozdílným náboženským vnímáním, vycházejícím jednak z rozdílného historického vývoje, jednak z odlišné psychologie obou národů.²⁰¹⁹ Poukazuje přitom na neznalost slovenských reálií u českých učitelů a úředníků příšlých na Slovensko po roce 1918, která - byť nikoliv záměrně - vytvářela propast mezi Čechy a Slováky. Medvecký tuto situaci výstižně popisuje ve svém čtyřsvazkovém spisu *Slovenský prevrat* (1931):

„S príchodom Čechov bol náboženský pokoj na Slovensku narušený. Česi doniesli sem náruživosť a rozčulenosť, vyvolanú sporom klerikálov a protiklerikálov v Čechách. Mnohí z nich identifikovali moc rakúsku s mocou Ríma

²⁰¹⁷ Tamtéž, s. 91.

²⁰¹⁸ Český novinář Ferdinand Peroutka (1895–1978) popisuje poměry na Slovensku ve svém spisu *Budování státu* (1934). Rozpory vysvětluje odlišným pojetím historické úlohy katolické církve a z něj vyplývajícím vzájemným nepochopením: „Někde se také stalo, že český učitel řekl slovenským dětem, že teď už se nikdo nemusí modlit ani chodit do kostela. Tak se mohlo na Slovensku mluvit jen z nedostatečné znalosti lidové psychologie nebo snad z jejího naprostého podceňování. Ať to bylo míněno sebelépe, [...] byla to práce proti jednotě státu a pro duchovní odcizení Slovenska. [...] Jen z neznalosti poměrů mohli se někteří Češi domnívat, že také tu bude uvítáno heslo ‚Řím musí být souzen a odsouzen‘ a ostatní v Čechách běžné formy protiklerikálního boje. Nebylo to vítáno ani slovenským evangelikům, rovněž nábožensky konzervativním. Mnozí Češi, kteří nyní přišli na Slovensko, zhrubli vojnou a počínali si drsně. Ti urazili v Bratislavě ruku soše sv. Jana Nepomuckého, káceli sochy svatých v některých vesnicích a strhávali kříže ve veřejných místnostech.“ PEROUTKA, Ferdinand: *Budování státu. II. 1919*. Praha 1991, s. 787.

²⁰¹⁹ Srovnej s Medveckým: „Blízka příbuznosť nie je vždy žriedlom lásky a porozumenia a v tomto ohľade dvaja príbuzní vyrástli v základe odlišných pomeroch a boli do prevratu pod žiarlivým dozorom Pešte, jedon od druhého úspešne izolovaní. [...] Po prvej radosti a opojení nastala reakcia. Vyskytlo sa nedorozumení medzi dvoma bratskými národmi. Príčinou bola ako netaktickosť mnohých Čechov, tak aj úzky provinciálny rozhlad mnohých Slovákov. [...] Česi a Slováci majú rozdielny náhľad na život. Česi, hoci stáli vždy na fronte všeslovenskej myšlienky, predsa spomedzi všetkých slovenských národov majú najmenej slovenskej mentality, a preto sú menej citliví ako ich susedia; a zasa Slováci, aspoň vo svojom terajšom duševnom stave, sú pricitliví, a sú temer náklonní ponosovať sa na Čechov ešte viacej, už aj preto, že títo majú silnejšie nervy.“ MEDVECKÝ, Karol Anton: *Slovenský prevrat. Svazok III*. Bratislava 1931, s. 203–204.

*a chceli, aby za pádom jednej nasledovalo svrhnutie druhej. Mysleli, že na Slovensku stretnú sa s náhľadmi ako doma, a prv, než poznali svoj omyl, veľmi pourážali náboženské city domáceho obyvateľstva katolíckeho i evanjelického. Českí učitelia vzbudili nevoľu rodičov opovrhovaním náboženstva atď. Takých prípadov bolo mnoho.*²⁰²⁰

Medvecký se ve svém hodnocení nemylí, hovoří-li o vzájemném nepochopení Čechů a Slováků. Aniž bychom chtěli danou problematiku jakkoliv zobecňovat, třeba konstatovat, že velká část slovenské společnosti - narozdíl od české - odmítala ztotožňovat katolickou církev s Habsburky, Vídní a vůbec bývalým režimem.²⁰²¹ Toto si plně uvědomoval i Breitenbacher. Proto i přes svůj vyhraněný postoj k politickému katolicismu prosazoval smírnou politiku vůči katolické majoritě a vyhýbání se jakýmkoliv náboženským provokacím, které by jednotu mezi Čechy a Slováky mohly narušit.²⁰²² Proto, když po převratu začaly směřovat do Československa na exkurze výpravy slovenských učitelů, využíval svého postavení průvodce knižními sály k agitacím za českou a slovenskou jednotu. V zápisu ze 14. února 1923 např. líčí návštěvu učitelského ústavu v Lučenci:

„V pondělí v knihovně učitelský ústav z Lučence. Při různých chvílích jsem je vzal kole[m] sebe a důtklivě k nim mluvil, aby se nedali štvát, aby si činili příkladem Němce, kteří, ač si nerozumí, jsou-li z různých krajů, přece považují se za jeden národ a každého, kdo by chtěl třístiti jednotu, by prohlásili za zrádce atd.

Přinesl jsem Šafaříkovy spisy, svého Kollára, dal jsem do rukou, že psali česky, Šafařík že byl dokonce z tak daleka, že se netrhali, naopak, že stáli na vysokém stanovisku, tedy slovanském - ať kdysi jednají podobně, aby se nemuseli později stydět za to či ono [...] davše se oblouditi. Kollára jsem jim daroval, vzali ho pro spolek Detvu...

Při graduálu sv. Haštala šíře jsem se rozhovořil o tom, co jsme kdysi měli v literatuře, že ani Němci a dokonce už ne Maďaři se s námi nemohli rovnat. Jen jsem vzpomněl Maďary, vidím, jak se jedna holka krví barví, pak bledne a nastává

²⁰²⁰ Tamtéž, s. 201.

²⁰²¹ Na odlišné pojmání katolicismu mezi Čechy a Slováky poukazuje i prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc. (*1954), přední odborník na české a slovenské vztahy ve 20. století. Ve své publikaci *Češi a Slováci ve 20. století* (1997) hovoří jasně: „Rozdíl mezi českými zeměmi a Slovenskem nebyl v tom, že by se oba národy hlásily k různým náboženstvím, ale v tom, že náboženství u obou z nich hrálo zcela odlišnou roli. Katolicismus [...] nemohl mít u Čechů ‚národní funkci‘, protože byl náboženstvím habsburské dynastie a de facto (byť nikoliv de iure) státním náboženstvím rakouského státu, ke kterému měla stále větší část obyvateľstva zásadní výhrady.“ RYCHLÍK, Jan: *Češi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1914–1945*. Bratislava 1997, s. 76.

²⁰²² MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 187.

všeobecné, pro mne arci trapné, ale výmluvné ticho, ač byl šelest. Byl jsem brzo pohromadě. Vždyť jsem měl Slováky uherské před sebou! Já tu ‚maďarku‘ pak schválně zahrnoval pozorností, aby jen byla jaksi nucena více ukazovati se Slovenkou. Rozešli jsme se pěkně všichni. Jedna holka, že bude plakat, až bude odjíždět, tak prý se jí zalíbilo v Kroměříži.²⁰²³

Podobných záznamů nacházíme v denících více.²⁰²⁴ Domníváme se, že v těchto případech není slovo osvěta příliš výstižným. Z Breitenbacherových zápisků vnímáme něco, co bychom nazvali pokusem o jakousi „národní misií“. Pakliže tak Breitenbacher skutečně uvažoval - a my nemáme důvod o tom příliš pochybovat²⁰²⁵ - lze pochopit, proč se jeho negativní postoj k politice Hradu a ideologickému příklonu československého státu k husitství setkával s neporozuměním.²⁰²⁶ V Čechách zpopularizované heslo „Řím musí být souzen a také odsouzen“ nenalézalo na Slovensku očekávanou odezvu. Je to ovšem pochopitelné. Zatímco v Čechách personifikovala postava mistra Jana Husa boj s katolickou církví a nenáviděným Rakouskem, pro katolickou majoritu na Slovensku byla elementem naprosto cizím.²⁰²⁷

Vedle těchto nahodilých setkání v arcibiskupské knihovně se Breitenbacher setkal osobně s nitranským biskupem Karlem Kmeťkem,²⁰²⁸ který býval jeho sousedem v exercičním domě

²⁰²³ Tamtéž, s. 332–333.

²⁰²⁴ Citujeme pro ilustraci též zápis ze 17. května 1921: „Vodil jsem včera po knihovně a kostele sv. Mořice slovenskou návštěvu z Oravské župy... V kostele jsem se jich tázal, jsme-li tedy takoví lidojedi a neznabozi, za jaké jsme rozkřikováni. Řekl jsem jim, že máme darebáky, ale i oni. Uznali to. Vyzval jsem je, aby se nedali štvát ani Hlinkou, ani kýmkoli, nýbrž aby byli s námi bratry. Vzpomněl jsem jim biskupa Thurza, věž od něho, náhrobek u sv. Mořice a Turzovku, Oravský Podzámok - jak Slováci jdou až na Moravu, že mám sám příbuzné na hranicích. Byli jsme zakrátko přáteli. Jeden strýc byl celý unešený Prahou, kostely, Kutnou Horou, sv. Barborou - prý si dobře všiml časné zrána, jak lidé hojně chodili do kostela, jak na Karlově mostě u sv. Jana konali večer pobožnost. Podával mi každý ruku - i luteránky. Jen nevyspalí byli, a to nelze ani hledět. Večer Valoušek u jídla, když se Jockl tázal, odkud byli, a já řekl, že se jim v Praze líbilo: ‚Ano, ale v Praze je vodi do bordelů.‘ Já: ‚To snad přece ne!‘ - ‚Ano, je to dokázáno.‘ Však se přesvědčím!“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, **Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)**, s. 328

²⁰²⁵ Z Breitenbacherových zápisů z období první světové války vnímáme jistý mesianismus, kterým dává najevo své nasazení v boji za Slovanstvo: „Pravdať - pálim se stále - a stojí ten slovanský ksindl za to? Že nejsou přece tak hrdí, a že se tak rádi pokořuji? Slovanské plémě je nedobré plémě - Slovák bije Slováka, Polák Poláka, ale že by zabil Slovák Maďara, Polák Prušáka, neslyšeti...“ Tamtéž, s. 86.

²⁰²⁶ Mínilo spojování politiky T. G. Masaryka a jeho stoupenců (Hradu) s protikatolickými hesly „Řím musí být souzen a odsouzen“ či „Tábor je náš program“. Přestože se Masaryk po převzetí prezidentského úřadu snažil zachovávat politickou neutralitu, své osobní přesvědčení neskrýval. Jeho radikální předpřevratová hesla společností i nadále rezonovala a stávala se součástí kritiky Hradu. TRAPL, M.: *Český politický katolicismus v letech 1918–1938*, s. 181.

²⁰²⁷ HOLÝ, Ladislav: *Malý český člověk a skvělý český národ. Národní identita a postkomunistická transformace společnosti*. Praha 2001, s. 93; srovnej s RYCHLÍK, J.: *Češi a Slováci ve 20. století*, s. 38.

²⁰²⁸ Mons. Karol Kmeťko (1875–1948), rodák ze západoslovenských Dolních Držkovic (dnes Veľké Držkovic), římskokatolický duchovní, jeden ze signatářů Martinské deklarace, od roku 1920 nitranský biskup (od 1944 arcibiskup *ad personam*). Po přijetí kněžského svěcení v červenci 1899 působil v různých farnostech na západním a středním Slovensku (Bošáca, Nové Mesto nad Váhom, Považská Bystrica...). Dne 30. října 1918 připojil svůj podpis k Martinské deklaraci, v níž se zástupci slovenského národa přihlásili k myšlence společného státu Čechů a Slováků. Zároveň usedl do křesla poslance Revolučního

během kněžských exercicií na Hostýně ve dnech 20. až 24. srpna 1923. Charismatický biskup zanechal v Breitenbacherovi pozitivní dojem: „*Biskup Kmeťko, jak se zdálo, dobrotisko, mluví pomalu, těžko - či to z opatrnosti?*“²⁰²⁹ Společně měli příležitost vést několik soukromých rozhovorů, z nichž se Breitenbacher dozvěděl blíže o příčinách a pozadí rozkolu lidové a ľudácké strany na Slovensku. „*Litoval toho,*“ sděluje Breitenbacher, „*jako i toho, že ustává dříve tak živé spojení mezi Slovenskem a Moravou. Nechodí pryč na Velehrad atd., ač to bylo dříve pravidlem, a z Moravy zase nechodí na Slovensko.*“²⁰³⁰

Breitenbacher naoplátku vzpomenu Kmeťkovi jeho krajana Martina Medňanského a jeho památný projev o útlaku slovenského národa, pronesený k bohoslovcům na Velehradě v srpnu 1897,²⁰³¹ které se tehdy Breitenbacher osobně účastnil.²⁰³² Zajímavé je, že se Kmeťko sám označil za Čechoslováka,²⁰³³ přestože se později vyslovil za existenci samostatného slovenského státu.²⁰³⁴

národního shromáždění. Poslanecký mandát obhájil i v dubnových volbách do Národního shromáždění roku 1920, ve kterých kandidoval za Slovenskou ľudovou stranu, avšak po dvou letech mandát složil v důsledku rozhodnutí římské kurie o omezení politických aktivit kněží (*numerus clausus* pro kandidáty do parlamentu z řad duchovních). Téhož roku jej po dohodě s pražskou vládou papež Benedikt XV. (1854–1922) jmenoval nitranským biskupem. Biskupské svěcení přijal společně s Jánem Vojštaššákem (1877–1965) a Mariánem Blahou (1869–1943) 13. února 1921 z rukou apoštolského nuncia v Československu Clementa Micary (1879–1965). V období první Slovenské republiky 1939–1945 vystupoval proti rasovým zákonům a vyzýval kláštery v diecézi, aby poskytovaly útočiště uprchlým židům. Po válce vystoupil jako jeden ze svědků v retribučním procesu s bývalým prezidentem Slovenské republiky Mons. ThDr. Jozefem Tisem (1887–1947). LEIKERT, Josef: *Osobnosti Slovenska. II. diel*. Bratislava 2010, s. 151–153; JONOVÁ, Jitka: *Problematika poslušnosti ve vztahu kněží k biskupům*. In: MAREK, Pavel (ed.): *Teorie a praxe politického katolicismu 1870–2007*. Brno 2008, s. 73; TÖNSMEYER, Tatjana: *Solidarita a pomoc prenasledovaným Židom v Slovenskom štáte*. Bratislava 2000, s. 33; KAPLAN, Karel (ed.): *Dva retribuční procesy. Komentované dokumenty (1946–1947)*. Praha 1992, s. 184–186.

²⁰²⁹ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 8–9.

²⁰³⁰ Tamtéž.

²⁰³¹ Breitenbacher mínil projev P. Martina Medňanského (1840–1899) pronesený na velehradské schůzi bohoslovců ve dnech 10. až 12. srpna 1897, kdy o boji slovenského národa proti postupující maďarizaci mimo jiné prohlásil: „*My, Slováci, jsme usazeni v Uhrách již od babylonské věže a kdo by nás vyhubiti chtěl, ten hřeší proti vůli Boží; neboť Bůh rozdělil lidstvo v národy a vyhubiti národ, jest vyrvati z harfy Bohem naladěné strunu, harfě nevyhnutelně potřebnou. Bohužel však našli se ztřeštěnci, kteří dí, že Uhry musejí býti maďarské. Pánové, to jest ďábelské, hubiti náš národ slovácký. Padne-li náš národ, padne křesťanská v něm tvrz. [...] Maďaři v nás hanobí obraz Boží. Neboť Bůh nás stvořil a chce míti Slováky. Mohu vás však ujistiti, že my, třeba jsme slabí a počtem nepatrní, tak jsme oduševněni, že budeme bojovati jako hrdinové u Thermopyl o naši národní existenci. My budeme se do posledního dechu hájiti.*“ KOVÁŘ, Jan: *Zpráva o schůzi a akademii posluchačů vysokých škol*. Museum. Časopis bohoslovců česko-moravských, 32, 1897, č. 1, s. 30.

²⁰³² MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 8–9.

²⁰³³ Viz tamtéž: „*U večere tázal se, je-li tam kdo z Čech, a který Slovák. Gajdušek mu pravi: ‚Vaše biskupská Milost první.‘ – ‚Oh nie, já nej som Slovák, já som Čechoslovák.‘ ...*“

²⁰³⁴ Po druhé světové válce se Kmeťko k otázce slovenské samostatnosti vyjádřil během soudního procesu s Mons. ThDr. Jozefem Tisem (1887–1947): „*Možno si predstavíť taký národ, ktorý by nežiadal samostatnosť? Možno si predstavíť takého chudobného človeka, ktorý nechce mať samostatný domček a chce byť závislý od iného? Na to každý povie, že nie je možné predstaviť si taký národ alebo takého človeka. [...] Jediný možný útvar, v ktorom slovenský národ môže (nateraz) pokojne žiť a vyvíjať sa, je Československá republika. Ale keby bola aj teoretická možnosť samostatnosti Slovenska, mohli by sme*

Propagace husitského kultu představiteli státu nicméně negativně vplývala na postoj slovenské katolické veřejnosti.²⁰³⁵ V červenci 1925 pak vyústila v neblaze proslulou Marmaggiho aféru,²⁰³⁶ kterou přirozeně využili představitelé slovenského autonomistického hnutí jako leitmotivu kampaně před blížícími se podzimními volbami do Národního shromáždění. Na Marmaggiho aféru reagoval ostrým výpadem proti Hradu v deníku *Slovák* sám Hlinka: „*My Slováci túto facku nesnesieme mlčky. Podali sme interpeláciu. Pojdeme medzi ľud, vyzveme shromaždenia, deklarácie. Celým Slovenskom sa ponésie ‚nech žije Rím‘, sláva nunciusovi. [...] Nám je milší otvorený kultúrny boj ako dnešná hniloba. Slovenský katolicizmus, daj sa do práce...*“²⁰³⁷ V jiném příspěvku nacházíme výzvu k odpovědné reakci na provokace „českých husitů“: „*Urážku nuncia berieme za svoju a odpovieme na ňu všetkým potomkom českých husitov hlasovacími lístkami pri voľbách!*“²⁰³⁸ V opozici vůči Ľudákům se na obranu Hradu postavily vládě loajální listy jako bratislavský *Slovenský denník*, agrární *Roľnícke hlasy*, středoslovenské *Hlasy zpod Sitna* či jihoslovenský *Gemer-Malohont*, které Marmaggiho počín vesměs odsoudily jako vměšování Říma do vnitřní politiky státu.²⁰³⁹

Breitenbacher tyto skutečnosti sledoval a v krocích Hradu spatřoval zbytečnou provokaci.²⁰⁴⁰ Hovoří-li v zápisech z let 1920 a 1921 ještě o Hlinkovi jako o narušiteli československé jednoty, čemuž je nutno čelit systematickou osvětou a budováním společenských

byť samostatní. Hovorím, ak je to možné, sme za to. Ak je to nemožné, sme všetci za Československú republiku.“ MIKUŠ, Jozef August: *Slovensko v dráme Európy*. Martin 2002, s. 190–191.

²⁰³⁵ ZMÁTLO, Peter: *Ohlas Marmaggiho aféry na stránkách dvoch slovenských stranických listov*. In: MAČALA, Pavol – MAREK, Pavel – HANUŠ, Jiří (eds.): *Círky 19. a 20. století ve slovenské a české historiografii*. Brno 2010, s. 511.

²⁰³⁶ Aféra spojená s vyvěšením husitského praporu na Pražském hradě během Husovy slavnosti 6. července 1925 a následným protestním odchodem papežského nuncia Francesca Marmaggiho (1870–1949) z Československa. Více k tomu tamtéž, s. 493–521. Diplomatickou roztržku mezi Vatikánem a Československou republikou nakonec - alespoň do jisté míry - vyřešil tzv. Modus vivendi z února 1928, kterým se Svatý stolec zavázal respektovat politické zájmy republiky v oblasti církevní správy, zatímco Praha - reprezentovaná Švehlovou vládou - přislíbila zachovávat náboženskou neutralitu a nebránit svobodnému vyznávání katolického náboženství. Vedle přizpůsobení hranic jednotlivých československých diecézí státním hranicím garantovala úmluva nezávislost řádů a kongregací v republice na provinciálních domech v zahraničí a povinnost církevních hodnostářů jmenovaných Římem skládat přísahu věrnosti republice. K tzv. Modu vivendi např. TRAPL, M.: *Český politický katolicismus v letech 1918–1938*, s. 256; též VÁCLAVÍK, David: *Náboženství a moderní česká společnost*. Praha 2010, s. 88.

²⁰³⁷ HLINKA, Andrej: *Rím souzen, ale aj súdi*. *Slovák*, č. 153, 11. 7. 1925, s. 1–2.

²⁰³⁸ *Nuncius opustil Prahu*. *Slovák*, č. 151, 9. 7. 1925, s. 1; obdobně též *Praha oproti Vatikánu*. *Slovák*, č. 159, 18. 7. 1925, s. 1; *Okolo Marmaggiho odchodu*. *Slovák*, č. 154, 12. 7. 1925, s. 1–2.

²⁰³⁹ *Srov. Pápežský nuncius odvolaný z Prahy*. *Slovenský denník*, č. 150, 8. 7. 1925, s. 1; *Rozviazanie diplomatických stykov s Vatikánom?* *Slovenský denník*, č. 151, 9. 7. 1925, s. 1; *Prečo odišiel nuncius Marmaggi*. *Roľnícke hlasy*, č. 29, 26. 7. 1925, s. 1; *Trápny prípad*. *Hlasy zpod Sitna*, č. 28, 16. 7. 1925, s. 1; *O konflikte vlády s Vatikánom*. *Gemer-Malohont*, č. 29, 25. 7. 1925, s. 2.

²⁰⁴⁰ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 187.

vazeb mezi oběma národy,²⁰⁴¹ o tři léta později - v zápisu z 19. října 1924 - se jeho pohled v důsledku konfrontace s poměry v republice výrazně mění: „*Byl-li jsem zapřísáhlým nepřitelem Hlinky atd. a slovenských autonomistů, na mou duši, dnes chápu jejich odpor k „Čechinom“*“.²⁰⁴²

Breitenbacherovo porozumění pozici slovenských autonomistů ovšem nesmíme zaměňovat za podporu slovenského autonomistického hnutí, o příklonu k ľudácké politice nemluvě. Ideově i politicky měl Breitenbacher mnohem blíže ke státotvorné linii, reprezentované v prostředí slovenského politického katolicismu bojnickým proboštem Karlem Antonem Medveckým, místopředsdou zemské organizace Československé strany lidové na Slovensku.²⁰⁴³ Její příchod na Slovensko jako státotvorné alternativy slovenského politického katolicismu vůči opoziční, autonomistické Slovenské ľudové straně Andreje Hlinky dovršila syntéza se Selskou stranou (ofic. Katolícka národná sedliacka strana na Slovensku), k níž došlo na prvním řádném shromáždění Československé strany lidové na Slovensku 30. srpna 1925.²⁰⁴⁴ Právě politické angažmá ve prospěch oficiální politické linie vtáhlo Medveckého do ostrých ideových střetů s Hlinkou, který Medveckého vytrvale napadal ve svých politických projevech, obviňoval z přílišné náklonnosti ku Praze a volal po jeho rezignaci z úřadu vládního referenta pro záležitosti katolické církve na Slovensku.²⁰⁴⁵

²⁰⁴¹ Srovnej zápisy z 27. prosince 1920 („o tu neshodu postarajú se již Hlinkové“) a 17. května 1921 („aby se nedali štvát ani Hlinkou, ani kýmkoľi“). MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 287, 328.

²⁰⁴² MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 61.

²⁰⁴³ Vdp. Karol Anton Medvecký (1875–1937), rodák z Dolní Lehoty (dnes součást Oravského Podzámku) na Slovensku, římskokatolický duchovní, od roku 1925 místopředseda Slovenského výkonného výboru Československé strany lidové na Slovensku. Po vysvěcení na kněze roku 1899 působil jako kaplan na Dětvě, později se stal farářem v Bacúrově a od roku 1920 zastával úřad děkana v Bojnicích. Po převratu se stal jako tajemník Slovenské národní rady jedním ze signatářů Martinské deklarace a v listopadu usedl do křesla poslance Revolučního národního shromáždění, kde setrval až do parlamentních voleb 1920. V politické sféře však zůstal i nadále činný a po transformaci Slovenské ľudové strany na Hlinkovu slovenskou ľudovou stranu roku 1925 pomáhal na Slovensku organizovat Československou stranu lidovou. Aktivně se též angažoval ve prospěch obnovené Matice slovenské a Muzeální slovenské společnosti, v jejímž vedení sám stanul v letech 1926–1937. Z jeho rozsáhlé publikační činnosti v oblasti etnografie a církevní historie jmenujme *Církevné pomery katolíckych Slovákov v niekdajšom Uhorsku* (1920), *Krátke dejiny katolíctva na Slovensku* (1920) či *Sto slovenských ľudových balád* (1923). Vzpomínky na období vzniku replubliky obsáhl ve čtyřsvazkovém spisu *Slovenský prevrat*, vydaném v letech 1930–1931. GOLIAN, Ján: *Karol Anton Medvecký. Pútnik národného života*. In: (Ne)známe príbehy. Osem zabudnutých osobností 19. a 20. storočia. Banská Bystrica 2017 s. 144–175; HUDEK, Adam: *Církevné dejiny v slovenskej historiografii v rokoch 1918–1938*. In: MAČALA, Pavol – MAREK, Pavel – HANUŠ, Jiří (ed.): *Círky 19. a 20. století ve slovenské a české historiografii*. Brno 2010, s. 130; GREČO, Martin: *Martinská deklarácia*. Turčiansky Sv. Martin 1947, s. 74; *Probošt K. Medvecký zemřel*. Národní politika, č. 341 (polední vydání), 13. 12. 1937, s. 2.

²⁰⁴⁴ Více k tomu např. MARUNIAK, Matej: *Pokusy o príchod Československej strany lidovej na Slovensko do roku 1925 a postoje Slovenskej ľudovej strany pohľadom tlače*. *Studia theologica*, 20, 2018, č. 4, s. 179–197.

²⁰⁴⁵ KOVÁČ, Dušan a kol.: *Muži deklarácie*. Bratislava 2000, s. 139.

Ovšem ani Medveckému nebylo moravské prostředí zcela cizí. Ještě jako farář ve středo-slovenské obci Bacúrov nedaleko Zvolena, kde vykonával pastorační službu v letech 1909–1920, navázal písemný styk s kroměřížským proboštem Stojanem. Požádal jej o požehnání oltářních soch sv. Cyrila a Metoděje pro tamní filiální kostel sv. Šimona a Judy, které nechal bez vědomí banskobystrického biskupa Wolfganga Radnaie vyhotovit v sochařském ateliéru ve Vídni. Stojan tehdy Medveckého žádost neoslyšel, a třebaže oběma aktérům přinesla značné nepříjemnosti v podobě následného vyšetřování, obě sochy po jejich vyhotovení ještě v ateliéru požehnal.²⁰⁴⁶ Medvecký byl současně vládním referentem pro záležitosti katolické církve na Slovensku a jako zastávce konceptu politické jednoty Čechů a Slováků se dostal do ostrého ideového střetu s autonomisty v čele s Andrejem Hlinkou, který Medveckého vytrvale napadal ve svých politických projevech.²⁰⁴⁷

Breitenbacher měl příležitost setkat se s Medveckým osobně během jeho soukromé cesty na Moravu v květnu roku 1933, konané s úmyslem navštívit nejvýznamnější moravská poutní místa.²⁰⁴⁸ Projevil přitom obzvláštní zájem o setkání se světicím biskupem Stavělem, s nímž se Medvecký poznal osobně ze světového eucharistického sjezdu v Chicagu v červnu 1926. Oba byli členy 65členné delegace z Československa vedené dr. Josefem Hanušem, pražským kanovníkem a zástupcem arcibiskupa Františka Kordače.²⁰⁴⁹

Harmonogram cesty sestavoval Medveckému přednosta železniční stanice Prievidza – Bojnické kúpele. Jeho tchánem byl shodou okolností Richard Holánik,²⁰⁵⁰ bývalý městský

²⁰⁴⁶ Medvecký příhodu vzpomíná ve svých pamětech, vydaných tiskem roku 1935 u příležitosti jeho šedesátých narozenin. Stojanovi, se kterým měl Medvecký později možnost setkat se i osobně, tuto laskavost nikdy nezapomněl a vždy se k němu hlásil. MEDVECKÝ, Karel Anton: *Z mojich rozpomienok k šesťdesiatinám*. Trnava 1935. Dostupné online: https://zlatyfond.sme.sk/dielo/1702/Medvecky_Z-mojich-rozpomienok-k-sestdesiatinam/4 [citováno 9. 3. 2023].

²⁰⁴⁷ GOLIAN, J.: *Karol Anton Medvecký*, s. 168.

²⁰⁴⁸ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 3, inv. č. 145, *list Richarda Holánika Antonínu Breitenbacherovi (Rožnov pod Radhoštěm, 26. května 1933)*.

²⁰⁴⁹ Kongres - v pořadí 28. (první se konal již roku 1881) - probíhal ve dnech 20. až 24. června 1926 a účastnil se jej mimo jiné i Breitenbacherův kolega z arcidiecézní památkové rady P. Antonín Zamazal (1874–1943), katecheta měšťanských škol v Mariánských Horách. Nechyběl ani Medveckého politický oponent P. Andrej Hlinka (1864–1938). HANUŠ, Josef – MYSLIVEC, Václav: *Světový eucharistický kongres v Chicagu a účast katolíků z Československa*. Praha 1927, s. 14.

²⁰⁵⁰ Richard Holánik (1896–1946), rodák z Napajedel na Zlínsku, drážní úředník, v letech 1911–1925 přednosta stanice v Kroměříži. Pocházel z rodiny hraběcího sluhy Josefa Holánika z Napajedel a jeho manželky Kláry roz. Havránkové, dcery tamního hostinského. Před svým příchodem do Kroměříže počátkem roku 1911 působil jako drážní úředník v Suchdole nad Odrou (1896) a zástupce přednosta stanice v Bohumíně (1904). Poměrně záhy se začal politicky angažovat. V Kroměříži, kde zasedal v obecním zastupitelstvu, setrval do března roku 1925, kdy jej ministerstvo železnic jmenovalo vrchním inspektorem u ředitelství Československých státních drah v Olomouci. Po odchodu na penzi dožil v Rožnově pod Radhoštěm. Ačkoliv se v matrikách setkáváme s podobou příjmení Holánik, sám se v listech Breitenbacherovi podepisoval Holánik. MZA v Brně, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4431, *matrika narozených města Napajedla (1843–1874)*, s. 546; ZA v Opavě, fond Sběrka matrik bývalého Severomoravského kraje, inv. č. 13243, *matrika narozených města Suchdol nad Odrou (1883–1909)*, s. 83; *Přednostou zdejší železniční stanice*. Haná, č. 4, 28. 1. 1911, s. 5; HYÁNEK, Vojtěch: *Komunální politika v Kroměříži 1861 až 1912*.

zastupitel a přednosta stanice v Kroměříži, který se na Breitenbachera obrátil písemně 26. května 1933 s žádostí, zda by nepřevzal namísto Stavěla úlohu průvodce po zámecké obrazárně, knihovně a archivu během Medveckého návštěvy Kroměříže. Medveckého vylíčil jako „dobrého, pravého předpřevratového Slováka, jednoho z čelných budovatelů republiky“ a „horlivého propagátora československé jednoty ve vlastnosti místopředsedy Československé strany lidové“.²⁰⁵¹ Dle Holánika měl pozitivní dojem Medveckého z uctivého přijetí na Moravě představovat „důležitý krok kupředu v stycích mezi Čechy a Slováky“.²⁰⁵²

Z další korespondence Richarda Holánika zjišťujeme, že vše proběhlo podle plánu, byť do Kroměříže dorazil Medvecký s jistým zpožděním kvůli delší prohlídce Olomouce v doprovodu děkana olomoucké kapituly a svatokopeckého probošta Půdy.²⁰⁵³ Na Holánikově pohlednici, odeslané Breitenbacherovi 12. června 1933, čteme: „Děkuji srdečně za námahu, kterou jste měl s návštěvou pana probošta Medveckého. Škoda, že přijel do Kroměříže tak opožděn a nemohl všechno shlédnout; zavinili to pan probošt na Svatém Kopečku a pan kapitulní děkan v Olomouci, kteří pana probošta, chtějíce mu vše ukázati, přes program zdrželi.“²⁰⁵⁴

Není nezajímavé podotknout, že pouhý rok nato čelil Medvecký nepříjemné aféře s ľudáckým novinářem Karlem Sidorem.²⁰⁵⁵ Spor vyvstal poté, co Sidor ve své nově vydané

Brno 2017 (nepublikovaná diplomová práce), s. 78, 99; *Jmenování u ředitelství státních drah v Olomouci*. Pozor, č. 62, 14. 3. 1925, s. 3.

²⁰⁵¹ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 3, inv. č. 145, *list Richarda Holánika Antonínu Breitenbacherovi (Rožnov pod Radhoštěm, 26. května 1933)*.

²⁰⁵² Tamtéž.

²⁰⁵³ P. Julius Jan Půda OPraem. (1881–1956), rodák z Olšan u Prostějova, římskokatolický duchovní, v letech 1924–1950 probošt premonstrátů na Svatém Kopečku u Olomouce. Pocházel z rodiny zahradníka Josefa Půdy z Olšan a jeho manželky Cecilie roz. Labounkové, dcery rolníka z Luběnic. Maturoval na Slovanském gymnáziu v Olomouci; následně pokračoval ve studiu bohosloví na teologické fakultě v Praze. Po přijetí kněžského svěcení v červnu 1905 vstoupil do řádu premonstrátů na Strahově. Později jako svatokopecký probošt inicioval v letech 1930–1932 rozsáhlou renovací poutního chrámu na Svatém Kopečku. Současně se aktivně angažoval v činnosti katolických spolků včetně Katolické akce, Orla či Všeodborového sdružení křesťanského dělnictva. Kvůli svému vystupování proti komunistické ideologii čelil po roce 1948 perzekucím ze strany vládnoucího režimu, který jej nechal i se spolubratry internovat v premonstrátském klášteře v Želivi. Zemřel roku 1956 v ústavu sociální péče v Nezamyslicích. MZA v Brně, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 9413, *matrika narozených obce Olšany u Prostějova (1865–1884)*, s. 111; *Catalogus venerabilis cleri saecularis et regularis Archidioeceseos Pragensis pro Anno Domini MCMXXXVI*. Pragae 1936, s. 629; SMEJKAL, Bohuslav – HYHLÍK, Vladimír: *Svatý Kopeček. Poutní chrám Navštívení Panny Marie*. Velehrad 1994, s. 15; KREJČOVÁ, Jana: *Poválečné desetiletí na Svatém Kopečku u Olomouce*. Svatý Kopeček u Olomouce 2020, s. 15, 23–24. Dostupné online: http://www.maticesvatokopecka.cz/resources/greetings/1594311970Akce_K_brozurka_web.pdf [citováno 9. 3. 2023].

²⁰⁵⁴ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 3, inv. č. 145, *pohlednice Richarda Holánika Antonínu Breitenbacherovi (Rožnov pod Radhoštěm, 12. června 1933)*.

²⁰⁵⁵ Karol Sidor (1901–1953), rodák z Ružomberka na Slovensku, slovenský novinář a politik, v letech 1929–1938 šéfredaktor deníku *Slovák*, tiskového orgánu Hlinkovy slovenské ľudové strany. Absolvoval piaristické gymnázium v Ružomberku, tři semestry práva na Univerzitě Karlově v Praze a pět semestrů práva na Univerzitě Komenského v Bratislavě. Následně působil jako redaktor slovenského literárního časopisu *Vatra*. Roku 1920 vstoupil do Slovenské ľudové strany, později přejmenované na Hlinkovu

a poněkud tendenční knize *Andrej Hlinka 1864–1926* (1934) nařkl Medveckého z rozchodu se Slovenskou ľudovou stranou, údajně kvůli „karierismu“.²⁰⁵⁶ V reakci nato označil pohnutý Medvecký v rozhovoru pro *Lidové noviny* Sidora za „separatistu“ hnaného materiálními zájmy v Polsku,²⁰⁵⁷ čímž narážel na Sidorovy politické aktivity a protičeské výpady ve stranickém listu *Slovák*.²⁰⁵⁸ Připomeňme, že Sidor své příspěvky publikoval v čase vyhocených vztahů mezi Československem a Polskem, které se nikterak netajilo snahami o společnou hranici s Maďarskem, takže se Medveckého veřejné prohlášení *de facto* rovnalo nařčení Sidora z podvrtné činnosti a poškozování zájmů republiky.²⁰⁵⁹

16.3.3 Náboženská problematika Hlučínska

Trpké plody sklízela československá politika i na Hlučínsku, které mladá republika v únoru 1920 vojensky připojila, aniž by došlo k uspořádání plebiscitu po vzoru Horního Slezska.²⁰⁶⁰ Anexe sice proběhla v souladu s Versailleskou smlouvou, avšak nebrala do úvahy dva

slovenskou ľudovou stranu. Patřil k nejbližším spolupracovníkům P. Andreje Hlinky (1864–1938). Později převzal vedení redakce stranického listu *Slovák*. V letech 1935–1939 jako poslanec v Národním shromáždění za Hlinkovu slovenskou ľudovou stranu. Roku 1938 rovněž převzal vedení Hlinkovy gardy. Po vyhlášení Slovenského státu 14. března 1939 byl jmenován ministrem vnitra. Funkci však zastával pouhý měsíc. Následně byl po nátlaku německé diplomacie kvůli svým umírněným postojům odklizen na post velvyslance Slovenské republiky ve Vatikánu. Po porážce nacistického Německa a obnově Československa roku 1945 emigroval do Kanady. O tři roky později inicioval vznik Slovenské národní rady v zahraničí a do konce života působil jako její předseda. KÁZMEROVÁ, Lubica: *Karol Sidor. Žiak Andreja Hlinky*. In: MICHÁLEK, Slavomír – KRAJČOVIČOVÁ, Natália (eds.): *Do pamäti národa. Osobnosti slovenských dejín prvej polovice 20. storočia*. Bratislava 2003, s. 511–514; *Sidor Karol* (heslo). In: KOLÁŘ, František (ed.): *Politická elita meziválečného Československa 1918–1938. Kdo byl kdo*. Praha 1998, s. 221–222.

²⁰⁵⁶ Inkriminovaná pasáž se týká odklonu Medveckého a dalších duchovních od Hlinky a jeho politiky, což ľudáci vnímali jako zradu: „... *nebola to príčina ani štátna, ani národná, a ani katolícka, ale číročiste egoisticky-mandátová*. Z K. A. Medveckého stal sa potom stĺp Šrámkovej strany na Slovensku...“ SIDOR, Karol: *Andrej Hlinka 1864–1926*. Bratislava 1934, s. 534.

²⁰⁵⁷ Pro ilustraci ocitujme Medveckého prohlášení, které Sidora pohněvalo: „*Spytujete sa ma, či by Slovensko mohlo niečo získať orientáciou polonofílskou na úkor jednoty československej? Som presvedčený, že ani Slovensko, ani Slováci by ničoho nezískali. Ide tu vlastne o chtiče separatistického redaktora Karola Sidora a jeho najužšej, veľmi osihotenej suity. Ani medzi najzaťatejšími Hlinkovcami nenachádza Sidor súhlas. [...] Sidor si vzal za ženu Polku a má v Polsku materiálne záujmy a na tieto si on vždy potrpel*.“ Celý rozhovor viz *Prelát K. A. Medvecký o slovenských sympatiách k Polákum*. *Lidové noviny*, č. 434 (ráno), 30. 8. 1934, s. 2; srovnej s SIDOROVÁ, Angela: *Bez nadpisu*. *Slovák*, č. 198, 2. 9. 1934, s. 1. Reakce tisku se různily v závislosti na politické orientaci listu, viz např. *Ako sa bojuje proti slovenskému novinárovi*. *Trenčan*, č. 40, 27. 9. 1934, s. 2; *Rozumná řeč*. *Moravský deník*, č. 200, 1. 9. 1934, s. 4; *Žena šéfredaktora proti žurnalistickým denunciantům*. *Polední list*, č. 245, 3. 9. 1934, s. 3; „*Našinec*“ o *polonofilstve „Slováka“*. *Slovák*, č. 206, 12. 9. 1934, s. 4; *Polonofilství „Slováka“*. *Našinec*, č. 206, 19. 9. 1934, s. 3; *Poláci, Slováci a ľudák Sidor*. *Národní osvobození*, č. 203, 31. 8. 1934, s. 3.

²⁰⁵⁸ Na Sidorovy snahy o sblížení s polskou iredentou, u níž hledal politickou podporu pro dosažení slovenské autonomie, svého času upozorňoval i ruský novinář žijící v Československu Valerij Sergejevič Vilinskij (1903–1955). Viz VILINSKIJ, Valerij Sergejevič: *Luďáci - jací jsou*. *Přítomnost*, 11, 1934, č. 52, s. 824–825; srovnej s RYCHLÍK, J.: *Češi a Slováci ve 20. století*, s. 138.

²⁰⁵⁹ Více k maďarskému revizionismu a polsko-maďarským politickým ambicím např. ROMPORTLOVÁ, Marta: *Vztah k Polsku jako specifikum maďarské zahraniční politiky meziválečného období 1918–1938*. In: *Sborník Filozofické fakulty Brněnské univerzity. Řada historická (C)*, 34, 1985, č. 32, s. 19–28; též IRMANOVÁ, Eva: *Maďarsko a versailleský mírový systém*. Ústí nad Labem 2002, s. 299.

²⁰⁶⁰ PLACEK, Vilém: *Prajzáci, aneb K osudům Hlučínska 1742–1960*. *Háj ve Slezsku* 2007, s. 32.

závažné, byť nesporné fakty: jednak provázanost Hlučínska s německým prostředím, které značné části zdejšího obyvatelstva - tzv. Moravců - poskytovalo práci; a jednak majoritní náboženství obyvatel regionu, z nichž se převážná většina hlásila k římskokatolickému vyznání.²⁰⁶¹

Pro československou vládu představovalo Hlučínsko z hlediska etnického i náboženského značně problematický region. Od svého připojení k českým zemím v první polovině 14. století náleželo do svazku zemí Koruny české, než jej roku 1742 v důsledku prohrané války pohltilo vítězné Prusko. Ačkoliv si Moravci navzdory dlouhodobé a soustavné germanizaci uchovali český jazyk v lokální podobě tzv. moravštiny, kulturní i ekonomická provázanost s českým prostředím se během necelých dvou staletí téměř vytratila.²⁰⁶²

Iniciativa o udržování kulturních vazeb s českým prostředím vycházela především z činnosti katolických farářů, působících na přelomu 19. a 20. století v duchovní správě Hlučínska.²⁰⁶³ Právě čeští a pročesky smýšlející duchovní se mezi Moravci snažili udržovat povědomí o historické provázanosti regionu s Čechami a příslušnosti jeho obyvatelstva k českému národu, čímž se na Hlučínsku *de facto* stávali nositeli českého národního hnutí.²⁰⁶⁴ V listopadu 1918 zformulovala skupina katolických duchovních z Hlučínska memorandum, ve kterém se otevřeně vyslovili za přičlenění regionu k československému státu.²⁰⁶⁵

Navzdory úsilí českých duchovních o sblížení Hlučičanů s Čechy se však podstatná část obyvatelstva - ovlivněná z velké míry německou propagandou - odmítala s výsledkem

²⁰⁶¹ Více k tomu např. MYŠKA, Milan: *Zápas Čechů o Hlučínsko (před rokem 1920)*. In: ŠESTÁK, Miroslav – VORÁČEK, Emil (eds.): *Evropa mezi Německem a Ruskem*. Sborník prací k sedmdesátinám Jaroslava Valenty. Praha 2000, s. 255–266.

²⁰⁶² PALLAS, Ladislav: *Jazyková otázka a podmínky vytváření národního vědomí ve Slezsku*. Ostrava 1970, s. 39–40; stručně k národnostním poměrům na Hlučínsku též BARAN, Ivo: *Otázka národnosti při československém sčítání lidu na Těšínsku v meziválečném období*. Slovanský přehled. Review for Central and Southeastern European History, 94, 2008, č. 1, s. 19–20.

²⁰⁶³ Navzdory připojení regionu k Prusku zůstala duchovní správa na Hlučínsku podřízena olomoucké arcidiecézi. PALLAS, L.: *Jazyková otázka a podmínky vytváření národního vědomí ve Slezsku*, s. 38.

²⁰⁶⁴ K jeho předním protagonistům patří katoličtí duchovní P. Cyprián Lelek (1812–1883) a P. Hugo Stanke (1861–1921), oba působili jako faráři v Hlučíně a oba svého času zasedali jako poslanci říšského sněmu v Berlíně, kde hájili zájmy česky mluvících Moravců. Připomeňme též skupinu katolických kněží okolo P. Arnošta Jureczky (1867–1945), shodou okolností absolventa arcibiskupského chlapeckého semináře v Kroměříži, která od roku 1893 vydávala v Hlučíně česky psané *Katolické noviny*. VYHLÍDAL, Jan: *Čechové v Pruském Slezsku*. Kroměříž 1900, s. 20–23; tentýž: *Vlastenecké vzpomínky slezské*. Brno 1935, s. 230–235; srovnej s VALENTA, Aleš: *Politické dějiny českých zemí a habsburské monarchie 1848–1914*. Hradec Králové 2002, s. 171.

²⁰⁶⁵ Pod listopadové memorandum za připojení Hlučínska k Československu připojili své podpisy: P. Hugo Stanke, děkan v Hlučíně; P. Bruno Schneider, farář v Dolním Benešově; P. Jan Jureczka, farář v Kravařích; P. Arnošt Jureczka, farář v Sudicích a P. Josef Hlubek, farář v Bořutině. Svou argumentaci postavili signatáři na historické provázanosti Hlučínska s českými zeměmi, kulturní a jazykové příbuznosti, a také na příslušnosti regionu k české (resp. moravské) duchovní správě. MYŠKA, M.: *Zápas Čechů o Hlučínsko*, s. 264.

Versaillské smlouvy smířit.²⁰⁶⁶ Odstředivé tendence umocňoval sociální a ekonomický faktor. Vlivem poválečné krize a narušení ekonomických vazeb mezi Hlučínskem a Německem se v pohraničí prohloubila nezaměstnanost. Zároveň došlo k devalvaci marky a tím i znehodnocení vkladů obyvatel Hlučínska, uložených povětšinou v německých peněžních ústavech, čímž hospodářská a sociální úroveň místního obyvatelstva ztelně poklesla.²⁰⁶⁷

Zplnomocněný vládní komisař pro Ratibořsko a pozdější slezský zemský prezident Josef Šrámek²⁰⁶⁸ navrhoval působit na obyvatele Hlučínska intenzivně prostřednictvím kultury a osvěty.²⁰⁶⁹ V této záležitosti se v červnu 1927 obrátil jménem prezidia s písemnou žádostí o podporu a spolupráci i na Antonína Breitenbachera.²⁰⁷⁰ Učinil tak s největší pravděpodobností na základě doporučení některého z Breitenbacherových bývalých žáků, kteří po válce působili ve Slezsku jako úředníci a duchovní, a do konfrontace s místními poměry se dostávali prakticky denně.²⁰⁷¹ Mezi nimi se nacházel i katolický kněz Rudolf Gaideczka,²⁰⁷² který na Hlučínsku prožil většinu svého života. V Breitenbacherově

²⁰⁶⁶ SOMMER, Karel: *Proněmecké iredentistické hnutí na Hlučínsku v první polovině 20. let*. Slezský sborník. Acta Silesiaca. Čtvrtletník pro vědy o společnosti, 50, 1992, č. 3–4, s. 231; srovnej s LOZOVIUK, Petr: *Interethnik im Wissenschaftsprozess. Deutschsprachige Volkskunde in Böhmen und ihre gesellschaftlichen Auswirkungen*. Leipzig 2008, s. 39–40.

²⁰⁶⁷ SOMMER, Karel: *Průběh a výsledky pozemkové reformy v pohraničí českých zemí*. In: ŠRAJEROVÁ, Oľga (ed.): *České národní aktivity v pohraničních oblastech první Československé republiky*. Olomouc – Opava – Šenov u Ostravy 2003, s. 87.

²⁰⁶⁸ JUDr. Josef Šrámek (1875–1937), rodák ze Štítiny u Opavy, právník a politický úředník, v letech 1920–1928 slezský zemský prezident. Pocházel z rodiny krčmáře Františka Šrámka ze Štítiny a jeho manželky Anny Bekové, dcery šafáře z Hukvald. Po maturitě na matičním gymnáziu v Opavě roku 1892 vystudoval práva na pražské univerzitě. Následně působil krátce u finančního ředitelství v Opavě, než nastoupil v březnu 1901 k politické správě na Těšínsku. Roku 1917 byl jmenován okresním hejtmanem v Opavě. Po vzniku Československa stanul z pověření státu v čele zemské politické správy ve Slezsku. Od roku 1920 zastával úřad slezského zemského prezidenta a zplnomocněného komisaře pro Ratibořsko. Po zrušení funkce v listopadu 1928 v důsledku administrativního sloučení Slezska a Moravy a vytvoření země Moravskoslezské se přesunul do soukromého sektoru. ZA v Opavě, *Sbírka matrik bývalého Severomoravského kraje*, inv. č. 673, *matrika narozených obce Štítina (1873–1889)*, s. 126; *Šrámek, Josef (heslo)*. In: MYŠKA, Milan – DOKOUPIL, Lubomír. (ed.): *Biografický slovník Slezska a severní Moravy*. Sešit 9. Ostrava 1997, s. 105; *Úřednický a dělnický závodní výbor [...]*. Lidové noviny, č. 368 (ráno), 25. 7. 1937, s. 13.

²⁰⁶⁹ Svůj koncept nastínil Šrámek ve zprávě předsednictvu ministerské rady v Praze: „*Musíme dobrými knihami přímo zaplavit hlučínský kraj, abychom převedli německé čtení tamního lidu a hlavně nejmladší jeho generace do lůna vlasti české.*“ SOMMER, Karel: *K politickému vývoji na Hlučínsku v první polovině 20. let*. Slezský sborník. Acta Silesiaca. Čtvrtletník pro vědy o společnosti, 47, 1989, č. 2, s. 128.

²⁰⁷⁰ Koncept Breitenbacherovy odpovědi na list slezského zemského prezidia, datovaný 17. června 1927, viz MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 643, *Deník, sv. I. (1921–1930)*, s. 32–33.

²⁰⁷¹ O svých bývalých žácích, působících v duchovní správě na Hlučínsku, hovoří Breitenbacher s hrdoostí v zápisu ze dne 31. června 1927: „*Arcibiskupství má velkou zásluhu o Hlučínsko. Dříve vydělávali na něm Hlučíňáci a nyní zase bývalí žáci ústavu, z Moravy, tam působí a zachraňují, co ‚Masaryk‘ otravuje svým duchem.*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 186.

²⁰⁷² Mons. Rudolf Gaideczka (1891–1949), rodák z Bobrovníků na Hlučínsku (dnes součást Hlučína), římskokatolický duchovní, sekretář generálního vikariátu v Bránici. Pocházel z rodiny zahradníka Karla Gaideczky z Bobrovníků a jeho manželky Emílie roz. Marcinkové. Po maturitě na vyšším státním německém gymnáziu v Kroměříži roku 1912 zahájil studia bohosloví ve Vratislavi, zakončená v červnu 1916 přijetím kněžského svěcení. Následně působil jako kooperátor v Cerekvi a v Kladsku. Koncem roku

pozůstalosti nacházíme několik Gaideczkových dopisů z let 1915 až 1925, v nichž se snažil obeznámit svého někdejšího učitele s bouřlivými poměry na Hlučínsku. V jednom z nich, datovaném 27. dubna 1920, líčí nevoli místního obyvatelstva, které byl nucen po vzniku republiky a následně anexi Hlučínska čelit:

*„Na Hlučínsku je pro nás hrozně těžké práce. Lid je velice roztrpčen, a zvláště kněžstvo trpí mnoho pod tím. Porozumění pro Hlučínsko mezi Čechy je málo. Mladí kněží zvláště do popředí staví náboženskou stránku. To se nelíbí mnohým jak u Němců, tak u Čechů. Tedy velké štvánice proti těm mladým pánům. Lid je velice nespokojen. Kdo ví, jak to vše skončí. Zvláště se nyní o školu bojuje. Lid doufá, že bude mírova smlouva ještě jednou revidována.“*²⁰⁷³

Gaideczka zde naráží na náboženskou otázku Hlučínska, což je pochopitelné. Právě náboženská stránka totiž představovala účinnou zbraň v rukách německé propagandy, která mezi převážně katolickými Moravci záměrně vyvolávala obavy z „českých husitů“.²⁰⁷⁴ Podle Gaideczky se navíc čeští „pokrokářští“ učitelé potýkali se stejným problémem jako jejich

1919 přijal místo kaplana v ústavu pro choromyslné v hornoslezských Džbánicích (dnes polské Dzbańce), zřízeném proboštem Mons. Josefem Martinem Nathanem (1867–1947). Ten Gaideczku po svém jmenování generálním vikářem v Branících roku 1924 ustanovil svým sekretářem. O šest let později jej arcibiskup Prečan jmenoval konzistorním radou. Ve třicátých letech a v období druhé světové války zastával úřad faráře v Branících na Hlubčicku, kterou byl po válce nucen kvůli polskému záboru opustit. V lednu 1946 navázal spolupráci s Hornoslezským komitétem v Opavě, který Gaideczku pověřil vedením Komise pro církevní záležitosti. Zbytek života zasvětil úsilí o připojení území zabraných po válce Polskem zpět k Československu. ZA v Opavě, Sběrka matrik bývalého Severomoravského kraje, inv. č. 2602, *matrika narozených obce Bobrovníky (1860–1891)*, s. 500; *Verzeichnis der Abiturienten [...]*. In: Programm des k. k. Staats-Gymnasiums mit deutscher Unterrichtssprache in Kremsier, veröffentlicht am Schlusse des Schlußjahres 1911/1912. Kremsier 1912, s. 55; *Z arcidiecése olomucké*. Ostravský kraj, č. 72, 16. 9. 1916, s. 2; MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 2, inv. č. 112, *list Rudolfa Gaideczky Antonínu Breitenbacherovi (Džbánice, 27. dubna 1920)*; *Ernennungen in der Olmützer Erzdiözese*. Deutsche Post, č. 96, 23. 4. 1930, s. 7; PAŁYS, Piotr: *Kwestie kościelne w polsko-czeskich sporach granicznych z lat 1945–1947*. Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka, 73, 2018, č. 1, s. 118–119; MALER, Katarzyna: *Kościół katolicki na ziemi głubczyckiej w latach 1742–1945. Dzieje pruskiej cześci archidiecezji olomunieckiej - komisariatu kietrzańskiego i wikariatu generalnego w Branicach*. Tom I. Opole 2017, s. 190; *Katalog kněžstva arcidiecése olomoucké. L. P. 1949*. Olomouc 1949, s. 183; *Totenliste der Weltpriester des Generalvikariats Branitz (deutscher Anteil der Erzdiözese Olmütz) von 1945 bis 1950*. In: KANUS-CREDÉ, Helmhart (ed.): *Vom Leiden und Sterben schlesischer Priester 1945/46*. Ein Ausschnitt aus der schlesischen Passion. Allendorf an der Eder 2002, s. 128.

²⁰⁷³ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 2, inv. č. 112, *list Rudolfa Gaideczky Antonínu Breitenbacherovi (Džbánice, 27. dubna 1920)*.

²⁰⁷⁴ Pod vlivem zjitřených emocí se např. skupina hlučínských žen a dívek obrátila na papeže s žádostí o intervenci, aby Hlučínsko smělo zůstat součástí Německa. Svou žádost zdůvodňovaly petentky obavami z náboženského útisku v novém státním útvaru: „*My, matky, obětovaly jsme syny své za naši německou vlast. My, ženy a dívky, přetrpěly jsme nevýslovná strádání pro naši německou vlast. My ji ani teď v největší bídě nechceme opustit. [...] Chceme, aby naši synové a naše dcery [...] na horlivé služebníky a služebnice Tvé Svátosti vzdělány byly. K tomu nám československá vláda, která každodenně na to nejsvětější, co máme, na naši víru, sahá, žádné záruky nedává. Proto chceme zůstat německými. Německá vláda nám zajistila ústavně, že můžeme děti své v naší katolické víře dáti vychovávat. [...] Osvobod' nás z rukou našich českých protivníků, kteří nás od naší vlasti odtrhnouti chtějí, abychom duševně nezahynuly.*“ WANDERBURG, Udo: *Historie města Hlučina III. díl*. Hlučín 1991, s. 123; srovnej s PLAČEK, V.: *Pražáci, aneb K osudům Hlučínska 1742–1960*, s. 32.

kolegové vysílání na Slovensko, kteří se sami připravovali o sympatie domácích svou náboženskou indiferentností, někdy dokonce neskrývaným ateismem.²⁰⁷⁵ Pokusy o odluku školství od církve, spojené s odstraňováním náboženských symbolů ze tříd a učeben, naráželo na protesty farářů i rodičů školou povinných dětí, čímž se propast mezi československým státem a hlučínským obyvatelstvem jen a jen prohlubovala. Hněv obyvatelstva se přitom obracel i proti těm duchovním, kteří veřejně vystupovali za jednotu s Československem, což byl dle Gaideczkova listu Breitenbacherovi z 12. června 1922 případ děkana Huga Stankeho, doslova uštvaného vlastními farníky:

„V Hlučíně máme nového pana faráře. Pan děkan Stanke je již rok mrtev. Lidé jej pronásledovali, pomlouvali, přepadli, proto se mrzel i tedy před časem zemřel. O Hlučínsku budete dost z novin informován. Poměry nejsou právě nejlepší, zvláště domácí kněží se mají zle. Zvláště na učitele si lidé stěžují. Ačkoliv pruští učitelé nebyli všichni dobří, přece většina byla nábožensky dobrá, skorem všichni vyučovali náboženství, aspoň biblické dějepravě. Pán děkan Stanke řekl o úřednicích a učitelích: „Sie bleiben ein Feindkörper im Hultschiner Ländchen, weil sie religiös gleichgültig oder ungläubig sind.“²⁰⁷⁶ Snad se to napraví.“²⁰⁷⁷

Šrámkova žádost nezůstala oslyšena. Jak čteme v konceptu Breitenbacherovy odpovědi slezskému zemskému prezidiu datované 14. září 1927, na nabídku spolupráce ochotně přikývl: *„Pokud se týká spolupráce o Hlučínsku, vítám ji srdečně a rád přispěju, seč tělo i duševní síly stačí. Kraj není mně cizí, neboť měl jsem odtud řadu žáků, kteří studovali na arcibiskupském gymnáziu v Kroměříži. Ti dnes tam působí hlavně jako kněží...“²⁰⁷⁸* Do deníku si následně poznamenal: *„Dnes poslal jsem prezidiu slezské vlády odpověď*

²⁰⁷⁵ Totéž Breitenbacherovi ústně potvrdil dne 31. června 1927 i další z jeho bývalých žáků P. Josef Nejedlý (1891–1952), působící na Hlučínsku jako kaplan: *„Mluvil jsem s kaplanem Nejedlým z Hlučína a pověděl, k čemu mne zvou. Pohodil, že mají na tom hlavní vinu učitelé. Jemu prý se napili krve, až konečně všichni čtyři i s ředitelem museli být odstraněni pro lumpáctví.“* MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 186. Podotkněme, že učitelé vysílání z Čech nahrazovali německé kolegy, kteří byli po připojení Hlučína k Československu propuštěni státními úřady jako „nepřátelsky smýšlející“. PLÁČEK, V.: *Prajzáci, aneb K osudům Hlučína 1742–1960*, s. 42–43.

²⁰⁷⁶ „Zůstávají nepřátelským tělesem v „hlučínské zemičce“, poněvadž jsou nábožensky indiferentní nebo nevěřící.“ Překlad autora.

²⁰⁷⁷ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 2, inv. č. 112, *list Rudolfa Gaideczky Antonínu Breitenbacherovi (Džbánice, 12. června 1922)*. Krátce se o úmrtí děkana Stankeho zmiňuje i katolický kněz P. Josef Vyhlídal (1861–1937) ve svém spisu *Vlastenecké vzpomínky slezské z roku 1935*: „... první obětní beránek po záboru Hlučína českým vojskem, jehož si vyžádali demonstrující hlučínští Němci, poštvaní Ratibořem a Opavou proti Čechům. Dle veřejného mínění uštvan Němci, skončil v 11 hodin večer 18. dubna 1921, raněn byv mrtvicí...“ VYHLÍDAL, J.: *Vlastenecké vzpomínky slezské*, s. 243.

²⁰⁷⁸ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 643, *Deník, sv. I. (1921–1930)*, s. 32.

na pozvání k spolupráci o Hlučínsku. Co jsem napsal, je v Deníku. Nebudu to tu opakovat. Ale jistě sotva kdo jiný by si troufal psát tak otevřeně. Darebáci rozeštvali Hlučínsko a ‚patologická sedlina‘ aby to zachraňovala.“²⁰⁷⁹

Svou pomoc zamýšlel Breitenbacher vést v rovině publikačních aktivit.²⁰⁸⁰ Obdobný postup zvolil i v případě německé jazykové enklávy na severní Moravě, když během pořádání arcibiskupského archivu objevil mezi písemnostmi torzo kroniky města Mohelnice, sahající popisem událostí až do 15. století. Dokument podrobil kritickému zkoumání, datoval jej do roku 1727 a výsledek prezentoval v časopise německého spolku pro historii Moravy a Slezska.²⁰⁸¹ Jedná se prakticky o jediný německy psaný článek Antonína Breitenbachera publikovaný v domácím periodiku po roce 1904. Důvod, proč se tak Breitenbacher rozhodl, byl záměr poukázat přímo před Němci na českou minulost německých regionů na severu Moravy a současně si připravit prostor k publikování dalších materiálů obdobného charakteru. Svůj úmysl poodhalil v listu Josefu Pekařovi z 22. června 1927:

„Mohelnickou kroniku jsem uveřejnil v německém časopise. Jediné místo mě přímo hnalo k tomu, totiž kde autor svědčí, že Mohelnice byla česká - dnes je německá. Privil jsem si: Ať Němec, v německém časopise a za německé peníze praví k Němcům tu pravdu, kterou tak neradi poslouchají! Redakce ovšem nepostřehla mého úmyslu, a tak jsem jim to kukaččí vajíčko nasadil. Ale to prosím in confidencia! (důvěrně, poz. autora) Hodlám jim ještě lecčím posloužit, a to by mně dále nic nepřijali, kdyby něco zvěřili. Pro nás je to svědectví velmi cenné!“²⁰⁸²

Bližší údaje o spolupráci mezi Šrámkem a Breitenbacherem postrádáme. Pravděpodobně se nestačila příliš rozvinout, neboť v listopadu 1928 došlo v rámci reorganizace zemské správy ke spojení moravského a slezského zemského prezidia.²⁰⁸³ Šrámek následně složil funkci a přesunul se do soukromého sektoru.²⁰⁸⁴

²⁰⁷⁹ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 206; srovnej s obdobným zápisem ze dne 27. června 1927: „Mluvím-li o hulvátství pokrokářů, mám na mysli i Hlučínska, které mám pomáhati zachraňovati, jak mně prezident policejní správy píše. Tu bylo podobně jako na Slovensku - čeští zloději z lidu Masarykova a cynikové promrhali všechny sympatie a nyní, když se vidí, že nám lid obrací záda, kdo dobrý, pomoz!“ Tamtéž, 186.

²⁰⁸⁰ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 643, *Deník, sv. I. (1921–1930)*, s. 32.

²⁰⁸¹ BREITENBACHER, Antonín: *Die Müglitzer Stadtchronik aus dem Jahre 1727*. Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens 29, 1927, č. 1, s. 1–39.

²⁰⁸² ANM, osobní fond Josef Pekař, karton č. 18, inv. č. 486, *list Antonína Breitenbachera Josefu Pekařovi (Kroměříž, 22. června 1927)*.

²⁰⁸³ ŠTARHA, Ivan: *Přehled dějin správy na Moravě a ve Slezsku*. Brno 2005, s. 23.

²⁰⁸⁴ *Slezsko předává úřední agendu*. Venkov, č. 286, 1. 12. 1928, s. 2.

16.4 Reflexe T. G. Masaryka a politiky Hradu

V důsledku příklonu Antonína Breitenbachera k národní demokracii, prochází radikální proměnou také Breitenbacherův poměr k prezidentu Masarykovi a politice Hradu. Pro porozumění této proměně je pro nás klíčový Breitenbacherův zápis datovaný 24. dubna 1926, kterým reaguje na studii Arneho Nováka věnovanou Masarykově činnosti za světové války. Breitenbacher se v zápisu vrací ke svým akademickým letům v Innsbrucku, kdy se poprvé seznámil s filozofií T. G. Masaryka a měl možnost diskutovat s jeho bývalými žáky:

„Kdysi velice za zlé jsem měl Masarykovi, že nám otravuje dorůstající inteligenci jakýmsi ufňukaným ‚lidstvím‘, jehož opravdu není; že učí žáky přímo pohrdati tím, čím jsme žili, a čím jsme se živili: myšlenku národní, státoprávní.

Před čtvrt stoletím, když jsem byl na filozofické fakultě v Inspruku, mluvil jsem s jeho žáky a pamatují se, jakou hrůzou mne naplňovaly jejich fráze. Nic jiného to nebylo než naučené fráze. Válka vynesla Masaryka do výšin, tedy politika, ne věda, ne filozofie nebo co podobného. Stalo se podobné neštěstí menším nickám, čemu se tedy diviti.

A dnes je předmětem kultu. Je nejchytřejší, nejlepší... zkrátka pomysl dokonalosti, překonávající samého Krista učením, zkrátka ‚On‘, jemuž se třeba pouze klaněti. [...] Po válce jsem se s ním jak tak smířil a měl lidové straně za zlé, že na něho útočí, ale dnes vidím, že Masaryk je zase tím skrytým bolákem, od něhož vychází ten duch, jímž naše poměry tak otráveny.

Máme národní stát, ale jakoby mělo býti světu dokumentováno, že oň nestojíme - jen aby byli spokojeni Němci, Maďaři atd. Národ z většiny katolický, ale katolictví smýkáno přímo do hnoje, národ tlačí žebravá kabela, ale že dr. Kramář má o pár grošů více, proto třeba fedrovat komunismus. Vzpomínám živě rozhovor s jedním chefem v ministerstvu. Masaryk prý si myslí, že svět je takový, jak on si to smyslí - chce soudit Řím, jaká pitomost. Kolik národů mocných se o to marně pokoušelo! Ale Masarykovi nezáleží na tom, pojde-li přitom národ.“²⁰⁸⁵

Domníváme se, že zpočátku Breitenbacherův postoj vůči Masarykovi nevycházel z antipatií *ad personam*, nýbrž z politiky Hradu. Breitenbacher jí vytýká nejen příliš „vstřícný“ postoj

²⁰⁸⁵ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 129.

k německé menšině,²⁰⁸⁶ ale také proticírkevní kurs, směřující ke zbytečnému rozdělování většinově katolického národa.²⁰⁸⁷ Ještě 28. března 1919 totiž obhájí Masaryka před útoky kroměřížských klerikálů: „*Všichni Habsburci nám neučinili tolik, co jediný Masaryk, ale ten dobytek kněžský jako by rozum ztratil! A nyní začíná boj za autonomii! Pravdať, křičí stále, že nemá se podporovati, co nás Čechy dělí, nýbrž, co nás spojuje... Ale toho, jak se to pašům hodí do krámu. Možná, že na to posvítím v novinách. Jenom času kde vzítí?*“²⁰⁸⁸ Vzpomeňme také již citovanou příhodu z října 1922, kdy Breitenbachera hájil Masaryka před slovními útoky senátora Valouška takřka vlastním tělem.²⁰⁸⁹ Čím to, že o pět let později hovoří o Masarykovi jako o „*frázistovi*“ a „*žvanivém cancalovi*“?²⁰⁹⁰

Abychom objasnili příčinu, nabízí se nám Breitenbacherův deníkový zápis o manifestaci Československé strany národně sociální, konané u příležitosti 10. výročí vypuknutí první světové války 27. července 1924 na dnešním Velkém náměstí v Kroměříži.²⁰⁹¹ Manifestace se zúčastnil nejen Breitenbacher, ale i Spisar, který vystoupil jako aktivní řečník:

„Dnes o deváté hodině na náměstí ‚manifestace‘ národně sociální strany v 10. výročí vypuknutí války. Proti lékárně Zeleného tribuna, před ní asi dvacet lidí. Na stožáru lampy tabule: ‚Bílá hora pomstěna, odčihneme Lipany!‘ Odchází Spisar, přichází vypasený řečník Hrabánek, bývalý bohoslovec a c. k. obrlajtnant, který po převratu chtěl zavíratí vojáky, že strhují orly! Dr. Štros, žalovaný pro lichvu cukrem. Saubere Gesellschaft (čistá společnost, pozn. autora). Měli si zavěsiti portrét Švihy, Svozila a podobných velikánů ze smradlavých afér...

Nadhánění do československé církve, nic víc. Pomstít Lipany! Na kom? Či se tam bili Němci s Čechy? Tedy rozbít katolíkům hlavy, kteří tvoří přece jen většinu národa? A proti zámku, nyní o desáté hodině, štve komunista; zaléhá

²⁰⁸⁶ Zápis je datován sice až 28. října 1928, avšak výstižně charakterizuje Breitenbacherův poměr k německé menšině, jaký v denících sledujeme prakticky od převratu: „*Den svobody. Tak před deseti lety lety. To nedovedu vypsát, v jaké duševní situaci jsem byl! Pod četníky, válka stále na prospěch Němců! Byl jsem blízek šílenství, hlavně proto, že se válka zdála beznadějnou! A dnes, jaké zklamání za panování T. G. Masaryka, dbajícího na to, abychom ‚neukřivdili‘ Němcům, jichž tak málo ve světě, a kteří jsou sami beránci...*“ Tamtéž, s. 215; srovnej s WEIDENHOFFEROVÁ, Iva: *Konfliktní společenství, katastrofa, uvolnění. Náčrt výkladu německo-českých dějin od 19. století*. Praha 1996, s. 14.

²⁰⁸⁷ Svůj postoj vyjadřuje výstižně v zápise ze 7. března 1921: „*Jsou to dva extrém, ale je smutné faktum, že je u nás ten děsný rozpor: národ římskokatolický, ale vše oficiální nyní koneckonců protiřímský. Rozhodně je vliv nekatolíků u nás příliš silný a ten, jsa inteligentnější ve svých představitelích i útočnější než ty masy lidu, přehánění a rozpor, který je mezi církví a částí národa, činí rozporem církve a národa celého.*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 309–310.

²⁰⁸⁸ Tamtéž, s. 145.

²⁰⁸⁹ Tamtéž, s. 389.

²⁰⁹⁰ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 180

²⁰⁹¹ *10. výročí vypuknutí světové války [...]*. Haná, č. 173, 30. 7. 1924, s. 2.

mi jeho tuří hlas až do bytu! Když si vzpomenu na články Šmeralovy v Právu lidu, otiskované v Našinci za války, odplivl bych si, když ti lumpové nyní hlášou ‚mír‘ - mír Němcům a nuž na Čechy a republiku. A Němci i židé trou si legrací pupky, když se tak vzájemně mažeme!“²⁰⁹²

Zápis se stává *de facto* Breitenbacherovým vyznáním, v němž důrazně odmítá motiv zúčtování s katolickou církví, odmítá revoluční slogan „*Bílá hora pomstěna, odčičme Lipany*“.²⁰⁹³ Navzdory svému vstřícnému postoji k husitství, o němž jsme pojednali již dříve,²⁰⁹⁴ a navzdory své kritice přílišného vlivu Říma na domácí klérus²⁰⁹⁵ odmítá ohrožení národní jednoty umělým budováním a vnucováním husitského kultu, jak jej Masarykovi vyčítal i Josef Pekař.²⁰⁹⁶ Jinými slovy, husitství se nemůže stát zdrojem národních tradic, je-li národ většinově katolický. Veškeré pokusy o umělé zavádění husitského kultu nejsou nic jiného než provokace, narušující křehkou jednotu mezi diverzifikovaným obyvatelstvem:

„Jediná věc mě otrávil a otravuje i jindy - to umělé, schválné, úmyslné pohusitování všeho, co má býti státní, národní. Národ je katolický, nanejvýše bez vyznání, ale tito vnucují a vnutili na prapor 3. pluku černou- rekvalní barvu - barvu, krvavý kalich husitský! Nemohu vyjádřit, jaká pitomost je to pro mne! O vojáky jde - a konfesní symboly náboženství, jehož vůbec není, dávají na prapor katolíků, kteří mají na prapor přísahati. Kdyby byli dali Žižkovu hlavu jednookou, bude v pořádku, ale ne symboly vyloženě klerikálně provokující.“²⁰⁹⁷

²⁰⁹² MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 52. Oba jmenovaní - učitel Alois Hrabánek a obvodní lékař MUDr. Jan Štros - byli v letech 1919–1923 členy kroměřížského obecního zastupitelstva. POVONDRA, V. – PITHART, J. (eds.): *Velký adresář a almanach města Kroměříže*, s. 62, 244; *II. schůze obecního výboru města Kroměříže [...]*. Haná, č. 191, 17. 10. 1919, s. 2.

²⁰⁹³ Slogan pronesený ministrem národní obrany Václavem Klobáčkem (1868–1942) na veřejné schůzi 4. května 1919 v Královských Vinohradech a později zopakovaný 1. června 1919 na táboře lidu v Lipanech. Klobáček tehdy doslova prohlásil: „*Bílá hora je pomstěna a je před nám úkol odčinit Lipany, což uděláme cestou smírnou, bez krveprolití. Musíme udržeti svoje velké jméno za hranicemi, neboť od něho závisí vše další...*“ *Ministr N. O. Klobáček o polit. situaci a budoucnost naší republiky*. Praha. Obrázkový deník, č. 3, 6. 5. 1919, s. 1–2; *Veliký tábor lidu u lipanské mohyly*. Tribuna, č. 103, 2. 6. 1919, s. 1; *Lipany a český socialismus*. Praha. Obrázkový deník, č. 26, 3. 6. 1919, s. 2.

²⁰⁹⁴ Viz Breitenbacherův poměr k Josefu Pekařovi v kapitole 9 PROFESOREM ARCIBISKUPSKÉHO GYMNAZIA.

²⁰⁹⁵ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 200.

²⁰⁹⁶ Postoj prezidenta Masaryka k husitství je všeobecně známý, stejně jako jeho filozofické polemiky o významu husitského hnutí s historikem Josefem Pekařem (1870–1937). Viz např. LIŠKA, Vladimír: *Husitství – lesk a bída české reformace*. Olomouc 2009, s. 171; srovnej s BEZDÍČEK, Josef: *Naši historikové o pojetí českých dějin*. In: HAVELKA, Miloš (ed.): *Spor o smysl českých dějin 2. 1938–1989*. Posuny a akcenty české otázky. Praha 2006, s. 234.

²⁰⁹⁷ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 187. Obdobný postoj nacházíme i u Otokara Březiny (1868–1929), který pokusy Hradu o navázání na českou reformaci považoval za umělé: „*Kultura našeho národa je katolická. Navazovat*

Postupně se začínají projevovat konfrontace Breitenbacherových zidealizovaných představ o fungování nového československého státu s neúprosnou realitou, což přirozeně vyústilo ve frustraci a deziluzi. Vlivem toho přehodnotil mnohé ze svých dřívějších postojů. Breitenbacherův zápis z června 1924 je nám toho důkazem: „*Jaké palčivé muky jsou to pro člověka mého rázu, jemuž je vše, co se státu týká, posvátné - jenž na vše strany je vždy hotov posloužiti a vyhověti - bez odměny, za pouhé děkuji - když tu vidí na všech stranách lenost, tupost, nedbalost a prodejnost - to vím jen sám.*“²⁰⁹⁸ Nové státní zřízení jednoduše nedokázalo za krátký čas své existence vyřešit molocha byrokracie či problémy s korupcí, a tak na stránkách Breitenbacherových deníků stále častěji narážíme na kritiku nepružnosti a zkorumpovanosti státních úředníků. „*Je to dnes už tak samozřejmé, že jedni si činí prospěchy u obecních, druzí ze zemských, třetí ze státních prostředků,*“ stýská si například v zápisu z 12. července 1925. „*Toto žití ne ze svého, ale z cizího je už dnes opravdu samozřejmé, to patří k moudrosti, dovednosti - a kdo žije ze svého, je hlupák, pitomec.*“²⁰⁹⁹

Pozornost Antonína Breitenbachera k osobě prezidenta nicméně přitáhlo teprve Masarykovo politické vystupování. Breitenbacherova kritika cílila především na Masarykův nadnárodní humanismus a z něj plynoucí negativní postoj T. G. Masaryka ke konceptu národního státu, v němž by národnostní (především Němci a Maďaři) i náboženské menšiny (židé) sehrávaly podřízenou roli.²¹⁰⁰ Takovou politiku považoval Breitenbacher za slabošskou a škodlivou pro československý národ, který se tak ocitá v područí „diktujících“ menšin, politicky i ekonomicky profitujících z národní nesvornosti.²¹⁰¹ Stejně názory se ozývaly z řad národní demokracie včetně části katolické inteligence inklinující k národní demokracii.²¹⁰²

na reformaci je lež, to je navazovat na nic, neboť takzvaná reformace, jak jí rozumí Masaryk a jeho stoupenci, to je vytvořeno uměle, v naší minulosti to nemá tradice, to vynalezli teprve dneska! Naše minulost byla věřící, náboženská, víra v tajemství, ve svátosti, kult Matky Boží, kdežto lidé dneška (ti navazující) nemají vůbec víry, a proto dílo jejich, to navazování, nemůže se jim zdařit.“ DEML, Jakub: *Mé svědectví o Otokaru Březinovi*. Praha 1931, s. 277. Zde je nicméně třeba přistupovat s jistou dávkou opatrnosti, nakolik Březinův životopisec P. Jakub Deml (1878–1961) nebyl jako římskokatolický kněz zcela nestranný. Více k tomu PUTNA, Martin C.: *Česká katolická literatura 1848–1918*. Praha 1998, s. 642.

²⁰⁹⁸ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 52.

²⁰⁹⁹ Tamtéž, s. 90.

²¹⁰⁰ Ideály humanitními, jak o nich Masaryk hovoří ve svém spisu *Světová revoluce za války a ve válce 1914–1918* z roku 1925, lze rozumět po stránce mravní „*sympatie a respekt každého člověka ke člověku druhému, uznání lidské individuality*“, v oblasti politické a sociální „*rovnost všech občanů ve státě a sblížení a sjednocení národů a států a tím celého člověčenstva*“. MASARYK, Tomáš Garrigue: *Světová revoluce za války a ve válce 1914–1918*. Praha 1925, s. 408. Více k tomu např. BANKOWICZ, Marek: *Masarykova teorie demokracie*. Praha 2022, s. 23.

²¹⁰¹ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 52.

²¹⁰² PUTNA, M. C.: *Česká katolická literatura 1918–1945*, s. 546.

Jako příklad můžeme uvést literáta Otokara Březinu, který kritizoval Masaryka, že svou humanitou - stejně jako židé - rozvrací národ:

„Masaryk stále mluví o evoluci, ale svou humanitou je otcem a tvůrcem revoluce, tedy kroků zpátečních, Zpěvů pátečních. Masaryk, i když o tom neví, je revolucionář jako mezi národy Židovstvo, které má svůj sen o ovládnutí celého světa, a tohoto cíle-snu může dosáhnout a dosahuje jedině rozvrácením a rozvrácením všech národů, namlouvajíc jim, že není národů, že jsou jen lidé, kteří, až se zřeknou svých národních a vlasteneckých báčerek, mythů a lží, snadno se dohodnou...“²¹⁰³

Ačkoliv Breitenbacher Masarykovy zásluhy o vznik Československa nezpochybňuje, staví jej do kontrastu s Kramářem, Rašínem a dalšími perzekvovanými účastníky domácího odboje, kteří - jak píše ve svém listu Pekařovi z 16. dubna 1930 - podstupovali oproti Masarykovi působícímu v zahraničí skutečné riziko.²¹⁰⁴ Po převratu Masarykovo další působení v politice zcela vylučuje. Podle Breitenbachera splnil své historické poslání rozbitím Rakouska-Uherska, avšak pro poválečnou stabilizaci poměrů, vyžadující režim tvrdé ruky, se pro své humanitní ideály jednoduše nehodí. *„Poznal jsem laiky z Moravy i z Čech, ale otevřeně se hlásili k fašismu a zle mluvili na vládnoucí lidi v Praze, i Masaryka,“* píše Breitenbacher po návratu z lázeňského pobytu v Karlových Varech v létě 1926 a sám k tomu dodává: *„Ten člověk měl po svém návratu jít za pec a byl by si uchoval jakýsi nimbus. Nyní proti němu roste nenávisť - Němci, kteří navenek ho respektují, mezi sebou dělali pošklebky z něho.“²¹⁰⁵*

Svým přesvědčením se Breitenbacher blíží Kramářovi, který již v únoru 1920 při projednávání nové československé ústavy o Masarykově humanismu prohlásil, že sice *„hřeje duši“*, ale pro reálnou politiku se nehodí. Ta naopak *„potřebuje sílu, energii i bezohlednost“*.²¹⁰⁶ Novinář a publicista Ferdinand Peroutka charakterizoval Kramářův poměr k Masarykovi výstižně ve svém spisu *Boje o dnešek* (1925): *„Kramář předně neuznává, co jest ta Masarykova humanita. Představuje si Masaryka jako člověka, který chodí s hlavou v oblacích*

²¹⁰³ DEML, J.: *Mé svědectví o Otokaru Březinovi*, s. 299.

²¹⁰⁴ Píše o tom v narážce na své pronásledování za války: *„... a tak jsem si současně uvědomoval, že je více hrdinství v takových člancích prof. Pekaře, než v statečnosti pánů á la Masaryka za hranicemi, kde mu nemohl nikdo na kravatl - a také jsem se nejednou tázal, jak by p. Masaryk tu svoji ‚filozofii‘ byl kroutil, kdyby byl musel zůstat doma (kdyby mu totiž vláda nebyla z nedůvěry dala volno odejít), zdali by byl také tak statečný býval.“* ANM, fond Josef Pekař, karton č. 18, inv. č. 486, list Antonína Breitenbachera Josefu Pekařovi (Kroměříž, 16. dubna 1930).

²¹⁰⁵ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 138.

²¹⁰⁶ NAKONEČNÝ, Milan: *Český fašismus*. Praha 2006, s. 367; srovnej s *Dr. Kramář mluví k svědomí osvobozeného národa*. Národní listy, č. 58, 28. 2. 1920, s. 1–3.

a zakopne přes hromádku štěrku.“²¹⁰⁷ Stejný metr nacházíme i u Breitenbachera, který Masarykovy ideály humanitní považoval za pouhé fráze, za náznak slabosti.²¹⁰⁸ Silný národ naopak potřebuje jednotu - byť i za cenu vlády silné ruky - aby se mohl ubránit nepřátelům zvenčí. Proto je v zájmu slovanských národů sjednotit se proti německé expanzivní politice,²¹⁰⁹ čímž u Breitenbachera ožívá idea novoslovanství Karla Kramáře.²¹¹⁰

16.4.1 Fašismus jako patologická sedlina

Pakliže bychom hledali moment, který Breitenbachera definitivně postavil vůči T. G. Masarykovi, našli bychom jej v nelichotivém výroku prezidenta Masaryka, který v rozhovoru pro pražský německý list *Prager Tagblatt* 7. září 1926 označil české fašisty za „*patologickou sedlinu*“ národní demokracie.²¹¹¹ Nepříliš vybíravými slovy tak reagoval na gradující krizi uvnitř národní demokracie, v níž právě probíhal vleklý vnitrostranický boj mezi příznivci Hradu, seskupených okolo listu *Demokratický střed*, a stoupenci profašistické linie strany v čele s Kramářem samotným.²¹¹² Patrně se tím rovněž pokoušel zesílit politický tlak na vůdce Národní obce fašistické Radolu Gajdu kvůli podezření z příprav státního převratu.²¹¹³

²¹⁰⁷ PEROUTKA, Ferdinand: *Boje o dnešek*. Praha 1925, s. 67.

²¹⁰⁸ Srovnej s deníkovým záznamem z 24. června 1926, v němž Breitenbacher hovoří přímo k Masarykovi: „*Pane Masaryku, tvoje fráze o nivelizování a socializování nesou ovoce. Mám jediné přání - abys pocítil to ovoce na své kůži, krvi i v životě - abys byl jednou vyléčen ze svých chimerických abstrakcí!*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 136.

²¹⁰⁹ Breitenbacherův světonázor charakterizoval jeho kolega Svoboda následovně: „... vždy neohroženě hlásal české státoprávní postavení a demonstroval vytrvale nutnost sblížení Slovanů odkazem na Němce, kteří se drží tvrdě jazykové i politické jednoty, ač jsou mezi nimi rozdíly nemenší než mezi jednotlivými národy slovanskými.“ SVOBODA, J. M.: *Mgr. PhDr. Antonín Breitenbacher*, s. 194. Srovnej s Breitenbacherovým zápisem z 25. srpna 1918, ve kterém dává průchod skepsi a zoufalství z neschopnosti Slovanů spojit se proti společnému nepříteli. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 86.

²¹¹⁰ Ke Kramářově koncepci slovanské politiky (tzv. novoslovanství) např. MĚŠŤAN, Antonín: *Slované a slovanství v ČSR 1918–1938*. In: VALENTA, Jaroslav – VORÁČEK, Emil – HARNA, Josef (eds.): *Československo 1918–1938. Osudy demokracie ve střední Evropě 2*. Sborník z mezinárodní vědecké konference v Praze 5. – 8. října 1998, Valdštejnský palác - Senát Parlamentu České republiky. Praha 1999, s. 484.

²¹¹¹ V dotčeném rozhovoru podal Masaryk zároveň vlastní definici fašismu: „*Fašismus je anonymní společnost nespokojených a odmítnutých s neomezeným ručením k výrobě politických báchorek a raubířských historek, má ovšem v sobě alespoň trochu idealismu u těch, kteří se dávají ošálit zdánlivým bojem proti korupci... Vím, že i ostatní strany prodělávají svou krizi; fašismus je patologická sedlina této krize uvnitř národní demokracie. Podobné krize prožívají liberální strany buržoazní ve všech zemích...*“ MASARYK, Tomáš Garrigue: *Cesta demokracie. III. Projevy – články – rozhovory. 1924–1928*. Praha 1994, s. 161; srovnej s *Unterredung mit Masaryk*. *Prager Tagblatt*, č. 211, 7. 9. 1926, s. 1; více k tomu též GREGOROVÍČ, Miroslav: *Kapitoly o českém fašismu. Fašismus jako měřítko politické dezorientace*. Praha 1995, s. 12–13.

²¹¹² KLÁTIL, Fráňa: *Republika nad stranami. O vzniku a vývoji Československé strany národně socialistické (1897–1948)*. Praha 1992, s. 160.

²¹¹³ Blíže k tomu ŠEDIVÝ, Ivan: *Gajdova aféra 1926–1928*. *Český časopis historický*, 92, 1994, č. 4, s. 744–745.

Masarykovo prohlášení pochopitelně nezůstalo bez odezvy. Zatímco prohradní tisk výroku tleskal,²¹¹⁴ stranické listy národní demokracie vyrukovaly s důraznými protesty, v nichž prezidentův projev odsoudily jako porušení nadstranickosti.²¹¹⁵ Většina velkých deníků vyjma *Národních listů* zachovala větší či menší zdrženlivost.²¹¹⁶ Proti Masarykově prohlášení se pochopitelně ohradil i sám Kramář, který tak učinil právě na stránkách *Národních listů*. Od Masarykových tvrzení se důrazně distancoval, nicméně fašistickým tendencím v národní demokracii projevil porozumění:

„Nemohu míti náš fašismus za patologický zjev jako prezident, třeba by se mohl nejmíce nebezpečným státi zrovna naší straně, poněvadž vím, že je u většiny fašistů hybnou silou jejich odporu proti všemu, co okolo sebe vidí, vřelá láska k národu, upřímný nacionalism, touha, aby náš stát byl čistým, opravdu, ne falešně demokratickým... Myslím tedy, že mám právo odmítnouti mluvení o patologii naší strany.“²¹¹⁷

Breitenbachera se prohlášení evidentně dotklo, neboť následně ve svých denících citelně přitvrzuje v protimasarykovské rétorice. V řadě zápisů se navíc k prohlášení vrací a v různých formách jej parafrázuje. Nedá nám neocitovat Breitenbacherův deníkový zápis ze 13. února 1927, v němž dává naplno průchod nespokojenosti nad stavem domácí politiky. Přitom poukazuje na mravní úpadek společnosti, kterou připisuje na vrub Masarykově humanitě, zneužívané podvodníky, kverulanty, Němci, bolševiky atd., zkrátka nepřáteli a škůdci republiky:

„Nemohu nevzpomenouti, jak báječně krásné ovoce nese žvanilova diskuze a humanita. Mohl bych tu napsat celé pojednání o tom, jak já vidím, že nám ten frázista otravuje všechny poměry, a že je vlastně ve všem perverzní: máme národní stát, ale žvanil se stará jen o to, aby ho chválili Němci - co je mu po nárcích zotročených kverulantů - hraničářů, mají dělat Němce mezi Němci a bude dobře - statky se rozprodávají Němcům, aby měli víc - inteligenci vlastně

²¹¹⁴ Např. *Z otroků muže*. Tribuna, č. 212, 8. 9. 1926, s. 1; *Jak žijeme*. Pokrokový obzor, č. 43, 21. 10. 1927, s. 3–4.

²¹¹⁵ Např. *Posl. dr. Lukavský o prezidentovu stanovisku k dru Kramářovi a národní demokracii*. Národní listy, č. 247 (večerník), 9. 9. 1926, s. 1; *President republiky zasahuje proti národní demokracii a fašismu*. Tábor, č. 36, 10. 9. 1926, s. 1. Katolický deník *Čech* uveřejnil reakci historika a muzejníka Františka Zumana (1870–1955), který na obhajobu fašistického hnutí napsal: „*Jest to nepřirozený zjev, paradox, že u nás je stát [...] představován prezidentem, který se svými revolučními aspiracemi nikdy netajil, a který docela stranu, vždy poctivě a obětavě stát udržující, nazval patologickou sseďlinou.*“ ZUMAN, František: *Před dějinným rozhodnutím*. Čech, č. 104, 3. 5. 1927, s. 3.

²¹¹⁶ *Ozvena prejaviu p. prezidenta*. Slovenský denník, č. 207, 9. 9. 1926; *Z novín*. Slovenský národ, č. 203, 10. 9. 1926, s. 3.

²¹¹⁷ *Odpověď dra Kramáře na prezidentův interview v „Prager Tagblattu“*. Národní listy, č. 248 (večerník), 10. 9. 1926, s. 2.

odkopává a fedruje vládu analfabetismu. Ramenář, fedrující bolševictví jako nikdo nikde na světě, národ převážně katolický, ale právě proto musí být veden hmusný boj proti katolictví. Sama humanita a vraždy na denním pořádku.

Zde jednu noc vykradli obchod zbraněmi, druhou noc v sousedním obchodě zloděj šestkrát střelil po policistovi, třikrát vražda v Náměšti, vražda v Praze, předvčerem vražda v Kojetíně... Kdo o ní tak rád žvaní. Ti zavraždění jsou šťastni - dle slov Stránského, když ten měl k 75. narozeninám žvanilovým svatořečenou promluvu - protože jim bylo dopřáno býti na světě současně s Masarykem! Diskuze se tomu říká a všeobecným zbahněním a raubírnou to končí. Humanita - k vrahům. Té patologické sedliny šetřit netřeba!

Ó Masaryku, komediantě, kšeftaři, necito a nehanbo, ‚Osvoboditeli‘, ty můžeš ještě dožít, nesebere-li Tě Pán Bůh zavčas, ještě velkého zklamání, kam Tvoje abstrakce vedou a ne-li zaživa, třeba to pocítí tvoje pomníky! Rád bych věděl, co má býti nebo bude podkladem národního státu našeho, když národnost a národovci jsou tím žvanilem a jeho ‚lidem‘ zlodějským vyhozeny na hnojiště. A ta zlodějstva páchaná vůdci ‚lidu Masarykova‘!²¹¹⁸

16.4.2 Masarykova návštěva Palestiny v dubnu 1927

Kroků, které propast mezi Masarykem a národní demokracií potažmo Breitenbacherem ještě prohlubovaly, bylo pochopitelně více. Nemalý rozruch v politických kruzích i u veřejnosti vyvolala Masarykova velikonoční návštěva Palestiny v dubnu 1927. Přestože nešlo o návštěvu oficiální, ale ryze soukromou, setkání Masaryka s klíčovými osobnostmi sionistického hnutí nabývalo symbolického charakteru; zvláště uvážíme-li, že se tak stal Masaryk vůbec první hlavou státu, která Palestinu po první světové válce navštívila.²¹¹⁹ Není

²¹¹⁸ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 171. Srovnej s Breitenbacherovým listem Pekařovi ze 3. září 1931: „Ale máme my to za té éry diskuze, jak se vyjádřil známý, vše tak, jako když krajíc namazaný máslem spadne na zem právě tou stranou namazanou. Jsem tím svinstvem [...] nadobro otráven, a nebylo toho potřebí; tolik morálních, ale i finančních kapitolů bylo u nás nesvědomitě promrháno. Kolikrát si pravím: za tohle jsem za války nasazoval existenci, ba život? Byl jsem tu první udán na četnictvu, dva roky pod četníky, měl jsem býti zatčen - co to byl za život! A co ti nespočetní druzí! A nynější stav?“ ANM, osobní fond Josef Pekař, karton č. 18, inv. č. 486, *list Antonína Breitenbachera Josefu Pekařovi (Kroměříž, 3. září 1931)*.

²¹¹⁹ Svou neoficiální návštěvu Egypta a Palestiny na jaře 1927 uskutečnil Masaryk se záměrem spatřit jednu z kolébek starých civilizací i místa spojená s životem Ježíše Krista, jak později sám uvedl v rozhovorech s novinářem Karlem Čapkem (1890–1938). Ve dnech 9. až 15. dubna 1927 navštívil v Palestině významná křesťanská, židovská i muslimská poutní místa včetně Jeruzaléma, Betánie, Mrtvého moře, řeky Jordánu či Jericha. Během cesty projevil rovněž zájem o setkání s krajany z československé židovské komunity, s nimiž pohovořil o sociálních poměrech a vzdělávání mladých. Zajímal se též o fungování kibuců. Blíže o okolnostech a průběhu Masarykovy návštěvy Palestiny POJAR, Miloš: *Masarykova návštěva Palestiny v r. 1927*. In: POJAR, Miloš (ed.): *Hilsnerova aféra a česká společnost 1899–1999*. Sborník přednášek

proto překvapivé, že jak odpůrci, tak stoupcem sionismu doma i v zahraničí interpretovali Masarykovu návštěvu Palestiny jako projev ideové podpory světového sionistického hnutí.²¹²⁰ V nacionalistických kruzích ožívaly dávné protižidovské sentimenty, spojené s Masarykovým vystoupením během tzv. hilsneriády, a ničemu nepomohl ani provokativní článek publicisty Gustava Jaroše,²¹²¹ uveřejněný 20. dubna 1927 v *Českém slově* pod názvem *Tvář se zavřenýma očima*. Masaryka v něm nepřímou přirovnal k Ježíši:

„Kalichem, ovšem kalichem utrpení, bylo tedy pro Masaryka to vše, co musil vykonat, vyžít, vytrpět pro naše osvobození v cizině. Ale to byl kalich menší... Větší kalich, velký pravý kalich naň teprve čekal doma. Celá země česká stala se tím velkým kalichem Masarykovým. Ten ohromný kalich podal lid český svému osvoboditeli. Pravda, ne lid všechen, do posledního muže a ženy; ale z toho lidu ne pouze ti, kdo aktivně do kalicha proň míchali ocet a žluč a jed...

... vztah Masaryka k Ježíši právě jako ku bratru, sic o dva tisíce let staršímu, zdánlivě dávno mrtvému pro oči lidí nechápajících, a přec stále tak strašně nepříjemně živému! Co ve starším bratru ještě bylo nedokonalého, to v mladším je už překonáno, ale zas naopak mladší ještě v něčem usiluje být dokonalým, v čem už dokonalým učinil se bratr starší.“²¹²²

Článek zapůsobil jako píchnutí do vosího hnízda, ovšem na obhajobu autora je třeba uvést dvě skutečnosti. Jednak jej Jaroš nezamýšlel jako srovnání dvou osobností, nýbrž dvou filozofií se společnými prvky, tj. Masarykova humanismu a křesťanství ve své původní a přirozené podobě, jak jej učil Kristus. Jednak v článku pouze rozvinul Masarykovy vlastní úvahy, prezentované v jeho spisu *Světová revoluce za války a ve válce 1914–1918* z roku 1928.²¹²³ Těžko říci, zda si uvědomoval, že tím jen vkládá zbraň do rukou Masarykových

z konference na Univerzitě Karlově v Praze ve dnech 24. – 26. listopadu 1999. Praha 1999, s. 138–142; srovnej s ČAPEK, Karel: *Hovory s T. G. Masarykem*. Praha 1990, s. 69.

²¹²⁰ Srovnej POJAR, M.: *Masarykova návštěva Palestiny v r. 1927*, s. 141; YEGAR, Moshe: *Československo, sionismus, Izrael. Historie vzájemných vztahů*. Praha 1997, s. 42–43; BERGMANN, Hugo: *Masaryk v Palestině*. In: RYCHNOVSKÝ, Ernst (ed.): *Masaryk a židovství*. Praha 1931, s. 306, 311.

²¹²¹ Gustav Jaroš-Gamma (1867–1948), rodák ze středočeského Rakovníka, publicista a literární kritik. Studoval na akademickém gymnáziu v Praze a právnické fakultě pražské univerzity. Následně působil jako úředník na pražském magistrátu. Po odchodu na penzi roku 1917 se začal naplno věnovat literární a publicistické činnosti. Pozornost soustředil obzvláště na literaturu a výtvarná umění, ale dotýkal se také sociologických témat. Patřil k velkým ctitelům T. G. Masaryka a jeho realismu. Stejně tak byl nadšeným příznivcem a podporovatelem skautingu. *Gustav Jaroš-Gamma* (heslo). In: FORST, Vladimír (ed.): *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. Díl 2. Svazek I. H–J*. Praha 1993, s. 472; KLIMEK, Antonín: *Boj o Hrad. 1. Hrad a Pětka. Vnitropolitický vývoj Československa 1918–1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví*. Praha 1996, s. 85; *Hlas našich intelektuálů o skautingu. Junák*. List Junáků–skautů Republiky československé, 23, 1937, č. 9–10, s. 154.

²¹²² Gamma [JAROŠ, Gustav]: *Tvář se zavřenýma očima*. *České slovo*, č. 94, 20. 4. 1927, s. 1.

²¹²³ V inkriminované pasáži hovoří Masaryk o příčinách svého vstupu do rakouské politiky a kritice, kterou tím u části politického spektra sklízel: „Dostal jsem se proto do sporu o taktiku s vládnoucí stranou; také

odpůrců, kteří v bouřlivé atmosféře první republiky využili článek jako předmět politického zápasu.

Tato ať už úmyslná či neúmyslná dezinterpretace Jarošova prohlášení vzedmula vlnu kritiky, kterou odpůrci politiky Hradu adresovali přímo Masarykovi. Klerikální listy neváhaly označit Jarošovo prohlášení za „*bezpříkladnou blasfemii*“ a připomínaly, že se pro oslavu Masarykova trpitelství zapomíná na hrdiny domácího odboje, kteří za války strádali v rakouských žalářích:

„President Masaryk si nesmí stěžovat, že se k němu národ zachoval nevděčně. Boj za svobodu národa bojovalo více lidí než on. A Masaryk nebyl ani první, který zapaloval jiskry odboje doma, ani v cizině nebyl první. Byl tam Dürich, doma byl to Kramář, ať nejmenujeme ostatní. A jak vděčně se k těmto zachovaly oficiální osobnosti zvláště? I ten boj legií proti bolševikům povstal proti vůli Masarykově, a přece o tomto faktu víme, že nám u dohodových států rozhodl o přízni.“²¹²⁴

Pražský deník *Tribuna* si položil řečnickou otázku, zda je součástí prezidentského „kalichu utrpení“ i finanční dar, který Masaryk obdržel po převratu od Revolučního národního shromáždění: „*Jak známo, odhlasovalo Revoluční národní shromáždění Masarykovi čestný dar 10 milionů Kč. Míni pan Gamma tím velkým kalichem i odhlasování a přijetí tohoto daru?*“²¹²⁵ Ovšem list moravských fašistů *Selská stráž* šel ještě dál, když československého prezidenta nepřímou vyzval k rezignaci:

„Bylo-li by to pravdou, že úkol presidenta státu národa Čechů a Slováků jest tak hořký a těžký kalich, zastíňující daleko utrpení Kristovo, pak v demokracii není potřeba volat k Bohu Otci, jako volal Kristus v Getsemanské zahradě: ‚Otče, možno-li, odejmi tento kalich ode mne, ale ne má, ale Tvá vůle se staň!‘, nýbrž

s našimi radikály. Nemohl jsem jim ovšem říci, proč mě otázka revoluce tolik zajímá, vlastně znepokojuje; očekával jsem, že nastanou poměry, ve kterých problém budu musít řešit prakticky, a přiznávám se, přál jsem si, aby mě tento kalich minul.“ MASARYK, Tomáš Garrigue: *Světová revoluce za války a ve válce 1914–1918*. Praha 1928, s. 394.

²¹²⁴ *Blasfemie bezpříkladná*. Severní Morava, č. 18, 29. 4. 1927, s. 1–2. Stejně rétoriky se drží i *Lidové listy*: „... před lety [...] Gama psal stejné blasfemie a to za potlesku ‚Masarykova lidu‘ ...“ „Levý blok je zodpovědným za Gammu a Herbena! Národní listy, č. 114 (večerník Národ), 26. 4. 1927, s. 1. Srovnej též s „nejodpornějším pretorianstvím“, o kterém píše Čech: „Kdyby někdo mohamedánovi říkal, že zná někoho, kdo je lepší a vyšší nežli Mohamed, pocítoval by v tom největší urážku své víry a nezůstavil by bez trestu takového mluvku. [...] Co tomu řeknou slovenští ludovci, až se mezi nimi rozšíří, jak p. Gamma kortešuje pro presidenta... Takových modloslužebníků mají národní socialisté několik, jako je p. Gamma. Ale mohou být ujištěni, že tím presidentovi v očích všech rozumných lidí - nesmírně škodí.“ *Nejodpornější pretorianství*. Čech, č. 96, 23. 4. 1927, s. 5.

²¹²⁵ *Prezidentská volba [...]*. *Tribuna*, č. 95, 22. 4. 1927, s. 3.

*dle našich ústavních zákonů stačí na to prostá resignace na presidentský stolec a není potřeba ,kalich naplněný octem, žlučí a jedem‘ dopítí až do dna.*²¹²⁶

Nejbouřlivěji rezonovalo Jarošovo ne příliš šťastné srovnání u slovenských katolíků a zcela logicky jen a jen posílilo odstředivé tendence slovenského autonomistického hnutí. Hlinkova slovenská ľudová strana se námětu vděčně chytila a prostřednictvím stranického listu *Slovák* označila Jarošovo nešťastné srovnání za „*bohorúhačstvo českých socialistov*“.²¹²⁷ Podobná nekritická prohlášení Masarykových obdivovatelů, mnohdy hraničící až s byzantinismem,²¹²⁸ vyprovokovala *Slováka* rovněž k uveřejnění velmi ostrého příspěvku pod názvem *Český pámbíček alebo český Ahasvér?* Článek reaguje nejen na přirovnání Jarošovo, ale též na prohlášení akademické malířky a Masarykovy bývalé studentky Elly Urbanové-Mikanové, která v ženském časopise *Pražanka* přirovnala Masaryka jako filozofa ke Kristu, Husovi a Komenskému:

*„Kristom nie je (Masaryk, pozn. autora), to sa neopováži o sebe tvrdiť ani on, len jeho fanatickí stúpenci to o ňom vyhlasujú. A že by bol večne žijúcim Ahasvérom, neveríme tiež, lebo tá jeho ,božská‘ nauka veru ani svojho majstra neprežije. Zomre Masaryk a jeho filozofia s ním. Nezomre však hanba, ktorú takýmito písáčkami pripravujú českému národu jeho ,spisovatelia‘.*²¹²⁹

16.4.3 Prezidentské volby v květnu 1927

Jarošova prohlášení si Breitenbacher všímá v souvislosti s prezidentskými volbami v květnu 1927, na kterých se zřetelně projeví rozpory mezi Kramářovou národní demokracií a Masarykem. Kramářovi stoupenci tehdy společně s poslanci za Hlinkovu slovenskou ľudovou stranou a komunisty, hlasujícími pro vlastního kandidáta, odmítli Masaryka volit a do volební urny vhodili na protest nevyplněný lístek.²¹³⁰ Jejich postoj není překvapivý, třebaže na výsledku nezměnil nic a rozhodujícího dne 27. května zvítězil Masaryk s převahou třinácti hlasů.²¹³¹ Hrozbu, že Masaryk nebude zvolen hned v prvním kole a podle svého předsevzetí odstoupí z volby,²¹³² odvrátily hlasy německých poslanců, kteří oceňovali jeho

²¹²⁶ *Hotový blázeňec alebo blasfémie?* Selská stráž, č. 18, 29. 4. 1927, s. 2.

²¹²⁷ *Masaryk mladší brat Kristov?* Slovák, č. 90, 23. 4. 1927, s. 1.

²¹²⁸ KLIMEK, A.: *Boj o Hrad*, s. 85.

²¹²⁹ *Český pámbíček alebo český Ahasvér?* Slovák, č. 112, 19. 5. 1927, s. 3.

²¹³⁰ MAŘICA, J.: *Od Československé národní demokracie k Národnímu sjednocení*, s. 74–75.

²¹³¹ Z celkového počtu 432 platných hlasů získal Masaryk 274 hlasů (63,4 %), kandidát komunistů Václav Šturec (1858–1939) 54 hlasů (12,5 %). Zbýlých 104 lístků (24,1 %) zůstalo protestně nevyplněno. KOVTUN, Jiří: *Republika v nebezpečném světě. Éra prezidenta Masaryka 1918–1935*. Praha 2005, s. 503.

²¹³² Tamtéž.

smířlivou politiku vůči národnostním menšinám, což dokládá vesměs pozitivní reakce německého tisku po Masarykově zvolení.²¹³³

Skutečnost, že ze všech třinácti poslanců národní demokracie zahlasovali za Masaryka pouze čtyři, zatímco většina vhodila do schránky prázdný lístek,²¹³⁴ vytýkal národním demokratům někdejší senátor Národního shromáždění Jan Herben, který k tomu napsal: „*Ponejprv byl zvolen Masaryk Čechy i Němci a nebyl by měl bez Němců většiny. Němcům to slouží ke cti, českým tzv. nacionálům k hanbě, neboť z národních demokratů prý jen čtyři vzdorovali Kramářovu diktátu.*“²¹³⁵

Pokud jde o Breitenbachera, jako jediného vhodného prezidentského kandidáta spatřoval samotného Kramáře, který však kandidaturu odmítl s vědomím, že se mu za dané politické konstelace nepodaří sehnat dostatečný počet hlasů.²¹³⁶ Jako rovnocenný soupeř vůči Masarykovi připadal do úvahy i profesor Josef Pekař, přijatelný pro pravicové kruhy, slovenské autonomisty i část českých Němců svým příklonem ke konzervatismu a tradicionalistickému patriotismu. Ten však otázku prezidentské kandidatury rezolutně odmítl a možnosti ucházet se o prezidentský úřad nevyužil ani v následných prezidentských volbách roku 1935, kdy místo sebe doporučil jako vhodného kandidáta Kamila Kroftu.²¹³⁷

Zpráva o Masarykově zvolení s podporou německých hlasů zastihla Breitenbachera během ozdravného pobytu v Karlových Varech ve dnech 23. května až 20. června. Breitenbacher měl příležitost seznámit se zde a pohybovat v přítomnosti konzistorního rady Oskara Pollaka z Vratislavi,²¹³⁸ se kterým diskutovali průběh a výsledek květnových prezidentských voleb:

„*Bylo před volbou prezidenta. Pollak velice chválil Masaryka, prý je ,sehr zurückhaltend in seinen Ausserungen‘.*²¹³⁹ *Das ist er eben nicht,‘ odpověděl jsem*

²¹³³ Ilustrační výňatky z německých listů *Reichspost, Tag, Bohemia, Prager Tagblatt, Deutsche Presse* a *Sozialdemokrat* přinesl článek *Jakou odměnu očekávají Němci od pana presidenta?* Národní listy, č. 146, 28. 5. 1927, s. 2.

²¹³⁴ MAŘICA, J.: *Od Československé národní demokracie k Národnímu sjednocení*, s. 73.

²¹³⁵ HERBEN, Jan: *T. G. Masaryk. Život a dílo presidenta osvoboditele*. Praha 1946, s. 391.

²¹³⁶ MAŘICA, J.: *Od Československé národní demokracie k Národnímu sjednocení*, s. 74–75.

²¹³⁷ HANZAL, J.: *Josef Pekař*, s. 156.

²¹³⁸ Dr. iur. utr. Oskar Pollak (1874–1928), rodák z Vídně, římskokatolický duchovní, konzistorní rada v arcidiecézi vratislavské. Pocházel z vídeňské židovské rodiny, avšak konvertoval ke katolické víře, stal se knězem a vystudoval církevní právo. Později jej vratislavský arcibiskup Adolf kardinál Betram (1859–1945) jmenoval konzistorním radou ve Vratislavi. Rovněž zastával úřad kurátora Kongregace Sester Marie Immaculaty ve Vratislavi. Jako host se v Karlových Varech zaregistroval 16. května 1927. HUMMEL, Karl-Joseph (ed.): *Paulus van Husen (1891–1971). Erinnerungen eines Juristen vom Kaiserreich bis zur Bundesrepublik Deutschland*. Boston 2010, s. 128; STEIGER, Alfons: *Der neudeutsche Heide im Kampf gegen Christen und Juden*. Berlin 1924, s. 33; *Přihlášení 16. května 1927*. Seznam karlovarských lázeňských hostů, č. 39, 17. 5. 1927, s. [7]. Srovnej s Breitenbacherovým zápisem o pobytu v Karlových Varech: „*Dr. Pollak, centrální ředitel vratislavského biskupa. S tímto jsem se dosti stýkal, ale že byl předtím povážlivě nemocný, byl jako podlomený...*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 182.

²¹³⁹ Velmi zdrženlivý ve svých prohlášeních, pozn. autora.

*a řekl jsem mu, jakého sprostáctví se dopustil, označiv vedoucí národních stran patologickou sedlinou; že by Francouzi takového prezidenta vyhodili na hnůj. A když jsem mu řekl, že Masaryk prohlášen dokonce za mladšího, ale dokonalejšího bratra Kristova, nechtěl věřit, třeba jsem mu to chtěl přečíst z Fronty. Inu, žid se nezapře, kdyby byl pokřtěn nebo i posvěcen. Pollak měl radost, že se Masaryk jel poklonit do Palestiny židovstvu a zlatému teleti. Když pak přišla zpráva, že Masaryk přece zvolen, odplivl jsem si.*²¹⁴⁰

16.4.4 Vyhotovení pamětního spisu T. G. Masarykovi

Své antipatie vůči Masarykovi byl Breitenbacher nucen upozadit během legionářských slavností, konaných pod záštitou ministerstva národní obrany a vedení města Kroměříže od března do července 1927 u příležitosti desátého výročí založení 3. československého střeleckého pluku Jana Žižky z Trocnova, dislokovaného v místních Hanáckých kasárnách.

Oficiálně byly oslavy zahájeny 15. března - přesně deset let od založení pluku - a vyvrcholily 3. července připomínkou desátého výročí vítězné bitvy u Zborova.²¹⁴¹ Středobod slavností představovalo položení základního kamene pomníku prezidenta Masaryka na náměstí Legionářů (dnes Masarykovo náměstí) přímo před budovou bývalé německé reálky, jehož definitivní odhalení bylo naplánováno na 28. říjen 1928 - desáté výročí vzniku republiky.²¹⁴² Breitenbachera při té příležitosti zprostředkovaně oslovil štábní kapitán Mudroch a požádal jej jménem pluku o vyhotovení pamětního spisu, který by byl v kovovém tubusu ceremoniálně uložen do základů pomníku. Breitenbacher se cítil žádostí natolik konsternován, že své znechucení v deníkovém zápisu z 16. dubna 1928 nijak neskrývá:

„Je to ironie osudu! Já, který Masarykem tak opovrhují pro jeho komediantství, skrývané za nejrozmanitější hesla, fráze, prorocství atd., jak už ty jeho stařecké nápady, kdo chce, nazval. Dyk věnoval mu epigram jako učiteli frází,²¹⁴³ já bych

²¹⁴⁰ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 182–183.

²¹⁴¹ 3. pluk Jana Žižky z Trocnova v Kroměříži vzpomíná 10. výročí svého založení. Haná, č. 63, 17. 3. 1927, s. 3; Plukovní slavnosti 3. pěš. pluku. Národní osvobození, č. 158, 9. 6. 1927, s. 4; Deset let 3. p. pl. Jana Žižky z Trocnova [...]. Důstojnické listy, č. 25, 23. 6. 1927, s. 12; Oslavy 10. výročí založení 3. pluku Jana Žižky z Trocnova v Kroměříži a bitvy u Zborova [...]. Haná, č. 151, 3. 7. 1927, s. 2; podrobný harmonogram slavností viz *Pěší pluk 3 Jana Žižky z Trocnova v Kroměříži [...]*. Československý legionář, č. 25, 24. 6. 1927, s. 4.

²¹⁴² *Stavba pomníku presidenta republiky v Kroměříži*. Pokrokový obzor, č. 10, 4. 3. 1927, s. 4.

²¹⁴³ Breitenbacher naráží na satirický epitaf z Dykovy sbírky *Satira a sarkasmy 1897–1905*, vydané roku 1924: „Hrobeček vidíš pana Masaryka. / Naučil mládež frázím několika. / Pro časovost měl také smysl jakýs / a po Zolovi křičel mocně: j'accuse! / A že se máme jako prase v žitě, / on neustával kázat humanitě. / Nelidskou umí tato časem býti. / Světlo věčné at mu svítí!“ Srovnej s DYK, Viktor: *Satiry a sarkasmy. 1897–1905*. Praha 1924, s. 59.

*ho nazval rafinovaným komediantem, který svého komediantského umění využívá na vytvoření své slávy, jedinečnosti, nenahraditelnosti, svého božství. A Čecháčci, o nichž jsem vždy říkal, že by měli mít od narození chomout, si to libují a se klanějí. Tu ‚Moraváci‘ přece nejsme takové vládní volci! Inu, Šviha nebyl z Moravy.*²¹⁴⁴

Breitenbacher se zpočátku snažil z nevyžádané povinnosti setřást a diplomaticky Mudrochovi vzkázal, že by vhodnější bylo, kdyby se čestného úkolu zhostil některý z důstojníků pluku.²¹⁴⁵ Když však za ním o několik dní později přišel do knihovny Mudroch s žádostí o vyhotovení spisu osobně, po delším přesvědčování přivolil. „A tak dožívám se tragikomické skutečnosti,“ zapsal si do deníku 25. dubna, „že mám psát pamětný spis Masarykovi, s jehož praktickými stránkami nesouhlasím. Byl bych jen rád, aby doba pozdější nelitovala celé té éry Masarykova panování! On, zdá se, je přesvědčen, že jeho způsob vlády je nyní jediné správný. Má rozhodně určité velice světlé stránky. To vím.“²¹⁴⁶

Obsah spisu sestavil Breitenbacher na základě konzultace s Mudrochem. Rozhodl se jej nicméně pojmout nikoliv poeticky, jak zamýšleli někteří z důstojníků, nýbrž stroze a věcně, pokud možno objektivně: „Napsati pamětní spis do Masarykova pomníku jsem přece vzal na sebe, a to z toho důvodu, abych předešel všelijakým pitomostem, které by někdo mohl napsati. Učinil jsem si direktivu: psát věcně, aby text vždy - i po stech letech - obstál. [...] Píšu prostě, věty krátké, aby celku bylo dodáno rázu vážného.“²¹⁴⁷ Když následně 22. července seznámil Breitenbacher Mudrocha s konečnou verzí, neskrýval zadavatel své nadšení. Tisk zajistila místní tiskárna Jindřicha Slováka, která vyhotovila celkem tři exempláře tištěné na pergamenovém papíře. První byl dle původního záměru uložen v kovové kazetě do pomníku, druhý připadl archivu pluku a třetí obdržel Breitenbacher od Mudrocha darem.²¹⁴⁸

Oproti původnímu záměru odkrýt pomník v den výročí vzniku republiky se slavnostní odkrytí přesunulo již na 21. října.²¹⁴⁹ Jak se dočítáme z místního tisku, bronzový odlitek Masarykovy sochy v nadživotní velikosti z dílny Otto Gutfreunda dorazil do Kroměříže

²¹⁴⁴ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 244–245; Breitenbacher zde opět naráží na neblaze proslulou Švihovu aféru.

²¹⁴⁵ Tamtéž, s. 246.

²¹⁴⁶ Tamtéž, s. 260

²¹⁴⁷ Tamtéž, s. 263.

²¹⁴⁸ V deníku Breitenbacher vyjadřuje nespokojenost nad výsledným provedením: „Pamětní spis pro pomník Masarykův jest tedy hotov. Tiskl ho třikrát na tzv. pergamen zdejší J. Slovák. V korekturách bylo plno chyb. Typy se mně nezamlouvají.“ Tamtéž, s. 265.

²¹⁴⁹ *Program slavnostního odhalení pomníku presidenta T. G. Masaryka v Kroměříži [...]*. Haná, č. 240, 19. 10. 1928, s. 3.

17. října dopoledne. Následně byl za velké pozornosti přihlížejících dopraven na připravené místo před budovou bývalého německého státního gymnázia, vyzdvižen na připravený žulový podstavec a přikryt československým praporem.²¹⁵⁰ Zde vyčkal až do slavnostního odkrytí.²¹⁵¹ Navzdory svému počátečnímu odporu k Mudrochově iniciativě se Breitenbacher v denících netají pocitem jisté satisfakce, které se mu dostalo za léta válečného strádání: „*Dostalo se mně za všechno utrpení ve válce zadostiučinění, jaké jsem si přáteli nemohl ideálnějšiho: napsati pamětní spis do pomníku naší první státní hlavy! Jest vedlejší, že je to Masaryk, s jehož nedomyšlenými frázemi nesouhlasím.*“²¹⁵²

16.4.5 Masarykova návštěva Kroměříže v červnu 1928

Co je rovněž specifické, přes všechny své antipatie, které Breitenbacher k T. G. Masarykovi a jeho filozofii humanismu choval, ani v nejmenším nezpochybňoval jeho autoritu plynoucí z postavení vůbec prvního prezidenta československého státu. Vyplývá tak z Breitenbacherova zápisu datovaného 23. června 1928, kdy měl mimořádnou příležitost setkat se s Masarykem osobně při jeho krátké návštěvě Kroměříže, jakkoli se kvůli striktnímu časovému harmonogramu cesty zdržel ve městě pouze krátce.

Do Kroměříže zavítal prezident během své červnové cesty po Moravě.²¹⁵³ Návštěva byla veřejně avízovaná s měsíčním předstihem.²¹⁵⁴ Ihned po příjezdu do města okolo půl dvanácté byl prezident nejprve za jásotu davů a účasti krojovaných selských banderíí z okolních vsí uvítán na Velkém náměstí chlebem a solí z rukou mladého hanáckého páru. Následovalo uvítání představiteli města v čele se starostou Josefem Jedličkou, který připomenul historické poslání Kroměříže v revolučních letech 1848–1849, kdy městu připadla role hostitele ústavodárného říšského sněmu. Současně předal Masarykovi dar v podobě alba s akvarely

²¹⁵⁰ *O pomník presidenta-osvoboditele T. G. Masaryka v Kroměříži.* Haná, č. 240, 19. 10. 1928, s. 3. Řečený model sochy prezidenta Masaryka z dílny známého pražského sochaře Otto Gutfreunda (1889–1927) byl vyhotoven pouze ve třech odlitcích, z nichž první byl umístěn v Poděbradech, druhý v Nitře a třetí v Kroměříži. Sám Gutfreund se odkrytí pomníku nedožil. V červnu 1927 se utopil při koupání ve Vltavě. Celkové náklady na pořízení sochy včetně žulového podstavce a úpravy plochy se vyšplhaly na 127 600 korun. *Pomník presidenta T. G. Masaryka v Kroměříži [...].* Haná, č. 241, 20. 10. 1928, s. 3; též PEŘINKA, F. V.: *Dějiny města Kroměříže III*, s. 95.

²¹⁵¹ *Kroměříž uctívá prvního prezidenta republika.* Haná, č. 243, 23. 10. 1928, s. 1.

²¹⁵² MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 273–274

²¹⁵³ Moravské turné absolvoval prezident Masaryk ve dnech 8. až 28. června 1928. Na Kroměřížsku navštívil též města Hulín, Holešov a Bystřici pod Hostýnem. *Cesty prezidentovy mimo jeho sídlo.* In: Ročenka Československé republiky. Ročník VIII. 1929. Praha 1929, s. 47; *Pan prezident na Haně.* Pozorovatel, č. 27, 28. 6. 1928, s. 1.

²¹⁵⁴ *Prezident republiky T. G. Masaryk v Kroměříži.* Haná, č. 118, 20. 5. 1928, s. 4; *Pan prezident Masaryk do Kroměříže.* Pozorovatel, č. 24, 6. 6. 1928, s. 2.

zachycujícími kroměřížské scenérie. Teprve poté se delegace odebrala do arcibiskupského zámku, kde ji osobně přivítal arcibiskup Prečan.²¹⁵⁵

Breitenbacher společně s církevními hodnostáři a arcibiskupskými úředníky již čekali rozestoupení na zámeckém schodišti. Na stránkách deníku se Breitenbacher o svém prvním a zároveň jediném setkání s Masarykem velmi živě rozepisuje, a třebaže první dojem zanechal v Breitenbacherovi rozpačitý, ze zápisu jednoznačně vyplývá respekt, který k autoritě Masaryka, plynoucí z postavení vůbec prvního prezidenta samostatného československého státu, navzdory svému odporu k politice Hradu choval:

„Masaryk přijel o půl hodiny později. Čekali jsme v průjezdu k schodišti zámeckému. Byl jsem překvapen Masarykovou chůzí - nohy mu jaksi sem tam litaly, celý pohyb jakýsi kymácvý, neklidný, a když odpovídal na arcibiskupovo uvítání - stál jsem asi tři kroky od nich, vedle Janka Černého, ministra - rukou také tak jaksi nemotorně házel - postrádal jsem v celé postavě klidu, majestátu, jaký čekáme od hlavy státu...

*Bylo podívání pro bohy, když za Masarykem - od hlavy až do paty [...] celý černý - Šrámeček, jak mu posměšně říkají. Je to ironie: Masaryk otevřený nepřítel katolictví a kněžstva, musí si dáti líbiti kontrolu ‚kněžoura‘, bez jehož schválení nesmí říci jako prezident skoro ani slova! Shrnuji: ať je Masaryk osobně jakýchkoli zásad, 23. 6. byl pro mne dnem, jehož radostnost nedovedu krátce a výstižně ani vyjádřiti, protože jsem viděl očima: to je hlava našeho státu, jakého jsme nikdy neměli. Můj sen se stal skutkem!*²¹⁵⁶

Zatímco se Masaryk v doprovodu arcibiskupa Prečana odebral do zámku, kde následovalo setkání s představiteli politické správy, církevními hodnostáři i důstojníky místní vojenské posádky,²¹⁵⁷ pospíchal Breitenbacher do zámecké knihovny, aby se připravil na příchod vzácného hosta. Součástí Masarykova programu měla být totiž na výslovné přání arcibiskupa i prohlídka zámeckých knižních sbírek.²¹⁵⁸ Teprve po delším čekání se ke svému zklamání dozvěděl, že kvůli pozdnímu příchodu státní delegace do Kroměříže a přísnému

²¹⁵⁵ Podrobně o průběhu návštěvy včetně jednotlivých projevů *Uvítání pana presidenta*. Pozorovatel, č. 27, 28. 6. 1928, s. 2–3; též *Návštěva pana presidenta T. G. Masaryka v Kroměříži*. Haná, č. 145, 24. 6. 1928, s. 3.

²¹⁵⁶ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 260–261.

²¹⁵⁷ Jmenný výčet účastníků prezidentské delegace včetně domácích hostí viz *Hosté v arcibiskupském zámku*. Pozorovatel, č. 27, 28. 6. 1928, s. 3–4.

²¹⁵⁸ K tomu Breitenbacher výslovně píše: „Vzkázal pro mne arcibiskup, že si přeje, abych přišel, že prezident si prohlédne knihovny.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 260–261.

harmonogramu prezidentské cesty z prohlídky sešlo. Místo toho vystoupil Masaryk na zámecký balkon, vyposlechl si několik písní v podání místního pěveckého sboru Moravan a krátce před druhou hodinou opustil Kroměříž.²¹⁵⁹

„Od arcibiskupa byla to nejapnost, že sám ho nepozval. Masaryk jistě neviděl našich knihoven a v deseti minutách mohl je shlédnout a poznati, že arcibiskup olomoucký má na praze krávy ve dvoře. Od univerzitního profesora jsem čekal, že přijde - a venku si vykládali, jak mně Mudroch řekl, že po druhé hodině prezident prohlíží knihovny. Zatím seděli na kafe, kouřili a plkali. Masaryk prý se nerad zdvihal. Líbilo prý se mu.

Inu, v jeho letech i ta ‚sláva‘ unaví. Ale dovedl si ty ‚odbojné‘ čecháčky ochočít! Zvláště učitelstvo, za rakouského režimu tak ‚poníženě‘ pokorné a k službám ochotné (viz půjčky, rekvizice atd.). Mám za to, že Masaryk vypočítavě sjezdil Moravu od nejzápadnějšího koutu až do nejvýchodnějšího - chtěl triumfální jízdu, aby znovu vzpružil svoji popularitu, hodně vybledlou.“²¹⁶⁰

16.5 Breitenbacherův poměr k fašistickému hnutí

Pakliže nám Breitenbacherova silná prohlášení na adresu T. G. Masaryka a jeho ideálů humanitních až příliš připomínají rétoriku prvorepublikových fašistů, nejsme daleko od pravdy. Dostáváme se tím současně k závažné otázce Breitenbacherova poměru k fašistickému hnutí, jak nám vyplynul ze studia Breitenbacherových deníků i jeho osobní korespondence. Z našeho pohledu se jedná o projev Breitenbacherovy roztrpčenosti z politického vývoje v republice, která frustraci postupně přetavila v sympatie k fašistickému hnutí, zakořenivší se v průběhu dvacátých let i v Československu. Než se však pokusíme objasnit poměr Antonína Breitenbachera k českému fašismu, který z deníků zřetelně vystupuje, přikročíme ke stručné genezi fašistického hnutí v období první republiky.

Zrození a rozšíření fašismu u nás velmi úzce souvisí s převzetím moci v Itálii Mussoliniho fašisty roku 1922 jako reakce na sílící mezinárodní socialistické hnutí.²¹⁶¹ Říjnový pochod „černých košil“ na Řím, který Mussolinimu umetl cestičku k postu ministerského předsedy, nalezl ohlas zejména v autoritářských kruzích uvnitř národní demokracie.²¹⁶² Z toho důvodu se rok 1922 ukázal mimořádně plodným i v českých zemích - v rámci národní demokracie

²¹⁵⁹ Tamtéž.

²¹⁶⁰ Tamtéž.

²¹⁶¹ Např. BALÍK, Stanislav: *Prvorepubliková a současná pravicová politika*. In: LOUŽEK, Marek (ed.): Karel Kramář. 150 let od narození. Sborník textů. Praha 2011, s. 26; též CABADA, Ladislav: *Český stranický systém 1890–1939*. Plzeň 2000, s. 68–69.

²¹⁶² K tomu obzvláště PASÁK, T.: *Český fašismus 1922–1945*, s. 61–64.

se jako extrémní pravicové křídlo etablovala frakce Červenobílí, pod názvem Národní hnutí okolo sebe shromáždil sympatizanty s italskými fašisty český publicista Viktor Dyk a v moravském Holešově se v listopadu 1922 utvořila organizace Českoslovenští fašisté.²¹⁶³

Původně se tedy nejednalo o jeden politický subjekt, ale vícero rozdrobených frakcí spojených společnými ideály a společným nepřítelem - Němci a Maďary, židy, socialisty a komunisty, ale i „národně vlašným“ Hradem.²¹⁶⁴ Narozdíl od socialistů, kteří těžiště své organizace postavili na nižších vrstvách resp. proletariátu, cílili čeští fašisté na podporu středních a vyšších vrstev, jejichž zájmy se ve svém programu, přijatém na prvním sjezdu československých fašistů v Holešově roku 1923, zavázali hájit.²¹⁶⁵ Proto se i většina stoupenců fašistického hnutí rekrutovala z řad inteligence, živnostníků, podnikatelů i velkostatkářů.²¹⁶⁶ Na financování fašistického listu *Národní republika* se ostatně podílel i Ústřední svaz českých průmyslníků.²¹⁶⁷

Byť fašisté v čase první republiky sehrávali spíše roli marginální, nakolik se v reálné politice fakticky nedokázali prosadit,²¹⁶⁸ jejich vliv na společenské nálady rozhodně nelze podceňovat. Problémy, s nimiž se mladý stát musel v začátcích svého vzniku potýkat, se v rukách obratných manipulátorů stávaly znakem státu slabého, nefunkčního a sociálně nespravedlivého. Takřka *unisono* se hlasy volající po sjednocení české fašistické scény začaly ozývat po atentátu na ministra financí Aloise Rašína, který národní demokracie označila za komunistický puč.²¹⁶⁹ Snahy fašistů o emancipaci na národní demokracii dovršilo v březnu 1926 založení Národní obce fašistické v čele s divizním generálem a bývalým legionářem Radolou Gajdou.²¹⁷⁰

Pokud jde o poměr národní demokracie k fašistickému hnutí, navenek se sice od násilností páchaných Mussoliniho „černými košilemi“ distancovala, avšak s ústředními myšlenkami italského fašismu se ztotožňovala.²¹⁷¹ Potvrdil to ostatně sám Kramář ve svém projevu na zasedání zemského výkonného výboru národní demokracie v Praze dne 27. června 1926, kde mimo jiné zaznělo: „*My zůstaneme věrnými a pravými národními demokraty, poněvadž*

²¹⁶³ KOTLÁN, Pavel: *Fašismus a jeho česká podoba. Národní obec fašistická 1926–1933 a fašismus současný*. Přerov 2001, s. 40.

²¹⁶⁴ PASÁK, T.: *Český fašismus 1922–1945*, s. 61–62.

²¹⁶⁵ GREGOROVÍČ, M.: *Kapitoly o českém fašismu*, s. 23–24.

²¹⁶⁶ Tamtéž; srovnej s CABADA, L.: *Český stranický systém 1890–1939*, s. 68–69.

²¹⁶⁷ VYKOUPIIL, Libor: *Čeští fašisté na Moravě*. In: MITÁČEK, Jiří – VYKOUPIIL, Libor (eds.): *Morava v boji proti fašismu*. Brno 2008, s. 46; též PASÁK, T.: *Český fašismus 1922–1945*, s. 63.

²¹⁶⁸ CABADA, L.: *Český stranický systém 1890–1939*, s. 68.

²¹⁶⁹ PASÁK, T.: *Český fašismus 1922–1945*, s. 62.

²¹⁷⁰ KOTLÁN, P.: *Fašismus a jeho česká podoba*, s. 43; též CABADA, L.: *Český stranický systém 1890–1939*, s. 68–69.

²¹⁷¹ PASÁK, T.: *Český fašismus 1922–1945*, s. 71, 87.

všecko dobré, co je ve fašismu, chce náš program a všecka naše politika.“²¹⁷² Památný je rovněž Kramářův výrok pronesený na třetím zemském sjezdu národní demokracie v květnu 1926: „Stát musí žít! A když to nejde s parlamentem, tak to půjde bez parlamentu!“²¹⁷³ Tu už přitom nejde o pouhé vymezení proti politickému systému první republiky, nýbrž o verbální útok na parlamentarismus jako takový.²¹⁷⁴

16.6 Moravští fašisté a Robert Mach

Na Moravě nacházely ideje fašistického hnutí živnou půdu zejména na agrární Hané,²¹⁷⁵ proto není náhoda, že své kořeny zapustilo právě v Holešově, městě nepříliš vzdáleném od Kroměříže; navíc s početnou židovskou komunitou, která městu dodávala židovský ráz, ale také podněcovala antisemitské nálady.²¹⁷⁶ Český básník a publicista Josef Svatopluk Machar hledal svého času příčinu antisemitských tendencí na Moravě když ne v aktivním, tak alespoň v pasivním přístupu katolické církve. Blíže se k tomu vyjadřuje ve svém životopisu arcibiskupa Theodora Kohna:

„Morava jest též klasickou zemí antisemitismu. Ne toho ‚osvíceného‘ dra Luegra, ale rasového antisemitismu pana Ernesta Schneidra. Pochopitelno. Takové náboženství musí nejen milovat, ale i nenávidět. A nenávidí. Aféra polenská protřepala se po Čechách jen po žurnálech, hospodách a kavárnách, na Moravě zplodila Holešov, Přerov, Vsetín. Z kazatelen nepadlo ani jedno vpravdě křesťanské slovo v těch dobách, nepadlo ani potom. Hrubým instinktům masy se musí dáti průchod - proto: Hrrr na židy!“²¹⁷⁷

²¹⁷² Např. LUSTIGOVÁ, Martina: *Karel Kramář. První československý premiér*. Praha 2007, s. 270; též PETŘÍK, Lukáš: *Kramářův odkaz pro českou pravici*. In: LOUŽEK, Marek (ed.): *Karel Kramář*. 150 let od narození. Sborník textů. Praha 2011, s. 95.

²¹⁷³ RATAJ, Jan: *Národní demokracie jako alternativa zakladatelské koncepce československé demokracie*. In: BÍLEK, Jan – VELEK, Luboš (eds.): *Karel Kramář (1860–1937). Život a dílo*. Praha 2009, s. 511; srovnej s *Ze sjezdové řeči dra Kramáře*. *Národní listy*, č. 128 (večerník), 10. 5. 1926, s. 1.

²¹⁷⁴ MAŘICA, J.: *Od Československé národní demokracie k Národnímu sjednocení*, s. 60.

²¹⁷⁵ Již koncem roku 1922 čítal počet stoupenců fašistického hnutí na Moravě okolo 500 členů, soustředěných v 15 místních organizacích. Nejvíce z nich se utvořilo právě na Hané. MEZIHORÁK, František: *Hry o Moravu. Separatisté, iredentisté a kolaboranti 1938–1945*. Praha 1997, s. 13; též GREGOROVIC, M.: *Kapitoly o českém fašismu*, s. 23.

²¹⁷⁶ Naplno se antisemitské nálady projeví v čase německé okupace, kdy v noci z 11. na 12. srpna 1941 lehla popelem holešovská synagoga. Že šlo o společnou akci nacistů a místních stoupenců fašistické organizace Vlajka, bylo již tehdy veřejným tajemstvím. Podle zápisů holešovského kronikáře se tehdy mezi lidmi dokonce šeptalo o tom, že místní hasičský sbor dostal zákaz proti požáru jakkoliv zasáhnout. Více k tomu FIŠER, Z.: *Poslední pogrom*, s. 143.

²¹⁷⁷ MACHAR, Josef Svatopluk: *V poledne. Kdy světla jsou nejostřejší a stíny nejtmařejší...* Praha 1921, s. 87.

Jedná se pochopitelně o subjektivní tvrzení Macharovo, poznamenané jeho negativním poměrem ke katolické církvi.²¹⁷⁸ Přesto nejde o slova prázdná - správně poukazují na katolický antisemitismus, šířený mnohými katolickými duchovními, jejichž rétorika si s tou fašistickou mnohdy příliš nezdala.²¹⁷⁹ Právě Holešov je ponejvíce spjat s působením žurnalisty Roberta Macha,²¹⁸⁰ jehož můžeme bez výčitek označit za otce-zakladatele fašistického hnutí na Moravě.²¹⁸¹ Právě Mach adresoval 20. dubna 1924 Breitenbacherovi list s nabídkou na organizování a vedení fašistického hnutí v Kroměříži:

²¹⁷⁸ Ponechme stranou, nakolik byla slova Josefa Svatopluka Machara (1864–1942) pravdivá či nepravdivá. Dodejme pouze, že obě Macharem vzpomenuté osobnosti - vídeňský starosta Karl Lueger (1844–1910) a říšský poslanec Ernest Schneider (1850–1913) - prosluly svého času vyhraněnými antisemitskými projevy. Schneider dokonce při debatě o honebním zákonu v dolnorakouském sněmu roku 1898 doporučoval vypisovat prémie za odstředění Židů (v tomto případě hovořil o etniku ve smyslu pokrevnosti, nikoliv náboženství) a předkládal řešení židovské otázky „*krví a železem*“. Polenskou aférou minil Machar dodnes všeobecně známou, byť ne zcela objasněnou kauzu okolo vraždy devatenáctileté Anežky Hružové (1879–1899) v březnu 1899 nedaleko města Polná, z níž byl obviněn židovský mladík Leopold Hilsner (1876–1928). Kauza stála na počátku jednoho z největších vzepětí antisemitismu v českých zemích, známého jako hilsneriáda. Více o Macharově poměru ke katolické církvi např. MAREK, Pavel: *Machar versus Dostál. Příspěvek k poměru realistů ke katolickému modernismu*. Časopis Matice moravské, 118, 1999, č. 2, s. 359–371; k Luegrovi a Schneiderovi KOVTUN, Jiří: *Tajuplná vražda. Případ Leopolda Hilsnera*. Praha 1994, s. 64, 69.

²¹⁷⁹ Podrobně o katolickém antisemitismu a jeho povaze FRANKL, Michal: „*Emancipace od židů*“. *Český antisemitismus na konci 19. století*. Litomyšl 2007, s. 118–150; stručně též MIKULÁŠEK, Alexej: *Antisemitismus v české literatuře 19. a 20. století*. Praha 2000, s. 69–70.

²¹⁸⁰ Robert Mach (1884–1945), rodák z Božího Požehnutí (dnes Zastávka) u Brna, novinář a politik, zakladatel fašistického hnutí na Moravě. Narodil se jako nemanželský syn Františky Machové, dcery haviře Jana Macha z Božího Požehnutí a jeho manželky Terezie roz. Černé. Od roku 1909 pracoval jako soustružník kovů v prostějovské továrně na hospodářské stroje, založené ve druhé polovině 19. století místním podnikatelem a průmyslníkem Františkem Wichterlem (1840–1891). Politicky angažovat se začal ještě před válkou - nejprve jako redaktor socialistického deníku *Hlas lidu*, ve kterém publikoval ostré filipiky proti agrárikům. Po vzniku Československa změnil politickou příslušnost a kratší čas zastával pozici tajemníka Československé rolnické jednoty v Prostějově, kde zároveň zasedal v místním zastupitelstvu. Na podzim 1919 odešel do Holešova, kde opět „*překabátil*“, tentokrát ve prospěch Československé národní demokracie, v níž inklinoval k radikálnímu, profašistickému křídlu. Počátkem roku 1927 odešel v důsledku vnitrostranických neshod z Holešova do Prahy, kde se neúspěšně pokoušel o vytvoření jednotného, celorepublikového fašistického hnutí. Přestože patřil k obratným řečníkům, svým radikalismem a autoritářstvím dokázal odradit mnohé stoupence. Někteří mu vytýkali též bezzásadovost, s jakou převlékal politické kabáty. Josef Ležák, stoupenec Národní obce fašistické, o Machovi svého času prohlásil: „*Kdyby celý národ nebo jen většina národa byla charakteru Roberta Macha, oznámím ihned vystoupení z národa*.“ Během nacistické okupace 1939–1945 kolaboroval s německou tajnou policií. Zemřel krátce po osvobození 14. května 1945 v Praze-Braníku, aniž se dočkal soudního procesu. MZA v Brně, fond E 67 Sbírnka matrik, inv. č. 9550, *matrika narozených města Prostějov (1906–1912)*, s. 277; *Podívaná pro bohy*. Pokrok, č. 14, 5. 4. 1913, s. 2; *Kostelec u Holešova*. Pokrok, č. 34, 27. 9. 1919, s. 5; *Z městské rady [...]*. Hanácké listy, č. 1, 11. 10. 1919, s. 3; *Ze zemského sekretariátu Čsl. rolnické jednoty na Moravě a ve Slezsku*. Haná, č. 106, 10. 5. 1922, s. 3; *Robert Mach [...]*. Haná, č. 3, 5. 1. 1927, s. 2; *Jak to skončí?* Hlasatel, č. 1, 8. 1. 1927, s. 3; *Robert Mach se vystěhoval z Holešova*. Haná, č. 25, 1. 2. 1927, s. 2; *Již ho není*. Hlasatel, č. 8, 26. 2. 1927, s. 3; *Není nad důslednost*. Haná, č. 172, 30. 7. 1927, s. 2; NAKONEČNÝ, Milan: *Český fašismus*. Praha 2006, s. 286.

²¹⁸¹ Zde se odvoláváme např. na historika a politologa PhDr. Jana Rataje, CSc. (*1951), který Macha označuje za „*nestora českého fašismu*“. RATAJ, Jan: *O autoritativní národní stát. Ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938–1939*. Praha 1997, s. 15.

„Vážený pane profesore!

Posílám Vám náš časopis čsl. fašistů a prosím o posudek. Mluvil jsem v Hulíně s panem Juříčkou, který Vás vylíčil jako našeho tichého příznivce. Posílám současně několik programů a prosím, byste tyto laskavě v kruhu Vašich známých rozdal. Budu Vám vděčným, když pošlete několik adres Vám známých pánů. Poslali bychom list na ukázkou. Nemáte náladu postavit se, byť nehlučně, v čelo naší organizace v Kroměříži?

Pozdravuje Vás uctivě a na Vaše zprávy se těší

Robert Mach,

*redaktor v Holešově*²¹⁸²

Robert Mach je v našem příběhu velmi zajímavá postava, která prošla celou řadou vnitřních proměn, než stanula v čele fašistického hnutí na Moravě. Své angažmá v politice zahájil Mach ještě před válkou jako stoupenec sociální demokracie a spoluredaktor prostějovského levicového deníku *Hlas lidu*. Krátce po válce se u Macha začaly projevovat fašistické tendence, když ve svých bouřlivých článcích volal po nastolení pořádku a sociální spravedlnosti jakýmikoliv prostředky bez ohledu na ideologický podklad, jak čteme v jeho článku *Obchodníci lidskou bídou*, uveřejněném v *Hlasu lidu* na podzim 1919:

„Je bezesporo, že lidstvo vytrpělo válkou příliš mnoho, že hledá východisko z bludného kruhu, poválečné krise. Však tento složitý problém musí se řešiti chladně, rozvážně, a je nutno držeti se vždy drsných směrnic skutečného života, které kolidují s šedí teorie, ať za touto stojí Marx, či kdo jiný... Vůdci dělnictva vykonali by mnoho, kdyby měli odvahu několika větami říci skutečný stav věci. Není v našem národě politické strany, která by zavírala oči před skutečností, která by popírala vývoj lidské společnosti, která by se stavěla proti zvýšení životní úrovně a nedávala souhlas k řešení sociálních otázek.“²¹⁸³

V citovaném článku již z Macha hovoří rozčarování nad přílišnou pasivitou sociálních demokratů. Následná doba Machova působení v Holešově, kam odešel někdy na pomezí let 1919 a 1920, je poznamenána rozmachem fašistického hnutí v Itálii, které Machovi učarovalo.²¹⁸⁴ V průběhu roku 1922 proto začal v Holešově s tichou podporou místního národně demokratického poslance Františka Zavřela vytvářet vlastní fašistické hnutí sdružené

²¹⁸² MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 11, inv. č. 601, list Roberta Macha Antonínu Breitenbacherovi (Holešov, 20. dubna 1923).

²¹⁸³ *Obchodníci lidskou bídou*. Slovácké noviny, č. 54, 7. 11. 1919, s. 1; též *Hlas lidu* [...]. Hanácké listy, č. 16, 5. 12. 1919, s. 2.

²¹⁸⁴ MEZIHORÁK, F.: *Hry o Moravu*, s. 13.

okolo stranického orgánu *Hanácká republika*, později transformovaného v *Národní republiku*.²¹⁸⁵ Mediální prostor v listu, který sám redigoval, využíval především k výpadům proti demokratickému pluralismu a zahraniční politice Edvarda Beneše.²¹⁸⁶ Obzvláště ostře vystupoval také proti komunistům a židům, s nimiž se v čase svého působení v Holešově dostával i do fyzických potyček.²¹⁸⁷

Na podzim roku 1922 uveřejnil Mach v *Hanácké republice* program moravských fašistů, postavený na pěti základních pilířích - vyhraněném nacionalismu, antibolševismu, antikomunismu, antisemitismu a antipluralismu.²¹⁸⁸ Nepřítelem se mu staly nejen vládní strany, nýbrž celý parlamentarismus a demokratický pluralismus, neboť jak otevřeně prohlašoval sám Mach, „*fašisté nebudují politickou stranu, nýbrž chtějí zfašizovati celé strany, dáti jim fašistického ducha a z nositelů legitimací udělati praporečnický zdravého moderního nacionalismu.*“²¹⁸⁹ Postupně se u Macha naplno rozvinul kult osobnosti. Po vzoru Mussoliniho italských fašistů patřil k hlasitým zastáncům vůdčího principu a ve svém hnutí důsledně udržoval autoritářské tendence.²¹⁹⁰

Otázku, proč se Mach obrátil s nabídkou organizování fašistického hnutí v Kroměříži právě na arcibiskupského archiváře, nám vysvětluje přímo Machův list, podle kterého byl Breitenbacher doporučen jistým „panem Juříčkou z Hulína“.²¹⁹¹ Toho se nám přes sebevětší snahy identifikovat nepodařilo.²¹⁹² O jeho vazbách na Antonína Breitenbachera nemáme žádné zprávy. Mlčí o nich jak deníky, tak korespondence. Hlubší důvod nicméně spatřujeme v praktické potřebě moravských fašistů postavit do vedení hnutí výrazné osobnosti, které by se alespoň ve svém regionu těšily autoritě a všeobecnému uznání. Taková kritéria by Breitenbacher splňoval.²¹⁹³ Ten však Machovu nabídku odmítl, k čemuž si do svého deníku 22. dubna 1924 poznamenal:

²¹⁸⁵ PAVLÍČEK, Jaromír: *Český fašismus*. In: MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel (eds.): *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861–2004*. Díl I. Období 1861–1938. Brno 2005, s. 630.

²¹⁸⁶ PASÁK, T.: *Český fašismus 1922–1945*, s. 67–68.

²¹⁸⁷ K jednotlivým kauzám viz např. *Zvláštní rozruch [...]*. Hlasy z Pobečví, č. 2, 12. 1. 1923, s. 3; též *Komedie v Prostějově*. Hlasatel, č. 19, 14. 5. 1926, s. 1.

²¹⁸⁸ PASÁK, T.: *Český fašismus 1922–1945*, s. 63.

²¹⁸⁹ *Fašismus nebude politickou stranou?* Palacký. Pokrokový list lidov ýchovný pro východní Moravu, č. 43, 22. 10. 1926, s. 3.

²¹⁹⁰ *Die tschechischen Faszisten [...]*. Volksfreund. Tagblatt der Deutschen Sozialdemokratie, č. 23, 30. 1. 1923, s. 2–3.

²¹⁹¹ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 11, inv. č. 601, *list Roberta Macha Antonínu Breitenbacherovi (Holešov, 20. dubna 1923)*.

²¹⁹² Jistého Juříčku z Hulína zaznamenáváme roku 1926 jako stoupence Československé živnostensko-obchodnické strany středostavovské. *I. župní slavnost dorostu Ž. O. S. župy olomoucké*. Československý deník, č. 136, 12. 6. 1926, s. 5.

²¹⁹³ Zde se odvoláváme na Breitenbacherův již citovaný list Josefu Pekařovi z 26. srpna 1918, v němž sám přiznává, že je pro své politické názory v regionu znám. Jeho tvrzení sice považujeme za subjektivní,

„Dostal jsem z Holešova od redaktora Macha psaní, zdali bych nepřevzal vůdčí místo fašistů zde! Pro eunušský kurs naší politiky - internacionální, semitský atd. - rozhodně nejsem. Jsem zásad Rašínových. Ale mohu se pouštět do čehosi takového? Jak živ jsem nevystupoval veřejně, třeba jsem - neznám - dovedl i lámat překážky! V praxi ovšem fašistou jsem, věda, že košile bližší než kabát, a že se tím především řídí sami Němci, židé, ti, kvůli nimž se u nás dělá politika ufňukaná!“²¹⁹⁴

Příčinu zamítavého rozhodnutí Breitenbacher sice v denících blíže neuvádí, není však nikterak těžké si ji domyslet. Odhlédneme-li od nejprozaičtějších možných důvodů v podobě nedostatku politických ambicí, obav z časového vytížení, které by archivní práce výrazně zpomalilo, či prostého nezájmu, shledáváme zásadní překážku na straně církevní.

Otázkou politického angažování duchovních se na jaře 1922 zabývala papežská komise pro výklad kanonického práva, která se 25. dubna 1922 usnesla na zákazu politické kandidatury kněží na poslance a senátory bez příslušné výjimky udělené Svatým stolcem.²¹⁹⁵ Na lokální úrovni omezení podobná omezení neplatila a duchovním bylo politické angažování trpěno, pakliže bylo v souladu s církevní morálkou. V opačném případě znamenalo porušení kněžského slibu poslušnosti a riziko církevních trestů včetně suspenze či exkomunikace.²¹⁹⁶ Breitenbacher si nepochybně dobře spočítal, nakolik by politické aktivity v radikálním hnutí s vazbami na národní demokracii - stranu prosazující odluku státu od církve²¹⁹⁷ - dříve či později ohrozilo jeho postavení arcibiskupského archiváře.²¹⁹⁸ Mach se tudíž nakonec musel spokojit s postavou nepříliš známého holešovského knihkupce Františka Leandra Stelziga,²¹⁹⁹ zvoleného na prvním sjezdu československých fašistů v Holešově roku 1923

nicméně nemáme příliš důvodů o něm pochybovat: „*Náš kraj - kněžstvo i laický svět - mě zná a jsem pro své slovanské stanovisko trnem v oku u olomoucké kapituly...*“ ANM, osobní fond Josef Pekař, karton č. 18, inv. č. 486, list Antonína Breitenbachera Josefu Pekařovi (Kroměříž, 26. srpna 1918).

²¹⁹⁴ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 2.

²¹⁹⁵ Za tím účelem byl stanoven *numerus clausus* pro členy parlamentu z řad duchovních. Takto byl nucen vzdát se poslaneckého mandátu např. nitranský biskup (od roku 1944 arcibiskup) Karol Kmeťko (1875–1948), v letech 1920–1922 poslanec Národního shromáždění za Slovenskou ľudovou stranu. JONOVÁ, J.: *Problematika poslušnosti ve vztahu kněží k biskupům*, s. 73.

²¹⁹⁶ Tamtéž, s. 77.

²¹⁹⁷ Politické aktivity katolických kněží v jiných než katolických stranách vnímala církevní hierarchie negativně. Ve stejném duchu prezentoval i klerikální tisk duchovní organizované v národní demokracii jako liberály, pokrokaře a stoupence církevních reforem, jakkoliv jeho mínění nemuselo odpovídat skutečnosti. Více k tomu MAREK, P.: *České schisma*, s. 74; srovnej s *Podporují, co podporovat nemají*. Pozorovatel, č. 25, 14. 6. 1928, s. 4.

²¹⁹⁸ Dostáváme se tedy ke stejnému důvodu, který Breitenbacherovi již dříve zabránil v přestupu do Církve československé.

²¹⁹⁹ František Leander Stelzig (1871–1932), rodák z Telče, knihkupec v Holešově, v letech 1923–1924 předseda hnutí Českoslovenští fašisté. Pocházel z rodiny kniháře Františka Stelziga z Telče a jeho manželky Marie roz. Karáskové, dcery tamního kameníka. Knihkupectví a papírnictví v Holešově

za předsedu hnutí.²²⁰⁰ Pod jeho vedením se moravští fašisté pokoušeli pod záminkou sociální spravedlnosti přenést svůj vliv i na Slovensko.²²⁰¹

Faktem zůstává, že mnohé záznamy z Breitenbacherových deníků, v nichž hovoří o německém a židovském elementu ve společnosti jako o „*příživnících a cizopasnících*“, s nimiž by měl český národ nekompromisně zúčtovat, zcela odpovídají rétorice prvo-republikových fašistů. „*Ten český národ je přece jen pitomá ovce. Když se do něho kope, tak je statečný, ale když by se mohl zbaviti svých příživníků a cizopasníků, nechává v klidu tu havěť pást se dále,*“ píše například v zápisu z 15. srpna 1919.²²⁰² Oč se přitom Breitenbacherovo tvrzení liší od vyhocené rétoriky Viktora Dyka, který jako představitel fašistického Národního hnutí volal po zavedení „*československé diktatury*“ a důsledném uplatňování politiky „*tvrdého klacku*“ vůči Němcům v republice?²²⁰³ Právě tak není náhodné, nakolik se Breitenbacherův zápis shoduje s programem českých fašistů z ledna 1925, který požadoval „*odstranění vlivu germanofilského a židovského ve výšinách státní správy*“.²²⁰⁴ A pak je tu i otázka nerovnoměrného rozdělení bohatství ve společnosti, k níž se Breitenbacher vyjadřuje ve svých zápisech z pobytu v Karlových Varech ve dnech 2. až 30. června 1926:

„*V obchodech to děsné bohatství: zlaté, stříbrné věci, drahokamy, šatstvo, kožešiny, domy, hotely atd. Jednou jsem pravil: „Je to děsná myšlenka, když*

provozoval od roku 1901, kdy jej odkoupil krachující od předchozího majitele Lamberta Klabusaye (1856–1921). V lednu 1923 se zúčastnil prvního celostátního sjezdu československých fašistů v Holešově, kde po dohodě s Robertem Machem (1884–1945) převzal funkci předsedy hnutí. V září 1925 se nicméně přiklonil ke Kramářovi a odmítl další štěpení národní demokracie. Následně se rozešel jak s Machem, tak s fašistickým hnutím. Po Stelzigově smrti převzal vedení knihkupectví jeho syn František (1903–1988), během nacistické okupace vězněn na základě udání českého vlajkaře pro přechovávání a distribuování zakázané literatury včetně pohlednic československých prezidentů a bývalé vlády ve Zlíně, v Brně Pod kaštany a v koncentračním táboře Dachau. MZA v Brně, fond E 67 Sbíрка matrik, inv. č. 6981, *matrika narozených města Telč (1859–1879)*, s. 300; NOSOVSKÝ, Karel: *Knihopisná nauka a vývoj knihkupectví československého*. Praha 1927, s. 477; *V Holešově [...] Snaha*, č. 40, 26. 5. 1908, s. 3; *Orelský slet*. Slovácké noviny, č. 36, 7. 9. 1922, s. 1; *Pro věrnost straně*. Národní listy, č. 262, 24. 9. 1925, s. 2; *Činovníci Sokola v Holešově r. 1926*. Kojetínské hlasy, č. 6, 12. 2. 1926, s. 4; MZA v Brně, fond E 67 Sbíрка matrik, inv. č. 7637, *matrika zemřelých města Holešov (1908–1941)*, s. 412; *Čeští knihkupci a nakladatelé zatčení, věznění a vyšetřování za okupace*. In: ZACH, Aleš – POLÁČEK, Václav (eds.): *Knihy a národ 1939–1945. Rekonstrukce nevydaného pamětního sborníku Svazu českých knihkupců a nakladatelů z roku 1947*. Litomyšl 2004, s. 51.

²²⁰⁰ VYKOUPILOV, L.: *Čeští fašisté na Moravě*, s. 47.

²²⁰¹ Jako reprezentant moravských fašistů se téhož roku společně s Machem zúčastnil prvomájových oslav v Handlové, kde zároveň vystoupil s programem fašistického hnutí. Viz *Veřejný projev havířů fašistů v Handlové na Slovensku*. Haná, č. 105, 9. 5. 1923, s. 2; srovnej s *Erstes offizielles Auftreten tschechischer Fascisten*. Preßburger Tagblatt, č. 9292, 9. 5. 1923, s. 3; *Poměry medzi robotníctvom na Slovensku*. Slovák, č. 110, 17. 5. 1923, s. 4; *Násilnosti fašistů v Handlové*. Rudé právo, č. 119, 25. 5. 1923, s. 3.

²²⁰² MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 184.

²²⁰³ PAVLÍČEK, J.: *Český fašismus*, s. 630.

²²⁰⁴ KOTLÁN, Pavel: *Gajdova (ne)věrná Morava. Peripetie Národní obce fašistické na Moravě*. Brno 2009, s. 73.

pomyslím, že nám to sice patří, ale skoro nic není našeho!‘ A v okolí komín na komínu, sám průmysl, samé bohatství - a vše cizí! A Čecháčkové fabrikují jen a jen pokrok - až k zblbnutí. Bylo mně kolikrát tak hořko a odporno!’²²⁰⁵

16.7 Antisemitismus v denících A. Breitenbachera

S tím se dostáváme k palčivé otázce přítomnosti antisemitismu v denících Antonína Breitenbachera. Bylo by ovšem chybou posuzovat jej jinak než v kontextu doby, zvláště jednalo-li se o součást světonázoru široce prostupujícího meziválečnou společnost.²²⁰⁶ I neskrývaný, místy až vypjatý antisemitismus, s jakým se běžně setkáváme na stránkách Breitenbacherových deníků,²²⁰⁷ má svůj příběh a své hlubší pozadí. Abychom jej poodhalili, musíme se vrátit do Breitenbacherova dětství. Víme, že v Uherském Hradišti, kde vyrůstal, čítala židovská komunita koncem 19. století více než 500 členů (asi $\frac{1}{10}$ z celkového počtu obyvatel), z nichž se většina hlásila k obcovací řeči německé.²²⁰⁸ Současně velká část z nich vlastnila ve městě prosperující podniky a živnosti, což je s ohledem na volební cenzus činilo nezanedbatelnou politickou silou v komunální politice, kterou se Češi pokoušeli získat na svou vlastní stranu.²²⁰⁹ Neúspěch těchto snah poté přirozeně ústil ve frustraci české strany a prohlubování propasti mezi vztahy obou etnik.

V praxi tuto skutečnost vidíme na neúspěšných snahách české reprezentace o získání politické podpory hradištských židů v boji za zřízení českého gymnázia. Místní židé se totiž většinově hlásili k německé obcovací řeči, své děti posílali na německé gymnázium a na zřízení konkurenčního ústavu neměli pochopitelně sebemenší zájem.²²¹⁰ Poté, co se

²²⁰⁵ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 138.

²²⁰⁶ Více k tomu např. KREJČOVÁ, Helena: *Židovská komunita v moderní české společnosti*. In: VEBER, Václav (ed.): *Židé v novodobých dějinách*. Praha 1997, s. 17–27.

²²⁰⁷ Expresivní označení židů jako „židáci“, „jabaši“ či „obřezanci“ používá Breitenbacher ve svých denících zcela běžně. Pro ilustraci naprosto postačí Breitenbacherův zápis z 2. prosince 1915 o svém provádění návštěv zámeckou knihovnou: „První, jež jsem prováděl knihovnamí, byly židovky ze Zborova. Později dva ‚oficíři‘ - také židé. O něco později zase ‚oficír‘ - žid se židovkou. To by tak bylo na jabachy: konfiskovat církevní statky a za rok se uhnízdi v zámku - obřezanec. Ani se netajily ty první, že by se jim líbilo v zámku.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 2–3.

²²⁰⁸ Podle prvního sčítání lidu roku 1869 se k židovskému náboženství přihlásilo v Uherském Hradišti 342 osob z celkového počtu 3 100 obyvatel města. Roku 1900 bylo v Uherském Hradišti napočítáno již 5 136 obyvatel, z toho 514 židovské víry. ČOUPEK, J. a kol.: *Uherské Hradiště*, s. 382; srovnej s NEKUDA, V. a kol.: *Uherskohradištsko*, s. 261, 419, 682.

²²⁰⁹ Tamtéž; srovnej s rozličnými zprávami v uherskohradištských denících *Slovácké noviny* a *Zájmy Slovače*, např. *Před obecními volbami v Uh. Hradišti*. *Slovácké noviny*, č. 90, 23. 11. 1910, s. 1–2; *Našim židům*. *Zájmy Slovače*, č. 8. 3. 1911, s. 3; *Naše sblížení se židy*. *Zájmy Slovače*, č. 10, 11. 3. 1911, s. 2.

²²¹⁰ Podotýkáme, že v Uherském Hradišti se německy hovořící židé politicky přikláněli zejména k německé ústavověrné straně (*Deutsche Verfassungspartei*), která se snažila o zřízení českého gymnázia ve městě

podářilo Čechům gymnázium vlastními silami přeci jen zřídít, stavěli profesori studentům na oči kontrast bídy českého lidu na Moravském Slovácku s ekonomicky prosperujícími židovskými a německými podniky. V tomto duchu se snažili národně probouzet studenty a zdůrazňovali důležitost vzdělání při obraně českého národa před politickým útlakem německým a hospodářským útlakem židovským.²²¹¹

V období první republiky se na veřejné politické scéně setkáváme se snahou najít efektivní odpověď na tzv. židovskou otázku - od hlasů volajících po naprostém odstranění židovského vlivu z veřejného života po pragmatický utilitarismus, usilující o politickou podporu židovského elektorátu.²²¹² Český antisemitismus nacházel v zásadě odpověď dvojí. Jednak formou asimilace židovské menšiny s většinovým tj. českým obyvatelstvem,²²¹³ jednak podporou sionismu jako hnutí usilujícího o vytvoření židovského státu, který by soustředil i většinu židů z Čech a Moravy.²²¹⁴ K druhé myšlence se přikláněla ta část českých kruhů, která myšlenku asimilace předem zavrhovala jako neuskutečnitelnou, ba přímo utopistickou, a ospravedlňovala sionismus s vidinou, že se vytvořením židovského státu eliminuje židovský element v české společnosti.²²¹⁵ Na neasimilovatelnost českých - v tomto případě konkrétně kroměřížských - židů poukazuje i místní kronikář Jan Doležal, ředitel hospodářské školy v Kroměříži:

snažila všemi prostředky zabránit. ČOUPEK, J. a kol.: *Uherské Hradiště*, s. 342; tentýž: *Uherské Hradiště. Královské město na řece Moravě*. Uherské Hradiště 2007, s. 275.

²²¹¹ Tuto skutečnost potvrzuje Breitenbacherova výpověď kolegovi Svobodovi: „*Takovými prostředky snažili se někteří profesori pozvednouti ducha slovácké mládeže, vyrostlé v primitivních poměrech, za politického útisku německého a hospodářského útisku židovského.*“ SVOBODA, J. M.: *Msgr. PhDr. Antonín Breitenbacher*, s. 190; srovnej s MEZIHORÁK, F.: *Hry o Moravu*, s. 96.

²²¹² Např. při komunálních volbách v září 1923 neváhala národně demokraticky orientovaná *Haná* shánět podporu i mezi židovskými voliči, kteří tak měli dokázat svoji lojalitu československému národu: „*Je nezbytně třeba, abyste vy všichni, kteří jste se při posledním sčítání přihlásili k české národnosti, volili bezpodmínečně česky! [...] Odevzdáte-li svůj hlas pokrokovým stranám československým, dokážete tím, že vaše snaha pracovat s československým národem vždy a za všech okolností jest upřímná a poctivá, a že rozkvět obce svěřujete příslušníkům národa československého, s nimiž jste spojili svůj osud...*“ Viz *Židovští voličové a voličky!* *Haná*, č. 209, 16. 9. 1923, s. 4.

²²¹³ Tento směr razí např. nepodepsaný autor příspěvku *Zionisté a my* v deníku *Zájmy Slovače* ze 14. srpna 1913: „*My žádáme a máme právo z důvodů národní sobeckosti žádati, aby Židé žijící v českém prostředí a z českého lidu byli Čechy. [...] My chceme, aby Židé mezi námi žijící, s kterými chceme žít v dobré shodě, a kteří to také musejí chtít, byli Čechy ne podle katastru, ale ve skutečnosti, aby doma i na ulici mluvili mezi sebou česky, aby vedli své obchody česky, aby neudržovali v našem kraji zbytečné německé školy, zkrátka, aby žili plným českým životem. To máme právo žádat a také budeme od zionistů i nezionistů a víme, že rozumní mezi Židy toto naše stanovisko plně uznávají.*“ *Zionisté a my*. *Zájmy Slovače*, č. 58, 14. 8. 1913, s. 6–7.

²²¹⁴ KREJČOVÁ, H.: *Židovská komunita v moderní české společnosti*, s. 22. Podotkněme, že stejné debaty probíhaly současně i v západoevropském prostředí. K tomu např. MESSADIÉ, Gerald: *Obecné dějiny antisemitismu. Od starověku po dvacáté století*. Praha 2000, s. 273.

²²¹⁵ Tuto myšlenku naopak prosazuje např. autor článku *Židé* v olomouckém *Našinci* z 9. listopadu 1918, ve kterém židy současně obviňuje z rozpoutání první světové války: „*Palestina, osvobozena ode jha mohamedánského, budiž navrácena všem židům rozprášeným po světě. Ať ,obchodují‘ mezi sebou a sami si ,řídí‘ své zájmy státní. V tomto ohledu hnutí sionistické je zcela místné a účelné.*“ *Židé*. *Našinec*, č. 258, 9. 11. 1918, s. 1.

„Německý nadučitel Korda řekl v letech devadesátých o německví kroměřížském: ‚Vše německé spočívá na hliněných nohách, na lži, podvodu a klamu. Jednou se vše zhroutí a nebude zde německých škol, ani středních, ani měšťanských, ani obecních. České moře všecko pohltí a pohltiti musí proto, že Němci zde nemají žádného dorostu. My Čechy na německých školách neponěmčíme. Obcovací řeči žáků našich zůstává řeč česká. [...] A spoléhati na židy jest marné. Ti půjdou vždy s většinou. V Polsku jsou Poláci, v Uhrách Maďary, na Moravě dosud Němci.‘ ...“²²¹⁶

Z těchto důvodů nesmíme prvorepublikový antisemitismus posuzovat z hlediska náboženského, jak jej poznáme z časů hilsneriády, nýbrž nacionálního.²²¹⁷ Proto nacházel antisemitismus ohlas nejen u fašistických hnutí, ale také u konzervativně katolických proudů, které průvodní jevy spojené s formováním liberální společnosti (ateismus, liberalizace, šíření socialismu) přisuzovaly působení židů.²²¹⁸ „Egoismus u žida je vyvinut v míře nejvyšší. Altruismu, lásky k bližnímu, necítí k nikomu, nežli ku svému souvěrci,“ hlásá v prosinci 1918 olomoucký klerikální list *Našinec* a předkládá řešení židovské otázky v podobě vytvoření židovského státu, který by soustředil když ne všechny, tak alespoň většinu československých židů.²²¹⁹ Svůj postoj odůvodňuje neuskutečnitelností židovské asimilace:

„Náboženství jest židu zároveň i jeho politikou a zasahuje tak hluboko do jeho života, že ničím nelze kořenu jeho vyrvatí a zahladiti. Židovský duch, židovská morálka přenáší se až do kolikátého pokolení pokřtěné židovské rodiny, jak zkušenost nás poučila. [...] Řekne-li o sobě žid: já jsem upřímným Čechem, zní to a má tu samou cenu, jako kdyby řekl rodilý a pravý Němec: já jsem upřímným Francouzem. [...] Jak známo, žid sympatizuje vždy s tím národem, jenž třímá moc v ruce, anebo z něhož saje a bohatne.“²²²⁰

²²¹⁶ SOKA Kroměříž, fond Archiv města Kroměříže, inv. č. 31, *pamětní kniha města Kroměříže (1848–1867 (1921))*, s. 119.

²²¹⁷ Historik a politolog PhDr. Jan Rataj, CSc. (*1951) poukazuje na utilitaristický přístup českého nacionalismu vůči židovskému elementu v české společnosti. Z toho důvodu byl i český antisemitismus zaměřen zejména proti německým židům žijícím v českých zemích, kteří byli stejně jako Němci chápáni jako strůjci českého národního útisku. K tomu dále dodává: „Český nacionalismus nebyl nesnášenlivý k židům, kteří převzali český jazyk a identifikovali se s českou kulturou, a to i v tom případě, když zůstali svému náboženství věrni. Mnohdy, zvláště v ekonomické oblasti, byla tato konverze vítána jako posila v zápase s českými Němci či německými Židy.“ RATAJ, Jan: *Český antisemitismus v proměnách let 1918–1945*. In: TOMASZEWSKI, Jerzy – VALENTA, Jaroslav (eds.): *Židé v české a polské občanské společnosti*. Praha 1999, s. 47.

²²¹⁸ MIKULÁŠEK, A.: *Antisemitismus v české literatuře 19. a 20. století*, s. 40.

²²¹⁹ *Židovská otázka*. *Našinec*, č. 282, 7. 12. 1918, s. 1.

²²²⁰ Tamtéž.

V dubnových parlamentních volbách 1920 postavili kroměřížští lidovci na vyhoceném antisemitismu vysloveně svůj program, když v *Pozorovateli* prohlásili Československou stranu lidovou za „jedinou, která je prosta židů a potírá nekalé vlivy židovské v republice,“ a vyzvali voliče, aby svým hlasem zabránili ovládnutí republiky židy: „... kdo se zamyslí nad nebezpečím, jež ze strany židovské nám hrozí, nebude se moci rozhodnouti jinak, než antisemitsky, to jest lidově.“²²²¹ Ostatně právě v klerikálním *Pozorovateli* nacházíme jen za léta 1918–1919 celou řadu protižidovsky laděných článků, zacílených na nejnižší lidské pudy za účelem politické agitace ve prospěch Československé strany lidové. Např. článek *Upíří lidu* v čísle z 1. března 1918 prezentuje židy jako strůjce bolševismu, doslova „upíry z východu“, kteří svou „židovskou kulturou“ přišli „otrávit křesťanské národy“.²²²²

Ke „zlému kvasu“ zase židy přirovnává článek *Odžidovštit* v čísle z 18. listopadu 1919: „Židé jsou zlým kvasem, který proniká náš veškeren život. Židé zavedli korupci do všech vrstev naší společnosti. Oni ukázali zlaté tele a zavedli kult jeho u nás. Chlubíme se svou vzdělaností, obchodní zdatností a bez žida nedovedeme koupiti v cizině ani balík bavlny, ani pytel mouky, bez žida nedovedeme prodati ani kilo cukru, ani metrů uhlí. Podívejte se na svůj kabát. I z každého knoflíku na něm měl žid zisk.“²²²³

Patrně nejdále však zachází příspěvek *Vítězné židovstvo* z 23. června 1919, ve kterém jsou židé nazýváni „rakovinou na těle republiky“ a obviňováni jednak z rozpoutání války, jednak z pokusů o likvidaci katolického školství v republice. „Žid nikdy nebyl a nebude poctivým Čechem, žid nikdy nebyl a nebude podporovatelem české republiky,“ hlásá článek a na závěr vyzývá katolické voliče k podpoře Československé strany lidové, která jediná může zatočit s „vítězícím židovstvem“:

„Dnes může žid klidně sedět a smát se gojimům, kteří sebe vraždili, kteří se vespolek rvali, olupovali, svůj majetek si ničili a sebe až k smrti oslabili. On, žid, bez práce, bez nebezpečí, bez ztráty, naopak silnější a bohatší než kdy jindy, vyšel ze světové války velmi zdrav. On to vyhrál, on jediný jest vítězem! A proto: Na stráž, křesťané! Nebudiž jednoho katolíka, jenž by nebyl politicky organisován v Československé straně lidové, kde hájeny jsou zájmy spravedlnosti! Každý promeškaný den značí opět jeden rok vítězného chechotu židovstva!“²²²⁴

Antisemitismus, který se u Antonína Breitenbachera stává specifickou a stabilní součástí jeho světonázoru, proto vnímáme jako pouhý produkt soudobého společenského klimatu,

²²²¹ *Jediná Československá strana lidová* [...]. *Pozorovatel*, č. 31, 17. 4. 1920, s. 2.

²²²² *Upíří lidu*. *Pozorovatel*, č. 9, 1. 3. 1918, s. 1.

²²²³ *Odžidovštit*. *Pozorovatel*, č. 80, 18. 11. 1919, s. 1.

²²²⁴ *Vítězné židovstvo*. *Pozorovatel*, č. 38, 23. 6. 1919, s. 1.

formovaného ve školním prostředí od nejtělejších let. Model „židovského elementu, parazitujícího na chudém a nevzdělaném obyvatelstvu“, Breitenbacher pouze převzal a rozvinul zcela v duchu katolického antisemitismu, s jakým se setkával na stránkách klerikálních deníků. Již jsme vzpomenuli Breitenbacherův článek publikovaný za války v *Našinci*, ve kterém o židech hovoří jako o cizím elementu a přisuzuje jim zásadní podíl na rozbíjení národního společenství.²²²⁵ Ideálním příkladem staví bolševický převrat v Rusku roku 1917: „Výstižná charakteristika židovstva, již by si měl každičký hluboce vštípit v paměť! Ostatně víme, že ani křtěný, dodal bych ani svěcený křivonoska se nezmění; zůstává, čím byl: špekulantem na škodu národa, který ho živí a u sebe trpí.“²²²⁶ Přímou v denících je pak zastoupen i motiv židovské světovlády: „Hnus i vztek mne popadal, [...] když jsem si uvědomil, že tento degenerovaný, ošklivý lid je pánem světa, a že u nás je přímo naváděno dáti se do kultu tohoto vyvrhele lidstva.“²²²⁷

Breitenbacherovy vývody v článku i v jeho deníkových zápiscích mimochodem nápadně korespondují s argumentací lidoveckého poslance Josefa Šamalíka, který na zasedání parlamentu v listopadu 1923 kritizoval předávání tzv. zbytkových statků „nové šlechtě - židům a agrárním velkozemanům.“²²²⁸ Šamalík ve svém prohlášení vycházel z té skutečnosti, že se většina židů po vzniku Československa přihlásila k židovské nebo německé národnosti.²²²⁹ Podobné příklady - a mohli bychom jich uvést ještě více²²³⁰ - nás přivádějí k jednoznačnému výsledku: český antisemitismus můžeme *de facto* označit za integrální součást politického katolicismu v čase první republiky.²²³¹ Těžko se pak lze Antonínu

²²²⁵ [BREITENBACHER, Antonín]: *Prorockví výsledku německo-ruské války již v r. - 1902*. Našinec, č. 128, 6. 6. 1918, s. 1.

²²²⁶ Tamtéž.

²²²⁷ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 184.

²²²⁸ TRAPL, M.: *Český politický katolicismus v letech 1918–1938*, s. 236.

²²²⁹ Podle výsledků sčítání lidu na Moravě z roku 1910 uvedlo 84,12 % ze všech osob židovského vĕrovyznání jako svou obcovací řeč němčinu. V prvním poválečném sčítání roku 1921, kdy se poprvé začala evidovat i národnost, se na Moravě k židovské národnosti přihlásilo 48,74 %, k německé 35,03 % a k české pouze 15,65 % zúčastněných osob židovského vĕrovyznání. Obdobný výsledek přineslo i následné sčítání z roku 1930, kdy se na Moravě k židovské národnosti přihlásilo 51,67 %, k německé 29,08 % a k české 17,58 % sčítanců židovské víry. ČAPKOVÁ, Kateřina: *Češi, Němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách 1918–1938*. Litomyšl 2005, s. 205.

²²³⁰ Namátkově alespoň *Práce židů, aby ovládli republiku*. Pozorovatel, č. 35, 29. 4. 1920, s. 2; *Křesťané - otroky židů*. Pozorovatel, č. 41, 27. 5. 1920, s. 1–2; *Otrávená inteligence!* Pozorovatel, č. 42, 3. 6. 1920, s. 1; *Moudří stařešinové na Sionu*. Pozorovatel, č. 44, 10. 6. 1920, s. 2; *Světová nadvláda židovstva*. Pozorovatel, č. 52, 12. 7. 1920, s. 1. Domníváme se, že již samotné titulky článků mluví za vše.

²²³¹ Antisemitické tendence u některých proudů Československé strany lidové připouští i prof. PhDr. Miloš Trapl, CSc. (*1935). Současně připomíná, že vedení strany udržovalo demokratickou linii a od fašismu se distancovalo. TRAPL, Miloš: *Politika českého katolicismu na Moravě 1918–1938*. Praha 1968, s. 64–65. Naším tvrzením se současně odvoláváme na německého historika Andream Froese, který ve své studii o katolickém antisemitismu v meziválečném Československu dochází k obdobným závěrům: „Komparace ukazuje, že protizidovské tendence a antisemitské prvky existovaly ve všech katolických politických

Breitenbacherovi divit, přistoupil-li na podobnou rétoriku, kterou byl obklopen prakticky neustále, ačkoliv je paradoxní, s jakou samozřejmostí dával tolik nenáviděnému *Pozorovateli* za pravdu.²²³²

Připojujeme pro ilustraci deníkový zápis z léta 1926, v němž se Breitenbacher vrací retrospektivně do období první světové války. Kroměřížskou židovskou menšinu zde spojuje s němečtím:

„Kdejaký žid v Kroměříži němčí o sto pryč - a byli první, kteří měli za okny trikolóry 29. října 1918! Kavárna Brandova²²³³ - za války plná oficírů, židů, Němců a kroměřížských poloněmců a rakouských vlastenců, hnízdo protičeské, které po převratě mělo prázdnotou Torricelliho hrůzu buditi²²³⁴ - dnes je zase nabita!

Je to naše inteligence, bez hanby a studu, beze cti a bez zásady, bez morálky a svědomí, která tu vinna: Zmaterializovaná, mající smysl pouze pro zvýšení platu, dobrou uzeninu vepřovou s křupající kůžičkou a plzeňské. Kolikrát jdu kolem, přeji si vpustit náhle do té kavárny tolik otravných plynů, aby všechna ta havěť tam sedící pošla, počínajíc kapitulním děkanem Bařinkou, bývalým předsedou Katolické politické jednoty Jančou...“²²³⁵

Pakliže nás ovšem na Breitenbacherově antisemitismu ve světle jeho deníků něco obzvláště upoutá, pak jeho rasový aspekt. Rozličné deníkové zápisy budí pozornost důrazem, jaký Breitenbacher věnoval zkoumání fyziognomie osob, s nimiž přicházel do styku. Týká se to např. brněnského profesora Arneho Nováka, na němž Breitenbacher vypožoroval „zjevné semitské rysy“.²²³⁶ Obdobnou charakteristiku nacházíme u výše vzpomínaného vatislavského

stranách přesto, že prvorepublikové Československo jako stát nikdy antisemitismus netolerovalo.“ FROESE, Andreas: *Katholischer Antisemitismus? Judenfeindliche Programmatik christlicher Parteien in der Ersten Tschechoslowakischen Republik (1918–1938)*. In: MAREK, Pavel (ed.): *Teorie a praxe politického katolicismu 1870–2007*. Brno 2008, s. 132.

²²³² Antisemitismus představuje - zdá se - jediný bod, ve kterém se Breitenbacher shoduje s *Pozorovatelem*.

²²³³ Známa kroměřížská kavárna na dolním rohu Velkého náměstí (dnes Vodní č. 104/2), provozovaná rodinou Brandovou. Počátkem třicátých let byla budova kavárny zbourána a nahrazena novostavbou obchodního domu společnosti Bařa. NOVÁK, A.: *Památosti města Kroměříže*, s. 20; POVONDRA, V. – PITHART, J. (eds.): *Velký adresář a almanach města Kroměříže*, s. 115; *Pohřeb kavárníka Z. Branda [...]*. Haná, č. 62, 16. 3. 1926, s. 2; *Stavba Bařova obchodního domu v Kroměříži*. Haná, č. 117, 22. 5. 1930, s. 2.

²²³⁴ Narážka na italského fyzika Evangelistu Torricelliho (1608–1647), který svou hypotézou o atmosférickém tlaku zpochybnil zaužívanou Aristotelovu teorii o tzv. *horror vacui* (strach z prázdna), popírající existenci vakua. Jako metafora se pojem přenesl i do literatury. Např. *Horror vacui* (heslo). In: PETRÁČKOVÁ, Věra a kol.: *Akademický slovník cizích slov*. Díl I. A–K. Praha 1995, s. 297; též KUČERA, Jirí – RADVAN, Eduard: *Filosofické aspekty metodologie vědy. Vybrané problémy*. Brno 2000, s. 153.

²²³⁵ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 140–141.

²²³⁶ Poprvé prof. PhDr. Arneho Nováka (1880–1939) vzpomíná v zápisu z 13. července 1924 o svých túrách po Moravskoslezských Beskydech, během kterých měl příležitost seznámit se s Novákem osobně: „*Postava, fyziognomie, zvláště nos, jeho pohyby, trhavé posuny, skákavý způsob mluvy, vše to čistě*

kanovníka Oskara Pollaka, s nímž se Breitenbacher osobně setkal během svého pobytu v Karlových Varech v létě 1926. Ani Pollakovy vysoké církevní hodnosti a úřady ve vratislavské kapitule nezabránily Breitenbacherovi „odhalit“ jeho židovský původ: „Seznámil jsem se s dr. Pollákem, bývalým židem, pravou rukou - jak si říkal - kardinála Bertrama z Vratislavě. Typ, způsob mluvy, úhořovitý způsob v celém vystupování prozrazovaly na první pohled žida.“²²³⁷

Na druhou stranu oceňoval Pollakovu sečtělost, široký rozhled a zájem o dění okolo sebe, stejně jako jeho jemné a uctivé vystupování. „Rád jsem s ním chodil,“ přiznává v deníku, „protože jsem v rozhovoru vždy se ocitl kousek dále než za humny.“²²³⁸ Italského generála Piccioneho, který v zimě 1919 pobýval v Kroměříži se svým štábem, zase podezíral z židovského původu nejen na základě zachycených „zvěstí“ od jednoho z českých důstojníků, ale i proto, že se v Kroměříži pohyboval ve společnosti židů.²²³⁹

Než uzavřeme tuto kapitolu, může nás napadnout otázka, čím byl fašismus pro Antonína Breitenbachera tak atraktivní. A totéž můžeme vztáhnout i na katolickou inteligenci, jejímž protagonistou Antonín Breitenbacher byl. Odpověď na tuto otázku není příliš komplikovaná. Oblouznění intelektuálních kruhů italským fašismem patřilo v čase první republiky k jevům byť ne masovým, avšak rovněž nikterak ojedinělým.²²⁴⁰ Prakticky totéž můžeme konstatovat i o kruzích katolické inteligence, u níž nebyly sympatie k fašismu, projevované zejména na poli publicistickém a v menší míře též politickou aktivitou, nijak neobvyklé.²²⁴¹

Svého času mu podlehlí publicisté František Sís, Jan Scheinost či František Xaver Šalda, stejně jako básníci Jaroslav Durych, Viktor Dyk, Jakub Deml či Otokar Březina.²²⁴² Posledně jmenovaný měl sám o českých fašistech prohlásit: „I kdyby docela nic nedělali, jen když jsou,

semitské. Nefalšovaný židák. Líbilo se mi, že si zachoval samostatný názor i vůči katolickým věcem, kněžím.“ Tamtéž, s. 54–55. Podruhé se k Novákovi vrací v zápisu ze dne 17. října 1925 o návštěvě delegace profesorů brněnské Masarykovy univerzity v kroměřížské zámecké knihovně: „Arne Novák je, jak jsem několikrát upozoroval, předmětem legrace a smíchu. Křičí jak na horách, vybuchuje zčista jasna a přitom ty jeho čistě židovské pohyby, grimasy atd. A zdá se mi, že se to bude u něho stupňovat, a že se stane jednostranným. Jinak je sympatický proto, že má svůj úsudek, že nepodléhá tlaku, který se uplatňuje ,obecným‘ míněním. Knihovnamí byl nadšen.“ Tamtéž, s. 110–111.

²²³⁷ Tamtéž, s. 137.

²²³⁸ Tamtéž.

²²³⁹ Výmluvný je Breitenbacherův zápis z 22. února 1919: „Napr. Šobek, ubytovaný v mém kabinetě, mi pravil, že prý Piccione je původem žid a má prý v Praze ještě známé souvěrce.“ O dva dny později si Breitenbacher zaznamenal následující pozorování: „Piccione přece žid? Právě teď o půl šesté odpoledne vidím ho z okna, jak jde odkudsi od piaristů s učitelem hudby z německé Concordie (mužský pěvecký spolek v Kroměříži, pozn. autora) a dvěma židovkami. [...] Nedávno jsem tohoto setkal s dvěma jinými židy, rozmlouvali o Palestině a Sýrii, teď Piccione velice intimně se tváří, když se před zámkem odporoučel a Izrael byl celý blažen takovým vyznamenáním!“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 138–139.

²²⁴⁰ RATAJ, J.: *O autoritativní národní stát*, s. 230.

²²⁴¹ PASÁK, T.: *Český fašismus 1922–1945*, s. 395.

²²⁴² Tamtéž.

*neboť národ jich také potřebuje!*²²⁴³ Taktéž na Slovensku vnímáme úzké propojení mezi ľudáckými novináři a fašistickou polovojenskou Rodobranou, založenou již v lednu 1923.²²⁴⁴ V tomto směru Breitenbacherovo zaujetí ideami fašistického hnutí zcela odpovídá definici britského politologa Noëla O'Sullivan, který ve fašismu vnímá poptávku intelektuálních elit po morální obrodě společnosti a volání po nápravě zkorumpovaných státních institucí.²²⁴⁵ Obdobně český literární historik Martin C. Putna, který ideologický příklon části katolických intelektuálů k českému fašismu vysvětluje hledáním pevného společenského řádu, jaký v pluralitní demokracii postrádali.²²⁴⁶ A nutno říci, Breitenbacher jako člověk hledající řád vždy a ve všem nebyl výjimkou.

²²⁴³ DEML, J.: *Mé svědectví o Otokaru Březinovi*, s. 478.

²²⁴⁴ CABADA, L.: *Český stranický systém 1890–1939*, s. 79.

²²⁴⁵ Ohlas fašismu v intelektuálních kruzích vysvětluje britský politolog Noël O'Sullivan (*1941) z University of Hull ve své práci *Fascism* z roku 1983 následovně: „*Intelektuální přitažlivost fašismu pramenila především z dovednosti, s jakou byl zneužit nejstarší a nesilnější lidský sen - sen o vytvoření duchovní jednoty a čistoty ve společnosti, jejíž instituce se počaly jevit jako rozvratnické a zkorumpované... Bylo to společné nepřátelství vůči omezenému politickému stylu, co sjednocovalo jinak naprosto nesourodé intelektuály, kteří vědomě či nevědomě podporovali obě fašistická hnutí.*“ V českém překladu vyšla práce pod názvem *Fašismus* v letech 1995 a 2002. O'SULLIVAN, Noël: *Fašismus*. Praha 1995, s. 177.

²²⁴⁶ Prof. Mgr. Martin C. Putna, Dr. (*1968) z Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy v daném případě hovoří o „*katolizujícímu fašismu italského typu*“. PUTNA, M. C.: *Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848–1918*, s. 646.

17 KAUZA RITTICH - BREITENBACHER, aneb spor s arcibiskupem Leopoldem Prečanem (1933–1934)

V poslední době byla uspořádána veliká kampaň nepřátel proti knězi dru Breitenbacherovi v Kroměříži. [...] Nyní je proto, že informoval svého nadřízeného arcibiskupa, žalován a stíhán. V tomto sporu má být povolán za svědka arcibiskup dr. Prečan k soudu, což bude velikou senzací.

Moravský večerník²²⁴⁷

17.1 Předehra

Když jsme rozmýšleli, jaký citát vybrat k uvedení následující kapitoly, nebyl ten, který jsme nakonec zvolili, jediným. Velmi silně v nás rezonoval úryvek z jiného otevřeného listu v *Moravském večerníku*, jehož autor - označený pouze šifrou CM - připomenul v souvislosti s Rittichovou kauzou Breitenbacherovo „pokrokářství“, ovšem v nejlepším možném světle: „*Dr. Breitenbacher je muž činu a tu se může stát, že při své pokrokovosti, při své vzdělanosti může učiniti celému tažení proti sobě konec tím, že do Olomouce pojede ještě jako římskokatolický příslušník a z Olomouce jako příslušník Církve československé.*“²²⁴⁸ Nakonec jsme však zvolili ten, který nejlépe podkresluje celou kauzu spojenou s rozbitím vztahu Antonína Breitenbachera a Leopolda Prečana. Začneme však od začátku.

Když počátkem roku 1934 přijímal Breitenbacher četné gratulace ke svému šedesátiletému jubileu s přáním mnohých úspěchů do dalších let a pročítal se tištěnými medailonky, zdůrazňujícími nejen přínos jeho prací vědeckému poznání, ale také jeho nebojácné vystupování za války,²²⁴⁹ patrně netušil, jaká mračna se nad ním začínají stahovat kvůli

²²⁴⁷ *Veliká aféra v Kroměříži!* Moravský večerník, č. 255, 7. 11. 1934, s. 1.

²²⁴⁸ *Je archivář dr. Breitenbacher vinen?* Moravský večerník, č. 266, 20. 11. 1934, s. 4.

²²⁴⁹ Breitenbacherovi dorazily více než tři stovky blahopřání od nejbližších přátel, kolegů historiků, duchovních i laiků a samozřejmě také bývalých žáků. Své uznání vyjádřilo Breitenbacherovi formou gratulace i ministerstvo školství a národní osvěty. *Ministerstvo školství blahopřálo [...]*. Moravský večerník, č. 44, 22. 2. 1934, s. 4; též *Ministerstvo školství a národní osvěty blahopřálo dru Breitenbacherovi [...]*. Obzor, č. 48, 25. 2. 1934, s. 5. Obsáhlý životopisný medailon uveřejnil PhDr. Josef Pelikán (1900–1956) v *Časopisu Společnosti přátel starožitností československých*. Breitenbachera mimo jiné prohlásil „obětavým průkopníkem v několika historických směrech, [...] z jehož nadšení čerpati budou naši historikové, kteří kráčetí budou cestou Breitenbacherem upravenou.“ PELIKÁN, Josef: *Dr. Antonín Breitenbacher [...]*. Časopis Společnosti přátel starožitností československých, 42, 1934, č. 1, s. 42–43. Olomoucký deník *Pozor* vyzdvihl vedle zasluh o archiv a knihovnu též Breitenbacherovo vlastenecké smýšlení a perzekuci během válečných let. *Msgre dr. A. Breitenbacher, arcibiskupský archivář a knihovník v Kroměříži [...]*. Pozor, č. 35, 11. 2. 1934, s. 7. Zpráva o Breitenbacherově jubileu s životopisným medailonem se objevuje i ve zpravodaji *Hlas*, vydávaném českou katolickou komunitou v americkém St. Louis. *Arcibiskupský*

hanopisu adresovanému arcibiskupovi Prečanovi v září minulého roku. Než si však přiblížíme jeho obsah, musíme se blíže seznámit s okolnostmi, které Breitenbachera k jeho sepsání vedly.

Poslední léta života včetně Rittichova procesu, o němž chceme v této kapitole pojednat, jsou pro nás bohužel do značné míry obestřeny tajemstvím kvůli absenci zápisků po roce 1928. Díky deníku Breitenbacherovy odeslané korespondence a jeho publikační činnosti máme alespoň určité povědomí o značném duševním vyčerpání, se kterým se v posledních letech potýkal.²²⁵⁰ Stoupající renomé však stále častěji provázely vtíravé pocity zneuznání a roztrpčení z nedostatečného morálního i finančního ocenění své práce pro arcibiskupství, které věnoval maximální úsilí a obětoval veškerý svůj volný čas. Obzvláště výmluvný je Breitenbacherův zápis z 23. července 1926, kterak od arcibiskupství obdržel nižší podporu, než mu arcibiskup Prečan původně přislíbil:

„Sedávám v neděli doma a pracuji, nač nestačím v kanceláři [...] a můj soused Trojčák,²²⁵¹ pravá ruka Beneše, člověk bez náboženství, národnosti i svědomí (co nemůže, neukrade) - ráno v sedm vsedne na automobil [...] a vyjé na výlet někam na konec Moravy. Večer, kdy mě hlava brní, vrací se ‚panstvo‘ zpět. ‚Kostel‘ pro ty lidi neexistuje, leda když arcibiskup je tu! Garáž, benzin - to vše je arcibiskupství a pan Beneš už to vše zakryje! A pan arcibiskup je dost krátkozraký, že ty šmejdy neprohlédne.

Centrální ředitel Holub staví zde zámek,²²⁵² revident Koller v Rajnochovicích postavil si dům, Trojčák má auto - těm arcibiskup dal, jak jsem u Kollera četl,

*archivář a knihovník msgr. prof. dr. A. Breitenbacher šedesátníkem. Hlas. Nejstarší list lidu česko-katolického v Americe, č. 4575, 6. 3. 1934, s. 3. Jen měsíc před narozeninami jmenovala Královská česká společnost nauk v Praze Breitenbachera svým dopisujícím členem pro obory filozofie, historie a filologie. Noví členové Král. české společnosti nauk. In: Výroční zpráva Královské české společnosti nauk za rok 1933. Praha 1934, s. 14; též *Z duchovního života*. Čech, č. 6, 10. 2. 1934, s. 8. Téhož roku jmenoval Breitenbachera čestným členem také Vlastenecký spolek muzejní v Olomouci, který Breitenbacher dle svých možností finančně podporoval a přispíval do něj svými pracemi. *Zasloužilý archivář [...]*. Haná, č. 257, 12. 11. 1933, s. 5.*

²²⁵⁰ Více k tomu v kapitole 18 POSLEDNÍ LÉTA V ÚSTRANÍ.

²²⁵¹ Jan Trojčák (1880–?), rodák z Kroměříže, úředník arcibiskupské účtárny. Pocházel z rodiny arcibiskupského hajného Jana Trojčáka a jeho manželky Anny roz. Podhorské. Ve službách arcibiskupství jej evidujeme nejprve jako příručního arcibiskupské účtárny (1911), později jako účetního revidenta (1919) a konečně vrchního účetního (1935). MZA v Brně, fond E 67 Sbírká matrik, inv. č. 7902, *matrika narozených města Kroměříže - kostel sv. Mořice (1888–1911)*, s. 382; POVONDRA, V. – PITHART, J. (eds.): *Velký adresář a almanach města Kroměříže*, s. 32; *Zapsání do rejstříku společenstev*. Úřední list Brněnských novin, č. 243, 23. 10. 1919, s. 1; *Výkaz příspěvků a darů spolku pro podporování nemajetných studujících stát. ústavu učitelského v Kroměříži ke dni 10. června 1935*. In: Výroční zpráva státního čl. koedukačního ústavu učitelského v Kroměříži 1934–1935. Kroměříž 1935, s. 32.

²²⁵² Míneha neorenesanční vila rodiny Holubovy na dnešní Kollárově ulici č. 25/741. Stavba probíhala v letech 1926–1927 na objednávku centrálního ředitele arcibiskupských statků Jana Holuba (1882–1942) dle plánů kroměřížského architekta Ladislava Mesenského (1882–1951). ŠLAPETA, Vladimír – ZATLOUKAL,

*s velkou radostí na stavbu dřevo o 50 % laciněji, ale archivářovi - knězi, který letos končí 30. rok služby na arcibiskupství - daruje 600 K! Bylo mně trpko při myšlence na tuto skutečnost. A kdyby to jen trochu šlo, vrátil bych to! Ale ,žádal‘ jsem, a tak nemohu.*²²⁵³

S množstvím vykonané práce a přibývajících zásluhami se Breitenbacherův pocit zneuznání čím dál více umocňoval, jak nám prozrazují množící se deníkové zápisky, v nichž porovnává vlastní postavení s jinými, „nespravedlivě honorovanými“.²²⁵⁴ V červnu 1933 se s vnitřními pocity svěřil svému bratranci Aloisu Tučnému, který se jej snažil povzbudit s odvoláním na vážnost archivářského úřadu, postavení ve společnosti i ušlechtilé poslání práce historika: „*Tvá historická a badatelská práce je aspoň oceňována a uznávána a zůstane zachována naším potomkům, což Ti může být uspokojením,*“ píše Tučný Breitenbacherovi v listu z 11. června 1933, „*ale práce naše přináší výsledky jen pro krátkou, prchající dobu, a proto nepřináší takového blaha.*“²²⁵⁵

Když o čtvrt roku nato obdržel Breitenbacher od arcibiskupství oznámení o snížení archivářského platu v důsledku úsporných opatření,²²⁵⁶ reagoval 16. září 1933 rozhořčeným listem arcibiskupovi Prečanovi, který stál na pozadí kauzy, jakou olomoucké arcibiskupství přinejmenším od časů kanovníka Grimmensteina nepamatovalo.²²⁵⁷ Přesný obsah onoho listu

Pavel: *Kroměřížská architektura let 1850–1950*. Památky a příroda. Časopis státní památkové péče a ochrany přírody, 8, 1983, č. 5, s. 261; též PEŘINKA, F. V.: *Dějiny města Kroměříže III*, s. 529.

²²⁵³ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 140–141.

²²⁵⁴ Jako ilustrační se přímo nabízí Breitenbacherův zápis z 12. července 1927, v němž srovnává své hmotné poměry s jinými úředníky arcibiskupské správy: „*Já právě 12. 7. jsem 31 roku knězem a profesorem a nebyť majetku po rodičích, neměl bych takřka nic! [...] Já se dřu v špinavých spoustách papírů - nyní v hudební sbírce od sv. Mořice - druzí sbírají a schamstají statisíce! A na arcibiskupství nejinak! Holub, centrální ředitel, právě se nastěhoval do svého zámku, prý luxusně zařízeného, prázdná hlava Beneš, Trojčák atd. kdejaké výhody mají na arcibiskupství, pan archivář je pouze na to, aby šířil slávu svojí dřinou. Ostatní mají ,boni‘, já ,fikaci‘. Mnohdy se mě zmocňuje trpkost a tážu se: našel by se jen jediný druhý takový blázen jako já?*“ Tamtéž, s. 192–193.

²²⁵⁵ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 1, inv. č. 7, *list Aloise Tučného Antonínu Breitenbacherovi (Brno-Černovice, 11. června 1933)*.

²²⁵⁶ Tuto okolnost by do jisté míry potvrzoval list Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci z 2. února 1933, který Breitenbachera informuje o rozhodnutí arcibiskupa Prečana odepřít spolku finanční podporu „pro nesmírné dluhy“. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 11, inv. č. 621, *list Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci Antonínu Breitenbacherovi (Olomouc, 2. února 1933)*. Vzhledem k okolnostem by arcibiskupova snaha o úsporná opatření v arcidiecézi nebyla překvapivá. Odhlédneme-li od nutnosti sanovat dluhy po Prečanově předchůdci Stojanovi, víme o arcibiskupových filantropických aktivitách na podporu církevních institucí a nemalých prostředcích, které vynaložil zejména počátkem třicátých let na stavební činnost v arcidiecézi. Značné investice si vyžádala oprava arcibiskupské rezidence v Olomouci a kroměřížského zámku. Mimo to nechal arcibiskup v letech 1929–1930 rozšířit kněžský seminář v Olomouci přístavbou tzv. Leopoldina a vybudovat kostel sv. Cyrila a Metoděje v Olomouci-Hejčíně, kde je i pohřben. Více o Prečanových stavebních a filantropických aktivitách NĚMEC, V.: *Olomoucký arcibiskup ThDr. Leopold Prečan (1866–1947)*, s. 8–9.

²²⁵⁷ Svě tvrzení - byť jakkoli na první zdání troufalé - stavíme na pozornosti českého a moravského tisku (*České slovo, Lidové noviny, Mährisches Tagblatt, Moravský deník, Moravský večerník, Pozor*), který o aféru projevoval nebývalý zájem.

nám bohužel zůstává utajen. Originál si vyžádal coby důkazní materiál okresní soud v Olomouci a obvyklý koncept si Breitenbacher z pochopitelných důvodů do deníku odeslané korespondence nezaznamenal. Jeho obsah se tak dovídáme pouze z fragmentů rozesetých v soudobém tisku, který celou aféru okolo arcibiskupského archiváře velmi podrobně sledoval, stejně jako z obžalovacího spisu, který je součástí Breitenbacherovy pozůstalosti.²²⁵⁸

Pisatel měl v listu poukazovat na hospodářské přečiny i mravní poklesky jednotlivých arcibiskupských úředníků, páchaných přímo před očima arcibiskupa, a na zbytečné výlohy arcibiskupství, kvůli kterým jsou ukracováni na zasloužené odměně zaměstnanci poctiví a loajální. Jako jeden z příkladů dvojí morálky na arcibiskupství uvedl pisatel případ bývalého arcibiskupského revidenta Karla Ritticha,²²⁵⁹ kterého měl arcibiskup zahrnovat svou přízní, ačkoliv se dobře vědělo o jeho mimomanželském poměru, budícím pohoršení:

„Je prý vůbec příznačné, jací lidé jsou Vámi hýčkáni. Například Rittich. Mezi kněžstvem budilo lítost i nevoli, že prý jste mu daroval tisíce (slyšel jsem i sumu) na pobyt v Itálii, že jste si poroučel podávati časté zprávy o něm, když onemocněl, a že Vám záleželo na něm tolik proto, že se rval s úřednictvem o peníze, že Vám nepřekážel jeho poměr - ženatého - k slečně S., obecně známý, s níž prý měl i dítě.

Nedotýkám se jeho svědomí, vždyť jsem také před Pánem Bohem hříšník, ale jde o to, že Vaše velká láska k úředníkovi dávajícímu pohoršení, budila oprávněnou nevoli. Ani on však tuto řádnou oblibu nesplatil úctou a vděčností.“²²⁶⁰

²²⁵⁸ Listem - zaslaným arcibiskupovi dva týdny od oznámení o snížení platu - měl Breitenbacher reagovat na „*hmotnou újmu jemu vzniklou poukazováním na to, jak se zbytečně v arcidiecési vydávají peníze. V souvislosti s tím se zmiňuje také o tom, že neprávem býval arcibiskupovým oblíbencem bývalý arcibiskupský revident Rittich - v té době již dvě léta nebožtík - který nebyl hoden této obliby.*“ *Archivářův dopis arcibiskupovi*. Lidové noviny, č. 550, 1. 11. 1934, s. 4; též *Erzbischof Dr. Prečan als Zeuge vor Gericht geladen*. Mährisches Tagblatt, č. 250, 2. 11. 1934, s. 4. Podle Breitenbacherova vyjádření pro *Lidové noviny* se mělo jednat o devítistránkový dopis, z něhož žalovaná tvrzení byla vytržena z kontextu. *Archivář píše arcibiskupovi*. Lidové noviny, č. 555 (ráno), 4. 11. 1934, s. 5. Jednotlivá Breitenbacherova obvinění vyvrací advokát rodiny JUDr. Adolf Sedláček (1884–?) v *Moravském večerníku*. Viz *Vysvětlení k článku o aféře v Kroměříži*. Moravský večerník, č. 259, 12. 11. 1934, s. 2.

²²⁵⁹ Karel Rittich (1901–1931), rodák z Háj na Chebsku, arcibiskupský revident. O jeho životě nám není mnoho známo. Narodil se na samotě Háj (Grafengrün) na Chebsku, dnes již neexistující, kde byl jeho otec počátkem 20. století revírníkem ve službách Metternichů. Po příchodu rodiny na Moravu vychodil pět tříd české státní reálky v Kroměříži. Následně v letech 1917–1918 měl dle tvrzení otce vykonávat v lesním revíru na Kojetínském velkostatku lesnickou praxi, nezbytnou pro přijetí na vyšší lesnickou školu v Písku. Později se měl na Moravu vrátit a na pomezí dvacátých a třicátých let působit ve správě arcibiskupských statků jako revident. Místo ani okolnosti jeho předčasného úmrtí nám nejsou známy. SOA v Plzni, fond Sbirka matrik západních Čech, kniha č. 16, *matrika narozených osady Háj (1832–1904)*, fol. 186v.; *Seznam žáků*. In: XIX. roční zpráva české státní reálky v Kroměříži za školní rok 1916–1917. Kroměříž 1917, s. 32; MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 12, inv. č. 645, *vyjádření žalující strany Jana a Františky Rittichových (Olomouc, 7. prosince 1934)*.

²²⁶⁰ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 12, inv. č. 645, *soukromá obžaloba Jana a Františky Rittichové na Antonína Breitenbachera (Kojetín, 13. března 1934)*.

Aby toho nebylo málo, pisatel dále Ritticha obvinil z udržování intimního poměru s jistou cikánkou, kterou později našli zavražděnou v poli nedaleko Kojetína, přičemž pachatelem měl být dle právě Rittich.²²⁶¹ Reakce příjemce listu, arcibiskupa Prečana, nám známá není. Víme pouze, že list nechal odevzdat rodině Karla Ritticha, který byl tou dobou již po smrti.²²⁶² Jeho otec Jan Rittich, vysoce postavený úředník z Kojetína,²²⁶³ se pochopitelně cítil urážlivým listem dotčen, proto 29. října 1933 vyzval písemně Breitenbachera k omluvě. Breitenbacher odpověděl 3. listopadu 1933 zamítavě. Teprve poté sáhl roztrpčený Jan Rittich po krajním řešení a společně s vdovou po svém synovi podal na arcibiskupského archiváře žalobu pro nactiutrhaní.²²⁶⁴

Zprávy o skandálním dopisu arcibiskupského archiváře svému nadřízenému pronikly na veřejnost ještě před zahájením samotného procesu.²²⁶⁵ Zdá se, že zpočátku bylo veřejné mínění nakloněno Breitenbacherovi. Např. *Moravský večerník* označil celou kauzu za komplot Breitenbacherových nepřátel, kteří se mají prostřednictvím Rittichovy žaloby

²²⁶¹ *Archivář píše arcibiskupovi*. Lidové noviny, č. 555 (ráno), 4. 11. 1934, s. 5; srovnej s MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 12, inv. č. 645, *vyjádření žalující strany Jana a Františky Rittichových (Olomouc, 7. prosince 1934)*.

²²⁶² *Archivář píše arcibiskupovi*. Lidové noviny, č. 555 (ráno), 4. 11. 1934, s. 5

²²⁶³ Jan Rittich (1858–1942), rodák z Urbanic u Hradce Králové, lesník a hospodář, od roku 1903 inspektor metternichovského velkostatku v Kojetíně. Pocházel z rodiny hraběcího lesníka Jana Ritticha z Urbanic a jeho manželky Karolíny roz. Kašparovské, dcery hraběcího lesníka ze Svojšíce. Dlouholetá rodinná tradice předurčila i jeho životní cestu. Po maturitě na c. k. vyšším gymnáziu v Hradci Králové roku 1878 vstoupil do služeb knížecí rodiny Metternichů. Začínal nejprve jako lesnický adjunkt (od roku 1888 jako polesný) na bývalém metternichovském panství Plasy v západních Čechách, později sloužil jako nadlesní v Háji (1901) a jako revírní správce v Kynžvartě (1902). Od roku 1903 zastával funkci inspektora na metternichovském velkostatku v Kojetíně, kde již setrval po celý život. Během něj si vypěstoval k regionu velmi úzký vztah. Roku 1935 založil v Kojetíně Muzejní spolek pro Kojetín a okolí, s jehož přispěním vzniklo v Kojetíně regionální muzeum. Jako člen Jednoty českých lesníků se též aktivně podílel na rozšiřování osvěty v oblasti lesnictví a svými články přispíval do lesnického časopisu *Háj*. SOA v Hradci Králové, Sběrka matrik Východočeského kraje, inv. č. 4418, *matrika narozených obce Urbanice (1843–1871)*, fol. 27v–28r; *Změny osobní*. *Háj*. Časopis pro lesníky, myslivce a přátele přírody, 17, 1888, č. 2, s. 32; *Sjezd abiturientů gymnasia královéhradeckého z r. 1878*. *Obnova*, č. 33, 14. 8. 1903, s. 3–4; ŘEZNIČEK, Václav: *Královéhradecké vzpomínky*. Hradec Králové 1904, s. 176; *Ze Společnosti přátel starožitností českých v Praze*. Časopis Společnosti přátel starožitností českých v Praze, 9, 1901, č. 3, s. 152; TITTL, Ignác (ed.): *Schematismus a statistika statků velkých a rustikálních v království Českém*. Praha 1902, s. 296; *Jmenování*. Lesnické rozhledy. List věnovaný zájmům českoslovanského lesnictví a lesnictva, 6, 1903, č. 12, s. 92; *Jmenování*. *Nový háj*. Lesnický a lovecký časopis pro majitele a správy lesů, lesníky, myslivce, přátele lovu a přírody, 1, 1903, č. 20, s. 317–318; *Sjezd českoslovanských lesníků v Kroměříži*. Lidové noviny, č. 228, 21. 8. 1908, s. 1–2; *V Kojetíně se utvořil muzejní spolek [...]*. *Obzor*, č. 106, 7. 5. 1933, s. 5; SEDLÁČEK, Andělín: *Nové museum v Kojetíně*. Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci, 50, 1937, č. 187–188, s. 313; *Úmrtí lesníka*. *Moravská orlice*, č. 56, 7. 3. 1942, s. 2; CHADT-ŠEVĚTÍNSKÝ, Jan Evangelista: *České lesnické písemnictví. Soubor spisů a článků z oboru lesnického s 50 obrázky spisovatelů-lesníků*. Písek 1920, s. 179–180.

²²⁶⁴ *Archivář píše arcibiskupovi*. Lidové noviny, č. 555 (ráno), 4. 11. 1934, s. 5; *Vysvětlení k článku o aféře v Kroměříži*. *Moravský večerník*, č. 259, 12. 11. 1934, s. 2; srovnej s MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 12, inv. č. 645, *soukromá obžaloba Jana a Františky Rittichové na Antonína Breitenbachera (Kojetín, 13. března 1934)*.

²²⁶⁵ Např. *Arcibiskupský archivář stihán pro urážku na cti*. *Moravský deník*, č. 258, 2. 11. 1934, s. 2; *Interessante Ehrenbekleidigungsklage*. *Neues Tagblatt für Schlesien und Nordmähren*, č. 215, 3. 11. 1934, s. 11.

mstít arcibiskupskému archiváři za hospodářské delikty odhalené v listu Prečanovi.²²⁶⁶ Na obranu žalovaného uvedl: „*Dr. Breitenbachera má obyvatelstvo v Kroměříži rádo, neboť nikomu neškodí, neúnavně pracuje v obrazárně, v knihovně, studuje celé dny a vydává vědecká díla. Nyní je proto, že informoval svého nadřízeného arcibiskupa, žalován a stíhán.*“²²⁶⁷ Současně deník nabídl prostor k vyjádření i protistraně, která nabídku využila a v jednom z následujících čísel *Moravského večerníku* uveřejnila reakci, v níž ústy Rittichova právního zástupce důrazně odmítla jakékoliv nařčení z kampaně vůči Breitenbacherovi:

„*Není pravdou, že v poslední době byla uspořádána velká kampaň nepřátel proti knězi dru Breitenbacherovi v Kroměříži, nýbrž jest pravdou, že já, Jan Rittich, svým dopisem ze dne 29. X. 1933 poskytnul jsem panu dru možnost dáti za pomluvy obsažené v dopise pana dra Breitenbachera ze dne 16. 9. 1933 a dotýkající se těžce pověsti mého zemřelého syna Karla Ritticha mimosoudní zadostiučinění, že však p. dr. Breitenbacher svým dopisem ze dne 3. XI. 1933 jakékoliv zadostiučinění odmítnul, takže jsem byl já, Jan Rittich, a manželka zesnulého mého syna Karla Ritticha, pí Františka Rittichová, donuceni, abychom cestou trestní žaloby obhájili proti p. dru Breitenbacherovi čest zemřelého Karla Ritticha.*“²²⁶⁸

17.2 Otazníky okolo minulosti Karla Ritticha

Dříve než se budeme věnovat procesu samotnému, pokusíme se osvětlit zamlžené pozadí sporu a nalézt odpověď na tři základní otázky: Nač Breitenbacher ve svém listu - chtělo by se říci hanopisu - narážel? Kdo byl Karel Rittich? A co se vlastně stalo?

²²⁶⁶ Jelikož autor - podepsaný šifrou CM - uvádí i konkrétní příklady, musel být s obsahem inkriminovaného listu - ať už přímo či zprostředkovaně - velmi dobře obeznámen: „*V dopise se praví o záležitosti vývozu nějakých peněz do Rakouska, kterou prý musel v Kroměříži vyřizovat osobně ministr dr. Šrámek. Dále se v dopise mluví o nějakém trestu, který měl postihnouti ředitele arcibiskupského semináře proto, že odepřel bráti mouku z arcibiskupského mlýna v Holešově, poněvadž prý byla lidskému zdraví škodlivá. Nejvážnějším je pasusu o účtech za opravu Kornelova mlýna, který byl za ‚zvláštních‘ podmínek koupen. Uvádí pisatel přímo, že ve mlýně měly býti kladeny parkety a zaúčtovány, avšak tyto tam vůbec neexistují.*“ *Veliká aféra v Kroměříži!* Moravský večerník, č. 255, 7. 11. 1934, s. 1. Stejný pisatel je rovněž autorem příspěvku *Je archivář dr. Breitenbacher vinen?* v témže listu, v němž vysvětluje celý spor jako důsledek intrik místních lidovců proti arcibiskupskému archiváři: „*... to, co napsal dr. Breitenbacher, není novum a o věci se hodně v Kroměříži mluví a arcibiskup by se velice zasloužil, kdyby vyslechl pět nebo 10 starých členů lidové strany, kteří nejsou kněží nebo zaměstnanci arcibiskupství. V celém sporu jde o něco jiného. Je to známé intrikaření některých lidí proti dru Breitenbacherovi, je to známé intrikaření proti všem milým a poctivým kněžím...*“ *Je archivář dr. Breitenbacher vinen?* Moravský večerník, č. 266, 20. 11. 1934, s. 4.

²²⁶⁷ Tamtéž.

²²⁶⁸ *Vysvětlení k článku o aféře v Kroměříži.* Moravský večerník, č. 259, 12. 11. 1934, s. 2.

Abychom na tyto otázky zodpověděli, musíme se vrátit zpátky do 28. dubna 1918, kdy se v polích mezi Kojetínem a Tvorovicemi našlo tělo šestnáctileté cikánky Anděly Malíkové z Řepčína. Jak se záhy zjistilo, nešťastná dívka byla zastřelena, přičemž podle svědeckých výpovědí se v její blízkosti pohyboval krátce před vraždou mladý muž, kterého příbuzní oběti identifikovali jako lesního adjunkta Karla Ritticha, tehdy sedmnáctiletého syna inspektora velkostatku.²²⁶⁹ Rozhněvaný otec i bratr zavražděné byli o Rittichově vině pevně přesvědčeni, dokonce mu přísahali pomstu a vyhrožovali zabitím. Následné vyšetřování však probíhalo zmatečně, provázely jej obstrukce a nakonec bylo zastaveno úplně, aniž byl kdo odsouzen.²²⁷⁰

Potud bychom se pohybovali pouze na úrovni spekulací, kdyby se byly nevyskytovaly další okolnosti svědčící proti mladému Rittichovi. Jan i Karel Rittichové se v Kojetíně netěšili příliš dobré pověsti. Otec si i přes své nesporné vlastenecké cítění pohněval kojetínské rolníky horlivostí, s jakou ve službách Metternichů brojil proti pozemkové reformě.²²⁷¹ Synovi bylo vyčítáno bezohledné počínání při výkonu lesnických povinností, kvůli němuž se stal sám v dubnu 1918 terčem fyzického napadení.²²⁷² Jeho jméno se navíc v tehdejší tisku vícekrát přetřásalo kvůli střelbě do lidí,²²⁷³ což se měl jeho otec za využití svého vlivu snažit všemožnými způsoby krýt.²²⁷⁴

Velmi cenné svědectví nám rovněž zanechal známý český historik Josef Polišenský, který jako syn hajného prožil na Kojetínsku dětství a jinošská léta. Ve své autobiografii vydané posmrtně roku 2001 vzpomíná, jak se jeho otec dostal k místu hajného: „*Stařeček, který tehdy sloužil zase jako šafář u Metternichů v Kojetíně, našel otci skromné místo hajného na samotě Včelín, ležící mezi Kojetínem a Chropyní. I to místo prý získal jenom tak, že dostal*

²²⁶⁹ Žádný z větších deníků nevěnoval případu pozornost. Z místních deníků informoval o kauze pouze olomoucký *Pozor*, a to velmi opatrně a bez udání bližších podrobností. Překvapivě se o vraždě zmiňuje též *Pražský illustrovaný kurýr*. Viz *Mladá cikánka zavražděna*. *Pozor*, č. 101, 2. 5. 1918, s. 3; srovnej s *Mladá cikánka zavražděna*. *Pražský illustrovaný kurýr*, č. 126, 10. 5. 1918, s. 4.

²²⁷⁰ *Zabil jsem cikánku a nic se mně nestane!* *Moravský večerník*, č. 6, 8. 1. 1935, s. 3–4; srovnej s POLIŠENSKÝ, J.: *Historik v měnicím se světě*, s. 24.

²²⁷¹ Svou nelibost vyjádřili Kojetínští na početném táboře lidu dne 11. června 1922, na němž vedle požadavku uvalení vnucené správy na kojetínský velkostatek státním pozemkovým úřadem zazněly i mnohé narážky na inspektora Ritticha za jeho postoj vůči pozemkové reformě. Srovnej *Projevy pro pozemkovou reformu*. Svoboda, č. 136, 13. 6. 1922, s. 2; *Hanácký venkov pro pozemkovou reformu*. Selské listy, č. 25, 17. 6. 1922, s. 2.

²²⁷² K Rittichově napadení mělo dojít 11. dubna 1918, kdy mladého lesníka během polní hlídky přepadla dvojice mužů, zacpala mladíkovi ústa a pobodala nožem. Když o týden později pohnal k soudu kvůli slovním výhrůžkám dvojici žen, přichycených při sběru trávy, zaznělo mimo jiné, že se mladý Rittich „v místě netěší zvláštní oblíbě, poněvadž prý malý lid v lese a na polích prohání“. *Pro trochu trávy*. *Pozor*, č. 142, 22. 6. 1918, s. 4.

²²⁷³ *Pobuřující případ lesního adjunkta [...]*. *Hlas lidu*, č. 4, 11. 1. 1923, s. 4.

²²⁷⁴ Údajně nechal úředně zabavit čísla deníků *Hlas lidu*, *Nový den* a *Stráž na Hané* se článkem o výsledku soudního procesu s dělníkem, který měl v sebeobraně napadnout Karla Ritticha. *Pobuřující rozsudek*. *Hlas lidu*, č. 30, 15. 3. 1923, s. 4.

ze šlamastiky syna pana inspektora velkostatku Ritticha, který se zapletl nějak do smrti mladé a hezké cikánky. Stařeček tehdy mladého lesnického mládence Karla Ritticha, který byl jistě v šoku, odvezl na metternichovské panství v západních Čechách u Plas a Kynžvartu.²²⁷⁵

Ačkoliv nám tato vzpomínka nezodpoví otázku viny či nevinu Rittichova syna, dokládá, že nešlo o obvinění Breitenbacherem vykonstruované, nýbrž podložené na základě nepřímých důkazů a svědectví. Rovněž z ní vyplývá, že se o účasti Ritticha mladšího na vraždě mezi Kojetínskými veřejně šeptalo. Přičteme-li k předloženým okolnostem údajné doznání Ritticha mladšího, zjistíme, že jednotlivé okolnosti do sebe více než zapadají.

Pravdu se už dnes zřejmě nedozvíme, nicméně pokud by byly předloženy úvahy správné, unikl mladý Rittich spravedlivému procesu jen díky vlivu svého otce, který jej později s ohledem na množství se aféry „uklidil“ z dosahu znepokojené veřejnosti daleko do svého někdejšího působiště v západních Čechách. Breitenbacherův spor s Rittichem se tak dostává hned do jiného světla. Pokud by totiž mediálně ostře sledovaná aféra kolem Breitenbacherova dopisu dále pokračovala, hrozilo by oživení celé Rittichovy kauzy a snad i odkrytí závažných mravních poklesků na arcibiskupství. Obojí by výrazně poškodilo pověst duchovní instituce v očích veřejnosti a zároveň vložilo pomyslnou hůl do ruky protiklerikálních kruhů.

17.3 Průběh soudního procesu

Samotný průběh soudního procesu, konaného u okresního trestního soudu v Olomouci 31. října 1934, nám osvětlují jednak materiály týkající se kauzy včetně strojopisných opisů soudních akt v Breitenbacherově pozůstalosti,²²⁷⁶ jednak složka nazvaná *Žaloba rodiny Rittichovy na dr. Breitenbachera v utrhání na cti* ve fondu Ústřední ředitelství arcibiskupských statků Kroměříž se zprávami pro arcibiskupa Prečana, který celý proces podrobně sledoval.²²⁷⁷ Tyto prameny doplňujeme o tiskové zprávy účastníků procesu ve veřejném tisku.

Jako svého právního zástupce přizvala rodina Rittichova ke sporu olomouckého advokáta JUDr. Adolfa Sedláčka.²²⁷⁸ Breitenbacher naproti tomu zplnomocnil k zastupování advokáta

²²⁷⁵ Blíže se Polišínský ke kauze sice nevyjadřuje, nicméně jeho výpověď je pro nás velmi důležitá, nakolik nám poskytuje svědectví o tom, o čem se svého času na Kojetínsku šeptalo. POLIŠENSKÝ, J.: *Historik v měnicím se světě*, s. 24.

²²⁷⁶ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 12, inv. č. 645, *Breitenbacherův soudní spor s rodinou Rittichovou pro urážku na cti (1933–1937)*.

²²⁷⁷ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond ÚRAS Kroměříž, karton č. 2010, inv. č. 14825, *žaloba rodiny Rittichovy na dr. Breitenbachera v utrhání na cti - informace a výpis z akt (1934–1935)*.

²²⁷⁸ JUDr. Adolf Sedláček (1884–?), rodák z Olomouce-Hodolan, právník a organizátor spolkového života v Olomouci. Po maturitě roku 1903 na Slovanském gymnáziu v Olomouci začal studovat práva. Během první světové války v hodnosti poručíka v záloze upadl do zajetí. Po návratu domů do Československa složil advokátní slib a v říjnu 1920 byl zapsán do seznamu advokátů. Následně si otevřel v Olomouci

JUDr. Ludvíka Kubalu z Kroměříže.²²⁷⁹ Jeho výběr není nahodilý. Kubala nebyl členem katolické církve a politicky se angažoval v národní demokracii, tudíž pro Breitenbachera představoval dostatečnou záruku nadstranickosti.²²⁸⁰ Případ obdržel k projednání zkušený soudce německého původu JUDr. Adolf Gerst.²²⁸¹

Soudní jednání se neslo ve velmi dusné atmosféře. Breitenbacher se k autorství dopisu přihlásil. Hájil se však tím, že list byl psán výhradně a pouze arcibiskupovi, který

-
- na Masarykově náměstí č. 1 soukromou advokátní kancelář. Vedle advokacie se angažoval též na poli kultury. Dne 5. října 1918 spoluzakládal v Olomouci Klub přátel umění, který v rámci své činnosti organizoval též exkurze do arcibiskupské knihovny a obrazárny v Kroměříži. Poslední stopa o něm se objevuje v březnu roku 1949, kdy stanul jako předseda čele olomouckého zahrádkářského spolku Prajzler. *Seznam bývalých žáků gymnasia v Olomouci [...]*. 66. výroční zpráva státního československého gymnasia v Olomouci za školní rok 1934/35. Olomouc 1935, s. 40–41; *Verlustliste ausgegeben am 29./3. 1915*, č. 151, 29. 3. 1915, s. 5; *Zprávy osobní*. Věstník ministerstva spravedlnosti, 2, 1920, č. 9, s. 154; *Z kruhů advokátů*. Národní listy, č. 49, 19. 2. 1921, s. 4; SCHULZOVÁ, Alena: *Český výtvarný život v Olomouci po první světové válce*. In: Okresní archiv v Olomouci. Zpráva o činnosti Okresního archivu za rok 1990. Olomouc 1991, s. 75–76; *Spolek zahrádkářů „Prajzler“ [...]*. Stráž lidu, č. 51, 2. 3. 1949, s. 2.
- ²²⁷⁹ JUDr. Ludvík Kubala (1879–?), rodák z Fryčovic na Frýdeckomístecku, právník a politik, provozovatel advokátní kanceláře na Staňkově ulici č. 59 (dnes Vodní ulice č. 57). Byl synem osvětleného rolníka Ludvíka Kubaly z Fryčovic (1847–1905), poslance moravského zemského sněmu v letech 1880–1884, a jeho manželky Terezie roz. Zlé. Právo studoval na pražské univerzitě, kde získal i doktorát. V Kroměříži začínal jako koncipista v právní kanceláři JUDr. Josefa Pištěckého (1840–1910), starosty města Kroměříže v letech 1896–1910, kterou po jeho smrti převzal. Již před válkou se politicky angažoval jako předseda místní organizace Lidové strany pokrokové na Moravě, za kterou v červnu 1913 neúspěšně kandidoval do moravského zemského sněmu ve volebním obvodu Kroměříž-Hulín-Zdounky. Po vzniku republiky vystoupil z katolické církve a pomáhal v Kroměříži organizovat Československou národní demokracii - nejprve jako člen sboru důvěrníků, později jako místopředseda. V březnu 1922 byl zvolen předsedou vydavatelského družstva Haná, vydávajícího stejnojmenný kroměřížský deník. ZA v Opavě, fond Sbirka matrik bývalého Severomoravského kraje, inv. č. 1675, *matrika narozených obce Fryčovice (1858–1898)*, s. 296; Archiv Univerzity Karlovy, fond Matriky Univerzity Karlovy, inv. č. 31, *matrika imatrikulovaných české Karlo-Ferdinandovy univerzity*; *Z kruhů advokátů*. Lidové noviny, č. 54, 25. 2. 1912, s. 5; *Voličská schůze JUDr. Ludvíka Kubaly v Kroměříži*. Haná, č. 26, 24. 6. 1913, s. 3; *Politický spolek lidovo-pokrokový pro Kroměříž a okolí*. Haná, č. 10, 7. 3. 1914, s. 3; *I. řádná schůze obecního výboru města Kroměříže [...]*. Haná, č. 157a, 6. 9. 1919, s. 2; *Sociálně-demokratická levice [...]*. Haná, č. 42, 22. 2. 1920, s. 1–2; *Předsedou vydavatelského družstva [...]*. Haná, č. 72, 29. 3. 1922, s. 2; *Valná hromada vydavat. družstva [...]*. Haná, č. 15. 3. 1922, s. 2; *Valná schůze kroměřížské organizace čl. národní demokracie [...]*. Haná, č. 55, 7. 3. 1926, s. 4; *Přesídlení advokátní kanceláře*. Haná, č. 197, 29. 8. 1926, s. 2.
- ²²⁸⁰ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 12, inv. č. 645, *zplnomocnění JUDr. Ludvíka Kubaly k zastupování Antonína Breitenbachera (Kroměříž, 5. listopadu 1934)*.
- ²²⁸¹ JUDr. Adolf Gerst (1873–?), rodák z Bílovice ve Slezsku, soudce vrchního zemského a později krajského soudu v Olomouci. V letech 1904–1912 působil jako soudní adjunkt u c. k. okresního soudu v Javorníku, kde se 4. září 1907 oženil s Hildou Kaiserovou, dcerou profesora a poslance říšské rady Augusta Kaisera (1850–1908). Po krátkém působení v Loučné nad Desnou byl přeložen k c. k. okresnímu soudu v Bílsku, kde jako soudce prožil léta 1913–1918. Během války zároveň sloužil u auditoriátu zeměbrany v hodnosti nadporučíka-auditora. Po vzniku republiky působil v Olomouci nejprve jako rada u vrchního zemského soudu, poté jako vrchní soudní rada u krajského soudu. Po mnichovských událostech uposlechl výzvy adresované soudním úředníkům německé národnosti k přeložení do okupovaných území a požádal o přeložení ke krajskému soudu v Opavě. Zde se stopy o jeho dalším působení ztrácí. *Amtlicher Teil*. Brüner Zeitung, č. 4, 7. 1. 1904, s. 1; *Jauernig*. Mährisch-Schlesische Presse, č. 74, 14. 9. 1907, s. 6; *Ernennungen, Verleihungen und Versetzungen*. Juristische Blätter, č. 2, 14. 1. 1912, s. 18; *Advokaten im Landsturmaditoriat*. Österreichische Volks-Zeitung, č. 233, 24. 8. 1914, s. 3; *Soudní úřady na Moravě*. In: Batovcův almanach. Politický kalendář republiky Československé na přestupný rok 1924. Ročník XXXII. Praha 1924, s. 301; *Soudní úřady v zemi Moravskoslezské*. In: Batovcův politický kalendář republiky Československé na rok 1937. Ročník XLIII. Praha 1937, s. 192; *Němečtí soudci z Olomouce do okupovaného území*. Moravský deník, č. 247, 20. 10. 1938, s. 3; ANDERS, Freia: *Strafjustiz im Sudetengau 1938–1945*. München 2008, s. 341.

Breitenbachera sám vyzval, aby jej informoval o všech skutečnostech, které by mohly mít na arcibiskupovo úřadování vliv. K tomu Breitenbachera navíc vázala zaměstnanecká povinnost.²²⁸² Taktéž rezolutně popřel, že by list napsal z osobního prospěchu. Své motivy odůvodňoval úmyslem chránit hmotné zájmy arcibiskupství a žalovaná tvrzení o Karlu Rittichovi označil za vytržená z kontextu.²²⁸³ Jako důkaz předložil opis inkriminovaného listu, který se při vzájemném porovnání prakticky shodoval s originálem.²²⁸⁴ Následně zazněly pasáže listu včetně těch, ve kterých měl Breitenbacher napadnout samotného arcibiskupa. Jejich znění interpretoval tisk následovně:

„Nebožtik Rittich zastřelil prý kdysi nějakou cikánku, protože mu nechtěla být po vůli. Rittichovi rodiče prý ho tehdy dali zavřít do blázince, aby nebyl postaven před porotu pro vraždu z vlnosti. Ostatně prý se také obecně vědělo o poměru revidenta Ritticha s nějakou slečnou, s níž měl Rittich také dítě. Jsme sice všichni před Bohem hříšní [...], ale přece je jenom příznačné, jací lidem jsou arcibiskupem hýčkáni.“²²⁸⁵

Soud se následně zabíral pravdivostí Breitenbacherova tvrzení o Karlu Rittichovi. Breitenbacher se odvolával primárně na ústní svědectví lesního rady Kollera,²²⁸⁶ jemuž se měl Rittich ve „slabé chvíli“ zdůvěřit slovy: „Arcibiskup ví, že jsem zastřelil cikánku, ale on má raději vraha než zloděje.“²²⁸⁷ Pokud by to byla pravda, ukázalo by se Kollerovo tvrzení jako klíčové pro další průběh procesu a Breitenbacher by se patrně vyhnul plné odpovědnosti za své prohlášení. Jenže Koller byl tou dobou již po smrti nemohl u soudu svědčit. Toho se také chytila žalující strana, která prohlásila, že se Breitenbacher odvoláním na svědectví nežijící osoby snaží vyhnout zodpovědnosti.²²⁸⁸

²²⁸² MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 12, inv. č. 645, *obhajovací spis Antonína Breitenbachera (Kroměříž, 8. listopadu 1934)*.

²²⁸³ Tamtéž.

²²⁸⁴ Později Breitenbacher prohlásil, že se opis odchýlil od originálu v jednom (*sic!*) slovu, které tím mělo dát celému obsahu jiný smysl. *Archivář píše arcibiskupovi*. Lidové noviny, č. 555, 4. 11. 1934, s. 5.

²²⁸⁵ *Archivářův dopis arcibiskupovi*. Lidové noviny, č. 550, 1. 11. 1934, s. 4; též *Erzbischof Dr. Prečan als Zeuge vor Gericht geladen*. Mährisches Tagblatt, č. 250, 2. 11. 1934, s. 4. Dodáváme, že interpretace se shoduje se zněním Rittichovy žaloby. Srovnej s MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 12, inv. č. 645, *soukromá obžaloba Jana a Františky Rittichové na Antonína Breitenbachera (Kojetín, 13. března 1934)*.

²²⁸⁶ Maxmilián Koller (1878–1933), rodák ze Skleného na Svitavsku, arcibiskupský lesní úředník. O jeho životě mnoho nevíme. V arcibiskupských službách začínal roku 1905 jako lesní adjunkt v polosi Rychtářov. Okolo roku 1911 jej evidujeme ve funkci lesníka v Rajnochovicích a v polovině roku 1933 jako lesního radu tamtéž. *Jmenování na kn.-arcib. statcích*. Hlas. Časopis církevní, č. 291, 21. 12. 1904, s. 2; *Jmenování event. povýšení*. Česká myslivost, 9, 1905, č. 2, s. 35; POVONDRA, V. – PITHART, J. (eds.): *Velký adresář a almanach města Kroměříže*, s. 33; *Z Rajnochovic*. Hlas lidu, č. 71, 24. 6. 1933, s. 5.

²²⁸⁷ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 12, inv. č. 645, *vyjádření žalující strany Jana a Františky Rittichových (Olomouc, 7. prosince 1934)*.

²²⁸⁸ Tamtéž.

Spor se vyvíjel bouřlivě. Obě strany se odvolávaly na vlastní svědky, zatímco svědky protistrany obviňovaly ze stranickosti. Breitenbacher se hájil tím, že lesní rada Koller před ním informaci o přiznání mladého Ritticha z vraždy odpřisahal, zatímco Rittichův otec oponoval tvrzením, že Breitenbacher jen hledá oběť, na kterou chce svalit vinu, a trval na svém, že hanopisem byla hrubě dotčena čest zemřelého syna. Mimo to prohlásil, že jako archivář nebyl Breitenbacher povinen ani oprávněn o podobných věcech arcibiskupovi referovat.²²⁸⁹

Jelikož Breitenbacher zůstal na tom, že plnil pouze svůj závazek arcibiskupovi, navrhla obhajoba předvolat ředitele Holuba, aby soudu dosvědčil, že Breitenbacher kvůli vlastním hmotným zájmům „psával o jiných lidech velmi často podobné dopisy arcibiskupovi již dříve a byv volán k odpovědnosti, vždycky se vymlouval na to, že on sám nic neví, že to jenom slyšel“.²²⁹⁰ Breitenbacher kontroval s tím, že svými zprávami „zjednal zejména ve správě statků často nápravu“,²²⁹¹ a navrhl předvolat arcibiskupa Prečana, aby dověděl, že jako zaměstnavatel svého podřízeného podobnými hlášeními skutečně pověřil.²²⁹² K prokázání pravdivosti svých slov o Rittichovi navrhl soudu podstoupit důkaz pravdy za předvolání 47 svědků, kteří měli prokázat jak Rittichovy agresivní sklony a střelbu do lidí během výkonu své profese, tak jeho mimomanželské vztahy na arcibiskupství.²²⁹³ Rittichova rodina následně

²²⁸⁹ Tamtéž.

²²⁹⁰ „Má to dosvědčit generální ředitel arcibiskupských statků Holub, který má být vyslechnut také o tom, že žalovaný psal dopis pouze z hmotných pohnutek, a že ostatně psával o jiných lidech velmi často podobné dopisy arcibiskupovi již dřív a byv volán k odpovědnosti, vždycky se vymlouval na to, že sám nic neví, že to jenom slyšel. Generální ředitel Holub má také potvrdit, že dr. Breitenbacher si takovým způsobem stěžoval dokonce na zesnulého arcibiskupa Stojana.“ *Archivář píše arcibiskupovi*. Lidové noviny, č. 555 (ráno), 4. 11. 1934, s. 5; srovnej s MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 12, inv. č. 645, *vyjádření žalující strany Jana a Františky Rittichových (Olomouc, 7. prosince 1934)*.

²²⁹¹ Tamtéž.

²²⁹² Citujeme přímo z Breitenbacherovy obhajoby: „K tomu uvádím, že v jedné z prvních mých audiencí u Jeho Excellence p. arcibiskupa - v záležitosti znaku - mě vyzval, abych jemu podával zprávy, jež by pro jeho úřadování měly význam, a o nichž by on, nemaje přímého styku s lidem, by se dozvěděl. [...] Plnil jsem tedy svou zákonnou povinnost jako římskokatolický kněz ve význačném postavení jako papežský komoří, kterážto povinnost jest zvyšována mým služebním poměrem k Jeho Excellenci p. arcibiskupovi, jemuž jsem i jako kněz i jako úředník přímo podřízen bez ingerence jakékoliv světské osoby i s vyloučením gen. ředitele arcib. statků p. Holuba.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 12, inv. č. 645, *obhajovací spis Antonína Breitenbachera (Kroměříž, 8. listopadu 1934)*; srovnej s *Olomoucký arcibiskup jako svědek před soud*. České slovo, č. 301, 2. 11. 1934, s. 2. Breitenbacherův deníkový zápis z 1. prosince 1923 o audienci u nového arcibiskupa ve věci znaků by jeho verzi potvrdil: „Sdělil mi, že centrálnímu řediteli Holubovi i ostatním dvěma oznámil, že jim nepodléhám, nýbrž jemu přímo. [...] Pak sám mne žádal za informace o poměrech na arcibiskupství.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 26–27.

²²⁹³ Žalující strana hájila Ritticha mladšího mimo jiné tím, že byl nucen počínat si různě kvůli zvýšené aktivitě ozbrojených pytláků za neklidných válečných poměrů, tudíž byl „jimi“ nenáviděn. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 12, inv. č. 645, *vyjádření žalující strany Jana a Františky Rittichových (Olomouc, 7. prosince 1934)*. Jmenný seznam svědků viz MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 12, inv. č. 645, *doplnění obhajovacího spisu obviněného s dalšími návrhy na provedení důkazu pravdy o předmětech obvinění (Kroměříž, 12. prosince 1934)*.

požádala soud, aby Breitenbacherův návrh na podstoupení důkazu pravdy zamítl, načež soud další jednání odročil. Další přelíčení s vyslechnutím předvolaných svědků bylo naplánováno na jaro následujícího roku.²²⁹⁴

Přirozeně se nabízí otázka, proč Breitenbacher předvolal jako jednoho ze svědků právě arcibiskupa Prečana. Věřil opravdu v arcibiskupovo zastání, nebo se snažil alespoň částečně zbavit odpovědnosti, když svůj dopis prezentoval před soudem jako projev loajality zaměstnance ke svému zaměstnavateli? Jeho vznik obhajoval oprávněným zájmem arcibiskupa, který měl být jako nejvyšší představený přirozeně informován o veškerých hmotných přečinech i mravních poklescích arcibiskupského úřednictva. Prečan měl jako svědek tyto okolnosti dosvědčit, a tím i nepřímo převzít odpovědnost za vznik inkriminovaného listu. Jenže Prečan tak neučinil.

Předvolání desítek svědků, kteří měli potvrdit Breitenbacherova obvinění vůči Karlu Rittichovi,²²⁹⁵ znamenalo v praktickém důsledku oddálení soudního řízení. Breitenbacher se pravděpodobně pokoušel získat čas k promyšlení dalšího postupu a nastrádání dalších, „hmatatelnějších“ důkazů. Ve svém vyjádření pro *Lidové noviny* si postěžoval, že mu během líčení „nebylo pro nedostatek času soudce v. r. dra Gersta umožněno obšírně se obhájit“ a hájil se tím, že opis jeho dopisu předložený soudu „odchýlil se v jednom důležitém slově od originálu a dal tím celé větě podstatně jiný smysl“.²²⁹⁶ Jak dále zjišťujeme z deníku Breitenbacherovy odeslané korespondence, pokoušel se dokonce spojit s lékařem MUDr. Františkem Kozou z kroměřížské nemocnice,²²⁹⁷ který svého času ošetřoval Karla Ritticha po přestálém psychickém šoku z napadení.²²⁹⁸

²²⁹⁴ *Archivářův dopis arcibiskupovi*. *Lidové noviny*, č. 550, 1. 11. 1934, s. 4; též *Erzbischof Dr. Prečan als Zeuge vor Gericht geladen*. *Mährisches Tagblatt*, č. 250, 2. 11. 1934, s. 4.

²²⁹⁵ V Breitenbacherově obhajobě jsme napočítali celkem 47 svědků. Některé deníky tak počet předvolaných svědků značně nafoukly. Viz např. *74 nových svědků v urážkovém procesu*. *České slovo*, č. 349, 20. 12. 1934, s. 2; též *V procesu Rittig kontra dr. Jan Breitenbacher [...]*. *Moravský večerník*, č. 289, 18. 12. 1934.

²²⁹⁶ *Archivář píše arcibiskupovi*. *Lidové noviny*, č. 555, 4. 11. 1934, s. 5. Podle Breitenbacherovy poznámky na kopii obžaloby se mělo jednat o slovo „oprávněnou“ v následující pasáži: „Nedotýkám se jeho (Rittichova, pozn. autora) svědomí, vždyť jsem také před Pánem Bohem hříšník, ale jde o to, že Vaše velká láska k úředníkovi dávajícímu pohoršení, budila oprávněnou nevoli. Ani on však tuto řádnou oblibu nesplatil úctou a vděčností.“ Podle Breitenbacherova přípisu na kopii obžaloby se řečené slovo v originále dopisu nevyskytovalo. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 12, inv. č. 645, *soukromá obžaloba Jana a Františky Rittichové na Antonína Breitenbachera (Kojetín, 13. března 1934)*.

²²⁹⁷ Doc. MUDr. František Koza (1895–1950), rodák z Velké Bíteše, lékař-balneolog, od roku 1929 primář interního oddělení kroměřížské nemocnice. Pocházel z rodiny lékaře ve Velké Bíteši. Po maturitě na c. k. prvním českém gymnáziu v Brně zahájil studium medicíny na pražské univerzitě, které v březnu 1922 úspěšně dokončil. Habilitoval o osm let později na lékařské fakultě Univerzity Komenského v Bratislavě. Roku 1929 nastoupil jako primář na interní oddělení městské (později okresní) nemocnice v Kroměříži, kde působil po celý život. Souběžně od roku 1936 přednášel jako docent balneologii a fyzikální terapii na lékařské fakultě Masarykovy univerzity v Brně. *Doc. dr. František Koza padesátníkem*. *Časopis lékařů českých*, 84, 1945, č. 24, s. 863–864; *Seznam osob a ústavů Masarykovy university v Brně jakož i státních*

V lednu 1935 však došlo k nečekanému zlomu. Obhájce rodiny Rittichovy dr. Sedláček předložil Breitenbacherovi nabídku smíru, na kterou obviněný přistoupil a líčení proti arcibiskupskému archiváři bylo zastaveno. Dohodu měli zprostředkovat kapitulní děkan František Kutal a sám centrální ředitel Jan Holub. Rittich souhlasil se stažením žaloby, Breitenbacher přikývl na omluvu poškozeným a úhradu soudních nákladů žalující strany ve výši 500 Kč. Další soudní líčení bylo zastaveno. Proces s arcibiskupským archivářem skončil.²²⁹⁹ Ještě téhož měsíce poskytl Breitenbacher Rittichovi požadovanou satisfakci v podobě omluvného listu, jehož opis nacházíme ve fondu Ústředního ředitelství arcibiskupských statků Kroměříž:

„V Kroměříži dne 18. ledna 1935.

Okolnosti uvedené v mém dopise ze dne 16. září 1933 zaslaném Jeho Excelenci p. Dru Leopoldu Prečanovi, arcibiskupu olomouckému, z vlastní zkušenosti jsem neznal a neznám, pokud se týká zemřelého Karla Ritticha. Sdělení tam uvedené ohledně zastřelené cikánky jsem napsal na základě zprávy podané od vážené osoby, která byla pro mne věrohodnou. Za pravdivost tohoto sdělení nevzal jsem a neberu žádnou zodpovědnost, poněvadž jsem jednal v dobrém přesvědčení, a proto netrvám na obsahu mého dopisu.

Rodina Rittichova, které si osobně vážím a nemám ničeho, co bych proti ní zlého tvrditi mohl, poněvadž jsem ji z vlastní zkušenosti neznal a neznám, rovněž také i jejich zemřelého syna Karla Ritticha (kterého jsem znal jenom od vidění), byla zatažena do sporu, ve kterém byla zasažena čest jejího zemřelého syna. Jako čestný člověk prohlašuji, že z vlastní zkušenosti jsem ničeho proti jejich zemřelému synu netvrdil a tvrditi nemohl, a byl-li jsem od jiných o něm nesprávně informován, netrvám ani v nejmenším na správnosti této informace a dávám tímto zemřelému úplnou satisfakci.“²³⁰⁰

zkušebních komisí. Brno 1948, s. 21; Ředitelství a závodní rada okresní nemocnice v Kroměříži [...]. Lidové noviny, č. 290, 10. 12. 1950, s. 7.

²²⁹⁸ Zjišťujeme tak z konceptu Breitenbacherova listu generálnímu vikáři Mons. ThDr. Janu Martinů (1881–1940), datovaného 3. března 1935: „Tyto dny jsem mluvil s lékařem, který právě ošetřoval Ritticha v nemocnici... (dr. Kozá)“. Dále rozhovor s dr. Kozou nerozvádí. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 644, *Deník, sv. II. (1931–1937)*, s. 171–172.

²²⁹⁹ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 12, inv. č. 645, *zpráva JUDr. Adolfa Sedláčka Antonínu Breitenbacherovi (Olomouc, 19. ledna 1935)*. Oficiálně byl spor mezi Breitenbacherem a Rittichem uzavřen počátkem března téhož roku. Viz *Spor dr. J. Breitenbachera*. Moravský večerník, č. 55, 6. 3. 1935, s. 4.

²³⁰⁰ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond ÚŘAS Kroměříž, karton č. 2010, inv. č. 14825, *opis Breitenbacherova odvolání urážky na cti rodiny Rittichovy (Kroměříž, 18. ledna 1935)*.

Naši pozornost zcela nepochybně upoutá diplomatická skladba, která omluvu připomíná jen velmi ztěží. Na druhou stranu se nám výsledek může skutečně jevit jako přijatelný kompromis pro všechny zúčastněné strany: Rittichovi staršímu se dostalo požadovaného zadostiučinění, Breitenbacher získal možnost ze sporu čestně ustoupit a arcibiskup Prečan mohl nepříjemnou aféru smést ze stolu. Veškerá vina padla na „špatné informátory“ - v daném případě již nežijící - od nichž se Breitenbacher veřejně distancoval. Řeklo by se: ideální stav.²³⁰¹ Ale nebylo tomu tak. Pro Breitenbachera, který celý život dbal na dobré jméno a čest svého úřadu, znamenal prakticky jakýkoliv výsledek soudního řízení porážku.

Nabízí se samozřejmě otázka, zda mohl Breitenbacher vyjít ze sporu jako vítěz. Rozhodnutí soudu v jeho prospěch by žalovaného sice před zraky veřejnosti očistilo, avšak zároveň by poškodilo pověst olomouckého arcibiskupství jako instituce. Současně by tvrdě dopadlo na arcibiskupa Prečana coby jeho nejvyššího představeného, čímž by se Breitenbacherův veřejně deklarovaný úmysl - hájit zájmy svého zaměstnavatele - ukázal zcela kontraproduktivním. A co by následovalo dále? Mediální útoky v „pokrokářském“ a levicovém tisku? Nebo další vlna odpadlictví od církve?

Je zcela zřejmé, že celý spor skončil smírem jen na nátlak samotného Prečana, který celý proces intenzivně sledoval. Takto se celá Rittichova kauza mohla nadále pohybovat na úrovni pouhých „klípků“, byť za cenu obětování dobrého jména arcibiskupského archiváře, jenž s ohledem na svou čest, úřad i kněžskou poslušnost neměl jinou možnost než na Prečanovo naléhání přistoupit, ačkoliv vnitřně zůstal i nadále přesvědčen o své pravdě. Mimosoudní urovnání vnímal jako svůj vlastní ústupek a prezentoval jej nejbližšímu okolí jako oběť, k níž byl donucen samotným arcibiskupem. Breitenbacherovu autoreflexi odráží mimo jiné odpověď Karla Langer, jemuž Breitenbacher referoval o svém případě:

„Ich kenne Ihren Fall nicht und will nicht, dass Sie daran erinnert werden, jedoch entnehme ich aus Ihren Zeilen soviel, dass Ihnen grosses Unrecht angetan wurde, dass Sie beschämt wurden vor der Öffentlichkeit. Trotzdem ich felsenfest davon überzeugt bin, dass Sie im Recht waren und bestimmt nicht Ihr Kläger. Von dieser Überzeugung sind gewiss viele Ihrer aufrichtigen Anhänger und Freunde, die Sie kennen und werden diese Meinung auch vor der Öffentlichkeit bekunden. Jedefalls ist der Kläger nicht allzufest von seiner Anklage überzeugt gewesen, wenn er den Fall vor Gericht zurückgezogen hat. Sicherlich solch ein verdammter

²³⁰¹ Na tuto skutečnost poukazuje i *Moravský večerník*, který konstatuje, že „ze sporu nevyjde ani vítězů, ani poražených“. *Spor dr. J. Breitenbachera*. *Moravský večerník*, č. 55, 6. 3. 1935, s. 4.

*Windbeutel, der sich erlaubte Sie zu beleidigen und dann den Spiess umzudrehn. Dass hinter alldem jedoch seiner Hochwürden der Erzbischof steckt ist gemein. Es steht mir nicht zu zu richten, jedoch freue ich mich sehr, dass Sie Ihren Stolz und Ihr Recht behalten haben und kopfhoch durch die Stadt und Land gehen können. Sicherlich hat diese Erfahrung von der Schlechtigkeit der Welt, von der Sie als Priester vielleicht niemals Ahnung hatten starke Spuren bei Ihnen hinterlassen.*²³⁰²

Pocit zrady ze strany arcibiskupa Prečana, který se za svého zaměstnance - bez ohledu na jeho zásluhy a oddanost - dostatečně nepostavil, Breitenbachera již neopustil.²³⁰³ Jednalo se však o pocit oboustranný, neboť ani Prečan - podle jistých náznaků - nedokázal „svému“ archiváři jen tak odpustit.²³⁰⁴ Breitenbacher se následně pokoušel hledat zastání přímo v kapitule, o čemž svědčí list kanovníka Zikmunda Halky-Ledochowského v písemné pozůstalosti Antonína Breitenbachera.²³⁰⁵ Osobně se poznali minimálně od roku 1908, kdy se společně zúčastnili jubilejní slavnosti v Bílovicích u Uherského Hradiště.²³⁰⁶ Z listu Ledochowského - datovaného 27. ledna 1935 - vyplývá, že mu arcibiskupský archivář o své kauze podrobně referoval a nejspíše hledal i zastání. Výraznější podpory se od něj však nedočkal, jak možno usuzovat z Ledochowského krátké a poměrně strohé reakce na Breitenbacherovy stížnosti: „*Váš milý list mi působil velikou radost, až na tu vzpomínku*

²³⁰² Připojujeme též autorský překlad: „*Neznám Váš případ a nechci, ať naň vzpomínáte, avšak vyrozuměl jsem z Vašich rádků tolik, že Vám bylo učiněno velkého bezpráví, že jste byl očerněn před veřejností. Přesto jsem skálopevně přesvědčen, že v právu jste Vy a nikoli Vaši žalobci. Tohoto přesvědčení je jistě mnoho Vašich stoupců a přátel, kteří Vás znají a dosvědčí svoje mínění i před veřejností. V každém případě nebyl o své žalobě přesvědčen žalobce, když případ před soudem stáhl. Dozajista zpropadený tlučhuba, který si Vás dovolí urážet a potom otočí jako korouhvička. Že však za tím vším stojí Jeho Milost arcibiskup, je neshýchané. Nelze mi soudit, avšak velmi mne těší, že jste zachoval svou hrdost a svou pravdu a můžete chodit po městě i zemi s hlavou vztyčenou. Jistě ve Vás tato zkušenost se špatností světa, o níž jste jakožto kněz snad nikdy neměl ponětí, zanechala těžké stopy.*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 1, inv. č. 4, list Karla Langera Antonínu Breitenbacherovi (Šangaj, 12. března 1935).

²³⁰³ Přímo na arcibiskupa Prečana poukazuje Breitenbacher v konceptu odpovědi redakci *Lidových novin*, která jej žádala o brzké dodání požadovaného článku. Breitenbacher zdržení omlouvá nedostatkem času a stresem spojeným s Rittichovou kauzou: „*... prožívám nejhanebnější dobu svého života - ne svojí vinou, nýbrž pro drzost a nestydatost jiných lidí - a vinu na tom má arcibiskup.*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 11, inv. č. 606, list redakce *Lidových novin* Antonínu Breitenbacherovi (Brno, 11. května 1934) - koncept Breitenbacherovy odpovědi vepsaný na zadní straně listu.

²³⁰⁴ Naznačuje tak skutečnost, že Breitenbacherovo úmrtí 8. srpna 1937 arcibiskupství nijak nepřipomínalo a i na pohřbu arcibiskupského archiváře chyběl zástupce arcibiskupa. *Zaujatost až za hrob*. Národní listy, č. 225 (večerník), 18. 8. 1937, s. 2.

²³⁰⁵ S Ledochowským spojoval Breitenbachera kritický postoj k politice Vídně vůči Slovanům v časech bývalé monarchie. V denících jej hodnotí vesměs pozitivně jako „*polského aristokrata dobrého zrna*“. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 16–17.

²³⁰⁶ *Jubilejní slavnost v Bílovicích u Uh. Hradiště*. Slovácké noviny, č. 68, 29. 8. 1908, s. 1.

*o tom pronásledování na tomto bídném světě.*²³⁰⁷ Totéž vyplývá z Breitenbacherova listu generálnímu vikáři Janu Martinů, kterému se otevřeně svěřil se svými vnitřními pocity:

„Konečně chci zmíniti ještě ‚mého‘ procesu, který nebyl mým. Bylo ve mně profanováno kněžství. Já si soudu nepřál. Já před ním varoval. Když byl už frivolně inscenován, všemi možnými prostředky jsem pracoval o jeho zastavení. Vše marné. Musel jsem tedy podle diktátu jíti na pranýř věda, že nemám nejmenší viny.[...] Dal jsem se uprositi, aby důkazy pravdy nebyly u soudu proneseny. Přinesl jsem tu velkou oběť, že jsem nebyl před veřejností očištěn - a čeho jsem se dočkal?

Za měsíc po likvidaci - 19. února - jako ze stoky vylily se na mne ve všech možných novinách mne hanobící zprávy, jakoby na obou žalovaných věcech nebylo zbla pravdy. Byly to pro mne děsné dny duševní trýzně, když jsem si uvědomil, že Rittich je před veřejností umýván a stavěn jako nevinný, ač v obém je opak pravdou a já jsem tupen! Jak o celém ‚sporu‘ soudí veřejnost a speciálně intelligence, je jiná věc. A bylo toho pohoršení potřeba? Nebylo možno [...] zjistiti pravdu bez pohoršení, škandalizování a týrání mne?

*Bůh to bude souditi. Ale je to smutné, že se mohlo jednati takovým způsobem proti knězi, který už není chlapec, a který je na arcibiskupství už 39. rok. S podomkem nebylo by nešetrněji jednáno.*²³⁰⁸

17.4 Dozvuky aféry

Umlčením Breitenbachera se arcibiskupství skutečně podařilo celou aféru ututlat. Zájem médií vbrzku opadl, avšak pověst arcibiskupského archiváře navzdory přijatelnému konsenzu utrpěla a jeho vztah s Prečanem se ocitl v troskách, což dokládá mimo jiné list kvasického děkana Antonína Dokoupila, adresovaný Breitenbacherovi již 3. listopadu 1934. Dokoupil v něm svého bývalého profesora utěšuje následujícími slovy: *„Přeji Vám, veledůstojný pane, aby se veškerý spor s nejdůstojnějším panem arcibiskupem brzo rozřešil a rozplynul, aby po něm nezbylo ani stopy, aby se zlý duch neměl z čeho radovati. Kéž jste zase přáteli jako dříve...*²³⁰⁹

²³⁰⁷ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 2, inv. č. 132, list Zikmunda Václava Halky-Ledochowského Antonínu Breitenbacherovi (Praha, 27. ledna 1935).

²³⁰⁸ Koncept listu Antonína Breitenbachera generálnímu vikáři olomoucké arcidiecéze Mons. ThDr. Janu Martinů (1881–1940) s datací 3. března 1935 nacházíme v deníku odeslané korespondence. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 644, Deník, sv. II. (1931–1937), s. 171–172.

²³⁰⁹ MZA v Brně, G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 2, inv. č. 73, list Antonína Dokoupila Antonínu Breitenbacherovi (Kvasice, 3. listopadu 1934).

Dalším, komu se Breitenbacher svěřil s obrovským fyzickým a duševním vypětím z celého procesu, byl i penzionovaný arcibiskupský ředitel František Táborský, který Breitenbacherovi adresoval 13. února 1935 list se žádostí o vyhledání archivních materiálů týkajících se historie města a zámku Valašské Meziříčí.²³¹⁰ Breitenbacher odpověděl s téměř dvoutýdenním zpožděním. Odvolával se přitom na časové zaneprázdnění i duševní vyčerpání v důsledku procesu, k jehož zastavení byl „uprošen“, přičemž vyjádřil rozčarování nad reakcemi tisku, který celý proces překroutil v Breitenbacherův neprospěch:

„Dal jsem se uprositi, abych zastavil proces a nebyly už provedeny důkazy ani o jedné, ani o druhé žalobě. A čeho jsem se dočkal? Spousta novin jeden den a se stejnou morální ušlechtilostí mne 19. t. m., měsíc po smíru, před veřejností zhanobila, jako bych byl ‚prohrál‘ a žalující strana mne ‚omilostnila‘; pravda je arci opačná, a proto i zřejmé lži jsou dobré, aby omývaly mouřenina. To člověku nejde jen na nervy, to mrazivě sahá člověku i na víru, když si uvědomí, kde se takové věci mohou dít. Zdali by bylo možné něco takového kdysi?“²³¹¹

Přestože většina deníků referovala o kauze v neutrálním duchu,²³¹² některé deníky si servítky skutečně nebraly. Nejostřeji se do arcibiskupského archiváře opřel olomoucký list *Pozor*. Ve svém podstatně nadneseném až dehonestačně vyznívajícím článku označil Breitenbacherova nařčení Karla Ritticha za vykonstruované „*fantazie a nesmysly*“ a výsledek sporu prezentoval jako vítězství žalobce, kterému se mělo konečně dostat oprávněného zadostiučinění.²³¹³ Nelichotivě vyznívá i následující citace téhož článku: „*Šlo o historii s fantastickou a románovou pověstí o cikánci, s níž prý lesní Rittich udržoval poměr a pak ji zavraždil. Je těžko se zde rozepisovat, jak dr. Breitenbacher k této pověsti přišel a proč jej vlastně tak zajímala.*“²³¹⁴ Nebyla to samozřejmě pravda. Z hlediska procesního vyšel Breitenbacher ze sporu s čistým štítem, třebaže z osobního pohledu pro něj jakákoliv jiná alternativa než soudní osvobození znamenala *de facto* porážku.

Mnohé soukromé osoby naopak vyjadřovaly arcibiskupskému archiváři podporu. Redaktor kroměřížského deníku *Haná* Augustin Holas již v listopadu 1934 ochotně nabídl

²³¹⁰ MZA v Brně, fond G 36, karton č. 8, inv. č. 481, list Františka Táborského Antonínu Breitenbacherovi (Valašské Meziříčí, 13. února 1935).

²³¹¹ Citováno z konceptu Breitenbacherova listu Františku Táborskému z 26. února 1935, MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 644, *Deník, sv. II. (1931–1937)*, s. 168.

²³¹² Např. *Olomoucký arcibiskup nepůjde před soud*. České slovo, č. 49, 19. 2. 1935, s. 2; *Ličení proti archiváři Breitenbacherovi zastaveno*. Moravský deník, č. 42, 19. 2. 1935, s. 2; *Proces, v němž měl arcibiskup dr. Prečan svědčit, skončil smírem*. Moravský večerník, č. 42, 19. 2. 1935, s. 2; *Spor dr. J. Breitenbachera*. Moravský večerník, č. 55, 6. 3. 1935, s. 4. Olomoucký deník *Našinec* kauzu zcela odignoroval.

²³¹³ *Likvidace procesu, ve kterém měl svědčiti arcibiskup dr. Prečan*. *Pozor*, č. 49, 19. 2. 1935, s. 4.

²³¹⁴ Tamtéž.

Breitenbacherovi prostor k rehabilitaci a obraně před útoky v tisku: „*Jak přítel pravdy a spravedlnosti, stavím se do služeb Vaší rehabilitace... Udělám tak rád s vědomím, že zastávám se člověka poctivého a spravedlivého, který si nezasluhuje takového jednání. Ba naopak bude mou radostí největší, když budu moci učinit co nejvíce pro Vaši očistu a zadostiučinění mravní.*“²³¹⁵ Současně vyjádřil podivení nad tím, jak mohl dopis adresovaný arcibiskupovi přijít do „nepovolaných“ rukou: „*Ale nejvíce se podivuji, jak soukromý dopis, adresovaný a řádně poštou dodaný, mohl najít cestu k veřejnosti a mít za důsledek jednání soudní. A že je znám jen v úsecích žalovatelných a ne celý, aby o celé věci si každý mohl učiniti řádný úsudek.*“²³¹⁶

V zajímavých souvislostech rezonovala kauza mezi Breitenbacherovými bývalými studenty, jak se ukázalo během jubilejní slavnosti 80. výročí založení arcibiskupského chlapeckého semináře resp. gymnázia v Kroměříži, konané ve dnech 28. a 29. října 1935 za účasti arcibiskupa Prečana.²³¹⁷ Na oslavy byl vedením gymnázia pozván i Breitenbacher, avšak odmítl se z pochopitelných důvodů zúčastnit.²³¹⁸ Jeden z účastníků - Breitenbacherův bývalý student Josef Hudeček²³¹⁹ - následně referoval svému učiteli o průběhu celé akce, která se měla nést v dusné atmosféře nesouhlasu s arcibiskupem Prečanem. Breitenbacherovy neúčasti Hudeček sice želel, ale uznal, že by jeho přítomnost ještě zvýšila napětí mezi studenty: „*Snad byla Vaše absence i dobrá, poněvadž by bylo došlo jistě k nějaké demonstraci. Tak jsem alespoň já cítil situaci a náladu mezi námi ‚civilisty‘.*“²³²⁰ Celkovou atmosféru popisuje Hudeček následovně:

²³¹⁵ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 3, inv. č. 147, list Augustina Holase Antonínu Breitenbacherovi (Kroměříž, 3. listopadu 1934).

²³¹⁶ Tamtéž.

²³¹⁷ Podrobná zpráva o průběhu oslav viz *Kroměřížská seminárka slavně a radostně jubilovala*. Našinec, č. 224 30. 9. 1935, s. 3.

²³¹⁸ Viz koncept Breitenbacherovy odpovědi datované 23. září 1935: „*Děkuji, jak slušnost káže, za pozvání na ‚jubilejní sjezd‘ a sděluji, že se ho nezúčastním, protože bez úhony nemohu tak učiniti. Když se ústav obešel beze mne od mého odchodu roku 1924, obejde se i nyní. Stačí, když jsem ústavu věnoval 28 let života a práce, jež v ústavu nebyla k necki. O druhém důvodu, který mně nedovoluje účast, nebudu se šířiti.*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 11, inv. č. 636, pozvánka ředitelství arcibiskupského semináře Antonínu Breitenbacherovi (Kroměříž, září 1935) - koncept Breitenbacherovy odpovědi vepsané na zadní straně.

²³¹⁹ Josef Hudeček (1899–?), rodák ze Všetul u Holešova, úředník Československých státních drah. Pocházel z rodiny obuvníka Josefa Hudečka ze Všetul a jeho manželky Filomény roz. Lajdové, dcery domkáře z Boženovic. Po maturitě roku 1918 nastoupil kariéru drážního úředníka. V polovině třicátých let působil jako tajemník ředitelství státních drah v Bratislavě. Později jej evidujeme v Košicích, kde se roku 1950 v chrámu sv. Alžběty oženil s Alžbětou Bogolovou. Další stopy po něm se nám ztrácí. MZA v Brně, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 7578, *matrika narozených obce Všetuly (1875–1907)*, s. 127; *Seznam abiturientů od r. 1862–1934*. In: XXV. jubilejní výroční zpráva arcibiskupského gymnasia v Kroměříži za školní rok 1934–1935. Kroměříž 1935, s. 54.

²³²⁰ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 3, inv. č. 182, list Josefa Hudečka Antonínu Breitenbacherovi (Bratislava, 1. října 1935).

„Těch neustrašených dušiček tam bylo tolik, že byste byl musel přijímati někde v zámku, a to přec nešlo. Nebudu Vám referovati, poněvadž víte sám, o čem se na slavnostech ‚také‘ mluvilo. Přirozeně, že na oficiálních místech ne, ale takto mezi námi hosty se hodnotila událost asi v tom smyslu, že ústup neznamená vždy prohru. Naopak. Vy jako historik máte jistě nejlepší vědomost o tom, že na těch nejvyšších místech bývali kdysi gentlemani, aristokraté ducha. Mezi námi se na to právě poukazovalo také a hodně významně.“²³²¹

Jak se dále z listu dozvídáme, mnozí studenti srovnávali Breitenbacherův případ s relativně čerstvou aférou okolo profesora Jana Strakoše,²³²² který rovněž upadl v Prečanovu nemilost, načež byl v červnu 1933 zbaven profesorského místa. Strakoš přitom mezi studenty platil - podobně jako Breitenbacher - za mimořádně oblíbeného, neboť při výchově a vzdělávání mládeže uplatňoval zcela odlišný přístup, než jaký byl tehdy v konzervativním církevním ústavu běžný. Studenty vedl především k samostatnému přemýšlení a kritickému uvažování, a to i nad věcmi duchovními, dogmatickými a tabuizovanými. Pro své progresivní směřování se dostával do názorových střetů s vedením gymnázia i semináře, které podobný přístup v systému vzdělávání budoucích kněží považovalo za zcela nepřijatelný.²³²³

Arcibiskup Prečan Strakošovo počínání velmi bedlivě sledoval na podkladě pravidelných hlášení ředitele semináře Hubíka, který Strakoše líčil jako člověka odbojného, po náboženské stránce vlašného, s neblahým vlivem na studenty. Současně žádal Prečana o Strakošovo

²³²¹ Tamtéž.

²³²² P. PhDr. Jan Strakoš (1899–1966), rodák z Fryčovic na Frýdeckomístecku, římskokatolický duchovní, v letech 1922–1933 studijní prefekt a profesor řeči československé na arcibiskupském gymnáziu v Kroměříži. Pocházel z rodiny havíře Jana Strakoše z Fryčovic a jeho manželky Antoníny roz. Gřesové. Po maturitě na klasickém gymnáziu v Moravské Ostravě roku 1918 zahájil studia na bohoslovecké fakultě v Olomouci, završená v červenci 1922 vysvěcením na kněze. Následně nastoupil jako studijní prefekt (později profesor) na arcibiskupském gymnáziu v Kroměříži. Souběžně pokračoval ve studiu české literatury a latiny na Masarykově univerzitě v Brně, kde v květnu 1932 obhájil doktorát z filozofie. Od mládí projevoval vřelý vztah k literatuře. Počátkem třicátých let založil a mezi lety 1931–1933 v Kroměříži vydával katolicky orientovanou literární revui *Poesie*. Rovněž úzce spolupracoval s literárním kritikem a publicistou Bedřichem Fučíkem (1900–1984) na vydávání literárního a uměleckého měsíčníku *Tvar*, čímž *de facto* navázal na hnutí české Katolické moderny. Udržoval též písemný styk s předními katolickými literáty včetně Otokara Březiny (1868–1929), Jaroslava Durycha (1886–1962) či Jakuba Demla (1878–1961). Po svém nuceném odchodu z Kroměříže v létě 1933 převzal místo katechety na reálném gymnáziu v Místku, kde setrval až do jeho uzavření v říjnu 1941. Zbytek okupace prožil v Hulíně jako učitel náboženství. Po válce vyučoval dějiny politických ideologií a žurnalistiku na Vysoké škole politické a sociální v Praze. Roku 1951 z politických důvodů emigroval. Zemřel v exilu ve švýcarském městě Sitten. SOLDÁN, Ladislav: *Kritický typ Jana Strakoše (1899–1966)*. In: Literární archiv. Sborník Památníku národního písemnictví, 32–33, 2000–2001, s. 274–275; tentýž: *Mladí katoličtí kritici z časopisu Tvar (1927–1932)*. In: XXIV. Mikulovské sympozium. Kulturní periodika na Moravě. 17. – 18. října 1996. Mikulov 1996, s. 133–140; ROTREKL, Zdeněk: *Skrytá tvář české literatury*. Brno 1991, s. 130–133.

²³²³ Strakošovou kauzou se velmi podrobně zabývá literární historik PhDr. Drahomír Šajtar (1922–2009) ve své publikaci věnované almanachu *Poesie*, který Strakoš v Kroměříži vydával. Viz ŠAJTAR, Drahomír: *Poesie 1931–1934. Historie jednoho časopisu*. Opava 1995, s. 21–29; stručně též PUTNA, M. C.: *Česká katolická literatura 1918–1945*, s. 1208–1223.

přeložení na jiný ústav.²³²⁴ Na podporu Strakoše se naopak postavili kolegové z profesorského sboru, kteří 4. července 1930 signovali memorandum adresované přímo Prečanovi, v němž odsoudili poměry panující na arcibiskupském gymnáziu. Strakoše naproti tomu vyzdvihli jako výtečného pedagoga, který si řádně plní své povinnosti.²³²⁵ Na druhou stranu Strakošovi značně přitížily některé další okolnosti včetně svévolné změny studovaného oboru z latiny na francouzštinu, soustavného odmítání vykonání státních zkoušek či publikační činnosti v literárních almanaších *Tvar* a *Poesie*.²³²⁶ Prečan tak nakonec Hubíkovým opakovaným žádostem po konzultaci s kanovníkem Seget'ou, bývalým ředitelem gymnázia, přece jen vyhověl a ke značné nelibosti studentů přeložil Strakoše na reálné gymnázium v Místku.²³²⁷

Breitenbacher byl o Strakošovi a jeho případu podle všeho dobře informován z různých stran, neboť Hudečkovu zprávu doplnil vlastním komentářem, připsaným formou marginální poznámky na okraji listu. Její citací, doplňující Hudečkovu líčení napjaté atmosféry na slavnostech, nešťastnou kauzu Rittich-Breitenbacher uzavřeme:

„Toto psaní jsem obdržel 3. 10. a potvrzuje mně, že by bylo došlo k energičtější demonstraci než pro Strakoše. Za mnou stojí žáci od r. 1896–1924, tedy již více než 50letí, tedy žádní chlupci a holobrádci. Dne 17. 10. byl jsem na promoci bývalého žáka Jana Blaschke, kaplana v Mohelnici, a tu jsem zašel i k dru Cinkovi, který má knižní rešt z roku 1927, a ten mně řekl, že dr. Martinů vykládal,

²³²⁴ Svě výtky vůči Strakošovi shrnul ředitel Hubík v hlášení arcibiskupovi Prečanovi z 30. června 1930: „Nedotýkám se jeho literárních vědomostí nebo zásluh, ale jeho výchovné metody nebo zásady se nehodí pro náš ústav. [...] Záhadný člověk: na jedné straně mluví občas ke studentům nadšeně o kněžství anebo o mysticismu - u něho osobně nepozorovat zvláštní duchovní horlivosti - na druhé straně je faktem, že hoši, kteří byli v důvěrnějším styku s ním, v náboženském ohledu zvlázněli, že jejich vlivem v letošní oktávě se šířil a držel duch vzpurnosti - i vůči mně, řediteli, se odvážili divného chování... Když jsem mu to vytýkal, odpověděl mi, že dle jeho přesvědčení zachránil u těch hochů, co se zachránit dalo. Na závalu jest mu jeho upřílišněné sebevědomí, touha po osobní slávě, nedostatek sebekázně a svědomitosti a řekl bych až chorobné kritizování, zdali posluchačstvo je vhodné čili nic... Nebo odsouzení žurnalistiky lidové strany, že je podprůměrné atd. To stále kritizování i u mladších členů sboru [...] nezůstává bez osudného vlivu. Nejsem proti němu a přeju mu, aby dosáhl kariéry, po níž touží, a proto prosím, aby přeložen byl na místo, jež by více odpovídalo jeho duševní dispozici a jeho snahám...“ Tamtéž, s. 23.

²³²⁵ V memorandu podepsaném třinácti duchovními - vesměs pedagogy arcibiskupského gymnázia v Kroměříži - poukazovali signatáři zejména na autokratický režim ředitele Hubíka, založený na konstantním udržování atmosféry nedůvěry: „Podepsaní se dozvěděli, a někteří byli přímými svědky, že vsdp. ředitel msgre dr. Hubík sbírá doklady proti nepohodlným členům profesorského sboru, aby je přednesl Vaší arcibiskupské Milosti jako žalobu. [...] Prefekti, kteří nechtějí být nástroji jen chladné zvidavosti, nýbrž snaží se býti otevřenými k studentům, aby tak získali důvěru jejich, ztrácejí bohužel důvěru svého ředitele.“ Také výchova chovanců dle signatářů „ustrnula na zevnějších formách, neuchvacujíc srdcí chovanců. Složení rukou, pohyb rtů při modlitbě, držení hlavy, malá roztržitost při církevních průvodech bývají často rozhodujícím momentem při posuzování žáka.“ Tamtéž, s. 22–23.

²³²⁶ Kámen úrazu představovaly např. Strakošovy pochvalné eseje na avantgardní spisovatele Vladimíra Vančuru (1891–1942) či Vítězslava Nezvala (1900–1958). Tamtéž, s. 27.

²³²⁷ Tamtéž, s. 26–27; obdobně PUTNA, M. C.: *Česká katolická literatura 1918–1945*, s. 1208–1209, 1216.

*k jaké demonstraci pro Strakoše přišlo, a že arcibiskup mermomocí chtěl odejít,
a že Martinů měl co dělat, aby ho jak tak uspokojil a zadržel.*²³²⁸

²³²⁸ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 3, inv. č. 182, list Josefa Hudečka Antonínu Breitenbacherovi (Bratislava, 1. října 1935) - poznámky příjemce připsané na okraji strany.

18 POSLEDNÍ LÉTA V ÚSTRANÍ, aneb nemoc, smrt a odkaz Antonína Breitenbachera (1935–1937)

V archivě sedím a sedím, den co den, týden co týden a doslova „žeru“ akty, jeden za druhým, a jde to rychle. Jiný na mém místě by to jinak mastil! Však po práci ty oči, hřbet a ...! Já bych to tak rychle rád provedl! A znova a znova se přesvědčuji, jaké je to zlo: nepořádek! To musí přestat! Všecko na své místo! Nyní z archiválií vím, jak bývali svědomití v uchovávání archiválií!

Antonín Breitenbacher²³²⁹

18.1 Sonda do života arcibiskupského archiváře

Nemalé duševní vypětí, které si na Breitenbacherovi vyžádal více než rok trvajících spor s Janem Rittichem a s ním spojená mediální štvance, přimělo arcibiskupského archiváře stáhnout se do ústraní.²³³⁰ Poslední léta svého života proto věnoval téměř výhradně „svému“ archivu, který - uijeme-li slova církevního historika Rudolfa Zuberu - „často až s mileneckou žárlivostí budoval a strážil“.²³³¹ V této souvislosti se nám nabízí otázka, kterou jsme doposud opomíjeli, přestože ji máme díky podrobným deníkovým záznamům důkladně zdokumentovanou: Jak vypadal všední den arcibiskupského archiváře? Jak trávil Antonín Breitenbacher běžný den?

Jak vyplývá z deníků, svůj každodenní program řídil Breitenbacher podle jednoduchého vzorce, který se postupně proměnil v železný stereotyp: Ráno obvykle posnídal krajíc chleba

²³²⁹ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 3.

²³³⁰ Jak intenzivně Breitenbacher prožíval spor ještě dlouho po jeho skončení, svědčí jeho poznámka vepsaná na zadní straně pozvánky ředitelství arcibiskupského gymnázia a semináře v Kroměříži k jubilejním oslavám 80. výročí trvání instituce: „Když si na ten ‚hnůj‘, jak to jistý řídící učitel nazval, vzpomenu, je po práci a v noci po spánku. Každý nerv ve mně chvěje, a proto je absolutní nutností, abych se vyhnul všemu, co by moje nitro znova rozjitřilo a život - jak dlouhý ještě? - znova otrávil.“ Z řečeného důvodu se Breitenbacher rozhodl oslav nezúčastnit. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 11, inv. č. 636, *pozdávka ředitelství arcibiskupského semináře Antonínu Breitenbacherovi (Kroměříž, září 1935) - poznámka příjemce vepsána na zadní straně*.

²³³¹ ZUBER, Rudolf: *Archiv arcibiskupství olomouckého v Kroměříži*. Archivní časopis, 1, 1951, č. 4, s. 121; zajímavé srovnání nabízí Breitenbacherův zápis z 20. listopadu 1927: „Hlavou mně zase jde od nějaké doby starost o práci v archivě a publikování soupisu jeho! [...] Říkají mně sice v kanceláři, že je to strašný úkol, který si dělám, že je nad síly jednoho člověka, a že ani není povinností, aby sám vše seděl, ať prý to i nástupci uveřejní! Ale já zase chci právě to! Když archiv zbuduju, uspořádám, popíšu, že chci to také já světu oznámiti, ne aby se kdosi mojí dřinou dělal slavným!“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 217–218.

s vařeným mlékem, jak bylo jeho zvykem od dětství,²³³² poté se odebral na ranní bohoslužbu v kostele a o osmé hodině ranní zamířil do arcibiskupského archivu v kroměřížském zámku, odkud se navracel domů pozdě odpoledne, nepočítáme-li krátkou přestávku na oběd.²³³³ Pohlédneme-li na Breitenbacherův pravidelný denní režim podrobněji, pochopíme, proč mu jeho vnitřní i vnější svět začal po delším čase připomínat pustý ostrov:

„O páté vstávám, o půl šesté do kostela, snídání, domů, pak vyčistím kamna, zatopím si, ustelu, ocídím boty, poutírám prach, někdy i vymetu, nachystám vody - o osmé do zámku, o dvanácté k obědu - o půl jedné zpět, něco ‚popravím‘ doma, přečtu noviny - [o] půl jedné do zámku - o půl páté domů, topím, breviář - procházka, [v] sedm večere, [o] půl sedmé domů - čtu, študuji, o půl desáté, [v] deset spát - a tak to jde den co den. Jako Robinson.“²³³⁴

Prostory měšťanského domu č. 42 na Velkém náměstí, který obdržel v lednu 1923 od arcibiskupství, obýval sám, tudíž postupem času přivykl samotě a nebýt hospodyně Františky Šťastníkové, připomínal by jeho život - jak sám píše - úděl poustevníka: *„Sám pak žiju život poustevníka od ledna. Šest světnic a v nich sám a sám. Zametám si, cidím boty, ustýlám, vodu přináším, čistím, květiny zalévám, poškozené skříně slepuji, kus podlahy natřel atd. Ale jsem spokojen.“²³³⁵*

Zároveň dodržoval přísnou, řekli bychom takřka asketickou životosprávu, přičemž mnohé zvyky si odnesl z mládí. Po ránu se omýval ve studené vodě a otužoval se.²³³⁶ Netopil dokonce ani při třesnutých mrazech, jaké udeřily v zimě roku 1924. Breitenbacher si tehdy do deníku poznamenal: *„Míval jsem v ložnici vodu ve džbáně i lavoře zamrzlou. Netopil jsem si totiž, jsa zvyklý spát v chladnu.“²³³⁷* Díky tomu lépe navykl pohybu v nevytápěných zámeckých prostorách, které postrádaly výhody moderní klimatizace - zatímco v zimě silně mrzlo, v létě panovalo nesnesitelné horko.²³³⁸

²³³² MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 192.

²³³³ Tamtéž, s. 397.

²³³⁴ Tamtéž.

²³³⁵ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 6.

²³³⁶ Tamtéž, s. 170.

²³³⁷ Tamtéž, s. 234.

²³³⁸ O podmínkách panujících v zámeckých prostorách hovoří Breitenbacher v zápisu z 11. února 1922: „... v této příšerné zimě není ani možné zdržovat se v netopených místnostech v zámku, vždyť v kanceláři musím sedět v kožešinovém pytlu!“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 365.

Alkoholu se Breitenbacher vyhýbal, stejně jako nevyhledával hlučnou společnost, kterou opovrhoval.²³³⁹ Pálka se mu protivila. Co dokázala provést s lidmi, dobře poznal z rodného Slovácka.²³⁴⁰ Ve svém okolí přitahoval pozornost jak vysokou, štíhlou postavou, tak mladistvým vzhledem, nad kterým se svého času podívoval i arcibiskup Skrbenský.²³⁴¹ Díky tvrdé práci, které přivykl již v mládí, si uchoval i s přibývajícimi lety svěží kondici, takže mu jako profesorovi nečinilo problém doprovázet své studenty i na celodenní pěší výlety,²³⁴² ani „*lozit po stromě jako mladík*“ při česání hrušek a jablek během pravidelných pobytů doma v Jarošově.²³⁴³

Právě prázdninové pobyty v rodném Jarošově, vyplněné pracemi v sadu a na zahradě, představovaly pro Breitenbachera vítané rozptýlení, a to i přes problematický vztah s matkou, který se vlivem postupující nemoci a nepohyblivosti ještě zhoršoval.²³⁴⁴ Ve fyzické činnosti nacházel kýženou úlevu od práce duševní, která jej stále více zmáhala.²³⁴⁵ Nepomáhal-li právě v hospodářství, trávil čas procházkami po okolí Jarošova a sousedních Mařatic. Pobytom v přírodě doplňoval energii, již se mu v archivu nedostávalo, a zároveň nacházel klid

²³³⁹ Tamtéž.

²³⁴⁰ Výmluvný je Breitenbacherův zápis ze 3. listopadu 1918 po jeho návratu z Jarošova, kde právě probíhalo pálení slivovice: „*Idyla se světlem, ale i stínem, když přišli chlapi zmožení trunkem. To řvaní a blbé chvástání silou...*“ Tamtéž, s. 105; srovnej s SVOBODA, J. M.: *Msgr. PhDr. Antonín Breitenbacher*, s. 190.

²³⁴¹ Breitenbacher v denících vzpomíná na svou první audienci u arcibiskupa Skrbenského 30. října 1916, kterého zaujal svým vzezřením: „*Vstal. Prý jak jsem stár? Vyhlížím prý tak svěží a mladý (druzí zas křičí, jak jsem strašně zestárl), jen vlasy prý mi prořídly, a jak to, že jsem se zachoval tak štíhlý?*“ Breitenbacher na otázku odpověděl prostě: „*Nepiji piva, jen zřídkka.*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 23.

²³⁴² *Tělesná výchova*. In: XI. výroční zpráva arcibiskupského gymnázia v Kroměříži za školní rok 1920–21. Kroměříž 1921, s. 21.

²³⁴³ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 338.

²³⁴⁴ Výmluvným je Breitenbacherův zápis o prázdninovém pobytu v Jarošově ze 4. srpna 1923: „*Od 22. 7. do 4. 8. na ‚zotavení‘ u matky, ale vrátil jsem se zbitý, mdlejší, než jsem byl. Matka stará, choravá, ale duchem svěží je plna trpkosti i rozmrzelosti, jedovatá v řeči a otravovala mi pobyt. Kdejakou práci doma konám, v městě jí hrnce kupuji, ale všechno nic. 23. 7. mi přímo řekla: ‚Sekni s tím všeckým, jdi do penze a přijdi domů!‘ Koupila by krávu, jak jindy řekla, dělala by hospodyň a já pacholka. Kdyby to byl aprílový vtíp, nic bych neřekl, ale myslí to vážně. A že neposlechnu, tak mne sekýruje. Matka je moje životní neštěstí. Chtěla by, abych byl jako malé posranče, držel se sukně, pořád jí opakoval, jak ji miluji, nikam se nehnul, seděl doma... Jiní jdou do světa se osvěžit, já ze samé lásky k matce se musím užírat zlostí a léta zatím uprchnou a mi zase přibude šedin, rok co rok víc - a tak mi plyne život otrávený...*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 6–7.

²³⁴⁵ Srovnej rozličné deníkové záznamy, např. 10. dubna 1917: „*2. – 10. doma na velkonočních feriích. Řezal dřevo, kopal v zahradě. Svoboda, pobyt na volném vzduchu mně šly vzácně k duhu, ještě více na mysli než na těle.*“; 17. září 1917: „*Od 2. – 17. doma na prázdninách. Trhal ovoce atd. To byl tělocvik! A jak mi zlehklo tělo! Nohy přestaly bolet.*“; 25. dubna 1919: „*14. – 22. v Jarošově na velkonočních prázdninách. Počasí ohavné. Byl v poli při seti ječmene i řezal dřevo, štípal třísky, dělal kus ohrady u zahrady.*“; 23. srpna 1922: „*16. – 23. doma. Dovolená. Čas ošklivý, zima po vedru - já s tesařem vyměnil ‚práh‘ v stodole, v 21. a 22. před polednem a hned po polední, v žáru, sušil lucerku: shraboval, dával vidlemi na hromady a pak nakládal na vůz. Ach, byl to božský teploučký pot, který se ze mne řinul - a mi bylo tak volně, lehce! Ten venkovský život má přece svoje rozkoše, jichž měšťácký šosák nepocítí! Mítí jen ještě někoho, s kým by bylo možno hovořit!*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 31, 49, 151, 377–378.

od lidské společnosti. Vyhledával proto s oblibou místa, kde mohl být jen sám se sebou, jak dokládá i následující zápis z 13. července 1918:

„14. VII. – 11. 8. Na prázdninách v rodném Jarošově. Opravoval jsem ohradu při domě, při stodole, pomáhal vázati a svázeti obilí, v zahradě trávu sekl, trhal, ovoce sbíral, ve stodole obilí překládal, na patra házel (byl jsem potem do kůže mokrý), fukaroval atd. Koupal se v Moravě...

Nikam jsem nechodil, s nikým nevyhledával styku. Občas zašel jsem si na horní pole k Boří a ve slunku, čistém vzduchu setrval jsem chvíle při vzácném pohledu na moravskou nížinu od Napajedel dolů a pahorkatinu vůkol. Ten klid, nerušený ničemou člověkem... Jak pěkně bylo by na světě, kdyby v něm nebylo ‚člověka‘ s celou jeho titěrností, falší a ukrutností!‘²³⁴⁶

Vztah k přírodě a rodné půdě se u Breitenbachera spojoval s vědomím přenechat odkaz potomkům. V místní trati Boří, kterou rodina Breitenbacherova v Jarošově vlastnila, takto během dvaceti let pracně vysadil více než stovku stromečků. Jen těžce proto nesl zásahy zlodějů, kteří stromečky kradli:

„Kulturní dokument: Od dvaceti let sázím stromečky, smrčky, jedle, modřiny atd. v Boří. Musím to tu shánět, trápit se s tím ve vlaku, z Hradiště hodinu cesty, najímat, platit nádeníky, sám pracovat... aby i po nás měli cosi, jako my jsme po jiných převzali. Letos mi uřáli v Boří pět borů, stromů, matce dva doušky... Co já se tam naplahočil... a dareba mi prostě ukradne stromy. Matka: ‚Ty budeš stromky sadit, stromy ti budou krásť!‘ - V mém Boří je totiž stromů jen 102.“²³⁴⁷

Po smrti matky v květnu 1924 a odprodeji rodového hospodářství v Jarošově zůstala Breitenbacherovi již jen zeleninová zahrada v Kroměříži, kterou obdržel dva roky předtím na vlastní žádost od ústředního ředitelství arcibiskupských statků. Na její přidělení musel čekat téměř rok, neboť arcibiskupství v tom čase žádnou volnou zahradou nedisponovalo. Breitenbacher tehdy prokázal svou zásadovost, když odmítl nabídku inspektora Nitčeho, který projevil ochotu přenechat Breitenbacherovi k užívání čtvrtinu své vlastní zahrady.²³⁴⁸

²³⁴⁶ Tamtéž, s. 80.

²³⁴⁷ Tamtéž, s. 310.

²³⁴⁸ Do deníku odeslané korespondence si Breitenbacher zaznamenal koncept své urgencye na ústřední ředitelství, datované dne 25. dubna 1922: „Ještě nemileji byl jsem dotčen, když nemohu se dočkati žádné zprávy o předání mi přiřčené zahrady, šel jsem k panu inspektorovi Nitčemu osobně. Dle jeho slov popouští on kousek své zahrady, ale jen mně, z osobních důvodů, jinému by to neučinil, jiného by do své zahrady nepřijal. [...] To by bylo pro mne ponižujícím. Já žádného úředníka almužníkem býti nechci a nebudu, a právě proto, že zahradu mám míti ne od arcibiskupství, nýbrž od úředníka, zahrady přijmouti nemohu. Nechci, aby kdosi přinášel oběť pro mne, ale nechci ani vázati se závazky vděčnosti, nemaje zač a proč.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 643, Deník, sv. I. (1921–1930), s. 18–19

Nakonec Breitenbacher vlastní zahradu od arcibiskupství přeci jen obdržel, třebaže ve značně zanedbaném stavu, takže i přes výpomoc sluhy zabralo Breitenbacherovi plně dva týdny, než ji zkulivoval a osadil prvními plodinami:

„Mám od panství zahradu. Stejně dědictví! Stromy z 1/3 přeschlé, plné ‚zlodějů‘, haluzy jako hřbet hubené svině v zimě - štětinaté, stromy neoléčené, křivé, zestárlé, ač nejsou staré! A kamení! Tři dny sluha měl co sbírat! Za čtrnáct dní, ač tam pracujeme jen po úřadě, už zahrada vyhlíží jinak! Je to osvěžení, přijít do zahrady slunné a něco kutati. Už jsme nasadili a naseli cibuli, česnek, petržel, celer, pór, špenát, ředkev, rebarboru. Ostatní později! Jak omládnou, když se trochu zprohýbám atd.“²³⁴⁹

V průběhu dvacátých let si intenzivní práce v prašných, nevyhovujících podmínkách za nedostatečného osvětlení začala vybírat svou daň. Vlivem namáhání zraku se u Breitenbachera rozvinula dalekozrakost.²³⁵⁰ V důsledku hektického pracovního tempa, živeného Breitenbacherovými obavami z osudu arcibiskupského archivu po jeho smrti,²³⁵¹ se postupně dostavila chronická únava, ústící až k přepracování.²³⁵² Množství práce Breitenbacherovi bránilo i v publikační činnosti, takže byl nucen některé z nabídek odříkat.²³⁵³ V blíže nedatovaného zápisu z dubna 1927 sice přiznává opakované pokušení práci omezit, ale sám podobné myšlenky navrhuje s úmyslem přenechat po sobě odkaz budoucím generacím v podobě odvedené práce:

„Nikdo neví, jak děsná, ducha zabíjející práce to je, denně sedm hodin sedět v starých šartékách, napínat oči i mysl, a den co den, týden za týdnem. Kdo by to tak na mém místě vydržel?“

Samému mně zlý duch mnohdy našeptává, jak jsem hloupý, že ve dne v noci jen na práci v archivu myslím, že opravdu pracuji jako ‚akordem‘, kdežto druzí

²³⁴⁹ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 399.

²³⁵⁰ K tomu Breitenbacherův záznam z 22. prosince 1924: „Od deseti dnů mám okuláry; ale jen při čtení drobného písma v tisku; zrak slábe. Snopek pergameny těžce čitelné prostě nechal ležet; šel a pomínil.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 74.

²³⁵¹ Tamtéž, s. 174, 279.

²³⁵² Srovnej s výmluvným zápisem z 9. února 1926: „Oči trápí mne již druhý týden. Včera dr. Vlk mi je ‚vypaloval‘, když kapání nepomáhá, ale pak jsem chodil jako ve snách a pro sníh, který mne oslepoval, nemohl se ani hnouti z místa! A ta hlava! Na zbláznění. Každý praví, abych se šetřil. Inu, lehce řečeno, ale jak to dokázat, když je mi ‚šetření‘ se tak odporňé. Já bych rád ještě víc!“ Tamtéž s. 120. Náznaky spatřujeme též v zápisu ze 4. března 1928. „Jsem denně, jako když koně honí ‚v rajčuli‘. Nejednou o páté hodině, když přijdu z kanceláře, musím lehnout, aby se hlava a nervy uklidnily. 42 hodin práce týdně! A tu co chvíle slyšeti, že tomu učitelovi nebo učitelce byl snížen počet hodin...“ Tamtéž, s. 232.

²³⁵³ Takto např. odřekl žádost brněnského Spolku katolických akademiků Moravan o příspěvek do připravovaného kalendáře. Viz koncept Breitenbacherovy odpovědi z 2. ledna 1924. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 643, *Deník, sv. I. (1921–1930)*, s. 50.

jsou ‚chytří‘, práci maskují, jdou si na slunečko, mají se vesele ve společnosti a zkrátka špekulují, jak by práci - vyhnuli, ale nakonec přece jen zlého ducha zdeptám. Kam bychom to přišli, kdyby celý národ se stal lidem Masarykovým a pouze žil, bez práce, šejdířstvím, lakováním, zlodějstvím apod.? Z té patologické sedliny je třeba, aby pak lid Masarykův měl z čeho krást, z čeho žít a týť!“²³⁵⁴

Breitenbacherovo nezdravé nasazení nemohlo uniknout ani jeho nejbližším příbuzným. Jak Breitenbacherův synovec Josef, tak jeho neteř Antonie, vyjadřují v listech strýci značné znepokojení nad jeho zdravotními obtížemi spojenými s přepracováním.²³⁵⁵ Rovněž Antoniin manžel Karl Langer marně nabádal Breitenbachera, aby si po dlouhých letech práce a stresu dopřál i se svou hospodyní (*sic*) kýžený odpočinek:

„Sie brauchen Ruhe, Ruhe und wiederum Ruhe um sich zu erholen. Gönnen Sie sich die wohlverdiente Ruhe und Erholung. Sie brauchen sie mehr als je. Es ist allerhöchste Zeit auch mehr an sein eigenes Ich zu denken. Lassen sie alles um sich herum, lassen Sie das Ihnen sonst so viel Lust bringende Arbeiten und Entziffern alter Bücher etc., verlassen Sie die Kanzlei für einige Zeit und suchen Sie sich mit Fräulein Stastnikova ein schönes ruhiges Plätzchen, das Ihnen die wohlverdiente Genesung bringt, aus. Beide haben sie viel gelitten und mitgemacht, beide benötigen für einige Zeit auszusetzen und sich wieder Ordnung zu bringen für weiteren Lebenskampf.“²³⁵⁶

Breitenbacher si uvědomoval, že svým přístupem nekráčí zdraví vstříc. Přesto odmítal vystoupit ze zajetého stereotypu, ačkoliv možnost změnit prostředí se mu naskytla nejméně dvakrát. V prvním případě přišla nabídka převzetí místa druhého profesora církevních dějin na olomoucké bohoslovecké fakultě. Breitenbacherovi ji v Olomouci 30. dubna 1921 předložil profesor dogmatiky Richard Špaček, kterému jej doporučil farář Olšina z Břestu.

²³⁵⁴ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 174.

²³⁵⁵ Viz např. list neteře Antonie z 19. srpna 1934: „Nesmíte tolik pracovat. Již jste se napracoval dost a odměna obyčejně žádná, není-li osobní. Myslím tím radost z práce. Já pracuji, jen pokud mě to kdo zaplatí. Jinak se to dnes nevyplácí.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 1, inv. č. 4, list Antonie Langerové roz. Breitenbacherové Antonínu Breitenbacherovi (Šangaj, 19. srpna 1934). Ve stejném duchu píše 4. června 1935 i synovec Josef: „Vám, strýčku, také přejeme osvězení a ozdravení. Však už byste snad mohl té práce i zanechat.“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 1, inv. č. 2, list Josefa Breitenbachera Antonínu Breitenbacherovi (Vnorovy, 4. června 1935).

²³⁵⁶ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 1, inv. č. 4, list Karla Langerá Antonínu Breitenbacherovi (Šangaj, 13. března 1935). „Potřebujete klid, klid a zase jen klid, abyste se zotavil. Dopřejte si zasloužený klid a odpočinek. Potřebujete je více než kdokoliv jiný. Je všehovšudy nejvyšší čas, abyste také myslel více na své vlastní Já. Nechte všeho kolem, nechte jinak tolik uspokojivou práci a luštění starých knih atd., zanechte kanceláře na pár dní a najděte si se slečnou Šťastníkovou pěkného, klidného místečka, které Vám dopřeje zasloužený odpočinek. Oba jste hodně zkusili a prožili, oba potřebujete nějaký čas zastavit a dát se opět doporádku k dalšímu boji se životem.“ (přel. autor)

Breitenbacher však nabídku - částečně i z hrdosti - odmítl. Jak totiž ze zápisu vyplývá, ucházel se o místo na teologické fakultě v Olomouci již dříve, leč neúspěšně:

„Byl jsem v Olomouci. Sešel se s prof. Špačkem. Privil mi, že Olšina, farář břeštský (vulgo Sv. Otec dictus), při schůzi Matice Cyrilometodějské pravil, že třeba se postarat mimo jiné též o druhé místo historika na fakultě a navrhl mne. Co prý já říkám, že on (Špaček) pravil, že to záleží na mně, abych se hlásil, a že fakulta svoje učiní. Já: ‚Tempi passati (čas se pominul, pozn. autora), netřeba nám o tom mluvit dál. To je odbyto.‘ Před lety věc se rozbila právě na bezpáteřnosti profesorského sboru.“²³⁵⁷

Druhá nabídka následovala 30. prosince 1924, kdy Breitenbachera písemně informoval profesor Josef Kachník z Prahy o uvolnění místa profesora církevních dějin na pražské univerzitě. Detaily mu prozradil sám Kachník při osobním setkání v Olomouci 2. ledna následujícího roku. Praha projevila o Breitenbachera eminentní zájem a pověřila Kachníka, aby s Breitenbacherem zahájil jednání a předložil mu podmínky. Začínal by v základní platové třídě s měsíčním platem 1 800 Kč, nárok na penzi by vznikl dosažením věku sedmdesáti. Musel by si však sám zaopatřit ubytování. Začínat od začátku se ovšem Breitenbacherovi příliš nechtělo. V Kroměříži měl jisté postavení, prostorný byt se zahradou, k tomu měsíční plat přes 2 900 Kč.²³⁵⁸ Navíc se cítil příliš svázán s arcibiskupským archivem. Kachníkovu nabídku se proto rozhodl odmítnout:

„Teď jsem [...] o tom uvažoval, a když jsem vše věcně rozmyslil, byl jsem rozhodnut nepřijmout místa, nýbrž zůstat. [...] Jsem již jednapadesát roků, mám začínat, kde druzí málem končí? Nejsem již úplně zdráv. V Praze ani bytu, stravování kdoví jaké, a věcné ježdění z Prahy do Kroměříže? Hlavně však: Archiv po tři léta lopotné práce mám zhruba v pořádku, plán další mám promyšlený, třeba jen pokračovat = mám nyní ustoupit a komusi přenechat upravené hnízdo? A v Praze začít ab ovo? [...] Mám už dost toho stálého začínání... Adieu tedy, Praho!“²³⁵⁹

²³⁵⁷ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 321.

²³⁵⁸ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 258, s. 75–76.

²³⁵⁹ Tamtéž. Nabízené místo nakonec přijal Mons. ThDr. PhDr. Josef Cibulka (1886–1968), odborník na středověkou archeologii a dějiny umění. *Kroměřížsko a Zdounecko*. Právo. Lidový list středomoravský s měsíční přílohou „Nový národ“, č. 9, 28. 2. 1925, s. 4.

18.2 Nemoc, skon a nenaplněné plány

Dlouhodobé přepracování i duševní vypětí nepochybně výrazně urychlilo průběh nádorového onemocnění, jehož progres Breitenbacher na stránkách svých deníků velmi podrobně zdokumentoval. První známky sledujeme průběžně v zápisech z let 1915 až 1918, kdy se opakovaně projevovalo přítomností krve ve stolici a zapáchajícím říháním:

„Již od 1914 cítil jsem bolesti v žaludeční krajině. Nejprve kůstka mezi žebry, později znenadání v noci, i na procházce, když mě přešla zima, hrnuly se mi sliny a mdlo od žaludku mě chytalo... Když mi bylo teplo, necítil jsem ničeho a teplem jsem bolesti též zahnal. Ale 1917 v dubnu poprvé po vejcích o Velkonoci jsem ucítil, že se mi děsně smrdutě říhá - týden, po 2. o prázdninách po hrachu a v říjnu přes týden. Zápach jako po shnilých vejcích - chuť i hlad jsem měl - a přece, ač jsem hodně jedl, nebylo toho na mě poznati!“²³⁶⁰

Breitenbacherovi kolegové z gymnázia upozorňovali na možnost začínající rakoviny. Dne 7. února 1918 proto podstoupil v Olomouci rentgenové vyšetření žaludku, které prozatím žádné anomálie neodhalilo. Přesto mu lékař doporučil pravidelné lázeňské kúry v Luhačovicích.²³⁶¹ Navzdory přetrvávajícím obtížím se Breitenbacher snažil ke svému onemocnění přistupovat s nadhledem, místy bychom řekli až s humorem. „Žaludek v pořádku,“ zapsal si například 11. dubna 1920, „ani říhání, a moje ‚továrna na zpracování poživatin‘ pracovala bezvadně, robíc ‚artikl‘ ve vydatném množství, jak lékaři říkají, i v patřičné[m] skupenství, barvě atd., ač tu - hanba mluvit - mám skoro denně obtíže.“²³⁶²

V průběhu dvacátých let se začaly dostavovat kolikové záchvaty, které Breitenbachera upoutaly i na několik dní na lůžko. „Již potřetí jsem ulehl včera,“ zapsal si do deníku 9. února 1926 značně roztřepaným písmem. „V lednu poprvé, v únoru již podruhé. Bolesti v pasu při žaludku, nervy se mi začnou chvítí, že nemohu hledět, ani co dělat. Trpěl jsem s tím v loňské zimě děsně. Letos to bylo mírnější, ale tyto dny bylo to zase.“²³⁶³ Podstoupil proto opětovné rentgenové vyšetření u specialisty dr. Stratila z Olomouce.²³⁶⁴ Diagnostika poukázala na potenciální malformace trávicího traktu, jak čteme v deníkovém zápise z 21. května 1927:

²³⁶⁰ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 63.

²³⁶¹ Tamtéž.

²³⁶² Tamtéž, s. 237.

²³⁶³ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 120; více též na s. 135.

²³⁶⁴ MUDr. Ignác Stratil (1886–1971), rodák z Třebětic na Holešovsku, lékař a specialista v oboru radiologie. Cestu specialisty v oboru radiologie zahájil roku 1921, kdy nastoupil jako výpomocný lékař na nově zřízeném rentgenologickém oddělení tehdejších Zemských ústavů v Olomouci v čele s přednostou MUDr. Rudolfem Bacherem (1877–1925). Roku 1925 mu byl lékařskou komorou přiznán titul odborného lékaře v oboru rentgenologie. V témže roce umírá dr. Bacher a jeho místo v čele rentgenologického oddělení

„Ve čtvrtek a pátek byl jsem v Olomouci u roentgenologa dr. Stratila, ale nenašel, odkud krev v stolici, a proč takové bolesti mívám kole[m] žluči. Já v interních nemocech vůbec nepovažuji roentgenování za kompetentní; něco jiného je zlomenina apod. Aspoň negavilně vím, že na žaludku, střevech není vředů, aspoň v horní části břicha ne; spodní dám možná ještě vyšetřiti po Karlových Varech. Ale když mně přijde zle, do smíchu mně není. Část tlustého střeva - tračník - prý je nejspíš přirostena.“²³⁶⁵

K lékařům a medicíně obecně Breitenbacher projevoval nedůvěru.²³⁶⁶ Mnohem více naději vkládal přírodní medicíny a osvědčených lidových receptů, jimiž se pokoušel - pokud bylo jen trochu možno - zahánět veškeré neduhy: „*Tělesného pohybu, napětí svalů, slunka, čistého vzduchu, mléka, jež je mým nejmilejším ‚živobytím‘, ovoce, dobrého chleba, užil jsem v tak hojné míře, že žádné lázně by mi nebyly poskytly - za drahé peníze - a já to měl téměř zdarma - až na mléko...*“²³⁶⁷ Jakým způsobem například dosahoval projímavých účinků, a jakými prostředky čelil následnému nachlazení, barvitě líčí jeho deníkový zápis ze 13. února 1927:

„Dnes skončil jsem nedobře. Devět ráno umyl jsem si studenou vodou nohy a dvakrát břicho, abych ochlazením, což je můj nejjednodušší a nejučinnější prostředek, docílil stolice. Působilo, ale na třetí den - dle pranostiky dr. Beny - opravdu se ukázaly příznaky ‚zchlazení‘, v poledne mnou třepala zima, čehož jsem nepocítil léta, nohy studené, ač po léta nevím, co je to, hlava na puknutí.

Odpoledne byl jsem v archivě, pořádal právě františkány, ale že jsem byl jako ve snách, odešel jsem domů. O půl paté horečka 38°. Napil jsem se studeného mléka a po chvíli cítil, jak chladne hlava a se mi ulevuje. Přímo neuvěřitelné!

zaujímá právě Stratil. Jako respektovaný odborník setrval v čele oddělení i po jeho přiřazení k lékařské fakultě olomoucké univerzity roku 1947 a do penze odešel po dalších jedenácti letech. Celý život zkoumal význam rentgenu při diagnostice vnitřních nemocí, přispěl četnými odbornými statěmi do *Časopisu lékařů českých* a právem nese zásluhy na rozvoji radiologie v tehdejší Československu. KUČEROVÁ, Vlasta: *Vývoj zdravotní péče na Olomoucku od začátku XX. století do současnosti*. Praha 1975, s. 44; *Ředitelem zemské nemocnice v Olomouci [...]*. Selské listy, č. 8, 17. 2. 1940, s. 3; NAVRÁTIL, Jan a kol.: *Kapitoly z dějin olomoucké university 1573–1973*. Praha 1973, s. 169, 322.

²³⁶⁵ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 180–181.

²³⁶⁶ Částečně pramenila Breitenbacherova skepse z vlastních negativních zkušeností s lékaři. V denících vzpomíná např. lékařské vyšetření u MUDr. Josefa Janáka (?–1936) z Karlových Varů v červenci 1928: „*O lékařích nabyl jsem smutné zkušenosti. U dr. Janáka byl jsem třikrát; podruhé když jsem přišel, pravil jsem: ‚Přišel jsem se na Vás podívat a zeptati se, jak se Vám daří, jste-li zdrav.‘ A vyptával se mě na Kroměříž atd. - honorář 300 Kč. Dal mně dělati analýzu i stolice [...] a když jsem přišel o výsledek, řekl mně, že zapomněl říci, že bych měl tři dny nejísti masa předtím! No, voda, něco už spraví a lékaři dostanou honorář. Ubozí vědátoři! A jak si domýšlejí!*“ Tamtéž, s. 258; k Janákovi např. Rovy našich kamarádů. Důstojnické listy, č. 38, 17. 9. 1936, s. 5.

²³⁶⁷ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 341.

Potom večer česnekové polévky, pět česneků, a přímo zázrak - o osmé jsem si lehl, o půl dvanácté se vzbudil, bolesti v těle a v hlavě ty tam. Dnes 13., co to píšu, jsem jako znovuzrozený. Přece jen ti ‚jabaši‘ vědí, že česnek a cibule jsou zdraví dobré!“²³⁶⁸

Aby zmírnil projevy onemocnění a načerpal duševní síly, jezdil od roku 1926 dle doporučení lékaře téměř každé léto na ozdravné pobyty do Karlových Varů, kam jej v pozdějších letech života oddaně doprovázela i hospodyně Františka Šťastníková. Informují nás o tom nejen Breitenbacherovy deníkové záznamy, ale též periodické tištěné seznamy karlovarských lázeňských hostů, díky kterým máme Breitenbacherovy pobyty podrobně zmapované.²³⁶⁹ Nutno říci, ne vždy skýtaly vyčerpání kým duševní odpočinek.²³⁷⁰ V každém případě znamenaly pro Antonína Breitenbachera jak vytržení z každodenního stereotypu, tak také vítanou příležitost k navázání nových známostí a rozšíření spektra společenských kontaktů.²³⁷¹ Lázeňské pobyty si hradil výhradně ze svého, přestože jako arcibiskupský úředník směl žádat o finanční příspěvky arcibiskupství.²³⁷²

V průběhu třicátých let se kvůli stresu a pracovnímu přetěžování zdravotní stav Antonína Breitenbachera nadále zhoršoval. Počátkem června 1937 se bolesti zintenzívnily a nemoc nabrala rychlý spád. O svých zdravotních problémech stačil ještě informovat neteř Antonii Langerovou, která mu 20. června 1937 odepisuje v listu ze Šangaje: „*Jak nám píšete, necítíte se zdravý. Je nám to velice líto, protože sami víme, co to nemoc je. Bůh dá, že to nebude vážné,*

²³⁶⁸ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 170.

²³⁶⁹ Takto víme o Breitenbacherových karlovarských pobytech v letech 1926 (dům St. Josef), 1927 (dům Drei Glocken), 1928 (dům Drei Glocken), 1934 (vila Vesna), 1935 (vila Mimosa) a 1936 (vila Mimosa). *Přihlášení 3. června 1926*. Seznam karlovarských lázeňských hostů, č. 50, 5. 6. 1926, s. [7]; *Přihlášení 25. května 1927*. Seznam karlovarských lázeňských hostů, č. 47, 27. 5. 1927, s. [7]; *Přihlášení 3. června 1928*. Seznam karlovarských lázeňských hostů, č. 55, 5. 6. 1928, s. [11]; *Přihlášení 7. června 1934*. Seznam karlovarských lázeňských hostů, č. 43, 12. 6. 1934, s. 1; *Přihlášení 7. června 1935*. Seznam karlovarských lázeňských hostů, č. 41, 11. 6. 1935, s. 2; *Přihlášení 30. května 1936*. Seznam karlovarských lázeňských hostů, č. 36, 4. 6. 1936, s. 5. Františka Šťastníková provázela Breitenbachera v letech 1934–1936.

²³⁷⁰ Obzvláště tehdy, bral-li si s sebou práci. Takto např. celé dva týdny v Karlových Varech - od 5. do 22. června 1928 - proseděl nad korekturami připravovaného spisu *Hudební archiv kolegiálního kostela sv. Mořice v Kroměříži* (1928). MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 279.

²³⁷¹ Tamtéž, s. 255.

²³⁷² Jedinou výjimku učinil v létě 1926, kdy po vyzvání arcibiskupa Prečana požádal arcibiskupství o finanční příspěvek na lázeňský pobyt. Místo přislíbené podpory ve výši 1 000 Kč však obdržel pouze 600 Kč. Roztrpčeně si potom do deníku poznamenal: „*Učinil jsem tak a lituji toho dnes srdečně... podpory dostal jsem 600 K: ,500 bylo mu přece málo. Dáme mu 600, je to víc než polovina slíbeného a ušetří se 400!‘ A úředníková žena neplodná, která se šla léčit, aby obtěžkala, dostala ještě mnohem víc než archivář, z jehož slávy žije i arcibiskup!*“ Tato trpká zkušenost přiměla Breitenbachera o další příspěvky již nežádat. Více k tomu deníkový zápis z 23. července 1926. Tamtéž, s. 140–141.

a víme, strýčku, že uděláte pro sebe všechno, aby nebyly následky.“²³⁷³ Poslední zápis v deníku zanechal Breitenbacher 21. května 1937 v podobě konceptu odpovědi Franzi Wolnému z Vídně,²³⁷⁴ předsedovi Rakouské numismatické společnosti, jehož plánovanou návštěvu arcibiskupské knihovny odřekl z důvodu netrpělivě očekávaného léčebného pobytu v Karlových Varech.²³⁷⁵ K té však již bohužel - stejně jako k odkládané návštěvě Wolného v Kroměříži - nedošlo. Během krátké doby se zdravotní stav arcibiskupského archiváře natolik zhoršil, že si vyžádal Breitenbacherovu hospitalizaci v brněnském Domě útěchy, svého času nejmodernějším zařízením na léčbu onkologických onemocnění v republice.²³⁷⁶

Jedním z posledních, kteří se s Breitenbacherem krátce před smrtí setkali osobně, byl jeho kmotřenec Zdeněk Hera,²³⁷⁷ bratr Breitenbacherova bývalého studenta Aloise Hery. Během

²³⁷³ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, karton č. 1, inv. č. 4, list Antonie Langerové roz. Breitenbacherové Antonínu Breitenbacherovi (Šangaj, 20. června 1937).

²³⁷⁴ Dr. Franz Wolny (1881–1958), rodák z Olomouce, rakouský ministerský rada, sběratel a numismatik. Pocházel z rodiny Josefy Volné, dcery soukeníka z Příbora. Dětství a mladá léta strávil v Olomouci. Po maturitě na místním c. k. německém gymnáziu roku 1900 se odebral na studia práva do Vídně, kde se oženil a usadil. Nejprve působil jako úředník c. k. finanční prokuratury, později byl jmenován státním tajemníkem ministerstva obchodu a hospodářství. V soukromí jevil značný zájem o numismatiku a dlouhý čas předsedal Rakouské numismatické společnosti. Díky svým moravským kořenům dobře ovládal češtinu, tudíž udržoval úzké kontakty i s českým numismatickým prostředím. Četné studie věnované mincovnictví v Čechách a na Moravě publikoval v odborných vídeňských časopisech *Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft* a *Numismatische Zeitschrift*. ZA v Opavě, fond Sbirka matrik bývalého Severomoravského kraje, inv. č. 5670, *matrika narozených města Olomouc - Zelená Ulice (1843–1894)*, s. 84; *Verzeichnis der Abiturienten, welche sich im Sommertermine des Schuljahres 1899/1900 der mündlichen Maturitätsprüfung unterzogen haben*. In: Programm des k. k. deutschen Staats-Gymnasiums in Olmütz. Veröffentlichung am Schlusse des Schuljahres 1900. Olmütz 1900, s. 55; *Sedmdesát let Dr. F. Wolného, předsedy Rakouské numismatické společnosti*. Numismatické listy, 6, 1951, č. 6, s. 135; *Úmrtí našich zahraničních členů a přátel*. Numismatické listy, 15, 1960, č. 6, s. 189–191; RAINER, Johann: *Richard Schüller in Bukarest. Zu den Friedensverhandlungen mit Rumänien im Jahre 1918*. In: Innsbrucker Historische Studien, 12–13, 1990, s. 301.

²³⁷⁵ Záznam je velmi stručný: „Dr. Fr. Wolny, Ministerialrat, linke Wienerreihe. Odp. At' 6. 6. nepřijíždí, nebudu doma, čekám netrpělivě na odjezd do Karlových Varů. Až se vrátím, dám vědět.“ Samotné provedení se od předchozích zápisů liší poněkud strnulejšími tahy a dává znát, že je s původcem něco v nepořádku. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 644, *Deník, sv. II. (1931–1937)*, s. 266.

²³⁷⁶ Masarykova léčebna Dům útěchy fungovala v tom čase teprve druhým rokem. Vznikala v letech 1933–1935 na Žlutém kopci při zemské nemocnici v Brně dle projektu brněnských architektů Vladimíra Fischera (1870–1947) a Bedřicha Rozehnalá (1902–1984) jako vůbec první specializovaný ústav pro výzkum a léčbu onkologických onemocnění v republice. Na svou dobu disponovala moderním vybavením uzpůsobeným k provádění aktinoterapie, chemoterapie, radioterapie a chirurgických zákroků. Vedle lékařského personálu zajišťovalo zdravotní péči nemocným z celého Československa padesát řádových sester ubytovaných přímo v budově v horních patrech podléhajících klauzuře. Pod názvem Masarykův onkologický ústav v Brně plní svůj účel dodnes. ČEJKA, Jiří: *Pohled do minulosti Masarykova onkologického ústavu v Brně*. Brno 2004, s. 22–26.

²³⁷⁷ MUDr. Zdeněk Hera (1910–?), rodák z Bílovic na Uherskohradištsku, lékař a publicista. Pocházel z rodiny kováře Josefa Hery z Bílovic a jeho manželky Augusty roz. Šnapkové. Jeho bratrem byl důstojník četnictva mjr. Alfred Hera (1894–?), někdejší absolvent arcibiskupského gymnázia Kroměříži a Breitenbacherův žák. On sám nicméně maturoval roku 1928 na státním reálném gymnáziu v Třebíči. Následně se jako student medicíny na Univerzitě Karlově v Praze aktivně zapojil do činnosti Spolku československých mediků, kde jistý čas zastával funkci starosty. V květnu 1935 byl slavnostně promován na doktora. Později evidujeme jeho lékařské působení v Okresním ústavu národního zdraví Brno-Venkov. Mimo lékařství se věnoval též publicistické činnosti - své komentáře ke společenskému dění i odborné statě z oblasti medicíny uveřejňoval v řadě prvorepublikových tiskovin (*Polední list, Praktický lékař, Věstník*

pobytu v Brně navštívil Breitenbachera v Domě útěchy a o svém setkání nám zanechal písemné svědectví, publikované po Breitenbacherově skonu v *Národních listech*. Hera zde o svém posledním setkání s Antonínem Breitenbacherem píše: „*Jadrně, upřímně – jak bylo zvykem – bez ubrousku rozhovořil se o svém rozmanitém životě, zvláště pak podrobně probral poslední léta. Příliš mnoho bolestí musela snést jeho čilá duše a hluboce vlastenecky cítící srdce od hierarchie. Jediná radost mu zbyla: jeho archiv, knihy, věda, životní jeho dílo a dalekosáhlé další plány do budoucnosti.*“²³⁷⁸

Dle Herova písemného svědectví se zdá, že si Breitenbacher neodvratně se blížící konec odmítal připustit a navzdory vnitřním zklamáním, které v posledních letech svého života zažíval, se plně zaobíral dalšími plány do budoucna. Počátkem roku přislíbil vlastivědným pracovníkům Jindřichu Spáčilovi a Stanislavu Švehlovi spolupráci na vzniku nové publikace o Kroměříži,²³⁷⁹ avšak k realizaci záměru již nedošlo. Neúspěšná léčba vlivem pokročilého stádia onemocnění přiměla Breitenbachera přerušit pobyt v Domě útěchy a navrátit se domů do Kroměříže, kde v neděli 8. srpna 1937 ve večerních hodinách zemřel.²³⁸⁰

18.3 Rozloučení s arcibiskupským archivářem

Zdá se, že v tom čase byla osobnost zemřelého vnímána již natolik kontroverzně, že i přes jeho nesporné zásluhy o zámecký archiv a knihovnu se arcibiskupství zdrželo veřejné připomínky Breitenbacherova úmrtí. Vyvěšování černého praporu na arcibiskupském zámku při úmrtí arcibiskupských úředníků i profesorů církevního gymnázia přitom bývalo dobrým zvykem, stejně jako alespoň krátký smuteční projev arcibiskupova zmocněnce nad rakví zemřelého.²³⁸¹ V případě Antonína Breitenbachera - dlouholetého knihovníka a archiváře,

československých lékařů...). Během Pražského jara se připojil ku kritice politických poměrů a veřejně odsoudil perzekuci svých kolegů-lékařů, suspendovaných kvůli náboženskému přesvědčení. Archiv Univerzity Karlovy, fond Matriky Univerzity Karlovy, inv. č. 9, *matrika doktorů Univerzity Karlovy IX. (1934–1937)*, s. 4088; *Bývalý předseda Spolku čsl. mediků [...]*. Polední list, č. 121, 1. 5. 1935, s. 5; LÁNÍKOVÁ, Marie: *Jak studovat historii Československého svazu žen (1967–1989): orálněhistorické rozhovory jako zásadní pramen pro studium ženské zkušenosti*. *Moderní dějiny*, 29, 2021, č. 2, s. 254; *Čerstvý vítr do zdravotnictví*. *Lidová demokracie*, č. 99, 9. 4. 1968, s. 3.

²³⁷⁸ HERA, Zdeněk: *Za dr. A. Breitenbacherem*. *Národní listy*, č. 245 (večerník), 7. 9. 1937, s. 2.

²³⁷⁹ *Nová publikace k propagaci Kroměříže*. *Hlasatel*, č. 10, 5. 3. 1937, s. 4.

²³⁸⁰ Jako příčina úmrtí je uvedena rakovina žaludku. MZA v Brně, fond E 67 Sbírkka matrik, inv. č. 7932, *matrika zemřelých města Kroměříž - kostel sv. Mořice (1929–1946)*, s. 150.

²³⁸¹ Nabízí se srovnání s úmrtím Breitenbacherova kolegy Josefa Klapetka (1880–1934) o tři roky dříve, jemuž nechal arcibiskup Prečan při posledním rozloučení vyslovit veřejné poděkování. *Dr. Jos. Klapetek*. In: XXIV. výroční zpráva arcibiskupského gymnasia v Kroměříži za školní rok 1933–1934. Kroměříž 1934, s. 14.

který svůj život zasvětil službě arcibiskupství a svým dílem nepochybně přispěl ke zvýšení jeho prestiže, překvapuje tato skutečnost dvojnásob.²³⁸²

Zdali se tak stalo z iniciativy Prečana samotného nebo Breitenbacherových odpůrců v okolí arcibiskupa, nevíme. Sám Prečan si však musel být nepochybně této skutečnosti vědom. Je dost dobře možné, že se snažil vyhnout dalšímu jitrání emoce kroměřížské veřejnosti, která o náhlém ochladnutí vztahů mezi archivářem a arcibiskupem dobře věděla. Tuto skutečnost reflektovaly i *Národní listy*, které se k vlažnému přístupu arcibiskupství k připomínce úmrtí Antonína Breitenbachera vyjádřily v příspěvku nazvaném *Zaujatost až za hrob* velmi kriticky:

*„Zemřelý zasloužilý arcibiskupský archivář v Kroměříži dr. Breitenbacher netěšil se přízni u arcibiskupské správy, když šel vždy svojí cestou, nesloužil klerikalismu a vyhýbal se společnosti, v níž se pohybovali arcibiskupští úředníci a kněží. A proto, když zemřel, nedala arcibiskupská správa ani vyvěsit černý prapor na arcibiskupský archiv, o jehož vzorné uspořádání se zesnulý tolik zasloužil.“*²³⁸³

Odtazitý přístup arcibiskupství zaskočil nejen tisk. Oblibu zemřelého nejen v řadách odborné, ale i široké veřejnosti dokládá poslední rozloučení na kroměřížském hřbitově ve středu 11. srpna s více než dvoutisícovou účastí. Samotný obřad jako by se stal neoficiální manifestací Kroměřížských na podporu zemřelého a veřejným projevem nespokojenosti s postupem církevních autorit.²³⁸⁴ Vedle Breitenbacherových bývalých studentů, kteří dorazili na poslední rozloučení s oblíbeným učitelem i ze vzdálenějších koutů republiky, se pohřbu zúčastnili i členové odborné obce historické včetně profesora Miloslava Hýska,²³⁸⁵ zástupce

²³⁸² Pouze v arcidiecézním oběžníku se objevila krátká zmínka o Breitenbacherově úmrtí, a to ještě v obvyklé rubrice týkající se personálních změn v arcidiecézi. Viz *Mutationes status personalis*. Acta archiepiscopalis curiae Olomucensis, 1937, č. 8, s. 130.

²³⁸³ *Zaujatost až za hrob*. Národní listy, č. 225 (večerník), 18. 8. 1937, s. 2.

²³⁸⁴ Tamtéž; srovnej s *Mmgr. Breitenbachers letzter Weg*. Prager Presse, č. 219, 12. 8. 1937, s. 5.

²³⁸⁵ PhDr. Miloslav Hýsek (1885–1957), rodák z Němčic na Blanensku, literární historik a kritik, profesor dějin české literatury na Univerzitě Karlově v Praze. Po maturitě na vyšším reálném gymnáziu v Brně studoval v letech 1904–1908 českou literaturu na filozofické fakultě v Praze, kde jeho příklon k pozitivismu výrazně ovlivnil profesor Jaroslav Vlček (1860–1930), zakladatel české a slovenské pozitivistické školy literárně historické. Vzdělání v oboru slavistiky si dále prohloubil na univerzitách ve Vídni, Berlíně, Mnichově a Krakově. Ve své odborné práci se zabýval především moravskou literaturou devatenáctého století. Roku 1912 se habilitoval na pražské univerzitě prací *Literární Morava v letech 1849–1885* (1911), řádnou profesuru obdržel roku 1927. V důsledku předsednictví v protektorátní Kulturní radě mu bylo po válce dočasně a po únoru 1948 definitivně znemožněno nadále působit v akademické sféře. Nepomohly ani četné přímluvy kolegů a skutečnost, že předsednictví bylo vynucené. Zbytek života se proto nadále věnoval pouze ediční činnosti. Jeho autobiografie vyšla pod názvem *Paměti až roku 1970*. *Hýsek Miloslav* (heslo). In: TOMEŠ, Josef a kol.: Český biografický slovník XX. století. Díl I. A–J. Litomyšl 1999, s. 543; HÝSEK, Miloslav: *Paměti*. Brno 1970, s. 9–20; ČERVINKA, František: *Česká kultura a okupace*. Praha 2002, s. 25–26.

Královské české společnosti nauk.²³⁸⁶ Podle zprávy v *Lidových novinách* nechyběli ani zástupci města a úředníci arcibiskupských statků. Pohřebního průvodu z chrámu sv. Mořice na městský hřbitov se zúčastnilo více než sto duchovních.²³⁸⁷

Pohřeb vedl Breitenbacherův bývalý žák P. Jan Horák, toho času farář v Bochoři,²³⁸⁸ kterého si vyžádal sám Breitenbacher ještě před smrtí.²³⁸⁹ Smuteční řeči se ujal profesor Hýsek.²³⁹⁰ Ve svém projevu, adresovaném přímo zemřelému, prohlásil Antonína Breitenbachera za „udržovatele vždy živé balbínovské tradice“ a „pokračovatele obrozenských buditelů moravských“, ocenil význam jeho odborné práce pro historické poznání a po stránce lidské zdůraznil jeho smysl pro spravedlnost, čest, svědomí a nezávislost.²³⁹¹ Neopomenul zmínit ani rázovitý slovácký původ, k němuž se Breitenbacher po celý život hrdě hlásil:

„Byl jste venkovský synek moravského Slovácka se všemi typickými vlastnostmi svérázného Svěho kmene; Bezručův verš z ‚Kyjova‘: ‚My nevíme o pánu žádném‘ jako by byl ražen Vás: Vaším pánem bylo jen Vaše svědomí, svědomí Čecha, svědomí kněze a svědomí vědce. A Vaše svědomí bylo doprovázeno láskou k vědecké práci. Tato láska z Vás učinila milovaného učitele vděčných žáků...“²³⁹²

Obsáhlé nekrology v deníku *Večer a Selských listech* věnoval arcibiskupskému archiváři železniční úředník a publicista Jan Kutňák,²³⁹³ který coby kroměřížský rodák a patriot

²³⁸⁶ BYDŽOVSKÝ, Bohumil: *Zpráva o stavu Království české společnosti nauk za rok 1937*. In: Výroční zpráva Královské české společnosti nauk za rok 1937. Praha 1938, s. 6.

²³⁸⁷ *Pohřeb Monsignora dra Breitenbachera*. Lidové noviny, č. 401 (ráno), 12. 8. 1937, s. 5.

²³⁸⁸ P. Jan Horák (1883–1955), rodák z Měrovic na Hané, římskokatolický duchovní, od roku 1934 farář v Bochoři. Navštěvoval arcibiskupský chlapecký seminář a vyšší německé gymnázium v Kroměříži, kde v červnu 1903 maturoval. Následná bohoslovecká studia v Olomouci završil roku 1907 kněžským svěcením. Poté jej evidujeme okolo roku 1916 jako kaplana v Drahotuších. Od roku 1934 působil jako farář v Bochoři. *Maturitätsprüfung*. In: Programm des kais. kon. deutschen Staats-Gymnasiums in Kremsier, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1903/1904. Kremsier 1904, s. 39; *Seznam abiturientů od r. 1862–1934*. In: XXV. jubilejní výroční zpráva arcibiskupského gymnasia v Kroměříži za školní rok 1934–1935. Kroměříž 1935, s. 49; *Vilímkův kalendář duchovenstva československého na rok 1916*. Ročník XXXII. Praha 1916, s. 175; *Catalogus cleri Archidioecesis Olomucensis Anno reparatae salutis 1941*. Olomucii 1941. s. 31; MORÁVKOVÁ, Jana: *Bochoř 1951. Sonda do života obce*. In: Olomoucký archivní sborník, 19, 2021, s. 101.

²³⁸⁹ *Pohřeb Monsignora dra Breitenbachera*. Lidové noviny, č. 401 (ráno), 12. 8. 1937, s. 5.

²³⁹⁰ *Prof. dr. M. Hýsek[...]*. Národní listy, č. 219 (večerník), 12. 8. 1937, s. 2. Hýskův smuteční projev vyšel ještě téhož roku nákladem Breitenbacherových přátel v tištěném bibliofilském provedení o celkovém nákladu 250 výtisků. Jeho součástí je též podobizna Antonína Breitenbachera, pocházející z ateliéru kroměřížského fotografa Arnošta Přikryla. *Památce dr. Breitenbachera [...]*. Pozor, č. 267, 28. 9. 1937, s. 2.

²³⁹¹ HÝSEK, Miloslav: *Památce Antonína Breitenbachera. Projev Miloslava Hýska 11. srpna 1937 na kroměřížském hřbitově nad rakví A. Breitenbachera, archiváře a vynikajícího moravského historika*. Kroměříž 1937, s. 5.

²³⁹² Tamtéž.

²³⁹³ Jan Kutňák (1892–1975), rodák z Kroměříže, zaměstnanec Československých státních drah, publicista a organizátor hanáckého spolkového života v Praze. Narodil se do rodiny rolníka Jana Kutňáka z Oskola (dnes místní část Kroměříže), pozdějšího kroměřížského radního a činovníka místní organizace Československé strany lidové, a jeho manželky Růženy roz. Hlavinkové, dcery domkáře z Věžek. Jako úředník Československých státních drah odešel v průběhu dvacátých let služebně do Prahy, kde se roku 1927 oženil

působící v Praze již dříve dbal o propagaci Breitenbacherova díla, přičemž zprávy o jeho aktivitách v archivu publikoval jak v regionálních, tak celostátních tiskovinách.²³⁹⁴ Zatímco v listu *Večer* vyzdvihl Breitenbachera jako archiváře,²³⁹⁵ v *Selských listech* zkritizoval církevní autority za ignorování památky zemřelého archiváře, čímž v jistém smyslu poskytl Breitenbacherovi posmrtnou satisfakci:

„Dr. Breitenbacher těšil se opravdové úctě, vážnosti i lásce u všech, kdož ho znali. Nejmenším sympatiím těšil se však u arcibiskupské správy a oné části kněžstva, která své poslání vidí v politické činnosti. Těm ovšem nemohl tento svérázný Slovák, který šel vždy svojí cestou, nedbaje přízně pánů, přirůsti k srdci. Ignorovali jej už za jeho života, a ignorovali jej i po smrti, když se vyhnuli účasti na jeho pohřbu! Ba ani černý prapor na arcibiskupský archiv nedali vyvěsit!

Dr. Breitenbacher už za živa říkal: ‚Nelíbí se špatným - budiž pro mne pochvalou.‘ Obrovská účast na jeho pohřbu v Kroměříži byla dokladem, že umřel dobrý člověk, poctivého charakteru a práce nehynoucí hodnoty. A to mohlo právem nejvíce mrzet jeho nepřátele, nenávidějící toho, kdo měl jim býti nejbližší, kdyby měli jeho poctivý charakter a svědomí!“²³⁹⁶

s Johanou Novákovou. I nadále však zůstal kroměřížským patriotem a propagátorem Kroměříže. Stál u zrodu Klubu Kroměříž a Hanácké obce, spolku združujících kroměřížské rodáky a Hanáky žijící v Praze. Jejich členem byl i známý moravský malíř Max Švabinský (1873–1962). Rovněž zasedal ve výboru Hanáckého národohospodářského sboru v Praze a zastupoval český spolek Komenský v argentinském Buenos Aires. Později přispíval svými články do časopisu *Železničář*. MZA v Brně, fond E 67 Sbirka matrik, inv. č. 7977, *matrika narozených města Kroměříž - kostel Panny Marie (1886–1902)*, s. 127; *Volba náměstků a městských radních v Kroměříži*. Haná, č. 27, 1. 2. 1928, s. 2; *Kroměřížsko ve výboru Hanáckého národohospodářského sboru v Praze*. Haná, č. 287, 20. 12. 1933, s. 3; *Krajanské besedy Hanáků v Praze [...]*. Lidové noviny, č. 256, 21. 5. 1941, s. 2; *50ti let se dožil v Praze [...]*. Moravský večerník, č. 75, 11. 7. 1942, s. 4; *Prosba našich z Argentiny*. Volné slovo, č. 25, 30. 1. 1947, s. 5.

²³⁹⁴ Některé Kutňákovy noticky z *Hané a Národní politiky* si Breitenbacher vlepil vystřižené do deníku. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 266, 271.

²³⁹⁵ Breitenbacherovu práci pro archiv zhodnotil následovně: „... dr. Breitenbacher byl vzorem archiváře, jakým tento má opravdu býti. Dr. Breitenbacher nepojímal archivářství jako pouhý úřad, nebyl též archivářem-úředníkem, ale byl archivářem tělem i duší, který svému povolání věnoval se s opravdovou láskou a nadšením. A jenom díky této lásce a nadšení děkuje dnes arcibiskupský archiv kroměřížský za své opravdu vzorné uspořádání a za svůj vzorný stav, v němž za dob dřívějších nikdy nebyl... Dr. Breitenbacher svou úmornou prací v archivu i obrazárně odkryl všechna tajemství, která jsou v nich po staletí uložena. Dr. Breitenbacher je zpřístupnil veřejnosti i vědeckému bádání, které dnes jest v arcibiskupském archivu velmi ulehčeno a usnadněno, když archiv jest uveden do potřebného pořádku, bez něhož jinak i sebebohatší archiv jest pro vědce téměř bezcenným.“ KUTŇÁK, Jan: *Strážce pokladu „Hanáckých Athén“ odešel na věčnost...* *Večer*. Lidový deník, č. 189, 13. 8. 1937, s. 4.

²³⁹⁶ Tentyž: *Za Dr. Ant. Breitenbachrem*. *Selské listy*, č. 64, 21. 8. 1937, s. 1.

Na svého oblíbeného profesora nezapomněli ani bývalí studenti arcibiskupského gymnázia usazení v Praze, kteří pod hlavičkou klubu Kroměříž - Kutňákem založeného²³⁹⁷ - uspořádali k počtě zemřelého archiváře 17. prosince ještě téhož roku v prostorách Národní kavárny na Vinohradech vzpomínkový večer. Zazněly na něm projevy profesora Hýska, Breitenbacherových bývalých studentů Tomáše Hrobaře a Františka Paly,²³⁹⁸ stejně jako vzpomínky Breitenbacherova spolužáka z let gymnaziálních Ctibora Bezděka.²³⁹⁹

Úmrtí arcibiskupského archiváře a uznávaného historika nemohla nereflektovat ani odborná veřejnost. Obsáhlé životopisné medailony s přehledem nejvýznamnějších Breitenbacherových prací otiskly vědecké a spolkové žurnály *Český časopis historický*,²⁴⁰⁰ *Časopis Matice moravské*,²⁴⁰¹ *Časopis archivní školy*²⁴⁰² i *Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci*,²⁴⁰³ jehož byl Breitenbacher od roku 1934 čestným členem.²⁴⁰⁴

²³⁹⁷ Spolek sdružující kroměřížské rodáky usazené v Praze se zformoval roku 1937 z iniciativy Jana Kutňáka (1892–1975), který současně vystupoval jako jednatel spolku. Scházel se v Národním domě na Vinohradech a k jeho aktivitám patřilo pravidelné pořádání tematických večerů věnovaných vzpomínkám na Kroměříž, slavným kroměřížským rodákům i hanáckému folkloru. *Klub Kroměříž v Praze*. Lidové noviny, č. 145, 20. 3. 1939, s. 2.

²³⁹⁸ PhDr. František Pala (1887–1964), rodák z Bohuslavic u Zlína, pedagog, hudební kritik a teoretik. Pocházel z rodiny pololánika Josefa Paly z Bohuslavic u Zlína a jeho manželky Veroniky roz. Kohnové, sestry arcibiskupa Theodora Kohna (1845–1915). Za strýcovy podpory vychodil arcibiskupský chlapecký seminář v Kroměříži a po maturitě roku 1906 absolvoval studia na filozofické fakultě v Praze. Palovo následné pedagogické působení na středních školách ve Středních Čechách (Praha, Jičín, Příbram, Nová Paka) přerušila válka, kterou prožil v zákopech na italské frontě. Po návratu domů vystoupil z katolické církve a úspěšně obhájil doktorát na filozofické fakultě pražské univerzity. Ve své dizertační práci se zabýval německými českobratrskými písněmi a jejich poměrem k písním českým. Profesně navázal na své předchozí pedagogické působení v Nové Pace a Jičíně; krátce působil též ve slovenské Žilině. Roku 1926 přijal místo profesora městského dívčího reálného gymnázia na Praze 2, jehož byl od roku 1945 ředitelem. V oblasti muzikologie věnoval pozornost především tvorbě soudobých českých skladatelů Emila Axmana (1887–1949) a Josefa Bohuslava Foerstra (1859–1951), se kterým jej pojilo celoživotní přátelství. Přispíval do muzikologických časopisů *Česká hudba*, *Smetana*, *Tempo* aj. MZA v Brně, fond E 67 Sběrka matrik, inv. č. 4044, *matrika narozených obce Bohuslavice u Zlína (1868–1899)*, s. 115; *Seznam abiturientů od r. 1862–1934*. In: XXV. jubilejní výroční zpráva arcibiskupského gymnasia v Kroměříži za školní rok 1934–1935. Kroměříž 1935, s. 50; *Učitelství sbor Amerlingova státního ústavu učitelského v Praze za uplynulých sto let 1848–1948*. In: Jubilejní almanach 1848–1948 Amerlingova státního mužského učitelského ústavu v Praze II. Praha 1948, s. 183; TULACHOVÁ, Marie (ed.): *Disertace pražské university. I. 1882–1953*. Praha 1965, s. 94; *Dr. František Pala*. Venkov, č. 109, 9. 5. 1937, s. 7; *Dr. František Pala [...]*. Tempo. Hudební měsíčník, 19, 1947, č. 8, s. 255.

²³⁹⁹ Záměr uspořádat tematický večer věnovaný kroměřížskému archiváři avizoval spolek již v průběhu srpna. *Slópek Hanáků v Praze*. Večer. Lidový deník, č. 196, 21. 8. 1937, s. 5; *Vorträge – Veranstaltungen*. Prager Presse, č. 340, 12. 12. 1937, s. 9; *Breitenbacherův večer v Praze*. Selské listy, č. 100, 24. 12. 1937, s. 4; *Kultura*. Moravský večerník, č. 336, 28. 12. 1937, s. 5.

²⁴⁰⁰ HRUBÝ, František: *Dne 8. srpna 1937 zemřel v Kroměříži dr. Ant. Breitenbacher [...]*. Český časopis historický, 43, 1937, s. 649–650.

²⁴⁰¹ ŠEBÁNEK, Jindřich: *Uprostřed léta opustil svou pracovnu [...]*. Časopis Matice moravské, 61, 1937, č. 1–4, s. 423–425.

²⁴⁰² JENŠOVSKÝ, Bedřich: *Dr. Antonín Breitenbacher*. Časopis archivní školy, 15–16, 1937–1938, s. 395–396.

²⁴⁰³ NEŠPOR, Václav: *PhDr. Antonín Breitenbacher*. Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, 50, 1937, č. 185–188, s. 307.

²⁴⁰⁴ *Zasloužilý archivář [...]*. Haná, č. 257, 12. 11. 1933, s. 5.

Zajímavý je zejména Šebánkův příspěvek ve druhém z uvedených časopisů, neboť poodkrývá i něco z Breitenbacherovy povahy:

„Jeho vypjaté sebevědomí a temperamentní povaha, které mu dávaly úctyhodnou sílu pracovní, pudily ho zároveň i k tomu, že zastával do všech krajností přesvědčení, k němuž ve vědeckých otázkách došel. Odtud padl ne jeden stín na dílo Breitenbacherovo (stačí vzpomenouti jeho polemiky s E. Dostálem), stín, který však nemůže přece jen ohrozit jeho světlou památku.“²⁴⁰⁵

Zprávy o Breitenbacherově úmrtí nacházíme i v denním tisku. *Lidové noviny* ocenily zemřelého jako „výborného učitele“ a muže „pevného charakteru a vřelého národního cítění“, za které byl během války pod policejním dohledem.²⁴⁰⁶ Zprávu doplnily o výčet stěžejních Breitenbacherových prací. Pražský deník *Národní osvobození* připomenul Breitenbacherovu zásluhu na záchraně mnoha cenných pramenů, dokumentujících církevní, historický a kulturní vývoj Moravy,²⁴⁰⁷ což připomínají i *Pražské listy*.²⁴⁰⁸ Regionální uherskohradištské *Slovácké noviny* vyzdvihly zesnulého jako „velkého národovce“, který „mnoho vykonal publikačně v otázkách dějin Moravy“.²⁴⁰⁹

Nikterak nezaostávaly německy psané listy českých Němců včetně pražského deníku *Prager Presse*.²⁴¹⁰ Brněnský *Tagesbote* připomenul Breitenbacherova studia v Innsbrucku.²⁴¹¹ Obsáhlý životopisný medailonek zemřelého otiskl krnovský, křesťansky orientovaný deník *Das Volk*.²⁴¹² Informovat o úmrtí kroměřížského archiváře neopomenuly ani slovenské listy, třebaže jej do značné míry zastínilo úmrtí předního slovenského politika a národního básníka Martina Rázuse.²⁴¹³ Ze zahraničních listů přinesl zprávu o Breitenbacherově úmrtí pouze rakouský deník *Salzburger Chronik*.²⁴¹⁴

²⁴⁰⁵ ŠEBÁNEK, J.: *Uprostřed léta opustil svou pracovnu*, s. 423–425.

²⁴⁰⁶ *Antonín Breitenbacher zemřel*. *Lidové noviny*, č. 397 (ráno), 10. 8. 1937, s. 7.

²⁴⁰⁷ *Kroměřížský arcibiskupský archivář zemřel*. *Národní osvobození*, č. 186, 10. 8. 1937, s. 3.

²⁴⁰⁸ *Kroměřížský archivář Msgr. dr. Antonín Breitenbacher [...]*. *Pražské noviny*, č. 184, 10. 8. 1937, s. 4.

²⁴⁰⁹ *Církevní rozhledy*. *Slovácké noviny*, č. 32, 13. 8. 1937, s. 2.

²⁴¹⁰ *Msgr. Dr. A. Breitenbacher gestorben*. *Prager Presse*, č. 217, 10. 7. 1937, s. 5; *Msgr. Breitenbachers letzter Weg*. *Prager Presse*, č. 219, 12. 8. 1937, s. 5.

²⁴¹¹ *Sonntag starb in Kremsier [...]*. *Tagesbote*, č. 365, 10. 8. 1937, s. 5.

²⁴¹² *Msgr. Dr. Breitenbacher †*. *Das Volk*. *Tagblatt für das christlich-deutsche Volk*, č. 180, 10. 8. 1937, s. 2.

²⁴¹³ Rozsáhlý nekrolog s životopisným medailonkem přinesl *Slovenský denník*, jehož autor zhodnotil práci i osobnost zemřelého zajímavými slovy, z nichž je možno usuzovat, že komplikovanou osobnost Breitenbachera poznal blíže: „Od r. 1921 sústreduje sa jeho pečlivá činnosť na knihovňu, archív a sbierky kroměřížske; bohaté dokumenty cirkevného, národného, kultúrneho, umeleckého a hudebného vývoja Moravy byly jeho svedomitou a všestrannou činnosťou zachránené pre veky budúce. [...] Bol vedecky činný a pre svoju zvláštnu povahu aj hodne obľúbený u tých, ktorých bádateľský záujem zaviedol do archívu či knihovne kroměřížského arcibiskupstva.“ *Vynikajúci archivár zomrel*. *Slovenský denník*, č. 180, 10. 8. 1937, s. 2.

²⁴¹⁴ Informoval o něm nicméně jen velmi stručně: „In Kremsier starb Msgr. Dr. Anton Breitenbacher.“ *Todesfälle*. *Salzburger Chronik*. *Tagblatt mit der illustrierten Beilage „Österreichische Woche“*, č. 182, 11. 8. 1937, s. 6.

Hospodyně Františka Šťastníková, která se o Antonína Breitenbachera do posledního okamžiku oddaně starala, vyplnila poslední vůli zemřelého a odevzdala jeho písemnou pozůstalost do Moravského zemského archivu v Brně.²⁴¹⁵ Svého zaměstnavatele přežila o pouhé tři roky. Zemřela v Kroměříži, svobodná, dne 6. července 1940.²⁴¹⁶ Jako výraz úcty k zemřelému archiváři odkázala po své smrti Královské české společnosti nauk úctyhodnou částku 75 tisíc korun ke zřízení nadace na podporu vydávání prací o českých dějinách. Tisícovými částkami přispěla též Jednotě pro dostavění chrámu sv. Víta v Praze a knižnímu nakladatelství Dobré dílo ve Staré říši.²⁴¹⁷ Z části Breitenbacherovy pozůstalosti byl zřízen fond na vyplácení stipendií pro studenty českých vysokých škol z Uherského Hradiště a okolí.²⁴¹⁸ Města, které do konce života považoval za svůj druhý domov.

18.4 Další osudy arcibiskupského archivu

S odchodem Antonína Breitenbachera, archiváře a historika „starého stříhu“, končí celá jedna éra v historii arcibiskupského archivu a zámecké knihovny. Nebudeme nikterak přehánět, prohlásíme-li, že svou odbornou činností a nemalým úsilím se významně přičinil o to, aby arcibiskupský archiv mohl začít plnit skutečné vědecké poslání.²⁴¹⁹ Breitenbacherův nástupce Alois Richter, stávající vikář kostela sv. Mořice,²⁴²⁰ hbitě navázal na pořádací práce svého předchůdce.²⁴²¹ Díky jeho vedení a prozíravosti přežil arcibiskupský archiv období druhé

²⁴¹⁵ ŠTARHA, Ivan: *Moravský zemský archiv v Brně 1839–1989. Dějiny ústavu*. Znojmo 2003, s. 68.

²⁴¹⁶ MZA v Brně, fond E 67 Sbirka matrik, inv. č. 8021, *matrika zemřelých města Kroměříž - kostel Panny Marie (1931–1942)*, s. 466.

²⁴¹⁷ O štědrém daru referovaly vícere české a moravské deníky. Srov. *Král. české společnosti nauk [...]*. Národní listy, č. 226, 21. 8. 1940, s. 4; *Příkladný odkaz zemřelé Kroměřížanky*. Moravská orlice, č. 195, 21. 8. 1940, s. 2; *Denní kronika*. Lidové noviny, č. 423, 21. 8. 1940, s. 2; *Hospodyně mecenáškou*. Hlas lidu, č. 34, 24. 8. 1940, s. 4.

²⁴¹⁸ *Schůze městského zastupitelstva [...]*. Zájmy Slovače, č. 38–39, 17. 12. 1938, s. 2. „Svým domovským městem“ nazývá Antonín Breitenbacher Uherské Hradiště v listu muzikologovi Emiliánu Troldovi (1871–1949) z 16. června 1930, který se Breitenbachera doptával na jezuitské skladatele z Uherského Hradiště. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 643, *Deník, sv. I. (1921–1930)*, s. 151–152.

²⁴¹⁹ VLČKOVÁ-BUTULOVÁ, I.: *Dějiny zámecké knihovny v Kroměříži od roku 1850 až po dnešek*, s. 50.

²⁴²⁰ P. ThDr. Alois Richter (1884–1958), rodák z Mohelnice, římskokatolický duchovní, v letech 1937–1945 arcibiskupský archivář a správce zámecké knihovny v Kroměříži. Studoval na státním českém gymnáziu v Olomouci, odkud po maturitě v červenci 1913 nastoupil na bohoslovecká studia. Po vysvěcení na kněze roku 1907 prošel jako kaplan vícerymi farnostmi včetně Prostějova. Od roku 1911 působil jako kaplan kostela Panny Marie v Kroměříži a učitel náboženství na místní obecné škole. V únoru 1917 obhájil doktorát z teologie na bohoslovecké fakultě v Olomouci. O rok později byl jmenován vikářem při kostele sv. Mořice. *Seznam aprob. abiturientů škol. r. 1902/3*. In: XXXV. program c. kr. českého gymnázia v Olomouci. Vydaný ředitelstvím ústavu na konci školního roku 1903/04. Olomouc 1904, s. 50; POVONDRA, V. – PITHART, J. (eds.): *Velký adresář a almanach města Kroměříže*, s. 14, 24; *Promoce*. Pozorovatel, č. 6, 9. 2. 1917, s. 3; *Osobní zprávy a uprázdněná místa*. Věstník katolického duchovenstva, 18, 1918, č. 17, s. 251; VLČKOVÁ-BUTULOVÁ, I.: *Dějiny zámecké knihovny v Kroměříži od roku 1850 až po dnešek*, s. 52.

²⁴²¹ *Mutationes status personalis*. Acta curiae archiepiscopalis Olomucensis, 1937, č. 9, s. 169; též *Novým arcibiskup. archivářem [...]*. Selské listy, č. 68, 4. 9. 1937, s. 4; *Nástupcem zemřelého arcib. archiváře v Kroměříži [...]*. Národní listy, č. 261 (večerník), 23. 9. 1937, s. 2.

světové války, poznamenané vnučenou německou správou, relativně bez úhony. Pouze vlivem personálních změn byli v průběhu let 1942 a 1943 propuštěni oba někdejší spolupracovníci Antonína Breitenbachera - Bedřich Fiala a František Michálek - takže ve službě zůstal ponechán pouze Richter.²⁴²²

V rámci archivní rozluky mezi protektorátními a říšskými archivy bylo postoupeno 99 listin včetně tří urbářů říšskému archivu v Opavě. Větším manipulacím, při nichž sehrál neblahou úlohu tehdejší archivní referent říšského protektora Horst Oskar Swientek,²⁴²³ bylo zabráněno jen díky Richterovi.²⁴²⁴ Po válce se naštěstí podařilo navrátit všechny archiválie zpět do Kroměříže, a to včetně dalších 52 pergamenů, o jejichž přesunu do Archivu země České v Praze rozhodly německé úřady na samém sklonku války.²⁴²⁵

Obzvláště prozíravým krokem se rovněž ukázalo Richterovo rozhodnutí o přenesení archivu z věže do suterénu zámku kvůli obavám z bombardování města, což skutečně uchránilo arcibiskupský archiv od jisté zkázy následkem požáru zámecké věže, založeného 4. května 1945 ustupující německou armádou.²⁴²⁶ Očitým svědkem požáru byl i kroměřížský historik František Václav Peřinka, který v arcibiskupském archivu strávil stovky hodin během své dlouholeté práce na historicko-topografickém cyklu *Dějiny města Kroměříže*.²⁴²⁷ Ve svém písemném svědectví vzpomíná, jaký děs jej pojal při pomýšlení na archiválie uložené ve věži, které mohly přijít ke zkáze:

„Před osmou hodinou podle letního času vyšlehl na věži nad hodinami první plamenný jazyk. Pozorovatelé sledující v městě boj z oken na náměstí zpozorovali hned tento první. Bylo všeobecně mínění, že věž zapálili Němci. Ze zámeckého nádvoří pokusili se sice hasiti, zapjali hadici na hydrant, ale stačili dostříknouti

²⁴²² ZUBER, Rudolf: *Archiv arcibiskupství olomouckého v Kroměříži*. Archivní časopis, 1, 1951, č. 4, s. 121.

²⁴²³ Dr. Horst Oskar Swientek (1908–1967), slezský Němec původem z Olesna v Horním Slezsku, archivář, v letech 1939–1945 archivní referent říšského protektora. Úřad obdržel v listopadu 1939 společně s pověřením přípravy archivního zákona pro protektorát Čechy a Morava, na základě něhož měla být uskutečněna archivní rozluka mezi protektorátními a říšskými archivy. Zároveň vykonával dohled nad činností českých archivů. Dne 11. května 1945 byl zatčen přímo v archivu československými orgány. Po vysídlení do Německa se usadil v Dortmundu, kde působil jako ředitel městského archivu. BĚLOHLÁVEK, Miloslav: *Vývoj našeho archivnictví v 20. století (s přihlednutím k západním Čechám)*. Archivní časopis, 30, 1980, č. 4, s. 196; ŠPIRITOVÁ, Alexandra: *Z historie Ústředního archivu Ministerstva vnitra (1945–1954)*. In: *Z dějin Státního ústředního archivu v Praze a jeho předchůdců*. Konference ke 40. výročí SÚA konaná dne 6. 10. 1994 v Praze. Praha 1995, s. 6; KOHL, Wilhelm: *Die Mitglieder der Historischen Kommission Westfalens 1896–1971*. Münster 1972, s. 40.

²⁴²⁴ ZUBER, R.: *Archiv arcibiskupství olomouckého v Kroměříži*, s. 121.

²⁴²⁵ Tamtéž, s. 122.

²⁴²⁶ Příčina požáru se dle svědectví pamětníků různí. Podle některých požár rozdělali němečtí vojáci, kteří krátce předtím nanosili do věže kanystry s benzínem. Podle jiných měli Němci vystřelit na věž zápalné střely z děla v bilanském lese poté, co na ní Kroměřížané vyvěsili československý prapor. PÁLKA, P.: *Konec války v Kroměříži 1945*, s. 43–44.

²⁴²⁷ PEŘINKA, František Václav: *Dějiny města Kroměříže. Díl II. Část 1 a 2. Dějiny let 1619–1695*. Kroměříž 1947, s. V.

sotva na zámecké střechy pod věží. Hasiči přišli pozdě. Snad se báli trvající ještě přestřelky. Přišli ke kašně na náměstí, ta však byla bez vody... Hasičům také už nezbylo než chrániti zámecké střechy, aby oheň nerozšířil se také na ně, neboť bylo nebezpečí, že by zničil nejen celý residenční zámek, ale že by přskočil i do města. Bylo však bezvětrí, věž hořela jako svíce, plameny do desíti hodin večer osvětlovaly město. Tento prst ukazující k nebi, tento vykřičník do dálek shořel až do výše hodin. Chvěl jsem se strachem, aby padající plech a do hloubky věže se řítící silné klády věžní vazby neprolomily klenby, neboť v prvním poschodí věže chová se arcibiskupský archiv, nejbohatší archiv v zemi, z něhož Němci skoro nic neuloupili a jen nejvzácnější pergameny byly narychlo uloženy v zámeckých salách terrenách, aby byly jisty před nálety.²⁴²⁸

Koncem roku 1946 odešel Richter do penze a na jeho místo nastoupil ke dni 1. lednu 1947 Rudolf Zuber, profesor arcibiskupského gymnázia v Kroměříži.²⁴²⁹ Během jeho působení prošel arcibiskupský archiv bouřlivým rokem 1948, kdy byl kroměřížský zámek zkonfiskován a předán do správy Místního národního výboru v Kroměříži.²⁴³⁰ Koncem ledna 1952 převzala arcibiskupský archiv i s knihovnou ministerská komise. Zámecká knihovna byla v dubnu téhož roku převedena do správy Univerzitní knihovny v Olomouci jako její pobočka v Kroměříži.²⁴³¹ Arcibiskupský archiv byl roku 1964 svěřen olomoucké pobočce Státního archivu v Opavě a postupně převážen do Olomouce. Ve druhé polovině devadesátých let byl přemístěn z prostor bývalé kanovnické rezidence na Wurmově ulici do moderních depozitářů novostavby olomoucké pobočky Zemského archivu v Opavě a Státního okresního archivu v Olomouci na ulici U Husova sboru, kde je jako fond Arcibiskupství olomoucké uložen dodnes.²⁴³²

²⁴²⁸ PÁLKA, P.: *Konec války v Kroměříži 1945*, s. 43–44.

²⁴²⁹ P. PhDr. Rudolf Zuber (1912–1995), rodák z Moravské Ostravy, římskokatolický duchovní, historik a archivář, v letech 1947–1952 správce arcibiskupského archivu a knihovny v Kroměříži. Studoval na reformním reálném gymnáziu v Příboře a bohoslovecké fakultě v Olomouci, kde v červenci 1936 obdržel kněžské svěcení. Následně absolvoval studia germanistiky a historie na Univerzitě Karlově v Praze. V letech 1940–1945 působil jako profesor na arcibiskupském gymnáziu v Kroměříži. Roku 1947 převzal po Aloisi Richterovi místo správce arcibiskupského archivu a knihovny. Po převzetí Arcibiskupského zámku v Kroměříži do státní správy v dubnu 1952 byl obou funkcí zbaven. Později působil jako archivář v javornické pobočce Okresního archivu v Šumperku. Zanechal po sobě cenné vlastivědné práce věnované regionu Jesenicka. MALÍŘ, Jiří: *Nad životem a dílem PhDr. Rudolfa Zuby*. Časopis Matice moravské, 115, 1996, č. 1, s. 210–217; Zuber, Rudolf (heslo). In: DOKOUPIL, Lumír (ed.): *Biografický slovník Slezska a severní Moravy*. Sešit 6. Ostrava 1996, s. 134–135.

²⁴³⁰ ZUBER, R.: *Archiv arcibiskupství olomouckého v Kroměříži*, s. 121.

²⁴³¹ VLČKOVÁ-BUTULOVÁ, I.: *Dějiny zámecké knihovny v Kroměříži od roku 1850 až po dnešek*, s. 52–53.

²⁴³² BALATKOVÁ, Jitka: *Fond Arcibiskupství olomoucké v olomoucké pobočce Zemského archivu Opava*. Střední Morava. Kulturněhistorická revue, 6, 2000, č. 11, s. 154.

Počátkem sedmdesátých let přišla autorka Breitenbacherova životopisu Iva Vlčková-Butulová s myšlenkou umístit na regentském domě v Kroměříži pamětní desku k uctění arcibiskupského archiváře jako jedné z významných osobností města.²⁴³³ K naplnění jejího záměru nicméně došlo teprve koncem devadesátých let. Dne 29. prosince 1999 byla z iniciativy správy Arcibiskupského zámku v Kroměříži a vedení města u příležitosti 125. výročí narození Antonína Breitenbachera odhalena na jeho domě v dolní části Velkého náměstí pamětní deska, připomínající působení významného archiváře a historika, jehož přínos moravské historiografii zhodnotil tehdejší ředitel kroměřížského zámku Jiří Čermák následujícími slovy:

„Vliv Antonína Breitenbachera byl obrovský. Z jeho práce dodnes čerpají nejen naši pracovníci, ale i mnozí další, kteří přichází do zámku studovat historické materiály. [...] Jeho systém inventarizace je tak široce propracován, že se na něm nemusí dodnes téměř nic měnit.“²⁴³⁴

²⁴³³ VLČKOVÁ-BUTULOVÁ, I.: *Dějiny zámecké knihovny v Kroměříži od roku 1850 až po dnešek*, s. 326.

²⁴³⁴ *Zesnulému zámeckému archiváři věnovali pamětní desku*. Moravský den. Noviny pro okresy Zlín, Kroměříž, Vsetín a Uherské Hradiště, č. 304, 31. 12. 1999, s. 4.

19 ZÁVĚR, aneb uzavření příběhu arcibiskupského archiváře

Dr. Breitenbacher byl muž poctivé práce, již si postavil v kroměřížském arcibiskupském archivu, knihovně i obrazárně pomník velké a nehynoucí hodnoty! Kroměříž a kulturní Morava nezapomene nikdy této jeho záslužné činnosti, která zůstane vždy skvělým vzorem pro všechny jeho nástupce.

Jan Kutňák²⁴³⁵

19.1 Závěrečné shrnutí

Marně jsme přemýšleli, jakým citátem uvedeme poslední kapitolu naší práce - závěrečné zhodnocení života a díla Antonína Breitenbachera. Zda zvolit takový, který nejlépe ilustruje jeho komplikovanou osobnost, nebo takový, který výstižně zhodnotí Breitenbacherovo celoživotní dílo. Nakonec jsme se rozhodli pro druhou možnost. Domníváme se, že navzdory jistému patosu nejlépe vystihuje Breitenbachera takového, jaký chtěl být vnímán svými současníky i budoucími generacemi.

Čtenář možná shledá některé skutečnosti ze života Antonína Breitenbachera poněkud překvapivými, ať už jde o jeho odpor ke kněžství, silný antiklerikalismus, sympatie k českému fašistickému hnutí či neskrývaný antisemitismus. Ale i to je jeden z nevyčtených cílů této práce, která se snaží představit Breitenbachera takového, jaký byl. Jinými slovy, dešifrovat a pochopit komplikovanou osobnost Antonína Breitenbachera jako kněze, profesora, národovce, historika, arcibiskupského archiváře... Odhalené skutečnosti přitom nemusí být vždy ku prospěchu odkazu popisovaného jedince. Avšak i to patří k přirozenému údělu každé veřejně exponované osobnosti, jakož i k neodmyslitelným povinnostem každého historika. Tyto fenomény navíc musíme posuzovat v kontextu doby a prostředí, v němž Breitenbacher vyrůstal, vyvíjel se a pohyboval.

V prvních kapitolách jsme se pokusili dobrat ke kořenům Antonína Breitenbachera, které nicméně i přes naši snahu zůstávají z větší části obestřené tajemstvím, zejména pokud se jedná o dědečka Geoga, rytmistra dragounů, zakladatele uherskohradištské resp. jarošovské větve rodu Breitenbacherů. Na druhou stranu jsme poodhalili mnohé z Breitenbacherova dětství na Moravském Slovácku, což je období, kdy se z hlediska psychologického

²⁴³⁵ KUTŇÁK, Jan: *Strážce pokladu „Hanáckých Athén“ odešel na věčnost...* Večer, č. 189, 13. 8. 1937, s. 4.

nejvíce formuje osobnost jedince.²⁴³⁶ A nutno říci, rázovitý slovácký původ se výrazně podepsal i na svérázném Breitenbacherově naturelu. Jinými slovy, lokální patriotismus sehrál v životě Antonína Breitenbachera společně s nacionální identitou zcela zásadní roli.

Nezbytné pro pochopení vnitřního vývoje Antonína Breitenbachera shledáváme víceméně nedobrovolné (či spíše nikoli zcela promyšlené) rozhodnutí vydat se na dráhu duchovního. U Breitenbachera tak nejspíše absentuje individuální prožitek či intimní zkušenost s duchovnem jako jeden z přirozených předpokladů formování kněžské identity jednotlivce.²⁴³⁷ Právě v této skutečnosti spatřujeme jeden z významných faktorů, který se podílel jednak na Breitenbacherově autoreflexi vlastního kněžství, jednak na jeho reflexi církevních reforem a politického katolicismu.²⁴³⁸

Nesporné pedagogické nadání, zachycené ve vzpomínkách Breitenbacherových bývalých studentů, přivedlo novokněze roku 1896 na arcibiskupský chlapecký seminář v Kroměříži. Breitenbacher zde zažívá první vážnější konfrontaci s němečtím, reprezentovaným postavou ředitele semináře Viléma Blažka. Se skutečným německým nacionalismem se však setkává teprve na studiích historie a geografie v Innsbrucku o dva roky později. Vlastenecké smýšlení, pěstované v Uherském Hradišti a v Olomouci, se tak dostává do konfrontace s protičeskými náladami vyvolanými Badeniho jazykovými nařízeními. Tato konfrontace zanechává v duši mladého studenta výrazné protiněmecké sentimenty, projevované otevřeně po návratu na Moravu. Na druhou stranu právě univerzitní studia v Innsbrucku přispěla podle našeho mínění k seznámení Breitenbachera s modernismem a formaci jeho vlastního poměru jak vůči reformnímu hnutí v katolické církvi, tak vůči nově vznikajícím církvím v Československu první třetiny 20. století.

Po návratu na Moravu se začíná věnovat historické práci. Myšlenky, které vkládá do svých článků i historických prací, volají stejně intenzivně po sjednocení a soudržnosti Čechů, jako politická prohlášení jeho současníků. Pro Breitenbachera byla ovšem tato manifestace vnitřního, pročeského přesvědčení nadmíru důležitá. Umožňovala mu nestát stranou a zapojit své schopnosti ve prospěch národní myšlenky. Později přebírá místo profesora dějepisu a zeměpisu na arcibiskupském gymnáziu v Kroměříži. O jeho autoritě a osobních kvalitách svědčí desítky listů od bývalých studentů, kteří vzpomínají svého profesora jako odvážného

²⁴³⁶ ALAN, Josef: *Etapy života očima sociologie*. Praha 1989, s. 77–78.

²⁴³⁷ HUSÁK, P.: *Když se rozpínají ruce, dotýkají se temnot*, s. 43–44.

²⁴³⁸ Podobné případy zaznamenal ve svém spisu *Český kněz* z roku 1931 publicista a šéfredaktor *Lidových listů* JUDr. Josef Doležal (1893–1965). DOLEŽAL, J.: *Český kněz*, s. 35–36. Jedním z nich je i případ katolického duchovního P. Emanuela Masáka (1883–1964), který dráhu kněze nastoupil na přání matky a rovněž inklinoval k reformnímu směřování církve. Srovnej s HUSÁK, P.: *Když se rozpínají ruce, dotýkají se temnot*, s. 44–45.

a poctivého vlastence, který se nedokázal sklonit ani před světskými, ani před církevními autoritami. Nebýt těchto vlastností, nestál by Breitenbacher v pozadí transformace arcibiskupského gymnázia v Kroměříži z dvojjazyčného neboli utrakvistického na české s povinnou výukou němčiny.

Po převratu 1918 projevil Breitenbacher jako profesor arcibiskupského gymnázia naplno svoje nacionální a protiněmecké smýšlení. Mnohdy přitom docházelo ke konfliktům s německými profesory. Podobnými výstupy si však Breitenbacher získával respekt českých studentů, kteří se na něj začali obracet s prosbami o zastání před německými profesory. Situace se následně jakoby zacyklila: Breitenbacher povzbuzoval studenty k vlastenectví - studenti se radikalizovali - němečtí profesori vznášeli na odbojné žactvo stížnosti - ředitel Hubík přistupoval k disciplinárním trestům - studenti pocítovali křivdu a stěžovali si u Breitenbachera na vystupování profesorů. Nakonec to byl Breitenbacher, kdo vznesl impulz k počestění ústavu.

Tím se dostáváme k prvnímu úkolu, který jsme si v úvodu naší práce vytyčili, a sice objasnění poměru Antonína Breitenbachera k reformnímu hnutí a jeho protagonistům na Moravě, jmenovitě Matěji Pavlíkovi a Aloisi Spisarovi.

Na tuto otázku jsme se pokusili zodpovědět v kapitole věnované církevním reformám. Poodkryli jsme fungování skupiny kroměřížských „národních kněží“, tvořené Matějem Pavlíkem, Aloisem Spisarem, Adolfem Jaškem a Antonínem Breitenbacherem. Není vyloučeno nepřímé zapojení i dalších osob, jmenovitě dr. Josefa Klapetka, profesora arcibiskupského gymnázia, který o publikační činnosti Antonína Breitenbachera v *Právu národa* věděl a účastnil se některých porad, ačkoliv o bližším zapojení nemáme zprávy.²⁴³⁹ Společným jmenovatelem jednotlivých členů skupiny shledáváme snahy o nápravu poměrů v církvi, její očištění od „ducha starého mocnářství“ a omezení vlivu Říma.²⁴⁴⁰ Nezbytný předpoklad představovalo odstranění arcibiskupa Skrbenského z pozice arcibiskupa, do které se zapojil především Breitenbacher a Jašek.

Přestože z celé čtveřice zůstával Breitenbacher navenek ponejvíce v úzadí, nedá se říci, že by jeho přínos společné akci byl zanedbatelný. Právě naopak. Z celé skupiny stál právě Breitenbacher k arcibiskupovi nejbliže a ze svého postavení mohl snadno proniknout k zákulisním informacím. Sám navíc přechovával sympatie k církevním reformám a projevil

²⁴³⁹ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 160–161.

²⁴⁴⁰ Tamtéž, s. 155.

ochotu pomoci s jejich prosazováním. V tomto směru nacházíme v Breitenbacherově smýšlení společné body s programem Jednoty českého katolického duchovenstva:

- 1) Nebránil se zavádění české liturgie cestou „via facti“, ačkoliv sám nepůsobil v duchovní správě, tudíž neměl příležitost k její realizaci. Sám si však pořídil Farského *Český misál*, aby vyjádřil svou podporu reformistům.
- 2) Nesouhlasil s nuceným kněžským celibátem. V jistém smyslu jej pojímal jako relikv, který je v nejednom případě porušován a v tichosti tolerován církevními autoritami. Zavedení kněžských sňatků cestou „via facti“ nicméně odmítal. Upřednostňoval legalizaci „shora“ v pozdější fázi reformem.
- 3) Za nejdůležitější bod církevních reforem považoval reformu bohosloveckého vzdělávání kněží. Svou koncepci přestavby vzdělávacího systému duchovních, jak o ní pojednává v *Právu národa* i v denících, pojímá jako nezbytný základ pro přechod do další fáze reformního úsilí a přípravu prostoru pro uskutečnění dalších církevních reforem včetně řečeného zdobrovolného kněžského celibátu.

Na základě našich pozorování si dovoluujeme prohlásit, že Breitenbacherovo pojetí církevních reforem, k nimž se v denících hlásí, koresponduje *de facto* s programem Jednoty, jak byl přijat na členské schůzi 23. ledna 1919 v Obecním domě v Praze.²⁴⁴¹ Minimálně zčásti jej přitom poháněly obavy z návratu předříjnových poměrů, což není u reformních duchovních neobvyklé.²⁴⁴² Odtud pramení i Breitenbacherův odpor k politickému katolicismu, do něhož si promítá starý režim. Deníkový zápis z června 1919: „Rozešel jsem se kdysi s Rakouskem, rozešel jsem se s kněžstvem,“²⁴⁴³ tento postoj zcela vystihuje a naplňuje tak do písmene slova prof. Pavla Marka, který ve své publikaci *České schisma* (2000) označuje reformní hnutí u nás za daň katolické církve za austrokatolicismus.²⁴⁴⁴

Církevní rozkol v lednu 1920 nicméně potvrdil, že skupina kroměřížských reformistů je pro dlouhodobé fungování příliš heterogenní. Jašek se drží unionismu, odmítá rozkolnictví

²⁴⁴¹ Jeden z bodů programu se týkal reformy bohosloveckých studií, jejímž produktem měli být národně uvědomělí, samostatně uvažující kněží, vycházející z bohosloveckých fakult. Základ představovala změna způsobu výuky a její vedení v české nebo slovenské řeči. Bohoslovci měli mít možnost účastnit se svobodně předmetů na světských fakultách. Kněžské semináře a koleje svým charakterem neměly připomínat kasárna. Mladším alumnům mělo být umožněno nošení civilního oděvu místo černé kleriky. Podotkneme, že pro reformy zahlasovalo z celkového počtu 2 620 členů Jednoty 1 788 kněží, dalších 207 se vyjádřilo proti a 96 hlasů bylo neplatných. Členové z Moravy a Slovenska většinou nehlasovali. DOLEŽAL, J.: *Český kněz*, s. 63–64. Všimněme si, že prakticky totožný požadavek vychází již před válkou z řad české Katolické moderny. Viz MAREK, P.: *Církevní krize na počátku první Československé republiky*, s. 173; též HANUŠ, J.: *Bílý Prapor - časopis moravského modernismu*, s. 323.

²⁴⁴² MAREK, P.: *České schisma*, s. 36.

²⁴⁴³ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 166.

²⁴⁴⁴ MAREK, P.: *České schisma*, s. 177.

a umírá v Americe. Mezi Spisarem a Pavlíkem dochází v důsledku následné tzv. pravoslavné krize k roztržce. Jeden rozvíjí nauku Církve československé, druhý organizuje v Československu církev pravoslavnou. Breitenbacher si uvědomuje, že stávající doba uskutečnění reformy ještě nepřeje a rozkoem v církvi je pasé i reformní hnutí v katolické církvi, v němž se společně s Pavlíkem a Spisarem angažoval.²⁴⁴⁵

Přestup do nové církve po vzoru přátel Breitenbacher po důkladném rozmyšlení odmítl. Odolal tak vábení Spisara, který se jej pokoušel získat pro Církev československou a nabádal jej, aby práce pro arcibiskupství zanechal. Rozhodujícím faktorem se ukázaly existenční obavy, ale i přílišné provázání s arcibiskupskou knihovnou. Přesto - nebo právě proto - Breitenbacher vznik Církve československé nejenže neodsoudil, nýbrž ospravedlňoval jako přirozený důsledek agresivní politiky kroměřížských klerikálů. To je dle Breitenbachera i důvod, proč se na Kroměřížsku nové náboženské hnutí velmi rychle zakořenilo.²⁴⁴⁶

Po rozpadu skupiny kroměřížských reformistů se Breitenbacher ocitá v jakési ideové izolaci, která poznamenává jeho další působení. S jinými než s reformně smýšlejícími duchovními bližší styky neudržoval a od klerikálů se distancoval.²⁴⁴⁷

V následujících letech přeměroval Breitenbacher svou kritiku na aktivity kroměřížské organizace Československé strany lidové, do níž si Breitenbacher subjektivně projektoval tolik nenáviděné Rakousko.²⁴⁴⁸ Prakticky souběžně prodělává velmi radikální vnitřní obrat, který považujeme za důsledek hluboké vnitřní krize, vyvolané konfrontací popřevratové euforie s nenaplněnými představami. Jednak si začíná uvědomovat, že změna politického systému ještě neznamená nápravu společenských nešvarů; jednak začíná zjišťovat, že hesla „Tábor je náš program“ či „Řím musí být souzen“ nejsou pouhými frázemi, nýbrž státní ideou spojovanou s osobností T. G. Masaryka a jeho náboženskými postoji.²⁴⁴⁹ Jinými slovy: programem, s nímž se Breitenbacher jednoduše nedokázal ztotožnit.²⁴⁵⁰ Jak vyplynulo

²⁴⁴⁵ Své přesvědčení vyjadřuje v zápise z 11. dubna 1920: „*Naše generace je opravdu na to ještě hloupá - a až zbystří, bude indiferentní, nebude o reformy stát.*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 237

²⁴⁴⁶ ANM, osobní fond Josef Pekař, karton č. 18, inv. č. 486, *list Antonína Breitenbacherovi Josefu Pekařovi (Kroměříž, 25. ledna 1920)*; též MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 643, *Deník, sv. I. (1921–1930)*, s. p (vepsáno na předešlé).

²⁴⁴⁷ „*Nemám společnosti,*“ zapsal si v den svých osmačtyřicátých narozenin 11. února 1922, „*k níž patřím, o tu nestojím, a k druhé se příliš hlásit nesmím.*“ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 365.

²⁴⁴⁸ Tamtéž, s. 155.

²⁴⁴⁹ VÁCLAVÍK, David: *Náboženství a moderní česká společnost*. Praha 2010, s. 78.

²⁴⁵⁰ Stejným prizmatem posuzoval husitský mýtus Otokar Březina (1868–1929), který odmítal jeho spojování se státotvornou ideou. Rozdíl shledáváme pouze v přístupu k Církvi československé, Březinou vesměs odsuzované: „*Husitský mythus vytvořil, zbudoval naši samostatnost. Mythus, to je ten cit. Ale pravda, skutečnost, byla docela jiná: naše nynější husitství nemá s tím původním docela nic společného, neboť tam*

z deníků, velmi pozorně sledoval politickou situaci v Československu a obviňoval Hrad ze zbytečného rozdmýchávání vášní vpřevážně katolických oblastech republiky, jmenovitě na Slovensku a Hlučínsku, čímž zákonitě docházelo k nárůstu separatistických tendencí.

S tím souvisí změna reflexe postavy T. G. Masaryka, kterého v čase války a během prvních let republiky přijímal a uznával jako bojovníka proti Rakousku. Oceňoval odvahu, s jakou v červenci 1915 vyhlášoval válku vládnoucímu rodu Habsburků²⁴⁵¹ a jeho zásluhy na vzniku Československa uznával i později. Říjnem 1918 však považoval jeho úkol za splněný a jeho stažení z politiky jako nevyhnutelné. Věřil, že stabilizace poměrů v novém státu vyžaduje rázné kroky a tvrdou politiku vůči menšinám. Pro humanitní ideály není jednoduše místo.²⁴⁵² Mnohem více mu imponovala postava předsedy Československé národní demokracie Karla Kramáře a prvního československého ministra financí Aloise Rašína, které pojal za vzor.

Přirozeným vyústěním se tak stává Breitenbacherova politická orientace na národní demokracii, která svou politickou koncepci postavila na ideji národního státu, spočívajícího na pevných demokratických základech, ve kterém jsou zájmy jednotlivců - reprezentovaných národnostními menšinami, náboženskými skupinami i jednotlivými společenskými třídami - podřízeny zájmům celku tj. národa.²⁴⁵³ Zároveň svou ekonomickou politikou cílila převážně na zájmy středního stavu. Kramářovo křídlo navíc do stranické politiky vnášelo prvek slovanské vzájemnosti jako hrázi proti výbojnému Německu, což se po stránce praktické projevovalo mimo jiné úzkými vazbami strany na tzv. bílou emigraci. Tento element sledujeme i u Breitenbachera, který udržoval kontakty se subjekty mladoruského hnutí v Praze.

Zároveň se nám zde nabízí jistá reminiscence v souvislosti s Breitenbacherovou vědeckou prací z období předválečného. Podstatnou část své publikační činnosti věnoval Breitenbacher episkopátu biskupa Stanislava II. Pavlovského. Právě v období druhé poloviny 16. století nalézám Breitenbacher jakýsi ideál české resp. moravské historie.²⁴⁵⁴ Biskup Pavlovský svůj politický vliv opíral o českou katolickou šlechtu, nejpočetněji zastoupenou na moravském zemském sněmu. Ten se jako reprezentace českých resp. moravských elit stává pojistkou „domácích“ před vládou „cizozemců“.²⁴⁵⁵ Totéž Breitenbacher očekává i od československé vlády a Národního shromáždění. A tuto vizi dokáže z jeho pohledu naplnit pouze národní

to spočívalo na náboženství, kdežto na př. ‚církve československá‘ dovolávající se Husa, sestává z nevěrců.“ DEML, Jakub: *Mé svědectví o Otokaru Březinovi*. Praha 1931, s. 299.

²⁴⁵¹ POLÁK, Stanislav: *Tomáš Garrigue Masaryk*. Praha 1990, s. 28.

²⁴⁵² MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 215.

²⁴⁵³ BALÍK, S.: *Prvorepubliková a současná pravicová politika*, s. 27.

²⁴⁵⁴ Odkazujeme na naši kapitulu 9 PROFESOREM ARCIBISKUPSKÉHO GYMNAZIA.

²⁴⁵⁵ BREITENBACHER, A.: *Z doby předbělohorské*, s. 1–3.

demokracie, hlásající silný národní stát.²⁴⁵⁶ Breitenbacher se tak stává ideálním příkladem katolického kněze, politiky orientovaného na Československou národní demokracii.

Breitenbacher šel ovšem ještě dál, když se v denících otevřeně přihlásil k fašistickému hnutí.²⁴⁵⁷ Na základě porovnání deníkových zápisů Antonína Breitenbachera s programem českých fašistů z roku 1925,²⁴⁵⁸ nacházíme následující společné znaky:

- 1) vize silného státu, odpor k politice Hradu, Masarykovi a jeho humanitním ideálům, které Breitenbacher ve shodě s fašistickým hnutím považuje za slabošské;
- 2) hledání vnitřního nepřítele provázené snahou o politickou i ekonomickou převahu národa nad menšinami;
- 3) nepřátelský postoj k socialismu v internacionální i nacionální podobě, ospravedlnování boje proti bolševismu;
- 4) neskrývaný antisemitismus, přerůstající místy až do obskurních podob.²⁴⁵⁹

Koneckonců i v Breitenbacherových snahách o přesun kapitálu z rukou německých obchodníků k českým, jako tomu bylo v případě knižních dodavatelů do arcibiskupské zámecké knihovny, možno spatřovat paralelu s postojem českých fašistů: „... *chci-li býti pravým vlastencem, nesmím ani krejcar dáti utržiti Židu nebo Němci.*“²⁴⁶⁰ Z jistého úhlu pohledu Breitenbacher podlehl - podobně jako řada jiných intelektuálů svého času - svodům fašistické rétoriky, která nabízela rychlá a radikální řešení tam, kde se liberální demokracie omezovala na sáhodlouhé parlamentní diskuze. Odtud pramení Breitenbacherovy sympatie k fašistickému hnutí a jeho programu. Programu, který Breitenbacher dokázal přijat i se svými ústředními znaky - antiliberalismem, antidemokratismem, antikomunismem a antisemitismem.²⁴⁶¹

Princip spravedlivého boje staví Breitenbachera - podobně jako prvorepublikové fašistické hnutí - do pozice obránce národa a jeho konzervativních hodnot. Činí z něj samozvaného bojovníka proti mravní dekadenci doby.²⁴⁶² V tomto smyslu můžeme posuzovat

²⁴⁵⁶ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 242.

²⁴⁵⁷ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 2.

²⁴⁵⁸ GREGOROVÍČ, M.: *Kapitoly o českém fašismu*, s. 24.

²⁴⁵⁹ Časopis *Přítomnost* cituje pro ilustraci jeden ze článků ve fašistické *Národní republice*, uveřejněný v čísle ze 12. února 1926: „*Na Žižkově je malý krámeček. V tomto krámku je hokynář. Do tohoto krámku přichází jednou týdně stará židovka s talířem a koupí jednu kyselou okurku. Přehrabě celý soudek, smlouvá, zaplatí pár haléřů a jde. Po fašistických demonstracích proti německé drzosti v parlamentě židovka pro okurku nepřišla. Nu a vidíš, jak se do fašistů dala Reforma!*“ *Naši fašisté o sobě*. *Přítomnost*. Nezávislý týdeník, 3, 1926, č. 24, s. 371.

²⁴⁶⁰ Tamtéž.

²⁴⁶¹ PASÁK, T.: *Český fašismus 1922–1945*, s. 395.

²⁴⁶² Tamtéž.

i Breitenbacherovy projevy při provázení návštěv po zámecké knihovně jako pokusy o jakousi „národní misii“ s úmyslem probouzet v návštěvnicích hrdost na českou minulost a kulturní vyspělost českého národa.²⁴⁶³ Nabízí se samozřejmě otázka, jak by se Breitenbacherův poměr k fašismu vyvíjel v důsledku Mnichovských událostí,²⁴⁶⁴ ale i ta zůstane jednou z nezodpovězených. Současně tak odpovídáme na otázku druhou, kladenou v úvodu naší práce.

Poslední bod jsme věnovali objasnění kauzy Rittich–Breitenbacher. Na základě archivních dokumentů, novinových článků, Breitenbacherových deníků i jeho osobní korespondence jsme vylíčili pozadí, průběh i výsledek celé kauzy, vyvolané „nevinným“ listem arcibiskupovi z 16. září 1933. Přitom jsme se snažili zachovávat neutralitu bez ohledu na kvantitativní převahu materiálů, zachycujících pouze Breitenbacherův pohled na věc. Netroufáme si proto ani hodnotit, ani soudit. Můžeme konstatovat pouze tolik: Breitenbacher nepočítal s tím, že se informace, které stírádal, pečlivě evidoval a nakonec předestřel arcibiskupovi, mohou obrátit proti němu. Prečan naopak nemohl jednat jinak, nechtěl-li riskovat zatažení arcibiskupství do nepříjemné mediální aféry. Proto se v rozhodující okamžik za svého archivaře nepostavil a uplatnil svůj vliv k zastavení celé kauzy. Tím se z pohledu Antonína Breitenbachera dopustil zrady vůči svému loajálnímu zaměstnanci, kterou svému nadřízenému nedokázal odpustit po zbytek života. Reakce Jana Ritticha jako poškozeného je přirozená, ovšem nevyjasněná minulost vyvolává otázky. Jediný výsledek celé kauzy tak představuje zničený vztah s arcibiskupem, na kterém si Breitenbacher tolik zakládal.

19.2 Breitenbacher jako „politizující kněz“

K čemu jsme se dobrali ve vztahu k Breitenbacherovým identitám? Předně je nutno konstatovat Breitenbacherův negativní poměr k vlastnímu kněžství, který se projevil mimo jiné upřednostněním pedagogické dráhy před pastorační službou. Jelikož funkci prefekta arcibiskupského chlapeckého semináře v Kroměříži zastával s výjimkou studijních let v Innsbrucku prakticky nepřetržitě od svého kněžského svěcení, u Breitenbachera prakticky absentují hlubší zkušenosti s pastoračí. Nemůžeme jej tedy řadit ke kněžím aktivním v duchovní správě. Současně je třeba připomenout, že ačkoliv v řadě případů posloužila právě pedagogická resp. akademická sféra jako odrazový můstek k dosažení významných postů

²⁴⁶³ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 641, *Poznámky k agendě knihovny, sv. I. (1915–1923)*, s. 86.

²⁴⁶⁴ Víme, že celá řada fašistů spatřovala v zániku první republiky přirozený důsledek slabosti demokracie a potvrzení oprávněnosti vlastní ideologie, založené na vládě „silné ruky“. Koneckonců i Robert Mach konstatoval s uspokojením: „*Nežili jsme nadarmo...*“ RATAJ, J.: *O autoritativní národní stát*, s. 15.

v církevní hierarchii, Breitenbacher tento „výtah“ do vyšších církevních kruhů nevyužil.²⁴⁶⁵ Místo toho se jako kněz-pedagog podílel na výchově národně uvědomělé generace meziválečného Československa, která zrodila celou řasu osobností akademické i politické sféry.

Současně se Breitenbacher stává modelovým příkladem politizujícího kněze. Svou politickou orientací na Československou státoprávní (národní) demokracii se přitom vymyká tradiční představě katolického kněze organizovaného v Československé straně lidové, jak odpovídalo očekávání církevních autorit.²⁴⁶⁶ Současně je třeba vzít do úvahy jistá omezení, která s sebou přinášela Breitenbacherova profese: jako arcibiskupský úředník nemohl své politické přesvědčení projevovat veřejně, aniž by ohrozil svou pozici. Dokázal se však přizpůsobit ztíženým podmínkám a své politické články publikoval inkognito v místním tisku s úmyslem ovlivnit veřejné mínění ve prospěch národní demokracie.

Nakolik byly jeho snahy úspěšné, můžeme polemizovat. Koneckonců v období mezi válkami platila Kroměříž za baštu Československé strany lidové, která počínaje dubnovými volbami 1920 pravidelně vítězila v parlamentních volbách v regionu s výraznou převahou nad Breitenbacherem preferovanou národní demokracií.²⁴⁶⁷ Na druhou stranu jsou nám nezpochybnitelným svědectvím o Breitenbacherově politickém aktivismu.

Můžeme ovšem pokračovat ještě dále. Svým vyhraněným světonázorem, vazbami na fašistického předáka Roberta Macha i stykem s představiteli bílé emigrace v Československu můžeme Breitenbachera zařadit do nepočetné skupiny katolických intelektuálů - sympatizantů s českým fašistickým hnutím, o nichž hovoří literární historik Martin C. Putna či politolog Jan Rataj.²⁴⁶⁸ Ponechejme přitom stranou, nakolik sehrál roli Breitenbacherův původ na Moravském Slovácku, výchova ve vlasteneckém duchu i dospívání v prostředí nacionálně-politického antisemitismu. Breitenbacherovo jméno tak proniká mezi okruh publicistů

²⁴⁶⁵ Nejedem katecheta přijal po obhájení doktorátu z teologie (v případě profesorů církevních dějin z filozofie) místo profesora na bohoslovecké fakultě v Olomouci či Praze. K tomu se vázala i vyhlídka na obdržení kanonikátu, který mohl za své akademické zásluhy obdržet. To je mimo jiné případ Mons. ThDr. Josefa Kachníka (1859–1940), který obdržel olomoucký kanonikát roku 1923 jako profesor mravovědy na bohoslovecké fakultě v Praze. MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 642, *Poznámky k agendě knihovny, sv. II. (1923–1928)*, s. 12; srovnej s CINEK, F.: *K národnímu probuzení moravského dorostu kněžského 1778–1870*, s. 154.

²⁴⁶⁶ MAREK, Pavel: *České schisma. Příspěvek k dějinám reformního hnutí katolického duchovenstva v letech 1917–1924*. Rosice u Brna 2000, s. 74.

²⁴⁶⁷ BARTOŠ, Josef – SCHULZ, Jindřich, TRAPL, Miloš: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960*. Svazek VI. Okresy: Přerov, Hranice, Kroměříž. Ostrava 1978, s. 208–209.

²⁴⁶⁸ PUTNA, M. C.: *Česká katolická literatura 1918–1945*, s. 556; RATAJ, J.: *O autoritativní národní stát*, s. 7.

V. Dyka, J. Durycha či J. Scheinosta, na které můžeme bez výčitek aplikovat slova historika Tomáše Pasáka o „*novodobých inkvizitorech, bojujících proti zlořádu doby*“.²⁴⁶⁹

19.3 Směry potenciálního výzkumu

Věříme, že jsme naší prací pomohli zaplnit některá bílá místa z historie církevně reformního hnutí v českých zemích v první třetině 20. století a politického katolicismu v období tzv. první republiky. Díky své blízkosti k Pavlíkovi a Spisarovi měl Breitenbacher možnost - navzdory absenci přímého styku - přeneseně působit na ústřední činitele Jednoty katolického duchovenstva i jeho radikální platformy Ohniska, záhy transformované v Klub reformních kněží. Breitenbacher ovšem nezůstal v řadách pasivních pozorovatelů. Svými veřejnými aktivitami, publicistickou činností v *Právu národa* i úzkou spoluprací s kroměřížskými reformisty včetně zabezpečení příslušného zázemí se aktivně zapojil do zápasu o realizaci společného cíle - naplnění vize moderní církve otevřené individualisticky a racionalisticky uvažujícímu člověku 20. století. V jistém smyslu tak představoval nepostradatelný článek v řetězci, který uvedl do pohybu církevně reformní hnutí v poválečném Československu a měrou nikoliv nevýznamnou napomohl připravit podmínky pro rozvoj nových církevních společenství v Československu, ačkoliv sám z římskokatolické církve nikdy nevystoupil. Ale nejen to. Breitenbacher nám současně poskytl cenou reflexi předních osobností, s nimiž přicházel prakticky denně do styku a společně diskutoval podobu církevních reforem.

Stejně tak jsme přesvědčeni, že jsme naší prací naplnili i úkoly, které jsme v úvodu nedeklarovali. Předně jsme se snažili sestavit ucelený životopis Antonína Breitenbachera, který by čtenáři přiblížil opomíjenou osobnost arcibiskupského archiváře i s jeho světonázorem a náhledy na bouřlivou první třetinu dvacátého století. Věříme, že se větší pozornosti dostane i Breitenbacherovým deníkům, jejichž potenciál zůstává z podstatné části nevyčerpán. A pakliže naše práce poslouží zájemcům jako startovací čára či odrazový můstek k dalším výzkumům, bude její úkol naplněn beze zbytku.

Nutno říci, možnosti výzkumu jsou limitovány pouze kreativitou badatelů samotných. Na své si přijdou zájemci o dějiny církevní, vojenské i regionální, historiky umění nevyjímaje. K osobnostem arcibiskupských úředníků a duchovních, o nichž bylo v práci pojednáno, jsme se pokusili nashromáždit co nejvíce informací a zpracovat podrobné profily v poznámkovém aparátu. Činili jsme tak nejen se záměrem důkladného obeznámení čtenáře s Breitenbacherovým okolím, ale také ve snaze usnadnit práci případným badatelům v oblasti vývoje

²⁴⁶⁹ PASÁK, T.: *Český fašismus 1922–1945*, s. 395.

a vnitřních vztahů hospodářské správy olomoucké arcidiecéze, která doposud představuje příslovečné „pole neorané“.²⁴⁷⁰ Zcela jistě si pozornost zaslouží činnost Klubu úředníků arcibiskupských statků, o níž pojednáváme pouze zevrubně.

Totéž platí v případě Breitenbacherových bývalých studentů, kteří během první světové války vstoupili do československých legií. V naší práci jsme si blíže představili pouze dva z nich - Františka Švédu a Martina Horkého. Oba doposud biografie postrádají. A podobných případů je vícero. Proto zájemce odkazujeme na bohatou korespondenci Antonína Breitenbachera, která v tomto směru nabízí výjimečné archivní prameny.

Velmi přínosným ze strany budoucích výzkumů se nám jeví zpracování vzájemného poměru brněnské, olomoucké a kroměřížské organizace Československé strany lidové, které by mohlo napomoci poodhalení komplikovaných vztahů mezi lidovými jednotami na Moravě. Tím by se nám současně dostalo potvrzení, nakolik jsou Breitenbacherovy postřehy pravdivé nebo alespoň opodstatněné. V tomto směru nabízí Breitenbacherovy deníkové zápisky doslova vyčerpávající množství materiálu, který je ovšem nutno podrobit důkladné analýze a komparaci s prameny jak úředního (archivy politických organizací), tak narativního charakteru (osobní deníky, korespondence jednotlivých protagonistů).

Téma české Katolické moderny, českého politického katolicismu, církevních krize na počátku republiky i Církve československé je v soudobé české historiografii důkladně pokryto význačnými pracemi prof. PaedDr. Pavla Marka, Ph.D. z Katedry historie Univerzity Palackého v Olomouci, ze kterých jsme při naší práci bohatě čerpali. Zároveň jsme si vědomi, že jako každé společenství, i církve bývají tvořeny příběhy jednotlivců, mnohdy více či méně známých. Antonín Breitenbacher je jedním z těch méně známých. Jsme však přesvědčeni, že se svou představou reformy teologického vzdělávání může doplnit alespoň střípek do mozaiky poznání českých církevních dějin 20. století. Pakliže se tak stane, bude naší spokojenosti učiněno zadost.

Badatelé zkoumající dějiny olomoucké arcidiecéze mohou z naší práce čerpat při tématech týkajících se pětice olomouckých arcibiskupů první poloviny 20. století a reflexe jejich episkopátů řadovým klérem. Breitenbacherovi se navíc jako arcibiskupskému archiváři a knihovníkovi otevřel unikátní přístup do „zákulisi“ arcidiecéze. Z jednotlivých deníkových záznamů jsme se proto pokusili zdůraznit zvláště neznámé či nepříliš reflektované aspekty, tj. nevšední hodnocení arcibiskupů, nacionální konflikty v arcidiecézi, problematické vztahy

²⁴⁷⁰ Doposud jediná studie pojednávající o arcibiskupské správě byla publikována ve *Sborníku archivních prací* v sedmdesátých letech minulého století. Pochází z pera olomouckého archiváře Antonína Roubice (1932–1995). ROUBIC, A.: *Správa statků olomouckého (arci)biskupství od 16. století*, s. 418–476.

v kapitule, politické zákulisní hry, nemluvě o postavě arcibiskupského lesního rady Antona Kleibera a jeho podílu na pádu dvou olomouckých arcibiskupů, o čemž se v práci rovněž zmiňujeme. Naše poznatky mohou badatelé využít jako zajímavé střípky ze života olomouckých arcibiskupů první poloviny 20. století i celé řady duchovních, zapojených do církevních i světských organizací.

Otevřenou zůstává také otázka Breitenbacherova poměru k národní demokracii a fašistickému hnutí. Přestože jsme se pokusili o důkladné objasnění jeho vztahu k oběma veličinám, představuje naše práce pouhý fragment z mozaiky politických aktivit duchovních mimo sféru politického katolicismu, která si bezesporu zaslouží být doplněna o práce obdobného zaměření. Společným úsilím by mohly přispět k objasnění poměru řadového katolického kléru k politickému systému první republiky. Breitenbacherovy kontakty s bílou emigrací otvírají naopak předpolí k výzkumu tzv. hnutí Mladorusů, které je především kvůli jeho rozdrobenosti v českém prostředí nepříliš probádané,²⁴⁷¹ ačkoliv právě Praha platila společně s Bělehradem, Berlínem, Paříží či New Yorkem za jedno ze světových center ruské emigrace.²⁴⁷² K dispozici se nabízí celá řada jak archivních, tak tištěných pramenů včetně vzpomenutého časopisu *Kozácký poplach* (Казачий набатъ).

Stejně tak by bylo možno popsat ještě mnohé o odborné práci Antonína Breitenbachera. Podrobné zápisy v denících, mapující takřka krok za krokem pořádací práce v archivu, umožňují zájemcům rekonstruovat celý systém, který Breitenbacher pro uspořádání arcibiskupského archivu zvolil. Plně stojíme za prohlášením Jana Kutňáka, zdůrazňujícího „skrytou“ povahu i hodnotu Breitenbacherova archivářského díla, kterou docení pouze badatelé: „*Dr. Breitenbacher svou úmornou prací v archivu i obrazárně odkryl všechna tajemství, která jsou v nich po staletí uložena. Dr. Breitenbacher je zpřístupnil veřejnosti i vědeckému bádání, které dnes jest v arcibiskupském archivu velmi ulehčeno a usnadněno, když archiv jest uveden do potřebného pořádku, bez něhož jinak i sebebohatší archiv jest pro vědce téměř bezcenným.*“²⁴⁷³ Z toho důvodu se nám Breitenbacherův pořádací systém na základě jeho deníků jeví jako ideální téma pro obor archivnictví.

²⁴⁷¹ Doposud se otázkou bílé emigrace v Československu zabývají podrobněji pouze odborné publikace *Ruská a ukrajinská emigrace v ČSR v letech 1918–1945* (1996) od PhDr. Václava Vebera, CSc. (1931–2016) a *Osudová setkání : Češi v Rusku a Rusové v Čechách* (1999) od Mgr. Ivana Savického, CSc. (1937–2010).

²⁴⁷² PUTNA, Martin C.: *Rusko mimo Rusko. Dějiny a kultura ruské emigrace 1917–1991*. Brno 1993, s. 19, 24.

²⁴⁷³ KUTŇÁK, J.: *Strážce pokladu „Hanáckých Athén“ odešel na věčnost...*, s. 4.

19.4 Autorovo slovo na závěr

Co dodat závěrem? Přes několikaleté intenzivní studium života a díla Antonína Breitenbachera, jehož výsledkem je porozumění politickým, společenským i náboženským procesům, odehrávajícím se na pozadí Breitenbacherova životního příběhu, pro nás zůstává postava arcibiskupského archiváře v jistém smyslu i nadále záhadou. Jemné obrysy, které se nám vynořily při prvním kontaktu s jeho deníky, sice postupně nabyly jasných kontur, avšak jeho tvář nám zůstává stále zčásti ponořena v mlze. Probouzí v nás otázky, jaký Antonín Breitenbacher skutečně byl? Víme o jeho životě, ale pochopili jsme správně jeho způsob myšlení?

Pod ostře řezanými rysy ve tváři - jak Breitenbachera popisují současníci - vnímáme člověka tvrdého, nekompromisního ve svém jednání, náročného na sebe i na své okolí. Zároveň však člověka s hlubokým smyslem pro spravedlnost, silně vlasteneckým smýšlením a šlechetnými ideály. Bohužel právě jejich nenaplnění zanechalo v Breitenbacherovi pocity zatrpklosti a zneuznání. Zejména pokud jde o smysl pro spravedlnost. Ovšem jaká má být spravedlivá společnost, po které Breitenbacher tolik toužil, a kvůli níž se v denících tolik rozhořčoval? Neztotožňuje se toto ušlechtilé spojení výhradně s Breitenbacherovými představami? Jinými slovy, nesoudí Breitenbacher své okolí příliš přísně? Neváže se Breitenbacher při posuzování až příliš na vlastní kritéria, která každého, kdo se jeho ušlechtilým, leč neúprosným měřítkům jakkoliv vymyká, předem diskvalifikují? Ponecháváme tuto otázku otevřenou a její odpověď na úvaze čtenáře.

Jedno je však jisté. I přes nenaplnění mnohých z vizí a představ se Antonínu Breitenbacherovi podařilo něco, co předtím žádnému z jeho předchůdců: přizpůsobit rozsáhlý arcibiskupský archiv - své království a v jistém smyslu i očistec - moderní době. Navzdory celé řadě odborných studií a článků, uvedených v připojené bibliografii, zůstává větší část Breitenbacherovy celoživotní práce skryta v podobě nespočtu církevně historických, muzikologických a uměleckohistorických prací, vystavěných potomními badateli na studiu arcibiskupského archivu, který během více než patnácti let Breitenbacher dokonale uspořádal. Uzavřeme proto životní příběh Antonína Breitenbachera písemným odkazem, který sepsal 16. dubna 1935 pro své nástupce. Jeho poselství je určeno i nám:

„Nikdo z Vás už nezví, v jakém stavu jsem našel vše, co je soustředěno v grafické sbírce, kolik prachu a špíny jsem užil za ta tři léta, píše inventář a seznamy mistrů a motivů. Zachovejte se šetrně k mojí práci. Vy budete mít každou práci již usnadněnu, nezkazte toho, co mě stálo mnoho trpělivosti, houževnaté píle a vytrvalé sebekázně! Kostelník Chála, trochu zajímavý, řekl mně

jednou, věda, že shromažďuji a opatruji vše dobře: ,Pane doktore, oni shromažďují a pořádají a opatrují, ale po nich přijde třeba nějaký volař a zkazí všechno.‘

Ať je toto proroctví všem mým nástupcům varovným hlasem! Když nedoplníte, nezlepšíte, tedy aspoň uchovejte, co Vám odevzdám. Nedivte se mým obavám a nemějte mně je za zlé. Bylo mým nevděčným osudem, že po dvě desítky let jsem byl nucen čistiti ,senkrubny²⁴⁷⁴ po předchůdcích, zabíjeti čas, mařiti síly děláním pořádku, který měl býti dávno, a pykati tak za cizí hříchy.

Místo produktivní práce musel jsem se ubíjeti pracemi, jež musejí býti hotovy předem! Měl-li knihovník Hrbáček - ostatně úředně svědomitý - zásadu: ,Pámbu to nechce a lidé to nezaplatí,‘ řídil se archivář Snoppek [...] devizou: ,Já se nebudu dřít,‘ a říkával mně to, vida mne pilně dělati pořádek po Hrbáčkově smrti, vždy se zvláštním přízvukem a barvou hlasu, jež nelze napodobiti, ještě méně vypsati. Zdálo se mu to - a to bylo z hlasu cítit - že jsem ,hloupý‘. Ale když po jeho smrti Fiala stěhoval a čistil archiválie Snopkem [...] nahromaděné - s bednou zápalek, truhlou mouky a jiných poživatin - tu, maje ústa pro spousty prachu zavázána, pravil ke mně pln rozhořčení: ,Kdyby ten pán byl žil ještě aspoň pět roků, tak by tu byl shnil i s archivem.‘

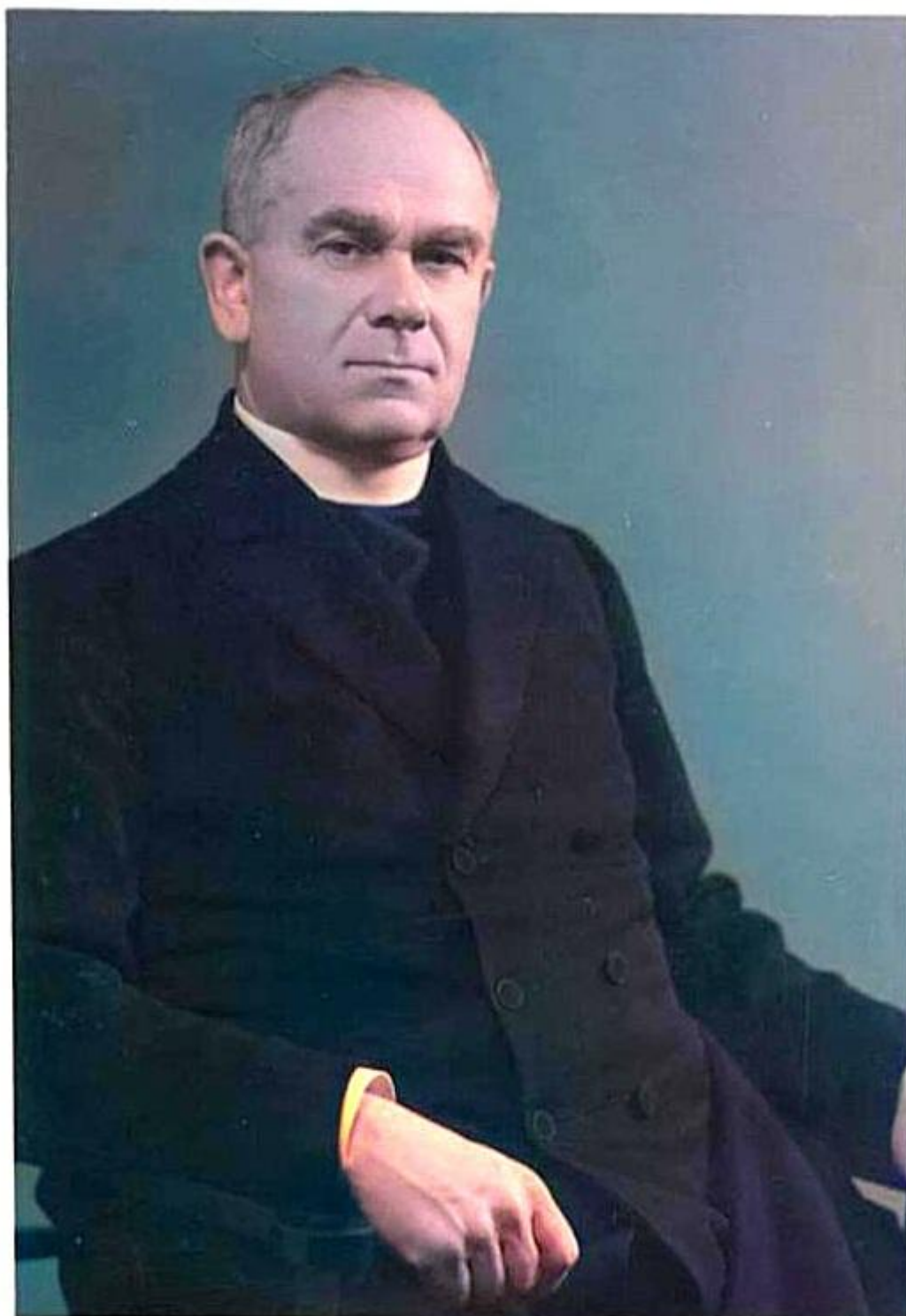
Volám tudíž: Vivant successores!²⁴⁷⁵

²⁴⁷⁴ Těž senkrovna či sengrubna; zastarale žumpa. *Senkrubna* (heslo). In: HAVRÁNEK, Bohuslav a kol.: Slovník spisovného jazyka českého. Díl III. R–U. Praha 1971, s. 295.

²⁴⁷⁵ MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher, inv. č. 644, *Deník*, sv. II. (1931–1937), s. 178–179.

PŘÍLOHY

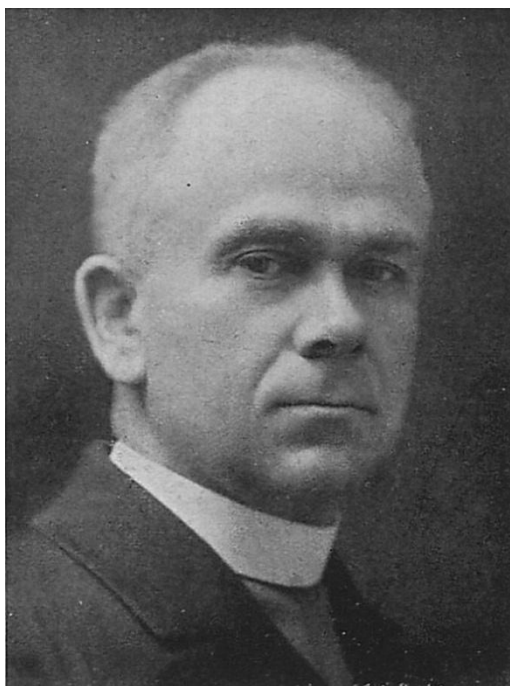
Mons. PhDr. Antonín Breitenbacher (1874–1937)

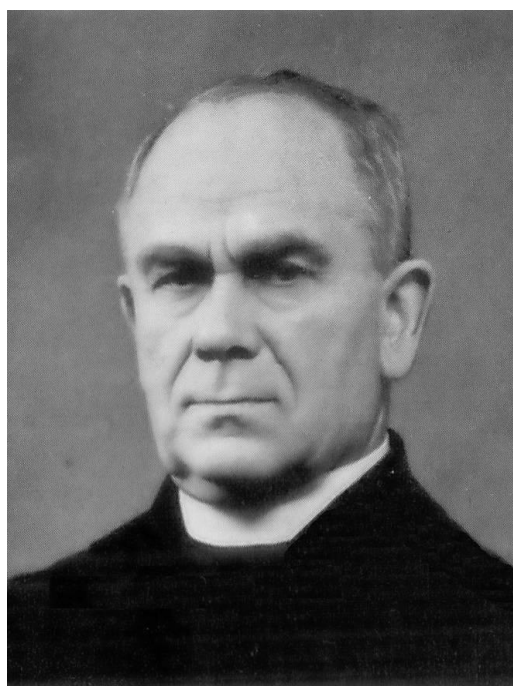
Dr. A. Breitenbacher 12./II. 1934.

Kolorovaná fotografie Antonína Breitenbachera s vlastnoručním podpisem
SOka Přerov, fond Sbirka obrazového a fotografického materiálu Státního okresního archivu Přerov

Mons. PhDr. Antonín Breitenbacher (1874–1937)

Antonín Breitenbacher - profesor
přibližná datace: počátek dvacátých let
Album representantů veřejného života (1927)

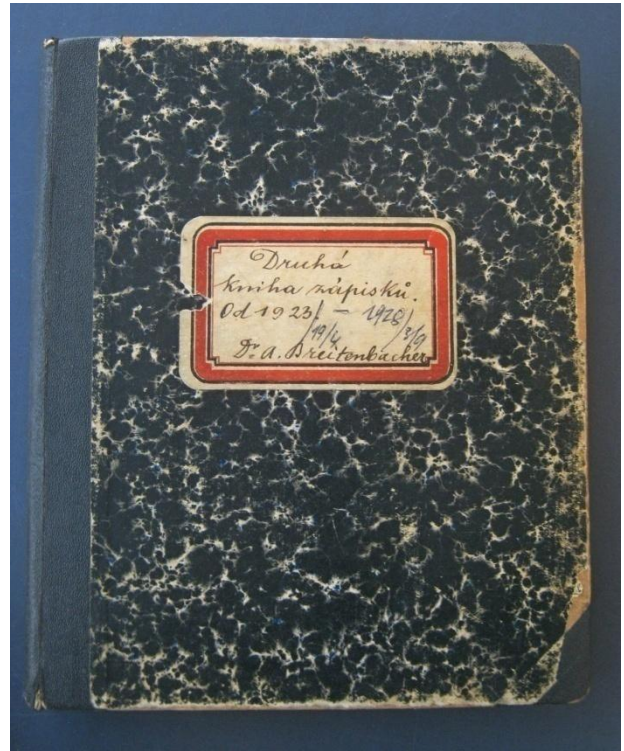
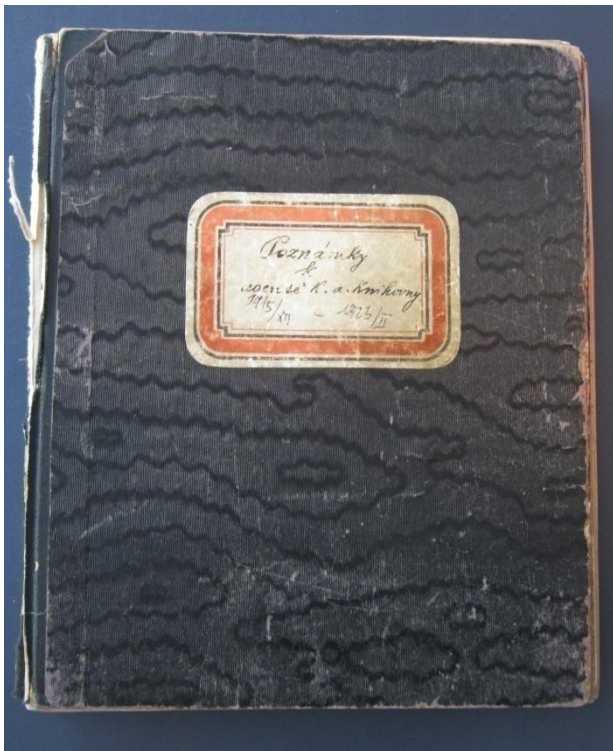

Antonín Breitenbacher - archivář
přibližná datace: počátek třicátých let
Památce Antonína Breitenbachera (1937)

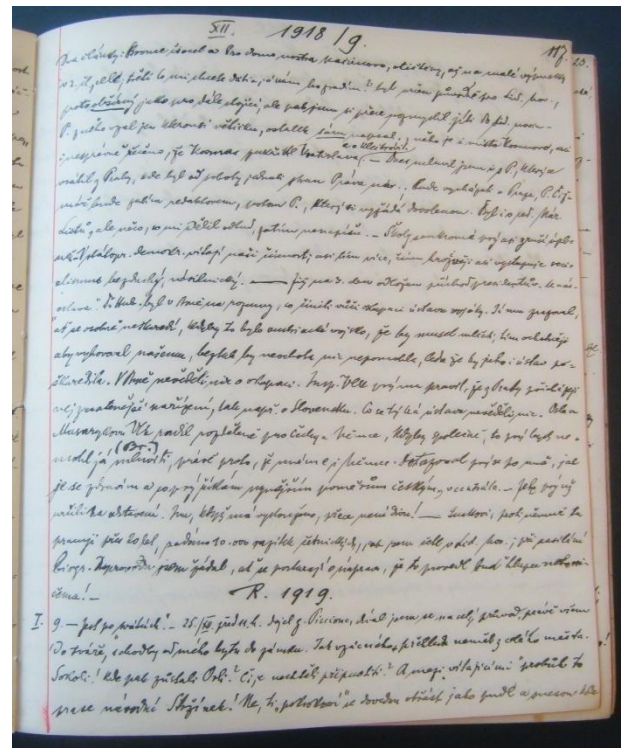
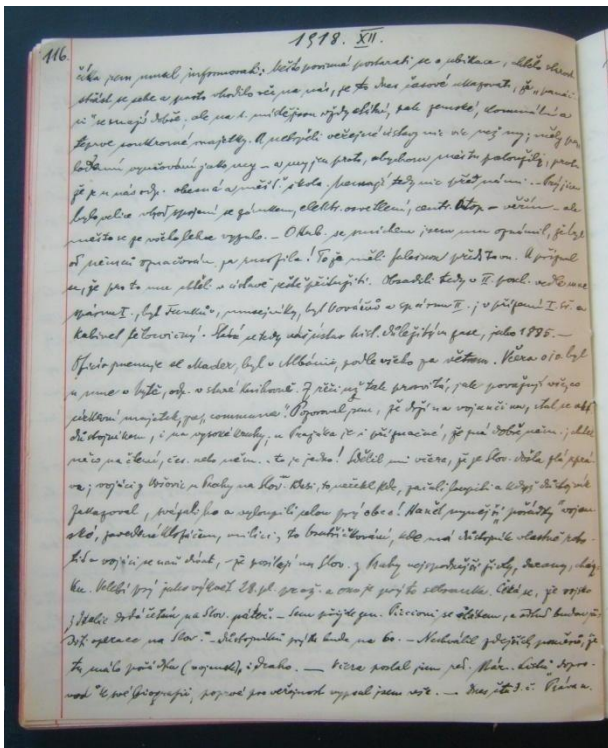

Fotografie vůbec prvního maturitního ročníku 1892 v Uherském Hradišti
bez popisků, dle porovnání fyziognomie může být Breitenbacher chlapec vlevo na zemi
SOKA Uherské Hradiště, fond Reálné gymnázium Uherské Hradiště

Deníky Antonína Breitenbachera, arcibiskupského archiváře

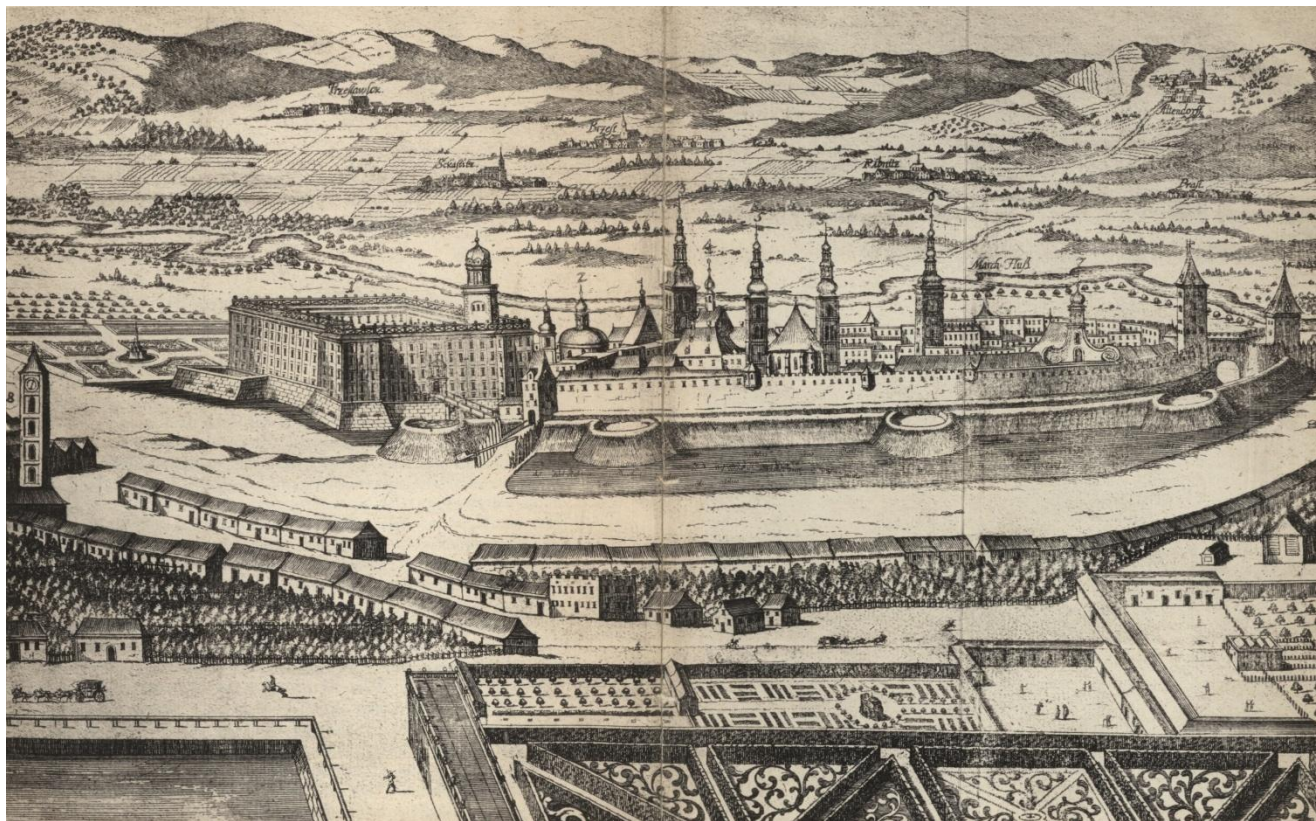

Deníky označené jako „Poznámky k agendě knihovny“, sv. I. (1915–1923) a II. (1923–1928)
MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher

Ukázka Breitenbacherova rukopisu v „Poznámkách k agendě knihovny“, sv. I. (1915–1923)
MZA v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher

Kroměříž - místo, kde Antonín Breitenbacher prožil většinu života

Kroměříž, sídelní město olomouckých knížat - arcibiskupů na plánu z roku 1691

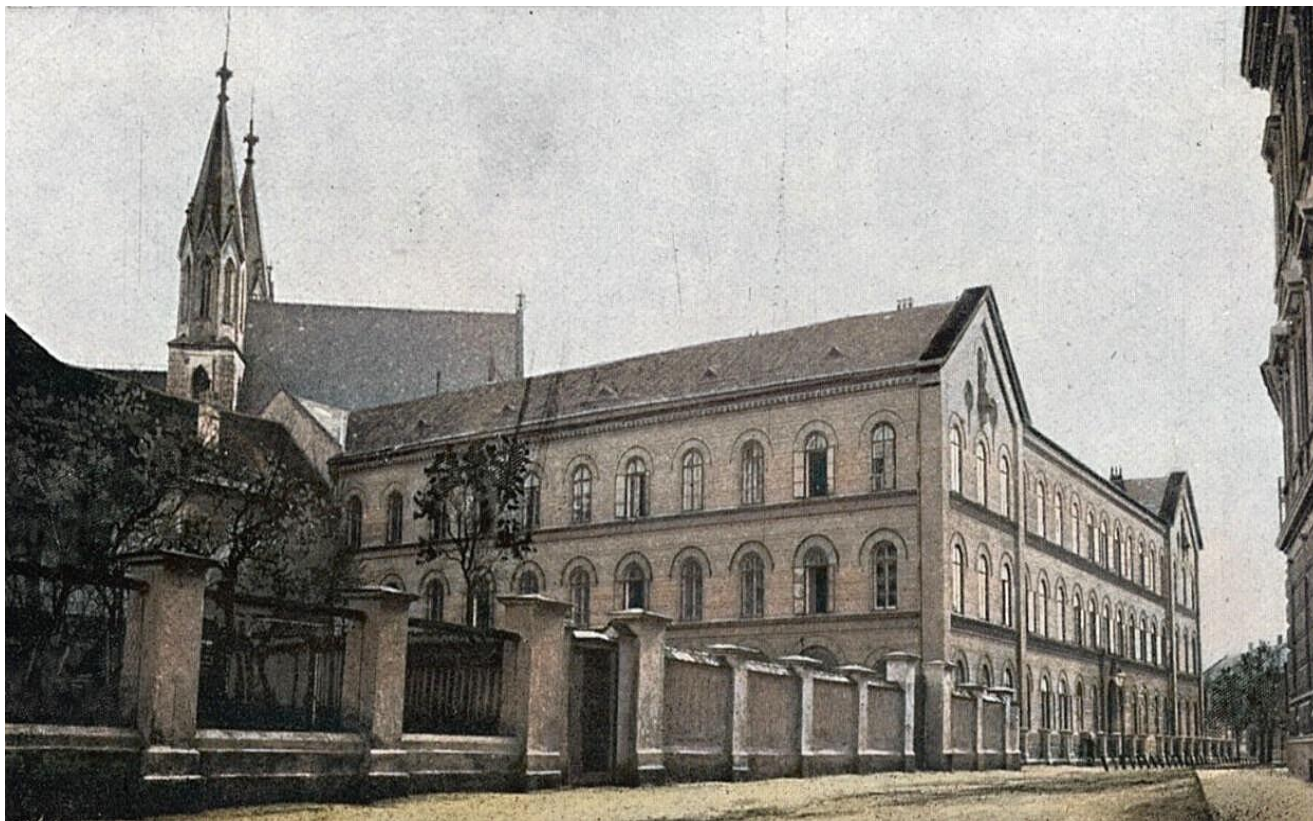
Kremsier : Festschrift zum fünfundzwanzigjährigen Jubiläum des Vereines „Concordia“ (1889)

Kroměříž na historické panoramatické fotografii z roku 1889

Kremsier : Festschrift zum fünfundzwanzigjährigen Jubiläum des Vereines „Concordia“ (1889)

Knížecí arcibiskupské soukromé gymnázium v Kroměříži

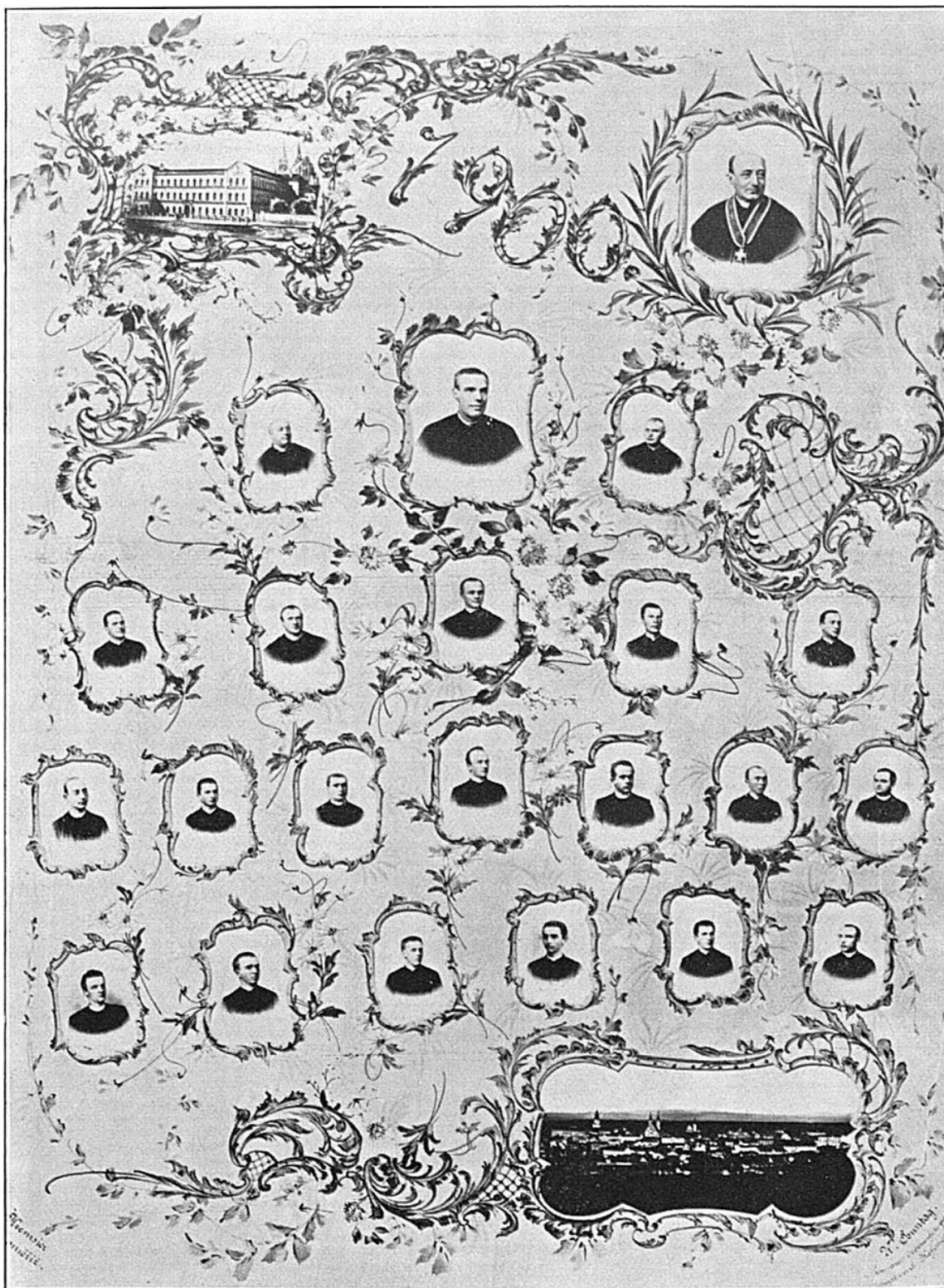

Stará budova arcibiskupského chlapeckého semináře v Kroměříži na nedat. fotografii
XXV. jubilejní výroční zpráva arcibiskupského gymnasia v Kroměříži za školní rok 1934–1935 (1935)

Nová budova arcibiskupského gymnázia v Kroměříži na fotografii z roku 1914
XXV. jubilejní výroční zpráva arcibiskupského gymnasia v Kroměříži za školní rok 1934–1935 (1935)

Knížecí arcibiskupský chlapecký seminář v Kroměříži

Tablo pedagogického sboru arcibiskupského chlapeckého semináře v Kroměříži z roku 1900

1. řada zleva: Jan Láska, Josef Bena, František Hrbáček
2. řada zleva: Jos. Haselmann, Karl Polzer, Bonifác Seget'a, František Netopil, Julius Zohner
3. řada zleva: Emil Kapoun, Jos. Žurek, Vilém Blažek, Fr. Hobich, Antonín Breitenbacher, Bohumil Deutsch, Alois Demel
4. řada zleva: Jos. Dosoudil, Karel Hubík, Jan Pouč, Kamil Filipec, Jos. Tomáš, R. Bernovský

XXV. jubilejní výroční zpráva arcibiskupského gymnasia v Kroměříži za školní rok 1934–1935 (1935)

Kroměříž - místo, kde Antonín Breitenbacher prožil většinu života

Pedagogický sbor arcibiskupského gymnázia v Kroměříži na bližšie nedatované fotografii z 30. let

1. řada zleva: Vincenc Pořízka, Oldřich Janoš, Josef Vrána, Heřman Štíhel, Jan Jan, Bohumil Kittrich, Alois Gillig.
2. řada zleva: Arnošt Seidler, František Robenek, František Vlach, Jan Jurečka, Karl Rochel, Jan Myška, Jan Joklík, Josef Motal, Jan Strakoš
- Sedící zleva: Josef Zmeškal, Josef Klapetek, František Netopil, ředitel Vilém Blažek, Zeno Jockl, Karel Zetek, Jiljí Španěl

XXV. jubilejní výroční zpráva arcibiskupského gymnasia v Kroměříži za školní rok 1934–1935 (1935)

Dům s pamětní deskou, ve kterém Antonín Breitenbacher pobýval letech 1923–1937

Archiv autora (2023)

Breitenbacherova rodina a nejbližší příbuzní

Antonie Langerová roz. Breitenbacherová
neteř ze strany staršího bratra Josefa
MZA v Brně, fond G 36

Karl Langer
manžel neteře Antonie, jednatel spol. Baťa
MZA v Brně, fond G 36

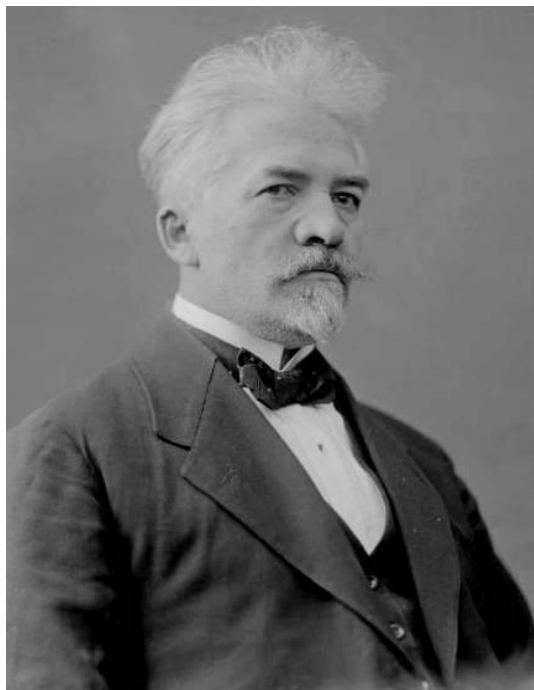

Karl Langer s dcerou Ritou
fotografie ze Šangaje
MZA v Brně, fond G 36

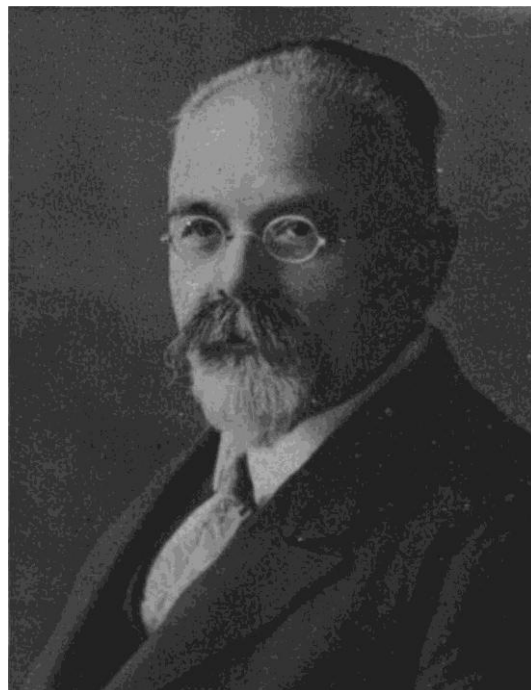

Alois Tučný
bratranec z matčiny strany, politik za ČSNS
Album reprezentantů veřejného života (1927)

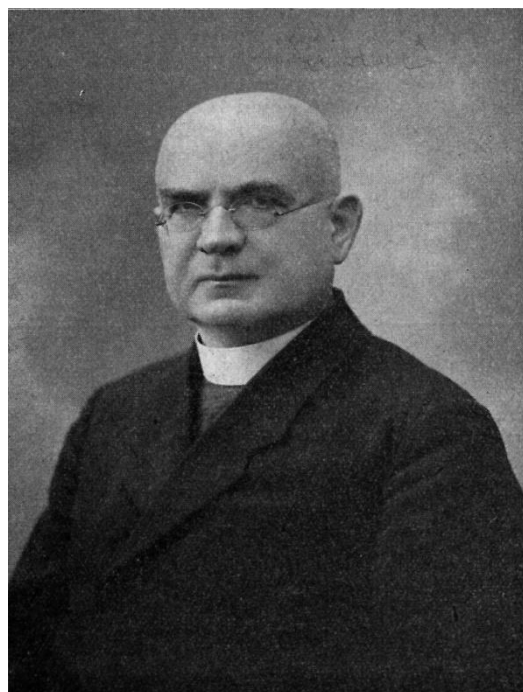
Breitenbacherovi spolužáci z uherskohradištského gymnázia

Petr Gajdík
spoluzakladatel Církve čs. v Táboře
Digitální archiv Šechtl a Voseček

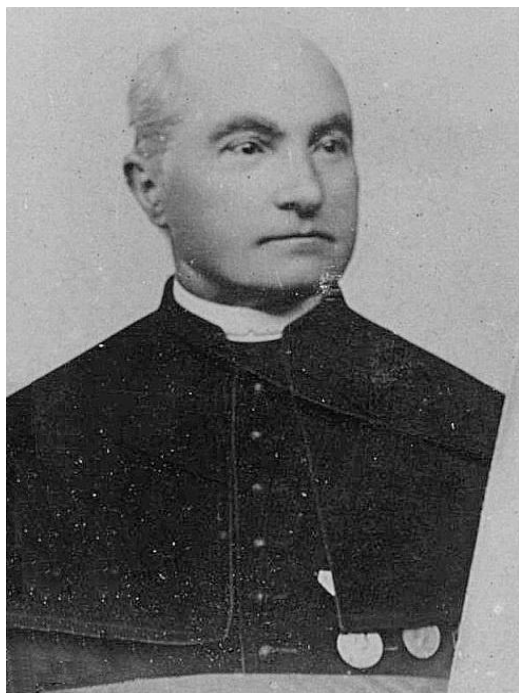

MUDr. Ctibor Bezděk
lékař a průkopník etikoterapie
Pestrý svět (1932)

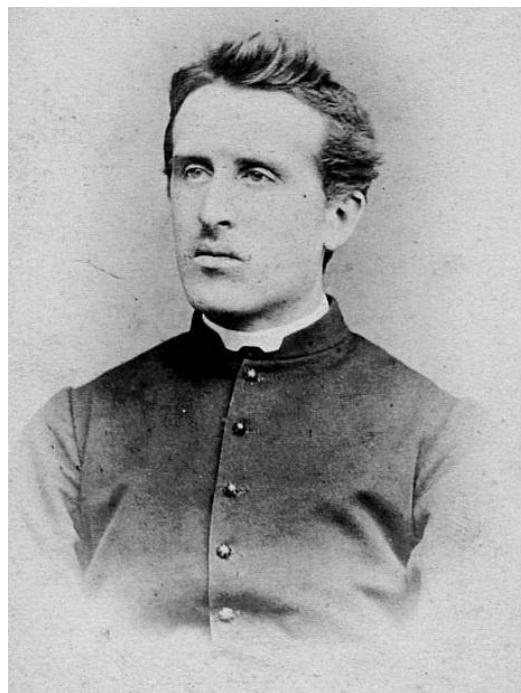

P. František Gajdušek
profesor náboženství na gymnáziu ve Vyškově
31. výroční zpráva čs. reálného gymnasia ve Vyškově (1933)

Breitenbacherovi profesoři v Olomouci a v Innsbrucku

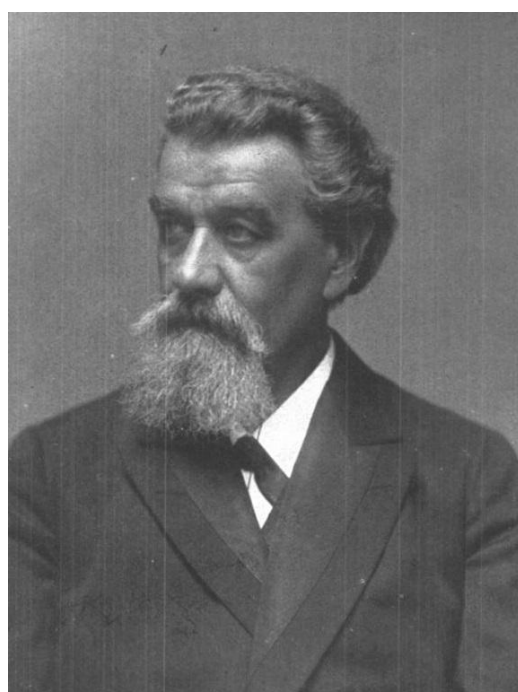
Mons. ThDr. Melchior Mlčoch
profesor biblistiky v Olomouci
SOKA Olomouc, fond M 8-34

P. František Pinkava
profesor katechetiky v Olomouci
SOKA Frýdek-Místek, fond Archiv města Brušperk

Dr. Ludwig von Pastor
profesor církevních dějin v Innsbrucku
The Rosary Magazine (1905)

Dr. Franz von Wieser
profesor geografie v Innsbrucku
Franz Ritter von Wieser : Gedenkschrift (1925)

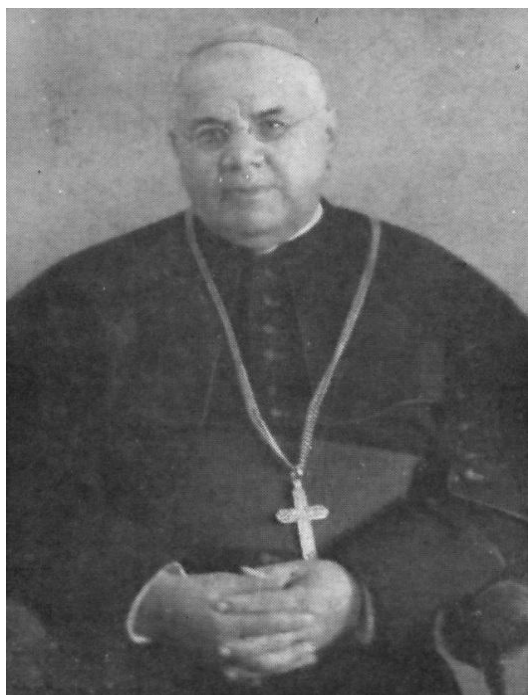
Arcibiskupové olomoučtí, Breitenbacherovi čelní představení

František Saleský Bauer
arcibiskup olomoucký v letech 1904–1915
SOkA Olomouc, fond M 8-34

Lev Skrbenský z Hříště
arcibiskup olomoucký v letech 1916–1920
SOkA Olomouc, fond M 8-34

Antonín Cyril Stojan
arcibiskup olomoucký v letech 1921–1923
SOkA Olomouc, fond M 8-34

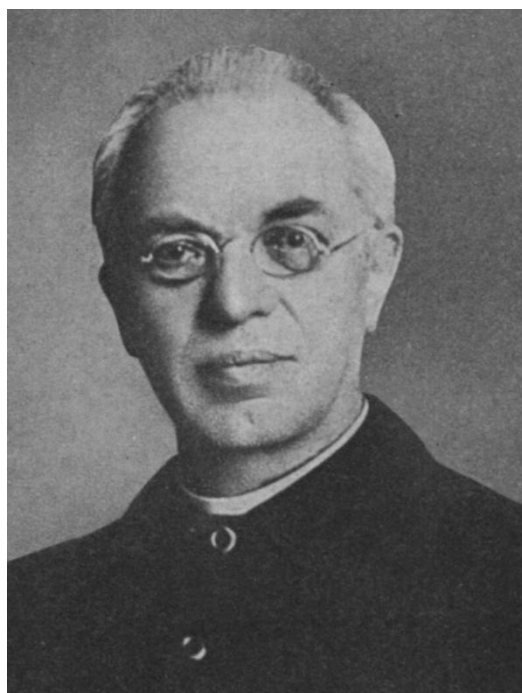

Leopold Prečan
arcibiskup olomoucký v letech 1923–1947
SOkA Olomouc, fond M 8-34

Breitenbacherovi spolupracovníci na arcibiskupství

P. PhDr. František Hrbáček
správce arcibiskupské zámecké knihovny
XXV. výroční zpráva gymnasia v Kroměříži (1935)

Mons. ThDr. h. c. František Snopek
arcibiskupský archivář
Literární atlas československý (1938)

Mons. Julián Roska
centrální ředitel arcibiskupských statků
Velký adresář a almanach města Kroměříže (1911)

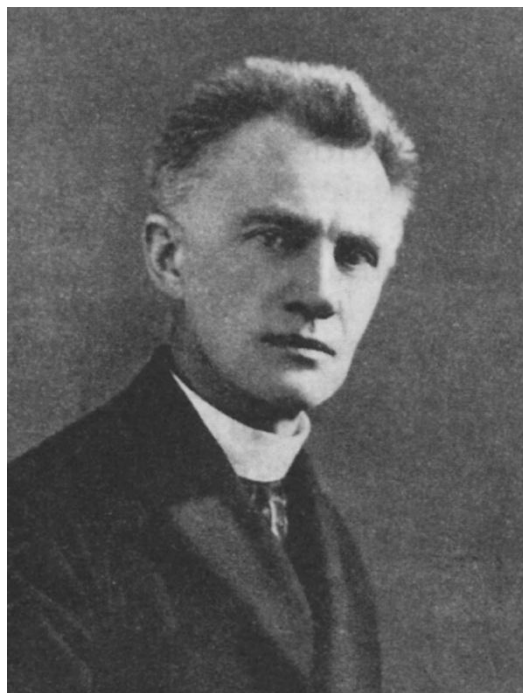

Ing. Josef Konšel, dr. h. c.
centrální ředitel arcibiskupských statků
Československý zemědělec (1935)

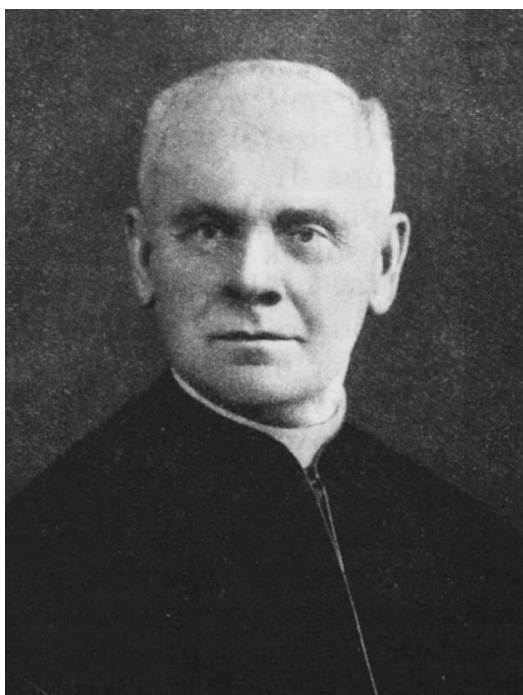
Breitenbacherovi kolegové z arcibiskupského gymnázia

Mons. Zeno Jockl
profesor matematiky a fyziky
XXV. výroční zpráva gymnasia v Kroměříži (1935)

P. PhDr. Josef Klapetek
profesor matematiky a fyziky
XXIV. výroční zpráva gymnasia v Kroměříži (1934)

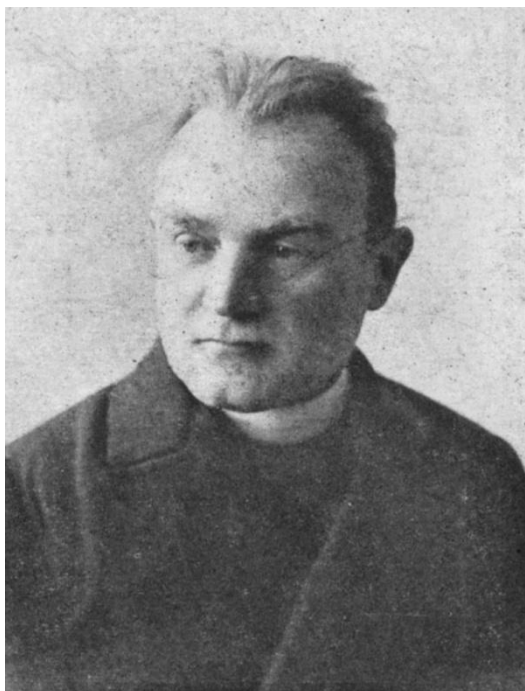

Mons. PhDr. Bonifác Seget'a
ředitel arcibiskupského gymnázia
XXIV. výroční zpráva gymnasia v Kroměříži (1934)

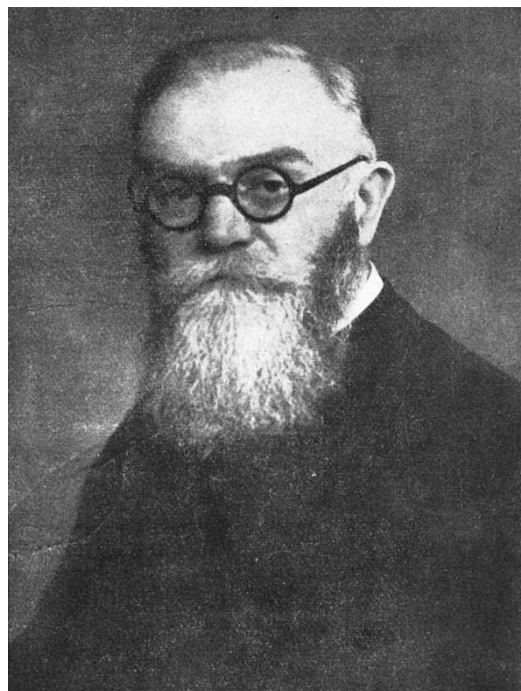

P. Josef Marcol Svoboda
studijní prefekt
Archa : Revue pro katolickou kulturu (1941)

Okruh reformních kněží okolo Antonína Breitenbachera

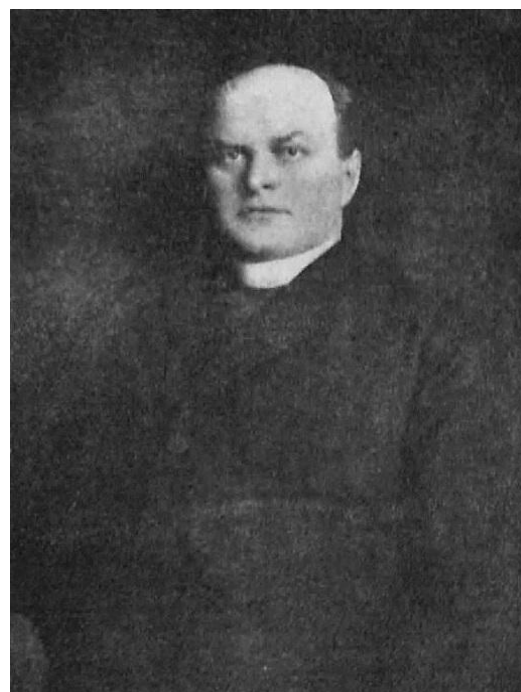
P. Matěj Pavlík
Matěj Pavlík jako katolický kněz
SOKA Olomouc, fond M 8-34

Biskup Gorazd
Matěj Pavlík jako pravoslavný biskup
Velký čin malé církve (1948)

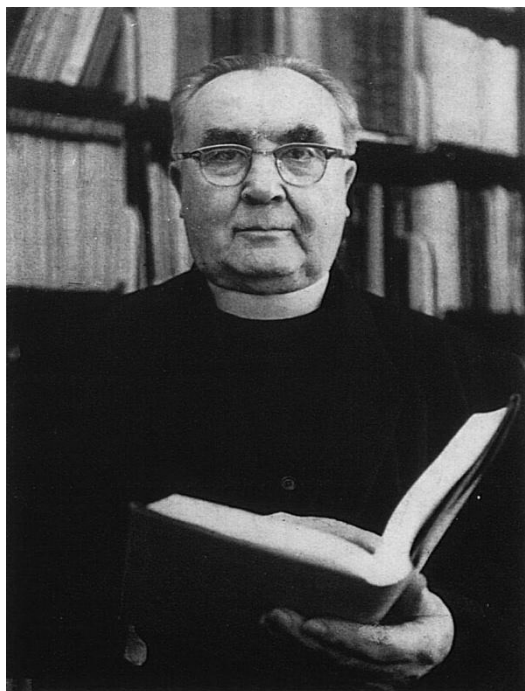

Alois Spisar
profesor teologie na Husově fakultě v Praze
Pražský illustrovaný zpravodaj (1939)

P. Adolf Jašek
katecheta a misionář unionismu
Apoštolát sv. Cyrilla a Methoda (1923)

Breitenbacherovi bývalí žáci z kroměřížského gymnázia

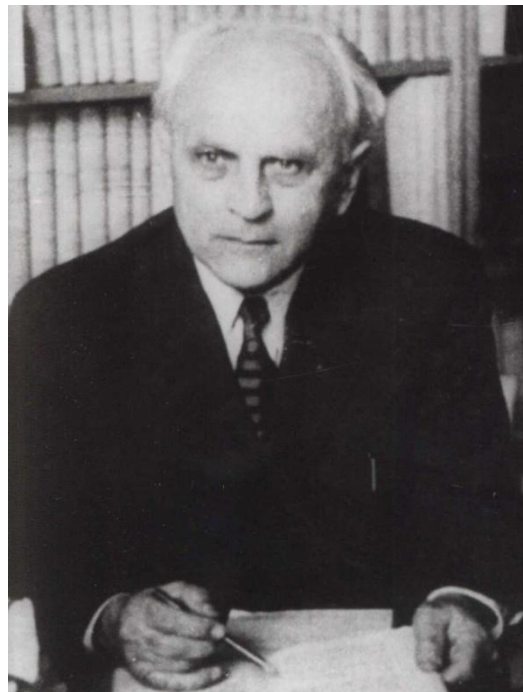
Mons. ThDr. PhDr. František Dvorník
profesor byzantologie na Harvardské univerzitě
Byzantské misie u Slovanů (1970)

Brig. gen. František Švéda
důstojník čs. armády a legionář v Rusku
MZA v Brně, fond G 36

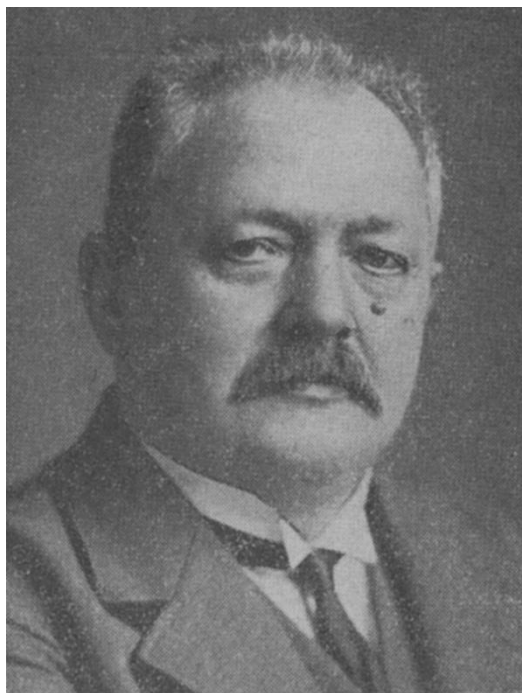

Alois Jašek
historik, archivář a muzejník v Bojkovicích
Moravská zemská knihovna v Brně

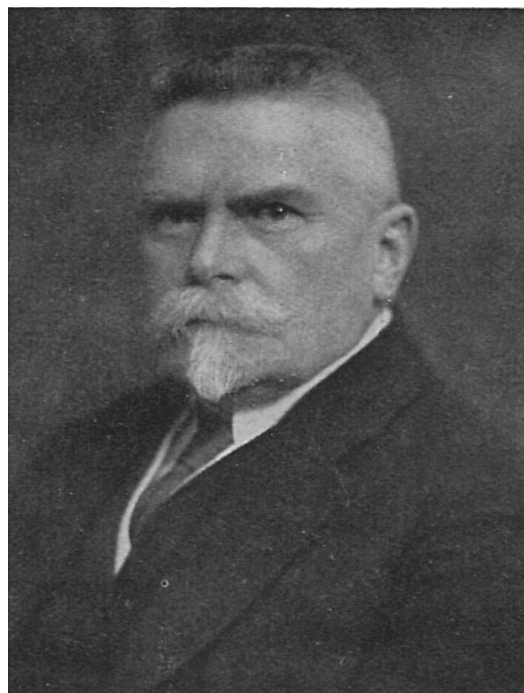

PhDr. Josef Macůrek, DrSc.
děkan FF Masarykovy univerzity v Brně
Moravská zemská knihovna v Brně

Breitenbacherovy vzory - Breitenbacherovi ctitelé

PhDr. Josef Pekař
historik a rektor Univerzity Karlovy v Praze
Prager Presse (1930)

Karel Kramář
první předseda národní demokracie
Album representantů veřejného života (1927)

Antonín Zelnitius
učitel ve Starém Městě, archeolog
Malovaný kraj (2007)

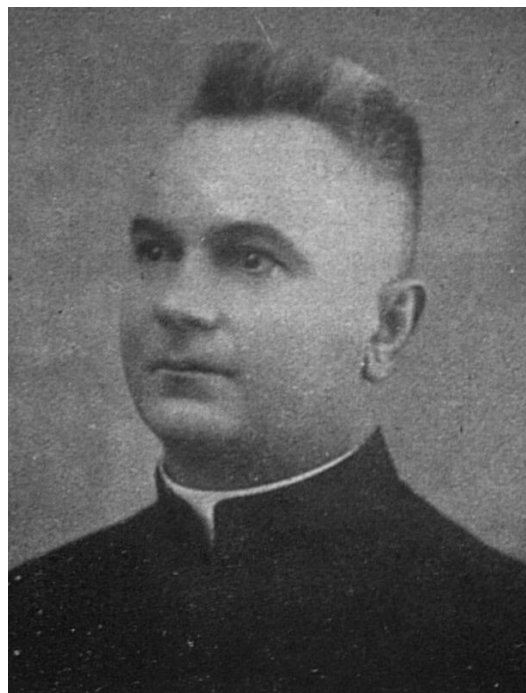

Robert Mach
představitel fašistického hnutí na Moravě
Český fašismus 1922–1945 (1999)

Breitenbacherovi antagonisté - členové Československé strany lidové

Mons. František Valoušek
senátor Národního shromáždění
Album representantů veřejného života (1927)

P. ThDr. František Hrachovský OPraem.
redaktor olomouckého *Našince*
Album representantů veřejného života (1927)

Mons. Antonín Janda
katecheta a bojovník za katolickou školu
Pestrý svět (1938)

P. Alois Šebela
místopředseda Rolnické Zádruchy
Kaine, kde je tvůj bratr? (1971)

BIBLIOGRAFICKÝ PŘEHLED

monografií, studií a článků Antonína Breitenbachera

Jako základ předkládaného bibliografického soupisu posloužila bibliografie připojená k životopisnému příspěvku o Antonínu Breitenbacherovi od Ivy Vlčkové-Butulové ve *Vlastivědném věstníku moravském*, představující ucelený přehled Breitenbacherových odborných prací.²⁴⁷⁶ Soupis jsme rozšířili o některé absentující položky dle bibliografických přehledů, slovníků uvedených v seznamu použitých pramenů této práce a vlastního heuristického průzkumu. Doplnujeme též anonymní články v časopisech *Haná* a *Našinec*, jejichž autorství přisuzujeme Breitenbacherovi na základě jeho vlastních deníkových záznamů.

Uspořádání jsme zvolili standartní, tj. podle formy výstupu v abecedním pořádku. Novinové články jsou rozříděny podle názvu časopisu. Současně čtenáře upozorňujeme na absenci Breitenbacherových článků v *Právu národa* a nekompletní seznam příspěvků v *Pozorovateli*. První jmenované periodikum je prakticky nedostupné, druhé se dochovalo pouze v neúplných ročnících.

Monografie

Dějiny arcibiskupské obrazárny v Kroměříži. Archivní studie. Díl I. Kroměříž 1925; Díl II. Kroměříž 1927.

Denkwürdigkeiten der Kollegiatskirche zu St. Mauritz in Kremsier. [přeložil Karl Rochel] Kremsier 1941.

Hudební archiv kolegiálního kostela sv. Mořice v Kroměříži. Kroměříž 1930.

Hudební archiv z bývalé piaristické koleje v Kroměříži. Kroměříž 1937.

Kulturní poklady v arcibiskupském zámku v Kroměříži. Vyškov 1929.

Museum v arcibiskupském zámku v Kroměříži. Olomouc 1927.

Průvodce kolegiálním kostelem sv. Mořice v Kroměříži. Kroměříž 1934, 1940, 1942.

Kapitoly v knihách

Knihovna olomouckého arcibiskupství v Kroměříži. In: DOLENSKÝ, Antonín (ed.): Knižní kultura doby staré i nové. Příručka pro výstavy Mezinárodního sjezdu knihovníků a přátel knihy. Praha 1926, s. 194–197.

²⁴⁷⁶ VLČKOVÁ-BUTULOVÁ, Iva: *Dr. Antonín Breitenbacher a Kroměříž.* *Vlastivědný věstník moravský*, 22, 1970, č. 3, s. 321–332.

O minulosti Kroměříže. In: KRAŤOCH, Jan (ed.): Kroměříž. Město a okolí. Brno 1932, s. 11–54.

Vzpomínka jubilejní. In: XLVIII. výroční zpráva státního československého reálného gymnasia v Uherském Hradišti za školní rok 1931–1932. Uherské Hradiště 1932, s. 15–20.

Odborné články

Antonína Pettera obraz sv. Václava. Památky archeologické, 36, 1929, č. 1–2, s. 78–87.

Československá ikonografie v arcibiskupské grafické sbírce v Kroměříži. Časopis Společnosti přátel starožitností československých v Praze, 43, 1935, s. 124–139.

Die Besetzung der Bistümer Prag und Olmütz bis zur Anerkennung des ausschließlichen Wahlrechts der beiden Domkapitel. Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens, 8, 1904, č. 1–2, s. 1–46.

Die Sammlung Imstenraedt in der Gemäldesammlung des Erzbistums Olmütz in Kremsier und Olmütz. In: Jahrbuch des Kölnischen Geschichtsvereines, 12, 1930, s. 206–216.

Die Müglitzer Stadtchronik aus dem Jahre 1727. Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens, 29, 1927, č. 1, s. 1–39.

Epitaf olomouckého biskupa Marka Khuena (1553–1565). Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, 38, 1927, s. 98–101.

Graduál kostela sv. Haštala. Český časopis historický, 24, 1918, s. 274–275.

Hanácká opera z r. 1747. Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, 45, 1932, s. 159–191.

Hudební archiv kolegiálního kostela sv. Mořice v Kroměříži. Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, 40, 1928, zvl. příloha, s. 1–140; 41–42, 1929, zvl. příloha, s. 141–212; 43, 1930, zvl. příloha, s. 1–23.

Hudební archiv z děkanského kostela P. Marie v Kroměříži. Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, 44, 1931, č. 1–2, zvl. příloha, s. 1–48.

Hudební archiv z kolegiálního kostela sv. Mořice v Kroměříži. Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, 48, 1935, č. 1–2, s. 51–59.

K dějinám arcibiskupské obrazárny v Kroměříži. Odpověď dr. E. Dostálovi a nové příspěvky. Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, 41–42, 1929, s. 244–290.

K dějinám arcibiskupské obrazárny v Kroměříži. Seznam obrazů Františka von Imstenraedt z r. 1667. Časopisu Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, 45, 1932, č. 1–2, zvl. příloha, s. 1–49.

K otravě biskupův olomouckých. Časopis Matice moravské, 31, 1907, č. 4, s. 444–445.

- K stému výročí úmrtí Beethovena.* Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, 39, 1927, s. 134–149.
- Kandidatura kardinála Ondřeje Rakouského na biskupství olomoucké roku 1579.* Časopis Matice moravské, 32, 1908, č. 1, s. 43–64.
- Krvavá epizoda v Lipníku r. 1784.* Záhorská kronika, 21, 1938, č. 2, s. 51–52
- Legendy na obrazích olomouckých biskupů v kroměřížském zámku.* In: XII. výroční zpráva arcibiskupského gymnasia v Kroměříži za školní rok 1921–1922. Kroměříž 1922, s. 3–22.
- Oprava kostela sv. Mořice v Kroměříži biskupem Stanislavem II. Pavlovským. 1579–1598.* In: IV. výroční zpráva knížecího arcibiskupského soukromého gymnasia s právem veřejnosti v Kroměříži za školní rok 1913/14. Kroměříž 1914, s. 3–29.
- Oprava olomouckého dómu biskupem Stanislavem II. Pavlovským. (1579–1598).* Časopis Moravského musea zemského, 16, 1916, č. 1, s. 103–122. Též zvl. otisk.
- Osobní znak olomouckého arcibiskupa dr. Leopolda Prečana.* Časopis katolického duchovenstva, 70, 1929, s. 359–361.
- Osobní znak olomouckého arcibiskupa Fr. S. Bauera (1904–1915) jako knížete.* Časopis katolického duchovenstva, 70, 1929, s. 355–359.
- Paběrky k arcibiskupské obrazárně v Kroměříži.* Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, 44, 1931, č. 1–2, zvl. příloha, s. 1–13.
- Pavel Josef Vejvanovský.* Radiojournal, 8, 1930, č. 51, s. 11.
- Příspěvek k dějinám reformace moravského kleru za biskupa Stanislava Pavlovského. Afera Philoponova.* Časopis Matice moravské, 31, 1907, č. 2, s. 152–176.
- Skalická Bible v arcib. knihovně v Kroměříži.* Hlídka, 39, 1922, č. 4, s. 179–181; č. 5, s. 227–232.
- Spor biskupa Pavlovského s moravským soudem zemským o soudnictví nad kněžstvem.* Časopis Matice moravské, 30, 1906, č. 2, s. 97–134; č. 3, s. 228–270; č. 4, s. 349–373.
- Tištěný pastýřský list olomouckého biskupa Stanislava II. Pavlovského z r. 1591.* Časopis katolického duchovenstva, 70, 1929, s. 348–350.
- Ueber die Quellen und die Glaubwürdigkeit des „Granum catalogi praesulum Moraviae“.* Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens, 6, 1902, č. 1–4, s. 274–300.
- V 1. čís. letoš. roč. Č. Č. H. na s. 96 [...].* [Reakce na recenzi Miroslava Jeřábka.] Český časopis historický, 9, 1903, č. 2, s. 236–237.
- Z arcibiskupského hudebního archivu v Kroměříži.* Hudební výchova. Časopis Československé jednoty hudebních stavů v Praze, 13, 1932, č. 1, s. 12.

Z bibliografie a ikonografie svatováclavské. Časopis katolického duchovenstva, 70, 1920, s. 348–350; 71, 1921, s. 355–361.

Znak města Kroměříže. Vlastivědný sborník pro mládež župy olomoucké, 3, 1924–1925, č. 3 (příloha), s. 12–14.

Zprávy o pracovní činnosti, archivu a knihovně

***Časopis archivní školy*²⁴⁷⁷**

Archiv olomouckého arcibiskupství v Kroměříži. Časopis archivní školy, 4, 1926–1927, s. 145–163.

Z archivu olomouckého arcibiskupství v Kroměříži. Časopis archivní školy, 6, 1928, s. 198–202.

Z archivu olomouckého arcibiskupství v Kroměříži. Časopis archivní školy, 7, 1929, s. 133–138.

Zpráva z archivu, knihovny atd. olomouckého arcibiskupství v Kroměříži za r. 1930 a 1931. Časopis archivní školy, 9–10, 1931–1932, s. 368–375.

Archiv, knihovna, museum, hudební archiv olomouckého arcibiskupství v Kroměříži. Zpráva za léta 1932–1935. Časopis archivní školy, 13–14, 1935–1936, s. 374–379.

Časopis Matice moravské

Z Komise na vydávání historických památek moravských při Matici moravské. Časopis Matice moravské, 33, 1909, č. 2, s. 207–211.

Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci

Museum v arcibiskupském zámku v Kroměříži. Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, 38, 1926, s. 148–174; 39, 1927, s. 195–219.

Z arcibiskupského musea v Kroměříži. Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, 45, 1932, s. 277–278.

Hlídka

Z kníž. arcib. knihovny v Kroměříži - za † Fr. Hrbáčkem. Hlídka, 33, 1916, č. 8, s. 526–532.

²⁴⁷⁷ Zde jsme kvůli odlišným názvům, které Breitenbacher pro své zprávy užívá, zvolili chronologické řazení.

Novinové články

Haná

Jak arcibiskupská konsistoř olomoucká počestňuje. Haná, č. 138, 25. 6. 1919, s. 1.

Kapitoly nikoli zbytečné. Haná, č. 156, 17. 7. 1921, s. 3; č. 160, 22. 7. 1921, s. 2.

Mezi bratry. Haná, č. 29 5. 2. 1922, s. 4; č. 30, 7. 2. 1922, s. 2; č. 31, 8. 2. 1922, s. 2; č. 32, 9. 2. 1922, s. 3; č. 33, 10. 2. 1922, s. 3; č. 34, 11. 2. 1922, s. 2.

Protože dlouho nezpytovali svědomí svého [...]. Haná, č. 166, 29. 7. 1921, s. 2.

Šálení lidu. Haná, č. 155, 16. 7. 1921, s. 2; č. 157, 19. 7. 1921, s. 3; č. 159, 21. 7. 1921, s. 2; č. 161, 23. 7. 1921, s. 2–3.

Ven ze škol vyženou vás. Haná, č. 145, 3. 7. 1921, s. 2–3; č. 146, 5. 7. 1921, s. 2–3; č. 147, 7. 7. 1921, s. 3; č. 148, 8. 7. 1921, s. 2–3; č. 150, 10. 7. 1921, s. 3; č. 148, 8. 7. 1921, s. 2–3.

Národní listy

Arcibiskupský zámek v Kroměříži. Národní listy, č. 125, 5. 5. 1928, s. 20.

Z historie města. Národní listy, č. 125, 5. 5. 1928, s. 20.

Našinec

Adama Michny z Otradovic „Mše sv. Václava“. Našinec, č. 117, 22. 5. 1930, s. 1–2.

Budování archivu a musea v Kroměříži. Našinec, č. 11, 13. 1. 1924, s. 1–2.

Děti nebožtíka následníka trůnu. Našinec, č. 18, 23. 1. 1917, s. 3.

Dokument k událostem v Holešově za vpádu Lisovčků. Našinec, č. 138, 17. 6. 1933, s. 2.

K jednání o Kuronsko. Našinec, č. 28, 2. 2. 1918, s. 1.

Kde trávil svoje mládí olomucký biskup Vilím Prusinovský z Víckova? Našinec, č. 84, 10. 4. 1924, s. 1.

Nový znak olomuckého arcibiskupství a osobní znak arcibiskupa dra L. Prečana. Našinec, č. 263, 16. 11. 1924, s. 1–2.

Olomučtí dómští apoštolové ke konci 17. století. Našinec, č. 80, 9. 4. 1925, s. 1–2.

Práce v arcibiskupském archivu v Kroměříži. Našinec, č. 293, 24. 12. 1926, s. 1–2.

Proroctví výsledku německo-ruské války již v r. - 1902. Našinec, č. 128, 6. 6. 1918, s. 1.

Před třemi sty lety. Našinec, č. 119, 25. 5. 1918, s. 1.

Úsudek historika o stupavském „nálezu“. Našinec, č. 158, 13. 7. 1932, s. 2.

Vzpomínky jubilejní. Našinec, č. 1, 1. 1. 1932, s. 1–2.

Z arcibiskupské knihovny v Kroměříži. Našinec, č. 14, 18. 1. 1925, s. 1–2.

Z archivářova ústraní. Našinec, č. 239, 18. 10., s. 5; č. 245, 25. 10. 1936, s. 5.

Z doby předbělohorské. Příspěvek k církevním dějinám moravským stol. 16. Našinec, č. 12, 26. 1. 1908, s. 1–3.

Pozorovatel

Jak bývalo před časy. Pozorovatel, č. 34, 16. 11. 1922, s. 3–4; č. 35, 23. 11. 1922, s. 2.

Jak přejímal nový pán své nové poddané. Pozorovatel, č. 37, 7. 12. 1922, s. 1

Jubilejní vzpomínka o znaku města Kroměříže. Pozorovatel, č. 5, 25. 1. 1923, s. 1–2.

K historii městského znaku. Pozorovatel, č. 9, 22. 2. 1923, s. 2.

Něco z Kroměříže. Pozorovatel, č. 38, 14. 12. 1922, s. 1–2.

Několik myšlenek k chystanému dělení arcib. statku Kroměřížského. Pozorovatel, č. 15, 5. 4. 1923, s. 1–3; č. 16, 12. 4. 1923, s. 1–2.

Několik myšlenek o významu naší druhé university. Pozorovatel, č. 14, 29. 3. 1923, s. 1–3.

Obraz města Kroměříže. Pozorovatel, č. 16, 12. 4. 1923, s. 1–2.

Obraz města Kroměříže z r. 1691. Pozorovatel, č. 17, 19. 4. 1923, s. 1–2.

Příspěvky k dějinám města Kroměříže (od č. 10 pod názvem Příspěvek k dějinám města Kroměříže). Pozorovatel, č. 7, 8. 2. 1923, s. 1–2; č. 8, 15. 2. 1923, s. 1–2; č. 10, 1. 3. 1923, s. 1–2; č. 22, 24. 5. 1923, s. 1.

Sbírka korespondencí v arcibiskupském zámku. Pozorovatel, č. 34, 16. 8. 1928, s. 4.

Skrytý poklad z kroměřížského kostela. Pozorovatel, č. 34, 16. 8. 1928, s. 4.

Z arcibiskupské knihovny. Pozorovatel, č. 18, 27. 7. 1922, s. 1.

Z arcibiskupské knihovny. Pozorovatel, č. 3, 11. 1. 1923, s. 1–2.

Z arcibiskupské knihovny. Pozorovatel, č. 44, 29. 10. 1925, příloha.

Z kníž. arcib. knihovny. Pozorovatel, č. 2, 12. 1. 1917, s. 4–5.

Z ovzduší 30leté války. Pozorovatel, č. 39, 21. 12. 1922, s. 4.

Za zemřelým Jos. Roháčem. Pozorovatel, č. 1, 1. 1. 1920, s. 4.

Zámecké museum. Pozorovatel, č. 17, 20. 7. 1922, s. 5.

Zámecké museum. Pozorovatel, č. 42, 4. 10. 1923, s. 3.

POUŽITÉ PRAMENY A LITERATURA

Prameny

Archivní prameny

Archiv Národního muzea, fond Josef Pekař

Archiv Univerzity Karlovy, fond Matriky Univerzity Karlovy

Moravský zemský archiv v Brně, fond D 9 Indikační skici

Moravský zemský archiv v Brně, fond E 67 Sběrka matrik

Moravský zemský archiv v Brně, fond G 36 Antonín Breitenbacher

Státní oblastní archiv v Hradci Králové, fond Sběrka matrik Východočeského kraje.

Státní oblastní archiv v Plzni, fond Sběrka matrik západních Čech

Státní oblastní archiv v Praze, fond Sběrka matrik Středočeského kraje

Státní oblastní archiv v Třeboni, fond Sběrka matrik Jihočeského kraje

Státní okresní archiv Frýdek-Místek, fond Archiv města Brušperk

Státní okresní archiv Kroměříž, fond Arcibiskupský seminář a gymnázium Kroměříž

Státní okresní archiv Kroměříž, fond Archiv města Kroměříže

Státní okresní archiv Kroměříž, fond Okresní úřad Kroměříž (1850–1945)

Státní okresní archiv Olomouc, fond Sběrka obrazového a fotografického materiálu

Státní okresní archiv Přerov, fond Sběrka obrazového a fotografického materiálu

Státní okresní archiv Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherské Hradiště I

Státní okresní archiv Uherské Hradiště, fond Archiv města Uherské Hradiště II

Státní okresní archiv Uherské Hradiště, fond Archiv obce Jarošov

Státní okresní archiv Uherské Hradiště, fond Muzeum Bojkovice

Státní okresní archiv Uherské Hradiště, fond Národní škola Jarošov

Státní okresní archiv Uherské Hradiště, fond Okresní úřad (1850–1945)

Státní okresní archiv Uherské Hradiště, fond Reálné gymnázium Uherské Hradiště

Universitätsarchiv Innsbruck, Akten der philosophischen Fakultät, Reihe der Dissertationsgutachten (1873–1965)

Vojenský historický archiv Praha, fond Kancelář československých legií

Vojenský historický archiv Praha, fond Vojenské matriky

Zemský archiv v Opavě, fond Arcibiskupský chlapecký seminář v Bruntále

Zemský archiv v Opavě, fond Sbírká matrik bývalého Severomoravského kraje
Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, fond Arcibiskupství Olomouc
Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, fond Univerzita Palackého Olomouc
Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, fond Ústřední ředitelství arcibiskupských statků
Kroměříž

Tištěné prameny

- I. celostátní sjezd katolíků v ČSR v Praze ve dnech 27. – 30. června 1935. Sjezdový průvodce.*
Praha 1935.
- Acta V. Conventus Velehradensis anno MCMXXVII post S. Cyrillum natum MC.* Olomucii
1927.
- Americké válečné cíle a mírový program.* Brno 1919.
- Album representantů všech oborů veřejného života československého.* Praha 1927.
- Almanach gymnasia na třídě kapitána Jaroše v Brně.* Brno 1972.
- Arcibiskupské soukromé gymnasium.* In: Sborník ministerstva školství a národní osvěty.
Ministerstvo, školské úřady, vysoké, střední a odborné školství, 1, 1919–1920, s. 215–216.
- Austriacus Observator [SCHMIDT, Wilhelm]: Zur Wiederverjüngung Österreichs. Versuch
eines Entwurfes der Verfassungsreform.* Wien 1917.
- ADÁMEK, Karel: *Z naší doby. Díl druhý.* Velké Meziříčí 1887.
- ADÁMEK, František: *Důkaz pravosti metodějských nálezů z „Hrobů“ u Osvětiman.* Brno-
Husovice 1934.
- BERGMANN, Hugo: *Masaryk v Palestině.* In: RYCHNOVSKÝ, Ernst (ed.): *Masaryk
a židovství.* Praha 1931, s. 299–314.
- BEZDĚK, Ctibor: *Jak rád jsem žil. Paměti MUDr. Ctibora Bezděka.* Praha 2011.
- BIČ, Miloš (ed.): *Starý Zákon. Překlad s výkladem. Sv. 14. Dvanáct proroků. Ozeáš
až Malachiáš.* Praha 1968.
- BUDÍNSKÝ, Jaroslav: *Morava za války. Ze vzpomínek na domácí odboj.* Brno 1936.
- Caeremoniale Episcoporum Sanctissimi Domini Nostri Benedicti Papae XIV. Jussu editum et
auctum cum Indicibus necessariis.* Neapoli 1837.
- ČAPEK, Karel: *Hovory s T. G. Masarykem.* Praha 1990.
- ČAPKA, František (ed.): *Dokumenty a materiály ke studiu národních dějin v letech 1848–
1918.* Brno 2010.

- ČELAKOVSKÝ, Jaromír (ed.): *Zákony a nařízení u věcech obecného školství na ten čas platné v království Českém*. Praha 1878.
- DEML, Jakub: *Mé svědectví o Otokaru Březinovi*. Praha 1931.
- DUDÍK, Beda: *Bibliothek und Archiv im fürsterzbischöflichen Schlosse in Kremsier*. Wien 1870.
- DUNCKER, Dora: *George Sandová. Kniha vášně*. Přel. Josef V. Sterzinger. Praha 1927.
- DURYCH, Václav: *Vzpomínky na mého otce. Životopis Jaroslava Durycha*. Olomouc 2001.
- DYK, Viktor: *Satiry a sarkasmy. 1897–1905*. Praha 1924.
- FALTYS, Antonín (ed.): *Dokumenty moderní doby*. Praha 1978.
- Festschrift des Akademischen Historikerklubs in Innsbruck, hrsg. anlässlich seines 50. Stiftungsfestes 1923*. Innsbruck 1923.
- FILKORN, Eugen: *Verný svojmu svedomiu*. Bratislava 2004.
- FISCHER, Richard (ed.): *Olomoucký památník. 1848–1918*. Olomouc 1938.
- HALKA-LEDÓCHOWSKI, Zikmund Václav: *Kniha mé životní pouti*. Praha 1934.
- HANUŠ, Josef – MYSLIVEC, Václav: *Světový eucharistický kongres v Chicagu a účast katolíků z Československa*. Praha 1927.
- HANZAL, Josef (ed.): *Deníky Josefa Pekaře. 1916–1933*. Praha 2000.
- HEINISCH, Emil: *Max Mayer-Ahrdorff als Heimatdichter*. Olmütz 1928.
- HILGARTNER, Josef (ed.): *Památník pěvecko-hudebního spolku Moravan 1862–1932*. Kroměříž 1932.
- HLAWATI, Franz: *Die Barmherzigen Schwestern von Wien-Gumpendorf 1832–1932*. Wien 1932.
- HOFER, Josef: *Římská církev v nedbalkách*. Praha 1931.
- HROBAŘ, František: *Dokumenty kultury doby válečné a poválečné. Psychologické úvahy a paměti ze světové války. Díl I*. Praha 1925.
- HROBAŘ, František: *Válečné vzpomínky ze Slovenska hlavně z roku 1919*. Praha 1924.
- HROMÁDKA, Josef Lukl: *Katolicism a boj o křesťanství*. Praha 1925.
- HRUBAN, Mořic: *Z časů nedlouho zašlých. Vzpomínky Mořice Hrubana*. Řím 1967.
- HUMMEL, Karl-Joseph (ed.): *Paulus van Husen (1891–1971). Erinnerungen eines Juristen vom Kaiserreich bis zur Bundesrepublik Deutschland*. Boston 2010.
- HUYN, Paul: *Tajomné požehnanie. Rozjímania o Ježišovom utrpení a o úteche Ježíša*. Bratislava – Nové Mesto 2005.

- HÝSEK, Miloslav: *Památce Antonína Breitenbachera. Projev Miloslava Hýska 11. srpna 1937 na kroměřížském hřbitově nad rakví A. Breitenbachera, archiváře a vynikajícího moravského historika.* Kroměříž 1937.
- HÝSEK, Miloslav: *Paměti.* Brno 1970.
- CHODNÍČEK, Julius: *Kroměříž v hradbách. Paměti vlastence z druhé poloviny devatenáctého století.* Kroměříž 1938.
- CHYTIL, Alois (ed.): *Chytilův úplný adresář Moravy a Slezska. Svazek I. Část I. Morava.* Praha 1924.
- JANDA, Antonín (ed.): *Papežská korunovace Matky Boží Svatohostýnské dne 15. srpna 1912.* Brno 1913.
- JEŽ, Ivan: *Boje o Mariinsk r. 1918.* Valašské Meziříčí 1937.
- Jubilejní almanach 1848–1948 Amerlingova státního mužského učitelského ústavu v Praze II.* Praha 1948.
- KABELÍK, Jan (ed.): *Korrespondence a zápisky Jana Helceleta.* Brno 1910.
- KABELÍK, Jan (ed.): *Prvních 25 let trvání c. k. gymnasia v Přerově.* Přerov 1898.
- KADEŘÁVEK, Eugen: *O atheismu čili bezbožectví.* Olomouc 1878.
- KÁDNER, Otakar: *Vývoj a dnešní soustava školství. Druhý díl.* Praha 1931
- Kamínky. Drobná svědectví o pronásledování křesťanů v době komunistické totality i o jejich snahách o svobodu a blaho vlasti.* 3. díl. Hradec Králové 2001.
- KÁNSKÝ, Alois (ed.): *Z celého srdce. O ThDr. Antonínu Šuránkovi.* Vrchoslavice 1990.
- KAPLAN, Karel (ed.): *Dva retribuční procesy. Komentované dokumenty (1946–1947).* Praha 1992.
- KOLÍSEK, Alois: *Cyrillo-methodějství u Čechů a u Slováků.* Brno 1935.
- KONŠEL, Josef: *Moje cesta.* Brno 2003.
- KOP, František: *Trvá dosud právo metropolitní kapituly olomoucké voliti arcibiskupa?* Praha 1947.
- KOZÁK, Jan Blahoslav: *Naše pokrokovost a Řím.* Praha 1925.
- Kremsier. Festschrift zum fünfundzwanzigjährigen Jubiläum des Vereines „Concordia“.* Kremsier 1889.
- KŘIVÁNEK, Jan (ed.): *Příručka zákonů, nařízení a předpisů o národním školství v republice Československé.* Brno 1924.
- KUNCÍŘ, Ladislav: *Život pro knihu.* [Londýn] 1985.
- BAUER, Kuneš: *Za svobodu národa.* Olomouc 1923.

- Landtagsblatt über die Sitzungen des mit dem Allerhöchsten Patente vom 23. Dezember 1906 einberufenen mährischen Landtages.* [Brünn 1907].
- LESSING, Gotthold Ephraim: *Nathan moudrý. Dramatická báseň v pěti jednáních.* Přel. Jakub Malý. Praha 1865.
- LUDVÍK, František: *České katolické kněžstvo s národem a lidem v boji, utrpení a práci pro lepší zítřek.* Praha 1946.
- MACŮREK, Josef: *Úvahy o mé vědecké činnosti a vědeckých pracích.* Brno 1998.
- MACHAR, Josef Svatopluk: *V poledne. Kdy světla jsou nejostřejší a stíny nejtmařejší...* Praha 1921.
- MALÝ, Oskar: *Můj životopis. Vzpomínky spoluzakladatele Církve československé (husitské).* Brno 2009.
- MASARYK, Tomáš Garrigue: *Cesta demokracie. III. Projevy – články – rozhovory. 1924–1928.* Praha 1994.
- MASARYK, Tomáš Garrigue: *Světová revoluce za války a ve válce 1914–1918.* Praha 1925.
- MEDVECKÝ, Karol Anton: *Slovenský prevrat. Svazok III.* Bratislava 1931.
- MOTYČKA, Jaroslav: *Římští klerikálové za světové války a po válce. Dokumenty a fakta.* Praha 1923.
- Národní shromáždění republiky Československé v prvním desetiletí.* Praha 1928.
- NAVRÁTIL, Michal (ed.): *Almanach říšské rady (1901–1906).* Tábor 1901.
- NAVRÁTIL, Michal (ed.): *Čechové na říšské radě (1879–1900).* Tábor 1903.
- NEUMANN, Augustin Alois: *Katolictví a naše národní osvobození.* Hradec Králové 1922.
- NOVÁK, Alois: *Památnosti města Kroměříže.* Kroměříž 1923.
- NOVÁK, František Xaver: *Pohledy do života bohoslovců a kněží.* Brno 1902.
- OTTENTHAL, Emil von: *Franz von Wieser. Aus seinem Leben, von seinem Schaffen.* In: Franz Ritter von Wieser. Gedenkschrift. Innsbruck 1925, s. 7–26.
- PAULY, Jan Křtitel (ed.): *Právní rádce pro duchovní správu v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Systematický soubor církevních a státních zákonů, nařízení, rozhodnutí, norem a příslušných formulářů s praktickým návodem pro duchovní správu.* Praha 1902.
- PEKAŘ, Josef: *Říjen 1918. Slavnostní přednáška Josefa Pekaře, pronesená ve velké aule University Karlovy dne 28. října 1919.* Praha 1920.
- PEKAŘ, Josef: *Omyly a nebezpečí pozemkové reformy.* Praha 1923.
- PEKAŘ, Josef: *Z české fronty. Díl II.* Praha 1919.
- PEROUTKA, Ferdinand: *Boje o dnešek.* Praha 1925.
- PEROUTKA, Ferdinand: *Budování státu. I. 1918–1919.* Praha 1991.

- PEROUTKA, Ferdinand: *Budování státu. II. 1919*. Praha 1991.
- PETRUS, Pavol (ed.): *Korešpondencia Svetozára Hurbana Vajanského. I. Výber listov z rokov 1860–1890*. Bratislava 1967.
- PITHART, Josef – POVONDRA, Vilém (eds.): *Velký adresář a almanach města Kroměříže a okresu kroměřížského. Ročník I*. Kroměříž 1911.
- POLIŠENSKÝ, Josef: *Historik v měnícím se světě*. Praha 2001.
- PRÁŠIL, Karel: *Upomínky na můj vojenský život. Vzpomínky legionáře Karla Prášila*. Praha 2020.
- ŘEZNÍČEK, Václav: *Královéhradecké vzpomínky*. Hradec Králové 1904.
- SEKANINA, František (ed.): *Album representantů všech oborů veřejného života československého*. Praha 1927.
- SEKYRKOVÁ, Milada (ed.): *Minerva 1890–1936. Kronika prvního dívčího gymnázia v habsburské monarchii*. Praha 2016.
- SCHMIDT, Hugo (ed.): *Aus der Werkstatt. Ein Tätigkeitsbericht des Verlags Hugo Schmidt München. 1912 bis 1924/25*. München 1925.
- SIDOR, Karol: *Andrej Hlinka 1864–1926*. Bratislava 1934.
- SLAMĚNÍK, František: *Vzpomínky starého učitele*. Zábřeh 1907.
- SMOLÍK, Václav: *Encyklika J. S. papeže Pia X. Pascendi Dominici gregis o učení modernistův*. Praha 1911.
- SPISAR, Alois: *Věrouka v duchu církve československé ve dvou dílech. Díl druhý*. Praha 1946.
- STEIGER, Alfons: *Der neudeutsche Heide im Kampf gegen Christen und Juden*. Berlin 1924.
- SVOZIL, Oldřich – VRBÍK, Stanislav: *Poselství. Almanach k dvacátému pátému výročí Družiny literární a umělecké*. Olomouc 1938.
- ŠILINGER, Tomáš Eduard (ed.): *Zpráva o I. sjezdu katolíků československých, který se konal v Brně 30. a 31. července a 1. srpna 1894*. Brno 1894.
- ŠORM, Antonín (ed.): *Sborník úcty sv. Antonína Paduánského v Českých zemích*. Praha 1925.
- TAUBER, Otakar: *Otázky cyrilometodějské. Velehrad, jeho význam a jeho buditelé*. Přerov 1928.
- TUČNÝ, Alois: *Národní socialism vítězí*. In: NETOLICKÝ, Antonín (ed.): *Sborník Čs. strany národně socialistické k XII. sjezdu strany pořádanému ve dnech 5. – 6. dubna 1931 v Praze*. Praha 1931, s. 24–30.
- TULACHOVÁ, Marie (ed.): *Disertace pražské university. I. 1882–1953*. Praha 1965.

Velký čin malé církve. Památce pravoslavných mučedníků domácího odboje biskupa Gorazda, faráře Václava Čikla, kaplana Dr. Vladimíra Petřka, předsedy Jana Sonnevenda. Praha 1948.

VITÁK, Antonín Konstantin: *Paměti starého učitele-vlastence persekucí postiženého.* Praha 1902.

VAVROUŠEK, Bohumik – NOVÁK, Arne (eds.): *Literární atlas československý. Obrazová historie naší literatury.* Praha 1938.

VONDRUŠKA, Isidor: *Životopisy svatých v pořadí dějin církevních. Část druhá.* Praha 1931.

VOŽENÍLEK, Jan: *Předběžné výsledky československé pozemkové reformy. Země Česká a Moravsko-slezská.* Praha 1930.

VRBA, Rudolf: *Boj proti klerikalismu. Drobná perspektiva moderní společnosti.* Praha 1895.

VYHLÍDAL, Jan: *Čechové v Pruském Slezsku.* Kroměříž 1900.

VYHLÍDAL, Jan: *Vlastenecké vzpomínky slezské.* Brno 1935.

WOLFSGRUBER, Cölestin: *Das Vater unser. Mit dem Pater noster von Führich.* Wien 1894.

ZEMAN, Josef: *Deset let za čínskou zdí. Ze života a působení katolického misionáře.* Olomouc 1937.

ZÍTEK, Jan František (ed.): *Pomněnky z českých krajů.* Praha 1902.

Zločin Lidice a Ležáky. Zvláštní pátrací oběžník. Praha 1945.

Diecézní oběžníky

Arcidiecéze olomoucká

De pueris in annum scholasticum 1919/20 a. e. seminario Cremsiriensi recipiendis. Acta curiae archiepiscopalis Olomucensis, 1919, č. 6, s. 79.

Decretum supremae Sacrae Congregationis S. Officii, quo non schismatica nonnullorum e clero bohemo sacerdotum coalitio damnatur. Acta curiae archiepiscopalis Olomucensis, 1920, č. 3, s. 46.

Instruktivní kurs pro korespondenty arcidiecéšní umělecké rady. Acta curiae archiepiscopalis Olomucensis, 1919, č. 4, s. 60–61.

Litterae pastorales Eminentissimi Archipraesulis. Acta curiae archiepiscopalis Olomucensis, 1920, č. 12, s. 179–184.

Mutationes status personalis. Acta curiae archiepiscopalis Olomucensis, 1937, č. 8, s. 128–130.

Mutationes status personalis. Acta curiae archiepiscopalis Olomucensis, 1937, č. 9, s. 169.

Olomoucká arcidiecéšní umělecká rada. Acta curiae archiepiscopalis Olomucensis, 1919, č. 3, s. 43–49.

Prodej nábytku a knih po zemřelých kněžích. Acta curiae archiepiscopalis Olomucensis, 1920, č. 15, s. 212.

Prohibitio folii „Právo národa“. Acta curiae archiepiscopalis Olomucensis, 1919, č. 12, s. 149.

Prohibitionem folii „Právo národa“ etiam pro folio „Český zápas“ valere declaratur. Acta curiae archiepiscopalis Olomucensis, 1920, č. 5, s. 78.

Sententia excommunicationis declaratoria in sacerdote Mathiam Pavlík pronuntiatur. Acta curiae archiepiscopalis Olomucensis, 1920, č. 11, s. 171.

Diecéze českobudějovická

Osobní věstník. Ordinariátní list Budějovické diecése, č. 27, 31. 10. 1902, s. 108.

Osobní věstník. Ordinariátní list Budějovické diecése, č. 43, 9. 12. 1904, s. 172.

Osobní věstník. Ordinariátní list Budějovické diecése, č. 16, 4. 5. 1908, s. 64.

Osobní věstník. Ordinariátní list Budějovické diecése, č. 40, 3. 11. 1908, s. 160.

Osobní věstník. Ordinariátní list Budějovické diecése, č. 17, 9. 7. 1909, s. 68.

Sententia excommunicationis declaratoria iudicii ecclesiastici dioecesanum contra parochum Joannem Diviš, sacerdotem dioecesanum. Ordinariátní list Budějovické diecése, č. 21, 24. 9. 1920, s. 81.

Seznamy lázeňských hostí

Seznam karlovarských lázeňských hostů, č. 39, 17. 5. 1927.

Seznam karlovarských lázeňských hostí, č. 43, 12. 6. 1934.

Seznam karlovarských lázeňských hostí, č. 41, 11. 6. 1935.

Seznam karlovarských lázeňských hostí, č. 36, 4. 6. 1936.

Soupisy ztrát z první světové války

Verlustliste ausgegeben am 29./3. 1915, č. 151, 29. 3. 1915.

Verlustliste ausgegeben am 2./9. 1915, č. 255, 2. 9. 1915.

Verlustliste ausgegeben am 16./11. 1916, č. 490, 16. 11. 1916.

Verlustliste ausgegeben am 9./8. 1917, č. 606, 9. 8. 1917, s. 9.

Věstníky ministerstva obrany ČSR

- Osobní věstník čs. ministerstva národní obrany*, č. 65, 5. 7. 1919.
Osobní věstník čs. ministerstva národní obrany, č. 69, 19. 7. 1919.
Osobní věstník čs. ministerstva národní obrany, č. 72, 26. 7. 1919.
Osobní věstník čs. ministerstva národní obrany, č. 121, 22. 11. 1919.
Osobní věstník čs. ministerstva národní obrany, č. 62, 17. 7. 1920.
Osobní věstník čs. ministerstva národní obrany, č. 16, 26. 2. 1921.
Osobní věstník čs. ministerstva národní obrany, č. 50, 16. 6. 1923.
Osobní věstník čs. ministerstva národní obrany, č. 27, 19. 5. 1928.
Osobní věstník čs. ministerstva národní obrany, č. 40, 13. 7. 1929.

Výroční zprávy vzdělávacích institucí a spolků

Arcibiskupské gymnázium v Kroměříži

- II. výroční zpráva knížecího arcibiskupského soukromého gymnasia s právem veřejnosti v Kroměříži za rok 1911/12. Kroměříž 1912.
- III. výroční zpráva knížecího arcibiskupského soukromého gymnasia s právem veřejnosti v Kroměříži za školní rok 1912/13. Kroměříž 1913.
- IV. výroční zpráva knížecího arcibiskupského soukromého gymnasia s právem veřejnosti v Kroměříži za školní rok 1913/14. Kroměříž 1914.
- V. výroční zpráva knížecího arcibiskupského soukromého gymnasia s právem veřejnosti v Kroměříži za školní rok 1914/15. Kroměříž 1915.
- VI. výroční zpráva knížecího arcibiskupského soukromého gymnasia s právem veřejnosti v Kroměříži za školní rok 1915/16. Kroměříž 1916.
- IX. výroční zpráva arcibiskupského gymnasia s právem veřejnosti v Kroměříži za školní rok 1918/19. Kroměříž 1919.
- X. výroční zpráva arcibiskupského gymnasia v Kroměříži za školní rok 1919/20. Kroměříž 1920.
- XI. výroční zpráva arcibiskupského gymnasia v Kroměříži za školní rok 1920–21. Kroměříž 1921.
- XII. výroční zpráva arcibiskupského gymnasia v Kroměříži za rok 1921–1922. Kroměříž 1922.

- XIII. výroční zpráva arcibiskupského gymnasia v Kroměříži za rok 1922–1923. Kroměříž 1923.
- XIV. výroční zpráva arcibiskupského gymnasia v Kroměříži za rok 1923–1924. Kroměříž 1924.
- XXIII. výroční zpráva arcibiskupského gymnasia v Kroměříži za školní rok 1932–1933. Kroměříž 1933.
- XXIV. výroční zpráva arcibiskupského gymnasia v Kroměříži za školní rok 1933–1934. Kroměříž 1934.
- XXV. jubilejní výroční zpráva arcibiskupského gymnasia v Kroměříži za školní rok 1934–1935. Kroměříž 1935.
- XXVI. výroční zpráva arcibiskupského gymnasia v Kroměříži za školní rok 1935–1936. Kroměříž 1936.
- XXX. výroční zpráva arcibiskupského gymnasia v Kroměříži za školní rok 1946–1947 se zprávami o ústavě od r. 1939 do r. 1946. Kroměříž 1947.

C. k. české státní gymnázium v Kroměříži

- Výroční zpráva cís. král. českého vyššího gymnázia v Kroměříži za školní rok 1901–1902. Kroměříž 1902
- Výroční zpráva c. k. českého státního vyššího gymnasia v Kroměříži za školní rok 1908–1909. Kroměříž 1909.
- Výroční zpráva c. k. českého státního vyššího gymnasia v Kroměříži za školní rok 1915–16. Kroměříž 1916.

C. k. německé státní gymnázium v Kroměříži

- Programm des k. k. Staats-Gymnasiums in Kremsier, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1879/80. Kremsier 1880.
- Programm des k. k. Staats-Gymnasiums in Kremsier, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1882/83. Kremsier 1883.
- Programm des k. k. deutschen Staats-Gymnasiums in Kremsier, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1883/84. Kremsier 1884.
- Programm des k. k. deutschen Staats-Gymnasiums in Kremsier, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1887/88. Kremsier 1888.
- Programm des kais. kön. deutschen Staats-Gymnasiums in Kremsier, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1897/1898. Kremsier 1898.

Programm des kais. kön. deutschen Staats-Gymnasiums in Kremsier, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1903/1904. Kremsier 1904.

Programm des kais. kön. deutschen Staats-Gymnasiums in Kremsier, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1904/1905. Kremsier 1905.

Programm des kais. kön. deutschen Staats-Gymnasiums in Kremsier, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1905/1906. Kremsier 1906.

Programm des kais. kön. deutschen Staats-Gymnasiums in Kremsier, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1906/1907. Kremsier 1907.

Programm des kais. kön. deutschen Staats-Gymnasiums in Kremsier, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1908/1909. Kremsier 1909.

Programm des kais. kön. deutschen Staats-Gymnasiums in Kremsier, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1909/1910. Kremsier 1910.

Programm des k. k. Staats-Gymnasiums mit deutscher Unterrichtssprache in Kremsier, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1911/1912. Kremsier 1912.

Programm des k. k. Staats-Gymnasiums mit deutscher Unterrichtssprache in Kremsier, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1914/1915. Kremsier 1915.

C. k. německé státní gymnázium v Olomouci

Programm des kaiserl. königl. Gymnasiums in Olmütz am Schluß des Schuljahres 1868. Olmütz 1868.

Programm des k. k. deutschen Staats-Gymnasiums in Olmütz. Veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1900. Olmütz 1900

C. k. první německé státní gymnázium v Brně

Jahresbericht des Ersten deutschen Staatsgymnasiums in Brünn für das Schuljahr 1908–1909. Brünn 1909.

C. k. druhé české státní gymnázium v Brně

Desátá výroční zpráva druhého českého státního gymnasia v Brně za školní rok 1910–1911. Brno 1911.

C. k. učitelský ústav v Olomouci

Jahres-Bericht der k. k. Lehrer-Bildungsanstalt zu Olmütz am Schlusse des Schuljahres 1896–97. Olmütz 1897.

C. k. vyšší státní gymnázium v Českých Budějovicích

Dvacátá sedmá výroční zpráva c. k. českého gymnasia v Č. Budějovicích za školní rok 1899.
České Budějovice 1899.

C. k. vyšší státní gymnázium v Olomouci

XI.tý program c. kr. vyššího gymnasia slovanského v Olomouci. Olomouc 1880.

XIV.tý program c. kr. vyššího gymnasia slovanského v Olomouci. Olomouc 1883.

XXXV. program c. kr. českého gymnasia v Olomouci. Vydáný ředitelstvím ústavu na konci školního roku 1903/04. Olomouc 1904.

C. k. vyšší státní gymnázium v Opavě

XVI. program c. k. státního gymnasia s vyučovací řečí českou v Opavě. Vydán koncem školního roku 1899. Opava 1899.

C. k. vyšší státní gymnázium v Přerově

Program c. k. středních škol (reálného i vyššího gymnasia a vyšších škol reálných) v Přerově. Vydán na konci školního roku 1883. Přerov 1883.

XXII. program c. k. vyššího státního gymnasia v Přerově. Vydán na konci školního roku 1895/96. Přerov 1896.

Výroční zpráva státního reálného gymnasia v Přerově za školní rok 1925–26. Přerov 1926

C. k. vyšší státní gymnázium v Třebíči

XXXVIII. program státního gymnasia v Třebíči na konci školního roku 1914–1915. Třebíč 1915.

C. k. vyšší státní gymnázium ve Valašském Meziříčí

XXII. zpráva cís. král. státního vyššího gymnasia ve Valašském Meziříčí, vydaná na konci školního roku 1901–1902. Valašské Meziříčí 1902.

C. k. učitelský vzdělávací ústav v Kroměříži

První zpráva cís. král. ústavu ku vzdělávání učitelů v Kroměříži za dobu od šk. roku 1891/92 do šk. roku 1905/906. Kroměříž 1906.

Cyrlometodějská teologická fakulta v Olomouci

Seznam osob a řád veřejných přednášek na Cyrilo-etodějské fakultě bohoslovecké v Olomouci ve studijním roce 1937–1938. Olomouc 1937, s. 6.

Česká státní reálka v Kroměříži

XIX. roční zpráva české státní reálky v Kroměříži za školní rok 1916–1917. Kroměříž 1917
XXXVI. výroční zpráva státní československé reálky v Kroměříži za školní rok 1933–1934. Kroměříž 1934.

Dívčí obchodní škola v Kroměříži

Devátá školní zpráva dívčí obchodní školy (odborného jednoročního kursu obchodního) města Kroměříže za školní rok 1911–1912. Kroměříž 1912.
Dvacátá roční zpráva dívčí obchodní školy (odbor. jednoročního kursu obchodního) města Kroměříže za školní rok 1922–23. Kroměříž 1923.

Františko-Leopoldova univerzita v Salzburku

Vorlese-Ordnung an der k. k. Leopold-Franzens-Universität zu Innsbruck im Winter-Semester 1899/1900. Innsbruck 1899.
Vorlese-Ordnung an der k. k. Leopold-Franzens-Universität zu Innsbruck im Sommer-Semester 1900. Innsbruck 1899.
Vorlese-Ordnung an der k. k. Leopold-Franzens-Universität zu Innsbruck im Winter-Semester 1900–1901. Innsbruck 1900.
Vorlese-Ordnung an der k. k. Leopold-Franzens-Universität zu Innsbruck im Sommer-Semester 1901. Innsbruck 1901.
Vorlese-Ordnung an der k. k. Leopold-Franzens-Universität zu Innsbruck im Winter-Semester 1901–1902. Innsbruck 1901.
Vorlese-Ordnung an der k. k. Leopold-Franzens-Universität zu Innsbruck im Sommer-Semester 1902. Innsbruck 1902.
Vorlese-Ordnung an der k. k. Leopold-Franzens-Universität zu Innsbruck im Winter-Semester 1902–1903. Innsbruck 1902.
Vorlese-Ordnung an der k. k. Leopold-Franzens-Universität zu Innsbruck im Sommer-Semester 1903. Innsbruck 1903.

Královská česká společnost nauk

Výroční zpráva Královské české společnosti nauk za rok 1933. Praha 1934.

Výroční zpráva Královské české společnosti nauk za rok 1937. Praha 1938.

Matice moravská

Zpráva o činnosti Matice moravské za rok 1894, přednesená ve valné hromadě dne 26. ledna roku 1895. Časopis Matice moravské, 19, 1895, č. 2, s. 196–199.

Zpráva o činnosti Matice moravské v Brně za správní rok 1906, přednesená o valné hromadě, konané dne 13. února 1907. Časopis Matice moravské, 31, 1907, samostatně stránkovaná příloha, s. 1–10.

Výroční zpráva Matice moravské za rok 1907, podaná na řádné hromadě valné ve středu dne 26. února 1908. Časopis Matice moravské, 32, 1908, samostatně stránkovaná příloha, s. 1–12.

Výroční zpráva o „Matici moravské“ za rok 1908, podaná o valné hromadě, ve středu dne 24. února 1909. Časopis Matice moravské, 33, 1909, samostatně stránkovaná příloha, s. 1–20.

Výroční zpráva „Matice moravské“ za rok 1909, podaná o valné hromadě, konané v neděli dne 27. února 1910. In: Časopis Matice moravské, 34, 1910, samostatně stránkovaná příloha, s. 1–5.

Výroční zpráva Matice moravské za rok 1911, podaná na valném shromáždění, konaném ve středu, dne 21. února 1912. In: Časopis Matice moravské, 36, 1912, samostatně stránkovaná příloha, s. 1–4.

Výroční zpráva Matice moravské za rok 1913, podaná o valném shromáždění, konaném ve středu dne 11. února 1914. In: Časopis Matice moravské, 38, 1914, samostatně stránkovaná příloha, s. 1–24.

Výroční zpráva Matice moravské za rok 1914, podaná o valném shromáždění, konaném ve středu, dne 14. dubna 1915. In: Časopis Matice moravské, 39, 1915, samostatně stránkovaná příloha, s. 1–4.

Výroční zpráva Matice moravské za rok 1915, podaná o valném shromáždění, konaném ve středu, dne 29. března 1916. In: Časopis Matice moravské, 40, 1916, samostatně stránkovaná příloha, s. 1–4.

Výroční zpráva Matice moravské za rok 1916, podaná o valném shromáždění, konaném ve středu, dne 28. března 1917. In: Časopis Matice moravské, 41–42, 1917–1918, samostatně stránkovaná příloha, s. 1–4.

Zpráva o činnosti spolkové za rok 1937. In: Časopis Matice moravské, 61, 1937, samostatně stránkovaná příloha, s. I–VII.

Městské dívčí reformní gymnázium v Brně

Výroční zpráva městského československého dívčího reformního reálného gymnasia v Brně za školní rok 1937–1938. Brno 1938.

Museum Království českého

Zpráva o Museu Království českého za rok 1904. Praha 1905.

Zpráva o Museu Království českého za rok 1910. Praha 1911.

Národopisná společnost československá

Zpráva o činnosti Národopisné společnosti československé v roce 1932, přednesená valné hromadě dne 27. května 1933. In: Národopisný věstník československý, 25–26, 1932–1933, s. [267].

Německé městské nižší gymnázium v Kyjově

Jahresbericht des deutschen Communal-Unter-Gymnasiums zu Gaya für das Schuljahr 1886/7. Gaya 1887.

Slovanská zemská vyšší reálná škola v Prostějově

Třináctá výroční zpráva slovanské zemské vyšší reálné školy v Prostějově za školní rok 1892/93. Prostějov 1893.

Soukromá střední škola dívčí spolku Minerva v Praze

Jedenáctá výroční zpráva soukromé střední školy dívčí spolku Minervy v Praze za školní rok 1901. Praha 1901.

Státní koedukační ústav učitelský v Kroměříži

Výroční zpráva státního čl. koedukačního ústavu učitelského v Kroměříži 1934–1935. Kroměříž 1935

Státní koedukační ústav učitelský v Olomouci

Výroční zpráva státního koeduk. ústavu učitelského v Olomouci za školní rok 1928/29 a 1929/30. Olomouc 1930.

Státní reálné gymnázium Kroměříž

Výroční zpráva státního reálného gymnasia v Kroměříži za školní rok 1926–27. Kroměříž 1927.

Výroční zpráva státního československého reálného gymnasia v Kroměříži za školní rok 1933–1934. Kroměříž 1934.

Státní reálné gymnázium Lipník nad Bečvou

XXVI. výroční zpráva české zemské reálky v Lipníku za školní rok 1920–21. Lipník nad Bečvou 1921.

Státní reálné gymnázium Vyškov

31. výroční zpráva státního československého reálného gymnasia ve Vyškově za školní rok 1932–33, od zřízení ústavu třicátý čtvrtý. Vyškov 1933.

Vlastenecký spolek muzejní v Olomouci

Řádná valná hromada Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci za správní rok 1932.

Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci, 46, 1933, č. 171–172, s. 37–44.

Seznam nově přistouplých P. T. členů od 16. prosince 1909 až do 20. března 1910. Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci, 27, 1910, č. 105, s. 90.

Zemská vyšší reálka v Prostějově

Třináctá výroční zpráva slovanské zemské vyšší reálné školy v Prostějově za školní rok 1892/93. Prostějov 1893.

Novinové a časopisecké články

Autorizované

BALCÁREK, Pavel: *Msgr ThDr., PhDr. Ant. Breitenbacher*. Kroměřížská jiskra, č. 8, 25. 2. 1971, s. 3

BALCÁREK, Pavel: *Památce Františka Hrubého*. Archivní časopis, 37, 1987, č. 2, s. 108–111.

BALCÁREK, Pavel: *ThDr. a PhDr. Antonín Breitenbacher a naše město*. Zpravodaj města Kroměříže, 5, 1971, č. 4, s. 72.

- BARTOCHA, Rostislav: *Půlstoletí Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci. 1883–1933.*
Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, 47, 1934, č. 173–174, s. 1–49.
- BĚHÁVKA, Antonín: *Vzpomínka na profesora Antonína Breitenbachera.* Zpravodaj města Uherské Hradiště, 7, 1974, č. 9, s. 29.
- BREITENBACHER, Antonín: *Adama Michny z Otradovic „Mše sv. Václava“.* Našinec, č. 117, 22. 5. 1930, s. 1–2.
- BREITENBACHER, Antonín: *Arcibiskupský zámek v Kroměříži.* Venkov, č. 228, 26. 9. 1926, s. 13.
- BREITENBACHER, Antonín: *Archiv olomouckého arcibiskupství v Kroměříži.* Časopis archivní školy, 4, 1926–1927, s. 145–163
- BREITENBACHER, Antonín: *Adama Michny z Otradovic „Mše sv. Václava“.* Našinec, č. 117, 22. 5. 1930, s. 1–2.
- BREITENBACHER, Antonín: *Budování archivu a musea v Kroměříži.* Našinec, č. 11, 13. 1. 1924, s. 1–2.
- BREITENBACHER, Antonín: *Děti nebožtíka následníka trůnu.* Našinec, č. 18, 23. 1. 1917, s. 3.
- BREITENBACHER, Antonín: *Hanácká opera z roku 1474.* Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, 45, 1932, 159–191.
- [BREITENBACHER, Antonín]: *Jak arcibiskupská konsistoř olomoucká počestňuje.* Haná, č. 138, 25. 6. 1919, s. 1.
- BREITENBACHER, Antonín: *Jubilejní vzpomínka o znaku města Kroměříže.* Pozorovatel, č. 5, 25. 1. 1923, s. 1–2.
- BREITENBACHER, Antonín: *K dějinám arcibiskupské obrazárny v Kroměříži. Odpověď dr. E. Dostálovi a nové příspěvky.* Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, 41–42, 1929, s. 244–290.
- BREITENBACHER, Antonín: *K otravě biskupův olomouckých.* Časopis Matice moravské, 31, 1907, č. 4, s. 444–445.
- BREITENBACHER, Antonín: *Kde trávil svoje mládí olomoucký biskup Vilím Prusinovský z Víckova?* Našinec, č. 84, 10. 4. 1924, s. 1.
- [BREITENBACHER, Antonín]: *Mezi bratry.* Haná, č. 29 5. 2. 1922, s. 4; č. 30, 7. 2. 1922, s. 2; č. 31, 8. 2. 1922, s. 2; č. 32, 9. 2. 1922, s. 3; č. 33, 10. 2. 1922, s. 3; č. 34, 11. 2. 1922, s. 2.
- BREITENBACHER, Antonín: *Několik myšlenek o významu naší druhé university.* Pozorovatel, č. 14, 29. 3. 1923, s. 1–3.

- BREITENBACHER, Antonín: *Nový znak olomuckého arcibiskupství a osobní znak arcibiskupa dra L. Prečana*. Našinec, č. 263, 16. 11. 1924, s. 1–2.
- [BREITENBACHER, Antonín]: *Proroctví výsledku německo-ruské války již v r. - 1902*. Našinec, č. 128, 6. 6. 1918, s. 1.
- [BREITENBACHER, Antonín]: *Protože dlouho nezpytovali svědomí svého [...]*. Haná, č. 166, 29. 7. 1921, s. 2.
- [BREITENBACHER, Antonín]: *Před třemi sty lety*. Našinec, č. 119, 25. 5. 1918, s. 1.
- BREITENBACHER, Antonín: *Příspěvek k dějinám reformace moravského kleru za biskupa Stanislava Pavlovského*. Časopis Matice moravské, 31, 1907, č. 2, s. 152–176.
- BREITENBACHER, Antonín: *Sbírka korespondencí v arcibiskupském zámku*. Pozorovatel, č. 34, 16. 8. 1928, s. 4.
- BREITENBACHER, Antonín: *Spor biskupa Pavlovského s moravským soudem zemským o soudnictví nad kněžstvem*. Časopis Matice moravské, 30, 1906, č. 2, s. 97–134; č. 3, s. 228–270; č. 4, s. 349–373.
- [BREITENBACHER, Antonín]: *Šálení lidu*. Haná, č. 155, 16. 7. 1921, s. 2; č. 157, 19. 7. 1921, s. 3; č. 159, 21. 7. 1921, s. 2; č. 161, 23. 7. 1921, s. 2–3.
- BREITENBACH, Anton: *Ueber die Quellen und die Glaubwürdigkeit des „Granum catalogi praesulum Moraviae“*. Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens, 6, 1902, č. 1–4, s. 274–300.
- [BREITENBACHER, Antonín]: *Úsudek historika o stupavském „nálezu“*. Našinec, č. 158, 13. 7. 1932, s. 2.
- [BREITENBACHER, Antonín]: *Ven ze škol vyženou vás*. Haná, č. 145, 3. 7. 1921, s. 2–3; č. 146, 5. 7. 1921, s. 2–3; č. 147, 7. 7. 1921, s. 3; č. 148, 8. 7. 1921, s. 2–3; č. 150, 10. 7. 1921, s. 3; č. 148, 8. 7. 1921, s. 2–3.
- BREITENBACHER, Antonín: *Vzpomínka jubilejní*. In: XLVIII. výroční zpráva státního československého reálného gymnasia v Uherském Hradišti za školní rok 1931–1932. Uherské Hradiště 1932, s. 15–20.
- BREITENBACHER, Antonín: *Z arcibiskupského musea v Kroměříži*. Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, 45, 1932, s. 277–278.
- BREITENBACHER, Antonín: *Z kníž. arcib. knihovny v Kroměříži – za † Fr. Hrbáčkem*. Hlídka, 33, 1916, č. 8, s. 526–531.
- BREITENBACHER, Antonín: *Z kníž. arcibiskupské knihovny*. Pozorovatel, č. 2, 12. 1. 1917, s. 4–5.

- BREITENBACHER, Antonín: *Z Kommissie na vydávání historických památek moravských při Matici moravské*. Časopis Matice moravské, 33, 1909, č. 2, s. 207–211.
- BREITENBACHER, Antonín: *Z doby předbělohorské. Příspěvek k církevním dějinám moravským stol. 16*. Našinec, č. 12, 26. 1. 1908, s. 1–3.
- BREITENBACHER, Antonín: *Zámecké museum*. Pozorovatel, č. 42, 4. 10. 1923, s. 3.
- CINEK, František: *Kdo má pravdu v církvi československé?* Našinec, č. 111, 14. 5. 1924, s. 1.
- DOKOUPIL, Antonín: *P. Wurm a bohoslovci olomoučtí*. Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, 28, 1911, č. 112, s. 221–235
- DOSTÁL, Eugen: *Antonín Breitenbacher: Dějiny arcibiskupské obrazárny v Kroměříži I., II. Kroměříž 1925, 1927*. Časopis Matice moravské, 51, 1927, s. 347–356.
- DOSTÁL, Josef: *Antonín Breitenbacher, Dějiny arcibiskupské obrazárny v Kroměříži. Archivní studie. I. část*. Český časopis historický, 32, 1926, č. 1, s. 166–168.
- DOSTÁL, Josef: *Antonín Breitenbacher, Dějiny arcibiskupské obrazárny v Kroměříži. Archivní studie, II. část*. Český časopis historický, 33, 1927, č. 1, s. 620–622.
- DOSTÁL-LUTINOV, Karel: *J. M. arcibiskup Dr. Theodor Kohn a Katolická Moderna*. Nový Život. Měsíčník pro umění, vzdělání a zábavu, 7, 1902, s. 299–302.
- DOSTÁL-LUTINOV, Karel: *Za Drem. Theodorem Kohnem*. Archa, 4, 1916, č. 1, s. 24–25; č. 2, s. 51–52; č. 4, 126–127; č. 11, s. 306–311.
- FADRUS, Karel: *K šedesátinám probošta Františka Valouška*. Pozorovatel, č. 30, 19. 7. 1923, s. 1–2
- FADRUS, Karel: *Za prof. Františkem Schindlerem*. In: Výroční zpráva státního reálného gymnasia v Kroměříži za školní rok 1925–26. Kroměříž 1926, s. 3–4.
- FISCHER, Richard: *Hrst vzpomínek*. In: VYBÍRAL, Bohuš (ed.): Romualdu Prombergerovi k pětasedmdesátce. Olomouc 1931, s. 13–20.
- FRIED, Robert: *Hospodářství našich státních lesů a statků v zrcadle rozpočtu a bilance*. Národní listy, č. 119, 30. 4. 1935, s. 6.
- FRIED, Robert: *O ozdravení celostátního dřevařského hospodářství*. Národní listy, č. 170, 21. 6. 1935, s. 6.
- GÁLA, Antonín: *Zapomenuté jubileum pedagoga Josefa Lošťáka*. Český učitel, 43, 1940, č. 12, s. 99–100
- Gamma [JAROŠ, Gustav]: *Tvář se zavřenýma očima*. České slovo, č. 94, 20. 4. 1927, s. 1.
- HANUŠ, Josef: *Apoštolát sv. Cyrila a Metoda pod ochranou blah. Panny Marie; nové stanovy schválené Apoštolskou Stolicí*. Časopis katolického duchovenstva, 67, 1926, č. 2, s. 166–168.

- HAVRÁNEK, Hubert: *Jak se hospodaří na statku kláštera v Bílsku na Moravě*. Venkov, č. 54, 4. 3. 1930, s. 3.
- HERA, Zdeněk: *Za dr. A. Breitenbacherem*. Národní listy, č. 245 (večerník), 7. 9. 1937, s. 2.
- HLINKA, Andrej: *Rím souzen, ale aj súdi*. Slovák, č. 153, 11. 7. 1925, s. 1–2.
- HLOBIL, Ivo: *Kam s maximálním světcem?* Lidové noviny, č. 173, 26. 7. 2011, s. 9.
- HOFER, Josef: *Křesťané, zaneste dru Hrachovskému na mši!* Pozor, č. 347, 22. 12. 1920, s. 2; č. 348, 23. 12. 1920, s. 2; č. 349, 24. 12. 1920, s. 2; č. 352, 28. 12. 1920, s. 2; č. 353, 29. 12. 1920, s. 2.
- HOFER, Josef: *Nucený kněžský celibát - koncesovaná nemravnost*. Pozor, č. 282, 16. 10. 1919, s. 2.
- HRACHOVSKÝ, František: *Dnešní povinnosti katolíka v každé obci*. Věstník Matice cyrilometodějské, 3, 1919, č. 1, s. 4.
- HRACHOVSKÝ, František: *Ke sporu arcibiskup. úředníků s drem Hrachovským*. Našinec, č. 17. 11. 1921, s. 3.
- HRACHOVSKÝ, František: *Kolínský případ*. Čech, č. 76, 18. 3. 1913, s. 9.
- HRACHOVSKÝ, František: *Morálka kolínských židů*. Čech, č. 73, 15. 3. 1913, s. 9.
- HROBAŘ, František: *Svatý Václave, vévodo české země, nedej zahynouti nám ni budoucím*. Čech, č. 235, 30. 9. 1926, s. 3–5.
- HRUBÝ, František: *Dne 8. srpna 1937 zemřel v Kroměříži dr. Ant. Breitenbacher [...]*. Český časopis historický, 43, 1937, s. 649–650.
- HŘÍVA, Baltazar: „*Stojanov*“. Našinec, č. 76, 3. 4. 1918, s. 1–2.
- CHUDOBA, Bohdan: *Jediný základ ekumenismu*. Revue. Čtvrtletník pro odpovědný dialog, 86, 2019, č. 3, s. 32–34.
- JAŠEK, Alois: *K jubileu zasloužilého vědeckého pracovníka a kněze*. Slovácké noviny, č. 7, 16. 2. 1934, s. 1–2.
- JAŠEK, Adolf: *Sjezdy unionistické*. Vlast. Časopis pro poučení a zábavu, 29, 1913, č. 7, 636–640; č. 8, s. 734–741.
- JAŠEK, Adolf: *Ze života Msgra. Th. Dra. Ant. Cyr. Stojana*. In: JAŠEK, Adolf – STANĚK Jan: Msgr. Th. Dr. Ant. Cyr. Stojan, probošt a poslanec. Kroměříž 1911, s. 11–40.
- JAŠEK, Alois: *Rukopisy Jos. Heř. Agapita Galaše [...]*. Hlídka, 39, 1922, č. 12, s. 559–563.
- JENŠOVSKÝ, Bedřich: *Dr. Antonín Breitenbacher*. Časopis archivní školy, 15–16, 1937–1938, s. 395–396.
- JERÁBEK, Miroslav: *Anton Breitenbach, Ueber die Quellen und die Glaubwürdigkeit des „Granum catalogi praesulum Moraviae“*. Český časopis historický, 9, 1903, s. 95–96.

- KALINA, Tomáš: *Z Kommissie na vydávání historických památek moravských při „Matici moravské“*. Časopis Matice moravské, 36, 1912, č. 1, s. 93–94.
- KALINA, Tomáš: *Z Kommissie na vydávání historických památek moravských při „Matici moravské“*. Časopis Matice moravské, 37, 1913, č. 1, s. 80–81.
- KOHN, Theodor: *Arcibiskup Dr. Theodor Kohn. Vlastní životopis. Bohoslovecká studia v Olomouci*. Lidové noviny, č. 263, 25. 5. 1929, s. 1–2.
- KOHN, Theodor: *Arcibiskup Dr. Theodor Kohn. Vlastní životopis. Další úsilí o reorganisaci správy*. Lidové noviny, č. 387, 3. 8. 1929, s. 1–3.
- KOHN, Theodor: *Arcibiskup Dr. Theodor Kohn. Vlastní životopis. Snahy o povznesení náboženského života*. Lidové noviny, č. 451, 7. 9. 1929, s. 1–3.
- KOUTECKÝ, Jaroslav: *Otevřený list p. Dr. F. Hrachovskému*. Pozor, č. 238, 31. 8. 1921, s. 4.
- KOUTECKÝ, Jaroslav: *Otevřený list p. dru. P. Hrachovskému*. Zájmy Slovače, č. 36, 3. 9. 1921, s. 4.
- KOVÁŘ, Jan: *Zpráva o schůzi a akademii posluchačů vysokých škol*. Museum. Časopis bohoslovců českomoravských, 32, 1897, č. 1, s. 27–39.
- KUTŇÁK, Jan: *Kroměřížské dráhy. Železničář*. Časopis československých železničářů, 6, 1960, č. 12, s. 333
- KUTŇÁK, Jan: *Strážce pokladu „Hanáckých Athén“ odešel na věčnost...* Večer, č. 189, 13. 8. 1937, s. 4.
- KUTŇÁK, Jan: *Za Dr. Ant. Breitenbachrem*. Selské listy, č. 64, 21. 8. 1937, s. 1.
- LAICHTER, Jan: *Vídeňský duch*. Naše doba. Revue pro vědu, umění a život sociální, 25, 1918, č. 6, s. 401–404.
- MÁCHA, Rudolf Bedřich: *Hrst vzpomínek na Praska*. Zájmy Slovače, č. 3, 11. 1. 1913, s. 1.
- MALÝ, Otakar: *Z těžkých počátků církve československé*. Český zápas, 18, 1935, č. 5, s. 38.
- MRÁČEK, Jakub: *Státní reálka v Lipníku nad Bečvou*. Československý denník, č. 149, 29. 6. 1929, s. 7.
- NEŠPOR, Václav: *PhDr. Antonín Breitenbacher*. Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, 50, 1937, č. 185–188, s. 307.
- NEVĚŘIL, Jan: *Velehrad*. Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, 21, 1904, č. 83, s. 81–89.
- NOVÁK, Arne: *František Žákavec*. Český časopis historický, 44, 1938, s. 211–214.
- PÁTA, František: *PhDrhc. František Táborský*. Časopis českých knihovníků, 19, 1940, č. 4, 121–122.

- PAVLÍK, Matěj: *Do Břestu*. Haná, č. 24, 1. 2. 1921, s. 2.
- [PAVLÍK, Matěj]: *Náš boj s germanisací*. Našinec, č. 69, 18. 6. 1902, s. 1; č. 70, 20. 6. 1902, s. 1–2.
- PEKAŘ, Josef: *K velkému výročí*. Národní politika, č. 117, 23. 5. 1918, s. 1–2; č. 118, 24. 5. 1918, s. 1–2.
- PEKAŘ, Josef: *O nové církvi československé*. Národní politika, č. 13, 13. 1. 1920, s. 1–2.
- PELIKÁN, Josef: *Dr. Antonín Breitenbacher [...]*. Časopis Společnosti přátel starožitností československých v Praze, 42, 1934, č. 1, s. 42–43.
- POLZER, Karel: *František Hrbáček*. In: VI. výroční zpráva knížecího arcibiskupského soukromého gymnasia s právem veřejnostiv Kroměříži za školní rok 1915/16. Kroměříž 1916, s. 13–15.
- PRASEK, Vincenc: *Jméno Velehrad*. Časopis Matice moravské, 24, 1900, č. 4, s. 313–321.
- RAJNOCH, Karel: *Na otázku - odpověď*. Stráž lidu, č. 70, 23. 3. 1947, s. 2.
- REICH, Edvard: *Alois Musil. Selský synek světovým cestovatelem*. Praha 1930.
- RUDOLECKÝ, Vojtěch: *Panu poslanci ÚNS Dr Alex. Čepičkovi v Kroměříži*. Osvobozený Našinec, č. 196, 24. 8. 1947, s. 2.
- RYPÁČEK, František Jaroslav: *Rozhled po programech středních škol za rok 1900*. Časopis Matice moravské, 25, 1910, č. 3, s. 324–329.
- SAMEC, Alois: *A ještě jednou o té mladočeské definici Volné lidové školy*. Tábor, č. 19, 10. 5. 1912, s. 5.
- SEDLÁČEK, Andělín: *Nové museum v Kojetíně*. Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, 50, 1937, č. 187–188, s. 313.
- SIDOROVÁ, Angela: *Bez nadpisu*. Slovák, č. 198, 2. 9. 1934, s. 1.
- STANĚK, Jan: *Deset měsícův u dra. Stojana*. In: JAŠEK, Adolf – STANĚK Jan: Msgr. Th. Dr. Ant. Cyr. Stojan, probošt a poslanec. Kroměříž 1911, s. 41–63.
- STERNBERG, Vojtěch Václav: *Slovo k říšským Němcům o budoucnosti Rakouska*. Moravská orlice, č. 112, 17. 5. 1918, s. 2.
- SPÁČIL, Jindřich: *Dr. Antonín Breitenbacher, jarošovský rodák*. Zpravodaj města Uherské Hradiště, 1, 1968, č. 7, s. 20–21.
- SPÁČIL, Jindřich: *Vzpomínka na profesora Antonína Breitenbachera*. Zpravodaj města Uherské Hradiště. 1974, č. 9, s. 29.
- ŠEBÁNEK, Jindřich: *Uprostřed léta opustil svou pracovnu [...]*. Časopis Matice moravské, 61, 1937, s. 423–425.

- ŠEBÁNEK, Jindřich: *Zpráva o činnosti spolkové za rok 1937*. Věstník Matice moravské, 62, 1938, s. I–VI.
- ŠEBELA, Alois: *Za P. Adolfem Jaškem*. Pozorovatel, č. 4, 18. 1. 1923, s. 1–2.
- ŠTANCL, Augustin: *K šedesátinám Dr. Klementa Žůrka*. Slovácké noviny, č. 7, 16. 2. 1934, s. 2.
- ŠTEFÁNEK, Anton: *Viedeňskí Slováci a účinkovanie mládeže vo Viedni*. Hlas. Mesačník pre literatúru, politiku a otázku sociálnu, 2, 1899, č. 2, s. 85–88.
- ŠŤOURAČOVÁ, Jiřina: *František Hrubý - profesor Masarykovy univerzity*. Časopis Matice moravské, 116, 1997, č. 1, s. 319–322.
- ŠUJAN, František: *Z Kommissie na vydávání historických pramenů moravských*. Časopis Matice moravské, 32, 1908, č. 1, s. 91–92.
- SVÁTEK, Josef: *Připomínka moravských historiků*. (P. Václav Peter, P. PhDr. Antonín Breitenbacher.) Katolické noviny, 18, 1967, č. 32, s. 4.
- TOPHOFF, Hermann: *Kurland. Gegenwart und Zukunft*. Historisch-politische Blätter für das katholische Deutschland, 159, 1917, č. 1, s. 109–116.
- TRAUB, Hugo: *Výroční zpráva „Matice moravské“ za rok 1908, podaná o valné hromadě, ve středu dne 24. února 1909*. Časopis Matice moravské, 33, 1909, s. 1–20.
- TRAUB, Hugo: *Výroční zpráva „Matice moravské“ za rok 1909, podaná o valné hromadě, konané v neděli dne 27. února 1910*. Časopis Matice moravské, 34, 1910, s. 1–5.
- TROLDA, Emilián: *Michnova „Mše sv. Václava“ po stránce hudební*. Našinec, č. 119, 24. 5. 1930, s. 1–2.
- TUČNÝ, František: *K boji o theologické fakulty*. Tribuna, č. 52 (večerní vydání), 1. 3. 1920, s. 1.
- TUČNÝ, František: *Kulturní úkoly university na Moravě*. Kněhyně. Zvěsti Moravy, Slezska a Slovenska (Samostatně stránkovaná příloha Veraikonu). In: Veraikon : Edice grafická. Umělecká revue, 6, 1920, s. 13–15.
- VALACH, Ladislav: *P. dru. Aug. Štanclovi v Kroměříži*. Haná, č. 169, 2. 8. 1921, s. 2.
- VANĚK, Jan: *František Václav Peřinka*. Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, 59, 1950, oddíl duchovědný, s. 77–81.
- VAŠICA, Josef: *Domnělý náhrobní kámen sv. Metoděje*. Našinec, č. 156, 10. 7. 1932, s. 2.
- VILINSKIJ, Valerij Sergejevič: *Ludáci - jací jsou*. Přítomnost, 11, 1934, č. 52, s. 824–825.
- VINCENT, Gustav: *Profesor Ing. Josef Konšel - šedesátník*. Československý zemědělec, 17, 1935, č. 12, s. 93.
- ZAMAZAL, Antonín: *K soupisu církevních památek*. Našinec, č. 16, 19. 1. 1918, s. 2.

- ZAMYKAL, Ladislav: *Planá sensace s nalezením hrobu sv. Metoděje*. Našinec, č. 156, 10. 7. 1932, s. 2.
- ZELNITIUS, Antonín: *Archeologické nálezy ve Starém Městě*. Našinec, č. 217, 22. 9. 1927, s. 1.
- ZEMAN, Josef: *Dopis z Číny*. Hlas. Nejstarší list lidu česko-katolického v Americe, č. 4611, 10. 7. 1934, s. 5.
- ZMEŠKAL, Josef: *Za prof. drem Jos. Dosoudilem*. In: X. výroční zpráva arcibiskupského gymnázia v Kroměříži za školní rok 1919/20. Kroměříž 1920, s. 3–6.
- ZUMAN, František: *Před dějinným rozhodnutím*. Čech, č. 104, 3. 5. 1927, s. 3.
- ŽÁKAVEC, František: *Antonín Breitenbacher – Eugen Dostál: Katalog arcibiskupské obrazárny v Kroměříži*. Český časopis historický, 39, 1933, č. 1, s. 165–170.
- ŽÍDEK, Josef: *Program olomoucké arcidiecé. umělecké rady*. Našinec, č. 120, 26. 5. 1918, s. 5.

Neautorizované

- I. řádná schůze obecního výboru města Kroměříže [...]*. Haná, č. 157a, 6. 9. 1919, s. 2.
- I. řádný sněm církve československé*. Český zápas, č. 36, 4. 9. 1924, s. 1–6.
- I. sjezd československých katolíků v Brně*. Našinec, č. 87, 3. 8. 1894, s. 1–2.
- I. župní slavnost dorostu Ž. O. S. župy olomoucké*. Československé denník, č. 136, 12. 6. 1926, s. 5.
- II. schůze obecního výboru města Kroměříže [...]*. Haná, č. 191, 17. 10. 1919, s. 2.
- 3. pluk Jana Žižky z Trocnova v Kroměříži vzpomíná 10. výročí svého založení*. Haná, č. 63, 17. 3. 1927, s. 3.
- III. schůze obecního výboru [...]*. Haná, č. 230, 5. 12. 1919, s. 2.
- VII. sjezd katolíků českoslov. v Kolíně*. Našinec, č. 213, 13. 9. 1913, s. 1.
- 10. výročí vypuknutí světové války [...]*. Haná, č. 173, 30. 7. 1924, s. 2.
- 28. říjen 1918 v Kroměříži*. Moravský večerník, č. 248, 27. 10. 1928, s. 14–15.
- 29 let vikářem*. Věstník katolického duchovenstva, 33, 1933, č. 12, s. 95.
- XXXIII. veřejná schůze Politické a hospodářské jednoty opavské*. Opavský týdeník, č. 94, 1. 12. 1886, s. 1.
- 50ti let se dožil v Praze [...]*. Moravský večerník, č. 75, 11. 7. 1942, s. 4.
- 74 nových svědků v urážkovém procesu*. České slovo, č. 349, 20. 12. 1934, s. 2.
- A. Breitenbacher, Dějiny arcibiskupské obrazárny v Kroměříži*. Časopis Společnosti přátel starožitností českých v Praze, 34, 1926, č. 1, s. 112.
- Advokaten im Landsturmauditoriat*. Österreichische Volks-Zeitung, č. 233, 24. 8. 1914, s. 3.

Akční výbor okresní Národní fronty v Kroměříži. Hlas lidu, č. 10, 6. 3. 1948, s. 6.

Ako sa bojuje proti slovenskému novinárovi. Trenčan, č. 40, 27. 9. 1934, s. 2.

Allerhöchste Entschließungen. Verordnungsblatt für die k. k. Landwehr, č. 75, 24. 10. 1914, s. 558.

Allerhöchste Entschließungen. Verordnungsblatt für die k. k. Landwehr, č. 57, 6. 4. 1917, s. 866.

Allerhöchste Entschließungen. Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer, č. 13, 10. 4. 1912, s. 178.

Allerhöchste Auszeichnungen für Staatsbeamte. Brüner Morgenpost, č. 35, 10. 2. 1916, s. 1.

Americký program světového míru. Moravská orlice, č. 9, 11. 1. 1918, s. 2.

Ampliony v hanáckém kostele. Moravský deník, č. 191, 16. 8. 1938, s. 2.

Amtlicher Teil. Brüner Zeitung, č. 4, 7. 1. 1904, s. 1.

Andrej Hlinka. Pozorovatel, č. 32, 3. 8. 1928, s. 1.

Angekommene Fremde. Troppauer Zeitung, č. 244, 25. 10. 1870, s. 3.

Arcibiskup Dr. A. C. Stojan. Venkov, č. 228, 30. 9. 1923, s. 4.

Arcibiskup dr. Kohn. Čech, č. 80, 20. 3. 1904, s. 3.

Arcibiskup dr. Stojan mrtev. Pozor, č. 228, 30. 9. 1923, s. 2.

Arcibiskup dr. Theodor Kohn. Vlastní životopis. Lidové noviny, č. 374 (ráno), 27. 7. 1929, s. 1–2.

Arcibiskup Skrbenský odchází do Švýcar? Haná, č. 116, 27. 5. 1919, s. 3.

Arcibiskup Stojan mrtev. Hlas lidu, č. 111, 2. 10. 1923, s. 2.

Arcibiskup Stojan zemřel. Lidové noviny, č. 489, 30. 9. 1923, s. 1.

Arcibiskup v Přerově. Pozor, č. 78, 24. 5. 1903, s. 2.

Arcibiskupská germanisace. Lidové noviny, č. 67, 23. 3. 1900, s. 3.

Arcibiskupský archivář a knihovník msgre prof. dr. A. Breitenbacher šedesátníkem. Hlas. Nejstarší list lidu česko-katolického v Americe, č. 4575, 6. 3. 1934, s. 3.

Arcibiskupský archivář stihán pro urážku na cti. Moravský deník, č. 258, 2. 11. 1934, s. 2.

Arcibiskupství a češství. Našinec, č. 193, 8. 12. 1909, s. 1.

Arcibiskupští úředníci a zřízenci [...]. Haná, č. 8. 9. 1921, s. 3.

Arcidiecése olomoucká. Věstník katolického duchovenstva, 6, 1905, č. 4, s. 72.

Arcidiecése olomoucká. Věstník katolického duchovenstva, 8, 1908, č. 21, s. 334

Archivář píše arcibiskupovi. Lidové noviny, č. 555 (ráno), 4. 11. 1934, s. 5.

Aristokratischer oder demokratischer Friede? Arbeiter Zeitung, č. 15, 15. 1. 1918, s. 1–2.

Aus dem Verordnungsblatt Nr. 123 für die k. k. Landwehr. Neue Freie Presse, č. 18684 (Morgenblatt), 27. 8. 1916, s. 33.

Aus der Olmützer Erzdiöcese. Brünnner Zeitung, č. 2, 3. 1. 1900, s. 2.

Austriacus Observator [...]. Ječmínek, č. 2, 5. 10. 1918, s. 5.

Autonomie Estonska, Livonska a Kuronska. Našinec, č. 219, 25. 9. 1917, s. 2.

Autor knihy „Facta loquuntur“ [...]. Pozor, č. 128, 11. 5. 1922, s. 3.

Banka pro průmysl pivovarský v Praze. Český deník, č. 92, 3. 4. 1925, s. 6.

Beseda. Lidové noviny, č. 204, 27. 7. 1912, s. 1.

Bílá Hora. Našinec, č. 131, 10. 11. 1907, s. 1; č. 132, 13. 11. 1907, s. 1; č. 134, 17. 11. 1907, s. 1.

Blasfemie bezpříkladná. Severní Morava, č. 18, 29. 4. 1927, s. 1–2.

Bohoslovecké jednoty. Museum. Časopis bohoslovců českomoravských, 30, 1895, č. 1, s. 45–46.

Boj o stolec Arnošta z Pardubic. Volná myšlenka, 10, 1919, č. 21, s. 5–6.

Boj o školu. Vychovatel. Časopis věnovaný zájmům křesťanského školství, 35, 1920, č. 4, s. 25–27.

Boží požehnání [...]. Haná, č. 36, 14. 2. 1922, s. 2.

Breitenbacherův večer v Praze. Selské listy, č. 100, 24. 12. 1937, s. 4.

Budoucnost Rakouska v přítomnosti. Český západ, č. 26, 28. 6. 1918, s. 1.

Býv. kanovník a baron Grimmenstein na bubnu. Národní osvobození, č. 184, 6. 7. 1929, s. 4.

Bývalý kanovník a baron Grimmenstein na „bubnu“. Moravský večerník, č. 154, 8. 7. 1929, s. 2.

Centrální řídící kníž.-arcibiskupských statků [...]. Čech, č. 143, 25. 5. 1904, s. 4.

Církev a ženy. Hlas lidu, č. 130, 15. 11. 1924, s. 2.

Církevní rozhledy. Slovácké noviny, č. 32, 13. 8. 1937, s. 2.

Církevní umělecká a památková rada pro arcidiecési olomouckou [...]. Našinec, č. 406, 1. 9. 1916, s. 3.

Církevní věstník. Čech, č. 180, 1. 7. 1924, s. 4.

Církevní věstník. Obnova, č. 42, 19. 10. 1917, s. 7.

Církevní vyznamenání u příležitosti 23. výročí biskupského svěcení J. E. ndp. arcib. olomouckého. Osvobozený Našinec, č. 40, 16. 2. 1947, s. 3.

Církevní zprávy. Našinec, č. 263, 14. 11. 1918, s. 2.

Co čekáme od naší bohoslovecké fakulty v Olomouci? Pozorovatel, č. 42, 3. 6. 1920, s. 2; č. 43, 7. 6. 1920, s. 2; č. 44, 10. 6. 1920, s. 2.

Co dělá dr. Kohn? Pozor, č. 84, 30. 5. 1904, s. 3.

Co píší večerníky. Čech, č. 61, 2. 3. 1920, s. 5–6.

Comptoirist [...]. Österreichisch-ungarische Buchdruckerei-Zeitung, 21, 1893, č. 45, s. 463.

Část úřední. Brněnské noviny, č. 2, 3. 1. 1912, s. 1.

České úřednictvo velkostatků splní svoji povinnost. Haná, č. 51, 6. 3. 1919, s. 1.

Českému lidu! Národní listy, č. 34, 10. 2. 1918, s. 1.

Český pámbiček alebo český Ahasvér? Slovák, č. 112, 19. 5. 1927, s. 3.

Československý katechismus. Pozorovatel, č. 32, 2. 11. 1922, s. 1–2.

Čestné občanství. Našinec, č. 8, 21. 1. 1894, s. 2.

Činovníci Sokola v Holešově r. 1926. Kojetínské hlasy, č. 6, 12. 2. 1926, s. 4.

Členská schůze Jednoty duchovenstva arcidiecése olomucké [...]. Našinec, č. 7, 10. 1. 1919, s. 2.

Čtenářsko-zábavný spolek „Svatopluk“ [...]. Slovácké noviny, č. 73, 19. 9. 1894, s. 3.

Čtenářsko-zábavný spolek „Svatopluk“. Slovácké noviny, č. 92, 21. 11. 1896, s. 2.

Čtrnáct jubilantů zlatého kněžství. Moravský večerník, č. 89, 25. 7. 1944, s. 3.

Další padesátník z Kroměříže. Haná, č. 287, 6. 12. 1932, s. 4.

Das Domkapitel gegen den Prälaten Grimmenstein. Mährisches Tagblatt, č. 207, 10. 9. 1924, s. 3.

Das obligate Ritualmordmärchen zu Ostern. Mährisches Tagblatt, č. 63, 17. 3. 1913, s. 5.

Definitivní výsledek voleb [...]. Haná, č. 132, 17. 6. 1919, s. 1.

Dějí se divné věci. Našinec, č. 256, 7. 11. 1918, s. 1.

Děkan Baltazar V. Hříva. Slovácké noviny, č. 1, 4. 1. 1935, s. 1.

Děkan Petr Tesař zemřel. Lidové noviny, č. 524, 19. 10. 1935, s. 7.

Demokratisace církve. Volná myšlenka, 10, 1919, č. 28, s. 5.

Demonstrace proti Kohnovi. Pozor, č. 63, 26. 4. 1903, s. 2.

Demonstrationen. Innsbrucker Nachrichten, č. 274, 30. 11. 1879, s. 5.

Denní kronika. Lidové noviny, č. 423, 21. 8. 1940, s. 2.

Denní kronika. Národní osvobození, č. 354, 28. 12. 1931, s. 2.

Deputace moravských Slováků u dr. Riegra. Našinec, č. 152, 30. 12. 1883.

Der f. e. Hofrath Adalbert Kleiber [...]. Mährisches Tagblatt, č. 149, 2. 7. 1904, s. 4.

Der gepfändete Domherr. Mährisches Tagblatt, č. 47, 27. 2. 1925, s. 3.

Deset let 3. p. pl. Jana Žižky z Trocnova [...]. Důstojnické listy, č. 25, 23. 6. 1927, s. 12.

Deset let tábořských skautů. Tábor. Orgán československé národní demokracie, č. 12, 22. 3. 1929, s. 4.

- Děti nebožtíka následníka trůnu.* Našinec, č. 18, 23. 1. 1917, s. 3.
- Die Affäre Grimmenstein kommt nicht zur Ruhe.* Mährisches Tagblatt, č. 257, 10. 11. 1924, s. 2.
- Die Botschaft Wilsons an den Kongreß.* Brüner Zeitung, č. 8, 10. 1. 1918, s. 1–2.
- Die Kundgebung der czechischen Geistlichkeit für den czecho-slowakischen Staat.* Neue Freie Presse, č. 19408 (Morgenblatt), 6. 9. 1918, s. 3.
- Die Lösung der mährischen Bischofsfrage.* Mährisches Tagblatt, č. 91, 21. 4. 1904, s. 4.
- Die Minerva.* Politik, č. 39, 8. 2. 1899, s. 4.
- Die Neopresbyteri der Olmützer Erzdiözese [...].* Die Neue Zeit, č. 164, 18. 7. 1896, s. 5.
- Die Vertschechung der erzbischöflichen Güterverwaltung beginnt?* Mährisches Tagblatt, č. 167, 25. 7. 1904, s. 3.
- Dílo kroměřížského archiváře.* České slovo, č. 100, 11. 4. 1937, s. 3.
- Dílo salesiánské [...].* Český západ, č. 45, 11. 11. 1926, s. 6.
- Dle církevního zákonníku [...].* Hlídka, 35, 1918, č. 8, s. 520–523.
- Dnešní kanovníci v Olomouci.* Selské listy, č. 52, č. 3. 5. 1904, s. 3.
- Doc. dr. František Koza padesátníkem.* Časopis lékařů českých, 84, 1945, č. 24, s. 863–864.
- Docent Ph. dr. Klement M. J. Žůrek šedesátníkem.* Čech, č. 7, 17. 2. 1934, s. 4.
- Doktor Hrachovský [...].* Haná, č. 43, 22. 2. 1922, s. 2.
- Domnělý hrob věrozvěsta sv. Metoděje u moravské Stupavy pod hradem Buchlovem.* Národní politika, č. 188, 9. 7. 1932, s. 5.
- Dopis z Číny.* Hlas. Nejstarší list lidu česko-katolického v Americe, č. 4611, 10. 7. 1934, s. 5.
- Dr. A. C. Stojan.* Slovák, č. 212, 2. 10. 1923, s. 2.
- Dr. Antonín Breitenbacher, Dějiny arcibiskupské obrazárny v Kroměříži.* Hlídka, 44, 1927, č. 5, s. 199.
- Dr. Bonifác Segeta.* In: XXIV. výroční zpráva arcibiskupského gymnásia v Kroměříži za školní rok 1933–1934. Kroměříž 1934, s. 3–9.
- Dr. Breitenbach z Kroměříže [...].* Našinec, č. 128, 15. 8. 1909, s. 4.
- Dr. František Pala.* Venkov, č. 109, 9. 5. 1937, s. 7.
- Dr. František Pala [...].* Tempo. Hudební měsíčník, 19, 1947, č. 8, s. 255.
- Dr. H. Bulín sedmdesátníkem.* Moravská orlice, č. 290, 13. 12. 1939, s. 2.
- Dr. Hrachovský.* Haná, č. 258, 18. 11. 1921, s. 2.
- Dr. Hrachovský.* Obzor, č. 261, 18. 11. 1921, s. 2.
- Dr. Hrachovský [...].* Radhošť, č. 1, 4. 10. 1924, s. 6.

Dr. Hrachovský znovu odsouzen. Volná myšlenka. Časopis volných myslitelů českých, 16, 1925, č. 10, s. 76.

Dr. Josef Dosoudil, profesor na arcib. gymnasiu v Kroměříži [...]. Pozorovatel, č. 15, 19. 2. 1920, s. 1–2.

Dr. Karlík generálním provikářem. Lidové noviny, č. 56, 1. 2. 1940, s. 2.

Dr. Kramář mluví k svědomí osvobozeného národa. Národní listy, č. 58, 28. 2. 1920, s. 1–3.

Dr. Melchior Mlčoch [...]. Obzor, 17, 1894, č. 8, s. 126–127.

Druhá apoštolská cesta br. Slavingra. Pozorovatel č. 83, 4. 11. 1920, s. 1–2.

Duchov. věstník. Našinec, č. 123, 27. 10. 1895, s. 3

Duchovenský věstník. Čech, č. 124, 12. 5. 1914, s. 4.

Duchovenský věstník. Čech, č. 503, 21. 2. 1917, s. 6.

Duchovenský věstník. Našinec, č. 83, 19. 7. 1891, s. 2.

Duchovenský věstník. Našinec, č. 88, 7. 8. 1898, s. 3.

Duchovenský věstník diecése českobudějovické. Jihočeské listy, č. 128, 5. 11. 1902, s. 3.

Duchovenský věstník z arcidiecése olomoucké. Moravské noviny, č. 276, 3. 11. 1881, s. 2.

Duchovenský věstník z arcidiecése olomoucké. Našinec, č. 69, 14. 6. 1878, s. 3.

Duchovenstvo církve československé. Český zápas, č. 6, 7. 2. 1935, s. 47.

Dvě loupeže v Hulíně. Lidové noviny, č. 23, 23. 1. 1919, s. 5.

Dvě vzrušující sebevraždy v Kroměříži. Moravský deník, č. 138, 14. 6. 1933, s. 3

Dvoji sňatek. Kroměřížské noviny, č. 8, 25. 1. 1889, s. 2.

Ein neues Ritualmordmärchen. Reichenberger Zeitung, č. 67, 19. 3. 1913, s. 7.

Eine alte Olmützer Buchhandlung. Mährisches Tagblatt, č. 284, 11. 12. 1902, s. 4.

Erstes offizielles Auftreten tschechischer Fascisten. Preßburger Tagblatt, č. 9292, 9. 5. 1923, s. 3.

Ernennungen. Mährisches Tagblatt, č. 292, 18. 12. 1896, s. 4.

Ernennungen in der Olmützer Erzdiözese. Deutsche Post, č. 96, 23. 4. 1930, s. 7.

Ernennungen, Verleihungen und Versetzungen. Juristische Blätter, č. 2, 14. 1. 1912, s. 18.

Erzbischof Dr. Bauer. Tagesbote aus Mähren und Schlesien, č. 338, 21. 7. 1904, s. 3.

Erzbischof Dr. Prečan als Zeuge vor Gericht geladen. Mährisches Tagblatt, č. 250, 2. 11. 1934, s. 4.

Farář Diviš - a venkov! Český zápas, č. 7, 17. 2. 1922, s. 6–7.

Fiasko dra. Farského na Kroměřížsku. Pozorovatel, č. 78, 14. 10. 1920, s. 2.

František kardinál Bauer. Věstník katolického duchovenstva, 16, 1915, č. 6, s. 83–84.

Friedrich Grosse †. Mährisches Tagblatt, č. 279, 6. 12. 1897, s. 3.

- Fürsterzbischof dr. Bauer und die Verwaltung der erzbischöflichen Güter.* Mährisches Tagblatt, č. 168, 26. 7. 1904, s. 3.
- Geistliche Personalnachrichten.* Troppauer Zeitung, č. 168, 25. 7. 1891, s. 4.
- Germanisace na statcích arcibiskupství olomouckého.* Pozor, č. 270, 26. 11. 1917, s. 2.
- Germanisace oživla opět [...].* Přerovský obzor, č. 58, 28. 2. 1918, s. 3.
- Geschäfts-Jubilaum.* Mährisches Tagblatt, č. 5, 8. 1. 1910, s. 4.
- Grimmenstein.* Volná myšlenka, 15, 1924, č. 46, s. 6.
- Hádky o preláta Grimmensteina.* Lidové noviny, č. 457, 11. 9. 1924, s. 2.
- Hanácký venkov pro pozemkovou reformu.* Selské listy, č. 25, 17. 6. 1922, s. 2.
- Hanebná kampaň komunistů.* Osvobozený Našinec, č. 74, 28. 3. 1947, s. 5.
- Hlas našich intelektuálů o skautingu.* Junák. List Junáků–skautů Republiky československé, 23, 1937, č. 9–10, s. 154.
- Hlídka časopisů.* Český zápas, č. 38, 22. 9. 1922, s. 6.
- Hospodyně mecenáškou.* Hlas lidu, č. 34, 24. 8. 1940, s. 4.
- Hosté v arcibiskupském zámku.* Pozorovatel, č. 27, 28. 6. 1928, s. 3.
- Hotový blázinec anebo blasfemie?* Selská stráž, č. 18, 29. 4. 1927, s. 2.
- Hrabě Adam Potulický [...].* Našinec, č. 147, 12. 12. 1884, s. 2.
- Hrabě Potulický - arcibiskupem poznaňským?* Našinec, č. 151, 31. 12. 1890, s. 3.
- Hrob sv. Metoděje podvodem.* Český západ, č. 29, 15. 7. 1932, s. 2.
- Hrob sv. Metoděje.* Slovácké noviny, č. 28, 15. 7. 1932, s. 1.
- Chraň Jeho Eminenci.* Pozor, č. 45, 16. 2. 1919, s. 3.
- Chropíň.* Věstník Ústřední Matice školské, 21, 1905, č. 3–4, s. 70.
- Idealismus většiny našich učitelů.* Hlas lidu, č. 82, 27. 7. 1922, s. 3.
- Interessante Ehrenbekleidigungsklage.* Neues Tagblatt für Schlesien und Nordmähren, č. 215, 3. 11. 1934, s. 11.
- Inventura olomouckého arcibiskupství.* Hlídka. Měsíčník vědecký se zvláštním zřetelem k apologetice a filosofii, 45, 1928, č. 10, s. 425.
- J. E. nejdp. kardinál Skrbenský opustil Prahu.* Věstník katolického duchovenstva, 16, 1916, č. 20, s. 317.
- J. Em. kardinál Lev Skrbenský z Hříště [...].* Archa. Revue pro katolickou kulturu, 4, 1916, č. 2, s. 59.
- J. M. Dr. Leopold přečan arcibiskupem olomouckým.* Hanácké listy, č. 7, 10. 11. 1923, s. 1.
- Jak sv. František putoval do Jerusalema* (přel. Tomáš Hrobař). Dorost. Věstník české katolické mládeže pro vzdělání a zábavu, 8, 1926, č. 17–18, s. 221–223.

Jak to chodí na arcibiskupských statcích. Haná, č. 73, 2. 4. 1919, s. 73.

Jak to skončí? Hlasatel, č. 1, 8. 1. 1927, s. 3.

Jako v džungli. Hlas lidu, č. 59, 22. 3. 1947, s. 3.

Jakou odměnu očekávají Němci od pana presidenta? Národní listy, č. 146, 28. 5. 1927, s. 2.

Jan Hroneš mrtev. Pozor, č. 47, 25. 2. 1925, s. 3.

Jásot v Kroměříži. Haná, č. 187, 30. 10. 1918, s. 2.

Jauernig. Mährisch-Schlesische Presse, č. 74, 14. 9. 1907, s. 6.

Je archivář dr. Breitenbacher vinen? Moravský večerník, č. 266, 20. 11. 1934, s. 4.

Jediná Československá strana lidová [...]. Pozorovatel, č. 31, 17. 4. 1920, s. 2.

Jednota československé sekty. Čech, č. 167, 21. 6. 1922, s. 6.

Jednota katol. duchovenstva československého. Našinec, č. 268, 21. 11. 1918, s. 2.

Ještě dr. Hrachovský. Národní osvobození, č. 234, 25. 9. 1924, s. 10.

Jindřich Geisler [...]. Světozor, 8, 1908, č. 48, s. 1133.

Již ho není. Hlasatel, č. 8, 26. 2. 1927, s. 3.

Jmenování. Lesnické rozhledy. List věnovaný zájmům česko-slovanského lesnictví a lesnictva, 6, 1903, č. 12, s. 92.

Jmenování. Nový háj. Lesnický a lovecký časopis pro majitele a správy lesů, lesníky, myslivce, přátele lovu a přírody, 1, 1903, č. 20, s. 317-318.

Jmenování. Moravská orlice, č. 91, 21. 4. 1900, s. 2.

Jmenování event. povýšení. Česká myslivost, 9, 1905, č. 2, s. 35.

Jmenování na kn.-arcib. statcích. Hlas. Časopis církevní, č. 291, 21. 12. 1904, s. 2.

Jmenování soudců. Lidové noviny, č. 399 (ráno), 11. 8. 1935, s. 4.

Jmenování u ředitelství státních drah v Olomouci. Pozor, č. 62, 14. 3. 1925, s. 3.

Jubilant. Haná, č. 35, 12. 2. 1924, s. 3.

Jubileum. Lidové noviny, č. 131 (ráno), 13. 3. 1937, s. 8.

K obsazení arcibiskupského stolce v Olomouci. Čech, č. 306, 7. 11. 1923, s. 5.

K „počešťování“ správy kníže-arcibiskupských statků olomouckých. Moravská orlice, č. 168, 26. 7. 1904, s. 1.

K referátu p. Fr. Žákavce [...]. Český časopis historický, 39, 1933, s. 449.

K sebevraždě kroměřížského továrníka. Moravský deník, č. 141, 17. 6. 1933, s. 3.

K úmrtí kapitulního děkana preláta Adama Potulického [...]. Našinec, č. 237, 17. 10. 1920, s. 2.

K úmrtí profesora dra Antonína Kubička. Našinec, č. 145, 26. 6. 1924, s. 2.

K útokům na kněžstvo. Našinec, č. 214, 18. 9. 1918, s. 1.

Kandidátka strany lidové [...]. Haná, č. 201, 6. 9. 1923, s. 3.

Kandidátka strany lidové [...]. Obzor, č. 201, 6. 9. 1923, s. 201.

Kanovník hrabě Potulický kandidátem biskupským. Našinec, č. 82, 17. 7. 1881, s. 3.

Kanovník Josef Olšina sedmdesátníkem. Haná, č. 111, 13. 5. 1933, s. 3.

Kanovník trávil biskupy a kanovníky. Selský archiv, 6, 1907, č. 2, s. 133.

Kanovník v konkursu. Hlas lidu, č. 24, 28. 2. 1925, s. 2.

Kanovníkem kol. kapituly sv. Mořice v Kroměříži [...]. Haná, č. 2, 4. 1. 1927, s. 2.

Kapitulní děkan, prelát Adam Potulicki. Našinec, č. 236, 16. 10. 1920, s. 3.

Kardinál Fürstenberg [...]. Národní listy, č. 61, 2. 3. 1893, s. 2.

Kardinál Skrbenský germanisuje. Přerovský obzor, č. 66, 8. 3. 1918, s. 3.

Kardinál Skrbenský přece do Olomouce? Hlas lidu, č. 61, 31. 12. 1915, s. 4.

Kastelán Glabazňa mrtev. Haná, č. 234, 11. 10. 1934, s. 2.

Katecheta dr. P. Hrachovský odsouzen zemskou školní radou pro nemravný život. Venkov, č. 142, 18. 6. 1914, s. 7.

Katolíci Čechoslováci! Pozorovatel, č. 20, 17. 4. 1920, s. 1.

Katolíkům československým. Pozorovatel, č. 61, 12. 8. 1920, s. 1.

Kázání staromilcovo. Lidové noviny, č. 50, 29. 1. 1938, s. 7.

Kdo padělal náhrobní kámen u Stupavy? Trestní oznámení na neznámého pachatele. Moravský večerník, č. 161, 15. 7. 1932, s. 5.

Kdo způsobil výtržnost při klerikálním táboru [...]. Pozor, č. 172, 26. 7. 1923, s. 5.

Kdo vyvolal dnešní boj o školu. Pozorovatel, č. 31, 26. 10. 1922, s. 1.

Kdy došly do Kroměříže první zprávy o 28. říjnu? Haná, č. 253, 4. 11. 1928, s. 5.

Ke sporu dra Hrachovského s arcibiskupskými úředníky. Pozor, č. 55, 24. 2. 1922, s. 3.

Kirchliche Nachrichten. Das Volk. Unabhängiges Tagblatt, č. 1892, 15. 5. 1925, s. 2.

Klerikální usilování o katol. školu. Pozor, č. 170, 24. 7. 1923, s. 1.

Klerikální výrok. Český učitel. Věstník Zemského ústředního spolku jednot učitelských v království Českém, 16, 1912, č. 1, s. 18.

Klub Kroměříž v Praze. Lidové noviny, č. 145, 20. 3. 1939, s. 2.

Klub úředníků arcibiskupských statků [...]. Haná, č. 63, 20. 3. 1919, s. 1.

Kněz, jaký býti nemá. Český zápas, č. 40, 2. 10. 1924, s. 10.

Kněží olomoucké arcidiecése, kteří letos oslavili 40. výročí kněžství. Osvobozený Našinec, č. 162, 15. 7. 1947, s. 3.

Knihovníkem k. arcib. knihovny v Kroměříži [...]. Našinec, č. 379, 14. 8. 1915, s. 3.

Kníže-arcibiskup Th. Kohn. Věstník katolického duchovenstva, 16, 1915, č. 6, s. 84.

Kohn a Grimmstein. Tribuna, č. 263, 9. 11. 1924, s. 4–5.

Kolem biskupa Pavlíka. Pozorovatel, č. 12, 15. 3. 1923, s. 2.

Kolíne, Kolíne... Lidové noviny, č. 235, 12. 5. 1923, s. 5.

Komedie ve Sladovnách. Hlas lidu, č. 40, 6. 4. 1928, s. 4.

Kompromitovaný kněz. Právo lidu, č. 133 (večerník), 18. 6. 1914, s. 3

Konce preláta Grimmsteina. Lidové noviny, č. 180, 8. 4. 1926, s. 2.

Konec Grimmsteinův. Pozor, č. 84, 10. 4. 1926, s. 1.

Konec preláta Grimmsteina. Český směr, č. 85, 10. 4. 1926, s. 2.

Kongrua [...]. Věstník katolického duchovenstva, 18, 1918, č. 12, s. 188.

Konkursy. Český Lloyd, č. 93, 21. 11. 1934, s. 3.

Kostelec u Holešova. Pokrok, č. 34, 27. 9. 1919, s. 5.

Krádež v klerikální Zádruze [...]. Haná, č. 242, 28. 10. 1921, s. 4.

Kradli arcibiskupští úředníci [...]. Haná, č. 261, 22. 11. 1921, s. 3.

Kradli arcibiskupští úředníci [...]. Obzor, č. 264, 22. 11. 1921, s. 3.

Krajanské besedy Hanáků v Praze [...]. Lidové noviny, č. 256, 21. 5. 1941, s. 2.

Král. české společnosti nauk [...]. Národní listy, č. 226, 21. 8. 1940, s. 4.

Kremace a pohřby v Olomouci. Moravský večerník, č. 127, 22. 10. 1944, s. 3.

Krise fašismu. Našinec, č. 4, 6. 1. 1925, s. 1.

Kroměříž. Haná, č. 88, 20. 4. 1920, s. 2.

Kroměříž. Lidové noviny, č. 298, 30. 10. 1918, s. 2.

Kroměříž a dr. Kohn. Lidové noviny, č. 97, 29. 4. 1903, s. 4.

Kroměříž uctívá prvního presidenta republika. Haná, č. 243, 23. 10. 1928, s. 1.

Kroměříž v sensacích. Selské listy, č. 48, 21. 6. 1933, s. 4.

Kroměřížská seminárka slavně a radostně jubilovala. Našinec, č. 224 30. 9. 1935, s. 3.

Kroměřížské sensace. Haná, č. 138, 17. 6. 1933, s. 2.

Kroměřížské sensace. Obzor, č. 138, 17. 6. 1933, s. 2.

Kroměřížsko a Zdounecko. Právo. Lidový list středomoravský s měsíční přílohou „Nový národ“, č. 9, 28. 2. 1925, s. 4.

Kroměřížsko ve výboru Hanáckého národohospodářského sboru v Praze. Haná, č. 287, 20. 12. 1933, s. 3.

Kroměřížský arcibiskupský archivář zemřel. Národní osvobození, č. 186, 10. 8. 1937, s. 3.

Kroměřížský archivář Msgr. dr. Antonín Breitenbacher [...]. Pražské noviny, č. 184, 10. 8. 1937, s. 4.

Kroměřížský profesor Spisar [...]. Haná, č. 233, 18. 10. 1921, s. 2.

Kroměřížský továrník byl nalezen otráven. Polední list, č. 165, 14. 6. 1933, s. 5.

Kronika církevní. Čech, č. 164, 20. 7. 1896, s. 2.

Kronika církevní. Čech, č. 97, 8. 4. 1922, s. 5.

Křesťané - otroky židů. Pozorovatel, č. 41, 27. 5. 1920, s. 1–2.

Ku „počešťování“ arcibiskupských statků olomouckých [...]. Moravská orlice, č. 28. 7. 1904, s. 2.

Ku štvanicím proti arcibiskupovi dru Bauerovi se strany německé. Moravská orlice, č. 171, 29. 7. 1904, s. 2.

Kundgebung gegen die Ernennung des Bischofs Dr. Bauer. Neue Freie Presse, č. 14243 (Morgenblatt), 20. 4. 1904, s. 3.

Kundmachungen – Vyhlášky. Amtsblatt zur Brüner Zeitung – Úřední list Brněnských novin, č. 160, 17. 7. 1916, s. 1.

Kuronsko pro spojení s Německem. Trocký proti Německu. Našinec, č. 5, 6. 1. 1918, s. 1.

Kus skandální kroniky tábořské [...]. Čas, č. 60, 29. 2. 1912, s. 6.

Landwehrpersonalnachrichten. Prager Tagblatt, č. 166 (Abend-Ausgabe), 17. 6. 1915, s. 4.

Lékařská komora moravská. Věstník českých lékařů, 37, 1925, č. 43, s. 559.

Lessingův divadelní kus [...]. Blahověst, 3, 1857, č. 2, s. 186–187.

Levý blok je zodpovědným za Gammu a Herbena! Národní listy, č. 114 (večerník Národ), 26. 4. 1927, s. 1.

Líc a rub úspěchu biskupa Pavlíka. Pozorovatel, č. 33, 9. 8. 1923, s. 5.

Líčení proti archiváři Breitenbacherovi zastaveno. Moravský deník, č. 42, 19. 2. 1935, s. 2.

Lidskost pana arcibiskupa. Haná, č. 131, 15. 6. 1919, s. 3.

Likvidace procesu, ve kterém měl svědčiti arcibiskup dr. Prečan. Pozor, č. 49, 19. 2. 1935, s. 4.

Likvidace zpronevěry 700.000 Kč v Kroměříži. Svoboda, č. 87, 14. 4. 1934, s. 2.

Likvidace zpronevěry Kč 700.000' - v Kroměříži. Moravský večerník, č. 85, 12. 4. 1934, s. 2.

Likvidace zpronevěry v kroměřížské raiffeisence. Lidové noviny, č. 186, 13. 4. 1934, s. 7.

Likvidace zpronevěry v kroměřížské raiffeisence. Pozor, č. 88, 13. 4. 1934, s. 4.

Lipany a český socialismus. Praha. Obrázkový deník, č. 26, 3. 6. 1919, s. 2.

Litva, Livonsko a Estonsko. Našinec, č. 27, 1. 2. 1918, s. 1.

Loupežná vražda. Čech, č. 22, 23. 1. 1919, s. 6–7.

Malý školský zákon přijat. Pozorovatel, č. 17, 20. 7. 1922, s. 1–2.

Manifestace katolíků pro katolickou školu a katolické učitelstvo [...]. Pozorovatel č. 35, 23. 8. 1923, s. 1.

Masaryk mladší brat Kristov? Slovák, č. 90, 23. 4. 1927, s. 1.

Metropolita moravský zemřel. Našinec, č. 223, 30. 9. 1923, s. 1.

Městský školní výbor v Kroměříži [...]. Hlas lidu, č. 100, 8. 9. 1922, s. 3.

Městský školní výbor v Kroměříži [...]. Hlas lidu, č. 131, 23. 11. 1922, s. 3.

Mezi kněžstvem na Moravě [...]. Národní listy, č. 48, 25. 2. 1919, s. 3.

Milles ecclesiae. Lidové noviny, č. 480, 24. 9. 1924, s. 6.

Ministerstvo školství a nár. osvěty blahopřálo dru Breitenbachovi [...]. Obzor, č. 48, 25. 2. 1934, s. 5.

Ministerstvo školství blahopřálo [...]. Moravský večerník, č. 44, 22. 2. 1934, s. 4.

Ministr Dr. Rašín mrtev. Pozorovatel, č. 9, 22. 2. 1923, s. 1.

Ministr N. O. Klofáč o polit. situaci a budoucnost naší republiky. Praha. Obrázkový deník, č. 3, 6. 5. 1919, s. 1–2.

Mit der Haltung [...]. Deutsches Nordmährerblatt, č. 26, 25. 6. 1904, s. 3.

Mladá cikánka zavražděna. Pražský illustrovaný kurýr, č. 126, 10. 5. 1918, s. 4.

Moderní kuplířství. Našinec, č. 98, 29. 4. 1913, s. 2.

Modernismus. Archa. Revue pro katolickou kulturu, 3, 1915, s. 298–301.

Morava proti arcibiskupovi. Pozor, č. 77, 20. 5. 1903, s. 1.

Moudří stařešinové na Sionu. Pozorovatel, č. 44, 10. 6. 1920, s. 2.

Msgr. Breitenbachers letzter Weg. Prager Presse, č. 219, 12. 8. 1937, s. 5.

Msgr. dr. A. Breitenbacher, arcibiskupský archivář a knihovník v Kroměříži [...]. Pozor, č. 35, 11. 2. 1934, s. 7.

Msgr. Dr. A. Breitenbacher gestorben. Prager Presse, č. 217, 10. 7. 1937, s. 5.

MUDr. Jaroslav Votruba mrtev. Haná, č. 60, 12. 3. 1929, s. 2.

My na Slovensko přídeme... Slovenská pravda, č. 19, 5. 8. 1934, s. 7.

Na kněžství vysvěcení budou v olomoucké arcidiecési [...]. České noviny, č. 155, 1. 7. 1883, s. 2.

Na kněžství vysvěcení [...]. Čech, č. 147, 30. 6. 1883, s. 2.

Na pranýř! Případ A. Wecha pobouřil Kroměříž. Stráž lidu, č. 44, 21. 2. 1947, s. 5.

Na rozloučenou s dp. dr. A. Kubičkem. Opavský týdeník, č. 72, 16. 9. 1903, s. 3.

Na rozšíření „Našince“ na denník dále věnovali [...]. Našinec, č. 167, 22. 10. 1909, s. 3.

Na stavbu gymn. budovy v Místku přispěli [...]. Noviny Těšínské, č. 16, 18. 3. 1899, s. 4.

Náhrobní kámen Metodějův - nepopíratelný padělek. Národní osvobození, č. 195, 16. 7. 1932, s. 2.

Napajedelští křesťanští sociálové se tuží [...]. Zájmy Slovače, č. 42, 25. 7. 1908, s. 4.

Národní garda města Kroměříže. Haná, č. 144, 24. 6. 1933, s. 4.

Národní shromáždění. Čech, č. 28, 29. 1. 1919, s. 1–3.

Národní shromáždění. Čech, č. 70, 12. 3. 1919, s. 1–4.

Národní svátek na našem Slovácku. Moravská orlice, č. 218, 24. 9. 1882, s. 2.

Násilnosti fašistů v Handlové. Rudé právo, č. 119, 25. 5. 1923, s. 3.

Nástupcem zemřelého arcib. archiváře v Kroměříži [...]. Národní listy, č. 261 (večerník), 23. 9. 1937, s. 2.

Naše reklamace [...]. Kroměřížské noviny, č. 11, 11. 4. 1884, s. 2.

Naše reklamace v obecním výboru. Kroměřížské noviny, č. 15, 25. 4. 1884, s. 1.

Naše sblížení se židy. Zájmy Slovače, č. 10, 11. 3. 1911, s. 2.

Naši fašisté o sobě. Přítomnost. Nezávislý týdeník, 3, 1926, č. 24, s. 370–373.

Našim židům. Zájmy Slovače, zvl. vydání, 8. 3. 1911, s. 3.

„Našinec“ o polonofilstve „Slováka“. Slovák, č. 206, 12. 9. 1934, s. 4.

Návštěva pana presidenta T. G. Masaryka v Kroměříži. Haná, č. 145, 24. 6. 1928, s. 3.

Nebojí se páter Hrachovský [...]. Haná, č. 10, 13. 1. 1922, s. 3.

Nechal vyúčtování [...]. Haná, č. 227, 11. 10. 1921, s. 2.

Nejodpornější pretorianství. Čech, č. 96, 23. 4. 1927, s. 5.

Některé listy přinesly zprávu [...]. Haná, č. 224, 7. 10. 1921, s. 3.

Německé bolesti [...]. Lidové noviny, č. 170, 28. 7. 1904, s. 3.

Německé spolky v Kroměříži. Pozor, č. 194, 10. 10. 1908, s. 4.

Německé tažení proti arcibiskupu dru Bauerovi. Pozor, č. 115, 27. 7. 1904, s. 2.

Němečtí soudci z Olomouce do okupovaného území. Moravský deník, č. 247, 20. 10. 1938, s. 3.

Nemohou se rozloučiti s Karlíčkem. Haná, č. 94, 30. 4. 1919, s. 2.

Není nad důslednost. Haná, č. 172, 30. 7. 1927, s. 2.

Neshromazďujte pokladů. Volná myšlenka, 12, 1921, č. 3, s. 6.

Neue Vereine. Innsbrucker Nachrichten, č. 80, 9. 4. 1898, s. 1.

Nevinně stíhaný kněz. Moravská orlice, č. 91, 22. 4. 1903, s. 2.

Nezdařený zájezd klerikálního kortěše pátera dr. Hrachovského. Duch času, č. 113, 12. 5. 1923, s. 4.

Nová československá sensace. Pozorovatel, č. 38, 14. 12. 1922, s. 4.

Nová německá universita [...]. Čech, č. 169, 21. 6. 1919, s. 7.

November-Avancement. Bohemia, č. 302 (Morgen-Ausgabe), 2. 11. 1905, s. 10.

Noví členové přistoupili. Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, 12, 1895, č. 45, s. 47–48.

Noví tlumočníci. Věstník ministerstva spravedlnosti, 17, 1935, č. 6, s. 118–119.

Nový arcibiskup olomoucký. Lidové noviny, č. 91, 21. 4. 1904, s. 3.

Nový kanovník kroměřížský. Haná, č. 204, 20. 11. 1918, s. 2.

Nový kanovník olomoucký. Lidové noviny, č. 24, 31. 1. 1900, s. 3.

Nový pražský arcibiskup. Našinec, č. 208, 12. 9. 1919, s. 1.

Nový znak olomouckého arcibiskupství. Československý deník, č. 268, 16. 11. 1924, s. 3.

Nový znak olomouckého arcibiskupství. Moravská orlice, č. 264, 18. 11. 1924, s. 2.

Nový znak olomouckého arcibiskupství. Národní listy, č. 330, 30. 11. 1924, s. 3.

Nový znak olomouckého arcibiskupství. Lidové noviny, č. 575 (ráno), 16. 11. 1924, s. 5.

Novým arcibiskup. archivářem [...]. Selské listy, č. 68, 4. 9. 1937, s. 4.

Novým farářem v Hulíně [...]. Haná, č. 113, 16. 5. 1934, s. 2.

Novým kanovníkem olomouckým [...]. Obzor, 23, 1900, č. 12, s. 190.

Nu tak přece. Svoboda, č. 203, 31. 8. 1923, s. 3.

Nuncius opustil Prahu. Slovák, č. 151, 9. 7. 1925, s. 1.

O dru. Kohnovi. Lidové noviny, č. 66, 20. 3. 1904, s. 4.

O hospodaření na arcibiskupských statcích olomouckých [...]. Národní listy, č. 107, 20. 4. 1921, s. 3.

O instalaci nově jmenovaných kanovníků. Našinec, č. 132, 15. 11. 1893, s. 2.

O jazykových poměrech na arcibiskupství olomouckém. Pozor, č. 213, 5. 11. 1908, s. 1.

O konflikte vlády s Vatikánom. Gemer-Malohont, č. 29, 25. 7. 1925, s. 2.

O Lit. jedn. boh. olomouc. za r. 1888/89. Museum. List bohoslovců českomoravských, 23, 1888–1889, s. 168–169.

O pomník presidenta-osvoboditele T. G. Masaryka v Kroměříži. Haná, č. 240, 19. 10. 1928, s. 3.

O vyučování povinnému náboženství. Věstník Ministerstva školství a národní osvěty, 1, 1919, č. 13, s. 214–215.

Oběť politické nenávisti. Pozorovatel, č. 3, 11. 1. 1923, s. 1–2.

Obnovení církevní kázně v čs. republice. Našinec, č. 231, 9. 10. 1919, s. 3.

Obnovené otroctví arcibiskupských služebníků. Pozor, č. 73, 16. 3. 1919, s. 3.

Obránci lži. Haná, č. 12, 17. 1. 1920, s. 1.

Obrat ve straně národně sociální na Moravě. Národní listy, č. 51, 21. 2. 1902, s. 3.

Obsazení místa arcibiskupského. Pozor, č. 42 (zvl. příloha), 14. 3. 1904, s. 5.

Očista. Haná, č. 198, 13. 11. 1918, s. 2.

Od Kroměříže. Komenský. Orgán spolku moravských učitelů v Olomouci, 1, 1873, č. 3, s. 44–46.

Odhalení z klerikálního tábora moravského. Lidové noviny, č. 193, 15. 7. 1914, s. 5.

Odměna na vypátrání lupičů. Moravská orlice, č. 229, 8. 10. 1921, s. 3.

Odpověď dra Kramáře na presidentův interview v „Prager Tagblattu“. Národní listy, č. 248 (večerník), 10. 9. 1926, s. 2.

Odsouzen klerikální štváč. Hlas lidu, č. 109, 25. 9. 1924, s. 2.

Odsouzený katecheta. Moravská orlice, č. 215, 28. 9. 1915, s. 3.

Odsouzený klerikální štváč. Národní osvobození, č. 125, 7. 5. 1926, s. 5.

Odsouzený klerikální štváč. Večer. Lidový deník, č. 220, 25. 9. 1924, s. 3–4.

Odsouzený kněz. Lidové noviny, č. 231, 7. 5. 1926, s. 6.

Odsouzený kněžský štváč. Tribuna, č. 214 (večerní vydání), 24. 9. 1924, s. 2.

Odstraňte hlavní příčinu zločinnosti! Pozorovatel, č. 4, 18. 1. 1923, s. 1.

Odžidovštit. Pozorovatel, č. 80, 18. 11. 1919, s. 1.

Okolo hrobu sv. Metoděje. Slovácké noviny, č. 28, 15. 7. 1932, s. 1.

Okolo Marmaggiho odchodu. Slovák, č. 154, 12. 7. 1925, s. 1–2.

Okresní lidová jednota [...]. Právo. Středomoravský list Čs. strany lidové, č. 5, 3. 2. 1922, s. 5.

Okresní Nár. výbor pro Kroměříž a venkov ustaven. Haná, č. 187, 30. 10. 1918, s. 2.

Olomoucká kapitula. Lidové noviny, č. 297, 17. 6. 1920, s. 1.

Olomoucký arcibiskup jako svědek před soud. České slovo, č. 301, 2. 11. 1934, s. 2.

Olomoucký arcibiskup nepůjde před soud. České slovo, č. 49, 19. 2. 1935, s. 2.

Olomoucký gen. vikář vyznamenán papežem. Venkov, č. 28, 3. 2. 1942, s. 4.

Olomouckým arcibiskupem [...]. Volná myšlenka, 14, 1923, č. 47, s. 6.

Opatem král. kanonie na Strahově v Praze [...]. Národní listy, č. 24, 25. 1. 1906, s. 2.

Orelský slet. Slovácké noviny, č. 36, 7. 9. 1922, s. 1.

Oslava panovníkových narozenin. Haná, č. 33, 21. 8. 1915, s. 3.

Oslava prohlášení české samostatnosti v Kroměříži. Haná, č. 188, 31. 10. 1918, s. 3–4.

Oslava svátku sv. Jiří, patrona skautů. Dorost, 16, 1934, č. 11, s. 153.

Oslavy 10. výročí založení 3. pluku Jana Žižky z Trocnova v Kroměříži a bitvy u Zborova [...]. Haná, č. 151, 3. 7. 1927, s. 2.

Osobní. Čech, č. 164, 19. 7. 1890, s. 2.

Osobní. Čech, č. 80, 6. 4. 1895, s. 3.

Osobní. Haná, č. 69, 28. 3. 1919, s. 1.

Osobní. Hlas. Časopis církevní, č. 276, 28. 11. 1908, s. 2.

Osobní. Kroměřížské noviny, č. 37, 8. 5. 1885, s. 3.

Osobní. Palacký, č. 19, 6. 5. 1910, s. 5.

Osobní a uprázdněná místa. Věstník katolického duchovenstva, 7, 1907, č. 23, s. 433.

Osobní a uprázdněná místa. Věstník katolického duchovenstva, 10, 1909, č. 4, s. 61.

Osobní a uprázdněná místa. Věstník katolického duchovenstva, 18, 1918, č. 16, s. 240.

Osobní z Moravy. Národní listy, č. 282 (odpolední vydání), 13. 10. 1906, s. 3.

Osobní věstník duchovenský. Čech, č. 90, 2. 4. 1910, s. 3.

Osobní věstník duchovenský. Čech, č. 217, 9. 8. 1911, s. 4.

Osobní věstník duchovenský. Blahověst, 45, 1895, 27, s. 429–431.

Osobní věstník duchovenský z arcidiecése olomoucké. Čech, č. 147, 29. 5. 1904, s. 3.

Osobní věstník duchovenský z arcidiecése olomoucké. Katolické listy, č. 173, 26. 6. 1902, s. 3.

Osobní věstník duchovenský z arcidiecése olomoucké. Katolické listy, č. 309, 13. 11. 1903, s. 2.

Osobní věstník z arcidiecése olomoucké. Katolické listy, č. 122, 5. 5. 1901, s. 3.

Osobní změny v arc. panství. Haná, č. 239, 21. 10. 1923, s. 5.

Osobní zprávy a uprázdněná místa. Věstník katolického duchovenstva, 2, 1902, č. 17, s. 12.

Osobní zprávy a uprázdněná místa. Věstník katolického duchovenstva, 6, 1905, č. 2, s. 31–32.

Osobní zprávy a uprázdněná místa. Věstník katolického duchovenstva, 6, 1906, č. 8, s. 152.

Osobní zprávy a uprázdněná místa. Věstník katolického duchovenstva, 8, 1907, č. 4, s. 61.

Osobní zprávy a uprázdněná místa. Věstník katolického duchovenstva, 8, 1908, č. 17, s. 270.

Osobní zprávy a uprázdněná místa. Věstník katolického duchovenstva, 9, 1908, č. 1, s. 12–13.

Osobní zprávy a uprázdněná místa. Věstník katolického duchovenstva, 13, 25. 3. 1911, s. 204.

Osobní zprávy a uprázdněná místa. Věstník katolického duchovenstva, 13, 1912, č. 6, s. 93–94.

Osobní zprávy a uprázdněná místa. Věstník katolického duchovenstva, 13, 1913, č. 22, s. 350.

Osobní zprávy a uprázdněná místa. Věstník katolického duchovenstva, č. 20, 10. 7. 1915, s. 318.

Osobní zprávy a uprázdněná místa. Věstník katolického duchovenstva, 18, 1918, č. 17, s. 251.

- Osobní zprávy z bojiště.* Haná, č. 18, 8. 5. 1915, s. 4.
- Ošklivý případ.* Slovo národa, č. 75, 29. 3. 1947, s. 7.
- Отъ совѣта Казачьяго центра союза младороссовъ.* Казачий набатъ, 1, 1931, č. 1, s. 3–8.
- Otázka Polska, Kuronska a Litvy.* Našinec, č. 2, 3. 1. 1918, s. 1.
- Otevřený list důstojnému pánu Ig. Haasovi, představenému v alumnátě, kons. assesoru atd. v Olomouci.* Moravská orlice, č. 109, 13. 5. 1870, s. 3.
- Otrávená inteligence!* Pozorovatel, č. 42, 3. 6. 1920, s. 1.
- Otrávil se svítiplynem.* Hlas lidu, č. 67, 15. 6. 1933, s. 4
- Otravný tisk.* Lidové noviny, č. 190, 20. 8. 1901, s. 4.
- P. Arnošt Kolář zemřel.* Osvobozený Našinec, č. 82, 6. 4. 1947, s. 2.
- P. Hrachovský odsouzen.* Československý deník, č. 107, 8. 5. 1926, s. 3.
- P. Hrachovský opět odsouzen.* Československý deník, č. 53, 5. 3. 1925, s. 2.
- P. Pavlík a pravda.* Pozorovatel, č. 73, 27. 9. 1920, s. 1.
- P. T. všem milovníkům naší dávné minulosti.* Čech, č. 74, 28. 3. 1928, s. 2–3.
- Památce dr. Breitenbachera [...].* Pozor, č. 267, 28. 9. 1937, s. 2.
- Pamětní deska V. Vlad. Tomka [...].* Haná, č. 141, 24. 6. 1925, s. 3.
- Pamětní farní knihy.* Český lid, 8, 1899, č. 1, s. 281.
- Pan MUDr. Jaroslav Votruba [...].* Haná, č. 245, 28. 10. 1923, s. 6.
- Pan president Masaryk do Kroměříže.* Pozorovatel, č. 24, 6. 6. 1928, s. 2.
- Pan president na Hané.* Pozorovatel, č. 27, 28. 6. 1928, s. 1.
- Panům Pavlíkovi, Spisarovi, Kuchařovi na uváženou.* Pozorovatel, č. 76, 7. 10. 1920, s. 1.
- Pastýřský list Jeho Eminence pana kardinála Skrbenského „O nové československé církvi.“*
Pozorovatel, č. 52, 21. 6. 1920, s. p.
- Páter dr. Hrachovský [...].* Hlas lidu, č. 28, 10. 3. 1925, s. 2
- Páter Hrachovský konečně odsouzen.* Český směr, č. 109, 9. 5. 1926, s. 3.
- Papežské vyznamenání.* Hlas. Noviny pro lid, č. 42, 22. 2. 1900, s. 3.
- Pápežský nuncius odvolaný z Prahy.* Slovenský denník, č. 150, 8. 7. 1925, s. 1.
- Päpstliche Auszeichnungen für Geistliche des Olmützer Erzbistums.* Neues Tagblatt für Schlesien und Nordmähren, č. 62, 13. 3. 1936, s. 5.
- Páté přes deváté.* Hlasy z Pobečví, č. 9, 2. 6. 1922, s. 5.
- Páter Pavlík [...].* Haná, č. 151, 10. 7. 1920, s. 2.
- P. Alberti-Dokoupil monsignorem.* Věstník katolického duchovenstva, 41, 1941, č. 11, s. 88.
- P. Baltazar V. Hřívá šedesátníkem.* Slovácké noviny, č. 2, 9. 1. 1925, s. 1–2.

Páter Hrachovský světlý prapor. Lidové noviny, č. 169, 21. 6. 1914, s. 5.

Pekařovština. Pozor, č. 43, 20. 2. 1924, s. 1.

Pensionování preláta Josefa Grimmensteina. Našinec, č. 257, 9. 11. 1924, s. 5.

Personal-nachrichten. Österreichische Vierteljahresschrift für Forstwesen, 44 (12), 1894, s. 203–205.

Personalnachrichten. Centralblatt für das gesammte Forstwesen. Organ der k. k. forstlichen Versuchanstalt, 22, 1896, s. 568.

Personalnachrichten aus dem politischen Dienste. Mährisches Tagblatt, č. 167, 26. 7. 1898, s. 3.

Personalnachrichten aus der Olmützer Erzdiöcese. Brüner Zeitung, č. 235, 15. 10. 1887, s. 3.

Persönliche Nachrichten. Tagesbote, č. 265 (Morgenblatt), 10. 8. 1937, s. 5.

Pěší pluk 3 Jana Žižky z Trocnova v Kroměříži [...]. Československý legionář, č. 25, 24. 6. 1927, s. s. 4.

PhDr. Josef Klapetek †. Vychovatelské listy. Časopis pro pedagogiku a filosofii, 34, 1934, č. 4, s. 131.

PhDr. Josef Zelený zemřel. Lidové noviny, č. 68 (ráno), 7. 2. 1935, s. 7.

Pivovarská banka. Národní listy, č. 132, 15. 5. 1923, s. 5.

Planá sensace. Moravský večerník, č. 168, 23. 7. 1932, s. 3.

Planá sensace s hrobem sv. Metoděje. Československý deník, č. 169, 24. 7. 1932, s. 4.

Plukovní slavnosti 3. pěš. pluku. Národní osvobození, č. 158, 9. 6. 1927, s. 4.

Po bitvě... Haná, č. 132, 17. 6. 1919, s. 1.

Pobuřující případ lesního adjunkta [...]. Hlas lidu, č. 4, 11. 1. 1923, s. 4.

Pobuřující rozsudek. Hlas lidu, č. 30, 15. 3. 1923, s. 4.

Pod kuratelou kněží. Hlas lidu, č. 2, 5. 1. 1928, s. 5.

Podívaná pro bohy. Pokrok, č. 14, 5. 4. 1913, s. 2.

Podplukovník P. Karel Kolísek zemřel. Osvobozený Našinec, č. 49, 27. 2. 1947, s. 2.

Podporují, co podporovat nemají. Pozorovatel, č. 25, 14. 6. 1928, s. 4.

Pohřeb Monsignora dra Breitenbachra. Lidové noviny, č. 401 (ráno), 12. 8. 1937, s. 5.

Pohřeb kavárníka Z. Branda [...]. Haná, č. 62, 16. 3. 1926, s. 2.

Pohřeb slezského buditele. Venkov, č. 245, 20. 10. 1935, s. 4.

Polešovice. Slovácké noviny, č. 38, 14. 9. 1928, s. 2.

Politické agitace v kostelích [...]. Lidové noviny, č. 61, 16. 3. 1900, s. 3.

Polonofilství „Slováka“. Našinec, č. 206, 19. 9. 1934, s. 3.

Poměry medzi robotníctvom na Slovensku. Slovák, č. 110, 17. 5. 1923, s. 4.

Poměry na arcibiskupství olomouckém za pašovského režimu Götzova. Haná, č. 136, 22. 6. 1919, s. 2.

Poměry na statcích arcibiskupa Skrbenského. Haná, č. 24, 31. 1. 1919, s. 4.

Pomník presidenta T. G. Masaryka v Kroměříži [...]. Haná, č. 241, 20. 10. 1928, s. 3.

Poselství presidenta Wilsona o podmínkách míru. Čech, č. 10, 10. 1. 1918, s. 3.

Postrach Slovácka. Malošikova družina před soudem. Lidové noviny, č. 180, 1. 7. 1919, s. 3.

Potrestaný štváč. Venkov, č. 226, 25. 9. 1924, s. 4.

Povýšení a jmenování úřednictva [...]. Moravská orlice, č. 267, 22. 11. 1904, s. 2.

Pozdní doznání. Tábor, č. 39, 1. 10. 1920, s. 1.

Požadavky úřednictva na statcích arcibiskupství olomouckého. Pozor, č. 30, 1. 2. 1919, s. 3.

„Pozorovatel“ [...]. Haná, č. 261, 22. 11. 1921, s. 3.

Práce židů, aby ovládli republiku. Pozorovatel, č. 35, 29. 4. 1920, s. 2.

Prečo odišiel nuncius Marmaggi. Roľnícke hlasy, č. 29, 26. 7. 1925, s. 1.

Prelát dr. Prečan arcibiskupem olomuckým. Našinec, č. 255, 8. 11. 1923, s. 1.

Prelát Grimmenstein [...]. Hanácké listy, č. 11, 29. 11. 1924, s. 4.

Prelát Jindřich Geisler zemřel. Našinec, č. 65, 19. 3. 1927, s. 2.

Prelát K. A. Medvecký o slovenských sympatiích k Polákům. Lidové noviny, č. 434 (ráno), 30. 8. 1934, s. 2.

President republiky zasahuje proti národní demokracii a fašismu. Tábor, č. 36, 10. 9. 1926, s. 1.

Prezidentská volba [...]. Tribuna, č. 95, 22. 4. 1927, s. 3.

Pro kardinála Skrbenského [...]. Pozor, č. 33, 4. 2. 1919, s. 3.

Pro oběti Černovské vraždy [...]. Našinec, č. 132, 13. 11. 1907, s. 3.

Pro věrnost straně. Národní listy, č. 262, 24. 9. 1925, s. 2.

Probošt a senátor Fr. Valoušek zemřel. Našinec, č. 62, 15. 3. 1932, s. 2.

Proces, v němž měl arcibiskup dr. Prečan svědčit, smířen. Moravský večerník, č. 42, 19. 2. 1935, s. 2.

Proč jsou moravští Němci „zdrčení“. Dennice novověku, č. 26, 21. 4. 1904, s. 1.

Prof. Mons. dr. Frant. Kordač arcibiskupem. Čech, č. 249, 10. 9. 1919, s. 1.

Program slavnostního odhalení pomníku presidenta T. G. Masaryka v Kroměříži [...]. Haná, č. 240, 19. 10. 1928, s. 3.

Prohlášení Národního výboru. Národní politika, č. 242, 21. 10. 1918, s. 1.

Projev senátu university v Tubinkách pro ponechání theologických fakult při universitě. Čech, č. 61, 3. 3. 1919, s. 4.

Promoce. Čech, č. 170, 28. 7. 1892, s. 2.

Promotionen. Neue Tiroler Stimmen, č. 171, 28. 7. 1876, s. 3

Prosba našich z Argentiny. Volné slovo, č. 25, 30. 1. 1947, s. 5.

Protestkundgebung gegen Bischof Dr. Bauer. Mährisches Tagblatt, č. 91, 21. 4. 1904, s. 5.

Proti jmenování dra Bauera arcibiskupem olomouckým [...]. Národní listy, č. 116 (odpolední vydání), 26. 4. 1904, s. 2.

Protokolování firem. Úřední list Brněnských novin, č. 21, 27. 1. 1921, s. 1.

Provolání k československému národu! Venkov, č. 219, 17. 9. 1919, s. 7.

Provolání národu československému. Národní listy, č. 219, 17. 9. 1919, s. 4.

Prvá omša v jazyku Slovenskom. Slovenský denník, č. 201, 16. 9. 1919, s. 4.

První nejstarší fotograf. umělecký ústav [...]. Haná, č. 66, 23 3 1919, č. 4.

Pryč s bar. Skrbenským! Haná, č. 212, 29. 11. 1918, s. 1.

Pře archiváře dra Breitenbachra se skončila smírem. Lidové noviny, č. 90, 19. 2. 1935, s. 12.

Před bojem o kanovnícká místa v Olomouci. Moravský večerník, č. 111, 13. 5. 1929, s. 1.

Před obecními volbami v Uh. Hradišti. Slovácké noviny, č. 90, 23. 11. 1910, s. 1–2.

Před sto lety se narodil pedagog Josef Lošťák. Lidové noviny, č. 72 (ráno), 10. 2. 1940, s. 5.

Přednostou zdejší železniční stanice. Haná, č. 4, 28. 1. 1911, s. 5.

Předsedou vydavatelského družstva [...]. Haná, č. 72, 29. 3. 1922, s. 2.

Přesídlení advokátní kanceláře. Haná, č. 197, 29. 8. 1926, s. 2.

Při arcibiskupské mši v Olomouci [...]. Věstník katolického duchovenstva, 7, 1907, č. 23, s. 431–432.

Příčina sebevraždy kroměřížského továrníka. Moravský večerník, č. 139, 17. 6. 1933, s. 5.

Příděl zbytkových statků arcibiskup. správčům. Haná, č. 185, 15. 8. 1926, s. 4.

Příkladný odkaz zemřelé Kroměřížanky. Moravská orlice, č. 195, 21. 8. 1940, s. 2.

Ptáček přilétl k nám na Moravu. Hlas lidu, č. 100, 30. 8. 1913, s. 3.

Půl milionu chybí v raifaisence. Polední list, č. 262, 21. 9. 1933, s. 3.

Quo vadis domine? Haná, č. 54, 9. 3. 1919, s. 2.

Rectus - P. Hofer. Pozor, č. 62, 24. 4. 1903, s. 1.

Resignace. Čech, č. 28, 29. 1. 1913, s. 4.

Rím souzen, ale aj súdi. Slovák, č. 153, 11. 7. 1925, s. 1–2.

Rituální pověra. Hlasy ze Siona, 53, 1913, č. 6, s. 48–49.

Robert Mach [...]. Haná, č. 3, 5. 1. 1927, s. 2.

Robert Mach se vystěhoval z Holešova. Haná, č. 25, 1. 2. 1927, s. 2.

Roma locuta - causa finita. Pozor, č. 259, 6. 11. 1924, s. 5.

Rovy našich kamarádů. Důstojnické listy, č. 38, 17. 9. 1936, s. 5.

Rozhled hospodářsko-sociální. Hlídky, 35, 1918, č. 8, s. 518–523.

Rozhledy po musejní práci v Československu. Časopis pro dějiny venkova, 19, 1932, s. 72.

Rozhovor s kritikou. Rytmus. Měsíčník pro soudobou hudbu, 7, 1942, č. 4, s. 86–94.

Rozklad čs. církve. Pozorovatel, č. 31, 26. 10. 1922, s. 2.

Rozmanité zprávy. Hlas. Mesačník pre literatúru, politiku a otázku sociálnu, 1, 1898, č. 5, s. 156–160.

Rozpory ve fašistických řadách. Československý denník, č. 28, 3. 2. 1927, s. 2.

Rozumná řeč. Moravský deník, č. 200, 1. 9. 1934, s. 4.

Rozviazanie diplomatických stykov s Vatikánom? Slovenský denník, č. 151, 9. 7. 1925, s. 1.

Ředitelem zemské nemocnice v Olomouci [...]. Selské listy, č. 8, 17. 2. 1940, s. 3.

Ředitelství a závodní rada okresní nemocnice v Kroměříži [...]. Lidové noviny, č. 290, 10. 12. 1950, s. 7.

Sancta simplicitas. Haná, č. 152, 13. 7. 1921, s. 2.

Sbor skautů v Hulíně [...]. Haná, č. 33, 9. 2. 1932, č. 6.

Sdružení venkovské omladiny na Moravě a ve Slezsku [...]. Čech, č. 76, 17. 3. 1912, s. 3–4.

Sebevražda a pokus sebevraždy svítiplynem v Kroměříži. Selské listy, č. 47, 17. 6. 1933, s. 6.

Sebevražda pro zpronevěru 500.000 Kč. Moravský večerník, č. 214, 19. 9. 1933, s. 3.

Sebevražda svítiplynem pokladníka Raifeisenky v Kroměříži. Pražský list, č. 166, 15. 6. 1933, s. 4.

Sebevražedný pokus manželů. Čin, č. 258, 12. 11. 1946, s. 2.

Sedmdesátého výročí svých narozenin [...]. Čech, č. 30, 31. 1. 1926, s. 6.

Sensační loupež v Zádruze. Haná, č. 222, 5. 10. 1921, s. 2.

Schůze kněžstva [...]. Slovácké noviny, č. 29, 4. 5. 1918, s. 1–2.

Schůze městského zastupitelstva [...]. Zájmy Slovače, č. 38–39, 17. 12. 1938, s. 2.

Schůze občanů v Celkovicích. Tábor, č. 13, 27. 3. 1914, s. 1.

Siebentes Verzeichniß der Jahres-Beiträge [...]. Mittheilungen der kaiserl. königl. Mährisch-Schlesischen Gesellschaft für Ackerbau, Natur- und Landeskunde, 69, 1889, č. 36, s. 287–288.

Situace na Stupavě. Našinec, č. 162, 17. 7. 1932, s. 3.

Situace v Brestu Litevském. Našinec, č. 15, 18. 1. 1918, s. 1.

Sjezd abiturientů gymnasia královéhradeckého z r. 1878. Obnova, č. 33, 14. 8. 1903, s. 3–4.

Sjezd československých lesníků v Kroměříži. Lidovné noviny, č. 228, 21. 8. 1908, s. 1–2.

Skutečnými papež. komořími byli jmenováni [...]. Osvobozený Našinec, č. 196, 24. 8. 1947, s. 3.

Slavkovský a přiléhající. Pozorovatel, č. 35, 24. 8. 1917, s. 3.

Slavnost zatloukání hřebů do štítu. Haná, č. 33, 21. 8. 1915, s. 3.

Slezsko předává úřední agendu. Venkov, č. 286, 1. 12. 1928, s. 2.

Slópek Hanáků v Praze. Večer. Lidový deník, č. 196, 21. 8. 1937, s. 5.

Slópek Hanáků v Praze. Večer. Lidový deník, č. 66, 19. 3. 1938, s. 5.

Smírná pobožnost. Čech, č. 313, 16. 11. 1918, s. 6.

Sociálně-demokratická levice [...]. Haná, č. 42, 22. 2. 1920, s. 1-2.

Sonntag starb in Kremsier [...]. Tagesbote, č. 365, 10. 8. 1937, s. 5.

Soudy arcibiskupa dra. Kohna. Pozor, č. 77, 20. 5. 1903, s. 4.

Soudy pátera Hrachovského. Lidové noviny, č. 263, 26. 9. 1913, s. 6

Spolek pro podporu chudých studujících na české vyšší reálce v Kroměříži. Haná, č. 10, 8. 3. 1913, s. 3–4.

Spolek zahrádkářů „Prajzler“ [...]. Stráž lidu, č. 51, 2. 3. 1949, s. 2.

Spolubratřím, vysvěceným r. 1902. Osvobozený Našinec, č. 144, 22. 6. 1947, s. 4.

Spor dr. J. Breitenbachera. Moravský večerník, č. 55, 6. 3. 1935, s. 4.

Správa olomouckého arcibiskupského archivu [...]. Moravské noviny, č. 115, 18. 5. 1921, s. 2.

St. Město. Slovácké noviny, č. 39, 23. 9. 1927, s. 2.

St. Město. Slovácké noviny, č. 41, 5. 10. 1928, s. 3.

Stanovisko legionářů k politické situaci. Národní obroda, č. 279, 2. 12. 1947, s. 2.

Stát československý a církev. Pozor, č. 5, 6. 2. 1919, s. 2.

Stavba Bařova obchodního domu v Kroměříži. Haná, č. 117, 22. 5. 1930, s. 2.

Stavba pomníku presidenta republiky v Kroměříži. Pokrokový obzor, č. 10, 4. 3. 1927, s. 4.

Střepiny. Volná myšlenka, 14, 1923, č. 43, s. 7.

Střepiny. Volná myšlenka, 15, 1924, č. 5, s. 42.

Studentské demonstrace proti arcibiskupu Kohnovi v Olomouci. Pozor, č. 79, 25. 5. 1903, s. 3.

Sv. Václav ležel v prachu 160 let. Lidové noviny, č. 173, 26. 7. 2011, s. 1.

Svaz velkostatkářských úředníků a zřízenců československých v Praze [...]. Haná, č. 48, 2. 3. 1919, s. 3

Svěcení. Český zápas, č. 26, 22. 6. 1927, s. 7.

Svěcení na kněžství. Našinec, č. 66, 13. 6. 1890, s. 3.

Světící biskup dr. K. Wisnar zemřel. Našinec, č. 88, 16. 4. 1926, s. 4.

Světová nadvláda židovstva. Pozorovatel, č. 52, 12. 7. 1920, s. 1.

Svítiplynem se otrávil [...]. Svoboda, č. 138, 14. 6. 1933, s. 3.

Svoboda svědomí. Český zápas, č. 47, 24. 11. 1922, s. 2-3.

Šedesátiny zemského školního inspektora Al. Vlka. Vychovatelské listy, 16, 1916, č. 1, s. 43.

Školská schůze v Kroměříži. Našinec, č. 151, 5. 7. 1921, s. 3.

Šlechtické privilegium a kanonikáty olomoucké. Hlas. Časopis církevní, č. 157, 13. 7. 1918, s. 1-2.

Štábní kapitán Alfred Hera [...]. Lidové noviny, č. 255 (poledne), 22. 5. 1937, s. 2.

Táborské poměry [...]. Čas, č. 42, 11. 2. 1912, s. 7-8.

Tajemství domu č. 15. Rovnost, č. 262, 3. 11. 1959, s. 4.

Tajemství znojemského domu. České slovo, 6, 1960, č. 3, s. 5.

Th. dr. Hrachovský z Kolína před odvolacím soudem. Národní listy, č. 263 (večerní vydání), 25. 9. 1913, s. 2.

Theodor Hrozný - toť nepřítel! Bílý prapor. Obzor katolické moderní intelligence, 2, 1903, č. 34, s. 273-274.

Theodor Hrozný se nemění. Bílý prapor. Obzor katolické moderní intelligence, 2, 1903, č. 32, s. 249-251.

Tisícová loupež v kroměřížské Zádruze. Haná, č. 221, 4. 10. 1921, s. 3.

Tituly nových kanovníků olomouckých. Moravské noviny, č. 206, 23. 8. 1881, s. 2.

To i to. Slovák. Politický a společenský týždenník, č. 37, 27. 9. 1919, s. 2-3.

Todesfälle. Salzburger Chronik. Tagblatt mit der illustrierten Beilage „Österreichische Woche“, č. 182, 11. 8. 1937, s. 6.

Trápny případ. Hlasy zpod Sítina, č. 28, 16. 7. 1925, s. 1.

„Třetáci“ opouštějí Kroměříž. Haná, č. 32, 8. 8. 1914, s. 4.

Třicet let „Ruského kroužku“ v Přerově. Haná, č. 64, 20. 3. 1931, s. 2.

Tschechisierungversuche? Olmützer Zeitung, č. 2913, 22. 7. 1904, s. 3.

Turistika. Haná, č. 113, 23. 5. 1919, s. 1.

Uctění památky zemřelého arcibiskup. archiváře [...]. Selské listy, č. 68, 4. 9. 1937, s. 4.

Udeř na stůl, nužky se ti ozvou [...]. Haná, č. 244, 1. 11. 1921, s. 3.

Úmrtí. Čech, č. 123, 4. 5. 1915, s. 7.

Úmrtí. Čech, č. 175, 26. 6. 1924, s. 6.

Úmrtí. Haná, č. 178, 7. 9. 1916, s. 3.

Úmrtí. Haná, č. 38, 16. 2. 1919, s. 1.

Úmrtí. Haná, č. 164, 16. 9. 1919, s. 2.
Úmrtí. Haná, č. 215, 19. 9. 1926, s. 4.
Úmrtí. Haná, č. 137, 15. 6. 1933, s. 3.
Úmrtí. Národní listy, č. 268 (večerní vydání), 30. 9. 1921, s. 2.
Úmrtí. Našinec, č. 48, 28. 2. 1925, s. 2.
Úmrtí. Obzor, č. 137, 15. 6. 1933, s. 3.
Úmrtí. Šumavan, č. 81, 22. 10. 1927, s. 3.
Úmrtí. Venkov, č. 149, 29. 6. 1943, s. 4.
Úmrtí dvou českých politiků. Československý boj. La Cause tchécoslovaque, č. 15, 19. 4. 1940, s. 5.
Úmrtí lesníka. Moravská orlice, č. 56, 7. 3. 1942, s. 2.
Univ. prof. dr. Josef Pekař o náboženském rozkolu. Čech, č. 14, 14. 1. 1920, s. 1.
Unterredung mit Masaryk. Prager Tagblatt, č. 211, 7. 9. 1926, s. 1.
Upíří lidu. Pozorovatel, č. 9, 1. 3. 1918, s. 1.
Úplná porážka c. k. soudního sekretáře dra Adolfa Švece, kandidata lidové strany na Moravě za IV. kurii Přerov, Holešov, Bystřice pod Hostýnem a Napajedla. Rovnost, č. 245, 26. 10. 1906, s. 2.
Úřednický a dělnický závodní výbor [...]. Lidové noviny, č. 368 (ráno), 25. 7. 1937, s. 13.
Uspořádání kroměřížského arcibiskupského archivu. Národní listy, č. 237, 27. 8. 1924, s. 4.
Uvítání pana presidenta. Pozorovatel, č. 27, 28. 6. 1928, s. 2–3.
V Holešově [...]. Snaha, č. 40, 26. 5. 1908, s. 3.
V jiných moravských městech. Moravská orlice, č. 249, 31. 10. 1918, s. 1.
V Kojetíně se utvořil musejní spolek [...]. Obzor, č. 106, 7. 5. 1933, s. 5.
V Kroměříži zemřel [...]. Naše pravda, č. 77, 25. 9. 1956, s. 2.
V Praze zemřel Rudolf Tschorn [...]. Polední list, č. 219, 8. 8. 1939, s. 2.
V procesu Rettig kontra dr. Jan Breitenbacher [...]. Moravský večerník, č. 289, 18. 12. 1934.
V síti gestapa. Svobodné noviny, č. 160, 11. 7. 1947, s. 3.
V zájmu pravdy. Haná, č. 76, 5. 4. 1919, s. 1.
V záležitosti „Rectusa“. Katolické listy, č. 114, 26. 4. 1903, s. 4.
Válečné cíle Spojených států. Národní listy, č. 9, 10. 1. 1918, s. 1.
Valná hromada církve československé v Táboře [...]. Tábor, č. 39, 1. 10. 1920, s. 3.
Valná hromada Pražského Skauta [...]. Večer, č. 263, 11. 11. 1932.
Valná hromada vydavat. družstva [...]. Haná, č. 15. 3. 1922, s. 2.
Ve schůzi mor. zem. výboru [...]. Moravská orlice, č. 213, 21. 9. 1920.

Věci moravské. Čech, č. 327, 26. 11. 1904, s. 1–2.

Veliká aféra v Kroměříži! Moravský večerník, č. 255, 7. 11. 1934, s. 1.

Veliký tábor lidu u lipanské mohyly. Tribuna, č. 103, 2. 6. 1919, s. 1.

Velká demonstrace proti arcibiskupovi dru Kohnovi v Kroměříži. Pozor, č. 62, 24. 4. 1903, s. 4.

Velká krádež látek. Národní listy, č. 273, 5. 10. 1921, s. 2.

Verordnung des k. k. Statthalters in Mähren vom 25. November 1908, betreffend die Zusammenfassung der im § 74 des Jagdgesetzes für Mähren vom 20. Dezember 1895, L.-G.-Bl. Nr. 66 ex 1896, vorgesehenen Schiedsgerichte in Jagd- und Wildschadenersatzangelegenheiten. Landes-Gesetz- und Verordnungsblatt für die Markgrafschaft Mähren, 46, 1908, č. 12, s. 165.

Verordnungen des k. k. Ministeriums für Landesverteidigung. Verordnungsblatt für die k. k. Landwehr, č. 127, 18. 9. 1918, s. 3758.

Verordnungen des k. u. k. Reichskriegsministeriums. Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer, č. 32, 10. 10. 1901, s. 431.

Verordnungen des k. u. k. Reichskriegsministerium. Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer, č. 46, 18. 12. 1907, s. 693.

Věstník duchovenský. Čech, č. 164, 20. 7. 1896, s. 2.

Vítězné židovstvo. Pozorovatel, č. 38, 23. 6. 1919, s. 1.

Vlastenec Msgr. B. Hříva zemřel. Polední list, č. 19, 20. 1. 1940, s. 5.

Vnitřní boje mezi církvíkáři. Našinec, č. 239, 19. 10. 1921, s. 2.

Vojenská přísaha. Haná, č. 33, 15. 8. 1914, s. 3.

Vojenští duchovní. Osobní věstník čs. ministerstva národní obrany, č. 31, 16. 4. 1919, s. 224–225.

Vojenští duchovní. Osobní věstník čs. ministerstva národní obrany, č. 121, 22. 11. 1919, s. 1128.

Volba náměstků a městských radních v Kroměříži. Haná, č. 27, 1. 2. 1928, s. 2.

Volební listiny [...]. Kroměřížské noviny, č. 12, 13. 4. 1884, s. 2.

Voličská schůze JUDr. Ludvíka Kubaly v Kroměříži. Haná, č. 26, 24. 6. 1913, s. 3.

Vyhláška. Slovácké noviny, č. 44, 29. 10. 1926, s. 3.

Výlet do Jarošovského háje [...]. Slovácké noviny, č. 58, 25. 7. 1896, s. 2.

Vyloučení kněží z katolické církve. Národní politika, č. 289 (ranní vydání pro Prahu), 19. 10. 1920, s. 5.

Vyloupené konsumní skladiště. Lidové noviny, č. 496, 4. 10. 1921, s. 5.

Vynikající archivář zomrel. Slovenský denník, č. 180, 10. 8. 1937, s. 2.

Vysvěcení na kněžství [...]. Čech, č. 148, 1. 7. 1896, s. 2.

Vysvětlení k článku o aféře v Kroměříži. Moravský večerník, č. 259, 12. 11. 1934, s. 2.

Vysvobod' nás, Pane! Pozor, č. 26, 6. 3. 1900, s. 2.

Vyznamenání. Čech, č. 294, 23. 10. 1915, s. 6.

Vyznamenání. Haná, č. 50, 13. 12. 1913, s. 2.

Vyznamenání. Našinec, č. 122, 29. 5. 1914, s. 3.

Vyznamenání. Našinec, č. 294, 25. 12. 1912, s. 3.

Vyznamenání duchovních. Čech, č. 276, 6. 10. 1916, s. 6.

Vyznamenání kněží. Hanácký kraj, č. 35, 24. 8. 1917, s. 3.

Vzácný odkaz arcibiskupa Dra Th. Kohna. Obnova, č. 51, 7. 12. 1915, s. 3.

Vzdělávací sbor města Tábora [...]. Tábor, č. 9, 1. 3. 1912, s. 5.

Vzrušující sebevražda v Kroměříži. Moravský večerník, č. 137, 14. 6. 1933, s. 4.

Vzrušující sebevraždy v Kroměříži. Lidové noviny, č. 298 (odpoledne), 14. 6. 1933, s. 2.

„*Waffenrock und Pfaffenrock*“. Nová doba, č. 100, 19. 8. 1912, s. 5.

Wiadomości dyeceزالne. Wiadomości kościelne, 8, 1880, č. 22, s. 176.

Wilsonova odpověď Rakousku-Uhersku. Národní politika, č. 242, 21. 10. 1918, s. 1.

Wilsonův program světového míru. Lidové noviny, č. 10, 10. 1. 1918, s. 1–2.

Z arcidiecése olomoucké. Čech, č. 210, 13. 9. 1890, s. 3.

Z arcidiecese olomoucké. Čech, č. 353, 28. 12. 1917, s. 4.

Z arcidiecese olomoucké. Našinec, č. 81, 5. 7. 1908, s. 3.

Z arcidiecese olomoucké. Našinec, č. 175, 3. 8. 1910, s. 2.

Z arcidiecése olomoucké. Ostravský kraj, č. 72, 16. 9. 1916, s. 2.

Z arcidiecése olomoucké [...]. Našinec, č. 70, 11. 2. 1915, s. 3–4.

Z Brna. Věstník českých profesorů, 12, 1904–1905, č. 2, s. 160.

Z černého tábora. Haná, č. 23. 6. 1920, s. 2.

Z čs. národní demokracie. Lidové noviny, č. 437, 1. 9. 1923, s. 6.

Z domova. Slovácké noviny, č. 50, 18. 12. 1936, s. 2.

Z duchovního života. Čech, č. 51, 23. 12. 1933, s. 5.

Z duchovního života. Čech, č. 5, 3. 2. 1934, s. 9.

Z duchovního života. Čech, č. 6, 10. 2. 1934, s. 8.

Z duchovního života. Čech, č. 7, 17. 2. 1934, s. 8.

Z Husince. Šumavské proudy, č. 3, 16. 1. 1904, s. 3.

Z Chropíně. Našinec, č. 198, 31. 8. 1912, s. 2.

- Z Jarošova.* Slovácké noviny. Časopis, č. 62, 11. 8. 1894, s. 2.
- Z Klimkovic.* Opavský týdeník, č. 29, 9. 4. 1887, s. 3.
- Z kníže-arcib. statků.* Hanácký kraj, č. 50, 7. 12. 1917, s. 3.
- Z kruhů advokátních.* Národní listy, č. 49, 19. 2. 1921, s. 4.
- Z kruhů vojenských duchovních.* Čech, č. 324, 25. 11. 1919, s. 5.
- Z městské rady [...].* Hanácké listy, č. 1, 11. 10. 1919, s. 3.
- Z Moravy a Slezska.* Moravský sever, č. 10, 21. 2. 1919, s. 2.
- Z Mořic na Hané.* Hlasy z Hané, č. 96, 29. 8. 1906, s. 3.
- Z Národní jednoty východomoravské.* Moravský deník, č. 34, 9. 2. 1933, s. 2.
- Z Olomouce.* Museum. List bohoslovců českomoravských, 21, 1886–1887, s. 46–47.
- Z olomouckého kardinálského pašalíku [...].* Selská stráž, č. 13, 29. 3. 1919, s. 3.
- Z panství olomouckého arcibiskupa [...].* Pozor, č. 67, 10. 3. 1919, s. 2.
- Z Polešovic.* Slovácké noviny, č. 60, 20. 11. 1918, s. 1–2.
- Z Rajnochovic.* Hlas lidu, č. 71, 24. 6. 1933, s. 5.
- Z tajů Cyrillo-methodějské Matice.* Lidové noviny, č. 200, 22. 7. 1914, s. 3.
- Z tajů Matice Cyrillomethodějské.* Lidové noviny, č. 326, 28. 11. 1913, s. 5.
- Z temného knížectví.* Český zápas, č. 49, 9. 12. 1921, s. 6.
- Z temného knížectví.* Národní listy, č. 323, 24. 11. 1921, s. 3–4.
- Z ústřední rady církve československé v Praze.* Český zápas, č. 15, 14. 4. 1922, s. 5.
- Z úředního věstníku.* Národní listy, č. 43, 13. 2. 1906, s. 2.
- Z Velké Bystřice.* Našinec, č. 87, 29. 7. 1891, s. 2.
- Z vojenské duchovní správy.* Čech, č. 252, 11. 9. 1915, s. 6.
- Z vojenské duchovní správy.* Moravská orlice, č. 23, 28. 1. 1922, s. 3.
- Z vojenské správy duchovní.* Věstník katolického duchovenstva, 16, 1916, č. 13, s. 205.
- Za katolickou školu.* Vychovatel. Učitelská příloha, 36, 1921, č. 8, s. 31.
- Za P. Karlem Kolískem.* Národní obroda, č. 49, 27. 2. 1947, s. 5.
- Za † vdp. prof. Pavlem Kvasničkou.* Vychovatelské listy, 36, 1936, č. 9, s. 286.
- Zabil jsem cikánku a nic se mně nestane!* Moravský večerník, č. 6, 8. 1. 1935, s. 3–4.
- Zádruhu pátera Šebely opět okradli.* Haná, č. 240, 26. 10. 1921, s. 3.
- Zajímavou utopii prusko-německé politiky [...].* Hlídka, 19, 1902, č. 11, s. 833–834.
- Zákon ze dne 28. ledna 1919, kterým se zřizuje druhá česká universita.* Věstník ministerstva školství a národní osvěty, 1, 1919, č. 1, s. 3–4.
- Zápis společnosti s obmezeným ručením.* Československý deník, č. 168, 20. 7. 1923, s. 5.
- Zapsání do rejstříku společenstev.* Úřední list Brněnských novin, č. 243, 23. 10. 1919, s. 1.

Zasloužené vyznamenání. Selské listy, č. 42, 30. 5. 1925, s. 5.

Zasloužilý archivář [...]. Haná, č. 257, 12. 11. 1933, s. 5.

Ze schůze obecního zastupitelstva konané dne 9. února 1921. Haná, č. 33, 12. 2. 1921, s. 1.

Ze sjezdové řeči dra Kramáře. Národní listy, č. 128 (večerník), 10. 5. 1926, s. 1.

Ze Společnosti přátel starožitností českých v Praze. Časopis Společnosti přátel starožitností českých v Praze, 9, 1901, č. 3, s. 149–152.

Ze Strážnice. Našinec, č. 258, 12. 11. 1921, s. 2

Ze Švábenic. Katolické listy, č. 237, 30. 8. 1898, s. 3.

Ze Zářiči. Haná, č. 48, 29. 11. 1913, s. 5.

Ze zasedání obecního zastupitelstva dne 15 tm.[...]. Obzor, č. 92, 19. 4. 1924, s. 2–3.

Ze zemského sekretariátu Čsl. rolnické jednoty na Moravě a ve Slezsku. Haná, č. 106, 10. 5. 1922, s. 3.

Zemřeli [...]. Osobní věstník Ministerstva národní obrany, č. 8, 30. 1. 1932, s. 41.

Zemřelí v Kroměříži. Haná, č. 43, 24. 3. 1916.

Zemřelí v Kroměříži v min. týdnu. Haná, č. 3, 5. 1. 1926, s. 3.

Zesnulému zámeckému archiváři věnovali pamětní desku. Moravský den. Noviny pro okresy Zlín, Kroměříž, Vsetín a Uherské Hradiště, č. 304, 31. 12. 1999, s. 4.

Zionisté a my. Zájmy Slovače, č. 58, 14. 8. 1913, s. 6–7.

Zloději z kroměřížské „Záduhy“ dopadeni. Moravská orlice, č. 261, 17. 11. 1921, s. 3.

Zlý strom nemůže dobrého ovoce nésti. Pozorovatel, č. 75, 4. 10. 1920, s. 1.

Změna v předsednictvu [...]. Obzor, č. 273, 2. 12. 1921, s. 3.

Změna ve správě arcibiskupských velkostatků. Lidové noviny, č. 151, 5. 7. 1904, s. 3.

Změna ve správě statků olomouckého arcibiskupa. Čech, č. 181, 2. 7. 1904, s. 3.

Změna ve vedení Vojenského musea. Venkov, č. 45, 22. 2. 1928, s. 5.

Změny na arcibiskupských statcích. Našinec, č. 120, 25. 5. 1919, s. 2.

Změny osobní. Háj. Časopis pro lesníky, myslivce a přátele přírody, 17, 1888, č. 2, s. 32.

Změny úřednické na kníže-arcibiskupském panství. Našinec, č. 143, 25. 6. 1912, s. 2.

Změny ve stavu politických úřadů na Moravě. Brněnské noviny, č. 34, 11. 2. 1899, s. 1.

Změny ve stavu soudcovském v Čechách, na Moravě i ve Slezsku. Právník, 43, 1904, s. 72.

Zpráva o činnosti Národopisné společnosti československé v roce 1932, přednesená valné hromadě dne 27. května 1933. In: Národopisný věstník československý, 25–26, 1932–1933, s. 265–267.

Zpráva za měsíc říjen. Method. Časopis věnovaný umění křesťanskému, 25, 1899, č. 11–12, s. 137.

Zprávu o zavedení českého úřadování na arcibiskupských statcích [...]. Moravská orlice, č. 167, 24. 7. 1904, s. 2.

Zprávy osobní. Věstník ministerstva spravedlnosti, 2, 1920, č. 9, s. 148–156.

Zprávy osobní. Věstník ministerstva spravedlnosti, 12, 1930, č. 4, s. 89–93.

Zprávy z Kroměřížska. Moravský deník, č. 165, 16. 7. 1940, s. 2.

Zpronevěřil půl milionu. Lidové noviny, č. 470, 19. 9. 1933, s. 4.

Zpronevěřil půl milionu Kč. Moravský deník, č. 219, 19. 9. 1933, s. 3.

Zpronevěřil půl milionu Kč a pak se otrávil. Pozor, č. 217, 19. 9. 1933, s. 3.

Zřízení „Národní Stráže“. Haná, č. 192, 6. 11. 1918, s. 2.

Zur Besetzung des Krakauer Bisthums. Mährisches Tagblatt, č. 108, 10. 5. 1900, s. 4.

Zur Erzbischofffrage in Olmütz. Mährisches Tagblatt, č. 92, 22. 4. 1904, s. 3.

Zur Frage der Besetzung des erzbischöflichen Stuhles in Olmütz. Deutsche Zeitung Bohemia, č. 357, 27. 12. 1915, s. 3.

Žabomyší vojna mezi národními demokraty a fašisty. Národní osvobození, č. 33, 3. 2. 1927, s. 2.

Žádný hrob sv. Metoděje se nenašel. Našinec, č. 153, 5. 7. 1932, s. 7.

Žena šéfredaktora proti žurnalistickým denunciantům. Polední list, č. 245, 3. 9. 1934, s. 3.

Židé. Našinec, č. 258, 9. 11. 1918, s. 1.

Židé v Uherském Hradišti na Moravě. České Slovo, č. 271, 27. 11. 1910, s. 4.

Židovská otázka. Našinec, č. 282, 7. 12. 1918, s. 1.

Židovský povyk proti dru Hrachovskému [...]. Našinec, č. 70, 17. 3. 1913, s. 5.

Židovští voličové a voličky! Haná, č. 209, 16. 9. 1923, s. 4.

Život v kněžském pašalíku. Hlas lidu, č. 239, 14. 6. 1907, s. 2.

Životní data ministra Tučného. Venkov, č. 20, 24. 1. 1936, s. 5.

Pomocná literatura

Archivní pomůcky

BÍLKOVÁ, Eva: *Karel B. Mádl (1859–1932). Písemná pozůstalost.* Praha 1980.

MUSILOVÁ, Milada: *Inventář fondu G 36 Antonín Breitenbacher. Písemná pozůstalost 1892–1939.* Brno 1975, s. 6–7.

WAGNER, Jan: *Arne Laurin (vl. jméno Arnošt Lustig) (1889–1945). Literární pozůstalost.* Praha 1966.

WAGNER, Jan: *Hubert Havránek (1887–1970). Literární pozůstalost*. Praha 1979.

Bibliografie, soupisy, metodika

BAUER, Otakar – MRÁZKOVÁ, Ludmila – NOVÝ, Rostislav (eds.): *Soupis archivní literatury v českých zemích 1895–1956*. Praha 1959.

BITNAR, Vilém: *Schematismus žijících katol. spisovatelů*. In: HANZELKA, František (ed.): *Rodinná katolická čítanka*. Nový Jičín 1922, s. 221–227.

Exilová periodika. Katalog periodik českého a slovenského exilu a krajanských tisků vydávaných po roce 1945. Praha 1999.

FIALOVÁ, Anežka (ed.): *Bibliografie okresu Kroměříž*. Kroměříž 1984.

HANZALOVÁ, Jarmila (ed.): *Soupis osobních písemných pozůstalostí a rodinných archivů v České republice*. Praha 1997.

CHADT-ŠEVĚTÍNSKÝ, Jan Evangelista: *České lesnické písemnictví. Soubor spisů a článků z oboru lesnického s 50 obrazci spisovatelů-lesníků*. Písek 1920.

KUBÍČEK, Jaromír – STRÁNSKÁ, Jitka (eds.): *Josef Macůrek 31. 3. 1901 – 20. 4. 1992. Personální bibliografie*. Brno 1992.

LEHOTSKÁ, Darina a kol.: *Archív mesta Bratislavy. Sprievodca po fondoch a zbierkach*. Praha 1955.

ŠATOCHINOVÁ, Marie a kol.: *Bibliografie českého archivnictví 1967–1976*. Praha 1990.

ŠŤOVÍČEK, Ivan a kol.: *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti. Příprava vědeckých edic dokumentů ze 16. – 20. století pro potřeby historiografie*. Praha 2002.

Slovníková hesla

Ad. Lehmann in Wien I., Kärntnerstrasse 34 (heslo). In: *Gesamt-Verlags-Katalog des deutschen Buchhandels und des mit ihm im direkten Verkehr stehende Auslandes. Vollständig bis Ende 1880*. XIII. Wien. Münster 1882, s. 1589–1590.

Adolf Donath (heslo). In: FIALOVÁ-FÜRSTOVÁ, Ingeborg – KRAPPMANN, Jorg (eds.): *Lexikon deutschmährischer Autoren*. Olomouc 2002, s. 145–148.

Bartošík, Anton (heslo). In: PAŠTEKA, Július a kol.: *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*. Bratislava 2000, s. 65–66.

Birnbaumová, Alžběta (heslo). In: Diderot. *Velká všeobecná encyklopedie*. Díl 2. Bah–Buq. Praha 2000, s. 357–358.

- Breitenbach* (heslo). In: RAFFELSPERGER, Franz (ed.): Allgemeines geographisch-statistisches Lexikon aller Österreichischen Staaten. Erster Band. A. – Cz. Wien 1845, s. 526–527.
- Breitenbach Antonín* (heslo). In: Ottův slovník naučný. Illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Díl 28. Doplňky. Praha 1909, s. 134.
- Breitenbach, Antonín* (heslo). In: Masarykův slovník naučný. Lidový encyklopedie všeobecných vědomostí. Díl I. A–Č. Praha 1925, s. 623.
- Breitenbach, Antonín* (heslo). In: VOPRAVIL, Jaroslav Stanislav (ed.): Slovník pseudonymů v české a slovenské literatuře. Praha 1973, s. 427.
- Breitenbacher Antonín* (heslo). In: Československý hudební slovník osob a institucí. Svazek první. A–L. Praha 1963, s. 131.
- Breitenbacher Antonín* (heslo). In: Diderot. Velká všeobecná encyklopedie. Díl 2. Bah–Buq. Praha 2000, s. 557.
- Breitenbacher Antonín PhDr.* (heslo). In: Komenského slovník naučný. Svazek II. Boleslav–Československo. Praha 1937, s. 99.
- Breitenbacher, Antonín* (heslo). In: Nová encyklopedie českého výtvarného umění. Díl 1. A–M. Praha 1995, s. 87.
- Breitenbacher, Antonín* (heslo). In: TOBOLKA, Zdeněk Václav (ed.): Naučný slovník aktualit 1938. Praha 1938, s. 57.
- Breitenbacher, Antonín PhDr.* (heslo). In: DOLENSKÝ, Antonín (ed.): Kulturní adresář ČSR. Biografický slovník žijících kulturních pracovníků a pracovníc. I. ročník. Praha 1934, s. 46.
- Breitenbacher, Antonín, PhDr.* (heslo). In: PAZDÍREK, Oldřich (ed.): Pazdírkův hudební slovník naučný. II. Část osobní. Svazek první. A–K. Brno 1937, s. 107.
- Breitenbacher (Breitenbach) Antonín, doc. PhDr. (1903?), ThDr.* (heslo) In: HOFFMANNOVÁ, Jaroslava – PRAŽÁKOVÁ, Jana (eds.): Biografický slovník archivářů českých zemí. Praha 2000, s. 102.
- Breitenbacher (pův. jm. Breitenbach), Antonín* (heslo). In: VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla (ed.): Biografický slovník českých zemí. Sešit 7. Bra–Brum. Praha 2007, s. 166.
- Bulín, Hynek* (heslo). In: VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla a kol.: Biografický slovník českých zemí. Sešit 8. Brun–By. Praha 2007, s. 310–311.
- Csontos, Jan* (heslo). In: MINÁČ, Vladimír (ed.): Malý slovenský biografický slovník. Generálny heslár SBS. A–Ž. Martin 1982, s. 99.

- Čapčikov, Grigorij Ivanovič* (heslo). In: RACHŮNKOVÁ, Zdeňka – ŘEHÁKOVÁ, Michaela – VACEK, Jiří (eds.): *Práce ruské, ukrajinské a běloruské emigrace vydané v Československu 1918–1945*. Díl I. Svazek 2. Praha 1996, s. 764.
- Československá národní demokracie* (heslo): ŽALOUDEK, Karel (ed.): *Encyklopedie politiky*. Praha 1999, s. 59.
- Diabelli, Anton* (heslo). In: PACLT, Jaromír (ed.): *Slovník světových skladatelů*. Praha 1972, s. 92.
- Ettl, Hubert Josef* (heslo). In: ČÁŇOVÁ, Eliška: *Slovník představitelů katolické církevní správy v Čechách 1848–1918*. Praha 1995, s. 22.
- Faust, Ovidius JUDr.* (heslo). In: *Encyklopédia Slovenska*. Zvazok II. E–J. Bratislava 1978, s. 70.
- Hlawati Franz* (heslo). In: *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950*. II. Band (Glae–Hüb). Wien 1959, s. 342.
- Horror vacui* (heslo). In: PETRÁČKOVÁ, Věra a kol.: *Akademický slovník cizích slov*. Díl I. A–K. Praha 1995, s. 297.
- Hrachovský, Norbert František* (heslo). In: HANUŠ, Jiří (ed.): *Malý slovník osobností českého katolicismu 20. století s antologií textů*. Brno 2005, s. 54.
- Hruban, Mořic* (heslo). In: PEHR, Michal a kol.: *Cestami křesťanské politiky*. Biografický slovník k dějinám křesťanských stran v českých zemích. Praha 2007, s. 97–98.
- Hynek Bulín* (heslo). In: CHMEL, Zdeněk: *Galerie brněnských osobností*. Díl I. A–K. Brno 1998, s. 28–29.
- Hýsek Miloslav* (heslo). In: TOMEŠ, Josef a kol.: *Český biografický slovník XX. století*. Díl I. A–J. Litomyšl 1999, s. 543.
- Christologie* (heslo). In: McGRATH, Alister Edgar (ed.): *Blackwellova encyklopedie moderního křesťanského myšlení*. Praha 2001, s. 189.
- Hynek Bulín* (heslo). In: CHMEL, Zdeněk: *Galerie brněnských osobností*. Díl I. A–K. Brno 1998, s. 28–29.
- Josef Pospíšil* (heslo). In: CHMEL, Zdeněk: *Galerie brněnských osobností*. Díl III. N–S. Brno 2003, s. 37.
- Kondakov, Nikodim Pavlovič* (heslo). In: KUDĚLKA, Milan – ŠIMEČEK, Zdeněk (eds.): *Československé práce o jazyce, dějinách a kultuře slovanských národů od r. 1760*. Biograficko-bibliografický slovník. Praha 1972, s. 236.

- Kondakov, Nikodim Pavlovič* (heslo). In: RACHŮNKOVÁ, Zdeňka – ŘEHÁKOVÁ, Michaela – VACEK, Jiří (eds.): *Práce ruské, ukrajinské a běloruské emigrace vydané v Československu 1918–1945. Díl I. Svazek 1.* Praha 1996, s. 337.
- Lehmann Adolf, Journalist* (heslo). In: *Österreichisches biographisches Lexikon 1815–1950. Band 5. Lange v. Burgenkron Emil – [Maier] Simon Martin.* Wien 1972, s. 93.
- Micara, Clemente Cardinal* (heslo). In: LENTZ, Harris M. III (ed.): *Popes and Cardinals of the 20th Century. Biographical Dictionary.* Jefferson – London 2009, s. 126.
- Mlčoch Melchior* (heslo). In: *Ottův slovník naučný. Illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Díl XVII. Median–Navarette.* Praha 1901, s. 454–455.
- Šilling, Nikolaj Nikolajevič* (heslo). In: RACHŮNKOVÁ, Zdeňka – ŘEHÁKOVÁ, Michaela – VACEK, Jiří (eds.): *Práce ruské, ukrajinské a běloruské emigrace vydané v Československu 1918–1945. Díl I. Svazek 2.* Praha 1996, s. 804.
- Potůčky* (heslo). In: AUGUSTIN, Josef: *Velká encyklopedie měst a obcí ČR.* Praha 2001, s. 453.
- Potulicki herbu Grzymała* (heslo). In: NIESIECKI, Kasper (ed.): *Herbarz polski powiększony dodatkami z późniejszych autorów, rękopismów, dowodów urzędowych i wydany przez Jana Nep. Bobrowicza. Tom X. Lipsko 1845, s. 334–337.*
- Prof. František Hrubý* (heslo). In: CHMEL, Zdeněk (ed.): *Galerie brněnských osobností. Díl I. A–K.* Brno 1998, s. 95–96.
- Prof. František Kameníček* (heslo). In: CHMEL, Zdeněk: *Galerie brněnských osobností. Díl I. A–K.* Brno 1998, s. 123.
- Reichstädter, František Rostislav* (heslo). In: *Masarykův slovník naučný. Lidová encyklopedie všeobecných vědomostí. Díl VI. R–S.* Praha 1932, s. 98.
- Senkrubna* (heslo). In: HAVRÁNEK, Bohuslav a kol.: *Slovník spisovného jazyka českého. Díl III. R–U.* Praha 1971, s. 295.
- Sidor Karol* (heslo). In: KOLÁŘ, František (ed.): *Politická elita meziválečného Československa 1918–1938. Kdo byl kdo.* Praha 1998, s. 221–222.
- Skrbensky v. Hrzistie, Freiherren* (heslo). KNESCHKE, Ernst Heinrich (ed.): *Neues allgemeines Deutsches Adels-Lexicon. Siebenter Band. Ossa–Ryssel. Leipzig 1867, s. 507–509.*
- Skrbenští z Hříštvě* (heslo). In: HALADA, Jan: *Lexikon české šlechty. Erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti.* Praha 1999, s. 506–507.
- Stibor, Ferdinand* (heslo). In: MYŠKA, Milan a kol.: *Biografický slovník Slezska a severní Moravy. Sešit 9.* Ostrava 1997, s. 100.

- Šrámek, Josef* (heslo). In: MYŠKA, Milan - DOKOUPIL, Lubomír. (ed.): Biografická slovník Slezska a severní Moravy. Sešit 9. Ostrava 1997, s. 105.
- Štancl, Augustin* (heslo). In: KUNC, Jaroslav (ed.): Kdy zemřeli...? Přehled českých spisovatelů a publicistů zemřelých od 1. 1. 1937 do 31. 12. 1962. Praha 1962, s. 337.
- Tschorn, Rudolf* (heslo). In: KUNC, Jaroslav (ed.): Kdy zemřeli...? Přehled českých spisovatelů a publicistů zemřelých v letech 1967–1970, 1935–1936 a dodatek do „Kdy zemřeli 1937–1966“. Praha 1970, s. 18.
- Tučný, Alois* (heslo). In: CHURANĚ, Milan a kol.: Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století. Díl II. N–Ž. Praha 1998, s. 234.
- Vertheimka* (heslo). In: PECH, Vilém (ed.): Slovník cizích slov, rčení a zkratek ve spisovné a hovorové češtině. Praha 1937, s. 395.
- Vyskočil, Jan Kapistrán* (heslo). In: HANUŠ, Jan: Malý slovník osobností českého katolicismu 20. století. Brno 2005, s. 172.
- Wisnar, Karel* (heslo). In: DOKOUPIL, Lumír (ed.): Biografický slovník Slezska a severní Moravy. Sešit 12. Ostrava 1999, s. 73.
- Zamazal Antonín* (heslo). In: FABIÁN, Josef (ed.): Slovník osobností kulturního a společenského života Valašska. Valašské Meziříčí 2000, s. 175.
- Zamazal Antonín* (heslo). In: KUNC, Jaroslav (ed.): Kdy zemřeli...? Přehled českých spisovatelů a publicistů zemřelých v letech 1967–1970, 1935–1936 a dodatek do „Kdy zemřeli 1937–1966“. Praha 1970, s. 241.
- Zavoral Metod Jan* (heslo). In: CHURANĚ, Milan (ed.): Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století. Praha 1994, s. 607–608.
- Zavoral, Metod Jan* (heslo): ČÁŇOVÁ, Eliška (ed.): Slovník představitelů katolické církevní správy v Čechách 1848–1918. Praha 1995, s. 88–89;
- Zuber, Rudolf* (heslo). In: DOKOUPIL, Lumír (ed.): Biografický slovník Slezska a severní Moravy. Sešit 6. Ostrava 1996, s. 134–135.
- Zwakon von Taborau* (heslo). In: Genealogisches Taschenbuch der adeligen Häuser Österreichs. Wien 1905, s. 613–614.
- Zwakon z Taborau* (heslo). In: MAŠEK, Petr (ed.): Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti. II. díl. N–Ž. Praha 2010, s. 502.
- Žákavec František* (heslo). In: ŠLECHTOVÁ, Alena – LEVORA, Josef (eds.): Členové České akademie věd a umění 1890–1952. Praha 1989, s. 475–476.

Místopisy

BARTOŠ, Josef – SCHULZ, Jindřich – TRAPL, Miloš: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960. Svazek VI. Okresy: Přerov, Hranice, Kroměříž*. Ostrava 1978.

HOSÁK, Ladislav: *Historický místopis země Moravskoslezské. IV. Hradištský kraj*. Praha 1935.

SEGETH, Alois: *Okresní hejtmanství Kroměřížské. Nástin topografický*. Kroměříž 1888.

WOLNY, Gregor: *Kirchliche Topographie von Mähren. I. Abtheilung. Olmützer Erzdiöcese. I. Band*. Brünn 1855.

Schematismy

Církevní

Catalogus venerabilis cleri saecularis et regularis Archidioeceseos Pragensis pro Anno Domini MCMXXXVI. Praeae 1936.

Catalogus venerabilis cleri Archidioecesis Olomucensis Anno reparatae salutis 1936. Olomucii 1936.

Catalogus cleri Archidioecesis Olomucensis Anno reparatae salutis 1941. Olomucii 1941.

Catalogus cleri dioeceseos Brunensis 1930. Brunae 1930.

Katalog kněžstva arcidiecése olomoucké. L. P. 1949. Olomouc 1949.

Katalog moravských biskupů, arcibiskupů a kapitul staré i nové doby. Olomouc 1977.

Personal-Stand der Sacular- und Regular-Geistlichkeit der Wiener Erzdiöcese. 1890. Wien 1890.

Schematismus cleri dioecesis Nitriensis pro anno a Christo nato MCMXXXVII. Nitriae 1937.

Totenliste der Weltpriester des Generalvikariats Branitz (deutscher Anteil der Erzdiözese Olmütz) von 1945 bis 1950. In: KANUS-CREDÉ, Helmhart (ed.): *Vom Leiden und Sterben schlesischer Priester 1945/46. Ein Ausschnitt aus der schlesischen Passion*. Allendorf an der Eder 2002, s. 128.

Vilimkův kalendář duchovenstva československého na rok 1916. Ročník XXXII. Praha 1916.

Státní

Adresář republiky Československé pro průmysl, živnosti, obchod a zemědělství. Svazek II.
Praha 1931, s. 2230

Batovcův politický kalendář a adresář, schematismus a statistika zemi koruny České na rok 1896. IV. ročník. Praha 1896.

Batovcův almanach. Politický kalendář republiky Československé na přestupný rok 1924.
Ročník XXXII. Praha 1924.

Batovcův politický kalendář republiky Československé na rok 1937. Ročník XLIII. Praha 1937.

*Handbuch des allerhöchsten Hofes und des Hofstaates seiner K. und K. apostolischen
Majestät für das Jahr 1911.* Wien 1911.

Národní shromáždění Československé republiky. Jičín 1924.

Ročenka Československé republiky. Ročník VIII. 1929. Praha 1929.

Školy a univerzity

Absolventi střední odborné školy. In: BĚLOUSOV, Petr (ed.): *Vyšší odborná škola a Střední odborná škola informačních a knihovnických služeb Brno. Almanach k 50. výročí školy.*
Brno 2002, s. 89–157.

Adressbuch der k. k. Universität Wien. Winter-Semester 1913/14. Wien 1913.

KRÁTKÝ, František (ed.): *Stav osob professorstva českého ve školním roce 1904–1905.*
Praha 1904.

*Sborník ministerstva školství a národní osvěty. Ministerstvo, školské úřady, vysoké, střední
a odborné školství, 1, 1919–1920, s. 215–216.*

*Seznam národních škol a jejich učitelstva v Československé republice podle stavu ze dne
31. října 1933.* Praha 1934.

Seznam osob a ústavů Masarykovy university v Brně jakož i státních zkušních komisí. Brno
1948.

*Übersicht der akademischen Behörden, Professoren, Privatdocenten Lehrer, Beamten etc.
an der k. k. Leopold-Franzens-Universität zu Innsbruck für das Studienjahr 1897/98.*
Innsbruck 1897.

Velkostatky

LUSTIG, Rudolf (ed.): *Schematismus velkostatků v zemi Moravskoslezské.* Praha 1935.

TITTL, Ignác (ed.): *Schematismus a statistika statků velkých a rustikálních v království Českém*. Praha 1902.

Vojenské

Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthumes. Wien 1825.

Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthumes. Wien 1826.

Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthumes. Wien 1827.

Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthumes. Wien 1832.

Ranglisten des kaiserlich und königlichen Heeres 1916. Wien 1916.

Sborník důstojníků ve výslužbě a vojenských pensistů čs. branné moci. Praha 1926.

Odborná literatura

Monografie a kolektivní monografie

ALAN, Josef: *Etapy života očima sociologie*. Praha 1989.

AMBROS, Pavel: *Svoboda k alternativám. Kontinuita a diskontinuita křesťanských tradic*. Olomouc 2009.

ANDERS, Freia: *Strafjustiz im Sudetengau 1938–1945*. München 2008.

AUGUSTYN, Józef: *Celibát. Jeho duchovní předpoklady a bohatství a jak k němu správně vychovávat*. Kostelní Vydří 2000.

BANKOWICZ, Marek: *Masarykova teorie demokracie*. Praha 2022.

BARTOŠ, Josef – TRAPL, Miloš: *Dějiny Moravy. Díl 4. Svobodný stát a okupace*. Brno 2004.

BATŮŠEK, Stanislav: *Katolická moderna. Karel Dostál-Lutinov a jeho přátelé a spolupracovníci*. Třebíč 1996.

BEČÁK, Jan Rudolf: *Lidové umění na Hané. Lidová kultura hmotná*. Velký Týnec u Olomouce 1941.

BENEŠ, Josef: *Kaine, kde je tvůj bratr? Medailony českých katolických kněží - obětí fašismu*. Praha 1971.

BENRATH, Gustav Adolf a kol.: *Die Lehrenentwicklung im Rahmen der Ökumenizität*. Göttingen 1998.

BEZEMEK, Ernst – DIPPELREITER, Michael: *Politische Eliten in Niederösterreich. Ein biographisches Handbuch 1921 bis zur Gegenwart*. Wien – Köln – Weimar 2011.

- BIRGUS, Vladimír – SCHEUFLER, Pavel: *Česká fotografie v datech. 1839–2019*. Praha 2021.
- BLOCH, Marc: *Obrana historie aneb Historik a jeho řemeslo*. Praha 2011.
- BRANDL, Vincenc: *Poloha starého Velehradu. Historické pojednání*. Brno 1862.
- BREITENBACHER, Antonín: *Dějiny arcibiskupské obrazárny v Kroměříži. Archivní studie*. Díl I. Kroměříž 1925
- BREITENBACHER, Antonín – DOSTÁL, Eugen: *Katalog arcibiskupské obrazárny v Kroměříži*. Kroměříž 1930.
- BROKLOVÁ, Eva: *První československá ústava. Diskuse v ústavním výboru v lednu a únoru 1920*. Praha 1992.
- BŘACH, Radko – LÁNÍK, Jaroslav: *Dva roky bojů a organizační práce. Československá armáda v letech 1918–1920*. Praha 2013.
- BŘEČKA, Bruno: *Kronika čs. skautského hnutí do roku 1990*. Brno 1999.
- BUCHAROVIČ, Stanislav a kol.: *Karlovarsko*. Praha 1994.
- BURIÁN, Ludvík: *Uherskohradištsko proti fašismu*. Uherské Hradiště 1984.
- CABADA, Ladislav: *Český stranický systém 1890–1939*. Plzeň 2000.
- CINEK, František: *Arcibiskup Dr. Antonín Cyril Stojan. Život a dílo. Pokus o nárys duchovní fysiognomie*. Olomouc 1933.
- CINEK, František: *K národnímu probuzení moravského dorostu kněžského 1778–1870*. Olomouc 1934.
- CINEK, František. *Velehrad víry. Duchovní dějiny Velehradu*. Olomouc 1936.
- CORETH, Emerich – SCHÖNDORF, Harald: *Filosofie v 17. a 18. století*. Olomouc 2002.
- ČAPKOVÁ, Kateřina: *Češi, Němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách 1918–1938*. Litomyšl 2005.
- ČAREK, Jiří: *Městské znaky v českých zemích*. Praha 1985.
- ČECHUROVÁ, Jana: *Česká politická pravice. Mezi převratem a krizí*. Praha 1999.
- ČEJKA, Jiří: *Pohled do minulosti Masarykova onkologického ústavu v Brně*. Brno 2004.
- ČERVINKA, František: *Česká kultura a okupace*. Praha 2002.
- ČOUPEK, Jiří – ŠNAJDAR, Jaroslav – PAULE, Otokar: *Vojsko v Uherském Hradišti*. Uherské Hradiště 1990.
- ČOUPEK, Jiří a kol.: *Uherské Hradiště. Dějiny města*. Brno 1981.
- DLOUHÝ, Michal: *Století četnické kriminalistiky. Historie kriminalistiky u četnictva na území České republiky*. Cheb 2014.
- DOLÁKOVÁ, Marie – HOSÁK, Ladislav: *Dějiny města Bystřice pod Hostýnem*. Brno 1980.

- DOLEŽAL, Josef: *Český kněz*. Praha 1931.
- DOWE, Christopher: *Auch Bildungsbürger. Katholische Studierende und Akademiker im Kaiserreich*. Göttingen 2006.
- DRÁPELA, Jiří: *Moravští biskupové a arcibiskupové*. In: Moravský historický sborník. Ročenka Moravského národního kongresu. Brno 1995, s. 397–402.
- DUDÍK, Beda: *Bibliothek und Archiv im fürsterzbischöflichen Schlosse in Kremsier*. Wien 1870.
- DVORNÍK, František: *Byzantská misie u Slovanů*. Praha 1970.
- DVOŘÁKOVÁ, Zora: *Politikové na útěku. Osudy změněné 25. únorem 1948*. Praha 2004.
- EFMERTOVÁ, Marcela C.: *České země v letech 1848–1918*. Praha 1998.
- FELIX, Emil: *Chodsko v našem písemnictví. Dvanáct kapitol o literární tradici chodské*. Plzeň 1940.
- FELIX, Jiří: *Hrad Hukvaldy*. Moravská Ostrava 1913.
- FIALA, Petr: *Katolicismus a politika. O politické dimenzi katolicismu v postmoderní době*. Brno 1995.
- FIALA, Petr – FORAL, Jiří – KONEČNÝ, Karel – MAREK, Pavel – PEHR, Michal – TRAPL, Miloš: *Český politický katolicismus 1848–2005*. Brno 2008.
- FIALA, Petr – HANUŠ, Jiří: *Katolická církev a totalitarismus v českých zemích*. Praha 2001.
- FIŠER, Zdeněk: *Josef Svátek (1921–1997). S bibliografií od Anežky Fialové*. Chropyně 1997.
- FIŠER, Zdeněk: *Město a sněm*. Chropyně 1998.
- FIŠER, Zdeněk: *Poslední pogrom. Události v Holešově ve dnech 3. a 4. prosince 1918 a jejich historické pozadí*. Kroměříž 1996.
- FIŠER, Zdeněk: *Prvé čtyři roky. Část I. Kroměřížsko a Zdounecko v letech 1945–1948*. Kroměříž 1988.
- FLOSMAN, Martin: *S orlem i lvem. Příběhy českých duchovních od 17. století do první světové války. 1. díl*. Praha 2018.
- FOJTÍK, Pavel: *Stoletá historie nymburského gymnázia s přihlédnutím k širším souvislostem českého středního školství (1903–2003)*. Nymburk 2003.
- FRANKL, Michal: *„Emancipace od židů“*. Český antisemitismus na konci 19. století. Litomyšl 2007.
- GAEDE, Käte: *Russische Orthodoxe Kirche in Deutschland in den ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts*. Berlin 1985.
- GALANDAUER, Jan: *Bohumír Šmeral. 1914–1941*. Praha 1986.
- GALANDAUER, Jan: *O samostatný československý stát 1914–1918*. Praha 1992.

- GOTTWALD, Adolf – RÖSSLER, Helmut (eds.): *Freudenthal und seine Kreisgemeinden*. Esslingen 1991.
- GREGOROVÍČ, Miroslav: *Kapitoly o českém fašismu. Fašismus jako měřítko politické dezorientace*. Praha 1995.
- HANZAL, Josef: *Josef Pekař. Život a dílo*. Praha 2002.
- HANZALOVÁ, Jarmila: *Soupis osobních písemných pozůstalostí a rodinných archivů v České republice*. Praha 1997.
- HAŠA, Rudolf: *Historie Vysoké školy zemědělské v Brně a „Masarykova lesa“*. Brno 2007.
- HEJNA, Dalibor: *Náboženství a společnost. Věda o náboženství a její historické kořeny*. Praha 2010.
- HERBEN, Jan: *T. G. Masaryk. Život a dílo presidenta osvoboditele*. Praha 1946.
- HERNA-PERMAN, Dagmar: *The Shaping of the Czechoslovak State. Diplomatic History of the Boundaries of Czechoslovakia, 1914–1920*. Leiden 1962.
- HLAVAČKA, Milan – PEČENKA, Marek: *Trojspolek. Německá, rakousko-uherská a italská zahraniční politika před první světovou válkou*. Praha 1999.
- HOLEC, Roman: *Tragédia v Černovej a slovenská spoločnosť*. Martin 1997.
- HOLÝ, Ladislav: *Malý český člověk a skvělý český národ. Národní identita a postkomunistická transformace společnosti*. Praha 2001.
- HORÁK, Záboj: *Církev a české školství. Právní zajištění působení církví a náboženských společností na území českých zemí od roku 1918 do současnosti*. Praha 2011.
- HORYNA, Břetislav – PAVLINCOVÁ, Helena: *Dějiny religionistiky. Antologie*. Olomouc 2001.
- HULTSCH, Anne: *Ein Russe in der Tschechoslowakei. Leben und Werk des Publizisten Valerij S. Vilinskij (1901–1955)*. Köln – Weimar – Wien 2011.
- HUSÁK, Petr: *Když se rozpínají ruce, dotýkají se temnot. Proměny kněžské identity v prostředí českého katolicismu v 19. a 20. století*. Brno 2021.
- CHADRABA, Rudolf a kol.: *Kapitoly z českého dějepisu umění. I. Předchůdci a zakladatelé*. Praha 1986.
- ILČÍKOVÁ, Alena – ONDRA, Vojtěch – CHVALKOVSKÝ, Ladislav (eds.): *Sto let českého gymnázia v Uherském Hradišti. 1884–1894. Sborník ke 100. výročí*. Uherské Hradiště 1984.
- IRMANOVÁ, Eva: *Maďarsko a versailleský mírový systém*. Ústí nad Labem 2002.
- JÄGER, Georg a kol.: *Geschichte des deutschen Buchhandels im 19. und 20. Jahrhundert. Band 1. Das Kaiserreich 1871–1918. Teilband 3*. Frankfurt am Main 2010.

- JAKUBEC, Ondřej (ed.): *Karel z Lichtensteinu-Castelcornu (1624–1695) : Olomoucký biskup a kníže střední Evropy*. Olomouc 2019.
- JAKUBEC, Ondřej: *Kulturní prostředí a mecenát olomouckých biskupů potridentské doby. Umělecké objednávky biskupů v letech 1553–1598, jejich význam a funkce*. Olomouc 2003.
- JANÁK, Jan: *Morava v národním a politickém ruchu 19. století*. Brno 2007.
- JANČÁŘ, Josef a kol.: *Lidová kultura na Moravě*. Strážnice 2000.
- JELÍNEK, Jan: *Legionáři na Boskovsku*. Hýsly 2005.
- JIRÁSKO, Luděk: *Církevní řády a kongregace v zemích českých*. Praha 1991.
- JONOVÁ, Jitka: *Kapitoly ze života Lva Skrbenského z Hříště pohledem svatého stolce*. Uherské Hradiště 2013.
- JONOVÁ, Jitka: *Kapitulní otázka olomoucká a obsazování arcibiskupského*. Brno 2022.
- JONOVÁ, Jitka: *Theodor Kohn (1845–1915). Kníže-arcibiskup olomoucký, titulární arcibiskup pelusijský*. Brno 2015.
- JULÍNEK, Josef – SOMMER, Karel: *Politik a kněz Alois Kolísek*. Praha 2012.
- JŮZA, Vilém a kol.: *Kroměříž*. Praha 1963.
- KADEŘÁVEK, Václav – TRTÍK, Zdeněk: *Život a víra ThDr. Karla Farského*. Praha 1982.
- KADLEC, Jaroslav (ed.): *Bohemia sancta. Životopisy českých světců a přátel Božích*. Praha 1989.
- KAPLAN, Karel: *Protistátní bezpečnost 1945–1948. Historie STB jako mocenského nástroje KSČ*. Praha 2015.
- KÁŠ, Svatopluk: *Medailonky českých lékařů–spisovatelů*. Praha 2006.
- KAZDA, Jaromír: *Kapitoly z dějin divadla*. Jinočany 1998.
- KLIMEK, Antonín: *Boj o Hrad. 1. Hrad a Pětka. Vnitropolitický vývoj Československa 1918–1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví*. Praha 1996.
- KLIMEK, Antonín – HOFMAN, Petr: *Vítěz, který prohrál. Generál Radola Gajda*. Praha – Litomyšl 1995.
- KOHL, Wilhelm: *Die Mitglieder der Historischen Kommission Westfalens 1896–1971*. Münster 1972.
- KOPÁČ, Radim a kol.: *Ve sladké tísní klína. Erotika v české literatuře od počátků po dnešek*. Praha 2016.
- KOŘALKA, Jiří: *Češi v habsburské říši a v Evropě 1815–1914. Sociálněhistorické souvislosti vytváření novodobého národa a národnostní otázky v českých zemích*. Praha 1996.
- KOTLÁN, Pavel: *Fašismus a jeho česká podoba. Národní obec fašistická 1926–1933 a fašismus současný*. Přerov 2001.

- KOTLÁN, Pavel: *Gajdova (ne)věrná Morava. Peripetie Národní obce fašistické na Moravě*. Brno 2009.
- KOVTUN, Jiří: *Republika v nebezpečném světě. Éra prezidenta Masaryka 1918–1935*. Praha 2005.
- KRATOCHVÍL, Ladislav: *František Drtina*. Praha 1941.
- KREJČÍ, František: *Filosofie posledních let před válkou*. Praha 1930.
- KRYŠTŮFEK, František Xaver: *Bitva na Bílé hoře*. Praha 1908.
- KRYŠTŮFEK, František Xaver: *Protestantství v Čechách až do bitvy bělohorské*. Praha 1906.
- KŘEN, Jan: *Konfliktní společenství. Češi a Němci 1780–1918*. Praha 2013.
- KSELMAN, Thomas: *Conscience and Conversion. Religious Liberty in Post-Revolutionary France*. New Haven – London 2018.
- KUBÍČEK, Jaromír: *Český politický tisk na Moravě a ve Slezsku v letech 1918–1938*. Brno 1982.
- KUBÍČEK, Jaromír: *Dějiny žurnalistiky na Moravě. První století českých časopisů 1848–1948*. Brno 2013.
- KUČERA, Jiří – RADVAN, Eduard: *Filosofické aspekty metodologie vědy. Vybrané problémy*. Brno 2000.
- KUČERA, Martin: *Pekař proti Masarykovi. (Historik a politika)*. Praha 1995.
- KUČERA, Martin: *Rakouský občan Josef Pekař. Kapitola z kulturně politických dějin*. Praha 2005.
- KUČEROVÁ, Vlasta: *Vývoj zdravotní péče na Olomoucku od začátku XX. století do současnosti*. Praha 1975.
- KUDĚLKA, Milan a kol.: *Československá slavistika v letech 1918–1939*. Praha 1977.
- KUKLÍK, Jan: *Příběh československé ústavy 1920. I. Příprava a přijetí ústavní listiny*. Praha 2020.
- KUKLÍK, Jan: *Příběh československé ústavy 1920. II. Ústava a její proměny v meziválečném období*. Praha 2022.
- KUPKA, Vladimír: *Pevnosti a opevnění v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha 2001.
- KUTNAR, František – MAREK, Jaroslav: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví. Od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století*. Praha 2009.
- KUTNAR, František: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví II. Od počátků pozitivistického dějepisectví na práh historiografie marxistické*. Praha 1978.
- KVAČEK, Robert: *První světová válka a česká otázka*. Praha 2013.

- KYAS, Vladimír – NEKUDA, Vladimír: *První české gymnasium v Brně. Sborník ke stému výročí jeho založení*. Brno 1967.
- LARISCH, Jan: *Mons. ThDr. Josef Schinzel. Pomocný biskup olomoucké arcidiecéze*. Ostrava 2018.
- LÉBL, Vladimír a kol.: *Hudba v českých dějinách. Od středověku do nové doby*. Praha 1983.
- LEITGEBER, Sławomir: *Potuliccy*. Londyn 1990.
- LENDEROVÁ, Milena: *A ptáš se, knížko má... Ženské deníky 19. století*. Praha 2008
- LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – MACKOVÁ, Marie: *Z dějin české každodennosti. Život v 19. století*. Praha 2017
- LIBOSVAR, Zdeněk: *Arcibiskup Stojan. Život a dílo*. Brno 1995.
- LINHART, František: *Kniha o Místku*. Místek 1929.
- LIŠKA, Vladimír: *Husitství – lesk a bída české reformace*. Olomouc 2009.
- LOZOVIUK, Petr: *Interethnik im Wissenschaftsprozess. Deutschsprachige Volkskunde in Böhmen und ihre gesellschaftlichen Auswirkungen*. Leipzig 2008.
- LUSTIGOVÁ, Martina: *Karel Kramář. První československý premiér*. Praha 2007.
- MACEK, Pavel – UHLÍŘ, Lubomír: *Dějiny policie a četnictva I. Habsburská monarchie (1526–1918)*. Praha 1997.
- MACEK, Pavel – UHLÍŘ, Lubomír: *Dějiny policie a četnictva III. Protektorát Čechy a Morava a Slovenský stát (1939–1945)*. Praha 1997.
- MALÍŘ, Jiří: *Od spolků k moderním politickým stranám. Vývoj politických stran na Moravě v letech 1848–1914*. Brno 1996.
- MALÝ, Karel: *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha 1999.
- MAREK, Pavel: *Arcibiskup pražský prof. dr. František Kordač. Nástin života a díla apologety, pedagoga a politika*. Olomouc 2005.
- MAREK, Pavel: *Biskup Gorazd (Pavlik). Životní příběh hledání ideální církve pro 20. století*. Olomouc 2019.
- MAREK, Pavel: *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918–1924)*. Brno 2005.
- MAREK, Pavel: *Český katolicismus 1890–1914. Kapitoly z dějin českého katolického tábora na přelomu 19. a 20. století*. Olomouc 2003.
- MAREK, Pavel: *Josef Židek. Nástin života a díla reformního kněze, zakladatelské postavy pravoslavné církve na Moravě*. Olomouc 2010.
- MAREK, Pavel: *„Jsem disgustován...“ Vzájemná korespondence Sigismunda Ludvíka Boušky a Karla Dostála-Lutinova*. Olomouc 2002.

- MAREK, Pavel: *Pravoslavní v Československu v letech 1918–1942. Příspěvek k dějinám Pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku*. Brno 2004.
- MAREK, Pavel: *Prof. ThDr. Theodor Kohn. Život a dílo olomouckého arcibiskupa*. Kroměříž 1994.
- MAREK, Pavel: *Teorie a praxe politického katolicismu 1870–2007*. Brno 2008.
- MAREK, Pavel – BUREHA, Volodymyr: *Pravoslavní v Československu v letech 1918–1953. Příspěvek k dějinám Pravoslavné církve v českých zemích, na Slovensku a na Podkarpatské Rusi*. Brno 2008.
- MAREK, Pavel – SOLDÁN, Ladislav: *Karel Dostál-Lutinov bez mýtů, předsudků a iluzí. Nástin života a díla vůdčí osobnosti českého katolického modernismu*. Třebíč 1998.
- MARKL, Jaroslav: *Nejstarší sbírky českých lidových písní*. Praha 1987.
- MARTÍNEK, František: *Z historie dragounů*. Praha 1937.
- MAŘICA, Jan: *Od Československé národní demokracie k Národnímu sjednocení*. Brno 2018.
- MAŠEK, Petr: *Modrá krev. Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*. Praha 1999.
- MAŠEK, Petr a kol.: *Zámecké knihovny ve Zlínském kraji*. Zlín 2008.
- MEDEK, Václav: *Cesta české a moravské církve staletími*. Praha 1982.
- MESSADIÉ, Gerald: *Obecné dějiny antisemitismu. Od starověku po dvacáté století*. Praha 2000.
- MEZIHORÁK, František: *Hry o Moravu. Separatisté, iredentisté a kolaboranti 1938–1945*. Praha 1997.
- MICHLOVÁ, Marie: *Byli jsme a budem, aneb česká každodennost 1914–1918*. Řitka 2013.
- MIKULÁŠEK, Alexej: *Antisemitismus v české literatuře 19. a 20. století*. Praha 2000.
- MIKULEC, Jiří a kol.: *Církev a společnost raného novověku v Čechách a na Moravě*. Praha 2013.
- MIKUŠ, Jozef August: *Slovensko v dráma Európy*. Martin 2002.
- NAKONEČNÝ, Milan: *Český fašismus*. Praha 2006.
- NEČAS, Ctibor: *Josef Macůrek*. Praha 1998
- NEDOROST, Libor: *Češi v I. světové válce. 2 díl. Na frontách Velké války*. Praha 2006.
- NEKUDA, Vladimír a kol.: *Uherskohradištsko*. Brno 1992.
- NEKUDA, Vladimír: *Za Moravu. Historická identita Moravy*. Brno 1991.
- NEŠPOR, Václav: *Dějiny města Olomouce*. Olomouc 1998.
- NEŠPOR, Zdeněk R. a kol.: *Encyklopedie Církve československé husitské*. Praha 2022.

- NIEDERLE, Lubomír: *Slovanský svět. Zeměpisný a statistický obraz současného Slovanstva*. Praha 1909.
- NODL, Martin: *Dějepisectví mezi vědou a politikou. Úvahy o historiografii 19. a 20. století*. Brno 2007.
- NOSOVSÝ, Karel: *Knihopisná nauka a vývoj knihkupectví československého*. Praha 1927.
- NOVÁK, Jan Václav – NOVÁK, Arne: *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*. Olomouc 1913.
- NOVÁK, Jan Václav – NOVÁK, Arne: *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*. IV. přepracované a rozšířené vydání. Olomouc 1936–1939.
- NOVOTNÝ, Lubomír – KUBÍČKOVA, Petra – GLONEK, Jiří: *Ve službách osvěty. Moravský knihovník Bohuš Vybíral*. Brno 2020.
- NUSKA, Bohumil – PERNES, Jiří: *Kafkův Proces a Švihova aféra*. Brno 2000.
- ONDRÁČEK, Libor: *Kapitoly z dějin moravské církve. Historie arcibiskupského chlapeckého semináře a gymnázia v Kroměříži v letech 1856–1950*. Kroměříž 2020.
- ORÁLKOVÁ, Zuzana – TOPIČOVÁ, Soňa – KOUŘIL, Kryštof (eds.): *Komunikační síť biskupa Karla z Lichtensteinu-Castelcornu (1624–1695). Katalogizovaný soupis korespondence s rejstříkem korespondentů a seznamem lokalit*. Olomouc 2019.
- PAJER, Jiří: *Kněždub. Minulost a současnost obce*. Kněždub 2011.
- PÁLENÍČEK, Ludvík: *Výtvané umění na Kroměřížsku a Zdounecku*. Kroměříž 1940.
- PÁLKA, Petr: *Konec války v Kroměříži 1945 a role Josefa Žourka z Rataj*. Kroměříž 2005.
- PALLAS, Ladislav: *Jazyková otázka a podmínky vytváření národního vědomí ve Slezsku*. Ostrava 1970.
- PASÁK, Tomáš: *Český fašismus 1922–1945 a kolaborace 1939–1945*. Praha 1999.
- PEHR, Michal a kol.: *Cestami křesťanské politiky. Biografický slovník k dějinám křesťanských stran v českých zemích*. Praha 2007.
- PEKAŘ, Josef: *Postavy a problémy českých dějin. Výbor z díla*. Praha 1990.
- PEKAŘ, Josef: *Žižka a jeho doba*. Praha 1992.
- PENZ, Helga: *Die Tüchtigkeit der Frauen. Die Wiener Barmherzigen Schwestern und die freie Wohlfahrt von 1832 bis 1945*. Wien – Köln 2023.
- PERNES, Jiří a kol.: *Pod císařským praporem. Historie habsburské armády 1526–1918*. Praha 2003.
- PEŘINKA, František Václav: *Dějiny města Kroměříže. Díl druhý. Část I. a II. Dějiny let 1619–1695*. Kroměříž 1947.

- PEŘINKA, František Václav: *Dějiny města Kroměříže. Díl III. obsahující místopis*. Kroměříž 1940.
- PEŘINKA, František Václav: *Vlastivěda moravská. II. Místopis. Kroměřížský okres. I. část*. Brno 1911.
- PEŠKOVÁ, Jaroslava: *František Drtina (1861–1925)*. Praha 1991.
- PETRÁŇ, Josef a kol.: *Počátky českého národního obrození. Společnost a kultura v 70. až 90. letech 18. století*. Praha 1990.
- PINKAVA, Jaroslav: *F. V. Peřinka. Ojedinělý badatel*. Kroměříž 2004.
- PIŠTĚLÁK, Josef: *ThDr. Melichar Mlčoch. 1833–1917*. Kladky 1997.
- POJSL, Miloslav: *Olomoučtí biskupové a arcibiskupové a jejich pohřební místa*. Uherské Hradiště 2013.
- POJSL, Miloslav: *Velehrad. Stavební památky bývalého cisterciáckého kláštera*. Brno 1990.
- POSPÍŠIL, Ctirad Václav: *Masaryk iritující a fascinující*. Praha 2018.
- POSPÍŠIL, Jaroslav: *Hyeny v akci*. Vizovice 2003.
- POSPÍŠIL, Jaroslav: *Svatý Hostýn v historii a povídkách*. Vizovice 1998.
- PREISS, Pavel: *František Karel Palko. Život a dílo malíře sklonku středoevropského baroka a jeho bratra Františka Antonína Palka*. Praha 1999.
- PRCHAL-PAVLÍČKOVÁ, Radmila: *Sídla olomouckých biskupů. Mecenáš a stavebník Karel z Liechtensteinu-Castelkorna 1664–1695*. Olomouc 2001.
- PROKŠ, Petr: *Politikové a vznik republiky 1914–1918*. Praha 1998.
- PŘIDAL, Jan: *Sokolský odboj na Moravě 1939–1945*. Prostějov 2012.
- PUBAL, Václav: *Kroniky a kronikáři*. Praha 1976.
- PUTNA, Martin C.: *Česká katolická literatura 1848–1918*. Praha 1998.
- PUTNA, Martin C.: *Česká katolická literatura 1918–1945*. Praha 2010.
- PUTNA, Martin C.: *Obrazy z kulturních dějin americké religiozity*. Praha 2010.
- RATAJ, Jan: *O autoritativní národní stát. Ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938–1939*. Praha 1997.
- ROTREKL, Zdeněk: *Skrytá tvář české literatury*. Brno 1991.
- RUPNIK, Jacques: *Dějiny komunistické strany Československa. Od počátků do převzetí moci*. Praha 2002.
- RYCHLÍK, Jan: *Češi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1914–1945*. Bratislava 1997.
- RYCHLÍK, Jan: *Rozpad Rakouska-Uherska a vznik Československa*. Praha 2018.
- RYNEŠ, Václav: *Národ a stát v českých dějinách*. Praha 2018.

- ŘEPA, Milan: *Moravané nebo Češi? Vývoj českého národního vědomí na Moravě v 19. století*. Brno 2001.
- SARKOWSKI, Heinz: *Springer-Verlag. History of a Scientific Publishing House. Part I. 1842–1945. Foundation Maturation Adversity*. Berlin – Heidelberg 1996.
- SAVICKÝ, Ivan: *Osudová setkání. Češi v Rusku a Rusové v Čechách. 1914–1938*. Praha 1999.
- SEHNAL, Jiří – VYSLOUŽIL, Jiří: *Dějiny hudby na Moravě*. Brno 2001.
- SCHUTZ, Herbert: *The Carolingians in Central Europe, Their History, Arts and Architecture. A Cultural History of Central Europe, 750–900*. Leiden – Boston 2004.
- SKLENÁŘ, Karel: *Slepé uličky archeologie*. Praha 1995.
- SLÁMA, Bohumil: *Zapomenutý prorok Tomáš G. Masaryk*. Brno 2010.
- SLAVÍČEK, Lubomír: *„Sobě, umění, přátelům“*. Kapitoly z dějin sběratelství v Čechách a na Moravě 1650–1939. Brno 2007
- SLAVÍK, Bedřich: *Písemnictví na moravském Valašsku*. Olomouc 1947.
- SMEJKAL, Bohuslav – HYHLÍK, Vladimír: *Svatý Kopeček. Poutní chrám Navštívení Panny Marie*. Velehrad 1994.
- SOLDÁN, Ladislav: *Karel Dostál - Lutinov a Nový život. Dva sloupy Katolické moderny*. Rosice u Brna 2000.
- SOLTE, Ernst-Lüder: *Theologie an der Universität. Staats- und kirchenrechtliche Probleme der theologischen Fakultäten*. München 1971.
- SOMMER, Karel: *Vybrané kapitoly z dějin Protivanova*. Díl druhý. Protivanov 2005.
- STANČEK, Lubomír: *Cirkvi na Slovensku a ekumenizmus*. Spišská Kapitula – Spišské Podhradie 2002.
- STELLNER, František a kol.: *Úvod do studia historie*. Praha 2023
- SVOZIL, Oldřich – VRBÍK, Stanislav: *Poselství. Almanach k dvacátému pátému výročí Družiny literární a umělecké*. Olomouc 1938.
- ŠAJTAR, Drahomír: *Poesie 1931–1934. Historie jednoho časopisu*. Opava 1995.
- ŠEDIVÝ, Ivan: *Češi, české země a velká válka 1914–1918*. Praha 2001.
- ŠÍL, Jiří: *Vincent Prasek (1843–1912). Má vůle je mým osudem*. Opava 2010.
- ŠMÍD, Marek: *Apoštolský nuncius v Praze. Významný faktor v československo-vatikánských vztazích v letech 1920–1950*. Brno 2015.
- ŠMÍD, Miroslav – DRESLEROVÁ, Gabriela – PŘICHYSTAL, Antonín: *Hrad u Bílovic. Eneolitické hradisko na Prostějovsku*. Brno 2010.
- ŠTARHA, Ivan: *Moravský zemský archiv v Brně 1839–1989. Dějiny ústavu*. Znojmo 2003.

- ŠTARHA, Ivan: *Přehled dějin správy na Moravě a ve Slezsku*. Brno 2005.
- ŠURÁNEK, Antonín: *Světlo z Beňova*. Olomouc 1994.
- ŠVÁCHA, Rostislav – POTŮČKOVÁ, Martina – KROUPA, Jiří (eds.): *Karel z Lichtensteinu-Castelcornu (1624–1695) : Místa biskupovy paměti*. Olomouc 2019.
- ŠVANKMAJER, Milan: *Čechy na sklonku napoleonských válek 1810–1815*. Praha 2004.
- ŠVEC, Luboš – MACURA, Vladimír – ŠTOL, Pavel: *Dějiny pobaltských zemí*. Praha 1996.
- TATÍČEK, Václav: *Dříve Dalimil*. Praha 2002.
- TESAŘ, Petr: *Tlumačov. Popis dějepisný, místopisný a statistický*. Tlumačov 1921.
- TKADLČÍK, Vojtěch: *Cyriometodějský kult na křesťanském západě*. Olomouc 1995.
- TKADLČÍK, Vojtěch: *Minulost a budoucnost velehradských kongresů*. Velehrad 1993.
- TOGNER, Milan: *Agostino Ciampelli. 1565–1630. Disegni*. Olomouc 2000.
- TOGNER, Milan: *Antonín Martin Lublinský. 1636–1690*. Olomouc 2004.
- TOGNER, Milan: *Paolo Pagani. Kresby*. Olomouc 1997.
- TOGNER, Milan – ZAPLETALOVÁ, Jana: *Mezi Římem a střední Moravou. Barokní skicář Dionýsia Strausse (1660–1720)*. Olomouc 2010.
- TÖNSMEYER, Tatjana: *Solidarita a pomoc prenasledovaným Židom v Slovenskom štáte*. Bratislava 2000.
- TONZAR, David: *Vznik a vývoj novodobé husitské teologie a Církev československá husitská*. Praha 2002.
- TRAPL, Miloslav: *České národní obrození na Moravě v době předbřeznové a v revolučních letech 1848–1849*. Brno 1977.
- TRAPL, Miloslav: *Politika českého katolicismu na Moravě 1918–1938*. Praha 1968.
- TRAPL, Miloš a kol.: *Slovácko. Kapitoly z dějin Slovácka*. Brno 1978.
- TRNKA, Tomáš: *Kulturní a školní kinematografie v cizině a u nás*. Praha 1935.
- TROJAN, Jan: *České zpěvohry 18. století*. Brno 2007
- UHLÍK, Jan: *Historie věznění a vězeňství v Čechách. Osudy významných vězňenských osobností, prožité ve významných dobách zemí českých, viděné se zřetelem k vývoji českého vězeňství*. Stráž pod Ralskem 2006.
- URBAN, Rudolf: *Die tschechoslowakische hussitische Kirche*. 1973.
- VÁCLAVEK, Matouš: *Dějiny města Vsetína a okresu Vsackého*. Vsetín 1901.
- VÁCHA, Štěpán – HEISSLEROVÁ, Radka: *Pražští malíři v letech 1635–1680. Antonín Stevens, Jan Bedřich Hess, Matěj Zimprecht*. Praha 2017.
- VALENTA, Aleš: *Politické dějiny českých zemí a habsburské monarchie 1848–1914*. Hradec Králové 2002.

- VAŠEK, František – ŠTĚPÁNEK, Zdeněk: *Trnitá cesta moravského duchovenstva (1939–1945)*. Brno 2003.
- VAVŘÍNEK, Vladimír: *František Dvorník*. Praha 2016.
- VEBER, Václav a kol.: *Dějiny Rakouska*. Praha 2002.
- VEČERKA, Radoslav: *Jazyky v komparaci I. Nástin české jazykovědné slavistiky v mezinárodním kontextu*. Praha 2008.
- VENCOVSKÝ, František: *Měnová politika v české historii*. Praha 2001.
- VESELÁ, Gabriela: *Česko-německá literární křižovatka*. Praha 2020.
- VÍDENSKÝ, František Borgiaš: *Sv. Hostýn ve svém původu a svých osudech*. Praha 1913.
- VINKLER, Jaroslav: *Moravští Slováci v Praze. Příspěvek k dějinám Slovákého krúžku v Praze (1861) 1896–1945*. Praha 1988.
- VOJÁČEK, Ladislav – KOLÁRIK, Jozef – GÁBRIŠ, Tomáš: *Československé právné dejiny (1918–1992). Text a pramene*. Bratislava 2011.
- VOJTÍŠEK, Václav: *O archivech městských a obecných a jejich správě*. Praha 1924.
- VOJTÍŠEK, Václav: *O pečetech a erbech měst pražských a jiných českých*. Praha 1928.
- VOLLHARDT, Friedrich: *Gotthold Ephraim Lessing. Epoche und Werk*. Göttingen 2018.
- VRBAS, Jakub – KRÍŽ, Martin: *Dějiny městečka Ždánic*. Ždánice 1898.
- VYHLÍDAL, Jan: *Naše Slezsko*. Praha 1900.
- VYCHODIL, Jan – VAŠICA, Josef: *Popis velehradských památností s půdorysem kostela a 57 obrazy*. Velehrad 1925.
- VYMĚTAL, František: *Apoštol křesťanské lásky a jednoty. Život a dílo dr. Antonína Cyrila Stojana*. Praha 1988.
- VYSKOČIL, Aleš: *Slovník představitelů politické správy na Moravě v letech 1850–1918*. Praha 2011.
- VYSTRČIL, Jaroslav: *Křesťanský Východ*. Olomouc 1992.
- WAGNER, Jan: *Arne Laurin (vl. jméno Arnošt Lustig) (1889–1945). Literární pozůstalost*. Praha 1966.
- WAGNER, Jan: *Hubert Havránek (1887–1970). Literární pozůstalost*. Praha 1979.
- WANDERBURG, Udo: *Historie města Hlučína. Díl III. Hlučín* 1991.
- WEIDENHOFFEROVÁ, Iva: *Konfliktní společenství, katastrofa, uvolnění. Náčrt výkladu německo-českých dějin od 19. století*. Praha 1996.
- WENDLANDT, Wolf-Borwin: *Ein Stück Russland in Berlin. Die russisch-orthodoxe Gemeinde Reinickendorf*. Berlin 1994.

- YASUKATA, Toshimasa: *Lessing's Philosophy of Religion and the German Enlightenment. Lessing on Christianity and Reason*. Oxford 2002.
- YEGAR, Moshe: *Československo, sionismus, Izrael. Historie vzájemných vztahů*. Praha 1997.
- ZACH, Aleš – POLÁČEK, Václav (eds.): *Kniha a národ 1939–1945. Rekonstrukce nevydaného pamětního sborníku Svazu českých knihkupců a nakladatelů z roku 1947*. Litomyšl 2004.
- ZELENKOVÁ, Petra: *Martin Antonín Lublinský jako inventor grafických listů. Pohled do středoevropské barokní grafiky druhé poloviny 17. století*. Praha 2011.
- ZEMEK, Metoděj – TRAPL, Miloš – FROLEC, Václav: *Slovácko. Kapitoly z dějin Slovák*. Brno 1978.
- ZLÁMAL, Bohumil: *Příručka českých církevních dějin. VII. Doba československého katolicismu (1918–1949)*. Olomouc 2010.
- ZLÁMAL, Bohumil – LARISCH, Jan: *Rudolf Jan, arcibiskup rakouský, arcibiskup olomoucký a kardinál*. Olomouc 2010.
- ZUKAL, Josef: *Slezské konfiskace 1620–1630. Pokutování provinilé šlechty v Krnovsku, Opavsku a Osoblažsku po bitvě bělohorské a po vpádu Mansfeldově*. Praha 1916.

Odborné články a studie

- BACH, Oliver: *Naturrecht im Konflikt. Theophil Lessings De Religionum Tolerantia vor und fern der Ring-Parabel?* In: VOLLHARDT, Friedrich (ed.): *Toleranzdiskurse in der Frühen Neuzeit*. Berlin – Boston 2017, s. 133–160.
- BALATKOVÁ, Jitka: *Fond Arcibiskupství olomoucké v olomoucké pobočce Zemského archivu Opava*. Střední Morava. Kulturněhistorická revue, 6, 2000, č. 11, s. 154.
- BALÍK, Stanislav: *Prvorepubliková a současná pravicová politika*. In: LOUŽEK, Marek (ed.): *Karel Kramář. 150 let od narození. Sborník textů*. Praha 2011, s. 23–32.
- BARAN, Ivo: *Otázka národnosti při československém sčítání lidu na Těšínsku v meziválečném období*. Slovanský přehled. Review for Central and Southeastern European History, 94, 2008, č. 1, s. 15–32.
- BARTOCHA, Rostislav: *Půlstoletí Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci. 1883–1933*. Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, 47, 1934, č. 173–174, s. 1–76.
- BARTOŠÍKOVÁ, Alena: *K nedožitým pětadevadesátinám Aloise Jaška*. Malovaný kraj. Národopisný a vlastivědný časopis Slovák, 31, 1995, č. 6, s. 18–19.
- BATŮŠEK, Stanislav: *Neznámé dopisy umělce archeologovi*. Malovaný kraj. Národopisný a vlastivědný časopis Slovák, 28, 1992, č. 4, s. 9.

- BATUŠEK, Stanislav: *Objevitel velkomoravského Veligradu*. Malovaný kraj. Národopisný a vlastivědný časopis Slovácka, 32, 1996, č. 3, s. 24.
- BATUŠEK, Stanislav: *Osudy Družiny literární a umělecké v Olomouci v letech 1939 až 1952*. Vlastivědný věstník moravský, 50, 1998, č. 3, s. 227–239.
- BĚLOHLÁVEK, Miloslav: *Vývoj našeho archivnictví v 20. století (s přihlédnutím k západním Čechám)*. Archivní časopis, 30, 1980, č. 4, s. 193–198.
- BENA, Josef: *Zur Chronik des fürsterzbischöflichen Knabenseminars in Kremsier*. In: I. výroční zpráva knížecího arcibiskupského soukromého gymnasia s právem veřejnosti v Kroměříži za školní rok 1910/11. Kroměříž 1911, s. 3–16.
- BREITENBACHER, Anton: *Die Besetzung der Bistümer Prag und Olmütz bis zur Anerkennung des ausschließlichen Wahlrechtes der beiden Domkapitel*. Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens, 8, 1904, č. 1–2, s. 1–46.
- BREITENBACHER, Antonín: *Kandidatura kardinála Ondřeje Rakouského na biskupství olomoucké*. Časopis Matice moravské, 32, 1908, č. 1, s. 43–64.
- BEZDÍČEK, Josef: *Naši historikové o pojetí českých dějin*. In: HAVELKA, Miloš (ed.): *Spor o smysl českých dějin 2. 1938–1989. Posuny a akcenty české otázky*. Praha 2006, s. 216–241
- BIELESZ, Petr – ZATLOUKAL, Pavel: *Arcidiecézní muzeum Olomouc - procházka tisíciletím duchovní kultury Moravy pod jednou střechou*. Vlastivědný věstník moravský, 3, 2006, č. 3, s. 311–313.
- BÍLKOVÁ, Pavla: *František Pinkava (1845–1907)*. Moravská buditel a vlastivědný pracovník. Těšínsko. Vlastivědný zpravodaj okresů Karviná a Frýdek, 22, 1979, č. 3, s. 18–22.
- BIRNBAUMOVÁ, Alžběta: *Ochrana památek*. Filosofická revue. Odborný čtvrtletník pro filosofii, 1, 1929, č. 1, s. 31–36.
- BIRNBAUMOVÁ, Alžběta: *Pan dr. A. Breitenbacher v knize: Breitenbacher–Dostál: „Dějiny arcibiskupské obrazárny v Kroměříži“ [...]*. Filosofická revue. Odborný čtvrtletník pro filosofii, 3, 1931, č. 2, s. 90–91.
- BLUMAUER, Reinhard: *Wilhelm Schmidt und die Wiener Schule der Ethnologie*. In: ROHRBACHER, Peter – GINGRICH, Andre (eds.): *Völkerkunde zur NS-Zeit aus Wien (1938–1945). Institutionen, Biographien und Praktiken in Netzwerken*. Band I. Wien 2021, s. 37–62.
- BORÁK, Mečislav: *Opožděný „únos“ Andreje Hlinky*. Slovanské historické studie, 23, 1997, s. 63–67.

- BOUČEK, Jaroslav – BOUČKOVÁ, Zdeňka: *K začátkům fotografie na Moravě a ve Slezsku - první moravští fotografové*. In: SEDLÁŘ, Jaroslav (ed.): Uměleckohistorický sborník. Brno 1985, s. 41–50.
- BREITENBACHER, Antonín: *Antonína Pettera obraz sv. Václava*. Památky archeologické, 36, 1929, č. 1–2, s. 78–87.
- BREITENBACHER, Antonín: *Příspěvky k dějinám reformace moravského kleru za biskupa Stanislava Pavlovského*. Časopis Matice moravské, 31, 1907, č. 2, s. 152–176.
- BRODESSER, Slavomír – FIŠER, Zdeněk – OBROVSKÝ, Jan: *Tři ohlédnutí minulosti našeho muzea. Co vyprávějí archivy*. M revue. Časopis Moravského zemského muzea, 4, 2017, č. 1, s. 4–10.
- BŘACH, Radko: *Akce IRENA. Perzekuční zásah proti důstojníkům 11. pěší divize v Plzni v letech 1950–1952*. Historie a vojenství. Časopis Historického ústavu Armády ČR, 42, 1993, č. 5, s. 3–53.
- BŘEZINSKÝ, Pavel: *Etablování Církve československé v ostravské městské čtvrti Svinov v letech 1923–1934 v kontextu vývoje římskokatolické farnosti*. In: Slezský sborník. Acta Silesiaca, 115, 2017, č. 2, s. 41–48.
- BURGET, Eduard: *Camera obscura*. Dějiny a současnost. Kulturně historická revue, 31, 2009, č. 4, s. 50.
- BURGET, Eduard: *Josef Svozil - kněz, novinář, politik*. In: MAREK, Pavel – HANUŠ, Jiří (eds.): Osobnost v církvi a politice. Čeští a slovenští křesťané ve 20. století. Brno 2006, s. 162–170.
- BUZINKAYOVÁ, Anna: *Archivár, múzejník, historik Ovídius Faust (1896–1972)*. Historický zborník. Časopis Historického odboru MS, 16, 2005, č. 1–2, s. 265–267.
- CIBULKA, Pavel: *Národní strana a Jan Šrámek (1906–1914)*. In: MAREK, Pavel (ed.): Jan Šrámek. Kněz, státník, politik. Olomouc 2004, s. 89–112.
- CINEK, František: *Jednota Velehrad v olomouckém semináři 1869–1886*. Hlídka. Měsíčník vědecký se zvláštním zřetelem k apologetice a filosofii 52, 1935, č. 9, s. 387–397; 54, 1937, č. 2, s. 57–63.
- ČEPIČKA, Ladislav: *Marginálie ke vzniku a vývoji vojenského muzea v Praze*. Historie a vojenství. Časopis Historického ústavu Československé armády, 39, 1990, č. 3, s. 95–107.
- ČOUPEK, Jiří: *Velehradské spolky*. In: KORDIOVSKÝ, Emil (ed.): Politické strany a spolky na jižní Moravě. XXII. Mikulovské sympozium 7. – 8. října 1992. Mikulov 1993, s. 253–255.

- ČOUPKOVÁ, Magdalena: *Pořádání fondu farních úřadů ve Státním okresním archivu Uherské Hradiště*. In: *Východní Morava. Dějiny - lidé - krajina*, 1, 2011, s. 133–145.
- DEJMEK, Jindřich: *Kramářovy názory na zahraniční politiku*. In: LOUŽEK, Marek (ed.): *Karel Kramář. 150 let od narození. Sborník textů*. Praha 2011, s. 55–72.
- DEJMEK, Jindřich: *Počátky diplomatických vztahů mezi Československem a Vatikánem (1920–1921)*. *Český časopis historický*, 91, 1993, č. 2, s. 224–246.
- DICKE, Klaus: *Zur (Zukunft der) Theologie aus Sicht einer Universitätsleitung*. In: KRIEGER, Gerhard (ed.): *Zur Zukunft der Theologie in Kirche, Universität und Gesellschaft*. Freiburg 2017, s. 118–131.
- DOSTÁL, Eugen: *Studie z arcibiskupské obrazárny v Kroměříži*. *Časopis Matice moravské*, 48, 1924, č. 1–4, s. 146–207.
- DŘÍMAL, Jaroslav: *Bohumil Navrátil a Matice moravská*. *Časopis Matice moravské*, 89, 1970, č. 3–4, s. 253–274.
- DVOŘÁKOVÁ, Hana: *František Pospíšil a počátky národopisného filmu - neznámé skutečnosti*. *Národopisná revue*, 14, 2004, č. 1, s. 3–10.
- ERNSTOVÁ, Lucie: *Arcidiecézní muzeum v Olomouci*. *Zprávy památkové péče*, 67, 2007, č. 3, s. 185–195.
- FIŠER, Zdeněk: *Bohoslovec Alois Jašek a nález jedné části Gallašovy pozůstalosti*. *Střední Morava. Vlastivědná revue*, 8, 2002, č. 15, s. 124–131.
- FIŠER, Zdeněk: *Město Kroměříž na cestě k vybudování železnice*. *Vlastivědný věstník moravský*, 53, 2001, č. 4, s. 362–374.
- FIŠER, Zdeněk: *Národní probuzení Kroměříže a František Mirovít Lorenc*. *Vlastivědný věstník moravský*, 52, 2000, č. 4, s. 358–368.
- FIŠER, Zdeněk: *Poněkud zapomenuté jubileum. 50 let od úmrtí I. L. Červinky*. In: *Folia numismatica. Supplementum ad Acta Musei Moraviae*, 18–19, 2003–2004, s. 157–166.
- FIŠER, Zdeněk: *„Předkové nám, my potomkům, žádný sobě“*. (Tři vstupy do života Aloise Jaška). *Slovácko. Společenskovední sborník pro moravsko-slovenské pomezí*, 42, 2000, s. 253–265.
- FIŠER, Zdeněk: *„Slavná je minulost Starého Města...“ Počátky velkomoravských výzkumů v dopisech Antonína Zelnitě Antonínu Breitenbacherovi*. *Slovácko. Společenskovední sborník pro moravsko-slovenské pomezí*, 41, 1999, s. 199–210.
- FIŠER, Zdeněk: *Žák a učitel. Z korespondence Karla Absolona a Františka Kameníčka*. *Vlastivědný věstník moravský*, 63, 2011, č. 1, s. 41–48.

- FROESE, Andreas: *Katholischer Antisemitismus? Judenfeindliche Programmatik christlicher Parteien in der Ersten Tschechoslowakischen Republik (1918–1938)*. In: MAREK, Pavel (ed.): *Teorie a praxe politického katolicismu 1870–2007*. Brno 2008, s. 106–132.
- GALANDAUER, Jan: *Wacht am Rhein a Kde domov můj. Válečné nadšení v Čechách v létě 1914*. *Historie a vojenství*. Časopis Historického ústavu Armády České republiky, 45, 1996, č. 5, s. 22–43.
- GALUŠKA, Luděk: *Antonín Zelnitius, 1876–1957*. *Pravěk*. Časopis moravských a slezských archeologů. Nová řada, 6, 1996, s. 296–297.
- GALUŠKA, Luděk: *Významná data spolkové a muzejní činnosti na Staroměstsku*. *Pravěk*. Časopis moravských a slezských archeologů. Nová řada, 6, 1996, s. 337.
- GELMI, Josef: *Romanorum pontificum historiographo celeberrimo. Der Papsthistoriker Ludwig Pastor Freiherr von Campersfelden*. In: MIKRUT, Jan (ed.): *Faszinierende Gestalten der Kirche Österreichs*. Band 11. Wien 2000, s. 247–266.
- GOLIAN, Ján: *Karol Anton Medvecký. Pútnik národného života*. In: (Ne)známe príbehy. Osem zabudnutých osobností 19. a 20. storočia. Banská Bystrica 2017 s. 144–175.
- GOLLER, Peter: *Die Lehrkanzeln für Philosophie an der Philosophischen Fakultät der Universität Innsbruck (1848 bis 1945)*. Innsbruck 1989.
- HANUŠ, Jiří: *Bílý Prapor - časopis moravského modernismu*. Časopis Matice moravské, 115, 1996, č. 2, s. 315–332.
- HANZAL, Josef: *Josef Pekař a jeho odkaz*. Český časopis historický, 88, 1990, č. 3, s. 317–341.
- HARNA, Jan: *O dějinách lékárnických a lékárnách kroměřížských zvláště*. Časopis českého lékárnictva. Orgán České lékárnické společnosti v Praze a českých gremií, 31, 1912, č. 20, s. 343–346; č. 21, s. 360–366.
- HARNA, Josef: *Krise československého národního socialismu a brněnský sjezd strany národně socialistické v roce 1926*. Časopis Matice moravské, 91, 1972, č. 3–4, s. 238–256.
- HENNINGER, Joseph: *P. Wilhelm Schmidt S. V. D. (1868–1954). Eine biographische Skizze*. *Anthropos*, 51, 1956, č. 1–2, s. 19–60.
- HLAVA, Miloš: *Innocenc Ladislav Červinka (1869–1952)*. In: KALÁBKOVÁ, Pavlína – KOSTRHUN, Petr – HLAVA, Miloš (eds.): *Innocenc Ladislav Červinka a jeho doba*. Sborník příspěvků z konference Dějiny archeologie v českých zemích a na Slovensku, Olomouc, 13. – 15. září 2022. Olomouc 2023, s. 15–62.

- HOBZEK, Josef: *Josef Cibulka. Nástin životopisný*. In: LÍBAL, Dobroslav – VILÍMKOVÁ, Milada (eds.): *Umění věků. Sborník k sedmdesátým narozeninám profesora Dra Josefa Cibulky*. Praha 1957, s. 7–20.
- HOSÁK, Ladislav: *Knihtiskařské závody v Olomouckém kraji 1621–1940*. In: *Dar přátelství. Sborník k počtě československých polygrafů vydaný u příležitosti výstavy Vývoj české knihy 1468–1955 ke dni tisku v jubilejním roce desátého výročí osvobození naší vlasti slavnou sovětskou armádou*. Olomouc 1955, s. 63–68.
- HRUBÝ, Vilém: *Byl nalezen hrob věrozvěsta Metoděje?* In: BÁRTA, Oldřich (ed.): *Almanach Velká Morava*. Brno 1965, s. 147–149.
- CHOCHOLATÝ, František: *Slezsko. Střední Evropa. Revue pro středoevropskou kulturu a politiku*, 7, 1991, č. 18, s. 63–73.
- CHROBÁK, Tomáš – TEJCHMAN, Miroslav – HRABCOVÁ, Jana: *Československo-jugoslávské vztahy*. In: HLADKÝ, Ladislav a kol.: *Vztahy Čechů s národy a zeměmi jihovýchodní Evropy*. Praha 2010, s. 167–182.
- CHVATÍK, Jan: *Perzekuce katolických duchovních na Moravě od počátku okupace do konce II. stanného práva*. In: FIALA, Petr – HANUŠ, Jiří (eds.): *Katolická církev a totalitarismus v českých zemích*. Praha 2001, s. 55–84.
- JILÍK, Jiří: *Vzpomínáme otce Veligradu*. *Malovaný kraj. Národopisný a vlativědný časopis Slovácka*, 43, 2007, č. 6, s. 15.
- JIRKA, Antonín: *Eugen Dostál a kroměřížská obrazárna*. *Bulletin Moravské galerie v Brně*, 51, 1995, s. 153.
- JIRKA, Antonín: *Obrazové sbírky kroměřížského zámku*. In: TOGNER, Milan (ed.): *Kroměřížská obrazárna. Katalog sbírky obrazů Arcibiskupského zámku v Kroměříži*. Kroměříž 1998, s. 13–24.
- JONOVÁ, Jitka: *Arcibiskup sudič. Antiklerikální útoky proti arcibiskupovi Theodoru Kohnovi*. *Studia historica Brunensia*, 61, 2014, č. 2, s. 89–110.
- JONOVÁ, Jitka: *Jednání o obsazení uvolněných kanonikátů olomoucké kapituly ve 30. letech 20. století a úsilí o schválení nových kapitulních stanov*. *Studia theologica*, 19, 2017, č. 4, s. 283–302.
- JONOVÁ, Jitka: *Kauza Grimmenstein: rezignace olomouckého kanovníka a preláta Grimmensteina na kanonikát a jeho další působení*. *Studia theologica*, 21, 2019, č. 2, s. 97–121.

- JONOVÁ, Jitka: *Modification of the Statutes of the Metropolitan Chapter of Olomouc and the Appointment of the Vacant Canons in Connection with the Issue of the 1917 Code of Canon Law*. *Kościół i prawo*, 7 (20), 2018, č. 2, s. 9–24.
- JONOVÁ, Jitka: *Obsazování biskupských stolců v habsburské monarchii na přelomu 19. a 20. století na příkladu olomouckého arcibiskupství po rezignaci arcibiskupa Theodora Kohna*. *Studia theologica*, 14, 2012, č. 1, s. 40–64.
- JONOVÁ, Jitka: *Olomoucký arcibiskup ThDr. Theodor Kohn ve zprávách vídeňské nunciatury zasílaných Svatému stolci*. *Studia theologica*, 11, 2009, č. 1, s. 42–59.
- JONOVÁ, Jitka: *Otázka uprázdněných kanonikátů olomoucké kapituly v době episkopátu arcibiskupa Antonína Cyrila Stojana*. *Studia theologica*, 19, 2017, č. 1, s. 21–44.
- JONOVÁ, Jitka: *Problematika poslušnosti ve vztahu kněží k biskupům*. In: MAREK, Pavel (ed.): *Teorie a praxe politického katolicismu 1870–2007*. Brno 2008, s. 60–78.
- JONOVÁ, Jitka: *Působení biskupa Stanislava Zely v Arcidiecézní památkové radě*. *Studia theologica*, 17, 2015, č. 2, s. 240–249.
- KADLEC, Petr: *PhDr. Bohuš Vybíral*. In: *Kdysi a nedávno 3. Texty o dějinách Hranicka 2012*. Hranice na Moravě 2012, s. 85–87.
- KAŇÁK, Miloslav: *Prof. ThDr. Alois Spisar, přední teolog Československé církve*. In: KAŇÁK, Miloslav a kol.: *Na přelomu generací. Kapitoly o životě čsl. církve a jejich předních pracovních*. Praha 1956, s. 121–141.
- KAUTMAN, František: *Zamyšlení nad Masarykovými projevy z let 1929–1937*. *Soudobé dějiny*, 5, 1998, s. 4, s. 490–508.
- KAVANOVÁ, Tereza: *Profesor František Dvorník jako zpravodajec*. *Vlastivědný věstník moravský*, 53, 2001, č. 3, s. 252–262.
- KÁZMEROVÁ, Ľubica: *Karol Sidor. Žiak Andreja Hlinku*. In: MICHÁLEK, Slavomír – KRAJČOVIČOVÁ, Natália (eds.): *Do pamati národa. Osobnosti slovenských dejín prvej polovice 20. storočia*. Bratislava 2003, s. 511–514.
- KLÍPA, Bohumír: *Italská vojenská mise v Československu*. *Historie a vojenství. Časopis Historického ústavu Armády České republiky*, 44, 1995, č. 3, s. 26–78.
- KOLÁŘ, Bohumír: *František Táborský*. In: KOLÁŘ, Bohumír (ed.): *Slovanské gymnázium literární. Výběrová antologie literárně orientovaných textů studentů a absolventů Slovanského gymnázia a České reálky v Olomouci, doplněná pracemi profesorů a ilustrovaná výtvarnými díly studentů a profesorů obou ústavů*. Olomouc 2000, s. 35.
- KOLLMANN, Josef: *Archiv ministerstva vnitra v letech 1918–1945*. *Sborník archivních prací*, 45, 1995, č. 2, s. 511–688.

- KOLLMANN, Josef: *Státní archivní škola v Praze. Příspěvek k dějinám archivního školství*. Sborník archivních prací, 32, 1982, č. 1, s. 225–307.
- KOŘALKA, Jiří: *Mýtus německého nepřítele: Dalimil a ti druzí*. In: KOSCHMAL, Walter (ed.) – NEKULA, Marek (ed.) – ROGALL, Joachim (ed.): *Češi a Němci. Dějiny – kultura – politika*. Praha – Litomyšl 2001, s. 414–418.
- KOŘALKOVÁ, Květa: *Společenské působení církvi v Táboře v letech 1918–1939*. In: *Táborský archiv. Sborník Státního okresního archivu v Táboře*, 8, 1997–1998, s. 235–249.
- KOŘALKOVÁ, Květa – TECL, Rudolf: *Historie pomníku mistra Jana Husa v Táboře (1904–1928)*. In: *Táborský archiv. Sborník Státního okresního archivu v Táboře*, 10, 2000–2001, s. 417–446.
- KOŘÍNEK, Vlastimil – ŽIŽLAVSKÝ, Bořek: *Stupavská falsa*. Malovaný kraj. *Národopisný a vlastivědný časopis Slovácka*, 29, 1993, č. 1, s. 7; č. 4, s. 6; č. 5, s. 6.
- KOUŘIL, Miloš: *Několik opomíjených regionálních historiků*. In: *Z regionální historie a archivnictví. XIX. Mikulovské sympozium 11. – 12. X. 1989. Olomouc 1989*, s. 227–233.
- KOUŘIL, Miloš: *Unionismus nebo panslavismus? K historii „Apoštolátu sv. Cyrila a Metoděje“*. In: KORDIOVSKÝ, Emil (ed.): *Politické strany a spolky na jižní Moravě. XXII. Mikulovské sympozium 7. – 8. října 1992. Mikulov 1993*, s. 127–132.
- KREJČOVÁ, Helena: *Židovská komunita v moderní české společnosti*. In: VEBER, Václav (ed.): *Židé v novodobých dějinách*. Praha 1997, s. 17–27.
- KRŠKO, Jan: *Využití regionálních pramenů pro zodpovězení některých otázek kolem reformního hnutí katolického duchovenstva a vzniku Církve československé*. In: MAČALA, Pavol – MAREK, Pavel – HANUŠ, Jiří (eds.): *Církve 19. a 20. století ve slovenské a české historiografii*. Brno 2010, s. 221–234.
- KUDELA, Josef: *Katolíci v odboji a o odboji. Přehled a rozbor literatury*. *Naše revoluce*. Čtvrtletní historický sborník, 11, 1935, č. 2, s. 148–149.
- KULIŠ, Otakar: *Začátky tiskáren v Kroměříži*. Typografia. *Časopis pro technické a společenské zájmy knihtiskařů*, 74, 1971, č. 4–5, s. 174.
- KUNZ, Ludvík: *Zemřel PhDr. František Pospíšil*. *Český lid*, 45, 1958, č. 6, s. 277–278.
- KUPRIAN, Hermann J. W.: *„Machen Sie diesem Skandal ein Ende. Ihre Rektoren sind eine nette Gesellschaft.“ Modernismuskussion, Kulturkampf und Freiheit der Wissenschaft: Die Wahrmond-Affäre 1907/08*. In: GEHLER, Michael – SICKINGER, Hubert (eds.): *Politische Affären und Skandale in Österreich*. Wien – München 1995, s. 99–127.

- LETZ, Róbert: *Andrej Hlinka – Ferdinand Juriga, spojenci a rivali v slovenskej politike 1918–1938*. In: PEKNÍK, Miroslav (ed.): *Ferdinand Juriga. Ľudový smer slovenskej politiky*. Bratislava 2009, s. 194–231.
- LEXA, Lukáš: *Slovácká brigáda a její důstojnický sbor v letech 1918–1919*. In: *Jižní Morava. Vlastivědný časopis*, 52, 2016, č. 55, s. 159–194.
- LIPOVSKI, Radek: *Usídlování židovského obyvatelstva v Místku a Koloredově*. In: *Sborník Státního okresního archivu Frýdek–Místek*, 7, 2006, s. 85–101.
- LUDVOVÁ, Jitka: *Německý hudební život v Praze 1880–1939*. In: *Uměnovědné studie IV*. Praha 1983, s. 51–183.
- MADAJ, Marek: *Přehled archeologických výzkumů středověkých klášterů na Moravě do roku 1995*. *Pravěk. Časopis moravských a slezských archeologů*, 8, 1998, s. 263–276.
- MAJER, Jiří: *Vznik a vývoj školy do roku 1953*. In: MAJER, Jiří – VLČEK, Jiří (eds.): *Gymnázium Bučovice. 1902–2002. Almanach ke stému výročí školy*. Bučovice 2002, s. 25–45.
- MALFER, Stefan: *Der Konstitutionalismus in der Habsburgermonarchie - siebzig Jahre Verfassungsdiskussion in „Cisleithanien“*. In: URBANITSCH Peter (ed.) – RUMPLER Helmut (ed.): *Die Habsburgermonarchie 1848–1918. Band VII. Verfassung und Parlamentarismus. 1. Teilband. Verfassungsrecht, Verfassungswirklichkeit, zentrale Repräsentativkörperschaften*. Wien 2000, s. 11–67.
- MALÍŘ, Jiří: *Moravská lidová strana Hynka Bulína, 1913–1914*. *Časopis Matice moravské*, 113, 1994, č. 1, s. 157–169.
- MALÍŘ, Jiří: *Nad životem a dílem PhDr. Rudolfa Zuba*. *Časopis Matice moravské*, 115, 1996, č. 1, s. 210–217.
- MALÍŘ, Jiří: *Nadační podpora českého vysokého školství na Moravě před r. 1918*. In: *Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity. Řada historická (C)*, 40, 1991, č. 38, s. 65–76.
- MALÝ, Josef: *P. Petr Tesař*. *Věstník Matice opavské*, 40, 1935, s. 42–50.
- MAREK, Pavel: *Antonín Cyril Stojan - kněz a politik*. In: MAREK, Pavel – HANUŠ, Jiří (eds.): *Osobnost v církvi a politice. Čeští a slovenští křesťané ve 20. století*. Brno 2006, s. 122–133.
- MAREK, Pavel: *Český politický katolicismus na říšské radě ve Vídni v letech 1907–1914*. In: *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas Philosophica. Historica*, 32, 2003, s. 9–18.

- MAREK, Pavel: *Josef Hofer - Rectus. Předběžný náčrt portrétu osobnosti*. In: Acta Universitatis Reginaehradecensis. Facultas Pedagogica. Humanistica I. Hradec Králové 2008, s. 71–106.
- MAREK, Pavel: *Machar versus Dostál. Příspěvek k poměru realistů ke katolickému modernismu*. Časopis Matice moravské, 118, 1999, č. 2, s. 359–371.
- MAREK, Pavel: *Několik dokumentů k životu a dílu prof. Aloise Spisara*. In: Státní okresní archiv Kroměříž. Archivní ročenka 1999. Kroměříž 1999, s. 41–57.
- MAREK, Pavel: *K problematice církevního rozkolu v Československu v roce 1920*. Český časopis historický, 99, 2001, č. 1, s. 85–120.
- MAREK, Pavel: *K problematice tzv. boje o kostely na počátku první Československé republiky*. In: Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas Philosophica. Historica, 34, 2008, s. 59–73.
- MAREK, Pavel: *K volebním bojům Českého politického spolku v Prostějově v letech 1895–1897*. Zpravodaj muzea Prostějovska, 10, 1990, č. 2, s. 1–17.
- MAREK, Pavel: *T. G. Masaryk a Wahrmondova aféra*. In: MARTONOVÁ, Taťána (ed.): T. G. Masaryk a sociální otázka. Sborník příspěvků z 9. semináře Masarykova muzea v Hodoníně 14. listopadu 2001. Hodonín 2002, s. 145–157.
- MATOUŠOVÁ, Věra: *Přestupové hnutí - „vytyčování hranic“ mezi jednotlivými církvemi*. In: Prácheňské muzeum v Písku v roce 2011. Písek 2012, s. 56–64.
- MATREŃCZYK, Ała: *Zostawił po sobie dobre dzieło. O ojcu Aleksym Malcewie*. Przegląd prawosławny. Miesięcznik ogólnopolski, 28, 2012, č. 10, s. 23–26.
- MĚSÍC, Cyril: *Budování kroměřížské zámecké knihovny a osoba čtenáře v průběhu staletí*. In: RADIMSKÁ, Jitka (ed.): K výzkumu zámeckých, měšťanských a církevních knihoven. České Budějovice 2003, s. 412–422.
- MĚSÍC, Cyril: *Deníky dr. Antonína Breitenbachera (knihovníka a archiváře AZZ)*. In: HANDLOVÁ, Kateřina (ed.): Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska. Paměti - způsob zobrazení skutečnosti. Sborník z 10. odborné konference Olomouc, 17. – 18. října 2001. Olomouc – Brno 2001, s. 127–132.
- MĚSÍC, Cyril: *Mapa Dr. Breitenbachera z roku 1918*. Střední Morava. Vlastivědná revue, 10, 2004, č. 18, s. 115.
- MĚSÍC, Cyril: *Písemná pozůstalost PhDr. Antonína Breitenbachera*. In: Státní okresní archiv Kroměříž. Archivní sborník 2000. Kroměříž 2000, s. 75–77.
- MĚSÍC, Cyril: *Přesuny knih v kroměřížském zámeckém knihovním fondu v historii*. In: KRUŠINSKÝ, Rostislav (ed.): Problematika historických a vzácných knižních fondů

2010. Sborník z 19. odborné konference Olomouc, 20. – 21. října 2010. Olomouc – Brno 2011, s. 159–161.
- MĚŠŤAN, Antonín: *Slované a slovanství v ČSR 1918–1938*. In: VALENTA, Jaroslav – VORÁČEK, Emil – HARNA, Josef (eds.): *Československo 1918–1938. Osudy demokracie ve střední Evropě 2*. Sborník z mezinárodní vědecké konference v Praze 5. – 8. října 1998, Valdštejnský palác - Senát Parlamentu České republiky. Praha 1999, s. 483–488.
- MOLNÁR, Amedeo: *K počátkům evangelické bohoslovecké fakulty v Praze*. Křesťanská revue, 57, 1990, č. 1, s. 19–20.
- MORÁVKOVÁ, Jana: *Bochoř 1951. Sonda do života obce*. In: Olomoucký archivní sborník, 19, 2021, s. 99–110.
- MULÍK, Peter: *Emancipácia Slovákov na pôde katolíckej cirkvi v rokoch 1918–1945*. In: BOBÁK, Ján (ed.): *Na ceste k štátnej samostatnosti. Na pamiatku 140. výročia Memorandanároda slovenského*. Martin 2002, s. 145–168.
- MYŠKA Milan: *Příspěvek k dějinám frýdeckých židů*. Těšínsko. Vlastivědný časopis okresů Frýdek–Místek a Karviná, 37, 1994, č. 4, s. 19–21.
- MYŠKA, Milan: *Zápas Čechů o Hlučínsko (před rokem 1920)*. In: ŠESTÁK, Miroslav – VORÁČEK, Emil (eds.): *Evropa mezi Německem a Ruskem. Sborník prací k sedmdesátinám Jaroslava Valenty*. Praha 2000, s. 255–266.
- MYŠKA, Milan: *Zapomenutý moravský buditel a vlastivědný pracovník František Pinkava (1845–1907)*. Střední Morava. Kulturněhistorická revue 5, 1999, č. 9, s. 112–121.
- NAVRÁTILOVÁ, Alexandra: *Reflexe náboženské dimenze lidového obřadu v české tradici*. In: GABRIEL, Jiří (ed.) – SVOBODA, Jiří (ed.): *Náboženství v českém myšlení - první polovina 20. století. Sborník příspěvků z konference*. Brno 1993, s. 143–150.
- NEČAS, Ctibor: *T. G. Masaryk v říšských volbách r. 1911: kandidatura, volební kampaň a vítězství ve 4. volebním obvodu českých měst na Moravě*. Časopis Matice moravské, 114, 1995, č. 1, s. 49–57.
- NĚMEC, Vít: *Olomoucký arcibiskup ThDr. Leopold Prečan (1866–1947). Příspěvek k historickému bádání o jedné z významných osobností v dějinách olomoucké arcidiecéze první poloviny 20. století*. Střední Morava. Vlastivědná revue, 18, 2012, č. 1, s. 4–25.
- NEŠPOR, Václav: *PhDr. Antonín Breitenbacher*. Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, 50, 1937, č. 185–188, s. 307.
- NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ, Emanuela: *Sedmdesát let Dr. F. Wolného, předsedy Rakouské numismatické společnosti*. Numismatické listy, 6, 1951, č. 6, s. 135.

- NOVOTNÝ, Gustav: *Josef Konšel. Významný lesník, profesor lesnické fakulty a lexikograf. Lesnictví. Mezinárodní vědecký časopis*, 40, 1994, č. 7–8, s. 332–334.
- NOVOTNÝ, Vladimír – SEDLÁK, Jan: *Památkový a uměleckohistorický přínos obnovy interiéru kapitulního chrámu sv. Mořice v Kroměříži. Památky a příroda. Časopis státní památkové péče a ochrany přírody*, 6, 1981, č. 9, s. 528–538.
- NÝVLT, Karel – ŽIVOTA, Jiří: *Výsledky zpřístupňování archivních fondů státních archivů v ČSR za léta 1971–1975. Sborník archivních prací*, 28, 1978, č. 2, s. 425–520.
- OLIVA, Martin: *Obraz Moravského zemského muzea za Protektorátu dle memoárů Františka Skyvy. Acta Musei Moraviae. Scientiae sociales*, 101, 2016, č. 1, s. 73–86.
- OLIVA, Martin: *Snahy a prohry prof. Karla Absolona za II. světové války. In: Sborník Muzea Blansko. 2007. Blansko 2007, s. 133–142*
- OLŠINA, Vladimír: *Padesát let hudební školy Moravana. In: HILGARTNER, Josef (ed.): Památník pěvecko-hudebního spolku Moravan 1862–1932. Kroměříž 1932, s. 135–138.*
- PACOVSKÝ, Emil: *Deset let československého umění. Veraikon. Grafická edice. Umělecká revue*, 15, 1929, č. 1, s. 15–24.
- PÁLKA, Petr: *K počátkům českého gymnázia v Kroměříži. In: Muzeum. Sborník Muzea Kroměřížska*, 3, 2000, s. 37–71.
- PÁLVÖLGYI, Endre: *A Csontos János elleni fegyelmi vizsgálat és annak politikai háttere. In: Az Egyetemi Könyvtár Évkönyvei*, 2, 1964, s. 163–192.
- PAŁYS, Piotr: *Kwestie kościelne w polsko-czeskich sporach granicznych z lat 1945–1947. Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka*, 73, 2018, č. 1, s. 101–125.
- PÁNEK, Jaroslav: *Pekařovo pojetí předbělohorské doby. In: NAVRÁTIL, Ivo (ed.): Josef Pekař a české dějiny 15. – 18. století. Sborník referátů z vědecké konference konané ve dnech 8. – 9. dubna 1994 v Turnově a Sedmihorkách. Bystrá nad Jizerou 1994, s. 75–84.*
- PAVELČÍK, Jan: *Kopaničářský spisovatel Josef Hofer. Malovaný kraj. Vlastivědný časopis Slovácka*, 8, 1972, č. 3, s. 9.
- PAVLICOVÁ, Martina – UHLÍKOVÁ, Lucie: *Co se skrývá a fejetony z roku 1912. Národopisná revue*, 9, 1999, č. 2, s. 114–115.
- PAVLÍČEK, Jaromír: *Český fašismus. In: MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel (eds.): Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861–2004. Díl I. Období 1861–1938. Brno 2005, s. 629–654.*
- PEKAŘ, Josef: *Ke sporu o zakládací listinu biskupství Pražského. Český časopis historický*, 10, 1904, č. 1, s. 45–58.

- PELC, Martin: *Erwin Hanslik a jeho hledání rakouské identity*. In: PETRBOK, Václav – PETRASOVÁ, Taťána – MACHALÍKOVÁ, Pavla (eds.): *Neviditelná loajalita? Rakušané, Němci, Češi v české kultuře 19. století*. Sborník příspěvků z 35. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň, 26. – 28. února 2015. Praha 2016, s. 32–42.
- PERNES, Jiří: *Minulost a přítomnost muzejní práce na Kroměřížsku*. *Vlastivědný věstník moravský*, 36, 1984, č. 2, s. 214–218.
- PERŮTKA, Marek: *Historické město Kroměříž a jeho památky*. In: PERŮTKA, Marek (ed.): *Kroměříž. Historické město & jeho památky*. Kroměříž 2012, s. 9–26.
- PETŘÍK, Lukáš: *Kramářův odkaz pro českou pravici*. In: LOUŽEK, Marek (ed.): *Karel Kramář. 150 let od narození*. Sborník textů. Praha 2011, s. 89–96.
- PINKAVA, Jaroslav: *Francis Dvornik - František Dvorník: historik a unionista*. *Vlastivědný věstník moravský*, 1993, č. 4, s. 416–419.
- PINKAVA, Jaroslav: *Počátky fotografického oboru v Kroměříži*. *Vlastivědný věstník moravský*, 43, 1991, č. 1, s. 75–77.
- PINKAVA, Jaroslav: *Zeno Jockl a Zeno Dostál*. *Hanácké noviny*, č. 19, 18. 5. 1996, s. 12.
- POJAR, Miloš: *Masarykova návštěva Palestiny v r. 1927*. In: POJAR, Miloš (ed.): *Hilsnerova aféra a česká společnost 1899-1999*. Sborník přednášek z konference na Univerzitě Karlově v Praze ve dnech 24. – 26. listopadu 1999. Praha 1999, s. 138–142.
- POJSL, Miloslav: *Posloupnost děkanů a proděkanů* (příloha). In: POJSL, Miloslav (ed.): *Cyrlometodějská teologická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci v letech 1990–2010. 20 let od jejího obnovení*. Sborník. Velehrad 2010, s. 219–224.
- POJSL, Miloslav: *Prof. PhDr. Jan Nevěřil, učitel a badatel*. In: MAREK, Pavel – HANUŠ, Jiří (eds.): *Osobnost v církvi a politice. Čeští a slovenští křesťané ve 20. století*. Brno 2006, s. 184–186.
- POJSL, Miloslav: *Výzkumná a badatelská činnost Archeologického spolku Starý Velehrad*. In: KORDIOVSKÝ, Emil (ed.): *Politické strany a spolky na jižní Moravě. XXII. Mikulovské sympozium 7. – 8. října 1992*. Mikulov 1993, s. 257–263.
- POLC, Jaroslav Václav: *Moravské diecéze po třicetileté válce*. *Studie*, 2–3, 1990, č. 128–129, s. 124–149.
- POLČÁK, Zdeněk: *Válečný štít*. *Historie a vojenství*. *Časopis Vojenského historického ústavu*, 63, 2014, č. 4, s. 150.
- PRÁŠEK, Vojtěch: *Dějiny 2. pluku lehkého dělostřelectva ruských legií*. In: *Dělostřelecký pluk 6 „Irkutský“ k 20. výročí boje u Irkutsku*. Sborník prací. Znojmo 1938, s. 29–110.

- RÁBOŇ, Miloš: *K organizaci a činnosti policie a četnictva na území Brna*. Časopis pro právní vědu a praxi, 3, 1995, č. 2, s. 149–168.
- RAINER, Johann: *Richard Schüller in Bukarest*. Zu den Friedensverhandlungen mit Rumänien im Jahre 1918. In: Innsbrucker Historische Studien, 12–13, 1990, s. 287–306.
- RAK, Jiří: *Husitství v díle Václava Vladivoje Tomka*. In: Husitský Tábor. Sborník Muzea husitského revolučního hnutí, 4, 1981, s. 193–196.
- RATAJ, Jan: *Český antisemitismus v proměnách let 1918–1945*. In: TOMASZEWSKI, Jerzy (ed.) – VALENTA, Jaroslav (ed.): *Židé v české a polské občanské společnosti*. Praha 1999, s. 45–64.
- RATAJ, Jan: *Národní demokracie jako alternativa zakladatelské koncepce československé demokracie*. In: BÍLEK, Jan (ed.) – VELEK, Luboš (ed.): *Karel Kramář (1860–1937). Život a dílo*. Praha 2009, s. 509–518.
- RITZ, Ota: *Stupavské hlaholské padělky*. In: Byzantinoslavica. Sborník pro studium byzantsko-slovanských vztahů, 5, 1933–1934, s. 376–416.
- ROMPORTLOVÁ, Marta: *Vztah k Polsku jako specifikum maďarské zahraniční politiky meziválečného období 1918–1938*. In: Sborník Filozofické fakulty Brněnské univerzity. Řada historická (C), 34, 1985, č. 32, s. 19–28.
- ROUBIC, Antonín: *Správa statků olomouckého (arci)biskupství od 16. století*. Sborník archivních prací, 31, 1981, č. 2, s. 418–476.
- САДИКОВА, Екатерина Николаевна: *Особенности организации церковной жизни русской эмиграции. По материалам епархиального архива*. Вестник ПСТГУ. Серия V. Вопросы истории и теории христианского искусства, 10, 2016, č. 2, s. 115–141.
- SETÍNSKÝ, Jiří: *Případ ředitele Bohuslava Kopeckého*. In: Vyškovský sborník. Sborník Státního okresního archivu Vyškov. Slavkov u Brna 1999, s. 104–118.
- SCHULZOVÁ, Alena: *Český výtvarný život v Olomouci po první světové válce*. In: Okresní archiv v Olomouci. Zpráva o činnosti Okresního archivu za rok 1990. Olomouc 1991, s. 71–77.
- SCHWIPPEL, Jindřich: *Kroniky, kronikáři - archivy, archiváři*. Archivní časopis, 58, 2008, č. 3, s. 242–244.
- SKALICKÝ, Karel: *The Vicissitudes of the Catholic Church in Czechoslovakia 1918 to 1988*. In: STONE, Norman – STROUHAL, Eduard: *Czechoslovakia. Crossroads and Crises, 1918–88*. Basingstoke 1989, s. 297–324.

- SLAVÍČEK, Lubomír: *Uměleckohistorický listář Antonína Breitenbachera*. Opuscula historiae artium. Sborník prací Filosofické fakulty brněnské university. Řada uměnovědná (F), 44, 2000, s. 81–123.
- SLUKA, Václav: *Československá armáda v letech I (1918–1920)*. Historie a vojenství. Časopis Historického ústavu Armády České republiky, 44, 1995, č. 5, s. 98–138.
- SOLDÁN, Ladislav: *Kritický typ Jana Strakoše (1899–1966)*. In: Literární archiv. Sborník Památníku národního písemnictví, 32–33, 2000–2001, s. 273–283.
- SOLDÁN, Ladislav: *Mladí katoličtí kritici z časopisu Tvar (1927–1932)*. In: XXIV. Mikulovské sympozium. Kulturní periodika na Moravě. 17. – 18. října 1996. Mikulov 1996, s. 133–140.
- SOMMER, Karel: *K politickému vývoji na Hlučínsku v první polovině 20. let*. Slezský sborník. Acta Silesiaca. Čtvrtletník pro vědy o společnosti, 47, 1989, č. 2, s. 121–135.
- SOMMER, Karel: *Proněmecké iredentistické hnutí na Hlučínsku v první polovině 20. let*. Slezský sborník. Acta Silesiaca. Čtvrtletník pro vědy o společnosti, 50, 1992, č. 3–4, s. 227–241.
- SOMMER, Karel: *Průběh a výsledky pozemkové reformy v pohraničí českých zemí*. In: ŠRAJEROVÁ, Olga (ed.): *České národní aktivity v pohraničních oblastech první Československé republiky*. Olomouc – Opava – Šenov u Ostravy 2003, s. 35–106.
- SPÁČIL, Jindřich: *Kroměříž v roce osmačtyřicátém*. In: Kroměřížský rok 1948. Vzpomínkové oslavy stého výročí revolučního roku 1848 a kroměřížského sněmu. Kroměříž 1947, s. 20–21.
- SPÁČIL, Vladimír: *K otázce pořádání a inventarizace římskokatolických farních archivů z oblasti olomoucké arcidiecéze*. Archivní časopis, 13, 1963, č. 2, s. 76–81.
- SPURNÝ, František: *František Rostislav Reichstädter*. Zpravodaj Muzea Prostějovska, 15, 1995, č. 2, s. 39–44.
- STEWART, Pamela D.: *A Note on Boccaccio, Lessing and the Parable of Three Rings*. In: GROFFIER, Ethel – PARADIS, Michael (eds.): *The Notion of Tolerance and Human Rights. Essays in Honour of Raymond Klibansky*. Ottawa 1991, s. 37–46.
- STRÍBRNÝ, Jan: *Církev a náboženský život za nacistické okupace*. In: MACH, Jiří: *Vlastenectví, církev a společnost v proměnách 19. a 20. století. Příspěvky z konference konané na počest dvoustého výročí narození vlasteneckého kněze a regionálního historika Josefa Mnohoslava Roštlapila dne 15. září 2009 v Dobrušce*. Dobruška 2009, s. 93–142.

- SUCHÁNEK, Drahomír: *Ludwig Wahrmund a církevní a právní dějiny*. In: MAČALA, Pavol – MAREK, Pavel – HANUŠ, Jiří (eds.): *Církev 19. a 20. století ve slovenské a české historiografii*. Brno 2010, s. 440–451.
- SVOBODA, Josef Marcol: *Msgr. PhDr. Antonín Breitenbacher. Obraz několika obrázků*. *Archa. Revue pro katolickou kulturu*, 19, 1931, č. 3, s. 189–200.
- SVOZIL, Oldřich: *Dějiny gymnázia v Uherském Hradišti*. In: *Sto let českého gymnázia v Uherském Hradišti 1884–1984. Sborník ke stému výročí*. Uherské Hradiště 1984, s. 17–25.
- ŠAMBERGER, Zdeněk: *Československé archivnictví po roce 1918. Stav a organizační vývoj*. *Sborník archivních prací*, 18, 1968, č. 1, s. 3–85.
- ŠANDA, Emilián: *Některé problémy v naší roentgenologii*. *Časopis lékařů českých*, 83, 1944, č. 38, s. 1134–1136.
- ŠEDIVÝ, Ivan: *Gajdova aféra 1926–1928*. *Český časopis historický*, 92, 1994, č. 4, s. 732–757.
- ŠESTÁK, Miroslav: *Českoslovanství a jihoslovanství do roku 1918. Ideje – problémy – souvislosti*. *Slovanské historické studie*, 21, 1995, s. 5–55.
- ŠLAPETA, Vladimír – ZATLOUKAL, Pavel: *Kroměřížská architektura let 1850–1950*. *Památky a příroda. Časopis státní památkové péče a ochrany přírody*, 8, 1983, č. 5, s. 257–266.
- ŠMÍD, Marek: *Československo-vatikánské diplomatické styky v letech 1920–1922*. In: ŠMÍD, Marek (ed.) – MANDZÁK, Daniel Atanáz (ed.) – HAJDINOVÁ, Eva (ed.): *Svatý stolec a Československo I. Edice dokumentů z let 1920–1922*. Praha 2022, s. 19–58.
- ŠMÍD, Marek: *Změny na biskupských postech v českých zemích v období první světové války*. *Historica Olomucensia*, 55, 2018, s. 217–237.
- ŠPIRITOVÁ, Alexandra: *Z historie Ústředního archivu Ministerstva vnitra (1945–1954)*. In: *Z dějin Státního ústředního archivu v Praze a jeho předchůdců. Konference ke 40. výročí SÚA konaná dne 6. 10. 1994 v Praze*. Praha 1995, s. 5–16.
- ŠTĚPÁN, Jan: *Vývoj správy písemností olomouckých biskupů v letech 1579–1651*. *Archivní časopis*, 58, 2008, č. 1, s. 14–34.
- TEHŤAL, Vladimír: *Farnost sv. Františka Xaverského v Uherském Hradišti v letech 1778–1918*. *Slovácko. Společenskovední sborník pro moravsko-slovenské pomezí*, 46, 2004, s. 209–232.

- TEJCHMANOVÁ, Světlana: *Politická činnost ruské emigrace v Československu v letech 1920–1939*. Slovanský přehled. Časopis pro dějiny střední, východní a jihovýchodní Evropy, 77, 1991, č. 4, s. 273–287.
- TICHÁK, Milan: *Josef Bartocha*. In: KOLÁŘ, Bohumír a kol.: *Slovanské gymnázium literární*. Výběrová antologie literárně orientovaných textů studentů a absolventů Slovanského gymnázia a České reálky v Olomouci, doplněná pracemi profesorů a ilustrovaná výtvarnými díly studentů a profesorů obou ústavů. Olomouc 2000, s. 40.
- TKADLČÍK, Vojtěch: *Velehradská cesta k odloučeným bratřím*. In: MYSLIVEC, Josef: *Křesťanský východ a my*. Praha 1970, s. 41–68.
- TKADLČÍK, Vojtěch: *Významní pracovníci velehradského unionismu*. In: Bohemia, Ecclesia, Universitas. Sborník k osmdesátinám Jaroslavu Kadlecovi. Praha 1991, s. 173–182.
- TOGNER, Milan: *Obnova města po třicetileté válce*. In: PERŮTKA, Marek (ed.): *Kroměříž. Historické město & jeho památky*. Kroměříž 2012, s. 149–170.
- TOGNER, Milan: *Rezidence a dvůr biskupství olomouckého*. In: KROUPA, Jiří (ed.): *V zrcadle stínů. Morava v době baroka 1670–1790*. Brno 2002, s. 103–117.
- TOMÁŠ, Petr: *Kapitoly z české geopolitiky*. Svědectví. Čtvrtletník pro politiku a kulturu, 12, 1973, č. 45, s. 21–38.
- TRAPL, Miloš: *Církevní poměry v letech 1848–1938*. In: HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – POLC, Jaroslav Václav (eds.): *Pražské arcibiskupství 1344–1994*. Sborník statí o jeho působení a významu v české zemi. Praha 1994, s. 251–276.
- TRAPL, Miloš: *Český politický katolicismus v letech 1918–1938*. In: FIALA, Petr – FORAL, Jiří – KONEČNÝ, Karel – MAREK, Pavel – PEHR, Michal – TRAPL, Miloš: *Český politický katolicismus 1848–2005*. Brno 2008, s. 177–368.
- TYL, Tomáš: *Zákon 61/1918 Sb. aneb Spravedlnost pro každého!* Časopis pro právní vědu a praxi, 12, 2004, č. 4, s. 333–341.
- URBANITSCH, Peter: *Die nationalen Ausgleichversuche in den Ländern Cisleithaniens in den Jahren vor dem Ersten Weltkrieg - gemeinsamkeiten und Unterschiede*. In: FASORA, Lukáš – HANUŠ, Jiří – MALÍŘ, Jiří (eds.): *Moravské vyrovnání z roku 1905 - možnosti a limity národnostního smíru ve střední Evropě*. Sborník příspěvků ze stejnojmenné mezinárodní konference konané ve dnech 10. – 11. listopadu 2005 v Brně, s. 43–58.
- VÁCLAVÍK, Oldřich: *Úryvek z historie Měšťanské besedy v Prostějově*. In: *Ročenka prostějovského archivu 2000*. Prostějov 2001, s. 46–55.
- VÁŠEK, František – ŠTĚPÁNEK, Zdeněk: *Perzekuce moravského duchovenstva v době nacistické okupace*. Časopis Matice moravské, 115, 1996, č. 2, s. 275–297.

- VAŠEK, František – ŠTĚPÁNEK, Zdeněk: *Rezistence moravského duchovenstva v době nacistické okupace*. Časopis Matice moravské, 115, 1996, č. 1, 73–94.
- VAŠEK, František: *Německý zvláštní soud (Sondergericht) v Brně - součást nacistického teroru na Moravě*. Časopis pro právní vědu a praxi, 5, 1997, č. 4, s. 672–687.
- VAŠEK, František: *Vznik německého zemského soudu v Brně*. Právní historie a současnost, 5, 1997, č. 1, s. 106–128.
- VEJVAR, Stanislav: *Monsignore Bohumil Stašek, život a dílo*. In: KOTOUS, Jan – PEHR, Michal (eds.): *Bohumil Stašek (1886–1948). Život a doba. Příspěvky z vědeckého semináře k 60. výročí úmrtí Msgre. ThDr. h.c. Bohumila Staška, probošta vyšehradské kapituly*. Vyšehrad, 29. října 2008. Kostelní Vydří 2009, s. 9–30.
- VIKTOŘÍK, Michael: *Vojenské posádky na Moravě a v Rakouském Slezsku v 19. století*. Kultúrne dejiny, 9, 2018, č. 1, s. 36–53.
- VLČKOVÁ-BUTULOVÁ, Iva: *Dějiny zámecké knihovny v Kroměříži od roku 1850 až po dnešek*. Vlastivědný věstník moravský, 28, 1976, č. 1, s. 46–57.
- VLČKOVÁ-BUTULOVÁ, Iva: *Dr. Antonín Breitenbacher a Kroměříž*. Vlastivědný věstník moravský, 22, 1970, č. 3, s. 321–332.
- VOGEL, Jiří: *Myšlení reformního katolicismu Hermana Schella v díle Aloise Spisara*. In: KUČERA, Zdeněk – LÁŠEK, Jan Blahoslav (eds.): *Modernismus - historie nebo výzva? Studie ke genezi českého katolického modernismu*. Brno 2002, s. 198–225.
- VYBÍRAL, Bohuš: *Dr. Antonín Breitenbacher: Dějiny arcibiskupské obrazárny v Kroměříži*. Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, 37, 1926, č. 1–4, s. 133–135.
- VYKOUPIIL, Libor: *Čeští fašisté na Moravě*. In: MITÁČEK, Jiří – VYKOUPIIL, Libor (eds.): *Morava v boji proti fašismu*. Brno 2008, s. 46–56.
- VYSKOČIL, Aleš: *C. k. úředník v československých službách*. Časopis Matice moravské, 125, 2007, č. 2, s. 425–459.
- WEBER, Hermann: *Akademische Theologie an Universitäten - rechtliche Aspekte*. In: HOMOLKA, Walter – PÖTTERING, Hans-Gert (eds.): *Theologie(n) an der Universität. Akademische Herausforderung im säkularen Umfeld*. Berlin 2013, s. 31–46.
- ZATLOUKAL, Pavel: *Kroměřížská architektura 19. století. II. část*. Historica. Revue pro historii a příbuzné vědy, 3, 2012, č. 2, s. 144–146.
- ZATLOUKAL, Richard: *Archeologická expozice Arcidiecézního muzea Olomouc*. Zprávy památkové péče, 70, 2010, č. 3, s. 201–205.
- ZEZULOVÁ, Jitka: *Kroměřížský 28. říjen*. In: Státní okresní archiv Kroměříž. Archivní sborník 2003. Kroměříž 2003, s. 131–137.

- ZEZULOVÁ, Jitka: JUDr. *Metoděj Barták. Starosta města Kroměříže 1913–1919*. In: Státní okresní archiv Kroměříž. Archivní sborník 2006. Kroměříž 2006, s. 115–123.
- ZIMONĚ, Henryk: *Życie i działalność naukowa O. Wilhelma Schmidta SVD (1868–1954)*. *Collectanea Theologica*, 45, 1975, č. 1, s. 49–59.
- ZLÁMAL, Bohumil: *Kapitoly ze života olomouckého arcibiskupa dr. Theodora Kohna - neúspěšného mecenáše české univerzity na Moravě*. *Vlastivědný věstník moravský*, 45, 1993, č. 1, s. 18–28; č. 2, s. 171–182.
- ZMÁTLO, Peter: *Ohlas Marmaggiho aféry na stránkách dvoch slovenských stranických listov*. In: MAČALA, Pavol – MAREK, Pavel – HANUŠ, Jiří (eds.): *Církev 19. a 20. století ve slovenské a české historiografii*. Brno 2010, s. 493–521.
- ZUBER, Rudolf: *Archiv arcibiskupství olomouckého v Kroměříži*. *Archivní časopis*, 1, 1951, č. 4, s. 121–122.

Kvalifikační práce

- HYÁNEK, Vojtěch: *Komunální politika v Kroměříži 1861 až 1912*. Brno 2017 (nepublikovaná diplomová práce).
- NOVOSÁDOVÁ, Tereza: *Uzavírání sňatku vojáky v historické perspektivě*. Brno 2018 (nepublikovaná bakalářská práce).
- JEŘÁBKOVÁ, Lenka: *Strahovský opat Metoděj Jan Nepomuk Zavoral*. Praha 2008 (nepublikovaná diplomová práce).
- ZNACHOROVÁ, Lucie: *Historie skautingu v jižních Čechách*. České Budějovice 2020 (nepublikovaná diplomová práce).

Elektronické zdroje

- Digitální archiv Šechtl a Voseček*. Dostupné online: <https://sechtl-vosecek.ucw.cz/cml/desky/deska1791.html> [citováno 5. 4. 2022].
- Хохлачев Александр Николаевич* (heslo). In: *Офицеры РИА*. Dostupné online: https://www.ria1914.info/index.php/Хохлачев_Александр_Николаевич [citováno 1. 8. 2023].
- KIJONKOVÁ, Eva: *Už zítra lidé uvidí zachráněný monumentální obraz Antona Pettera Zavraždění sv. Václava*. Český rozhlas. Dostupné online: <https://temata.rozhlas.cz/uz-zitralide-uvidi-zachraneny-monumentalni-obraz-antona-pettera-zavrazdeni-sv-8013827> [citováno 9. 3. 2023].

- KREJČOVÁ, Jana: *Poválečné desetiletí na Svatém Kopečku u Olomouce*. Svatý Kopeček u Olomouce 2020. Dostupné online: http://www.maticesvatokopecka.cz/resources/greetings/1594311970Akce_K_brozurka_web.pdf [citováno 9. 3. 2023].
- MEDVECKÝ, Karel Anton: *Z mojich rozpomienok k šest'desiatinám*. Trnava 1935. Dostupné online: https://zlatyfond.sme.sk/dielo/1702/Medvecky_Z-mojich-rozpomienok-k-sestdesiatinam/4 [citováno 9. 3. 2023].
- MICHELITSCH, Josefa – FISCHERA, Ottilia – RAMMER, Katharina Labouré (eds.): *Sieben Vierteljahrhunderte. Stationen einer Entwicklung*. In: *Schrift zum Jubiläum. Kongregation der Barmherzigen Schwestern vom heiligen Vinzenz von Paul in Wien-Gumpendorf*. Wien 2007, s. 65–79. Dostupné online: http://www.barmherzigeschwestern-wien.at/_filestorage/84/72/festschrift-herkuenfte-zukuenfte.pdf [citováno 2. 2. 2023].
- Počátky CČS(H) Halenkovice. Církev československá husitská Kvasice*. Dostupné online: <https://www.ccschkvasice.cz/news/pocatky-ccs-h-halenkovice/> [citováno 2. 2. 2023].
- Počátky CČS(H) v kroměřížském okrese*. Dostupné online: <https://www.ccschkvasice.cz/news/pocatky-ccs-h-v-kromerizskem-okresu/> [citováno 2. 2. 2023].
- Přehled činovníků místní rady starších*. Dostupné online: <http://ccshostravazabreh.cz/wp-content/uploads/2020/03/Cinovnici-Kronika-Zabreh.pdf> [citováno 2. 2. 2023].
- RACLAVSKÝ, Libor: *Historie pravoslavné obce v Kroměříži*. Sůl země. Věstník olomoucko-brněnské eparchie pravoslavné církve, 12, 2012, č. 1, s. 6–9. Dostupné online: <https://docplayer.cz/amp/8617865-Sul-zeme-vestnik-olomoucko-brnenske-eparchie-pravoslavne-cirkve.html> [citováno 24. 6. 2020].
- RAIS, Angéline: *Jacques Rosenthal (1854–1937), bookdealer*. Dostupné online: <https://ies.sas.ac.uk/research-projects/cultivate-mss-project/cast-characters/jacques-rosenthal-1854-1937-bookdealer> [citováno 8. 3. 2023].
- Vznik náboženské obce Církve československé v Zábřehu nad Odrou podle záznamů v místní kronice*. Dostupné online: <http://ccshostravazabreh.cz/wp-content/uploads/2020/03/Vznik-NO-Zabreh.pdf> [citováno 2. 2. 2023].
- WILFLING, Gertraud: *Akademische Fachvereine am Beispiel des „akademischen Historikerklubs“ der Universität Innsbruck*. *Historia.scribere*. Online-Zeitschrift der Institute für Alte Geschichte und Altorientalistik, Geschichtswissenschaften und Europäische Ethnologie sowie Zeitgeschichte der Universität Innsbruck zur Publikation studentischer Arbeiten, 3, 2011, s. 81–118. Dostupné online: https://webapp.uibk.ac.at/ojs2/index.php/historia_scribere/article/view/2273 [citováno 14. 7. 2022].

SUMMARY

In the submitted dissertation, we focus our attention on the life and work of Antonín Breitenbacher, Czech (Moravian) historian and Roman Catholic priest. Our primary sources are his four diaries he had been writing between 1915 and 1937. These sources help us to uncover the complicated inner world of a man and his views on social changes and historical phenomena of the first third of the 20th century.

He was born on 14 February, 1874 in Jarošov in the Moravian Slovakia region. After graduating from history and geography at the University of Innsbruck and being ordained a priest in 1896, he started teaching these subjects at the Archbishop's Minor Seminary in Kroměříž (since 1910 the Archbishop's Grammar School). At the same time, he had been engaging in historical work. He was mainly interested in the ecclesiastical history of the Archdiocese of Olomouc. As a member of the Commission for the Publication of historical Moravian sources, he had been striving to publish the correspondence of Bishop Stanislav II Pavlovský (16th century).

In 1915, he had been appointed administrator of the Archbishop castle library in Kroměříž. During the First World War, he had been publishing political articles in the public press he had been supervised by the state police because of his connections with students who fought as legionnaires against Austria-Hungary. He therefore welcomed the establishing of Czechoslovakia in October 1918 with hope and expectation. Among other activities, he initiated the transformation of the bilingual Archbishop's Grammar School into a Czech Grammar School.

Between 1919 and 1920, he had been collaborating with reformist priests who were involved in the activities of the Unity of the Czech Catholic Clergy (*Jednota českého katolického duchovenstva*), with Matěj Pavlík and Alois Spisar namely. He had been supporting Church reforms, including the Czech liturgy and the abolition of mandatory priest celibacy. Together with Adolf Jašek, he also organized an action against the „Austrian“ Archbishop Lev Skrbenský (1863–1938).

After being appointed Archdiocesan archivist in 1921, he turned his professional interest to the history of art. Between 1925 and 1927, he had been writing the history of the Castle Gallery in Kroměříž (*Dějiny zámecké obrazárny v Kroměříži*), the two-volume book compiled on the basis of archival sources. The Buffalo Fine Arts Academy also showed interest in this work after publishing. Together with dr. Eugen Dostál (1889–1943), he also published

Catalog of the Castle Gallery in Kroměříž (*Katalog arcibiskupské obrazárny v Kroměříži*).

These works are still valuable and indispensable for historians of art in the Czech lands.

In the first years of the existence of Czechoslovakia, his political attitudes were facing major changes. Breitenbacher was disappointed with official state policy. He disagreed with the anti-catholic sentiments in society and he was worried about breaking of national unity. Subsequently, he had been showing sympathy for the Czech fascist movement. In 1924, he nevertheless refused Robert Mach's offer to lead the Czech (Moravian) fascists in Kroměříž.

In the work, we are revealing Breitenbacher's contacts with the White Russian refugee movement in Prague, as well as unconcealed antisemitism in his diaries. We are therefore trying to find the reasons that shaped his attitudes. We found the cause in his childhood and the social environment in which he grew up.

Between 1934 and 1935, Antonín Breitenbacher had been the main protagonist of the Breitenbacher-Rittich affair. The Archbishop Leopold Prečan had been involved to that case as well. Breitenbacher faced a trial because of a defamation which was the reason of the affair. The case was ended by Breitenbacher's apology and breaking relations with Prečan. He dedicated the rest of his life to the organizing of the Archdiocesan Archive in Kroměříž, which he organized as a modern institution.

Through out the work, we are trying to understand the causes of Breitenbacher's actions and thinking in the context of the time. The conclusion of the thesis is devoted to the overall evaluation of our discoveries.

SEZNAM ZKRATEK

Zkratky archivů a institucí

ANM	Archiv Národního muzea
MZA v Brně	Moravský zemský archiv v Brně
SOA	Státní oblastní archiv
SOkA	Státní okresní archiv
VÚA–VHA	Vojenský ústřední archiv - Vojenský historický archiv Praha
ZA v Opavě	Zemský archiv v Opavě

Zkratky užívané v textu

C. k.	císařsko královský
K. a.	knížecí arcibiskupský
K	koruna rakouská-uherská
Kč	koruna československá

JMENNÝ REJSTŘÍK

- Abolnar, šlechtic 150
- Adamec, lékař 159
- Adámek, František 319
- Adámek, Karel Václav 45
- Adlerová, Františka 397
- Ahasver, mytologická postava 447
- Alexandr Veliký, panovník 96
- Alexandr VI., papež 103
- Andrášková, Julie 42
- Antimos VII., patriarcha konstantinopolský 308
- Antonij, metropolita petrohradský 308
- Anýž, Josef 413
- Apponyi, Albert 45
- Archimedes, řecký filozof 406
- Aristoteles, řecký filozof 466
- Augiáš, mýtický panovník 327
- Axman, Emil 505
- Baar, Jindřich Šimon 248, 283, 288
- Bačík, Karel 59
- Badeni, Kazimír Felix 87, 100, 512
- Bacher, Rudolf 497
- Baillet-Latour, Maxmilián von 35
- Balbín, Bohuslav 228
- Barták, Jan 350
- Barták, Metoděj 305, 350–351
- Bartoš, František 66
- Bařinka, Cyril 265, 380, 466
- Batthyány, Viliam 240
- Bařa, Tomáš 40–41
- Bařka, Bohdan 158
- Bauer, František 123
- Bauer, František Saleský 9, 117, 120–124, 129, 134, 136, 138, 164, 174, 180–181, 185, 327, 332–334, 342, 367–368, 381
- Bavorská, Alžběta 171
- Bayerová, Terezie 122
- Bednářová, Marie 245
- Beková, Anna 433
- Bělčíková, Anna 253
- Bělík, Karel 231
- Bena, dr. 498
- Bena, Josef 137, 190
- Benedikt XV., papež 182, 240, 267, 276
- Beneš, Edvard 39, 414–415, 458
- Beneš, Emil 342–343, 470–471
- Beneš-Šumavský, Václav 204
- Berchtoldová, Ferdinanda 143
- Bertram, Adolf 448
- Bezděk, Ctibor 56–57, 59, 61, 298, 505
- Bezruč, Petr 503
- Bidlo, Jaroslav 145

- Bílý, Eduard 234
- Birnbaumová, Alžběta 391–392
- Bláha, František 44, 262
- Blaha, Marián 240, 267, 426
- Blaschke, Jan 488
- Blažek, Jan 138
- Blažek, Vilém 72, 77–80, 120, 190, 230, 258, 264, 396, 512
- Bloch, Marc 73
- Boccaccio, Giovanni 101
- Bočkajovci, povstalci 132
- Bogolová, Alžběta 486
- Bonaparte, Napoleon I. 35, 94, 109
- Bonaparte, Napoleon III. 92
- Borgia, Rodrigo viz *Alexandr VI., papež*
- Borovský, Karel Havlíček 228
- Botek, František 13
- Bouška, Sigismund 179, 248, 314
- Brand, Zikmund 202, 466
- Brandl, Vincenc 312
- Branowitz, Georg Anton 323
- Bratránková, Emanuela 192
- Braunové, rodina průmyslníků 43
- Breitenbacher, Georg 14, 35–38, 511
- Breitenbacher, Jan Alois 40–42, 49, 61, 160
- Breitenbacher, Josef 38–39, 47, 59, 87, 199
- Breitenbacher, Josef ml. 40–41, 55, 59, 61, 160
- Breitenbacher, Josef nejml. 40, 495
- Breitenbacher, Karel 40, 160, 163
- Breitenbacherová, Antonie 40–41, 495, 499
- Breitenbacherová, Augustina 38
- Bretholz, Bertold 127, 133
- Brnková, Mariana 53
- Brokešová, Ervína 14
- Bruntálský z Vrbna, Rudolf Ludvík 173
- Brzkovská, Antonie 191
- Březina, Otokar 18, 439–441, 467, 487, 515–516
- Bulín, František 394
- Bulín, Hynek 372, 394–395
- Bureha, Volodymyr 248
- Busson, Arnold 89
- Butulová-Vlčková, Iva 14, 25, 510
- Calábek, Leopold 235
- Caligula, císař 220
- Cibulka, Josef 496
- Cigánek, Ludvík 345
- Cikhartová, Olga viz *Fastrová, Olga*
- Cinek, František 62, 78, 124, 143, 184, 223, 233, 268, 295, 368, 488
- Ciriaci, Pietro 9, 279
- Collredo-Waldsee, Antonín Theodor 74, 388

Coufalík, Antonín 356
 Coufalíková, Anna (Techildis) 356–360
 Cromwell, Oliver 130
 Crusoe, Robinson 491
 Csontos, János 171–172
 Cyril, věrozvěst 321
 Czadová, Marie 159
 Čajka, Martin 59
 Čapčikov, Grigorij Ivanovič 418, 420
 Čapek, Karel 444
 Čápová, Anna 294
 Čech, Leander 133, 136
 Čechmánek, Antonín 69
 Čepička, Alexej 194
 Čermák, Jiří 510
 Černá, Terezie 456
 Černín, Otakar 205
 Černohorský, Karel 172
 Černůšek, Josef 59
 Černý, Florián 350
 Černý, Jan 357, 360, 452
 Červinka, Innocenc Ladislav 316
 Dalimil, kronikář 126
 Dambrovský, Jan Philopon 65–67, 128–129
 Daníček, Jakub 59
 Daránský, Marcel 125
 Davis, Robert Tyler 12
 Dekarová, Magdalena 297
 Deml, Jakub 18, 440, 467, 487
 Deutsch, Bohumil 72, 81
 Dietrichsteinu, František z 74, 208, 374
 Dimitrij, patriarcha srbský 253, 292
 Diviš, Jan 299–300
 Diviš, Josef 299
 Dobrovský, Josef 228
 Dokoupil, Antonín 293–294, 484
 Dokoupil, Karel 293
 Dolanský, František 253
 Dolenský, Jan 318
 Doležal, Josef (kronikář v Kroměříži) 292, 462
 Doležal, Josef (publicista) 248, 512
 Doležalková, Antonie 42
 Domec, lékař 160
 Dosoudil, František 70
 Dosoudil, Josef 26, 31, 70, 81, 137–138, 162, 189, 196, 238, 247, 252, 258
 Dostál, Eugen 12, 328, 386–393, 506
 Dostál, Florián 141
 Dostál, Hynek 152
 Dostál, Josef 385–387
 Dostál-Lutinov, Karel 66, 100, 106, 109, 112, 179–180, 221, 248, 334, 352
 Dostálová, Olga viz *Foersterová, Olga*

Doubrava, Josef 240, 284
 Droběna, Josef 296
 Drozdová, Mariana 65
 Drtina, František 226, 275, 399
 Dubják, Josef 109
 Dubravius, Jan 344
 Dudek, František 155
 Dudek, Josef 155
 Dudík, Beda 83, 312
 Dudková, Anna 350
 Dunckerová, Dora 394
 Durych, Jaroslav 18, 183, 446, 467, 487, 520
 Dvorník, František 145–148, 278, 388
 Dvořák, Rudolf 133
 Dvořák, Xaver 248
 Dyk, Viktor 18, 449, 454, 460, 467, 520
 Ebner, Markus 163
 Egkhu, Leopold II. Fridrich z 388
 Ehrmann, František 163, 178, 181–182, 333
 Eybesfeld, Siegmund Conrad 54
 Fadrus, Karel 219, 296
 Farský, Karel 249, 253, 255, 259–260, 275, 280, 291–293, 295, 297, 299–300, 514
 Fastrová, Olga 297
 Faust, Ovídius 22–23, 337
 Felmer, student 233
 Fiala, Bedřich 254, 331, 508, 522
 Fialová, Cecílie 39
 Fialová, Emilie, 251
 Fialová, Rózina 39
 Fialová, Veronika 39
 Ficker, Julius 88
 Fišer, Zdeněk 24, 75
 Foerster, Josef Bohuslav 14, 174, 505
 Foersterová, Olga 174
 Foldynová, Žofie 262
 Fridrich I. Barbarossa, panovník 90
 Fried, Eduard 153
 Fried, Julius 153
 Fried, Robert 153
 Froese, Andreas 465
 Fučík, Bedřich 487
 Führich, Joseph 164
 Fürstenberka, Bedřich z 65, 76, 78, 106, 109, 237, 321, 339, 367
 Gagarin, Ivan Sergejevič 307
 Gagarin, Sergej Ivanovič 307
 Gaideczka, Karel 433
 Gaideczka, Rudolf 433–435
 Gajda, Radola 442, 454
 Gajdík, Josef 297
 Gajdík, Petr 59, 297–301
 Gajdušek, František 59, 228, 426

- Gallaš, Josef Heřman Agapit 333
- Gasparri, Pietro 183, 268
- Gautsch, Paul 87, 108
- Gebhard, Friedrich ml. 168, 244–246
- Gebhard, Friedrich st. 168
- Geidl, Rudolf viz *Gajda, Radola*
- Geisler, Antonín 243
- Geisler, Jindřich 184, 243, 343, 347
- Gerbec, Rudolf 59
- Gerst, Adolf 477, 480
- Gerstnerová, Terezie 192
- Gibasová, Veronika 211
- Glabazňa, Eduard 169, 386
- Glabazňa, František 169
- Goeken, Anton Ferdinand viz *Goeken, Vasilij*
- Goeken, Vasilij 309
- Goll, Jaroslav 126–127
- Goller, Peter 87, 104
- Gorazd, biskup viz *Pavlík, Matěj*
- Götz, Augustin 245–246, 346
- Götz, Ignác 245
- Grabcová, Mariana 198
- Graubner, Jan 340
- Graziani, Andreo 198
- Grégoire, Henri 147–148
- Gregor, František 157–158
- Grimmenstein, Joseph von 258, 378–383, 471
- Gross, Josef 284
- Grosse, Friedrich ml. 165
- Grosse, Friedrich st. 165
- Gruntová, Anna 124
- Gřesová, Antonína 487
- Gusek, Heinrich 166, 245
- Gusek, Viktor ml. 166
- Gusek, Viktor st. 84, 166–168, 182
- Gusková, Barbora 245
- Gusková, Betti 166
- Gusková, Marie 166
- Gutfreund, Otto 450–451
- Gutmann, David 135
- Haas, Ignác 78–80
- Habsburský, Ferdinand II. 89
- Habsburský, Ferdinand III. 183
- Habsburský, Filip II. 94
- Habsburský, Maxmilián I. 92
- Habsburský, Rudolf I. 92
- Habsburský, Rudolf II. 185, 208, 251
- Habsburský, Rudolf IV. 90
- Habsbursko-Lotrinský, Ferdinand V. 37, 75
- Habsbursko-Lotrinský, František I. 35
- Habsbursko-Lotrinský, František Ferdinand d'Este 154, 413

Habsbursko-Lotrinský, František Josef I. 88, 154, 169, 218, 223, 230–232, 304
 Habsbursko-Lotrinský, Josef II. 37, 188
 Habsbursko-Lotrinský, Karel I. 212, 218, 225, 230, 232, 234, 280, 399
 Habsbursko-Lotrinský, Leopold II. 35
 Habsbursko-Lotrinský, Rudolf 381
 Hájek, Alois 139
 Hála, František 22
 Halas, Alois 58
 Halka-Ledochowski, Mieczysław 9
 Halka-Ledochowski, Włodzimierz 9
 Halka-Ledochowski, Zikmund Václav 9, 31, 185, 270, 483
 Hamiltonu, Maxmilián z 388
 Hanáčík, Alois 55
 Hanáková, Anna 262–263, 296
 Hanslik, Erwin 173
 Hanus, Jiří 59
 Hanuš, Josef 429
 Hanzal, Josef 20
 Hanzalová, Jarmila 20
 Hanzelková, Klára 257
 Havránek, Hubert 24
 Havránková, Klára 429
 Hegel, Georg Wilhelm Friedrich 102
 Heinold-Udyski, Karl von 184
 Hejna, Dalibor 102
 Helcelet, Jan 136
 Helfert, Jaroslav 235
 Hera, Alfred 148, 158–159, 500
 Hera, Josef 158, 500
 Hera, Zdeněk 158, 500–501
 Herben, Jan 448
 Herder, Johann Gottfried 103
 Hermann, student 233
 Heydrich, Reinhard 253
 Hilsner, Leopold 456
 Hindenburg, Paul von 161, 189, 244, 416
 Hitler, Adolf 272
 Hlavica, Jan 318
 Hlavinková, Růžena 503
 Hlinka, Andrej 123, 302, 305, 396, 402, 425, 427–431
 Hlobil, Ivo 340
 Hlubek, Josef 432
 Hobich, Franz 138, 237
 Hodža, Milan 39, 282–283
 Hofer, Josef 89, 106, 112–115, 117, 261–263, 290, 334, 376–377, 383–384, 407
 Hofer, Pavel 112
 Hohenbergu, Ernst z 154, 169–171
 Hohenbergu, Maxmilián z 154, 169–171
 Hohenbergu, Žofie z 154, 169–171
 Hohenzollern, Fridrich II. 383
 Hohenzollern, Vilém II. 218, 220, 244

Holánik, Josef 429
 Holánik, Richard 429–430
 Holas, Augustin 485–486
 Holek, František 59
 Holub, Jan 342–343, 371, 470–471, 479, 481
 Homolka, František 202
 Horáčková, Marie 294
 Horák, Jan 503
 Horký, Bartoloměj 198
 Horký, Martin (Petr) 198–199, 521
 Hořava, Tomáš 156
 Hořínková, Barbora 70
 Hošt, Jan 220
 Hrabal, Arnošt 23
 Hrabánek, Alois 438–439
 Hradil, Josef 159
 Hradilová, Františka 55
 Hrachovský, Antonín 351
 Hrachovský, František Norbert 252, 276, 281, 348–349, 351–356, 364, 377–379
 Hrbáček, František 26, 72, 84–85, 118, 124–125, 135, 163–164, 167–168, 176, 196–197, 256, 325, 385, 387, 524
 Hrbáček, Izidor 124
 Hrnčířík, Martin 148
 Hrobař, Antonín 197
 Hrobař, František 59, 61, 67–68, 71–72, 196–197, 200–201
 Hrobař, Petr 197
 Hrobař, Tomáš 195, 197–202, 505
 Hroneš, Jan 201
 Hroneš, Josef 201
 Hross, Josef ml. 159
 Hross, Josef st. 159
 Hruban, Mořic 195, 305, 396
 Hrubý, František 20–21, 188
 Hrůzová, Anežka 456
 Hříva, Baltazar 310–311, 343
 Hříva, Jan 310
 Hubík, Karel 138, 141, 184, 188, 212, 215, 229–234, 236–240, 244, 269–270, 286, 320–321, 323–324, 400–401, 487–488, 513
 Hucke, Karl 172
 Hudeček, Josef ml. 120, 486, 488–489
 Hudeček, Josef st. 486
 Hůlka, Josef Antonín 284
 Hurban-Vajanský, Svetožár 307
 Hus, Jan 130–131, 232, 256–257, 268, 289, 298, 425, 447, 516
 Húsek, Jan 45
 Huyn, Pavel 182, 184–185, 240, 267, 271, 279–281, 284
 Hýsek, Miloslav 23, 502–503
 Hýža, Bedřich 188
 Chála, kostelník 523

Chiesa, Giacomo della viz *Benedikt XV.*,
papež

Chlodvík I., panovník 103

Chochlačev, Alexandr Nikolajevič 418

Chotková z Hohenbergu, Žofie 154

Chudoba, Bohdan 318

Chudoba, František 318

Chýlek, Ferdinand 349

Imstenraedové, bratři 385

Iškariotský, Jidáš 409

Jadrníček, Albert 251–252, 285

Jadrníček, Jan 251

Jagić, Vatroslav 26, 105

Jakubec, Ondřej 13

Jan II. Břichatý, biskup 73

Janák, Josef 498

Janča, Alois 246, 347–348, 372

Janča, Ladislav 294, 347–348, 350–351,
368, 372, 397, 401, 408, 411–412, 466

Janča, Šimon 397

Janda, Antonín 402, 404–405, 407

Janda, Josef 404

Janeš, Alois 299–300

Janiš, František 63

Janovský, Rudolf 176

Jansa, František 48–49

Jarník, Hertvík 133, 235

Jaroš-Gamma, Gustav 446–447

Jarošová, Karolína 169

Jašek, Adolf ml. 17, 241, 247, 251, 254,
257–259, 264–265, 267, 269, 274, 276,
285, 292, 295, 308, 334, 363, 513–514

Jašek, Adolf st. 257

Jašek, Alois 22, 24, 140, 142–144, 189,
333

Jedlička, Josef 402, 451

Jelínek, Jan 413

Jelinek, Josef 75

Jelínek, Karel 59

Jeřábek, Miroslav 126

Jeřábková, Lenka 281

Jindřich IV. Kapet, panovník 94

Jiří, svatý 298

Jochmanová, Marie 194

Jockl, Zeno 134, 189, 226, 229–230, 232,
237, 247, 399, 401, 416–417, 425

Jonová, Jitka 107, 267

Jung, Julius 98

Jungmann, Josef 228

Jureczka, Arnošt 432

Jureczka, Jan 432

Juriga, Ferdiš 249

Juříčka, obyvatel Hulína 458

Kabeláč, Adolf 414

Kabelík, Jan 134, 136

Kadeřávek, Eugen 102

Kachník, Josef 63, 293, 335, 340, 496, 519

Kaiser, August 477
 Kaiserová, Hilda 477
 Kalhous, David 12
 Kalina, Tomáš 133
 Kalous, František 291
 Kaltenbrunner, Ferdinand 87, 91, 93–94
 Kameníček, František 132–133
 Kant, Immanuel 102
 Kapferer, Max 88
 Kapras, Jan 134
 Karađorđević, Alexander I. 26, 173
 Karásková, Marie 459
 Karassek, Anton 75
 Karel I. Veliký, panovník 94
 Karel II. Holý, panovník 165
 Karlík, Oldřich 141, 147, 185–186, 189, 382
 Kašpar, Karel 281
 Kašparovská, Karolína 473
 Klabusay, Lambert 460
 Klapetek, Emil 353–354
 Klapetek, Josef 190, 203, 233, 247, 251, 267, 501, 513
 Klapetek, Karel 353
 Kleiber, Anton 110–113, 120–123, 181, 242–246, 258, 401, 522
 Kleiber, Josef 110
 Klein, Norbert 284, 290, 357
 Klein, student 233
 Klicman, Ladislav 131, 372–373
 Klimešová, Marie 353
 Klofáč, Václav 421, 439
 Klofáčová, Marie 394
 Kloučková, Anna 201
 Klvaňa, Josef 56
 Kmet'ko, Karol 240, 425–426, 459
 Kocel, kníže blatenský 315
 Kocman, Alois 28
 Koč (Csontos), Ján 171
 Kočí, Mariana 363
 Kohn, Jakob 106
 Kohn, Theodor 61, 85, 89, 106–120, 122–123, 125, 136–137, 169, 176, 180–181, 242–243, 321, 327, 334, 336, 367, 369–370, 376–377, 379, 381, 384–385, 455, 505
 Kohnová, Veronika 505
 Kojetínský, Arnošt 349
 Kolací, Karel 59
 Kolár, Josef Jiří 49
 Kolář, Arnošt 294–296
 Kolář, Jan 24
 Kolísek, Alois 267, 269, 305–306
 Kolísek, Karel, 305
 Kollár, Ján 44, 228, 424
 Koller, Maxmilián 470, 478–479
 Koluch, Štěpán 59

Komárek, Alois 191, 199–202, 204, 217
Komárek, František 191
Komenský, Jan Amos 227, 447
Komorowski, Stefan 181
Kondakov, Nikodim Petrovič 314
Konrad, ředitel arcibiskupských statků 111
Konšel, Jan 242
Konšel, Josef 77, 111, 242, 245, 271, 320–321, 326, 337, 366
Koňakovská, Františka 39, 50, 199, 276
Koňakovská, Viktorie 276
Koňakovský, František 39, 276
Kopecký, Beno 167
Kopecký, Bohuslav 56–57, 65
Kopecký, Josef 56
Korda, nadučitel 463
Kordač, František 274, 276, 279–283, 286–287, 369, 376, 429
Kornel, Florián 474
Koza, František 480
Kouřil, Kryštof 15
Koutecký, Jaroslav 353
Kozák, Rafael 363–364
Kozák, Tomáš 363
Kozalová, Růžena 110
Kozánek, Jan 75–76
Kramář, Karel 15, 31, 131, 276, 301, 395–396, 415–417, 437, 441–443, 446–448, 454–455, 460, 516
Kraus, Franz Xaver 333
Krčmová, Magdalena 246
Krečmerová, Anna 243
Krejčí, František 274
Krejčík, Adolf Ludvík 136, 235–236
Kristus, Ježíš 406, 409, 444–447, 449
Krofta, Kamil 127, 235, 448
Kroiher, František Jan 248, 267, 285
Kryštůfek, František Xaver 208
Křížek, Izidor 346
Křížek, Jan 246, 345–349, 351, 372
Kubala, Ludvík ml. 477
Kubala, Ludvík st. 477
Kubelík, Rafael 114
Kuběna, Metoděj 233
Kubíček, Antonín ml. 84, 294, 322
Kubíček, Antonín st. 322
Kubíček, Bedřich 245
Kubíček, Jan Alois 63
Kučera, Martin 394
Kučírková, Františka 404
Kühlmann, Richard von 205–206
Kulp, Vojtěch 76
Kutal, František 481
Kutňák, Jan ml. 503–505, 511, 522
Kutňák, Jan st. 503
Kutová, Kateřina 299

Küttler, Edmund 172–173
 Kuzmány, Karol 68
 Kvasnička, Pavel 173
 Kyrová, Anna 111
 Labounková, Cecílie 430
 Laichter, Jan 210
 Lajdová, Filoména 486
 Langer, Karl 40–41, 482–483, 495
 Langerová, Antonie viz *Breitenbacherová, Antonie*
 Langerová, Rita 40
 Lasnausky, Wolfgang 75, 192
 Laurin, Arne 24
 Laurin, Václav 377
 Lázeňský, Vincent 226
 Lehmann, Adolf 166
 Lehner, Ferdinand Josef 177
 Leibniz, Gottfried Wilhelm 68
 Leidinger, Georg 165
 Lelek, Cyprián 432
 Lenderová, Milena 32
 Lessing, Gotthold Ephraim 99–103, 140
 Lessing, Johann Gottfried 100
 Lev XIII., papež 110, 308
 Ležák, Josef 456
 Liebischová, Marie 168
 Lichtensteinu-Castelcornu, Jakub Arnošt z 171
 Lichtensteinu-Castelcornu, Karel II. z 15, 74, 185, 373, 385
 Lippert, Joseph Erwin von 76
 Lorenc, Gustav 201
 Loserth, Joseph 129
 Lošťák, František 57
 Lošťák, Josef 57
 Loučka, Čeněk 421
 Lucemburský, Karel IV. 90
 Lucemburský, Zikmund 131
 Lueger, Karl 456
 Lukavský, Josef 401
 Luther, Matin 128, 208
 Macůrek, Josef 22, 144–145
 Mader, důstojník 421
 Mádl, Karel Boromejský 24
 Mach, Jan 456
 Mach, Robert 455–460, 518–519
 Mácha, Rudolf Bedřich 66
 Machar, Josef Svatopluk 455–456
 Machová, Františka 456
 Majer, Jan 239
 Malcev, Alexej Petrovič 309
 Malík, Arnošt 345
 Malíková, Anděla 475
 Malošík, Augustin 223
 Malý, Josef 152

Malý, Oskar 260
 Malypetr, Jan 360–361
 Marcinková, Emílie 433
 Marek, Pavel 15, 17, 100, 190, 248, 256, 276, 280, 357, 514, 521
 Marmaggi, Francesco 427
 Martinů, Jan 77, 186, 481, 484, 488–489
 Marx, Karl 412, 457
 Masák, Emanuel 512
 Masaryk, Jan 400
 Masaryk, Tomáš Garrigue 18, 91, 102–103, 130, 203, 217, 220, 223–224, 226, 230–232, 361, 398–401, 413–415, 417, 425, 433, 436–453, 495, 500, 515–517
 Mastai-Feretti, Giovanni Maria viz *Pius IX., papež*
 Maštalířová, Klementina 317, 319–320
 Mayer, Max 36, 178–179
 Mayr, Michael 87, 91, 94–98
 Medňanský, Martin 426
 Medvecký, Karol Anton 423–424, 428–431
 Měchura, Jan 317
 Meixner, Filip 37
 Meixnerová, Kristýna 14, 36–38
 Menshengen, Karl von 64, 383
 Mentzl, Matěj 191
 Mentzl, Viktor 191–192, 199–202, 219, 304–305, 417
 Mesenský, Ladislav 470
 Měsíc, Cyril 14, 29
 Metternichové, rod 472–473, 475–476
 Metoděj, věrozvěst 277, 317–320
 Micara, Clemente 281, 369–370, 426
 Michálek, František 163, 174, 254, 320–321, 328, 331, 508
 Michna z Otradovic, Adam Václav 14
 Mikulčíková, Marie 346
 Mikulka, Josef 78
 Minář, Antonín 176
 Mlčoch, Melchior 63–65
 Mléčka, František 59
 Mohamed, prorok 446
 Molčík, Metoděj 58
 Moyzes, Štefan 68
 Mrha, student 233
 Muckermann, Friedrich 68
 Mudroch, štábní kapitán 449–451, 453
 Muna, Alois 222–223
 Musil, Alois 333
 Musilová, Milada 21, 28–29
 Mussolini, Benito 453
 Myšák, Miroslav 15
 Nathan, Josef Martin 434
 Navrátil, Bohumil, 129, 132–133, 235–236
 Navrátil, František 396
 Nejedlý, Josef 435

Němec, Metoděj 400
 Neplach, kronikář 126
 Nepomucký, Jan 257, 268, 423
 Nepustil, katecheta 306
 Netopil, František 138
 Nesrotová, Klaudivie 223
 Nešpor, Václav 189
 Neumann, Richard 163
 Nevěřil, Jan 177–178, 312–313
 Navrátilová, Julie 411
 Nevrtalová, Rozálie 191
 Nezval, Vítězslav 488
 Niederle, Lubor 23, 45, 314
 Nietzsche, Friedrich 276
 Nítě, Timotej 246, 345–349, 351, 372, 493
 Nosek, František 404
 Nostitz-Rieneck, Marie von 380
 Novák, Arne 174, 276, 437, 466
 Novák, František Xaver 61
 Nováková, Apolonie 175
 Nováková, Johana 504
 O'Sullivan, Noěl 468
 Ocásek, František 114–115
 Odobescu, Alexander 342
 Olšina, Josef 357–358, 360, 495–496
 Olšina, Tomáš 358
 Omčíková, Marie 160
 Ondráček, Rudolf 167
 Oppeltová, Jana 15
 Opravil, František 223
 Orálková, Zuzana 15
 Ordelt, Jan viz *Ortelt, Jan*
 Ortelt, Jan 411–412
 Ortelt, Petr 411
 Ota II. Černý, biskup 722
 Ottenthal, Emil von 87, 90–97, 104, 135
 Ozeáš, prorok 218
 Pacelli, Eugenio Maria Giuseppe viz *Pius XII., papež*
 Pala, Josef 505
 Pala, František 505
 Palacký, František 131, 206
 Palladios, metropolita petrohradský 309
 Pánek, Jan 63
 Panicová, Leopoldina 40
 Parma, Tomáš 13
 Párvy, Alexander 123, 240
 Pasák, Tomáš 518
 Pastor, Ludwig von 10, 87–90, 92–97
 Pastyřík, Josef 217, 219
 Paška, Jan 350
 Pauly, Jan 248
 Pavlík, Jan 253

- Pavlík, Matěj (Gorazd) 16–18, 30, 213, 241, 247–257, 259, 263–264, 267–269, 271–274, 276, 283, 285, 289–296, 299–300, 358, 401, 404, 513–514, 520
- Pavlíková, Marie 352
- Pavlovský, Stanislav II. 127–128, 134, 136, 165, 516
- Pecci, Vincenzo Gioacchino Raffaele viz *Lev XIII., papež*
- Pekárková, Anna 123
- Pekař, Josef 23, 30, 89, 119, 125–127, 129–132, 144, 180, 183, 188–189, 204, 206–208, 211–213, 220–222, 273, 288–290, 314, 327, 344, 389–392, 394, 436, 439, 441, 448, 458–459
- Pelikán, Josef 469
- Pelikán, Julius 310
- Pelková, Karolína 171
- Peroutka, Ferdinand 423, 441
- Peřinka, František Václav 344–345, 508
- Pětiská, Aloizie 242
- Petter, Anton 338
- Piccione, Luigi 421, 467
- Pinkava, Cyril 65
- Pinkava, František 63–65, 71
- Pištěcký, Josef 115, 477
- Pithart, Josef 167–168
- Pittner, Filip 59
- Pius IX., papež 9
- Pius X., papež 91, 116, 120–121, 123, 244, 248, 363
- Pius XI., papež 46, 134, 137, 358, 375, 397, 399
- Pius XII., papež 23, 186, 294, 370
- Podhorská, Anna 470
- Podlaha, Antonín 177
- Poděbrad, Jiří z 90
- Pojeta, Antonín 231
- Pojsl, Miloslav 13
- Polák, Otakar 254
- Pollak, Oskar 448–449, 467
- Polášek, Antonín 59
- Polišenský, Josef 23, 475
- Polybios, filozof 98
- Polzer, Karl 184, 218, 223, 237, 247
- Popovičová, Martina 395
- Posoldová, Anežka 113
- Pospíšil, Alois 201–202
- Pospíšil, Ctirad Václav 103, 398
- Pospíšil, František 172–173
- Pospíšil, Josef 278
- Pospíšil, Lev 257
- Potulicki, Adam 107–108, 184, 225, 271, 384
- Povondra, Vilém 167–168, 184, 215, 218–219
- Prasek, Vincent 66–67, 312
- Prášek, Karel 414
- Prášil, Karel 220

- Pražák, Alois 132
- Prečan, Leopold 16, 18, 22, 27, 31, 33, 132, 141, 176, 186, 282, 310, 328, 332, 334, 341, 351, 355, 363–384, 386, 389, 393, 452, 469–474, 476–477, 479–488, 499, 501–502, 518
- Pribina, kníže nitranský 315
- Prchal-Pavličková Radmila 13
- Procházka, Gustav 300
- Prokeš, Karel 59
- Promber, Adolf 54
- Promberger, Romuald 165–166
- Prusinovský z Víckova, Vilém 331
- Přecechtělová, Mariana 356
- Přemysl Otakar I. 104
- Přemyslovský, Vojtěch 59
- Přikryl, Arnošt 503
- Přikryl, František 314
- Přikryl, Ondřej 342
- Půda, Jan 430
- Půda, Julius Jan 430
- Pulkava z Radenína, Přibík 12
- Putna, Martin C. 468, 519
- Rádl, Emanuel 275
- Radnai, Wolfgang 240, 429
- Rakouský, Ondřej 128, 208
- Rakus, Theodor Georg 100
- Rašín, Alois 416–417, 441, 454, 459, 516
- Rataj, Jan 457, 463, 519
- Ratti, Ambrogio Damiano Achille viz *Pius XI., papež*
- Razumovski, Kamillo 384
- Rázus, Martin 506
- Redelhammer, Julius 189, 224, 237, 247
- Reicin, Bedřich 150
- Reichstädter, Rostislav František 111
- Reichstädter, Vincenc 111
- Rejzek, Antonín 307
- Ridlová, Josefa 56
- Riedl, Robert 59
- Rieger, František Ladislav 54
- Richter, Alois 507–508
- Ritter, Karl 37
- Rittich, Jan ml. 16, 18, 27, 33, 46, 346–347, 469–470, 472–483, 488, 490, 518
- Rittich, Jan st. 473
- Rittich, Karel 16, 472–481, 483–485
- Rittichová, Františka 472–474
- Rochel, Karl 189, 224
- Romanov, Mikuláš II. Alexandrovič 154
- Rosenbaum, Ferdinand 253–254
- Rosenbaum, František 253
- Rosenthal, Jacques 164
- Roska, Josef 122
- Roska, Julián 121–123, 163, 168, 170, 322, 333
- Roubic, Antonín 521

Rozehnal, Bedřich 500
 Rozehnalová, Mariana 255
 Rudolecký, Josef ml. 194
 Rudolecký, Josef st. 194
 Rudolecký, Vojtěch 194
 Rychlík, Jan 424
 Rypáček, František Jaroslav 133, 136
 Ryšavý, Ferdinand 171–172
 Ryšavý, František 171
 Salčíková, Anna 42
 Salva, Karol 39, 68
 Sarto, Giuseppe Melchiorre viz *Pius X., papež*
 Savický, Ivan 522
 Savojský, Viktor Emanuel III. 170
 Scala, Rudolf von 87, 91, 93–98
 Scapinelli, Raffael 183
 Sedláček, Adolf 472, 476–477, 481
 Sedláček, Josef 343
 Sedlářová, Barbora 351
 Segeřa, Bonifác 137, 190, 202–203, 228–229, 325, 396, 488
 Segeřa, Josef 137
 Segeřová, Barbora 137
 Sehnal, Jiří 13
 Seyfert, dr. 343
 Schachleiter, Alban 280
 Schauenburku, Bruno ze 74
 Scheinost, Jan 18, 467, 520
 Schidlová, Mariana 192
 Schindler, Antonín 55
 Schindler, František 55
 Schinzel, Josef 239, 365
 Schliemann, Heinrich 23
 Schlossar, Viktor 303
 Schmidt, Wilhelm 210–213
 Schneider, Bruno 432
 Schneider, Ernest 456
 Schneider, František 334
 Schramm, Heinrich 225, 237, 239, 247
 Schramm, Wilhelm 182, 188–189, 224–225
 Sidor, Karol 430–431
 Sidorová, Angela 431
 Sís, František 467
 Skočilas, obchodník v Kroměříži 422–423
 Skrbenský z Hřiště, Lev 16, 18, 36, 72, 80, 136, 147, 173–174, 178, 180–187, 202–203, 229, 233–235, 237–247, 250–252, 258, 264–271, 281–286, 290–291, 293, 302, 348, 354, 360–361, 367–368, 380, 384, 401, 414, 492, 513
 Slačík, Jan 59
 Slaměník, František 108
 Slaviček, Lubomír 33
 Slavík, František 166
 Slavíková, Věra 15

Slepíčka, František 39
 Slovák, Jindřich 450
 Snopek, František 84, 112, 116, 125–126,
 133–136, 163–164, 261, 278, 294, 302,
 320–322, 325, 327–331, 333, 370–371,
 494, 524
 Sochorec, Rostislav 232
 Soják, Antonín 53–54
 Solovjov, Vladimír Sergejevič 68
 Sommerau-Beckh, Maxmilián Josef 74,
 323, 338–339
 Sonntag, Hugo 336–337
 Sonntag, Wilhelm 336
 Souček, Stanislav 133, 174, 235
 Součková, Marie 357
 Spáčil, Jindřich 501
 Spisar, Alois 16–18, 208, 241, 247, 249–
 251, 255–257, 259, 262–264, 267, 276,
 285–287, 291–293, 295–296, 378–379,
 401, 402, 407, 438, 513–514, 520
 Spisar, František 255
 Spisar, Richard 59
 Sprindrich, Richard 321
 Staněk, Jan 303
 Stanke, Hugo 432, 435
 Starý, Zikmund Antonín 281
 Stašek, Bohumil 17
 Stavěl, Jan 429–430
 Stejskal, František Xaver 293
 Stelzig, František ml. 460
 Stelzig, František st. 459
 Stelzig, František Leander 459–460
 Stephan, student 233
 Sternberg, Vojtěch Václav 211
 Sterzinger, Josef V. 394
 Stibor, Ferdinand 261–262
 Stodůlka, Martin 59
 Stojan, Antonín Cyril 64, 67, 80, 125, 132–
 133, 163, 165, 169, 174, 178, 182, 186,
 257–258, 274, 302–311, 322–328, 330,
 335–336, 340–345, 348–351, 353–354,
 356–357, 361–369, 371–372, 378, 381,
 399, 402, 407, 416, 429, 471, 479
 Stojanová, Vincencie 310
 Strakoš, Jan ml. 487–488
 Strakoš, Jan st. 487
 Stránský, Adolf 111, 394–395, 444
 Stratil, Ignác 497–498
 Strnad, Augustin 114
 Stříbrný, Jiří 414–415
 Svátek, Josef 13
 Svatopluk, panovník 44
 Světlík, František 281
 Svoboda, Antonín 300
 Svoboda, Josef Marcol 32, 43, 47, 51, 81,
 219, 232
 Svozil, Josef 106, 413–414, 438
 Swientek, Horst Oskar 508
 Šafárik, Pavol Jozef 424

Šajtar, Drahomír 487
 Šalda, František Xaver 467
 Šamalík, Josef 465
 Šanda, Vojtěch 267, 269, 275
 Šebánek, Jindřich 174, 506
 Šebela, Alois ml. 178, 397, 401–402, 404–411
 Šebela, Alois st. 397
 Šerek, František ml. 244, 246
 Šerek, František st. 246
 Šilling, Nikolaj Nikolajevič 420
 Šittler, Eduard 177
 Šmeral, Bohumír 195, 223, 413, 439
 Šnapková, Augusta 158, 500
 Šobek, nadporučík 467
 Šoupal, Josef 417
 Šourková, Alžběta viz *Birnbaumová, Alžběta*
 Špaček, Antonín 233
 Špaček, Richard 293, 495–496
 Šrámek, František 433
 Šrámek, Jan 17, 106, 133, 302, 341, 397, 402, 404, 431, 452, 474
 Šrámek, Josef 433, 436
 Štancl, Augustin 179–180, 219, 226, 245, 258, 289, 348–349, 397, 401–402, 404–407, 416
 Štefánik, Milan Rastislav 421–422
 Štěpánek, Jan 247
 Štros, Jan 438–439
 Štunc, Václav 447
 Šťastník, Emanuel 135
 Šťastníková, Františka 21, 28, 134–135, 289, 295, 410, 491, 495, 499, 507
 Šťastníková, Mariana 135
 Šujan, František 133
 Šulcová, Barbora 397
 Šumbera, registrátor 321
 Šuránek, Antonín 307, 365
 Šusta, Josef 144
 Švabinský, Max 504
 Švábová, Josefa 155
 Švéda, František 141, 148–150, 521
 Švehla, Antonín 39, 267, 360, 408, 414–415, 427
 Švehla, Stanislav 501
 Šviha, Karel 44, 413–414, 438, 450
 Taaffe, Eduard 54, 108
 Táborská, Amálie 181, 243
 Tacitus, Publius Cornelius 109
 Táborský, František 31, 485
 Tantalus, mýtický panovník 295
 Tauber, Otakar 313–314, 379, 388
 Techildis, franská princezna 356
 Tenora, Jan 133
 Thun-Hohenstein, Jaroslav 169
 Tischlitz, Heinrich 166

Tiso, Jozef 402, 426
 Tittel, Josef 63
 Togner, Milan 13
 Tomek, Václav Vladivoj 131–132
 Tophoff, Hermann 205
 Topičová, Soňa 15
 Torricelli, Evangelista 466
 Trapl, Miloš 17
 Trávníček, František 174, 412
 Trocký, Lev Davidovič 205
 Trojan, Jan 13
 Trojčák, Jan ml. 470–471
 Trojčák, Jan st. 470
 Trola, Emilián 12, 507
 Třasoň, Eugen 14
 Tschidová, Marie 390
 Tučný, Alois 39, 414–415, 471
 Tučný, František 276–278
 Tučný, Petr 276
 Tůma, Jan 51
 Tunáková, Františka 80
 Tunisová, Mariana 322
 Turek, Josef 59
 Tusar, Vlastimil 131, 281
 Ulrich, student 233
 Urban, Alois 226
 Urbanová-Mikanová, Ella 447
 Václav, světec a mučedník 338–339, 372
 Vaculík, František 327
 Valdštejna, Albrecht z 13, 89
 Valdštejna, hrabě z 171
 Valoušek, František ml. 326, 375, 396, 399–401, 404–405, 417, 425, 437–438
 Valoušek, František st. 399
 Vančura, Vladimír 488
 Vaňková, Františka 39
 Vasa, Zikmund III. 165
 Vašek, Vladimír viz *Bezruč, Petr*
 Vašica, Josef 190, 206, 216, 247, 251, 317
 Večeřa, Karel 197
 Veber, Václav 522
 Veselský, Miloslav 350
 Viktořík, Michael 37
 Vilinskij, Sergej Grigorjevič 333
 Vilinskij, Valerij Sergejevič 333–334, 418, 431
 Vincent, Karl von 35
 Vlach, František 189, 265
 Vlachynský, soused z Jarošova 47
 Vlček, Jaroslav 502
 Vlk, Alois 139, 233, 236–239, 301
 Vlk, lékař 320, 494
 Vojtaššák, Ján 240, 426
 Vojtěch František 410
 Vojtíšek, Václav 328–329

Volná, Josefa 500
 Voltelini, Hans von 87, 94–98, 104
 Votruba, Jaroslav ml. 160
 Votruba, Jaroslav st. 160
 Votruba, Vilém 361
 Vrchlický, Jaroslav 26
 Vrzal, Bohuš 59
 Vybíral, Bohuš 26, 235, 385
 Vyhlídal, Josef 435
 Vyhnánek, Josef 190
 Vychodil, Jan 53–54, 333
 Vychodil, Ondřej 53
 Vychodil, Pavel Julius 118–119
 Vychodil, Vladimír 59
 Vyskočil, Jan Kapistrán 152
 Vysloužil, Jiří 13
 Vytopilová, Marie 57
 Vyvlečka, Josef 313–315, 372
 Wahrmund, Ludwig 91
 Widmann, Adalbert von 184
 Wilson, Woodrow 203, 214–215, 217, 220, 251
 Windischgrätz, Alfred von 35
 Wech, Adolf ml. 192–194
 Wech, Adolf st. 192–193
 Wech, Anton ml. 193
 Wech, Anton st. 192
 Wech, Johann 192
 Wech, Josef 190–193, 306–307
 Wech, Leo 192–193
 Weinlich, Jan 120
 Weissberger, obchodník z Kolína 352
 Wertheim, Franz von 337
 Wieser, Franz von 87–88, 93–98
 Willertová, Karolína 225
 Willner, Dominik 271–272
 Wisnar, Antonín 80
 Wisnar, Karel 67, 80, 120, 181–182, 327, 369, 380
 Wolny, Franz 500
 Wolný, Gregor 83, 339
 Zahradník-Brodský, Bohumil, 249, 255–257, 261, 267, 285–287, 290
 Zajíc, ing. 342
 Zajíček, Antonín 137
 Zamazal, Antonín 72, 177–178, 402, 411, 429
 Zamykal, Ladislav 276, 281, 320, 334
 Zapletalová, Anna 399
 Zapletalová, Jana 13
 Zatloukal, Ondřej 15
 Zatloukal, Pavel 340
 Závadský, Václav 232
 Zavoral, Metoděj Jan 281, 361
 Závrbský, František 379

Zavřel, František 457
Zavřelová, Petronila 358
Zelený, Josef 201, 438
Zelnitius, Antonín 23–24, 313–315, 319
Zeman, Josef 22, 150–152, 158, 189
Zetek, Karel 226, 247
Zezulová, úřednice v Zádruze 410
Zieglerová, Brigita 37
Zlá, Terezie 477
Zlobický, sluha 218
Zmeškal, Josef 247
Zolla, Émile 449
Zuber, Rudolf 490, 509
Zukal, Josef 188, 251, 345
Zuman, František 443
Žákavec, František 130, 389–391
Žákavec, Vavřinec 390
Židák, Václav 175
Žídek, Josef 175–176
Žížala, Jan 288
Žižka, Jan 131–132, 439, 449
Žůrek, František 211
Žůrek, Josef 72
Žůrek, Klement Maria Josef 211–212